ישראל

תעודות

1959–1958

13

Israel Documents

1958–1959

מדינת ישראל
תעודות למדיניות החוץ של ישראל

מדינת ישראל
ארכיון המדינה

תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל

כרך שלושה־עשר

1959–1958

ערך, העיר והקדים מבוא:
ברוך גלעד

עורך הסדרה: יהושע פרוינדליך

ירושלים 2001

סודר במפעלי דפוס "כתר"

ISSN 0334-1062
ISBN 965-279-024-9

התוכן

הקדמה

הכרך שלפנינו הוא ה־13 בסדרת הכרכים של תעודות למדיניות חוץ של מדינת ישראל, והוא מוקדש לשנים 1958–1959. הוא רואה אור לפני הכרכים שיוקדשו לשנים 1954–1957, שיופיעו במהלך השנים הבאות. כדוגמת כרך 14, שיצא לאור כבר ב־1997, התעודות מובאות בו לא בסדר כרונולוגי, אלא מסודרות פרקים פרקים לפי עניינן. מתכונת זאת יתרונה בצדה בכך שהיא מאפשרת לעקוב אחרי נושא מסוים בצורה רצופה והתפתחותית, אך יש בה מגרעת, כי לעתים יוצא העניין מתוך רצף האירועים הכלליים. לפיכך, ראוי לקרוא כל פרק בצד פרקים אחרים הנוגעים לנושא. כך, מן הדין לקרוא את הפרק העוסק במשבר במזרח התיכון בצד הפרקים העוסקים ביחסי ישראל עם ארצות־הברית ובריטניה, וכיוצא בזה.

התעודות המופיעות בכרך זה, בדומה לכרכים הקודמים, הן רק מבחר מצומצם מתוך שפע של תיעוד שעוסק ביחסי החוץ והביטחון של ישראל. העובדה שכרך זה מכסה פרק זמן של שנתיים ימים חייבה את העורכים לנקוט אמות מידה קפדניות ביותר לבחירה. מטבע הדברים, פרשיות לא מעטות, שיש להן חשיבות משל עצמן, לא נכללו במבחר, וגם אותן פרשיות שנכללו, לא תמיד יוצגו בתיעוד שלם. העורכים מבקשים לציין, שבמהלך הבחירה והעריכה ניתנה להם גישה חופשית לחלוטין למקורות ולא נכפו עליהם הגבלות או איסורים בעלי אופי מדיני, למעט הנחייה לא לפרסם, בפרק שעוסק בקשרים עם מדינות הפריפריה, את שמה של מדינה מסוימת במזרח התיכון שישראל קיימה אתה קשרים באותה עת.

התעודות שמופיעות בכרך זה, רובן ככולן, באות מתוך תיקי משרד החוץ השמורים בארכיון המדינה. תעודות יחידות באות מתוך ארכיון צה״ל ומארכיון בן־גוריון. לרשות העורכים עמדו גם הסטנוגרמות של ישיבות הממשלה, שעדיין לא שוחררו לעיון, אך מידע מתוכן שימש לכתיבת ההערות.

סדר התעודות. התעודות חולקו לי״ח פרקים, הראשון שבהם עוסק במשבר במזרח התיכון בקיץ 1958, שחייב משלוח כוחות צבא של בריטניה וארצות־הברית לירדן וללבנון. לאחר מכן באים פרקים שעוסקים בבעיות הקיומיות של מדינת ישראל, כגון בעיית המים, חופש המעבר בסואץ והמצב בגבולות. בעקבות פרקים אלה נסקרים יחסי החוץ לפי בסיס גיאוגרפי, החל מארצות־הברית וכלה ביחסים עם מדינות אסיה, אפריקה ומדינות אמריקה הלטינית. שני פרקים מוקדשים לבעיות ייחודיות לתקופה — ניסיונותיה של ישראל להתקשר אל ארגון נאט״ו ופרק המוקדש למאמץ המרוכז להקים מסגרת של ״מדינות הפריפריה״ כמשקל נגד למדינות ערב. פרק אחד מוקדש לקשרי ישראל עם הוואטיקן, ופרק אחר ליחסי ישראל עם האיחודים הכלכליים והמדיניים באירופה. הפרק האחרון עניינו יחסי ישראל עם העולם היהודי והוא מתרכז במאמצים לסייע לעלייה מארצות המצוקה.

הטקסט. נוסח התעודות המודפסות הוא הנוסח המקורי, בלשון המקורית, להוציא את השינויים ותיקוני העריכה הבאים:

א. הושמטו המען של השולח ושל הנמען וגם התאריך בצורתו המקורית, ולפעמים גם כותרות או חלקי כותרות של דוחות, תזכירים ופרוטוקולים. פרטים

אלה נכללו בחלקם במתכונת אחידה, בכותרת העורך (ראה להלן) או בהערה לתעודה. הושמטו גם רשימות המכותבים שאליהם שוגרו העתקי התעודות, להוציא מקומות מסוימים שלעורכים נראה שיש חשיבות לציין במפורש את תפוצת התעודה, ואז צוין הדבר בהערת שוליים.

ב. בתעודות אחדות הושמטו קטעים שאין להם זיקה ישירה לנושאים המדיניים (ובכלל זה עניינים אישיים), או שאינם נוגעים לנושא הפרק שבו נכללה התעודה. במקרה אחד תעודה פוצלה לשניים ושני חלקיה פורסמו בשני פרקים שונים. כל השמטה סומנה בטקסט והוסברה בדרך כלל בהערה.

ג. פליטות קולמוס, טעויות הדפסה זעירות ושגיאות כתיב תוקנו בלא שהדבר צוין; מלבד זאת, לא נעשה כל ניסיון לתקן את שיבושי הלשון והתחביר — במידה שישנם.

ד. קיצורים מקובלים וקיצורים שמשמעם אינו מוטל בספק הושלמו בסוגריים מרובעים כאשר הם מופיעים בפעם הראשונה בתעודה. לאחר מכן הושאר הקיצור בטקסט. קיצורים של שמות אנשים ומקומות הושלמו תמיד בסוגריים מרובעים. ראשי־תיבות וקיצורים שנהוג להגותם על דרך הקיצור (לדוגמא: או״ם, צה״ל, USA וכו׳), נכתבו תמיד כפי שהם רשומים בטקסט.

ה. נוספו מילים החסרות במקור — אם על־פי ההשערה (בסוגריים מרובעים) או על־פי נוסח מקביל (בסוגריים מרובעים עם הערת הסבר).

ו. הכתיב העברי הואחד לכתיב מלא.

ז. פיסוק: הפיסוק המקורי נשמר, להוציא מקומות בהם נפלו טעויות בעליל או שיש מקום לאי־הבנה. במברקים נהגו העורכים חירות רבה יותר לעצמם להוסיף ולשנות את הפיסוק המקורי כפי שנדרש. בתעודות לועזיות נשמרה השיטה המקורית של האיות (איות בריטי או אמריקאי) ושל כתיבת האותיות הראשיות.

כותרת העורך. הכותרת כולל את סימול התיק שבו נמצאת התעודה, ואת שם המקום שאליו נשלחה. שם המקום לא צוין כאשר מדובר במקום מושבם של משרד החוץ ושל רשויות אחרות של ממשלת ישראל.

שם המקום שממנו נשלחה התעודה ותאריך כתיבתה או שיגורה מובאים בראש הטקסט בניסוח אחיד.

הערות־העורך באות להעיר פרשיות או אירועים חשובים שאינם מוצאים ביטויים בתעודות. הן שובצו לפני התעודה שבה נזכר הנושא בפעם הראשונה או בתאריך שבו התחרש האירוע.

הערות־שוליים באות להסביר ולהרחיב עניינים שאינם מוזכרים בטקסט, ולהפנות לתעודות אחרות שמכילות מידע נוסף או מוזכרות בטקסט, ולספרות עזר. מידע ביוגרפי ניתן רק כאשר הדבר דרוש להבנת הטקסט, או שיש מקום לטעות. בשאר המקרים יש לפנות למפתח האישים הכולל מידע על רוב האישים במוזכרים בתעודות.

כרך־לוואי אנגלי. כרך־הלוואי כולל תקצירים באנגלית של התעודות העבריות, ותרגום שלם של הערות־השוליים, הערות־העורך, המבוא, רשימת התעודות והמפתחות לכרך הראשי.

מפתחות ורשימת תעודות. בראש הספר מופיעה רשימה של התעודות והערות־העורך על תוכנן. בסוף הספר מפתחות נפרדים לאישים ולמקומות ועניינים. הרמיזות במפתחות מתייחסות למספרי התעודות ולא למספרי העמודים.

תודתנו נתונה לכל האנשים והמוסדות שסייעו בידינו בהכנת הכרך: לשגריר בדימוס משה רביב, שיזם את שילוב ותיקי משרד החוץ בעריכת כרכי התעודות; לשגריר בדימוס מיכאל אליצור, שקרא את כתב־היד והעיר הערות חשובות; ולוותיקי משרד החוץ, שתקצר היריעה לפרט את שמותיהם, שאתם התייעץ העורך בנושאי התמחותם; לממונה על ארכיון צה״ל מיכל צור, ולמנהלו בעבר, אורי אלגום ולטוביה פריילינג, מנהל המכון למורשת בן־גוריון בשדה בוקר, על עזרתם במציאת תיעוד משלים. כל אלה ואחרים, מארכיון המדינה וממפעלי דפוס ״כתר״, שטרחו בהכנת ובהדפסת הספר, יבואו על הברכה.

מבוא

שנת 1958, שבה חגגה ישראל עשור לקיומה, ושנת 1959, התאפיינו בחששות כבדים של ישראל מהתעצמותה הצבאית של מצרים בהנהגתו של נאסר, שזכה לסיועה הפעיל של ברית־המועצות. חששות אלה גברו לאחר שב־1 בפברואר 1958 התאחדו מצרים וסוריה והקימו את "הקהילייה הערבית המאוחדת" (קע"ם). שבועיים לאחר מכן התאחדו עיראק וירדן. שני איחודים אלה הגבירו את הרגשת הבידוד והכיתור של ישראל, מה גם שהאיחוד בין עיראק לירדן הביא לגבולה המזרחי של ישראל מדינה שסירבה לחתום אתה על הסכם שביתת־נשק.

בנסיבות אלה עיקר מאמציה של הדיפלומטיה הישראלית בצמד השנים האלה היה בניסיונות להשיג ערבויות לביטחונה ממעצמות המערב ולהגדלת מקורות הרכש שלה. כמו־כן נעשו מאמצים, שלא צלחו, להתקשר בצורה כזאת או אחרת, עם ברית נאט"ו.

ההפיכה הצבאית בבגדאד ב־14 ביולי 1958 והאירועים שבאו בעקבותיה, שערערו את המשטרים בירדן ובלבנון והצריכו התערבות של בריטניה וארצות־הברית, הבליטו את חשיבותה של ישראל כמשען יציב למערב. יחד עם זאת, החששות מתגובותיהן של מדינות ערב גרמו לכך שההיענות לבקשות הנשק של ישראל היתה חלקית בלבד.

הצלחה רבה יותר בשבירת חומת הבדידות שהקיפה אותה היתה לישראל ביחסה עם מדינות הפריפריה (איראן, טורקיה ואתיופיה), ועם המדינות החדשות באסיה ובאפריקה. יחסים אלה לא הניבו פרות מידיים, ובמקרה של מדינות הפריפריה, אף לא ברית או הסכם פורמליים, אולם הם שיפרו את מעמדה הבין־לאומי של ישראל.

העול הביטחוני שרבץ על ישראל היווה מעמסה כבדה על כלכלתה, מעמסה שהוקלה במקצת בעקבות סיוע כלכלי שקיבלה מארצות־הברית בצורות שונות. כנגד זאת, לא צלחו מאמציה של ישראל להשתלב באיחודים הכלכליים שצמחו באירופה באותה העת.

יחסיה של מדינת ישראל עם הגולה עמדו בשנים אלה בסימן של אורות וצללים. חגיגות העשור, שהתקיימו באביב 1958, נתנו ביטוי לקשר ולהזדהות בין ישראל לתפוצות. ואולם לא היה בכך תיקון לבעיות ולקשיים שבגלויות המצוקה. שערי ברית־המועצות נשארו נעולים, למרות שנעשו מאמצים בדרכים גלויות ונסתרות לחזק את הקשרים עם יהודי מדינה זאת. היו אלה שנים של עלייה ניכרת מרומניה (כ־18,000 נפש), וגם מפולין הגיעו כ־7,000 עולים, אך ממדינות אחרות במזרח אירופה יצא רק קילוח דקיק של עלייה שהסתכם בעשרות אחדות. קשה היה גם מצבם של יהודי צפון אפריקה, שהיו נתונים בצבת התהפוכות המדיניות שעברו על מדינות אלה. העלייה משם היתה מצומצמת ובישראל אף חששו לרכושם ולביטחונם. חשש זה התגבר לאחר הצטרפותן של מרוקו ותוניסיה לליגה הערבית באוקטובר 1958.

ישראל והמשבר במזרח־התיכון (יולי–אוגוסט 1958)

שנת 1958 החלה כאשר שליט מצרים גמאל עבד־אל נאסר, בו ראתה ישראל את אויבה המסוכן ביותר, שהתאושש בשנת 1957 מתבוסתו במבצע סיני, רשם לזכותו הצלחה מרשימה — איחוד מצרים עם סוריה והקמת הקהילייה הערבית המאוחדת" (ב־1 בפברואר 1958). בתגובה הקימו עיראק וירדן (ב־14 בפברואר) את "האיחוד הערבי" (או ה"פדרציה הערבית"). גוף זה לא האריך ימים, וקרס כאשר הפיכה בבגדאד (ב־14 ביולי 1958) שמה קץ למשטר ההאשמי הפרו־מערבי בעיראק.

ההפיכה ב־14 ביולי עוררה דאגה רבה בישראל, שפנתה לארצות־הברית בבקשה לדכאה כדי למנוע את נפילת המזרח־התיכון בידי נאסר והסובייטים. ואולם, ארצות־הברית נמנעה מכך מנימוקים שונים (וביניהם: היעדר גילויי התנגדות למשטר החדש בעיראק מצד העם או הצבא, וחשש מתגובת ברית־המועצות). יחד עם זאת מיהרו ארצות־הברית ובריטניה לסייע לשתי מדינות שעמדו בסכנה: לבנון וירדן. לבנון, שבה השתוללה מעין מלחמת אזרחים בין חסידי נאסר (רובם מוסלמים) למתנגדיו (רובם נוצרים) פנתה לארצות־הברית, שמיהרה לשגר לביירות יחידת נחתים (ב־15 ביולי). המלך חוסיין הפנה את בקשתו הן לארצות־הברית והן לבריטניה, וזו האחרונה פנתה לישראל בשאלה אם תתיר למטוסיה לחצות, במקרה הצורך, את המרחב האווירי שלה כדי להגיש סיוע לירדן. גם ארצות־הברית הפנתה בקשה לישראל להרשות מעבר למטוסיה במרחב האווירי של ישראל על־מנת לערוך מפגן אווירי שנועד להרתיע תוקפנות.

בעוד שבקשת ארצות־הברית נענתה בחיוב וללא היסוס, העמידה הבקשה הבריטית את ישראל בפני דילמה קשה. אמנם, עז היה רצונה למנוע השתלטות נאסרית על ירדן, אך מנגד היו שיקולים כמו חוסר אמון בבריטניה כתוצאה ממשקעים שנוצרו בשנים עברו, והתחשבות בעמדת האופוזיציה הן בבריטניה והן בישראל, שהתערבות בירדן לא נראתה להן; החשש פן תוקע ישראל במדינות אסיה ואפריקה כמשתפת פעולה עם האימפריאליזם; ומעל הכול — חשש מתגובת ברית־המועצות, שאיומיה על ישראל בעת מבצע סיני טרם נשכחו. לכן לא מיהר בן־גוריון, שטיפל באופן אישי במשבר, להיענות לבקשה הבריטית, והסתפק בתשובה שעליו להביא את הבקשה בפני ממשלתו. עוד לפני הדיון בממשלה, הפנה בן־גוריון אל האמריקאים שלוש שאלות:

א. האם ארצות־הברית תומכת בבקשה הבריטית ורוצה כי ישראל תיענה בחיוב?
ב. האם אין דרך אחרת להטסת הכוחות הבריטיים?
ג. האם ממשלת ירדן יודעת על הבקשה ורוצה שישראל תיענה בחיוב?[1]

לאחר שארצות־הברית השיבה בחיוב על שאלותיה של ישראל, נתנה ממשלת ישראל את אישורה (ב־17 ביולי) להטיס 1,500 חיילים במרחב האווירי של ישראל, בתנאי שבריטניה תתחייב שהם לא יתערבו במקרה שיפרצו תקריות גבול בין ירדן

1. ראה מס׳ 4.

לישראל.[2] ב־18 ביולי פנתה ארצות־הברית לישראל בבקשה דחופה לאשר מעבר מטוסים לצורכי אספקת דלק לירדן. בן־גוריון השיב כי אם אין דרך אחרת, יוכלו האמריקאים להטיס את הדלק ללא הסכמה מראש של ישראל. ייתכן כי ישראל תמחה, וכך יסתיים העניין.[3] מאוחר יותר ביקשו האמריקאים אישורי טיסות על־מנת להעביר אספקה לכוחות הבריטיים בירדן.

נושא הטיסות עורר כבר מתחילתו שורה של אי־הבנות בין בריטניה לבין ישראל. זו האחרונה התירה לראשונה טיסות לשם העברת 1,500 חיילים מקפריסין לירדן, וחשבה שבכך נסתיימה הפרשה. לא כך סברו הבריטים. התברר כי הם החלו בטיסות עוד לפני שנתקבל האישור הישראלי, והמשיכו לבקש אישורי טיסות גם לאחר שנסתיים מבצע הטסת 1,500 החיילים, בניגוד לציפיותיה של ישראל כי הבריטים יחפשו לעצמם דרכים חלופיות, כגון בדרך הים לעקבה. לישראל חרה גם שבניגוד לאמריקאים, ששמרו את דבר טיסותיהם בסוד, פרסמו הבריטים כי טיסותיהם במרחב האווירי של ישראל נעשות באישור ממשלתה. לפיכך שיגר בן־גוריון (ב־20 ביולי) איגרת תקיפה לראש ממשלת בריטניה, ובה תבע הפסקה מידית של הטיסות.[4] בתגובה, פנו הבריטים לאמריקאים וביקשום להפעיל את השפעתם על ישראל, שניאותה בסופו של דבר להעלים עין מהטיסות לעוד "כמה ימים".

ישראל ניצלה את שעת הכושר, כאשר בריטניה וארצות־הברית נזקקות לה, על־מנת להעלות בפניהן בקשות בשני נושאים חיוניים לביטחונה: ערבויות ונשק. נושאים אלה עלו בשיחות בן־גוריון עם שגריר בריטניה בישראל, ובין אליהו אילת, שגריר ישראל בלונדון, לבין ראש ממשלת בריטניה ושר החוץ שלה. לבריטניה, שאיבדה אמנם את מאחזה בעיראק, עוד נשארו אינטרסים רבים במזרח־התיכון הערבי, והדבר מנע ממנה מתן ערובות לישראל. בנושא הנשק, לעומת זאת, באה לקראת ישראל באופן חלקי, והסכימה למכור לה פריטים אחדים, בעיקר טנקים וצוללות.

פרשת הנשק והערבויות הועלתה על־ידי שגריר ישראל בוואשינגטון, אבא אבן, בפני מזכיר המדינה דאלס ב־22 ביולי,[5] ושוב באיגרת ששיגר בן־גוריון לנשיא אייזנהאואר (ב־24 ביולי).[6] בן־גוריון הצביע על הסכנות המאיימות על המזרח־התיכון והעולם החופשי כתוצאה מחתרנותו של נאסר בתמיכת הסובייטים, ופירט את מאמציה של ישראל לקדם את יחסיה עם איראן, טורקיה ואתיופיה על־מנת להקים סכר בפני התפשטות סובייטית־נאסרית. הוא ביקש שארצות־הברית תתמוך במאמצים אלה, ושתודיע למדינות הנוגעות בדבר כי היא רואה בעין יפה את הידוק קשריהן עם ישראל. עוד כתב בן־גוריון, תוך רמיזה לאספקת נשק: "מן ההכרח להבטיח בדחיפות ובאופן מלא את הביטחון והשלמות את גבולותיה של ישראל, את ריבונותה ואת יכולת ההתגוננות שלה." תשובת אייזנהאואר ניתנה ב־25 ביולי.[7]

2. ראה מס׳ 7.
3. ראה מס׳ 8.
4. ראה מס׳ 14.
5. ראה מס׳ 21.
6. ראה מס׳ 27.
7. ראה מס׳ 33.

בהסתמכו על פעולת ארצות־הברית בלבנון, ציין הנשיא כי "תגובה זו שיקפה את הביטחונות ובעיקר את החלטות הקונגרס של ארצות־הברית, שעצמאותם ושלמותם של עמי המזרח־התיכון חיוניות לשלום העולם ולאינטרס הלאומי [האמריקאי]". אייזנהאואר הוסיף כי מאחר שהמזרח התיכון כולל את ישראל, יכול בן־גוריון להיות סמוך ובטוח באינטרס שיש לארצות־הברית בשלמותה ובעצמאותה של ישראל.

כהשלמה למכתב זה שיגר מזכיר המדינה (ב־3 באוגוסט) מכתב לבן־גוריון,[8] ובו הבטחה שארצות־הברית תעשה כל שביכולתה לקידום יחסיה של ישראל עם אותן מדינות הנזכרות באיגרתו לאייזנהאואר; ארצות־הברית מכירה בעיקרון כי ישראל צריכה להיות מסוגלת להרתיע התקפה של כוחות אזוריים, ותבדוק את המשמעות הצבאית של עיקרון זה.

ב־1 באוגוסט 1958 אירע מה שישראל כה חששה מפניו: סגן שר החוץ הסובייטי, ו' זורין, מסר לשגריר ישראל במוסקבה איגרת מחאה על הטיסות הבריטיות והאמריקאיות במרחב האווירי של ישראל.[9] ברית־המועצות הזהירה את ישראל כי "בהעמידה את מרחבה האווירי לרשות ארצות־הברית ובריטניה היא נושאת באחריות להגברת המתיחות במזרח־התיכון, מתיחות שעלולה להתפתח לסכסוך בעל תוצאות מסוכנות לאינטרסים הלאומיים של ישראל עצמה".

למחרת, ב־2 באוגוסט, הגיש השגריר הבריטי לבן־גוריון בקשה להטיס גדוד נוסף לירדן. בן־גוריון דחה את הבקשה, ודרש הפסקה מידית של הטיסות, עקב הפנייה הסובייטית לישראל. במקביל נתבקש שגריר ארצות־הברית להעביר למדינתו הודעה דומה.

צעדה זה של ישראל נתקל בתגובה חריפה ביותר מצד ארצות־הברית. דאלס אמר לאבן כי איננו מייחס חשיבות לבקשה הבריטית בעניין הטסת גדוד נוסף, וגם עניין הטיסות האמריקאיות איננו העיקר; ואולם אם המצב הוא שעמדה ישראלית כלשהי ניתנת לשינוי מידי בגלל מכתב ממוסקבה, הרי שגם תמונת היחסים בין ארצות־הברית וישראל משתנה מקצה לקצה, ודומה שבא הקץ לשותפות שהיתה שוררת בין שתי המדינות ... הרושם העמוק שקיבלו הנשיא והוא עצמו מאיגרת ראש הממשלה הולך ומתערער עכשיו. כאשר שאל אבן אם הוא מוסמך למסור לראש ממשלתו שאם תותקף ישראל בידי ברית־המועצות, תילחם בה ארצות־הברית, השיב דאלס: "ללא צל של ספק".[10]

בתגובה לדברי דאלס שיגר אליו בן־גוריון (ב־5 באוגוסט) איגרת[11] ובה התריע על כך שמעולם לא ניתנה לישראל ערובה חד־משמעית לשלמותה, ולא ידוע לה שמה שנאמר לברית־המועצות ביחס אליה תואם את מה שנאמר לברית־המועצות בקשר לתוצאות התקפה על טורקיה. ישראל מודאגת מן העובדה שעד היום טרם קיבלה נשק מארצות־הברית. בן־גוריון ציין כי הוא רושם לפניו את הודעת דאלס,

8. ראה מס' 37.
9. ראה מס' 38 ו־39.
10. ראה מס' 41 ומס' 42–43.
11. ראה מס' 49 וכן FRUS 1958-1960, Vol. XIII, No. 36, pp. 85-87.

שבמקרה של התקפה סובייטית על ישראל יחושו לעזרתה הכוחות המזוינים של ארצות־הברית, אך הדגיש כי דברים חשובים אלה לא נמסרו לישראל בכתב. עוד כתב בן־גוריון, כי ישראל טרם השיבה לאיגרת הסובייטית בעניין הטיסות, והציע להתייעץ על־מנת למצוא פיתרון משביע־רצון לשני הצדדים. דאלס השיב (ב־10 באוגוסט) כי באשר לדאגת ישראל לביטחונה נראה לו כי בנושאים אלה הדבר החשוב הוא הכוונות והמטרות של העמים. אין הוא חושב כי לעולם בכלל ולברית־המועצות בפרט יש ספקות לגבי תגובת ארצות־הברית במקרה שברית־המועצות תתקוף את ישראל.[12]

ב־6 לאוגוסט אישר בן־גוריון את המשך הטיסות האמריקאיות לכמה ימים, והן נסתיימו סופית ב־10 באוגוסט. לבריטים לא אושרו טיסות והם מצאו לעצמם דרכים חלופיות, אם כי מדי פעם קיבלו אישורים מישראל במקרים חריגים.

לאחר שהסתיים מבצע הטיסות האמריקאיות, מסרה ישראל (ב־12 באוגוסט) את תשובתה לאיגרת ברית־המועצות.[13] ישראל הדגישה כי הטיסות הבריטיות היו לזמן מוגבל, לפי בקשת ממשלת ירדן עצמה, לשם הגנה על עצמאותה מסכנת התקפה חיצונית. ממשלת ישראל משוכנעת שאפשר להבטיח שקט וביטחון בארצות המזרח־התיכון אם ברית־המועצות ושאר חברות האו״ם יפעילו את מלוא השפעתן כדי להביא לידי שמירת עקרונות האו״ם ... ולמנוע איומים בשימוש בכוח הזרוע ... כנגד שלמותה הטריטוריאלית או עצמאותה המדינית של כל אחת מהמדינות במזרח־התיכון. כמו־כן יידרשו מארצות ערב להיפגש עם ישראל לשם משא־ומתן ישיר על שלום יציב.

ב־21 באוגוסט נתקבלה במושב חירום של העצרת הכללית של האו״ם החלטה הקוראת בין היתר למזכיר הכללי של האו״ם לנקוט בסידורים מעשיים שיסייעו לפינוי הכוחות הזרים מלבנון ומירדן.[14] ההחלטה הזאת סללה את הדרך לפינוי כוחות ארצות־הברית מלבנון וכוחות בריטניה מירדן. הפינוי נסתיים באוקטובר 1958.

עד מהרה התברר, כי שליטיה החדשים של עיראק אינם מוכנים להשתעבד לנאסר. מאמציו של זה להשתלט על לבנון וירדן עלו בתוהו. לעומת כישלונותיו של נאסר, רשמה לעצמה ישראל הישגים כתוצאה מהמשבר במזרח־התיכון: יחסיה עם ארצות־הברית שופרו במידה ניכרת. אמנם ואשינגטון נמנעה מלתת לישראל ערובות פומביות ובכתב, אך נאמרו בהסתר דברים חשובים בנידון. בקשות ישראל לאספקת נשק לא נענו, מלבד מקרה חריג של מכירת 100 תותחים ללא־רתע, אך ארצות־הברית סייעה לישראל במימון עסקת רכש טנקים מבריטניה. כמו כן שופרו יחסיה של ישראל עם בריטניה, שהלכה לקראתה בעניין אספקת נשק, בעיקר טנקים וצוללות. ואחרון אחרון, משבר המזרח־התיכון דרבן את איראן, טורקיה ואתיופיה להיענות למאמצי ישראל להדק את היחסים אתן, בברכת ארצות־הברית. מיחסים אלה, בהם רב היה הנסתר על הנגלה, יצאה ישראל נשכרת ביותר.

12. ראה מס׳ 53.
13. ראה מס׳ 54.
14. ראה מס׳ 55 (הערת־עורך).

בשנים 1958 ו־1959 הצליחה ישראל, ולו רק בצורה חלקית, להפשיר את הקיפאון שנגזר על תכניות המים שלה. ישראל לא יכלה להשלים עם עצירת התכניות בשל החשיבות העליונה שייחסה למפעלי המים האלה, כפי שהתבטא בן־גוריון במכתב אל אבן מ־18 באוקטובר 1953: "בלי מים אין עצמאות".[15]

ב־1953 החלה ישראל בעבודות חפירה דרומית לגשר בנות יעקב במטרה להטות את מי הירדן אל הנגב. באוקטובר של אותה שנה נאלצה ישראל להשעות את העבודות האלה, שהתנהלו באזור המפורז, לאחר שסוריה הגישה תלונה למועצת הביטחון, וארצות־הברית צידדה אף היא בהפסקת העבודות. לאחר מכן שיגר הנשיא אייזנהאואר שליח מיוחד, אריק ג'ונסטון, כדי לקיים שיחות עם מדינות אגן הירדן–הירמוך: ירדן, ישראל, לבנון וסוריה, במטרה לגבש תכנית מוסכמת לחלוקת מימי הנהרות האלה ביניהן. השיחות נמשכו מ־1953 עד 1955, ובעקבותיהן השלים ג'ונסטון את תכניתו, שגרסתה האחרונה גובשה ב־1956. ישראל וירדן הודיעו על הסכמתן לתכנית, אך סוריה ולבנון לא ראו עצמן מחויבות אליה.

גם בשלב זה לחצה ארצות־הברית על ישראל לא לחדש את העבודה מדרום לגשר בנות־יעקב, בתקווה כי תצליח לשכנע את המדינות הנוגעות בדבר לבצע את תכנית ג'ונסטון. כתחליף המליצה ארצות־הברית לישראל להתחיל בפיתוח מקורות מים פנימיים. בדלית־ברירה הסכימה ישראל, ובשנת 1956 הגישה לבנק לייצוא ולייבוא של ארצות־הברית בקשה למלווה בסך 75 מיליון דולר למטרה זו. מאחר והתשובה בוששה לבוא, החלה ישראל בשנת 1957 בעבודות שמומנו ממקורותיה היא.

הבנק לייצוא וייבוא לא מיהר להיענות לבקשת ישראל עקב החשש שישראל לא תוכל לעמוד בהחזר חובה, והעביר את הנושא לשיקול מחלקת המדינה, שמא יש לה סיבה מדינית עליונה (overriding political reason) לאישור הבקשה. מחלקת המדינה, שחששה מתגובת מדינות ערב, עיכבה את תשובתה.[16] רק לאחר לחץ ממושך מצד ישראל וידידיה בארצות־הברית אישר הבנק (בראשית מארס 1958) מלווה בסכום הקטן בהרבה ממה שביקשה ישראל — 24 מיליון דולר בלבד. אולם עוד בטרם סוכם סופית עניין המלווה, הפתיעה ארצות־הברית את ישראל (בסוף פברואר 1958) בהודעה על החלטתה להיענות בחיוב לבקשת ממלכת ירדן לסייע לה בהוצאה לפועל של תכנית מים משלה.[17]

ישראל החליטה לנצל זאת כמנוף להפשרת תכניתה שלה לניצול מי הירדן, אשר כאמור לעיל הושעתה באוקטובר 1953. כוונת ישראל היתה לקבל מארצות־הברית הן "אור ירוק" מדיני לגשת לחידוש העבודות, והן סיוע כספי למימון ביצוען.

15. ראה כרך 8, מס' 443.
16. ראה מס' 57.
17. תכנית זאת נודעה בשם "מפעל הע'ור המזרחי" (ע'ור — בקעת הירדן בערבית). תכליתה להזרים מים מהירמוך דרך מנהרה על־יד הכפר עדאסייה לתעלה לאורך בקעת הירדן, ממנה יובלו המים בתעלות משנה להשקיית השדות. התעלה סיפקה 180 מיליון ממ"ק להשקיית 138,000 דונם (ראה ארנון סופר, **נהרות של אש**, עמ' 157-156).

שיחות בעניין זה התנהלו במהלך השנים 1958 ו־1959 בוואשינגטון ובירושלים, והוחלפו איגרות בנידון.

באיגרת מ־2 באפריל 1958[18] מחתה ישראל על תמיכת ארצות־הברית בניצול חד־צדדי של מי הירמוך על־ידי ממשלת ירדן כל עוד לא הובטח כי ישראל תקבל את חלקה במי הירמוך בהתאם לתכנית ג׳ונסטון, וכי ירדן תישאר במסגרת מכסת המים שהוקצבה לה בתכנית זו. ישראל הציעה כי ארצות־הברית תתמוך במפעלה, תוך שהיא מקבלת על עצמה שני תנאים: לא לנצל מים יותר מאשר הוקצב לה בתכנית ג׳ונסטון, וכי הטיית המים תיעשה מחוץ לאזור המפורז. ארצות־הברית השיבה[19] כי המפעל הירדני מתוכנן כך שאפשר לשלבו במפעל בין־מדינתי מתואם. ירדן גם הבטיחה לארצות־הברית שלא תשאב יותר מאשר הובטח לה בהתאם לתכנית ג׳ונסטון. ארצות־הברית כשלעצמה תהיה נכונה לסייע גם בעתיד למפעלי מים ישראליים בתוך גבולות שביתת־הנשק, שאינם נוגדים מושג הפיתוח המתואם של מי הירדן, ועמדתה תיקבע בהתאם לאופי המפעלים שתציע ישראל, וכן בהתאם להזדקקות ישראל לסיוע כספי, ולהימצאות הכספים הדרושים בידי ארצות־הברית.

לאחר חילופי דברים ואיגרות נוספות בין ארצות־הברית לישראל, החליטה ישראל, על־מנת להקל על האמריקאים, להגיש תכנית שתיקרא Central Israel Water Conduit (״המוביל המרכזי״) דהיינו, צינור שישמש להולכת מים מהגליל המערבי (מים שאינם שנויים במחלוקת — בניגוד למי הירדן) דרומה לנגב, ואשר יוכל לשמש בבוא העת להולכת מים גם מהירדן. הצעה זאת הובאה על־ידי שר האוצר, לוי אשכול, בשיחה עם סגן מזכיר המדינה דילון (ב־1 באוקטובר 1959), אך נענה כי המומחים והמהנדסים של ארצות־הברית בודקים עדיין את הנושא.[20] לאחר־מכן באה שיחה קשה בין השגריר הרמן למזכיר המדינה הרטר (ב־20 בנובמבר) בה טען השגריר כי בעוד שארצות־הברית מסייעת לירדן, זוכה ישראל רק בחילופי איגרות, והוסיף איום מרומז: ״בתנאים אלה נהיה נאלצים לעשות את הצעדים הדרושים להגנת זכויותינו״.[21] פריצת הדרך אירעה ב־22 בנובמבר, בעקבות שיחות בין מומחי מים אמריקאיים וישראליים. האמריקאים השתכנעו כי אין יסוד לטענת מחלקת המדינה כי תכניתה של ישראל איננה הולמת את תכנית ג׳ונסטון.[22] נותרו כמה נושאים משניים לבירור בין הצדדים, ולאחר שגם אלה נסתיימו בהצלחה, התקיימה ב־8 בינואר 1960 פגישה בין הרמן לדילון, בה הודיע האחרון כי אין למחלקת המדינה הסתייגות מדינית בעניין מימון הצינור המרכזי, וכי המוסדות הכלכליים של ארצות־הברית יוכלו לקיים דיון שגרתי בבקשת ישראל.[23]

מדינות ערב שעקבו אחר ההתקדמות בשיחות ארצות־הברית עם ישראל בנושא מפעלי המים, נזעקו לסיכול תכניותיה של ישראל. הוצעו כמה דרכים לעשות זאת:

18. מס׳ 64.
19. ב־1 באוגוסט 1959 — ראה מס׳ 65.
20. ראה מס׳ 76.
21. ראה מס׳ 78, הערה 5.
22. ראה מס׳ 79.
23. ראה כרך 14, מס׳ 115.

פעולה צבאית או מבצע הנדסי של הטיית מקורות הירדן בסוריה ובלבנון, אך עד תום התקופה הנסקרת לא בוצעו תכניות אלה.

חופש השיט בתעלת סואץ ובמיצרי אילת

במארס 1959 שינו שלטונות קע״ם את הסטאטוס־קוו ששרר בתעלת סואץ מאז נפתחה מחדש בשנת 1957 (ולמעשה מאז הקמת מדינת ישראל) לגבי מעבר אניות וסחורות ישראליות, לפיו נאסרו מעבר אניות בדגל ישראלי וסחורות שהוגדרו כבעלות ערך אסטרטגי, אך הותר מעבר מטענים ״לא אסטרטגיים״ אל ישראל וממנה, בתנאי שנשלחו באניות לא ישראליות.

שינוי זה התבטא במעצרן בפורט סעיד של האנייה הליברית ״קפטן מנוליס״ (ב־2 במארס) והאנייה המערב־גרמנית ״ליאלוט״ (ב־17 במארס), שנשאו מטעני ייצוא למזרח הרחוק. מטעניהן של אניות אלה פורקו והוחרמו, ולאחר מכן הורשו לעזוב את פורט־סעיד. ב־21 במאי נעצרה האנייה הדנית ״אינגה טופט״, ולאחר שרב חובלה סירב לפריקת המטען — עוכבה בפורט־סעיד.

ישראל העלתה את הנושא בפני המזכיר הכללי של האו״ם ובמחלקת המדינה. כתוצאה מפניות אלה, יצא מזכיר האו״ם, דאג האמרשלד, (בסוף יוני) לקהיר, ובראשית יולי נמסרו לנציגי ישראל באו״ם תוצאות ביקורו כדלהלן:

לקע״ם יש שתי עמדות בנידון, האחת רשמית ופומבית, השוללת מעבר אניות וסחורות בדגל ישראלי בתעלת סואץ, והשנייה — מעשית וסודית, לפיה יורשו לעבור בתעלת סואץ מטענים ישראליים, אם יישלחו באניות לא ישראליות, כאשר מטעני הייצוא הם כבר בבעלות הקונה (תנאי f.o.b.) ואילו מטעני הייבוא עדין בבעלות המוכר (תנאי c.i.f.). כל זה בתנאי שמדובר ב״מסחר הוגן״ (honest trade) כלומר שלא לצרכים מדיניים, וללא פרסומת. במקביל נמסרה הודעה דומה לנציגי ישראל בוואשינגטון, תוך הערה שמחלקת המדינה רואה בכך בסיס טוב להסדר. אמנם הנושא ונותן בקהיר היה האמרשלד, אולם ארצות־הברית ראתה את עצמה כצד מעוניין ושותף.[24]

ההסדר זה לא נראה לישראל. הכבידו עליה הצורך לשמור על סודיות וכן הקושי הרב לשגר מטענים למזרח הרחוק בתנאי f.o.b. פניותיה למדינות העולם לתמוך בחופש השיט הניבו תוצאות דלות, שהתבטאו בנאומים במושב העצרת הכללית של האו״ם. האמרשלד וארצות־הברית האיצו בישראל לנסות את ההסדר, ולאחר חליפת מכתבים ערה עם האמרשלד החליטה ישראל לנסות.

בדצמבר יצאה מחיפה האנייה היוונית ״אסטיפליאה״, נושאת מטען של 400 טונות מלט עבור קונה באסמרה. המשלוח היה בתנאי f.o.b., והאנייה היתה בחכירת מסע (Time Charter) על־ידי הקונה. ישראל הטילה איפול על הפלגת האנייה אך הודעה על כך נמסרה מראש להאמרשלד ולמחלקת המדינה, וברכתם התקבלה. חרף כל אלה, נעצרה האנייה בפורט־סעיד ב־17 בדצמבר. מאמצי

24. ראה מס׳ 95, 96.

האמרשלד וארצות־הברית להתיר לאנייה להמשיך בדרכה עלו בתוהו, ולפיכך החליטה ישראל להפסיק את שתיקתה.

ב־22 בדצמבר עוררה שרת החוץ את הנושא בכנסת בתשובה להצעות לסדר היום שהוגשו בכנסת. היא סקרה את פרשת המעבר בתעלה והדגישה את אזלת היד שהראו מדינות העולם כלפי שמירת עיקרון חופש השיט. עיקרי דבריה הוקדשו להסדר שהשיג האמרשלד בקהיר, שאותו הגדירה כתכסיס המכוון להוליך שולל את ידידיה של ישראל, וליצור רושם של מתינות ונכונות מצד קע״ם לפשרות והסדרים בעניין השיט. מאחר וישראל לא הצליחה לשכנע את הגורמים הידידותיים כי אין ממש בהסדר, הגיעה למסקנה שעליה לנסות לשלוח אנייה בתנאים ובשיטה עליהם המליצו גורמים אלה. ב״מאבקנו לחופש השיט החלטנו ללכת גם בדרך לא דרך זו״.[25]

נושא חופש השיט נותר ללא פיתרון בשנת 1959, ונסתיים בשנת 1960 בכישלונה של ישראל, שנאלצה לוותר על השימוש בתעלת סואץ, ולפתח את נמל אילת לצורכי מסחרה עם מזרח אפריקה והמזרח הרחוק.

החרם הערבי על ישראל

בשנים 1958 ו־1959 נמשכה פעילות החרם הערבי נגד ישראל, כשהיא מונחה על־ידי לשכה מרכזית בדמשק ולשכות אזוריות. תביעת החרם כללה איסור השקעות, מכירת חומרים אסטרטגיים, העברת ידע ושיתוף במפעלים. מדינות העולם גילו אזלת־יד כלפי פעילות החרם, מחשש להשפעה שלילית על יחסיהן עם מדינות ערב. אפילו ארצות־הברית הלכה בקו זה, וטענה להצדקתה כי למדינות יש זכות לווסת את המסחר בתחומיהן,[26] ואילו צרפת הרשמית ישבה בחיבוק ידיים — בתואנה כי מדובר בעניין מסחרי גרידא — כאשר החברה הממשלתית לייצור רכב, ״רנו״, נכנעה לאיומי החרם הערבי וביטלה את ההסכם שהיה לה עם החברה הישראלית ״קייזר פרייזר״ בעניין הרכבת מכוניות מתוצרתה בישראל. יפן, בעלת האינטרסים הכלכליים והמסחריים הרבים בעולם הערבי, נכנעה לחרם הערבי, ונוכח כניעתה זאת תבעו ממנה מדינות ערב אפילו לא לקיים יחסי מסחר רגילים עם ישראל — תביעה שלא הציגו למדינות אחרות.

אמנם יהודי העולם סייעו במידה מסוימת לישראל בפעילותה נגד החרם הערבי, אך עם התגברות החרם בסוף שנת 1959 הגיעה ישראל למסקנה כי עליה להיערך בראש ובראשונה בכוחות עצמה. לשם־כך, הוחלט להקים במשרד החוץ מחלקה מיוחדת למלחמה בחרם הערבי, שנקראה ״המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי״. מחלקה זו החלה לפעול בשנת 1960.

החרם הערבי לא עצר את התפתחותה הכלכלית של ישראל ולא החניק אותה חנק כלכלי, אך עיקר נזקו היה מרתיע: חברות רבות נמנעו מיצירת קשרי מסחר, השקעות, ידע ופטנטים עם ישראל.[27]

25. ראה מס׳ 111 (הערת־עורך).
26. ראה מס׳ 116.
27. ראה מס׳ 131.

הוועדה המדינית המיוחדת ומליאת המושב ה־13 של העצרת הכללית של האו״ם עסקו, כבשנים קודמות, בסוגיית הפליטים הערבים. הדיון התקיים במסגרת הטיפול בדין־וחשבון השנתי של מנהל סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הערבים (ססו״ת) ובתקציבו של גוף זה. הדיון ב־1958 היה חשוב במיוחד משום שהמנדט של סוכנות הסעד והתעסוקה אמור היה לפוג ב־30 ביוני 1960.

התברר כי ישראל הגמישה את עמדתה, ונציגה, השגריר אבא אבן, הודיע על נכונות לשלם פיצויים לפליטים עוד לפני שייכון שלום של קבע בין ישראל למדינות ערב, וזאת בשני תנאים:

א. שהפליטים ישוקמו במדינות ערב שבהן הם יושבים.

ב. שיושט לישראל סיוע כספי בין־לאומי למטרה זו.

אבן הדגיש כי בעת קביעת שיעור הפיצויים, יש להביא בחשבון את תביעות ישראל בעניין הרכוש שהשאירו יהודים במדינות ערב.[28]

נציג ארצות־הברית (שהקונגרס שלה ראה בסוכנות הסעד והתעסוקה חבית ללא תחתית ושאף לפירוקה) הודיע כי ארצו איננה מחייבת את המשך הסוכנות במתכונתה הנוכחית, ויש למצוא שיטה טובה יותר שתקדם את פיתרון בעיית הפליטים. רוב המדינות תמכו — בהיעדר פיתרון אחר — בהמשך קיום הסוכנות, אך חלק מהן ראה צורך באימוץ גישה קונסטרוקטיבית יותר, ולשם כך רצו להטיל על מזכ״ל האו״ם ללמוד מחדש את הבעיה, ולהגיש למושב ה־14 של העצרת הכללית דין־וחשבון ובו המלצות בנידון.

נציגי מדינות ערב התנגדו הן להצעות ישראל והן להפסקת פעילות הסוכנות. הן תבעו בתוקף את החזרת הפליטים למקומות מגוריהם בישראל, ואף הרחיקו לכת בהצעה למינוי אפוטרופוס לניהול נכסי הפליטים בישראל.

לקראת סוף הדיונים, ניסחה ארצות־הברית, אליה הצטרפו בריטניה, הולנד וניו זילנד, הצעת החלטה ובה סעיף (מס׳ 7) המטיל על המזכיר הכללי להמציא למושב הבא של העצרת דו״ח שיכלול המלצות לקידום הבעייה.[29] גם לכך התנגדו מדינות ערב נמרצות, וזכו לתמיכתו של האמרשלד. לפיכך, נאלצו מגישות הצעת ההחלטה לוותר על סעיף 7, ולהסתפק בהודעת המזכ״ל כי במסגרת תפקידו יבדוק את פעולותיה הטכניות של הסוכנות, ויגיש למושב הבא של העצרת הכללית דין־וחשבון שיכלול גם הצעות כיצד לצאת מהקיפאון שנוצר.[30]

דו״ח האמרשלד, שהתפרסם ביוני 1959,[31] המליץ על המשך קיום סוכנות הסעד והתעסוקה עד לפתרון בעיית הפליטים. מבחינת ישראל, חשיבותו של הדו״ח היתה בכך, שהשתמעה ממנו, למרות שלא נאמר זאת במפורש, שיש לקלוט את הפליטים במדינות ערב בקרב האוכלוסייה המקומית ובאמצעות תהליכים כלכליים טבעיים.

28. ראה מס׳ 132.
29. ראה מס׳ 135.
30. ראה מס׳ 137–138.
31. מסמך או״ם A/4121 מ־15 ביוני 1959.

דיוני הוועדה המדינית המיוחדת של המושב ה־14 של העצרת הכללית החלו ב־10 בנובמבר 1959. ארצות־הברית הפיקה לקח מכישלון יזמתה אשתקד, והמתינה ליזמות של אחרים. אלה באו בדמות הצעת החלטה של פאקיסטאן ואינדונזיה, תומכות מובהקות של הערבים, שהציעו להמשיך את קיום סוכנות הסעד בחמש שנים. ארצות־הברית הודיעה לישראל ב־26 בנובמבר כי בדעתה להציע תיקונים להצעת ההחלטה הפאקיסטאנית־אינדונזית, ביניהם הארכת מנדט הסוכנות לשנתיים בלבד. תיקון נוסף, חמור ביותר מבחינתה של ישראל, קרא לבחון אמצעים בהם יש לנקוט על־מנת לאפשר לוועדת הפיוס לבצע ביתר יעילות את המשימות שהוטלו עליה בהחלטת או״ם 194III מ־11 בדצמבר 1948.

ישראל התנגדה נמרצות להחייאת ועדת הפיוס, ולפי הוראות ראש הממשלה ושרת החוץ, נשלחו לנציגיה הנחיות להתנגד בכל תוקף להחייאת החלטת האו״ם מ־1948 ולעמוד על עקרונותיה בדבר יישוב הפליטים במדינית ערב ואפשרות מתן פיצויים, כפי שהוגדר בהצהרת אבן בשנה שעברה. עוד נאמר שישראל תתנגד לכל החלטה שתזכיר איזה בעיה מחוץ לבעיית הפליטים, ולא תשתף פעולה עם גוף של האו״ם עליו יוטל הטיפול בבעיות שאבד עליהן הכלח, נוסח החלטה 194III.[32] החלטה זאת הביאה את ישראל לכלל עימות עם ארצות־הברית. בשיחה עם שגריר ישראל בוואשינגטון, אמר מזכיר המדינה הרטר כי מוכרחת להיות תזוזה, אחרת לא יקציב הקונגרס כסף לפליטים. הוא הוסיף כי איננו מבין חששות ישראל מוועדת הפיוס, שבה יושבים ״ידידי ישראל״, והיא לא תנסה דבר חוץ מתיווך, ורק בעניין הפליטים.[33]

ב־9 בדצמבר 1959 אישרה מליאת העצרת נוסח מתוקן של הצעת פאקיסטאן ואינדונזיה, לפיה יוארך מנדט ססו״ת לשלוש שנים, ואילו בתום שנתיים, ייבחן העניין מחדש. בהתאם לתיקון שהוצע על־ידי ארצות־הברית. ההחלטה אזכרה רק את סעיף 11 בהחלטה 194III מ־1948 (סעיף שמדבר על הרשות הנתונה לפליטי 1948 לבחור בין שיבה למקומות מגוריהם או קבלת פיצוי כספי) ולא את ההחלטה כולה. החלטה זו קיבלה את המספר 1456XIV.[34] 80 מדינות הצביעו בעד ולא היו מתנגדים. ישראל נמנעה, והצביעה נגד הסעיף בעניין ועדת הפיוס.

המצב בגבולות

במחצית הראשונה של 1958 נמשכו מאמציה של ירדן לכרסם במעמד ישראל בשטח המפורז שלה על הר הצופים, שהיה מובלעת בתחום ירדן. בינואר הגיע לאזור הדיפלומט הקולומביאני פרנסיסקו אורוטיה, שנשלח על־ידי המזכיר הכללי של האו״ם לדון עם ישראל וירדן בנושא ההר, לאחר משבר שנתגלע בנובמבר 1957, עקב התנגדות ירדן ששיירה ישראלית להר־הצופים תביא אתה משלוח בנזין.[35] ב־18

32. ראה מס׳ 145.
33. ראה מס׳ 150.
34. ראה מס׳ 152.
35. ראה מס׳ 181.

בינואר 1958 פרסם אורוטיה דו״ח שהיה נוח לישראל, אך הכעיס את ירדן וגם לא נראה בעיני האו״ם. עקב זאת הגיעו לאזור שליחי או״ם נוספים: אורוטיה עצמו, שבא בשנית (במארס-אפריל), ראלף באנץ׳ (במאי), אנדרו קורדייה (במחצית הראשונה של יוני) וכן האמרשלד עצמו (במחצית השנייה של יוני). בשיחותיהם שמעו מנציגי ישראל, ובן־גוריון בראשם, כי הר הצופים איננו העיקר, אלא שעל ירדן לבצע את סעיף 8 בהסכם שביתת־הנשק עם ישראל, לאחר מכן את הסכם שביתת־הנשק כולו, ובסופו של דבר להגיע להסכם שלום. האמרשלד הציע כצעד ראשון הקמת ועדת־משנה לטיפול בענייני הר הצופים במסגרת ועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל-ירדן. ישראל הסכימה, אך הדבר לא התבצע עקב סירוב ירדן.

התנכלויות הירדנים פסקו במחצית השנייה של 1958, עקב ערעור מעמדה של ירדן כתוצאה מההפיכה בבגדאד ב־14 ביולי והתגברות החתרנות הנאסרית נגדה.

לאורך הגבול הסורי אירעו מספר תקריות חמורות, בגלל התנכלות הסורים לעבודות הפיתוח שביצעה ישראל, ומתוך המשך המגמה לערער על ריבונות ישראל באזורים המפורזים. בהקשר זה יצוינו שלוש תקריות:

בסוף מארס 1958 ניסו הסורים למנוע חפירת תעלת ניקוז בדרום־מזרח החולה. הם הפגיזו את יישובי הסביבה, ואזרח ישראלי נהרג. בדצמבר 1958 הרגו הסורים רועה של קיבוץ גונן והפגיזו יישובים, וב־23 בינואר 1959 הרגו את רועה קיבוץ להבות הבשן. ישראל הגישה למועצת־הביטחון תלונה על שני המקרים האחרונים, אך זאת סיימה את דיוניה ללא קבלת החלטות.[36] בביקור האמרשלד באזור, בדצמבר 1958–ינואר 1959, הציע הלה לסמן את הגבול בין ישראל לסוריה כאמצעי למניעת תקריות. ישראל הסכימה לסימון הגבול הבין־לאומי, אך הדבר לא בוצע עקב התנגדות קע״ם.

בשאר גזרות הגבול נשמר בדרך־כלל השקט, אם כי היו מקרים של חדירות לתחום האווירי והימי של ישראל (כולל הטרדת דייגים בכנרת) ושל הסתננות למטרות גניבה. שיפור המצב לאורך הגבול עם ירדן אפשר לישראל לחזור לוועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל-ירדן, ועדה שאותה עזבה ב־1956.[37]

יחסי ישראל-ארצות־הברית

כבר בשנת 1957 החל תהליך הגלדת הצלקות ביחסי ישראל-ארצות־הברית, שנפגעו קשות עקב מבצע סיני. תהליך זה צבר תאוצה רבה ב־1958, בעקבות ההפיכה הצבאית בבגדאד ב־14 ביולי. למוד ניסיון העבר, הביא בן־גוריון מיד לידיעת ארצות־הברית את בקשתה של בריטניה להתיר למטוסיה לחצות את המרחב האווירי של ישראל, כשהם מובילים לירדן חיילים וציוד צבאי. רק לאחר שנתקבל אישור מוואשינגטון, נענה בן־גוריון בחיוב לבקשה הבריטית, ואף אישר טיסות אמריקאיות לאותה מטרה.

36. ראה מס׳ 165 ומס׳ 171, הערה 4.
37. ראה שנתון הממשלה, תשי״ט, ע׳ 155–157, ושנתון הממשלה, תש״ך ע׳ 122–124.

המשבר במזרח התיכון והסכנה לישראל מצד שליט קע"ם, גמאל עבד אל־נאצר, שהצטייר בידי ישראל באותה עת כאויבה הגדול ביותר, נדונו בחילופי איגרות בין בן־גוריון לנשיא אייזנהאואר[38] ומזכיר המדינה דאלס,[39] ובאיגרתו של האחרון אל בן־גוריון מ־1 באוגוסט 1958 נאמר בין היתר, כי ארצות־הברית תעיין בבקשות ישראל לנשק with an open mind.

ישראל הגישה למחלקת המדינה רשימת פריטי נשק שברצונה לרכוש.[40] התגובה האמריקאית היתה זהירה. הם הסכימו לספק לישראל 100 תותחים לא־רתע, וכן מספר פריטים צבאיים שניתן היה להשיג אצל גורמים מסחריים.[41] אך נזהרו מלסטות סטייה חדה מהמדיניות המסורתית של ארצות־הברית, שגרסה שאין לספק נשק לישראל מחשש שיבולע ליחסיה של ואשינגטון עם מדינות ערב. ארצות־הברית אף החליטה לסייע לישראל בעקיפין לרכוש טנקים מסוג "סנטוריון" בבריטניה — היא הגדילה את סיועה הכלכלי לישראל בסכום שנדרש לשלם עבור הטנקים, כ־10 מיליון דולר.[42]

בשלהי שנת 1959 חשה ישראל כי מתערער מאזן הכוח בינה לבין קע"ם עקב הציוד הצבאי הרב שזאת קיבלה בשלוש השנים האחרונות, וכי יכולת ההרתעה של ישראל נחלשת עד כדי סיכון. הדבר הועלה בשיחה שקיימה שרת החוץ עם מזכיר המדינה הרטר ב־29 בספטמבר 1959. סוכם, כי ישראל תגיש לארצות־הברית איגרת עם פירוט בקשותיה לתיקון המצב.[43] האיגרת שפירטה בקשות אלה, שהחשובה ביניהן היתה לטילים נגד מטוסים, הוגשה למחלקת המדינה ב־9 בפברואר 1960, היא מחוץ לתחום הסיקור של כרך זה.[44]

בגלל שיקולים הכרוכים ביחסי ארצות־הברית עם מדינות ערב, לא צלחו מאמציה של ישראל לקבל מארצות־הברית ערובה פומבית לשלמותה ולביטחונה. פיצוי חלקי קיבלה ישראל בתשובות אייזנהאואר ודאלס לאיגרת בן־גוריון מ־24 ביולי 1958.[45] לכך נוספו דברים שהשמיע דאלס לאבן ב־3 באוגוסט 1958. בתשובה לשאלתו, אם הוא מוסמך למסור לראש הממשלה כי אם תותקף ישראל על־ידי ברית־המועצות, תילחם ארצות־הברית בברית־המועצות, השיב דאלס: "ללא צל של ספק".[46] על כך, השיב בן־גוריון באיגרת לדאלס, כי דברים חשובים וברורים אלה לא הועברו לישראל בכתב.[47] ואמנם ארצות־הברית נמנעה מלעשות כן, וישראל הגיעה למסקנה כי במקום להשקיע מאמצים בהשגת התבטאויות עזרה,

38. איגרת בן־גוריון לנשיא ארצות־הברית מ־24 ביולי 1958, ראה מס' 27, תשובת אייזנהאואר מ־25 ביולי 1958 ראה מס' 33.
39. איגרת דאלס לבן־גוריון מ־1 באוגוסט 1958 ראה מס' 37.
40. ראה מס' 208.
41. ראה שם, וכן מס' 213.
42. ראה מס' 216.
43. ראה מס' 241.
44. ראה כרך 14, מס' 128 ו־129.
45. ראה הערות 38–39 לעיל.
46. ראה מס' 42.
47. ראה FRUS 1958-1960, Vol. XIII, No. 36.

גליה או סמויה, בשעת חירום, יש להגיע לידי כך שארצות־הברית תדאג לכך שישראל תהיה מצוידת כהלכה.[48]

באפריל 1957 הכריזה ממשלת ארצות־הברית על נכונותה לחדש את העיון בתכניות הסיוע הכלכלי לישראל, לאחר שהופסק באוקטובר 1956, בפרוץ מבצע סיני. השגרירות בוואשינגטון פעלה אצל הגורמים המדיניים, הכלכליים והציבוריים על־מנת להשיג היענות מקסימלית לבקשות ישראל, ותנאים נוחים ככל האפשר. ממשלת ארצות־הברית חשה חובה מדינית ומוסרית כלפי ישראל, העולם והציבור האמריקאי לקיים את הבטחתה כי "לישראל לא תהיה סיבה להתחרט" על קבלתה את דין הנסיגה מסיני ומרצועת עזה. ישראל הסבירה לארצות־הברית כי מכיוון שזו האחרונה איננה מוכנה להושיט לה סיוע צבאי, עליה להגביר את הסיוע הכלכלי. אך בארצות־הברית נשמעו טענות שיש להקדיש את מקורות הסיוע בעיקר לחיסונן ו"הצלתן" של מדינות העומדות על סף כניסה לתחום ההשפעה הסובייטי. נשמעו גם קולות שהצביעו על חוסר איזון בין הסיוע לישראל ולערבים, אם כי החשש של "מה יאמרו הערבים" לא דחף למניעת הסיוע הכלכלי או הפחתתו, היה לו ביטוי בנטייה לעכב ולטשטש את הפרסומים המקובלים במקרים כאלה.

כאשר דנו עם ישראל בנושא הכלכלי, הביעו האמריקאים התלבטות על בקשות הסיוע לקליטת העלייה בשני מישורים: האחד מדיני — אי רצונה של ממשלת ארצות־הברית להופיע בפני הערבים כאחראית להמרצת העלייה, שסופה להביא לידי "התפשטות", והשני כלכלי — טענה כי ישראל נגררת למשימה "סזיפית" — כל פעם שהעזרה האמריקאית וההכנסות האחרות מקרבים את ישראל ליציבות כלכלית — בא נחשול חדש של עלייה, ומחזיר את המשק הישראלי למצבו הבלתי־מאוזן.[49]

הסיוע הכלכלי האמריקאי לישראל בשנת הכספים האמריקאית 1958–1957 הסתכם כדלהלן: מלווה בסך 24.5 מיליון דולר להשקיה ופיתוח מקורות מים, אספקת עודפי מזון בסך 41 מיליון דולר, הלוואה מהקרן לפיתוח בסך 15 מיליון דולר, מענק במסגרת "הסיוע המיוחד" בסך 7.5 מיליון דולר, וסיוע טכני בסך כ־1.5 מיליון דולאר.[50] ואילו בשנת הכספים 1959–1958, קיבלה ישראל עודפים חקלאיים בסך 38 מיליון דולר, סיוע מיוחד בסך 7.5 מיליון דולר, וסיוע טכני בסך 1.9 מיליון דולר.[51]

יחסי האמון בין ישראל וארצות־הברית התבטאו בהתייעצויות שקיימו בנושאים שחרגו מתחום היחסים הדו־צדדיים ביניהן, כגון היחס לנאסר, הצטרפות ארצות־הברית לברית בגדאד, עתידן של ירדן ולבנון ועוד. כמובן שלא תמיד קיבלה ארצות־הברית את דעתה של ישראל.

כבשנים קודמות, גם בשנתיים הנסקרות צריכה היתה ארצות־הברית לנקוט עמדה בנושאים שונים במכלול הסכסוך הישראלי–ערבי. מאחר וארצות־הברית קבעה את עמדתה גם תוך התחשבות בהיבטים הקשורים ביחסיה עם מדינות ערב,

48. ראה מס׳ 236.
49. ראה מס׳ 196.
50. ראה שנתון הממשלה, תשי״ט, ע׳ 158.
51. ראה שנתון הממשלה, תש״ך, ע׳ 125.

לא תמיד רוותה ישראל נחת מוואשינגטון. אמנם ארצות־הברית תמכה עקרונית בחופש השיט בתעלת סואץ, ואף פעלה בקהיר לשינוי עמדתה של קע"ם, אך לא בנחרצות הדרושה.[52] כך גם בעניין החרם הערבי על ישראל, כשגרסה ארצות־הברית כי למדינות יש הזכות לווסת את המסחר בתחומיהן.[53] ישראל התאכזבה מעמדתה הפושרת של ארצות־הברית בדיוני מועצת־הביטחון על שתי תקריות חמורות בגבול ישראל–סוריה בדצמבר 1958 וינואר 1959.[54] הפתעה מרה הנחילה ארצות־הברית לישראל בדיונים על הפליטים במושב ה־14 של העצרת הכללית של האו"ם, כאשר הגישה תיקון להצעת החלטה מטעם אינדונזיה ופאקיסטאן, הקוראת לבחון אמצעים על־מנת לאפשר לוועדת הפיוס לבצע ביתר יעילות את המשימות שהוטלו עליה בהחלטת האו"ם מ־11 בדצמבר 1948, דבר שישראל התנגדה לו נמרצות.[55]

ארצות־הברית לא הכירה בירושלים כבירת ישראל, וראתה בה "גוף נפרד" (Corpus Separatum) כפי שהחליטה העצרת הכללית של האו"ם ב־29 בנובמבר 1947. לא רק ששגרירותה שכנה — ועדיין שוכנת — בתל אביב, אלא שעשתה מאמצים מאחורי הקלעים להניא מדינות שרצו לפתוח את שגרירויותיהן בירושלים מלעשות זאת.[56]

יחסי ישראל עם הרפובליקה הפדרלית של גרמניה ועם אוסטריה

בשנים 1958 ו־1959 המשיכה הרפובליקה הפדרלית של גרמניה (גרמניה המערבית) בביצוע ללא דופי של הסכם השילומים עם ישראל, שנחתם בשנת 1952. כמו־כן נמשך, בחשאי, שיתוף־הפעולה הביטחוני בין שתי המדינות, שהחל בשנת 1957. על רקע שיתוף־פעולה זה, אירעו בישראל שני משברים ממשלתיים, הראשון במחצית השנייה של דצמבר 1957 — מחוץ לתקופה הנסקרת בכרך זה — והשני ביוני–יולי 1959.[57] אולם יחסי ישראל–גרמניה לא ניזוקו עקב משברים אלה.

מאמציה של ישראל להביא לכינון יחסים דיפלומטיים עם גרמניה המערבית לא צלחו בשנתיים הנסקרות. אמנם, אחרי חתימת הסכם השילומים, היה זה הקנצלר אדנאואר שהציע כינון יחסים דיפלומטים עם ישראל, בהנחה כי הדבר יקל על ארצו להשתלב במשפחת העמים, אך בן־גוריון, שניווט את יחסי ישראל–גרמניה מראשיתם, סבר שעדיין לא הגיעה השעה, משום שדעת־הקהל בישראל לא היתה מקבלת זאת.[58] לימים, שינה בן־גוריון את עמדתו, לאור התחזקות מעמדה האירופי של גרמניה, שגם ללא יחסים דיפלומטים עם ישראל הצליחה לחזור למשפחת עמי

52. ראה פרק ג.
53. ראה מס' 116.
54. ראה מס' 171 והערה 4 שם.
55. ראה מס' 149 ו־150.
56. ראה מס' 204; 229; 230; 231.
57. ראה מס' 263.
58. ראה א' בן־נתן, "הדרך לכינון היחסים: ההיבט הישראלי", בקובץ **יחסים נורמליים — יחסי ישראל–גרמניה**, ע' 24.

המערב, ולהפוך לגורם בעל השפעה רבה בגופים כמו נאט"ו והקהילייה הכלכלית האירופית. ביטוי לכך נתן בן־גוריון בדבריו בכנסת ב־1 ביולי 1959, בעת הוויכוח על עסקת־הנשק עם גרמניה: "גרמניה של אדנאואר והסוציאל־דמוקרטים אינה גרמניה של היטלר... גרמניה ככוח עוין לישראל ... מעמידה בסכנה גם ידידותם של שאר עמי אירופה המערבית, וגם עלולה להשפיע לרעה על ארצות־הברית ושאר מדינות אמריקה. זהו כוח עולה ... ויחסה אלינו ישפיע במידה לא מעטה על יחס מדינות אחרות הקשורות אתה".[59]

אולם, לגרמניה המערבית לא אצה באותם ימים הדרך לכינון יחסים דיפלומטים עם ישראל. משרד החוץ של בון השתעשע בתקווה כי גרמניה המערבית תהפוך לראש גשר של המערב לארצות ערב, מאחר ובניגוד לבריטניה וצרפת, שמשקע פלישתן למצרים בנובמבר 1956 היה עדיין קיים, לא נחשדה גרמניה המערבית בכוונות אימפריאליסטיות ולא היה לה עבר קולוניאלי במזרח התיכון. חוגים רבי־השפעה בקרב אנשי העסקים והכלכלה בגרמניה העדיפו לעשות עסקים עם מדינות ערב, וחששו מתוצאות כינון יחסים דיפלומטים עם ישראל. במשרד החוץ הגרמני חששו שמא כינון יחסים דיפלומטים עם ישראל יביא להכרה וכינון יחסים מצד מדינות ערב עם הרפובליקה הדמוקרטית הגרמנית (גרמניה המזרחית), צעד שהיה מחייב את גרמניה המערבית לניתוק יחסים עם מדינות אלה, בהתאם ל"הלכת האלשטיין".[60]

בהיעדר יחסים דיפלומטים, התנהלו יחסי ישראל–גרמניה באמצעות משלחת ישראל בקלן, שהיתה פועל יוצא מהסכם השילומים (הסכם לוקסמבורג) ויעדה המקורי היה הבטחת ביצועו התקין. בראשה עמד, למן היום הראשון ועד לסגירתה, ד"ר אליעזר (פליקס) שנער. המשלחת, שהיתה במעמד דיפלומטי, היתה כפופה לשר האוצר, ולבד ממדור קונסולרי קטן לא היו בה פקידים ממשרד החוץ.[61] שנער, שהיה בעל תואר אישי של שגריר, ראה בתפקידו כראש משלחת השילומים את משימתו העיקרית, והעדיף טיפול בנושאים כלכליים על הנושאים המדיניים. מצב זה הדאיג את משרד החוץ הישראלי ככל שעלתה חשיבותה המדינית של גרמניה, וכתרופה חלקית לכך, שיגרו לשליחויות קצרות בגרמניה פקידים בכירים כראובן שילוח ומוריס פישר. הראשון לא הצליח להיפגש עם אישים גרמנים, ואילו פישר נפגש עם אדנאואר ב־17 ביולי 1958, בעצם ימי המשבר במזרח־התיכון, והעלה בפניו את השקפותיה של ישראל על הנאסריזם ועל הנעשה במזרח־התיכון.[62] במהלך הפגישה הוא לא עורר את עניין היחסים הדיפלומטיים, ובכך מילא אחרי הנחיית בן־גוריון כי יחסים דיפלומטיים לא "בוערים", אך ישראל רוצה בשיתוף־פעולה כלכלי ומחקרי.[63]

59. ראה **דברי הכנסת**, מושב רביעי של הכנסת השלישית, כרך XXVII, ע' 2408.
60. על־שם ואלטר האלשטיין, מזכיר המדינה במשרד החוץ הגרמני דאז, שקבע ב־1958 כי הרפובליקה הפדרלית של גרמניה תנתק את קשריה הדיפלומטים עם כל מדינה (מלבד ברית־המועצות) שתכיר ברפובליקה הדמוקרטית הגרמנית. הלכה זו היתה תקפה עד סוף שנות השישים.
61. ראה י' מרוז, **האם היה זה לשווא?**, ע' 18.
62. ראה מס' 248.
63. ראה מס' 252, הערה 10.

קרוב לשנה אחרי שליחות פישר, הועלה נושא כינון היחסים הדיפלומטיים בשיחה בין הקנצלר ושנער, שנערכה ב־21 במאי 1959.[64] אדנאואר הבטיח כינון יחסים לאחר שיתקיימו הבחירות לכנסת הרביעית, שנועדו ל־3 בנובמבר 1959, אך הדבר לא נסתייע.

שאלת הפיצויים ליהודים קורבנות השואה המשיכה להעיב על יחסיה של ישראל עם אוסטריה בשנתיים הנסקרות. ממשלת וינה גרסה כי היא היתה המדינה הראשונה שנכבשה בידי הנאצים, ולפיכך, היא קורבן ולא שותף לאחריות למעשיהם. על־אף גישה זו, נאלצה אוסטריה לעשות מחוות צנועים בתחום זה, ובשנת 1959 הקציבה 6 מיליון דולר לפיצויים, סכום שלא נראה מספק לקורבנות השואה.

היבט חיובי ביחסי ישראל–אוסטריה, היתה הסכמתה של האחרונה לשמש כארץ מעבר לעולים ממזרח־אירופה בדרכם לישראל.

יחסי ישראל–צרפת

האירוע שהשפיע יותר מכל על יחסיה של ישראל עם צרפת בשנים 1958 ו־1959 היה חזרתו לשלטון של הגנרל שארל דה גול, תחילה כראש ממשלה (ביוני 1958) ולאחר מכן כנשיא בעל סמכויות נרחבות (בינואר 1959).

במחצית הראשונה של 1958 עדיין נמשכו היחסים במתכונת בה הוחל ב־1955 ו־1956, עת התהדקו הקשרים בין מערכת הביטחון של שתי המדינות. יחסים אלה הגיעו לשיאם באוקטובר 1956 כשישראל חברה יחד עם בריטניה וצרפת למערכה צבאית נגד מצרים. בשנים שלפני מבצע סיני, וגם לאחריו, צרפת הפכה למקור הרכש העיקרי של ישראל, בעיקר מטוסי קרב וטנקים. האנדרלמוסיה ששררה בתקופת הדמדומים של "הרפובליקה הרביעית" סייעה לאנשי מערכת הביטחון הישראלים להרחיב את תחומי פעילותם באופן שלא תמיד הלם סדרי ממשל תקין. מצב זה לא נראה לדה גול, והוא שם לו קץ. לימים אף מתח עליו ביקורת קשה בזכרונותיו.[65]

שגריר ישראל בצרפת, יעקב צור העריך כי עלייתו של דה גול לשלטון לא תיצור קשיים לגבי ביצועם והמשכם של העניינים המעשיים שבין שתי המדינות, ובכלל זה רכש ושיתוף־פעולה גרעיני. הוא המליץ שישראל תעלה בפני דה גול לא רק את מכלול היחסים הדו־צדדיים, אלא גם בעיות גלובאליות, כמו מדיניות המערב כלפי המזרח התיכון, התקרבות ישראל לאירופה, וקשריה עם מדינות אסיה ואפריקה. לדעתו יש לעשות זאת באמצעות דו־שיח בין ראשי ממשלות שתי המדינות, תחילה על־ידי איגרת מבן־גוריון לדה גול, ולאחר מכן פגישה בין שני האישים. אולם בן־גוריון העדיף להמתין.[66]

64. ראה מס' 261.
65. בזיכרונותיו כתב דה גול: "Je mets un terme à d'abusives pratiques de collaboration établies sur le plan militaire, depuis l'expédition de Suez, entre Tel Aviv et Paris et qui introduisent en permanence des Israéliens à tous les échelons des états-majors et des services français." Charles de Gaulle, *Mémoires d'Éspoir*, Vol. I, p. 279.
66. ראה מס' 271.

לא עבר זמן רב, ואירועי משבר המזרח התיכון (יולי–אוגוסט 1958) הצדיקו את צור. ב־26 ביולי 1958 שיגר בן־גוריון איגרת לדה גול, ופירט בה את עמדת ישראל לגבי האירועים במזרח התיכון.[67] באוגוסט 1958 הגיעה לפאריס שרת החוץ, גולדה מאיר, לשיחות עם דה גול ושר החוץ, קוב דה מירוויל. דה גול השמיע באוזני אשת שיחו דברים מרגיעים: "...היו בטוחים כי דאגתה של ממשלת צרפת היא שישראל תתקיים. תתקיים בשטח בו היא קיימת ותמשיך לקיים יחסי ידידות הדוקים עם צרפת... מה שנעשה על־ידי הממשלות הקודמות לטובת ישראל, היה טוב לישראל וטוב לצרפת. העם הצרפתי לא שינה דעתו וזוהי גם עמדת הממשלה הנוכחית".[68] יחד עם זאת הזהיר מפני דברי פרשנות שעלולים לתת לביקורה של שרת החוץ בפאריס משמעות שאיננה לו, ובשיחה עם השגריר צור (בפברואר 1959) הדגיש כי יש להיזהר מאוד מגילויים חיצוניים של ידידות בין שתי המדינות. "לישראל אינטרסים משלה, ולצרפת אינטרסים משלה. לכן צרפת אינה צריכה להפגין ללא צורך את איבתה לערבים. יש לה בעיות קשות בצפון אפריקה. משום כך, טוב לא לדבר ולא להכביד עליה".[69]

אמנם דה גול התווה את מדיניות החוץ של ארצו, אך הניהול היומיומי שלה היה בידי שר החוץ, מוריס קוב דה מירוויל. בניגוד לקודמו, קריסטיאן פינו, לא גילה יחס אוהד לישראל. בעבר שירת בין היתר כשגריר בקהיר, ועם כניסתו לתפקידו היתה אחת ממטרותיו לשקם את מעמדה של צרפת במזרח התיכון, שכל מדינותיו הערביות — להוציא לבנון — ניתקו את יחסיהן הדיפלומטיים עם צרפת בנובמבר 1956, בעקבות מערכת סואץ. בעיית אלג׳יריה היתה אבן הנגף לחידוש היחסים (הדבר התאפשר רק לאחר שהוענקה לה עצמאות בשנת 1962). אולם, מאמציו של קוב זכו להצלחה חלקית ב־22 באוגוסט 1958, כשנחתם בציריך הסכם בין צרפת למצרים, שהסדיר את היחסים הכלכליים, הפיננסיים והתרבותיים בין שתי המדינות. הסכם זה אפשר משא־ומתן לחידוש הפעילות של בתי־הספר הצרפתיים במצרים, והדבר שימש אמתלה לעכב את חתימת ההסכם לקשרי תרבות בין צרפת לישראל, שנוסחו הושלם זה זמן. ההסכם זה נחתם אחרי כמה דחיות רק ב־30 בנובמבר 1959.

משרד החוץ הצרפתי גילה אזלת־יד בפרשת כניעת החברה הממשלתית לייצור רכב "רנו" לחרם הערבי, והסתייג משיתוף ישראל בתכניות פיתוח של אפריקה הצרפתית. בזירת האו"ם הנחילה צרפת אכזבה לישראל כאשר הצביעה בעד יזמה להחייאת ועדת הפיוס לארץ־ישראל. צעדים מסתייגים אלה של צרפת כלפי ישראל נתקבלו על־ידיה בהשלמה שבשתיקה, שהרי צרפת היתה מקור הרכש העיקרי של ישראל. יתר על כן, בהצבעות חשובות לצרפת באו"ם, כגון בנושאי אלג׳יריה והניסויים הגרעיניים של צרפת בסהרה, תמכה ישראל בעמדתה הצרפתית, למרות שהצבעות אלה סיכנו את מעמדה של ישראל באפריקה.

בספטמבר 1959 הודיע דה גול על נכונותו להעניק הגדרה עצמית לאלג׳יריה.

67. ראה פרק א, מס׳ 32.
68. ראה מס׳ 277.
69. ראה מס׳ 282.

המשא־ומתן עם מנהיגי המורדים נמשך עוד כשלוש שנים, עד להענקת עצמאות לאלג׳יריה בשנת 1962. כך הוסרה אבן נגף מחידוש היחסים הדיפלומטיים בין צרפת למדינות ערב שבמזרח התיכון, וישראל איבדה נכס חשוב במכלול יחסיה עם צרפת.

יחסי ישראל-בריטניה

בראשית שנת 1958 הגדירה שרת החוץ את יחסיה של ישראל עם בריטניה כנתונים בתסביך מבחינה פסיכולוגית: אהדה והערכה הגובלות ביראת כבוד מחד גיסא, חשדנות ואף איבה מאידך גיסא. שורשי יחס מסובך זה נעוצים בהיסטוריה המשותפת של שתי המדינות.[70]

מאז נובמבר 1955 העכירה את היחסים פרשת נאום ״גילדהול״ של ראש ממשלת בריטניה דאז, אנטוני אידן, שהציע לקצץ בגבולותיה של ישראל כדרך להשגת שלום בינה לבין שכנותיה הערביות.[71]

ההפיכה הצבאית בבגדאד ב־14 ביולי 1958, גרמה לשיפור משמעותי ביחסי בריטניה-ישראל, הן עקב הסתלקותו של נורי אל־סעיד, ידידה העיקרי של בריטניה במזרח־התיכון, והן עקב התפקיד המרכזי שמילאה ישראל בפרשת הטיסות הבריטיות לירדן. שרת החוץ הוזמנה לבקר בלונדון, (באוגוסט 1958) ושמעה מפי עמיתה הבריטי, סלווין לויד, כי פרשת ״גילדהול״ בטלה, וכי הבריטים יימנעו מליזום הצעות לפתרון בעיית היחסים בין ישראל לשכנותיה.[72] באותו ביקור הושגה הסכמה עקרונית להיענות לחלק מבקשות הרכש של ישראל, נושא שתפש מקום מרכזי ביחסי בריטניה-ישראל באותה שנה, וכן בשנת 1959.

אלא שהיו גורמים שהביאו את בריטניה להסתייג משיפור יתר של יחסיה עם ישראל, בעיקר הרצון לשמור על האינטרסים הכלכליים שלה במדינות ערב, והמאמצים לשיקום יחסיה עם קע״ם.

יחסי ישראל עם מדינות דרום אירופה

בשנים 1958 ו־1959 ניהלה איטליה מדיניות זהירה כלפי ישראל, שנגזרה ממאמציה לרכוש את אמונן של מדינות ערב וליצור לעצמה מעמד נכבד באזור המזרח התיכון. הדבר נבע לא רק מרצון להפוך למתווך בין הערבים לבין המערב, אלא גם מתוך הכוונה לשמור על האינטרסים הכלכליים והתרבותיים שלה בחלק עולם זה, ולהרחיבם ככל האפשר. להסתייגות מישראל תרם גם חששה של איטליה מהצטרפות ישראל לארגונים כלכליים אירופיים, שמא יתחרו מוצרי החקלאות של ישראל, בעיקר פרי ההדר, במוצרים שלהם.

ישראל ראתה באיטליה מדינה חשובה באזור הים התיכון. ראיה לכך, ביקורה

70. ראה מס׳ 298.
71. ראה שם, הערה 3.
72. ראה מס׳ 301 ו־302.

של שרת החוץ, ג' מאיר, ברומא באוגוסט 1958, בעיצומו של המשבר במזרח התיכון, בהמשך לביקוריה בצרפת ובבריטניה. כמו כן הזמינה ישראל לבקר אצלה את מנהיגי איטליה,[73] ביקורים שלא יצאו לפועל בשל אי־יציבות השלטון, שגרם לחילופי גברי לעיתים תכופות, והן בגלל חשש לתגובות במדינות ערב.

בשנים 1958 ו־1959 המשיכו יחסיה של ישראל עם שלוש מדינות בדרום אירופה — יוון, ספרד ופורטוגל — להתנהל במתכונת פגומה.

המכשול העיקרי לקידום יחסי ישראל-יוון, היו חששותיה של אתונה לגורל הפזורה היוונית במצרים. לפיכך, נמנעה יוון מלהעניק לישראל הכרה דה יורה. יחד עם זאת, התפתחו בין שתי המדינות קשרי תרבות, מדע וכלכלה. יוון הסכימה לשמש ארץ מעבר לעולים לישראל, בעיקר ממזרח אירופה, ולהתיר ביקור אניות חיל הים הישראלי בנמליה.

בין ספרד לישראל שרר נתק גמור, הן בגלל האינטרסים הרבים של ספרד במדינות ערב, והן בגלל הטינה שרחשה מדריד לישראל בגלל הצבעותיה של זו באו"ם בשנים 1949 ו־1950 נגד הצעת החלטה לביטול החלטה משנת 1946 המחייבת את החזרתם ממדריד של ראשי הנציגויות הדיפלומטיות (שגרירים וצירים). טינה זו לא שככה גם לאחר ששינתה ישראל את טעמה, והצביעה בדצמבר 1955 בעד קבלת ספרד לאו"ם.[74]

יחסיה של ישראל עם פורטוגל התנהלו מסוף 1958 וראשית 1959 במתכונת קונסולרית חד־צדדית (קונסוליה כללית של ישראל בליסבון, והיעדר ייצוג פורטוגלי בישראל). מכשול עיקרי לקידום היחסים היו חששותיה של פורטוגל מתגובות הערבים כאשר יתקיים באו"ם דיון בגורל מושבותיה באפריקה ובאסיה.[75]

יחסי ישראל עם ברית־המועצות ומדינות מזרח אירופה

יחסי ישראל עם ברית־המועצות עמדו בשנים אלה בסימן של קיפאון כמעט מוחלט. מאז אמצע שנות החמישים שייכה ברית־המועצות את ישראל למחנה המערבי באופן מובהק. העובדה שישראל לא השתייכה באופן פורמלי לאף ברית או ארגון מערבי היתה חסרת חשיבות בעיניהם של הרוסים ובעלי בריתם. די היה להם במבצע סיני, שבו שיתפה ישראל פעולה עם בריטניה וצרפת, כדי להסיר ספק לגבי האוריינטציה הבין־לאומית של ישראל. מדיניותם המזרח תיכונית, שהציר העיקרי שבה היה הסתמכות על נאסר, גם היא סגרה כל שער לקבוע את היחסים על בסיס מתקבל על הדעת. מאידך גיסא, גם מבחינתה של ישראל היתה הראייה של היחסים ההדדיים חד־ממדית. הכול נבחן מזווית הראייה של הקיבוץ היהודי בארצות אלה, מעמדו, זכויותיו ובעיקר אפשרויות העלייה שלו לישראל. במצב דברים זה לא התקיימו יחסים דו־צדדיים במובן הרגיל של המילה. מלבד פגישת אקראי עם כרושצ'וב[76] לא התקיימה כל שיחה מדינית של ממש עם מדינאים סובייטיים

73. ראה מס' 324 ו־329.
74. ראה מס' 331, הערה 4.
75. ראה מס' 333.
76. ראה מס' 345.

בכירים, וגם השיחה היחידה בדרג בינוני שהתקיימה בינואר 1958, בין השגריר אבידר לסגן שר החוץ סמיונוב, לא היתה מועילה והיתה רצופה התנצחות וויכוח אידיאולוגי.[77] ישראל מצד ניסתה לנקוט יזמה. בשיחה שהתקיימה עם השגריר הסובייטי בתל אביב, בעיצומו של המשבר במזרח התיכון, הציע בן־גוריון הצעות מרחיקות לכת לשידוד מערכות ביחסים בין המדינות ובכלל זה אספקת נשק מברית־המועצות ותפקיד פעיל לרוסים בתיווך בין ישראל למדינות ערב.[78] השגריר השיב שיעביר את ההצעה לממונים עליו, אך לא היה כל המשך ליזמה זאת. כעבור שבועיים לערך שיגרה ברית־המועצות איגרת חריפה לישראל בעניין תמיכתה בהתערבות הבריטית והאמריקאית במזרח התיכון.[79]

בהיעדר מגע של ממש התרכזו נציגי ישראל במעקב אחרי מעשיה והתבטאויותיה של ברית־המועצות בענייני המזרח התיכון. ביקורו של נאסר במוסקבה, באפריל–מאי 1958, עורר חשש בישראל משינוי נוסף לרעה ביחסים. ההודעה משותפת שנתפרסמה בתום ביקור, שבה הוגדרו פליטי ארץ־ישראל במסמך רשמי סובייטי בפעם הראשונה כ"מגורשים ממקומות מולדתם", וכי ממשלות ברית־המועצות וקע"ם מאשרות תמיכה מלאה ב"זכויות החוקיות של ערביי ארץ־ישראל", הדאיגה את ישראל. ישראל גם חשדה, כי בנוסף לנאמר בהודעה, קיבל נאסר בחשאי הבטחות אנטי־ישראליות, כגון תמיכה סובייטית בקיצוץ גבולותיה על־ידי חזרה לגבולות 1947. חשד זה, התברר במשך הזמן, היה מופרך.[80]

כאמור, עיקר מעייניה של ישראל היו בקיום הקשר עם הקיבוץ היהודי. לאורך כל התקופה פעלו במסגרת השגרירות במוסקבה שליחים של ארגון ממלכתי ישראלי שהוטל עליו לקיים קשר עם יהודי ברית־המועצות — ארגון "נתיב". פעילותם היתה תמימה למדי — הפצת מידע, חלוקת ספרי תפילה, ויצירת קשר עם מתפללים בבתי הכנסיות. פעולות אלה לא נעלמו מעיניהם של הסובייטים, שהאשימו את אנשי שגרירות ישראל בחריגה מהנוהל הדיפלומטי התקין.[81] אך גם לישראל עצמה היו ספקות אם יש תועלת בפעולה זאת, ועד כמה אפשר להרחיק לכת בה. הדעה הכללית היתה, בכל אופן, שיש להתמיד בה, עד לסף של סגירת השגרירות וכן יש להתמיד בפעילות הציבורית בארצות המערב.[82]

לעומת היעדר תוכן מעשי ביחסי ישראל–ברית־המועצות, קיימו גרורותיה של האחרונה (מלבד צ'כוסלובקיה, שיחסיה עם ישראל היו חסרי תוכן מעשי) קשרי תרבות ומסחר בקנה־מידה צנוע עם ישראל. רומניה ופולין אף התירו עלייה שהסתכמה בכמה אלפים של עולים.

77. ראה מס' 340–342.
78. ראה מס' 354.
79. ראה מס' 38.
80. ראה מס' 349–351.
81. ראה מס' 355, 357.
82. ראה מס' 363, 364.

חרדת ישראל לביטחונה עקב התעצמותן של מצרים וסוריה בתמיכתה של ברית־המועצות הביאה אותה לנסות להתקשר בצורה זו או אחרת עם נאט״ו. מאמצים בכיוון זה נעשו לקראת כנס מועצת נאט״ו בפאריס, בדצמבר 1957. ישראל הציבה לעצמה שלושה יעדים:

א. להביא לידי כך שנאט״ו תאמץ כמדיניות רשמית את הרעיון שהפוטנציאל הצבאי של העולם החופשי יעמוד לרשות כל מדינה שתרצה בכך, אף אם איננה קשורה לברית הגנה כלשהי.

ב. להביא את נאט״ו לידי הצהרה כי שמירה קפדנית על עצמאותן ושלמותן של מדינות המזרח התיכון הוא עיקר יסוד במדיניות הברית, וכי פגיעה בהן או איום עליהן יגררו תגובה מצד נאט״ו.

ג. לחתור לכך שכנס מועצת נאט״ו יסמיך את מוסדות הביצוע המדיניים והצבאיים שלו לבחון אפשרויות מגע ותיאום עם ישראל.

נציגי ישראל קיימו שיחות ברוח זאת עם ארצות־הברית ויתר חברות נאט״ו, אך ללא הצלחה. חלק ממדינות נאט״ו, כמו ארצות־הברית ובריטניה, מיאנו להיענות לבקשות ישראל, מחשש לתגובה ערבית, ואילו מדינות כמו נורבגיה ודנמרק לא ששו להרחבת נאט״ו והעמסת עול נוסף עליה. אולם ישראל שאבה עידוד מכך כי בהודעת הסיכום של מועצת נאט״ו שהתקיימה בדצמבר 1957 נאמר כי ביטחונן וריבונותן של מדינות המזרח התיכון הן עניין חיוני לביטחון העולם החופשי.[83] מאז נדונו בעיות המזרח־התיכון כמעט בכל כינוסי נאט״ו, והוקמה ועדה מיוחדת לתכנון מדיניות נאט״ו במזרח התיכון.[84] ישראל הגיעה למסקנה כי יש לפצל את המאמץ לשלושה מרכזים: 1) ארצות־הברית, 2) מוסדות הביצוע של נאט״ו, 3) מערב אירופה וקנדה. בראשית 1958 הוכנה תכנית פעולה, שכללה בין היתר חידוש התביעה מארצות־הברית למצוא הזדמנות נאותה להזהיר את ברית־המועצות וגרורותיה מכל פגיעה בישראל, לדרוש דיון בין ארצות־הברית לישראל על סידורי הגנה, לסייע לחימושו של צה״ל, להתחיל במגעים עם מפקדת נאט״ו והמזכירות הכללית שלה, והרחבת הקשרים עם גורמי הביטחון במערב אירופה.[85] לא כל הגורמים בישראל ראו סיכויים לביצוע דברים אלה, ותוך צפייה לשעת כושר הגיעו אירועי המשבר במזרח התיכון, שתחילתם בהפיכה בבגדאד ב־14 ביולי 1958. ישראל, שהתירה לבריטניה ולארצות־הברית להשתמש במרחב האווירי שלה לטיסות שנועדו להעביר לירדן צבא ואספקה, פנתה לשתי מעצמות אלה בבקשה לתת לה ערבויות ונשק. ערבויות לא ניתנו, ובעניין הנשק היתה היענות חלקית. מכל מקום, נושא ההתקשרות עם נאט״ו הוקפא, ורק במארס 1959 הוחלט לחדשו. באותו חודש העלתה שרת החוץ את הנושא בפגישות עם ראש ממשלת צרפת ושר החוץ שלה, וכן עם שר החוץ האיטלקי. ראש ממשלת צרפת אמר כי יהיה זה בזבוז

83. ראה מס׳ 365.
84. ראה מס׳ 372.
85. ראה מס׳ 367.

זמן להביא את הבעיה בפני מועצת נאט"ו, ויעץ לשוחח במישרין עם הגנרל נורסטאד והמוסדות הצבאיים של הברית. שר החוץ האיטלקי התחמק מתשובה ברורה, ואמר שישקול את הנושא.[86] שיחה של השגריר אילת עם הגנרל גייל, סגן מפקד כוחות נאט"ו, אף היא לא הביאה לתוצאות חיוביות. במכתב ששיגר לאילת הטעים את האופי הפוליטי של הבעיה, והציע לגשש במדינה ידידותית אחת או בכמה מבין חברות נאט"ו.[87]

לחוסר הצלחותיה של ישראל, נוסף גם מותו של ראובן שילוח במאי 1959. הוא היה היוזם והמדרבן של נושא ההתקשרות עם נאט"ו, ונראה כי פטירתו הביאה לסתימת הגולל על הנושא.

יחסי ישראל עם ארגונים כלכליים אירופיים

עקב אופיו של המשק הישראלי, ובגלל אילוצי החרם הערבי, התנהל רוב סחר החוץ של ישראל עם מדינות מערב אירופה (וארצות־הברית), מכאן שהיה עליה לעמוד על המשמר לבל תופלה לרעה כתוצאה מהתארגנות גושים כלכליים במערב אירופה. ואכן, כבר באפריל 1957 מינה שר המסחר והתעשייה, פנחס ספיר, ועדה בין־משרדית לבדיקת הבעיות הקשורות בהקמת "הקהילייה הכלכלית האירופית" שנקראה גם "השוק המשותף".[88] ובהקמת אזור סחר אירופי חופשי.[89]

ועדה זו החליטה שעל משרד החוץ לפתוח בגישושים אצל חברות ה־O.E.E.C.[90] על־מנת לברר מה תהיה תגובתן לאפשרות שישראל תצטרף לארגון בצורה זו או אחרת.

כיוון שישראל חששה שחוסר רצונן של חברות ה־O.E.E.C. להסתכן בתגובה

86. ראה מס' 374.
87. ראה מס' 379.
88. שמו הרשמי: "הקהילייה הכלכלית האירופית" (European Economic Community). הקהילייה הוקמה ב־1957 כשמטרותיה העיקריות: איחוד מכס – דהיינו, ביטול הדרגתי של חומות המכס בין החברות לבין עצמן, והנהגה הדרגתית של מכס אחיד כלפי חוץ; הנהגה הדרגתית של מדיניות סחר חוץ אחידה, והנהגת הסדרי ייצור ושיווק משותפים של מוצרים חקלאיים. חברותיה: צרפת, גרמניה המערבית, איטליה, הולנד, בלגיה ולוקסמבורג. משרדי הקהילייה נמצאו בבריסל.
89. בשנת 1956 החלו דיונים בין חברות ה־O.E.E.C. על הסכם להקמת אזור סחר חופשי בתוך 15 שנה אשר יביא להפלת חומות המכס ביניהן ולביטול מכסות הייבוא. בשנת 1959 התברר כי אין סיכויים לכך, בעיקר בגלל חילוקי דעות בין בריטניה וצרפת.
90. "הארגון לשיתוף־פעולה כלכלי אירופי" (Organisation for European Economic Co-operation) נוסד ב־1947 כמכשיר לביצוע "תכנית מרשל" לסיוע לכלכלת מדינות אירופה המערבית. במשך הזמן, התפתח לגוף עצמאי לשיתוף־פעולה כלכלי בין מדינות אירופה. מטרותיו העיקריות:
א. פיתוח הסחר על־ידי הסרת הגבלות כמותיות.
ב. הקלת תנועת התשלומים במטבע זר. למטרה זו, נוסד ב־1950 "איגוד התשלומים האירופי" European Payments Union, שפעל עד סוף 1959 כבנק סילוקין עבור יתרות במאזני התשלומים בין הארצות החברות.
ואלה חברות ה־O.E.E.C.: אוסטריה, דנמרק, צרפת, נורווגיה, פורטוגל, שוודיה, שווייץ, טורקיה, יוון, איסלנד, אירלנד, בריטניה, הרפובליקה הפדרלית הגרמנית, איטליה, בלגיה, לוקסמבורג והולנד. ספרד הצטרפה ב־1959. מטה הארגון היה בפאריס.

ערבית יהווה מכשול להתקשרותה עם גוף זה, החליטה לא לבקש הצטרפות, התקשרות או מעמד משקיף, אלא להסתפק בבקשה להקים קבוצת מחקר כדי לחפש יחד דרכים לשיתוף־פעולה כלכלי ולתיאום מדיניות סחר חוץ. אולם, לאחר בירורים עם מזכירות ה־.O.E.E.C הוחלט לדלג על שלב זה, ולנסות להגיע להסכם רב־צדדי (מולטילטרלי) עם אותן חברות ה־O.E.E.C שתהיינה מעוניינות בכך. לפיכך, שיגרה ישראל ביוני 1958 איגרות ל־12 מדינות.[91] רובן הגיבו בחיוב, ובמאי 1959, התקיימו שיחות בין נציגי ישראל לראשי ה־.O.E.E.C, שבהן סוכם כי משא־ומתן בעניין התקשרות עם ישראל ייפתח בפאריס בסוף יוני. אולם המועד נדחה עקב היסוסיהן של איטליה, שחששה מהתחרות התוצרת החקלאית הישראלית, וגרמניה, שחששה בעיקר שהיענות לבקשת ישראל תהווה תקדים למדינות אחרות. לאחר שיושרו ההדורים, התקיים משא־ומתן בין ה־23 בספטמבר 1959 ל־7 באוקטובר 1959, שלאחריו מסרה ישראל ב־21 באוקטובר נייר עבודה שפירט את הצעותיה בעניין ההסדר המולטילטרלי[92] ואילו מומחי ה־.O.E.E.C העלו על הכתב (ב־3 בנובמבר) את הערותיהם למסמך זה.[93] בנובמבר 1959 הגישה ישראל איגרת בה הוצע להמשיך בשיחות בפאריס בינואר 1960.[94] שיחות אלו לא נתקיימו, מאחר וחברות ה־.O.E.E.C, שהגיעו למסקנה כי ארגונם מיצה את עצמו, החליטו לפרקו ולהקים במקומו ארגון חדש — יחד עם ארצות־הברית וקנדה — בשם "הארגון לשיתוף־פעולה כלכלי ופיתוח" (Organisation for Economic Co-operation and Development) ובקיצור — .O.E.C.D.

במארס 1960 הגישה ישראל תזכיר לארגון החדש המביע את רצונה להתקשר אתו.[95]

מאמצי ישראל להתקשר עם "השוק המשותף" קיבלו תאוצה לקראת מועד הפעלתו, שנקבע ל־1 בינואר 1959. באוקטובר 1958, הגישה ישראל לנציגות "השוק" ולשש חברותיו איגרת, שבה הביעה את אהדתה להקמת גוף חדש זה ואת רצונה לפתח קשרי מסחר עם חברותיו. באיגרת מובעת דאגה מהפליית מכס נגד מוצרים ישראליים — בעיקר פרי הדר ומוצריו — עקב קביעת תעריף מכס אחיד של חברות השוק כלפי מדיניות שלישיות. ישראל הציעה לפתוח בשיחות כדי לבדוק כיצד למנוע הפליות לרעתה.[96] בינואר 1959, נתקבלה תשובת השוק שבה נאמר בין היתר, כי כלפי הבעיות של המדינות השלישיות היכולות להתעורר, יש לנקוט עמדה זהירה "מה עוד שבעיות אלה טומנות בתוכן הנחות שטרם התגשמו, ולכן קשה מאוד לדון בהן כבר כעת באופן יסודי אם רוצים למנוע שרירות וטעויות

91. ראה מס׳ 383. ישראל שיגרה איגרות למדינות דלהלן: אוסטריה, איטליה, הולנד, בלגיה, לוקסמבורג, צרפת, בריטניה, שוודיה, שווייץ, דנמרק, נורווגיה ואירלנד. ביולי 1958 שוגרה איגרת לגרמניה, והמספר הגיע ל־13. אולם, עקב עמדתה הנחרצת של אירלנד נגד התקשרות עם ישראל, לא היו אליה פניות נוספות, כך שמספר המדינות חזר ל־12.
92. ראה מס׳ 397.
93. ראה שם.
94. ראה מס׳ 398.
95. ראה מס׳ 400, הערה 2.
96. ראה מס׳ 384.

בפתרונות".[97] יחד עם זאת, הובעה נכונות לקיים בירורים עם נציגי ישראל. ב־21 באפריל 1959 נתקבלה הסכמת ה"שוק" להאמנת גדעון רפאל, שגריר ישראל בבריסל, כנציג ל"שוק", צעד שסייע למיסוד המגעים. בשיחות שהתקיימו בבריסל באוקטובר 1959 בין נציגי ישראל וה"שוק" הגיעו הצדדים למסקנה משותפת "שקיים רק פתרון מהיר ורדיקלי על־סמך סעיף 238 של חוזה השוק המשותף, הקובע שהקהילייה רשאית לכרות עם מדינה שלישית הסכמי התקשרות בעלי תוקף מוגבל מבחינת הזכויות והחובות ההדדיות".[98] מאמציה של ישראל להתקשרות עם הקהילייה הכלכלית האירופית נמשכו בשנת 1960.

ביולי 1959, הוקם ארגון כלכלי אירופי נוסף — "אזור הסחר האירופי החופשי" (European Free Trade Area) ובקיצור: EFTA — (נקרא גם "השבע"), אך ישראל לא פעלה במגמה להצטרף אליו, כיוון שאמנתו אסרה על קבלת מדינות מחוץ לאירופה.[99]

יחסי ישראל-הוואטיקן

ב־9 באוקטובר 1958, מת האפיפיור פיוס ה־12, ובמקומו נבחר הקרדינל אנג'לו ג'וזפה רונקאלי, שאימץ את השם יוחנן ה־23.

האפיפיור החדש כיהן בתקופת מלחמת העולם השנייה כנציג אפוסטולי בטורקיה, וסייע להצלת יהודים שנרדפו על־ידי הנאצים. עם כניסת האפיפיור החדש לתפקידו, עשה הוואטיקן כמה מחוות כלפי ישראל. משלחת רשמית ישראלית הוזמנה להשתתף בטקס הכתרת האפיפיור, והודעה על כניסתו לתפקיד, נשלחה באיגרת רשמית מיוחנן ה־23 לנשיא ישראל, יצחק בן־צבי.

ישראל פירשה התפתחות זו כהכרה דה פקטו מצד הוואטיקן, ושאפה להשתדל להפשיר את הקיפאון ששרר עד אז ביחסיה עם הוואטיקן. המשימה הוטלה על סגן המנהל הכללי של משרד החוץ, מוריס פישר, שהכיר היטב את יוחנן ה־23 מתקופת כהונתם המשותפת בפאריס בסוף שנות הארבעים וראשית שנות החמישים.

פישר נפגש עם האפיפיור בפברואר 1959, וזה נענה לשתי בקשות שהשמיע בפניו: מינוי ויקאר אפוסטולי לישראל, והקמת מגע מדיני בין הוואטיקן לישראל על־ידי שיחות בין פישר לאנשי מזכירות המדינה של הוואטיקן. פישר הסביר את השינוי שחל בעמדת הכנסייה כתוצאה מאכזבה בעולם הקתולי מניסיונות התקרבות אל מדינות ערב ומאישיותו של האפיפיור החדש.[100]

פחות מוצלחת היתה פגישתו של פישר עם מזכיר המדינה דומניקו טרדיני, אשר השמיע טרוניות כלפי ישראל בשל יחסה לבינאום ירושלים ולנשים נוצריות

97. ראה מס' 386.
98. ראה מס' 396.
99. חברות ארגון זה (בריטניה, דנמרק, שוודיה, נורווגיה, פורטוגל, אוסטריה ושווייץ) ביטלו את הגבלות הסחר בינן לבין עצמן, אך כל חברה הורשתה לשמור על תעריפי מכס משלה כלפי מדינות אחרות.
100. ראה מס' 405. לתפקיד הוויקאר מונה לבסוף הבישוף קיאפרו שהגיע לישראל בדצמבר 1959.

הנשואות ליהודים ולילדיהן. טרדיני אמר כי הוואטיקן עומד על ביצוע החלטות האו"ם בקשר לבינאום ירושלים, והבהיר לפישר כי יצירת ויקריאט אפוסטולי אין פירושה הקמת יחסים דיפלומטיים, "אשר להם עדיין לא הגיע הזמן ואשר הצורך בהם איננו מורגש". הוא אמר בכל אופן, כי פישר יתקבל תמיד ברצון במזכירות המדינה, והוסיף כי חל שינוי מוחלט ביחס הוואטיקן למדינת ישראל מאז אוקטובר 1958. הוא ביקש כי לא תהיה פרסומת להתפתחות היחסים בין הוואטיקן לישראל.[101]

אולם בשני ביקוריו הבאים ברומא, נחל פישר אכזבות. בביקורו השני (אפריל–מאי 1959) אותו הגדיר כ"ביקור אומלל",[102] התקבל רק על־ידי איש כמורה זוטר, שהקריא לו תזכיר המשמיץ את ישראל, שפישר סירב לקבל. בביקור השלישי (אוקטובר 1959), התקבל על־ידי סגן מזכיר המדינה, אנטוניו סאמורה, שיעץ לו להקטין את תכיפות ביקוריו ברומא, תוך הערה כי "קע"ם עוקבת אחרי הדבר בשבע עיניים".[103]

התברר, כי אותה עת שררו בוואטיקן שתי גישות כלפי ישראל: גישתו המוסרית־רגשית של האפיפיור, שחייבה התקרבות לישראל, לעומת גישתו המדינית של טרדיני, שעמדה על זהירות מקסימלית ביחסים עם ישראל, שמא יבולע למוסדות הוואטיקן במדינות ערב. הסגל הדיפלומטי הערבי המואמן לוואטיקן, חיזק את גישתו של טרדיני, מאחר והצליח ליצור את הרושם כאילו התקרבות לישראל חייבת להביא צרות לקהילות הקתוליות ומוסדותיהן במדינות ערב. במאבק בין שתי גישות אלה, היתה ידו של טרדיני על העליונה. עד סוף שנת 1959 לא נעשו מחוות כלפי ישראל מלבד היענותו של האפיפיור לשתי בקשותיו של פישר בפברואר 1959.[104]

יחסי ישראל עם מדינות הפריפריה

בשנים 1958 ו־1959 נמשכו מאמציה של ישראל, שהחלו כבר בשלהי 1957, להדק את מערכת יחסיה עם איראן, טורקיה ואתיופיה. יזמה זאת קיבלה תנופה לאור ההפיכה הצבאית בבגדאד ב־14 ביולי 1958, שמיגרה את הענף ההאשמי העיראקי השליט בעיראק ושמה קץ לאחד ממעוזי המערב בעולם הערבי. לשם כך ביקשה ישראל — ואף קיבלה — את ברכתה ותמיכתה של ארצות־הברית.[105]

למערכת היחסים של ישראל עם שלוש מדינות אלה, שחששו כמוה מחתרנותו של נאסר, בגיבוי ברית־המועצות, ניתן הכינוי "ברית הפריפריה", כינוי מוטעה שהרי לא נחתמה ברית פורמאלית בין ארבע המדינות הנוגעות בדבר, והקשרים

101. ראה מס' 405.
102. ראה מס' 406, הערה 5.
103. ראה מס' 406.
104. יש להזכיר כי בפסחא של שנת 1959, עשה האפיפיור מחווה כלפי העם היהודי, כאשר השמיט מתפילת יום השישי שלפני הפסחא המזמינה את המאמינים להתפלל גם בעד היהודים: "הבה נתפלל בעד היהודים הבוגדניים" את המילה "בוגדניים" (ראה סקירת מחלקת החקר במשרד החוץ מ־13 באפריל 1959, בתיק 130.23/3102/27.)
105. ראה מס' 431.

התנהלו, בדרך־כלל, במישור הדו־צדדי בין ישראל לבין כל אחת משלוש המדינות האחרות, שאתן נקשרו יחסים מלאי תוכן בתחומים שונים: מדיני, כלכלי וביטחוני, שהנסתר בהם היה רב על הנגלה. מטבע הדברים שנוסף למשרד החוץ היו מעורבים בעשייה גורמים ממלכתיים נוספים, ולפיכך, התיעוד בפרק זה איננו מקיף את כל מיגוון הפעילות הנרחבת שהתקיימה בשנתיים הנסקרות.

חרף האינטימיות בקשרים עם שלוש מדינות אלה, היה פגם ביחסים הפורמליים של ישראל אתן.

טורקיה שהכירה בישראל דה יורה במארס 1950 וכוננה אתה יחסים דיפלומטים מלאים בדרג צירות, הורידה את הייצוג לדרג ממונים לאחר מבצע סיני, כתוצאה מלחץ כבד של עיראק, בעלת בריתה בברית בגדאד.[106]

איראן הכירה בישראל דה פקטו במארס 1950, ופתחה בישראל נציגות רשמית בדרג נמוך, אך סירבה להתיר לישראל לנקוט בצעד מקביל. ביולי 1951 סגרה את נציגותה בישראל, אך ההכרה דה פקטו נשארה שרירה וקיימת. ב־1956 פתחה ישראל נציגות לא רשמית בטהראן, בכיסוי של נציגות מסחרית.

אתיופיה אף היא הכירה בישראל דה פקטו בלבד. ב־1956 התירה לישראל פתיחת קונסוליה כללית באדיס אבבה, וסוכם בין שתי המדינות כי עד אשר יכוננו ביניהן יחסים דיפלומטים תקינים, תפעלנה קונסוליה כללית זאת והקונסוליה הכללית של אתיופיה בירושלים — ירושה מתקופת המנדט — כנציגויות דיפלומטיות בתנאים מסוימים.[107]

עוד בסוף 1957 החלה ישראל לפעול לשיפור יחסיה עם טורקיה, שהגיעו לשפל, כאמור לעיל, בסוף 1956. שגריר ישראל ברומא, אליהו ששון, שהיה ציר באנקרה בשנים 1950–1953 נפגש בפאריס עם אדנאן מנדרס, ראש ממשלת טורקיה והצליח למתן את עמדת טורקיה בנושא הסכסוך הערבי־ישראלי בוועידת ראשי ממשלות נאט״ו שהתכנסה באותם ימים.[108] מגעים נוספים באו לאחר מכן: ביוני–יולי התקיימה ברומא פגישה בין מומחים למזרח התיכון של שתי הארצות, באוגוסט נפגשה שרת החוץ, גולדה מאיר, בציריך עם שר החוץ הטורקי, פ׳ זורלו. גולת הכותרת היתה פגישה חשאית באנקרה ב־29 באוגוסט 1958 בין בן־גוריון לבין ראש ממשלת טורקיה, שבה הוסכם כי יש ללכד את הכוחות האנטי־נאסריים במזרח התיכון, בתמיכת מדינות המערב וארצות־הברית בראשן, ולחזק את שיתוף־הפעולה המדיני, הביטחוני, הכלכלי והתרבותי ביניהן. כן הוסכם על חילופי שגרירים בין טורקיה לישראל ״בהקדם״.[109] עד מהרה הועמד שיתוף־הפעולה במבחן המציאות, כאשר התברר בסוף 1958 וראשית 1959 כי בוואשינגטון ובבירות מערביות אחרות

106. ברית בגדאד שימשה זרז להרעת היחסים בין ישראל לטורקיה מאז נחתמה ב־24 בפברואר 1955. ישראל ראתה בחומרה רבה את חליפת המכתבים בין ראשי ממשלות טורקיה ועיראק שצורפה לנוסח הברית, לפיה התחייבו לשיתוף פעולה לביצוע החלטות האו״ם בקשר לארץ־ישראל. טורקיה נטרה טינה לישראל מאחר שסברה שארצות־הברית נמנעת להצטרף לברית בגדאד מתוך התחשבות בישראל.

107. ראה מס׳ 434, הערה 3.

108. ראה מס׳ 408, הערה 2.

109. ראה מס׳ 428 ו־429.

גוברת הנטייה לפייס את נאסר ולחזקו במאבק נגד קאסם. ואכן, שליחי ישראל מצאו אוזן קשבת לטיעוניהם בבירות הפריפריה.[110] לא כן באשר לנושא חילופי שגרירים, שאותו דחו הטורקים בטענות שונות. תחילה בטענה שיש לסיים את הדיון באו״ם בשאלת קפריסין ומאוחר יותר אמרו כי ״עניין השגרירויות איננו אלא הפגנה. הדבר הקובע הוא יחסי הידידות וההגנה ושיתוף־הפעולה. האם הבסיס לשיתוף־הפעולה הוא כל כך רעוע שעניין חיצוני של שגרירות עלול לפגוע בו?״[111] באוקטובר 1959 אמר ראש ממשלת טורקיה, אדנאן מנדרס, כי העיכוב קשור במצב בעיראק, וכי חוגים קיצוניים במדינה זו היו מנצלים את חילופי השגרירים לתקיעת טריז בין קאסם לבין טורקיה.[112]

אשר לאיראן, ישראל החליטה להתעלם מהפגם הפורמאלי במערכת היחסים, מאחר והעריכה כי אין ביטחון כי בשנים הקרובות תסכים איראן להתקדם בשטח הייצוג הדיפלומטי. לפיכך הסכימה להצעת איראן כי היא תיוצג בישראל על־ידי שווייץ. בסוף 1959 הגיע לישראל דיפלומט איראני, שנועד לפעול בשגרירות שווייץ בתל אביב.

אירועי שנת 1958 הצדיקו את תחזיתה של ישראל, שהרי איראן היתה מעוניינת בקיום יחסים טובים עם קאסם, שליטה החדש של עיראק, שלהערכתה מסוגל היה להדביר את הקומוניסטים בארצו, ומשום כך ראוי לעזור לו ולמנוע ממנו קשיים ובעיות נוספות ״ובין היתר אין לעצבנו בשטח יחסי איראן–ישראל.[113] לפיכך פעלה ישראל לצקת תוכן מעשי ביחסיה עם איראן, ובכך צלחו מאמציה. פריצת המצור על מיצרי טיראן בעקבות מבצע סיני, אפשרה הידוק הקשרים הכלכליים עם איראן באמצעו קווי ספנות בין נמל אילת לנמלי המפרץ הפרסי. איראן הפכה לספקית דלק לישראל, למרות מחאותיהן של מדינות ערב. בפברואר 1958 ביקר לראשונה באיראן שר ישראלי — פנחס ספיר, שר המסחר והתעשייה, שבדרכו למזרח הרחוק, התעכב בטהראן ונפגש עם עמיתו האיראני. עיקר מטרתו היתה לעניין את האיראנים בהנחת צינור נפט מאילת לבתי־הזיקוק בחיפה. נוסף לכך, הסביר את אפשרויות הסחר בין שתי המדינות. קבלת הפנים היתה ידידותית ביותר אבל השיחות היו יותר הסברתיות ממעשיות.[114]

באוגוסט 1959 חנכה ״אל־על״ בו תעופה סדיר בין לוד לבין טהראן. מחאות מדינות ערב על הידוק הקשרים הכלכליים בין ישראל לאיראן נדחו על־ידי האחרונה בטענה כי איראן איננה יכולה ואיננה מעוניינת למנוע יזמות כלכליות שהן לטובת הפיתוח הכללי שלה, וגם איננה מכירה בזכות מחאה כל עוד שלא מדובר בדברים המכוונים במישרין נגד מדינות ערב.[115] בסוף 1959 התירה איראן לישראל להציב נספח צבאי בנציגותה בטהראן.[116]

110. ראה מס׳ 440 ו־442.
111. ראה מס׳ 440.
112. ראה מס׳ 453.
113. ראה מס׳ 439.
114. ראה מס׳ 411.
115. ראה מס׳ 452.
116. ראה י׳ צור אל ש׳ בנצור, 18.12.1959, 130.15/3748/10.

אתיופיה, שקשריה המעשיים עם ישראל התהדקו בשנתיים הנסקרות, בייחוד בתחום הכלכלי, הנחילה לישראל אכזבה בעניין תיקון הפגם הפורמלי ביחסים. זאת מתוך שיקולים הנובעים ממערכת יחסיה עם שתי מדינות ערביות — קע"ם וסודאן, וכן בגלל בעיית סומאליה.[117] ישראל קיוותה כי בפגישה בין קיסר אתיופיה, היילה סילאסי, לבין שרת החוץ גולדה מאיר, ניתן יהיה למצוא פתרון לבעיה, אך הפגישה שאמורה היתה להתקיים בפאריס ביולי 1959, הוכשלה על־ידי הצרפתים מסיבות של פורמאליות.[118] בסוף 1959 הלכה אתיופיה כברת דרך קצרה לקראת ישראל, כאשר מינתה אדם בדרג ציר לתפקיד קונסול כללי בירושלים עם סמכויות מדיניות.

יחסי ישראל עם מדינות אסיה, אפריקה ואמריקה הלטינית

בשנים 1958 ו־1959 נמשך המאבק בין ישראל למדינות ערב על הקשרים עם אסיה, וידם של הערבים היתה על העליונה בשלוש המדינות החשובות של היבשת: יפן, סין והודו.

עקב האינטרסים הכלכליים והמסחריים הרבים של יפן בעולם הערבי וחששותיה מידו הקשה של החרם הערבי, כמעט שלא היה תוכן מעשי ביחסיה עם ישראל, מה גם שהיא לא נזקקה לסיוע טכני מישראל — גורם חשוב במערכת יחסי ישראל עם מדינות אחרות באסיה.

בפברואר 1958 ביקר ביפן שר המסחר והתעשייה, פנחס ספיר, במסגרת סיור במזרח הרחוק ובאוסטרליה. הוא חתם על הסכם לרכישת מכליות וציוד תעשייתי, שבגלל חשש מלחץ ערבי החליטו היפנים להצניעו. ביקור שני ביפן ערך ספיר באוקטובר 1959, לרגל כנס גאט"ט. הוא נפגש עם שרי החוץ והמסחר, ושמע מפיהם דברי נועם — כי הם רואים בחיוב פיתוח יחסים כלכליים בין שתי המדינות. גם מרדכי בנטוב, שר הפיתוח, ביקר ביפן במאי 1959. הביקור הוגדר כמכוון להתרשמות ישירה מהמציאות היפנית ומהאפשרויות לשיתוף־פעולה כלכלי. במהלך הביקור לא הועלו נושאים מדיניים. יפן נמנעה מגילויים חיצוניים של ידידות לישראל — כגון העלאת דרג הייצוג מצירות לשגרירות.

מדינות ערב ראו בהודו מדינת מפתח ממדרגה ראשונה, והלחץ שהפעילו להצר את צעדיה של ישראל במדינה זו היה רב יותר מאשר במדינות אחרות באסיה. מאז 1953 היתה ישראל מיוצגת על־ידי קונסול בבומביי, שעסק בעיקר בהסברה, אך נהג לבוא לעיתים לניו דלהי לקיום מגעים במשרד החוץ ועם אישים הודים שונים. להודו לא היה ייצוג בישראל. באוקטובר 1958 ביקר שם שר האוצר, לוי אשכול, לרגל ועידת הבנק העולמי וקרן המטבע הבין־לאומית. הוא נפגש עם עמיתו ההודי, מ' דסאי, אך בשיחתם לא היו דברים של ממש. כזה היה גורלה של פגישה עם נהרו שקיים שר הפיתוח, מרדכי בנטוב, שערך ביקור לא רשמי בהודו במאי 1959. ישראל הגיעה למסקנה כי לפי שעה אין טעם להעלות את נושא היחסים הדיפלומטיים עם הודו.[119]

117. ראה מס' 451.
118. ראה מס' 448 ו־449.
119. ראה מס' 493.

בין הרפובליקה העממית של סין לבין ישראל היה נתק מוחלט. הוא הדין לגבי המדינות המוסלמיות באסיה: פאקיסטאן,[120] אפגאניסטאן, אינדונזיה ומלאיה.[121]

גישתה של תאילנד לסכסוך הערבי–ישראלי היתה נייטראלית, ולא הושפעה מהנטיות של חברותיה בגוש האפרו־אסיאני. באוגוסט 1958 החל לכהן בבנגקוק שגריר־תושב ישראלי, ואילו שגרירה של תאילנד ברומא הואמן גם לישראל.

בשנת 1958 הרחיבה ישראל את מערך נציגויותיה באסיה על־ידי פתיחת צירויות, שבראשן הועמדו ממונים, בפליפינים ובציילון, בעוד השגריר ברנגון משמש כציר לא־תושב בשתיהן. שתי המדינות האלה האמינו את שגריריהן ברומא כצירים לא־תושבים בישראל. ציילון עיכבה זמן ממושך את הגשת כתב האמנה של צירה, והוא עשה זאת רק בדצמבר 1959 — הדבר נבע משיקולים של לחץ ערבי.

בינואר 1959 ביקרו בישראל משלחות מקמבודיה ומוויייטנאם הדרומית. מטרת הראשונה, בראשות ציר קמבודיה בפאריס, היתה עריכת סקר בנושאי פיתוח. לאחר הביקור הוסכם לכונן יחסים דיפלומטיים בין קמבודיה לישראל, אך הדבר לא מומש עד תום התקופה הנסקרת. המשלחת מוויטנאם הדרומית הגיעה לעריכת סקר בנושאי השקיה ומסחר. במאי 1959 ביקר בדרום וייטנאם שגריר ישראל בבורמה, דניאל לוין, ושוחח עם הנשיא ועם שר החוץ בעניין כינון יחסים דיפלומטיים. כצעד ראשון הציע כינון יחסים קונסולריים. נאמר לו כי מוטב לכונן קודם יחסים מעשיים, ורק לאחר שיהיה קשר מעשי חי, יש להיכנס ליחסים פורמאליים.

ישראל החליטה שלא לכונן "לפי שעה" יחסים עם דרום קוריאה.

המאחז המבוסס ביותר שהצליחה ישראל לרכוש באסיה היה בבורמה, שהיחסים אתה שימשו דגם ליחסי ישראל עם מדינות אחרות, באסיה ובאפריקה כאחד. לראש ממשלת בורמה דאז, או נו, שהיה ראש הממשלה המכהן הראשון שביקר רשמית בישראל (ביוני 1955), היה חלק רב בהידוק היחסים. פרישתו מהשלטון בספטמבר 1958 לא השפיעה לרעה על יחסי בורמה–ישראל. במארס 1958 ביקר בבורמה שר המסחר והתעשייה, פנחס ספיר, לבדיקת האפשרויות להרחבת שיתוף־הפעולה הכלכלי והמסחרי בין שתי המדינות. בנובמבר 1958 הגיעה לישראל קבוצת חיילים משוחררים בורמניים עם בני משפחותיהם על־מנת לרכוש ניסיון בבעיות התיישבות וחקלאות, במטרה להתיישב באזור הגבול שבין בורמה לסין. במארס 1959 נחתם הסכם בין ממשלת בורמה לבין חברת "סולל־בונה" על הקמת חברת קבלנות משותפת. אותו חודש הוקמה חברת ספנות בשם: "The Burma Five Stars Line" משותפת לממשלת בורמה ול"צים", שפעלה בעיקר בהובלת משאות בין בורמה ליפן. ביוני 1959 ערך הגנרל נה וין, ראש ממשלת בורמה, ביקור רשמי בישראל, ואילו נשיא ישראל, יצחק בן־צבי, ערך ביקור רשמי בבורמה באוקטובר 1959.

120. פאקיסטאן סירבה להתיר כניסת נציגים ישראליים לוועידת המשטרה הבין־לאומית ("אינטרפול") והוועידה הכלכלית למזרח הרחוק של האו"ם (ECAFE). שתי ועידות אלה אמורות היו להיערך בקראצ׳י בדצמבר 1959. עקב הסירוב הפאקיסטאני, הועברה הוועידה הראשונה לפאריס, והשנייה — לבנגקוק.

121. מגעים בין ישראל למלאיה החלו ב־1956, בביקורו של משה שרת. בנובמבר 1959 אמר ראש ממשלת מלאיה לציר ישראל באוסטרליה במהלך ביקור במדינה זו כי בגלל "ההמונים המוסלמים" בארצו איננו יכול לכונן קשרים עם ישראל, ראה מס׳ 489.

בשנתיים הנסקרות המשיכו משתלמים בורמניים להגיע לישראל להשתתף בקורסים בנושאים שונים, ומומחים ישראליים הגיעו לבורמה. חרף התוכן המעשי הרב ביחסי בורמה–ישראל הלך ודעך במרוצת השנים הקשר המיוחד ביניהן, וקשריהן הפכו נורמלים ורגילים.[122]

אפריקה

בשנים 1958 ו־1959, שבהן נמשך תהליך הדה־קולוניזציה באפריקה, הרחיבה ישראל את פעילותה ביבשת זו, שהחלה כבר בסוף 1956, עת פתחה קונסוליות באקרה ובאדיס אבבה.[123]

ישראל שאפה למנוע זיקה של המדינות החדשות באפריקה לארצות ערב, תוך ניצול הרקע של הפחד המשותף ממצרים. מקום חשוב במכלול זה תפש טיפוח הזיקה הכלכלית של המדינות המשתחררות לישראל. ישראל השתדלה ללמוד מקרוב את בעיותיהן של המדינות שהיו על סף עצמאות, ולקשור קשרים עם מנהיגיהן עוד בתקופות השלטון הקולוניאלי. לכן נכללו בתכנית סיורה של שרת החוץ, גולדה מאיר, במערב אפריקה במארס 1958 לא רק ביקורים במדינות העצמאיות: גאנה וליבריה, אלא גם בחוף השנהב, סנגל וניגריה. משלחת מטעם משרד החוץ ביקרה ביוני–יולי 1959 במזרח אפריקה, אזור שלו ייחסה ישראל חשיבות רבה עקב קרבתו אליה ולמצרים. שגריר ישראל בבלגיה, גדעון רפאל, ביקר ביולי–אוגוסט 1959 בקונגו הבלגית.

המאחז המבוסס ביותר שהצליחה ישראל לרכוש באפריקה היה בגאנה, ושגרירותה באקרה טיפלה גם בענייני מדינות שכנות (ליבריה, גיניאה, ניגריה וכו'), כל עוד לא היו לישראל נציגויות תושבות בהן. התבנית שנוצקה ביחסי הגומלין בין גאנה לישראל שימשה דוגמא ליחסיה של ישראל עם מדינות נוספות באפריקה. הקשר עם גאנה נתפס כראשיתם של קשרים מדיניים עם מדינות אפריקניות נוספות, שיסייעו לישראל להתגבר על בידודה בקהילייה הבין־לאומית ולנטרל את השפעת מדינות ערב העוינות.

לאישיותו של קוואמה נקרומה, מנהיג גאנה בשנותיה הראשונות, היתה השפעה רבה על מהות היחסים עם ישראל. מאחר ודבק בפאן־אפריקניות ובאי־הזדהות, ושאף למלא תפקיד פעיל בחוגי "העולם השלישי", נקט במישור הרב־צדדי בעמדות שלא תמיד נעמו לישראל, (כגון בנושאי הפליטים וחופש השיט בתעלת סואץ),[124] אולם במישור הדו־צדדי נמשכו היחסים במתכונתם החיובית: משתלמים גנאים בתחומים שונים הגיעו לישראל, ומומחים ישראלים שוגרו לגאנה. ביולי 1958 נתמנה ישראלי למפקד בית־הספר לקציני צי הסוחר של גאנה, ובאותו חודש

122. ראה ש' אבימור (עורך), יחסי ישראל עם מדינות אסיה ואפריקה — מדריך לתיעוד נבחר (בורמה), ירושלים. מכון טרומן, תשמ"ט עמ' ז'–ח'.

123. יחסיה של ישראל עם אתיופיה התפתחו במתכונת שונה מאשר יחסיה עם מדינות אפריקה האחרות. על כך ראה פרק טז.

124. ראה ח' עינור (עורך), יחסי ישראל עם מדינות אסיה ואפריקה, מדריך לתיעוד נבחר, מ־4 (גאנה) ע' א־2.

נחתם הסכם מסחרי בין שתי המדינות. בספטמבר 1959 החל לפעול בית ספר לקציני טיס בהדרכת אנשי חיל האוויר הישראלי.

בשנת 1958 כוננו ישראל וליבריה שגרירויות תושבות זו אצל זו. ב־9 באפריל 1959 נחתם ביניהן הסכם ידידות. בספטמבר 1959 היתה ליבריה המדינה היחידה מבין ידידותיה של ישראל באפריקה (ובאסיה) שהתבטאה בזכות חופש השיט בתעלת סואץ בדיונים במושב ה־14 של העצרת הכללית של האו"ם.

עם גיניאה, שקיבלה עצמאות באוקטובר 1958 תוך פרישה משלטון צרפת בטריקת דלת, לא מיהרה ישראל לכונן יחסים דיפלומטים, הן מתוך התחשבות בצרפת, והן עקב קשיים תקציביים. שגרירה הראשון של ישראל, שלמה הלל, הגיע לקונקרי רק באוגוסט 1959, והתרשם כי ישראל איחרה להגיע למדינה זאת, ועם תמשיך להסס — אחרים ימלאו את מקומה. הוא דיווח כי בגיניאה שלושה גורמים הפועלים נגד ישראל: הגוש המזרח־אירופי, שהספיק להתבסס ולהתחפר בגיניאה (גוש זה הבין כי בגיניאה ניתנת לו הזדמנות לתפוש ראש גשר באפריקה המערבית, אזור שבעבר היה חסום בפניו) הגורם הערבי, שמצא קרקע פורייה לפעילותו בגיניאה המוסלמית, וחוסר יציבותה של גיניאה. משרד החוץ העריך כי אי אפשר לעשות בגיניאה "גדולות ונצורות", והחליט לעשות מאמץ מיוחד להיענות לבקשות גיניאה בעניין מומחים ומשתלמים.[125] רק בפברואר 1960 הגיעה לישראל משלחת בת עשרה אנשים מגיניאה ללמוד קואופרציה חקלאית.

ישראל ייחדה תשומת לב מיוחדת ליחסיה עם ניגריה, המדינה האפריקנית המאוכלסת ביותר — כ־40 מיליון נפש באותה עת, כמחציתם מוסלמים. הקשרים עם ניגריה החלו עוד טרם קיבלה עצמאותה (באוקטובר 1960). במארס 1958 ביקרה שם שרת החוץ אך נתקלה בסירוב בריטי להתיר לישראל לפתוח קונסוליה בלאגוס, זאת מחשש שמצרים תפנה בבקשה דומה, וכן מתגובת החבל הצפוני המוסלמי של ניגריה. כתחליף שיגרה ישראל מדי פעם לניגריה דיפלומטים משגרירותה בגאנה, וכן הציבה דיפלומט בלאגוס "בכיסוי" של נציג "סולל־בונה". ישראל הצליחה להקים באזורים המזרחי והמערבי של ניגריה חברות משותפות, שרוב מניותיהן בידי הממשלות האזוריות, ומיעוטן בידי "סולל־בונה" (בעסקי בנייה) ותה"ל/ור"ד (כחברות לפיתוח מקורות מים). אישים מניגריה ביקרו בישראל, אליה הגיעו גם משתלמים מניגריה, אולם לא היו ביניהן אנשי החבל הצפוני של ניגריה, מוסלמי בעיקרו, שהיה סגור בפני ישראל.

רצונה העז של ישראל להדק את קשריה עם מדינות אפריקה העצמאית והעומדות על סף עצמאות לא מנע את המשך קשריה עם יריבתם הגדולה של מדינות אלה — דרום אפריקה. ישראל עשתה זאת בעיקר בגלל שתי סיבות: קיומה של קהילה יהודית חשובה בדרום אפריקה, והחשש שמא התקררות ביחסי ישראל-דרום אפריקה תביא להתקרבות בין האחרונה לבין מצרים, אשר שלטה במידה רבה על קווי התחבורה האזוריים והימיים בין דרום־אפריקה לאירופה. יחד

125. ראה מס' 485.

עם זאת, הצביעה ישראל בדרך־כלל עם מדינות אפריקה כאשר נידונו בזירת האו"ם נושאים הנוגעים לדרום אפריקה.

יחסיה המיוחדים של ישראל עם צרפת, שהיתה באותם ימים מקור הרכש הביטחוני הישראלי העיקרי, הביאו לכך שישראל הצביעה בהתאם לעמדת צרפת בעצרת הכללית של האו"ם בנושאי אלג'יריה והניסויים הגרעיניים בסהרה, למרות שהצבעות אלה עלולות היו לסכן את מעמדה של ישראל באפריקה. יש לציין כי מנהיג גאנה, נקרומה, הביע הבנה לעמדת ישראל בנידון.[126]

אמריקה הלטינית

בשנים הראשונות לקיומה, התרגלה ישראל לראות במדינות אמריקה הלטינית מקור של תמיכה יציבה ועקבית, בדרך־כלל בדיונים באו"ם.[127] אולם במרוצת הזמן החלו סימנים מדאיגים להעיב על יחסיה של ישראל עם מדינות אלה: מדינות ערב פתחו בפעילות נגדה באמצעות שגרירויות קע"ם ולבנון, משרדי הליגה הערבית ובני הפזורה הערבית הגדולה באמריקה הלטינית. ניצני פעילות קומוניסטית בכמה מדינות באזור הוסיפו לזירה גורם אנטי־ישראלי. מאידך גיסא, לקיבוצים היהודיים באמריקה הלטינית, שמנו באותה עת כ־650,000 נפש, מהם כ־400,000 בארגנטינה, לא היתה השפעה ציבורית־מדינית רבה.[128] גם הייצוג הדיפלומטי של ישראל באמריקה הלטינית לקה בחסר: הצירות (לימים שגרירות) במקסיקו היתה אחראית גם לשש המדינות במרכז אמריקה ולקובה, האיטי והרפובליקה הדומיניקנית בקריבים, ואילו הצירות (לימים שגרירות) בפרו "כיסתה" גם את בוליביה, קולומביה ואקוואדור.

ישראל הגיעה למסקנה שיש ליטול יזמה על־מנת לרענן ולהדק את קשריה עם מדינות אמריקה הלטינית, וגולת הכותרת בתחום זה היה ביקורה של שרת החוץ בעשר מדינות ביבשת זו: ארגנטינה, אורוגוואי, צ'ילה, מקסיקו, פנמה, ונצואלה, ברזיל, פרו, גואטמלה ואל סלבדור. במהלך הביקור (מאי–יולי 1959) נפגשה עם נשיאים ושרי חוץ וביקרה אצל הקהילות היהודיות. היא חתמה על הסכמי תרבות עם ברזיל, מקסיקו ואל סלבדור, ואישרה הסכמי תרבות, מסחר וספנות עם אורוגוואי. היא גם ישבה בראש כנס נציגי ישראל באמריקה הלטינית, שנערך במונטבידאו ב־29–30 במאי 1959, ודן בדרכי הפעולה של ישראל ביבשת.

על הביקור המוצלח העיבה תקרית שאירעה בעת שהותה של ג' מאיר בוונצואלה. יחסיה של ישראל עם מדינה זו החלו להתערער לאחר שבפברואר 1959 נבחר לנשיאות רומלו בטנקור, שגילה נטיות להשתחרר מכל תלות בארצות־הברית,

126. ראה מס' 490.
127. תמיכה זו החלה ערב הקמת מדינת ישראל בהצבעה בעצרת הכללית של האו"ם ב־29.11.1947. מתוך 33 הקולות בעד הצעת החלוקה והקמת מדינה יהודית בחלק מארץ־ישראל היו 13 קולות של מדינות אמריקה הלטינית. מתוך 27 המדינות שהתבטאו בזכות חופש השיט בתעלת סואץ בדיון שנערך באו"ם בספטמבר–אוקטובר 1959 היו 11 ממדינות אמריקה הלטינית.
128. ראה דברי גולדה מאיר בדיווח בסגל משרד החוץ על סיורה באמריקה הלטינית — מס' 481.

ולחפש לעצמו בעלי־ברית בקרב עמים "מדוכאים". כאלה נמצאו במדינות ערב, אליהן קישר את ונצואלה גם גורם הנפט. באפריל 1959 יוצגה ונצואלה על־ידי משלחת משקיפים בראשות שר המכרות והדלק בוועידת מדינות ערב המפיקות נפט שנערכה בקהיר ביזמת הליגה הערבית.

סימן ראשון לנסיגה ביחסי ישראל–ונצואלה אירע במאי 1959, עת החליטה זו האחרונה להעביר את צירותה מירושלים לתל אביב. לאחר מכן, אירעה תקרית מביכה בעת ביקורה של ג׳ מאיר בקרקס, כאשר שר המכרות והדלק הטיח בה דברי עלבון כתגובה על הערות שהשמיעה בעניין ועידת הנפט בקהיר.[129] בסופו של דבר, מעז יצא מתוק: התקרית יושבה, וכפיצוי לישראל המשיכה צירות (לימים שגרירות) ונצואלה לשכון בירושלים.

עלייתו של פידל קסטרו לשלטון בקובה ב־1 בינואר 1959 ונטיית משטרו להדק את יחסיו עם הגוש האפרו־אסיאני, תוך תשומת לב מרובה לקע"ם, דרבנה את ישראל לפעול על־מנת למלא את יחסיה עם קובה בתוכן מעשי, אך זו לא נענתה להצעותיה של ישראל, אם כי התירה לה להקים צירות בהוואנה, והדבר יצא אל הפועל בדצמבר 1959.

העלייה מארצות המצוקה

בשנים 1958 ו־1959, המשיכה ישראל במאמציה להעלות ארצה את יהדות המצוקה — צפון אפריקה ומזרח אירופה. הדבר היה לצנינים בעיני מדינות ערב, שראו בעלייה מנוף לחיזוק ישראל מבחינה כלכלית וצבאית, והן הפעילו לחץ על המדינות הנוגעות בדבר לבל תפתחנה את שעריהן.

העלייה התנהלה לעתים בדרך לא דרך, ובמאבק על פתיחת השערים הפעילה ישראל גורמים שונים בעולם, אך למען יעילות הפעולה היה עליה לפעול מאחורי הקלעים לבל יורגשו "טביעות אצבעותיה". מטבע הדברים שבתחום זה היו לישראל הרשמית שותפים נוספים — זרועות ממלכתיות חשאיות, הסוכנות היהודית, בעיקר מחלקת העלייה שלה וארגונים יהודים שונים. לפיכך, התיעוד בפרק זה, חלקי בלבד.

ארץ העלייה העיקרית מצפון אפריקה היתה מרוקו, שמאז זכתה לעצמאות ב־1956, אסרה על העלייה. מצב יהודיה החמיר מאז הצטרפה לליגה הערבית באוקטובר 1958. ישראל החלה לסייע ליהודים להגיע ארצה בדרכים לא דרכים. במקביל, החלו ארגונים יהודיים, בעיקר הקונגרס היהודי העולמי בראשותו של ד"ר נחום גולדמן, בפעולות שתדלנות אצל שלטונות מרוקו. פעולות אלו לא נשאו פרי. רק בראשית שנת 1961, הותרה העלייה ממרוקו בתנאים מסוימים.[130] בחמש השנים 1956–1961, הועלו ארצה כ־25,000 יהודים.[131]

תוניסיה, בהנהגתו של חביב בורגיבה, גילתה יחס מתון כלפי יהודיה, אם כי לאחר הצטרפותה לליגה הערבית באוקטובר 1958, חלה החמרה מסוימת במצבם. למרות זאת היתה ליהודים האפשרות לעלות ארצה ללא הפרעה כל עוד התנהלו

129. על דברי מאיר בעניין ועידת הנפט במסיבת עיתונאים ראה מס׳ 479.
130. ראה כרך 14, פרק כג (העלייה מארצות מצוקה).
131. ראה איסר הראל, בטחון ודמוקרטיה, עמ׳ 318.

הדברים בצנעה. רק בשנת 1960 נסגר משרד מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית בתוניסיה.

באלג׳יריה התחוללה אותה עת מרידה בשלטון צרפת, וישראל חששה לגורל יהודי אותה מדינה לאחר שהצרפתים יעזבו. היא שיגרה לאלג׳יריה שליחים על־מנת לעודד את היהודים לעלות ארצה. שנים משליחים אלה נחטפו בפברואר 1958. המאמצים לשחרורם עלו בתוהו, והם נרצחו בידי חוטפיהם.[132] ליהודי אלג׳יריה הוקנתה נתינות צרפתית עוד בשנת 1870 (״צו קרמייה״) והם היו זכאים להטבות המפליגות שהרעיפה צרפת על אזרחיה שעזבו את אלג׳יריה. לפיכך, רק מעטים מיהודי אלג׳יריה עלו לישראל.

החל מאוגוסט–ספטמבר 1958, היתה רומניה ארץ העלייה העיקרית ממזרח אירופה. רומניה שאפה להתפטר ממיעוט זה, ולהוריש לרומנים את המשרות והדירות שיתפנו על־ידי העוזבים. היה נוח לה להציג את העלייה כפעולה הומניטרית של ״איחוד משפחות״ — אלה שנותרו ברומניה עם קרוביהם בארץ. לאחר שגבר זרם העלייה מרומניה, החלו להישמע בישראל הכרזות על התועלת שמביאה העלייה לישראל גם בתחום הביטחוני. לאחר מחאות הערבים ולחץ סובייטי, פרסמו הרומנים הודעה ב־25 בפברואר 1958, המביעה אהדה למדינות ערב, ומכחישה קיום הסכם בעניין העלייה בין רומניה לישראל או ״ציונים אחרים״. העלייה מוסברת ברצון רומניה להתיר מטעמים הומניטריים איחוד משפחות שהופרדו במלחמת העולם השנייה. בהודעה היתה גם התקפה חריפה על ישראל ככלי האימפריאליזם האמריקאי, ועל הציונות הבין־לאומית.[133]

בשיחות שקיים ציר ישראל בבוקארשט עם אנשי השלטון, טענו אלה:

1) שלא הופסק איחוד המשפחות, ומדיניות זו שרירה וקיימת.
2) שכל אלה שרצו לעלות לישראל כבר עלו, ונשארו רק מקרים בודדים, שבודקים אותם.
3) שהפסקת העלייה באה כתוצאה מהפרסום הרב שניתן לעלייה בעיתונות העולם, ומסילוף כוונות ממשלת רומניה על־ידי דוברים ישראלים רמי־מעלה.
4) שאיחוד המשפחות הוא עניין רומני פנימי.

אולם בנובמבר 1959, שוב הוגבר קצב העלייה, כנראה כתוצאה משלושה גורמים: הבעיות הפנימיות שהביאו לחידוש העלייה ב־1958 לא הגיעו לפתרונן, ב) המסע בעיתונות הישראלית, ועוד יותר בעיתונות העולמית נגד מאסרי יהודים ונגד פירוד משפחות, והלחץ שהופעל על־ידי אישים וארגונים על נציגי רומניה במקומות שונים בעולם.[134]

פולין, שמספר יהודיה גדל עקב בואם של רפטריאנטים יהודים מברית־המועצות, היתה ארץ עלייה שנייה לאחר רומניה. לאחר מספר שיא של קרוב ל־32,000 עולים ב־1957, ירד המספר לכ־4,000 בכל אחת מהשנתיים הנסקרות. למעלה ממחצית

132. ראה מס׳ 503, הערה 1.
133. ראה מס׳ 511.
134. ראה סקירת ציר ישראל בבוקארשט מ־24 בינואר 1960, בתיק 130.23/3345/39.

יהודי פולין עלו, ונשארו אלה שהיססו, בין אם בגלל רצונם להישאר בפולין, בין אם מרצונם להגר לגלויות אחרות, ובין שהעדיפו לחכות לידיעות מישראל כיצד הסתדרו בה העולים מפולין.[135]

הונגריה, שהתירה את העלייה בנובמבר 1956, הפסיקה אותה במאי–יוני 1957 בטענה כי העלייה מלווה בהברחות, שגרמו לכלכלתה נזק הנאמד בשלושה וחצי מיליון דולר. היא הודיעה שכל עוד לא תקבל סכום זה — לא תתקיים עלייה.[136] בדלית־ברירה, החלה ישראל במשא־ומתן, שנסתיים בהסכם בעל־פה (באוקטובר 1958) לפיו הסכימה, כנראה, לשלם סכום זה להונגריה בתשלומים.[137] אך נוצר מעגל קסמים, ישראל לא שילמה כאשר ממדי העלייה לא היו לרווחה, והונגריה לא התירה עלייה בטענה כי לא קיבלה את שהוסכם עליו.[138]

העלייה מברית־המועצות ומיתר גרורותיה במזרח אירופה היתה צנועה ביותר בשנתיים הנסקרות.[139]

ברוך גלעד

135. ראה מס' 498.
136. ראה מס' 500.
137. ראה מס' 506.
138. ראה מס' 520.
139. מספרים על העלייה ממזרח־אירופה, ראה גוברין, **יחסי ישראל–ברית־המועצות**, עמ' 197.

רשימת ארכיונים וקיצורים במראי מקום

ארכיון המדינה

105. חטיבת נשיא המדינה, תיקי הנשיא בן־צבי
93. חטיבת משרד החוץ, נציגויות בחוץ לארץ
    93.01 מברקי צופן מנציגויות
    93.03 ניו יורק
    93.04 לונדון
    93.08 ואשינגטון
    93.39 מוסקבה
130. חטיבת משרד החוץ, המשרד הראשי
    130.02 לשכת שר החוץ והמנכ״ל
    130.03 המחלקה למוסדות בין־לאומיים
    130.06 המחלקה הכלכלית
    130.09 מברקי צופן
    130.11 מחלקת מזרח אירופה
    130.15 המחלקה למזרח התיכון
    130.16 מחלקת שביתת־הנשק
    130.17 המחלקה לשיתוף פעולה בין־לאומי
    130.18 המחלקה לתכנון כלכלי־מדיני
    130.19 הפקדות אישיות של אנשי משרד החוץ
    130.23 הארכיון המדיני הכללי

ארכיון צה״ל

ארכיון בן־גוריון

הארכיון הממלכתי הבריטי Public Record Office (קיצור PRO)
Prem11 משרד ראש הממשלה

רשימה ביבליוגרפית וקיצורים במראי מקום

(ברשימה זאת מובאים שמות הספרים הפרסומים הנזכרים בהערות, בהערות העורך ובמבוא)

א. מקורות

דברי הכנסת, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XIX
דברי הכנסת, מושב שלישי של הכנסת השלישית, כרכים XXIII, XXIV
דברי הכנסת, מושב רביעי של הכנסת השלישית, כרכים XXV, XXVI, XXVII
דברי הכנסת, מושב ראשון של הכנסת הרביעית, כרך XXVIII

מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך I, 14 במאי–30 בספטמבר 1948, ירושלים, תשמ"א (קיצור: כרך 1)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 2, אוקטובר 1948–אפריל 1949, ירושלים תשמ"ד (קיצור: כרך 2)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 3, שיחות שביתת־הנשק עם מדינות ערב, ירושלים תשמ"ג (קיצור: כרך 3)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 4, מאי–דצמבר 1949, ירושלים תשמ"ו (קיצור: כרך 4)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 5, 1950, ירושלים תשמ"ח (קיצור: כרך 5)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 6, 1951, ירושלים תשנ"א (קיצור: כרך 6)
מדינת ישראל, ארכיון המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 8, 1953, ירושלים תשנ"ו (קיצור: כרך 8)
מדינת ישראל, ארכיון המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 14, 1960, ירושלים תשנ"ז (קיצור: כרך 14)

מדינת ישראל, **שנתון הממשלה**, תשי"ט
מדינת ישראל, **שנתון הממשלה**, תש"ך

Foreign Relations of the United States, 1955-1957, Vol. XIV, Arab-Israeli Dispute, Washington 1989 (קיצור: FRUS 1955-1957)

Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Vol. XIII, Arab-Israeli Dispute; United Arab Republic; North Africa, Washington 1992 (קיצור: FRUS 1958-1960)

United Nations, *Official Records of the General Assembly, Thirteenth Session, Plenary Meetings, Verbatim Records of Meetings,* 16 September-13 December 1958 and 20 February-13 March 1959 (קיצור: GAOR, 13th Session, Plenary Meetings)

United Nations, *Official Records of the General Assembly, Thirteenth Session, Special Political Committee, Summary Records of Meetings*, 16 September to 10 December 1958
(GAOR, 13th Session, Special Political Meetings: :קיצור)

United Nations, *Official Records of the General Assembly, Third Emergency Session, Plenary Meetings and Annexes*, 8-21 August 1958
(GAOR, Third Emergency Session: קיצור)

United Nations, *Official Records of the General Assembly, Fourteenth Session, Plenary Meetings, Verbatim Records of Meetings*, 15 September-13 December 1959 (GAOR, 14th Session, Plenary Meeting :קיצור)

United Nations, *Official Records of the General Assembly, Special Political Committee, Summary Records of Meetings*, 15 September-9 December 1959
(GAOR, 14th Session, Special Political Committee :קיצור)

Yearbook of the United Nations, 1958

ב. כללי

שמעון אבימור (עורך), **יחסי ישראל עם מדינות אסיה ואפריקה — מדריך לתיעוד נבחר (בורמה)**, ירושלים תשמ״ט.

אשד, חגי, **מוסד של איש אחד; ראובן שילוח: אבי המודיעין הישראלי**, תל אביב 1988

בן־נתן, אשר, ״הדרך לכינון היחסים: ההיבט הישראלי״, בתוך מ׳ צימרמן וע׳ היילברונר, (עורכים), **יחסים נורמליים — יחסי ישראל-גרמניה**, ירושלים 1993.

בר־זוהר, מיכאל, **בן־גוריון**, כרך ג, תל אביב תשמ״ז

גוברין, יוסף, **יחסי ישראל-ברית המועצות מעת חידושם בשנת 1953 עד ניתוקם בשנת 1967**, ירושלים 1990

גזית, מרדכי, **הרכש הצבאי של ישראל מארה״ב**, פרויקט יחסי ארה״ב-ישראל, פרסומים מכווני מדיניות, 8, האוניברסיטה העברית, המכון ליחסים בינלאומיים ע״ש לאונרד דייויס, מאי 1983

הראל, איסר, **בטחון ודמוקרטיה**, תל אביב 1989

לורך, נתנאל, **היום יפנה; שבעים שנותיי הראשונות ומשהו על שקדם להן, מעין אוטוביוגרפיה**, [תל אביב] 1997

מרוז, יוחנן, **האם היה זה לשווא? ; שגריר ישראל בגרמניה מסכם**, תל אביב 1988

נקדימון, שלמה, **תקוה שקרסה; הקשר הישראלי-כורדי 1963-1975**, תל אביב 1996

ארנון סופר, **נהרות של אש; המאבק על המים במזרח התיכון**, חיפה 1992

ח׳ עינור (עורך), **יחסי ישראל עם מדינות אסיה ואפריקה, מדריך לתיעוד נבחר**, מס׳ 4 (גאנה) ירושלים, תשנ״ח

שמעוני, יעקב, מדינות ערב; פרקי היסטוריה מדינית, תל אביב 1988
שנער, פ' אליעזר, בעול כורח ורגשות; בשליחות המדינה, יחסי ישראל-גרמניה **1951 עד 1966**, ירושלים תשכ"ז
שרת, משה, משוט באסיה; יומן מסע, תל אביב 1958

Bromberger, Merry & Serge, *Les Secrets de L'expédition d'Egypte*, Paris 1957
Gaulle, Charles de, *Mémoires d'Espoir*,Vol. I, Paris 1970
Peres, Shimon, *Battling for Peace; Memoirs*, London 1995
Ro'i, Yaacov, *The Struggle for Jewish Emigration 1948-1967*, Cambridge 1991

רשימת התעודות, הערות־העורך ותוכנן

פרק א
המשבר במזרח התיכון ביולי–אוגוסט 1958

1 14.7.1958 **ר' שילוח אל שגרירות ישראל בוואשינגטון** (מברק)
הוראה להתקשר עם מזכיר המדינה ולהודיע על דאגת ישראל מהאירועים בעיראק.

2 15.7.1958 **רישום שיחה של ראש הממשלה עם ברברה סולט, הממונה על שגרירות בריטניה בישראל**
בקשת רשות לטוס מעל שטח ישראל כדי להושיט סיוע לירדן.

3 15.7.1958 **א' אילת אל שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
שיחה במשרד החוץ הבריטי: בקשת רשות לטוס מעל שטח ישראל כדי להושיט סיוע לירדן.

4 16.7.1958 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירויות ישראל בלונדון ובוואשינגטון** (מברק)
שיחת ראש הממשלה עם שגריר ארצות־הברית לאוסון: בקשת בריטניה להטיס כוחות לירדן מעל שטחה של ישראל.

5 16.7.1958 **א' אילת אל ראש הממשלה, שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
שיחה במשרד החוץ הבריטי: סיוע לירדן, שיתוף האמריקאים והצרפתים במבצע הסיוע לירדן.

6 17.7.1958 **א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
בקשת בריטניה להטיס כוחות לירדן מעל שטחה של ישראל.

7 17.7.1958 **מ' קומיי אל שגרירויות ישראל בלונדון ובוואשינגטון** (מברק)
החלטת ממשלת ישראל על הטסת כוחות לירדן וחילופי שדרים עם ממשלת בריטניה בעניין זה.

8 18.7.1958 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון ובלונדון** (מברק)
שיחת ראש הממשלה עם לאוסון: הטסת דלק לירדן, בקשת נשק של ישראל.

9 18.7.1958 **מ' קומיי אל שגרירות ישראל בלונדון** (מברק)
שיחה עם שגריר בריטניה: יחסי ישראל–בריטניה, מעבר מעל שטח ישראל לאספקה לכוחות בירדן.

10 18.7.1958 **ה' מקמילן אל ד' בן־גוריון**
הבעת תודה על הסכמת ישראל להטסת כוחות בריטיים לירדן.

11 18.7.1958 **שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ** (מברק)
הסכמת ישראל להטסת דלק לכוחות הבריטיים בירדן.

12 19.7.1958 **שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ** (מברק)
דרישת ישראל שייעשו סידורים למציאת דרך לאספקת דלק לכוחות הבריטיים בירדן.

13 19.7.1958 **מ' קומיי אל שגרירויות ישראל בלונדון ובוואשינגטון** (מברק)
שיחה עם שגריר בריטניה: שיתוף־פעולה בין בריטניה וישראל, הספקת נשק לישראל.

14 20.7.1958 **מ' קומיי אל שגרירות ישראל בלונדון** (מברק)
העברת שדר למקמילן: מחאה על פגיעת בריטניה בריבונות ישראל.

15 20.7.1958 **מ' קומיי אל שגרירות ישראל בלונדון** (מברק)
שיחת ראש הממשלה ושרת החוץ עם שגריר בריטניה: מחאת ישראל והבהרה על התחייבויות ישראל לגבי מעבר חיילים ואספקה לירדן.

16 21.7.1958 **א' אילת אל משרד החוץ** (מברק)
שיחת אילת עם גייטסקל: עמדת ה"לייבור" הבריטי כלפי המשבר במזרח התיכון, אספקת נשק לישראל.

17 21.7.1958 **א' אילת אל ראש הממשלה, שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
שיחה עם שר החוץ לויד: עתיד לבנון וירדן, אספקת נשק לישראל.

18 21.7.1958 **ה' מקמילן אל ד' בן־גוריון**
תשובה לשדר ראש הממשלה.

19 22.7.1958 **א' אילת אל ראש הממשלה, שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
הערכה על שיחתו עם לויד: יחסי ישראל–בריטניה.

20 22.7.1958 **מ' קומיי אל שגרירויות ישראל בלונדון ובוואשינגטון** (מברק)
שיחה עם שגריר בריטניה בישראל: הטסת הספקה לירדן.

21 22.7.1958 **א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחה עם דאלס: הצגת תביעות ישראל בעקבות האירועים במזרח התיכון: אספקת נשק, התייעצות סדירה, הנחת צינור נפט, גיבוש המדינות הלא־ערביות במזרח התיכון.

22 22.7.1958 **שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחה עם דאלס: סקירה של דאלס על המצב במזרח התיכון ותשובה לבקשות ישראל.

23 23.7.1958 **שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחת הרצוג ואחרים עם דאלס: מעבר מטוסים אמריקאים מעל ישראל להביא הספקה לכוחות בריטניה בירדן.

24 23.7.1958 **א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
המלצת אבן להיענות לבקשת האמריקאים להתיר הטסת הספקה לירדן.

25 23.7.1958 **א' אבן אל ראש הממשלה ושרת החוץ** (מברק)
המלצת אבן להיענות לבקשת האמריקאים להתיר הטסת הספקה לירדן.

26 **הערת־עורך**
ישראל ומדינות הפריפריה.

27 24.7.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)**
מסירת איגרת מבן־גוריון אל הנשיא אייזנהאואר בעניין ברית הפריפריה.

28 24.7.1958 **ראש הממשלה ושרת החוץ אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון ובלונדון (מברק)**
תשובת ישראל לבקשות בריטניה וארצות־הברית למעבר מטוסים.

29 24.7.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה עם דאלס: הסכמת ישראל למעבר מטוסים, עתיד ירדן, ועידת הפסגה.

30 24.7.1958 **א׳ אילת אל ראש הממשלה ושרת החוץ (מברק)**
שיחה עם לויד: הספקה מוטסת לירדן.

31 25.7.1958 **ד׳ אייזנהאואר אל ראש הממשלה**
מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון.

32 26.7.1958 **ד׳ בן־גוריון אל ש׳ דה גול**
המצב במזרח התיכון.

33 27.7.1958 **א׳ אילת אל ראש הממשלה ושרת החוץ (מברק)**
מבקש אישור לריאיון עם מקמילן ומביא עיקרי הדברים שיעלה לפניו.

34 31.7.1958 **ר׳ איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)**
שיחה עם ראנדל: כנס ברית בגדאד, בקשות ישראל לשיתוף ולאספקת נשק.

35 1.8.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה עם ראונטרי: אספקת נשק, ועידת הפסגה, המצב בעיראק, ירדן ולבנון.

36 1.8.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)**
תגובות שליליות על ידיעות בדבר איגרת ישראלית לברית־המועצות.

37 1.8.1958 **ג״פ דאלס אל ראש הממשלה**
תשובה לאיגרת ראש הממשלה לנשיא ארצות־הברית.

38 1.8.1958 **י׳ אבידר אל משרד החוץ (מברק)**
מסירת איגרת מברית־המועצות לישראל ובה מחאה על הטסת כוחות לירדן.

39 1.8.1958 **י׳ אבידר אל מחלקת מזרח אירופה (מברק)**
הסברי אבידר בשעת מסירת איגרת ברית־המועצות.

40 2.8.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה עם ראונטרי: איגרת ברית־המועצות, הצעת האמברגו של ברית־המועצות, ועידה מיוחדת של מועצת הביטחון לדיון במשבר במזרח התיכון.

41 3.8.1958 **מ׳ קומיי אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון ובלונדון (מברק)**
שיחות ראנדל ולאוסון עם בן־גוריון: בקשה בריטית להטסת כוחות נוספים לירדן.

42 3.8.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם דאלס: תרעומת דאלס על תגובת ישראל לאיגרת ברית־המועצות.

43 3.8.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ**
הערכה של אבן על שיחתו עם דאלס; הצעת נוסח שדר מישראל למזכיר המדינה.

44 3.8.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ** (מברק)
הצעות לתשובה לאיגרת ברית־המועצות.

45 4.8.1958 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון** (מברק)
שיחת ראש הממשלה עם לאוסון: תגובת ישראל לאיגרת ברית־המועצות.

46 4.8.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ** (מברק)
הצעות לפתרון המשבר בין ישראל לארצות־הברית.

47 4.8.1958 **מ׳ קומיי אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון ובלונדון** (מברק)
פגישה עם ראנדל: תשובה לאיגרת ברית־המועצות, המשך הטיסות הבריטיות.

48 5.8.1958 **א׳ לבבי אל שגרירות ישראל במוסקבה** (מברק)
שיגור תשובה לאיגרת הסובייטית.

49 5.8.1958 **ד׳ בן־גוריון אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית**
ישראל והאיום הסובייטי — תשובה לאיגרת הסובייטית.

50 5.8.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ** (מברק)
מסירת מכתב מראש הממשלה למזכיר המדינה בעניין האיגרת הסובייטית והטיסות האמריקאיות.

51 6.8.1958 **א׳ אילת אל ראש הממשלה** (מברק)
שיחת אילת עם מקמילן: אספקת נשק מבריטניה, המצב במזרח התיכון.

52 7.8.1958 **א׳ אילת אל ראש הממשלה** (מברק)
הערכה על שיחתו עם מקמילן.

53 10.8.1958 **ג׳״פ דאלס אל ראש הממשלה**
תגובת ישראל לאיגרת ברית־המועצות.

54 11.8.1958 **א׳ לבבי אל שגרירות ישראל במוסקבה** (מברק)
תשובת ישראל לאיגרת ברית־המועצות.

55 **הערת־עורך**
משבר המזרח התיכון בדיוני מועצת הביטחון והעצרת הכללית.

פרק ב
תכניות המים של ישראל והערבים

56 14.1.1958 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון** (מברק)
שיחת שרת החוץ עם לאוסון: בקשת ישראל למלווה למימון תכניות המים.

57 15.1.1958 **שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ** (מברק)
שיחת אבן עם הרטר: עיכובים במלווה, הקשר בין המלווה לבעיית הפליטים.

58 28.2.1958 **שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ** (מברק)
שיחת אבן עם דאלס: תכנית הע׳ור של ירדן.

59 4.3.1958 **י׳ הרצוג אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
הודעת הבנק לייצוא ולייבוא על מתן הלוואה לישראל.

60 5.3.1958 **ג׳ מאיר אל משרד החוץ** (מברק)
חשש פן קבלת המלווה מותנית בדחיית מפעל הירדן.

61 7.3.1958 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון** (מברק)
הוראה לפנות למזכיר המדינה ולדרוש תמיכה אמריקאית בתכנית הירדן של ישראל.

62 9.3.1958 **ד. בן־גוריון אל שגרירות ישראל באקרה** (מברק)
מבריק לג׳ מאיר שנציגי ישראל הונחו לעשות הפרדה בין המלווה ותכנית מפעל הירדן.

63 2.4.1958 **שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ** (מברק)
הבטחה אמריקאית שהטיית הירמוך לא תגרום נזק לתכניות המים של ישראל.

64 2.4.1958 **שגריר ישראל בוואשינגטון אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית**
תזכיר על תכנית הע׳ור הירדנית והשפעתה על תכניות המים של ישראל.

65 1.8.1958 **א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
תשובת ארצות־הברית לתזכיר ישראל בעניין תכנית הע׳ור.

66 1.8.1958 **מזכיר המדינה של ארצות־הברית אל שגריר ישראל בוואשינגטון**
תשובת ארצות־הברית לתזכיר ישראל בעניין תכנית הע׳ור.

67 28.1.1959 **איגרת משגריר ישראל בוואשינגטון אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית**
דרישת ישראל לתמיכה אמריקאית בתכנית הירדן.

68 20.2.1959 **א׳ אבן אל משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם דילון: בקשת תמיכה כספית מארצות־הברית בתכנית הירדן של ישראל.

69 4.5.1959 **א׳ אבן אל ק׳ הרטר**
הקשר בין תכנית הטיית הירדן של ישראל ותכנית ג׳ונסטון.

70 7.5.1959 **איגרת ממזכיר המדינה של ארצות־הברית אל שגריר ישראל בוואשינגטון**
היחס בין תכנית המים של ישראל לתכנית ג׳ונסטון.

71 8.5.1959 **א׳ אבן אל משרד החוץ** (מברק)
תגובת ארצות־הברית לתכניות המים של ישראל והצעות לפעולה.

72 19.5.1959 **א׳ מנור אל משרד החוץ** (מברק)
ניתוח תגובת ארצות־הברית לתכניות המים של ישראל.

פרק ג
חופש השיט בתעלת סואץ ובמצרי אילת

89 2.5.1959 **א׳ בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם** (מברק)
שיחת ראש הממשלה עם באנץ׳: חופש המעבר בתעלה, הפרות שביתת־הנשק.

90 13.5.1959 **י׳ תקוע אל משרד החוץ** (מברק)
פגישה עם באנץ׳: הבטחות מצרים שלא ייתפסו עוד מטענים בתעלת סואץ.

91 25.5.1959 **המחלקה הכלכלית אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ** (מברק)
מעצר האנייה ״אינגה טופט״.

92 25.5.1959 **ר׳ איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ** (מברק)
הוראת ראש הממשלה לפנות למחלקת המדינה בעניין ״אינגה טופט״.

93 26.5.1959 **י׳ הרצוג אל משרד החוץ** (מברק)
פגישה עם במחלקת המדינה: בקשת תמיכת ארצות־הברית בכינוס מושב חרום של העצרת.

94 30.5.1959 **י׳ תקוע אל משרד החוץ** (מברק)
פגישה עם האמרשלד: פעולות לשחרור ״אינגה טופט״

95 4.7.1959 **שיחת י׳ תקוע עם ר׳ באנץ׳ וא׳ קורדייה**
משא־ומתן של המזכיר הכללי על מעבר סחורות ישראליות בתעלת סואץ: ה״הסדר המעשי״.

96 4.7.1959 **שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ** (מברק)
שיחה במחלקת המדינה: ה״הסדר המעשי״ למעבר סחורות בתעלה.

97 6.7.1959 **י׳ הרצוג אל משרד החוץ** (מברק)
התנגדות שרת החוץ ל״הסדר המעשי״.

98 13.7.1959 **ר׳ איתן אל י׳ הרצוג**
פקפוקים במעשיות ה״הסדר המעשי״.

99 16.9.1959 **ג׳ מאיר אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית**
בקשה שיכלול את עניין חופש השיט בנאומו בעצרת הכללית של האו״ם.

100 5.10.1959 **י׳ תקוע אל משרד החוץ** (מברק)
שיחת ג׳ מאיר עם מזכ״ל האו״ם: הערכות על הדיון בעצרת הכללית בעניין חופש השיט, עמדת המזכ״ל בעניין חופש השיט.

101 7.10.1959 **ד׳ האמרשלד אל ג׳ מאיר**
סיכום והערכות על הדיון בעצרת בעניין חופש השיט; מעצר ״אינגה טופט״.

102 29.10.1959 **לשכת שרת החוץ אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם** (מברק)
תשובה למכתב האמרשלד — מס׳ 101; הנחיות להמשך המגעים עם האמרשלד.

103 30.10.1959 **א׳ לוריא אל משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם האמרשלד: הודעה על כוונת ישראל להמשיך ולהעביר מטענים בתעלת סואץ.

פרק ה
בעיית הפליטים הערבים

137	10.12.1958	**י' תקוע אל משרד החוץ** (מברק) ביטול סעיף 7 בטיוטת ההחלטה בעניין הפליטים.
138	12.12.1958	**א' אבן אל משרד החוץ** (מברק) סיכום הדיון בשאלת הפליטים; דיוני מועצת הביטחון על התקריות בגבול הסורי; עמדת ישראל בשאלה ההונגרית.
139	28.6.1959	**מ' קומיי אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ** ניתוח הדין־וחשבון של מזכ"ל האו"ם על הפליטים הערבים.
140	7.11.1959	**י' תקוע אל משרד החוץ** (מברק) שיחת פתיחה עם האמריקאים על הדיון בעצרת בעניין הפליטים.
141	14.11.1959	**מ' קומיי אל משרד החוץ** (מברק) שיחות עם משלחות באו"ם על הדיון בבעיית הפליטים.
142	22.11.1959	**מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון** (מברק) שיחת בן־גוריון עם הסנאטורים גור ומקגי: תכניות לפיתרון בעיית הפליטים.
143	27.11.1959	**י' תקוע אל משרד החוץ** (מברק) שיחה עם חברי המשלחת האמריקאית: הצעות תיקונים להחלטה בעניין הפליטים.
144	28.11.1959	**מ' קומיי אל משרד החוץ** (מברק) הצעות תיקונים של ישראל להצעת ההחלטה בעניין הפליטים.
145	29.11.1959	**ח' יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם** (מברק) התנגדות להכנסת תיקונים בנוסח ההצעה על הפליטים כל עוד היא עוסקת בהחייאת ועדת הפיוס.
146	30.11.1959	**א' הרמן אל משרד החוץ** (מברק) שיחה עם וילקוקס: עמדת ישראל בשאלת הפליטים.
147	2.12.1959	**ח' יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם** (מברק) שיחת שרת החוץ עם השגריר ריד: עמדת ישראל בשאלת הפליטים.
148	3.12.1959	**מ' קומיי אל משרד החוץ** (מברק) הצעות ותיקונים של ארצות־הברית בנוסח ההחלטה בעניין הפליטים.
149	3.12.1959	**מ' קומיי אל משרד החוץ** (מברק) נוסח החלטה שעומד להיות מוגש לעצרת; הצעות לפעולה.
150	4.12.1959	**א' הרמן אל משרד החוץ** (מברק) פגישות עם הרטר בניסיון אחרון לשנות עמדת ארצות־הברית.
151	12.12.1958	**נספח א** החלטה (XIII) 1315 של העצרת הכללית של האו"ם מיום 12 בדצמבר 1958 בעניין הפליטים הערבים.
152	9.12.1959	**נספח ב** החלטת העצרת הכללית מס' 1456 (XIV) מיום 9 בדצמבר 1959 על הפליטים הערבים.

פרק ו

המצב בגבולות

170 25.1.1959 **מ׳ קומיי אל שגרירות ישראל בוואשינגטון** (מברק)
הוראה להגיש תלונה למועצת הביטחון על תקריות בגבול.

171 29.1.1959 **א׳ אבן אל ק׳ הרטר**
בקשה שארצות־הברית תתערב במועצת הביטחון בעניין תלונת ישראל.

172 8.2.1959 **י׳ תקוע אל משרד החוץ** (מברק)
מעביר מכתב של האמרשלד אל בן־גוריון: הערכת האמרשלד על הדיון במועצת הביטחון בתלונת ישראל.

173 10.2.1959 **ד׳ בן־גוריון אל ד׳ האמרשלד** (מברק)
תקריות לאורך הגבולות, שיבת ישראל לוועדת שביתת־הנשק ישראל–מצרים, ביצוע סעיף 8.

174 13.2.1959 **י׳ תקוע אל משרד החוץ** (מברק)
מעביר מכתב של האמרשלד אל בן־גוריון: תשובה לטענות בן־גוריון על משוא פנים בחקירות האו״ם, סעיף 8, חוות דעת משפטית על השתתפות נציגי האו״ם בוועדת שביתת־הנשק ישראל–מצרים.

175 17.2.1959 **א׳ בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם** (מברק)
מעביר מכתב של בן־גוריון אל האמרשלד: התדיינות על משמעות שביתת־הנשק ושיבת ישראל לוועדות שביתת־הנשק.

176 19.2.1959 **י׳ תקוע אל משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם האמרשלד: סקר בגבול הצפוני, תקריות לאורך הגבול.

177 19.2.1959 **הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם אל משרד החוץ** (מברק)
מעבירה תזכיר מהאמרשלד לראש הממשלה: סקר בגבול, הוראות לפתיחה באש.

178 19.2.1959 **א׳ בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם** (מברק)
שיחה עם פון הורן: סקר בגבול הצפוני, תקריות בצפון, תקריות בגבול הירדני.

179 13.6.1959 **א׳ בירן אל י׳ הרצוג**
המצב על הר הצופים.

180 24.12.1959 **א׳ בירן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ** (מברק)
תקרית ירי ליד תל קציר.

181 18.1.1958 **נספח א**
נוסח הדין־וחשבון של פרנסיסקו אורוטיה, הנציג האישי של המזכיר הכללי, בעניין הר הצופים.

182 4.12.1958 **נספח ב**
מכתב מיום 4 בדצמבר 1958 מהנציג הקבוע של ישראל אל נשיא מועצת הביטחון.

183 26.1.1959 **נספח ג**
מכתב מיום 26 בינואר 1959 מהנציג הקבוע של ישראל אל נשיא מועצת הביטחון.

184 25.9.1959 **נספח ד**
תזכיר על הר הצופים.

פרק ז
יחסי ישראל–ארצות־הברית

200 15.5.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה עם הרטר: המשבר בלבנון.

201 26.5.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה עם דאלס: המשבר בלבנון.

202 3.6.1958 **א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית ור׳ שילוח (מברק)**
ראשי פרקים והצעות לתזכיר שיוגש לארצות־הברית בעניין דוקטרינת אייזנהאואר.

203 9.6.1958 **ר׳ שילוח אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)**
הצעות ותיקונים לתזכיר שיוגש לארצות־הברית בעניין דוקטרינת אייזנהאואר.

204 27.6.1958 **י׳ מרוז אל מנהל מחלקת ארצות־הברית**
לחץ אמריקאי על מדינות לא להקים את נציגותן בירושלים.

205 1.7.1958 **שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ (מברק)**
שיחת אבן עם דאלס: תכניות מים, אספקת נשק, שגרירויות זרות בירושלים, המצב בלבנון ובלימת נאסר.

206 29.7.1958 **ד׳ בן־גוריון אל א׳ אבן**
התנגדות לאמברגו על המזרח התיכון.

207 6.8.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה בפנטגון: אספקת נשק, שיתוף־פעולה מדעי עם ישראל, מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון.

208 11.8.1958 **י׳ הרצוג אל משרד החוץ (מברק)**
אספקה מידית של נשק לישראל.

209 12.8.1958 **ג׳ אבנר אל י׳ הרצוג**
המשבר ביחסים בין ישראל וארצות־הברית.

210 13.8.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה עם דאלס: עצרת החרום בעניין לבנון, אספקת נשק לישראל ערובה אמריקאית לישראל.

211 14.8.1958 **ד׳ בן־גוריון אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם (מברק)**
דרישה לערובה לביטחון ישראל.

212 21.8.1958 **י׳ הרצוג אל ג׳ אבנר**
הערכה על המשבר ביחסים עם ארצות־הברית.

213 29.8.1958 **י׳ הרצוג אל ג׳ אבנר**
החלטת ארצות־הברית למכור תותחים ללא־רתע לישראל.

214 10.9.1958 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)**
שיחה עם לאוסון: אספקת טנקים לישראל.

215 10.9.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה עם דאלס: חתרנות נאסר, הספקת נשק, מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון.

216 2.10.1958 **שיחת גולדה מאיר–ג׳״פ דאלס**
אספקת נשק לישראל.

217 19.10.1958 **א' אבן אל משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם ראונטרי: הודעה על אספקת נשק אמריקאי לישראל.

218 19.10.1958 **א' אבן אל משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם ראונטרי: סיוע כלכלי לישראל.

219 4.11.1958 **משרד החוץ אל נציגויות ישראל בפאריס, לונדון, רומא ואנקרה** (מברק)
ריאיון ראש הממשלה ב"סאנדיי טיימס" לגבי עתיד ירדן.

220 8.11.1958 **י' הרצוג אל משרד החוץ** (מברק)
עמדת ישראל וארצות־הברית לגבי שינוי הסטטוס קוו בירדן.

221 11.11.1958 **ד' בן־גוריון אל י' הרצוג** (מברק)
תגובת ישראל במקרה של התפוררות ירדן.

222 28.11.1958 **א' אבן אל משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם דאלס: עתידה של ירדן, מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון, סיוע לישראל.

223 1.12.1958 **ישיבת הסגל המצומצם במשרד החוץ**
סקירה של אבן על מצב יחסי ישראל–ארצות־הברית.

224 13.12.1958 **מחלקת ארצות־הברית אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם והשגרירות בוואשינגטון** (מברק)
שיחת שרת החוץ עם באקסטר: אכזבת ישראל מעמדת ארצות־הברית בפרשת התקריות בגבול הסורי.

225 21.12.1958 **ג' אבנר אל שגרירות ישראל בוואשינגטון**
תכנית עבודה לפעולה ישראלית בארצות־הברית בתקופה הקרובה: דיון בהשתתפות ראש הממשלה, שרת החוץ, שר האוצר ופקידים בכירים.

226 19.1.1959 **ד' בן־גוריון אל ג"פ דאלס**
תרומת ישראל לפיתוחן של ארצות העולם השלישי.

227 19.1.1959 **א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחה עם דאלס: דיווח דאלס על שיחתו עם מיקויאן על המצב במזרח התיכון, חילופי דעות על המצב בעיראק, בקשת תמיכה בתכניות המים של ישראל.

228 3.2.1959 **ג"פ דאלס אל ד' בן־גוריון**
תרומת ישראל לפיתוחן של ארצות העולם השלישי.

229 9.2.1959 **ג' מאיר אל שגרירות ישראל בוואשינגטון** (מברק)
לחץ ארצות־הברית על ליבריה להעביר שגרירותה מירושלים.

230 27.2.1959 **א' אבן אל משרד החוץ** (מברק)
לחץ ארצות־הברית להעברת שגרירויות מירושלים.

231 27.2.1959 **א' אבן אל משרד החוץ** (מברק)
הסקת מסקנות מהמחלוקת בעניין מיקום השגרירויות בירושלים.

232 10.3.1959 **א' אבן אל משרד החוץ** (מברק)
שיחת שרת החוץ עם הרטר: תמיכת ארצות־הברית במפעל המים

247 9.6.1958 **א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחת אבן עם ברנטאנו: הסברי ברנטאנו על התקרבות גרמניה לערבים.

248 18.7.1958 **מ' פישר אל שרת החוץ**
שיחת פישר ושנער עם אדנאואר: המצב במזרח התיכון, איחוד אירופה.

249 24.7.1958 **פ"א שנער אל מחלקת מערב אירופה ומ' פישר** (מברק)
שיחה עם גלובקה: עמדת ישראל בעניין המשבר במזרח התיכון.

250 27.7.1958 **פ"א שנער אל ו' איתן ומ' פישר** (מברק)
שיחה עם גלובקה: המשבר במזרח התיכון, כינון יחסים דיפלומטיים בין ישראל וגרמניה.

251 30.7.1958 **פ"א שנער אל מחלקת מערב אירופה**
סיכום הטיפול הגרמני במשבר במזרח התיכון.

252 31.7.1958 **מ' פישר אל שרת החוץ**
יחסי ישראל-גרמניה; הערכת מצב והמלצות בעקבות סיור בגרמניה.

253 28.8.1958 **מ"ג הס אל מ' פישר**
בעיית הפיצויים מאוסטריה.

254 23.9.1958 **פ"א שנער אל מ' פישר** (מברק)
שיחה עם שרפנברג: עמדת גרמניה ואיטליה כלפי נאסר.

255 15.10.1958 **פ"א שנער אל ל' אשכול, פ' ספיר ומשרד החוץ** (מברק)
שיחה עם אדנאואר: מלווה גרמני לישראל, הבטחה לשמירת שלמותה ועצמאותה של ישראל.

256 9.1.1959 **י' סהר אל מחלקת מערב אירופה**
שיחה עם סגן שר החוץ קרייסקי: הפגנות נגד הצגת סרטים אוסטריים בישראל, העלאת דרג הנציגות בין ישראל ואוסטריה.

257 16.1.1959 **פ"א שנער אל מחלקת מערב אירופה**
שיחות ופגישות של שנער בעניין יחסי שתי הגרמניות עם מדינות ערב.

258 22.1.1959 **פ"א שנער אל המנהל הכללי של משרד החוץ ומחלקת מערב אירופה** (מברק)
שיחה עם שרפנברג: יחסי בון עם מדינות ערב וישראל, הקמת יחסים דיפלומטיים בין ישראל לגרמניה.

259 4.3.1959 **פ"א שנער אל ו' איתן ומ' פישר**
שיחה עם פון אקרט: המתיחות הבין־לאומית, ביקור של פון אקרט בישראל, כינון יחסים דיפלומטיים בין ישראל וגרמניה.

260 10.4.1959 **מ' פישר אל שרת החוץ והמנהל הכללי של משרד החוץ**
שיחה עם ציר אוסטריה בישראל: עזרת אוסטריה לעלייה מרומניה, קרן אוסטרית בסך 6 מיליון דולארים לסיוע ליהודים אוסטרים נפגעי הנאצים.

פרק ט
יחסי ישראל–צרפת

292 22.7.1959 **מ׳ שניאורסון אל משרד החוץ** (מברק)
עיכוב בחתימת ההסכם התרבותי עם צרפת.

293 24.7.1959 **מ׳ שניאורסון אל ו׳ איתן**
התנגדות צרפת לפגישת ג׳ מאיר עם קיסר חבש בשטח צרפתי.

294 4.12.1959 **מ׳ שניאורסון אל מ׳ פישר**
חתימת ההסכם התרבותי בין צרפת וישראל.

295 6.12.1959 **מ׳ שניאורסון אל משרד החוץ** (מברק)
עמדת צרפת לגבי תיקונים אמריקאיים להצעת ההחלטה בעניין הפליטים הערבים.

296 6.12.1959 **ח׳ יחיל אל שגרירות ישראל בפאריס** (מברק)
אכזבה מעמדת צרפת בעניין הפליטים הערבים.

297 14.12.1959 **שרת החוץ אל מ׳ שניאורסון**
הגשת כתב האמנה של שגריר צרפת, פרשת החרם של ״רנו״.

פרק י
יחסי ישראל–בריטניה הגדולה ואירלנד

298 16.1.1958 **ג׳ מאיר אל א׳ אילת**
מעמדה ומשימותיה של שגרירות ישראל בלונדון.

299 21.1.1958 **א׳ אילת אל שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
שיחות מדיניות בלונדון והצעות לשיפור יחסי ישראל–בריטניה.

300 6.3.1958 **מ׳ עופר אל מ׳ קומיי**
עניינים העומדים על סדר היום של מחלקת חבר־העמים הבריטי.

301 11.8.1958 **א׳ אילת אל ראש הממשלה** (מברק)
שיחת שרת החוץ עם שר החוץ הבריטי לויד: יחסי ישראל–בריטניה, אספקת נשק, המצב במזרח התיכון.

302 12.8.1958 **א׳ אילת אל ראש הממשלה** (מברק)
שיחת שרת החוץ עם שר החוץ הבריטי לויד: השלמות למס׳ 301.

303 16.8.1958 **א׳ אבן אל משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם שר החוץ הבריטי לויד: ערובה מטעם מעצמות המערב לישראל; אספקת נשק לישראל.

304 18.8.1958 **א׳ אילת אל ראש הממשלה** (מברק)
סיכום וההערכה על שיחות שרת החוץ עם לויד.

305 2.9.1958 **א׳ אילת אל שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
תגובות בריטניה על הודעה ישראלית שבמקרה של התמוטטות ירדן תתפוס ישראל שטחים בגדה המערבית.

306 25.9.1958 **משרד החוץ אל שגרירות ישראל בלונדון** (מברק)
אספקת טנקים מבריטניה, פינוי כוחות בריטניה מירדן.

307 7.10.1958 **מ׳ קומיי אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם ושגרירות ישראל בלונדון** (מברק)
פינוי כוחות בריטניה מירדן.

פרק יא
יחסי ישראל עם מדינות דרום אירופה

322 5.2.1958 **י' פראטו אל א' נג'ר** (מברק)
שיחה עם שר החוץ היווני: טענות וחששות הערבים מפני העלייה לישראל.

323 20.3.1958 **א' ששון אל שרת החוץ**
שיחת ש' פרס עם שר ההגנה האיטלקי: שיתוף־פעולה ביטחוני עם איטליה.

324 10.8.1958 **א' ששון אל ו' איתן** (מברק)
שיחת ג' מאיר עם פנפאני: מדיניות איטליה במזרח התיכון.

325 19.9.1958 **א' ששון אל מחלקת מערב אירופה** (מברק)
הזמנת פנפאני לביקור בישראל.

326 14.1.1959 **א' ששון אל מחלקת מערב אירופה** (מברק)
שיחה עם פנפאני: דיווח על פגישותיו במצרים.

327 1.2.1959 **ש"ב קפל אל מ' גזית ומחלקת אמריקה הלטינית**
יחסי ישראל–ספרד.

328 4.3.1959 **א' ששון אל ו' איתן** (מברק)
שיחה עם שר החוץ האיטלקי פלה: רכש מאיטליה, עלייה מרומניה, ייצוג איטליה בקונגרס החקלאי בישראל.

329 19.3.1959 **י' צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ** (מברק)
שיחת מאיר עם פלה: משבר ברלין, המצב במזרח התיכון, קשר בין ישראל לנאט"ו.

330 24.3.1959 **י' פראטו אל מ' פישר**
שיחה עם שר החוץ היווני: בעיית קפריסין, יחסי ישראל–יוון.

331 18.6.1959 מ' שניאורסון אל מ' פישר
דיווח על שיחה של פרלצווייג מהקונגרס היהודי העולמי עם מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ הספרדי על יחסי ישראל–ספרד.

332 25.9.1959 **י' תקוע אל ראש הממשלה**
שיחת שרת החוץ עם שר החוץ האיטלקי פלה: המצב במזרח התיכון, קשר בין ישראל לנאט"ו.

333 28.10.1959 **א' מירון אל מ' פישר**
הצעות להעלאת דרג היחסים בין ישראל לפורטוגל.

334 12.11.1959 מ' פישר אל א' מירון
דרג היחסים בין ישראל ופורטוגל.

335 24.11.1959 **א' מירון אל מ' פישר**
יחסי ישראל–פורטוגל.

336 13.12.1959 **א' ששון אל מחלקת מערב אירופה ואל מחלקת המזרח התיכון** (מברק)
פגישות ושיחות שר החוץ המצרי פאוזי באיטליה: בקשת ישראל להסכם מולטילטרלי עם ארגון .ב.ד.ד.ם, מטרותיה של מצרים בעולם הערבי.

פרק יב

יחסי ישראל עם ברית־המועצות ועם מדינות מזרח אירופה

פרק י״ג
ניסיונות ישראל להגיע להסכם התקשרות עם מדינות נאט״ו

366	7.1.1958	**ר׳ שילוח אל שרת החוץ** פעולות שיש לנקוט לרגל האירועים בסוריה וכינוס הפסגה של נאט״ו.
367	12.1.1958	**ר׳ שילוח אל שרת החוץ** הצעות להמשך המאמצים המדיניים כלפי מדינות נאט״ו.
368	9.4.1958	**ג׳ אבנר אל י׳ הרצוג** המשקל שיש לתת לשאלת ההתקשרות הביטחונית של ישראל לנאט״ו.
369	17.4.1958	**מ׳ פישר אל ר׳ שילוח וראשי הנציגויות במדינות החברות בברית נאט״ו** הנחיות לפעולה לקראת ועידת שר החוץ של מדינות נאט״ו.
370	8.8.1958	**י׳ צור אל משרד החוץ (מברק)** שיחת ג׳ מאיר עם ספאק: המצב במזרח התיכון.
371	9.3.1959	**מ׳ גזית אל שרת החוץ** הנחיה מאת ראש הממשלה לחידוש היזמה לשיחות התקשרות עם נאט״ו.
372	13.3.1959	**ר׳ שילוח אל שרת החוץ** חידוש היזמה לשיחות התקשרות עם נאט״ו
373	16.3.1959	**י׳ צור אל ראש הממשלה (מברק)** שיחה עם דברה, ראש ממשלת צרפת: התקשרות ישראל לנאט״ו, המצב בסודאן ובסומאליה.
374	20.3.1959	**י׳ צור אל ר׳ שילוח** שיחות שרת החוץ עם דברה ופלה בעניין התקשרות לנאט״ו.
375	31.3.1959	**ר׳ שילוח אל שרת החוץ וו׳ איתן** הצעות לשילוב ישראל במערך הביטחוני של המערב במזרח התיכון.
376	11.4.1959	**א׳ ששון אל משרד החוץ (מברק)** שיחה עם סטראניו, ממשרד החוץ האיטלקי: בירור על מצב בקשתה של ישראל להתקשר לנאט״ו.
377	13.4.1959	**ר׳ שילוח אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)** בקשה לקיום שיחות בארצות־הברית בעניין התקשרות לנאט״ו.
378	28.4.1959	**ר׳ שילוח אל שגרירויות ישראל בלונדון ובפאריס (מברק)** הוראות לשיחה בעניין התקשרות לנאט״ו.
379	26.5.1959	**ר״נ גייל אל א׳ אילת** מציע לישראל להתקשר ישירות אל המדינות החברות בנאט״ו.
380	21.6.1959	**ישיבת הסגל המצומצם במשרד החוץ** דיווח עם מגעים ופגישות והנחיות להמשך הפעולה בעניין התקשרות לנאט״ו.

פרק יד

ניסיונות ישראל להגיע להסכם והתקשרות עם האיחודים הכלכליים האירופאים

פרק טו
יחסי ישראל עם הוואטיקן

פרק טז
יחסי ישראל עם מדינות הפריפריה — טורקיה, איראן, אתיופיה וקפריסין

פרק יז
יחסי ישראל עם מדינות אסיה, אפריקה ואמריקה הלטינית

475 14.5.1959 **א׳ אבריאל אל מחלקת אסיה ואפריקה**
פעולות ישראל בניגריה.

476 15.5.1959 **א׳ כספי אל מנהל מחלקת אסיה ואפריקה**
שיחת שר הפיתוח בנטוב עם נהרו.

477 19.5.1959 **א׳ בן־חורין אל לשכת שרת החוץ**
כינון יחסים עם דרום וייטנאם.

478 15.6.1959 **ד׳ בן־גוריון אל א׳ אבריאל**
ביקור נה וין בישראל; הסבר מדוע לא יבקר בגאנה.

479 2.7.1959 **סקירה של מחלקת אמריקה הלטינית**
פעולות לסיכול כוונת ונצואלה להעביר צירותה מירושלים לתל אביב.

480 19.7.1959 **א׳ בן־חורין אל שרת החוץ**
דין־וחשבון על סיור באפריקה המזרחית.

481 3.8.1959 **ישיבת הסגל המצומצם במשרד החוץ**
דין־וחשבון של שרת החוץ על מסעה באמריקה הלטינית.

482 5.8.1959 **ח׳ יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם (מברק)**
מכירת פריגטות ישראליות לציילון.

483 4.9.1959 **מ׳ קדרון אל שרת החוץ**
יחסי ישראל עם תאילנד.

484 ספטמבר 1959 **סקירה על יחסי ישראל–בורמה**

485 7.10.1959 **ש׳ הלל אל ח׳ יחיל**
סיוע ישראל לגיניאה.

486 14.10.1959 **ד׳ לוין אל א׳ בן־חורין**
שיחה עם נה וין: רשמיו של נה וין מביקורו במצרים, חופש המעבר בתעלת סואץ.

487 31.10.1959 **א׳ אבריאל אל מחלקת אסיה ואפריקה (מברק)**
שיחה עם נקרומה: תקרית אנטישמית בפרלמנט באקרה, עתיד חברת ״הכוכב השחור״.

488 5.11.1959 **א׳ נג׳ר אל ח׳ יחיל**
יחסי ישראל–יפן.

489 10.11.1959 **מ׳ יובל אל מחלקת אסיה ואפריקה**
שיחה עם ראש ממשלת מלאיה.

490 13.11.1959 **א׳ אבריאל אל מחלקת אסיה ואפריקה (מברק)**
שיחה עם נקרומה: בקשת נקרומה לסיוע ישראלי בתחום החינוך, החקלאות והבריאות.

491 16.11.1959 **מחלקת אסיה ואפריקה אל שגרירות ישראל באקרה (מברק)**
העברת שדר משרת החוץ אל נקרומה בעניין בקשת הסיוע של נקרומה.

492 22.11.1959 **מחלקת אמריקה הלטינית אל שגרירות ישראל בבואנוס איירס (מברק)**
יחסי ישראל–קובה.

493 30.11.1959 **מנהל מחלקת אסיה ואפריקה אל מ' מיכאל**
תגובות לשיחות בהודו והנחיות לשיחות בעתיד.

494 5.12.1959 **מ' מיכאל אל א' בן־חורין**
פגישות בהודו.

495 28.12.1959 **א' בן־חורין אל מ' מיכאל**
קשרים עם מפלגת הקונגרס, הזמנת אישים הודיים לישראל, עיסוקו של נהרו בשאלות בין־לאומיות.

496 31.12.1959 **י' בר־רומי אל משרד החוץ (מברק)**
פגישות בקובה.

פרק יח
עלייה מארצות המצוקה

497 19.1.1958 **מ' שניאורסון אל משרד החוץ (מברק)**
שיחות איסטרמן במרוקו על הסדר עלייה.

498 19.2.1958 **כ' כץ אל ש' בנדור**
מדיניות העלייה של פולין.

499 8.3.1958 **ציר ישראל בבוקארשט אל המנהל הכללי של משרד החוץ ומנהל מחלקת מזרח אירופה (מברק)**
תלונות הרומנים על פעולות לעידוד עלייה של צירות ישראל.

500 16.3.1958 **י' שמעוני אל ראש הממשלה**
משא־ומתן עם ממשלת הונגריה על עלייה לישראל.

501 18.4.1958 **י' שמעוני אל ציר ישראל בווארשה (מברק)**
קשיים בעלייה מפולין.

502 22.4.1958 **י' צור אל מחלקת מערב אירופה (מברק)**
קשיים במשא־ומתן על עליית יהודי מרוקו.

503 3.9.1958 **י' צור אל מ' פישר**
הצעות לארגון העלייה והפעילות היהודית בארצות צפון אפריקה.

504 26.9.1958 **ציר ישראל בבוקארשט אל מנהל מחלקת מזרח אירופה (מברק)**
פגישה במשרד החוץ המעידה על שינוי לטובה בעלייה מרומניה.

505 3.10.1958 **משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)**
הוראה לפעולה הסברתית בעניין יהודי מרוקו.

506 24.10.1958 **י' שמעוני אל צירות ישראל בבודאפשט (מברק)**
חידוש העלייה מהונגריה.

507 5.11.1958 **י' הרצוג אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה עם שגריר ארצות־הברית בתוניסיה: דאגה מפעילות היהודית בתוניסיה לעידוד העלייה.

508 18.11.1958 **ל' קדר אל מחלקת מזרח אירופה**
מצב העלייה מהונגריה.

509 17.12.1958 **ציר ישראל בבוקארשט אל המנהל הכללי של משרד החוץ ומחלקת מזרח אירופה (מברק)**

נהלים חדשים בעלייה מרומניה.

510 11.1.1959 **ג' מאיר אל נציגי ישראל בחוץ־לארץ**
בקשה לפעולה בקהיליות היהודיות ובתנועה הציונית לגיוס כספים לקליטת העלייה המוגברת.

511 25.2.1959 **ש' בנדור אל משרד החוץ** (מברק)
תגובת ממשלת רומניה על הידיעות בישראל בדבר העלייה מרומניה.

512 25.2.1959 **ש' בנדור אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק)
הערכות והצעות לתגובה על ההודעה הרומנית בדבר העלייה.

513 16.3.1959 **ר' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ** (מברק)
הסבר על מניעי הרומנים בהצהרתם על העלייה והנחיות להסברה למנהיגים יהודיים.

514 14.4.1959 **י"ר ירון אל משרד החוץ** (מברק)
שיחה במשרד החוץ ההונגרי: קשיים בעלייה מהונגריה.

515 14.4.1959 **מ' גזית אל שגרירות ישראל בפאריס** (מברק)
הנחיות ועצות לקראת יציאתו של איסטרמן למרוקו לדיונים בעניין העלייה.

516 27.4.1959 **ש' בנדור אל י' שמעוני** (מברק)
הערות והצעות לטיפול במשבר העלייה מרומניה.

517 30.4.1959 **י' צור אל מ' גזית** (מברק)
מסעו ופגישותיו של איסטרמן במרוקו.

518 6.5.1959 **י' שמעוני אל צירות ישראל בבוקארשט** (מברק)
צעדי תגובה ותגמול על הפסקת העלייה מרומניה.

519 6.5.1959 **י' שמעוני אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ** (מברק)
הנחיות לפעולה ציבורית בעניין הפסקת העלייה מרומניה.

520 6.5.1959 **י' שמעוני אל צירות ישראל בבודאפשט** (מברק)
קשיים במימוש ההסכם לעלייה מהונגריה.

521 8.5.1959 **ש' בנדור אל י' שמעוני** (מברק)
שיחה עם בונאצ'יו: גורל העלייה מרומניה.

522 10.5.1959 **ש' בנדור אל י' שמעוני ומ' כרמיל** (מברק)
הערכות על משמעות השיחה עם בונאצ'יו.

523 13.6.1959 **מ' שיאורסון אל מ' גזית** (מברק)
מבוי סתום בשאלת העלייה ממרוקו.

524 15.6.1959 **מ' גזית אל שגרירות ישראל בפאריס** (מברק)
קשיים בעלייה ממרוקו ומתוניסיה.

525 13.8.1959 **ש' בנדור אל י' שמעוני ומ' כרמיל** (מברק)
שיחה עם דומיטרסקו: מאסר עובדי הצירות, עלייה מרומניה.

526 24.8.1959 **ש' בנדור אל י' שמעוני** (מברק)
שיחה עם בודנארש: מאסר עובדי הצירות והגדלת קצב העלייה.

527 27.9.1959 **מ׳ גזית אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם** (מברק)
הפסקת קשרי הדואר בין ישראל למרוקו.

528 30.9.1959 **ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני** (מברק)
ידיעות והבהרות על מאסר העובדים המקומיים ברומניה.

529 6.10.1959 **ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני ומ׳ כרמיל** (מברק)
שיחה עם דומיטרסקו: המסע בעיתונות הישראלית בעניין עובדי הצירות האסורים ועיכוב העלייה.

530 18.10.1959 **ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני ומ׳ כרמיל** (מברק)
שיחה עם מלנשן: מאסר עובדי הצירות, עיכוב העלייה.

531 29.10.1959 **י׳ שמעוני אל צירות ישראל בבוקארשט** (מברק)
שיחת שרת החוץ עם ציר רומניה מאנו: עלייה ומאסרים.

532 8.11.1959 **ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני ומ׳ כרמיל** (מברק)
שיחה עם בודנארש: הגברת קצב העלייה, הבטחה לשחרור האסירים.

533 9.11.1959 **סיכום ישיבה בענייני עלייה ממרוקו**
מצב הקהילייה היהודית והעלייה ממרוקו.

534 13.11.1959 **ג׳ מאיר אל צירות ישראל בבודאפשט** (מברק)
הסכמת ישראל לבצע תשלום ראשון בסך רבע מיליון דולארים בעד התרת העלייה.

535 9.12.1959 **ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני ומ׳ כרמיל** (מברק)
שיחה עם דומיטרסקו: חידוש איחוד המשפחות, פסקי דין נגד האסורים, הפגנה מול צירות רומניה בתל אביב.

536 31.12.1959 **מחלקת מזרח אירופה אל צירות ישראל בבוקארשט** (מברק)
ידיעות על מתן אשרות הגירה ליהודים למדינות אחרות חוץ מישראל.

תעודות
DOCUMENTS

פרק א
המשבר במזרח התיכון ביולי — אוגוסט 1958
Middle Eastern Crisis — July–August 1958

1

ר׳ שילוח אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
R. Shiloah to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן W19

נוסח יוצא: 130.09/2312/5

ירושלים, 14 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

הרצוג,[1] לנמען בלבד.

התקשר מיד עם המזכיר, ואם אי־אפשר להגיע אליו, עם הרטר ומסור לו בשם ראש הממשלה ושר[ת] החוץ לאמור:

א) ההפיכה בעיראק, אם לא ידכאו אותה מיד, ואפשר לדעתנו לדכאה בעזרת טורקיה ופרס, חברי ברית בגדאד מתוך תמיכה אמריקאית, כל המזרח התיכון כולל לוב, סודאן, סעודיה והנסיכויות במפרץ הפרסי, יפלו בידי נאסר והסובייטים.

ב) אנו מציעים שארצות־הברית תעודד פרס וטורקיה לפעול מיד צבאית נגד עיראק. לפי ידיעותינו יש עוד גורמים בעיראק, גם בצבא וגם בעם, המוכנים להתנגד למשטר החדש.

פעולה כזו גם תאפשר לירדן לעמוד.

ג) ההתפתחויות האחרונות מעמידות את ישראל בסכנה ומחייבות שארצות־הברית תצייד מיד את ישראל בנשק מספיק, בייחוד באוויר, שריון ונשק נגד צוללות.[2]

1

1. יעקב הרצוג, ציר בשגרירות ישראל בוואשינגטון, שימש ממונה על השגרירות עקב הימצאותו של אבא אבן בישראל.
2. לא נמצא תיעוד על פגישת הרצוג עם דאלס וסביר להניח כי עקב לחץ האירועים לא מצא מזכיר המדינה זמן לפגישה. בפגישות עם דרגים נמוכים יותר במחלקת המדינה התרשם הרצוג כי אין בכוונת ארצות־הברית להתערב בעיראק. (ראה, למשל, הרצוג אל משרד החוץ, W969, 16.7.1958, 130.09/2313/5.) מאוחר יותר הבריק כי הסיכוי להתערבות בעיראק קלוש והסיבות הן: חוסר התנגדות לשלטון ההפיכה, הן בצבא והן בציבור, התגובה הצפויה באו״ם למהלך כזה וחולשתו של המלך חוסיין, שהוא הגורם היחיד שיש לו בסיס חוקי להתערב בעיראק. (ראה הרצוג אל משרד החוץ, W2, 18.7.1958, שם.)

ד) ראש הממשלה הזמין לאוסון הלילה וידבר עמו כנ"ל.[3]
לידיעתך בלבד, אנו פונים כנ"ל גם לפרסים ולטורקים.[4]

שילוח

2

רישום שיחה של ראש הממשלה עם ברברה סולט, הממונה על שגרירות בריטניה בישראל (בירושלים, ב־15 ביולי 1958)

Minutes of a Meeting between the Prime Minister and Barbara Salt, the British Chargé d'Affaires (Jerusalem, 15 July 1958)

העתק: Copy: 130.23/3098/4

[Jerusalem], 15 July 1958

Top Secret

Miss Salt said she had received instructions from London to convey an urgent message to the Prime Minister and thanked him for receiving her so promptly. The Government of Jordan had asked the United Kingdom Government to furnish military assistance if necessary in defense of the integrity and independence of Jordan.

The difficulty was getting there and, if need arose, Her Majesty's Government wanted to know whether the tacit consent of the Israel Government was forthcoming for the overflying of Israel for this purpose, subject to secret notification in each case.

The Prime Minister replied that he would have to consult the Government and would try to give an answer at the earliest possible moment. He added that we were certainly not interested in Nasser becoming master of Jordan, but felt that the present extremely grave situation had arisen largely due to the blindness of some Western Powers and also due to the attempt of the Secretary-General to assure the world that Nasser was not interfering in the Lebanese conflict. Miss Salt merely remarked that it was assumed that the objective of halting Nasser was shared.

The interview lasted ten minutes.

3. בפגישה עם לאוסון, שגריר ארצות־הברית בישראל, הטעים בן־גוריון את "הצורך החיוני בפעולה מידית על־ידי טורקיה ופרס, ביזמת ארצות־הברית ובעידודה". השגריר הבטיח להבריק את הדברים. (ראה מברק משרד החוץ אל השגרירות בוואשינגטון, W21, 15.7.1958, 130.09/2312/5.)
4. הפנייה נעשתה באמצעות שגריר ישראל ברומא, אליהו ששון — ראה מס' 419.

3

א׳ אילת אל שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the Minister of Foreign Affairs and the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/427

נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 15 ביולי 1958

ל נ מ ע ן ב ל ב ד - ב ה ו ל

בביקורי היום אחר־הצהריים אצל הייטר כדי לשמוע על עמדת ממשלת בריטניה בקשר למרד בעיראק הודיע כי עם כניסתי ברגע זה נוחת צבא אמריקני בביירות. בתחילה חשבו על נחיתה אנגלו־אמריקנית אך לאחר התייעצות הוסכם שהצבא הבריטי לא יפזר כוחותיו אלא יעמוד הכן לבוא לעזרת ירדן.

הוסיף שחוסיין טרם פנה רשמית בבקשת עזרה צבאית, לא לוואשינגטון ולא ללונדון, אך היא עלולה לבוא בכל רגע ולכן ביקשו מאתנו רשות לטוס מעל פני ישראל כדי להיות מוכנים לפעולה מכל הבחינות. הדגיש שהפנייה אלינו באה מתוך הערכת העניין המשותף שיש לישראל ולבריטניה בשמירת ירדן מפני השתלטות נאסר.

בתשובה לשאלתי בדבר עמדת טורקיה השיב שהגורם המרתיע הטורקים עצמם, וגם ממשלות בריטניה וארצות־הברית מלהניע טורקיה לפעולה צבאית, הוא הגבול המשותף בין טורקיה ורוסיה היכול לגרום לתוצאות בין־לאומיות חמורות. הוסיף, שלעומת זאת, ישנם נימוקים חשובים בעד השתתפות טורקיה בפעולות הללו כחברה בברית בגדאד וכמדינה מזרח־תיכונית.

לפי הידיעות שבידיהם, שורר שקט בירדן והפגנת המונים בשכם אתמול עברה בשקט. סיפר שלא הם ולא האמריקנים יודעים הרבה על הנעשה מחוץ לבגדאד וגם ממה שקרה בבגדאד גופא אין בידם תמונה שלמה. המלך ונורי [סעיד] כנראה בחיים, אך עבד־אל־אילאה נרצח, ובין השרים שנרצחו — פאדל ג׳מאלי.

אילת

4

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירויות ישראל בלונדון ובוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassies in London and Washington

מברק מוצפן ד/308 (לונדון)
נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 16 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

אילת, הרצוג.

ראש הממשלה ושרת החוץ קראו ללאוסון. ראש הממשלה התייחס לבקשת שגריר בריטניה שישראל תרשה לכוחות בריטיים לטוס בשמי ישראל לירדן ולתשובתו שיביא העניין בפני הממשלה.[1] ישיבת הממשלה בנדון ביום ה׳ 10 בבוקר, זמן ישראל. בינתיים התייעץ עם כמה מעמיתיו בממשלה וסוכם לפנות מיד לממשלת ארצות־הברית על־מנת להיוודע באופן דחוף ביותר:

א) האם תומכת ממשלת ארצות־הברית בבקשה הבריטית וחפצה שנענה בחיוב.
ב) האם אין בשום אופן דרך אחרת להטסת הכוחות הבריטיים.
ג) האם ממשלת ירדן יודעת על בקשה זו ורוצה שנענה בחיוב.

ראש הממשלה הסביר השיקולים הבאים:

א) בעוד שישראל מעוניינת חיובית בנעשה באזור ובהצלחת פעולות המערב למען החזקת העמדות הפרו־מערביות ולחיזוקן הרי עד כה אין ישראל שותפה לצד המבצעי של המצב. אם יענה לבריטים ניהפך לשותפים בפועל.

ב) בבריטניה קיימת אופוזיציה הידידותית לישראל והמתנגדת להתערבות הבריטית.

ג) ידידי ישראל אחרים, נייטראליים ואחרים בחלקי עולם שונים, יתמהו מדוע ישראל נכנסת כשותפה למבצע.

ד) דעת־הקהל אצלנו. רבים זוכרים יחס בריטניה לישראל לא רק לפני 1948 אלא גם מאז. יש קבוצות המתנגדות לפעולת המערב מטעמים אידיאולוגיים.

ה) ייתכן וברית־המועצות תיאחז בשיתופנו למבצע ותפעל נגדנו מבלי ללכת לאו״ם. ראש הממשלה אמר שאם ממשלת ארצות־הברית תאמר שאין דרך אחרת להטסת הכוחות וכי היא תומכת בבקשה הבריטית, וכי ירדן אף היא רוצה בזה, הריהו סבור שהממשלה תאשר תשובה חיובית. בלי תשובה אמריקנית מסוג זה, ספק אם הממשלה תאשר. ראש הממשלה ושרת החוץ הסבירו מצבנו העדין — vulnerable וההיסוס — to expose ourselves. עז חפצנו בקיום ירדן העצמאית הנוכחית תחת נפילתה לידי נאסר אך מאידך שיתופנו במבצע מביא risks מוסריים

4
1. ראה מס׳ 2.

ומדיניים. אולם אם ממשלת ארצות־הברית תצהיר תמיכתה בעניין על יסוד היעדר כל אפשרות אחרת להטסת הכוחות, ראש הממשלה ימליץ על אישור חיובי. מלך ירדן לא צריך כמובן לפרסם עמדתו לעניין אלא להודיעה באמצעות ארצות־הברית ולא תהיה שום פרסומת.

ראש הממשלה ביקש תשובה לפני ישיבת הממשלה בבוקר, ולאוסון היה סבור שיוכל להשיג תשובה עד אז. מיד חזר לתל־אביב על־מנת להבריק בהולות.[2]

מאה"ב

5

א' אילת אל ראש הממשלה, שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the Prime Minister, the Minister of Foreign Affairs and the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/441

נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 16 ביולי 1958

סודי-לנמען בלבד-בהול

בשעה שש נקראתי לפוראופ [משרד החוץ] והויאר מילאר מסר לי בשם לויד, בשביל ראש הממשלה ושר[ת] החוץ, לאמור: לויד ממריא הלילה לוואשינגטון כדי לקבוע סופית עם הנשיא ודאלס תכנית פעולה משותפת בירדן לכשתגיע קריאת המלך לעזרה. עד כה שמעו מהמלך שבמקרה ויראה הצורך, יבקש עזרה צבאית מבריטניה וארצות־הברית, אך עצם הבקשה טרם באה. ממשלת בריטניה רוצה ומוכנה לפעול מיד וקיימת אצלם דאגה פן על־ידי הססנותו יאחר המלך המועד.

בתשובה לשאלתי, ענה שממשלת בריטניה הציעה לממשלת ארצות־הברית פעולה משותפת בירדן וגם המלך רוצה בכך. בלבנון פעלו האמריקנים לבד משום:

א) שהבריטים הודיעו שנזהרים מלפזר צבאם בחזיתות רבות מדי וישמרו הכוחות לפעולה בירדן.

ב) כדי למנוע מלשתף הצרפתים במבצע.

הנקודה השנייה הזכיר בבחינת "השערה". כששאלתיו אם חושבים לשתף הצרפתים במבצע ירדן, השיב בשלילה בטענה ש"אין לצבא הצרפתי מספר מספיק של מטוסי תובלה".

הבטיח להודיעני על כל התפתחות שתחול.

אילת

2. ראה מס' 7.

6

א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/443
נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 17 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

ב־03.30 הבוקר, שעון לונדון, התקשר אתי המנכ״ל הויאר מילאר והודיע שיש בתכניתם לפתוח בפעולה בירדן בעוד שעות אחדות. הואיל וטרם ענינו לבקשתם לטוס מעל לישראל, הציע שאתקשר מיד עם ראש הממשלה ואבקש תשובתו. הוסיף שנשלחו הוראות לסולט שתתקשר אף היא מיד עם ראש הממשלה.

הצעתי למנכ״ל שלמרות דחיפות העניין בל יעשו דבר על דעת עצמם והזהרתיו שאם יתחילו בפעולה לפני שיקבלו הסכמתנו, עלול להתרחש אסון. המנכ״ל חזר על דבריו ש״כל שעה יקרה עתה״ ושוב ביקשני לעשות הכול כדי שיקבלו תשובתנו בכל ההקדם.

לאחר שיחתי עם ראש הממשלה[1] התקשרתי מיד עם המנכ״ל ומסרתי לו לאמור: פנינו לממשלת ארצות־הברית בבירור בקשת ממשלת בריטניה לטוס מעל ישראל בביצוע פעולתם בירדן. נוכל להשיב לממשלת בריטניה לאחר שנשמע מוואשינגטון ותשובתנו תהיה תלויה בתגובת ממשלת ארצות־הברית. הוספתי שראש הממשלה מקווה לקבל תשובת ואשינגטון לפני ישיבת ממשלתנו הבוקר שתדון בנושא זה.

המנכ״ל הביע אי שביעות רצון על הזמן העובר ללא תשובה מאתנו כשפעולתם צריכה להתחיל ״כל שעה״. הסברתי שהעניין חיוני לביטחוננו ולא יוכל להניח שנקבל החלטה גורלית מבלי להבטיח קודם הקשור באינטרסים שלנו. שוב הזהרתיו לבל יעשו דבר לפני שישמעו מאתנו.

ב־07.00 התקשר המנכ״ל והודיעני שכדי לתת לנו יותר זמן לדון בבקשתם, החליטו לדחות התחלת פעולתם לכמה שעות. הם גם באו במגע עם ואשינגטון וביקשו ממחלקת המדינה שתשובת ממשלת ארצות־הברית לפנייתנו תגיע אלינו בכל ההקדם. הוסיף שבינתיים יצא מטוס אחד שלהם לירדן והם הודיעונו על כך ״בצינורות הרגילים״. הביע תקווה שלא יארע דבר לאותו מטוס.

אילת

6
1. הפנייה אל ראש הממשלה נעשתה טלפונית — ראה רישום ביומן בן־גוריון מ־17 ביולי, אב״ג.

7

מ׳ קומיי אל שגרירויות ישראל בלונדון ובוואשינגטון
M. Comay to the Israel Embassies in London and Washington

מברק מוצפן 34 (ואשינגטון)
נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 17 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

מעבר אווירי; השתלשלות העניינים:

א) (לאילת בלבד) ב־03.30 ביקשו נציגי ארצות־הברית בארץ ובוואשינגטון רשות מעבר לטיסות שלהם לשם הפגנת כוח הבוקר, בעיקר מעל ירדן ולפנות בוקר ניתנה הסכמתנו.[1]

א) (להרצוג בלבד) ב־06.30 צלצל אילת לראש הממשלה שהוחלט על פעולה מידית והבריטים רוצים תשובתנו בדחיפות. ראש הממשלה הורהו להשיב שנוכל להסכים רק כשתתקבל תשובה חיובית לשאלותינו לארצות־הברית, ובאישור הממשלה שתתכנס ב־10.00.

(מעתה להרצוג ואילת)

ב) ב־07.00 טילפן אלי היגינס משגרירות בריטניה: שקיבלו טלפון מלונדון שהתשובה הכרחית במשך השעה הבאה ושסולט בדרך ירושלימה.

אחרי התייעצות עם ראש הממשלה מסרתי להיגינס ב־08.00 שלא תהיה תשובה עד לאחר ישיבת הממשלה, דהיינו אחרי 10.00. כן מסרתי ללאוסון טלפונית על הפנייה הבריטית וביקשתיו לטלפן לוואשינגטון.

ג) קרוב ל־09.00 הגיעה סולט ומסרה לי ההודעה הבאה: נתקבלה פנייה דחופה מחוסיין וממשלת ירדן נוכח ניסיון מידי לעורר מהומות ולהפיל הממשלה בירדן ואיום על שטחה בתנועה מידית של כוחות סוריים לעבר גבולה והסתננות נשק. לאחר התייעצות עם ממשלת ארצות־הברית החליטה ממשלת בריטניה להיענות לפנייה ומתכננים להעביר היום 1,500 חיילים מקפריסין לעמאן. להחלטה זו תמיכה מלאה של ממשלת ארצות־הברית. הדבר כרוך בהכרח בטיסה מעל ישראל וממשלת בריטניה בטוחה שבנסיבות המיוחדות ולאור האינטרס המשותף הברור של ממשלת בריטניה וממשלת ישראל לא יורשה המצב בירדן להידרדר וממשלת ישראל לא תמנע הסכמתה לטיסה מעל שטחה. הוסיפה שגרסת חוסיין על המצב בירדן מתאשרת במילואה ממקורות הביון שלהם כמצב מידי ביותר. מסרתי לה מה שכבר נמסר בלונדון באמצעות אילת בצירוף הסברים מתאימים.

ד) ב־10.00 נתכנסה הממשלה. עקב קשיים טכניים, לאוסון השיג ואשינגטון טלפונית רק לאחר־מכן וב־11.00 מסר לי טלפונית התשובות לשלוש שאלותינו

7

1. ראה י׳ הרצוג אל משרד החוץ, WIA966, 17.7.1958, 130.09/2313/5, ושילוח אל השגרירות בוואשינגטון, TNW548, 17.7.1958, 130.09/2312/11.

שלפיהן ארצות־הברית תמכה בפעולה הבריטית, ביקשה גם מממשלת ישראל להיענות לבקשת המעבר והביעה דעתה שאין דרך מעשית אחרת להגיע למקום. התשובות הוכנסו לישיבת הממשלה.

הממשלה החליטה בחיוב בתנאי מסוים (ראה להלן שדר ראש הממשלה למקמילן).[2] מיד לאחר סיום הישיבה נודע מהמטכ"ל, וגם מידיעות רויטר ויו. פי. ברדיו, שהבריטים התחילו בבוקר לבצע הנחיתה ולעבור בשמינו מבלי לחכות לתשובתנו.

ה) ב־12.00 מסרה סולט באמצעות המשרד שדר הבא ממקמילן לראש הממשלה:

כידוע לך החליטה ממשלת בריטניה לשגר עזרה צבאית לממשלת ירדן נוכח התקפה קרובה מאוד של קע"ם להפיכת המשטר הירדני הנוכחי. חיוני למטרה זו שמטוסינו יורשו לטוס מעל ישראל ללא הפרעה. להחלטת ממשלת בריטניה תמיכה מלאה של ממשלת ארצות־הברית. בטוחני שהפעולה שהחלטנו עליה תואמת האינטרס האמיתי של שתי ארצותינו. לגורם הזמן חשיבות עליונה להצלחה בהדיפת האיום הגס הזה. אכיר לך תודה על החלטתך בהקדם האפשרי ביותר.[3]

ו) ראש הממשלה ניסח במקום התשובה הבאה שנמסרה לסולט ב־13.00 והועברה על־ידה טלפונית מירושלים ללונדון ב־14.00: אף שהננו מסכימים אתך בהחלט באשר לצורך לשמור עצמאות ירדן, עלי למחות נגד העמדתנו בפני עובדה מוגמרת על־ידי טיסה ללא רשות של כוחות מוטסים מעל שטחנו והננו בוטחים שלא יישנה כדבר הזה. איננו יכולים להסכים לפגיעה בריבונות ארצנו. תשובתנו לבקשתכם השתהתה מאחר שרצינו לקבל מקודם הבטחות בדבר הסכמתה ואחריותה של ארצות־הברית כפי שביקשנון אתמול. עכשיו, משנמסרה לנו תשובת ארצות־הברית, הריני מוסר לך הסכמתנו למעבר 1,500 החיילים שהוזכרו בבקשה מוקדמת יותר של ממשלתך. אני עושה זאת בתנאי מפורש שמשימת הכוחות הללו לעזור לקיום עצמאות ירדן ושלא יהיו מעורבים בכל צורה שהיא בתקריות גבול המתרחשות לרוע המזל ביוזמת ירדן תוך הפרת הסכם שביתת־הנשק.[4]

(כל השעות לפי שעון ישראל).

קומיי

2. להלן נוסח החלטת הממשלה: מחליטים (א) (ב־8 כנגד 4) אם תתקבל הסכמת ארצות־הברית להיות אחראית לכל התוצאות ואם ממשלת ירדן תבקש זאת, להודיע לממשלת בריטניה כי היא רשאית להטיס 1,500 חיילים מעל לשטח ישראל, בתנאי שתתחייב כי צבא זה לא יתערב במקרה שיפרצו סכסוכי גבול בין ירדן וישראל. (ב) לבקש מממשלת בריטניה לשמור בסוד את דבר מתן הרשות לפי סעיף א׳ דלעיל. (ג) שר הביטחון יורה לצנזורה הצבאית כי קיים מצב חירום במדינה ועליה לפעול במצב כזה. (ראה סטנוגרמות מישיבת הממשלה, 17.7.1958).

3. הנוסח המקורי בשפה האנגלית בתיק 130.02/5936/57.

4. הנוסח המקורי בשפה האנגלית בתיק 130.02/5936/57.

8

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון ובלונדון
United States Division to the Israel Embassies in Washington and London

מברק מוצפן IW54 (ואשינגטון)

נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 18 ביולי 1958

סודי-מידי

הרצוג, אילת, אבן.

בפגישה עם לאוסון ביום ו׳ בערב שאל ראש הממשלה לפרטי הבקשה האמריקנית החדשה לאפשר הטסת דלק בשמי ישראל לירדן.[1] מהיכן יבוא הדלק ומדוע אין מביאים אותו מן המפרץ הפרסי ישר לירדן? האין לארצות־הברית מחסני דלק בלוב? השגריר השיב שהוא מניח שהדלק צריך להיות מוטס ממחסנים בצרפת וגרמניה עד שתסתדר האספקה מן המפרץ הפרסי והזכיר שבפנייה נאמר במפורש שהכוונה למבצע ארעי עד שיותקנו סידורים אחרים. ראש הממשלה הסביר המצב המסובך שיצרה הפנייה הבריטית מלפני יומיים. סיפר שאמר לממשלה שיש שלילה וחיוב מבחינתנו. השלילה:

א) מחצית בריטניה נגד הנחיתה בירדן, ובראש המתנגדים הלייבור, ולא נוח לנו לפעול בניגוד למדיניותם כשהם מצהירים ידידותם לישראל ועלולים מחר להימצא בשלטון.

ב) בעקבות דעות האמרשלד, הממשלות הסקנדינביות ודעת־הקהל שם, שהם שני גורמים ידידותיים לישראל, מתנגדות לנחיתה.

ג) עמי אסיה ואפריקה שומעים בלי הרף מנאסר וברית־המועצות שישראל בסיס לאימפריאליזם מערבי ושיתופנו בנחיתות יזיק לנו קשות שם.

ד) ברית־המועצות. בעוד שאינה עלולה לפעול נגד ארצות־הברית כי בזה תיצור סכנות לקיומה הרי נגדנו עלולה לפעול ולחסלנו בפעולות בזק תוך חצי שעה.

לחיוב הבקשות לעזרה בהטסת כוחות ודלק:

א) אם ירדן תיהפך חלק האימפריה הנאסרית נהיה מוקפים אויבים בנפש ואנו ללא חוזה ביטחון עם אף מעצמה ואין בידינו מספיק נשק בעוד שבידי העיראקים, הירדנים והמצרים נשק אמריקני, בריטי וסובייטי.

ב) ידענו מתוך ידיעות פנימיות שלנו שהסכנה לירדן מידית והפלתה שאלה של כמה שעות, ולכן הטסת הכוחות הבריטיים דחופה ביותר.

העדפנו החיוב על השלילה ואישרנו הטסת 1,500 בריטים כרע במיעוטו

8

1. הבקשה הוגשה להרצוג באותו יום, ב־30:1 בבוקר. נאמר בה כי מצב הדלק בירדן קטסטרופלי. הרצוג יעץ לאמריקאים להגיש את הבקשה ישירות בישראל. (ראה מברק מרוז אל משרד החוץ, W3, 18.7.1958, 130.09/2313/5.)

מבחינתנו. כעת באים ומבקשים להטיס דלק. הרי לא תהיה זו פעולה חד־פעמית כי יזדקקו לדלק וציוד אחר בכמויות גדלות והולכות. על ממשלת ארצות־הברית לשקול הנזק שנגרם לנו על־ידי היענות לבקשות אלו. ארצות־הברית יכולה בקלות לעשות סידורים אחרים ולהביאו ממקומות אחרים תוך זמן קצר. לו היתה אחריות זו עלינו, היינו מצליחים להתקין אספקה כזו תוך 48 שעות שלא דרך שמי ישראל. לארצות־הברית אין סכנה מפעולה סובייטית כי הם יירתעו מזה מחשש מלחמת עולם ומפלה, אך אנו בסכנה מפני פעולה סובייטית ואנו מטרת תעמולה סובייטית ארסית בכל העולם שאנו בסיס לפעולות האימפריאליזם המערבי. Why should you expose us to potential mortal danger and to actual political damage כשיש לכם אפשרויות לספק הדלק בדרך אחרת? השגריר אמר שייתכן שהטסת הדלק דחופה להצלת ירדן כמו הטסת הבריטים לפני יומיים.

ראש הממשלה ענה שאם זאת מסקנתכם הכנה ואין דרך אחרת אזי תטיסו הדלק ללא הסכמתנו וללא ידיעתנו למפרע. ייתכן ונשלח לכם מחאה ובזה העניין ייגמר. ראש הממשלה ביקש השגריר להסביר הסבר היטב לממשלתו הסכנות הכרוכות בהיענותנו לבקשות אלו ולבקש ממשלתו להסביר זאת גם לבריטים ולייעץ גם להם למצוא דרכים אחרות להטיס כוחות וציוד. חזר וביקש במפגיע שארצות־הברית לא תעמידנו בסכנות אלו ותסדיר סידורים אחרים להטסות.

ראש הממשלה עבר לפרשת הנשק לישראל והביע פליאה שהשגריר טרם קיבל תשובה לשדר שכלל עניין זה.[2] המצב הולך ומחמיר. ייתכן ובעיראק נגמר העניין. בירדן מספיק כדור אחד שיירצח חוסיין כדי שירדן תיהפך נאסרית ואף נוכחות הבריטים לא יכולה למנוע הכדור. הנה נאסר טיכס עצה עם כרושצ׳וב[3] ויש להניח שתיכננו פעולות נוספות לביסוס השלטון הפרו־קומוניסטי בעיראק ולהפיכת השלטון בירדן. ייתכן וייתכן שנמצא עצמנו מוקפים אויבים בנפש מכל הצדדים. רוחנו טובה אך נשקנו אינו, ואנו יודעים מה נמצא בידי אויבינו. הנשק הסובייטי שנשלח למצרים לא יכוון נגד ארצות־הברית אלא נגדנו והנשק המערבי שנשלח לירדן ולעיראק לא יכוון נגד ברית־המועצות אלא נגדנו. החזרנו אבן לוואשינגטון על־מנת שיפעל בכיוונים אלה. פגישת נאסר–כרושצ׳וב החמירה המצב ורק פעולה נמרצת ביותר ביזמת ארצות־הברית יכולה עוד להציל המצב בעיראק, אך עלינו להביא בחשבון האפשרות שכל מדינות אלו תיהפכנה נאסריות ומודרכות ונעזרות על־ידי ברית־המועצות. מבקש להסביר גם זאת הסבר היטב לממשלתו והשגריר הבטיח לעשות זאת.

ראש הממשלה מבקש הרצוג לדבר מיד במחלקת המדינה לפי הנ״ל בעניין ההטסות ולהכין הקרקע לפעולות אבן בעניין הנשק.[4]

מאה״ב

2. מוסב, כנראה, על בקשה שהפנה אבן לדאלס בפגישתם ב־30 ביוני להחיש אספקת כמה פריטי נשק, בעיקר זחלמים ותותחים ללא־רתע — ראה מס׳ 205.

3. נאסר שהה בביקור ביוגוסלביה כאשר התחוללה ההפיכה בעיראק. הוא חש מיד למוסקבה ונפגש עם כרושצ׳וב ב־17 ביולי.

4. ראה מס׳ 21.

9

מ׳ קומיי אל שגרירות ישראל בלונדון
M. Comay to the Israel Embassy in London

מברק מוצפן ד/322

נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 18 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

אילת.

ראנדל שחזר ארצה היום הוזמן לראש הממשלה בשעה 17.00 לשיחה שנמשכה יותר משעה, בהשתתפות קומיי.

א) ראש הממשלה סקר תולדות היחסים בין שתי המדינות, תיאר המצב החדש שנוצר באזור עקב המאורעות האחרונים וחזר להצעתו מלפני שמונה שנים לשיתוף־פעולה הדוק בשטח המדיני והצבאי על יסוד הערכים המשותפים לשני העמים והשתלבות האינטרסים באזור.[1] סיכום מפורט יותר על נושא זה יוברק לך מחר לאחר שיאושר על־ידי ראש הממשלה.[2]

ב) מעבר לטיסות. ראש הממשלה הדגיש שהעניין מכניס אותנו לתסבוכות פנימיות וחיצוניות ולגבי האחרון, הזכיר הסכנה מצד ברית־המועצות והנזק למעמדנו בקרב גורמים בעולם המתנגדים להתערבות הצבאית, כולל הסקנדינבים ועמים אחרים באירופה, מפלגת הלייבור באנגליה והעולם האפרו־אסיאני אשר יראה בזה הוכחה מסוימת להאשמה שאנו מהווים סוכן אימפריאליסטי. למרות זאת, הסכמנו הואיל והבינונו הסכנה המידית בירדן ולא רצינו לסכן הפעולה.

ג) ראנדל טען שלפי הבנתם ההסכמה כללה ציוד ואספקה לכוחות אבל הרכבי מסר הבוקר לנספח האווירי הבריטי שלא ניתן למטוסי הובלה לעבור או ליותר מ־1,500 חיילים. ראש הממשלה השיב שהממשלה אישרה מעבר רק למספר זה ושהרכבי פועל לפי הוראות. ראנדל הניח שיהיה צורך להביא אספקה באוויר לזמן קצר עד שייעשו סידורי קבע בנידון אבל ראש הממשלה נתן לו להבין שאין לצפות לתשובה חיובית אם תבוא בקשה כזאת.[3]

ד) ראש הממשלה מסר תלונה מהרמטכ״ל שהמטוסים אינם דבקים לסידורים המוסכמים לגבי דרך, גובה וכו׳. ראנדל ענה שהתקשר עם קפריסין באמצע היום כאשר נודע לו הדבר והוא מבין שעתה קיים תיאום ישיר בין קפריסין ולוד. בו ברגע צלצל הרכבי למסור שהנספח הבריטי[4] היה אצלו וסידרו העניין.

ראש הממשלה ביקש שהמבצע יסתיים בהקדם. קומיי

9

1. המדובר בשיחות שהתקיימו ב־1951 עם מפקד הכוחות הבריטיים במזרח התיכון הגנרל רוברטסון — ראה כרך 6, מס׳ 72.
2. ראה מס׳ 13.
3. המשך המשא־ומתן בעניין הטסת האספקה נעשה ככל הנראה בעל־פה, והסיכום היה חיובי — ראה מס׳ 11.
4. מפקד כנף ק״ס דוראן, הנספח האווירי הבריטי בישראל.

10

ה׳ מקמילן אל ד׳ בן־גוריון
H. Macmillan to D. Ben-Gurion

Copy: 130.23/3098/4 :העתק

[London], 18 July 1958

My dear Prime Minister,

Thank you very much for your letter.[1] I am most grateful for your consent to the overflight of our troops.

I must express my regret that the first wave should have flown over Israel territory before we had been able to secure your prior consent. As soon as I knew that your reply to our approach was likely to be delayed for a few hours I gave orders for the operation to be postponed. Unfortunately before these orders reached the authorities on the spot, a few aircraft had already started on their mission and were beyond recall.

I am sure that you will realize that this was not due to any deliberate disregard of Israel sovereignty but to our anxiety to respond with utmost speed to the pressing appeal which we had received from the King of Jordan. I can assure you that no discourtesy was intended.

I am glad that we are at one in recognizing the need to preserve the independence of Jordan, and I believe that our prompt action may have been decisive in this.

Of course we should not allow our troops to become involved in any way in any incidents on the Israel-Jordan border.

Yours very sincerely,

Harold Macmillan

10

1. ראה מס׳ 7.

11

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W5

נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 18 ביולי 1958

סודי ביותר-מידי

קומיי, מטוסי הדלק.[1]

בעקבות שיחת קומיי הרצוג, ביקרו הרצוג, מרוז, אצל ברי ב־06.45 ומסרו כדלהלן; פרטי תשובת ממשלת ישראל בידי לאוסון. התשובה העקרונית חיובית מבלי שאנו מסכימים רשמית. ביקשנו שנספחם האווירי יתקשר עם פטי [יהושפט הרכבי] לעיבוד הפרטים. כן ח[ז]רנו על הדרישה לסודיות מוחלטת.

ברי הביע תודה נרגשת הן על תשובה זאת והן על שיתוף־פעולתנו לטיסות ב־17 עליו נתקבל דו״ח נלהב משגרירות ארצות־הברית.

שג

12

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W15

נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 19 ביולי 1958

סודי-מידי

קומיי; מטוסי הדלק.

1) ב־19, בשלוש וחצי ביקרו הרצוג, מרוז, אצל ברי, ברגוס, שאו. הרצוג אמר שאשר מסר ב־18[1] בא בעקבות שיחה טלפונית מקוטעת עם ירושלים וברצונו to put the record straight היות ובאותה שיחה טלפונית לא נמסרו דברי ראש הממשלה ללאוסון לאמור: ״רק אם מסקנתם הכנה שאין דרך אחרת״.

11

1. השווה מס׳ 8, 9.

12

1. ראה מס׳ 11.

להלן קרא עיקרי שלכם 54[2] וציטט מילולית סיכום ראש הממשלה ללאוסון ועמד בייחוד על סעיפי השלילה בשלך 54, חזר על ההכרח למצוא דרכי אספקה אחרות ולהודיע גם לבריטים. ברי השיב שהדברים אשר השמיע הרצוג virtually identical לאשר הבריק לאוסון. ממשלת ארצות־הברית מבינה לקשיינו ושותפה להערכותינו במאה אחוזים והיא עושה למען סידורים אלטרנטיביים בדרך הים אשר יפעלו, כך תקוותו, תוך כמה ימים (ראה להלן). בשעה זאת אין שום אלטרנטיבה אווירית, ובאורח זמני יצטרכו ללכת בדרך הנוכחית, כי מצב הדלק והמצב הכללי בירדן מחייבים זאת. הרצוג העיר שנוסף לשיקולים השליליים שהשמיע ראש הממשלה ראוי לזכור שבמשבר הנוכחי לא ברית־המועצות ולא קע״ם הוקיעו עד כה בתעמולתם את ישראל כמכשיר עוזר למזימות אימפריאליסטיות, ומעניינינו ומעניין ירדן ולבנון שמצב זה לא ישתנה וזה טעם נוסף לחיפוש נמרץ של דרכים אחרות.

הרצוג שאל אם הובטחה סודיות וברי השיב בחיוב. הרצוג הודיע שהבוקר הבריק בקשתו לא לפרסום המחאה, באם תהיה, כדי למנוע דליפה על כל הפרשה. ברי חזר שוב על אותה בקשה. הרצוג הזכיר לשבח העובדה שמקום מעבר טיסת המפגן ב־17[3] לא נתפרסם כנגד העובדה המצערת של פרסום הסכמתנו לטיסות הבריטיות על־ידי מקמילן.

לאחר השיחה הרשמית חזר הרצוג בגפו לברי וביקש במפגיע להבטיח שלא יחסוך שום מאמץ להחשת הסידור האלטרנטיבי בים ולחפש תחליף באוויר, וכן לפנות באותה רוח לבריטים. ברי הבטיח נאמנה שימלא שלוש המשאלות.

2) לקראת שיחה זאת נפגש מרוז ב־12.30 עם שאו אשר פירש לו מהות הסידורים האלטרנטיביים שייכנסו לתוקפם על־פי ההערכה הנוכחית ב־22.

מכלית של 10,000 טון נמצאת בדרכה מפורט סודן ותעגון בלב ים סוף. שתי ספינות בנות 700 טון של B.P. תקיימנה ממכלית זאת shuttle service לעקבה. שאו הוסיף שייתכן כי הטיסות תיפסקנה כבר לפני ה־22 כי המטרה המידית היא למלא עד תומם את המכלים בירדן, וכאשר ימלאו לא יהיה צורך בהמשך הטיסות.

שג

2. מס׳ 8.

3. ראה מס׳ 7, פסקה א.

13

מ׳ קומיי אל שגרירויות ישראל בלונדון ובוואשינגטון
M. Comay to the Israel Embassies in London and Washington

מברק מוצפן W57 (ואשינגטון)
נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 19 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

אילת, אבן, הרצוג.

ראש הממשלה ושרת החוץ ביקשו להעביר לך אישית כדלהלן:

ראנדל חזר אתמול לישראל והוזמן לשעה 17.00 לראש הממשלה לשיחה שנמשכה שעה ורבע. נכח קומיי.

ראש הממשלה אמר שרוצה לדון אתו על בעיות יסוד בעיקר, אבל קודם כל על שאלות שוטפות. הפנייה הבריטית להרשות מעבר 1,500 אנשי צבא דרך ישראל לירדן לא לקחה בחשבון כלל אינטרסים של ישראל. אם כי ישראל תמימת־דעה על גודל הנזק של ערעור עצמאות ירדן וכיבושה על־ידי נאסר, והסכנה לישראל גדולה מזו של אנגליה, לא ראתה אנגליה צורך לדון על המצב בישראל, מחוץ לפנייה על מעבר צבאה בישראל. הסכמנו לכך מפני דחיפות הסכנה, אם כי ידענו הנזק שייגרם לנו על־ידי כך. חלק מדעת־הקהל באנגליה עצמה הוא נגד זה, כפי שהוכח בהצבעה בפרלמנט אתמול. כמה מדינות סקנדינביות מתנגדות. רבים מעמי אסיה ואפריקה יראו בכך הוכחה לטענה הרוסית כי אנו משמשים בסיס אימפריאליסטי. הרוסים עלולים להתנקם בנו. אין אנגליה נוהגת ככה ביחסיה עם לוקסמבורג או איסלנד — מדינות יותר קטנות מישראל, אלא מתייעצת אתם כשווי־זכויות חברות בנאט״ו.

מפני דחיפות הסכנה לא התחשבנו עם כל דבר ואפשרנו מעבר צבא להציל המצב מסכנה דחופה, אם כי אין אנו רואים בכך פתרון קיום לסכנה הירדנית, כי ירדן שונה מלבנון. בלבנון לא האיש שמעון בלבד עומד על עצמאות לבנון, אלא כוחות ציבוריים — אם כי כוחות אלה רבים בינם לבין עצמם: נוצרים, דרוזים וגם חלק מהמוסלמים. גם אם ילך שמעון, רוצים לקיים עצמאות לבנון. בירדן הכול עומד על איש אחד, המלך, ואם הוא יסולק, יישמט הבסיס מחניית צבא בריטי.[1]

כאן עבר ראש הממשלה לצד העיקרי של השיחה. ראש הממשלה הזכיר שיחתו עם גנרל רוברטסון לפני כשמונה שנים, בחודשים האחרונים לשלטון הלייבור באנגליה.[2] הוא הציע אז יחסי ידידות הדדיים עם אנגליה כיחסים שבין ניו־זילנד

13
1. לפי חוזה משנת 1946, שתוקן בשנת 1948, הותר לבריטניה להחזיק בירדן צבא ובסיסים.
2. ראה כרך 6, מס׳ 72.

והממלכה המאוחדת מבלי להיות חבר בקומונוולת. שר החוץ מוריסון, לאחר שקיבל דו"ח מגנרל רוברטסון, הביע הסכמתו הפרינציפיונית בכתב. מיד באו הבחירות, נשתנתה הממשלה, ושר החוץ סיר אנטוני אידן למעשה ביטל כל הדבר. זו היתה זכותו. עכשיו אנו עומדים לפני מצב מהפכני בכל המזרח התיכון. אנגליה הורחקה מעיראק שזה היה משענה הראשי בעולם הערבי (כאן העיר ראנדל שהדבר בעיראק טרם נסתיים). ראש הממשלה העיר: הלוואי שאופטימיות של ראנדל תתאמת. אבל אנו עומדים לפני התפתחויות העלולות לשנות פני כל המזרח התיכון. לאנגליה יש פה אינטרסים של נפט, פרסטיז'ה, מעבר ועוד. לישראל יש פה שאלת חיים ומוות. אנגליה היא מעצמה עולמית ויש לה אינטרסים בהודו, במזרח הרחוק, באפריקה ובחלקי עולם שונים. המזרח התיכון הוא רק אחד מהאינטרסים שלה. כל האינטרסים שלנו — למעשה עצם קיומנו — מרוכזים במזרח התיכון. ראש הממשלה סבור שיש שותפות ערכים ואינטרסים בין ישראל הקטנה ובין בריטניה הגדולה. ולמרות כמותנו הקטנה לאין ערוך לעומת בריטניה, הרי פה אנו גורם בעל משקל אולי יותר אקטיבי אפילו מבריטניה הגדולה. וראש הממשלה רואה צורך לשותפות בין בריטניה וישראל במזרח התיכון. ראנדל טען ששותפות זו קיימת כבר ופעילה. ראש הממשלה אמר: אם זוהי התשובה הסופית של בריטניה הרי משמעותה, דחיית הצעתו של ראש הממשלה. שותפות פירושה דיון משותף על דרג גבוה על אינטרסים משותפים ועל צעדים משותפים, תכנון משותף וביצוע משותף או מוסכם, גם בשטח המדיני, גם בשטח הצבאי וגם בשטחים אחרים (כלכליים, מודיעיניים ועוד). בשותפות הקיימת לפי דעת ראנדל מנעה אנגליה נשק מישראל ושלחה נשק לעיראק ולירדן. נשק זה בעיראק ייתכן שיופעל עכשיו נגדנו ואולי גם נגד אנגליה. גם המצב בירדן אינו יציב, כי הוא תלוי בקיומו של איש אחד בלבד. בישראל יש משטר יציב, גם אם ממשלתה תתחלף, כמו שקורה הדבר באנגליה. המאורעות במזרח התיכון — אין כל ביטחון שכבר נסתיימו. ייתכנו הפיכות בסעודיה, בנסיכויות מפרץ פרס, בסביבות עדן, גם בפרס וסודאן. אנו מעוניינים בעצמאות סודאן, במשטר הנוכחי בפרס. אנו מעוניינים בהצבת סכר להתפשטות נאסר. אם אנגליה סבורה שיש לה שותפות אינטרסים ב ש ט ח ז ה עם ישראל, הרי מערכת היחסים בין שתי המדינות יש להציב על בסיס חדש. לאו דווקא על ברית כתובה.

יחסי הידידות והשותפות שלנו עם צרפת אינם מבוססים על ברית כתובה -- והם פועלים בהצלחה רבה. אם אנגליה רואה צורך ביחסי שיתוף וידידות — יש לקיים שיחות בדרג גבוה ולסדר דיונים מוקדמים ופריודיים משותפים, פעולה משותפת ועזרה הדדית מתמידה — בשטח הפוליטי, הצבאי, הכללי, המודיעיני, בידיעת ההבדלים בכוח המדיני, בעוצמה הצבאית ובעמדה העולמית של אנגליה וישראל. אנו עומדים על שוויון מוסרי, כזו שקיימת בין מדינות נאט"ו, ועל הדדיות בדיון, בתכנון ובעזרה — אם בריטניה רוצה בשיתוף עם ישראל. ראנדל רשם לעצמו הדברים, הבטיח להעביר אותם לממשלתו.

א י ל ת. לידיעתך האישית: אין ראש הממשלה סומך הרבה על שר החוץ הבריטי בעניינים אלה, ורק בירור עם מקמילן יקבע הדברים. השתמטות מתשובה תשמש תשובה שלילית. לאחר שיחה עם אנשי המדינה אולי תבדוק הקרקע בקרב אנשי הלייבור. במקרה של תשובה חיובית — המבחן העיקרי יהיה במתן נשק לישראל:

טנקים כבדים ומטוסי קרב ומפציצים ונשק אנטי־צוללות. על אלה נשוחח לאחר קבלת תשובה חיובית על עיקרון הצעתנו. כמו־כן על הנחת צינור נפט רחב בין אילת ובין חיפה או אשדוד.

לוואשינגטון להוסיף: בשיחתך עם המזכיר תוכל, בלי להיכנס לפרטים, להזכיר קיום השיחה ותוכנה הכללי.

קומיי

14

מ׳ קומיי אל שגרירות ישראל בלונדון
M. Comay to the Israel Embassy in London

Coded Tel. 325/מברק מוצפן ד
Outg.: 130.09/2322/1 :נוסח יוצא

Jerusalem, 20 July 1958

Elath; personal; *Top Secret.*

1) Handed Rundall today following message Roham [Prime Minister] immediate transmittal Macmillan, quote:

Dear Prime Minister, Since received friendly courteous letter 17 July replied immediately same date,[1] British planes have continued cross Israel territory without British Air Attaché able inform us for what purpose or what authority or what carrying.

Our permission was given for transit 1,500 troops, yet unofficial information London indicates number troops already brought substantially exceeds 1,500 men for whom permission sought granted.

The British Air Command Cyprus apparently behaves Israel as if occupied country, acts accordance own wishes. We compelled request immediate orders be given British Air Force Cyprus and all other Commands concerned that these flights over Israel territory stopped forthwith, since we do not wish grave conflict occur between our Air Force and planes that fail respect Israel sovereignty. David Ben-Gurion. Unquote.

On receipt message Rundall telephoned Comay requesting assurance no action be taken against planes pending reply. Comay telephoned assurance from Roham with his request reply as soon as possible.

2) This morning Rundall requested see Roham to convey reactions talk Friday.

Meeting fixed for 17.30 today.[2]

Comay

14

1. ראה מס׳ 10.
2. ראה מס׳ 15.

15

מ׳ קומיי אל שגרירות ישראל בלונדון
M. Comay to the Israel Embassy in London

מברק מוצפן ד/327
נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 20 ביולי 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

אילת.

שיחת ראנדל — ראש הממשלה נמשכה כשעתיים בהשתתפות שר החוץ, קומיי.

מכתב ראש הממשלה-מקמילן.[1] ראנדל אמר שאמנם הבריק זאת מיד אולם חושש שהמכתב לא יובן בלונדון וכי תוכנו יהווה מכה רצינית ואולי פטלית לכל מבצע ירדן. לאחר שנתקבל בלונדון דו״ח על שיחתו עם ראש הממשלה ביום שישי,[2] הבריקו הרמטכ״לים בלונדון הוראות לרמטכ״ל קפריסין למסור לראנדל התמונה הסודית המלאה על מה שדרוש כדי להחזיק הכוחות בירדן. ויחד עם זאת, נשלחו ארצה באופן מוסווה שני קצינים מקפריסין הממונים על סידורי ההובלה. הבוקר ביקש פגישה דחופה עם ראש הממשלה על־מנת למסור לו את הפרטים ובינתיים פתאום הופתע לקבל המכתב למקמילן וביקש לדעת מה גרם לכך.

ראש הממשלה הסביר שאחרי שהממשלה אישרה העברת 1,500 חיילים בלבד, הרי הצהיר ה־.B.B.C ביום שישי שמספרם כבר עלה על 2,000 והטיסות נמשכות. כשביקש לברר אצל הנספח האווירי הבריטי שלשום ואתמול אם ה־1,500 הוטסו כבר או לאו — לא ידע האחרון להשיב. ראש הממשלה אמר שמצבנו עתה מגוחך היות ולפחות חברי הממשלה יודעים בדיוק מה נתבקשנו לאשר ומה אושר.

ראנדל מסר הפרטים לא רק על הטיסות עד עכשיו אבל גם על כמויות האספקה, מספר הטיסות וכו׳ לפי התכנון לעתיד ולזמן בלתי מוגדר. הובלת החיילים עצמם נסתיימה ב־18 בערב וחוץ משני הגדודים הלוחמים המהווים 1,500 חייל בדיוק, היו עוד 700 אנשי שירותי העזר, זאת אומרת 2,200 בסך־הכל. בדקו כל אפשרויות אספקה בים והמצב האמיתי הוא שאם לא יוכלו להמשיך בתקופת ביניים הספקה אווירית בשמי ישראל, ייתכן שלא יהיה באפשרותם להחזיק כוחותיהם בירדן, ואם יוציאום תהיינה לדבר תוצאות חמורות לגבי המצב בירדן, וכן למאזן הכוחות באזור ובעולם. הדגיש שלהסכמתנו להעברת הכוחות היתה אימפליקציה טבעית לגבי הספקה מינימלית הדרושה לכוחות לתקופת המעבר עד שייעשו סידורים אחרים וכך הובן העניין בלונדון. ייתכן שחלה אי־הבנה מפני שלא עמדו מלכתחילה על שאלת האספקה אולם יש לזכור שכל המבצע יוזם בחיפזון רב. עובדה היא שכעת גורל מבצע, שגם ראש הממשלה קיבלו בחיוב, תלוי בהמשך הטיסות ונאלץ הוא אפוא

15
1. ראה מס׳ 14.
2. ראה מס׳ 13.

לבקש מראש הממשלה לשקול מחדש מכתבו למקמילן. הוא עצמו סמוך ובטוח שיקבל הוראות בוערות מלונדון בנדון זה.

ראש הממשלה הגיב שלא נתבקשנו לאשר מספר זה או אחר של מטוסים, אלא מספר מסוים של חיילים וזה מה שנמסר לו בכתב ועל זה ורק על זה החליטה הממשלה בהנחה ברורה שבמשך יום־-יומיים יסתיים העניין. החלטת הממשלה נתקבלה בלב כבד ובדאגה רבה. ייתכן שאין סכנה כעת למלחמת עולם, אולם מי יכול להבטיח שהרוסים לא יתקיפו מדינתנו הקטנה. הזכיר שעקב מבצע סיני ומבצע סואץ לא עשו הרוסים דבר או חצי דבר נגד אנגליה או צרפת אולם איימו בהשמדת ישראל והטילו סנקציות כלכליות עליה. כעת, כתוצאה מההתערבות הצבאית במזרח התיכון, לא קיימת סכנה רצינית של התקפה רוסית נגד ארצות־הברית או בריטניה, אבל סכנה כזאת קיימת כלפינו. אנו מדינה קטנה ומוקפת אויבים ואף אותו המלך שלשם הצלתו אנחנו מסתכנים, טען באוזני ממשלה שלישית באזור, שישראל עומדת להתקיף את ירדן. כדור אחד דיו להרוס משטר חוסיין ואם נאסר יצליח להשתלט על העולם הערבי, אין ספק שהמערב יטה להסתדר אתו ואנחנו נישאר מבודדים. האין לנו זכות לדאוג גם לקיומנו ולדרוש ממעצמות ידידותיות להתחשב גם במצבנו? כשמעצמה ידידותית אחרת (היה מובן שמדובר בארצות־הברית) פנתה אלינו בבקשה דומה בימים אלה, היו מוכנים להבין הסיבות. לו היתה קיימת השותפות שדיבר עליה ראש הממשלה בשיחתו האחרונה עם ראנדל, ייתכן והתמונה היתה אחרת, והדבר הראשון שהיינו מצפים מאנגליה הוא נשק כגון סנטוריונים, מטוסי קרב ומפציצים סילוניים. הוא אינו לוחץ לקבל תגובה מידית להצעתו לשותפות, אבל אין להתעלם מהעובדה שלא עומד מאחורינו אף אחד לעומת אנגליה שעומדים לימינה ארצות־הברית, נאט״ו וחבר־העמים, זאת אומרת, מחצית העולם. אפשר להשמיד מדינת ישראל תוך חצי שעה, והוא פונה לאנגלים כעם ידידותי ואנושי לא לדרוש מאתנו דברים שיש בהם כדי לסכננו.

שרת החוץ הוסיפה שלא היתה לממשלת ישראל כוונה כלשהי להסכים למבצע ממושך continuing operation ובהמשך השיחה אחר־כך, בהיעדר ראש הממשלה, הדגישה שוב כמה קשה היה לחברי הממשלה להשלים עם הצורך המידי בו ביום, ולו הוצג העניין אז בצורתו הנוכחית, אין ביטחון שאמנם היתה הממשלה מאשרת העניין כולו או לאו. ראנדל ציין שכנראה שהיתה זו אי־הבנה טרגית לגבי מהות התחייבותנו.

אחרי זה נשאר ראנדל עם קומיי למסור הפרטים המדויקים על תוכניות ההובלה האווירית.

במשך השיחה סבר ראנדל ששיחה טלפונית קצרה בין גב׳ סולט ב־17 וקומיי, מיד אחרי מסירת תשובת ראש הממשלה למקמילן, גרמה לאי־הבנה וקומיי הסביר:

א) שבאותו בוקר כשהופיעה גב׳ סולט אצלו, רשם דבריה וקיבל אישורה למסמך לפני שנמסר לראש הממשלה והועבר על־ידו לממשלה. בתוך המסמך מדובר רק על around 1,500 troops.[3]

ב) אחרי קבלת תשובת ראש הממשלה צלצלה גב׳ סולט והניחה שכשמדובר על

3. ראה מס׳ 7.

חיילים, היתה הכוונה לכלול גם ציודם וקומיי ענה שכך הא בעצמו היה מניח, אבל הפרטים הטכניים האלה צריכים הנוספחים הבריטיים לעבד עם אנשי צה"ל.

ג) לא היה רמז לגשר הספקה אווירי לאחר הורדת החיילים על־מנת להחזיק אותם בירדן. קומיי הוסיף שמיד אחרי שיחת ראש הממשלה-ראנדל ביום שישי, הסביר זאת לראנדל אשר קיבל הסבר זה.

קומיי

16

א' אילת אל משרד החוץ
E. Elath to the Ministry of Foreign Affairs

מברק ל/463

נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 21 ביולי 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

שוחחתי היום ארוכות עם גייטסקל. בתשובה לשאלתו הסברתי שאלמלא הרשינו לצבאם לטוס לירדן דרך ישראל היינו מסייעים על־ידי כך לנפילת חוסיין ולכניסת צבא עיראקי לירדן. הואיל ואין הסכם שביתת־נשק בינינו לבין עיראק היתה התקרבות צבא עיראק לגבולנו מאיימת על ביטחוננו ולא היינו יכולים להשלים עם זה. הוספתי שאין לנו כל אשליות בדבר חולשת המשטר הנוכחי בירדן וביחסו העוין לישראל, אך רצינו למנוע סכנת מלחמה בינינו לבין עיראק וזאת ניתן היה להשיג רק על־ידי סיוע לצבא הבריטי להיענות לקריאת חוסיין לבוא לעזרתו. גייטסקל ענה שמבין חומרת מצבנו ואינו מוכן להרשיענו על שהרשינו לצבאם לטוס מעל לישראל. נכון עשינו שבחרנו בברירה זו מאשר בסכנת מלחמה עם עיראק, אך מוטב, לדעתו, שהריבונות שלנו תופר על־ידי טיסות על פני מדינתנו בלי נטילת רשות מאתנו, דבר שעלינו למחות נגדו — מאשר שניראה בעיני הערבים והעולם האפרו־אסיאני כשותפים של בריטניה וארצות־הברית לפעולות הצבאיות באזור.

מכאן עברתי להסברת הצורך בשבילנו להתכונן, על־ידי חיזוק עוצמתנו הצבאית, לקראת האפשרות של נסיגת האמריקנים מהלבנון, והבריטים מירדן, כדי להיות מוכנים לכל צרה שלא תבוא והדגשתי הצורך לחזק יכולת ההגנה שלנו ביבשה, באוויר ובים ותיארתי הבעיות הכספיות הכרוכות בדבר.

השיב שמסכים למה שגוללתי בפניו ומוכן לעזור במה שיכול. ידבר בלי דיחוי בשאלת הנשק עם מקמילן ויעמוד גם על הצד הכספי של העניין. הציע שבמשא־ומתן שלנו על נושא הנשק עם ממשלת בריטניה נדגיש שכדי לא להזיק ליחסיהם עם חוסיין ועם שארית הערבים שעודם תומכים בבריטניה וכדי שלא להקל על הרוסים להגביר משלוח הנשק לקע"ם, נשמור על סודיות המשא־ומתן.

לא סיפרתי לגייטסקל דבר על שיחת ראש הממשלה עם ראנדל[1] אבל בהמשך שיחתנו בשאלת הנשק העיר שיש לדאוג לכך שהערובות לישראל תהיינה, בנסיבות הקיימות, ממשיות יותר מאלה הכלולות ב״הכרזת השלוש״.[2] עניתי שעברה התקופה של ערובות גרידא. ערובות ממשיות ניתן להשיג רק על־ידי שיתוף־פעולה הדוק בין מדינות הרואות גורלן קשור על־ידי זהות ההשקפות והאינטרסים בשאלות יסוד של קיומן העצמאי. אמרתי שהגיעה השעה שידידינו בבריטניה יעריכו שאלת העזרה לישראל בפרספקטיבה הנכונה ויסיקו מסקנותיהם ככל ההקדם. הזכרתי שבימי שלטון הלייבור לפני 7 שנים, היה נדמה לנו שעלינו על הדרך הנכונה בקביעת מהות יחסינו עם בריטניה, אך ליזמתם לא היה המשך וכל מה שקרה אחרי־כן אינו אלא פרשה ארוכה ושיטתית של הפליית ישראל לרעה בכל השטחים מתוך תקווה שהדבר יקל על בריטניה להחזיק בנפט בעיראק ולחזק שלטון נורי. סיימתי באומרי שהגיע הרגע להכיר בכישלון של מדיניות זו וללמוד לקח ממנו כל עוד נשאר זמן.

גייטסקל הקשיב הקשבה רבה וענה שכל מה שאמרתי אמת היא ולא פעם התקוממו הוא וחבריו נגד היחס הבלתי־הוגן של ממשל השמרנים כלפינו, עזרת האופוזיציה הועילה לנו בהרבה מקרים חשובים ומנעה צרות רבות שהממשלה זוממת נגדנו. על אף התנגדות הלייבור לפעולות מסוימות שלנו בעבר, היתה ונשארה עמדת מפלגתו, ועמדתו האישית בפרט, ידידותית לישראל. הוא וחבריו רואים צורך חיוני בכך שבריטניה והמערב כולו יגיעו להסדר עם התנועה הלאומית הערבית, אך לא עולה על דעתם להשיג הדבר על חשבוננו. הדגיש שאנו יכולים להיות בטוחים בכך. המשיך באומרו שהבין כל מה שאמרתי בקשר ל״חולשת משטר ערובות״ אך נמנע מלומר אם אמנם תומך במשהו ממשי יותר. בסיום שיחתנו בנושא זה העיר שישוחח עם חבריו עליו. סיפר לי על הצרות שגורם לו בוואן. העיר שלאטלי היו לפחות ארבעה מתחרים, בזמנים שונים למנהיגות במפלגה: גרינווד, דולטון, קריפס ומוריסון, אך אטלי לא סבל מהם אף פעם כפי שסובל הוא מבוואן. ביקשני מתוך הדגשת סודיות הדבר, שאעזור לו להחזיר למוטב אחדים מחברי ״ממשלת הצללים״ שהם ידידי ישראל וידידי האישיים, ובייחוד את אנטוני גרינווד וג׳יימס קאלהאן, שבוויכוחים האחרונים על מדיניות האופוזיציה הצטרפו לבוואן. הסביר עד כמה עמדת בוואן האנטי־אמריקנית עלולה לסבך המצב גם בשבילם וגם בשבילנו.

בסוף נסובה שיחתנו על מהות הלאומיות הערבית הניזונה מתורת נאסר ומתעמולתו. מצאתי תהום עמוקה בין דעותיו ודעותי בנושא זה. לאחר ויכוח ממושך, הציע שנמשיך בו בהשתתפות אחדים מחבריו.

מצאתי תועלת רבה בשיחה זו, במיוחד מבחינת תגובת גייטסקל להסבר שנתתי בשאלת הטיסות על פני ישראל ובעניין הנשק. דומני, שבמידה מסוימת גם הכשרתי הקרקע לתמיכתו בתוכנית של שיתוף בינינו ובריטניה במקום ערובות סתם.

16

1. ראה מס׳ 13.
2. הצהרת השלוש (ארצות־הברית, בריטניה וצרפת) ממאי 1950 דיברה על רצונן של מדינות אלה לשמור על השלום והיציבות במזרח התיכון ואת התנגדותן התקיפה לשימוש בכוח או לאיום בשימוש בכוח בין המדינות במזרח התיכון. ראה כרך 5, מס׳ 248.

חושבני שתהיה תועלת לפנות אליו בהצעות ובבקשות ממשיות יותר לאחר שנקבל תגובת ממשלת בריטניה לשיחת ראש הממשלה עם ראנדל וכשנשמע מגייטסקל מה העלה בשיחתו עם מקמילן בשאלת הנשק.

ברצוני לבקש ריאיון אצל לויד מיד עם שובו, כדי לברר מה הוחלט בוואשינגטון וכדי לעמוד על קנקנו בקשר להצעות ראש הממשלה.

בינתיים נמשיך בהכנת ידידינו לקראת הוויכוח בפרלמנט בבעיות החוץ ביום שלישי.

אילת

17

א׳ אילת אל ראש הממשלה, שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the Prime Minister, the Minister of Foreign Affairs and the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/477

נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 21 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

לויד הזמינני לשיחה בביתו בנוכחות האדו. פתח באומרו שעל אף היותו עייף לאחר ימי עבודה קשים בארצות־הברית ראה הכרח לפוגשני עוד היום. לא ישוחח עמי הערב בעניינים שוטפים אלא ירצה לשמוע דעתי, איך ניתן להכשיר [להסדיר?] ענייני לבנון וירדן בצורה שתתרום לשלום באזור ושתישען על תמיכת ישראל. מכיר שבהיותנו שכני הלבנון וירדן, יש לנו זכות ועניין חיוני בפתרונות שיתקבלו על דעתנו. המשיך שלא תהיה ברירה אלא להשלים עם המצב החדש בעיראק. זוהי דעתם ודעת האמריקנים. הזמן לא יפעל לטובת בריטניה וארצות־הברית באזור ויש צורך להסדיר בעיות הלבנון וירדן בכל הדחיפות וכל עוד בידיהם הקלף של הימצאות צבאם בארצות אלה. העיר שיש דמיון במצב הנוכחי לבין המצב לאחר מערכת סיני וסואץ, שנוצל על־ידינו בהצלחה רבה יותר מאשר על־ידם. סיפר שבהתייעצויות בוואשינגטון ובשיחותיו עם האמרשלד צצה ההצעה להפיכת הלבנון למדינה נייטראלית כדוגמת אוסטריה. לשם כך, יהיה צורך בערובה בין־לאומית בהשתתפות רוסיה ואו״ם. עם יציאת הצבא האמריקני מהלבנון יישאר ״משהו״ מנציגות או״ם במדינה למשך זמן־מה,[1] אך בעיית ירדן קשה יותר. לאחר

17

1. הכוונה כנראה לקבוצת המשקיפים של האו״ם בלבנון UNOGIL — United Nations) (Observation Group in Lebanon, ששוגרה ללבנון עקב תלונת לבנון במאי 1958 למועצת הביטחון על התערבות קע״ם בענייניה הפנימיים.

בירורים רבים לא גובשה בהתייעצות ואשינגטון כל הצעה ביחס לירדן. המזכ"ל אמר ללויד שאינו רואה כל תקווה לקיום עצמאות ירדן ונבהל מהמחשבה שעל או"ם יהיה לדאוג במידה זו או אחרת לירדן נייטראלית. אף־על־פי כן, לא שוכנע לויד שאין סיכויים למשטר נייטראלי גם בירדן, ובפרט אם קיומה המדיני והעצמאי יובטח על־ידי עזרה כלכלית רצינית. סיים בשאלה אם אוכל להביע דעתי בנושאים שעורר וביקש מאתנו עצה והצעה בנדון.

בתשובתי קידמתי בברכה אופן גישתו לניתוח הדברים והערכת חשיבותם בשבילנו ואמרתי שלאחר שנשקול מה שגולל בפני, נגיב במהירות האפשרית. הדגשתי שמבלי שאחווה דעתי על האפשרויות שהעלה ביחס ללבנון וירדן, הדורשות עיון ובדיקה מכל הבחינות, מוטב שידע שנרצה לראות עצמנו לא רק כנותני עצות גרידא, אלא כגורם שגורלו קשור במה שיוחלט והראוי לפי כך ליחס מתאים בכל הכרוך בהכרת מעמדנו בעניינים אלה ובהבטחת צרכינו לאלתר ולעתיד לבוא.

לויד הפסיקני בשאלה, אם כוונתי להצעת ראש הממשלה לראנדל בדבר שיתוף.[2] עניתי בחיוב. לויד העיר שראה החומר שנתקבל מראנדל אך טרם הספיק לעיין בו כראוי ולשוחח על תוכנו עם מקמילן וחבריו בממשלה. שאל מהי דרישתנו המידית אליהם. עניתי: נשק בתנאים מתקבלים על הדעת. שאל: אילו סוגי נשק דרושים לנו במיוחד? עניתי שעד כמה שידוע לי, נבקש קודם כל צוללות ונשק ימי אחר. ענה ש"נדמה לו" שבעניין זה לא יהיה קושי להיענות בחיוב לפנייתנו. המשכתי שמה שאנו דורשים מהם היום אינו נשק בלבד, אלא הכרת העובדה שבזעזועים העוברים היום באזור, קיום ישראל חזקה חיוני לעולם החופשי לא פחות מאשר בשביל העם היהודי והישראלים עצמם. ולאחר שעיראק הפרו־בריטית של נורי אינה קיימת עוד ואין, לדברי לויד עצמו, סיכויים להחיותה וגם לא תקווה לתקוע מחדש יתד בר־קיימא בירדן, הרי ישראל כשותפה חשובה היום לבריטניה אולי יותר מאשר לכל מדינה מערבית אחרת. ציינתי שאני מזכיר פרשת עיראק וירדן "יותר מצער מאשר מכעס" ומתוך אמוני בתבונה המדינית הבריטית וכשרונם לשנות עמדתם לאור העובדות המשתנות. ציינתי השטחים בהם ניתן לשתף פעולה בינינו והדגשתי במיוחד חשיבות אילת בנידון.

בסיכום, הבעתי דעה על התועלת שהיתה נודעת מבירור אישי בשאלות שעורר בין ראשי הממשלות ושרי החוץ שלנו. הדגשתי שיקבל דברי כחוות־דעת פרטית כי לא קיבלתי שום הוראות מממשלתי בנידון.

לויד ענה שעוד הלילה יעיין מחדש באישור מראנדל על שיחתו עם ראש הממשלה וימסור למקמילן מה ששמע ממני. הוסיף שנוכל לחיות בטוחים שכמונו כן גם הם מעריכים חומרת המצב באזור והצורך בהחלטות ופעולות מהירות ונועזות.

לאחר שיצאתי בלוויית האדו מהשיחה עם לויד שארכה שעה, סיפר האדו שהפוראוף [משרד החוץ הבריטי] נמצא תחת לחץ גובר של עיתונאים השואלים אם אמת שהגשנו מחאה חדשה לממשלת בריטניה על הפרת ריבונותנו על־ידי טיסת

2. ראה מס' 13.

אווירוניהם מעל פני ישראל ללא רשות. הפוראוף טרם השיב דבר, אך עליהם לומר משהו בנדון. אמנם לאחר שראש הממשלה אמר לראנדל שמכתבו למקמילן[3] ידוע לחברי ממשלתנו בלבד, אין לפוראוף צורך לגלות הדבר.

מחר יקבל ראש הממשלה תשובה ממקמילן על השאלות שעורר במכתבו.[4] ומבלי למסור לי תוכן האיגרת שטרם אושרה סופית על־ידי מקמילן העיר האדו שנמצא בה "סיפוק מלא" לטענותינו.

העבירו לאבן.

אילת

18

ה' מקמילן אל ד' בן־גוריון
H. Macmillan to D. Ben-Gurion

העתק: Copy: 130.02/5936/57

Tel Aviv, 21 July 1958[1]

Top Secret

My dear Prime Minister,

I was most distressed at receiving your message yesterday[2] through Sir Francis Rundall and to learn of the misunderstanding to which our operation in Jordan has given rise.

May I assure you that we have never knowingly misled you about the scope of the operation or the number of troops involved: and that I have given the strictest instructions for observance of the requirements governing overflights which you laid down.

I realise only too well your difficult position and we are deeply grateful for all you have done. I can assure you that we are making every effort to develop alternative supply lines which will enable us to reduce the need to fly over Israel. We are looking especially at the possibility of sending in supplies through Aqaba. But I would be less than frank if I were not to tell you that there are considerable practical difficulties to be overcome.

3. מס' 14.
4. ראה מס' 18.

18
1. ככל הנראה הוברק נוסח השדר מלונדון והודפס בשגרירות בריטניה בתל אביב.
2. מס' 14.

In spite of the seriousness of the present situation I hope it may be the beginning of a quick and fruitful stage in our relations. I was very interested to hear the suggestions you made to Rundall about the future lines on which you thought relations between our two countries might develop and I hope to be able to discuss them more fully with you soon. It would be useful if you could ask Elath to come and explore your ideas informally with us, both with regard to the broader picture and to specific questions of arms supplies.

Meanwhile, I hope you have no doubt at all as to our motives in trying to stabilise the position in Jordan at least temporarily. We are not trying to form a base for larger operations. What we have done is just a piece of rescue work for which this force should be sufficient. All we need to do now is to maintain our forces with normal supplies.

As you will have realised, I am beset by many and great problems. I think the one which I must most clearly tackle immediately is how to handle Khrushchev's suggestion for immediate Summit meeting on Middle East. I am in touch with the Americans and French about this. I am anxious if possible to use the machinery of the United Nations in some form. Selwyn Lloyd is back today after a most fruitful round of discussions with Dulles covering every aspect of the Middle East. These have shown how closely we and the United States are in agreement and how determined we both are to work together. I am sure this will be satisfactory to you as it is to me. I will ask Rundall to keep you informed as things develop.

Yours very sincerely,

Harold Macmillan

19

א׳ אילת אל ראש הממשלה, שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the Prime Minister, the Minister of Foreign Affairs and the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/470
נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 22 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

ראש הממשלה, שרת החוץ, מחלקת חבר־העמים הבריטי, צור (הועבר).

אין ספק שהדחיפות בה הזמינני לויד לשיחה,[1] כמעט מיד בשובו, וסגנון דבריו מעידים על דאגתם למשמעות מעשית ומדינית־פנימית בעיקר של מכתב ראש הממשלה למקמילן[2] אם כי מחאותינו נגד טיסה על פני ישראל ללא רשותנו עלולה להועיל במשהו לתעמולתם בין הערבים, לא רצוי למקמילן ולחבריו לתת נשק לאופוזיציה להתקיפם בפרלמנט ומחוצה לו על הפרת ריבונותנו. בדברי לויד שנאמרו תוך הדגשה חוזרת של ״הבנת מצבנו״, ״הערכת צרכינו״ וכדומה, לא גיליתי רמז מעודד לגבי עצם הצעות ראש הממשלה לראנדל בדבר שיתוף. מסופקני אם התמורות בעיראק שינו הלכי הרוח הפרו־ערביים והאנטי־ישראליים המסורתיים בפוראוף [משרד החוץ].

חוששני שכישלון מדיניותם שנשענה על נורי עלול, לפחות בזמן הקרוב, לחזק אצל האחראים למדיניות זו יחס עוין לישראל ולעודדם להפריע לכל ממשלה לבדוק מחדש יסודות המדיניות הבריטית באזור לטובתנו.

כזכור, היתה זו גם הריאקציה של אדריכלי המדיניות האנטי־ציונית בפוראוף ב־1948. נוסף לכך, אין כל אמון בכוונות ידידותיות של מקמילן כלפינו ולא ביכולת לויד להשפיע הרבה בנידון גם לו רצה בכך.

לעומת זאת אני רואה עתה הזדמנות מצוינת להשיג כאן נשק מסוגים ובכמויות שלא קיבלנו בעבר, וזאת בעיקר כל עוד יימצא צבאם בירדן ויהיו תלויים במידה זו או אחרת בנו.

על אף ספקותי בדבר סיכויינו להשיג לאלתר שינוי יסודי במדיניות ממשלת בריטניה כלפינו, ובייחוד לפני שיבוא מפנה מכריע לטובתנו במדיניות ממשלת ארצות־הברית. שומה עלינו להמשיך בפעולה נמרצת ומקיפה לרכישת תומכים לשינוי הקו הן בקרב הממשלה ובפרלמנט, כולל האופוזיציה, והן בקרב העיתונות. קיימים עתה נתונים פסיכולוגיים הפועלים לטובתנו אף בקרב אחדים בפוראוף

19
1. ראה מס׳ 17.
2. מס׳ 14.

ובוודאי מחוצה לו, ועלינו לנצלם ככל האפשר במאמצים בלתי פוסקים בכל הצורות.

בסיכום:

א) יש להגיש בכל ההקדם בקשות קונקרטיות לנשק.

ב) ללא קשר לתוצאות הצעת ראש הממשלה בדבר שיתוף, להגיב חיובית לבקשת לויד להביא הצעות בדבר הסדר בלבנון ובירדן. אסור, לדעתי, להחמיץ הזדמנות להעמידם על השקפותינו בנידון ושלא להזהירם מפני פתרונות שנראה בהם סכנה לאינטרסים שלנו.

הבריקו נא לאבן.

אילת

20

מ׳ קומיי אל שגרירויות ישראל בלונדון ובוואשינגטון

M. Comay to the Israel Embassies in London and Washington

מברק מוצפן ד/335

נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 22 ביולי 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

אילת, אבן.

שיחת ראש הממשלה-ראנדל היום נמשכה יותר משעה בנוכחות קומיי.

א) ראש הממשלה אמר שהתרשם מרוח [ה]רצון הטוב במכתב מקמילן מהיום[1] ובכנותו. לשאלת ראנדל הסכים ראש הממשלה לוותר על תשובה מפורשת למכתב המחאה ששלח למקמילן ביום א׳[2] ולהסתפק במכתב האחרון של היום כתשובה. ראש הממשלה גם קיבל הטענה שלגבי פירוש החלטת ממשלת ישראל היתה אי־הבנה אמיתית. הזכיר ההצעה בנדון בכנסת אתמול[3] והיה מוכן לראות נקודה זאת כשייכת לעבר.

ב) ראנדל מסר שלמרות המאמץ הגדול לספק הכוחות לירדן בדרך אחרת, טרם קיימות אפשרויות כאלה ומוכרחים להמשיך לפי שעה בטיסות על פני ישראל כפי שפורט בפגישה האחרונה. על־מנת להקל על ראש הממשלה הביא הצעה שישתמשו במטוסים אזרחיים שכורים במקום צבאיים. לזה השיב ראש הממשלה

20

1. מס׳ 18.
2. מס׳ 14.
3. בדיון שהתקיים בכנסת ב־21 ביולי מתח מ׳ בגין ביקורת על הדרך שבה טיפלה ממשלת ישראל בבקשת בריטניה להתיר למטוסיה מעבר במרחב האווירי של ישראל. לפי הצעת בן־גוריון הועבר העניין לוועדת החוץ והביטחון. (ראה דברי הכנסת, מושב שלישי של הכנסת השלישית, כרך XXIV, עמ׳ 2345–2338.)

שההבדל מלאכותי ולא משנה מהות הבעיה שהיא הסתבכות ישראל בפעולות בריטיות צבאיות בירדן ולא השאלה הפורמלית־לגליסטית על אופי האווירונים. ראש הממשלה ציין שאיננו מבין למה זה למעלה מיכולת של שתי מעצמות גדולות לסדר ההספקה, למשל דרך עקבה, אחרי שכבר עבר כמעט שבוע ימים. הזכיר שעשינו כדי להתגבר על קשיים במבצע סיני והביע דעתו שלו היינו אנחנו עומדים בפני הבעיה החיונית הזאת, היינו מוצאים דרך להגיע למקום. שאל אם חשבו בין היתר לבחון הרצון הטוב שהמשטר החדש בעיראק כביכול מביע כעת כלפי המערב והישארותה באמנת בגדאד על־ידי בקשה לעיראקים להרשות מעבר מהצד ההוא? ראנדל המשיך ללחוץ על ראש הממשלה לאפשר הטיסות כל עוד שהצורך המבצעי קיים ושאל אם זה יהיה יותר קל באמצעות האמריקנים, אבל ראש הממשלה עמד על אי־הסכמת הממשלה להמשך הפעולה וציין שוב שגם לאמריקנים סירב לתת רשות.

ראש הממשלה הביע דאגתו העמוקה שהרוסים עדיין עוברים בשתיקה על חלקה של ישראל במבצע, אפילו כאשר השגריר הרוסי ישב אצלו לשיחה על המצב כולו.[4]

ראש הממשלה ציין שהיה מרגיש יותר שקט לו היה מקבל מחאה רוסית. ראנדל יצא מדוכא ומתוח. מדבריו אחר־כך נתרשמתי שיצפה להוראות לחדש הלחץ ובינתיים יעשו מאמץ עצום להעביר מיד מה שאפשר.

ג) קומיי שאל על הסיפור מלונדון שהתפרסם בעיתונות הארץ הבוקר שלפיו הוחלט לפתוח קו הספקה אלטרנטיבי דרך אל־עדם בלוב, סודאן עד עקבה. ראנדל הגיב שהסיפור מצוץ מהאצבע. ראש הממשלה שאל אם אין אפשרות להשפיע על רויטרס ומקורות בריטיים להפסיק הפרסום המזיק מסביב לטיסות וראנדל ענה שמחה בלונדון על מה שהתפרסם וקיבל תשובה שהפוראוף [משרד החוץ] עושה הכול להשתיק הפרסום, ושנשלחו הוראות חריפות לפיקודים בקפריסין ובעמאן בנדון.

ד) ראנדל הסתמך על פסוקים מסוימים במכתב מקמילן להראות שיש אוזן קשבת להצעת שותפות הדוקה יותר ונכונות לשקול מדיניות אנגליה באזור מחדש. לזה ענה ראש הממשלה שיש לו סבלנות, הוא מאמין בכנות הדברים אבל יש מרחק בין רצון טוב לבין שינוי רדיקלי בהרגלים מחשבתיים של 20 שנה או יותר. באנגליה יש כאלה שעוד חיים בעבר אשר חדל להתקיים אבל לנו יש השקפת־עולם אחרת, מפני שאנחנו רגילים לחיות בעתיד. מניסיונו של 50 שנה כאן, הוא מכיר הערבים במקצת ואיננו חושב שיש בכלל עתיד למשטר הקיים בירדן או לאפשרות הבריטים להישאר שם. ייתכן מאוד שהבריטים יעברו למדיניות פיוס כלפי נאסר, אבל עליהם להבין שמאחוריו עומד כוח אדיר שמשתמש בו כמכשיר ושיחסל גם אותו כאשר יהיה נוח להם. אין צורך לרוסים להשתמש בכוח כל עוד שיכולים להשיג מטרתם על־ידי חתירה מבפנים עד שיגיע הזמן למפלגות הקומוניסטים בעיראק, סוריה, לבנון וכו׳ להגיע לשלטון. אפשר לבלום התהליך הזה אבל רק אם הכוחות הנגדיים במזרח התיכון יהיו מגויסים לזה ונתמכים על־ידי המערב בחוכמה ובלי הסתייגות.

4. הפגישה התקיימה ב־17 ביולי, ראה מס׳ 354.

ישראל נשארת המדינה היציבה היחידה בסביבה ומדינה שאין לה בחירה בין המערב לבין רוסיה. עוד נשמעו קולות באנגליה שהרי ישראל הגורם המפריע כלפי הערבים ושכדאי לפייס הערבים על חשבוננו, אבל הגיע הזמן שהמערב יגיד דברים ברורים לערבים בנדון.

ה) עקב הזכרת נשק במכתב מקמילן ובשיחת לויד-אילת אמר ראש הממשלה שמבריק לאילת הפרטים שהזכיר בשיחתו האחרונה עם ראנדל.[5] הוא היה חושב ששחרור הנשק הדרוש לנו היה בא באופן טבעי בהקשר השותפות אשר הציע, אבל ישמח מאוד אם ממשלת בריטניה מוכנה כבר עכשיו לדון אתנו על שאלה זו. כשדיבר על החתירה הרוסית, ציין ראש הממשלה שעל הבריטים והאמריקנים ללמוד משחק התעמולה מהרוסים.

רק הבוקר ישב עם מומחינו, ונתברר ששידורינו הערביים מוצלחים מפני שרכשנו אמון המאזינים בארצות ערב בדייקנות העובדות ששומעים מאתנו. אבל לעומת־זאת, השידורים הערביים, הבריטיים והאמריקניים בלתי־יעילים בהחלט.

כן הציע ראנדל לשגר לקפריסין קצין קשר ישראלי, דבר שהיה מקל על המבצע כולו, אולם ראש הממשלה ענה ששולל הצעה זו אשר אינה נראית לו כלל וכלל.

קומיי

21

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן W40

נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 22 ביולי 1958

ס ו ד י   ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן   ב ל ב ד

דאלס קיבלני מיד לבואי לוואשינגטון ושוחחנו שעה ורבע, בהשתתפות הרצוג, רוקוול, ברגוס.

אמרתי שראש הממשלה ושרת החוץ ביקשוני לחזור מיד לוואשינגטון כדי להתייעץ אתו על התמורות המתחוללות באזור. הם מכירים היטב את האחריות הכבדה המוטלת בימים אלה על הנשיא והמזכיר בעקבות ההחלטה שנתקבלה ב־15 ביולי. החלטה זאת היתה חשובה וחיונית. אלה שמותחים עליה ביקורת עושים חשבון הסיכונים והמעשים של המעשה בלי למדוד את התוצאות הממאירות של אפס מעשה. החלטת ארצות־הברית הוכיחה קודם כל שארצות־הברית ממלאת את התחייבויותיה ואינה נרתעת מסכנות ואיומים. דבר זה מגביר לאין שיעור את ערך ההתחייבויות האמריקניות ברחבי תבל המשמשות יסוד מרכזי לעצמאות האומות

5. מברק זה לא נמצא, אך ראה מס׳ 51, והערה 2 שם.

ולביטחון העולם. השתרר רושם שממשלת ארצות־הברית אינה מסוגלת להעזה כזאת לרגל דבקותה בשלום והירתעותה מהשימוש בכוח בעולם העומד בסימן ההתמודדות האטומית. רושם זה נוצל על־ידי כוחות תוקפניים בעולם שסברו כי כוח התאפקותה של ארצות־הברית הוא בלתי מוגבל.

הנחיתה בלבנון הוכיחה כי יש גבולות ותחומים שאין להסיגם וגם נאסר, גם ברית־המועצות יושפעו מהוכחה זאת. מתמיה שכמה מדינות באירופה וביבשות אחרות שאינן נרתעות מלהזמין ארצות־הברית להגן עליהן ולהציב כוחות בשטחן שוללות מלבנון וירדן את הזכות להזמין עזרה מבחוץ נגד התקפות הבאות מבחוץ. במידה שהסובייטים מגלים דאגה וזהירות, העיראקים מעמידים פני מתינות ונאסר אחוז חרדה לבאות יש לזקוף דברים אלה לזכות ההופעה האמריקנית שחיזקה את המעמד הרופף של המערב במזרח־התיכון.

2) דווקא משום כך, חשוב שתנופת ההחלטה לא תתנדף ובעיקר שלא תבוא נסיגה נחפזת בתנאים שיסכנו את המגמות שבגללן באה ההתערבות.

הבעתי דעה שההצעה היפנית אינה צריכה לשמש עילה לנסיגה באשר היא מחליפה מציאות של כוח ממש במראית עין של כוח סמלי.[1] אין לשער את גודל האסון אם ארצות־הברית תיתפס לחולשה ותיסוג מלבנון לפני שהובטחו מגמות כניסתה אליה.

3) בזמן שהותן בלבנון וירדן חייבות ארצות־הברית ובריטניה במאמץ לגלות ולפתח גורמים בריאים שישתפו פעולה לקידום הכלכלי והחברתי של מדינות אלה, כך שהמערב לא יהיה תלוי רק בכוח הצבאי.

4) ההמשך הטבעי של מעשה 15–16 ביולי הוא מציאת בסיס פעולה בעיראק שתחלץ אותה מהשתעבדות לנאסר. כן הצבעתי על הצורך בערנות גדולה בפרס, כווית, לוב וסודאן לבל תבוא הפתעה נוספת שתגרוף מדינות אלה לתוך זרם ההשתעבדות.

5) מוטלת עלי היום חובה מכרעת להעסיק את המזכיר בשאלת ביטחון ישראל לאור התמורות האחרונות. לכאורה, מוקפת ישראל כוחות אמריקניים, בריטיים ובין־לאומיים וכמעט אין לה גבול צבאי עם מדינה ערבית אך השיפור הזה במצב ביטחונה אינו אלא מראית עין חולפת. במוקדם או מאוחר יחזרו האמריקנים לאמריקה והבריטים לבריטניה וישראל תישאר באזור מוקפת נחשולי משטמה שיגיעו לשיאם דווקא בשעת הפינוי. כל היצרים המשולהבים של לאומנות זועמת וסוערת ימצאו פורקן בהתקפה על ישראל. הסכנה גוברת לאור נפילת נשק מערבי רק בידי עיראק — זה הנשק שהיה מיועד דווקא לשרת את המערב וכפי שיגורנו עבר לידיים אנטי־מערביות והפך סכנה נוספת לישראל. מסקנותינו היו שעל־ידי כניסתם ללבנון וירדן קיבלו ארצות־הברית ובריטניה אחריות מוגברת לביטחון ישראל ועליהן לעזור לישראל להתחזק ולהתחסן בפני הסכנות החדשות. כאן

21

1. במהלך הדיונים במועצת הביטחון על המצב במזרח התיכון העלתה יפן הצעה הקוראת לנסיגת כוחות ארצות־הברית מלבנון והחלפתם בכוח או״ם. הצעה זו נתקלה בווטו סובייטי ולא התקבלה. ראה מבוא, עמ׳ טו.

סיכמנו את תביעתנו לנשק ולשינוי יסודי של גישת ארצות־הברית לבעיה זו. תביעתנו להבטחת עזרה ברורה במקרה של התקפה עלינו במקום הדברים המעורפלים שהושמעו עד כה. הצורך בתהליכי התייעצות הדוקים ומסודרים בשטחים ביטחוניים, יכולת ארצות־הברית לעזור בהקמת הצינור הגדול[2] על־ידי הפעלת כוחה הכספי והמדיני, וההזדמנות החשובה ללכד חזית ישראל, פרס, טורקיה, [–], חבש בעזרת ארצות־הברית כדי שהמדינות הלא־ערביות באזור ימלאו שליחותן ההיסטורית להצלת האזור מהנאסריזם המשתולל. בדברי על הנשק, הדגשתי כי אסור להעריך המצב הביטחוני של ישראל על־פי המצב המיוחד השורר כיום כשהאמריקנים והבריטים חונים מסביב. יש למדוד את בקשתנו בהתאם לסכנות החמורות הנשקפות לנו מהעולם הערבי המזדיין והולך. אינני מבין כיצד יכולנו להגיע לידי הבנה כה חמה עם ארצות־הברית על מגמותינו באזור — ובאותה שעה לעמוד בוויכוח מוזר ומחפיר על כמה תריסרי זחלמים ורובים ללא־רתע.

סיכמתי שתביעות אלה — נשק חינם, ערובה, התייעצות סדירה, צינור, וליכוד חזית הלא־ערביים במזרח־התיכון מגלמות צרכים חיוניים של ישראל ועניינים בעלי תועלת רבה למערב. לבסוף הערתי על הזמנת כרושצ׳וב לוועידת פסגה.[3] בלי להביע דעה על עצם הפנייה הבעתי הנחה שתבוא בקרוב פגישה בין המערב והסובייטים ושהמערב בוודאי יפרט את התחייבויותיו ויגדיר את האינטרסים במזרח התיכון שבגללם יסתכן גם [ב]מלחמה. במקרה כזה, על ארצות־הברית להבהיר לסובייטים ללא צל של ספק אפשרי ששלמות ועצמאות ישראל הוא אחד האינטרסים האלה ומי שפוגע בו מתחייב בנפשו.

דאלס ענה במפורט על דברים אלה והנה דבריו כפי שנרשמו: שלנו 39.[4]

אבן

2. בעקבות הסרת המצור הימי לאחר מבצע סיני הניחה ישראל קו של צינור נפט מאילת לאשדוד וחיפה ובאמצעותו העבירה נפט ממקורות במפרץ הפרסי וסיפקה את מרבית התצרוכת שלה. קוטר הצינור היה בין שמונה לשישה־עשר אינץ׳. בעקבות האירועים במזרח התיכון עלה הרעיון להגדיל את קוטר הצינור ל־32–36 אינץ׳ וכך לאפשר למדינות נוספות לרכוש דלק תוך עקיפת תעלת סואץ. לשם כך היתה זקוקה ישראל לסיוע מדיני וכספי של ארצות־הברית. (ראה אשכול אל אבן, TNW558, 20.7.1958, 130.09/2312/11.)

3. ב־19 ביולי שיגר כרושצ׳וב איגרות לראשי ארצות־הברית, בריטניה, צרפת והודו והזמינם לוועידת פסגה בג׳נבה לדיון במשבר במזרח התיכון. נציגי מדינות ערב היו אמורים להשתתף בשיחות. ראשי המערב הסכימו עקרונית, אך הציעו כי הפסגה תתקיים במסגרת מועצת הביטחון. לאחר חילופי איגרות בנידון, נסוג בו כרושצ׳וב מיוזמה זאת.

4. מס׳ 22.

22

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית
Israel Embassy in Washington to the United States Division

Coded Tel. W39 מברק מוצפן
Inc.: 130.09/2313/5 :נוסח נכנס

Washington, 22 July 1958

Top Secret

Foll[owing] Dulles reply:[1]

1) I will comment to extent I feel qualified. We appreciate the expression of sympathy from Roham [Prime Minister] and Sahach [Minister of Foreign Affairs] to President, myself.

We know these difficult times go through. We welcome recognition heavy weight that lies on us. We reciprocate as regards your leaders.

2) As to decision go Leb[anon] you correctly diagnosed reason doing it. We did it decisively for one reason: to make it apparent that we capable, ready respond appeal of friendly nation finding itself, rightly so in our judgment, in grave situation. We believed many other countries which are friendly and depend our support would, because this action, revise their opinion as to our capability, readiness help.

We did not go in to solve Mid-Eastern problems, but when we weighed the implications of non-action and looking in other direction to cry for help; particularly after tragic events Iraq and then weighed inaction on looking round we realized inaction would be misrepresented as lack preparedness our part act and as lack readiness take risks help friend, this would mean foundations free world be corroded. Not that we expected our intervention would solve problems for Mideast of Nasser's Pan-Arabism. I hope result our action will bring measure prudence in conduct Soviets, Nasser, in area. I am shocked fact radios Cairo, Damascus, Baghdad calling assassination Hussein. This does not indicate prudence.

We urge no precipitate withdrawal our, British, forces, and refer Japanese resol[ution]. There will be no precipitate withdrawal from Leb[anon].

I cannot speak for United Kingdom. Their position rather precarious. While they consulted us about going in, we gave no opinion and felt that they

22
1. ראה מס' 21.

would have made their own decision. While we all realize that position in respect Jordan is in some respects more easy (there is no UN in Jordan and no internal fighting, so that British cannot be alleged taking sides in civil war), from the standpoint of logistics it is more difficult — what would happen if Palestinian refugees were whipped up into disorder and into marching. It is not easy to see a comfortable future. It was a courageous action on part of British. Let us hope it will work out. I do not think there will be a precipitate withdrawal from Jor[dan]. I am sure there will not be from Leb[anon]. Japanese resol[ution][2] not basis our withdrawal. We expect vote for it. At the most it permits for action which might eventually create basis for a withdrawal depending on whether effective action is taken under resol[ution].

It authorizes Sec[retary]-Gen[eral] take further steps ensure independence integrity Leb[anon].

3) We authorized Murphy discuss Leb[anese] proposals for economic rehabilitation. I have heard nothing from Murphy this point (turning to Rockwell, "ask Murphy, and tell him throw this thing into scene"), if somebody would agree foot bill economic rehabilitation, Leb[anese] would be happy. Situation this respect in Jor[dan] more difficult. We are subsidising Jor[dan] at moment, but future Jor[dan] very difficult. I said to British: suppose you solve it and get Jor[dan] out of mess, who will pay for its survival? There is no future possibility viability.

British unable provide funds. While we subsidising Jor[dan] we had hoped as to future that union with Iraq would ultimately permit movement refugees into Iraq. With oil revenues, we could see future for refugees as part of Arab Union, so that they could be sustained without being on dole. At moment it is difficult see what future will be. At present question is whether Hussein will survive for next few days, when attempts will be made destroy him. He might try escape. I do not know.

4) As far as Iraq, I agree your estimate present regime does not enjoy great popularity. What happens is acceptance fact new regime.

Our intelligence says support for regime not widespread. We do not see at moment any elements which could be usefully activated. We do not have to accept that what happened in Iraq and Syria permanent. Our impression there is discontent in Syria and that they feel they being treated like province Egypt and getting nothing from Union. First wave enthusiasm subsiding into acceptance fate. Iraq regime trying put on respectable front. Front more respectable than back. At moment they far more dependent sale their oil on

2. ראה שם, הערה 1.

West than West needs them. This situation presupposes continued access to oil Saudi Arabia. Kuweit not as stable as we would like it. Ruler Kuweit was Damascus with Nasser. There was talk by old regime Iraq of linking Kuweit with Iraq, and it will be quite natural this idea be revived. If that would happen, it would be catastrophic from British economic standpoint. This will be situation if price of oil could be raised through unfriendly domination Iraq, Kuweit, fields. I think British hope be able prevent that, and I think they will. I am not absolutely certain what one can do against workers in Kuweit who are largely from Iraq. It could presumably be worked out. That aspect matter thoroughly discussed with Lloyd, and we working together try prevent centers oil falling into unfriendly hands. When Mussadeq closed Abadan thought would bring British to knees. In event Iran brought to knees. This will be so long as situation exists where we have stranglehold on Iraq. If this situation ceases exist, rules will of course be reversed.

5) We have already taken steps bolster up situation Iran and give heart Shah and government. I plan go London Sunday for Baghdad Pact meeting. We were always opposed to having Iraq in Pact, because it put it in strange position seeming identify itself with Moslem countries to north and making alien from Arabs. That is why we did not join. We will have find new name for Pact. Under strong pressure three governments[3] I decided go London. We thought it unwise advance meeting as this would give impression panic.

We recognise strain to which Iran may be subjected, and same true Libya, Sudan. I have great admiration for courage Prime Minister Sudan[4] and hope he will not pay for it with life. We have not been asked to send military assistance to him. I think British were asked. (Rockwell: We have been asked what our attitude would be if Egypt were to attack Sudan. Question was solely in context Egyptian attack on Sudan.)

6) UN Isr[ael]: Your short range position relieved through presence immediate vicinity of US, British, forces but your long-range position will obviously be more serious depending on how situation evolves. Action we took Leb[anon] should give you confidence that in any situation comparable circumstances we would respond to an appeal from you. There is no basis differentiation between you and Leb[anon]. Course of action which we have followed should give you great confidence in future. Whether and how we should formulate this anew is a matter on which I should like to think some

3. טורקיה, איראן ופאקיסטן.
4. עבדאללה ח'ליל, ראש ממשלת סודאן בשנים 1958–1956.

more. Sometimes, undefined relationship better than a formulation because difficult spell out all contingencies. By formulation words, you do not always know exactly how put things. You might say too much and you might say too little. As far as formal aspect matter is concerned, fact is we acted as we did and reacted to a situation which did not fall perhaps into first paragraph of Mideast reso[lution] on aggression from Communist dominated countries. This should carry for you very considerable measure assurance. Certainly, if there should be summit meeting at which we define our vital interests in the Mideast, you can be confident we would never give or agree definition excluding Isr[ael] as vital interest. This is quite unthinkable in my opinion.

On military needs, we will look into your request with an open mind. I do not feel past should necessarily be a precedent for future. This does not mean that we will necessarily depart from all our past practices, but it does mean that we will give an entirely fresh look at matter in the light of today's position.

7) On matter consultation, please formulate your suggestions more definitively.

8) Formidable aspect of situation is whether efforts will be made engage our forces in conflict with Jordanians and Lebanese, which could set whole area into violent seething. Situation, owing to discretion, may remain quiet in Lebanon, but I am not so sure things will stay quiet in Jordan. We have indications of possible Fedayeen activities. If there is desire to make situation more violent, there are possibilities of doing so. We appreciate deeply your cooperation in allowing air lifts into Jordan.

Eban: Prime Minister hopes alternative routes will be found.

Dulles: We are trying do so. We are trying to make arrangements at Aqaba, but there are difficulties to be overcome regarding storage and adequate transportation. But in any event, goodness knows how expensive it is to fly oil and we cannot go on with this for long. The British initially flew your territory little indiscreetly. I hope this matter can be worked out. They are in an extremely difficult position, not only on ground but also logistically.

Eban: The fact that planes come over Israel is also a handicap to Jordan.

Dulles: Jordanians have shut their eyes to this.

9) Herzog: Our 32-inch line could carry a quarter of Europe's oil needs.[5] Even if not put immediately into full use, it could serve as a reserve for the West. The northern pipeline Iran, Turkey will probably take more than three years to build while our pipeline would be built within six months to a year.

5. ראה מס' 21, הערה 2.

Dulles: (showing surprise) If situation develops where we shall be more free from Arab sensitivities, we might look into this.

Eban: As an alternative our pipeline would represent an important psychological factor vis-à-vis the Arabs.

Herzog: It would be built without publicity and nobody need know financial source.

Shag

23

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית
Israel Embassy in Washington to the United States Division

Coded Tel. W49 מברק מוצפן
Inc.: 130.09/2313/5 :נוסח נכנס

Washington, 23 July 1958

Most Immediate

Eytan, Comay, Shiloah; Further our 48;[1] Talk Dulles Herzog. Presence: Berry, Bergus, Meroz.

1) Dulles opened apologizing short notice talk. Have urgent request from U.K. more active US role Jordan. When we think future Jordan we naturally think fact Israel's common border with Jordan and its interest concern that country. Jordan is not really viable state without constant subsidies from without. Sketched history foreign subsidies Jordan ending with present UK financial support. Future Jordan highly dubious. When Arab union formed that seemed open long-ranged vistas through integration Jordan's economy in Iraq's, sharing oil revenues etc. etc. On that prospect we do not look with much favor now in absence assessment nature new Iraqi government. While first impressions fairly moderate, real forces behind it are not moderate at all.

One important aspect British request concerns logistical support. We are trying hard to eliminate present oil air difficulties — operate Aqaba (one tanker arrived on 22nd) and improve road from Aqaba to railroad. We hope need for oil airlift to Jordanian population may be over in two-three days.

23

1. במברק זה דיווח הרצוג על שנציגי ישראל זומנו לשיחה דחופה עם מזכיר המדינה ואת עיקרי השיחה הוא סיכם כי מדברי המזכיר השתמע שלתשובת ישראל עשויה להיות חשיבות מכרעת לגבי דחיית "התפתחויות מרחיקות־לכת" בירדן והציע לעשות הכנות להתייעצות מידית. (23 ביולי, 1958, בתיק 130.09/2313/5.)

But for considerably longer time support lift for British forces Jordan will have to continue. At present about twenty British flights daily operating to that effect.

If we took over this operation from British with our own big planes we could reduce number to four to six Globemasters per twenty-four hours.

Obviously would not want to do so without Memisrael [the Government of Israel]'s acquiescence. This arrangement would of course not be indefinite. We are urgently consulting with British. We are using Aqaba in regard civilian supplies with help commercial shipping. Even if we help British logistically that only part of what they would like our contribution be. They also request US ground forces in Jordan on which we not keen at all. When UK went into Jordan they did so with knowledge we would support them morally and logistically. They are now pressing very hard this respect.

We certainly do not want British pull out from Jordan or be in position where they might be overwhelmed. If they did pull out we know what might happen immediately. It is possible our presence would prevent armed insurrection or march West Bank refugees. Third risk would be that Hussein might lose his senses in fear of threatened assassination, although thus far has shown himself immensely courageous.

In these circumstances, do you have any advice or counsel you may want to offer? How far do you want us to go in supporting British?

2) Meroz said Secretary raised two questions: overflights and future Jordan. On overflights recalled our position as put to Lawson by Roham [Prime Minister] and as repeated by himself to Berry, on Saturday. He had been promised by Berry everything would be done alternative routes quickly as possible. We had hoped that by now matter would be finished, instead of which we face new request. Reiterating Roham's argument to Lawson (your 54),[2] Herzog said that while spiritually overwhelming majority our people are with West we alone of all countries involved in overflight question — Turkey, Greece, Italy — are without ironclad guarantee from West as to our security. We alone are putting our necks out without physical insurance policy". We fear Soviet reaction while we are exposed without watertight Western guarantees for our security. He understood from cables that matter of continuation British overflight had been discussed in Jerusalem, London. Dulles' request was a new factor and he would communicate it as expeditiously as possible to Jerusalem. He asked for more clarification on what was involved in terms of flight and duration.

Dulles said what was involved this time was temporary question of about twenty British flights per day by four to six Globemasters. He could not reply

2. מס' 8.

to question for how long this might continue. Alternatives are studied urgently with UK Defence Department etc. Major issue at this moment improvement fifty miles overland route from Aqaba to railroad.

Herzog then summarised saying your request is that in addition to oil airflift you now take over British supply operation, this involving supplies and not troops. When will oil finish and supplies begin or is it suggested simultaneously.

Dulles, Berry, replied: this correct but oil airlift should cease within next two-three days and supplies airlifts substitution for British. Globemasters would come from Cyprus and present operation would continue two-three weeks but no final estimate possible this stage since major engineering problem involved.

Herzog said would pass request on immediately but meantime without any authority wished think aloud considering Memjordan [Government of Jordan] approach such neutrals as Red Cross, UN, Switzerland, Sweden etc. With view saving urgent food, fuel, situation inside Jordan, all those bodies request permission all governments involved for assistance overflight etc., on urgent humanitarian grounds.

As Jordan government fully constitutional, difficult see how neutral government or international organization could refuse its request for help, and such government or organization could apply to all governments in area. After all, also involved are supplies for refugees. Once supplies reach Jordan it will be Hussein's prerogative distribute them and he could include British forces amongst recipients.

Dulles replied this worth consideration but would entail lengthy negotiations which would not solve immediate problem.

At end conversation, Herzog asked whether in conveying Dulles request Jerusalem he may say *firstly*, that whole matter will be treated utmost secrecy, as oil lift been treated till now, and *secondly*, that it be agreed that operation be earmarked as relating to civilian supplies for Jordan so that if matter gets published, we can say that what was involved were supplies for civilian population. Dulles confirmed secrecy, and on second question said that of course some medical supplies etc. could be included but there would also be ammunition etc.

Herzog asked as to urgency reply. Dulles said matter most urgent, hoped reply would be forthcoming morning 24th Washington time.

3) On future Jordan, Herzog said not competent express views without consultation. Dulles said understands Herzog has no instructions but would like to hear Israel Gov[ernmen]t thinking with which Herzog surely acquainted.

Herzog said basic question of utmost gravity and wished be assured that before any action taken by US or UK Memisrael [Government of Israel] would be consulted.

Dulles replied we are consulting with you now. There is tremendous UK pressure on us. We have already in regard Jordan done more than we had intended though less than what British asked. What would you do if British pulled out, would you fight again? We are disposed to keep British in Jordan at least for time being, but all depends circumstances.

I am going London weekend and shall certainly discuss this with UK but would like to have Memisrael's [Government of Israel] thoughts before leaving Washington and on specific request of airlift not later than morning 24th.

Herzog said that if present regime collapses in Jordan whole question of our relationship with that country arises. Till now relationship has been based on armistice agreement. Thus if present regime collapses legal vacuum would be created. We have always stated our position on this clearly but question is far more momentous than its legalistic aspect. We face prospect of total encirclement by united hostile pro-Soviet Arab force. Our survival is at stake. Till now we had impression that our government was thinking on assumption that US, UK, intended bolster up Jordan, maintaining it as beach-head for any future eventuality in area. If collapse Jordan around corner he feels sure his government will have to consider its attitude most basically. Matter can only be studied in context Israel's security and survival. Indicated that Lloyd had asked Elath our opinion regarding Jordan[3] and mentioned that on Israel's basic security Roham [Prime Minister] had talked with U[S] and British Ambassadors and Eban had talked with Dulles.

Dulles said important three governments, that is US, UK and Israel should reach early views as to how we look on Jordan. Added UK attitude has not been entirely consistent during recent events. Lloyd originally insisted on separation Lebanon and Jordan issues and wanted Jordan question remain completely outside UN. This view he brought to Washington conference. In New York, however, Lloyd spoke to Mazkal [Secretary-General] of UN getting into Jordan. Dulles added there is of course tremendous difference two cases not only legally and politically but also in sense that Lebanon has viable economic existence and Jordan not. These are our long-range problems on which Israel's immediate reaction sought.

3. ראה מס' 19.

Herzog asked again when reaction needed and intimated, perhaps Eban could be in contact with him in London. Dulles said this possible but his preference would be before his departure Washington. He said if US gives negative reply to UK, that may have serious impact both on UK and Hussein. US of course also aware opposite long range impact if US reply affirmative, but US tendency go ahead that direction.

Herzog asked again for assurance that no decisions would be taken by US, UK without prior consultation with Israel. Dulles agreed and said awaiting our reply.

Shag

24

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן W50

נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 23 ביולי 1958

סודי-לנמען בלבד-בהול

מחלקת ארצות־הברית; שלנו 48[1] ו־49.[2]

מחר אפגש עם המזכיר ערב צאתו ללונדון ואברר עד כמה שאפשר את מסקנות השיחה עם הרצוג היום. שני דברים ברורים:

1) תשובתנו השלילית לבריטים הביאה אותם לידי משבר וגייסו לחץ כביר עלינו באמצעות דאלס. החזות היא שיטילו עלינו אחריות להכשלת המבצע בירדן.

2) בקשר עם כך וגם נוסף על כך מתגבשת התייאשות מהסיכוי להחזיק בירדן אפילו לזמן קצר. בהתייעצויות לונדון[3] תתקבלנה החלטות גורליות בנידון, וממשלת ארצות־הברית רוצה לדעת מה דעתנו ופעולתנו האפשרית אם לא תימצא אפשרות להחזיק מעמד בירדן.

3) לאור מצב זה אנו ממליצים:

(א) תשקלו אפשרות לפתרון בעיית המעבר המידית או על־ידי נקיטת סודיות מוחלטת או באמצעות ההצעות שעלו בשיחת הרצוג היום[4] או בדרך אחרת כגון המשך התהליך הקיים במסגרת oil lift עד שנודיעכם דבר בסוד כמה ימים אחדים.

24

1. ראה מס׳ 23, הערה 1.
2. מס׳ 23.
3. מזכיר המדינה דאלס עמד לצאת ללונדון להשתתף במועצת השרים של ברית בגדאד שהתכנסה בין 28 ל־29 ביולי 1958.
4. ראה מס׳ 23.

(ב) לגבי הצעותינו לעתיד ירדן בכלל רצוי לדעת כולנו שאצא ללונדון כדי לקיים מגע עם דאלס במקביל למגעי אילת עם מקמילן ולויד ושיבוא איש מהארץ שיביא לשנינו השקפות ראש הממשלה והצעותיו ותגובותיו.[5] התירוץ הטבעי יהיה צורך בתיאום עבודת שגרירויותינו בוואשינגטון ולונדון בשעה גורלית זו.
אבן

25

א׳ אבן אל ראש הממשלה ושרת החוץ
A. Eban to the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן W55
נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 23 ביולי 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - ב ה ו ל

ראש הממשלה, שרת החוץ.

יותר ויותר מתבררות התוצאות החמורות של אי־היענות לדרישת המעבר האווירי. הבריטים מסרו לאמריקנים כי בלי זה אין ביכולתם לכלכל את המבצע בירדן. בין שזה נכון או לא נוצג כאחראים לכישלון המערבי וזאת דווקא כשגוברת אווירת השותפות עם השתיים. אנו עומדים על סף ועידת פסגה שיש בה [-] מעמדנו לרגל תביעת כרושצ׳וב להשתתפות הערבים. ורק אם אמריקה ואנגליה יכבדו זכויותינו ומעמדנו יש לנו תקווה כלשהי להצליח. לכן יש סיבה נוספת לקשור אותם לעמדה רצויה על־ידי מילוי תפקיד מכריע בהצלחת מאמציהם. אם לא נשתף פעולה בשלב זה ירגישו עצמם משוחררים מלשתפנו בקביעת גורל ירדן וכן יתבטל סיכוי הנשק והבהרה חיובית כלשהי של הדברים ששמענו על האחריות לביטחוננו.

המלצתי שנסכים להמשך הטיסות לעוד שבוע בתנאי של סודיות ושיכללו גם טיסות אזרחיות כדי שאם הדבר יפורסם, נודיע שהמדובר בעיקר באספקה אזרחית (יש בירדן מחנות אונר״א, משלחת סיוע ושאר גורמים הומניטריים אזרחיים). על־ידי הסדר כזה נופיע כמסרבים לאשר טיסות בריטיות מכוונות לפעולה צבאית וכמאשרים טיסות אספקה של ארצות־הברית שאין לה חיילים בירדן ויש לה אחריות אזרחית והומניטרית וכלכלית. כל זה בתנאי שיעשו מאמץ עליון לגמור הכביש בימים הקרובים. כשאני שוקל הנזק העלול להיגרם על־ידי היענות (ולאחר שכבר הסכמנו למעבר הראשון אין תוספת רבה לנזק שנגרם) לעומת התוצאות של אי־היענות נראה שהמאזן מכריע באופן ברור לטובת היענות כזאת המוצעת פה.
אבן

5. למטרה זאת נשלח מהארץ ראובן שילוח — ראה גם מס׳ 29, הערה 6.

26

הערת־עורך
Editorial Note

ישראל ומדינות הפריפריה

עוד בספטמבר 1957 יזם משרד החוץ תכנית של הידוק הקשרים עם איראן, טורקיה ואתיופיה. התכנית זכתה לכינוי ״ברית הפריפריה״, כינוי לא מדויק, שהרי ישראל לא כרתה ברית פורמאלית עם מדינות אלה ושיתוף־הפעולה עם מדינות אלה היה בדרך כלל במסגרת דו־צדדית בין ישראל למדינה הנוגעת בדבר. האירועים במזרח התיכון הגדילו את חשיבותה של יזמה זאת, ובישראל סברו שרצוי לערב את ארצות־הברית בתכנית, כדי שתיתן את ברכתה ותשפיע על המדינות הנוגעות בדבר להיענות בחיוב למאמציה של ישראל להתקרב אליהן. השגריר אבן התבקש להעביר איגרת בנושא זה מבן־גוריון אל הנשיא אייזנהאואר.

27

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן: W66

נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 24 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

[1]) ראש הממשלה, שרת החוץ; אישי בתכלית

בראשית השיחה הסודית בהשתתפות הרצוג, רוקוול, ברגוס, מסרתי שדר לדאלס תוך בקשה כי יועבר מיד לנשיא. אמרתי כי לרגל המצב החמור בו שרויים האזור והעולם החופשי מצא ראש הממשלה לנכון להעביר את מחשבותיו לנשיא ארצות־הברית.[1]

Dear Mr. President,

At this crucial hour I feel urgently impelled to convey to you my ideas on the situation arising out of the present grave crisis.

Those who have studied Col. Nasser's writings about his ambition to

27

1. שדר ראש הממשלה שלהלן אינו מובא במלואו. מספר מילים ושתי פסקאות הושמטו. כל ההשמטות סומנו.

dominate all the countries of the Islamic world and the African continent will not be surprised by what has occurred in Iraq or believe that the end of a chapter has been reached.

British forces in Jordan cannot save the remnants of the Hashemite dynasty. Although the internal situation in Lebanon is better than in Jordan it is doubtful whether an American army can in the long range preserve the independence of Lebanon for most Lebanese Moslems support Nasser, while the Christians are deeply divided.

The future of Saudi Arabia is precarious as is also that of the Persian Gulf principalities.

The pro-Western declarations of Iraq's new rulers should be received with deep scepticism. Iraq is, in effect, under the domination of Nasser even though the Iraqi leaders are using smokescreen tactics in order to enable the new regime to become consolidated without strong opposition from the Western powers. The new rulers of Iraq are closer to Communism than the Egyptian dictator himself, even though they include one member, Rashid Ali El Kilani, who was a pro-Nazi. Moreover, it would be dangerous to attach importance to the anti-Communist declarations of Nasser, whether they are made sincerely or not. The Soviet Union knows clearly what it is doing. It is not precipitate in its actions and advances systematically towards its aim — to dominate the Middle East with the assistance of factors which are not Communist in themselves, but which serve Soviet purposes. Nasser preeminently falls into this category. When the time comes the Soviets, should they find it necessary, will not hesitate to dispense with Nasser and to replace him by men more devoted and subordinate to the Kremlin.

The domination of the Arab Middle East by Nasser with the support of the vast power of the Soviet Union would have certain grave consequences for the western world:

One: France would be unable to find a satisfactory solution for the Algerian problem or to maintain friendly relations with Morocco and Tunis.

Two: An independent Libya would not exist for long and the position of Great Britain and the U.S. in that country would be untenable.[2]

Three: A pro Communist *coup d'état* is possible in Iran. Both Nasser and Krushchev would have an interest in such a development.

Four: Sudan would be transformed into an Egyptian domain under the veiled domination of the Soviet Union.

Five: The independence of Ethiopia would be undermined. Even now

.2 חוזים שנחתמו עם בריטניה (ביולי 1953) ועם ארצות־הברית (בספטמבר 1954) הסמיכו מדינות אלה להחזיק כוחות צבא ובסיסים בלוב, בתמורה לסיוע צבאי וכלכלי.

Nasser is actively stirring up agitation and discontent in Eritrea, Djibouti, in both Somalilands, and amongst the Moslem population of Ethiopia itself.

Six: Nasser, with Soviet aid, will carry forward his ambition and policy to dominate the whole of "Black Africa".

I need not dwell on what such a course of developments would entail for Israel and Turkey. Having seen the failure of attempts to bring about peace between Israel and Egypt, as you, Mr. President, attempted to do two years ago, we have to strengthen our links with four neighboring countries on the outer ring of the Middle East — Iran, [-], Ethiopia and Turkey — with the object of establishing a strong dam against the Nasserist-Soviet torrent. I am able to record with satisfaction that the first steps taken in this direction have been successful. We have established relations of mutual trust and friendship with the government of Iran, [- - - - -] and his closest associates, and with the Emperor of Ethiopia. Recently, our links with the government of Turkey have grown more intimate in secret channels, apart from and beyond our regular diplomatic relations.

Our object is the creation of a group of countries, not necessarily a formal and public alliance, which by mutual assistance and joint efforts, in political, economical, other fields, will be able to stand up steadfastly against Soviet expansion through Nasser, and which might even be able to save the freedom of Lebanon and, perhaps, in the course of time, of Syria too. Such a group would include [- - - - - - - -], two Moslem non- Arab nations (Iran and Turkey), a Christian nation (Ethiopia) and the state of Israel. While I hope that every effort will still be made to stem the advance of Nasser in the Arab world it is vitally necessary and possible to consolidate freedom and mutual assistance in this outer perimeter of the Middle East.

[.....].

I do not wish to exaggerate our capacity. I have a full knowledge of our material, human and other limitations, and especially of our small area and population. Nevertheless, I can say that it is within our possibility to help [- - -] in these countries. In each of them there is certain apprehension of "domination" by great powers which, owing to our size and situation, is not felt towards us. The rulers of these three countries have full confidence in us, and we can carry out the mission that I have described since, in the depth of my conviction, it is a vital necessity for us as well as a source of perceptible strength to the West in this part of the world. Our army can serve as an effective school for the developing military forces of these countries. [.....]. No less important are our scientific and research institution[s] and experts, especially in the field of agricultural development and popular education, who can bring great benefits to these lands for the sake of the preservation of their independence and their economic progress.

The construction of a broad-gauge pipeline from Elath to the Mediterranean[3] in place of the narrow pipeline now existing could in large measure serve as an alternative to the Suez Canal for the conveyance of petroleum from the East to the West. It could thus reduce Nasser's power of extortion and the prospect of Soviet domination of the area.

In the conditions which we face today it is urgently essential to give Israel complete security as to the integrity of her borders, her sovereignty and her capacity of self-defence.

I do not speak of a far-off vision. The first stages of this design are already in the process of fulfilment. But two things are necessary: U.S. support — political, financial and moral, and the inculcation of a feeling in Iran, Turkey, [-] and Ethiopia that our efforts in this direction enjoy the support of the U.S.

Since it is impossible to differentiate between the destiny of the Middle East and its peoples and the future of the world, I should like to add a few words about the Soviet Union. In my opinion, the Soviet Union will not hesitate to use force wherever she might find it useful without risk of harm to herself. At the same time I believe that she is not interested in a world war, and is confident of her ability to achieve her aims without it. Above all, she respects the military strength of the U.S. The Soviet Union seeks to establish its domination by internal subversion wherever that is possible — and there are opportunities for this, unfortunately, in nearly all the countries of Asia and Africa. It will seek to divide the Western world by inflating minor and temporary differences which exist amongst free countries. It will temporarily seek a *rapprochement* with hesitant or uncommitted groups of opinion in the West in order to produce a fragmentation of the Western family.

All Soviet words about co-existence are purely tactical, and are uttered for no other purpose than to delude the naive and the innocent in the Western and neutral worlds. The Soviets are convinced that all capitalist countries are doomed to collapse, and they on their part will do everything possible to bring this collapse nearer. Whether or not a summit meeting is held, the principles of Soviet policy will not change in the slightest measure. There may be a temporary change in the tone of public utterances, but there will be none in the system of Soviet action. Nothing but the consolidation of non-communist strength in complete unity, courage and fidelity, in order to resist all subversion, blandishments and threats, as well as to resist communist military strength, can avail to save the freedom of mankind and the independence of the nations of the West. And only constructive assistance to

3. ראה מס' 21 והערה 2 שם.

the economic development of Asian and African nations, and the development of cooperation between them, can save them from domination by the Soviet, whether through direct or indirect means.

As the son of a nation which lives in the Middle East I have dwelt chiefly on what should be done in this area. No nation will be saved by the strength of a foreign army alone. The primary salvation of every nation lies in enabling and encouraging it to stand on its own feet, in relations of mutual assistance with its neigbors and friends. This is what we are trying to do in relation to the countries which I have mentioned. I speak of a group of five nations on the outer perimeter of the Middle East, of which the northern arm will be formed by Iran, Turkey and Israel, and the southern arm by [-] and Ethiopia. Such a group can curtail the expansion of Nasser and the consequent establishment of Soviet domination. With your assistance, Mr. President, it will thus be possible to salvage freedom in this crucial part of the Middle East and even amongst some of the Arabic speaking countries of North Africa. With the flanks of the region assured, it will be easier to develop resistance to Nasserist and Soviet penetration in the remaining areas of the Arab world.

I should deeply appreciate an opportunity, Mr. President, of knowing your reaction to what I have written here, and of consulting urgently with the U.S. on these questions.

Yours very sincerely,

David Ben-Gurion

דאלס קרא השדר בעיון במקום ומסרו לידי רוקוול לאמור:

"To get it to the President immediately"

חזר והדגיש "Right away"

אז התבטא כדלהלן:

This is a very important letter. It is most important to get it to the President at once. There are a great many people who are saying you have got to go along with Arab Nationalism. Many people are trying to get the ear of the President on this matter. Yesterday, in speaking to the President, I used the same analogy as your Prime Minister does in his message. It is like streams of rivers in flood. You may not be able to stop the main stream but at least you can put sandbags around to keep the streams from overrunning the entire area. What does a settlement with Arab Nationalism mean? Does this mean to permit an attempt to overthrow Morocco, Tunisia, Saudi Arabia, Sudan? Does this mean to agree to the Arab line *vis-à-vis* Israel? It is all very well to talk in theory but when you come down to concrete things you do not know what to do. I agree with Prime Minister's description of Nasser's Pan-Arabism as being like the Pan-Germanism of Hitler.

חזרתי על תוכן ההצעות בשדר ובהמשך השיחה חזרתי שוב והצעתי כי היות והמזכיר יוצא ללונדון מחר תהיה לו הזדמנות מידית לעודד ראשי ממשלות טורקיה, פרס בקשר לשיתוף־פעולה עם ישראל.
לאחר הרהור הגיב המזכיר:

I see no reason why I should not indicate to Turkey and Iran our feeling of satisfaction that there are developing ties between you and these two countries. I indicated my feelings to the Shah when he was here and raised the question with me.

2) בשיחתי בלונדון אזכיר שוב למזכיר. על יתר חלקי השיחה במברק נפרד.[4]
אבן

28

ראש הממשלה ושרת החוץ אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון ובלונדון
Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs to the Israel Embassies in Washington and London

מברק מוצפן W82
נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 24 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

לאבן,[1] אילת.[2]
להלן תשובת ראש הממשלה ושרת החוץ. תענה שהצענו תכנית לארצות־הברית שלדעתנו יכלה להציל ולשנות המצב.[3] הגשנו הצעות לאנגליה.[4] דרושה התייעצות דחופה על כל הבעיות, או בינינו לבין ארצות־הברית או בינינו לבין אנגליה, או בינינו לבין שתיהן. אנחנו רואים גם צרפת כמעוניינ[ת] בבעיות המזרח התיכון.[5] על ארצות־הברית וגם על אנגליה לדעת כי אנו חייבים להבטיח קודם כל קיומנו, ואנו

4. במברק נוסף (אבן אל משרד החוץ, W64, 24.7.1958, 130.09/2313/5) נאמר כי סוכם עם דאלס כי אבן ייפגש אתו בלונדון, אליה עמד לצאת למפגש עם שרי ברית בגדאד. תשובת אייזנהאואר — ראה מס׳ 33.

28
1. ראה מס׳ 24, 25.
2. ראה מס׳ 17, מס׳ 19.
3. ראה מס׳ 27.
4. ראה מס׳ 13.
5. לפיכך הוחלט לשגר את גולדה מאיר לצרפת לפגישה עם ראש הממשלה דה גול — ראה מס׳ 32 והערה 1 שם.

בטוחים שיש ביכולתנו, בעזרת מדינות אחרות באזור, לעשות שירות מכריע למערב כולו. לא נוכל לקבל את התשובה היחידה שנרשה airlift לזמן בלתי קבוע, המעמיד אותנו בסכנה חמורה מצד נאסר ומצד ברית־המועצות. בייחוד שלמרות כל הפצרותינו סירבה ארצות־הברית לערוב לקיומנו כפי שהיא ערבה לקיום טורקיה ולוקסמבורג, ועכשיו למעשה של לבנון.

אנו נעלים עין עוד מספר ימים ממעבר מטוסים בריטיים ואמריקניים עד שנקבל תשובה ברורה אם ארצות־הברית רואה תועלת בדיון אתנו על הצעותינו. וכן גם עד שנקבל תשובה מאנגליה. אין ארצות־הברית צריכה ורשאית לדרוש מאתנו סיכון קיומנו למען קיום משטר חוסיין לכמה שבועות שארצות־הברית בעצמה אינה רואה שהוא בן־קיימא.

אם תתקיים ועידת פסגה בהשתתפות ערבים[6] נעמוד בכל תוקף על השתתפותנו.

ראש הממשלה, שרת החוץ

29

א׳ אבן אל משרד החוץ

A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W67

נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 24 ביולי 1958

סודי ביותר

ראש הממשלה, שרת החוץ; שלכם 82.[1]

נפגשתי הערב עם המזכיר בנוכחות הרצוג, רוקוול, וברגוס.

1) קראתי תרגום מברקכם והרציתי בהתאם.

המזכיר השיב כי מקווה שלא תהיה אי־הבנה. מוסרים לו שמבצע מטוסי הדלק ללבנון יסתיים השבוע כי ארצות־הברית תעביר את האספקה לבריטים בירדן שמובאת מקפריסין לעמאן בארבעה–חמישה ״גלובמסטרים״ ללילה, אשר יבצעו ארבע[ת] המטוסים שהבריטים משתמשים בהם. אין ארצות־הברית מתכוונת להסדר קבע. עושים כל הניסיונות להסדיר העניין דרך עקבה, העברת האספקה במטוסים הנה יקרה ביותר ויתר־על־כן, לא רצוי בהחלט כי מטוסים אלה יהיו מרותקים למבצע אספקה שכן ייעודם העיקרי להיות מוכנים למבצעי חירום.

6. ראה מס׳ 21 הערה 3.

29

1. ראה מס׳ 28.

הוא משער שאפשר יהיה לגמור מבצע של העברת אספקה במטוסים תוך שבועיים. סיים לאמור: I would think there is no incompatibility between what .you and I have said

חזרתי והדגשתי כי לפי הוראה שקיבלתי, אנו נעלים עין עוד מספר ימים. זהו מאמץ לספק הדרישה אולם אינני מוסמך להבטיח ליותר מכמה ימים וגם זאת במקשור הדברים שמסרתי בראשית השיחה, כלומר מתוך ציפייה שתוך כמה ימים יודיעני על הסכמתם להיכנס לדיון רציני על ההצעות והעניינים שהבאנו בפניו בשיחת יום ב׳[2] והיום, וכן בשיחת ראש הממשלה-לאוסון.[3] הדגשתי כמה קשה לנו לבודד עניין הטיסות לתשומת־לב מיוחדת כשהמשבר מחייב טיפול רציני ביותר באמצעים להבטיח קיום ישראל וייצוב המצב במזרח התיכון.

שורש הבעיה הוא שבאים אלינו בתביעות כאילו אנו בני־ברית ואנו אמנם מסתכנים כבני־ברית ואווירת ברית שורה בסגנון מגעינו ואילו אין לנו הביטחון וההבטחות כשל בני־ברית, טורקיה, ומדינות אירופה ולבנון. הצעתי שבהסתמך על מה שאמר לי ביום ב׳ בעניין הנשק ואחריות ארצות־הברית לביטחוננו[4] ויחסה החיובי לקשרינו עם מדינות אחרות באזור, יודיעני בימים הקרובים בעל־פה או בכתב עקרונות גישתו ונכונותו להיכנס לדיונים משותפים על־מנת להגיע להכרעות ברורות. ציינתי שהיה דיון דומה עם הבריטים.[5] הודה על המאמץ שעשינו בעניין הטיסות ואמר שיהרהר בהצעתי ויודיעני דבר.

2) עברתי לשאלת עתיד ירדן בתשובה לשאלתו מאתמול. הודעתי כי ממשלתנו מגבשת עמדתה והצעתי בהתאם לשיחתו עם הרצוג כי אביא בפניו הדברים בשיחה סודית בלונדון. השיב כי חשוב יהיה להחליף דעות בלונדון וציין יום ראשון בבוקר.[6]

נגעתי בשאלת הפסגה[7] ואמרתי שאם הערבים יוזמנו, נעמוד על שוויון ועל כך שנשתתף גם אנו. המזכיר הגיב שלא נעלם ממנו שאילו נתקבלה ההצעה הסובייטית היתה ישראל מוצאת מהשתתפות. כאן מתח ביקורת חריפה על ההצעה הסובייטית בכללה. אמר שאם הערבים ישתתפו, ברור שמדינות אחרות באזור ירצו להשתתף ואזי ייפתחו הסכרים.

2. ראה מס׳ 21.
3. ראה מס׳ 8.
4. ראה מס׳ 23.
5. ראה מס׳ 20.
6. דאלס נפגש עם אבן בלונדון ב־27 ביולי. בתיקי משרד החוץ לא נמצאו פרטים על שיחה זאת, האמריקאים שחררו לפרסום חלקים משיחה זאת ולפיה חזרו נציגי ישראל והעלו את הצעות בן־גוריון לעודד שיתוף פעולה נרחב בין הממשלות האנטי־נאסריות במזרח התיכון. לגבי ירדן אמרו כי אם לא ניתן יהיה לשמור על הסטטוס־קוו, יש לשקול פירוק ממלכת ירדן, לצרף את הגדה המזרחית לעיראק ואילו את הגדה המערבית להפוך ל״איזשהו סוג של יחידה מדינית אוטונומית שתוכל להיות קשורה לישראל״. סיפוח מלא של הגדה המערבית לישראל לא יפעל לטובתה של ישראל בשל האוכלוסייה הירדנית באותו אזור. (ראה Memorandum of a conversation, Embassy residence London, July 27, 1958, FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 31, .pp. 74-77)
7. ראה מס׳ 21, הערה 3.

מכאן עבר לדבר על המדיניות הסובייטית והחלפנו דעות. ברור היה כי אינו רוצה בפסגה ואם כי כנראה אין לו ברירה אלא להיסחף בזרם הרי יתמרן במידת האפשר למען דחיית המועד. הראה לי טיוטת האיגרת שיגיש אייזנהאואר לכרושצ׳וב מחר ובה הצעות נוהליות אחרות לגמרי מאלה של כרושצ׳וב. אמר שלא תהיה ועידת פסגה במועד קרוב כזה שרבים מצפים.

פרטים נוספים על חלק זה של השיחה במברק נפרד מחר.[8]

אבן

30

א׳ אילת אל ראש הממשלה ושרת החוץ[1]

E. Elath to the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן ל/486

נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 24 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

לויד פתח בבקשה שלא נעמיד קשיים בפניהם בהמשך האספקה לצבאם בירדן. הראה לי מברק משגרירם בעמאן על שיחתו עם המלכה האם שהזהירה ממשלת בריטניה שאם מעצמות המערב לא ימשיכו בחיזוק מעמדן בירדן לא יוכל חוסיין עצמו להתגבר על הסכנות הצפויות לה. לויד ביקשני להעביר מיד משאלתו זו והוסיף שראנדל עושה מאמצים מצדו.

שאלתיו על תגובתם להצעת כרושצ׳וב להזמין הערבים לוועידת הפסגה ואם ממשלת בריטניה תציע שישראל תוזמן במקרה ויוזמנו הערבים. הוספתי שלא קיבלתי כל הוראות בנידון ושואל ברגע זה רק לשם אינפורמציה.

לויד נבוך במקצת והשיב שלא יוכל לענות על שאלתי במקום. אך לאחר שהרהר רגע, אמר שלפי דעתו אין צורך בהזמנת הערבים, אך אם יוחלט בחיוב, יש באותו מקרה להזמין גם ישראל ומדינות אחרות שבאזור. הבעתי סיפוקי על דעתו החיובית בדבר הזמנת ישראל אך העירותי שאם בדברו על ״מדינות אחרות שבאזור״ חשב על טורקיה ופרס, הרי ישראל כשכנת הלבנון וירדן נמצאת במצב מיוחד ושונה ממצב טורקיה ופרס השוכנות בפריפריה. זכותנו להשתתף בוועידה בצד הערבים גדולה אפוא מזו של טורקיה ופרס, וזו נוסף על האינטרס החיוני שיש לנו בכל החלטה שתתקבל ביחס לירדן ולבנון.

8. לא נמצא.

30

1. נשלח גם למחלקת חבר־העמים הבריטי ולשגריר צור בפאריס.

אין אפוא לקשור הזמנת ישראל בהזמנתן או אי־הזמנתן של טורקיה ופרס. ביקשתיו שלא יסיק מהערות אלו שיש לי התנגדות כל שהיא להשתתפות טורקיה ופרס בוועידה. לויד ענה שמבין הנימוקים שהבאתי וייקחם בחשבון בפגישתו עם דאלס בשבת ובבירור שיהיה להם בשאלה זו עם ארצות־הברית ויתר בנות בריתן לפני שיענו להצעת כרושצ׳וב. הוסיף שאינו מניח שוועידת הפסגה תוכל להתכנס לפני 4 באוגוסט.

תוך השיחה נקרא בדחיפות לישיבת הממשלה וביקש שנמשיך בהקדם האפשרי.

לפני שיצאתי, ביקשתיו שיודיעונו על דיוני אמנת בגדאד הנפתחים ב־28 בחודש. השיב בחיוב וביקש מהאדו, שנכח בשיחה, לדאוג לדבר.

אילת

31
ד׳ אייזנהאואר אל ראש הממשלה
D. D. Eisenhower to the Prime Minister

Copy: 130.23/3394/3 :העתק

Washington, 25 July 1958

Confidential

Dear Mr. Prime Minister,

I have read with interest the views concerning the situation in the Middle East which you shared with me in your letter of July 24, 1958.[1] I am deeply impressed by the breadth of your insight into the grave problems which the free world faces in the Middle East and elsewhere.

You will recall that recently the Lebanese cabinet unanimously informed me that without help, that nation could not sustain its integrity against serious indirect aggression largely foreign in character and which was launched with no provocation of any kind on the part of Lebanon. As a consequence, the United States responded in Lebanon to the authentic plea of that Government for the placing within Lebanon of United States military forces in order to show our concern for the integrity and independence of Lebanon which was demonstrably and seriously menaced from without. That response reflected assurances which had been given to nations of the

31
1. מס׳ 27.

Middle East, and notably the provision of the Middle East Resolution of the United States Congress that the independence and integrity of the nations of the Middle East are vital to world peace and the national interest.[2]

Since the Middle East comprehends Israel, you can be confident of United States interest in the integrity and independence of Israel.

I have discussed your letter with the Secretary of State, who will be writing to you in more detail.[3]

Sincerely,

Dwight D. Eisenhower

32

ד' בן־גוריון אל ש' דה גול (פאריס)
D. Ben-Gurion to Ch. de Gaulle (Paris)

Copy: IMDEA 890.73/2913 העתק: ארכיון צה"ל

Jérusalem, le 26 juillet 1958

Monsieur le Président,

A mon grand regret, notre Ministre des Affaires Etrangères, Madame Golda Meir, ne pourra se rendre auprès de vous comme il avait été convenu, en raison de son état de santé.[1]

Entre temps, nous sommes confrontés par des événements lourds de conséquences qui viennent de se produire dans le Proche-Orient et qui influent sur la situation du monde entier. J'estime qu'il est de mon devoir de vous présenter un exposé des problèmes du Moyen-Orient tels que je les aperçois dans tous leurs aspects, sinistres ou favorables.

Actuellement, Gamal Abdel Nasser est le personnage central du Moyen-Orient. Peut-être n'est-il pas juste de dire qu'il est le Hitler des Arabes. Cependant, il a un point de ressemblance, pour le moins, avec Hitler: ses ambitions à longue portée ont été dévoilées par lui dans sa brochure

2. הכוונה לדוקטרינת אייזנהאואר, שאושרה בידי הקונגרס ב־7 במארס 1957, ועל־ידי הנשיא ב־9 במארס. לפי סעיפיה העיקריים הנשיא הוסמך להשתמש בכוחות מזוינים כדי לסייע לכל מדינה במזרח התיכון המבקשת סיוע צבאי כנגד תוקפנות מזוינת מצד כל מדינה שהיא הנשלטת בידי הקומוניזם הבין־לאומי, בתנאי שהדבר עולה בקנה אחד עם התחייבויותיה של ארצות־הברית על־פי בריתות, ועם החוקה של ארצות־הברית.
3. ראה מס' 37.

32
1. פגישתה של ג' מאיר עם דה גול התקיימה בראשית אוגוסט — ראה מס' 277.

"Philosophie de la Révolution", ainsi que l'avait fait Hitler dans son livre "Mein Kampf". Combien de pays d'Europe, y compris la Russie, n'ont pas attaché d'importance à ce qu'Hitler écrivait dans "Mein Kampf"! Je crains que les hommes d'Etat qui se préoccupent du Proche-Orient n'aient guère prêté attention au petit livre du dictateur égyptien.

Dans cette brochure, Nasser a défini trois aspirations:

1) Asseoir sa domination sur tous les peuples arabes,

2) Prendre la tête de l'Islam dans le monde entier,

3) Devenir le chef du continent africain.

Mais il y a un fait capital qui n'est pas indiqué dans son livre, à savoir que derrière Nasser se dresse la puissance soviétique dans son aspiration de domination universelle.

L'annexion de la Syrie par l'Egypte et la rébellion en Irak constituent les premiers pas de Nasser dans sa marche vers la suprématie, avec l'aide de l'U.R.S.S. L'Irak est effectivement tombé au pouvoir de Nasser et les déclarations pro-occidentales des nouveaux dirigeants irakiens ne sont que stratagèmes destinés à consolider le nouveau gouvernement en apaisant les appréhensions des puissances occidentales.

L'armée anglaise en Jordanie n'est pas de taille à restaurer la monarchie hachémite: les Anglais le savent et le roi Hussein également.

La situation intérieure au Liban est un peu meilleure que celle de la Jordanie, mais on peut douter que même l'armée américaine soit capable à la longue de sauvegarder l'indépendance du Liban: en effet, dans leur grande majorité les musulmans du Liban sont partisans de Nasser et les dissenssions intestines sont nombreuses parmi les chrétiens.

Par ailleurs, le sort de l'Arabie Séoudite est en suspens, tout comme celui des principautés du Golfe Persique.

La domination de Nasser sur tout le Proche-Orient musulman arabe, derrière laquelle se profile déjà la Russie Soviétique, aurait les plus graves conséquences pour la France et pour toutes les puissances occidentales:

1) La France ne parviendrait sans doute pas à trouver une solution raisonnable au problème algérien et au maintien des relations amicales avec la Tunisie et le Maroc. Nasser sapera l'autorité des gouvernements de ces deux pays et incitera l'Algérie à la rébellion;

2) La Libye ne pourrait pas demeurer indépendante car la position de la Grande-Bretagne et des Etats-Unis dans ce pays serait vite ébranlée et Nasser se trouverait en contact direct avec la Tunisie;

3) il est probable qu'une révolution pro-communiste éclaterait en Iran car, tant Nasser que Khrouchtchev ont intérêt a ce qu'elle se produise;

4) le Soudan pourrait être absorbé par l'Egypte et, de ce fait passer sous la domination indirecte des Soviets;

5) L'Ethiopie serait ébranlée: déjà en ce moment Nasser agite l'Erythrée, le territoire de Djibouti, les Somalies anglaise et [italienne], à partir des noyaux musulmans basés en Ethiopie;

6) il est possible qu'avec l'aide des Soviets et d'une propagande anti-colonialiste Nasser s'attaque à toute l'Afrique Noire.

Ce serait une dangereuse illusion que de se fier aux déclarations anti-communistes de Nasser même si elles sont sincères. L'U.R.S.S. sait ce qu'elle fait et sait aussi comment le faire. Elle n'est pas pressée mais elle progresse systématiquement vers le but qu'elle s'est fixé: dominer le Proche-Orient considéré comme une étape vers la domination mondiale et celà avec l'aide d'instruments qui sont, ou des communistes conscients ou des personnalités non-communistes ignorant qu'elles agissent en communistes. Nasser me semble être un instrument de cette deuxième espèce.

Un jour viendra où les Soviets, s'ils en éprouvent le besoin, chercheront à se débarrasser de lui. Ils installeront alors à sa place des gens plus souples et plus dévoués au Kremlin.

[.....][2]

Si la France et les Etats-Unis donnaient la main à ce programme dont les premiers échelons sont déjà en voie de réalisation, sans aucun doute, ils oeuvreraient pour le profit de tout l'Occident.

[.....]

Comme il n'est pas possible de distinguer entre le destin du Proche-Orient et celui du monde entier, je me permets d'ajouter quelques remarques sur la situation générale, mondiale, comme je la vois.

L'U.R.S.S. ne manquera pas de recourir à la force chaque fois qu'elle pourra le faire sans risque; mais à mon avis, elle n'a pas d'intérêt à se lancer dans une guerre mondiale.

Elle est persuadée qu'elle peut atteindre son but sans guerre; elle impose sa domination par le moyen de la subversion interne dans tous les pays où c'est possible, et cela l'est dans presque tous les pays d'Asie et d'Afrique. Elle veut désagréger le monde occidental en exacerbant les petites frictions temporaires qui peuvent naître entre ses différents membres. Elle tente de regrouper tous les peuples hésitants ou à tendance neutraliste, de façon à les séparer du bloc occidental. Tous ses discours sur la coexistence ne sont que propos en l'air, destinés à tromper tous les naïfs du monde occidental et du monde neutraliste. Sa véritable conviction, c'est que tous les pays "capitalistes" sont condamnés à la disparition et, en ce qui la concerne, elle fera tout en son

2. מספר פסקאות, שעניינן שיתוף פעולה בין ישראל ומדינות הפריפריה, הושמטו כאן ולהלן.

pouvoir pour rapprocher l'époque de cette disparition.

Qu'une conférence au sommet ait lieu ou non, les principes de la politique de l'U.R.S.S. ne changeront en rien. Pour un certain temps peut-être, le ton des déclarations publiques changera quelque peu, mais il n'y aura aucune modification dans les principes ni dans la méthode.

C'est seulement par la consolidation d'une force non-communiste (je ne dis pas: anti-communiste), qu'il sera possible de sauvegarder la liberté de l'homme et l'indépendance des peuples et des civilisations de l'Occident. C'est seulement en apportant une aide constructive aux peuples d'Asie et d'Afrique qu'on parviendra à les sauver de la domination directe ou indirecte des Soviets.

Comme citoyen d'un peuple libre qui a foi dans sa vocation et qui, bien que petit, est bien vivant dans le Proche-Orient, j'ai insisté sur l'action qu'il faut entreprendre ici. Aucun Etat ne peut faire son salut grâce à la force d'une armée étrangère mais uniquement par sa volonte et sa capacité de se tenir debout par ses propres moyens et avec l'aide réciproque de ses voisins, ou de ses amis. C'est cela que nous essayons de faire avec les pays que j'ai énumérés. Je connais la valeur et la qualité de l'amitié qui existe entre nos deux pays et j'aperçois pour elle un avenir plus brillant encore.

J'espère que d'ici huit ou dix jours notre Ministre des Affaires Etrangères pourra entreprendre son voyage, et discuter avec vous des affaires dont je me suis permis de vous entretenir aujourd'hui par écrit.

Je termine sur l'espoir que vous réussirez à rehausser le prestige international de la France et à résoudre rapidement les problèmes qui la confrontent.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma plus haute considération.[3]

3. תשובת דה גול — ראה מס' 275.

33

א׳ אילת אל ראש הממשלה ושרת החוץ
E. Elath to the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן ל/450
נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 27 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

מבקש אישור לריאיון עם מקמילן ולהציע לו בשם ראש הממשלה כדלקמן:

1) דברי ראש הממשלה לראנדל על שיתוף[1] התכוונו קודם כל להכרה הדדית על־ידי ממשלת ישראל וממשלת בריטניה בסכנה הנשקפת לאינטרסים של שתי המדינות ממזימות נאסר באזור ולכל מדינה עצמאית בו שאינה מוכנה לקבל עליה מרות הרודן המצרי.

2) על יסוד הנחה זו ייכנסו שתי הממשלות לדיון בהידוק היחסים בין ישראל ובריטניה לגופם, ולבירור האמצעים המשותפים בהם ניתן לאחוז במלחמה בחתירות נאסר.

3) בקשר לבקשת לויד לאילת להציע פתרונות לבעיות לבנון וירדן[2] חושב ראש הממשלה שתצמח תועלת גדולה יותר מחילופי דעות בנושאים אלה במסגרת הבירור הכללי בין שתי הממשלות מאשר בדיון ראש הממשלה בנפרד.

4) בקשר להחמרת המצב באזור, מעריך ראש הממשלה הצורך בחיזוק עוצמתה הצבאית של ישראל כמשימתה הראשונה של ממשלת ישראל ומבקש ממקמילן להשיב בחיוב לפניותינו בדבר אספקת נשק ולעזור בקבלת הפריטים שנבקש בכל המהירות. אם כי מילוי בקשתנו זו לא יוכל להיות תחליף להסדר רחב יותר של שיתוף בין שתי הממשלות לפי הקווים שצוינו לעיל, תראה ממשלת ישראל מילוי בקשתנו בדבר אספקת נשק כסימן של רצון טוב וכפתיחה להידוק היחסים בין שתי הממשלות ביתר הזירות.

אף־על־פי שאינני רואה סיכוי להיפגש עם מקמילן לפני גמר ועידת אמנת בגדאד, חשוב שאקבל תגובתכם להצעותי והוראותיכם בנידון ככל ההקדם. רצוי שבינתיים תגיע לידי באמצעות פן רשימת הפריטים שנבקש.[3]

אילת

33

1. ראה מס׳ 13.
2. ראה מס׳ 17 ומס׳ 19.
3. קומיי השיב לאילת שהצעתו לריאיון מאושרת, אך ראש הממשלה מבקשו שיעלה בשיחה בעיקר את שאלת אספקת הנשק. עליו גם להזכיר כי ישראל טרם קיבלה תשובה להצעותיה כפי שהובטח במכתב מקמילן לראש הממשלה (מס׳ 18). אין צורך להיכנס לבירורים נוספים, משום שראש הממשלה הבהיר את הדברים הבהר היטב בשיחותיו עם ראנדל ואין ספק שזה העבירם בדייקנות ללונדון. (ראה קומיי אל אילת, ד/379, 30.7.1958, 130.09/2322/1).

34

ו' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 139

נוסח יוצא: 130.09/2378/8

ירושלים, 31 ביולי 1958

סודי-לנמען בלבד-מידי

לשגריר.

ראנדל בא אלי ב־31.

א) הטיסות. הצליחו לפתוח דרך יבשתית (עקבה) ומספר הטיסות ילך ויצטמצם. לשאלתי השיב כי אינו יודע מתי ייפסקו. אמר כי הדגיש בפני שרו [סלווין לויד] הקשיים הפנימיים והבין־לאומיים בהם נאבק ראש הממשלה. אמרתי כי העיקר כי אנו מופקרים לגמרי ולא שמענו מהם דבר בתגובה לפניותינו והצעותינו. אמר כי על זה עוד ימסור לי.

ב) על כנס ברית בגדאד סיפר כי הצטרפות ארצות־הברית (אני חוזר, הצטרפות ארצות־הברית)[1] נתקבלה על־ידי כל חברי הברית בסיפוק עמוק. אמר לשאלה אם עיראק תישאר בתוך הברית, הוחלט לשבת ולחכות. אם עיראק תבקש להישאר, יתייעצו כולם.

הוחלט להעביר המרכז לאנקרה. כל החברים תמכו במבצע ארצות־הברית בלבנון ובמבצע הבריטי בירדן. מחפשים דרכים להילחם נגד החתרנות מבחוץ. הוצע להקים שירות האזנה מטעם או"ם נגד תעמולה חתרנית. אשר להכרה בעיראק, כל חברי הברית המוסלמיים בערו ממש להכיר "מסיבות ברורות". מועצת נאט"ו אישרה ההכרה, לכן תכיר גם אנגליה, אם כי אין הצהרותיה המרגיעות של ממשלת עיראק משלות אותה. כאן הערתי כי לפי הידיעות שבידינו, פרס לפחות התנגדה בתוקף להכרה, והשתיים האחרות[2] בוודאי לא "בערו". השיב כי זה נוגד הידיעות שקיבל מלונדון. הערתי כי על־ידי ההכרה הנחפזת, ויתרו ללא תמורה על קלף חשוב, שכן יותר מאשר בערו המוסלמים להכיר, בערה עיראק לזכות בהכרתם.

ג) אשר להצעותינו ופניותינו:

(1) אל נחשוב כי לא קיבלון ברצון. כל הצמרת בלונדון היתה עסוקה מאוד, ומזה ההשהיה.

(2) שמעו (כנראה מארצות־הברית) על מחשבותינו לגבי הידוק המגע עם טורקיה ופרס. הדבר נראה להם, ואנגליה פועלת בכיוון זה.

34

1. לאמיתו של דבר ארצות־הברית לא הצטרפה לברית בגדאד, אך התחייבה לשתף פעולה עם חברותיה (מלבד עיראק, שחברותה הפורמלית בברית הסתיימה רק בשנת 1959) בהבטחת הגנתן וביטחונן כנגד תוקפנות ישירה או עקיפה.
2. טורקיה ופאקיסטאן.

(3) שמעו מאילת כי ברצוננו להשיג מהם בעיקר נשק וציוד ימי. לא קיבלו עדיין פרטים, ומבקשים כי נמציא להם רשימה מפורטת.

ד) שאל איך אנו רואים המצב והסיכויים בירדן ובאזור בכלל. לשאלותיו בעניין זה לא קיבל סלווין לויד עדיין תשובה מאילת. אמרתי כי מובטח עתידה רק של אומה המוכנה להילחם על קיומה ועל עצמאותה עד לחיילה האחרון. אין אנו מתרשמים כי ירדן מוכנה לכך. אם תאבד ירדן את עצמאותה, תיכנס לחלל הריק או מצרים או עיראק. לי אישית נראה כי כפי שלדעתי לא נוכל לסבול נאסר בטול־כרם, כך לא יוכל המערב לסבול בטול־כרם את כרושצ׳וב. אם יוכל בצורה זו או אחרת להתחדש האיחוד בין עיראק לירדן, ייווצר בשביל מצרים מצב קשה בסוריה, שם ממילא אין הכול מרוצים מהמצב הנוכחי. הדבר יהווה אולי בלם בפני התפשטות הנאסריזם. על מחשבותינו המגובשות בוודאי עוד ישמע סלווין לויד מפי שגרירנו.
איתן

35

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W118
נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 1 באוגוסט 1958

ס ו ד י - מ י ד י

מחלקת ארצות־הברית.
שוחחתי עם ראונטרי. השתתפו הרצוג והמילטון.
נ ש ק. מסרתי על תגובתו בנפרד.[1]
פ ס ג ה. להשלמת הדברים שאמרתי לדאלס,[2] הסברתי כי אין אנו רואים ישראל כשורש המשבר ולדעתנו צריכה הוועידה לדון בשאלה שהגדיר אייזנהאואר במכתבו לכרושצ׳וב דהיינו, האיום על שלמותן ועצמאותן של מדינות קטנות הנובע ממדיניות נאסר. המסקנה צריכה להיות אישור בין־לאומי נמרץ לעקרון העצמאות והשלמות של כל מדינה באזור. אילו היו הערבים מוכנים להתקדם לקראת שלום לא היו נרתעים ממשא־ומתן ישיר ויש ליקוי יסודי בכל דיון של תיווך חיצוני שבא וטשטש את חשיבותו המכרעת של משא־ומתן ישיר. לא שינינו דעתנו כי אין סיכוי רציני לשלום עד שהערבים ישוכנעו שקיום ישראל מובטח ושהעולם בכללו עומד

35
1. ראונטרי אמר שמזכיר המדינה יענה בקרוב על איגרת ראש הממשלה, באותם הסעיפים שלא נדונו בתשובת הנשיא. בקשר לבקשת הנשק, ידונו בה בהקשר מכתב הנשיא אל ראש הממשלה. (אבן אל משרד החוץ, W117, 31.7.1958, 130.09/2313/5).
2. ראה מס׳ 29.

על עצמאותה ושלמותה של ישראל כחוק בל יעבור. לכן תתרום הוועידה לקידום השלום במידה שתחזק במפורש את עיקרון עצמאותה ושלמותה של ישראל ותעמוד על כיבוד המגילה, כיבוד היסודות של יחסי האומות במזרח התיכון כבכל אזור אחר. חיטוט נחפז בשאלות המפורטות התלויות ועומדות בין ישראל וערב יביא לידי ליכוד מלאכותי של העולם הערבי המפולג ולידי חזית סובייטית־ערבית מאוחדת. אינני סבור כי יש לסטות מהמדיניות הנקוטה בידי ישראל וארצות־הברית זה חודשים כלומר, לבצר את הסטטוס קוו, לערוב לגבולות הקיימים לבל ישונו בכוח ולדגול בעיקרון של משא־ומתן ישיר כדרך היחידה לפתרון שאר הבעיות.

ראונטרי אמר שחשוב ביותר שתקבל ממשלת ארצות־הברית סיכום מפורט של מחשבות ישראל על הפסגה בימים הקרובים. על תוכן הפסגה, ציטט המזכיר במסיבת העיתונאים היום, תוך הדגשת דבריו שעל הפסגה לטפל רק בעקרונות כלליים של עצמאות ושלמות מדינות ונגד חתרנות.

ציינתי שקיימת קירבה בין ההשקפה הזאת על עקרונות לבין זו שהצגתי ואחרי התייעצות עם הממשלה אמסור למזכיר תיאור מקיף של עמדתנו בעוד כמה ימים.

ירדן. ראונטרי תיאר המצב כקודר מאוד. חוסיין במצב־רוח מדוכדך, סמיר ריפאעי קיבל התקפת לב והמצב הכלכלי מיואש. קיימת הסתננות מסוריה. ההכרות בעיראק משפיעות לרעה על המלך אם כי לא באו כהפתעה. ירדן כולה חבית של חומר נפץ.

עיראק. בלונדון המליצו הפרסים והטורקים על הכרה במשטר החדש וגם מדינות מנאט״ו ובאסיה עמדו בתוקף על הכרה. ארצות־הברית סבורה, כי בנסיבות אלה לא תהיה שום ברכה במניעת הכרה, ולהפך, ייתכן כי מניעתה תדחוף המשטר החדש כליל אל זרועות ברית־המועצות ונאסר.

לבנון. לפני חודשיים סברה ארצות־הברית ששיהאב הוא המועמד הטוב ביותר. בינתיים היו מעלות וירידות בהערכת ממשלת ארצות־הברית ועכשיו נפל הפור. שמעון תמך נמרצות בשיהאב אך סולח מר־נפש. הממשלה תוחלף בימים הקרובים אך שמעון יוסיף לכהן עד ספטמבר. לשיהאב אין אשליות על נאסר. כנוצרי נאמן לא ירצה להקריב את מולדתו או להיגרר אחרי סיסמת האיחוד. ארצות־הברית מקווה שלא ידרוש נסיגת הכוחות עד ששלמותה ועצמאותה של לבנון תהיינה מובטחות.

אבן

36

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W119
נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 1 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

אפרת, מאיר, ראש הממשלה.

ראונטרי טילפן לביתי הערב ואמר שהוא מדבר מחדר המזכיר המעיין באיגרת ראש הממשלה[1] ומכין תשובה. המזכיר ביקשו לאמור לי כי הנשיא הופתע אתמול מידיעות בעיתונות אתמול כאילו פנה ראש הממשלה באיגרת לכרושצ׳וב וביקש אותו לסדר פגישה עם נאסר. לרגל הדברים הנמרצים (vigorous) שכתב ראש הממשלה באיגרתו לנשיא על כרושצ׳וב ועל נאסר מתקשים הנשיא והמזכיר להבין פנייה זו לכרושצ׳וב.

הבטחתיו לברר מיד מה קרה אך בינתיים מסרתי שלפי מיטב זכרוני אין הידיעה בעיתון מדויקת. בהיותי בארץ נפגש ראש הממשלה עם שגריר ברית־המועצות שהטיל ספק בכך אם ישראל אמנם חותרת לשלום. כתגובה אמר לו ראש הממשלה, אדרבא אם נאסר רוצה בשלום, מדוע לא תשפיע עליו ברית־המועצות להיפגש לשיחות שלום.[2] עד כמה שידוע לי, אין איגרת כתובה לכרושצ׳וב והמדובר בשיחה ההיא [ש]מהלכה בערך כפי שתיארתי. הוספתי כי אינני ממונה על יחסינו עם ברית־המועצות ואם הגרסה הנ״ל אינה מדויקת או מקיפה, אודיע על כך מחר.

גם לפני שיחה זאת, נתקלנו על כל צעד ושעל בתגובות של תמיהה על הכתבה הרועשת בעיתונות אתמול מ־יו. פי. הגנרל גרונתר[3] ביקשני הבוקר ליישב פנייה זו לכרושצ׳וב עם הערכת ראש הממשלה על נאסר וכרושצ׳וב באיגרת לנשיא. התמיהה היא מדוע ישראל משליכה יהבה דווקא על כרושצ׳וב וזאת בזמן המשא־ומתן בין המערב והמזרח על ענייני הפסגה.

סיפור יו. פי. היה למעשה חזרה על סיפור קודם של רויטר ויוחס ״לפקידי ממשלה גבוהים בישראל״. בסיפור כתוב לאמור, כי אמנם יש חשיבות מסוימת ליחסים עם אמריקה ובריטניה, אך העיקר הוא צרפת.

הסיפור ברויטר הוסיף כי פנינו לברית־המועצות בעניין נשק, אך נתקלנו בהתעלמות גמורה. אין מילה אחת מועילה לנו בכל הכתבה ותוכנה רק מזיק ופוגע

36
1. מס׳ 27.
2. על שיחת ראש הממשלה עם השגריר בודרוב — ראה מס׳ 354.
3. גנרל אלפרד מ׳ גרונתר, נשיא הצלב האדום של ארצות־הברית, ממקורבי הנשיא אייזנהאואר.

בכבודנו. האין אפשרות להתקין התאפקות וסודיות ועל־כל־פנים דיוק במסירת עמדתנו. חשוב שאדע מיד:
(א) האם הגרסה שמסרתי נכונה.
(ב) האם נשלחה איגרת לכרושצ׳וב נוסף על השיחה עם בודרוב.
(ג) אם הסיפור בעיתון מסולף, האין צורך לתקנו ולהכחישו ולהעמיד העניין על דיוקו.[4]

אבן

37

ג׳״פ דאלס אל ראש הממשלה
J.F. Dulles to the Prime Minister

Copy: IMDEA 890.73/2913 העתק: ארכיון צה״ל

Washington, 1 August 1958

Secret

Dear Mr. Prime Minister,

As you have heard directly from the President, he has discussed with me your important letter of July 24.[1] Much of what you write is close to our own thinking. The heart of the matter, as we see it, is the urgent necessity to strengthen the bulwarks of international order and justice against the forces of lawlessness and destruction which currently are at work in the Middle East. We have been glad that Israel shares this purpose, as illustrated by your deeply appreciated acquiescence in the use of Israel air space by United States and United Kingdom aircraft in their mission in support of Jordan.

There are those who say that we must seek to reach an accommodation with Arab nationalism in the radical form represented by President Nasser's movement. If by this is meant that we must agree to policies of assassination and murder, and to the destruction of the integrity of [a] sovereign state through indirect aggression abetted from outside, I most certainly cannot

4. בתשובה כינה בן־גוריון את הידיעה על איגרת לכרושצ׳וב כ״בדותה אווילית״. הוא חזר על פרטי השיחה עם בודרוב, והוסיף שעד היום לא זכה לקבל תשובה מהרוסים, והוא בטוח שלא תבוא תשובה. (ראה מברק בן־גוריון אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, W112, 1.8.1958, 130.02/2457/15.)

37
1. מס׳ 27.

concur. On the other hand, as I am sure you would agree, it is neither possible nor desirable to oppose genuine nationalist aspirations. The United States' record in favoring independence for the Arab states clearly reveals that we have favored legitimate Arab nationalist goals. We have not attempted to stand in their way. However, legitimate nationalist goals and the winning of them by peaceful means are one thing. Indirect aggression, and attempts by a larger state to force its will upon a smaller one, all in the name of nationalism, are quite another. Our action in Lebanon, and that of the British in Jordan, was taken in defense of the principles of international law and justice, the current spreading violation of which in the name of nationalism could, if unchecked, bring anarchy to the Middle East.

You are right in saying that American troops in Lebanon and British forces in Jordan cannot in the long run preserve the independence of those countries. They can, however, give pause to the expansionism of aggressive forces and give the world community an opportunity to take further steps designed to preserve the independence of free nations.

In the long run, the factor essential to the preservation of the independence of nations is the determination of the nations themselves to remain free. The world is well aware that Israel has this determination.

The United States has been happy to encourage Israel in its efforts to stand on its own feet and we now appreciate the frankness with which you have discussed your plans for developing close relations with the nations mentioned in your letter in the interests of promoting the security of the Middle East and of Israel itself.

We share your awareness of the factors which make it preferable that these developing relationships be kept at this time on as informal a plane as possible. For our part, we are prepared to do what we can to be of assistance. There has been brought to my attention your suggestion that a high-level representative be designated to visit the countries concerned for this purpose.[2] I am not certain that this procedure is the best way to accomplish what we both have in mind but I certainly will give your suggestion the most careful thought.

Like Israel, we are deeply interested in strengthening the security of the nations in the Middle East which are determined to resist the expansionist forces at work in the area. You are aware of the action taken by the United States in London to strengthen its relationship with Turkey, Iran and

2. ואכן ארצות־הברית הודיעה לראשי המדינות הנוגעות בדבר על עניינה בחיזוק קשריהן עם ישראל. (ראה הרצוג אל שילוח, 29.8.1958, 130.09/2313/5.)

Pakistan. Out of this action will flow increased United States contributions to the security needs of those countries.

With regard to Israel's security, the President has already written to you of the implication for Israel of our action in Lebanon.[3] We believe that Israel should be in a position to deter an attempt at aggression by indigenous forces, and are prepared to examine the military implications of this problem with an open mind.

I share your belief that the Soviet Union does not desire a general war at this time. I also agree with you that no one should allow Soviet public maneuvers to deceive him into thinking that the principles of Soviet and International Communist policy have changed. In the face of the constant Soviet Communist threat the only recourse is for the free world to make every effort to strengthen itself against aggression both direct and indirect. The critical situation in the Middle East today gives Israel manifold opportunities to contribute, from its resources of spiritual strength and determination of purpose, to a stable international order.

Permit me to thank you for the clear, frank and timely exposition of your views which you have given the President and me.

We really value them.

Sincerely yours,

John Foster Dulles

38

י׳ אבידר אל משרד החוץ
Y. Avidar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 863

נוסח יוצא: 130.09/2327/4

מוסקבה, 1 באוגוסט 1958

סודי-לנמען בלבד-מידי

מחלקת מזרח אירופה.

הוזמנתי לפני שעה לזורין אשר מסר לי איגרת, להלן תרגומה:

ממשלת ברית־המועצות רואה הכרח — neobchodimim — להודיע לממשלת ישראל את הבא: מן הימים הראשונים של ביצוע האינטרבנציה המזוינת על־ידי ארצות־הברית ובריטניה הגדולה נגד לבנון וירדן, מנצלים המטוסים הצבאיים

3. מס׳ 31.

האמריקניים והאנגליים בהרחבה את השטח האווירי של ישראל לשם העברת חילות כיבוש אנגליים לירדן, לשם ציודם מבסיסים הנמצאים בקפריסין ובנקודות אחרות של המזרח הקרוב ואירופה. וכמו־כן, לשם "הפגנת כוח".

בהתאם להודעת אישים רשמיים של בריטניה הגדולה, ממשלת ישראל "נתנה היתרה הבלתי מסויג" לטיסות המטוסים הצבאיים האנגליים והאמריקניים הנזכרים, המשתתפים בפעולות התוקפניות של ארצות־הברית ובריטניה הגדולה במזרח הקרוב.

עמדה זאת של ממשלת ישראל עושה את ישראל שותף ישיר של פעולות תוקפניות של ארצות־הברית ואנגליה נגד עמי לבנון, ירדן ומדינות ערביות אחרות.

ממשלת ברית־המועצות מפנה תשומת־לב ממשלת ישראל לכל רצינות התוצאות האפשריות של עמדה כזאת של ישראל כרגע, כאשר גדל האיום לשלום במזרח הקרוב והתיכון. ממשלת ברית־המועצות רואה כמו־כן להכרחי להפנות תשומת־לב ממשלת ישראל לכך שבהעמידה את שטחה האווירי לרשות אנגליה וארצות־הברית, היא נושאת באחריות להתגברות המתיחות במזרח־התיכון, אשר יכולה לעבור - pererasti — לסכסוך בעל תוצאות מסוכנות מיוחדות — cherezvichajno — לאינטרסים הלאומיים של ישראל עצמה.

אבידר

39

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן 864
נוסח נכנס: 130.09/2327/4

מוסקבה, 1 באוגוסט 1958

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

הבטחתי להעביר האיגרת[1] והעירותי בשמי שהנני מניח כי ידוע לממשלת ברית־המועצות שישראל מחתה על התחלת העברת המטוסים הבריטיים בשטחה וכי לאחר ההטסה הראשונה, אין ישראל מרשה השימוש בשטחה האווירי לשם העברת מטוסים צבאיים אנגליים ואמריקניים בפעולותיהם באזור. הוספתי כי פנינו לשלום עם שכנינו וציטטתי תשובות ראש הממשלה לשאילתות של ברגר.[2] הודעתי כי תוכן

39

1. מס' 38.
2. ב־29 ביולי הגיש חבר הכנסת הרצל ברגר שורה של שאילתות, וביניהן: "המוכנה הממשלה להציע למעצמות הגדולות להזמין את ישראל והמצרים לשיחות שלום". על כך השיב ראש הממשלה "אין מעצמה אדירה במערב או במזרח שאינה יודעת כי אנו מוכנים לשבת עם כל אחד משכנינו או עם כולם יחד, וללא כל תנאי מוקדם, ולכונן יחסי שלום בינינו שיהיו לברכה לנו, לשכנינו ולאזור כולו, על בסיס של שוויון והדדיות". (ראה **דברי הכנסת**, מושב שלישי של הכנסת השלישית, כרך XXIV, עמ' 2425.)

האיגרת מפליא, הואיל ואין כל יסוד לראות ישראל כשותף ישיר או בעקיפין בפעולות הנזכרות המתרחשות עתה באזור והואיל ואין בשום פנים להטיל על ישראל אחריות כלשהי להתגברות המתיחות באזור.

זורין ענה כי העובדות מדברות עבור עצמן וכי האיגרת מסתמכת על הודעת מקמילן.[3]

השיבותי כי בהודעת מקמילן הוזכרה גם מחאתנו וכי הנני משוכנע שידוע לממשלת ברית־המועצות כי מאז אין ישראל מרשה שימוש בשטחה האווירי.

זורין השיב כי דבר המחאה חדש בשבילו, כן חדש בשבילו כי ישראל אינה מרשה יותר שימוש בשטחה האווירי. אם ברצונה של ממשלת ישראל להשיב על האיגרת ולנסות להכחיש העובדות שנמסרו בה, הרשות בידה לעשות זאת. זורין נמנע מלהמשיך בשיחה. הנני מציע כי התשובה לאיגרת תישלח בהקדם האפשרי.

אבידר

40

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W139

נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 2 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית.

שיחה עם ראונטרי היום; נכחו ברגוס, מרוז.

איגרת ברית־המועצות:[1] המזכיר יוצא היום אך ראונטרי ימסור לו על האיגרת בטרם יצא. הדגשתי כי ארצות־הברית שהשפיעה עלינו להרשות הטיסות, קיבלה אחריות מוסרית מוגברת. המסקנות צריכות להתבטא בהחשת ההיענות על בקשת הנשק ובהבהרה שארצות־הברית נמנתה וגמרה לעזור לישראל להגן על עצמה נגד תוקפנות. ראונטרי אמר שאין ספק לגבי תמיכת ארצות־הברית בעצמאותה ושלמותה של ישראל. שאלתי, האם ברית־המועצות יודעת זאת. השיב שממשלת ארצות־הברית סבורה שכן. אמרתי שבפגישה הבאה עם ברית־המועצות,

3. ראש ממשלת בריטניה, הרולד מקמילן, אמר בדיון בבית הנבחרים הבריטי ב־17 ביולי על הנחיתה בירדן כי ממשלת ישראל התירה למטוסים הבריטיים שהטיסו חיילים לירדן לטוס מעל לשטחה.

40

1. ראה מס׳ 38, 39.

יש לכם הזדמנות יקרת־ערך להבהיר מדיניותכם בנידון. אמר ששוקלים תוכן ההודעה האמריקנית במועצת הביטחון ויש להניח שהיא תקיף כל יסודות מדיניותה.

א מ ב ר ג ו:[2] מסר לי במפורש שאין יסוד לידיעה בעיתונות כאילו שממשלת ארצות־הברית דוגלת באמברגו. במהלך השיחה התברר כי יש לארצות־הברית שתי הסתייגויות לאמברגו:

א) האמברגו שעליו מדברת ברית־המועצות כולל טורקיה, פרס ופאקיסטאן ופירושה, חיסול מערכת ההגנה המערבית.

ב) אשר לאמברגו יותר מצומצם הרי זה תלוי בפיקוח קפדני ובהנחת יחס שווה של ברית־המועצות והמערב להסכמים בין־לאומיים, דבר שאין ארצות־הברית מאמינה בו. ציין שאותם הקשיים לגבי פיקוח שעמדו לשטן בדרך להסכם על פירוק נשק כללי באו״ם, מזדקרים פה במלוא שיעור קומתם.

ו ע י ד ת מ ו ע צ ת ה ב י ט ח ו ן:[3] מסר שעמדת ארצות־הברית היא שאם יתעורר דיון הנוגע לאינטרסים של ישראל יש להזמין ישראל על־פי כללי מועצת הביטחון המקובלים. השאלה היא מה יהיה היקף הדיון ותוכנו. מניח שהדיון הוא רק בהאשמת ברית־המועצות נגד אמריקה ואנגליה על תוקפנות בלבנון וירדן ועל האשמת ארצות־הברית ובריטניה נגד קע״ם בדבר התוקפנות העקיפה. במקרה זה, ברור שלבנון וירדן שייכות לסוגיה הראשונה וקע״ם, כמטרת ההאשמה, משתייכת לשנייה (רמז שישראל אינה נאשמת בתוקפנות ואין בה צבאות זרים). סיכומו של דבר: עמדת ארצות־הברית תושפע מתוכן הדיון ומהחלטת ממשלת ישראל אם היא רואה עצמה כנוגעת לאותו תוכן. הביע הנחה שבעוד כמה ימים יתברר אם הדיון יצומצם כפי שרוצה ארצות־הברית או אם יתרחב עד להקפת בעיות ישראל.

הוסיף שהמזכיר התרשם מדעתי שאין ברכה בחיטוט בבעיות השלמה בין ישראל ומדינות ערב כל עוד אין נכונות ערבית למשא־ומתן. אמרתי שאני מתנגד לתיווך חיצוני ולחץ בין־לאומי בעניינים שרק ישראל ושכניה יכולים לפתור אותן במשא־ומתן ישיר אך יהיה בריא אם הוועידה תאשר כמה עקרונות כגון עצמאותן ושלמותן של המדינות כולל ישראל וחובת עמי האזור לכבד המגילה וכו׳. אמר שספק אם הוועידה בכלל תקבל החלטות אך ארצות־הברית תסביר עמדתה ואולי יבוא המשך לוועידת הפסגה אם בעמדות שתובענה בה יהיה בסיס כלשהו להסכם.

אבן

2. ועידת הפסגה שהציעה ברית־המועצות (ראה מס׳ 21, הערה 3) היתה אמור לדון בין היתר בהפסקת משלוחי הנשק למזרח התיכון.

3. בין 15 ביולי ל־7 באוגוסט קיימה מועצת הביטחון דיון במשבר במזרח התיכון. בדיון זה לא הצליחו להגיע לידי החלטה, והוחלט להעביר את הדיון למושב מיוחד של העצרת הכללית. במסגרת חילופי הדברים בין ברית־המועצות וארצות־הברית הציעו האמריקאים לכנס את ועידת הפסגה שהציעה ברית־המועצות במסגרת מועצת הביטחון.

41

מ׳ קומיי אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון ובלונדון
M. Comay to the Israel Embassies in Washington and London

מברק מוצפן W117 (ואשינגטון)
נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 3 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

בהמשך לשלי ד/114,393.[1] ראש הממשלה קיבל ראנדל ב־16.30 בשבת על־פי בקשת האחרון. נוכח קומיי. ראנדל הסתמך על מה שכבר מסר למנכ״ל על פתיחת קו אספקה דרך עקבה. עתה יש צורך להביא לשם גדוד נוסף של חיל דרכי תחבורה (L[ines] of C[ommunication] Troops) לשמירת האספקה שם ועל הדרך לעמאן. אין להטיל תפקיד זה על אחד משני הגדודים הנמצאים בעמאן ולכן ממשלת בריטניה מבקשת באופן דחוף רשות להטיס הגדוד מקפריסין מעל ישראל. למעשה יגרום להגברת הטיסות הקיימות רק ליומיים־שלושה הבאים. במקרה של דליפה, תודיע ממשלת בריטניה על אופי הכוחות.

תגובת ראש הממשלה:

א) עצם פנייה כזאת — בעיקר אחרי שנתפרסמה המחאה הרוסית כלפינו — הנה מפליאה ומעציבה. לו היה הוא, ראש ממשלת בריטניה, לא היה עולה בדעתו לעשות זאת בנסיבות הקיימות. ממילא עמד להזמין ראנדל עקב המחאה הרוסית שנתקבלה אמש. מתחילת הטיסות לא ציפה ראש הממשלה שהסובייטים ישבו בשקט בנידון. העלמנו עין, אבל בלב כבד ולו ידענו מראש שהעסק נמשך כל־כך הרבה זמן, לא היינו מסכימים בכלל. הרבה ישראליים שהם רחוקים מלהיות פרו־סובייטיים מתקיפים את אישורנו המקורי כמשגה וייתכן כי הם צודקים. ראש הממשלה בעצמו אינו מתחרט על ההחלטה אולם מאז מתח סמכויותיו יותר מדי (overstretched my authority). בכל אופן, לו היה משלים כעת עם המשך הטיסות היה פושע נגד עמו. ובכך מוכרח לדרוש מממשלת בריטניה להפסיק הטיסות מיד ולחלוטין.

ב) ראש הממשלה שלל גרסת ראנדל שיש להעריך המחאה הרוסית כדבר מילולי גרידא (for the record) שסתם מצטרף לאיגרות הרבות שכבר נשלחו לארצות־הברית, לאנגליה, טורקיה, פרס ולאחרים, ושהרוסים לא יעשו שום דבר של ממש באזור כעת.

ראש הממשלה ציין שהמחאה בנימה מאיימת מאוד לעומת מה ששמע על מחאה מקבילה לאיטליה בקשר למעבר הכוחות האמריקניים ללבנון. אין דמיון בין

41

1. במברקים אלה דיווח תמציתי מוקדם על הפגישות עם ראנדל ולאוסון (המברק ללונדון, ד/393, 2.8.1958, 130.09/2322/1).

מצבנו לבין מצב המדינות המערב. ברית־המועצות לא תעיז להתקיף אפילו לוקסמבורג או איסלנד כי אז תצטרך להילחם נגד ארצות־הברית ונאט"ו שיחד מהוות כוח העולה על זה של ברית־המועצות, אפילו מבלי להביא בחשבון בעיית השליטה על הגרורות. לעומת זאת, ישראל עומדת לגמרי לבד. הרבה עמים אוהדים ישראל אבל אפשר לרוסים להשמידנו במשך חמש דקות ומה יכולים אז הידידים לעשות? הנה קיבלנו מכתבים במישור גבוה מממשלת ארצות־הברית שמביעים חרדה לשלמותה ועצמאותה של ישראל, אבל חסרה מילת המפתח והיא "ערובה". נוסף לכך אנו מוקפים על־ידי אויבים באזור ואותו הנשק שהמערב סיפק לעיראק, או שהבריטים עלולים להשאיר בירדן, ישמש נגדנו. אנו מוכרחים להתייחס ברצינות לאיומים רוסיים.

ג) כשראנדל שאל למה לא להשיב לרוסים באופן אדיב שזה לא עסקם, הגיב ראש הממשלה שלהלכה זה נכון אבל למעשה איך יכולה לישראל להרשות לעצמה להגיד זאת כאשר מעצמות אדירות כמו אנגליה וארצות־הברית לא אמרו זאת לברית־המועצות לגבי עזרתם ללבנון וירדן על־פי בקשת ממשלותיהם (כאן התפלא ראש הממשלה שלפחות ממשלת ארצות־הברית לא נקטה בקו זה).

ד) לגבי הבקשה אשר ראנדל הביא, העיר ראש הממשלה שהיה יכול להבין זאת לו היה גורל אנגליה עצמה תלוי בזה, אבל אפילו גורל ירדן לא יושפע, ממילא הוא אינו מאמין שאין אפשרות אחרת לשמור על האספקה. תושבי עקבה לא יעיזו להתקיף הבריטים ואין סכנה רצינית בדרך משם לעמאן — דרך המוכרת לו אישית.

ה) ראנדל עורר אפשרות עיכוב התשובה לברית־המועצות, לפחות ל־48 שעות אחרי ישיבת הממשלה, וזה לתת לבריטים להרוויח קצת זמן, אבל ראש הממשלה שלל הצעה זו באופן מוחלט והוסיף שהנו מכין טיוטת תשובה שתישלח בלי דיחוי אם הממשלה תאשר זאת, ושוב הנו מתפלא שראנדל לוחץ ומבקש המשך הטיסות. לגבי ירדן, אמר ראנדל שהבריטים רואים שיפור מסוים במצב הפנימי, אבל ראש הממשלה לא האמין שהם יישארו שם זמן רב או שיש סיכוי למשטר להחזיק מעמד. ראש הממשלה הוסיף שיש כאלה שכבר שואלים איך הבריטים יכולים להוציא את עצמם משם.

ראנדל הבין שלא היה טעם להתווכח הלאה וסיכם שיבריק הביתה שראש הממשלה דורש הפסקה לחלוטין (to stop absolutely). אבל ייתכן שלא תהיה אפשרות טכנית בשעה כל־כך מאוחרת לבטל הטיסות באותו לילה, זאת אומרת, מוצאי־שבת (ציין שבזמן האחרון טסים רק כ־5 אווירונים ללילה). לזה ענה ראש הממשלה שלפי דעתו אפשר עוד להפסיקם, אבל אם יתברר אחר־כך שזה היה בלתי אפשרי, לא נריב אתם על זה.

בסיום, הביע ראנדל הוקרת ראש הממשלה שלו וממשלתו על שיתוף־הפעולה מצד ישראל עד כה וראש הממשלה הביע תקוותו שממשלת בריטניה תקבל בהבנה ידידותית הנימוקים מדוע צריך להפסיק. אחרי עזיבת ראנדל, תיאר ראש הממשלה הפנייה הבריטית כגסות־רוח.[2]

2. ראנדל פנה טלפונית למנהל הכללי של משרד החוץ ב־3 באוגוסט וביקש שישראל לא תשיב באופן מידי לשדר של ברית־המועצות, מבלי שתינתן הזדמנות לממשלת בריטניה לדון עם

מיד אחרי הפגישה עם ראנדל, נפגשתי עם לאוסון בביתו, מסרתי לו על השיחה עם ראנדל ובשם ראש הממשלה, ביקשתי שגם האמריקנים יפסיקו מיד ולחלוטין כל טיסות מעל ישראל. לאוסון קיבל זאת בלי ויכוח או תגובה והבטיח להבריק לוואשינגטון מיד. גם הוא הביע ספק לגבי ביטול הטיסות לאותו לילה וציין דרך־אגב שכעת יש הרבה יותר טיסות אמריקניות מבריטיות ובאווירונים יותר גדולים ושהתכנית הקיימת היתה מסתיימת עד ה־6 לחודש.

לאוסון לא התייחס באהדה לפניית הבריטים האחרונה וציין שממשלת ארצות־הברית הצטרפה לבקשה הבריטית המקורית, היות וגורל המשטר בירדן היה תלוי בזה אבל בוודאי שאין להתייחס לבקשה האחרונה ברוח זו כי ירדן תתקיים או לא תתקיים ללא קשר עם שאלה זו.

קומיי

42

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W146

נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 3 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

בן־גוריון, מאיר.

הוזמנתי למזכיר לביתו ושוחחנו 30 דקה ערב המראתו לברזיל. השתתפו הרצוג, ראונטרי, רוקוול. המזכיר היה נרגש כפי שלא הכרתיו אף פעם. אמר שהנשיא והוא נזדעזעו עד עמקי הנפש מההודעה שקיבלו מישראל על החלטת ממשלת ישראל להיכנע בן רגע לשדר הסובייטי משלשום.[1] דאלס אמר שאינו מייחס חשיבות כלשהי לתביעה הבריטית להטסת גדוד נוסף ואינו מזדהה עם תביעה זאת.[2]

ישראל. בעניין הטיסות ביקש להמשיך ולקיים את הסידורים הקודמים, והודיע שיצטרך לבקש ריאיון דחוף עם ראש הממשלה. איתן השיב שהוא רושם לפניו את הדברים, אך אין לו שום הוראות המרשות לו להעיר הערות נוספות או להוסיף על הדברים שראש הממשלה אמר לו אתמול. (ראה קומיי אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון ובלונדון, W121, 3.8.1958, 130.09/2322/1.) למעשה, הוסיפו הבריטים לקיים טיסות אחדות מעל ישראל במקרים חריגים, מקרים אלה קיבלו אישור מוקדם מישראל.

42

1. ראה מס׳ 38, 39.
2. ראה מס׳ 41.

גם העניין של טיסות האספקה של ארצות־הברית אינ[ו] עוד העיקר. מתעוררת פה שאלה הרבה יותר חמורה, יסודית וחיונית. האם ישראל נכנסה למצב־רוח כזה שיש לצפות שבקבלת מכתב מאיים מברית־המועצות, תשתחווה אפיים ארצה ותיכנע. הנחת הנשיא והנחתו עד היום היתה שישראל תהיה המדינה האחרונה לאבד את stamina שלהם ולמכתב הסובייטי שאינו שונה בעצם ממכתבים רבים שנשלחו ועוד יישלחו למדינות חופשיות בעולם ושכולם pure bluff. כשפרס מקבלת מכתב כזה, דרכה להשהות התשובה שבוע ימים ואז להשיב בשוויון נפש ואומץ לב ולעמוד על מה שהיא חושבת לנכון ולנחוץ וכן הדבר עם טורקיה. אם המצב הוא שעמדה ישראלית כלשהי תשונה לאלתר על־ידי מכתב ממוסקבה, הרי משתנ[ה] מקצה אל קצה תמונת היחסים בין ארצות־הברית וישראל ומתחסל רושם השותפות שהיתה שוררת בין שתי המדינות בראשית המצב ובהערכת האמצעים הדרושים לטיפול בה. הרושם העמוק שקיבלו הנשיא והוא מאיגרת ראש הממשלה עומד עכשיו ומתערער כי מה קרה פה? נתקבל מכתב מברית־המועצות ובלי להתייעץ עם ארצות־הברית או להודיע לה מראש או to put our heads together to see what to do about it, באה פנייה מבוהלת לארצות־הברית ללא התייעצות כלשהי עם בקשה שתיכנע היא ותיכנע ישראל מידי מכתב ממוסקבה. שוב ברצונו להדגיש כי אינו מתעניין כבר בעניין הטיסות לגופן, יש ל[כ]ם מלוא הזכות לראות את המעמסה מיותרת. השאלה היא מה מידת נכונותה ויכולתה הנפשית של ישראל לעמוד בפני איומי סרק של מוסקבה. הוא מבקש בהפצרה שאעסיק ראש הממשלה בשאלה הזאת ולא בשאלת הטיסות. על־ידי כניעה כזאת לא תתחבב ישראל על ברית־המועצות אך תפסיד ידידיה בכל מקום אחר. This is great issue. It is the degree of your subservience to Soviet threats. I don't think that you will win Soviet favor but subservience to Soviet threats will leave you in a position where you will have no friends.

העיקר אינו הטיסות. בכל מקרה כזה הדבר החיוני ביותר הוא לא להפגין לברית־המועצות שמכתביה מביאים לידי כניעה מידית. אם ישתרר רושם כזה במוסקבה, הכל אבוד. ארצות־הברית נכנסה ללבנון ובריטניה לירדן לאו דווקא בגלל לבנון או ירדן, אלא מפני שסברו (והיה לו הרושם עד כה כי גם ישראל חשבה כך) כי הגיעה השעה להציב תחום לתוקפנות נאסר ולשמור זכויותיהן של המדינות הקטנות. היה לארצות־הברית רושם שישראל תמכה במגמה זאת ואף ייעצה עצות נועזות ומרחיקות לכת ביותר והנה מפגינה ישראל חולשה מבהילה מול מכתב ממוסקבה.

בתשובתי הבעתי תימהון עמוק על הפירוש שנותנים הנשיא והוא למה שסיפר ראש הממשלה לשגריר בריטניה וקומיי ללאוסון. אין מדינה עלי אדמות שהסתכנה כישראל בעמידתה בפני איומים סובייטים כשאין לה ביטחון שיש למדינות אחרות המסתכנות פחות. המצב הוא שזה שלושה שבועות אנו מפצירים בבריטים להמציא דרך אלטרנטיבית. אין לנו שום רושם שהמשך הטיסות מעל לישראל הוא באמת חיוני למפעל המערבי כפי שהיה בשלב הראשון. מאידך, אני לא מתבייש להודות כי אנו מתייחסים ברצינות גדולה למכתב ברית־המועצות. פה חזרתי מילולית על מה שמסר ראש הממשלה לראנדל בדבר השוני בין ישראל מזה לבין איסלנד, לוקסמבורג ומדינות אחרות מזה. אנו לא מוגנים על־ידי ערובה אמריקנית, וברית־

המועצות יכולה וגם מסוגלת להשמידנו בחמש דקות. חייבת ממשלת ארצות־הברית להעריך ולכבד את המצב המיוחד הזה ואסור לה לערבב מצב זה עם רוח כניעה או פניית עורף לערכים ומושגים יסודיים.

בתשובתו שלל דאלס נמרצות את דברי ראש הממשלה על מצבה הביטחוני של ישראל. הנשיא החליט בהסתמך על החלטת הקונגרס שאם תותקף ישראל על־ידי ברית־המועצות, תבוא ארצות־הברית בכוחה המזוין לעזרת ישראל. זוהי המשמעות של החלטת הקונגרס לגבי ישראל ואין הוא מבין מדוע מתקשה ראש הממשלה לתפוס עובדה יסודית זו. שאלתי האם אני מוסמך למסור לראש הממשלה שאם תותקף ישראל על־ידי ברית־המועצות, תילחם ארצות־הברית בברית־המועצות. דאלס אמר without the slightest doubt ועליו להוסיף דבר לא פחות חשוב, הוא שברית־המועצות יודעת היטב שזהו המצב ולכן כל הסיכויים להתקפה סובייטית [הם חסרי] שחר לחלוטין ואין שום ערך למכתב זה ששלחה ברית־המועצות אליכם. להפך, ישראל מסכנת את ביטחונה במידה שהיא נכנעת לאיומי ברית־המועצות וגם מסכנת אחרים על־ידי תקדים כזה. ארצות־הברית מסתכנת בשעה זו יותר מאשר כל עם אחר שכן אם ברית־המועצות תחליט לעשות מלחמה, היא לא תעשה אותה נגד ישראל כי על־ידי כך לא תרוויח מאומה. מגמתה העיקרית תהיה להשמיד את כוחה התוצרתי והצבאי של אמריקה ואם תשיג מטרה זאת הרי הכל נופל לידה לרבות ישראל. ואם תפרוץ מלחמה היא תפרוץ נגד אמריקה ולא נגד ישראל. הערכתנו היא שייהרגו 40,000,000 בהתקפה כזאת אם תבוא. המצב הוא שארצות־הברית התחייבה לישראל לא פחות מאשר לכל מדינה אחרת ברחבי תבל לרבות מדינות נאט״ו שאם תותקף על־ידי ברית־המועצות תילחם ארצות־הברית למענה. You have protection from U.S. beyond anything that protects Luxembourg. אם ראש הממשלה אינו מאמין בהתחייבות חגיגית זאת שיש בה תמיכת הנשיא והקונגרס, זוהי זכותו אך אז אין אפשרות להגיע לידי שותפות עם אמריקה. הוא מוכן לאשר את ההתחייבות הכלולה בהחלטת הקונגרס לגבי ישראל, אך אין ביכולתו להרחיק לכת מעבר לה, כי אין לארצות־הברית התחייבות יותר categoric or explicit מזאת כלפי מדינה כלשהי בעולם.

חזרתי ואמרתי כי הוא מסיק מסקנות מוגזמות משיפוט קר ומאוזן של ראש הממשלה, כי הסיכון שבהמשכת הטיסות גדול מהסיכון שבהפסקתן כי אינן אפילו מכריעות לגבי המפעל הירדני. דאלס ענה שאם תתמוטט ירדן עכשיו, יהיה מצב ישראל חמור ביותר אך אין ברצונו בכלל לדבר על טיסות או על ירדן ולבנון. היה מבין אותנו היטב אילו באנו לארצות־הברית ואמרנו: ״לא נרשה את הטיסה החדשה המוצעת על־ידי הבריטים. אשר לטיסות האמריקניות אולי נשב ונתייעץ לאור המכתב הסובייטי ונחליט יחד כיצד להתנגד כדי לא להראות חולשה בעיני הסובייטים ויחד עם זה, להביא העניין לידי סיום קרוב״. במקום נוהג מכובד כזה, היתה פאניקה ולא היתה התייעצות ויש הפגנת בהלה בעיני ברית־המועצות שהיא התופעה המסוכנת ביותר לשלום האזור והעולם. הוסיף:

The President and I feel that this is like Munich period, we are disposed and ready take a strong stand no matter what the consequences. If we all stand up to Soviet threats together, the Middle-East countries will not have the fate of Czechoslovakia. The United States is behind you but the United States

can not be stronger than the people in the front line. If the front line is going to give in we are in bad position.

[עוד הוסיף דאלס:][3]

Under Eisenhower doctrine on your request we will have to come to your aid. Nothing could be more obvious, categorical or clear.

If you feel that this is not sufficient and you prefer to comply with Soviet wishes it is for you to decide. We should have to draw our own conclusion. The Soviets send notes like this like dimes. They are treated by other nations for what they are — BLUFF (written in capital letters) I am not upset by your position on airlift of troops. You can take any position you like. What upsets me is your subservience to Soviet demands. We have moved into M[iddle] E[ast] to demonstrate to Soviet and Nasser that we have decided to say STOP (written in capital letters). If you think that is not right you should say so. But you told me your government thought this policy was right. By submitting immediately you give Soviets a sense of inflation of their power.

כשהרצוג אמר שהוא מעמיד העניין במישור אחר מזה שנדון עם ראנדל ולאוסון אמר דאלס:

Mr. Dulles: I do not care for additional British units. They can be fixed up otherwise. As for our planes I would have thought our airlift would be finished in few days. But that is not point. Point is that instead of saying to us there is a Soviet note, let us consult what we should do about it, you forthwith submitted and requested United States planes to stop their flights. This is the aspect to which I should like you to give a new look.

Mr. Eban: I will convey your position to Prime Minister immediately.

Mr. Dulles: I hope you will do so. I want to know where you stand.

Mr. Herzog: Prime Minister has said he does not regret having agreed to air lift. Are you suggesting that by acknowledging Soviet request, we have increased their status in area and are thus impeding a vital interest of United States. Is this your point?

Mr. Dulles: Yes. I want to know where you stand.

Mr. Eban: There is no doubt where we stand.

Mr. Herzog: You need not lose a second in speculating as to where we stand.

Mr. Dulles: We shall see.

Eban

3. דברים אלה שוגרו מאוחר יותר במברק נוסף של אבן (ראה אבן אל משרד החוץ, 188, 3.8.1958, 130.09/2321/5).

43

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W148

נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 3 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, עבור בן־גוריון.

זוהי השיחה החמורה והגורלית ביותר שהשתתפתי בה אי־פעם.[1]

תמונת עמדתנו מצטיירת בעיניהם באור מסובך ביותר. זה חודשים אנו ממריצים אותם לפעול בתוקף ולהפגין כוח עמידה ונכונות להסתכן. עודדנו נחיתתם בלבנון וירדן ואתה אפילו הצעת התערבות טורקית־פרסית בעיראק.[2] הנשיא הביע בכתב אחריות לשלמותנו ועצמאותנו על בסיס של שוויון עם אחריות ארצות־הברית ללבנון.[3] בארבעת הימים האחרונים מאז שיחתי בלונדון[4] מתמסר המזכיר לניסוח מדויק של תשובתו על איגרתך לנשיא.[5] הודענוך בימי רביעי וחמישי ממקורות מהימנים שדנים בניסוח.

ביום ו׳ כאשר הרגעתי אותו בדבר הבדותא העיתונאית על פנייה לכרושצ׳וב[6] הורה ללאוסון למסור לך השדר המובטח במכתב הנשיא.[7]

לשדר זה יש לדעתי משמעות מרחיקת־לכת והיא מהווה התפתחות חשובה ביותר ביחסים בין שתי המדינות. איגרת דאלס בשם הנשיא כוללת:

א) הבטחה לעזור לנו בחיזוק קשרינו עם המדינות המוזכרות באיגרתך.

ב) ניתוח נוקב של הנאסריזם ברוחנו ולפי תפיסתנו.

ג) הודיה שישראל חייבת לכלכל כוח צבאי שביכולתו להרתיע כל תוקפנות אזורית (וזה חידוש לעומת טענתם הנוגדת לפני שנתיים ואילך).

ד) הבטחה להסיק מסקנות צבאיות מ(ג) לעיל.

ה) התייחסות לדברי הנשיא על שלמותנו ועצמאותנו. השדר מתייחס לישראל בפעם הראשונה במסמך ממלכתי אמריקני לא כמעמסה שיש לשאתה מאפס ברירה ומתוך רחמנות כי אם כנכס רוחני וטכני ומעשי לעולם החופשי.

על רקע זה באה ידיעה מלאוסון שבאנו אליו מבוהלים ומפוחדים ומסרנו שהואיל והסובייטים שלחו לנו מכתב, צריך מיד לציית לסובייטים ולעשות דברם.

43

1. ראה מס׳ 42.
2. ראה מס׳ 1.
3. ראה מס׳ 31.
4. ראה מס׳ 29, והערה 6 שם.
5. ראה מס׳ 27.
6. ראה מס׳ 36.
7. ראה מס׳ 31, 37.

הנשיא ודאלס מפרשים דבר זה ככניעה מבוהלת והפגנת חולשה שמטילה בספק ערכנו כשותף נאמן. אין עיקר טענתם נגד רצוננו להפסיק הטיסות אלא על העובדה שמיד בהתקבל מכתב סובייטי, לא ישבנו אתם לטכס עצה כיצד לפתור שאלת הטיסות, אלא באנו מבוהלים והודענו להם שיש מיד להפסיק הטיסות ולא נועצנו בהם בכל צורה שהיא.

אינם מאמינים אף לרגע אחד [ש]פירוש המכתב הסובייטי הוא שאמנם מתכוונים הסובייטים להתקיפנו בגלל העניין הצדדי של השימוש באווירנו (אני בטוח כי גם אתה אינך סבור כי זוהי משמעות המכתב הסובייטי). בשום אופן לא מוכנים לקבל גרסתנו שאין אנו מוגנים נגד התקפת ברית־המועצות, כי העובדה היא שיש לנו התחייבות ברורה בנידון זה המסתמכת על החלטת הנשיא והקונגרס והם טוענים כי הוסבר ברור לסובייטים. הנחתם היא שאם פני הסובייטים למלחמה אז תופנה בראש ובראשונה נגד ארצות־הברית ואין להעלות על הדעת כי יפתחו במלחמה נגד ישראל.

התמונה המצטיירת אצלם היא שעם כל הצעותינו המדרבנות להם ולאחרים בא מכתב ממוסקבה והוא קובע אצלנו יותר מכל גורם אחר. העיקר בעיניהם היא החובה לא לגלות בהלה לסובייטים ועניין הטיסות הוא בעל מדרגה שנייה.

השאלה היא כמובן אם אמנם יש הפתעה והזדעזעות או שמא יש פה פעולה של ארטיסט גדול בשטח הדיפלומטיה הרואה בכך אמצעי להשגת המשך הטיסות.

אני מחויב למסור התרשמותי כי הזעזוע שלהם הוא עמוק ולא מעושה.

מצבנו כיום הוא כדלהלן: כרושצ׳וב לא יושפע כמלוא הנימה מתגובתנו על מכתבו מחר או מחרתיים (אני בטוח שאבידר יאשר הנחה זו). אין עומדת אפוא על כף המאזניים שאלת יחסינו עם ברית־המועצות אך דווקא שאלת יחסינו עם ארצות־הברית וזאת בתקופה חדשה ביחסים אלה שיונחו מהיום ואילך על־ידי שני המסמכים החדשים (זה של אייזנהאואר וזה של דאלס). לא יעזרו כל מגעינו עם הטורקים והפרסים והאחרים אם רוח שיחה זאת תגיע לאוזניהם מבלי שתתוקן. אין לטורקים ואין לפרס עמדה עצמאית מאמריקה. אין ספק כי התחייבות ארצות־הברית לפי השדרים וגם מבצע נשק והמשך לסיוע כלכלי כולם יידונו לפי תגובתך. מציע כי תתייחס לשיחה זו על רקע המדיניות החדשה שנקודת מוצאה השימוש בכוח בלבנון וירדן שהמשכה בקו שנוקטים לקראת הפסגה שבמסגרתה בודקים כל מדינה באותה מידה של ״הלנו אתה אם לצרינו״ ושאחד מגילוייה הנוסח ללא תקדים של מכתבי הנשיא והמזכיר. לאחר מאמצים אין סוף ועזרת ידידים הנני מרגיש שאנו בפתח תקופה חדשה ביחסים עם המערב ופתאום כאילו ננעלת הדלת.

על רקע זה עלי להציע שדר מידי למזכיר באמצעותי כדלהלן:

I have received Ambassador Eban's full report of your conversation with him on August third. I am distressed and surprised by a misunderstanding which has arisen in your mind of what I conveyed to Ambassador Lawson and Sir Francis Rundall yesterday. In these conversations I did not deal with our basic approach to global issues, which remains precisely as I expressed it in my letter to President Eisenhower on July 24. Nor do I think it would be just or reasonable to describe my suggestion to your Ambassador as a capitulation to Soviet threats. I believe that Israel in her ten years of

existence has incurred more risks, defied more threats, displayed greater resolution in grave hours than most other nations in the world — including many less vulnerable and exposed than we. As you personally are aware, we incurred such risks for ourselves and our brethren in days before the Middle-East resolution of the Unites States Congress was adopted, as well as since that time.

In the days immediately following the American and British actions in Lebanon and Jordan at a time when the air was full of tension and the possibility of world conflict, I authorised

First. The American air demonstration over Jordan via Israel territory.

Second. An airlift of British troops to Jordan.

Third. An American oil airlift.

Fourth. A continuation of British supplies to Jordan.

Fifth. American supplies to British troops in Jordan, and

Sixth. Further American and British supplies to Jordan over Israel territory for a number of days.

On the other hand, from July 16 onwards I have constantly urged the advisability of finding an alternative route. The use of Israel's territory has involved us in serious embarrassments, international and otherwise, has given propaganda possibilities to the foes of King Hussein and must surely have been an additional source of weakness to the Jordan government itself. To this day I cannot understand why three weeks after the first landing the alternative route has not been brought into full use.

It is my best judgment that we should try to prevent the tensions created for us and others by this overflight procedure, and should concentrate all energies on developing the other route. On many occasions of crisis in the past you yourself, Mr. Secretary, have counselled me strongly to avoid projecting an Israel issue into Middle Eastern tension of which Israel's problems were not necessarily an organic part. I believe that it was legitimate for us to have this judgment on the overflight question without my basic stand on the great world issues being called into question. I admit that the Soviet note caused us serious concern. The vast disparity between Soviet strength and Israel's strength makes this concern worthy of understanding. But you know all our contributions to the efforts of free peoples to stem the tide of communism [and] will, on reflection, not believe that a threat even from so powerful a source would deter us from doing something vital to the cause of world freedom — which is Israel's cause. In making decisions involving risk at critical times I have never had the feeling that Israel's security is as firmly guaranteed as is that of other states within the free world. I take note of the categorical and emphatic way in which you have informed me, through Ambassador Eban, that if a Soviet attack took place against

Israel the armed forces of the U.S. would come to our aid, and that Israel is guaranteed no less explicitly than any other country. This last point is not fully clear to me and I should like to return to it on another occasion. Since you have asked me the straight question where we stand I reply without hesitation: We stand on the principles, objectives and proposals contained in my letter to President Eisenhower on July 24.

Three days have passed and we have not yet replied to the Soviet note, and you need not fear that our reply will give the impression of having been intimidated into capitulation.

I repeat that I judged the question of airlifts on practical ground and not as a matter of principle involving our general position on the basic issue of world freedom and spiritual destiny. I note that you do not regard the British request for a new airlift of troops as vital. I did not believe when I sent my message to Ambassador Lawson that the American supply airlifts were crucial in themselves. Since, however, in your mind they are an index to the central question of our international approach I now propose that we consult together in an effort to find an agreed arrangement for bringing them to a conclusion in a manner satisfactory to both our governments.[8]

Eban

44

א׳ אבן אל משרד החוץ

A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W149
נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 3 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

אפרת, עבור בן־גוריון.

לאור השיחה היום[1] חשוב שתשובתנו על האיגרת הסובייטית לא תתפרש כמאשרת זכות ברית־המועצות להתערב בהכרעותינו או כמקבלת הפסקת הטיסות כהיענות לאיגרת ברית־המועצות. מבחינת יחסינו עם אמריקה עיקרון זה יותר חשוב

8. את הנוסח הסופי של השדר — ראה מס׳ 49.

44

1. ראה מס׳ 43.

מעצם דבר הטיסות. מציע שהתשובה א) תעוכב כמה ימים כדי לא להפגין בהלה. ב) תדגיש כי ממשלות ארצות־הברית, בריטניה, ירדן ולבנון הן מדינות ריבוניות ואין חובה על ישראל לשפוט את החלטותיהן בדבר הזמנת כוחות. ג) תדגיש כי מועצת הביטחון שהוא המוסד היחיד המסוגל להגדיר תוקפנות דחתה את ההנחה שקיימת תוקפנות או איום על השלום. ד) תסיים שישראל קובעת דרכה על־ידי מגילת או״ם וריבונותה של כל מדינה וזכותה לקבוע דרכה במסגרת המגילה. ה) העיקר שהאיגרת לא תכלול שום הבעת הסכמה עם טענות איגרת ברית־המועצות או נכונות להיכנע לתביעת ברית־המועצות. במצב שנוצר — ומאחר שהראינו לארצות־הברית את האיגרת הסובייטית — נצטרך להראות להם גם תשובתנו. בעל־פה אפשר למסור לברית־המועצות שהטיסות הופסקו או תופסקנה.

אבן

45

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן W129

נוסח יוצא: 130.02/2450/9

ירושלים, 4 באוגוסט 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

שיחת ראש הממשלה–לאוסון, 50 רגע. לאוסון פתח במוסרו תשובת דאלס לשדר.[1] הסביר שקיבלה בשבת ולא רצה להטריח ראש הממשלה. ראש הממשלה ענה שחבל, כי נודע לו שהתשובה מוכנה וביקש מאנשינו בוואשינגטון לשלחה וקיבלה הבוקר. אך באותה שעה קיבל מברקי אבן על שיחתו עם דאלס,[2] שתוכנם הדהימו עד כדי כך שטרם הספיק לעכל התשובה לשדר. נבצר ממנו להבין מה קרה. כיצד נתקבל הרושם שפתאום נפחדנו מברית־המועצות, הפכנו subservient לברית־המועצות ועלינו לבחור בין ארצות־הברית לברית־המועצות. האשמה בדבר subservience והצורך בבחירה בין ארצות־הברית וברית־המועצות זעזעה ראש הממשלה ובמשך השיחה חזר כל כך בערך עשר פעמים. הזכיר שמתחילת עניין הטיסות הסביר הסכנות לישראל, ביקש שימצאו דרכים אחרות להטסת חיילים ואספקה וביקש במפגיע לא לחשוף אותנו לסכנות מדיניות ואולי אף יותר כבדות כתוצאה מבקשותיהם. תחילה הורשה לבריטים לטוס ולבצע מבצע מסוים וקצוב.

45

1. שדר בן־גוריון אל אייזנהאואר, ראה מס׳ 27.
2. ראה מס׳ 42. אבן הודיע לבן־גוריון כי התשובה שוגרה ללאוסון (ראה מברקו 141, 3.8.1958, 130.09/2313/5).

אחר כך ביקשו ארכה, ואף ארצות־הברית ביקשה לטוס, וראש הממשלה הסכים שיטוסו עוד כמה ימים למרות שידע ואמר לשגרירי ארצות־הברית ובריטניה שבעמדה זאת הוא חורג במקצת מסמכותו לאור החלטת הממשלה בנידון. נאמר לו שיטוסו רק ימים ספורים. בסוף השבוע שעבר חשב שהטיסות נגמרו אך הופתע לשמוע שלא כן הוא. ביום ו׳ התכוון לקרוא לבריטי לתבוע סיום מוחלט אך לא הספיק. בשבת בא הבריטי ביזמתו וראש הממשלה הביע הפתעתו על שעדיין טסים. בתגובה ביקש הבריטי רישיון הטסה לכוחות נוספים שישמרו על כביש עקבה–עמאן כנגד גנבת אספקה.[3] ענה שלו היה הוא ראש ממשלת בריטניה לא היה מבקש מישראל דבר כזה. יש להם דרכים אחרות למנוע גנבות בשטח כמעט בלתי מאוכלס ומדוע שוב לחשפנו לסכנות שבשבילם זאת שאלה טכנית לא מסובכת. שגריר בריטניה עצמו היה embarrassed לגבי התביעה החדשה כי הוא ידע היטב כמה קשה היה לנו להסכים למה שהסכמנו קודם לכן.

כששמע ראש הממשלה שגם ארצות־הברית ממשיכה לטוס ביקש קומיי לומר ללאוסון את אשר ראש הממשלה אמר לשגריר בריטניה. בשלב זה ציטט ראש הממשלה בפרוטרוט ממברקי אבן על שיחת דאלס ובמיוחד הקטעים באנגלית כשמדגיש כמה פעמים האשמת ה־subservience. הסביר שלא התכוון כלל להשיב לאיגרת ברית־המועצות בדחיפות. בישיבת הממשלה ביום א׳ היה דיון על האיגרת וראש הממשלה הביא קווים לתשובה אך הוסיף שלא ישלחנה עד לאחר הישיבה הבאה על מנת שתקבל אישור הממשלה ולמעשה טרם התחיל לנסח בכתב. כשלאוסון והבריטים דיברו על טיסות למשך כמה ימים לא תיאר לעצמו שזה יימשך יותר משבועיים. האמריקנים במצב עוד יותר טוב מהבריטים להתקין דרכים אחרות כי להם בסיסים בלוב ובסעודיה ויכלו להתקין האספקה במהירות. מה פתאום זועזעו הנשיא והמזכיר מגישתנו לטיסות שהסברנוה בפרוטרוט מלכתחילה. לא מגיע לנו שידברו כפי שדיברו עם אבן. היכולים אנו לבחור בין ארצות־הברית וברית־המועצות, בין חופש ושיעבוד, בין דמוקרטיה לדיקטטורה? היש לנו ולעם היהודי חופש בחירה חופשית דוגמת העמים הסובבים אותנו? האין הנשיא והמזכיר מבינים שחרותנו וחרות התפוצות בחיינו היא ואין לנו כל בחירה חופשית. התיתכן דיקטטורה צבאית או מדינית בישראל? היש לנו אפילו בחירה להיות נייטרליים כאילו לא איכפת לנו אם בעולם משתלט השעבוד תחת החרות. חוסר ההבנה היסודית העמוקה למהותנו הפנימית הרבה יותר רציני מהבעיות המעשיות בינינו כמו נשק, ערובה וכו׳. פגש נשיא ארצות־הברית כשהיה גנרל בגרמניה[4] והתרשם עמוקות מהבנתו האנושית בכלל ולנפש היהודית בפרט. האינו מבין שאיננו נפחדים, שאיננו מוכנים אף פעם להיות subservient, שתולדות עמנו כולן סירוב להיכנע לכוחות יותר גדולים ולוותר על חרותנו. ברית־המועצות משמיצה עמנו, התנ״ך, נביאי ישראל, המפעל הציוני, הקיבוצים, הקרן הקיימת לישראל וכו׳. אמרתי זאת לבודרוב. ענה שרוצים בשלום. אמרתי אדרבה, יזמנונו עם ידידם נאסר להתקין

3. ראה מס׳ 41.
4. אייזנהאואר ובן־גוריון נפגשו בפרנקפורט ב־1945. אייזנהאואר היה אז מפקד צבאות בעלות הברית באירופה, ואילו בן־גוריון היה יושב־ראש הנהלת הסוכנות היהודית.

שלום. ברור שלא תהיה תשובה. הצענו הצעות חשובות בשדר לנשיא וקיבלנו תשובה מנומסת מהנשיא[5] ותשובה מפורטת מהמזכיר[6] ואין באפשרותנו להבין מה עשינו שגרם להאשמות. לא נפחדנו אף פעם מהסובייטים. איימו עלינו בעבר וידענו להשיב להם איגרות גלויות לב. כשכתבו לנו בדבר דוקטרינת אייזנהאואר לא נרתענו לצטט בתשובה את אשר הודענו בעניין זה לממשלת ארצות־הברית.[7] אפילו ארצות־הברית ובריטניה לא השיבו על התקפות ברית־המועצות בדבר הנחיתות בלבנון ובירדן שאין זה מעניינה של ברית־המועצות, אלא הסכימו ללכת לפסגה. אנו לא חזקים כמעצמות ואף לא במצב של לוקסמבורג שלה ערובת המעצמות וכל נאט"ו. ביקשנו ערובות אך לא קיבלנו. במכתבים מדובר על עניין ארצות־הברית בביטחון ישראל ועצמאותה אך ערובה אין. מכאן גישתנו מלכתחילה בעניין הטיסות אך בשום פנים לא הגיעו לנו הנזיפות של המזכיר והנשיא. עלינו לפנות לתוכן השדר ואם יבוצע ניצור מפנה במזרח התיכון ותיעצר פלישת ברית־המועצות. כנראה שתשובת דאלס חיובית למדי והלוואי ונתמסר לעניין זה. והנה באו דבריו המדהימים של המזכיר ובשם הנשיא. לרוסים נכתוב בנימוס אך בתקיפות שמחינו נגד טיסות בלתי מאושרות, אך הנה מדינה עצמאית ביקשה עזרה מידידיה ולנו הוסבר הדבר והרשנו הטיסות לזמן קצוב ונצביע על העובדה שעשרה מחברי מועצת הביטחון לא קיבלו הגרסה שהנחיתה מעשה תוקפנות. לא עשינו שום דבר הנותן יסוד לזעזוע המזכיר והנשיא ולא הגיע לנו שידברו כפי שדיברו וחבל מאוד.

השגריר הסביר שאי־ההבנה נעוצה בשתי עובדות: א) שנוצר רושם שממשלת ישראל תשגר מיד ביום א' תשובה מבוהלת לברית־המועצות שבא ייאמר כי הופסקו כל הטיסות והדבר יתפרש כניצחון ברית־המועצות נוסף במזרח התיכון. ב) שתביעת ההפסקה הסופית באה כמה שעות לאחר קבלת האיגרת הסובייטית בעוד שבמשך יותר משבועיים היתה ממשלת ישראל מוכנה להעלים עיין מהטיסות.

ראש הממשלה השיב שגם לולא האיגרת הסובייטית היה באותו יום תובע הפסקה סופית בהתאם לגישתו לטיסות מלכתחילה אלא שלא הספיק לפני שבת. גם לו היה שולח מיד תשובה לברית־המועצות היתה צריכה ארצות־הברית להכירנו מספיק שאין אנו עם שנכנע לאיומים בכלל ולברית־המועצות בפרט. השגריר הסביר ששתי הנקודות הנ"ל יצרו אי־הבנה וחשוב שכולנו נתאמץ לתקנה בהתאם להסברי ראש הממשלה. הוא יבריק מיד ויעשה הכול להחזיר המצב לזה שלפני אי־ההבנה כששתי המדינות הולכות ומתקרבות לשיתוף בענייני האזור וראיה לדבר — תשובת המזכיר לשדר.

ביקש שאבן יסביר דברים אלה באותה המגמה בוואשינגטון ובטוח שאפשר לסלק ולבטל תוכן שיחת דאלס–אבן, שאגב הדיווח שהוא קיבל עליה אינו כולל הניסוחים הקיצוניים שראש הממשלה ציטט ממברקי אבן. הוסיף שהאמצעי המשכנע ביותר והיעיל ביותר לסילוק אי־ההבנה הוא להרשות לארצות־הברית

5. ראה מס' 31.
6. ראה מס' 37.
7. הכוונה לתשובת ישראל על איגרתה של ברית־המועצות מדצמבר 1957 בדבר השלום בעולם — ראה מס' 337 והערה 5 שם, מס' 339.

להמשיך להטיס אספקה לבריטים עוד כמה ימים ללא פרסום. במידה שהוא יודע המבצע צריך להסתיים ב־6 [ב]חודש.

ראש הממשלה לא הגיב וחזר ואמר שלאור הסברינו בעניין הטיסות מלכתחילה ולאור הכרת ממשלת ארצות־הברית מהותה הפנימית של ישראל לא צריכים היו להיאמר הדברים שנאמרו לאבן. חבל שנאמרו והלוואי ונוכל יחד להתמסר לארגון הכוחות הפרו־מערביים באזור למען שים קץ להתפשטות נאסר וברית־המועצות.

מאה"ב

46

א' אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W155

נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 4 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

בן־גוריון.

תשובת ראש הממשלה[1] היתה קולעת מאוד ואחזור על הדברים באוזני הרטר על־מנת שיועברו לדאלס ולנשיא. נשארת הבעיה כיצד לחסל התקרית כדי לפנות לעניינים הנדונים בשדר אח[ד] באוגוסט.[2] למרבה הסיבוך מופיע ברדיו ובעיתונות העולמית שישראל החליטה להפסיק הטיסות בגלל המחאה הסובייטית ושפירוש השדר החלטת ישראל לנער חוצנה מהמפעל המערבי במזרח התיכון. שימו לב שבמברק קומיי אלי 114[3] כתוב שמסרנו לאמריקנים ולבריטים שאנו דורשים "באופן מוחלט הפסקה מידית של כל הטיסות עקב המחאה הרוסית לישראל". ארבע המלים האחרונות הן מקור ההתרשמות הקשה שהביעה דאלס אתמול. לאוסון צדק באומרו כי מקור אי־ההבנה הוא בהשתכנעות הנשיא והמזכיר שהפסקת הטיסות האמריקניות ללא הודעה מוקדמת בא[ה] בגלל המכתב הסובייטי.

הדרך היחידה לחיסול הרושם ה[י]א

א) חזרה נמרצת פה על ההסברים של ראש הממשלה ללאוסון.

ב) הודעה לדאלס באמצעות הרטר מחר שאנו מרשים לאמריקנים להשלים במסודר את מערכת הטיסות (שלפי לאוסון צריכות בלאו הכי להסתיים תוך ימים מועטים).

46

1. ראה מס' 45.
2. ראה מס' 37.
3. מס' 41.

בלי הנקודה האחרונה (ב לעיל) אינני רואה שום מוצא מהסבך שנוצר. אני מקווה מאוד ששדר ראש הממשלה החיונית הזאת [כך] הרשית הטיסות האמריקניות עוד כמה ימים כדי להפגין כי המכתב הסובייטי אינו שורש עמדתנו כלל ועיקר.[4] אני בטוח שאם תיכלל נקודה זו — ורק אם תיכלל — נחסל אי־ההבנה ונתפנה לעניינים המרכזיים הנדונים בשדר ראש הממשלה לנשיא ותשובת דאלס. הנקודה הזאת (המשכה קצרה של הטיסות) נחוצה לא רק כדי להגיע לעמק השווה עם הנשיא ודאלס אלא גם כדי לשמור על יחסינו עם כל הידידים שעזרו לנו במאבק וששיתפנו אותם בפרשת השדר לנשיא והשגת התשובה החיובית.[5]

השיחה עם הרטר נקבעה לצהריים. מקווים לקבל טיוטת השדר עד אז.

אבן

47

מ' קומיי אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון ובלונדון
M. Comay to the Israel Embassies in Washington and London

מברק מוצפן W131 (ואשינגטון)
נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 4 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

לשגריר, לנמען בלבד.

ראנדל ביקר ראש הממשלה, נוכח קומיי.

א) התשובה לאיגרת ברית־המועצות. הביע תקוות ממשלת בריטניה שלא נשיב בחיפזון ושנדחה המחאה. ראש הממשלה השיב שלא תישלח תשובה לפני יום ראשון הבא ואולי גם אז לא. נשלול טענות ברית־המועצות ונאמר באדיבות שזה היה עניין בין שלוש מדינות עצמאיות.

ראש הממשלה הצטער שארצות־הברית ובריטניה הסכימו לדון בפסגה על התערבותם בלבנון וירדן ובזה היקשו על ישראל לטעון שאין זה מעניינה של ברית־המועצות.

ב) הטיסות. ראנדל מסר שעקב סירוב ראש הממשלה בשבת שולחים הבריטים הגדוד הנוסף בדרך אחרת. (לפי רמזיו סבורני שהתייחס לתעלה.) לחץ שוב על המשך טיסות האספקה לעוד מספר ימים ולמתן מעבר למטוסי Hunter בין עמאן לקפריסין למטרות אחזקה. ראש הממשלה השיב שמסר דו"ח לממשלה בישיבתה

4. המשפט מובא כלשונו, אך כנראה הוא משובש.
5. שדר ראש הממשלה — ראה מס' 49.

האחרונה על פרשת הטיסות ועל הפסקתן. הוא בעצמו אינו מוכן לפעול מאחורי גב הממשלה ואין טעם כעת להביא שוב לדיון בממשלה שתשובתה ודאי תהיה שלילית והוא בעצמו אינו משוכנע בהכרח הדרישה. אולי כעבור שבועיים לפחות ואם יהיה שינוי במצב יוכל אולי להביא לדיון מחדש בממשלה. אולם גם כך לא יוכל להבטיח החלטתה החיובית מראש.

ראנדל העיר שאין בזה פתרון כי הבעיה דוחקת.

אבריק פרטים מחר.[1]

קומיי

48

א׳ לבבי אל שגרירות ישראל במוסקבה
A. Levavi to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/245

נוסח יוצא: 130.09/2327/3

ירושלים, 5 באוגוסט 1958

סודי-לנמען בלבד

לשגריר.

התשובה לסובייטים[1] תישלח לא לפני ישיבת הממשלה ביום ראשון הבא. סבורים כאן שאין להיחפז. (א) פן יתפרש כבהלה. (ב) לאחר והסובייטים מסתמכים על הודעת מקמילן שקדמה שבועיים לאיגרתם. (ג) היות וייתכן שלגבי העניין הנידון ילך וישתפר מצבנו התכסיסי במרוצת הימים הקרובים.

לבבי

47

1. קומיי הודיע שראש הממשלה אישר את המשך הטיסות האמריקאיות לכמה ימים, בהמשך למכתבו למזכיר המדינה, ואילו לגבי הבריטים לא חל שינוי (ראה מברק ד/407, 6.8.1958, 130.09/2322/1).
על ספיחי פרשת הטיסות הבריטיות במרחב האווירי של ישראל — ראה פרק י׳.

48

1. ראה מס׳ 38.

49

ד׳ בן־גוריון אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית (ואשינגטון)[1]
D. Ben-Gurion to the U.S. Secretary of State (Washington)

Copy: 130.02/5936/57 :העתק

[Jerusalem], 5 August 1958

Dear Mr. Secretary,

I am distressed and surprised by a misunderstanding which has arisen in your mind of what I conveyed to Ambassador Lawson and Sir Francis Rundall on August 2.[2]

In these conversations I was not dealing with our basic approach to global issues, which remains precisely as I expressed it in my letter to President Eisenhower on July 24.[3] For many centuries our people has demonstrated, no less than any other nation, its capacity of resistance to the threats of powerful forces. For forty years, millions of our brethren in the Soviet Union itself have stood up to fearful pressures without abandoning their Jewish consciousness and their spiritual heritage. I was therefore shocked to hear that you found it possible to say to our Ambassador that Israel had "caved in" immediately to a Soviet threat, and that a Soviet letter can bring us to submission.[4] I cannot imagine, Mr. Secretary, how it could occur to you that we are capable of "subservience to Soviet threats". We do not have the physical strength which certain great nations possess. But I venture to say that we do not fall short of any nation in the world in moral courage. Were this not the case, no trace of us would have been left a long time ago.

I even believe that Israel in her ten years of existence has incurred more risks, defied more threats, displayed greater resolution in grave hours than most other nations in the world, including many less vulnerable and exposed than we. Although we have no doubt of the sincere interest of the United States in the independence and integrity of Israel, as expressed by the President in his last letter to me,[5] we have never been granted a guarantee of our integrity. Moreover, we have not heard that the Soviet Union has ever been told concerning Israel what it has been told about the consequences of an attack on Turkey; nor have we ever been told that clear and explicit words

49

1. נוסח המכתב מבוסס על הצעת אבן במס׳ 43 בשינויים קלים.
2. ראה מס׳ 41.
3. מס׳ 27.
4. ראה מס׳ 42.
5. מס׳ 31.

about the United States interest in our integrity and independence have been said to Nasser and other Arab rulers who openly declare the policy of destroying Israel. We are surrounded by foes who receive abundant arms from the Soviet Union, and who receive Western arms as well, and yet we are not intimidated. I must however admit that we are concerned because up to now we have not been successful in receiving arms assistance from the United States.

As you personally are aware, we have incurred great risks for ourselves and our brethren in relation to the Soviet Union in days before the Middle East resolution of the United States Congress was adopted, as well as since that time. In the days immediately following the American and British actions in Lebanon and Jordan, at a time when the air was full of tension and the possibility of world conflict, I did not object to flights over Israel territory in connection with the American air demonstration over Jordan; to an airlift of British troops to Jordan; to an American oil airlift; and to a continuation of British and American supplies to British troops in Jordan for a number of days.

On the other hand, from July 16 onwards I have constantly urged the advisability of finding an alternative route. The use of Israel's territory has involved us in serious embarrassments and dangers. To this day I cannot understand why three weeks after the first landing the alternative route has not been brought into full use.

It is my best judgment that we should try to prevent the tensions created for us and others by this over-flight procedure, and should concentrate all energies on developing the other route. I believe that it was legitimate for me to have this judgment on the over-flight question without my basic stand on the great world issues being called into question.

I admit that the Soviet Note caused us concern. The vast disparity between Soviet strength and Israel strength makes this concern worthy of understanding. But you who know of our contributions to the efforts of free peoples to stem the tide of communism will, on reflection, not believe that a threat, even from so powerful a source, would deter us from doing something vital to the cause of human freedom, which is Israel's cause.

In making decisions involving risk at critical times I have never had the feeling that Israel's security is as firmly guaranteed as is that of other nations within the free world. I take note of the categorical and emphatic way in which you have informed me, through Ambassador Eban, that if a Soviet attack took place against Israel, the armed forces of the United States would come to our aid under the Eisenhower doctrine. I cannot refrain from pointing out that such important and explicit words have never been embodied in any written document from the United States to us. You also

said to Ambassador Eban that Israel is guaranteed against Soviet attack no less explicitly than any other country. This last point is still not fully clear to me and I should like to return to it on another occasion.

Since you have asked me the straight question on where we stand I reply without hesitation: We stand on the principles, objectives and proposals contained in my letter to President Eisenhower of July 24. This letter is the fruit of my thinking and experience throughout the whole forty years of the history of the communist system.

Four days have passed and we have not yet replied to the Soviet Note. I told my Cabinet on Sunday that the reply would not be sent before next week.

I note that you do not regard the British request for a new airlift of troops as vital. I did not believe, when I sent my message to ambassador Lawson, that the American supply airlifts were crucial in themselves. But if you think it necessary I now propose that we consult together in an effort to find an agreed arrangement for bringing them to a conclusion in a manner satisfactory to both our governments.

Above everything else, I am convinced, Mr. Secretary, of the urgent need to strengthen the links between the countries which I mentioned in my letter to the President. I am certain that nothing will more effectively prevent the spread of Soviet influence in the Middle East, both directly and indirectly through the aid of Nasser and communists in Arab countries, than the internal consolidation of the countries of this group and the strengthening of their mutual ties with each other, albeit for the time being without publicity.

I am studying with the deepest interest and attention the important letter which I have received from you on this subject.

Yours sincerely,

David Ben Gurion

50

א' אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W158
נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 5 באוגוסט 1958

סודי-לנמען בלבד-בהול

ראש הממשלה.

מסרתי להרטר מכתבך.[1] קראו בעיון וקפדנות והבטיח למוסרו לנשיא היום אחר־הצהריים ואל דאלס מיד כשיוכל להתקשר אתו. קיבל את ההודעה בסיפוק ושאל עם מי יש לבוא בקשר בארץ לרגל הודעתך שאם ממשלת ארצות־הברית חושבת הדבר לנחוץ נחדש ההתייעצויות על הטיסות. אמרתי שעל שגרירות ארצות־הברית להתקשר עם אלה שטיפלו בשאלה זאת קודם שכן המצב למעשה יהיה כזה ששרר לפני תקרית סוף השבוע כשעמדו בלאו הכי לסיים הטיסות בעוד ימים ספורים.

הרטר פנה לצד הציבורי של הבעיה ואמר שמתפשט רושם של מחלוקת בין ארצות־הברית וישראל על רקע היכנעות ישראל למכתב מוסקבה. הציע שבצאתי ממשרדו אומר משהוא שיתקן הרושם הזה ויעניק תמונה של התייעצות משותפת וטיפול סדיר בלי זיקה למכתב הסובייטי.

(בסנאט היתה התרגשות גדולה הבוקר כשידידינו לרבות יוסיפון[2] שאלו דרך הנכד[3] מה קרה ואיך הגענו לניתוק מהעניין המערבי וביקשו הסברים ממחלקת המדינה על "משבר" בלתי צפוי זה. מתקבלים מכתבי תימהון וביקורת על שנטשנו כביכול את ארצות־הברית ופנינו לפיוס ברית־המועצות.) לכן בצאתי אמרתי שהתמונה המצטיירת בעיתונות אינה מדויקת, ששני הצדדים, אנו וארצות־הברית, הסכמנו תמיד על ארעיותו של משטר הטיסות, שאלה עמדו בלאו הכי להסתיים ושהעניין חוזר למסלול של התייעצות מעשית במקום. התרשמותנו היא שהתקרית מחוסלת אם תבוא היענות להצעה מעשית שיציעו להמשך קצר של הטיסות והסכמה הדדית על סיומן.[4]

הרטר התעניין מאוד בתוכן תשובתנו לברית־המועצות ונרגע כשאמרתי כי אינך מקבל את ההנחות של איגרת ברית־המועצות.[5]

אבן

50

1. מס' 49.
2. כנראה הסנאטור הרפובליקאי ויליאם נולנד.
3. יעקב יעבץ, סנאטור רפובליקאי מניו יורק.
4. ב־10 באוגוסט הודיע קצין הקישור האמריקאי לחיל האוויר הישראלי על סיום הטיסות באותו תאריך. (ראה מברק קומיי אל שגרירויות ישראל בחוץ לארץ, 10 באוגוסט 1958, 130.09/2312/11.)
5. תשובת מזכיר המדינה — ראה מס' 53.

51

א' אילת אל ראש הממשלה
E. Elath to the Prime Minister

מברק מוצפן 24

נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 6 באוגוסט 1958

סודי ביותר-מידי

בשיחה שארכה שעה ורבע פתח מקמילן בהודעה על החלטתם להזמין שרת החוץ לביקור בלונדון כדי לדון עמה בכל השאלות הקשורות ביחסי בריטניה-ישראל והאזור. הביע תקוותו שהדיון יתנהל באווירה כנה וידידותית ויתרום להבנה הדדית. המשיך באומרו ששמח על הקשר האישי שהוקם בינו וראש הממשלה על־ידי חליפת המכתבים וקרא באוזני קטע מהמכתב לראש הממשלה בו הזכירני.[1] הזמינני לדבר בגילוי־לב בכל נושא שארצה.

אמרתי שלא באתי לשוחח עמו בכל הנושאים בעלי עניין משותף לנו אלא לבקשו לטפל באופן מיוחד ודחוף ולהחליט בחיוב על אספקת נשק לפי הרשימה שאשאיר בידיו.[2] הדגשתי שאם כי יחסם האוהד לצורכינו הצבאיים לא יוכל לשמש תחליף ליתר דרישותינו הקשורות בהבטחת ביטחון מדינתנו, [נבין] עמדתם החיובית בשטח זה לגופו וגם כסימן של רצון טוב ביחס לנושאים אחרים שעורר ראש הממשלה בשיחותיו עם ראנדל. מסרתי לידי מקמילן הרשימה שהכין פן. עיין בכל סעיף שברשימה ובהערותיו גילה בקיאות של שר הגנה לשעבר. אמר שלא נכון יהיה מצדו לצאת ידי חובה כלפינו במתן הבטחות סתמיות. עליו לדון עם יועציו הצבאיים בכל סעיף וסעיף שברשימה ויברר מה ניתן לעשות.

הדגיש שמבין חשיבות העניין בשבילנו ויטפל בו בדחיפות האפשרית. העירותי שהמומחים שלנו מוכנים לבוא מיד במגע עם המוסדות והאישים המתאימים בממשלת בריטניה כדי לדון עמם באופן בלתי מחייב בפרטי תכנית הרכש. מקמילן לא הגיב להערתי וחזר לדבריו "שיטפל בעניין בדחיפות האפשרית".

כשחשבתי לסיים השיחה באמרי שביקור שרת החוץ בשבוע הבא יאפשר בירור מקיף בכל השאלות, שאל מקמילן אם אהיה מוכן להסביר לו מהות הערובות שברצוננו לקבל מממשלת בריטניה ולחוות דעתי על המתהווה היום באזורנו. לשאלתו הראשונה עניתי שעליהם להכריז בגלוי ובצורה שאינה משתמעת לשני

51

1. מס' 18.
2. הרשימה לא נמצאה בתיקי משרד החוץ. מתוך רישום השיחה שנערך בתיקי משרד ראש הממשלה הבריטי מסתבר שדרישות הנשק של ישראל היו כדלהלן: 200 טנקים מסוג סנטוריון, 300 זחל"מים, טילים מונחים, הן נגד טנקים והן נגד מטוסים, שלוש טייסות של מטוסי קרב ושתיים של מפציצים, שתי צוללות. (ראה רישום שיחה במשרד ראש הממשלה הבריטי PRO, PREM11/2375/10465, 6.5.1958).

פנים ששמירת עצמאות ישראל ושלמות גבולותיה הקיימים הנו דבר שמעצמות המערב ערבות בעדו כשם שערבות הן לעצמאותן ושלמותן של טורקיה, פרס וכל מדינה אחרת בזכות הסדרים מדיניים וצבאיים ביניהן. כל דבר פחות מזה לא ישיג המטרה. מקמילן שאלנו מה ההבדל בין מה שהצעתי ו"הכרזת השלוש". עניתי שההבדל הוא איכותי וכמותי גם יחד לאמור הערובות צריכות להיות ברורות ומפורשות ויהיה צורך לקיימן קודם כל על־ידי ביצוע מעשי של הנובע מהן מבחינת הכנת הצעדים המשותפים להגנת ישראל במקרה של צורך, אספקת נשק בתנאים מתאימים וכו׳. הסברתי שכל זה אינו כלול ב"הכרזת השלוש"[3] ומשום כך לא יכולנו לראות בה מעולם תשובה מתקבלת על הדעת לצורכינו החיוניים בשטח הביטחון. הוספתי שאני נמנע מלבקר צדדים אחרים של הפרשה.

מקמילן הקשיב וכשסיימתי דברי העיר שבשאלה זו כביתר השאלות הקשורות באזורנו עליהם לפעול תוך תיאום הדוק עם ממשלת ארצות־הברית. לא הזכיר צרפת ולא הגיב לתוכן הדברים שהשמעתי.

בקשר למצב באזור העירותי שהבעיה העיקרית בעינינו היא כמה זמן עוד יינתן לנאסר להמשיך בחתירותיו בגלוי ובמחתרת לשם השתלטות על המדינות שאינן מוכנות לקבל מרותו. כל עוד לא יימצא פתרון ממשי לשאלה זו, נראה לי שכל האמצעים שיאחזו לא יצליחו למנוע התמוטטות שארית עמדות המערב במזרח התיכון ואף מחוצה לו. אמרתי שאני מאחל לממשלת בריטניה הצלחה במאמציה להפריד עיראק החדשה מנאסר, אך חוששני ששום משטר בעיראק שלא יקבל בסופו של דבר מרות נאסר לא יהיו לו סיכויים להחזיק מעמד. דרוש מאמץ עליון להקים באזור כוח נגדי לנאסר שיכלול גם אותם הערבים המתנגדים לו, כגון: סודאן, תוניס, לוב, ואולי גם עיראק אם מנהיגיה החדשים יגלו רצון לכך. אך תכנית שלילית בלבד לא תצליח להתגבר על הלאומניות הערבית התוקפנית של נאסר אם לא תהיה קשורה באותו זמן במגמות חיוביות בשטח חברתי וכלכלי, כולל תכניות פיתוח אזוריות בהיקף רחב. סיימתי באמרי שאין לי אשליות בדבר הקשיים לבצע תכניות אלה ואולי אף איחרנו את המועד להתחרות בקצב המאורעות באזור ובעולם הפועל לטובת נאסר ולא לטובת תכניות הדורשות זמן ומאמצים רבים. מקמילן הפסיקני בשאלה מה ניתן לדעתי להשיג היום בציבור הערבי על־ידי תעמולה והסברה המשמשות לנאסר מכשיר כה מועיל בביצוע מזימותיו. עניתי שתעמולה יכולה להצליח אם יש לה מטרה ונושאים ומעשים להישען עליהם. לדבר על תעמולה מבלי לקבוע מטרה דומה הדבר להעמדת עגלה לפני הסוסים.

מקמילן ענה שמסכים עם הערכתי בדבר הסכנה הנשקפת למערב מנאסר. שמע הרבה בפרשה זו בוועידה האחרונה של חברי אמנת בגדאד בלונדון. אינו חדל מלעיין בשאלה איך ניתן להתגבר על סכנה זו וטרם מצא תשובה שתשביע רצונו. כשלעצמו מפקפק ביכולת הערבים להתאחד לשם מאמץ חיובי כלשהו והצלחת נאסר נובעת בעיקר מסיסמאותיו השליליות. בזאת עומדת בריטניה בפני הבעיה

3. ראה מס׳ 16, והערה 2 שם.

הגורלית בשביל איך להגן על אינטרסיה באזור. איננו גורס התורה האומרת שכל סכסוך עם רוסיה מסכן שלום העולם. לדעתו, הרוסים הופכים זהירים מאוד כשרואים סכנה כזו ומסתייגים אז מלהחריף המצב.

מסכים עם דברי לגבי הצורך בפעולות הגנה נגד נאסר בד בבד עם תוכניות פיתוח חיוביות. היה מועיל לדעתו להקים כאן או בוואשינגטון ועדה בהשתתפותנו שתחקור בשאלות הללו באופן יסודי. סיים בהבעת תקוותו לביקור שרת החוץ שיתרום אף הוא להבהרת הדברים.

לפני צאתי הזכרתי מחדש עניין הנשק והדגשתי דחיפותו. במשך כל השיחה לא הזכיר באף מילה עניין הטיסות. ביקש לדרוש בשלום ראש הממשלה.

הבריקו לאבן.

אילת

52

א׳ אילת אל ראש הממשלה
E. Elath to the Prime Minister

מברק מוצפן ל/560

נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 7 באוגוסט 1958

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

להלן הערכת שיחתי עם מקמילן:[1]

חושני שעיקר מטרתו בשיחתנו היתה להראות שהם נכונים לנהל בירורים אך מבלי להביא הנושאים הנדונים לשלב של הבהרה ממשית הקשור בצורכינו ובדרישותינו. בשעה שמאמצי בשיחה היו נתונים לרכזו בשאלת הנשק ובשלב מאוחר יותר בשאלת הערובות, דאג מקמילן להעביר בכל פעם השיחה לנושא כללי, של המצב באזור, ולהחליש על־ידי כך הרושם השלילי של תשובותיו הבלתי־מחייבות בשאלות שעוררתי — נשק וערובות. באותו טכסיס נקט גם לויד בשיחותינו האחרונות. שניהם נמנעו מלהעלות נושא הטיסות מתוך כוונה להראות שאינם מערבים כביכול הדיון הכללי בבעיות העומדות ברומו של עולם ״בנושאים שוטפים״.

אינני מזלזל בתועלת ההסבר שנתתי למקמילן בשאלות השונות ששאל, ייתכן ונצא מהפרשה ברווח־מה מבחינת הרכש. אך בשאלת הערובות יש לי הרושם שלא נתקדם כל זמן שלא יחול בעניין זה מפנה מכריע לטובתנו בוואשינגטון. לא שמילוי דרישותינו בשאלת הערובות על־ידי ממשלת ארצות־הברית היה באופן אוטומטי

52

1. ראה מס׳ 51.

מביא לשינוי פתאומי כאן אך ללא תקווה ממשית בוואשינגטון חלשים, לדעתי, סיכויינו להשיג הרצוי לנו מממשלת בריטניה.

תגובת מקמילן להסברי בשאלת הערובות ודבריו על "תיאום הדוק עם ממשלת ארצות־הברית" היו מאלפים ביותר וחיזקו ההסבר שנתן בשאלה זו יונתן[2] וחבריו. חושבני שבפגישת שרת החוץ עם לויד[3] יהיה עליה להדגיש העדיפות שיש בעינינו לשאלות הנשק והערובות ולהסביר שרק לאחר שניווכח בכנות כוונותיהם והבנתם צורכינו החיוניים נוכל גם להיענות להצעתם לדון במשותף בבעיות האזור ודרכי פתרונן.

חשוב לדעתי שמבלי שנקל על מקמילן ולויד להסתתר בשאלת הערובות מאחורי גבו של דאלס נגביר מאמצינו בוואשינגטון ונחזק על־ידי כך סיכויינו כאן. בשיחות שניהלנו בימים האחרונים עם נציגי העיתונות הבריטית נתקבל הרושם שישנה הבנה לדרישותינו בדבר הערובות ונכונות לתמוך בנו. אנו ממשיכים בפעולות הסברה בחוגים שונים כדי להגביר לחץ דעת־הציבור על הממשלה והקרובים אליה.

הבריקו נא לאבן.

אילת

53

ג"פ דאלס אל ראש הממשלה
J.F. Dulles to the Prime Minister

Copy: 130.02/7101/5 :העתק

[Washington], 10 August 1958

Top Secret

Dear Mr. Prime Minister,

I have read with deep interest and discussed with the President your letter to me of August 5.[1] We appreciate the direct and forthright manner in which you set forth your attitude and that of your Government with respect to the Soviet note which was handed to the Israel Ambassador in Moscow on August 1. Your letter has been very helpful in clearing the air.

2. אולי הכוונה למזכיר המדינה דאלס.
3. הפגישה עם בין שרת החוץ ג' מאיר וסלווין לויד התקיימה ב־11 באוגוסט 1958 — ראה מס' 302.

53
1. ראה מס' 49.

I spoke to Ambassador Eban on August 3[2] on the basis of the firm impression we had received from information conveyed to us through official Israeli channels that your Government's attitude on the question of overflights of American aircraft had been reexamined in the light of the Soviet communication, and that the abrupt request for the termination of overflights and the proposed Israel reply to the Soviet note were directly related. In these circumstances, I believed it necessary to set forth in clear [terms] to Ambassador Eban our grave concern over the extremely serious political implications of what appeared to be the instant reaction on the part of Israel to a Soviet threat.

As I said to the Ambassador, the United States cannot be any stronger than the countries in the front line in the Middle East which we are seeking to defend. We went into Lebanon, and the United Kingdom went into Jordan, to show Nasser and the Soviets that there was a point beyond which they could not go. We had understood that Israel agreed with the need to do this, and gave us its full support. I was afraid that the request by Israel, immediately following the receipt of the Soviet note, that the United States and United Kingdom cease their overflights would be widely interpreted, and especially in the Middle East, as indicating that Israel had given way before a Soviet threat. Unfortunately the world press carried exactly this interpretation of the situation. I said to Ambassador Eban that the gravely detrimental repercussions of giving the Soviet Union a sense of power in the Middle East by Israel's appearing to accede to a Soviet threat were extremely important. They gave us far more concern than did the question of whether or not Israel permitted additional British troops and supplies to overfly Israel on the way to Jordan.

It was within the specific framework of these implications of the Israeli request to us to cease our flights that my remark[s] to Ambassador Eban were placed. As I told the Ambassador, I believe the current crisis is as important to the future of the world as was the period of the late 1930's. I believe that the Soviets are watching the free world like hawks, and will try to test our nerves by every possible maneuver. Any indication of lack of nerve on our part, any appearance of acceding to threats, will be interpreted by the Soviet Union as weakness and will be exploited all over the world to our detriment. That is why we were so concerned that Israel, which we know and respect for that courage and fortitude you mention, appeared in this instance ready to create the impression of capitulation before one of the blustering

2. ראה מס' 42.

threats which the Soviet Union from time to time addresses to Middle East countries which are members of the free world.

I was gratified by your kind offer of consultation to find an agreed arrangement for bringing our supply airlift to a conclusion in a manner satisfactory to both our Governments. I understand that such arrangements are being made. Again I want to tell you how grateful we are to Israel for having permitted the overflights in the first place. Their resumption for the remaining brief period will, I believe, go far to eliminate the adverse repercussions of their having been interrupted.

With regard to your natural concern for Israel's security and to your reference to my remarks to Ambassador Eban on this point, I note the importance you attach to specifically worded written documents. It seems to me that in matters like this, what is important are the intentions and purposes of nations. I do not believe that the world at large, and particularly the Soviet Union, can have any doubt as to the reaction of the United States should the Soviet Union launch an attack upon Israel.

I hope that we can consider the situation which arose out of the interruption of our flights a closed matter. Certainly it is as far as we are concerned.

It has given rise to a frank and sincere exchange of views between us, which can only take place between good friends enjoying a strong and resilient relationship.

Sincerely yours,

John Foster Dulles

54

א׳ לבבי אל שגרירות ישראל במוסקבה
A. Levavi to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/252
נוסח יוצא: 130.09/2327/3

ירושלים, 11 באוגוסט 1958

סודי ביותר-דחוף

לשגריר.

מחר בשעות הצהריים ימסור איתן לשגריר ברית־המועצות תשובתנו שתתפרסם מחר בלילה. להלן נוסח התשובה לידיעתך לאמור:

ממשלת ישראל מאשרת קבלת האיגרת הסובייטית מיום 1.8.[1958].[1]

ממשלת ישראל אפשרה טיסת בריטים לירדן מעל ישראל לזמן מוגבל כשקיבלה ידיעה מוסמכת שהטיסות נעשות לפי בקשת ממשלת ירדן עצמה לשם הגנה על עצמאותה וקיומה מסכנת התקפה חיצונית. עד עכשיו לא נשמעה כל תלונה מצד ממשלת ירדן שטיסות אלה נעשו נגד רצונה או למטרות כיבוש. טיסות אלה הורשו לזמן מוגבל, עד שבריטניה תמצא דרך אחרת להגיע לירדן, וזה כמה ימים נפסקו טיסות אלה.

ממשלת ישראל משוכנעת כי המתיחות במזרח התיכון מקורה בחתרנות של מדינות תקיפות נגד מדינות חלשות באזור, והמתיחות מתגברת לרגל חולשת או״ם בהשלטת עקרונות מגילת או״ם המחייבים כל חברי או״ם להימנע מכל איום על השלום וליישב כל סכסוכיהם בדרכי שלום. ממשלת ישראל הצהירה לא פעם רצונה להיפגש עם נציגי מדינות ערב כולן, או כל אחת מהן, לשם משא־ומתן ישיר על סידורי שלום ושיתוף־פעולה, על בסיס של שוויון הדדי, ולצערה לא נענתה עד כה.

מתוך הפרת מגילת או״ם ומתוך התכחשות להחלטה מפורשת שהתקבלה פעמיים במועצת הביטחון בשנת 1951 ובשנת 1956[2] מסרבת מצרים להפסיק מצב המלחמה בינה ובין ישראל, כמו־כן היא מפירה אמנת קושטא והחלטת מועצת הביטחון בחוסמה תעלת סואץ בפני אוניות ישראל. ירדן מסרבת לכבד התחייבותה כלפי ישראל, חברים באו״ם מאיימים בגלוי, בניגוד למגילת או״ם, בהריסת ישראל ומארגנים חרם כלכלי על ישראל.

ממשלת ישראל משוכנעת שאפשר להבטיח שקט וביטחון בארצות המזרח התיכון אם ברית־המועצות ושאר חברות או״ם יפעילו מלוא השפעתן להביא לידי שמירת עקרונות או״ם על שוויון ריבוני של כל חבריו ועל הימנעות מאיום בכוח הזרוע או מהשתמש בו כנגד שלמותה הטריטוריאלית או עצמאותה המדינית של כל

54

1. ראה מס׳ 38.
2. מוסב על שתי החלטות של מועצת הביטחון שקראו למצרים להפסיק את ההגבלות על מעבר אניות וסחורות לישראל דרך תעלת סואץ.

אחת מהמדינות במזרח התיכון, וכן יידרש מארצות ערב להיפגש עם ישראל לשם משא־ומתן ישיר על שלום יציב.

בתשובתה מיום [1958].19.1 לאיגרת ראש ממשלת ברית־המועצות מיום 10.12.[19]57[3] קידמה ממשלת ישראל בברכה דעת ממשלת ברית־המועצות כי ״יש לסדר היחסים בין עמים על בסיס של שמירה הדדית על שלמות טריטוריאלית וריבונות, אי־התקפה, אי־התערבות בעניינים הפנימיים של הזולת, על בסיס של שוויון ותועלת הדדית.״

עצרת האו״ם המתכנסת בימים האלה לפי היוזמה של המעצמות הגדולות[4] תמלא שליחותה אם תעשה מאמצים מלוכדים להבטיח שלמותן הטריטוריאלית וריבונית של כל המדינות במזרח התיכון, ואי־התערבות בעניינים הפנימיים של הזולת על בסיס של שוויון ותועלת הדדית.

ממשלת ישראל מקבלת בלב שלם עקרונות אלה.

עד כאן.[5]

לבבי

55

הערת־עורך
Editorial Note

משבר המזרח התיכון בדיוני מועצת הביטחון והעצרת הכללית

ב־15 ביולי 1958 נתכנסה מועצת הביטחון לישיבת חירום לדיון במצב במזרח התיכון, לפי בקשת ממשלת ארצות־הברית. לאחר דיונים סוערים וממושכים, לא הצליחה המועצה לקבל החלטה, ולפיכך הועבר הדיון למושב חירום של העצרת הכללית של האו״ם.

דיוני העצרת נמשכו מה־8 עד ה־21 באוגוסט, מועד בו נתקבלה הצעה שהוגשה על־ידי עשר המדינות הערביות שהיו חברות באו״ם באותה תקופה, ואלה עיקריה: העצרת מקבלת בברכה שמדינות ערב, אשר התחייבו בחוזה הביטחון הקיבוצי של הליגה הערבית לכבד זו את ריבונותה של רעותה, קיבלו על עצמן מחדש למלא אחרי התחייבות זו. המזכיר הכללי מתבקש לנקוט, תוך התייעצות עם הממשלות הנוגעות בדבר ובהתאם למגילת האו״ם, בסידורים מעשיים אשר יסייעו לקיום כהלכה של עקרונות המגילה לגבי לבנון וירדן, ויסייעו לפינויים המהיר של הכוחות הזרים משתי ארצות אלה.

(ראה Yearbook of the United Nations, 1958, pp. 46–47).

החלטה זו סללה את הדרך לפינוי הכוחות האמריקניים מלבנון והבריטים מירדן באוקטובר 1958.

3. ב־10 בדצמבר 1957 שיגרה ברית־המועצות איגרת לישראל (ולמדינות אחרות) בעניין חיזוק השלום בעולם בכלל, ובמזרח התיכון בפרט. תשובת ישראל ניתנה ב־19 בינואר — ראה מס׳ 339.
4. ראה הערת־עורך, מס׳ 55.
5. תשובת ברית־המועצות — ראה מס׳ 355.

פרק ב
תכניות המים של ישראל והערבים
Water Schemes of Israel and the Arabs

56

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW907
נוסח יוצא: 130.09/2312/10

ירושלים, 14 בינואר 1958

לנמען בלבד

בשיחה עם לאוסון נוכחו שרת החוץ, שר האוצר, שילוח, אבנר. שרת החוץ אמרה שברצונה לנהל שיחה גלוית־לב בקשר למלווה. אין אנחנו מבינים עוד מה קרה ומה פשר ההשהיה הנוכחית. סקרה השתלשלות העניין מתחילתו לפני שנתיים וציטטה דברי דאלס המעודדים והחיוביים בשיחות הרבות, כל שיחה ותוכנה והתאריך בצדה. סיימה הסקירה בהסתמכות על ידיעותינו, שכעת ההחלטה הסופית בידי מחלקת המדינה ולמעשה בידי המזכיר עצמו. המשיכה וסקרה תוצאות ההשהיה הארוכה מבחינתנו: דחיית מפעל בנות יעקב,[1] היעדר אמצעים למפעלי פיתוח אחרים אשר עליהם דובר בקשר למלווה וש[ב]עבורם הוא הובטח. מפעלי פיתוח אחרים אינם נשלמים — בכמה מקומות נמצאים מתיישבים ללא מים; ייצור צינורות מים בבתי־חרושת משתהה מפאת היעדר כספי המלווה לתכניות השקאה וכו׳. אמרה שדיוני התקציב בממשלה הולכים ונשלמים לקראת הבאתו לכנסת. אם שר האוצר יכלול כספי המלווה בתקציב הפיתוח הרי כפי שהעניין עומד כעת, יעשה זאת ללא יסוד. אם לא יכלול כספי המלווה, ברור שיצטרך לבטל כמה תכניות פיתוח. עניין המשא־ומתן על המלווה אינו סוד וברור שתתעוררנה שאלות מדוע בוטלו תכניות מסוימות. כיצד יוכל שר האוצר להשיב מבלי לאמר דברים קשים על ממשלת ארצות־הברית בסוגיה זאת, אך מאידך, יצטרך לאמר האמת. לאוסון שאל אם נכון להסיק שבעקבות התפתחות זו עלולה דעת־הציבור ללחוץ על הממשלה שתחדש עבודת בנות יעקב. שרת החוץ ענתה שזאת תהיה מסקנה טבעית בציבור.

56
1. ראה מבוא, עמ׳ טז.

שר האוצר אמר שוויכוח זה מוכרח ליצור אווירה גרועה בין שתי המדינות. שרת החוץ הטעימה שתהיינה תגובות שליליות בעם ובכנסת. תהיה ביקורת קשה על הממשלה שאינה מצליחה להביא ההשהיה לידי גמר ועל ארצות־הברית על שנוהגת בנו בצורה זאת. שואלת את עצמה מה קרה כאן ונאלצת לומר בגילוי־לב שההסבר היחידי המתקבל על דעתה הוא שניתנה פקודת השהיה עד שגורם ערבי זה או אחר יקבל עזרה דומה. אף פעם ממשלת ישראל לא יעצה שלא לתת עזרה כלכלית למדינות ערב. נהפוך הוא, תמיד אמרנו שטוב יהיה אם תעסוקנה בפיתוח ואולי אז יחדלו מלהתגרות בנו. התנגדנו למתן נשק אך חייבנו דווקא עזרה כלכלית. אך לא הסכמנו ואיננו מסכימים להשהות תכניות פיתוח שלנו בגלל זה שמדינות ערב אינן מוכנות לקבל עזרה כלכלית או שארצות־הברית אינה מוכנה להעניק עזרה כלכלית. הננו מתנגדים להשהות תכניותינו כדי ליצור מאזן מלאכותי בשטח הפיתוח בינינו לבין מדינות ערב. באמצעות השהיית עזרה לנו מחבלת בתכניות הפיתוח שלנו ופוגמת ביחסים בין שתי המדינות. אין ביכולתנו להכריח ארצות־הברית לתת המלווה. אין חוק המחייב ארצות־הברית לעשות זאת. נזכור לנצח עזרתה העצומה לישראל בשטח הכלכלי, כבשטחים אחרים, אולם סבורים שלא מגיע לנו שינהגו בנו כפי שעושים כרגע. במשך שנתיים לא רק לא גילו עמדה שלילית אלא להפך — מחלקת המדינה גילתה כל הזמן עמדה חיובית. לו היה דו״ח משלחת המומחים[2] שלילי והבנק היה שולל המלווה מסיבות כלכליות אזי היתה מסקנה ברורה — כי הבסיס הכלכלי לבקשתנו אינו שפיר. אולם שמענו שדו״ח המשלחת חיובי וכי לבנק נכונות לאשר המלווה. המסקנה שסיבת ההשהיה לא כלכלית אלא מדינית ואיננו יכולים להשתחרר מן ההרגשה שמשהים העניין בגלל הערבים.

לאוסון אמר שסיבת ההשהיה אינה ידועה לו כי לא נועצו בו בנדון. בשעתו לאחר שיחתו האישית עם שר האוצר שלח שדר שהסביר הצורך בהחלטה סופית דחופה מפאת תכנון תקציב ממשלת ישראל. ביקש תשובה עד ה־27 בדצמבר. קיבל תשובה קצרה לאמור שדאלס בחוץ־לארץ וספק אם ניתן להגיע להחלטה סופית עד לאותו תאריך. מאז לא שמע דבר ממשי אך קיבל ידיעה כללית שבהנהלת הבנק אין אחדות דעות. אינו יודע אם חילוקי הדעות רציניים ומכריעים לצד שלילה.

שילוח הסביר שחילוקי הדעות בהנהלת הבנק אינם בשטח הכלכלי אלא שיש חבר אחד בהנהלה שלו ספקות מדיניים ולכן למעשה ההכרעה בידי מחלקת המדינה. הזכיר דברי נשיא הבנק שדאלס צריך להכריע. שרת החוץ סיכמה שלעניין אספקט כלכלי, לאמור התכניות שלא ביצענו והפעולות שלא השלמנו בגלל המלווה, ואספקט מדיני, לאמור השתררות אווירה גרועה בין שתי המדינות. העם מרגיש שאין דנים תכניותינו on their own merits, אלא on the merits of our neighbours. שר האוצר הדגיש עד כמה הוא זקוק לכסף וכן חוסר האפשרות להסביר לכנסת ולעם המצב ללא יצירת ויכוח מר נגד ממשלת ארצות־הברית.

לאוסון אמר שמוכן לעשות הכול כדי לעזור נוסף על אשר כבר עשה. קיימת גם

2. ביולי 1957 ביקרה בישראל משלחת מטעם הבנק לייצוא ולייבוא כדי לבדוק במקום את בקשת ישראל להלוואה ולהגיש את ממצאיה להנהלת הבנק. ראה גם מס׳ 57.

שאלת שילוב כספי המלווה עם תכניות USOM.[3] ידווח מיד על השיחה וידגיש המצב ללא נשוא של שר האוצר, ההכרח לקצץ בתכניות הפיתוח והעובדה שבגלל השהיית המלווה יושבים אנשים ביישובים חדשים ללא השקאה וציוד חקלאי שלהם מיועד המלווה. יפעל מהר על־מנת שמברקו יגיע לפני שיחת הרטר–אבן.[4]

שילוח הזכיר השלבים הראשונים של המשא־ומתן שבהם הושגה הבנה שתחת בנות יעקב יאופשר לנו על־ידי המלווה לבצע תכניות פיתוח אחרות. שרת החוץ הזכירה שאשתקד בשלבים האחרונים של המשא־ומתן שהביא לנסיגתנו מסיני, שרם־אל־שייך ועזה הושגה הבנה בלתי כתובה שעם חיסול בעיות אלה יחודש שיתוף־הפעולה הכלכלי במלוא היקפו. לאוסון אמר שידגיש העובדה שכמה תכניות פיתוח נשארו מושלמות למחצה ודרושה החלטה מהירה. שר האוצר שוב הדגיש שאם יצטרך להביא המצב לאמיתו בפני הכנסת תיווצר דעת־קהל ציבורית עוינת. לאוסון הגיב שעליו לנסח נקודה זו בזהירות כדי לא ליצור רושם של איום. שרת החוץ הגיבה שאין כל שאלה של איום אלא בכנסת עלולה להתעורר ביקורת חריפה על ממשלת ארצות־הברית בכל הסיעות ולאו דווקא בשמאל הקיצוני. גם בכנסת וגם בוועדת חוץ וביטחון תתעוררנה שאלות נוקבות על התנהגות ממשלת ארצות־הברית כלפי ממשלת ישראל בפרשה זאת והמסקנה הכללית תהיה שההשהיה היא בגלל הערבים. לאוסון הוסיף שבמברקו יעמוד גם על הצד המוסרי כלומר עידוד ויחס חיובי משך שנתיים מול השהיה וחוסר ביצוע כעת. הוא בטוח שהרטר האיש האוהד ביותר לעניין במחלקת המדינה. הוא עצמו יעשה כל אשר ביכולתו.

קיבל אינפורמציה על המשא־ומתן [עם] אורוטיה בהתאם למברק שרת החוץ 901 ומכתב ראש הממשלה לאורוטיה מן השלושה־עשר.[5] ביקש וקיבל לשימושו האישי העתק התזכיר הסוקר בפרוטרוט השתלשלות משא־ומתן המלווה מאז מארס 1956 וכן סקירת התוצאות השליליות של השהיית המלווה לפי 582 מאת גוטליב לשרמן.[6]

מאה"ב

3. United States Operations Mission — הזרוע המבצעת של הסיוע האמריקאי בישראל.
4. ראה מס' 57.
5. מוסב על ביקורו של אורוטיה, שליחו של האמרשלד, שביקר בדצמבר 1957 - ינואר 1958 בישראל ובירדן בענייני הר הצופים, וראה פרק ו.
6. תעודה זאת לא נמצאה.

57

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W305
נוסח נכנס: 130.09/2312/6

ואשינגטון, 15 בינואר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית.

השגריר הדגיש בפתיחתו [בשיחה עם הרטר] כי אין לראות המצב כאילו אנו באים פתאום ודורשים מלווה גדול לפיתוח מקורות המים. יש רקע היסטורי מסועף ועמוק והוא הקובע אחריותה המוסרית של ממשלת ארצות־הברית. עברו ארבע שנים וחצי מאז הציעה ממשלת ארצות־הברית שישראל לא תנצל חלקה במי הירדן עד שייעשה מאמץ להביא לידי תכנית מוסכמת ומתואמת. יצאו שנתיים בדיונים עם ג׳ונסטון עד שבא קיפאון בראשית 1956. במשך זמן זה היו פניות רבות מצד ממשלת ארצות־הברית שנתמיד באי־ביצוע התכנית ההיא והיתה היענות מצדנו. בינתיים הגיעה תכנית ארבע השנים לעיבוד מפורט ולהגשה למחלקת המדינה ואקסים [הבנק לייצוא ולייבוא]. במארס 1956 התחייב המזכיר להפעיל השפעת המחלקה לטובת המלווה ולהשפיע על הבנק לעיין בה ואמנם היינו עדים להשפעה יעילה של מחלקת המדינה כדי להכניס הבנק לטיפול רציני.

אז באה הצעת אנשי מחלקת המדינה, שבתכנון הכללי של תכניות המים נעניק עדיפות ראשונה [- -] לתכנית אקסים ונתרכז בה. כאן גולל השגריר פרשה של עשרים התבטאויות ויותר מפי נציגי מחלקת המדינה לבנק. ציטט דברי דאלס, הובר, מרפי, אלן, ראונטרי, ראסל, לאוסון ופקידים אחרים. היתה הפסקה באוקטובר 1956. במארס 1957 אמר דאלס לשגריר שאם יסכימו ארצות־הברית וישראל על פתרון בעיית המפרץ והרצועה לא רק שהיחסים יוחזרו לתיקונם, אלא שיהיו יותר לבביים ועמוקים מקודם. ואמנם באפריל 1957 ביקשה מחלקת המדינה שהבנק ישגר המשלחת. כאן הזכיר השגריר דברי וו ואחרים על המשמעות המיוחדת שיש לייחס לביקור המשלחת כצעד ממשי ולא נוהלי גרידא. בהודעה הפומבית נאמר שההכרעה תיפול ״על־פי דו״ח המשלחת״.

לא קראנו דו״ח המשלחת אך ברור לנו כי התרשמותם לא היתה שלילית ושסולקו כמה ספקות לגבי קיום מקורות המים ותולדות ההלוואות הקודמות. על רקע זה יש להבין אכזבתנו למעבר ארבעה חודשים ולמשמע דברי וו שהבהירו כי דווקא מחלקת המדינה מעכבת את ההכרעה והביצוע. את התוצאות יש להעריך בשני מישורים:

א) כלכלי: כאן פירט השגריר התוצאות של ההשהיה שהיתה ואלה של המשך ההשהיה לאחר הסתמכות מוצדקת של ממשלת ישראל על סיכוי מלווה מאקסים. בלי ניצול מקורות המים אין רגליים לכל התכניות הכלכליות התקציביות שנערכו ויהיה צורך בשינויים מרחיקי־לכת באווירה של דיון ציבורי סוער. קשה להניח

שארצות־הברית דוגלת בכך שהמים העיקריים של ישראל יוסיפו לצאת לאיבוד, ישראל תישאר סמוכה על שולחנות זולתה מבחינת התוצרת החקלאית. הן עצם מגמת העזרה המפוארת שהגיעה אלינו מארצות־הברית זה שנים היא הוצאת ישראל מכלל תלותה הכלכלית המופרזת. תוצאת ההשהיה היא ערעור רציני של כלכלתנו מיד ודחייה ממושכת של שעת העצמאות הכלכלית המיוחלת. שתי התוצאות כאחת נוגדות המדיניות המשותפת של ממשלותינו.

ב) מדינית: השגריר טען כי הדברים שנאמרו לנו עשרות פעמים בעבר אינם מתיישבים עם השפעה שלילית של מחלקת המדינה על הבנק בשעת מוקד זאת וכאן מתעוררת בכל שיעור קומתה שאלת האמון ההדדי והאחריות המוסרית. יחסי ישראל–ארצות־הברית אינם מושתתים על חוזים ובריתות כדרך שאר המדינות החופשיות. יסודם בכמה הבנות הדדיות ובמשקל המחייב של הודעות הבאות ברוח התנדבות. בזמן האחרון ובעיקר מאז מארס 1957, נעשו מאמצים רציניים משני הצדדים להקים משטר יחסים איתן על בסיס זה אך הדבר תלוי בהענקת מלוא המשקל והערך להבטחות בעל־פה ובכתב שאין בהם חובה משפטית אלא מוסרית. כמה פעמים החליטה ממשלת ישראל לסייע למדיניות ארצות־הברית באזור על־ידי מעשי התאפקות מסוימים וכל פעם שהבטיחה קיימה. גם מצד ארצות־הברית היו כמה הגדרות מדיניות לגבי עניינים ומעמדים חיוניים וגם הם נשמרו.

עכשיו אם יתברר כי אין משקל מחייב להבטחות כאלה יתערער הבניין ביסודו. אם המצב הוא שמחלקת המדינה החליטה על סירוב או על השהיה ממושכת ובלתי־מוגדרת (ושני הדברים היינו הך) יתערער ללא תקנה אמון השגריר ביעילות המושגים והערכים היסודיים שקירבו ממשלותינו בחודשים האחרונים. צירוף התקלה הכלכלית הגדולה למכה אנושה באווירת האמון והכל על רקע דיון ציבורי סוער יש בו משום סיכון רציני למצב היחסים ועל רקע זה של חשיבות מדינית עליונה מבקש השגריר טיפול דחוף ורציני בשאלה והודעה ברורה לבנק שמחלקת המדינה רוצה בהגשמת המלווה.

לאחר מחמאה על צורת הצגת העניין פתח הרטר ואמר שלא יצדק השגריר אם יתרשם או ימסור כי היתה החלטה שלילית The matter is not closed. הבנק לא הצביע אף פעם על הבקשה אך וו תיאר בצורה כללית את הלכי־הרוחות של המנהלים ואלה מפולגים ונחלקים. המחלוקת בבנק כה עמוקה שמחלקת המדינה מבינה שאם יושאר הדבר להצבעה חופשית של הבנק על רקע כלכלי טכני ייכשל העניין. לכן בא יושב־ראש הבנק ומבקש מחלקת המדינה להודיע אם היא רואה סיבה מדינית עליונה – overriding political reason – לאישור המלווה למרות הספקות בקרב הבנק. מחלקת המדינה אינה נגד המלווה אך בעייתה עכשיו היא אם להגיע לידי הגדרה של compelling political reasons. על־ידי הצגתו את העניין בצורה כזאת מאלץ הבנק את מחלקת המדינה להיכנס לכל הפרשה של הנתונים המדיניים ובעיקר אלה הנוגעים למלווה. יהיה מועיל מאוד אם השגריר יבהיר כמה שאלות:

א) האם מגמת המלווה היא ביצור כלכלתה של ישראל והגברת יציבותה או האם היא קשורה לרצון ולסיכוי לעלייה המונית, למשל מברית־המועצות.

ב) דובר הרבה בשעתו על תרומה ישראלית לפתרון כולל של בעיית הפליטים. היש אפשרות לומר שהמלווה במידה ש[י]חזק כלכלתה של ישראל ו[י]גביר יציבותה ופריון משקה [י]גביר יכולת ישראל לסייע בפתרון בעיה זו.

אין מחלקת המדינה חולקת כל עיקר על דעתנו שזוהי תכנית טובה שתגביר אזור ההתיישבות ותקרב עצמאות ישראל הכלכלית וכי אלה שיקולים חשובים, אך היש אפשרות שתוצאתו תסייע גם לבעיה זו במידה שמדובר על תרומה ישראלית לפתרונה?

השגריר אמר שלפני השיבו על שאלות אלה עליו להזהיר מפני סכנה עדינה וגדולה. הוא מוכן לדבר בכל עת ושעה עם ממשלת ארצות־הברית על כל שאלה שהיא אם תיכשל מערכת העזרה הכלכלית של ארצות־הברית לישראל ולדעתו גם בעולם כולו אם ייווצר רושם של תלות הדדית בין עזרה זו לבין עניינים מדיניים הנדונים בין ארצות־הברית ומדינות אחרות.

הרטר אמר שבשום פנים אין מחלקת המדינה דוגלת בתורה של תנאים — strings — מדיניים למלווה זה או אחר. המצב הוא שעל־פי שיקולים כלכליים אין הבנק מוכן לאשר המלווה ומחלקת המדינה בודקת אפוא אפשרות של הכרעה על־פי overriding political considerations. הוא מזמין השגריר להתייחס ברוח חיובית לשאלה זו.

השגריר אמר כי לא שותפנו בספקות הכלכליים כביכול ולכן אינו יכול להעיר. אשר לשיקולים המדיניים המכריעים לטובת המלווה הלא הם:

א) יציבות כלכלית של ישראל וצמצום מידת תלותה בסיוע ממשלתי חיצוני, זוהי בוודאי מגמה מדינית של ממשלת ארצות־הברית.

ב) התחייבות מוסרית הנובעת מההיסטוריה של דיוני המים בין שתי הממשלות ומהדברים שהוחלפו בינינו במעמדים שונים (הרטר אמר כי יהיה מועיל ביותר אם השגריר יעלה על הכתב את הדברים שאמר על נושא זה באשר כמה מהם חדשים לו כי קדמו לכניסתו לתמונה).

ג) לגבי מגמת התכנית אין לה שום קשר עם חזוננו לשחרור יהודים מברית־המועצות. היא מרותקת כולה לנתונים כלכליים קיימים והיא חיונית לעצם האוכלוסייה הקיימת של המדינה. ביצועה יביא ברכה ליישוב הקיים ובין השאר יאפשר הרחבה עצומה של השטח המושקה על־ידי ערבים בישראל שדאגתנו נתונה להם במיוחד בימים אלה.

הרטר הביע התעניינות בנקודה זו ושאל על כל הפרשה וקיבל תשובות.

ד) אשר לתרומה ישראלית לבעיית הפליטים בבוא העת ידועה עמדתנו והיא הוסברה באו״ם לא פעם. רק אתמול אמר האמרשלד לשגריר שתהיה טעות אם ישראל תציע תרומתה הבודדת שלא במסגרת כללית של פתרון אזורי בין־לאומי.

הרטר חזר ואמר שהבעיה עכשיו היא להוכיח קיום overriding political considerations שיצדיקו התערבות מחלקת המדינה מול הקיפאון הספקני של הבנק. השגריר יסייע מאוד אם יגיש תזכיר בדחיפות שיסקור את דבריו על ההיסטוריה של הבקשה, אופייה המיוחד, המשמעות שרכשה לרגל דברים שהוחלפו מאז 1956, הנזק הכלכלי שנגרם על־ידי השהיה - procrastination - הדגשה שהמלווה מיועד לכלכלה קיימת ואינו מרותק לסיכויים אחרים ועל הכל אילו הרגיש עצמו מוסמך להוסיף שהפיתוח שינבע מהתכנית הזו יסייע לישראל מבחינת יכולתה לעזור לפליטים ערביים The development stimulated by the loan will assist Israel's capacity to help Arab refugees.

השגריר אמר שברוב הנקודות הוא יכול להביע עמדת ישראל מיד, אך יש כאלה שעליהן יתייעץ מיד עם ממשלתו. סוכם שיוגש תזכיר על־ידינו שיכלול הנקודות הנ"ל[1] ושמיד להגשתו תתקיים שיחה נוספת במחלקת המדינה.[2] ידיעות נוספות סיכום ומסקנות במברק נפרד.[3]

שג

58

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

Coded Tel. W479 מברק מוצפן

Inc.: 130.09/2312/6 :נוסח נכנס

Washington, 28 February 1958

Immediate

United States Division, Further to 689.[1]

Dulles said "small plan underway to assist Jordan in connection Yarmuk project involving small structure in Jordan territory which would not affect Israel's water from Jordan under Johnston plan".

Fuller details be obtained working level.

57

1. התזכיר, מיום 21.1.1958, בתיק 130.19/5964/6.
2. אבן נפגש ב־28 בינואר עם הרטר, שאמר כי בעיית יחסי מחלקת המדינה עם הבנק לייצוא ולייבוא היא רגישה, באשר הבנק גאה על היותו מוסד עצמאי. בכל מקרה מחלקת המדינה הבהירה שאם הבנק יגלה כי התכנית ניתנת לביצוע מבחינה כלכלית־כספית, לא תהיה למחלקת המדינה הסתייגות כלשהי. (ראה אבן אל משרד החוץ, W344, 28.1.1958, 130.06/2312/9.)
3. במברק (W307, מיום 15.1.1958) מנה אבן גורמים חיוביים ושליליים לגבי סיכויי בקשת ישראל למלווה. הוא סיכם כי אין ספק שמחלקת המדינה ונשיא הבנק לייצוא ולייבוא החליטו על השהיה ממושכת ובלתי מוגדרת, אך לחץ ידידי ישראל והשיחות בישראל ובוואשינגטון הביאו ככל הנראה לשיקול נוסף של הרטר, שמחפש מוצא מעשי, ועל רקע זה יש לנסח את התזכיר המבוקש. אבן שאל אם ניתן לכלול בתזכיר את דברי הרטר בעניין האפשרות כי במידה שהמלווה יחזק כלכלת ישראל, תגבר יכולתה לסייע בפתרון בעיית הפליטים. שרת החוץ השיבה בשלילה, וציינה כי בשיחות בעל־פה אפשר לחזור על עמדתה של ממשלת ישראל בעניין הפליטים, עמדה שנקבעה והוצהרה עוד לפני המשא־ומתן על המלווה, ושישראל עומדת על כך שאין לקשור את נושא הפליטים עם המלווה. (ראה מברק TNW927, 19.1.1958, 130.09/2312/10.)

58

1. מס' 189. הדברים מתייחסים כנראה לחלק הראשון של השיחה שדיווח אודותיו מצוי רק ברשומות האמריקאיות. לפי אלה דנו בחגיגות העשור, ובחשש של ארצות־הברית שהחגיגות יגבירו את חילוקי הדעות בעניין מעמדה של ירושלים. (ראה FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 11, pp. 28-29.)

Following this Bergus invited Meroz this morning explaining thus: Project based on Samansky plan.[2] Baker-Harze firm now completing engineering survey for:

A) Construction diversion structure (dolphin) at point 2105-2373 [?] kms upstream from Adacsidh [Adassiyah] opposite En Hamnia [al Hamma?] structure to extend to midstream which border DZ [Demilitarized Zone] at 45 degree angle.

B) Digging canal into valley to follow contour minus 213 Johnston plan. Plan to provide irrigation 25,000 acres is roughly one fifth JP [Johnston Plan]. Further explanations and clarification:

1) Jordanian announcement to be made soon.

2) Total cost involved 11 million Dollars, estimated period construction 3 to 4 years.

3) US expressed willingness finance first year, cost estimated at 2 million.

4) US conditioned its support on *Alef* water quantities taken by Jordan not exceeding allocation under JP. *Beth* DZ not being violated.

5) Work likely start in three — six months.

6) Should JP be resumed structure would have to be scrapped, but this minor expense, whereas canal would be incorporated.

Later Meroz inquired by phone what water quantity involved. Parker replied estimate not completed but assumed neighbourhood 148 million cubic meters per annum.

Shag

2. סמנסקי היה נציג ארגון החקלאות והמזון (FAO) בירדן והוא עיבד את תכנית הע'ור המזרחי.

59

י' הרצוג אל מחלקת ארצות־הברית
J. Herzog to the United States Division

מברק מוצפן W495
נוסח נכנס: 130.09/2312/6

ואשינגטון, 4 במארס 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית.

א) במשא־ומתן עם הבנק על נוסח ההודעה,[1] הסכימו היום להשמיט קטע המזכיר שאלת availability of water.

ביקשתי ההשמטה למען מנוע מהם עילה לסרב בעתיד תוספת ל־24 המיליון[2] כל עוד לא הוכח כי יש מים נוספים. הערב אישר ראונטרי סופית הנוסח המתוקן שיתפרסם על־ידי הבנק מחר בערב. ההודעה בשם הבנק בלבד.

ב) הקטע העיקרי כלהלן:

This credit will assist the undertaking of a part of a 4-year irrigation and agricultural development program in Isr[ael]. The total program is designed to develop and put into productive agricultural use a large proportion of the remaining unused water resources of Isr[ael] (aside from those to be developed by the Jordan project).

ג) ביום שישי לפני שנודע עניין הירמוך,[3] ניסיתי להשמיט הפסקה שבסוגריים ולא הסכימו. היום אינני מצטער שכן לקראת מערכתנו על הירדן טוב שהציבור כאן ישמע מפיהם הם שאין התכנית והמלווה קשורים בירדן.

ד) מבקשך לא למסור כל ידיעה מוקדמת או תדרוך לעיתונות בארץ ולחכות שתגיע ארצה הודעת הבנק. המשאלה כרוכה בסידורים שעשינו עם העיתונאים כאן.

הרצוג

59

1. בעניין אישור המלווה לישראל לפיתוח מקורות מים. המלווה אושר לאחר לחץ שהפעילו ידידי ישראל. התברר כי אפילו הנשיא אייזנהאואר היה בין הלוחצים. (ראה אבן אל משרד החוץ, W392, 6.2.1958, 130.09/2312/6.)
2. למעשה היה המלווה בשיעור של 24.2 מיליון דולארים.
3. סיוע ארצות־הברית לפיתוח תוכנית הע'ור המזרחי הירדני - ראה מס' 58.

60

ג׳ מאיר אל משרד החוץ
G. Meir to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן
נוסח נכנס: 130.09/2291/4

אקרה,[1] 5 במארס 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

לראש הממשלה.

ירמוך; מלווה. לא ברורים לי כל הפרטים אבל נדמה לי שדאלס רוצה להציג בפני ידידינו ודעת־הקהל שממשלת ארצות־הברית עזרה בעניין מים לירדן ולישראל. להם מפעל הירמוך ולנו המלווה למפעלי מים. אני יודעת כמה זקוקים אנו לכסף זה ובכל זאת חושבת שיש להכריע לא לקבל מלווה ולדרוש כי תמורת ירמוך נעשה אנו מפעל ירדן בכל היקפו וללא קבלת מלווה שבראשית משא־ומתן עליו היתה מין הבנה שזה רצוי על דחיית מפעל הירדן לזמן בלתי־מוגדר.

אם נקבל המלווה, יוכל דאלס להגיד שהבין ולא בלי הצדקה מסוימת שבתנאי זה נתנו. אני חוזרת, כך היה בראשית משא־ומתן. אינני משלה עצמי בתקוות שדאלס יתחשב בנו כמו בירדן, אבל זו היא לפי דעתי רק ראשית הדרך של דאלס ויש להעמיד ממשלת ארצות־הברית ודעת־הקהל על כל חומרת המצב כבר עכשיו בטרם משתרש המושג השגרתי שלמען חיזוק הנאמנים הכל נבלע. ברכות.[2]

גולדה

60

1. ג׳ מאיר שהתה אז בביקור באפריקה.
2. תגובת בן־גוריון — ראה מס׳ 62.

61

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW117

נוסח יוצא: 130.02/3691/4

ירושלים, 7 במארס 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

אבן, הרצוג; ירמוך.

להלן סיכום ההתייעצויות עם ראש הממשלה ואשכול.[1]

יש לאמר למזכיר (אם טרם נסע) או להרטר.

א) רואים במבצע האמריקני-ירדני הפרת ההסכם הג׳נטלמני שגרס פעולה מקבילה בישראל ובירדן לביצוע תכנית הירדן־ירמוך הן מבחינת הקצאת כמויות מים, הן מבחינת מימון ממשלת ארצות־הברית המהווה לא רק סיוע כספי, כי אם גם הזדהות מדינית ומוסרית והן מבחינת העיתוי.

הסכם זה הודגש על־ידי ממשלת ארצות־הברית בכל השיחות בינינו בשנים האחרונות בענייני מים (במיוחד כדאי אולי להסתמך על השיחות עם המזכיר במארס-אפריל 1956 ועם הרטר במאי 1957).

ב) לא ייתכן כי יעבדו הם בירמוך ולא נעבוד אנו בירדן. לאחר התחלת העבודה אצל הירדנים נראה עצמנו חופשיים לעבוד בירדן, ובכלל זה לקחת מים. זה כמה שנים שעיכבנו זאת בגלל ההסכם הג׳נטלמני, שעתה אנו רואים עצמנו חופשיים ממנו. (לדעת וינר יוכלו הירדנים להתחיל בהשקיה חלקית כבר תוך שנה-שנה וחצי.)

ג) בהסכמתנו לתכנית ג׳ונסטון הבהרנו עמדתנו החיובית העקרונית למפעלי מים ופיתוח באזור שיסייעו לפתרון בעיית הפליטים ולגיבוש יציבות פנימית. אנו יודעים כי בשעה זו משנה חשיבות למפעל כזה, אך עלינו לעמוד על זכויותינו היסודיות שהוכרו במשך כל השנים על־ידי ממשלת ארצות־הברית ועל קיום ההסכם למעשה שהיה קיים בנידון זה בינינו לבינם.

ד) אנו דורשים, אפוא, משא־ומתן מידי עם ממשלת ארצות־הברית להשגת זכויותינו ובעיקר לקבלת תמיכה אמריקנית כוללת במפעלנו בדוגמת התמיכה הניתנת לירדנים.

ה) וינר היוצא ב־11 מביא עמו תכניות ללקיחת מים מהירדן מחוץ למפורז.

61

1. ראה גם הרישום ביומן בן־גוריון, 7 במארס 1958 (ארכיון בן־גוריון).

לכשתגישון, הדגישו נא כי הואיל וביצוע התכנית כולה יימשך מספר שנים, ועל־מנת לא להכניס עתה בעיית העבודה במפורז, נוכל לפי שעה להסתפק בהן.

בינתיים, יש לזרז ביצוע המלווה. עניין זה חייב להישאר נפרד לחלוטין ממסכת הירדן־ירמוך.[2]

מאה"ב

62

ד' בן־גוריון אל שגרירות ישראל באקרה
D. Ben-Gurion to the Israel Embassy in Accra

מברק מוצפן 257
נוסח יוצא: 130.09/2291/1

[ירושלים], 9 במארס 1958

גולדה מאיר; תודה.[1]

הבאנו שיקוליך בחשבון בדיונינו כאן.[2] אם ינסה דאלס להציג בפני ידידינו הדבר כאילו עזר הן לישראל והן לירדן בעניין מים נילחם בניסיון זה. סבורים שסיכויים טובים למלחמה זו מפני שבהודעה על המלווה נאמר שהוא מיועד למפעלי מים פרט לירדן ואיש לא יצפה מאתנו לוותר על זכותנו לירדן שעה שהירדנים מתחילים לעבוד בירמוך.

בקשר להבנה שהיתה בראשית המשא־ומתן על המלווה, יש לזכור שדובר אז על דחיית פעולה חד־צדדית ובשיחות של אז דובר במפורש על פעולה מתואמת בשלב מאוחר יותר. ניתנו הוראות לאבן להקפיד על הפרדה מוחלטת בין המלווה למפעל הירדן ולתבוע דיון עם ממשלת ארצות־הברית על התחלת העבודות בירדן.

בן־גוריון

2. אבן הגיב כי יעלה את הנושא עם הרטר, ויטען על חובת ארצות־הברית לסייע לישראל במפעל הירדן, דוגמת תמיכתה במפעל הירמוך. לא נמצא דיווח על שיחה זאת, אך ממקורות אמריקאים ידוע כי התקיימה פגישה ב־27 במארס וסוכם כי ישראל תגיש את הערותיה באיגרת למחלקת המדינה. (ראה FRUS 1958-1960, Vol. XIII, No. 14, pp. 31-35.)

62

1. ראה מס' 60.
2. ראה מס' 61.

63

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WA579

נוסח נכנס: 130.09/2312/7

ואשינגטון, 2 באפריל 1958

מחלקת ארצות־הברית; פגישת רוקוול-מרוז ב־2:

א) הוגש תזכיר המים[1] שסוכם עליו בשיחת אבן-הרטר[2] (העתק בדואר הדיפלומטי הבא) ושעובד עם וינר. רוקוול הדגיש שוב שהסכמת ארצות־הברית להטיית הירמוך הותנתה ומותנית באי־גרימת נזקים לישראל בכמות המים, מליחות וכיוצא באלה ואל נחשוד שהיתה איזו שהיא כוונה רעה (malign), [אלא] honest difference of opinion. רוקוול אמר בהחלטה שאם ישתכנעו כך מן התזכיר לא יתבוששו להודות בכך. אמר שיקראוהו בעיון ונמשיך בדיון אחר־כך.

ס ע ו ד י ה.[3] אינם נוקטים עמדת "אבד הכל" ויש עידוד נכבד בדברים שלא אירעו — יציאת סעוד לאוסטריה, ריכוז ענייני הגנה בידי פייסל וכו' — אולם ברור שהתקוות בכוחו האפקטיבי של סעוד היו מוגזמות, ואף שלהלכה אין פייסל מתכוון לתמורה ביחסים עם ארצות־הברית יש לצפות לשינויים למעשה בעיקר על רקע ארץ־ישראלי.

שג

63

1. ראה מס' 64.
2. ראה מס' 61, והערה 2 שם.
3. עקב סכסוכים בין מלך סעודיה, סעוד ואחיו יורש העצר, הנסיך פייסל, נאלץ המלך ב־24 במארס 1958 להעביר לאחיו סמכויות מלאות בענייני פנים, חוץ וכלכלה.

64

שגריר ישראל בוואשינגטון אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית (ואשינגטון)
Israel Ambassador in Washington to the U.S. Secretary of State (Washington)

Memorandum: 130.02/3691/4 :תזכיר

[Washington, 2 April 1958]

Subject: *The proposed Yarmuk Project in the Hashemite Kingdom of Jordan*[1]

Introduction

The Jordan and Yarmuk rivers form an international river system in which Israel and the Kingdom of Jordan have vital economic interests. Israel has the status of a riparian State in relation to the Yarmuk, as well as to the Jordan River.

Between 1953 and 1956, negotiations conducted by Ambassador Eric Johnston, Special Representative of President Eisenhower, led to a technical understanding between Israel, the Arab States and the United States on a division of the Jordan and Yarmuk waters. This co-ordinated project was not carried out since it did not receive political approval by the Arab States.

In Ambassador Johnston's negotiations, and during discussions in the United Nations in 1953–1954, certain principles and policies were expressed by the United States.

(a) The United States gave assurances of support, including financial aid, both to Israel and to Jordan for the realisation of their respective parts of the co-ordinated project.

(b) The United States declared that "no government should exercise a veto power over legitimate projects in the demilitarized zone" and that "development projects which ... *do not infringe established rights and obligations should be encouraged.*

(c) The United States has always recognised Israel's rights as a riparian state of the Yarmuk River. Under the Johnston plan Israel was to receive a fixed annual allocation of 40 mcm's. Israel's present use amounts to 25–30 mcm's annually.

64

1. ראה מס' 61, והערה 2 שם.

On February 26, 1958 Israel was informed that the Kingdom of Jordan was about to start the construction of the Eastern Ghor canal with financial support from the United States. On February 27 an official announcement to this effect was published. This project would involve the annual use by Jordan of quantities of Yarmuk water up to 148 mcm's in order to irrigate 25,000 acres of land in the lower Jordan Valley.

The Government of Israel has considered the following questions:

I. How would the project affect Israel's established rights in the Yarmuk River?

II. What would be the general effect of unilateral work by the Kingdom of Jordan on the Yarmuk project with United States support, — in the absence of parallel work by Israel on her Jordan project with corresponding United States support?

I. Technical Effects of Yarmuk Project

Expert engineering studies have revealed that:

(a) the use of the Yarmuk waters as contemplated by the first stage of the project would endanger existing uses by Israel and deprive farming areas in Israel of their established water rights; and

(b) the project would also prejudice Israel's position further downstream by increasing salinity beyond a tolerable level, owing to the cessation of the flow of fresh Yarmuk water into the more saline Jordan River.

The calculations on which these findings are based are set out in the Annex to this *Aide Mémoire*.

II. Effects of Unilateral Implementation of Yarmuk Project

Israel's work looking to the utilisation of her share in the Jordan-Yarmuk waters has proceeded constantly. Israel's work and plans have continued to be guided by the major premises of the Johnston plan and by the prospect of eventually returning to a regional approach. But this work has gone forward slowly, partly through absence of financial support, and partly because no solution has been found to the problem of diverting the water from the technically appropriate point — at Gesher Bnot Ya'acov.

The implementation of the Yarmuk project with United States support would have results beyond the adverse effect on Israel's established rights in the Yarmuk River.

(a) A large-scale diversion of water would be carried out by the Kingdom of Jordan, with active United States support, a long time before Israel was in a position to divert any part of her share of the Jordan-Yarmuk waters. The Israel project, in any case, involves a much larger construction schedule than is required for the Yarmuk plan before any diversion can take place. But a

unilateral impetus given by the United States to the Jordan project would increase this disparity, and virtually preclude any co-ordinated use of waters in the future.

(b) The Kingdom of Jordan would, with United States support, create and enjoy an established usage of water on land, while Israel's share of these waters remained immobile. This would prejudice Israel's juridical and negotiating position in any future discussions or disputes.

(c) The United States would be in a position of unilaterally supporting the project of one major riparian State, and not the other. The departure from the previous equal relationship to both sides has serious political and psychological effects. The identification of the United States with a project involving injury to established water rights (see (a) above) would, in the absence of Israel's consent, be a grave innovation in international jurisprudence on water problems.

Suggested Remedies

The Government of Israel would like to see reciprocity in the use of waters, and not in their continued waste. Israel representatives have at various times suggested, in view of the deadlock on the Johnston plan, that parallel and simultaneous work be done on the Jordan and Yarmuk rivers by Israel and the Kingdom of Jordan respectively. Israel also looks with sympathy on the development by the neighboring State of Jordan of its potential agrarian resources.

It has therefore considered whether means exist of carrying out the purpose of the proposed Yarmuk project, while avoiding the consequences described in I and II above.

The Government of Israel is prepared to acquiesce in work on the Yarmuk if:

(a) agreed ways and means can be found to safeguard established Israel rights in the Yarmuk waters as defined in the Johnston Plan; and

(b) the United States gives its support to work by Israel on her Jordan project, under the same conditions as those affecting the Yarmuk project; namely

(i) utilisation of water only within the limits defined in the Johnston technical understanding;

(ii) work outside the Demilitarized Zone. Israel is prepared for the time being, and without prejudice to her ultimate position, to accept the disadvantage inherent in using a diversion point other than Bnot Ya'acov. Amongst the feasible diversion points there is one upstream (at Lake Huleh north of the demilitarized zone) and one downstream (at a point south of the demilitarized zone) 1.8 miles south of the original diversion point.

The Government of Israel would welcome information whether the United States is prepared to act in conformity with (a) and (b) above, thus safeguarding established rights and preserving, both politically and financially, the equality of policy and attitude which have marked all previous discussions on this subject.[2]

נספח

APPENDIX

Engineering Report

Anticipated Effect of the Proposed Yarmuk
Diversion in the Kingdom of Jordan on
existing uses by Israel

1. There are, at present, two major uses of Yarmuk water:

a. The use by Israel, now accounting for about 30 MCM p.a. with a maximum summer diversion of about 2.5 Cm p.sec.

b. The Syrian upstream diversion on the Yarmuk Plateau, the volume of which is not exactly known, but which is estimated to be about 40 MCM p.a., with a probable maximum summer diversion of about 3 CM p.sec., or possibly more.

2. The Israeli use may be expected to rise within a few years to 40 MCM p.a. (or around 3.0–3.5 CM p.sec. in the summer), which is the quantity allocated to Israel from the Yarmuk River in the tentative Johnston allocation. Nothing is known about proposed further developments on the Syrian Yarmuk Plateau except that the Johnston allocation included up to 70 MCM p.a. for this purpose, corresponding to a maximum summer diversion of 4.0–4.5 CM p.sec.

3. The aggregate present uses by Syria (upstream) and Israel (downstream) are thus estimated at about 5.5 CM p.sec. in the summer, with a possible increase (due mainly to potential Syrian developments) to 7.0–7.5 CM p.sec.

4. The proposed first stage diversion of the Yarmuk water for the Kingdom of Jordan foresees an annual withdrawal of up to 148 MCM. Assuming an improbable balanced use, such annual withdrawal would make

2. תגובת ארצות־הברית – ראה מס' 65, ומס' 66.

necessary a maximum summer diversion of at least 6 CM p.sec. A figure nearer to 7 CM p.sec. would seem to be more realistic.

5. The annual flow of the Yarmuk River is about 495 MCM. The mean flow in the late summer months is about 7.0–7.5 CM p.sec. In a dry year, the summer flow can be considerably lower.

6. From the above it can be concluded that the average summer flow available for the proposed new diversion is now 1.5–2.0 CM p.sec., in lieu of 6–7 CM p.sec. which represents the quantity of water required for the proposed diversion in the Kingdom of Jordan. With further Syrian developments on the Yarmuk Plateau, the available quantity would be almost nil. Conditions would be still worse in a dry year. It can, therefore, be concluded that no significant quantity of water can be made available beyond established uses for the proposed new diversion in the Kingdom of Jordan, unless considerable storage capacity is provided to store part of the winter flow.

7. *Salinity on the lower Jordan*

The water of the Jordan River, at the outflow from the Lake Tiberias, has an average salinity of about 280 ppm (chlorine). Additional chlorine is added to the water of the lower Jordan from brackish springs draining into the river above the confluence with the Yarmuk River (about 2 MCM p.a., salinity around 1200 ppm).

This relatively brackish water is, at present, diluted by the inflow of sweet Yarmuk water (summer salinity around 80 ppm); and the water below the confluence is thus kept at tolerable salinity levels (330 to 350 ppm). Should the Yarmuk summer flow be completely diverted, this dilution would, of course, not take place, and salinities could be anticipated to rise up to 500 ppm., which is excessive for most of the crops grown in the area.

65

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן W124
נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 1 באוגוסט 1958

סודי

מחלקת ארצות־הברית.

נתקבלה תשובת המזכיר על תזכירי בעניין מפעל הירמוך.[1] הנוסח המלא בדואר.[2] הנקודות העיקריות כדלהלן:

א) ממשלת ארצות־הברית מקבלת בסיפוק התעניינות ישראל בפיתוח אזורי מתואם.

ב) מפעל הירמוך מתוכנן כך שאפשר לשלבו במפעל בין־מדינתי מתואם.

ג) ממשלת ארצות־הברית קיבלה הבטחות וערובות שירדן לא תשאב יותר ממה שמגיע לה על־פי חלוקת ג׳ונסטון וגם שלא ייפגע השימוש הישראלי. בעניין המלחת המים, מוכנים נציגי ארצות־הברית לבוא בדברים עם נציגי ישראל.

ד) אין ממשלת ארצות־הברית מקבלת העיקרון שהחלטה לעזור למדינה ידידותית אחת מכניסה אותה אוטומטית בהתחייבות לסייע למדינה אחרת. מאידך, יודעת ממשלת ישראל שממשלת ארצות־הברית מעוניינת לעזור לישראל לפתח את אוצרות המים שלה. התעניינות זאת כבר הופגנה באופן מעשי בעבר.

נכונותה של ממשלת ארצות־הברית לעזור גם בעתיד בביצוע מפעלי מים ישראליים בתוך גבולות שביתת־הנשק שאינם נוגדים מושג הפיתוח המתואם של מי הירדן, תיקבע בהתאם לאופי המפעלים שתציע ישראל וכן בהתאם להזדקקות ישראל לעזרה כספית ולהימצאות הכספים הדרושים ביד ארצות־הברית.

המסקנה היא שעלינו להגיש תכניתנו על־פי סעיף ד׳ לעיל ולהתייעץ אתם על סעיף ג׳. נא להשיב אחרי קבלת הנוסח.[3]

אבן

65
1. מס׳ 64.
2. מס׳ 66.
3. לא נמצאה תגובה ממשרד החוץ, אך ראה מס׳ 67.

66

מזכיר המדינה של ארצות־הברית אל שגריר ישראל בוואשינגטון
U.S. Secretary of State to the Israel Ambassador in Washington

Memorandum: 93.03/3080/5 :תזכיר

Washington, 1 August 1958

Confidential

The Secretary of State presents his compliments to His Excellency the Ambassador of Israel and has the honor to refer to the Ambassador's note of April 2, 1958, and to the memorandum transmitted therewith setting forth certain views of the Government of Israel regarding the Jordanian project for partial diversion of the Yarmuk River.[1]

The support of the Government of Israel for the concept of unified development of the Jordan River system is noted with gratification. The United States Government has for some time believed that the interest of all states concerned would best be served by a co-ordinated and unified development of that system.

The efforts of Ambassador Eric Johnston were directed at encouraging such unified development, and the Jordan Valley Plan was proposed as a means to that end.

Prior to entering into an agreement to assist the Jordan Government with the utilisation of Yarmuk waters for irrigation purposes, the United States Government considered carefully whether this project was compatible with unified development and concluded that it was. The assumptions on which this conclusion was based were re-examined closely in the light of the statements contained in the Israeli memorandum, and have been found still to be valid. The project is so designed that it can be incorporated into a subsequent unified development plan should agreement on such a plan prove possible. Further, the planned diversion would not preclude subsequent agreement on allocation of the total water resources of the Jordan Valley among the states concerned.

With respect to the concern expressed by the Government of Israel over the question of downstream water rights, this matter was given most careful consideration prior to agreement by the United States Government to assist in the implementation of the Yarmuk project.

The Government of Jordan has given formal assurance that it will not divert from the Yarmuk more than the allocation to it proposed in the Jordan

66
1. מס' 64.

Valley Plan. The engineers retained by the Jordan Government state that the project has been planned so that it will not affect Israel use of Yarmuk waters during average low flows. It appears that during abnormally dry years, the Yarmuk waters may be insufficient for the total needs of both Israel and Jordan. However, Jordanian representatives state that Jordan will not divert more than an equitable portion of the water available at the diversion point and thus will bear an equitable share of the deficiency in dry years.

With regard to the problem of increased salinity in the Jordan downstream from its confluence with the Yarmuk, the engineers engaged in the project are satisfied that the increase will not be in excess of tolerable limits established by the United States Salinity Laboratory. Officials of the United States Government are prepared to discuss these points with Israel representatives should this be desired.

It is noted that the Israel Government is of the view that a unilateral impetus given by the United States to the Jordan project would virtually preclude any co-ordinated use of waters in the future. As indicated above, the United States Government does not share this opinion. The United States Government favors the co-ordinated and unified development of the Jordan River system, but is unable to subscribe to the concept that because it may decide, within the framework of the United States relationship with a riparian state, to provide assistance to that state in a project involving diversion of waters, it thereby would incur responsibility or obligation to assist another riparian state in a similar project. The Israel Government is aware of the interest of the United States Government in the efforts being made by Israel to develop its water resources and of the assistance which has been made available to the Government of Israel to this end. Future manifestation of United States interest in economically sound projects which involve the development of water resources in Israel lying within the Armistice lines and which do not conflict with co-ordinated development of the Jordan River system and established international obligations will be determined in the light of the nature of the projects themselves, of Israel's need for assistance in connection with them, and of the availability of funds.

The Secretary of State has appreciated receiving the views of the Government of Israel with regard to the Yarmuk project, and trusts that the information now conveyed will reassure the Government of Israel that the United States Government, in determining its attitude toward this undertaking, gave full consideration to possible implications for other riparian powers.[2]

2. תשובת ישראל — ראה מס' 67.

67

איגרת משגריר ישראל בוואשינגטון אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית (ואשינגטון)[1]

Note from Israel Ambassador in Washington to the U.S. Secretary of State (Washington)

Copy: 93.03/3080/5 :העתק

[Washington], 28 January 1959

The Ambassador of Israel presents his compliments to the Honorable the Secretary of State and has the honor to refer to the Ambassador's Note of April 2, 1958[2] and the Note by the Secretary of State of August 1, 1958[3] on the subject of the Jordan and Yarmuk waters.

The water position in Israel in recent years and the needs for future development require the Government of Israel to give urgent priority to the realization of the Jordan Project.

Between 1948 and 1958 Israel's agricultural development resulted in a five-fold expansion of the irrigated area — from 250,000 dunams in 1948 to about 1,250,000 dunams in 1958.

In the early stages of the irrigation program, land was cultivated in the zone where water was most easily accessible. Accordingly, the groundwater of the Coastal Plain underwent intensive development. At the same time the continuous river and spring flows in the West and the South of the country were heavily drawn upon. Other internal water resources are now being exploited under current projects. This process should be completed within a relatively short time.

The additional amounts required for existing agricultural settlements will therefore have to be supplied by introducing water from outside the respective areas. Such additional supplies would be needed even if there were no problems of supply to new agricultural settlements. The natural growth of existing farms and plantations, the increase of rural water needs, the development of livestock economy and municipal expansion — all require the introduction of additional water from the North of Israel.

67

1. הרצוג, שהגיש את האיגרת, הבריק למשרד החוץ שיש להימנע לפי שעה מפרסום עובדת ההגשה שכן על־פי השמועות עוקבים הערבים אחרי הפרשה (ראה מברקו W691, 28 בינואר 1959, 130.09/2313/7).
2. מס' 64.
3. מס' 66.

This applies especially to the central and southern districts of Israel, which comprise 75 percent of the country's population and 70 percent of all the lands suitable for irrigation. After all remaining local resources are fully developed, the available water for these areas will fall short of meeting the needs of agriculture and industry beyond the requirements of the next two or three years.

Accordingly, the Government of Israel now finds it necessary to accelerate the implementation of the Jordan Project. Its intention is to complete Stage One of the Project during the next four years, so as to provide for the conveyance of 150 to 180 million cubic meters annually from Lake Tiberias to the headworks of the two Yarkon–Negev lines. This will alleviate the shortage of water in the central and southern districts.

The Project has evolved from detailed investigations carried out over a period of fifteen years. Eminent American engineers have participated in its elaboration, and the Project has been reviewed and approved by the Consulting Board for Water Development of the State of Israel, headed by Professor Abel Wolman of Johns Hopkins University and including Mr. H. W. Bashore — former Commissioner of Reclamation, Mr. John Hammond — former Head of the Dam Design Section, U.S. Bureau of Reclamation, Mr. Samuel B. Morris — former General Manager of the Los Angeles Power and Water Department, and Dr. John L. Savage — former Chief Design Engineer, United States Bureau of Reclamation.

Several planning and design reports have been compiled over the years. The design of most features intended for early construction is either completed or well in hand.

It is technically possible to execute the work involved in Stage One of the Project within four years with an investment of IL. 145 million which includes IL. 55 million in foreign currency (approximately $31 million).

The sum of about IL.20 million has already been invested. The program for 1959/60 (the first of the four years) calls for a further investment of IL.30 million, including IL.14 million in foreign currency (approximately $8 million). Together with advances needed for the 1960/61 construction years, a total financial outlay of IL.34 million, including IL.18 million in foreign currency ($10 million), is required for the year 1959/60.

In the Secretary of State's Note of August 1, 1958 reference is made to the interest of the United States "in economically sound projects which involve the development of water resources in Israel lying within the Armistice lines and which do not conflict with coordinated development of the Jordan River system and established international obligations". The Note also implies that the amounts of water on which such projects can be based should be within the limits of the Johnston tentative allocation.

In recognition of these considerations the Government of Israel has decided to base Stage One of the Jordan Project on water taken from Lake Tiberias.

Pumping from the Lake at this stage also offers engineering advantages arising from the high quality of the water. In the initial stage, and up to a certain amount of flow, the pumping costs do not compare unfavorably with diversion from the upper reaches.

Pumping from Lake Tiberias obviates the special problems involved in the diversion at Benot Ya'aqov Bridge, for taking the water in Stage One from the Lake leaves open the decision on the ultimate point of diversion. In due time, that question could be re-examined in the light of the situation that may develop. Careful examination has revealed the possibility of a number of alternatives at the final stage.

The Ambassador of Israel takes this opportunity to refer to the problem of encroachment upon present Israeli uses which will result from the implementation of the Yarmuk Project now under the active construction by the Kingdom of Jordan with the assistance of the Government of the United States. In pursuance of the Ambassador's Memorandum of April 2, 1958, it is again submitted that specific steps should be agreed upon to safeguard these uses in their present form; or if that should prove impossible without abandoning the Yarmuk Project, that an alternative solution be agreed upon to the satisfaction of the parties concerned.

Such an alternative solution might be offered by storing a part of the Yarmuk river's winter flow in Lake Tiberias and utilising the water thus stored for irrigating the Jordan and the Beit Shean Valleys by means of a Lake Tiberias–Beit Shean conduit. This operation is estimated to cost IL.15 million, including IL. 3.5 million in foreign currency (approximately $2 million), and will supply about 100 million cubic meters of water annually. This will be partly Jordan water and partly Yarmuk water stored in Lake Tiberias.

This conduit should be constructed during the next two years, since otherwise the water supply of the eastern portion of the Israeli Jordan Valley will be endangered as a consequence of the Yarmuk diversion. Moreover, the quality of the Jordan water below the confluence would deteriorate to an extent that would preclude its use for irrigation.

In reply to the Ambassador's Note of April 2, 1958, in which United States support was sought for Israel's Jordan Project, the Secretary of State in his Note of August 1, 1958 linked the future manifestation of United States interest to certain provisions. The project outlined in this Note is consistent with those provisions.

Indeed, the Secretary of State's Note of August 1, 1958 has been taken

into active consideration in the new planning of the Jordan water project. Conscious of the interest of the United States in the constructive use of the Jordan and Yarmuk waters, the Ambassador of Israel expresses the hope that the United States will extend financial assistance for this project. The program, including the Lake Tiberias-Beit Shean conduit, will require in the budget year of 1959/60 (April to April) a total expenditure of IL.39 million which includes foreign currency in the amount of IL.19.5 million (approximately $11 million).

In submitting this request the Ambassador of Israel has the honor to recall that the development of the Jordan water resources has been discussed between the United States and Israel on many occasions over recent years. In all these discussions Israel was repeatedly assured that the United States did not envisage an indefinite wastage of these water resources. For several years Israel cooperated actively with the representatives of the United States in the search for a coordinated plan. The situation set out in this Note requires the Government of Israel to take urgent measures to prevent serious shortages at an early date.

In the light of this record of cooperation and of its earnest attempts to bring its Jordan Projects into conformity with the provisions referred to in the Secretary of State's Note of August 1, 1958, the Government of Israel earnestly hopes that the United States will give assistance for the implementation of this modified plan in order to prevent the tragic waste of these resources and to contribute to the progress of Israel's economy.

68

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT219
נוסח נכנס: 130.09/2339/11

ניו יורק, 20 בפברואר 1959

סודי

מחלקת ארצות־הברית.

שוחחתי עם דילון, נכחו הרצוג, מנור, שאו. בראשית השיחה שאלתי לשלום המזכיר. דילון אמר כי כוחו חוזר והוא נפעם מעוצמת האהדה הבין־לאומית שבאה לידי ביטוי בימים האחרונים.

בהסתמך על איגרתי מ־28 בינואר[1] (שתיארה בפעם הראשונה מפעל המים שאנו דורשים השתתפות ארצות־הברית במימונו), הדגשתי משאלתנו להכרעה דחופה וחיובית. הסברתי כי עיקר דאגתנו להגשמת המפעל בכללו ותיקון תוצאות מפעל הירמוך אינו אלא צד אחד ולא העיקר של הבעיה. רק הבטחת ביצוע מפעלנו בעזרת ארצות־הברית יאפשר לנו להימנע להתנגד למפעל הירמוך שביצועו כיום מהווה פעולה חד־צדדית המתעלמת מאחד הצדדים הנוגעים בדבר. הגשמת מפעלנו יחד עם תיקון תוצאות הירמוך תחזיר את המדיניות האמריקנית לאותו המאזן, שוויון וההקבלה שציינו אותה בזמן דיוני ג׳ונסטון. הרציתי לדילון על שבע שנות הדיונים בין ארצות־הברית וישראל על מפעלי המים. בעקבות השיתוף במפעלי הירקון ותכנית אקסים [הבנק לייצוא ולייבוא] נתבע המשך המפעל החשוב בכולם. אין ישראל רשאית להזניח את אוצרותיה הטבעיים היסודיים ביותר ולהניח למים אלה לזרום לאבדון. הצעתי שתבוא התייעצות מיידית בין מומחינו על התזכיר המלא (שטרם הוגש למחלקת המדינה) על־מנת לקרב הכרעה סופית וחיובית.

דילון אמר שאף כי נתקבלה תכניתנו רק לפני שבועיים בערך כבר הספיק לעיין בה. נמשך והולך הדיון תוך מגמה להשוות את המפעל המוצע עם התנאים שפירש המזכיר באיגרתו אלי.[2] ממשלת ארצות־הברית מרוצה שהספיקה לאשר לישראל מלווה נוסף מדל״ף [Development Loan Fund] על חשבון מה שנותר ב־[19]58. הוא מקווה שעד סוף מארס, ראשית אפריל, תצליח מחלקת המדינה להשיג כסף נוסף מהקונגרס לדל״ף וזוהי לדעתו המסגרת שבה יש לעיין בהצעת ישראל. מהשיחה היום הוא למד כי לתכנית עדיפות ברורה בין התכניות שישראל מבקשת לממן בעזרת ארצות־הברית וישים לב לעובדה זו. לבסוף הסכים לקיים בדיקה

68
1. מס׳ 67.
2. מס׳ 66.

משותפת בתזכיר שלנו ומינה שאו לצורך זה. אני הצבעתי על מנור כנציגנו לצורך זה. דילון שאל שאו מתי לדעתו ניתן להגיע לידי Definitive conclusion. שאו אמר שיקבל רושם ברור רק כשיתחילו הדיונים שדובר עליהם היום.

אבן

69

א׳ אבן אל ק׳ הרטר (ואשינגטון)
A. Eban to Ch. Herter (Washington)

Copy: 93.03/3080/5 :העתק

[Washington], 4 May 1959

Dear Mr. Secretary,

In our conversation on April 22[1] we discussed the relationship between Israel's Jordan water project — for which we are seeking United States financial support — and the regional plan elaborated by the United States during the mission of Ambassador Eric Johnston. In this letter the former will be called the Israel Project and the latter the Johnston Project.

I have examined this matter in the light of the question on which you and Under-Secretary Dillon sought clarification from me on April 22.

The following conclusions emerge:

First. The Israel Project has been so designed that it does not conflict in any way with the arrangements on water allocations embodied in the Johnston Project.

Second. There would be no difficulty in incorporating the Israel Project in its entirety within the Johnston Project.

Third. Funds invested now in the Israel Project would not become redundant if it were later found possible to carry out the Johnston Project.

I understand that the third point is the one which is particularly engaging your attention.

Stage One of the Israel Project, which can be completed by 1963, will convey water from Lake Tiberias to the headworks of the two Yarkon–Negev pipelines, near Tel Aviv.

69

1. בשיחה זאת אמר אבן כי אין ישראל רוצה שארצות־הברית תנהל ותבצע את מפעל הירדן דוגמת מעשיה במפעל הירמוך הירדני. כל רצונה הוא סיוע כספי כדי שתוכל להשיג את הציוד הדרוש לביצוע המפעל. הרטר ביקש הבהרה האם העבודה שמתכננת ישראל היא כזאת שתהיה בה תועלת אם תתחדש תכנית ג׳ונסטון, או שמא יתברר שהוצאו הרבה יותר כספים מאשר היה צורך בהוצאתם לו בוצעה התכנית המתואמת. (ראה אבן אל משרד החוץ, WNT669, 23.4.1959, 130.09/2314/8.) לסוגיה זאת נדרש גם דילון בשיחתו עם אבן באותו יום (ראה אבן אל משרד החוץ, WNT670, 23.4.1959, שם).

In this stage, the point of intake will be on the northwestern shore of Lake Tiberias at Eshed Kinrot, where a pumping station will lift the Lake water about 250 meters and deliver it into an open canal leading southwest.

The water will flow through open canal and concrete pipe from Eshed Kinrot to the Yarkon–Negev headworks. The existing Yarkon–Negev pipelines will be used to convey the water to the lands in need of irrigation.

The final stage of the Israel Project, which can be completed by 1969, will contain the following principal additional features:

(a) A diversion structure on the upper Jordan and a canal conveying Jordan water to Eshed Kinrot. At Eshed Kinrot, the new diversion canal will join the canal constructed for *Stage One*.

(b) An additional pipeline leading from the terminal of the First Stage conduit, southward to a new terminal reservoir. Water from this reservoir will be distributed through two new distribution lines.

All the features constructed under Stage One will be fully utilized in the later stages of the Project. These features are so designed that *no investment will be incurred in Stage One which will not be required for the efficient operation of the completed Israel Project, or for the Johnston Project.*

Thus, for example, the principal feature which will operate differently in the Final Stage of the Project, as compared with Stage One, is the Eshed Kinrot pumping and power plant. In *Stage One*, the Eshed Kinrot plant will operate solely as a pumping station, and lift Lake Tiberias water into the southwest-bound canal. In the *Final Stage* the same plant will be used for power generation as well. During the day, water from the diversion canal will be dropped through the Eshed Kinrot plant's turbines to produce valuable on-peak electricity. At night, water will be pumped up from Lake Tiberias with off-peak electricity, and fed into the canal leading towards the south.

In order to avoid any redundant investment, the Eshed Kinrot plant will be constructed as follows:

During *Stage One*, only the pumping portion of the station will be constructed. In the *Final Stage* the plant will require three 20,000 KWH pumping-generating units; but only two units will be installed in Stage One. In the excavation and construction work, room for the future third unit will be provided.

The financial assistance now sought from the United States is for the purpose of helping to acquire equipment and carry out work under *Stage One* of the Israel Project; and this work and equipment would all be necessary if the Johnston Project were being put into effect.

Nearly six years have elapsed since the United States took the initiative in discussing Israel's use of her share in the Jordan waters. There have been many delays since then. As this letter confirms, my Government has found

means of reconciling immediate work on its national project with the preservation of the prospect for the regional agreement. We are certain that this is the only responsible way to proceed.

The conditions obstructing a formal and overt regional agreement have not substantially changed. Even if a subsequent agreement for the Johnston Project were absolutely certain — which is far from being the case — there would be no justification in losing further time by postponing work which will be equally essential whether or not the Johnston Project became feasible.

Apart from other considerations which we have discussed, American financial participation in the Israel Project, at a time when the United States is already participating in Jordan's Yarmuk project, would help to ensure the vital principle of equilibrium and simultaneity in the development of water resources on both sides of the river system.

I hope that in the light of this information it will be possible for an early and favorable decision to be reached on the eligibility of Stage One of the Israel Project for financial support by the United States.

Yours sincerely,

70

איגרת ממזכיר המדינה של ארצות־הברית אל שגריר ישראל בוואשינגטון
Note from the U.S. Secretary of State to the Israel Ambassador in Washington

Copy: 93.03/3080/5 :העתק

Washington, 7 May 1959

The Secretary of State presents his compliments to His Excellency the Ambassador of Israel and has the honor to refer to the Ambassador's note of January 28, 1959,[1] on the use of the waters of the Jordan and Yarmuk Rivers.

Careful study has been given to the contents of the note, the principal elements of which, for the purpose of this reply, can be summarized as follows:

(1) A reiteration of the contention set forth in the Ambassador's note of April 2, 1958,[2] that the Jordan Government East Ghor project will adversely affect Israel's interests.

(2) A request for United States support of the following proposals:

70

1. מס' 67.
2. מס' 64.

(a) An Israel project, described as "stage one" to move 150 to 180 million cubic meters of water annually from Lake Tiberias to Western Israel.

(b) A project to store a part of the Yarmuk River's winter flow in Lake Tiberias.

(c) Construction of a conduit from Lake Tiberias to the region of Beit Shean to supply 100 million cubic meters of water annually to the latter area.

With reference to the Ambassador's statement that the East Ghor diversion will adversely affect Israel water uses, it will be recalled that the Government of the United States has stated the view that unified and coordinated development would best serve the interests of the several riparian states of the Jordan system. It is the belief of the Department of State that any subordinate project undertaken unilaterally should not jeopardize prospects of eventual unified and coordinated development necessary if optimum benefits are to be returned to the several countries concerned. The Department applied this standard to the East Ghor project to its own satisfaction. No reason is perceived for modifying the conclusion that the East Ghor project eventually can be incorporated into a unified development plan, yielding the greatest common benefit; that it would not prejudice prospects of international agreement on an equitable division of the total water resources; and that it will not affect Israel's rights in normal years. With regard to abnormal years, Jordan has given assurances that it will bear an equitable share of the water deficiency.

With respect to the proposal to transfer from 150 to 180 million cubic meters annually from Lake Tiberias to the Western part of Israel, the Department has encountered difficulties in that this project would seem to be inextricably linked with its planned projections. Thus the entire project when completed would create benefits approaching the total that Israel might expect under a unified plan agreed to by the riparian states and would prejudice, it would seem, the prospects of obtaining an international agreement for equitable division of total water resources with the attendant international supervision and reciprocal concessions so essential to any unified plan.

If, in addition, the proposals put forward in the Ambassador's Note are interrelated, they should be considered as a whole. This possibility is supported by the fact that additional fresh water from the Yarmuk would presumably be required to replace water pumped from Lake Tiberias to Western Israel. Without replacement, salinity at the lower end of the Lake would be appreciably increased and the interests of downstream users substantially affected. Since diversion of water from the Yarmuk to the Lake involves a demilitarized zone, there would appear to be serious obstacles to

this project, arising from international factors, as well as to "stage one" insofar as these projects may be interrelated.

It is possible that the proposal to convey water to the Beit Shean region, considered by itself, would not be subject to the same difficulties and might have merits similar to those which governed the Department's attitude toward the East Ghor project.

The Government of the United States, whose interest in a unified Jordan Development Plan remains constant, continues to hope that a suitable opportunity will arise to renew efforts to obtain an international agreement. It hopes that the Government of Israel will remain alert to any occasion which may present itself to explore this possibility.[3]

71

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W972

נוסח נכנס: 2313/130.098/

ואשינגטון, 8 במאי 1959

ס ו ד י ב י ו ת ר

מחלקת ארצות־הברית.

משיחה עם ראונטרי בנוכחות המילטון וראאל, מסרתי לו על שיחתי עם המזכיר.[1] ראונטרי אמר שלדעת המחלקה רשאית ישראל להרגיש יותר ביטחון במהות יחסיה עם ארצות־הברית מזה שמתבטא בכמה חוגים בציבור.

השיחה הופנתה לשאלת מפעל הירדן וראונטרי אמר שנבדקה היטב התכנית שהוגשה בינואר.[2] הקו המנחה את ארצות־הברית הוא תמיכתה במושג של unified and coordinated development. לטובת כל המדינות הפריפריות מוכנה ממשלת ארצות־הברית לתמוך במפעלים בודדים לאומיים בתנאי שהללו should not jeopardize prospect of eventual unified and coordinated development. מחלקת המדינה סבורה שתכנית הע׳ור המזרחי של ירדן ממלאת תנאי זה. כן היא

3. תשובת ישראל — ראה מס׳ 73. ראה גם מס׳ 72.

71

1. ראה מס׳ 69, הערה 1.
2. ראה מס׳ 67.

מתרשמת שתכנית מוביל בית שאן[3] כשהיא לעצמה נהנית מאותן הסגולות שהביאו מחלקת המדינה לידי חיוב תכנית ע'ור המזרחי. אשר לתכנית המוגדרת בתזכירי מ־28 בינואר נתקלת מחלקת המדינה בכמה קשיים:

א) יהיה צורך להמציא מים מתוקים מירמוך כדי לפצות על המים השאובים מים כנרת. אחרת תגדל המליחות לדעתם של המשתתפים במים במורד הנהר. מאידך, הטיית מים מירמוך לים כנרת מסובכת בגלל המפורז.

ב) ההנחה היא ששאיבת 150–180 מק"מ מים כנרת אינה אלא הקדמה לשאיבת כמויות נוספות. על־ידי כך תקבל ישראל כל ההנאה הצפויה מהתכנית האזורית בלי ההדדיות שבתכנית ההיא (דהיינו אגירה בכנרת ופיקוח על ביצוע ההסדר). פירושו של דבר, אין מחלקת המדינה מרגישה שמתגשם בה העיקרון של אי־פגיעה בסיכויי הסכם אזורי. עיקרון זה מתגשם בתכנית בית שאן אך לא שאר חלקי התכנית שהגשנו. ממשלת ארצות־הברית מוסיפה לקוות שתימצא הזדמנות לחדש את המאמצים להגשים התכנית האזורית.

ראונטרי הוסיף שתי הבהרות:

א) שבקשה ישראלית למימון תכנית בית שאן תיבדק ברוח חיובית לאור ההקבלה המובהקת בין תכנית זו ותכנית הע'ור המזרחי של ירדן.

ב) שאנו רשאים לענות על הטענות הנ"ל של המומחים האמריקנים או להציע הצעות אחרות שכן אלה שהגשנו אינן הולמות את העיקרון של אי־פגיעה בסיכויי התכנית האזורית. בתום השיחה מסר לי תזכיר הכולל הטענות והניסוחים הנ"ל.[4] הניסוח הוא, שפרט לתכנית בית שאן מחלקת המדינה has encountered difficulties in that this project would seem to be inextricably linked with its planned projections. אמרתי שאנו משוכנעים כי התכנית שהגשנו בכל חלקיה (ולא רק תכנית בית שאן) הולמת את העיקרון של non-jeopardy ואענה על הטענות שבאיגרת ממשלת ארצות־הברית. סוכם שהיות ואנו נתונים עדיין בדיון לא תהיה פרסומת על הוויכוח הזה בשלב הנוכחי.

סיכום והערכה

א) התשובה מסכמת הרגשת ממשלת ארצות־הברית שהתכנית שהגשנו דורשת ממנה התחייבות יותר מדי כבדה וחורגת ממַמדי התכנית שאישרו לממשלת ירדן ושאישורה שימש מניע להגשת בקשתנו. מתוך הרגשה זו ולאור המסע של אריק ג'ונסטון הטוען מאז שיחותיו עם חוסיין שסיכויי התכנית האזורית עולים — נאחזת מחלקת המדינה כצפוי בתכנית מוביל בית שאן. תכנית זו משמשת לה הזדמנות להימנע מעמדה סרבנית כלפי מפעלי המים של ישראל ב[נהר ה]ירדן (שכן עמדה סרבנית אינה הולמת את המדיניות האמריקנית הכללית כלפי ישראל) ובאותה שעה נותנת לה אפשרות להרוויח זמן לגבי התכנית הגדולה. במברקי [ה]קודם ציינתי שזוהי תוצאה תכסיסית בלתי־נמנעת מהגשת תכנית בית שאן בתזכיר 28 בינואר.

3. להולכת מים מהכנרת לעמק בית שאן, על מנת לפצות את היישובים שם על הפסד מי הירמוך שייגרם להם כתוצאה ממפעל הע'ור הירדני.

4. מס' 70.

ב) הניתוח הנ״ל מתאשר בשיחות עם פקידי מחלקת המדינה שכמה מהם מייעצים לנו ללכת שלב שלב, ובשלב זה להתרכז רק בתכנית בית שאן בעוד שאחרים רומזים על אפשרות של הגדלת הסיוע בסעיפים אחרים כך שישראל תבצע מפעליה בעצמה (במידה שאלה לא יפגעו בתכנית האזורית) בלי לסבך ארצות־הברית בשלב זה באחריות כלשהי מעבר לתכנית בית שאן.

ג) המלצתי הראשונה היא שיש להגיע לידי הסכם עם ארצות־הברית על תכנית בית שאן תוך מאמץ להשיג כל הסכום בדולרים. במקביל, יש להמשיך המערכה על תמיכת ארצות־הברית בשאר חלקי התכנית על־ידי בירור שניתן להגיע לידי הסכם על בית שאן שישמש למרות אופיו המוגבל השתתפות ראשונה — חוזר, ראשונה — של ממשלת ארצות־הברית בעבודה ישראלית כלשהי בקשר לניצול של מי הירדן. הפשרת הקרח על־ידי מפעל זה הכרחית להמשך ההסתערות על תכנית יותר גדולה. דחיית תכנית בית שאן לא תגביר סיכוי התכנית הגדולה אלא להפך תשמש אליבי לאפס מעשה באשר תוכל ממשלת ארצות־הברית לטעון לאנשי הקונגרס ואחרים שהוצעה לישראל ראשית פעולה והיא דחתה אותה מתוך תפיסת מרובה.

ד) במקביל לביצוע משותף של תכנית מוביל בית שאן יש להמשיך במאבק על־ידי ניתוח הטענות שבתזכיר מחלקת המדינה וגיוס הגורמים שגייסנו במאבק על החזרת המענק. אך חוששני כי לא יקל לנו לסיים הנ״ל אם לא נסכים קודם לנצל הסיוע שניתן להשיגו למפעל מוביל הירדן. הקונגרס נמשך יותר אחרי גישה הדרגתית צעד אחר צעד לעניינים אלה מאשר אחרי התחייבויות גדולות שביצוען משתרע על פני שנים רבות.

ה) אבריק נוספות אחרי התייעצות עם ידידים בקונגרס.

ו) התשובה נותנת שטח מסוים לתמרוננו הנוסף ואין להניח שנאמרה שום מילה אחרונה או שהגיעה שעה להתרגשות כלשהי. בשלב זה ועד שנחליט על דרכנו, חשוב שהדיון יישאר דיפלומטי ולא ציבורי.

ז) הבריקו נא אם מותר להתייעץ עם וולמן על איגרת מחלקת המדינה ודרך תשובתנו. נוסח מלא של האיגרת בדואר הדיפלומטי.

אבן

72

א׳ מנור אל משרד החוץ
A. Manor to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT363
נוסח נכנס: 130.09/2339/12

ניו יורק, 19 במאי 1959

סודי-לנמען בלבד

אשכול, וינר, תה״ל [תכנון המים לישראל], מחלקת ארצות־הברית, הרצוג, שלמון; 315.

בהמשך למברק אבן מה־8 במאי 59[19][1] בעניין תכנית הירדן. אחרי שיחות עם רוקוול, שניסח תשובת מחלקת המדינה, עם קנדי משנה לראונטרי לעניינים כלכליים ועם שאו, הממונה לעניינים כלכליים באגף המזרח התיכון במחלקת המדינה, נראות לי כוונות מחלקת המדינה כלהלן:

א) הטענות על הגדלת המליחות והספקות בעניין תעלת ירמוך–כנרת דרך המפורז אינן העיקר ואין כעת חשיבות לוויכוח ענייני בנקודות אלה.

ב) מבחינה טכנית אין למחלקת המדינה ספקות רציניים שתכניתנו יכולה להשתלב במסגרת תכנית ג׳ונסטון כאשר מסגרת אזורית תתגשם אי־פעם בעתיד.

ג) עיקר התנגדותם מדינית. דעת מחלקת המדינה שביצוע תכניתנו ייתן לנו כל מבוקשנו שיכולים להשיג בגבולות התכנית האזורית ועם גמר הביצוע שוב לא נהיה זקוקים לכל הסכם עם השכנים. היות וממשלת ארצות־הברית בדעה שאין לבצע תכניות אזוריות אלא אם יושג הסכם לפחות בינינו לבין הירדנים אינם יכולים בלעדי הסכם כזה לעזור לנו בביצוע תכניתנו.

ד) לעומת זאת אינם רואים תכנית בית שאן כתכנית מקיפה ואין חלות עליה ההסתייגויות שבסעיף (ג). לכן, במקביל לעזרתם לתכנית הירמוך הירדנית הם מוכנים לעזור לביצוע תכנית בית שאן במסגרת דל״ף [Development Loan Fund]. אמנם אין יסוד להנחה שיתנו לנו כל הסכום בדולרים כולל הוצאות מקומיות.

ה) רמזו כמה פעמים שעלינו לבוא במגע עם הירדנים והציעו לנו לפנות לבלק מהבנק העולמי שישמש כמתווך כדוגמת תיווכו בין מצרים וסודאן בעניין מי הנילוס.

ו) היות ובעיני מחלקת המדינה אין קשר בלתי־אמצעי בין תכנית בית שאן לתכנית הירדן כולה, נראה שאל יחשבו גם שבעזרתם לבית שאן יצאו ידי חובה כלפינו בעניין התכנית כולה.

ז) שולח פרטים מלאים בכתב ואחרי בירור מלא עם הרצוג, נבריק המלצותינו כיצד להמשיך הפעולה.[2]

מנור

72
1. מס׳ 71.
2. לא נמצא.

73

איגרת מהממונה על שגרירות ישראל בוואשינגטון[1] אל מזכיר המדינה בפועל של ארצות־הברית (ואשינגטון)

Note from the Chargé d'Affaires of Israel in Washington to the Acting U.S. Secretary of State (Washington)

Copy: 93.03/3080/5 :העתק

Washington, 17 July 1959

The Chargé d'Affaires *ad interim* of Israel presents his compliments to the Honorable the Acting Secretary of State and has the honor to refer to the Secretary of State's Note of May 7, 1959,[2] regarding the use of the water of the Jordan and Yarmuk rivers. The Chargé d'Affaires *ad interim*, on instructions from the Government of Israel, wishes to make the following observations which are amplified in the attached Memorandum.

1. The Government of Israel notes with satisfaction the continued interest of the Government of the United States in a coordinated Jordan Development Plan. The Government of Israel, on its part, reaffirms its readiness to enter into negotiations with a view to reaching an agreement of the use if the Jordan and Yarmuk water resources.

In the Secretary's Note it is stated that the Department of State has encountered difficulties with respect to Stage One of Israel's Project because it would seem to be inextricably linked with its planned projections. The Department considers that the entire project when completed would create benefits approaching the total that Israel might expect under a unified plan agreed to by the riparian states and might prejudice the prospects of obtaining an international agreement for equitable division of total water resources in the region, with attendant international supervision and reciprocal concessions so essential to any unified plan.

The Government of Israel wishes to assure the Government of the United States that its attitude to future implementation of the Johnston plan will not be affected by the measure of prior utilization of Jordan water by Israel. The Government of Israel remains willing to participate in the Johnston plan whenever the other Governments concerned agree to accept it.

Moreover, as submitted in the letter of the Ambassador of Israel of May

73

1. יעקב הרצוג שימש ממונה על שגרירות ישראל בוואשינגטון לאחר עזיבתו של אבא אבן ולפני בוא מחליפו, אברהם הרמן.
2. מס' 70.

4, 1959[3] to the Acting Secretary of State, there would be no difficulty in incorporating the Israel project in its entirety within the Jordan Project. On the other hand, the prospects of international agreement might well be diminished if it were felt that the absence of such agreement could effectively block or delay Israel's water development. The unwillingness of the other Governments concerned to enter into an international agreement would be reinforced if support were forthcoming for the East Ghor Project without parallel support for Israel's Jordan project.

2. The Secretary of State's Note implies a difference between Stage One of Israel's Jordan Project and the East Ghor Project on the grounds that the former could have a negative impact on the prospects of eventual unified and coordinated development. This differentiation derives from an assumption that Stage One of Israel's Jordan Project is inextricably linked with its planned projections.

The Government of Israel considers that the East Ghor Project is no less linked to planned projections than Israel's Jordan Project.

The East Ghor Project represents the first stage of the Jordanian portion of the overall Johnston Plan. While initially limited in its capacity by the volume of the unregulated summer flow of the Yarmuk, it lends itself easily to further development towards its final stage. Its completion would require less time and less capital than Israel's Jordan Project. It is therefore submitted that the considerations raised by the Department of State in connection with the Jordan Project have equal relevance to the East Ghor Project.

3. The implementation of the East Ghor Project will bring about a unilateral change, detrimental to Israel, in the established usage of the river resources of the Jordan Basin. The Government of Israel feels bound to reiterate the statement made in the Memorandum attached to the Israel Ambassador's Note of April 2, 1958 that this project would endanger existing and future uses by Israel and deprive farming areas in Israel of their established water rights. The Project would also prejudice Israel's position south of the Yarmuk–Jordan confluence by increasing salinity beyond the tolerable level. Hence the unilateral implementation of the East Ghor Project is not, in the view of the Government of Israel, in accord with established international practice.

4. The Government of Israel appreciates the favourable attitude of the Department of State towards the proposed Lake Tiberias–Beit Shean

3. מס' 69.

Conduit. This conduit, however, is merely a remedial measure designed to repair the harm resulting from the East Ghor diversion. It will not add to Israel's irrigated area. It has no relevance to Israel's irrigated area. It has no relevance to Israel's water development and on no account can it be equated with the East Ghor Project.

5. The first stage of the Jordan Project will, in the view of the Government of Israel, not have an adverse effect on the salinity of Lake Tiberias and thus will not require the introduction of Yarmuk water into the Lake to maintain the salinity balance.

The Yarmuk diversion in the unified plan was prompted by the need to store in Lake Tiberias Israel's share in the Yarmuk flow and not by considerations relating to salinity. The conduits for this diversion were not to pass through demilitarized zones.

In view of the considerations set forth above and in the attached Memorandum, the Government of Israel wishes to express the hope that the Government of the United States will agree to reconsider its position and to extend financial support for Israel's Jordan Project. This project is vital for Israel's economic development and will make a major contribution to Israel's advance towards economic stability. If further delayed, consequences of the utmost gravity will ensue in terms of Israel's water supply and essential agricultural and industrial requirements. The Government of Israel trusts that the Government of the United States will study this matter in a spirit consistent with its sympathetic interest in Israel's continued progress.[4]

4. לאיגרת הישראלית צורף תזכיר שנושא את הכותרת The Yarmuk Project of the Kingdom of Jordan and Israel's Jordan Project שלא הודפס כאן. תשובת ארצות־הברית לאיגרת הישראלית - ראה מס' 78.

74

א׳ וינר אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם
A. Wiener to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן Y369

נוסח יוצא: 130.09/2333/17

ירושלים, 13 באוגוסט 1959

סודי

למנור.

בשיחה עם שאו בשבת סיכמתי כדלקמן:

א) לצמצם את דרישתנו לשנתיים הקרובות לחלק המערבי של מפעל ירדן שלב א׳, דהיינו החלק בין העמק ותל אביב. עם התקדמות התכנית הערבית בירמוך בעוד שנה-שנתיים נרחיב אנו דרישותינו ונכלול גם את החלק המזרחי של המפעל בין הכנרת והעמק.

ב) החלק המצומצם הזה ידרוש כשני־שלישים של ההשקעה ומטבע זר בהיקף של כ־5–6 מיליון דולר לכל אחת מהשנתיים הקרובות.

ג) אגיש לו את החומר המעובד עוד השבוע והוא מקווה להמציא הערות השגרירות בנידון לוואשינגטון תוך ימים מספר. עמדתו חיובית והוא מקווה לעמדה חיובית של השגריר.

ד) פרטי השיחה והעתק תזכירי דרך הבלדר הקרוב.[1]

וינר

74

1. לא נמצא.

75

א׳ מנור אל משרד החוץ
A. Manor to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן X415
נוסח נכנס: 130.09/2334/8

ניו יורק, 14 באוגוסט 1959

סודי-מידי

וינר, תה״ל [תכנון המים לישראל]; 407.
למברקכם מ־13.8.[1]

א) מתכונן להגיש סקירה ראשונה על התכנית למנהל דל״ף [Development Loan Fund] ביום שלישי ומבקש תגובתך המידית.

ב) שם התכנית: Central Isr[ael] Water Conduit. אומר שהצינור מתוכנן כמובן להוביל בעתיד את מי הירדן אלא שמהתחלה ישמש גם להעברת מי תהום מהגליל המערבי ומהמשולש דרומה. אוסיף, שגם כאשר יוביל הצינור את מי הירדן יש לו חשיבות מכרעת לתיאום השימוש במי תהום ובמי הירדן והצינור יאפשר שימוש גמיש ומועיל של כל מקורות המים בארץ כולל מי תהום.

ג) אגיד שבעוד שההוצאה הכוללת בשביל הצינור מעמק בית נטופה ועד לקו הירקון-נגב מגיעה לבערך 65 מיליון לירות ובתוך זה כעשרים ושבעה וחצי מיליון לירות במטבע חוץ, נהיה זקוקים בתקופה עד סוף שנת התקציב 1960/61 ל־12 מיליון דולר.

ד) הברק הערותיך מיד.[2]

ה) אבקשך לשלוח בדואר אוויר עוד חמישה טפסים של הספר על תכנית הירדן.

מנור

75

1. מס׳ 74.
2. וינר השיב כי הטיעון במברק מנור קולע ומדויק, וכי שם התכנית ישונה בכל המסמכים בהתאם להצעתו. במברק נוסף הוסיף כי ההשקעה במטבע חוץ במוביל המרכזי היא 15 מיליון דולארים, מזה 6 מיליון לשנת הבנייה הראשונה, 1960/61. הכסף דרוש תמיד כחצי שנה לפני התחלת שנת התקציב, ולפיכך דרוש סכום זה בהקדם. את תכנית מפעל בית שאן הציע להגיש כתכנית נפרדת. (ראה מברקיו למנור, Y375, 16.8.1959, 130.09/2333/17; TNW469, 17.8.1959, 130.09/2340/2).

76

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT876
נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 1 באוקטובר 1959

סודי

בשיחת אשכול-דילון נוכחו המילטון, דנקן, מנור, ארנון והרמן. אשכול מסר שלשם ביסוס משק הארץ בעשור השני הולך ומתקדם תכנון מדויק מטעם מומחי האוצר ובנק ישראל. כשם שהתחיל כבר תהליך הקטנת הפער במאזן התשלומים תקוותו שהתכנית החדשה תקדם את ישראל לעצמאות כלכלית. המומחים דורשים שיקבעו להם התנאים הכלליים אשר לפיהם חייבים לתאם התכנית. הרבה מהתנאים האלו ידועים, כגון גידול האוכלוסייה שאומדים אותה בארבעה אחוז לשנה, תנאי קרקע, חינוך וכו׳. לגבי התפתחות החקלאות והתעשייה גם יחד נשאלת שאלה יסודית לגבי גורם המים וגודלו. כאן הדגיש השר מה פעלנו בגילויי מקורות מים תת־קרקעיים בהעמיקנו הבארות עד 500 מטר. בשטח זה ובניצול מי הירקון עשינו מה שיכולנו וכיום הארץ צמאה למים. על כן, ניצול המים בצפון הוא צו השעה שאין לדחותו יותר בשום פנים.

נענינו לכל פנייה לנהל משא־ומתן, אך כעת עלינו לגשת לקראת ניצול מי הצפון. בשטח זה נוצר מצב שמקשה עלינו ביותר. אנו לא נקטנו בעמדה שאסור לירדנים לנצל מים מצדם כל זמן שאנו לא מנצלים, אך כעת עוזרים לירדנים לנצל מים אפילו כשזה פוגע בנו, ואילו אנחנו עומדים במקום. ועוד סומכים על הבטחת הירדנים שלא יגרמו להפסקת המים בירמוך בקיץ. ואילו הבטחותינו שאנו לא נעבור על מידות הניצול שפעם דובר עליהן כאילו לא מקבלים והרי לגבי התכנית שלנו, גם אם נתקדם במלוא המרץ לא נוכל להוציא טיפת מים מהירדן לפני 4-5 שנים. עשינו הכל כדי להתאים תכניתנו ואף לשנותה בהתאם לבקשות האמריקנים. על רקע זה ביקש השר היענות חיובית לבקשתנו שחייבים להתייחס אליה כאל העניין החיוני ביותר העומד על הפרק.

דילון אמר שבעניין זה נתקלו בקשיים גדולים ורק כעבור שבועיים יוכלו לדבר אתנו בעניין. בינתיים המומחים והמהנדסים שלהם בודקים הפרטים. על זה השיב השר שמומחים ומהנדסים עלולים לפעמים לסבך עניינים וכאן חשוב שיקבלו הדרכה. הזכיר שהציבור בארץ מכיר יפה תולדות פרשה זו ואין להביא בחשבון שנוכל לראות איך הירדנים לוקחים מים מהירמוך ואילו אנו עומדים במקום. ואין כאן שאלה של פיצוי לנזקים שייגרמו לאותם המשקים בעמק הירדן, שייפגעו על־ידי התכנית הירדנית. הוא בעצמו חבר אחד המשקים שייפגעו וזה למרות שלפי תכנית ג׳ונסטון זכויות ישראל להוציא מים מהירמוך הוכרו. אך גם אם יפצו את המשקים האלה במים אחרים קיימת ועומדת השאלה המרכזית שזכותנו אנו גם כן להתקדם לקראת ניצול אוצרות המים בצפון לפיתוח המשק. דילון אמר שהוא מבין את רצינות העניין בענייננו.

אשכול הזכיר את בקשתנו לצינור המרכזי[1] שהוא גם ישמש את תכנית הירדן, אך מאפשר לנו בינתיים גם לנצל עודפי מים בגליל המערבי. דילון לא ניצל ההזדמנות לקשור תביעתנו זאת עם התביעה העיקרית לגבי תכנית הירדן. אשכול עורר שאלת slum clearance. דילון אמר שעומדים בפני תביעות מארצות רבות ועד כה הגבילו עצמם לסיוע טכני בלבד. עזרה בשיכון לא באה בחשבון, אך הוא בדעה שהגיע הזמן שיעשו pilot project בצורת עזרה בכסף מקומי למבנים סוציאליים ובהתאם לכך הם דנים בדבר.

בגמר השיחה הבהיר אשכול שוב את החשיבות המרכזית בעינינו של עניין המים.

אשכול נתקבל היום על־ידי שר האוצר אנדרסון לשיחת נימוסין.

הרמן

77

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI379

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 19 בנובמבר 1959

סודי-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית.

נקראתי היום לפרקר הארט שמסר איגרת תשובה בעניין המים.[1] נוכחו הרצוג, מנור, מאייר, ואהל. האיגרת מבקשת הבהרה עם מומחינו לגבי צדדים שונים של תכניתנו. הסכמנו שווינר ישב עם המומחים שלהם מחר.[2]

הרטר מסר בעל־פה שממשלת ארצות־הברית שמחה שאנו בדעה אחת אתם לגבי הצורך בתכנית מים מאוחדת — unified plan. לדעתם, התכנית הירדנית מותאמת לתפיסה זאת ואילו לגבי תכניתנו הכללית יש להם קשיים כי בנקודות חשובות קיימת הבנה שונה מצדם של מהות תכנית ג׳ונסטון ועל כן היו רוצים שווינר ישב עם המומחים שלהם.

76
1. ראה מס׳ 75.

77
1. מס׳ 78.
2. ראה מס׳ 79.

השבתי שבוודאי נסכים שווינר ישב עם המומחים שלהם כי היינו רוצים שלא תהיה אי־הבנה בינינו לגבי מהותה של תכנית ג'ונסטון, אך אני מחויב להדגיש שפיתוח המים מהווה בשבילנו עניין דחוף ויש לנו הרגשה שהתפתחותנו הושהתה כבר מספיק ועל כן תקוותי שנוכל לגשת בדחיפות לבירור התכנית הספציפית שהגשנו. פרקר השיב שבוודאי נוכל לדבר הלאה על התכנית הספציפית שלנו.

הרצוג לחץ ושאל האם וינר יוכל לברר עם המומחים גם שאלות המוביל המרכזי. מאייר השיב שכן אך לאחר לחץ נוסף ממנור וממני מאייר הבהיר שהמדובר בבירור טכני ולא בבירור ענייני. לשאלת מנור, איך נמשיך הבירור בתכנית המוביל המרכזי שהגשנו לדל"ף [Development Loan Fund] השיבו שלאחר שיחות המומחים נוכל לשוב לעניין.

כשהדגשתי שוב תקוותי שבירור המומחים יביא במהרה לדיון מעשי בתכניתנו אמר מאייר שהם אינם מבקשים to stall. אחר דיון המומחים נשוב ונדון במוביל המרכזי. היה ברור שהם קושרים גישתם למוביל המרכזי לתוצאות בירור המומחים. וינר ייפגש עם המומחים מחר. האיגרת והערותינו בדואר הדיפלומטי.

הרמן

78

איגרת ממזכיר המדינה של ארצות־הברית אל שגריר ישראל בוואשינגטון
Note from the U.S. Secretary of State to the Israel Ambassador in Washington

Copy: 93.03/3080/5 :העתק

Washington, 19 November 1959

The Secretary of State presents his compliments to His Excellency the Ambassador of Israel and has the honor to refer to the note of July 17, from the Chargé d'Affaires *ad interim* regarding the use of the waters of the Jordan River System.[1]

The United States Government welcomes the reaffirmation by the Government of Israel of its support for the principle of unified development of the Jordan River System under international agreement and continues to hope that Israel will remain alert to any opportunity which may present itself to explore this possibility.

The United States Government is convinced that unified development of the Jordan River System will best serve the interests of the several riparian states. Accordingly, this Government's attitude toward any project under-

78
1. מס' 73.

taken unilaterally by a riparian state for the utilization of water of the Jordan System is determined primarily by a judgment as to whether the proposed project would be compatible with equitable apportionment of benefits under a unified development plan and whether the proposed project would prejudice the prospects of eventual international agreement on such a plan.

In its note of May 7, 1959,[2] the Department of State indicated that it is satisfied these criteria are met by the East Ghor project of the Hashemite Kingdom of Jordan, but had encountered difficulties in reconciling with these criteria Israel's project to divert water from Lake Tiberias to Western Israel. The Department's view was based on its belief that Israel's project with its planned projections would create benefits approaching the total which Israel might expect under a unified plan, and that as a result, the prospects of obtaining an international agreement on a unified plan would appear to be prejudiced.

In the Chargé's note of July 17, the Government of Israel contends that the considerations raised by the Department of State in connection with the Tiberias–Western Israel project have equal relevance to the East Ghor project. As the same time, the note gives the assurance of the Government of Israel that its attitude toward future implementation of a unified plan such as that discussed by Ambassador Eric Johnston will not be affected by Israel's prior utilization of Jordan water and states that there will be no difficulty in incorporating the Tiberias Western Israel project in its entirety within such a unified plan.

The United States Government has carefully studied the points raised in the Chargé's note of July 17, and in the memorandum attached thereto. The record of negotiations conducted by Ambassador Johnston as well as other pertinent information available to the Department of State have also been reviewed. This study has confirmed the Department's judgment that there are fundamental differences between Israel's Jordan project and the Kingdom of Jordan's East Ghor project as they relate to the concept of unified development of the Jordan–Yarmuk water resources.

It is the view of the United States Government that under Israel's plan for diverting waters from Lake Tiberias, Israel has the physical capability, without considering the international implications thereof, to proceed unilaterally to attain the planned projections of its Jordan project. By contrast, Jordan's capability to expand the initial East Ghor irrigation project is significantly different by reason of several factors, including the

2. מס' 70.

need for agreement of other riparians to the establishment of storage facilities and/or access thereto. Furthermore, in this Government's view the water resources to be utilized within the East Ghor project, if political circumstances permitted expansion of that project to its intended capacity, would fall within the allocations of the Johnston Plan.

In the opinion of the United States Government, the capacity for out-of-basin diversion ultimately contemplated in Israel's Jordan Project is considerably greater than the capacity necessary for the out-of-basin diversion anticipated under the Johnston Plan. Utilization of this capacity would only be possible by a significant reduction in allocations of water to the riparians under the Johnston Plan.

In this connection, the Department recalls that a fundamental premise upon which the Johnston negotiations were based was that all irrigable lands within the Jordan–Yarmuk basin should be allotted adequate irrigation waters before water is allocated for use outside the basin.

Based on the foregoing considerations, the opinion of the United States Government is that the Israel project as proposed would not only threaten the attainment of an international arrangement for sharing the Jordan–Yarmuk waters, on which technical agreement was virtually achieved during the Johnston negotiations, but would also appear to contemplate an investment in works having a capacity greater than needed for distributing the water Israel could expect to be allotted under a unified plan serving the equitable interests of all riparians.

The United States Government notes that Israel's plan contains elements which are either not a part of the Johnston Plan or appear there in different form. The suggestion of storing Yarmuk water in Lake Tiberias on Israel's behalf, the deprecation of the importance of Yarmuk storage in Lake Tiberias on behalf of the Kingdom of Jordan, the use of the figure 40 mcm's rather than 25 mcm's in connection with an allocation of Yarmuk water waters to Israel for use in the "triangle", and the omission of the Johnston Plan's major allocation of Jordan River to the Kingdom of Jordan are among the elements in the Israel note which depart from the Johnston concept as the Department of State reconstructs it from its records of the Johnston negotiations.

With regard to the Government of Israel's contention that the East Ghor project would endanger existing and future downstream uses in Israel, the Department continues to believe, as set forth in its notes of August 1, 1958,[3]

3. מס' 66.

and May 7, 1959, that the diversion of Yarmuk water resulting from the East Ghor project will not impair Israel's prospect of realizing its legitimate downstream uses. The United States Government's study and review have reaffirmed its belief that the East Ghor project, with regard to which assurances have been received from the Kingdom of Jordan, is within the framework of the unified plan proposed by Ambassador Johnston.

With respect to the Tiberias–Beit Shean conduit, the Department of State had not anticipated the Government of Israel's derogation of this project, a form of which was an integral part of the Johnston Plan.

As the Department has previously indicated, the Beit Shean project considered by itself might well be compatible with the achievement of a unified development plan and accordingly might be subject to consideration similar to that which governed the Department's attitude toward the East Ghor project.

The United States Government appreciates Israel's vital interest in developing available water resources and, as noted above, welcomes the renewed expression by the Government of Israel of its readiness to participate in a plan for unified development of the Jordan River System. In view of the apparent differences of view regarding the technical aspects of the unified development plan negotiated by Ambassador Johnston, the United States Government believes it would be useful were informal discussions to take place between the technical experts of the two countries[4] with a view to assuring that Israel's understanding of the technical features of the Johnston Plan coincides with the United States Government's understanding of that Plan.[5]

4. ראה מס׳ 79.
5. עניין איגרת זאת הועלה, בין שאר עניינים, בשיחה בין הרמן להרטר ב־20 בנובמבר. הרמן אמר שהוא בטוח ששיחות המומחים יעלו שיש הבנה בין ישראל לארצות־הברית, אך התלונן שנוצר רושם שארצות־הברית לא מייחסת משקל שווה להבטחות ישראל וירדן, בעוד שהיא מקבלת ללא היסוס את ההבטחות הירדניות היא ספקנית לגבי הבטחות ישראל שאין ניגוד בין תכניות המים שלה והתכנית המאוחדת של ג׳ונסטון. מאייר, שנכח בשיחה השיב שהם עושים ככל יכולתם לסייע לישראל וימשיכו את הבירורים. הוא גם שיבח את תכנית ״המוביל המרכזי״ שתורמת להקלת הקשיים המדיניים שלהם. (השיחה במלואה, ראה מס׳ 243.)

79

א׳ וינר ומ׳ אראל אל משרד החוץ

A. Wiener and M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI385

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 22 בנובמבר 1959

סודי

המשרד.

הבירורים בין וינר וקרידל נסתיימו היום בהשתתפות ואהל ואראל.

א) מסתבר שמפעל הע׳ור המזרחי הנמצא עכשיו בשלב מעשי מכוון להשקיית שטח של 30,000 דונם בלבד. טרם נחתם חוזה לביצוע עבודות ציפוי התעלה וחפירת המנהרה. החוזה שייחתם קובע זמן ביצוע של 400 ימי עבודה. משמעות הפרטים האלה היא שאין לצפות לשאיבת מים מהירמוך לפני קיץ 1961 והיקף השאיבה יהיה בגבולות של 3 מטר מעוקב לשנייה. לפיכך נראה שבשנים גשומות או ממוצעות לא ייפגע השימוש הקיים שלנו אולם בשנים שחונות עלול להתהוות מחסור ומומחי מחלקת המדינה מודים בכך אך טוענים שממלכת ירדן קיבלה על עצמה לשאת בחלק מהמחסור. כן מודים מומחי מחלקת המדינה בהמלחה שתיגרם בירדן התחתון אולם טוענים שבידנו לתקן הדבר על־ידי הזרמה מוגברת מהכנרת. לאור הנ״ל, הורה וינר לשקול מחדש את לוח הזמנים לביצוע מפעל כנרת–בית שאן. מומחי מחלקת המדינה מסכימים עם וינר שאין אפשרות להמשיך בפיתוח הע׳ור המזרחי מעבר לשלב הנוכחי בלי לפגוע בזכויות החוקיות שלנו אלא אם כן ייבנה מאגר בירמוך העליון.

ב) קרידל שוכנע שלמעשה אין יסוד לקביעת מחלקת המדינה באיגרתה האחרונה[1] כי תכניתנו אינה הולמת תכנית ג׳ונסטון. מרבית טענותיהם מקורן באי־הבנות או בפירוש מוטעה של חומר שפורסם על־ידינו. אולם נשארה בעיה אחת והיא גודל ההקצבה שאנו צריכים להפריש לירדנים ממי הירדן. בקשר לזה מתברר שקיים הפרש של 28 מיליון ממ״ק בערך בין ה־ memorandum of understanding של ג׳ונסטון אתנו לבין המסמך הירדני המקביל.

ג) אנשי מחלקת המדינה מסכימים אתנו שאת תוצאות הבירורים נכון להציג כדלקמן: התכנית הישראלית הולמת לגמרי את המסמך שנערך בין ישראל לבין ג׳ונסטון, אולם היא כוללת 28 מיליון ממ״ק מים המגיעים לירדן לפי המסמך הירדני. תבענו שסיכום זה יקבל ביטוי בכתב אולם אנשי מחלקת המדינה מתחמקים בטענות שונות. נקטנו עמדה לאמור כי בשבילנו קיים רק המסמך שלנו ועלינו

79

1. מס׳ 78.

להתקדם בפיתוח מימינו לפיו והעניין המשני של ה־28 מיליון ממילא אין לו משמעות מעשית כעת. אנשי מחלקת המדינה לא ערערו על גישה זאת.

ד) מתוך שיחות בלתי־רשמיות עם מאייר וואהל יש לציין:

(1) מאייר הסכים ברורות שסיוע למוביל בית שאן לא יכול להיחשב כצעד מקביל לסיוע לתכנית הע׳ור.

(2) ואהל אמר כשנסתיימו הבירורים הטכניים שתכנית המוביל המרכזי היא אמנם כיוון ההתקדמות הנכון עקרונית, אולם הנו חושש מפני הפער בין היקף הסיוע המבוקש על־ידינו וזה הניתן לירדנים (בשלב זה 2.5 מיליון דולר).

ה) לפי הערכתנו טובים הסיכויים לקבלת סיוע למוביל המרכזי אולם תהיה בעיה בקשר להיקף ועלולים לתבוע מאתנו ערבויות או הבטחות מחודשות בקשר לקיום עקרונות תכנית ג׳ונסטון.

ו) מאייר הזמין וינר ואראל לצהריים ביום ב׳ כדי להוסיף לשוחח.[2]

וינר, ארא

80

הערת־עורך
Editorial Note

תגובות ערביות לתכניות המים של ישראל

בסתיו 1959 הוסבה שוב תשומת־לבן של מדינות ערב לתכניות המים של ישראל, הן עקב ההתקדמות במשא־ומתן עם ארצות־הברית בקשר לסיוע למפעלים אלה, הן עקב העלאת הנושא במערכת הבחירות בישראל, אשר התקיימו ב־3.11.1959.

במועצת הליגה הערבית, שנערכה בקזבלנקה בספטמבר 1959, העלה נציג סעודיה את נושא הטיית הירדן על־ידי ישראל. הוחלט להקים ועדה מורכבת מנציגי קע״ם, ירדן ולבנון ללמוד את הבעיה ולהגיש המלצות. אלה הוגשו ב־26.12.1959, וקראו למדינות ערב לנקוט בכל האמצעים הדרושים כדי למנוע בעד ישראל מלבצע את ״תכניותיה התוקפניות״.

ב־17.10.1959 קרא ראש ממשלת ירדן, הזאע אל־מג׳אלי, לפעולה ערבית מתואמת למנוע את ביצוע התכנית הישראלית. לדבריו, מתנהלות התייעצויות בין־ערביות במגמה להעלות מחאה ערבית משותפת בדרג בין־לאומי על ״פגיעה בזכויות הערבים״.

2. בשיחה אמר מאייר כי דו״ח קרידל מסיים את הבירור הטכני ברוח עמדת ישראל, ורמז כי אין להם הסתייגויות טכניות לגבי תכנית ישראל. עם זאת, טען, שיהיה זה מוקדם מדי לומר זאת במפורש, מאחר שהדבר טעון אישור במישור גבוה יותר. הוא הציג מספר שאלות לארא. (ראה מברק ארא למשרד החוץ, WNT949, 3.12.1959, 130.09/2314/9.) ב־7 בדצמבר השיב לו ארא תשובות שהשביעו את רצונו. בשיחה זאת התייחס מאייר ל״התפרצויות מקהיר בעניין המים״, אך לא נתן ביטוי לדאגה בעניין זה. (ראה מברק השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ, WNT952, 7.12.1959, שם.)

ב־2.12.1959 שודר ברדיו קהיר כי משרדי החוץ והמלחמה של קע"ם מתייעצים עם המזכירות הצבאית של הליגה הערבית על אמצעים למנוע מישראל לבצע את תכנית הירדן. מקורות מוסמכים בקהיר רומזים כי ביצוע התכנית מחייב פעולה צבאית מסוימת לאלתר. בשידור רדיו קהיר ב־5 בדצמבר נאמר כי נאסר דרש דו"ח דחוף על הצעדים הנגדיים בקשר ל"מזימה הישראלית" להטיית הירדן. שתי "ישיבות חשובות" נערכו בקהיר ובדמשק לדיון בשאלה.

כוונות הערבים למנוע בעד ישראל לבצע את תכנית הטיית הירדן היו בשני כיוונים: פעולה צבאית או פעולה הנדסית להטיית מקורות הירדן הנמצאים בלבנון ובסוריה. פעולות אלה לא בוצעו עד סוף התקופה הנסקרת.

לאחר שישראל התלוננה בפני מזכ"ל האו"ם על האיומים הערביים, נמסר לנציגיה כי הערבים שוקלים פנייה למועצת הביטחון, אך גם צעד כזה לא נעשה.

81

י' צור אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
J. Tsur to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 40
נוסח יוצא: 130.09/2378/2

ירושלים, 8 בדצמבר 1959

סודי

להלן קו הסברתנו לפעילות קע"ם בקשר למים:[1]

א) לא נתחדש דבר בתכניות המים שלנו. אנו ממשיכים בהן כפי שהותוו וניקח מים בהתאם לתכנית ג'ונסטון. ירדן אף היא מבצעת זו השנה השנייה את תכנית הירמוך וגם זה במסגרת נתוני תכנית ג'ונסטון. אין אפוא כל יסוד עובדתי שהוא למסע תעמולה זה דווקא בשעה זו.

ב) כמנהגה בשנים האחרונות מבקשת קע"ם לפגוע בישראל בכל הדרכים ולכן עלתה גם על נושא זה כדי ליצור בעיה חדשה. אינם מסתירים כי כוונתם לפגוע בפיתוח החקלאות בישראל. המדובר אפוא בפעולה שלילית גרידא. הקימו ועדה לבדיקת אפשרות הטיית מקורות הירדן שבשטח סוריה משטחנו אף־על־פי שהעניין אינו נדרש לסוריה מבחינה כלכלית או אחרת.

ג) הפעילות בשטח הסורי באה לחפות על התסיסה האנטי־קע"מית בארץ זו ומגמתה להאדיר שם נאסר כעומד בראש המערכה הערבית נגדנו ולאפשר לו התערבות גם בירדן.

ד) איננו מתרגשים מאיומיהם אבל צריך להיות ברור לכל, שניאבק נגד כל פגיעה בזכויותינו.

צור

81
1. ראה הערת־עורך לעיל.

82

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT934
נוסח נכנס: 130.02/3690/6

ניו יורק, 9 בדצמבר 1959

סודי

צור; מי הירדן.
באנץ' מסר לי היום אחר־הצהריים שהמזכ"ל דיבר הבוקר עם פאוזי.[1] האחרון אישר שהערבים רואים בהטיית המים על־ידי ישראל דבר הפוגע בהם ושוקלים פנייה למועצת הביטחון. המזכ"ל הביע דעה שלילית על צעד כזה. פאוזי לא התייחס ברצינות (Pooh Poohed) לכוונה לבנות סכר ולחסום מעבר המים. הוא הזכיר שאנו מנסים להשיג עזרה בוואשינגטון, שהמהנדס וינר היה שם לא מזמן לשיחות. ייתכן ששמע על כך ממחלקת המדינה. באנץ' ציין שהמזכ"ל לא התרשם שהעניין כל־כך רציני. הוא משער שאולי ניסיוננו להשיג עזרה מארצות־הברית מהווה סיבה לפעולת הערבים. השבתי שאנו חייבים להתייחס ברצינות לעניין והשתמשתי בכל הנימוקים שבחילופי המברקים בינינו. הדגשתי שפגיעה במים תהווה פגיעה במצב הכי רגיש באזור ותגרום למשבר. הסברתי שתכניות המים שלנו הנן בהתאם לתכנית ג'ונסטון ואין רקע עובדתי להתרגשות הערבים. הבטיח לדווח למזכ"ל ולעמוד בקשר אתי.

קומיי

82
1. קומיי קיבל הוראות למחות בפני האמרשלד על פעילותה של קע"ם בעניין תכניות המים של ישראל - ראה מברק צור אל קומיי, Y871, 4.12.1959, 130.09/2334/11.

83

מ' אראל אל משרד החוץ
M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT963
נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 14 בדצמבר 1959

סודי-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית, קומיי; מים.
נזדמן לי היום לשאול את מאייר אם מומחיהם כבר סיימו העיון והשיב בשלילה. השיב:
א) הרעש שמקימים הערבים מעורר היסוס־מה אולם מחלקת המדינה אינה deflected מכוונתה להתקדם חיובית.
ב) הוא נוטה לחשוב שהרעש עשוי דווקא לסייע בבחינת מעז יצא מתוק. רמז שיקל להכניס לגרונות הערבים את הצינור המרכזי על רקע חששותיהם וצעקותיהם שאנו עומדים על סף שאיבה מהירדן או הכנרת.
ג) הוא מברך על הריסון שאנו נוהגים בפרסומת ומבקש שנתמיד בו.
ד) בקבוצת המומחים הערבים הלומדת העניין שלושה שהשתתפו במשא־ומתן עם ג'ונסטון על כל שלביו ויש להניח שהללו יכניסו לדיונים יסוד ריאליסטי.
אמרתי למאייר שנצטרך לדון עם מחלקת המדינה בכל זה השבוע יסודית. לנו ברור שצעדי הערבים מחייבים פעולה מעשית מיד ביחס לצינור המרכזי כי דחייה רק תגרום קשיים.

אראל

84

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI455
נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 28 בדצמבר 1959

סודי

המשרד, להרצוג; מים.
אגב בירור תכניותיו של דילון בקשר עם פגישה אפשרית שלי אתו, אמר ואהל לאראל שהמחלקה עומדת להזמינני בימים הקרובים לפגישה בעניין המים ומכינים החומר לקראתה במרץ אולם טרם ברור אם אוזמן אל דילון או אל מישהו אחר, אם

כי דילון בהחלט כרוך בעניין ונסיעתו הקרובה לאירופה גורמת להחשת ההכנות. גם־כן לגמרי ברור עכשיו כי מתבשלת הכרעה ולקראתה יש לדעתנו לשקול העברת דברים למחלקת המדינה באמצעות שגרירות ארצות־הברית ורצוי שתימצא דרך להבטיח שוויליאמס ישותף בהעברת הדברים שנשמיע. חשוב אפוא לזרז התייעצויותיכם. לדעתנו רצוי שתעצומותינו דרך שגרירות ארצות־הברית תתבסס[נה] על שלוש נקודות:

א) סיכום חילופי האיגרות עם מחלקת המדינה. הסיכום צריך להוות הסדר טכני של תכניות המים שלנו וקביעה שהללו הולמות הסדר ג׳ונסטון.

ב) אישור המלווה לצינור המרכזי לאלתר מבלי שצעד זה צריך להוות פעולה פומבית ומוקד לפרסומת מיותרת.

ג) תכניות המים שלנו כשרות וטובות והולמות הסדר ג׳ונסטון. ביצוען יתרום לפיתוח כלכלתנו מבלי להזיק לערבים. אם ארצות־הברית מונעת עזרתה לביצוע תכניות אלה בגלל התנכלויות הערבים וצעקותיהם אזי אין מנוס מלפרש המצב כהשלמה אמריקנית עם מגמת הערבים לחבל בהתקדמותנו הכלכלית וכך תראה ממשלת ישראל את הדברים. על רקע זה תצטרך ממשלת ישראל לשקול מחדש עמדתה לתכנית הע׳ור שהיתה מבוססת על התקדמות מקבילה בניצול מים משני הצדדים ותצטרך לעיין מחדש בהתחייבות ישראל לגבי הסדר לפי תכנית ג׳ונסטון.[1]

הרמן

84

1. פגישת דילון עם הרמן התקיימה רק ב־8 בינואר 1960. בפגישה הודיע דילון כי אין למחלקת המדינה הסתייגויות מדיניות בעניין מימון הצינור המרכזי, וכי המוסדות הכלכליים של ארצות־הברית יוכלו לקיים דיון שגרתי בבקשת ישראל. (ראה כרך 14, מס׳ 115.)

פרק ג
חופש השיט בתעלת סואץ ובמיצרי אילת
Freedom of Navigation in the Suez Canal and the Gulf of Aqaba

85

ו' איתן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם[1]
W. Eytan to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן חוז"ם 557
נוסח יוצא: 130.09/2378/1

ירושלים, 11 במארס 1959

סודי-מידי

לידיעתכם.
ב־26.2 יצאה מחיפה האנייה היוונית בדגל ליבריאני "קפיטן מנוליס" עם מטען של 1,400 טון אשלג, 5 טון מיצים לקולומבו ו־1,120 טון מלט למלאיה, בצ'רטר של חברת "נתיבי הים התיכון" מחיפה. האנייה עוכבה בפורט סעיד ולפי ידיעת U.P. מהיום פורק המטען.

לפי ידיעות מקולומבו ומהעיתונות, התערבה ממשלת ציילון ודרשה שחרור המטען אשר עיקרו מיועד לפירמות בציילון ומבוטח על־ידן. ביקשנו גם התערבות ממשלת ליבריה שהאנייה נושאת דגלה. העניין לגבי עתיד מסחרנו עם המזרח הרחוק כמובן חמור ביותר ומשפיע השפעה מזיקה ביותר לגבי שווקים, פרמיות ביטוח וכו' ועלול לעורר בעיית סואץ מחדש.

הנך מתבקש להביא פרטים אלה לידיעת ממלא־מקום המזכ"ל ובאנץ', אם רק אפשר יחד עם הציילוני והליבריאני, ולבקש התערבותם המידית לשם חיסול העניין ולשם קבלת הבטחות שלא תהיינה התערבויות במטענים בעתיד.[2]

אנו מעוניינים בשלב זה למנוע משבר פומבי אם רק ניתן להסדיר הדבר מידית, כי לאחר שהורדת המטען פורסמה תתבקשנה תגובות.

איתן

85

1. העתקי המברק נשלחו גם אל נציגויות ישראל בפאריס, לונדון, קולומבו ומונרוביה.
2. תקוע ניהל מספר שיחות באו"ם בפרשה זאת. באנץ' אמר כי קרא על העניין בעיתונות שלפיה טענו המצרים כי האנייה היא ישראלית במסווה של דגל ליברי. (ראה תקוע אל משרד החוץ, NWT245, 11.3.1959, 130.09/2339/11.) קורדייה סיפר לתקוע כי הנציג הקבוע של קע"ם באו"ם, עומר לוטפי, הבטיח לו להבריק לקהיר. קורדייה התרשם שלוטפי מרגיש כי פעולת השלטונות בפורט סעיד אינה מתיישבת עם המדיניות המקובלת. (ראה תקוע אל משרד החוץ, X66, 13.3.1959, 130.09/2334/6.)

86

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT624
נוסח נכנס: 130.09/2314/8

ואשינגטון, 13 במארס 1959

סודי-מידי

מנכ"ל, מחלקת ארצות־הברית, העתק שרת החוץ, תקוע; שלכם 436.[1]

בשיחה עם ראונטרי ב־12 העלה הרצוג את עניין האנייה וציין ש[ה]נוהג המצרי במקרה זה אף חורג מעבר לתקנות ההסגר הערביות הבלתי־חוקיות. סיפר על מאמצינו באו"ם ובאמצעות הציילונים[2] וביקש סיוע ממשלת ארצות־הברית בשביל לחסל העניין בשקט.

ראונטרי שאל אם אנו מפעילים הליבריאנים וכשאמר הרצוג שלפי שעה לא קיבלנו ידיעה על כך, הציע ראונטרי שנעשה זאת. הבטיח מצדו שישוגר מברק לשגרירות ארצות־הברית בקהיר עם הוראה לבדוק מה ניתן לעשות, אך ביקש להודיעו מה עושים הליבריאנים שלדבריו נהנים מהשפעה בקהיר.

מאוחר יותר טילפן המילטון ליערי וקיבל ממנו הפרטים המלאים בקשר לאנייה בשביל להבריקם מיד לקהיר.

נא הבריקו האם אתם מנסים להפעיל הליבריאנים ומה תגובתם.[3]

שגרירות

86

1. במברק זה (מאיתן אל השגרירות, 11.3.1959, 130.09/2378/2) התבקשה השגרירות לפעול במחלקת המדינה במקביל לפעולת הנציגות באו"ם.
2. ראה מברק תקוע אל איתן, X66, 13.3.1959 (בתיק 130.09/2334/6) ובו דיווח על ידיעות שקיבלה הנציגות הקבועה של ציילון באו"ם מבירתה, לפיהן פועל משרד החוץ הציילוני להסדרת העניין בצינורות הדיפלומטיים בקולומבו ובקהיר, ולפיכך אין לעת עתה צורך בפעולה מצד הנציגות.
3. ב־19 במארס הודיע תקוע למשרד החוץ (מברק X74, בתיק 130.09/2334/6) שהנציגות הליברית באו"ם מסרה לו שהנושא מטופל במונרוביה.

87

ו' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 573
נוסח יוצא: 130.09/2378/1

ירושלים, 17 במארס 1959

ס ו ד י - מ י ד י

לידיעתכם הברקנו לתקוע לאמור:

האנייה *S. S. Lealott* של Gold Star Line, דגל גרמני, הפליגה ב־13.3 מקפריסין לסואץ עם מטען של 6,300 טון מלט שהועמס קודם לכן בחיפה למלאיה, הונג קונג ופיליפינים. המטען מבוטח נגד החרמה בחברת Federal שווייצריה, והאנייה נגד עיכובים על־ידי "לוידס". החוכר Mediterranean Agencies, New York. היום נתקבלה ידיעה שהשלטונות בפורט סעיד ציוו על פריקת המטען.

מעשה זה מוכיח בעליל שפריקת מטען "קפיטן מנוליס" לא היה מקרה אלא מצטייר קו מדיני חדש להפסיק תנועת מסחרנו דרך תעלת סואץ. ברור שדבר זה מחייב תגובה נמרצת ביותר מצדנו. כבר לאחר החרמת "מנוליס" בוטלו הזמנות לסחורותינו מארצות המזרח הרחוק. פנו־נא מיד לקורדיה ובאנץ',[1] מסרו להם על המקרה החדש בדרישה נמרצת לתשובה מידית לפי דרישתנו הקודמת.[2] כן מסרו־נא מכתב הסבר לנשיא מועצת הביטחון על פעולת ההחרמה ובקשו להביאו לתשומת־לב כל חברי מועצת הביטחון. העבירו נא מכתב הסבר רשמי גם למזכירות בבקשה שיביאו לידיעת כל חברות האו"ם.[3]

ל ו ו א ש י נ ג ט ו ן: הרי מתנהל משא־ומתן עם בלק ואולי אף עם ממשלת ארצות־הברית על הלוואות למימון הרחבת התעלה ומשלחת הבנק הבין־לאומי עומדת לצאת לקהיר לשם טיפול בעניין.[4]

בקשו נא התערבות מידית של מחלקת המדינה בקהיר לאור המצב שנוצר ועל כל פנים עיכוב הפעולות המיועדות לעזרה לנאסר בתעלה ובכלל.[5] אל תתנו לעת־עתה פרסומת לצעדיכם.

87

1. בפגישה עם באנץ' וקורדייה, שהתקיימה ב־17 במארס, הביעו הללו השתוממות על צעד המצרים ואמרו כי הם נתקלים בקושי לפעול בקהיר. (ראה מברק תקוע אל משרד החוץ, NWT262, 17.3.1959, 130.09/2339/11.)
2. ראה מס' 85.
3. ראה מס' 113 (נספח א).
4. באותה עת התנהל משא־ומתן בין קע"ם לבין הבנק העולמי (שבלק היה נשיאו) לקבלת מלווה לשיקום תעלת סואץ. המלווה, בסך 56 מיליון דולר, אושר ב־21 בדצמבר 1959 – ראה מס' 110, הערה 3.
5. הרצוג עורר את הנושא בשיחה עם הארט ממחלקת המדינה ב־18 במארס. הארט הגיב כי מחלקת המדינה שותפה לדאגת ישראל ואיננה מבינה את פשר התנהגות המצרים. נשלח מברק לשגרירם בקהיר לפנות למצרים, וישגרו לו הוראה לפעול בדרג הגבוה ביותר. (ראה שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ, WNT636, 130.09/2314/8.)

לקלן: היות והמדובר באנייה גרמנית, דרשו מיד התערבות משרד החוץ הגרמני והעמידום על רצינות המצב. האנייה רשומה בהמבורג ובעליה Leo Adams Hamburg. לפריס, לונדון ורומא: תפעלו נא במשרדי החוץ לפי הנ"ל.[6]
איתן

88

מ' קומיי ומ' ברטור אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
M. Comay and M. Bartur to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן: חוז"ם 576
נוסח יוצא: 130.09/2378/1

ירושלים, 18 במארס 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

האניות "קפיטן מנוליס" ו"ליאלוט".

פרטי שני המקרים הוברקו לכם. אחר המקרה הראשון נהגנו בהתאפקות שמא זו פעולה חד־פעמית וגם בהתחשב במצב הכללי באזור ובעולם. אחר מקרה "ליאלוט" אנו נאלצים להסיק שזו מדיניות חדשה ומכוונת להדק חגורת ההסגר ואי־אפשר להתייחס לזה אלא כדבר חמור ביותר.

אין לנו כעת ידיעה ברורה מה השיקולים שהביאו המצרים לבחור מועד זה לפעולה מרחיקת־לכת ומפוצצת כזו. בין השיקולים האפשריים, אפשר למנות הדיונים במשרדי החרם על הגברת החרם. אפשר לשער גם הנימוקים הנוספים באים:

א) כוונה לפגוע בסחרנו המתפתח עם המזרח הרחוק.

ב) פעולה נגד ישראל כעת תחזק נאסר במאבקו נגד קאסם (הקושי בהשערה זו הוא שהמצרים עצמם לא הבליטו כלפי חוץ עניין "מנוליס", אך ייתכן שרוצים תגובה או התקפת־נגד מצדנו).

ג) צעד אנטי־ישראלי הפגנתי עקב העלייה מרומניה.

ד) רגש ביטחון מסוים עקב סיום ההסדר הכספי עם אנגליה.

ה) ניצול העסקת העולם על־ידי משבר ברלין.

לצורכי הפעולה הדיפלומטית באו"ם ובבירות צריכים נציגינו להסתמך בראש וראשונה על העובדות שאינן משתמעות לשתי פנים ועל תולדות בעיית סואץ על־מנת להדגיש חומרת המצב לא רק בשבילנו. אפשר בזהירות להשתמש לפי הצורך

6. פעולה דיפלומטית נעשתה בכל הבירות הללו, אך דבר של ממש יצא רק מלונדון. שם נאמר לנציג ישראל כי שיגרו הוראות לנציגם הקבוע באו"ם להעלות את טענות ישראל בפני המצרים, להדגיש את עניינה של בריטניה בחופש השיט, לציין שחלק מן המטען הוא רכוש חברה בריטית ולמחות על החרמתו. (ראה מברק שק אל משרד החוץ, ל/580, 19.3.1959, 130.09/2322/5).

גם בהשערות דלעיל, למשל פיתוח סחרנו עם המזרח הרחוק מדגיש חשיבות העניין בשבילנו, ואילו הניצול הנבזי של משבר ברלין עשוי להרגיז מעצמות המערב. איננו ממליצים להזכיר העלייה מרומניה בהקשר זה.

הפעולות:

א) באו"ם: (1) הוגשה איגרת לנשיא מועצת הביטחון להפצה לכל חברות או"ם.[1] (2) בשיחה מחודשת עם קורדייה ובאנץ' יש להדגיש חומרת המצב ולדרוש התערבותו האישית של המזכ"ל. צריך להדגיש שממשלת ישראל תדון בקווי פעולה נוספים אם העניין לא יסתדר מיד בצינורות דיפלומטיים. יש להתחמק מלהסביר אילו קווי פעולה באים בחשבון — פנייה למועצת הביטחון, פנייה לעצרת או פעולות אחרות (אנו מבינים שאין כמעט סיכוי כעת להשיג משהו חיובי ממועצת הביטחון, אבל הממשלה תחליט בישיבתה הבאה לאחר שוב שרת החוץ ומכל מקום אין עלינו לוותר מראש על אפשרות כזאת).[2]

ב) בוואשינגטון: (1) פגישה במישור הגבוה האפשרי כדי להפעיל לחץ על ממשלת ארצות־הברית להתערב נמרצות, בהדגשת התחייבויותיה המפורשות לגבי חופש השיט ומשמעות הצעד המצרי הזה לגבי המתיחות באזור. יש לצפות לניסיון מחלקת המדינה למנוע פנייה למועצת הביטחון או כל תגובה שתעורר רעש מסביב לעניין, אולם על האמריקנים להבין שההתפתחויות להבא תלויות במידה ניכרת ביעילות התערבותם. אם יגידו שהחרפת ההסגר בתעלה תביא לפחות לפיתוח אילת, נגיד שנהפוך הוא: פגיעה נוספת כזאת בעיקרון חופש השיט עלולה גם לחתור תחת המצב הקיים במפרץ באם העולם ישלים עמה. (2) לנו נדמה שבשביל ארצות־הברית הנקודה הרגישה היא המשא־ומתן העומד להתקיים בין בלק לבין קע"ם על תוכניות הבנק העולמי במצרים ובראש וראשונה דווקא עזרה הקשורה בתעלה.[3] צריך לרמוז למחלקת המדינה שניאלץ לנקוט בכל האמצעים כדי לפעול נגד מתן עזרה כזאת שעה ש[ה]מצרים אינם מסתפקים אפילו במצב הקיים הבלתי־חוקי ביחס להסגר. על אבן והרצוג לשקול אם לגשת כבר עתה לפעולה נגד תוכניות בלק על־ידי שיחות עם כמה אישים מרכזיים כגון פולברייט וסנאטורים אחרים, מקקלוי, וכו'. אנו ממילא רואים בפעילות בלק כחסיד נאסר דבר מסוכן ופריקת המטענים נותנת הזדמנות יוצאת מהכלל לחבל בתוכניות אלו.[4]

88

1. נספח א — מס' 113.
2. תקוע נפגש שוב עם קורדייה שמסר לו שבעקבות שיחתם הקודמת שיגר מכתב לנציגות קע"ם באו"ם והביע תמיהה על ערעור המצב הקיים ותקווה כי פרשת המטענים תסתדר במהירות ובאופן משביע רצון. קורדייה אמר עוד שאי־היענות קהיר לפניותיו מעמידה את האו"ם במצב קשה והוא מניח כי העיכוב נובע מהימצאותו של נאסר באותם ימים בסוריה. סיכם כי אם "עד הערב" לא תתקבל תשובת קע"ם ימליץ להאמרשלד לפנות אישית אל פאוזי. האמרשלד אכן שיגר שדר לפאוזי. (ראה מברקי תקוע אל משרד החוץ, NWT267, NWT273, 19 ו־21 במארס, 130.09/2339/11).
3. ראה מס' 87 והערה 4 שם.
4. במברק השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ מ־24 במארס (WNT643, 130.09/2314/8) נאמר כי הארט מסר להרצוג כי שגרירם בקהיר עמד לקיים פגישות בדרג הגבוה ביותר האפשרי, והם מצפים לדיווחו. השגריר ינסה לא רק להביע ברורות את השקפת עולמו אם גם להשיג הבהרות לגבי גורל המטענים.

ג) על נציגינו לפנות למשרדי החוץ במספר בירות אחרות: ראשית במדינות המעורבות במישרין בשני המקרים - אם בגלל הדגל, בעלות האנייה, בעלות המטען או הביטוח - כולל גרמניה, אנגליה, ציילון, ליבריה, שווייץ, פיליפינים ומלאיה (האחרונה דרך צינור מתאים).[5]

(ל ק ל ן: אנו מייחסים חשיבות מיוחדת להתערבות ממשלת גרמניה המערבית).

נוסף לזה יש לקיים שיחות בבירות חברי מועצת הביטחון והמעצמות הימיות.

ד) ננקוט פעולה מקבילה כאן על-ידי שיחות עם הדיפלומטים המייצגים המעצמות הנ״ל.

ה) מבררים אפשרות פנייה אל IMCO.[6]

ו) פרסומת. פרט למסירת העובדות, מסיבת העיתונאים היום של משלחתנו באו״ם ופרסום האיגרת למועצת הביטחון, לא נעשה בשלב זה מאמץ מיוחד בארץ כלפי העיתונות המקומית שממילא תבליט העניין. לדעתנו אין לפתח לפי שעה מבצע ציבורי רחב, אולם נשקול לאור התפתחות.

(ל ו ו א ש י נ ג ט ו ן ו נ י ו י ו ר ק: תוכלו לרמוז שאיננו עושים זאת בתקווה שהפעולה הדיפלומטית תישא פרי).

קומיי - ברטור

5. לא נמצא תיעוד על פעולה בגרמניה. מאוחר יותר סיפר דיפלומט גרמני לתקוע כי ממשלתו החליטה לא לפנות לקע״ם מאחר שהפגיעה היתה מכוונת נגד המטען ולא נגד האנייה או צוותה, ולנוכח העובדה כי המדינות שאליהן היה מיועד המטען כבר פעלו. (תקוע אל קומיי, 7.5.1959, 93.03/498/7).
בבריטניה נאמר לנציגי ישראל שניתנה הוראה לנציגות הקבועה באו״ם להמשיך ולהמריץ את המזכ״ל לפעולה, אך להימנע מפנייה בריטית נוספת לנציגות קע״ם. (ראה מברק השגרירות בלונדון אל משרד החוץ, ל/644, 3.4.1959, 130.09/2322/5.)
לא נמצא תיעוד על פעילות בקולומבו.
יבור פנה במונרוביה אך נאמר לו כי קע״ם טרם השיבה למחאה הליברית והם מתכוננים לפנות שנית בצורה חריפה יותר. (ראה יבור אל משרד החוץ, 26.3.1959, 130.09/2324/15.)
במשרד החוץ השווייצרי נאמר לשגריר ישראל כי השגריר בקהיר התבקש להתעניין בקשר למטען המיועד לחברה שווייצרית (ראה לינטון אל משרד החוץ, בנ/229, 2.4.1959, 130.09/2302/3).
הפיליפינים העבירו איגרת לצירות קע״ם במנילה בעניין מטען האשלג המיועד להם (ראה גולן אל משרד החוץ, מברק 36, 18.6.1959, 130.09/2328/4).
בהיעדר יחסים דיפלומטיים עם מלאיה פנתה שגרירות ישראל בלונדון אל הנציב העליון של מלאיה (השגריר) בלונדון, שהבטיח להבריק לממשלתו (ראה מברק ליברן אל משרד החוץ, ל/626, 26.3.1959, 130.09/2322/5).

6. IMCO — Intergovernmental Maritime Consultative Organisation. הנושא הועלה בפגישת ליברן עם מזכ״ל הארגון נילסן. הלה הסביר שלארגונו יש מגבלות תחוקתיות לעורר את העניין בצורה רשמית, אך הבטיח לטפל בעניין באורח בלתי רשמי ״בחוגים מסוימים״. (ראה מברק ליברן אל משרד החוץ, ל/596, 23.3.1959, 130.09/2322/5.)

א׳ בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם
A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW202
נוסח יוצא: 130.09/2340/1

ירושלים, 2 במאי 1959

סודי-לנמען בלבד

שיחת ראש הממשלה–באנץ׳ בשדה־בוקר באחד.[1]

א) באנץ׳ פתח באומרו שהתרשם מהשקט בגבול המצרי והנו אופטימי לסיכויי השלום לאורך הגבול. משהעיר ראש הממשלה שישנו עוד קו, השיב באנץ׳ שהוא אופטימי לגבי הסיכויים המעשיים בתעלה. לא תהיה התחייבות רשמית, אך האניות תעבורנה. ראש הממשלה העלה הניגוד שבין תביעת הלחימה המצרית לרצונם להתכסות בהסכם שביתת־הנשק. באנץ׳ טען שאו״ם שולל התביעה לזכות לחימה כשם ששולל זכותנו לביטול ההסכם.[2] ראש הממשלה פסק שכל זמן שאין חופש השיט אין הסכם. באנץ׳ ציין שנזכה באהדה מוסרית ובמעמד בין־לאומי אם לא נכרוך השניים. באנץ׳ אמר שמקווה שהאניות שכורות על־ידינו ומובילות מטעננו תעבורנה ללא הפרעה. לשאלת ראש הממשלה מדוע או״ם אינו פועל נגד החרם הערבי, שלדעת באנץ׳ נוגד המגילה, השיב באנץ׳ שלא היתה פנייה מצדנו לפעולה. לשאלת ראש הממשלה לסיכויי השלום ענה באנץ׳ שישנה תקווה לשלום ולהטבה במצב אלא שמסתבכים הדברים בגלל המקארטיזם שפשה במצרים. לגבי החיילים בעזה, ענה שאלה פלשתינאים מתי מספר ואף הם יוצאו. באנץ׳ העיר שבשיחתו עם זנדין[3] החולה לא הטיח הלז אף מלה נגד ישראל. מצא בקהיר רצון לשמור על השקט כולל סוריה. אינם מאמינים באפשרות כיבוש ישראל או היעילות שבדבר.

ב) באנץ׳ ביקר ליד הכותל ומסר שמצאו במצב תקין ללא כתובות ולכלוך.

ג) ביקש מראש הממשלה שלוש בקשות: הסרת המחסום בדרך עיסאווייה, הפסקת הפטרולים בעיקר על גג בית עיסא[4] וחזרה לקו שביתת־הנשק בגבעה 89.[5] טען שריפעאי ששמח על חזרתנו לוועדת שביתת־הנשק רק על שתי הנקודות דלעיל בהר וזאת מפני דאגתו פן יופר השקט. ראש הממשלה אמר שיבדוק הדברים ואם אין השגות גבול ייתן הוראות מתאימות. לשאלת ראש הממשלה על סעיף 8, ענה באנץ׳ שידועה לנו התשובה שקיבל המזכ״ל. ציין שהאווירה שמצא בירדן היא

89

1. באנץ׳ ביקר בסוף אפריל ותחילת מאי במצרים ובישראל לשיחות בענייני המצב בגבולות והמעבר בתעלת סואץ.
2. בנובמבר 1956 הכריז בן־גוריון בכנסת כי הסכם שביתת־הנשק בין ישראל ומצרים ״מת ונקבר ולא יקום לתחייה״.
3. פריד זין־אל־דין, אחד מסגני שר החוץ של קע״ם.
4. בית קיצוני בכפר עיסאווייה, סמוך לבית החולים ״הדסה״.
5. גבעה שהיתה בתחום רצועת עזה עד למבצע סיני. כאשר נסוגה ישראל מרצועת עזה ב־1957 השאירה גבעה זאת בתחומה.

טובה וקיימת הרגשת ביטחון. לגבי גבעה 89 ציין באנץ׳ שמצרים מעולם לא סיפחה הרצועה ואו״ם מצווה לשמור על הקו. ראש הממשלה אמר שיברר עם הרמטכ״ל. כאחראי ליונ״ף ביקש באנץ׳ לחסל פרשת תקרית כרם שלום.[6] ראש הממשלה אמר שיעביר דבריו שאמר בכנסת למזכ״ל.

ד) בחזרנו לירושלים ובהיפרדנו ביקש ממני באנץ׳ תשומת־לב מיוחדת לשתי הנקודות שהעלה. כשהעירותי שאנו תמיד הנתבעים השיב שכדאי לנו להיענות. כששאלתי אם מאמין בכנות שהיענותנו יהיה בה משום קידום לפיתרון הבעיות אמר שלא היה מעורר נקודות אלה אילו לא האמין בחשיבותן המכרעת. חזר והפציר שנמלא מבוקשו ולטובת העניין כולו.

בירן

90

י׳ תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT359

נוסח נכנס: 130.09/2339/12

ניו יורק, 13 במאי 1959

סודי-בהול

קומיי, אבן; סואץ.

באנץ׳ חזר אמש.[1] נפגשתי עמו היום לשיחה ממושכת. לדבריו המצב לאחר שיחת האמרשלד, באנץ׳, פאוזי, מסתכם כדלהלן: האמרשלד ובאנץ׳ אינם חוששים עוד מתפיסת מטענים בעתיד. לדברי באנץ׳ Secretary-General and myself not worried any more about future seizures. We guess things will go through as before seizures. I am confident Cairo does not intend make issue on Canal.

ב) בכל זאת מוסיף המזכ״ל לתבוע מממשלת קע״ם הודעה החלטית ורשמית לגבי שתי נקודות: (1) גורל המטענים שנתפסו. (2) עקרונות מדיניות קע״ם בעתיד.

באנץ׳ סבור שבין השיקולים המניעים המזכ״ל להמשיך בתביעה הנ״ל הנה העובדה שהתשובה היחידה שנשלחה על־ידי פאוזי[2] הגיעה במכתב אישי שקשה יהיה להשתמש בו במקרה הצורך בדו״ח רשמי ופומבי.

6. תקרית שאירעה בפברואר 1959 בין סיור צה״ל שעבר בטעות את הגבול לסיני והתנגש עם כוח או״ם - ראה מס׳ 173.

90

1. מסיור במזרח התיכון — ראה מס׳ 89 והערה 1 שם.
2. ב־2 במאי מסר קורדייה לתקוע כי האמרשלד קיבל מכתב מפאוזי המודיע על ״המשך מדיניותם בעבר״. קורדייה הוסיף כי בדעתו לבקש הבהרות בנידון מפאוזי בפגישתם המיועדת בג׳נבה. (ראה מברק תקוע אל משרד החוץ NWT350, 2.5.1959, 130.09/2339/12.) ראה גם מס׳ 94.

ג) לגבי (1) מבקש המזכ"ל לדעת הבסיס החוקי לתפיסת שני המטענים. מעוניין להביא לשחרור המטענים או לתשלום פיצויים בעדם. פאוזי חזר על הטענה שהמאניפסטים בשני מקרי התפיסה לא היו בסדר מבחינת המשפט הימי. הם היו בלתי ברורים ביחס לבעלות הסחורות וייעודן. לדברי פאוזי, אחד מרבי החובל שיקר במזיד או שלא צויד בידיעות הנכונות.

ד) לגבי (2) מבקש המזכ"ל שיימסר לו במפורש ובמדויק כיצד תתפרש הודעת קע"ם שלא חל שינוי במדיניותה בסואץ. בשיחה הטעים פאוזי שקע"ם נשארת נאמנה להצהרתה מאפריל [19]57 ושהיא תוסיף לשקוד על חופש השיט.[3] העיקרון שינחה מדיניות קע"ם יהיה ההכרח למנוע שהפלגות תעוררנה סיכונים לביטחון התעלה (הכוונה להפלגות בדגל ישראל).

ה) המזכ"ל מצפה לקבל תשובה בכתב על הנקודות הנ"ל מפאוזי.

ו) לפי באנץ', הוא והאמרשלד הודאגו מהידיעה מהארץ בקשר להפלגת "אינגה טופט". הידיעה שהגיעה לג'נבה דיברה כביכול על אניית מבחן שנחכרה על־ידי חברה ישראלית. באנץ' הזכיר דברי שרת החוץ בקשר להמשך ההפלגות, וקיבלם כמובנים מאליהם, והדגיש שפרסומים כגון זה על "אינגה טופט" אינם יכולים לסייע למצב. אמרתי שמדיניותנו לגבי ההפלגות לעתיד תבוצע ברוח דברי שרת החוץ ואין כל כוונה מצדנו לתת פרסומת על אניות מבחן כביכול. בהמשך דבריו סיפר באנץ' שמשהתייחס האמרשלד בשיחה עם פאוזי לידיעה על הפלגת "אינגה טופט" האחרון laughed it off in such a way as to indicate nothing likely to happen to the ship. באנץ' חזר אחר־כך בשנייה שלפי הערכתם לא צפויה כל תקלה לאנייה.

ז) בדברם על הצורך בהודעה מפורשת יותר מצד קע"ם אמרו האמרשלד ובאנץ' לפאוזי שחיוני לקבל הודעה שתאפשר למסור לקוני הסחורות שאין צפויה הפרעה כלשהי למעברן בתעלה. פאוזי הגיב על כך באומרו שאין הסגר ואין כוונה להטילו.

ח) באנץ' ביקש להיפגש עמי ב־19 אחרי שובו של המזכ"ל לניו יורק כדי למסור על רשמיו מחיל האו"ם ואולי על חלק שני של שיחת המזכ"ל-פאוזי שבה לא השתתף.

תקוע

3. המדובר בחילופי מכתבים בין פאוזי והאמרשלד לרגל פתיחתה מחדש של תעלת סואץ לאחר מבצע סיני. במכתבו של פאוזי להאמרשלד, מ־24 באפריל 1957 נאמר:

The Government of Egypt is more particularly determined: 1. To afford and maintain free and uninterrupted navigation for all nations within rights of and in accordance with provisions of the Constantinople Convention of 1888.

בתשובת האמרשלד, מ־25 באפריל, נאמר בין היתר:

I understand that the Government of Egypt considers that the declaration constitutes an engagement of international character.

(חילופי מכתבים אלה פורסמו כמסמכי או"ם S/3818, S/3819.)

91

המחלקה הכלכלית אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Economic Division to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן: חוז"ם 674
נוסח יוצא: 130.09/2378/1

ירושלים, 25 במאי 1959

סודי

א) האנייה הדנית "Inge Toft" במעמס 7,600 טון ובחכירת Mediterranean Agency ניו יורק הגיעה לפורט סעיד ב־21 בצהריים כשעל סיפונה 4,000 טון מלט להונג קונג, 1,500 טון אשלג למאנילה, 13 טון שיש ו־13 טון פסולת נחושת ליפן.

ב) העיתונות המצרית הודיעה על מעצרה ב־22 ובעקבות זה על החרמת המטענים. ב־24 הודיע רדיו קהיר בשידורו העברי כי האנייה המשיכה את דרכה מבלי לפרש לאיזה כיוון והוסיף כי לאור האפשרות לשלוח האנייה דרך אילת נראה שיגורה לסואץ כהתגרות. כמו־כן הדגיש רדיו קהיר כי "אין כוח בעולם שיכול לפתוח את תעלת סואץ בפני ישראל כל עוד אנו במצב מלחמה עמה". טרם נתקבלו ידיעות מרב החובל.

ג) העמדה המצרית כפי שהתבטאה בבקשת ההחרמה שהגיש התובע הכללי לבית־הדין למלקוח במקרי החרמה קודמים היא:

(א) הואיל והאנייה, אפילו היא מניפה דגל נייטרלי, נמצאת בחכירת "צים" באמצעות חברה אחרת הרי היא למעשה בפיקוח מלא של חברת אניות אויבת, דבר המקנה לה מעמד של אניית אויב.

(ב) המטען הוא בבעלות ישראלית וממילא מתוצרת פלשתין הכבושה על־ידי האויב.

[ג]) עוד ב־23 אמר באנץ' לתקוע שהאמרשלד והוא עוקבים כל הזמן אחרי ההתפתחות אולם לא שמעו עדיין מלוטפי בתגובה על השדר שנמסר לו יום קודם. באנץ' הביע תקווה שהערבים will not act foolishly והוסיף כי אם המטען לא יורשה לעבור אינו רואה מנוס מדיון במועצת הביטחון.

[ד]) בישיבתה מאתמול, דנה הממשלה בהחרמת המטען והיא תסכם הדיון והצעדים שיינקטו בישיבתה ביום א' הבא.[1]

כלכלית

91

1. הפרשה נדונה בשתי ישיבות ממשלה, ב־31 במאי וב־6 ביוני. נמסר דיווח על המגעים הדיפלומטיים. בן־גוריון ציין כי בשל הווטו הסובייטי הצפוי אין טעם בהגשת תלונה למועצת הביטחון. ארצות־הברית ובריטניה מתנגדות לקריאת מושב חירום של העצרת הכללית, מה גם שאם יכונס, עלולות לבוא לפניו בעיות נוספות, כגון שאלת הפליטים, בינאום ירושלים והגבולות. לא התקבלה החלטה בישיבות אלה.

92

ו' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן: חוז"ם 675
נוסח יוצא: 130.09/2378/1

ירושלים, 25 במאי 1959

סודי ביותר-מידי

לידיעתכם; הברקנו להרצוג לאמור:

הרצוג. להלן הוראת ראש הממשלה. אתה מתבקש לפנות מיד למחלקת המדינה במישור גבוה ככל האפשר ולהחדיר להכרתו של איש שיחך החומרה הרבה בה רואה ממשלת ישראל פרשת "אינגה טופט". החרמת המטען מהווה ביזוי של או"ם, של המגילה, ושל מועצת הביטחון, והפרה גלויה של הסכמים בין־לאומיים ושל החלטות חגיגיות ומחייבות של מועצת הביטחון. מעשה המצרים עלול להפר שלום במזרח התיכון, שכן פעולות מלחמתיות אינן יכולות לזמן רב להישאר חד־צדדיות. ההפרעות המצריות מסכנות מסחרנו ויחסינו הכלכליים עם אסיה ועם אפריקה. היות ומועצת הביטחון משותקת בגלל הווטו הרוסי, אנו רוצים בישיבת חירום של העצרת, כדי להביא כל הבעיה בחומרתה המלאה לדיון מקיף. לשם כך, נחוצה דרישה של שבעה מבין חברי מועצת הביטחון או של רוב חברי האו"ם. אנו מבקשים נמרצות תמיכת ארצות־הברית ועזרתה למטרה זו. אם ארצות־הברית תרצה, לא יהיה קשה לגייס שבעה חברי מועצת הביטחון או רוב מניין חברי או"ם.

אתה צריך להציג העניין כחמור ביותר. לא צריך להיות כל ספק אצלם לגבי רצינות המצב ודחיפות דרישתנו.[1] עד כאן.

איתן

92
1. ראה מס' 93.

93

י' הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT685
נוסח נכנס: 130.09/2314/8

ואשינגטון, 26 במאי 1959

סודי ביותר-מידי

איתן; שלך 41, 43.[1]

ביקשתי פגישה מידית עם דילון, אולם בגלל ההכנות להלוויית דאלס ובוא שרי החוץ, הודיע שלא יוכל לפני יום חמישי. הציע פגישה מיידית עם ראונטרי. לרגל חשיבות העניין עמדתי על פגישה עם מרפי, סגן המזכיר לעניינים פוליטיים. נכחו המילטון, יערי. מסרתי למרפי תוכן הוראות ראש הממשלה בצירוף דברי הסבר אגב הדגשה כי מעשים מלחמתיים לא יכולים להישאר חד־צדדיים זמן רב. ביקשתי תמיכה במאמצינו לכינוס עצרת חירום. סקרתי השתלשלות העניינים וציינתי כי תוך הרמת יד בהחלטות מועצת הביטחון, במגילה ובחוק הבין־לאומי רוצה נאסר כנראה משום־מה להפר השקט היחסי ששרר במשך השנתיים האחרונות ולהטיל האזור לתוך משבר רציני.

על ממשלת ארצות־הברית להבין כי Israel is not prepared to be pawn on Nasser's chessboard of subversion and aggression והייתי חוטא ליחסי האמון בין ממשלותינו לולא הבהרתי לו החומרה היתרה בה מתייחס ראש הממשלה וממשלת ישראל לניסיון נאסר לחבל בעורק כלכלי חיוני של ישראל ובזכותה הבין־לאומית.

מרפי הגיב כי עוד לפני פגישתנו יצא מברק אל הייר המבקשו לשלוח הערכת מצב ומציע לשיקולו פנייה נוספת אל נאסר. הוא ישלח מיד הוראה נוספת לפעולה מידית והוא מצפה לתגובת הייר תוך זמן קצר. תולדות העניין ידועים למחלקת המדינה היטב ועל סמך הבירורים השונים שנעשו בקהיר, ציפו כי לא יאונה למטען. כמובן מחלקת המדינה מעוניינת ביותר ותעשה כמיטב יכולתה לפתור הבעיה על־ידי מגע עם המצרים אך אם יתברר כי המצרים מחרימים המטען הם יעיינו בבקשתנו לסייע בכינוס עצרת חירום. אמר כי מניח כי מטרתנו העיקרית, מעבר המטען, כלומר יש קודם לעשות הכל במגע עם המצרים.

השבתי כי הנני מניח שאם המטען יעבור, לא נעמוד על כינוס העצרת. שאל האם אנו פועלים במקומות אחרים בקשר לכנס חירום כבר עכשיו או מחכים לידיעות נוספות על המצב. עניתי שאין בידי פרטים בנקודה זו.

93
1. ראה מס' 92.

מרפי הוסיף כי השתלשלות העניינים בשאלת המעבר ידועה להם היטב והוא מבין יפה את ה־determination של ראש הממשלה לעמוד על זכויותינו. מתייחס בכל כובד ראש למה שמסרתי על החומרה היתרה בה אנו מתייחסים לעניין.

סיים שמחלקת המדינה תודיע לנו ברגע שתגיע תגובת הייר.[2]

הרצוג

94

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT402

נוסח נכנס: 130.09/2339/12

ניו יורק, 30 במאי 1959

סודי-לנמען בלבד-בהול

איתן; הרצוג; לנמענים בלבד.

ב־30 נפגשתי עם האמרשלד בנוכחות באנץ' ואליצור. השיחה נמשכה יותר משעה. האמרשלד הקריא הסעיף האופרטיבי הבא ממכתב שקיבל אמש מפאוזי בעקבות שיחותיהם בלוזן (ולא בתגובה לפניותיו ביחס ל"אינגה טופט")[1]: As for the rules that exist at present or may be elaborated in future by U.A.R. re transit through Canal and intended to provide the necessary safeguards for security and good order I wish to stress that it is our constant determination that such rules be in strict keeping with our commitments. במוסרו התשובה אמר לוטפי שאין לו עדיין ידיעות על גורל "אינגה טופט".

האמרשלד אמר שכמובן יגיב על תשובה זו כדי להבטיח שהמעשים ייושבו עם ההלכה שבה. הדגיש כי אסור שתוכן התכתבות פרטית בינו לבין שר החוץ של קע"ם יתפרסם.[2]

מיד פנה לדבר על "עבדול כרים" שעל תפיסתה התלוננו בפניו המצרים,[3] ואמר

2. ב־28 במאי 1959 נמסר ממחלקת המדינה לשגרירות ישראל כי הייר הודיע שבעקבות הוראת מרפי הוא עומד לקיים פגישה במועד קרוב "בדרג גבוה ביותר". (ראה מברק WNT691, 28.5.1959, 130.09/2314/8).

94

1. השווה גם מס' 90 והערה 2 שם.
2. ראה מברק תקוע אל משרד החוץ, (NWT403, בתיק 130.09/2339/12) המדווח כי באנץ' אישר לו שהאמרשלד שלח מכתב לפאוזי, שהוגדר על־ידי פאוזי כ"חמור ביותר" ובו תובע המזכיר הכללי נמרצות את שחרור "אינגה טופט" על מטענה.
3. ספינה סורית ובה מטען שום ובצל, שנעצרה בידי חיל הים הישראלי מול חוף צידון במאי 1959. הצוות שוחרר באוגוסט של אותה שנה.

שאם אמנם אין קשר בין תפיסתה לבין "אינגה", יהיה נבון ביותר מצדנו אם נשחררה. אינו יודע על מה אנו מבססים מעצרה, כי אין לעצור ספינות זרות הנכנסות למים טריטוריאליים אלא אם גורסים לחימה. הזכרתי קיום הסכם הספנות שקבע כללים מפורשים להתנהגות כלפי סירות הנכנסות לתחום המים הטריטוריאליים ומה פשר מעצר ספינות כאלה.[4]

האמרשלד טען שעלול להיווצר מצב שכל אחד מהצדדים יחכה עד שהשני יסיים עניין הספינה שבידיו. ביקש שנאשר שמותר לו לומר למצרים לפחות:

(א) שאין קשר בין שני המקרים.

(ב) שכוונתנו לשחרר "עבדול כרים".

(ג) שהוא, המזכ"ל, הפציר בנו לעשות זאת ללא דיחוי.

אישרתי והוספתי שיש להבהיר ללוטפי שאפילו אין קשר בין שתי הספינות הרי אי שחרור "אינגה" על מטענה אינו יכול אלא להאפיל על פעולתנו ביחס ל"עבדול כרים".

תיארתי עמדתנו ומחשבותינו ביחס לעצרת חירום בהתאם להוראות ראש הממשלה.[5] הדגשתי החשיבות הכלכלית של פיתוח סחרנו עם אסיה ואפריקה. הממשלה אינה יכולה להשלים עם חסימת התעלה בפני מטענים ישראליים. כבר ב־[19]51 הבהרנו במועצת הביטחון שהפעלת זכות הלוחמות בסואץ על־ידי מצרים אינה יכולה להישאר חד־צדדית לתמיד. אם אמנם תאושר הידיעה האחרונה שהתחילו בפריקת מטען "אינגה" יהווה זה הוכחה שאנו ניצבים מול מדיניות קע"ם מחושבת ולכן ניאלץ לדרוש עצרת החירום.

האמרשלד העיר שעלינו לשקול בכובד ראש כדאיות העצרת. הוא אינו בא לייעץ לנו לא לתבוע כינוסה אולם רוצה להצביע על כמה בעיות. מבחינה פרוצדורלית, אם נרצה להביא לעצרת חירום באמצעות מועצת הביטחון הרי על האחרונה לקבוע תחילה שקיים איום על השלום. הערתי שבעבר כונסו מושבי חירום של העצרת ללא קביעה כזו במועצת הביטחון. הסכים, אולם ציין שבשני המקרים הקודמים (סואץ ולבנון) נתכנסה מועצת הביטחון על רקע יריות. אמרתי שיש להניח שחברי האו"ם מבינים היטב שבהמשך הפעלת זכויות צד לוחם על־ידי מצרים בתעלה נעוץ איום ברור לשלום. האמרשלד המשיך לטעון שאפילו נשיג שבעה קולות במועצת הביטחון לא יהיה בהם משום ערובה לרוב בעצרת.

אם נחליט לכנס מושב החירום שלא באמצעות מועצת הביטחון אינו בטוח שנשיג הרוב הדרוש. בעצרת עצמה ספק רב אם אפשר להשיג שני־שלישים לקבלת החלטה של ממש. אי־קבלת החלטה, לא רק שאינה מועילה אלא אף מזיקה.

כישלון בעצרת עלול להביא ל־uprolling של מכלול בעיות שבין ישראל למדינות ערב. כאן העיר באנץ' שחושש שהדיון עלול לפגוע במצב במפרץ אילת.

4. הסכם זה נחתם ב־23 ביולי 1953 על־ידי נציגי ישראל ומצרים בוועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל–מצרים. הוא קובע כי ספינות לא צבאיות של שני הצדדים, הנושאות מטען לא צבאי, שנאלצות עקב קלקול במנוע, סערה או גורם אחר שלא בשליטתן, לבקש מפלט במים הטריטוריאליים של הצד השני, תקבלנה שם מקלט ותורשינה להמשיך בדרכן בהזדמנות הראשונה על ציודן ומטענן. (ראה כרך 8, מס' 310).

5. ראה מס' 92.

אמרתי שאנו יודעים היטב הכרוך בדיון בעצרת חירום אולם נדמה שאין אלטרנטיבה לצעד כזה א[ם] ברצוננו להיעזר באו"ם.

המזכ"ל אמר ששוקל אפשרות של breakthrough לנאסר אישית. טנטטיבית השאיר זמן פנוי בסוף יוני לביקור בקהיר. עליו לדון בכל מיני עניינים והצגת ביקור כזה כקשור במיוחד בבעיית סואץ תקשה על שיחותיו. ביקורו אינו בטוח עדיין ולא היה רוצה שישראל תחשוב כי ברצונו "לקנות" אותנו על־ידי הבטחת פעולה מצדו, ועל־ידי כך להניאו מכינוס העצרת, אך היה רוצה שממשלת ישראל תביא בחשבון אפשרות זו בשקלה מעשיה לעתיד. ברור לו שמשא־ומתן במישרין עם נאסר בשאלת סואץ לא יהא אפשרי אחרי שהעניין יובא לדיון פומבי במועצת הביטחון או בעצרת.

באנץ' הדגיש חשיבות דיון כזה עם נאסר עצמו ודיבר בביטחון מלא על שהביקור עומד להתקיים. חזר ואמר שכל פרסומת על הביקור מצדנו עלולה לפגוע בסיכוייו. בסכמו אמר האמרשלד שמכל מקום נדמה לו שפעולה גלויה אינה עשויה להפסיק ההפרעות. משוכנע שאם יש עוד סיכוי כלשהו למנוע החרמת המטען, הרי ידיעה על כינוס מועצת הביטחון או העצרת תביא להחרמה מידית. הפנה תשומת־לבנו לכך שהעיתונות הצרפתית כבר פרסמה בהרחבה ידיעות על כוונתנו לגבי עצרת חירום. ציטט בקשר לכך כרושצ'וב שאמר באוזניו ביחס לברלין שמוכן להמתין עד לניצול כל דרכי המשא־ומתן.

הדגשתי המפתח בשלב זה נעוץ בגורל "אינגה". שעצם עיכובה במשך יותר משבוע מהווה מעשה חמור ביותר אפילו יתברר שהמטען לא הוחרם. באם תתאשר ההחרמה תישאר השאלה אם נשאר עדיין מקום למשא־ומתן "שקט". האמרשלד סיים השיחה ואמר שנוסף לשאלת המדיניות הכללית ביחס למעבר סואץ ישים הדגש על "אינגה" בתשובה לפאוזי שבדעתו לשלוח עוד היום.[6]

תקוע

6. לאחר שעברו מאה ימים ו"אינגה טופט" לא הורשתה לעבור בתעלה, שיגרה ישראל ב־31 באוגוסט איגרת בנידון לנשיא מועצת הביטחון, שהופצה כמסמך או"ם S/4211 — ראה נספח ב, מס' 114.

95

שיחת י' תקוע עם ר' באנץ' וא' קורדייה (בניו יורק, ב־4 ביולי 1959)[1]

Meeting: Y. Tekoah — R. Bunche and A. Cordier (New York, 4 July 1959)

Copy: 130.23/3112/9II :העתק

Confidential

Reading from cables and teleprint papers which he held in his hands, Dr. Bunche informed us that the following transpired from the Secretary-General's reports from Geneva.

The Secretary-General wished to state at the outset that he was not conducting negotiations with the Egyptians but merely engaged in an exchange of views with them. He instructed Dr. Bunche and Cordier to transmit to the Israel representative the relevant details of the Egyptian position.

Hammarskjöld had had two long talks with Fawzi and one "solid" discussion with Nasser in the presence of Fawzi.

The Egyptians informed the Secretary-General that Cairo has two stands on the question of the passage of Israel ships and Israel goods through the Suez Canal.

1. A formal stand which consists of three positions:

a) No ships flying the Israel flag are to pass through the Canal.

b) Ships chartered by Israel will be treated as if they were flying the Israel flag.

c) "Israel commodities" will not be allowed to pass irrespective of the flag.

2. An effective stand (practical stand) which cannot be made public but can be made known to interested states (particularly the maritime countries and necessarily Israel). The execution by Egypt of its effective stand is possible only if no publicity whatsoever is given to it.

a) The same as position a) of the formal stand.

b) The Egyptians are going to respect the neutral flag of a ship chartered by Israel, carrying non-Israel cargo, i.e. cargo that does not originate in Israel. A ship flying a neutral flag carrying Israel-owned cargo would have to unload the Israel-owned cargo before being allowed to pass through Suez. A ship flying a neutral flag and not carrying commodities

95

1. בשיחה נכח גם א' אילן שרשם את הדברים.

owned by Israel would be allowed to go through the Canal even if it is chartered by Israel.

c) Egypt would regard as "Israel commodities" those which are carried on board ships formally owned by Israel. Cargo shipped from Haifa F.O.B. on ships not owned by Israel will be regarded as owned by the purchaser as from Haifa, and therefore would not be considered as "Israel commodities".

Similarly, Egypt would consider commodities destined for Haifa and shipped C.I.F. as still in the ownership of the non-Israel exporter.

Bunche added here that the implementation of Egypt's effective stand was based on the assumption of "honest trade" which, in other words, meant that no public exploitation of this position would be made. Bunche also observed that Hammarskjöld felt that in practice the Egyptians will disregard the origin and destination of the cargo and this, of course, is a complete retreat from the position adopted by Nasser in the Al-Ahram article, where he stated that by confiscating goods coming from Israel he was taking what rightly belonged to the Arab refugees.

Bunche went on to say the Egyptians are fully aware that their policy towards Israel in connection with the Suez Canal is being closely watched by other Arab States. Hammarskjöld found the Egyptians very sensitive on this point.

Here Cordier interjected that interests of other Arab states are focused not only on the *Inge Toft* but also on the *Abdel Karim*.[2] The latter was also mentioned by the Egyptians. Bunche continued to say that the Egyptian attitude towards the case of the *Inge Toft* had its origin in the publicity which was given to it prior to its departure from Israel.

Tekoah interjected that it is somewhat difficult to accept the suggestion that the Egyptian action was caused by the publicity surrounding the *Inge Toft* in other Arab States as in fact the propaganda machines of other Arab States reacted to the *Inge Toft* incident only after its detention by Egypt and not before its arrival in Port Said.

Tekoah also said that if one were to try to explain everything that happened in the *Inge Toft* case entirely on the basis of Egyptian reaction to the propaganda of other Arab States how could one explain the seizure of the cargoes of *Captain Manolis* and *Lealott* where there had been no publicity at all? Cordier and Bunche agreed that there was, indeed, no explanation for it. Bunche stressed again the importance which the Egyptians attach to the maintenance of secrecy as regards their "effective stand".

Eilan then asked whether the Egyptians think that it is only for the Israelis

2. ראה מס' 94 והערה 3 שם.

to avoid publicity in connection with Egypt's "effective stand" or whether the Egyptians intend to curb their own propaganda as well as regards their official position.

Bunche answered that he fully understood that if the Egyptians were to continue making public statements on the question of passage through the Suez Canal this would in turn make it more difficult for Israel to restrain its press.

Coming back to the conversation in Cairo, Bunche informed Tekoah that the Secretary-General made it clear in Cairo that he could not possibly endorse either of the two Egyptian stands from the point of view of law, that he could not tell what the reaction (of Israel and other states) might be to their position. He did not have any basis to undertake the defence of the Egyptian position, and as Secretary-General could not agree to any policy which would result in a discrimination against the flag of one member state.

Bunche added that as far as the United Nations was concerned, their duty was to ensure the smooth "development of things" and to avoid a further "dramatization" of the situation. As he had already said, Hammarskjöld did not undertake any negotiations on anyone's behalf. It is now up to the Egyptians to prove to the interested parties what their effective policy is going to be in practice.

Tekoah asked what, in the light of the Egyptian attitude, would be the position regarding the *Inge Toft*.

Bunche answered that the Danes would, of course, be informed and that they would have to take it up in Cairo on the basis of the new policy. Tekoah inquired whether the matter had been taken up by Hammarskjöld. Bunche replied that though the Secretary-General demanded that the *Inge Toft* be allowed to go through, he did not discuss with the Egyptians the application of the new policy to the specific case of the Danish ship.

Tekoah intervened by saying that according to his interpretation of paragraph 2(b) of the UAR's "effective stand" the *Inge Toft* should be allowed to go through.

Cordier assumed that this should be the case. There is, of course, he added, the question whether the cargo of the *Inge Toft* was F.O.B.

Bunche remarked that the "assumption" of no publicity would have, of course, a very special application in the case of the *Inge Toft*.

Cordier agreed that the *Inge Toft* should qualify, unless the Egyptians intend to treat her as *sui generis*.

At this point, Bunche interjected that he would like to express his personal opinion without taking formal note of it. He felt that in practice no difficulty was going to be placed by the Egyptians on ships carrying cargo from or to Israel. Cordier said that he hoped that all cargo from Haifa would be

regarded as F.O.B. and goods going to Haifa would be automatically taken as having been sent C.I.F.

Bunche, continuing to read from Hammarskjöld's cables said that the Secretary-General regarded the Egyptian "effective stand" as a return to the former "position".[3]

Tekoah pointed out that we could not accept this interpretation as in the past there had been no restrictions such as there were imposed now by the Egyptians, such elements as charter, C.I.F. and F.O.B. as enumerated in the definition of the present Egyptian position are new and had not caused any difficulties in the past. A definite change of pattern has taken place as regards the passage of Israel goods through the Suez Canal.

Cordier then indicated that Egypt's attitude will depend on our "initiative" in respect to the contents of the manifests.

He thought that 70–80% of export goods are in any event sent F.O.B. Even if that were not so, one could find a way to see to it that they appear as F.O.B. goods. He felt that would be technically possible even in the case of goods sent from Haifa on consignment. We could probably find agents willing to have the goods registered as F.O.B.

Turning to the question of publicity, Tekoah said that irrespective of what the Government's reaction might be he would like to point out that it would be no easy matter to restrain the press following the tension created by the Egyptian actions and propaganda.

Bunche said that he would report to Hammarskjöld on Tekoah's reaction and observations and that the next step is for the Danes to find out whether this new policy applies also to the *Inge Toft*. He expected them to undertake the necessary steps in this direction in Cairo. He added "let us then wait and see".

Tekoah then asked whether in Bunche's and Cordier's view the Egyptians intend to "dig" into particulars of manifests.

Cordier said that in his opinion the technical formalities would not matter to the Egyptians.

Cordier observed that Israel cargoes, whether F.O.B. or C.I.F., would in his view be allowed to pass through Suez if sent on non-charter ships, i.e. vessels of companies maintaining regular lines through Suez.

Tekoah asked whether this was raised in Cairo. Cordier replied in the negative, but pointed out that no problem concerning such shipments had ever arisen in the past and he does not expect any in the future.

3. דהיינו, המצב ששרר מעת פתיחתה מחדש של תעלת סואץ בשנת 1957 ועד לעיכוב הספינות "קפטן מנוליס" ו"ליאלוט" בשנת 1959.

Tekoah asked whether it was Hammarskjöld's impression that the Egyptians are returning to the previous pattern or whether Hammarskjöld reported this to be the Egyptian interpretation.

Bunche answered that the Egyptians feel that they are going back to the *status quo ante*.

Cordier added again that in practice the Egyptians are not going to pay much attention to the details of manifests and are simply going to consider goods from Israel as being F.O.B.

Bunche added "the Egyptians don't give a damn about details".

Reverting to the question of the *Inge Toft*, Bunche said that the new formula should give the Danes a strong stand in their negotiations about the *Inge Toft* but, of course, Hammarskjöld could not discuss with the Egyptians the application of the new policy to the case of the *Inge Toft* because this in itself would have been interpreted by the Egyptians as the Secretary-General's acceptance of the Egyptian attitude towards the passage of Israel ships and cargoes through the Suez Canal.

Tekoah asked whether the Egyptians had made it known to Hammarskjöld what instructions would be transmitted to the port authorities in Port Said.

Bunche answered that there was nothing in the Secretary-General's report about it.

Tekoah then asked whether the Egyptians have defined their attitude in definite terms; whether they have put it in writing.

Bunche said that they had not and could not put their "effective stand" in writing, but they had as yet never "double-crossed" the Secretary-General in situations of this kind and after all the Sharem El-Sheikh and UNEF arrangements were the result of talks similar to those held in Cairo now.

Tekoah reverting to the question of publicity said that if the Egyptians continue with their propaganda campaign they may manoeuvre themselves into a position which would make it difficult for them to implement any policy whatever its nature and value.

Cordier said that what was needed now was a "silent test case".

A.E.

96

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT787
נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 4 ביולי 1959

סודי-בהול

איתן.

ראונטרי הזמין הרצוג דחופות היום בצהריים. השתתפו רוקוול, סיסקו, באפום ואראל. ראונטרי פתח והסביר ששקלו היטב אם מותר להזעיק הרצוג בשבת והגיעו למסקנה שלרגל החשיבות הגדולה שבעניין, בוודאי היה הוא עצמו מסכים. הרצוג הביע הערכתו לעובדה שראונטרי ומחלקתו עוסקים בבעיותינו ביום העצמאות האמריקאי.

ראונטרי מסר שלפי הוראת המזכ״ל הזמין באנץ׳ נציגם בניו יורק כדי שישמע תוצאות המשא־ומתן בקהיר על־מנת שגם מחלקת המדינה תמסור לנו. עושים זאת בסודיות. באנץ׳ אמר כי השיחות עם נאסר ופאוזי העלו שקיימות שתי עמדות של קע״ם לגבי המעבר. אחת פומבית פורמלית, והשנייה מעשית וסודית. לפי העמדה הפומבית, לא יורשה מעבר לאניות בדגל ישראלי או בחכירה ישראלית וכן לא יורשה מעבר חומרים בבעלות ישראלית. העמדה המעשית אומרת

א) לא יינתן מעבר לאניות בדגל ישראל. ב) אניות בחכירה ישראלית נושאות מטען בבעלות לא־ישראלית יורשו לעבור. ג) המצרים יתנו פירוש מיוחד לעניין בעלות המטען ומבינים כי הפירוש יהיה כדלקמן: מטעני ייצוא ישראליים בתנאי F.O.B. ייחשבו כשייכים לקונה ויורשו לעבור. ייבוא לישראל שיישלח בתנאי C.I.F ייחשב כשייך למוכרים ויורשה לעבור.

כל זה בתנאי שיהיה מדובר ב־honest trade כלומר המצרים לא יעבירו מטענים ואניות שיישלחו לצרכים מדיניים. כמו־כן נתנו המצרים להבין שאם תלווה תנועת האניות בפרסומת לא יוכלו לעמוד בהסדר. גם פרסומים תקופתיים על היקף הסחורות שעברו בתעלה מישראל ואליה יכשילו ההסדר. ביחס לפרסומת על היקף הסחורות, הזכירו המצרים כדוגמת אילת שלגביה אין מתפרסמים מספרים.

לגבי ״אינגה״ מוסר המזכ״ל שכאן נושא מיוחד לאחר כל הרעש. אולם אם יפורק מטענה והאנייה תפליג, לא יוחרם המטען אלא יוחזק בידי המצרים והתקווה היא שיימצא מוצא להם להחזירו במרוצת הזמן אם יהיה שקט וההסדר כולו יתנהל כהלכה. האנייה עצמה לא תיכנס לרשימה שחורה.

ראונטרי סיכם באומרו שמחלקת המדינה רואה במה שהביא המזכ״ל באמתחתו בסיס טוב להסדר. המזכ״ל מחכה לתגובתנו ומחלקת המדינה מבקשת להעביר כל הנ״ל לממשלת ישראל. אמנם המזכ״ל נשא ונתן בקהיר אולם ארצות־הברית רואה עצמה כצד מעוניין וכשותף וגם היא מבקשת לדעת תשובתנו.

הרצוג השיב שיעביר הדברים לירושלים ויודיעו עמדתנו. הביע הערכה

למאמציהם וכן תקוותו שיוסיפו לסייע בהמשך הטיפול להבטיח קיום הסטטוס קוו שנהרס בידי נאסר, ראונטרי הבטיח.

הערכ[ות] על הצעות יוברקו הלילה בנפרד.[1] מניחים שבינתיים תישאר סודיות מוחלטת.[2]

שגרירות

97

י' הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT793

נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 6 ביולי 1959

סודי-לנמען בלבד-בהול

איתן, תקוע.

שוחחתי עם שרת החוץ הבוקר טלפונית.[1] אמרה כי ההחלטה לגבי ההצעה המצרית צריכה להתקבל בארץ אולם היא איננה רואה כיצד נוכל להסכים משתי סיבות:

א) הקונים באסיה יבכרו לקנות במקום אחר מאשר להיכנס בסיבוכים הקשורים בפו"ב.

ב) לא נוכל לקבל אחריות לאי־פרסומת מוחלטת. ברור כי אנו לא ניזום פרסומת אולם כיצד אפשר להבטיח כי לא יתפרסמו הדברים במקומות אחרים. לא נוכל להוכיח כי ידנו לא היתה בזאת ויאשימו אותנו בכך כי כל המאמצים היו לשווא. כלומר בעוד שעכשיו נאסר האשם, נבוא אנו אז במקומו. לדעת שרת החוץ, המזכ"ל ביקש דרך לגאול נאסר מקשייו ומעלה בפנינו הצעה שלא נוכל לעמוד בה.

לרגל קשיים בצופן בלימה, ביקשה שרת החוץ כי נבריק הנ"ל מכאן.

הרצוג

96

1. ראה מברק הרצוג אל ראש הממשלה ואחרים, WNT788, 5.6.1959, 130.09/2314/9. בין היתר כתב הרצוג כי הפרסומת הנה עניין מרכזי וקובע לסידור המוצע. "כלומר אם נאסר איננו מרמה, הרי הסידור יקום או ייפול על הפרסומת".
2. ראש הממשלה השיב: "היות שאין באפשרותנו למנוע פרסומת, וייתכן פרסום על כל אנייה ומטען, לכן נראה לי כי 'הסכם נאסר-האמרשלד' ריק מתוכן. לנאסר תהיה בכל פעם תואנה לעצור אנייה ולפרוק מטענה בטענה של פרסום מוקדם ומבלי שיפר פורמלית הבטחותיו להאמרשלד." (ראה איתן לשגרירות ישראל בוואשינגטון, TNW408, 6.7.1959, 130.09/2313/1). ראה גם מס' 97.

97

1. שרת החוץ שהתה אותה עת בלימה במסגרת ביקור באמריקה הלטינית.

98

ו׳ איתן אל י׳ הרצוג (ואשינגטון)
W. Eytan to J. Herzog (Washington)

העתק: 130.23/3112/9II

ירושלים, ז׳ בתמוז תשי״ט
13 ביולי 1959

סודי

יעקב היקר,

אתמול מסרתי בישיבת הממשלה דו״ח ממצה על המצב בסואץ. היה דיון יסודי, בו השתתפו כמעט כל השרים. שר האוצר ישב ראש. את הדעות הכלליות אשר הובעו, אפשר לסכם בשלוש נקודות:

1) אי־אפשר לקבל הצעות של נאסר אשר שמענו מפי המזכ״ל.[1]

2) הממשלה תחליט כנראה בישיבתה הבאה לדרוש כינוס מועביט [מועצת הביטחון], לאחר שמשרד החוץ יגשש במשך השבוע אצל המדינות החשובות מה עשוי[ה] להיות עמדתן.[2]

3) אין להסכים לפריקת המטען של ״אינגה טופט״ בפורט סעיד, אולם אין להתנגד לחזרת האנייה לחיפה על מטענה, אם אפשר להשיג זאת. ההנחה היא כי אין סיכוי, למרות רמזי באנץ׳, כי המצרים ירשו לה לעבור בתעלה על מטענה.

עוד לפני ימים אחדים, הברקתי הוראות לאבנון כי עליו להתנגד בכל תוקף לכל מחשבה על פריקת המטען, אולם אם ילכו הדנים במשא־ומתן שלהם עם המצרים בכיוון של החזרת האנייה על מטענה לחיפה, אל לו לאבנון לשלול אפשרות כזו, אולם יבהיר להם כי זה עניינם וכי פועלים הם בעניין זה על אחריותם. אם באמת יושג כדבר הזה, אני מניח כי העולם יראה בו מעין פשרה: האנייה אמנם לא עברה, אולם מטענה לא נפרק. אין לי מושג אם יעלה בידי הדנים להשיג הסדר כזה.

כל השרים נטו לכוון מעתה את מסחרנו עם המזרח הרחוק דרך אילת. לכולם ברור כי המערכה על סואץ מיועדת לא פחות להגנה על הישגינו הממשיים במפרץ מאשר לעמידה על זכויותינו בתעלה עצמה, שכן אין ספק כי נאסר יעתיק מאמציו ומזימותיו למפרץ ברגע שישתחרר מהצרה של סואץ. לכן עלינו להשאיר את סואץ, כפי שהתבטא זלמן ארן, כפצע פתוח, וללחוץ ולהוסיף ללחוץ בכל הדרכים. לפי היגיון זה עלינו להטריד העולם, בשלב זה, עד כדי הליכתנו למועביט, דבר אשר בוודאי לא ינעם לאיש מבין אלה שהתחייבו לתמוך בעמדתנו.

כשלעצמי אינני בטוח אם מועביט תביא לנו באמת יותר תועלת מאשר נזק או

98

1. ראה מס׳ 95, 96.
2. החלטה כזאת לא התקבלה לאחר שהתברר שארצות־הברית, בריטניה וצרפת אינן תומכות בכינוס המועצה. (ראה מברק הרצוג אל משרד החוץ, WNT813, 10.7.1959, 130.09/2314/9; ליברן אל משרד החוץ, ל/87, 16.7.1959, 130.23/3112/9; שניאורסון אל משרד החוץ, מברק 112, 17.7.1959, שם.)

עגמת נפש, אולם נדמה לי כי רוב השרים חייבו הפנייה אליה. ראש הממשלה לא חיווה עדיין את דעתו, אשר בוודאי בסופו של דבר תכריע. אגב, איש מבין השרים לא גרס ההפלגה של אנייה מחיפה בחינת "מבחן שקט", וגם ממכתבך מס' 227 מיום 9 ביולי לא השכלתי.[3] אם אנייה כזו תעבור, יראו עצמם כל הגורמים (המזכ"ל ומחלקת המדינה בראשם) פטורים מכל טיפול נוסף בבעיה, כאילו הכל שפיר, ובלק ישמח וימהר לאשר לנאסר את המלווה.[4] אבל על זה כתבתי לך כבר במכתב אחר אשר יגיעך באותו הדואר,[5] ולא אחזור על הדברים כאן.

אני שולח העתק של מכתב זה לשרת החוץ וליוסף תקוע, וכן ללונדון ולפאריס.

שלך בכל הברכות,

ר' איתן

99

ג' מאיר אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית (ואשינגטון)
G. Meir to the U. S. Secretary of State (Washington)

Copy: 130.23/3112/10 :העתק

Washington, 16 September 1959

My dear Mr. Secretary,

I fully appreciate how occupied you must be today with urgent affairs and I ask your indulgence if I raise afresh with you the matter of the reference to freedom of navigation through the Suez Canal in your statement before the General Assembly tomorrow.

As you may be aware, my Government attaches such importance to this matter that it has considered bringing its complaint to the Security Council, or possibly inscribing a special item on the Assembly agenda. We have so far refrained from doing this in deference to the advice we received from yourselves and other friendly governments, and because we were encouraged to expect that in the course of the general debate there would be a clear reaffirmation of Israel's right to freedom of passage on a basis of full equality with all other nations.

My contacts with delegations since I arrived here, make it evident that

3. במכתב זה (בתיק 130.23/3112/9) כותב הרצוג כי המשך המערכה בעניין חופש השיט בתעלה תלוי "בארגון מהיר של המבחן השקט, כלומר, של האנייה הבאה בייצוא פו"ב".
4. לשיקום תעלת סואץ — ראה מס' 87 והערה 4 שם.
5. במכתב זה (מ־12 ביולי, שם) עונה איתן לשאלת הרצוג מתי תשלח ישראל אנייה ב"מבחן שקט" טעונה במטען פו"ב מחיפה, בהתאם לתנאי נאסר. איתן מציין כי קשה ומסובך לארגן משלוח סחורות פו"ב מחיפה, ואם בכלל ניתן הדבר, הרי זה ייקח זמן רב. במצב הנוכחי יהיה זה מלאכותי בהחלט לארגן משלוחים מחיפה רק על מנת לבחון כנות כוונותיו של נאסר.

such reaffirmation depends first and foremost on the lead which will be set by the United States on the opening day of the debate.

The past history of this dispute leaves no doubt in our mind that support for the principle of free navigation would lack the required moral and political impact unless it was accompanied by an express and unequivocal reference to Israel's rights as such.

I was glad to learn that in your speech to the Assembly tomorrow you will include reference to the matter of freedom of navigation through the Suez Canal. I would like, however, again to emphasize that your statement will have the desired effect only if it includes a specific mention of Israel ships and cargoes to transit the Canal in total equality with all other countries. It may be regarded axiomatic that no delegation will go further than the United States delegation in their own statements in this connection, and the formulation of the American position, therefore, will be decisive. The manifestation of international concern with regard to Egypt's actions in the Canal as expressed in the general debate, is most anxiously awaited in Israel. Failure to obtain an adequate endorsement of freedom of passage in relation specifically to Israel will cause serious disappointment to the Israel Government and public and will come as a heavy blow in the light of United States assurances, both publicly and privately, that violation by Egypt of her international obligations, including those with reference to the Suez Canal, "should be dealt with firmly by the society of nations". I refer in this connection specifically to President Eisenhower's broadcast to the American people on February 20, 1957.[1]

It is in the light of these assurances that I make this final appeal and would urge you to consider whether the relevant portion of your statement can be drafted so as to meet the need which I have set out.[2]

With kind regards. Sincerely,

Golda Meir

99

1. אייזנהאואר אמר בין היתר כי "אם מצרים תפר בעתיד את הסכם שביתת־הנשק או התחייבויות בין־לאומיות אחרות, קהיליית העמים תצטרך לטפל בכך בתקיפות".

2 מאחורי פנייתה של מאיר עמד מאמץ ציבורי ומדיני נמרץ של השגרירות לכלול פסקה מתאימה בנאום מזכיר המדינה. ארמין מאייר, ממחלקת המדינה, התנגד לכך וטען כי התבטאות מפורשת בגנות מצרים תשים לאל את מאמצי התיווך של ארצות־הברית. גישה חיובית לבקשתה של ישראל היתה רק באגף האו"ם במחלקת המדינה, ובמידה מסויגת, באגף המזרח התיכון. בסופו של דבר היתה התבטאותו של מזכיר המדינה כללית, ושמה של ישראל לא הוזכר. להלן נוסח דבריו:

Another problem in this area has arisen with regard to passage through the Suez Canal. The United States continues to support the principle of freedom of navigation, as endorsed by the United Nations. We are confident that, if those immediately concerned seek to reconcile their differences in a spirit of mutual accommodation, progress can be made toward a solution.

(ראה מ' אראל אל מחלקת ארצות־הברית, 17.9.1959, 130.23/3112/10; GAOR, 14th Session, Plenary Meetings, 797th Meeting, 17 September 1959, p. 16.)

100

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT754
נוסח נכנס: 130.23/3112/11

ניו יורק, 5 באוקטובר 1959

סודי-בהול

איתן; שיחת שרת החוץ-המזכ"ל בשלושים.

האמרשלד פתח בציינו שהצהרת אונדן בדבר סואץ[1] היתה טובה ביותר מבחינתנו, ושרת החוץ הסכימה. האמרשלד הוסיף שאינו יכול לאמר שהיתה לו יד בניסוח הדברים, שהיו אופטימיים, אונדן משפטן בעל דעות עצמאיות המביע דעתו ללא התחשבות בשאלה האם היא פופולרית אם לאו.

שרת החוץ שאלה כיצד מעריך המזכ"ל המצב לאור ההתבטאויות שהושמעו, ומה בדעתו לעשות עתה. האמרשלד העיר שלוש הערות ביחס להתבטאויות:

א) היה מקום לכך שההתבטאויות יהיו תקיפות יותר. ב) יש להצטער על כך שכל הנציגים הערבים שנאמו עד כה הביעו תמיכה במדיניות קע"ם בסואץ. כתוצאה מכך, נוצרה חזית ערבית משותפת בשאלת חופש השיט, שלא תקל על המשך מאמציו. ג) עם כל זאת, אין ספק שההתבטאויות משקפות ההרגשה הרווחת בעצרת ביחס לחופש השיט ובמידה זו תסייענה לו. סבור שהיעדר להט בנוסח ההתבטאויות נובע בין היתר, מרגש אכזבה ועייפות של המדינות לנוכח העובדה שבעיית סואץ מוסיפה להטרידן. רגש זה מופנה בעיקר כלפי קע"ם. שרת החוץ חזרה על ההתבטאויות עד כה (נתגלה שהמזכ"ל לא עקב אחריהן בקפדנות, ולא ידע למשל על ההצהרה התקיפה של שר החוץ של פרו).[2] ציינה שמתוך 33 נואמים, מהם אפשר היה לצפות להתבטאות לטובתנו, השמיעו עשרים תמיכה בחופש השיט. יתר־על־כן, אמרה שרת החוץ, אין לבטל חשיבות העובדה שהנואמים המוסלמים הלא־ערביים, והנואמים הקומוניסטיים, לא התייחסו כלל לבעיית סואץ ולא הגנו כלל על עמדת קע"ם. התמיכה הערבית בקע"ם לא באה כמובן כהפתעה.

אחרי ניתוח זה מפי שרת החוץ, נטש האמרשלד הערכתו המסויגת לגבי ההתבטאויות והטעים שההישג אחרי זה יבוא. בוודאי תהיינה לו לעזור בהמשך

100

1. שר החוץ השוודי אונדן ייחד בדבריו בוויכוח הכללי בדיוני העצרת כמה פסקאות לנושא תעלת סואץ. בין היתר אמר שאין הוא סבור שזאת בעיה של דקויות משפטיות הקשורות בפירוש המושג "מצב מלחמה" אלא במצב בלתי סביר לפיו שתי מדינות חברות או"ם מוצאות את עצמן זה כמה שנים ביחסים מלחמתיים. אם זאת מלחמה - עליהן לכרות שלום, מכיוון שההסגר הוא חסר כל תועלת מעשית לקע"ם, אך הוא גורם נזק לארצות רבות, ובכלל זאת שוודיה.) ראה GAOR, 14th Session, Plenary Meetings, 30 בספטמבר 1959, עמ' 269.
2. שר החוץ של פרו, ראול פוראס ברנצ'אה הביא מובאות מהחוק הבין־לאומי בזכות חופש המסחר - ראה שם, 28 בספטמבר 1959, עמ' 221.

מאמציו. הוא כבר ציין באוזני זין אל־דין שעמדת קע״ם אינה נבונה, ושבסופו של דבר תיתן קע״ם את הדין - will pay for it. אמר לזין אל־דין שאינו מאיים אך מעיר אשר מעיר לו בהכרה מלאה על המצב. לדברי האמרשלד, היה זין אל־דין אומלל למדי למשמע דברים אלה.

המזכ״ל ישוחח עם פאוזי העומד להגיע בסוף השבוע הזה. עם פאוזי, העיר המזכ״ל, אפשר לדבר באופן חופשי ולהניח על השולחן כל הקלפים.

עמדתו היסודית של האמרשלד ביחס לשיט בסואץ נשארת מבוססת על עיקרון חופש השיט המלא, אך רואה כמשימתו הפרגמטית הראשונה החזרת ה״סטטוס קוו אנטה״. לא הזכיר אף במילה הצעות פו״ב, סי״פ. אחרי שיחתו עם פאוזי מוכן לדווח לישראל בכתב את הערכתו את המצב, ואז אפשר יהיה לסכם המשך המאמצים. שרת החוץ ביקשה שאם אפשר, יגיע המכתב לירושלים עד ליום ב׳.[3]

בתשובה לשאלת שרת החוץ האם יש חשש לבעיית הפליטים, השיב המזכ״ל שלא מצא נאומי הנציגים הערבים בנושא זה בוויכוח הכללי קיצוניים ביותר, ועדיין הוא מקווה שביקורתם על דו״חו תהיה מרוסנת. בימים אלה עומדים הערבים להגיש לו תזכיר המבוסס על החלטותיהם בעניין הפליטים בוועידת קזבלנקה.[4] אינו יודע אם אמנם יראו הערבים בהגשת תזכיר ביקורתי זה יציאה ידי חובה ויסתפקו בה.

השיחה התנהלה באווירה טובה, והיתה זרועה סיפורים ואנקדוטות [מ]פי האמרשלד על מגעיו עם כרושצ׳וב.

תקוע

101

ד׳ האמרשלד אל ג׳ מאיר
D. Hammarskjöld to G. Meir

Orig.: 130.23/3112/11 :מקור

New York, 7 October 1959

Dear Mrs. Meir,

Following my promise to you, I wish to send you a line summing up my impressions and conclusions regarding the Suez problem as it stands today.[1]

I must admit that the task is more difficult than I had anticipated, and I must likewise admit that the Israel reply in the general debate on Monday

3. ראה מס׳ 101.
4. על הדין־וחשבון של האמרשלד, ראה מס׳ 139. במושב ה־32 של מועצת הליגה הערבית (קזבלנקה, 1–8 בספטמבר 1959) הוחלט לקבל את המלצות האמרשלד להאריך את מנדט סוכנות הסעד והתעסוקה, בתנאי שפעולותיה יצטמצמו למתן סיוע לפליטים, ולא יישאו אופי מדיני.

101

1. ראה מס׳ 100.

has some part in this difficulty, as the arguments used do not seem to me to have been of a nature to bring us forward.[2]

Regarding what happened in the general debate after your departure, you are, of course, informed by your Delegation; the only important new element was India's pointed emphasis on the legal aspect.[3]

There is nothing which would change my evaluation of the Suez element in the general debate as expressed to you in our last talk.[4] As you have noted, there were some 20 speakers who expressed themselves in favour of freedom of navigation, and their statements certainly reflected an honest reaction which, however, with one or two exceptions, was expressed only in very general terms.

This latter point is significant because it did indicate an obvious desire to avoid getting mixed up in the specific dispute.

You will remember that I felt that the psychological situation was one where the majority of Members basically was "sick and tired" of the story. This reaction cuts both ways. They feel that it is about time that present policies in relation to Israel in the Canal should cease, but they also feel that they have heard enough of the story from the Israel side and that they do not wish to commit themselves as regards the rights and wrongs of the story in general, beyond the confession of faith in general terms in freedom of navigation.

If I interpret these reactions correctly, they are helpful to my efforts in the sense that they give me a good background for continued attempts to get back to the situation prevailing before the troubles of the Spring. But I would be less than frank with you if I did not add that I find that the reactions imply a warning also to Israel not to overplay its hand in this matter if it wishes to count on the necessary moral support for its claims.

If I turn to the concrete issues, I may first say one word about the *Inge Toft*. You are, of course, aware of the fact that the *Inge Toft*, if unloaded, can go anywhere at any time.[5] I therefore limit myself to confirming this UAR

2. מוסב על דבריו של ארתור לוריא שאמר בוויכוח הכללי ב־5 באוקטובר שלמעלה מעשרים מדינות הביעו תמיכתן בזכות חופש השיט, בשעה שבעמדה של קע״ם לא תמכה אף מדינה שאינה ערבית. (ראה GAOR, 14th Session, Plenary Meetings, 820th Meeting, 5 October 1959, p. 354.)

3. בנאום במליאת העצרת ב־6 באוקטובר קרא הנציג ההודי, שר ההגנה קרישנה מנון, שאם יש במצב הקיים בתעלה דבר מה הפוגע בזכויות החוקיות, באינטרסים של הצדדים או בנוהג הבין־לאומי, הדברים הם בני שיפוט ויש להביאם להכרעת בית־דין הבין־לאומי בהאג. (שם, ישיבה 823, עמ' 425–426).

4. ראה מס' 100.

5. בחילופי מברקים בין תקוע ומאיר שאלה מאיר מה היסוד לטענת המזכ״ל ש״אינגה טופט״ תורשה להפליג לכל כיוון לאחר שתפרוק מטענה. תקוע השיב שבשיחותיו עם המזכ״ל ועוזריו לא נמסרה לו הודעה מפורשת שקע״ם תתיר את הפלגת האנייה ללא מטענה, אולם עמדה זאת נחשבת כמובנת מאליה לאור ניסיון המקרים של ״קפטן מנוליס״ ו״ליאלוט״. (ראה חליפת מברקים, 25.10.1959, 130.23/3112/11.)

stand. Regarding the cargo, were the ship to be unloaded, it is my personal conviction that it would not be confiscated and that in due time ways would be found to bring it to its destination. You could, however, scarcely expect to get an official commitment to that effect now, for fairly obvious reasons.

However, I know that you are more interested in the Canal question in general, and on that point I have little to add. I believe in the possibility of returning to the 1958 policies, provided that the return is mutual, that is to say that traffic is permitted to develop unostentatiously by both sides. I know that you have tended to regard the expressed hope on the UAR side for some quiet around the so-called effective stand as deeply disturbing, as you feel that it introduces a possibility for Cairo to depart from this stand at its own convenience. This is, as you know, in my view, though theoretically plausible, historically and politically an unrealistic interpretation. I believe that Cairo has no wish at all to depart from the "effective stand" and would actually regret developments which would push them to such a course.

You will understand why, under these circumstances, I have spoken above about a mutual return to the 1958 policies.

I am afraid these lines are not much of guidance, but it is the most fair evaluation of the present situation I can give you. It means that I see a road open back to more normal and satisfactory conditions regarding the Canal, that, in some respects, this road may now be a bit more solid, and that, however, progress continues to be slow and will depend on many factors, for some of which Israel is ultimatelly responsible. The favourable climate reflected in the general debate is helpful and should serve to indicate that public diplomacy too has its value in this context. But I believe that Israel might well consider what the psychological reactions behind this climate may mean, not only directly for the Canal question but also for Israel itself and its policies.

Yours sincerely,

Dag Hammarskjöld

102

לשכת שרת החוץ אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם

Bureau of the Minister of Foreign Affairs to the Israel Permanent Mission to the United Nations

Coded Tel.: TNW632 מברק מוצפן
Outg: 130.23/3112/11 :נוסח יוצא

Jerusalem, 29 October 1959
סואץ. להלן תשובת שרת החוץ למזכ"ל.

Dear Mr. Hammarskjöld,

Thank you very much your letter October 7.[1] Have given careful consideration its contents. Note that whatever our difference significance debate General Assembly you consider statements by representatives of many States on Suez Canal issue helpful your further efforts this matter. Hope that on future occasion we may have opportunity continuing our appreciation this debate. For present should only like point out record doesn't appear bear out your view these statements were with one or two exceptions expressed only in very general terms. Sixteen states expressly referred recent interference freedom navigation Canal, a number of these, condemning interference, specifically referred Israel as victim these practices.

Moreover, it's clear that even those speakers who referred only in general terms question of freedom of navigation, without specifically mentioning Canal, were prompted to do so by this particular issue, since there is no other actual case interference freedom navigation on seas. It's deeply significant that over half of delegations which took part general debate spoke favour freedom navigation and against imposition restrictions any kind, and that apart from Arab States no single country — not even Moslem states like Pakistan, Afghanistan, Indonesia, who generally support Arab case — spoke in favour of blockade. If, as you truly observe, majority of members feel present policies in relation to Israel in Canal should cease, I submit they thereby did commit themselves as regards rights and wrongs this issue and didn't merely indulge abstract confession of faith in principle freedom navigation. Wish to assure you that Israel has no desire "Overplay its hand in this matter", but term can surely not be applied to plea of small country for redress of grave wrong of which it has been victim for so long and which is recognized as such by majority U.N. However, essential thing is, as you

102
1. מס' 101.

truly observe, that favourable climate reflected in general debate is helpful. Have requested our delegation communicate with you in order that as result of your efforts it will be possible now to reach concrete line of action.

עד כאן. העבירוהו בצורת שדר למזכ"ל והקימו המגע עמו בעניין,[2] המקור יישלח בדואר דיפלומטי.[3]

הסבירו למזכ"ל שאנו עומדים בפני הכרח בעתיד הקרוב ביותר לשלוח מטענים נוספים דרך התעלה. תוכלו להבטיח שבמידה שהדבר תלוי בנו נמנע פרסומת מכוונת אך לא הכל בידינו. במגעיכם הנכם צריכים למנוע מהמזכ"ל לחזור ל"הסדר המעשי" ועליכם לשאוף להסדר שיאפשר תנועת אניות ומטענים בשני הכיוונים כפי שהיה נהוג עד להתנכלויות של הזמן האחרון. מציעים שלא תשתמשו במונח "הסדר הסטטוס קוו אנטה" אלא תתרכזו במציאת הסדר שיהיה כהסדר שהיה קיים בשעתו אך בלי הפרעות ותקלות שאירעו גם אז מדי פעם.

שימו לב ששרת החוץ בשדר איננה מזכירה "אינגה טופט" מפני שאיננו רוצים לקשור עניין "אינגה טופט" עם העניין הכללי והחשוב יותר. גם המזכ"ל במכתבו הוא מפריד בין שתי הפרשות. תוכלו לומר למזכ"ל שעם כל המרירות בלבנו על כך ש"אינגה טופט" עומדת כבר 5 חודשים ועדיין אין פתרון משביע רצון, אנו בכל זאת חושבים שעובדה מצערת זו אינה צריכה להפריע לחידוש השיט הבלתי מופרע.

לשכת השר

103

א' לוריא אל משרד החוץ
A. Lourie to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT817

נוסח נכנס: 130.09/2339/14

ניו יורק, 30 באוקטובר 1959

שרת החוץ; שיחת לוריא, קומיי, תקוע, עם המזכ"ל וקורדייה.

מסרנו לו מכתבך.[1] קראו ברפרוף והעיר כי זה עניין שבהיסטוריה וכי עתה עלינו לחשוב על העתיד. אמרנו כי אנו עומדים בעתיד הקרוב ביותר לשלוח מטענים נוספים דרך התעלה ורצינו לדעת מה התחדש מאז שיחתנו האחרונה. הדגשנו שמצדנו נעשה את כל שבאפשרותנו למנוע פרסומת. השיב שאין לו משהו חדש לספר. נפגש עם פאוזי אבל לא היתה כל התקדמות. במשך השבוע האחרון הוא היה

2. ראה מס' 103.
3. העתק המכתב המקורי בתיק 93.03/498/11.

103
1. ראה מס' 102.

שקוע כולו בנושא לאוס, עניין עדין ומסובך, ורק כעת מוכן שוב להתרכז בסואץ. יש לו שלוש נקודות עליהן אפשר לבנות: 1) האווירה יותר נוחה כעת. 2) קבלת הנוסח החדש כלומר, חזרה הדדית ל־[19]58. 3) העובדה שבאמת גילינו התאפקות בזמן האחרון. השאלה הנשאלת היא איך להזיז את העניינים how to slide into it.

ייפגש עם פאוזי מחר וגם לפני צאתו של זה לקובה ב־5 בנובמבר. יתקשר אתנו לפני סוף השבוע וייתן לנו תשובה ברורה יותר.[2] הדגיש שלא תהיה שאלה של test הפעם והביע שביעות רצונו מכך שננסה למנוע פרסומת. הדגשנו לגבי "אינגה" שעל אף מורת רוחנו שהיא כבר נמצאת בפורט סעיד חמישה חודשים, אנחנו מפרידים בין חידוש המעבר ושחרור האנייה אשר לעת־עתה תישאר בלי שהבעיה הזאת תתעורר בשלב זה. הביע סיפוק ואמר שזה באמת עוזר לו מאוד ונותן לו משהו חדש להיאחז בו. במשך השיחה משכנו תשומת־לבו לקטע מהשנתון המצרי מ־[19]59 בעניין מעבר סחורות ישראליות. התעניין וביקש העתק. לא גילה התנגדות כלשהי במשך כל השיחה לחידוש הניסיון להעביר מטענים.

לוריא

104

ד' האמרשלד אל א' לוריא (ניו יורק)
D. Hammarskjöld to A. Lourie (New York)

Orig.: 93.03/498/12 :מקור

New York, 9 November 1959

Dear Mr. Lourie,

I promised you, after thinking matters over, to tell you how I look at the possibility to get back to the 1958 situation regarding Israel shipping in relation to the Canal on a basis of "mutuality".[1]

First of all, let me note that, according to the information you gave me, the Israel Government would not regard the fact that the question of the *Inge Toft* remains unsolved as an obstacle to such a mutual return to the 1958 policies. Let me further note that it would be the intention of the Israel Government to pursue the same policy as in 1958 regarding publicity about trade through the Canal in which Israel is interested. You will remember that I warmly welcomed these two declarations of policy.

My own approach to the re-establishment of traffic of the type of 1958

2. ראה מס' 104.

104

1. ראה מס' 103.

through the Canal would, with this background, be as follows. We have to de-sensationalise the issue and for that reason both the Egyptian authorities at the Canal and the press should become accustomed to certain Israeli-linked traffic. That, I believe, is best achieved by applying for some time ahead — *tant bien que mal* — the so-called effective stand. When things have settled down publicity-wise and the pattern indicated has been established sufficiently well for people to have lost interest in the matter, it would be my guess that the Egyptians would prefer "not to see too much", which, I think, may be the right formula for their 1958 policy. You might then start acting on this last-mentioned assumption.

This would be the way in which I would try to slide back into the 1958 situation, and I think that I know certain friends of mine well enough not to misjudge how they would be likely to fulfil their part of this particular arrangement.

I well know that you would prefer to have something in black on white, but that is what I cannot count on any more in this case than in the many, many other cases in which we have had to live as well as we can with pragmatic solutions never put in writing.

I would appreciate it if you would find it possible to keep me informed about any further developments on your side regarding the handling of this question.

Yours sincerely,

Dag Hammarskjöld

105

ג׳ מאיר אל ד׳ האמרשלד (ניו יורק)
G. Meir to D. Hammarskjöld (New York)

Copy: 93.03/498/12 :העתק

Jerusalem, 16 November 1959

Dear Mr. Hammarskjöld,

Many thanks for your letter of 9 November.[1] It was on the strength of the statement contained in your letter of 7 October,[2] that you "believe in the possibility of returning to the 1958 policies", that I requested our delegation to communicate with you and to inform you that we were prepared to

105

1. מס׳ 104.
2. מס׳ 101.

separate the *Inge Toft* matter from the question of the future shipment of Israel cargoes through the Suez Canal. I was, therefore, greatly surprised that in your letter of 1[9][3] November you proposed not a return to the 1958 policies but an interim arrangement based on the "effective stand" which, as you know, is unacceptable to us. The Egyptians' own attitude to the "effective stand" found expression in the fact that, although weeks and months have passed since you requested of them a clear reply on the question of publicity, not necessarily in "black and white" but merely orally, you have not, to this day, received it.

While for many months the Government of Israel has shown, as you will surely admit, exceptional patience and restraint, it cannot acquiesce in the present situation or in any other form of discrimination against Israel in the Suez Canal. This includes also the elements constituting the "effective stand".

I wish to inform you that we propose shortly to send another cargo through the Suez Canal, in accordance with the practice existing prior to Egyptian interferences of the present year. As I have repeatedly stated, we have no interest whatever in publicity. We shall do all we can to ensure that this cargo is sent quietly and as a matter of routine, and I hope that your friends to whom you refer in the letter will show appreciation not merely of Israel's rights but also of the many efforts which you have made to settle the question.

Yours sincerely,

Golda Meir

3. במקור, בטעות: 1 בנובמבר.

106

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI383

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 20 בנובמבר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד

המשרד.

הפגישה עם הרטר היום. נכחו מאייר, ואהל ואראל. הרצוג לא בקו הבריאות. פתחתי בדברי תודה מטעם שרת החוץ על התערבותם בעניין משפט דמשק.[1] המזכיר השיב כי שמחים על שמאמציהם נשאו פרי אם אמנם התוצאה בזכות פעולתם. ידע פרטים על פסקי הדין. לפני שעברנו לעניינים המעשיים, ציינתי תוצאות הבחירות אצלנו שמשמעותן המשך היציבות והתמדה במדיניות החוץ והביטחון של ישראל השואפת לשלום בכלל ועם השכנים בפרט. המזכיר שמע בסיפוק והעיר בחיוך כי מבין שקודמי[2] נבחר בהצלחה.

[.....][3]

סואץ. התייחסתי להודעתו באו״ם[4] ואמרתי כי הנה אנו נהגנו פשרנות כפי שהוא מטיף ולא עמדנו על מלוא זכויותינו ונמנענו משיגור אניות בדגלנו. גם איננו יכולים להיזקק לשירותי ספנות רגילים בגלל החרם, הסתפקנו באניות חכורות גם אם יקשה הדבר על סחרנו מזרחית לסואץ בתנאים גרועים מאלה בהם האחרים שולחים סחורותיהם. שמחנו לקבל מכתב המזכ״ל לשרת החוץ בו הביע אמונתו באפשרות לשוב לתנאי 1958 ובתגובה הודענו שאנו מוכנים להפריד חידוש המעבר מבעיית ״אינגה״ ולמנוע פרסומת כמיטב יכולתנו. איננו מעוניינים לעורר בעיית פרסטיג׳ה עבור נאסר אלא להמשיך מסחרנו. לאור התעניינות ארצות־הברית בפרשה וסיועה בעבר, אני מודיע למזכיר שלא נוכל עוד להשלים עם הפסקת התנועה ואנו מתכוננים לשגר אנייה בקרוב. אנו מבקשים שארצות־הברית תשתמש בהשפעתה כלפי המזכ״ל ואחרים להבטיח שיוחזר על כנו המצב שהופרע על־ידי המצרים בראשית השנה.

106

1. באוקטובר 1959 התערבה ארצות־הברית לפי בקשת ישראל למען שמונה יהודים סורים שהואשמו בריגול ובניסיון הסתננות לישראל לשם התגייסות לצה״ל. כתוצאה מהתערבות זו לא נגזרו פסקי דין מוות. חמישה נדונו לתקופות מאסר שונות ושלושה זוכו — ראה מס׳ 242.
2. אבן נבחר לכנסת בבחירות הכלליות שהתקיימו בנובמבר ומונה לשר בלי תיק בממשלה החדשה שקמה ב־16 בדצמבר 1959.
3. שתי פסקאות, כאן ולהלן, שדנות באספקת נשק לישראל ובתכניות המים, מובאות כמס׳ 243.
4. ראה מס׳ 99 והערה 2 שם.

המזכיר השיב שמחלקת המדינה קיימה מגע שוטף עם המזכ"ל ואמנם הבינה כי הלה יש לו procedure טוב לסידור מניח את הדעת עד שייתכן פתרון יסודי. לפי שידוע למחלקת המדינה זה אמנם עשוי להצליח. מכל מקום המזכ"ל מאמין בכך. מחלקת המדינה תקיים מגע אתו וכן תשקול פעולה ישירה אם כי שאלה היא באיזו מידה סיועם מסייע. אמרתי כי פרשת דמשק תוכיח.

[.....]

הרמן

107

ד' האמרשלד אל ג' מאיר
D. Hammarskjöld to G. Meir

Orig.: 130.23/3112/11 :מקור

[New York], 23 November 1959

Dear Mrs. Meir,

On my return from the visit to Laos, I find your letter of 16 November 1959.[1]

The letter of 9 November to which you refer[2] was a private and informal one, which merely undertook to set out how, in the light of my experience, I would go about achieving the desired mutual return to the 1958 policies regarding the Canal, and I would regret it very much if the letter were to be regarded as in any sense an official communication or as making any proposal.

You will, I am sure, also realise that my reference to the application of the effective stand as a step through which one could usefully pass on the way back to the 1958 policies, was not a suggestion of an "interim arrangement" but, I believe, only a realistic expression of psychological realities in the situation with which we all must reckon.

I note the intentions indicated in the final paragraph of your letter. I would be the first one to register satisfaction if your new attempt should work out in a satisfactory way, but I must add that in your position I would consider it necessary to minimise the risk of a new incident and impasse by progressing in the way I mentioned to Mr. Lourie.

It is not a question of feeling but of hard-earned experience if I take the

107

1. מס' 105.
2. מס' 104.

view that in delicate diplomatic developments we are right to take the risk which often is a condition for progress only when we have done all that it is in our power to do in order to minimise it; otherwise we could rightly be held to carry a serious part of the responsibility, should things go wrong.

Dag Hammarskjöld

108

ג׳ מאיר אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם
G. Meir to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW750
נוסח יוצא: 130.09/2340/3

ירושלים, 11 בדצמבר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

קומיי, הרמן, לנמענים בלבד; שלכם 93.[1]

אנו מכינים אנייה יוונית Astypalea בת 500 טון בבעלות ודגל יוונים עם מטען 400 טון מלט לג׳יבוטי, ב־Voyage Charter. השולח ״נשר״ ונמל המוצא חיפה. האנייה מגיעה היום לחיפה. הפעלנו הצנזורה ועשינו גם סידורים אחרים למניעת פרסומת, דהיינו אנו פועלים לפי תנאי העמדה המעשית, עד כאן לידיעתכם.

תוכלו לפעול אצל המזכ״ל ומחלקת המדינה כראות עיניכם אם לפי שלכם 933 או הרצוג 955 סעיף ב׳.[2] אך עליכם לדעת שהחלטנו לשגר האנייה כך שהיא תגיע לתעלה ב־15 או ב־16. מגמתנו היא לפתח פעולה הסברתית ומדינית ערב אישור המלווה ב־21 בניסיון אחרון לדחותו.[3]

גולדה

108

1. במברק זה, מ־9 בדצמבר 1959 (בתיק 130.09/2339/25) דיווחו הרמן וקומיי על מאמציהם למנוע אישור מלווה הבנק העולמי לקע״ם והעריכו כי כל עוד לא תיבדק הפרוצדורה שמציע האמרשלד על־ידי משלוח אנייה לא תוכל ישראל להשפיע על דחיית המלווה. הם הציעו למסור להאמרשלד כי ישראל עומדת לשגר אנייה, ומבקשת מהמזכיר הכללי להתקשר עם נאסר ולהודיע לישראל מה המצב, ״כי פנינו לא ליצירת אינצידנט אלא לחידוש המסחר״.
2. הרצוג הציע, כי כאשר תהיה אנייה מוכנה, תימסר הודעה למחלקת המדינה ולמזכיר הכללי של האו״ם על מועד הפלגתה. יש להדגיש בפניהם כי המטען על אנייה זאת, והבאה אחריה, יהיה בחזקת FOB, בהתאם לבקשת האמרשלד, ואילו כל האניות הבאות, יהיו טעונות מטען במעמד CIF, כי רק בדרך זאת אפשר לקיים מסחר. ״בדרך זאת נמנע מהמזכ״ל וממחלקת המדינה כל תואנה כאילו על־ידי משלוח CIF מיד הרסנו מה שהם השיגו, ובאותו זמן נבהיר כי אין כאן כל ויתור מהותי מתנאי 1958.״ (ראה הרצוג אל משרד החוץ, 10.12.1959, 130.09/2319/9).
3. המלווה אכן אושר ב־21 בדצמבר 1959 חרף מאמציה של ישראל.

109

מ׳ קומיי אל שרת החוץ
M. Comay to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT940

נוסח נכנס: 130.09/2339/20

ניו יורק, 11 בדצמבר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, שרת החוץ, הרמן, הרצוג.

1) ס ו א ץ. מסרתי למזכ״ל פרטים על האנייה[1] והדגשתי:

(א) שאנו פועלים בהסתמך על דעתו ועצתו והאחריות עליו.

(ב) שאין לראות בזה שום השלמה עם העמדה המעשית שאיננה מהווה הבסיס המינימלי להמשך מסחרנו. בשבילנו זה צעד ראשון לקראת גלישה ל־58[19] בהקדם האפשרי.

(ג) הזכרתי ההפרעה לאנייה הגרמנית הריקה אשר בעינינו צעד אחורנית אפילו מהעמדה המעשית.[2]

(בהתאם למוסכם עם הרמן והרצוג לא הזכרתי הבנק ולא רמזתי על מה שארד שמע מוודס).[3]

המזכ״ל קיבל ההודעה בסיפוק, בירך גישתנו המציאותית ולא הסתייג משום דבר שהשמעתי. לא ראה יסוד לחשוש מפני תקלה אך יעשה הכל למנוע זאת ואחר־כך לפתח העניין בכיוון הדרוש. השתמש בביטוי solid pressure ואמנם לא הוציא ממצרים הבטחות ברורות (כאן הזכיר שיחתו האחרונה עם בלאושטיין)[4] אך פאוזי הבין היטב מה מגמתו של המזכ״ל ולא רק שלא הגיב, המזכ״ל התרשם שפאוזי היה relaxed והמזכ״ל כבר למד שבזה אפשר למדוד המצב בקהיר.

אמרתי לו שאני מעכב שובי הביתה ואעמוד בקשר אתו.[5]

109

1. ראה מס׳ 108.
2. האנייה הגרמנית ״נוביסטור״ החכורה על־ידי צים, אשר היתה בדרכה לג׳יבוטי דרך אילת, ועוכבה ב־28 באוקטובר בפורט סעיד לשלושה ימים.
3. איש הבנק העולמי וודס אמר לארד כי נאסר טען בפניו כי שכל עוד קאסם משמיצו כמוכר עצמו למערב תמורת מלווה של חמישים מיליון מהבנק העולמי לא יוכל לסגת מעמדתו בעניין מעבר סחורות ישראליות. (ראה מברק ארד אל משרד החוץ, NWT929, 9.12.1959, 130.09/2339/20).
4. בשיחה בין בלאושטיין והאמרשלד ב־4 בדצמבר 1959 מסר האחרון כי למרות שאין לו אישור ישיר מנאסר, יש בידיו ידיעות מוסמכות כי נוסח החזרה ל־1958 אושר על־ידי נאסר עצמו. אשר לביצוע, אמר שדרושה תקופת מעבר קצרה. על ישראל להתחיל בעמדה המעשית ואז לעבור לנוסח 1958. (ראה מברק לוריא אל משרד החוץ, NWT916, 4.12.1959, 130.09/2339/20).
5. לאחר ש״אסטיפליאה״ נעצרה בפורט סעיד ניסה קומיי להתקשר עם האמרשלד, אך ללא הצלחה. קומיי העביר לו את המידע באמצעות באנץ׳. האמרשלד שוחח טלפונית עם פאוזי, אך לא השיג ממנו תשובה ברורה לגבי שחרור האנייה. מיד לאחר השיחה הכתיב האמרשלד שדר תקיף לפאוזי. (ראה קומיי אל משרד החוץ, NWT957, 18.12.1959, 130.09/2339/20).

2) ה ד ו א ר מ מ ר ו ק ו.[6] הבעתי דאגה כי לא שמענו. המזכ"ל השיב שהתכונן להתקשר אתי כי רק אתמול קיבל מסמך ארוך מאיברהים שהיה very discouraging. איברהים לא היה מוכן להסדר המוצע ונתן לפחות חמישה נימוקים שהעיקריים ביניהם היו קשרים עם איגוד הדואר הערבי ועם הליגה. המזכ"ל מוכן להמשיך לטפל ולחפש דלת אחורית.

קומיי

110

מ' ברטור אל הנציגות הדיפלומטית של ישראל באתונה
M. Bartur to the Israel Diplomatic Representation in Athens

מברק מוצפן ג/69

נוסח יוצא: 130.09/2293/3

ירושלים, 20 בדצמבר 1959

ס ו ד י - ב ה ו ל

א) ב־16 הפליגה האנייה היוונית Astypalea עם 400 טון מלט נשר פו"ב בצ'ארטר של הקונה באסמרה מ־Georges Moundreas Hd. Gounari 5 Pireus. ב־18 דנא לידיעתכם הברקנו לוואשינגטון וניו יורק לאמור, על דעת שרת החוץ:[1]

(1) הבוקר הגיעה ידיעת יו.פי. מקהיר על עצירת האנייה בסואץ והאפשרות שמטענה יוחרם. ידיעת יו.פי. פורסמה בעיתוני הערב שלנו והעובדה שיצאה מקהיר שם קיימת צנזורה, מוכיחה כוונות המצרים להמשיך בהתנגדות אף במקרה זה בו נשלחה הסחורה בתנאים העולים על העמדה המעשית. כלומר החוכר הוא קונה הסחורה. הנכם מתבקשים למסור מיד בשם שרת החוץ להאמרשלד בשטוקהולם בקשתה הדחופה לברר גורל האנייה ולבקש שתקבל תשובה עד ליום ראשון בבוקר.

(2) יהיה גורל האנייה אשר יהיה, אין ספק שיש חובה מוסרית לבנק וכל אלה המעודדים אותם למתן המלווה למנוע במסיבות הקיימות החלטה ביום שני.[2]

אין שום יסוד לאור ההתפתחויות להאמין למצרים שיגלו מתינות ויאפשרו חזרה הדרגתית למצב הקודם והחלטת הבנק במסיבות אלה פירושה התערבות מדינית

6. מרוקו ניתקה את קשרי הדואר שלה עם ישראל ונעשו מאמצים להעביר את הדואר דרך מדינה שלישית.

110

1. המברק, TNW776, מ־18.12.1959, בתיק 130.09/2313/1.
2. ב־20 בדצמבר הודיע באנץ' לקומיי בשם האמרשלד כי עדיין לא הגיעה תשובה מקהיר, וכי הוא שלח לנאסר שדר תקיף נוסף (ראה מברק קומיי אל משרד החוץ, NWT974, 20.12.1959, 130.09/2339/20). ב־21 בדצמבר הודיע האמרשלד כי אין בדעתו להתערב בדיוני הבנק העולמי בעניין המלווה לקע"ם. (ראה מברק ברטור אל הנציגות בניו יורק, TNW797, 21.12.1959, 130.09/2340/3).

מובהקת כנגדנו ולמעשה הפגנה למען הפקרת עיקרון חופש השיט על־ידי מוסד בין־לאומי. יש להפעיל מיד כל הגורמים בארצות־הברית ובמיוחד אלו שקיבלו הבטחות מרגיעות מהאמרשלד, בלק ומחלקת המדינה על־מנת שידרשו דחיית הדיון וההחלטה בהנהלת הבנק. אלה גם ההוראות שיש למסור לליפטינג בשם הורוביץ. הפעילו נא בהתאם את הדרום־אמריקאים.[3] עד כאן.

ב) האנייה ב־Time Charter לנתיבי הים התיכון בע"מ חיפה ובעל האנייה דרש שבא־כוחם יבוא מיד לאתונה כנראה במטרה להבטיח שנכסה ביטוח לאנייה או נערוב לה. חיים מנו יוצא היום לאתונה ויביא לבעלים דרישתנו שרב החובל ימשיך בהתנגדותו לפריקת המטען כפי שעשה רב החובל של "אינגה טופט".

היות וקיבל תשלום לחודשיים מראש ואין תקדים להחרמת האנייה, התרגשותו אינה מבוססת. הושיטו לחיים מנו כל העזרה הנדרשת והבריקו התפתחויות.[4]

ברטור

111

הערת־עורך
Editorial Note

דברי שרת החוץ בכנסת ב־22 בדצמבר 1959 בעניין חופש השיט בתעלת סואץ ומעצר האנייה "אסטיפליאה"

ישראל הטילה איפול על הידיעות בקשר לאנייה "אסטיפליאה", על־מנת למנוע שקע"ם תחזור על טענות שהשמיעה בעניין האנייה "אינגה טופט", שהיא עוכבה בגלל הפרסום המוקדם סביבה. ישראל נמנעה גם מתגובה רשמית ופומבית לאחר שסוכנויות הידיעות העולמיות הביאו כתבות מקהיר על עיכוב ה"אסטיפליאה", זאת כדי לאפשר להאמרשלד ולארצות־הברית לפעול בנידון מבלי שקע"ם תוכל לטעון כי הנושא הפך למבחן כוח בינה לבין ישראל.

רק לאחר שעברו כמה ימים ללא תוצאות חיוביות הגיבה שרת החוץ גולדה מאיר על הפרשה בנאום בכנסת ב־22 בדצמבר 1959. בדבריה סקרה את ההתפתחויות בנושא מאז עיכוב האניות "קפטן מנוליס" ו"ליאלוט", ופירטה את ההסדר שהשיג האמרשלד בקהיר. ציינה כי ישראל לא הצליחה לשכנע גורמים ידידותיים, שהציעו לה לנסות הסדר זה, כי אין בו ממש, ואינו אלא תכסיס המיועד ליצור רושם של מתינות ונכונות מצד קע"ם לפשרות והסדרים בעניין השיט. משום

3. המלווה למצרים אושר חרף מאמצי ישראל.
4. פראטו השיב כי נודע לו ממקור מהימן כי משרד החוץ היווני איננו מתכוון לפעול, בטענה כי קע"ם הודיעה על החלטתה לא להתיר מעבר מטענים ישראליים, ומי שפועל בניגוד להחלטה זאת עושה זאת על אחריותו. (ראה מברק פראטו אל ברטור, נ/407, 22.12.1959, 130.09/2293/7.)

כך הגיעה ישראל למסקנה שעליה לנסות לשלוח אנייה בתנאים ובשיטה שהגורמים הידידותיים ממליצים עליה.

"במאבקנו לחופש השיט החלטנו ללכת גם בדרך לא דרך זו" - אמרה שרת החוץ.

מאיר מתחה ביקורת על החלטת הבנק העולמי לאשר לקע"ם מלווה בסך 56 מיליון דולר לצורכי עבודות שיקום של תעלת סואץ. היא הגדירה צעד זה כ"מעשה מדיני לכשעצמו, וייראה על כל פנים בעיני נאסר כעידוד למעשים דומים בעתיד".

בסוף דבריה אמרה שרת החוץ כי ישראל לא תחדל ממאמציה להרחיב את קשרי המסחר שלה עם מדינות קרובות ורחוקות, ולא תחדל לעמוד על זכותה לשימוש חופשי וללא אפליה בתעלה.

(ראה **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת הרביעית, כרך XXVIII, 22 בדצמבר 1959, עמ' 176-178.)

112

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT995

נוסח נכנס: 130.09/2339/20

ניו יורק, 30 בדצמבר 1959

סודי ביותר-בהול

ברטור.

סואץ; שיחת קומיי, תקוע, עם קורדייה, באנץ', הבוקר.

1) עדיין אין סימן תשובה מקהיר ושוחחנו בהנחה שמה שנאמר לנציג ארצות־הברית בקהיר משקף הטיעון המצרי.[1] באנץ' משער שסיבת העיכוב בתשובה היא שהמצרים מתלבטים בניסוח טיעונם בצורה שלא תזמין מיד תגובה שלילית מהמזכ"ל.

2) פתחתי שהתנהגות המצרים נותנת מכה כפולה לתוכנית הגלישה. ראשית זו נסיגה מהעמדה המעשית. שנית, העמדה המעשית צריכה היתה להיות רק נקודת מוצא לפשרה של 58[19], אך כנראה שהמצרים אינם חושבים בכלל במושג "גלישה" למרות מה שהמזכ"ל מסר לנו קודם.

112

1. מדובר ככל הנראה במידע שנמסר לשגרירות ישראל בוואשינגטון על שיחותיו של דיפלומט אמריקאי בקהיר בפרשת חופש השיט. האמריקאים סירבו למסור את העמדה המצרית אך ציינו שעל יסוד "רמזים שונים" המצרים עלולים להיאחז בטענה שמשלוח האנייה לא היה לפי תנאי העמדה המעשית "כפי שהם הבינוה", כלומר, לא רק FOB אלא גם העברת הבעלות (title) על המטען. (ראה יערי אל משרד החוץ, NWT994, 28.12.1959, 130.09/2314/9.)

לנו אין עדיין הוראות ברורות מהבית על הצעדים הבאים, אך אפשר על דעת עצמנו להעיר שתי הערות פרלימינריות:

(א) בהיסוסים רבים שיגרנו אנייה בהתאם לעמדה המעשית והדגשתי שזה אינו בסיס בשבילנו להמשך המסחר. אין לחשוב שנשלים עם התנאים החדשים אפילו בנקודת מוצא למשהו טוב יותר. אנו מקווים שבאנץ׳, וכמו־כן המזכ״ל, לא יקבלו התנאים האלה אפילו כנושא לדיון עם המצרים כי זה אינו מהווה נושא לדיון אתנו.

(ב) הניסיון הזה מראה שגישת המזכ״ל לחזור ל־[19]58 בשני שלבים, רק סיבכה את העניין במקום להקל, כי השלב הראשון שימש נקודת מוצא רק לגלישה אחורנית. אין טעם לחזור על ניסיון זה ונקודת המוצא המינימלית צריכה להיות ״ישר ל־1958״.

3) תגובותיהם:

(א) יש להם עמדה ברורה ובלתי מסויגת לגבי התנאים שהמצרים כאילו מעמידים כעת לגבי תשלום וכו׳, והיא שתנאים כאלה אינם בהתאם לעמדה המעשית אלא מהווים נסיגה ממנה ואינם יכולים להיות אפילו פירוש מתקבל על הדעת למושג פו״ב במובן המסחרי המקובל. על זה יהיו איתנים כלפי המצרים. הרושם שלהם הוא שבלק ומחלקת המדינה מזדהים אתם בדעה זו.

(ב) אם המצרים יעמדו על התנאים האלה יראה המזכ״ל בזה עמדה חדשה אשר הוא יכול למסור לנו ולאחרים אודותיה בלי שיראה זאת בחיוב. לפי דעת קורדייה ובאנץ׳, אנו לא נתבקש לשקול כלל תנאים כאלה כנקודת מוצא.

(ג) ״אסטיפליאה״ נשלחה בתום־לב בהתאם לעמדה המעשית ושינוי בעמדה זו לא יכול לחול באופן רטרואקטיבי על האנייה הזאת. המזכ״ל ימשיך לדרוש מעבר האנייה על מטענה כמטרה המידית.

(ד) מסכימים שהניסיון להתקדם בשני שלבים התמוטט וייתכן כי רצוי לחשוב על חזרה ל־[19]58 בקפיצה אחת, אם בכלל.

(ה) המזכ״ל ועוזריו מייחסים חומרה נוספת לעניין כי משמעותו חורגת מבעיית המעבר. פעולות או״ם מסוימות באזור, ובראש וראשונה הצבת כוח או״ם בשטח מצרי, מבוססות לא כל כך על יסודות משפטיים כמו על ״הבנות״ בין המזכ״ל ונאסר שבדרך כלל אינן אפילו בכתב. עד כה היה נאסר נאמן לכל הבטחה והתחייבות כלפי המזכ״ל וזו הפעם הראשונה שהכשילוהו ודבר זה עלול לערער גם דברים אחרים. גם מבחינה כללית זו לא יכול המזכ״ל להשלים עם bad faith במקרה זה אלא חייב לומר דברים ברורים ולעשות חשבון בקהיר.

(ו) לא התווכחו עם הערתנו שאין הרבה טעם להמשיך לסמוך על פאוזי או לטפל בעניינים כאלה דרכו. באנץ׳ ציין שמזה שנה הרושם הוא שמעמדו של פאוזי מתערער וכי אנשים יותר קיצוניים כגון שני סגניו [חוסין זו אל־פיקר] סברי, ו[פריד זיין אל־] דין, קודמים בבית יותר ממנו. בעברו דרך קהיר, ינסה באנץ׳ לפגוש את נאסר ולא להסתפק בשיחה עם פאוזי, אך אין בכך ביטחון. לפחות כשהמזכ״ל יגיע לשם יהיה הבירור עם נאסר עצמו.

באנץ׳ עוזב ביום שישי הבא לייצג את או״ם במונרוביה ומקווה לראות את שרת החוץ שם לפני שיגיע לקהיר בתשעה. המזכ״ל מקווה לראותה ביום העצמאות של הקמרונים הצרפתיים. מסור נא תוכן הנ״ל לשרת החוץ בהקדם.

קומיי

113

נספח א
APPENDIX A

מכתב מיום 17 במארס 1959 מהנציג הקבוע של ישראל אל נשיא מועצת הביטחון (מסמך או"ם S/4173)

Letter dated 17 March 1959 from the Permanant Representative of Israel to the President of the Security Council (U.N. Document S/4173)

I have the honour, on instructions from the Government of Israel, to draw the attention of the Security Council to two acts by the United Arab Republic of unlawful and unjustified interference with the freedom of passage through the Suez Canal.

2. On 25 February 1959, the *S.S. Capetan Manolis*, flying the Liberian flag, departed from Haifa en route to ports of call in South-East Asia. Her cargo, originating in Israel, included 1,400 tons of potash and 5 tons of fruit juices destined for Ceylon, and 1,120 tons of cement for Malaya. At Port Said the United Arab Republic authorities arbitrarily detained the ship and impounded these goods.

3. On 13 March 1959, the S.S. *Lealott*, flying the flag of the German Federal Republic, departed from Cyprus for ports in South-East Asia and the Far East with 6,300 tons of Israel cement on board for Malaya, Hong Kong and the Philippines. On 17 March, the United Arab Republic authorities at Port Said issued instructions to unload and seize this cargo.

4. This interference with peaceful commercial traffic through the Suez Canal must raise doubts in respect of the willingness of the United Arab Republic to comply with its international obligations. These acts constitute flagrant violations by the United Arab Republic of the Convention of 1888 and of the United Nations Charter.

They are contrary to the Security Council resolution of 1 September 1951 [S/2322] which called on Egypt "to terminate the restrictions on the passage of international commercial shipping and goods through the Suez Canal wherever bound", to the Security Council resolution of 13 October 1956 [S/3675] which provided that "there should be free and open transit through the Canal without discrimination, overt or covert", as well as to the position adopted by the Security Council and the General Assembly on other occasions.

5. Persistence in these illicit acts would gravely impair peace and security. Nothing short of an immediate release of the cargoes can remedy the

situation. It is equally necessary to ensure that these grossly illegal interceptions do not occur again.

6. I reserve the right of my Government to take further action in this matter.

7. I have the honour to request that this letter be circulated to all Members of the United Nations.

Abba Eban
Permanent Representative of Israel
to the United Nations

114

נספח ב
APPENDIX B

מכתב מיום 31 באוגוסט 1959 מהנציג הקבוע בפועל של ישראל אל נשיא מועצת הביטחון (מסמך או"ם S/4211)

Letter dated 31 August 1959 from the Acting Permanent Representative of Israel to the President of the Security Council (U.N. Document S/4211)

1. I have the honour, on instructions from my Government, once again to bring to the attention of the Security Council the unlawful practices pursued by the United Arab Republic in violation of the United Nations Charter, Security Council decisions and the general principles of international law, by obstructing freedom of passage through the Suez Canal.

2. Since 21 May 1959, the Danish vessel *Inge Toft* on her way from Haifa to ports of call in the Far East, has been detained in Port Said by Egyptian authorities. Her cargo, consisting of 4,000 tons of cement destined for Hong Kong, 1,500 tons of potash for Manila, and 13 tons of marble and 13 tons of scrap iron for Kobe, remains subject to an order of seizure issued by the United Arab Republic authorities.

3. Repeated effots by the Secretary-General of the United Nations and various Powers interested in freedom of navigation to effect the release of the ship and its cargo and to bring about a cessation of interferences with free navigation in the Canal have been frustrated by United Arab Republic intransigence.

4. On 17 March 1959, my Government drew the Security Council's attention to other such hostile acts by the United Arab Republic authorities, and the detention of the *Inge Toft* appears to have been carried out as part of a systematic policy applied since early this year.

5. On 26 February 1959, a Liberian vessel, the *Capetan Manolis*, sailing from Haifa to ports in South-East Asia, was detained at Port Said. Her cargo of 1,400 tons of potash and 5 tons of fruit juices destined for Ceylon, and 1,120 tons of cement for Malaya was illegally confiscated.

6. On 17 March 1959, the United Arab Republic authorities at Port Said confiscated 6,300 tons of Israel cement on board the *Lealott*, flying the flag of the Federal Republic of Germany. The cargo was en route to Malaya, Hong Kong and the Philippines.

7. The Secretary-General of the United Nations as well as Member States intervened with the Government of the United Arab Republic in each of the above instances. The United Arab Republic, however, has persisted in its unlawful policy, of which there have been further examples in the last few days.

8. On 20 August 1959 a case containing meteorological books and instruments, sent on board the Norwegian vessel *Tagos* by a scientific institute in Australia to the Israel Meteorological Services, was confiscated by the Egyptian authorities at Port Said.

9. Again, on 23 August United Arab Republic authorities at Port Said confiscated 8 bags of mail on their way from Australia to Israel aboard the *Tarn*, flying the Norwegian flag.

10. These continued acts of piracy clearly demonstrate the United Arab Republic's unwillingness to comply with its international obligations.

11. Interference with peaceful commercial traffic through the Suez Canal is a flagrant violation by the United Arab Republic of the Suez Canal Convention of 1888 which provided that the Canal would always be "free and open, in time of war as in time of peace, to every vessel of commerce or of war, without distinction of flag. The Canal shall never be subject to the exercise of the right of blockade."

12. Such interferences are also contrary to the Security Council resolution of 13 October 1956 which declared:

"1. There should be free and open transit through the Canal without discrimination, overt or covert — this covers both political and technical aspects.

"....

"3. The operation of the Canal should be insulated from the politics of any country."

13. The Security Council has rejected Egyptian arguments seeking to justify interferences with Israel shipping through the Canal. In its resolution of 1 September 1951, the Council called on Egypt "to terminate the restrictions on the passage of international commercial shipping and goods through the Suez Canal wherever bound."

14. Moreover, on 24 April 1957, the Egyptian Government submitted a declaration to the Secretary-General of the United Nations in which Egypt pledged itself to maintain free and uninterrupted navigation for all nations in accordance with the Constantinople Convention.

15. The United Arab Republic's continued policy of arbitrary interference with freedom of navigation in the Canal reflects complete disregard for the principles of law and order in international relations and places her in open challenge to the world community. Persistence in this policy creates a constant threat to peace in the area.

16. I have the honour to request that this letter be circulated to all Members of the United Nations.

Yosef Tekoah
Acting Permanent Representative of Israel
to the United Nations.

פרק ד
החרם הערבי
The Arab Boycott

115

מ׳ ברטור אל שגרירות ישראל בפאריס
M. Bartur to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/977

נוסח יוצא: 130.09/2348/4

ירושלים, 26 במארס 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

לפני כמה ימים מסר לנו טנן[1] מהשגרירות הצרפתית באופן פרטי וסודי שקיבלו ידיעות ש־Renault עומד בקשר עם הערבים ודן אתם על האפשרות להימחק מן הרשימה השחורה ומחפש דרכי הסוואה או אפילו חיסול של התקשרותם עם ״קייזר פרייזר״ בישראל, כי מאבדים שוק של אלפי מכוניות בארצות ערב בו בזמן שייצואם לישראל הוא כמה מאות בשנה בלבד. היום הובא מכתב אל ״קייזר פרייזר״ על־ידי פקיד Renault מתאריך 24.3[19]58. חתום על־ידי P. Dreyfuss[2] וכן מכתב אל מנהל משרד התחבורה[3] בו מודיעים שמבטלים את ההסכם עם ״קייזר פרייזר״ על הרכבה בארץ. הביטול החל מ־1 לאוקטובר 1958, עד אז מוכנים לספק חלקים ואפילו כמות יותר גדולה כדי ש״קייזר פרייזר״ יוכל להמשיך בייצור. כנימוק הם נותנים שהעסק בישראל לא מצדיק את המשך החוזה ובפרט הסעיף בהסכם המסחרי האחרון לפיו אנו נביא 20% ממכסת ייבוא מכוניות בצורת מכוניות מוכנות פוגע בסיכוייהם למכירת מכוניות שלהם מורכבות בארץ. ידוע לכם שאנו תמיד דרשנו כל המכסה לחלקי מכוניות ורק תחת לחץ המשלחת הצרפתית שעמדה על מכסה מסוימת למפעלי מכוניות צרפתיות אחרות, הסכמנו לסידור 20% למכוניות מוכנות. תמיד נהיה מוכנים לשנות הסעיף הזה.

אין בספק הקל ביותר שהסיבה להחלטת Renault היא החרם הערבי. אין להעלות על הדעת שמפעל ממשלתי צרפתי, שנכנס בשותפות אתנו בידיעה מלאה של המסקנות לגבי השוק הערבי, ייכנע עכשיו ויחסל התקשרותו. מצדנו, נתנו מעמד עדיפות מוחלטת למכוניות Renault בישראל ולמעשה נתנו להם מונופול

115

1. יואל טנן, עובד מקומי בשגרירות צרפת בישראל, שטיפל בעניינים כלכליים.
2. פייר דרייפוס, נשיא חברת ״רנו״.
3. פינחס גינזבורג, המנהל הכללי של משרד התחבורה.

שבמרוצת הזמן יבטיח את השוק הישראלי למכונית הצרפתית. צעדם הנוכחי הוא ממש דקירה בגב ויגרום נזק מדיני וכלכלי לא ישוער ובהכרח יעורר סערה בדעת־הקהל כאן ומניחים גם בצרפת. נעשה את הכל כדי לשמור סודיות למען לא יסתננו העובדות החוצה אך יודעים "קייזר פרייזר", השגרירות, משרד התחבורה ועוד. גם זה מחייב פעולה מידית תקיפה במישור הגבוה ביותר, הממשלתי, כדי להביא לידי רוויזיה מידית של החלטת Renault וביטול מכתב Dreyfuss. מסרו נא לשרת החוץ[4] אולי תאפשר נוכחותה בפאריס פעולת חירום יעילה. אנא הודיעני פעולתכם ועצותיכם. נמסר גם לז׳ילבר אשר זועזע וודאי כבר הבריק.[5]

ברטור

116

מ׳ ורון אל מ׳ ברטור
M. Varon to M. Bartur

העתק: 130.18/2053/14

ניו יורק, כ״ג באייר תשי״ח
13 במאי 1958

סודי

הנדון: החרם הערבי

רצוף־פה, אנו שולחים לכם את הנוסח המלא של הודעה שיצאה מטעם מחלקת המדינה כתגובה לדו״ח שפורסם על־ידי מועדון הנשיאים[1] ולפניות מחברי הסנאט והקונגרס.

את תשובתו של ד״ר ישראל גולדשטיין, נשיא הקונגרס היהודי, כבר העברנו לכם במכתב מה־6 במאי.[2]

בברכה,

מקס ורון

4. גולדה מאיר שהתה באותה העת בפאריס, בדרכה לישראל מביקור במערב אפריקה. ב־29 במארס העלתה את הנושא עם שר החוץ הצרפתי פינו, שטען כי אנשי "רנו" הסבירו לו כי מכונית שמורכבת בישראל עולה ב־20 אחוזים יותר מזו שמורכבת בצרפת, ומשום כך איננה בת־תחרות. הוסיף "שנוציא מלבנו כל חשד שמא יש בהחלטה כוונה מדינית". (ראה צור אל משרד החוץ, שפ/253, 30.3.1958, 130.09/2348/3).

5. בשיחה עם מאיר ב־15 באפריל אמר ז׳ילבר שקיבל הודעה מוסמכת ממשרד החוץ הצרפתי לפיה מובטח כי "רנו" תחדש את הסכם ההרכבה, והבעיה היא רק של משא־ומתן כלכלי על שינוי תנאי ההסכם עם "קייזר פרייזר". (ראה משרד החוץ אל השגרירות בפאריס, ל/87, 16.4.1958, 130.09/2348/4.) ראה גם מס׳ 125, 126.

116

1. עיקרו של הדו״ח — אפלייתם של יהודים על־ידי מדינות ערב, אך הוא מטפל גם בחרם על מדינת ישראל ובלחץ המופעל על חברות שונות כדי למנוע השקעות ויחסי מסחר תקינים עם מדינת ישראל. הדו״ח לא נמצא.

נספח
APPENDIX

Department of State
Washington 25, D.C.

The discriminatory practices of certain Arab states against Americans of Jewish faith and firms having connections with such persons arise both from feelings generated by the Arab-Israel dispute and from certain historical traditions. In some countries where, as a result of the Palestine conflict, the policies are of recent origin, we have been able to make headway in obtaining the mitigation or removal of regulations and practices discriminating against American citizens.

The Department of State has deep sympathy for all peoples throughout the world who are subjected to discrimination. It has made known on many occasions to foreign governments and particularly those of the Arab world that the United States does not recognize distinctions based on religious faith among its own citizens, and that we do not condone the practice of discrimination among American citizens which certain of these countries follow. We believe that American citizens should enjoy all the rights and privileges in a foreign country which we allow the nationals of that country in the United States.

We have repeatedly and continually impressed our views on foreign governments and we are alert to the necessity of protecting the rights of American citizens throughout the world. Our missions abroad, and particularly those in the countries of the Arab World, are under standing instructions to bear in mind the importance of this matter to the peoples of the United States. It is the policy of the Department of State not to acquiesce in any discriminatory practices, but to point out to the leaders of the states concerned the equality of all Americans irrespective of race or creed under our Constitution and laws.

The passage on July 26, 1956 of Senate Resolution 323, previously considered in the form of Senate Resolution 298, regarding distinctions among American citizens on the basis of religion has offered the Department of State another opportunity to continue its efforts to impress on the Arab States the sentiments of this country. Our missions in these countries have been furnished with copies of this Resolution and have been directed to take

2. התשובה, מתאריך 18 באפריל 1958, מותחת ביקורת על אזלת היד שגילה הממשל האמריקאי במאבק נגד החרם הערבי. (תיק 130.18/2053/14.)

every appropriate opportunity to emphasize the principle of equality of all Americans, and to seek the compliance of the states concerned. Secretary Dulles is particularly anxious to do what he can to insure that United States citizens will not face discrimination in the pursuit of legitimate trade, travel and other activities abroad.

Our efforts to achieve acceptance of our views are obviously circumscribed by the fundamental principle that sovereign states have the right to control their internal affairs in such manner as they deem to be in their own best interests. International law and practice recognize the fundamental right of a sovereign state to determine whether and under what conditions aliens may enter its territory. The United States itself has asserted its sovereign right to control the entrance of aliens, including the members of the armed services of other countries. In considering this problem, then, we are obliged to recognize that any attempt by this country to force our views on a foreign nation would be considered intervention in the domestic affairs of that nation and therefore greatly resented. The Arab countries constantly adduce strong arguments in this vein whenever we broach the matter to them. The United States would resist any such attempt by other countries to intervene in the domestic affairs of this nation.

The problem of restrictions on travel in Arab countries by Americans of Jewish faith is largely an outgrowth of the Arab–Israel dispute. Saudi Arabia presents a special problem. The policy in effect of prohibiting the entrance of transit of persons of the Jewish faith has existed since the early days of Islam, many centuries ago. Restrictions in this country are not limited to persons of the Jewish faith; for instance the King, as keeper of the Holy Places of Islam, preserves with particular conscientiousness the tradition that persons of all faiths other than Islam are excluded from Mecca.

Relations with Saudi Arabia have for many years been of importance to the United States. The Saudi Arabians have been allies in peace and in war and a large number of American citizens reside and work in their country. In addition, the United States has, under an agreement signed in 1951 before the present Administration took office, certain rights to station military personnel and military aircraft there – rights important to our world-wide security arrangements in a part of the world where the retention of United States influence in the face of numerous challenges is vital both to us and to our allies. This agreement was extended for five years by an exchange of letters on April 2, 1957.

The United States has made no agreement concerning the assignment of military personnel of the Jewish faith to Saudi Arabia, although the assignment of such persons is presently prohibited by Saudi Arabian visa regulations. Secretary Dulles said on February 24, 1956, in testimony before

the Senate Foreign Relations Committee that we do not like or approve of or acquiesce in such practices, but that we do have to recognize that Saudi Arabia is an ally, that she became an ally in the first instance through conversations and subsequent communications with President Roosevelt, and that this was confirmed by President Truman. The Secretary stated that we have a very special relationship with that Government. This does not mean, he said, that we approve of all its practices. It does mean that we get along together in a way which is of mutual advantage.

The measures of economic warfare being taken on a world wide basis by certain Arab states against persons of Jewish faith and firms having connections with such persons are an aspect of continuing tension between the Arab states and Israel. The United States Government does not recognize the boycott which is maintained against Israel by the Arab League, and it does not condone policies of the Arab states which discriminate against United States business firms or citizens. At the same time, however, the right of a foreign state to regulate trade, commerce, and other matters within its borders must be recognized. In certain cases our representatives abroad have been able to assist American firms and citizens who otherwise might have been subjected to discriminatory actions by foreign governments and, of course, the United States Government will continue to give assistance when such cases arise.

The ultimate achievement of a better understanding on these matters with the nations of the area can come only with a lessening of the tensions in the area through a solution of the Arab–Israel dispute. Continued major efforts to arrive at such a solution are one of the principal occupations of American diplomacy at this time. In some countries where the discriminatory practices are of recent origin as a result of the Palestine conflict, we have been able to make some headway in obtaining the mitigation or removal of such regulations and practices. We will continue these efforts along several lines, including formal diplomatic action, in an attempt to reduce tensions arising out of the Arab–Israel conflict and thereby create an atmosphere in which human understanding will triumph over discrimination.

Public Services Division
Department of State
Washington 25, D.C.
March 7, 1958

117

א׳ נג׳ר אל המנהל הכללי של משרד החוץ
E. Najar to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

העתק: 130.18/2053/14

טוקיו, כ״ט בתשרי תשי״ט
9 באוקטובר 1958

שמור

הנדון: התפתחות היחסים בין ישראל ויפן
והלחץ הערבי הנגדי

אני פונה אליך בנושא זה כי הוא חשוב כשלעצמו ונוגע גם לשלוש מחלקות שונות במשרד כלומר, כלכלית, מאס״ף [מחלקת אסיה ואפריקה] ומאה״ב [מחלקת ארצות־הברית].

אין הפתעה בדבר שהערבים עוקבים אחרי התפתחות יחסינו עם יפן ושהם מנסים לחבל בהם ככל האפשר. גם מהמחלקה המדינית וגם מהמחלקה הכלכלית במשרד החוץ שמענו על תלונות ערביות ההולכות ומתרבות בקשר ליחסים המדיניים והכלכליים בין ישראל ויפן.

בימים האחרונים פורסם על הדיונים בליגה הערבית בקשר ליחסים הכלכליים בין ישראל ויפן ומחובתנו להתכונן לאפשרות של פעולה ערבית רחבה יותר.

נוסף לכל טיעונינו נגד החרם הערבי ונוסף למשקל שבעסקים שאנו מציעים ליפנים, הנני רואה הצורך ליצור לעצמנו אמצעי הגנה נוספים. נכנס הגורם האמריקאי.

אינני בטוח שנוכל להיבנות על פעולה או התערבות אמריקנית רשמית בשעת הצורך. עם זאת, נשאר לנו קלף אמריקני חשוב ביותר והוא בעובדה שחלק מכובד של המסחר בין ארצות־הברית ויפן עובר דרך סוחרים יהודיים חשובים בארצות־הברית. הגיע הזמן לארגן כוח מסחרי יהודי זה.

הדרוש הוא שנציגינו בארצות־הברית ידאגו לכך שכל היהודים האמריקנים שיבקרו ביפן יתנו בכל שיחותיהם עם יפנים ביטוי להתעניינותם בישראל ולשאיפתם לפיתוח היחסים הכלכליים בין ישראל ויפן. במקרה הצורך יהיה עניין להדגיש שכל כניעה יפנית ללחץ הערבי נגד ישראל עשויה לפגוע ב־goodwill כלפי יפן אצל הסוחרים היהודיים בארצות־הברית.

אין בכוונתי לדון במכתב זה על צורת ארגון הפעולה בארצות־הברית. עם זאת ולפי מה שראיתי משך ביקורי בניו יורק, חושבני שיהיה רצוי שהשגריר אבן יכנס את נציגינו השונים, כולל כמובן הקונסולים ובעיקר אלה המכהנים בחוף המערבי, וידריך אותם כראוי. יש כמובן לשמור על נימה ידידותית ביותר כלפי יפן. חשוב לציין שמצאתי אצל היהודים האמריקנים אשר אתם נפגשתי בטוקיו, התלהבות ממש למחשבה שהם עשויים לעזור לישראל בהזדמנות ביקוריהם ביפן.

אודה לך מאוד אם תדאג לכך שמכתבי זה יועבר לאבן והייתי שמח לשמוע הערותיו וכמובן תגובות המשרד. רצוי לראות הדבר כדחוף.[1]

ברכה,

עמיאל א' נג'ר

118

ש' לוין אל המחלקה הכלכלית
Sh. Levin to the Economic Division

העתק: 130.18/2053/14

טוקיו, 10 באוקטובר 1958

הנדון: לחץ ערבי על יפן נגד יחסיה הכלכליים עם ישראל

הלחץ הערבי על ממשלת יפן במטרה לחבל בהתפתחות יחסי הכלכלה בין יפן לישראל, זכה לאחרונה לפרסום בעיתונות בצורת ידיעה על ישיבה ממושכת של הליגה הערבית בה היה הנושא העיקרי "היחסים הכלכליים בין יפן לישראל".

בפגישותי עם ראשי המשרד לסחר חוץ ולתעשייה טרם הועלה נושא זה. לעומת זאת הרחיב את הדיבור בנושא זה ראש הלשכה לעניינים כלכליים במשרד החוץ (אושיבה), בשעת שיחה שקיימתי אתו בקשר לביקור משלחת מפעלי הפיתוח.[1] הוא סיפר על הלחץ שמהוות הממשלות הערביות הן על־ידי שגריריהן בטוקיו ועל־ידי השגרירים היפנים במדינות הערביות והן על־ידי החרמת — או איום בהחרמה — החברות היפניות הקשורות אתנו. אושיבה ציין שאף כי הלחץ בעיקרו מופעל עליו ועל לשכתו אין הוא מזלזל כלל וכלל באפשרויות הגלומות בפיתוח יחסי הכלכלה עם ישראל.

בשיחה קודמת סקרנו את הפעולות הכלכליות הנמצאות כבר בטיפול מעשי (מכליות, מספנה, מפעל שמנים וציוד תעשייתי כללי) ואלה הנמצאות בשלב תכנון ובירור כגון המפעלים הכימיים אשר בקשר אליהם ביקרו לא מזמן בארץ שני

117

1. תעודה זאת הועברה בידי איתן לאבן, עם מכתב לוואי מ־15 באוקטובר 1958 (130.18/2053/14) בו נאמר בין היתר: "התקפות הערבים ותחירותיהם בטוקיו באמת חמורות מאוד. התראה אפשרות לפעולה כמוצעת על־ידי נג'ר? נראה לי כי הרעיון מצוין, וזו שאלה של ארגון בלבד." תגובת אבן לא נמצאה.

118

1. במחצית השנייה של 1958 עמדה לבקר בכמה מדינות במזרח הרחוק משלחת מורכבת מראשי מפעלים הכפופים למשרד הפיתוח (מפעל הפוספטים, ים המלח ועוד). הביקור נדחה, והתקיים באפריל-מאי 1959. בראש המשלחת עמד שר הפיתוח מ' בנטוב.

מהנדסים מה־.I.C.I והם מכינים כיום תכניות והצעות מפורטות, כן הוזכרו האפשרויות הגלומות בשליחותו של מר אינטרטר. — אושיבה הדגיש את עניינם במימוש העסקות הנמצאות כיום במשא־ומתן וחזר על נכונותו לעזור להגברת הייצוא הישראלי ליפן אולם ביקש להמעיט עד כמה שאפשר בהבלטת פעולות אלו.

בשאלת הביקור של משלחת הפיתוח הוא ניסה תחילה לדחות לשבוע שבועיים את הדיון על צורת הקבלה למשלחת והטיפול בנושאים המעניינים את המשלחת, בטענה שעליו להתייעץ עם השר שלו ועם המשרדים הכלכליים. אולם אחר שהבהרתי לו שהמשלחת תצא בין כך לסדרת סיוריה בארצות אסיה במועד שהיא קבעה לעצמה ואין מקום לדחיות בעניין זה, הוא החיש את התייעצויותיו ואחר ימים אחדים הודיענו רשמית שממשלת יפן תקבל בברכה את המשלחת. באותו יום הוזמנתי גם לדיון על הצעת תכנית לביקור. (ראה מכתבנו מ־9.10.)[2]

הציר העלה רעיונות מעניינים (ומאוד מעשיים) על דרך הפעולה שלנו נגד הלחץ הערבי על יפן, ובדואר זה תקבלו מכתב ממנו בנדון.[3]

בברכה,

שלום לוין

119

א׳ ששון אל מנהל מחלקת מערב אירופה

E. Sasson to the Director of the West European Division

העתק: 130.18/2053/14

רומא, כ״ז בכסלו תשי״ט
9 בדצמבר 1958

סודי ביותר

הנדון: איטליה נכנעת ללחץ הערבי

לפני כמה זמן מסרה לי סופרת ״הארץ״ באיטליה, הגברת חולדה ליברנומה, שעובדת בלשכת המסחר בפירנצה, כי החברות האיטלקיות באזור שלה, המייצאות סחורות אל ארצות ערב, מצרפות אל הסחורות האלו תעודות חתומות על־ידן ומאושרות על־ידי איגוד התעשיינים והאיחוד הלאומי של לשכות המסחר שמעידות כי בית־החרושת שלהן איננו משתמש בחומר גלם ישראלי או בעובדים ישראלים. כן מסרה לי הגב׳ ליברנומה, כי האיחוד הלאומי של לשכות המסחר דואג לכך, שהתעודות הנ״ל תאושרנה גם על־ידי משרד המסחר והתעשייה ומשרד החוץ בטרם שתישלחנה לתעודתן.

2. לא נמצא.
3. ראה מס׳ 117.

בתחילה לא האמנתי למשמע אוזני, כי לא שמעתי על כך משום מקור אחר, בין יהודי בין לא־יהודי. וכן הממונה בשגרירותנו, מר א׳ דורון, על קשרינו המסחריים עם איטליה והעומד, לדבריו, במגע יום־יומי הדוק עם השלטונות המסחריים בארץ כהונתנו לא שמע על כך. אמנם ידעתי מתוך הדו״חות של הקונסול הכללי שלנו במילאנו[1] על קיום לחץ ערבי חזק על החברות הגדולות באיטליה, כפיאט, מונטה־קטיני ואחרות שלא ימכרו סחורות לישראל ולא יקיימו כל מגע עסקי עמה, אך לא תיארתי לעצמי כי הדברים הגיעו לידי כך, שכבר ניתנות תעודות כאלה בהסכמתם ובאישורם של השלטונות האיטלקיים הנוגעים בדבר: לשכות המסחר, משרד המסחר והתעשייה ומשרד החוץ.

אף־על־פי כן לא זלזלתי כלל בידיעות שמסרה לי הגברת ליברנומה וביקשתיה — כדי שאוכל לנקוט בצעד רשמי כלשהו כנגד זה — שתשתדל להשיג עבורי, אם אפשר לה הדבר, העתקים מהתעודות האלו על־ידי צילומן. ולא — לפחות את הנוסח שלהן תוך הבטחה חזקה כי לא אגלה בשום פנים ואופן את המקור.

בימים האחרונים מילאה הגב׳ ליברנומה את מבוקשי והעבירה אלי הנוסח של שלוש תעודות: א) של החברה, ב) של איגוד התעשיינים, ג) של לשכות המסחר.[2] בקבלי אותם הרצתי את המכתב הרצוף־בזה, המדבר בעד עצמו, אל המנהל הכללי של פלאצו־קיז׳י,[3] בו א) הבעתי את צערי על המעשה הזה שהוא בבחינת כניעה ללחץ הערבי, ב) הסברתי שהוא עומד בסתירה למגילת האו״ם ומעודד את הערבים בהפרתם את המגילה הזאת, ג) הצבעתי על ההפליה הגזעית שבמעשה כזה ועל הרושם העגום והרעש הגדול שהדבר עשוי ליצור בציבוריות הישראלית ולחולל בעולם כולו וסיימתי את דברי בבקשת הסבר למניעים שהביאו את פלאצו־קיז׳י לאשר צעד כזה, אם הוא אישר אותו בכלל.

המכתב אל המנהל הכללי נשלח בשני העתקים על־ידי שליח מיוחד ויש להניח כי בימים הקרובים אוזמן לפלאצו־קיז׳י לשיחה על כך. אם יתברר, כי נכונות ידיעותיה של הגב׳ ליברנומה — יש לי כמה וכמה ארגומנטים חזקים להוסיף על מה שכתבתי במכתבי. אולם השאלה לא תמצא את פתרונה הרצוי והמספק על־ידי ארגומנטים בלבד. הכרחי לחשוב על דרכים אחרות ואבקשכם, אפוא, לתת תשומת־לב רצינית לדבר ולא לחסוך בעצות, בהצעות ובהדרכה.[4]

בברכה,

א׳ ששון

119

1. אסטורה מאיר, קונסול כללי (כבוד) של ישראל במילנו.
2. תעודות אלה לא נמצאו, אך תוכנן מפורט באיגרת ששיגר ששון למשרד החוץ האיטלקי. נוסח האיגרת מצורף, אך לא הודפס כאן.
3. קרלו דה פראריס סלזאנו, המזכיר הכללי (מנהל כללי) של משרד החוץ האיטלקי.
4. בשולי תעודה זאת רשם ברטור: ״א׳ שלוש, נ׳ אשכול, מה דעתכם על דבר פנטסטי זה? מה הפעולה שאנו יכולים לאחוז בה? נתייעץ בדבר. מ. ב. 15 XII.״ נ׳ אשכול רשם: ״לחכות לתגובת משרד החוץ האיטלקי״.

120

א' ששון אל מנהל מחלקת מערב אירופה
E. Sasson to the Director of the West European Division

העתק: 130.18/2053/14

רומא, י"ב בטבת תשי"ט
23 בדצמבר 1958

סודי ביותר

הנדון: איטליה נכנעת ללחץ הערבי

במכתבי אליך — מספר שר/3661 מיום 9.12.58[1] — הסברתי באריכות מה שמסרה לי סופרת "הארץ" בפירנצה, הגב' חולדה ליברנומה, על כניעת כמה חברות איטלקיות ללחץ הערבי והסכמתן לצרף אל האקספורט שלהן לארצות ערב תעודות המאשרות כי בית־החרושת שלהן אינו משתמש בחומר גלם ישראלי או בעובדים ישראלים. כן הסברתי לכם כי שלחתי בנדון מכתב מיוחד אל המנהל הכללי של פלאצו־קיז'י, בו הבאתי לתשומת־לבו את העניין וביקשתי כמה הסברים, וכן שלחתי לכם את העתקו.

הבוקר הזמינני מנהל האגף הכלכלי של פלאצו־קיז'י, השגריר דה־אסטיס, לשיחה בעניין זה שנמשכה כשעה והיתה שקטה, עניינית וידידותית. בראשיתה מסר לי בכתב את תשובת המנהל הכללי למכתבי הנ"ל. התשובה במקורה עם תרגום צרפתי רצופה לזה.[2] כפי שתראו מקריאתה — מודיע לי המנהל הכללי בצורה הברורה ביותר, כי משרד החוץ האיטלקי וכל משרד ממשלתי איטלקי אחר אינם יודעים על קיום אישורים כאלה מצד החברות ובמידה ואישורים כאלה קיימים באמת — הרי הם נעשים שלא בהסכמת המשרדים האלה.

אחר מסירתו את תשובתו המרגיעה הזאת של המנהל הכללי אמר איש־שיחי, השגריר דה־אסטיס, שהוא רואה חובה ידידותית ומוסרית לעצמו להביא לידיעתי כמה דברים:

א. בקבלו את מכתבי מיום 9.12.58 החליט המנהל הכללי לערוך חקירה יסודית והטיל על האגף הכלכלי של פלאצו־קיז'י את התפקיד הזה. האגף חקר ומצא כי אמנם יש יסוד לטענותי וכי כמה חברות מאזור טוסקנה מצרפ[ות] לאקספורט שלהן לארצות ערב אישורים כאלה. אך הן עושות זאת על דעת עצמן ושלא בהסכמת הממשלה.

ב. לפני כמה חודשים פנו נציגיהן הדיפלומטיים ברומא של לבנון, קע"ם, לוב ועיראק אל האגף הכלכלי של פלאצו־קיז'י בדרישה להורות לכל החברות האיטלקיות המייצאות סחורות לארצות ערב לצרף אישורים כאלה לסחורותיהן.

120

1. מס' 119.
2. התשובה מצורפת, אך לא הודפסה כאן.

פלאצו־קיז׳י דחה בתוקף את הבקשה וטען כי ארצות ערב אינן יכולות להכתיב לאיטליה את מדיניותה הכלכלית ואת יחסיה עם המדינות האחרות. נוסף לכך, ביקש פלאצו־קיז׳י את נציגיו בארצות ערב למחות רשמית נגד פנייה כזאת מצד נציגיהן ברומא. המשא־ומתן בנדון זה בין איטליה לארצות ערב נמשך עד היום הזה ואין להעלות על הדעת כי הוא יסתיים בכניעת איטליה למרות האיומים שמשמיעים הערבים.

ג. עמדתה זו של איטליה, המשיך ואמר השגריר דה־אסטיס, איננה נובעת אך ורק מתוך אהדתה לישראל. השאלה הניצבת בפני איטליה היא קודם כל עקרונית. היא איננה מוכנה לקשור את מסחרה החופשי בתנאים כלשהם ויהיה האיום הערבי רציני וחמור כמה שלא יהיה. נוסף לכך, בימי מלחמת חבש, ב־1936, חזתה איטליה בבשרה את החרם הזה מצד בנות־בריתה של היום ויודעת עד כמה הוא בלתי־נעים ובלתי־רצוי ולא ייתכן שתעודד אותו היום כלפי אחרים ובייחוד — כלפי מדינה ידידותית כישראל.

ד. אולם כשראו הערבים כי אין להם כל יסוד להניח כי הממשלה האיטלקית תצעד לקראתם בתביעתם זו — עקפו אותם וכיוונו את לחצם במישרין נגד חברות הייצוא. וכאן — הצליחו כנראה במאמציהם והשיגו את שלהם. כמובן שגם כניעת החברות אינה רצויה ויש לפעול, בשקט ובסבלנות, למען ביטולה. אולם, כידוע, אין המשטר כיום באיטליה דיקטטורי או דומה לזה של ברית־המועצות וגרורותיה שמרשה לממשלה להתערב בענייניהן של חברות המסחר ולהטיל עליהן צורה זו או אחרת של עבודה ושל התנהגות. כידוע, הסוחר מעוניין קודם כל במכירת סחורתו וברווחים שלו ומוכן לכל דרכי ״ההתחכמות והתחבולות״ בעת הצורך.

ה. נוסף לכך, כמה מן החברות האלו שהאגף הכלכלי של פלאצו־קיז׳י בא אתן בדברים בקשר לאישורים האלה הסבירו, והוכיחו זאת באותות, כי האישורים שהן נותנות אינם עוצרים בעדן מלרכוש בעת הצורך חומרי גלם מישראל, מלסחור עם ישראל ומלהעסיק ידיים יהודיות וישראליות בבתי־החרושת שלהן. החברות האלו מוכנות להפסיק את קשריהן המסחריים עם ארצות ערב אילו היתה ישראל יכולה לכסות את המכירות שלהן. אולם מאחר ואין זה אפשרי — חייבות הן לדאוג לכך שלא תצאנה קרחות מכאן ומכאן.

ו. לאחר כל ההסבר הזה ביקש איש־שיחי, שנגלה הבנה למצבן של החברות ושלא נראה כל כוונה רעה מצדן. כן ביקש שנאמין לו, כי אין בקרב המשרדים הממשלתיים מי שסומך את ידו על פעולה כזו מצד החברות או שמעוניין לפגוע בישראל. בהזדמנות זו הראה לי את חוות־דעתו השלילית של משרד סחר־חוץ על צעדן זה של החברות ושל לשכות המסחר ואת עצתו לנסות לשכנען לבטל את האישורים האלה.

בתשובתי הודיתי לאיש־שיחי על ההסברים שלו וביקשתי למסור את תודתי למנהל הכללי על מכתבו ואמרתי כי אני שומר לעצמי את הרשות לבוא אליו שנית לשיחה על העניין לאחר שאדווח לממשלתי ואקבל את תשובתה.[3]

בברכה,

א׳ ששון

3. בשולי התעודה רשם ברטור: ״א. שלוש, נ. אשכול — להתייעצות. מ. ברטור, 29.12״.

121

מ׳ פישר אל שגריר ישראל ברומא
M. Fischer to the Israel Ambassador in Rome

העתק: 130.18/2053/13

ירושלים, כ״א בטבת תשי״ט
1 בינואר 1959

סודי

אליאס היקר,

הנדון: החרם הערבי
שלך: שר/33 מ־23.12.58[1]

אני מודה לך על הטיפול המהיר בעניין הנ״ל, אשר עורר גם תשומת־לבה האישית של שרת החוץ. השיחה הידידותית שקיימת עם השגריר דה־אסטיס מעידה על העניין הרב שיש לפקידות פלאצו־קיז׳י לשכנענו כי אין הם מעורבים בעניין הזה. על כך מעיד גם מכתבו הקצר והענייני במקצת של המזכיר הכללי.

לפי הוראת שרת החוץ, אביא גם [אני] את העניין בפני רבדין[2] בימים הקרובים. יהיה זה על־כל־פנים לתועלת, אם גם הוא ידווח למשרדו על החומרה שבה מתייחסים בישראל לאפליה זו וזאת ללא כל קשר עם גישתה של הממשלה האיטלקית אליה בשלב זה, שהיא, במקרה הטוב ביותר, פאסיבית בעניין שאיננו כלל פעוט.

אין ברצוננו לראות את המלחמה כאבודה מראש, אם כי ברור לנו, שלא יהיה זה מן הדברים הקלים להשיג תוצאות מידיות. אנחנו נרתעים ממתן פרסום לדבר, שכן פרסום בכוונה תחילה ״להשחיר״ את הפירמות הנוגעות בדבר, רק יסייע להן להיראות כשרות בעיני לשכות החרם וגם יעזור לתעמולה הערבית מבלי לסדר דבר. איננו מתעלמים גם מן החשש, כי פרסום עשוי ליצור אי־הבנות בקשר ליחסים בין איטליה וישראל ואף לא מן העובדה, כי קיבלנו את החומר ממקור שאין באפשרותנו לגלותו.

נשאלת השאלה, ורק אתה תוכל להשיב עליה על סמך ייעוץ משפטי ידידותי במקום, אם העוול הנעשה על־ידי ההתנהגות הזאת ליהודים איטלקיים, אזרחים שווי זכויות, אינו ניתן לניצול משפטי. דרכי המשפט באיטליה אינן נהירות לנו מכאן ואיננו יודעים אפילו אם קיימים, במקרה הנדון, הנתונים הדרושים לבניית נושא למשפט. אך כדאי, דומני, שתיוועץ במומחה משפטי ותודיענו חוות־דעתו הכוללת, הן בנוגע לאפשרויות והן בנוגע לסיכויים.

נדחה גם כל דיון בקשר למאבק בדרכים אחרות עד לקבלת תשובתך.[3]

בברכה,

מ׳ פישר

121

1. מס׳ 120.
2. ג׳ובאני רבדין, שגריר איטליה בישראל. לא נמצא תיעוד על שיחת פישר אתו בנידון.
3. לא נמצאה תשובת ששון למכתב זה.

122

ש׳ לוין אל א׳ שלוש
Sh. Levin to A. Chelouche

מקור: 130.18/2053/13

טוקיו, י״ב בשבט תשי״ב
21 בינואר 1959

שמור

הנדון: לחץ ערבי על יפן
מכתבך 111 מ־31.12.58[1]

קיבלנו העתק מהדו״ח של מר פלצקו על ביקורו ביפן, והנני מודה לך על הסבת תשומת־לבי לקטע הלקוח מעמוד 4 של הדו״ח הנ״ל.[2]

שמענו מצדדים שונים על חברה יפנית זו או אחרת שאינה מוכנה לסחור עם ישראל, וקיבלנו עצות למכביר מצד ״ידידים״ שונים לרכז את פעולותינו עם אותן החברות היפניות המוכנות לעבוד אתנו (ושאתן, כמובן, קשורים ״ידידינו״). החלטנו כמובן להתעלם מעצות אלו, וקיימנו מגע עם כל חברה ומפעל שראינו עניין לקיים אתם מגע. הסקר שנערך על־ידי מר נ׳ אינטרטר הביא אותנו במגע עם למעלה ממאה חברות ומפעלים מכל ענפי התעשייה והמסחר ורק במקרים בודדים היססו תחילה בעלי חברות ומפעלי תעשייה להמציא לנו חומר. אולם גם במקרים אלה הסרנו את חששותיהם וקיבלנו מהם את החומר הדרוש לנו, ועוד יותר, באותם המקרים, הבאנו לכך שבעלי המפעלים באו למשרדנו בצירות לשיחות אתנו. פרטים על ניסיוננו בשטח זה תשמעו ממר אינטרטר החוזר ארצה בסוף חודש זה.

לפי הנ״ל נראה שיש להבדיל בין התרשמותו של סוחר משיחה מקרית עם סוחרים יפנים וכן בין ״הידיעות״ והעצות ששופעים עלינו בעלי אינטרסים, לבין האפשרויות והתוצאות הנובעות ממגע ישיר שלנו עם הגורמים השונים, ורבים כאן, בשטח הכלכלי. ברור שכדי להגיע לתוצאות הנ״ל העלינו לא פעם את הנושא בפני מבצעי המדיניות הכלכלית בממשלת יפן ובפני ראשי הארגונים הכלכליים במדינה זו, והסתייענו בפעולה נמרצת של הציר במישור המדיני. כן ברור לנו שעם הרחבת פעולותינו בשטח הכלכלי נעמוד בפני לחץ מוגבר מצד הערבים ומוטל עלינו לתאם את פעולותינו נגד לחץ זה המופעל על היפנים מצדדים שונים ובכיוונים שונים:

א) מצד הממשלות הערביות על הנציגים היפנים בארצותיהן: נגד לחץ זה הננו

122

1. בתיק 130.18/2053/14.
2. שלוש ציטט קטע מדו״ח איש העסקים ק׳ פלצקו, שביקר ביפן באוקטובר–נובמבר 1958 כדי לבדוק את האפשרויות של רכישת מוצרים שונים. בשיחותיו עם יצרני רכב נאמר לו כי בשל יחסיהם עם מדינות ערב אין בדעתם לייצא לישראל, מחשש לתגובת ועדת החרם הערבית. שלוש ביקש כי לוין יעלה את הנושא במישור הכלכלי ואילו הציר נג׳ר — במישור המדיני. (תעודה מיום 31 בדצמבר 1958, שם.)

פועלים מכאן על־ידי פעולת הסברה מתוכננת הן עם שליחי הממשלה והמוסדות הכלכליים היוצאים מפעם לפעם לכינוסים כלכליים המתקיימים בארצות ערב, והן עם הממונים על שליחים אלה (ראה מכתבי מ־17.12). אני משער שפעולה דומה נעשתה על־ידכם עם הציר היפני בישראל[3] אשר השתתף בכינוס ביירות,[4] ובטח נקבל מכם פרטים על פעולה זו.

ב) מצד הנציגים הערביים הקבועים בטוקיו (ומצד משלחות מסחריות מארצות ערב) על המשרדים הכלכליים בטוקיו ועל הארגונים הכלכליים ביפן: פעולותינו כאן נגד הלחץ המכוון לנ"ל נערכות במישור הכלכלי עם כל הגורמים הנתונים ללחץ זה. גורמים אלה אינם מעלימים כלל וכלל את חששותיהם מתוצאות איומי החרם הערבי ואלמלא מגע והסבר מתמיד מצדנו לא היו נמנעים מנקיטת קו פסיבי אשר עלול היה להביא להקפאת יחסינו הכלכליים עם יפן. במצב הדברים כיום, אין לחכות מהגורמים הממשלתיים כאן לפעולה ישירה מצדם נגד פעולות החרם הערבי. בהכירנו מצב זה, הננו מלווים כל פעולה כלכלית שלנו בהסברה מסועפת אצל כל הגורמים הקובעים בשטח הכלכלה, ואף כי פעולתנו הכלכלית עודנה כיום בעיקר בשלב של סקר ובדיקת האפשרויות, הרי הם מוחזקים בהתמדה במצב של שיקול והערכת האפשרויות הגלומות בפיתוח יחסי הכלכלה עם ישראל לעומת ה"גן־עדן" הכלכלי הצפוי להם במקרה של ניתוק, או החלשת היחסים אתנו. במיוחד מגלים הגורמים התעשייתיים עניין רב וציפייה לתוצאות הסקר שנערך על־ידי מר אינטרטר. פעולותינו אצל הגורמים הממשלתיים תלווה עם פעולה מקבילה בארץ באמצעות הציר היפני, אשר, כפי שנאמר לי, הוא מדווח בהרחבה על הנעשה בארץ, במיוחד בשטח הכלכלי. חשוב לכן שנקבל מכם פרטים על שיחותיכם, בשטח הכלכלי, עם הציר היפני.

ג) מצד הנציגים הכלכליים והסוחרים הערבים על החברות היפניות: מאחר והלחץ הערבי בשני הכיוונים הראשונים לא הביא לתוצאות מעשיות, נראה שהערבים הפנו את עיקר לחצם בכיוון התעשיינים והסוחרים היפנים. פעולה זו נעשית הן באמצעי תעמולה מאורגנת על־ידי הפצת חומר מסוג החוזר הרצוף־בזה,[5] והן בפעולה ישירה עם כל חברה שאתם הם באים במגע, בעיקר נתון הלחץ על אותן החברות הקשורות כבר בקשרי מסחר עם ארצות ערב. קו הפעולה שלנו נגד לחץ זה מתואר בהקדמה של מכתב זה. עד עתה זכינו לתגובות חיוביות לא רק מחוגי התעשייה והמסחר המעוניינים במכירת תוצרתם, אלא גם מחוגי היבואנים. זה עתה אנו מנהלים, ביחד עם מר ש' שמיר, משא־ומתן על ייצוא הפוספאטים שלנו ליפן והחברות היפניות המעוניינות בייבוא זה אינן מהססות להצהיר בפנינו שבאם נבוא לידי הבנה בשאלת המחיר וכו', הרי לא מן הנמנע שיגבירו את ייבוא הפוספאטים מאתנו על חשבון הייבוא, הקיים זה זמן רב, ממצרים.

3. קונישו נגישי, ציר יפן בישראל, עד מארס 1959.
4. כנס נציגי יפן במזרח התיכון.
5. ראה The Arab boycott of Israel: its ground and its regulations, ללא תאריך, 130.18/2053/13.

הציר העלה בזמנו את הרעיון להיעזר גם בהשפעת חוגי המסחר, מבין היהודים בארצות־הברית, אשר להם השפעה על חוגי המסחר היפנים.[6] כאן מנצל הציר כל ביקור של אורח חשוב מיהודי ארצות־הברית אולם עיקר הפעולה בשטח זה צריך להיעשות בארצות־הברית. אשר להצעת מאס״ף [מחלקת אסיה ואפריקה] (מכתבכם מ־18.12)[7] שאנו כאן נערוך רשימה של יהודים אמריקאיים הנמצאים בקשרי עסקים עם יפן, הרי, לצערי, לא ניתן לערוך כאן מבצע מעין זה ויהא עלינו לחכות לאינפורמציה בשטח זה מאנשינו בארצות־הברית.

כללית, ניתן לסכם שעמידתנו כאן נגד הלחץ הערבי תלויה במידת יכולתנו להוכיח במעשים ליפנים את החשיבות בקיום ובפיתוח יחסי הכלכלה אתנו, ובמידה ונמשיך במעשים, מלווי הסברה בחוגים הכלכליים, הרי גם להבא נוכל גם ללחץ גובר מצד הערבים.

בברכה,

שלום לוין
יועץ כלכלי

123

ש׳ לוין אל המחלקה הכלכלית
Sh. Levin to the Economic Division

מקור: 130.18/2053/13

טוקיו, ה׳ באדר א׳ תשי״ט
13 בפברואר 1959

שמור

הנדון: החרם הערבי

לפני זמן־מה הגיעה אלינו שמועה שמספר חברות יפניות קיבלו ממשרד החוץ בטוקיו העתק מעלון החרם המופץ על־ידי הערבים (צורף למכתבי מ־21.1.59).[1] ניסיתי לברר הדבר עם איש משרד החוץ (מחלקת המזרח התיכון) אשר עשה כמיטב יכולתו כדי לסתור את השמועה, ובהיעדר הוכחה היה עלינו לחכות עד שזו באה לידינו.

בשבוע שעבר גילה בפני אחד מראשי החברות הגדולות כי כאשר ביקר במשרד החוץ וביקש הדרכה בשאלת הסחר עם ישראל והשפעת הקשרים אתנו על סחרו עם ארצות ערב, נאמר לו כי הממשלה מעוניינת בפיתוח המסחר עם ישראל, אולם אין להתעלם מסיכון הסחר עם ארצות ערב כתוצאה מקשרים אלה. כפתרון הזכירו

6. ראה מס׳ 117.
7. המכתב לא נמצא, אך ראה מכתב באותו נושא מיום 19 באוקטובר 1958, שם.

123
1. ראה מס׳ 122 והערה 5 שם.

אפשרות הקמת חברת־בת מיוחדת למסחר עם ישראל. כאשר המבקר ביקש לדעת יותר פרטים על החרם הערבי, ניתן לו העתק מהעלון.

נפגשתי לשיחה ממושכת ובלתי־רשמית עם הממונה על ענייני כלכלה (המזרח התיכון), אשר במחלקתו קיבלו את העלון. הוא ניסה תחילה להסביר שהעלון נשלח אליהם על־ידי שגרירותם בקהיר כחומר הסברה כללי על עמדת ארצות ערב לגבי ישראל, כי מחובת משרד החוץ להמציא חומר אינפורמטיבי לכל דורש, וכי אם צירם בישראל ישלח להם חומר נגדי ימציאו גם אותו לכל דורש. שעה ארוכה הוא עשה במיטב יכולתו כדי להפחית מחומרת המעשה ולצאת מהעניין בלי להודות שנעשה משגה על־ידם, ונראה שרק כשלבסוף הזכרתי את האפשרות שהעניין עלול לעלות (ולאו דווקא על־ידי נציג ישראלי) בפורום בין־לאומי, הוא נסוג והסכים שאכן נעשה משגה על־ידם ויש להפסיק את חלוקת העלון.

ללא ספק צפויות לנו עוד הפתעות בשטח זה, ויהא עלינו להוסיף ולעמוד על המשמר, אולם ברור גם שתשובתנו כאן ללחץ הערבי יכולה להינתן רק במעשים והעמדת עובדות בשטח היחסים הכלכליים עם יפן.

בברכה,

שלום לוין
יועץ כלכלי

124

א׳ ששון אל סגן מנהל המחלקה הכלכלית

E. Sasson to the Deputy Director of the Economic Division

מקור: 130.18/2053/12

רומא, י״א באלול תשי״ט
14 בספטמבר 1959

ס ו ד י ב י ו ת ר

הנדון: ח ב ר ת מ ו נ ט ה ־ ק ט י נ י

למכתבך מספר 111 מיום 4.9.1959:[1]

א) חן חן לך על שהעברת אלי לידיעתי 1) העתק הודעתה של חברת ״דשנים וחומרים כימיים״ בחיפה בדבר המכרז לקניית יידע; 2) העתק תשובתה השלילית של חברת מונטה־קטיני.

ב) אין־ספק כי תשובתה השלילית של חברת מונטה־קטיני נובעת בראש

124

1. המכתב בתיק 130.18/2053/12. שלוש העביר לששון העתק התכתבות בין חברת ״דשנים וחומרים כימיים״ בחיפה לבין חברת מונטה קטיני האיטלקית שממנה מתברר כי זאת האחרונה הגיבה בשלילה להצעת החברה הישראלית למכרז איטלקי בעניין קניית ידע. להערכת שלוש הדבר נובע מהתחשבות בחרם הערבי. שלוש סיים כדלהלן: ״זהו אפוא מקרה נוסף כדי לסתור טענת משרד החוץ האיטלקי כי אין אנו מעוניינים בפיתוח שיתוף הפעולה הכלכלי עם איטליה, כן ההפך הוא הנכון.״

ובראשונה מהתחשבותה בגורם החרם הערבי. וכן אין זו הפעם הראשונה שחברה זו דוחה הצעות ישראליות, בין ישירות בין עקיפות, בגלל התחשבותה בגורם הערבי. ולא רק חברת מונטה־קטיני מתחשבת בגורם הזה, אלא גם קיימות חברות איטלקיות גדולות אחרות שנוקטות עמדה דומה ואף מבלי להסתיר מאתנו את הדבר.

ג) אולם השאלה הנשאלת היא: מהי המסקנה שחייבים אנו להוציא ממצב בלתי־רצוי ובלתי־הוגן זה? 1) להשלים ולתת למונטה־קטיני ולחברות אחרות להמשיך בדרכן זו או 2) לערער בכל כוחנו על כך ולהשתדל לשנות את פני הדברים? חושבני כי לא יכול להיות ויכוח בינינו כי עלינו לנקוט בדרך השנייה וכל כמה שנקדים לעשות זאת — הרי זה משובח.

ד) אולם איך צריכים אנו לנהל את מלחמתנו נגד התחשבות האיטלקים בגורם החרם הערבי? אני בדעה, כי מלחמתנו צריכה להיות מעשית וקונסטרוקטיבית ולהתרכז לא בוויכוחים עם משרד החוץ האיטלקי או בעשיית חשבון עם גורם איטלקי זה או אחר, כי אם במאמצים לחדור בכל הדרכים שברשותנו לשוק האיטלקי ולכבוש לנו עמדות שיקשה על הגורם הערבי ועל תומכיו ואוהדיו בפנים איטליה לערערן או לחסלן.

ה) אך חדירה כזו, כדי שתבוצע כראוי ותמלא שליחותה כראוי, מחייבת כמה וכמה דברים, שלא פעם ציינתי אותם בפניכם במשך כהונתי באיטליה: 1) מינוי איש כלכלה בעל שיעור־קומה בשגרירות ברומא, 2) ביקורים תכופים של אנשי מסחר ותעשייה ישראלים באיטליה, 3) יצירת קשרים הדוקים בין בנקאים ישראליים לבין בנקאים איטלקיים, 4) השתתפות ישראלית בכל, או ברוב, הירידים והתערוכות האיטלקיים, 5) ביקורים ענייניים של שרי האוצר והמסחר והתעשייה הישראלים אצל עמיתיהם האיטלקיים, 6) שיגור שליחים מצד אנשי התעשייה בישראל ללמוד השווקים האיטלקיים ועוד, ועוד.

ו) מכל הדברים האלה שמניתי לעיל קשה לי להצביע על דבר אחד בלבד שנתקיים או שבוצע כראוי. אף מנהל האגף הכלכלי של משרדנו, ידידי היקר מר משה ברטור, לא מצא לנכון ולנחוץ במשך שש השנים האחרונות לבוא במיוחד לביקור ענייני ברומא. לפני כמה שנים הוא חתם על ההסכם המסחרי עם איטליה ונתן אחר־כך להסכם הזה להתפתח כפי שהתפתח ולא דאג בעצמו לחיזוקו של ההסכם הזה ולהרחבתו. ולא זו בלבד. בשנתיים האחרונות שם מר ברטור את כל מרצו ומשקלו על העניין המולטילטרלי[2] ולא התעניין יותר בהסכם הבילטראלי וכל הוראותיו אלינו ותביעותיו מאתנו לא נגעו כמעט במאומה ביחסינו המסחריים הישירים עם איטליה. וזה — למרות אזעקותי הרבות והתרעותי התכופות והבלתי־פוסקות על ההתקרבות האיטלקית־ערבית.

ז) האמן לי, אבי יקירי, כי אין אני אומר את הדברים האלה במטרה למתוח ביקורת נגד מישהו או בכוונה להציג את האיטלקים כ"אנשים טובים" ולהטיל את כל האשמה עלינו — על מר ברטור או על מישהו אחר במשרד החוץ או במשרדים

2. ראה מבוא, עמ' לד.

ישראליים אחרים. אני אומר את דברי אלה מתוך רצון ותקווה להביאכם להתעניין יותר ויותר בשוק האיטלקי ולהשתדל, בטרם שיהיה מאוחר מדי, לכבוש לנו כמה עמדות חשובות בשוק הזה כל עוד איננו נעול לגמרי בפנינו.

ח) כפי שהסברתי לא אחת בעבר, הפוליטיקה והכלכלה צועדים כיום בכל מקום ומקום ביחד כגוף אחד בלתי־נפרד ולא נוכל, גם אם נתאמץ לכך, להפריד ביניהם. עם כל רצונה הכביר והטוב של איטליה לקיים יחסי ידידות אתנו — הרי התקשרותה הכלכלית והמסחרית עם ארצות ערב תביא אותה, במוקדם או במאוחר, שלא מרצון ושלא במתכוון לראות את עצמה חייבת לתמוך בעניינים מדיניים בערבים. כל מיליון דולר שהיא משקיעה כיום בארצות ערב — מרחיק אותה מאתנו, וכל שכן — אם המדובר כיום בהשקעות של עשרות ומאות מיליונים דולרים איטלקיים בארצות ערב. אנא שימו לב לכך והנאמר על איטליה — דינו גם לגבי כמה וכמה ארצות מערביות אחרות. המאבק בינינו לבין הערבים על רכישת המערב מבחינה כלכלית ופוליטית נמצא כיום, לדעתי, במלוא תוקפו ואם לא נתגייס כולנו למערכה הזאת — נאבד במרוצת הזמן את אשר השגנו עד כה.[3]

בברכה,

א' ששון

125

ג' מאיר אל מ' קוב דה מירוויל (פאריס)
G. Meir to M. Couve de Murville (Paris)

Copy: 130.23/3120/22 :העתק

Jérusalem, le 15 octobre 1959

Cher Monsieur le Ministre,

Je me permets de vous adresser ce message afin de vous faire part de l'émotion que suscite chez nous une affaire qui, tout en ne relevant en apparence que de relations commerciales privées, menace d'avoir des répercussions sérieuses. Je veux parler de la rupture entre la Régie Renault et la Compagnie israélienne Kaiser Frazer. Nous avons eu l'occasion de vous en entretenir dans le passé. Mais le refus brutal de la Régie de livrer le solde de 2,400 collections qu'elle s'est engagée par contrat de fournir à l'usine de montage israélienne constitue une nouvelle aggravation de l'affaire.

Vu l'inquiétude provoquée par la situation ainsi créée, j'ai jugé urgent

3. שלוש השיב כי לדעתו יש להילחם בכל האמצעים העומדים לרשות ישראל בכל תופעה של כניעה לחרם הערבי, ואת האמצעים יש להתאים לכל מקרה ומקרה. התופעה המדאיגה אינה כל כך הצלחות החרם הערבי, שעד היום לא פגעו במפעלים חיוניים למדינת ישראל, אלא בעצם הכניעה לו. בשטח זה נראה המצב באיטליה מדאיג במיוחד, וידוע על שיתוף הפעולה הפסיבי של משרד החוץ האיטלקי.

d'inviter ici Monsieur Shneerson, notre Chargé d'Affaires à Paris, et c'est par son entremise que je me permets de vous adresser cette lettre personnelle.

L'arrêt soudain de la production de l'usine menace de réduire au chômage des centaines d'ouvriers, ce qui constitue déjà un fait très grave. Ce n'est pas là cependant l'aspect qui me préoccupe le plus. C'est la capitulation d'une grande entreprise française devant les pressions du Comité de boycottage de la Ligue Arabe.

Car, dans toute la triste histoire de la guerre économique illégale livrée par les pays arabes à Israël, il n'est pas un exemple aussi pénible d'une telle soumission au boycottage arabe allant, selon nos informations, jusqu'à l'acceptation des termes mêmes et du mode d'envoi de la lettre annonçant la rupture du contrat par le Comité de boycottage.

Cet acte de la Régie Renault encouragera et stimulera sans doute de nouveaux essais de chantage arabe envers des entreprises qui maintiennent des rapports avec nous. Il risque aussi d'ébranler la confiance d'entreprises israéliennes dans la continuité de leurs rapports économiques avec des sociétés françaises.

J'ai bien reçu le message qui m'a été transmis par notre Chargé d'Affaires m'assurant catégoriquement, de la part du Ministère des Affaires Etrangères, que ce conflit entre les deux compagnies n'indique d'aucune manière un changement dans les relations d'amitié qui lient nos deux pays.

Mon Gouvernement a toute confiance dans les intentions de la France à l'égard d'Israël et rien, croyez-moi, n'affectera notre foi dans sa loyauté, ni la profonde amitié qui attache notre pays à la France.

De grands efforts ont été faits par nous ces dernières années pour stimuler et favoriser des commandes de biens d'équipements, de navires et autre matériel de transport dans des usines et chantiers français.

Bien souvent, le Gouvernement a exercé son influence pour diriger ces commandes vers la France. Je peux vous assurer que nous restons fidèles à cette politique.

C'est ainsi, par exemple, que le marché israélien a été orienté vers une utilisation toujours croissante de véhicules automobiles français. La Régie Renault peut témoigner que récemment encore elle a reçu des offres lui permettant d'écouler sur le marché israélien toute la gamme de sa production.

C'est cette détermination même de mon Gouvernement de poursuivre et d'accroître sa collaboration économique avec la France qui me donne la liberté de m'adresser à vous dans cette affaire.

Je crains, en effet, que nous ne réussirons pas sans votre aide à prévenir une confusion dans l'opinion publique entre ce que nous voulons croire un acte isolé d'une compagnie industrielle nationalisée et les intentions que nous savons sincères d'un gouvernement ami.

Nous avons tout fait pour empêcher la publication de cette nouvelle. Cependant, le public s'en trouvera informé par le fait même de la disparition des voitures françaises du marché israélien. Déjà l'information a paru dans quelques organes de presse locale. Elle ne tardera sans doute pas à franchir l'océan. Il ne sera guère possible d'empêcher la Kaiser Frazer de poursuivre la Régie Renault en justice ni de déclencher une campagne de presse pour défendre ses intérêts lésés. Quant à l'opinion publique d'Israël et d'ailleurs, il n'est pas difficile de prévoir sa réaction, quoique nous fassions pour garder l'affaire dans ses justes proportions.

J'ai tenu à vous faire part, en toute franchise et amitié, de mes appréhensions. Il m'a été communiqué que le Ministère des Affaires Etrangères n'estimait pas possible d'intervenir directement dans des questions qui relèvent de la responsabilité de la Régie. Je veux pourtant croire que vous trouverez le moyen de faire comprendre à la Régie la gravité de sa décision et ses implications.

C'est au nom des intérêts supérieurs qui sont en jeu que je me permets de faire appel à vous en vous priant de faire tout votre possible pour prévenir une rupture définitive entre les deux sociétés et la soumission de la Régie au boycottage arabe.

Je vous prie, cher Monsieur le Ministre, d'agréer mes sentiments de haute et amicale considération.

Golda Meir
Ministre des Affaires Etrangères

126

מ' קוב דה מירוויל אל ג' מאיר
M. Couve de Murville to G. Meir

Copy: 130.23/3120/22 :העתק

Paris, le 23 octobre 1959

Chère Madame,

Par lettre du 15 octobre dernier,[1] vous avez bien voulu appeler mon attention sur l'émotion que provoque en Israël l'annonce de l'arrêt des

126

1. מס' 125. בשעת מסירת איגרתה של מאיר על־ידי שניאורסון אמר קוב דה מירוויל כי משרד החוץ הצרפתי רואה "פרשה עגומה זאת כעניין מסחרי גרידא, ואין בשום אופן לפרשה כצעד פוליטי וכפגיעה ביחסי הידידות בין שתי הארצות. כוונת משרד החוץ הצרפתי גם להבא לפתח ולהעמיק קשרים אלה. ברצונו להדגיש זאת בצורה הקטגורית ביותר." (ראה שניאורסון אל שרת החוץ ואחרים, שפ/661, 18.10.1959, 130.09/2349/4.)

livraisons de la maison Renault à la Compagnie Kaiser Frazer, et me faire part de soucis que vous inspire cette affaire.

Je tiens d'abord à vous dire combien j'ai été sensible à votre message, qui exprime, avec tant de franchise et de réserve à la fois, dans l'esprit amical qui a toujours caractérisé nos relations personnelles, des préoccupations que, pour ma part, je comprends parfaitement et auxquelles je ne puis que m'associer.

La difficulté à laquelle nous nous heurtons est naturellement le lien que l'opinion publique est portée à établir entre un incident, malheureux mais de nature purement commerciale, et les relations politiques en général de la France avec Israël.

La Régie Renault est une affaire nationalisée, c'est-à-dire que son capital appartient à l'Etat. Mais le Gouvernement a toujours pris soin que la gestion de l'entreprise soit entièrement indépendante, et cela est un fait que chacun peut constater. Cette règle de conduite immuable s'applique aussi bien aux affaires d'exportation qu'aux affaires intérieures. Lorsqu'en mars 1958 la Régie a pris la décision de mettre un terme en octobre suivant a son contrat avec Kaiser Frazer, elle l'a fait de sa seule initiative, et je n'ai pu, lorsque je suis arrivé aux Affaires Etrangères,[2] quelques mois plus tard, qu'en prendre acte à mon tour.

Je sais que vous connaissez et comprenez cette situation. Je comprends de mon côté que le public ait plus de peine à apprécier la réalité et ait tendance à tirer des conclusions qui, vous le savez aussi, ne sont pas justifiées concernant les rapports de nos deux pays.

Ces rapports sont – et j'espère que vous portez le même jugement – bons et amicaux. Ils n'ont aucun lien avec la présente difficulté, au sujet de laquelle vous ne devez avoir ni la pensée, ni l'arrière-pensée que le Gouvernement français ait, en quoi que ce soit, le désir ou l'intention de porter atteinte au développement normal et souhaitable de nos échanges économiques. De la même manière j'ajouterai le souhait que nos relations sur le plan politique n'en soient en aucune manière affectées.

Je m'efforcerai de mon côté de travailler en ce sens. Permettez-moi d'exprimer le voeu que de part et d'autre tout soit fait pour prévenir une exploitation de cette question dans nos opinions publiques, qui ne pourrait que porter tort à nos intérêts réciproques.

Veuillez agréer, chère Madame, avec mes hommages respectueux, l'expression de mes sentiments de haute considération.

M. Couve de Murville

2. קוב דה מירוויל נכנס לתפקידו כשר החוץ של צרפת ביוני 1958, עם הקמת ממשלת דה גול.

127

י׳ צור אל שרת החוץ
J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3120/22

ירושלים, כ״ח בתשרי תש״ך
27 באוקטובר 1959

להערכת איגרתו של שר החוץ הצרפתי

אני מניח שאיש מאתנו לא ציפה להתערבות קוב דה מירוויל בעניין ״רנו״ ולניסיון ממשי מצדו להחזיר הגלגל אחורנית. בהסתייגות זו יש לראות האיגרת[1] כמניחה את הדעת וסגנונה יותר ידידותי ולבבי משיכלו לצפות כל המכירים אותו אישית.

להלן כמה נקודות מעניינות:

א) בסוף הפסקה הרביעית: ״כאשר החליטה הנהלת החברה במארס 1958 לשים קץ, באוקטובר, לחוזה שלה עם ״קייזר פרייזר״ עשתה זאת ביזמתה בלבד, ואני, כשנתמניתי למשרד החוץ כמה חודשים לאחר מכן, לא יכולתי אלא לרשום את הדבר לפני״.

ברורה כאן המגמה להוכיח שלא עליו מוטלת האחריות על המעשה, וכי גם פינו, ידידה המובהק של ישראל, לא יכול היה למנוע את החלטת ״רנו״.

מבחינת התאריכים יש אמת בטענה זו.

ב) בפסקה השישית: ״יחסים אלה — ואני מקווה שזו גם דעתך — הם טובים וידידותיים, אין כל קשר ביניהם לבין הקושי שאנו עומדים לפניו כעת. צריכה את להרחיק ממך כל מחשבה או רמז למחשבה שהממשלה הצרפתית יש לה במשהו הרצון או הכוונה לפגוע בהתפתחות הנורמאלית והרצויה של היחסים הכלכליים בינינו. כן אוסיף את משאלתי שיחסינו בשטח המדיני לא ייפגעו על־ידי כך בשום צורה ואופן״.

מעניינת ההדגשה הנמרצת שאין עניין ״רנו״ מהווה סטייה ממדיניות צרפת בשטח הכלכלי. קוב הדגיש זאת וחזר והדגיש, כדי לא להותיר מקום לשום ספק. עם זאת נאמרים הדברים על היחסים המדיניים על דרך התנאי (״כמשאלה״) ופירושם, כנראה, אזהרה לנו, לבל נהפוך את הסכסוך עילה להתקררות מדינית.

ג) הדברים מתקשרים עם הפסקה האחרונה: ״אתאמץ מצדי לפעול בכיוון זה. הרשיני־נא להביע את תקוותי כי משני הצדדים ייעשה הכל כדי למנוע ניצול השאלה הזאת בדעת־הקהל של מדינותינו, דבר שיהיה בו כדי להביא נזק לאינטרסים ההדדיים שלנו״.[2]

127

1. מס׳ 126.
2. בשולי פסקה זאת רשם מ׳ גזית (ללא חתימה): ״מה בקשר לדעת־הקהל בארצות־הברית. חוששני שהוא מתכוון גם אליה?״ על פעולותיה של ישראל בארצות־הברית בשאלה זאת, ראה מס׳ 130.

כאן האזהרה ברורה. המכוון כמובן לדעת־הקהל שלנו ורק למען הנימוס, מדובר על דעת־הקהל בשתי המדינות.

יעקוב צור

128

סיכום דיון במשרד החוץ
Résumé of a Meeting at the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.18/2053/11

ירושלים, ג׳ בחשון תש״ך
4 בנובמבר 1959

סודי ביותר

הנדון: ארגון המלחמה בחרם הערבי

סיכום דיון ב־27.10 בהתאם להנחיות המנכ״ל בפועל מיום 19.10,[1] בהשתתפות: פ׳ אליאב, י׳ ורד, א׳ שלוש ומ׳ גזית (כמרכז)

הערכה כללית

בזמן האחרון עדים אנו להתגברות החרם הערבי בעקבות התארגנותם והיערכותם של משרדי החרם של הליגה. משרדים אלה פועלים כשלרשותם כוח־אדם ותקציב ביד רחבה עד כדי כפילות ובזבוז.

א) שלוש הביע דעתו, שאין להפריז בהערכת מידת הנזק הנגרם למשק הישראלי על־ידי החרם ולהיתפס לאשליות לגבי יכולתנו להשיב מלחמה שערה לאורך כל החזית. הוא ויעל ורד סברו שמשרד החוץ יכול וצריך להוות המקום בו תתרכז פעולתנו הנגדית. לדעתם, הליקוי העיקרי עד כה היה — היעדר מדיניות לחימה מוגדרת וברורה. יתר־על־כן, לא הועמדו לרשותם כוח־האדם והאמצעים הדרושים לפעולה. לכן סבורים הם כי אין לחפש את הפתרון אך ורק בשכלולם והרחבתם של הכלים המיועדים למלחמה בחרם אלא יש לגבש הנחיות לפעולה עקבית ורצופה, ודעה זו נתקבלה.

לעומת זה, סברו פ׳ אליאב ומ׳ גזית כי נחוצה גישה חדשה לבעיית החרם וכי גם הציבור בארץ מצפה לתנופה חדשה במערכה הזאת. הלוחמה הכלכלית הערבית נגדנו הפכה כיום לגזרה המעשית ביותר במאבק הערבי נגדנו ומשום כך יש ליצור כלים מיוחדים ללוחמה נגדית מצדנו.[2]

128
1. ההנחיות בתיק 130.23/3356/33. צור הטיל על ארבעה אלה וכן על משה ששון לעבד ולהביא הצעות לארגון הפעולה נגד החרם הערבי.
2. בשולי פסקאות אלה רשם צור: ״אין סתירה בין שתי ההשקפות״.

עם זאת, היתה תמימות דעים כי מדיניות ברורה בדבר מלחמה בחרם צריכה להביא עמה מסקנות בשטח הכלכלי כגון, מתן הקלות ועידוד לחברות זרות המתעלמות מן החרם ואי־הענקת רשיונות ייבוא לחברות שסירבו להתקשר עם ישראל או שנטשו את השוק הישראלי. צוינו מקרים בהם לא הלכנו בדרך זו ואף הלכנו בדרך הפוכה. לדעתנו, יש מקום לחקיקת חוקים חדשים או להכנסת תיקונים בחוקים מסוימים למען יוקל על ביצוען של פעולות שונות נגד החרם.

צורת ההיערכות

הוכר כי יש צורך בהיערכות בשני מישורים: הציבורי — הגלוי והרשמי — הסמוי.

א) הציבורי — הגלוי

גורל כל הוועדות הבין־משרדיות והציבוריות שהוקמו בשנים האחרונות היה אחד — כישלון חרוץ והיעלמות מן האופק. כיום קיימת עדיין קיום סמלי יותר מאשר ממשי, הוועדה הציבורית שהוקמה ביזמת המחלקה לקשרי חוץ של הסוכנות היהודית אשר בראשה עומד מר מאיר גרוסמן ומשתתפים בה נציגי התאחדות בעלי התעשייה, המועצה לשיווק פרי הדר, התאחדות האיכרים וגופים כלכליים אחרים.

מלחמה יעילה בחרם מחייבת גיוס כל הגורמים שיש ביכולתם לעזור. פרשת "רנו" עוררה בציבור הישראלי נכונות רבה לתרום את חלקו, כפי שיידרש, ונראה אפוא עתה סיכוי להקמת גוף ציבורי בעל כוח התמדה והשפעה של ממש.[3]

ייתכן שהפעולות שיוחלט עליהן תחייבנה לעתים יצירת רושם של ספונטניות והעמדת פנים שיוזמתן בציבור ולא בממשלה, ועל כן ראוי לבדוק מחדש הצורך והמקום של ועדה ציבורית במכלול זה, אם כי ניסיון העבר אינו מעודד.

ב) הרשמי — הסמוי

משתי הדעות השונות בקשר להערכת המצב נובעות שתי מסקנות שונות לגבי ההיערכות. א׳ שלוש ויעל ורד סברו כי בראש ובראשונה נחוצה הגדרה ברורה של המדיניות. לדעתם ניתן לרכז את הטיפול במדור מיוחד במחלקה הכלכלית שיתאם פעולה עם מחלקת החקר והמשרדים הכלכליים ויהיה כפוף למנהל המחלקה הכלכלית. פ׳ אליאב ומ׳ גזית, אם כי הסכימו כמובן כי דרושה הגדרה ברורה של מדיניותנו, הרי גרסו שיש צורך בהקמת גוף עצמאי מיוחד למלחמה בחרם, אם לא במתכונת מבצע "בר",[4] לפחות לפי ההנחיות לגבי היקף הפעולה וחשיבותה שנקבעו לגביו. מנגנון זה צריך כמובן להיות כפוף למשרד החוץ או אפילו להוות חלק ממנו, אך בגלל ההסתעפות האפשרית של פעולותיו שתכלולנה גם פעולות כלכליות מעשיות[5] [- - - -][6] צריכה להיות לו מסגרת משלו ואין להסתפק בהרחבת הכלים הקיימים עתה. בראש המנגנון החדש חייב לעמוד אדם שתהיה לו

3. בשולי פסקה זאת רשם צור, תחת "כל הגורמים שיש ביכולתם לעזור" — "מי הם?" ותחת "הקמת גוף ציבורי" — "מה תפקידו?".
4. זרוע ממלכתית שעסקה בהסברה במדינות המערב בעניין העלייה מברית־המועצות ובעלות־בריתה.
5. בשולי משפט זה רשם צור: "אני נוטה לדעה זאת".
6. מספר מילים הושמטו.

גישה חופשית למנכ"ל משרד החוץ, לשר החוץ, למשרדים הכלכליים ולשירותים המיוחדים.

אשר לתוכן הפעולה, הרי הוסכם על דעת כולם שהיא תתנהל במישורים כלהלן:

1. איסוף, ריכוז וסינון כל הידיעות על החרם הערבי (ניהול כרטסת וכיוצא־בזה).
2. עריכת בירורים על יסוד החומר הנ"ל עם הגורמים הכלכליים הנוגעים בדבר.[7]
3. תיאום והכוונה של כל הגופים הכלכליים הלא־ממשלתיים שיש להם נגיעה בעניין.
4. התוויית קווים למלחמה בחרם והגנה על נפגעים מהחרם וביצוע מדיניות זו.
5. חיפוש דרכים לפגיעה כלכלית במדינות ערב.
6. סקר מתמיד של התקשרויותינו הכלכליות עם גורמי חוץ לשם פעולה מונעת במקרים של לחץ ערבי.

המציעים פעולת תנופה נרחבת במאבק נגד החרם מתלבטים בבעיית הפרסומת שצריכה ללוות מאבק זה. מצד אחד ברור שדרמטיזציה של העניין חשובה מאוד להצלחת המאבק ולשם סילוק אי־הבהירות שעד כה הפריעה למאמצים, מאידך היה תמיד קיים השיקול שהדגשת עניין החרם עלול[ה] לסייע לערבים הן מבחינה מעשית והן מבחינה פסיכולוגית. בכל זאת נדמה לנו שהנזק שבפרסומת יוצא בשכרו, ומה עוד שבעיקר דרושה פרסומת חד־פעמית של החלטתנו הנחושה לצאת למערכה זאת במגמה להנחיל תודעה כזאת גם ליהדות העולם ואולי אף למדינות ידידותיות מהן ייתכן לבקש הבנה או תמיכה במאמצינו.

ג) הפעולה בחו"ל

אין היום (פרט לארצות־הברית) אנשים מיוחדים בנציגויותינו המטפלים בצורה שיטתית בחרם. אנו ממליצים לקבוע בכל הנציגויות את האחראי לעניין ולשקול אם יש צורך בהטלת הטיפול על עובדים בכירים ככל האפשר ומכל מקום — על דרבון העוסקים בפעולה ליזמה רבה יותר על־ידי הדרכה מתמדת וחליפת־דעות אינטנסיבית בין המרכז לנציגויות. כן מומלץ על העמדת ראשי הנציגויות על חובתם לגלות עניין מיוחד בשאלת החרם ולפקח על העובדים הכפופים להם המטפלים במישרין בבעיה זו.

ברצוננו להצביע על כך כי לא מן הנמנע שבעתיד הלא רחוק יתברר הצורך למנות נספחים מיוחדים לטפל בעניין זה, אולי לפי החלוקה כלהלן: נספח לאירופה, נספח לארצות־הברית ונספח לאמריקה הלטינית.

אנו מייחסים חשיבות עליונה לחלקה של יהדות העולם במאבק נגד החרם. יש לזכור גם כי אין עתה לפני היהדות משימות מדיניות מעשיות לתמיכה בישראל, וההיחלצות לעזרת מדינת ישראל בעניין הלוחמה הכלכלית הערבית תמלא מבחינה זו חלל. במסגרת זו, יש לבדוק מחדש את הוועדות נגד החרם המורכבות מאישים

7. בשולי סעיפים 1 ו־2 רשם צור: "לפרט".

יהודים בעלי השפעה במשק של המדינות בהן הם יושבים ויש צורך לשקוד על הקמתן של ועדות נוספות כאלה. יש גם מקום להסתייע בכלים הארגוניים והציבוריים שהוקמו על־ידי יהדות העולם לשמירה על זכויות יהודים ולמלחמה נגד הפלייה, שכן קיימת חפיפה מסוימת בין פעולות החרם נגד ישראל ופעולות הפלייה נגד יהודים באשר הם יהודים.

ד) תקציב

לא ניסינו להגיע לאומדן תקציבי, אך ברור לנו שבלי תקציב מיוחד לא יקום בנו הכוח להיערך למלחמה בחרם. הוזכר סכום של 50,000 ל״י, אבל ברור שגודל הסכום יהיה תלוי בהכרעה לגבי היקף הפעולה ומסגרתה.

פ׳ אליאב　　מ׳ גזית　　י׳ ורד　　א׳ שלוש

129

י׳ צור אל שרת החוץ

J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.18/2053/11

ירושלים, ז׳ בחשון תש״ך
8 בנובמבר 1959

סודי ביותר

החרם הערבי

קראתי את מזכר הוועדה המיוחדת שמונתה לחקר הבעיה ולהגשת הצעות ארגוניות.[1]

א) אני מקבל את הדעה (המשותפת לכל חברי הוועדה) שקודם לכל הצורך לקבוע קו למדיניות מוגדרת וברורה ללחימה בחרם.

ב) אין להסתפק במדור במחלקה הכלכלית, אלא יש לקבוע מכשיר ביצוע מיוחד, אם בצורת מחלקה למלחמה בחרם (בשם אחר) במשרד, או כמוסד עצמאי שיהא נתון למרותנו.

ג) מתקבלת על הדעת ההצעה בדבר נספחים מיוחדים בארצות־הברית ובאירופה (אולי באמריקה הלטינית רק בשלב מאוחר יותר).

ד) יש לשתף בתכנון את האוצר ומשרד המסחר והתעשייה, וכן (אולי) הסוכנות היהודית.

129

1. מס׳ 128.

ה) יש להבטיח את התקציב ממקורות המשרדים הללו. ההערכה של 50,000 לירות נראית לי צנועה מדי.

ו) יש למנות בהקדם מרכז לפעולה, אם אפשר בעל ניסיון כלכלי וביוני כאחד.[2]

בברכה,

יעקב צור

130

נ׳ אשכול אל מ׳ גזית
N. Eshkol to M. Gazit

העתק: 130.18/2053/11

[ירושלים], 27 בנובמבר 1959

ס ו ד י

הנדון: ו ע ד ו ת א נ ט י ־ ח ר ם ב ח ו ״ ל

רק שתי ועדות הוקמו במיוחד למלחמה בחרם הערבי, זו של מועדון הנשיאים בארצות־הברית וזו של ה״בורד אוף דפיוטיס״ בבריטניה. במידה והיינו זקוקים לעזרתם של יהודים בארצות אחרות לפעולה נגד החרם, פעלנו באמצעות הפדרציות הציוניות והארגונים היהודיים בכל מקום ומקום, אד הוק.

יש לציין שמספר המקרים בהם הפעלנו את יהדות העולם למלחמה בחרם היה מוגבל וגם זאת רק במסגרת המצומצמת של הפעלת לחץ על חברות שנכנעו לחרם ונטשו את ישראל. בפעולות אלה נחלנו הצלחה חלקית בלבד. המערכה היחידה למעשה שהגיעה לסיום מוצלח פחות או יותר היתה זו נגד האמריקן אקספרס שחזרה לישראל אם כי בצורה שונה מזו שפעלה בה קודם לכן. B.O.A.C. חזרה אמנם לפעול בישראל, אך לאו דווקא בגלל החרם הנגדי שהפעלנו נגדה. החרם נגד ״של״ נכשל, מאחר והחלטנו להפסיק הפעולה באמצע בשל שיקולים מדיניים וכלכליים. החרם נגד חברות הסיגריות ב.א.ס. ובראון אנד וילאמסון נמשך, אך אין סימנים המעידים כי החברות עומדות לחזור בהן מעמדתן. הפעולה נגד רנו נמצאת בעיצומה ואין להסיק עדיין מסקנות לגבי הצלחתה, מה גם שהיא מוגבלת על־ידי שיקולים מדיניים. הגיעו הדים על חששות אנשי רנו בארצות־הברית ועל ירידת המכירות בדרום אפריקה. חשיבותן של החברות שפעלנו נגדן היתה מועטה מבחינה כלכלית אך רבה יותר מבחינה פסיכולוגית (חברות פילקו ואסו הכחישו במכתבים

2. בישיבה במשרד החוץ ב־10 בדצמבר 1959 הוחלט להמליץ בפני שרת החוץ על הקמת מחלקה מיוחדת במסגרת המשרד למלחמה בחרם הערבי. (ראה סיכום ישיבה מאותו יום, 130.18/2053/11.) המחלקה החלה לתפקד בראשית 1960 תחת השם: ״המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי. ראה כרך 14, פרק ד.

ל״טיים״ שלא פורסמו עדיין, כי עזבו את ישראל בלחץ החרם, והראשונה אף הכריזה שהיא ממשיכה לעשות עסקים עם ישראל, אף־על־פי ששתי הטענות אינן נכונות), בעיקר בארצות־הברית.

עמדת הארגונים היהודיים להחרים חברות שנטשו את ישראל בלחץ החרם אינה שווה בכל המקומות. הנכונות הרבה ביותר והארגון והיכולת הטובים ביותר נמצאים בארצות־הברית שהיא גם שדה הפעולה העיקרי שלנו. גם אם אנו רוצים לפעול נגד חברה שאינה אמריקנית עלינו לבדוק מהו שוק החברה בארצות־הברית. באנגליה הראה ה״בורד אוף דפיוטיס״ נכונות לפעולה, אך עמדת השגרירות היתה מסויגת עד כה.

בשאר ארצות העולם היתה בדרך כלל נכונות מלווה הססנות, אך משקל הציבור היהודי שם אינו מכריע.

סדרי הדואר הדיפלומטי הסודי לדרום אפריקה ואוסטרליה היוו גורם מעכב בשילובן בפעולה נגד החרם. יש להקפיד על כן שהוראות לפעולה בעניין החרם למדינות שאין אליהן דואר דיפלומטי מלווה סדיר, תישלחנה תמיד בצופן.

העובדה שבמקרים אחדים מעסיקות החברות שאנו פועלים נגדן סוכנים יהודים וחברות יהודיות יש לה פנים לכאן ולכאן. בארצות־הברית היתה חברת הפרסומת של ״רנו״ שהיא יהודית, נכונה לשלוח דו״ח שלילי על סיכויי השיווק של ״רנו״ בארצות־הברית ואילו בדרום אפריקה חששו אנשי הפדרציה למעמדו הכלכלי של סוכן ״רנו״ היהודי במקום אם הפעולה תהיה יעילה מדי.

התוצאות הדלות שהשגנו עד כה בדרך מלחמה זו בחרם נובעות מהסיבות הבאות.

1. ישנן מדינות שאינן מביטות בעין יפה על החרמת חברות מצד אזרחיהן בעיקר שחברות אלה הן מקומיות. (נשמעה הטענה שהחרמת חברות על־ידי היהדות המקומית עלולה להגביר האנטישמיות, טענה זו הועלתה בעיקר על־ידי שגרירותנו בלונדון.)

2. החברות הרגישות לצורה זו של החרם הן אלה המייצרות מוצרי תצרוכת שיש להן שוק קונים יהודי ניכר ועל־פי־רוב אין להן חשיבות כלכלית מרובה עבורנו.

3. הרחבה רבה מדי של רשימת החברות שאנו מחרימים עלולה לצאת בהפסדנו כיוון שתגרום לפיזור המאמץ (טענה שהועלתה בעיקר בארצות־הברית).

4. אנו פועלים רק נגד חברות שהיו קשורות בעבר בישראל ועזבו בלחץ החרם. לא מצאנו לפעולה ממין זה נגד חברות שהתכוננו להיכנס לישראל ואף חתמו בראשי תיבות על הסכם אלא שנסוגו ברגע האחרון.

יש לבדוק מחדש אפשרויות הפעלת הארגונים היהודיים בחו״ל בדרכים נוספות כגון מתן ידיעות הנוגעות לחרם (נעשה במידה ידועה בארצות־הברית), פגיעה בייצוא הערבי (נעשה מחקר שטחי שהביא למסקנה שלילית).

בכל דרך שנחליט עליה יש לקחת בחשבון גם את מצבם של יהודי המקום והאינטרסים הכלכליים שלהם.

בברכה,

נ׳ אשכול

131

מחלקת החקר והמחלקה הכלכלית אל שרת החוץ
Political Research Division and the Economic Division to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.18/2053/11

[ירושלים], 21 בדצמבר 1959

ס ו ד י

ה ח ר ם ה ע ר ב י ב ח ו ד ש י ם ה א ח ר ו נ י ם

באוגוסט שנה זאת התקיים בביירות כנס קציני החרם הערבי שקיבל מספר החלטות עקרוניות על הגברת החרם. ביניהן:

1) להפעיל לחץ מיוחד על חברות גרמניות ועל חברות טורקיות הסוחרות עם ישראל.
2) לחץ על ממשלת טורקיה להפסיק את יחסי המסחר עם ישראל.
3) מסע נרחב במדינות אסיה ואפריקה כדי להעמידן על "כוונות הזדון" של ישראל במאמצי ההתקרבות שלה אליהן.
4) חרם על אניות המובילות עולים לישראל.
5) פעילות מיוחדת למניעת קשרי כלכלה ומסחר בין קפריסין וישראל. לגבי חברות קפריסאיות, הוחמר חוק החרם גם על מסחר עם ישראל (ולא רק השקעות).

ב י צ ו ע:

1–2) הופעל לחץ על ממשלת טורקיה אשר לא גילתה נכונות להיכנע. לא ידוע על כניעת חברות טורקיות. מקרה אחד בלבד דרש טיפול (ראה להלן). לפי שעה לא ידוע על הפעלת לחץ על חברות גרמניות מאז הוועידה.

3) העניין בביצוע מתמיד. הפעילות הערבית להפסקת היחסים הכלכליים והסיוע הטכני של ישראל לארצות אפריקה ואסיה מתנהלת במרץ ובעקשנות. עד כה כמעט ולא נשאה פרי, משום שאין בידי הערבים להציע תחליף קונסטרוקטיבי לסיוע הישראלי. מאידך, גרם להסתייגות מסוימת מצד כמה אישים בפיליפינים ובגאנה ("הכוכב השחור").

4) בוצע.

5) בוצע בהחמרה יתירה וכמה חברות קפריסאיות נכנעו והפסיקו קשריהן עם ישראל.

ה פ ע ל ת ה ח ר ם:

1) אחד ממבצעי החרם הגדולים בו עוסקים הערבים כיום הוא הלחץ [על] המדינות חברות O.E.E.C. למניעת ההסכם המולטילטראלי עם ישראל.[1]

131

1. ראה פרק יד.

2) ספנות — כרגע נמצאות ברשימה השחורה למעלה ממאה אניות מכל הדגלים.

3) חברות — ברשימה השחורה קרוב למאה חברות. ביניהן הרבה חברות ישראליות, חברות זרות המצויות זה שנים ברשימה השחורה ואשר השלימו זה מכבר עם עובדה זו (איטונג) וחברות אשר ניהלו או מנהלות משא־ומתן עם משרדי החרם להוצאתן מהרשימה (טיפולנו בסוג האחרון — להלן).

4) החרם כמרתיע — אולי השפעתו החמורה ביותר של החרם הערבי היום נעוצה בעובדה שהוא מרתיע חברות רבות מלקשור קשרי מסחר, השקעה, ידע ופטנטים עם ישראל. רשימה מלאה של מקרים כאלה לא נוכל להשיג לעולם, אולם ידועים לנו כמה מקרים ממשיים, לדוגמה: חברת סטנדרד (מכוניות) הבריטית סירבה להתקשר עם "קייזר פרייזר" בשל תקוותיה להגיע אי־פעם לשוק הערבי, חברת מונטה־קטיני האיטלקית (מוצרים כימיים ותרופות) נרתעה ממכירת ידע לישראל מאותה סיבה.[2] מקרה דומה — חברת הכימיקלים הבריטית Laport עמדה לספק ידע וציוד לחברת אוקסידרן הישראלית ונסוגה ברגע האחרון

בטיפולנו בחרם הערבי לא נקטנו מדיניות אחידה ונוקשה אלא טיפלנו בכל מקרה לגופו, בהתאם לתנאיו המיוחדים, תנאי החוזה, מושב החברה, ושיקולים כלכליים של המשק הישראלי ושל בעל החברה הישראלית.

חרם נגדי: ר׳ התזכיר הרצוף־בזה.[3]

[.....][4]

2. ראה מס׳ 119.
3. התזכיר לא נמצא.
4. החלק השני של התעודה, ובו דוגמאות אחדות של פעולות נגד החרם הערבי, לא הודפס כאן.

פרק ה
בעיית הפליטים הערבים
The Arab Refugees

132

מ' קומיי אל שרת החוץ
M. Comay to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3085/15

[ירושלים], 11 בנובמבר 1958

סודי

הפליטים — עמדת ישראל בדיון[1]

עקב התייעצות שהתקיימה אצל ראש הממשלה ב־3 בנובמבר 1958,[2] קיבל אבן על עצמו לחבר סיכום, ועם עזיבתו השאיר אצלי את הנוסח הבא:

1) תיאור הנסיבות שיצרו הבעיה — ובעיקר התוקפנות הערבית ב־1947–1948.

2) הדגשת אחריות ממשלות ערב באי־פתרון הבעיה למרות הנתונים הנוחים לפתרונה (קיום שטחים, מים, ועצמאות ערבית ב־10 מדינות).

3) הגדרת הפתרון — קליטת הפליטים בארצות ערביות בסיוע או״ם, המעצמות וישראל במקביל לתכניות פיתוח במזרח התיכון.

4) עמדת ישראל:

(א) התנגדות להחזרה ול״זכות הברירה״.[3]

(ב) נכונות לתרום להסדר הבעיה אם יוגשם הסדר כזה שעיקרו קליטה בארצות ערב.

(ג) תשלום פיצויים, אם תתקבל עזרה כספית בין־לאומית; תשלום זה מותנה רק בהגשמת הפתרון הכולל לבעיה על־פי (ב) לעיל, אפילו לפני השגת שלום או פיתרון שאר הבעיות.

(ד) אפשרות של הרחבת התכנית לאיחוד המשפחות אינה מוצאת מחשבון במסגרת (ב) ו־(ג) לעיל.

לא היתה לי אפשרות להחליף דעות עם אבן על הנוסח לפני צאתו. נקודות 1, 2 ו־3

132

1. מאז שנת 1950 עסקה העצרת הכללית של האו״ם בנושא הפליטים הערבים מארץ־ישראל במסגרת דיון על הדין־וחשבון השנתי של מנהל סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הערבים (ססו״ת).

2. ראה קומיי אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם, 5 בנובמבר 1958, 130.03/2084/10. בדיון סוכם לשמור על עמדת ישראל מאשתקד, תוך שימת דגש על נכונותה להרים תרומה הוגנת במסגרת התקדמות כללית ליישוב הפליטים.

3. בין שיבת הפליטים למקומות מושבם הקודמים בישראל לבין הישארותם במקומות הימצאם וקבלת פיצויים.

חוזרות על טיעוננו בשנים האחרונות ואין לי מה להעיר עליהן. העיקר, כמובן, הוא הגדרת עמדתנו (נקודה 4), וכאן יש לי שתי הערות:

א) הנוסחה הכללית בסעיף משנה (ב) עלולה לעורר שאלות למה אנחנו מתכוונים. תשלום פיצויים מופיע בנקודה אחרת, וגם איחוד משפחות, והרושם יהיה שסעיף משנה 4 (ב) מתכוון לנקודה שאיננה נזכרת בפירוש, דהיינו, להחזרת פליטים חלקית ורושם זה יתחזק על־ידי המלה "עיקרו". השאלה היא האם אנו מעוניינים לרמוז, בהופעה פומבית, על אפשרות כזאת. אם לאו, היה רצוי למחוק את סעיף המשנה הזה, או לנסח את הסעיף בצורה כזאת שפיצויים ואיחוד משפחות יהוו תוכן ה"נכונות לתרום להסדר הבעיה" ולא משהו נוסף לכך. דעתי האישית היא שמוטב לצמצם לשיחות פרטיות רמזים על החזרה סמלית בשלב האחרון, ובהודעה הפומבית להתחמק מדברים העלולים להתפרש בכיוון זה.

ב) לגבי פיצויים — בעבר אמרנו בפירוש שנכונותנו לשלם מותנית בביטול החרם, והתנאי הזה לא עשה רושם חיובי על ידידינו, ששאלו מדוע הפליטים צריכים לסבול מפעולות איבה נגדנו מטעם ממשלות ערב. בנוסח הנ"ל נעלם התנאי הזה. אני מחייב זאת ורציתי רק להסב את תשומת לבך לעובדה שבזה חל שינוי מסוים מעמדתנו הקודמת.

הייתי מבקש תגובתך ואישורך באופן דחוף, כי אני חייב להבריק לניו יורק את הנוסח המוסמך לקראת השתתפותנו בדיון שכבר מתקיים.[4]

מ"ש קומיי

133

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT73
נוסח נכנס: 130.09/2339/10

ניו יורק, 21 בנובמבר 1958

סודי

קומיי, פליטים; סיכום השבוע השני.[1]

1) חסר הנואמים והמחשבות על הפסקת הדיון התחלפו השבוע עם גבור מתח הדיון וההשתתפות גדלה והולכת. כרגיל גייסו הערבים כל נציגיהם ותומכיהם.

4. קומיי הודיע לאבן (מברקו TNW808, 13.11.1958, בתיק 130.09/2339/28) כי שרת החוץ אישרה את סיכומו, מלבד כמה תיקונים ברוח הערותיו לסעיף 4. את הניסוח הסופי של העמדה הישראלית ראה במס' 133, הערה 2.

133

1. בראשית נובמבר החלה הוועדה המדינית המיוחדת של העצרת הכללית בדיון על בעיית הפליטים הערבים. הדיון נפתח בדין־וחשבון של מנהל ססו"ת, לסלי ג' קארוור.

בהופעתם לא היה חידוש, אולם התקפתם השתלבה באווירת "הווירליות" של הגוש האסיאני–אפריקני שבסימנה מתנהלת העצרת. לעומתה, כבעבר היו נאומי ידידינו קצת יותר צנועים. אך נאומי ההולנדי, הדני, והקנדי, איזנו בכנותם ובהגיונם קיצוניות מתנגדינו. שניים מידידינו גאנה, וניו זילנד הכזיבו. ההשתתפות מהגוש הלטיני, ממנו זוכים אנו בדרך־כלל להבנה ואהדה, היתה מעטה יחסית. הסיבה נעוצה באי־רצון הלטינים להתבלט בוויכוח בקשר לעתיד מוסד שאינם תומכים בו כספית. יש לציין שאחדים מהם מסבירים לערבים אי השתתפותם בדיון בטענה שהאחריות העיקרית לטיפול בפליטים צריכה לחול על הערבים.

2) שני נאומי אבן[2] הטביעו חותמם על הדיון ויאפשרו לאלה המחפשים דרכים מעשיות ופיתרון בעיית הפליטים, כגון קנדה, הולנד, דניה, פרו, פנמה, צרפת, ובמידה פחותה בריטניה להיאחז בהצעת הפיצויים שהגדרנו מחדש.

3) עמדתנו זכתה לתגובה חיובית במיוחד בעיתונות. ב"ניו יורק טיימס" וב"טריביון" הופיעו מאמרים ראשיים בשבח ההתקדמות שהשתקפה בנאום אבן. בניו יורק טיימס היה זה המאמר הראשי האוהד השני שפורסם מאז התחלת הדיון.

4) מאידך־גיסא, זכתה הצעת שוקיירי למנות אפוטרופוס על רכוש הפליטים[3] להתייחסויות רציניות יותר בנאומים מהמגיע לה. אבן מתכוון להבהיר שנית עמדתנו במקשור זה ביום ב׳.[4]

5) רעיון "הלימוד" בצורה כלשהי נדחה במפורש בנאומי הערבים ותומכיהם. לא כן שיטת ה־self-support שאפילו הערבים לא יכלו לשלול.

6) המערכה המעשית התנהלה כמקובל מחוץ לדיון הפומבי. הקיפאון בין האמריקנים לערבים אפשר לבריטים ולמזכ"ל להפעיל השפעתם בחיפוש אחר נוסח הוראה בדבר לימוד שתיכלל בהחלטה. במצב זה השאירה המשלחת האמריקנית היזמה בידי המזכ"ל שהגביר מאמציו למען רעיונו המקורי למנות לבואיס כמדווח

2. אבן נאם ב־17 וב־19 בנובמבר. ב־17 אמר כי ישראל מוכנה לשלם פיצויים לפליטים עוד לפני השגת הסדר שלום בינה לבין מדינות ערב, וזאת בשני תנאים: שהפליטים ישוקמו במדינות שבהן הם מתגוררים, ושיינתן לישראל סיוע כספי בין־לאומי. הוסיף כי בעת קביעת שיעור הפיצויים יש להביא בחשבון את תביעות ישראל בגין הרכוש שהשאירו יהודים במדינות ערב. ב־19 אמר אבן כי מדינות ערב, המקיימות מצב מלחמה עם ישראל והטילו עליה חרם וסגר, מנעו ממנה את האפשרות הכלכלית להוציא לפועל את מדיניות הפיצויים שלה. לפיכך יהיה מן הצדק וההיגיון להתנות כל התחייבות מצד ישראל לתשלום פיצויים במצב של שלום באזור. עם זאת, ההתחייבות של ישראל למתן פיצויים היא קיימת, ובעיני ישראל היא איננה רק עיקרון מופשט. (ראה GAOR, 13th Session, Special Political Committee, 106th, 108th meetings, pp. 85, 97).

3. שוקיירי דחה ב־18 בנובמבר 1958 את הצעת אבן בעניין הפיצויים לפליטים ואמר ששום תכנית איננה יכולה לשמש תחליף להחזרת הפליטים. הוא אמד את רכוש הפליטים בישראל ב־2,000 מיליון דולארים וטען כי כאשר יוחזר הרכוש יוותרו הפליטים על הסיוע. הוא הציע למנות אפוטרופוס על רכוש הפליטים. (ראה GAOR, 13th Session, Special Political Committee, 107th Meeting, p. 87).

4. אבן דחה בנאומו ב־24 בנובמבר את טענת שוקיירי כי 94% מאדמת ארץ־ישראל המנדטורית היו רכוש ערבי, וכי עבור רכוש זה יש לשלם פיצויים בשיעור 2,000 מיליון דולארים. יתר־על־כן, האדמות בבעלות ערבית היו שייכות למספר קטן של משפחות ואילו מרבית התושבים הערבים בארץ־ישראל היו אריסים, ולכן לתשלום פיצויים לא תהיה השפעה על מרבית הפליטים. כמו־כן, אין בישראל אדמות או רכוש שמהם נובעות הכנסות שאפשר יהיה להשתמש בהן לתשלום פיצויים. (ראה שם, 111th meeting, 24 November 1958, p. 110).

יחיד לצמצם תפקידו לעיון טכני בשיטות פעולת ססו״ת [סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הערבים].

7) בד־בבד עם התפתחות זו טוענים האמריקנים שלא חל שינוי מהותי בעמדתם הגורסת שאין להסכים להארכה שגרתית של פעולת ססו״ת לקראת שנת שישים ואחרי מועד זה. על רקע גיבוש תביעה תקיפה בקונגרס לא להמשיך בסיוע ללא קץ רואה ארצות־הברית בחיוב השנה ההזדמנות האחרונה לקבוע תהליכים קיבוציים של עיון בעתיד ססו״ת שישחררו ארצות־הברית מהצורך לנקוט בשנים הקרובות עמדה חד־צדדית ומבודדת.

8) משלחת ישראל רואה מאמציה בגיוס תגובה חיובית להצעת הפיצויים שהשמיע השגריר ובעידוד ידידינו להשתתף בדיון. מאחורינו המסע נגד ועדה בין־לאומית ולפנינו המערכה על אישיות המדווח היחיד.

תקוע

134

י׳ תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT102

נוסח נכנס: 130.09/2339/10

ניו יורק, 5 בדצמבר 1958

סודי

קומיי, אבן; פליטים; סיכום עשרת ימי ההפסקה בדיון.

א) כוונת האמריקנים היתה לעמוד על תביעותיהם ללא רתיעה ועל־ידי כך לאלץ הערבים לסגת.[1] קו תקיף זה נשא פרי וקיצוניות שוקיירי הוחלפה בגמישות שהתחיל לגלות גוהר[2] והוא שהפך לכתובת העיקרית מבחינת האמריקנים למגעים עם הערבים. התפתחות זו הביאה הערבים לנטישת התנגדותם המוחלטת לסקר

134

1. נציג ארצות־הברית האריסון אמר ב־10 בנובמבר בוועדה המדינית המיוחדת כי מדינתו, הנושאת ב־70% מתקציב ססו״ת, איננה תמימת דעים עם דרכי פעולתה של סוכנות זאת. על כן יש למצוא שיטה טובה יותר לזירוז התקדמותם של הפליטים לקראת עצמאות כלכלית. הוסיף כי למעלה מ־300 מיליון דולארים הוצאו במשך עשר שנות קיומה של הסוכנות, מבלי שנראה באופק פתרון של ממש. בשעתו, אמר, הסכימה ארצות־הברית להארכת מנדט ססו״ת מ־1954 עד ל־1960, כדי לבצע תכניות פיתוח, וציטט את דברי נציג ארצות־הברית מ־1954 כי במידה שלא יתגשמו תכניות אלה, תבחן ארצות־הברית עמדתה מחדש. (GAOR, 13th Session, Special Political Committee, 102nd Meeting, 10 November 1958, p. 67.)

2. נציג מצרים, סאלח גוהר, אמר בפגישה עם משלחת ארצות־הברית באו״ם שמצרים מוכנה להסכים לעיון מחדש בעתיד הסיוע לפליטים לאחר 1960, בתנאי שהדבר ייעשה בצינורות הדיפלומטיים ולא במסגרת האו״ם. (ראה מברק טוב אל משרד החוץ, NWT86, 26.11.1958, 130.09/2339/10.)

כלשהו של האפשרויות לפיתרון בעיית הפליטים ולחיפוש אחר נוסחה שתצמצם העיון לשאלות טכניות של ניהול סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הערבים].

ב) אילו היו הערבים נשארים מול האמריקנים בלבד ייתכן שהיו נאלצים להמשיך בנסיגתם, ברם העובדה, שמן הרגע הראשון לא תמך המזכ״ל בקו האמריקני ושהבריטים לא הזדהו עם בעלי בריתם[3] עודדה הערבים, החלישה ארצות־הברית, בעוד שהבריטים ושושבינים אחרים גילו פעילות מצומצמת בלבד לא נשארה התנגדות המזכ״ל בגדר דעה מופשטת והוא נכנס למערכה במלוא המרץ.

ג) השיקול שמנע מהאמריקנים לעמוד על תביעתם עד הסוף היה איום שהחלטה אשר נגדה יצביעו הערבים, תיצור סכסוך יסודי בין המערב לבין הערבים העלול להביא בין היתר למניעת הסקר במדינות ערב, למהומות בקרב הפליטים, ואפילו להתערבות סובייטית.

ד) יש להניח שקשיי האמריקנים נובעים במידה לא מבוטלת מהיעדר הכשרת הרקע מצדם לפני העצרת. אין להוציא מכלל חשבון גם הגורם האישי של בילי שהוא אחד ממחברי סעיף 11 בהחלטת 1948.[4]

ה) משלחתנו פעלה בתקופה זו למניעת הנסיגה האמריקנית, הן אצל האמריקנים והן בקרב משלחות אחרות.

ו) הנטייה הכללית שנתקלנו בה בפעולות אלה היתה רצון להשאיר המערכה בידי האמריקנים, אולם יש גם ספק מסוים האם תקיפות האחרונים היתה מועילה בנסיבות הקיימות.

ז) בהתקרב מועד הגשת ההחלטה נראה שהאמריקנים נכונים לוותר על הניסוח המקורי שלהם. לא ברור אם נכונות זו לפשרה בניסוח ואף במידת־מה בשיטות הסקר לא תפגע גם בתוכן תביעותיהם המקוריות. במצב זה מועמדות לבואיס אינה אקטואלית ביותר (דעה זו השמיע גם המזכ״ל בשיחתנו ב־3).[5]

תקוע

3. נציג בריטניה, הארולד בילי, אמר כי פתרון לבעיית הפליטים יימצא על־ידי צירוף של רפטריאציה ופיצויים.
4. ראה מבוא, עמ׳ כא; כרך 2, נספח ז. בסעיף זה נאמר כי הפליטים הרוצים לשוב לבתיהם ולחיות בשלום עם שכניהם יורשו לעשות כך, ואילו לאלה שיעדיפו לא לחזור ישולמו פיצויים עבור הרכוש שהותירו.
5. לא נמצאו פרטים על שיחה זאת.

135

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT103
נוסח נכנס: 130.09/2339/10

ניו יורק, 6 בדצמבר 1958

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - ב ה ו ל

קומיי; פליטים.

1) בליל 5–6 קיבלה משלחת ארצות־הברית הנוסח הסופי של העתק ההחלטה.
2) בשש בבוקר קיבלתי הנוסח מ־Scheltema ההולנדי שציין:
(א) נתבקש במפורש לא למסרו לנו.
(ב) בקבלו מהאמריקנים אמר להם שהסכמת הולנד להצטרף לשושבינים תהיה תלויה בעמדת ישראל. לי הוסיף שכמובן מקווים שתגובתנו תאפשר להם זאת. מקווה שנודיעו ביום ב׳ בבוקר.
3) בארוחת הצהריים עם האריסון ודורמן בשש נמסר לו על תוכן ההחלטה תוך ציון שלפי ההוראות שבידיהם נקבל הנוסח עצמו אחרי שהערבים יספיקו לעיין בו, זאת אומרת כנראה ביום ב׳. הערבים קיבלו הנוסח ב־6 בבוקר. לפני ארוחת הצהריים הגניב לי הריסון בסתר העתקו האישי של הטיוטה והשביעני לסודיות.
4) להלן הצעת ההחלטה:

GA [General Assembly] recalling resolution, 194(3) of 11 December 1948, 302(4) of 8 December 1949, 393(4) of 2 December 1950, 513(4) of 3 January 1952, 614(7) of 6 November 1952, 720(8) of 27 November 1953, 818(9) of 4 December 1954, 916(10) of 3 December 1955, 1018(11) of 28 February 1957, and 1191(12) of 12 December 1957.

Noting annual report of director UNRWA and in particular observations relating to expiration agency's mandate on 30 June 1960 and noting report of advisory commission agency.

Noting with regret that repatriation or compensation of refugees, as provided for in para 11 resolution 194(3) has not been effected, that no substantial progress has been made in program endorsed in para 2 of resolution 513(6) for reintegration of refugees and that, therefore, situation of refugees continues be matter serious concern.

Having reviewed budget prepared by director and having noted endorsement thereof by advisory commission of agency, noting with grave concern that contributions to budget are not yet sufficient and that financial situation of agency remains serious.

Recalling that agency is subsidiary organ of UN.

1. Draws attention of governments to precarious financial position of

UNRWA and urges them to consider to what extent they contribute or increase their contributions in order that agency may carry out relief and rehabilitation programs for welfare refugees.

2. Requests Secretary General in view of serious financial position of agency continue as matter of urgent concern, his special efforts secure additional assistance needed meet agency's working capital.

3. Directs agency to pursue its programs for refugees bearing in mind response to paras 1 and 2 above.

4. Requests director of agency without prejudice para 11 of resolution 194(3) to plan and carry out projects capable of supporting substantial number of refugees, and in particular programs relating to education and vocational training.

5. Requests host governments cooperate fully with agency and with its personnel and extend to agency every appropriate assistance in carrying out its functions.

6. Requests agency continue its consultations with UN conciliation commission for Palestine in best interests their respective tasks, with particular reference to para 11 of resolution 194(3).

7. Requests Secretary General for submission to 14 session proposals for continuation of UN interest in international relief and rehabilitation for Arab refugees from Palestine and methods of such continuation, such proposals to take into consideration views expressed by various members of General Assembly and by advisory commission of agency, and to take into consideration rights all parties as recognized by past resolutions of General Assembly.

8. Expresses thanks to director Labouisse for devoted attention he has given to affairs of agency and welfare of refugees for four years in his incumbency, to staff of agency for their continued faithful efforts to carry out its mandate, and to specialized agencies and the many private organizations for their valuable and continuing work in assisting refugees.

9. Requests the director of agency to continue submit reports referred to in para 21 of General Assembly resolution 302(4) of 8 December 1949 as modified by para 11 General Assembly resolution 1018(9) of 28 February 1957.

5) לפי דורמן, כולל הנוסח כמה אלמנטים מההצעה שקרבר הגיש למחלקת המדינה (ראה שלי 99)[1] יש להניח שהמזכ"ל יערוך הסקר במסגרת המזכירות.

135

1. במברקו זה (מיום 5.12.1958, 130.09/2339/10), דיווח תקוע כי שמע שקארוור ניסח הצעת החלטה שלא התקבלה על דעת מחלקת המדינה, לפיה מתבקש האמרשלד להגיש לעצרת הבאה המלצות בעניין הסעד והשיקום לפליטים בעתיד.

דורמן סבור שארצות־הברית תגיש ההחלטה גם בלי הסכמה מלאה של הערבים. הריסון מעריך שהצעת ההחלטה תפורסם ביום ג׳ אחר־הצהריים.

6) הריסון ציין שברצונם להשמיט המילים and to provide adequate working capital.

7) לדברי Scheltma המלים and in particular programs relating to education and vocational training בסעיף 4 מופיעות על־פי דרישת גוהר. אמרתי לשלטמה שאין לפרט שתי שיטות סיוע הנזכרות בדו״ח קרבר מבלי להזכיר השלישית self support בצורת individual groups.

8) בתגובתם הראשונה הציעו הבריטים להשמיט המילים of the UN interest בסעיף 7.

9) בארוחה עם הריסון ודורמן לא היתה לי כל אפשרות להסתמך על הנוסח. ביקשתי לא לחזור בהחלטה על המונח repatriation ואם אין מנוס מכך להוסיף במפורש גם resettlement כן עמדתי על החשיבות שלא להשכיח המושג self support.

10) בנאום הגשת ההחלטה מתכוון הריסון לאשר יסודות עמדת ארצות־הברית ככל שהשתקפה בנאומו הראשון.

11) תוך הבנה שיש לשמור בסודיות שכבר קיבלנו נוסח ההחלטה נספיק בכל זאת להשמיע הערותיכם אם נקבלן לפני יום ב׳.[2]

תקוע

136

י׳ תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT114
נוסח נכנס: 130.09/2339/10

ניו יורק, 9 בדצמבר 1958

סודי

קומיי; פליטים.

א) בישיבה עם האמריקנים בבוקר התשעה, הודיעו נציגי משלחות ערב שיתנגדו לסעיף שבע של הצעת ההחלטה.[1]

2. תגובתו של קומיי היתה שיש להביע התמרמרות בפני האמריקאים על שלא התייעצו עם ישראל ושלא טרחו אף להראות את נוסח לישראל במישרין. (ראה מברקו אל תקוע, TNW864, 7.12.1958, 130.09/2339/28).

136

1. ראה מס׳ 135.

ב) ההודעה עוררה בקרב משלחת ארצות־הברית והשושבינים האחרים[2] חששות חמורים ביחס להגשת ההצעה כפי שהיא. הרוב בוועדה כמובן מובטח, אולם חוששים מפני הכשלת סעיף שבע במליאה. במקרה כזה מתעוררת השאלה האם יכולים השושבינים להסכים להחלטה שהתרוקנה מהוראתה המרכזית. הבריטים היו מוכנים כבר עם נוסחות פשרה אלטרנטיביות. ההולנדים התייעצו עמנו והיו מוכנים לעמוד איתן. הסברתי שהשמטת הסעיף, שהוא נוהלי בעיקרו, על־ידי השושבינים עצמם תחת לחץ ערבי, פירושו קבורה סופית של הסיכויים לקבלת החלטה בעלת תוכן מהותי בעצרת הבאה. הניו זילנדים לא נקטו בעמדה החלטית אולם אמרו לי שכדאי למנוע החמרת חששות הערבים ואף רצוי לנסות להרגיעם בנאומים שישמיעו שושביני ההחלטה עם הגשתה.

ג) בסופו של דבר נתגבשה אצל האמריקנים הדעה שיש להגיש ההחלטה ללא שינוי אולם ברגע האחרון קיבלו הוראות ממחלקת המדינה להמתין עד לשיחה עם המזכ״ל, כדי לברר עמדתו. בפגישה קצרה שנתקיימה בערב בין המזכ״ל בארקו ובארטלט, הודיעו האמריקנים על רצונם להגיש ההחלטה. לאור הנסיבות הקיימות הביע המזכ״ל דאגה פן ישתמע מההחלטה כי האחריות להצעות שיש להגישן לפיה לכנס הבא מוטלת עליו במישרין. לדעת האמריקנים, ניסוח סעיף שבע מאפשר לו לעשות סידורים להגשת ההצעות לפי ראות עיניו.

ד) אחרי הפגישה הודיעונו האמריקנים שההחלטה תפורסם עוד הערב ללא שינוי. ישיבת הוועדה המיוחדת שנועדה להיום בוטלה. הדיון בהחלטה ייפתח בבוקר העשרה. לאור משבר הרגע האחרון יעשו האמריקנים מאמצים מיוחדים להבטיח שנאומי השושבינים לא יחמירו התנגדות הערבים.

תקוע

2. בריטניה, הולנד וניו זילנד.

137

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT117
נוסח נכנס: 130.09/2339/10

ניו יורק, 10 בדצמבר 1958

סודי

קומיי; פליטים.

משיחות עם האמריקנים והשושבינים האחרים של ההחלטה אפשר לסכם השיקולים שהביאו להשמטת סעיף 7 והחלפתו בהודעת המזכ"ל כדלהלן:[1]

א) מהרגע הראשון ניסה המזכ"ל למנוע הצבעה על החלטה שאליה יתנגדו הערבים. טען בתוקף שעיול החלטה כזו יקשה על פעולות ססו"ת [סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הערבים], יביא למהומות בקרב הפליטים וייצור משבר חמור וממושך בין המערב לבין מדינות ערב.

ב) אין רצון המזכ"ל ליטול על עצמו בניגוד לרצון הערבים אפילו התפקיד המצומצם שהוגדר בסעיף 7.

ג) חשש האמריקנים שאם לא יצליחו להשיג שני־שלישים בעד סעיף 7 לא רק שיעמדו בפני כישלון מחפיר אלא ימנעו סקירת המצב והגשת הצעות לעצרת הבאה בדרך כלשהי.

ד) החשש שבמקרה ויצליחו לעייל החלטה שתכלול סעיף 7 יסרבו הערבים לשתף פעולה עם פעולת הסקר וימנעו עריכתו בארצותיהם.

ה) הרגשת האמריקנים שאחרי שנטשו תביעתם ללמוד בעיית הפליטים בכללותה אין עוד חשיבות לבסיס הניסוחי עליו יסתמך המזכ"ל בעיונו המצומצם בהמשך הסיוע.

שיקולים אלה הניעו האמריקנים להסכים לכל שיחה על פרסום ההחלטה ובה סעיף 7 יעשה המזכ"ל מאמץ אחרון להשיג הימנעות הערבים אם הסעיף יוחלף בהודעה. המזכ"ל פעל בערב התשעה אצל הקע"מים, הירדנים והלבנונים ובבוקר העשרה השיג הסכמת הערבים. לו היה נכשל היו השושבינים מביאים להצבעה על ההחלטה ללא שינוי.

תקוע

137

1. במהלך הדיון על הפליטים בוועדה המדינית המיוחדת הודיע המזכיר הכללי האמרשלד שלנוכח המצב שהעצרת הכללית תעמוד לפניו בשנה הבאה, הוא יבדוק, במסגרת תפקידו, את הפעילות הטכנית של ססו"ת תוך הכנת הצעות שלדעתו עשויות לסייע כאשר יוגשו לעצרת הכללית בעוד מועד, על מנת שתוכל לדון בהן במושב ה־14. הנציג האמריקאי השיב, שלנוכח הצהרת המזכיר הכללי מוכנים שושביני טיוטת ההצעה לבטל את הסעיף האופרטיבי 7. (ראה GAOR, 13th Session, 125th Meeting, 10 December 1958, p. 183.)

138

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT125

נוסח נכנס: 130.02/2339/10

ניו יורק, 12 בדצמבר 1958

ס ו ד י - ב ה ו ל

מאיר.

ה ו נ ג ר י ה.

נציג ארצות־הברית מסר לתקוע שמחלקת המדינה מתייחסת "בהבנה" לעמדתנו.[1] אנו נימנע כמוסכם. יש בעיה של הסברה למיני וחבורתו ב־.A.F.L ובזו נעסוק מיד כי אין הסכמת נציג מחלקת המדינה חלה עליהם.

פ ל י ט י ם.

הוועדה הצביעה בדיוק בעד החלטת אשתקד בתוספת הודעת האמרשלד שיציע הצעות לפעולת או״ם בשנה הבאה.[2] בגלל הרמז הזה ואי הבטחת ארצות־הברית לגבי המשך אחרי שנת 60, נמנעו הערבים וידידיהם אפילו מלתמוך בהצעה זו שהיא הצעת אשתקד. בדיון במשלחתנו היתה הרגשה כללית כי יש לנו כה מעט ביטחון בתוכן הצעותיו של המזכ״ל או נציג שיתמנה על־ידיו שאין להתאבל על העובדה שהצעות אלה לא יסתמכו על הוראה מפורשת של העצרת. סכום המשלחת היה שתוצאות הדיון למעשה מסתכמות בסטטוס קוו לעוד שנה נוספת ובשעה זו אין האו״ם מפנה שוב דרישה אלינו. הזעזוע שהאמריקנים ניסו להעניק לערבים היה לקוי בפתאומיותו ובהיעדר מאמץ קודם לגייס אפילו המערב לטובתו. הבריטים והניו זילנדים בתוך חבורת השושבינים נלחמו נגד ולא בעד העמדה התקיפה שבנאום הפתיחה של האריסון והבדידות של ארצות־הברית מול הערבים היתה מוחלטת מתחילתה ועד סופה. מאידך, המתיחות בין ארצות־הברית והערבים בשאלה זו תימשך בלי ספק אך זירת המתיחות תועבר אל הקונגרס. שני הסנאטורים שבמשלחת[3] אמרו שעקשנות הערבים תעלה להם בקיצוץ בתקציב הסעד בשנה הבאה. אם כי המתיחות הזאת היא רצויה לנו מבחינה תכסיסית אינני בטוח שהיינו

138

1. המושב ה־13 של העצרת הכללית עסק בשאלת הונגריה. בסיום הדיון התקבלה החלטה שקוראת, בין היתר, לברית־המועצות ולהונגריה להימנע מנקיטת צעדי דיכוי נגד העם ההונגרי. מחשש שתמיכה בהצעה זאת תזיק לסיכויי העלייה מהונגריה, החליטה ישראל להימנע, אך בסופו של דבר נעדרה מההצבעה.
2. ראה מס׳ 137. הנוסח הסופי של ההצעה שהתקבלה — ראה מס׳ 151. ההצעה שהתקבלה ב־1957 קראה בין היתר למזכיר הכללי של האו״ם לעשות מאמצים להשגת סיוע כספי נוסף לססו״ת בהתחשב במצבה הכלכלי הקשה.
3. בהתאם למקובל, צורפו למשלחת ארצות־הברית לאו״ם שני סנאטורים — מ״ג׳ מנספילד, סנאטור דמוקרטי ממדינת מונטנה, וב״ב היקנלופר, סנאטור רפובליקאי ממדינת איווה.

עומדים במצב קל אילו באמת נתערער הסטטוס־קוו של המשך הסעד ונעשה מאמץ בין־לאומי מחושב לפתור את בעיית הפליטים מיסודה. הגדרת עמדתנו בשאלת הפיצויים לא קידמה הפיתרון אך תועלתה התכסיסית והתעמולתית היתה עצומה וזרם בלתי פוסק של מאמרים חיוביים מגיע אלינו מכל רחבי ארצות־הברית וגם ממדינות אחרות ובעיקר קנדה. היעל התכסיסי היה בריכוז יתר של לחץ וביקורת על ממשלות ערב והבלטתן כבעלות האחריות לאפס התזוזה.

מ ו ע צ ת ה ב י ט ח ו ן.[4]

בארקו מסר לתקוע כי ארצות־הברית בעד חידוש הדיון ביום ב׳ או ג׳ ומעדיפה יום ב׳. כתבתי להרטר מכתב שיימסר מחר[5] בו הדגשתי חשיבות התבטאות ממשלת ארצות־הברית מבחינת ההשפעה על המדיניות הביטחונית שלנו שכן נצטרך להכריע אם מועצת הביטחון קיימת או לא קיימת כגורם מרתיע תוקפנות וזה תלוי הרבה בהדרכת מועצת הביטחון על־יד מחלקת המדינה. אני מניח שסוד קביעת יום ב׳ או ג׳ הוא שעד אז יצא ראונטרי מהאזור הערבי.[6] אנו פעילים במאמץ להשפיע על תוכן הנאומים ובעיקר של שלושת הגדולים.

בילי סבור שמוטב להמתין עד יום ג׳ כדי לאפשר נאומים וסיכום באותו יום ורומז שאין טעם בהחשת הישיבה אם הנאומים לא יהיו מוכנים מראש. אנו פועלים גם למניעת הרחבת הוויכוח על־ידי כלילת כל הפרובלמטיקה של המפורז. לפי שעה, מתבטאים הגדולים נגד הרחבה אך מבחינה זו דוח פון הורן רחב הרבה יותר מדי ולא היתה כל הצדקה לתוספת הארוכה על בעיות המפורז.

אבן

139

מ׳ קומיי אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
M. Comay to the Israel Missions Abroad

העתק: 130.03/2084/11

ירושלים, כ״ב בסיון תשי״ט
28 ביוני 1959

ס ו ד י

ד ו ״ ח מ ז כ ״ ל א ו ״ ם ע ל ס ו כ נ ו ת ה ס ע ד ו ה ת ע ס ו ק ה
ל פ ל י ט י א ר ץ ־ י ש ר א ל (ס ס ו ״ ת)

בהמשך למכתבו החוזר של ד״ר ח׳ יחיל מיום 22 דנא בנדון,[1] לוטה בזה הנוסח המלא של דו״ח המזכיר הכללי של או״ם, מס׳ A/4121 מיום 15.6.[19]59 (פרט לנספח הכלכלי שטרם הספקנו לשכפל).[2]

4. הדיון בתלונתה של ישראל על תקריות בגבול עם סוריה, ראה מס׳ 164.
5. המכתב, מיום 12 בדצמבר 1958, בתיק 130.02/5934/6.
6. ויליאם ראונטרי, עוזר מזכיר המדינה, ביקר במזרח התיכון בדצמבר 1958.

הדו"ח נמצא עתה בעיון במשרד ועמדתנו טרם נתגבשה. להלן הנני מוסיף למכתב ד"ר יחיל כמה הרהורים אישיים שלי, שאין לראות בהם הנחיות אלא רק נקודת מוצא למחשבה ולדיון פנימי.

1) חשיבותו של הדו"ח מבחינתנו טמונה בכך שהוא יוצא מהנחה כי הבעיה נוגעת בראש וראשונה למדינות ערב, החייבות לראות בפליטים חלק בלתי נפרד מן העולם הערבי, בו יש לקלטם בתוך האוכלוסייה העובדת על-ידי תהליכים כלכליים טבעיים. (הנחה זו אינה מפורשת, אולם היא משתמעת באופן די ברור מקריאת הדו"ח כולו). ניתנת בזה, אפוא, מעין תמיכה רשמית לתורה שאנו הטפנו מאז ומתמיד. תהיינה הסתייגויותינו לגבי נקודות מסוימות בדו"ח אשר תהיינה (ראה להלן), הרושם הכללי של הדו"ח על דעת הקהל הבין-לאומית יהיה מן הסתם חיובי מבחינתנו. מאידך, קרוב לוודאי שהוא יעורר התנגדות נמרצת מצד הערבים.

2) המשך המנדט של סס"ת לתקופה בלתי מוגבלת עלול לא להתקבל על דעתן של המדינות התורמות ובמיוחד של ארצות-הברית — והסתייגותה של זו יכולה להיות מהטעמים הבאים: ראשית, התנגדות בקונגרס לקבל את ההצעה; שנית, דעתה כי המשך הסיוע חייב להיות מותנה בהשגת תוצאות ממשיות; ושלישית, כי לא יהיה זה מן התבונה להרפות את הלחץ מעל ממשלות ערב על-ידי מתן הבטחה כי סס"ת תמשיך בפעולותיה לזמן בלתי מוגבל. לישראל יש עניין בהמשך סיוע או"ם לפליטים כל עוד לא נפתרה הבעיה; עם זאת אנו מאמינים כי רק על-ידי איום בחיסול סס"ת, אפשר לאלץ את מדינות ערב להשלים עם המציאות, ומשום כך עודדנו את ארצות-הברית בעמדתה כפי שהובעה בנאום האריסון בעצרת האחרונה.[3] לעומת זאת, אם מדינות ערב תדענה שהסעד מובטח להן, יהיה להן קל יותר להכשיל את ההמלצות החיוביות שבדו"ח.

3) אם כי המזכ"ל ממליץ על המשך סס"ת עד לפתרון בעיית הפליטים, הוא מועיד לסוכנות תפקיד מוגבל. הוא נוטש במפורש את הרעיון כי על סס"ת לבצע תכניות פיתוח רבות היקף שתכליתן קליטת פליטים, באמרו כי הדבר מעורר התנגדותם הפסיכולוגית של הפליטים עצמם וכן משום ששיקום כזה יהיה מן הסתם על חשבון האוכלוסייה המקומית. אמנם קליטת הפליטים תבוא כתוצאת לוואי של פיתוח כלכלי כללי בארצות ערב, אך פיתוח זה אינו נראה כמוטל על או"ם אלא כדבר שיקום מתוך תהליכים קיימים, בנוסף לחלוקה מחדש של האוצרות הטבעיים באזור בצורה רציונלית וכן על-ידי הזרמת הון בין-לאומי בקנה מידה רחב. תפקיד סס"ת הנו כפול: להכין את הפליט האינדיבידואלי להיות מפרנס עצמו על-ידי הכשרה מקצועית לנוער ומתן מענקים למבוגרים, ובעת ובעונה אחת להמשיך בשירותי הסעד. בקיצור, ניתן לומר כי על סס"ת לעסוק בשיקום על בסיס אינדיבידואלי ולא בתכניות ישוב קיבוציות.

139

1. בתיק 93.03/497/2.
2. הדין-וחשבון מצורף, אך לא הודפס כאן.
3. ראה מס' 134, והערה 1 שם.

4) תפקידה של ישראל בפיתרון הבעיה כמעט נעלם מהדו״ח:

(א) פרט להתייחסות מתונה למדי להחלטת 1948 ולעמדתה של ישראל, כמעט שאין זכר בדו״ח להחזרה כפיתרון לעתיד. אמנם לא נאמר בדו״ח במפורש כי השיקום מתייחס לשילוב בתוך המשק של מדינות ערב, אולם הדבר משתמע מהדו״ח כולו — לדוגמה, כאשר מדובר על רמת ההכנסה הנמוכה לגולגולת במדינות ערב, או על קרן הפיתוח המוצעת של הליגה הערבית, או בהשוואה בין הוצאות הקליטה במדינות ערב לבין הוצאות קליטה בישראל (ראה מכתב ד״ר יחיל).

(ב) הדו״ח מהווה נסיגה בשאלת הברירה החופשית, לעומת הטיוטה המקורית*. סעיף 17 של הדו״ח פירושו בעצם שאם כי ניתן אישור עקרוני לזכות הברירה החופשית, אין הדבר מוצג כאקטואלי בנסיבות הקיימות. להפך, המזכ״ל מביע דעתו שעניין זה יכול למצוא פתרונו בשלב מאוחר יותר ובינתיים אפשר להמשיך בקליטה דה־פקטו, זאת אומרת בלי הבחירה החופשית.

(ג) הסכמתנו המותנית לשלם פיצויים[4] נזכרת רק כלאחר יד.

5) הדעות המובעות בדו״ח על עניינים כלכליים טעונות בדיקה יסודית על־ידי מומחים בישראל. בשלב זה ברצוני רק להתעכב על נקודה אחת. המזכ״ל חוזר לפזמונו הידוע בדבר שיתוף־פעולה ערבי, דהיינו חלוקת אוצרות האזור (מתכוון בעיקר להכנסות הנפט) בין המדינות המייצרות ובין אלה שאינן מייצרות, כדי שיהיה אפשר לרתום את האוצרות הטבעיים לפיתוח האזור כולו. הוא מדגיש כי דבר זה יחייב חופש תנועה בתוך האזור, הן של כוח אדם, הן של הון. בחוזרו על רעיון זה במסגרת הדו״ח על הפליטים, מתעלם המזכ״ל מסתירה מסוימת. בכל שותפות של הכנסות בעולם הערבי — אם באמצעות קרן הפיתוח הערבית או בדרך אחרת תיהנה בעיקר מצרים, שתרצה לגייס את האוצרות הערביים כדי לפתור את בעיותיה הכלכליות שלה. התוצאה תהיה שמקורות האזור ינוצלו לשם פיתוח דווקא במקום בו לא תצמח ממנו שום תועלת לפליטים. המזכ״ל עצמו מעיר כי התנאים הנוכחיים בעולם הערבי אינם נוחים ביותר לשיתוף־פעולה כלכלי באזור והוא מודה כי לפי שעה יש לחשוב על האפשרויות בכל ארץ בנפרד. אנו מסתייגים מהסתמכות על מוסדות הליגה הערבית לא רק מפני שהליגה משמשת מכשיר בידי מצרים למטרותיה האנוכיות, אלא גם משום שלא הוכיחה את יכולתה לבצע כל משימה קונסטרוקטיבית ובעיקר משום שהליגה היא שהתנגדה מאז ומתמיד לכל פתרון קונסטרוקטיבי של בעיית הפליטים ואין להניח כי שיתופה בתכנית כל שהיא תסייע לפיתרון הבעיה, אלא להפך.

6) בחלק השני של הדו״ח דן המזכ״ל בסידורים מעשיים לשיפור פעולת ססר״ת, בהנחה כי הסוכנות תמשיך פעולותיה לתקופה ארוכה, במסגרת הכללית המתוארת בחלק הראשון. בחלק ארבעה פרקים:

* (בעיקר פרי לחץ נציגנו באו״ם, אחר שתוכן הטיוטה נודע לנו.)

4. ראה מס׳ 133, והערה 2 שם.

(א) מקבלי סעד: יש צורך בתיקון רשימות הפליטים שלא יקטין, ואולי אף יגדיל את מספר מקבלי המנות. השאלה אם ובאיזו דרך נוכל לצאת בהתקפה בעניין מספר הפליטים, תלויה במסקנות עיון יסודי הנערך עתה.

(ב) ניהול הסיוע: העיקרון של חלוקת אחריות בין ססו״ת לבין הממשלות המארחות ושל האצת התהליך בכיוון זה, הנו עיקרון בריא. אולם עד כה לא הראו הממשלות נכונות רבה לכך. הן משום שמבחינה מדינית אין הדבר נוח להם, הן מאי רצונן לשאת במעמסה המינהלית. בהקשר זה יש לציין שוב כי ברגע שממשלות המדינות המארחות[5] תדענה בביטחה כי ססו״ת תמשיך לפעול ללא הגבלה בזמן, יוסר מהן הלחץ לקבל על עצמן אחריות.

(ג) צורות הסעד — תכנית שיקום עצמי: אנו מצדדים בהדגשה זו על שיקום עצמי אינדיבידואלי. אמנם אין זאת אומרת כי אנו מסכימים שעזרת ססו״ת לשיקום הפליטים צריכה להצטמצם בצורות כאלו וכי יש לוותר על מפעלי פיתוח מיוחדים לשם קליטת פליטים. לשאלה זו עוד נחזור.

(ד) הסכמים עם ממשלות המדינות המארחות: אין הערות.

7) לאור כל האמור לעיל, הנני מזדהה עם מה שנאמר במכתב ד״ר יחיל. עלינו להימנע מלהיכנס לפולמוס על הדו״ח או לעורר תגובות ביקורתיות לדו״ח בעיתונות הישראלית. אמנם לא רצוי, מבחינה תכסיסית, שהלחץ יבוא רק מצד הערבים, בלי משקל־נגד מצד ישראל, ואל לנו ליצור את הרושם כאילו הדו״ח בצורתו הנוכחית מניח את דעתנו ללא סייג. עם זאת קיימים שיקולים נכבדים לטובת התאפקות מצדנו. אם תיווצר ביחס לדו״ח התנגשות בין המזכ״ל ותומכיו לבין ממשלות ערב, מבלי שאנו נהיה מעורבים בה, תירפה ההתקפה עלינו ויחוזק מעמדנו המוסרי והמדיני. מאידך, אם נסתבך בדין ודברים בשלב זה, תוסב שימת הלב לדרישות כלפי ישראל ולוויתורים שיידרשו ממנה. ככל שנצליח לא להתבלט — מבלי לוותר כמובן על עמדותינו החיוניות — כן יוטב לנו. דרך זו הולמת גם את מדיניותנו מאז מבצע סיני — מדיניות של עמידה מן הצד בכל הנוגע לסכסוכים באזור. מגמתנו צריכה להיות להפוך את בעיית הפליטים מוויכוח ישראלי־ערבי לוויכוח בין הערבים לבין הקהילה הבין־לאומית, ואם ננהג בהתאפקות יש סיכויים שהדיון על הדו״ח יתפתח בכיוון זה. נוסף לכך, אין להוציא מכלל אפשרות שיפרוץ ויכוח בין הערבים לבין עצמם. למשל, האינטרס האמיתי של ירדן — לפתור את בעיית הפליטים אצלה ולשם כך למשוך את העזרה הבין־לאומית המקסימלית — אינו זהה עם האינטרס של ממשלות ערב אחרות, לנצל את בעיית הפליטים רק למטרות פוליטיות. הדו״ח עשוי להבליט ולהחריף את הניגוד הזה, ויש כבר סימנים ראשונים בתגובות ממקורות ירדניים. אם קיים סיכוי כלשהו לשבור את החזית הערבית בעניין הפליטים, כפי שקרה בעניין בינאום ירושלים, אזי התערבותנו הנמרצת בוויכוח רק תבלום אפשרות כזאת. מכל מקום, עתה משהמזכ״ל פרסם רשמית את דעותיו (אחר תקופה של התייעצות מאחורי הקלעים), אין סכנה מידית שיחזור בו מדעותיו תחת לחץ הערבים; ואנו יכולים לפתח את תגובותינו בדרך הדיפלומטיה השקטה ולהימנע מהסתבכות בפולמוס ציבורי.

5. קע״ם, ירדן ולבנון.

העיתונות המקומית הסתפקה, בדרך־כלל, בניתוח הדו"ח מבלי להביע עמדה, לוטה העתקי מאמרים שהאריכו בדיבור בקשר לדו"ח: מ"ג'רוסלם פוסט" מיום 24.6.59, "למרחב" מיום 21.6.59 ו"על המשמר" מיום 22.6.59.[6]
אם יש לכם הערות או תגובות, אנא שלחו אותן בדואר חוזר.
בברכה,

מ.ש. קומיי

140

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT832
נוסח נכנס: 130.09/2339/14

ניו יורק, 7 בנובמבר 1959

סודי

צור.

סיכום שיחות קומיי ותקוע בשאלת הפליטים ב־6. האמריקנים (ברטלט, Buffum) נשארים בדעה שעליהם להימנע מהתבטאות פומבית בשלבים הראשונים של הדיון. לדעתם שתיקתם תקל על שיחותיהם עם הערבים מאחורי הקלעים. מעוניינים שהערבים ישמיעו נאומיהם בלי שיכוונו התקפותיהם נגד ארצות־הברית ונגד אותם הרעיונות כגון self support שארצות־הברית מעוניינת לכלול בהחלטה. סבורים שאין לשלול האפשרות שהערבים יגלו נכונות כלשהי להתקדם ביחסם לבעיית הפליטים ומכל מקום רצוי לבחון אפשרות זו בשלב הראשון של הדיון. מטעמים אלה לא נראית לאמריקנים הגשת הצעת החלטה בראשית הדיון.

מוקדם, טוענים הם, להסכים כבר עתה שההחלטה תצומצם לסעיף הדן בהארכת פעולת ססו"ת [סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הערבים] ולסעיף המאשר המלצות הטכניות בדו"ח האמרשלד. הבריטים (בילי) כבר החלו במאמצים לנסח הצעת החלטה. בנקודה העיקרית — עתיד ססו"ת — קיימות שתי אפשרויות. אפשר להאריך מנדט ססו"ת לחמש שנים ואז יהיה צורך בהחלטה חדשה כדי להמשיך פעולת ססו"ת אחרי תקופה זו. האפשרות השנייה היא להאריך מנדט ססו"ת בלי להגבילו לתקופה מסוימת, אולם להוסיף הוראה שהעצרת תעיין מחדש בפעולת ססו"ת כעבור כשלוש שנים. לדעת בילי עדיפה האפשרות הראשונה אף־על־פי שלונדון מוכנה להסכים לכל אחת מהן. אשר להמלצות האמרשלד, אין צורך לפרטן

6. הנספחים בתיק, אך לא הודפסו כאן.

בהחלטה ודי להשאיר הגשמתן בידי דייוויס[1] שידון על כך במישרין עם כל אחת מ"המדינות המארחות".

הבריטים נמצאים במגע עם הקנדים והאוסטרלים וייתכן שבתחילת השבוע הבא יהיה מוכן נוסח ראשון של הצעת החלטה. לעת עתה לא לפרסום אלא לשימוש בשיחות פרטיות. אם הדיון יתחיל ביום ג׳ מתכוון בילי לנאום ביום ו׳.

אף הנורבגים מגלים השנה עניין מיוחד בשאלה ואנגן בעצמו ישתתף בדיון. קבענו ארוחת צהריים עמו ועם נילסן לשבוע הבא.

תקוע

141

מ׳ קומיי אל משרד החוץ

M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT838

נוסח נכנס: 130.09/2339/14

ניו יורק, 14 בנובמבר 1959

סודי-מידי

צור; פליטים.

א) הוועדה תשמע מחר בבוקר הצהרות המזכ"ל ודייוויס ותדחה התחלת הדיון למחרתיים 10/11.

ב) היתה לתקוע ולי שיחה ארוכה נוספת היום עם הנשר חבר משלחת ארצות־הברית שישב בוועדה וברטלט ממחלקת המדינה שמרכז העניין. השיחה חיזקה התרשמותנו על עמדת ארצות־הברית כדלקמן: אינם מגלים למה יהיו מוכנים להסכים לגופו של עניין אך אינם מוכנים לקבל כמספיק המשך ססו"ת [סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הערבים] באופן סתמי לאיזו תקופה שהיא. מבחינה תכסיסית, למדו לקח מאשתקד ובמקום לנקוט ביזמה, להישאר ואז לסגת, הם רוצים הפעם לשבת בחיבוק ידים ולתת לאחרים להגיד או להציע מה שרוצים. בסופו של דבר מוכרחים האחרים להציע להם הצעות ולא אכפת להם אם ייווצר קיפאון שיימשך עד סוף העצרת.

כשציינו שנציגים אחדים ממדינות תורמות אחרות שוקלים אפשרות למלא החלל הריק על־ידי עיבוד והפצת הצעת החלטה פחות או יותר לפי רצון דייוויס הגיבו הא[מ]ריקנים שזה מוצא קל line of least resistance ותגובתם היתה "שיעשו זאת ונצביע נגד".

ג) שוחחנו גם עם מספר משלחות מערביות אחרות ומסרנו להם תזכיר יסודי על אינטגרציה. הניו זילנדים עדיין נאמנים לעמדתם דאשתקד שעל ישראל למלא

140

1. ג׳ון דייוויס, מנהל סוכנות הסעד והתעסוקה מ־15 בפברואר 1959.

חובותיה בהתאם להחלטות או"ם. נמשיך הדיון אתם. הקנדים לומדים העניין וטרם גיבשו עמדה. בקשר לנורבגים, אנגן נמצא היום בוואשינגטון ומקווים לשמוע דעתו בארוחת צהריים ביום ד׳. האוסטרלים ניסו לנסח טיוטת הצעה לפי עצות דייוויס אך עדיין מחזיקים אותה בכיס עד שהתמונה תתבהר.

ד) לפי הנ"ל עלול העניין להתפתח בצורה יותר מסובכת ממה שחשבנו ואם האמריקנים מוכנים עד גבול מסוים להכריח העצרת to face up to the problem במקום סתם להתפטר ממנה, עלול הלחץ עלינו גם להתחזק. אנו מנסים לשכנע משלחות ידידותיות שישראל עושה כל מה שהמציאות מאפשרת לנו והם צריכים להאמין לנו ולוותר על הבעת אי שביעות רצון לגבי עמדתנו או על דרישות כלפינו שאין ביכולתנו למלאן. ברור שכל תוספת להודעתנו שאיננה מעוררת בעיות עקרוניות תהיה לעזר. בכוונתנו לנצל שחרור החשבונות בבנקים הישראלים כז׳סטה.[1] הוד האוסטרלי זרק רעיון שלפי דעתו היה עושה רושם חיובי דווקא על האפרו־אסיאנים וזה שנביע נכונות לקבל מספר סטודנטים ומשתלמים בשטחים טכניים חקלאיים וכו׳ מצעירים נבחרים ממשפחות פליטים. אפשר להוסיף שבמקרים אינדיבידואלים, אם סטודנט כזה רוצה אחר־כך להישאר ולהיקלט אצלנו נהיה מוכנים לשקול זאת. טרם היתה הזדמנות לחשוב על כך כאן אבל מבקשים תגובתכם הראשונה.[2]

קומיי

142

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW689

נוסח יוצא: 130.09/2313/1

ירושלים, 22 בנובמבר 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

הרמן, קומיי.

בשיחת ראש הממשלה עם הסנאטורים גור ומקגי[1] ב־22 בנוכחות ריד העלו הסנאטורים תכניתם להתקדם בפיתרון בעיית הפליטים על־ידי החייאת הפייסת

141

1. ישראל הודיעה ב־4 בדצמבר 1956 לוועדת הפיוס על החלטתה להפשיר באופן הדרגתי את חשבונות הפליטים בבנקים בישראל. עד סוף אפריל 1958 שוחררו על־ידי שני בנקים זרים הפועלים בישראל, בנק ברקליס ובנק עות׳ומאן, פיקדונות בסך 2 מיליון לירות סטרלינג. הפיקדונות בבנקים ישראליים, שהסתכמו בסך 140,000 לירות סטרלינג לא שוחררו עקב התנגדות משרד האוצר. הממשלה החליטה ב־7 באוגוסט 1958 שאם יתברר שההבטחה לוועדת הפיוס כוללת פיקדונות בבנקים ישראליים, הרי שגם אלה ישוחררו.
2. יחיל הגיב: "הצעת הוד איננה נראית לנו. חוששים כי הערבים ישימו אתה ללעג ולקלס, ולשם מה לנו להתבזות?" (ראה מברקו לקומיי, 834, 23.11.1959, 130.09/2333/18).

[ועדת הפיוס לארץ־ישראל] והרחבתה או הקמת גוף תיווך בין־לאומי אחר הנובעת למעשה מיזמת נאסר בנידון לאחרונה. בשיחותיהם עם נאסר ובירדן ובלבנון הרגישו ריכוך בעמדה הערבית ולדעתם מבין נאסר שגם לו עכשיו עניין חיוני לפתור בעיית הפליטים (כן הוא מבין שאין לזרקנו לים).

המנהיגים הערביים יודעים שלא תיתכן החזרה כוללת ואילו הסנאטורים סבורים שהפתרון העיקרי של הבעיה ביישוב הפליטים בארצות קליטתם הטבעית אלא שקיימת בעיית ה־face הפסיכולוגית והאמוציונלית וזכויות הפליטים. הגוף החדש ילמד אפשרויות ההתיישבות וההחזרה ויש למצוא נוסחה שתאפשר קיום זכויות הפליטים על־ידי החזרה שלמעשה תהיה רק trickle ושתוגבל לפליטים שיקבלו בכנות חוקינו וכו׳.

כן יעסוק הגוף החדש בהצעת ראש הממשלה לחוזה אי התקפה ועל־ידי התקדמות בשני המכלולים הללו תחול התקדמות ניכרת לקראת הסדר כולל.

ראש הממשלה הרצה טיעוננו ועמדתנו בהרחבה ובהזכירו פרשת שליח הנשיא 1956.[2] ציין שאינו מאמין בשינוי בעמדת נאסר אך ישמח אם קיים כזה. אנו מוכנים לשתף פעולה לפתרון בעיית הפליטים בין על־ידי מגע ישיר עם הערבים (עם נאסר בלבד או עם כולם) ובין על־ידי משא־ומתן עקיף באמצעות צד שלישי או גוף חדש. לא נקשור לזאת השגת שלום כולל. הוא מעדיף תיווך ארצות־הברית הרוצה בכנות בשלום באזור ובעולם ולא מוסד או״ם לגביו יש בעיות הרכב ושהוא אינו מאמין גם ביכולתו לבצע המשימה אך לא שלל לחלוטין גם מוסד כזה.

ראש הממשלה שאל גור אם הוא מוכן מיד להודיע תשובתו לנאסר וגור השיב שידווח לנשיאו ולהאמרשלד ושלדעתו חלה התקדמות חשובה גם מצדנו עליה הם שמחים מאוד. נראה שגור הושפע מהעדפתו הברורה של ראש הממשלה לתיווך אמריקני. ציין שמאמין שיהיה אפשר לגשת לפעולה ממש רק לאחר הבחירות בארצות־הברית שתעלינה לשלטון צוות חדש ובעל מרץ ממפלגתו.[3]

עוד נבריק.[4]

מאה״ב

142

1. הסנאטורים גור ומקגי ביקרו בנובמבר 1959 בכמה מדינות במזרח התיכון.
2. הכוונה לרוברט אנדרסון, שניסה בינואר 1956 לתווך בין ישראל למצרים בשליחות הנשיא אייזנהאואר.
3. הבחירות לנשיאות בארצות־הברית נועדו ל־8 בנובמבר 1960.
4. במברק נוסף (מס׳ 691, מיום 23.11.1959, בתיק 130.09/2313/1) נאמר כי גור התבקש לשמור דברי בן־גוריון כדברים שנאמרו בצורה לא רשמית. הסכים וציין שידווח לנשיא רק בשובו מהמזרח הרחוק במחצית דצמבר. לדעתו ב־1960 אפשר יהיה רק לעשות עבודות ראשוניות, ואילו פעולה של ממש תיתכן רק ב־1961.

143

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT879
נוסח נכנס: 130.09/2339/14

ניו יורק, 27 בנובמבר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

שרת החוץ, צור, העתק הרמן.

ב־26 בבוקר שוחחתי עם כמה מחברי משלחת ארצות־הברית בנפרד. הבוקר קיבלו הוראות ממחלקת המדינה לפיהן תגיש ארצות־הברית תיקונים להצעת ההחלטה הפאקיסטאנית.[1] מאחד מחברי המשלחת שביקשני לשמור שמו ודבריו בסוד נודע לי שהמשלחת נתבקשה להראות לערבים נוסח התיקונים ולספר לנו על תוכנם (כך נהגו האמריקנים גם בשנים הקודמות). בתנאי של סודיות מוחלטת הראה לי את הנוסח והרשה להעתיקו. עלינו להימנע כמובן מלגלות שהנוסח בידינו. להלן התיקונים:

Noting further that various suggestions have been advanced in debate with regard to reactivating PCC [Palestine Conciliation Commission] and having reviewed budget and noting with concern that contributions from member states are not sufficient decide to extend UNRWA for period of 2 years. Requests governments concerned to assist the agency in giving urgent effect to recommendations contained in paras 5,6,12, and 16 of part 2 of the Secretary General's report. Endorses proposals in para 47 of directors report and requests host governments to cooperate with him in giving urgent effect to these proposals. Requests the PCC in consultation with countries concerned to consider urgently what measures can be taken to enable the commission to discharge more efficiently the functions assigned to it in resolution 194 December 11th. Directs attention to the precarious financial position of the agency and urges governments to consider to what extent they can contribute or increase their contribution so that agency can carry out its program. Directs agency to continue its program of relief for refugees and in so far as financially possible to expand its programs for their rehabilitation. האיש סיפר שהערבים אתם שוחחו הבוקר היו נציגי קע"ם, ירדן ולבנון. הערבים

143

1. פאקיסטאן ואינדונזיה הגישו ב־23 בנובמבר 1959 הצעת החלטה (מסמך או"ם A/SPC/L.38) לפיה יוארך קיום ססו"ת בחמש שנים. לא דובר על החייאת או הרחבת ועדת הפיוס והיא מוזכרת רק בסעיף המבקש את ססו"ת להתייעץ עם הוועדה. סעיף בנוסח הזה היה כלול כבר בהצעות בעניין הפליטים משנים קודמות.

הבטיחו ללמוד ההצעות ולהגיב בהקדם. רק הלבנוני העיר שתי הערות: הביע ספק אם יש להזכיר הפייסת במבוא (כנראה בגלל הסתייגות הערבים מנאום ציילון) והתנגד להעברת הסמכויות לחינוך מססו"ת [סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הערבים] לממשלות ערב. למשלחת ארצות־הברית ידוע שגם ירדן מתנגדת להמלצה זו בדו"ח המזכ"ל.

יש לראות בתיקונים הנ"ל נוסח ראשוני. אחד האמריקנים הגדיר המצב כדלקמן: קיבלנו הוראות על עמדתנו אולם מנקודה זו ועד לניסוח העמדה במילים, מרחק רב. הם מעריכים שהתיקונים לא יהיו מוכנים להגשה רשמית לפני מחצית השבוע הבא. אמרתי לאמריקנים שנתייעץ ונודיע להם תגובותינו להצעותיהם אולם בשלב זה ברצוני לחזור ולהדגיש שיחסנו להחייאת הפייסת שלילי בהחלט כפי שכבר הודענו להם בוואשינגטון וכאן. סקרתי שורש הרעיון הזה והזכרתי ששוקיירי העלה אותו בצורה אחת, נאסר בצורה קצת שונה והרעיון נשאר ערבי בתוכנו ומגמותיו. ספק אם זו הדרך להוכיח לקונגרס התקדמות בשאלת הפליטים. יתר־על־כן הצבעתי על שיושב־ראש הפייסת, נציג טורקיה,[2] בהגדירו בנאום שנשא בוועדה אתמול את סמכויות הפייסת, הסתמך על החלטת 1952 ולא על ההחלטה המיושנת של 1948. החלטת 1952 נתקבלה במליאה ב־26 ינואר (שמה דגש על אחריות הצדדים להגיע לידי הסדר בינם לבין עצמם ומביעה הדעה שעל הפייסת לעמוד לרשות הצדדים ולסייע להם בהשגת הסדר. לעומת זאת החלטת 1948 דנה בהרחבה בשאלות כגון בינאום ירושלים שאני מניח שאין ארצות־הברית מעוניינת לעורר מחדש. האמריקנים השיבו שאין להם כל כוונה כזו. שאלתי אם עלינו להבין שהחליטו שאין לשנות הרכב הפייסת.

נעניתי ששוקלים העניין וטרם גיבשו עמדה סופית בנקודה זו. רוצים תחילה לשמוע תגובות אחרים להצעתם. ביקשתי שיעמדו במגע עמנו בכל שלבי גיבוש התיקונים, כן אמרתי שנגיב על הצעותיהם בהקדם.[3]

תקוע

2. הנציג הטורקי, טורגוט מנמנג'יאוגלו, ציטט בדבריו ב־25 בנובמבר את החלטת העצרת 512 (VI) מ־26 בינואר 1952, המציינת כי ועדת הפיוס לא הצליחה לקיים את המנדט שלה לפי החלטות שהתקבלו במושבים קודמים של העצרת, ומטילה את האחריות העיקרית להשגת הסדר על הממשלות הנוגעות בדבר, שנקראו להשתמש בשירותי האו"ם, כולל ועדת הפיוס. (ראה ,GAOR 14th Session , Special Political Committee, 158th Meeting, 25 November 1959, pp. 139-140.)

3. יחיל הגיב: "רכזו המאמצים נגד החייאת הפייסת [ועדת הפיוס] והרחבתה. על שאר הנקודות במברקך נגיב לאחר התייעצות. מציע לא להתייחס להחלטת 1952 המדברת על הסדר בהתאם להחלטות או"ם והקוראת לפייסת לפעול לביצוען." (ראה מברקו TNW706, בתיק 130.09/2340/7.)

144

מ׳ קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT885

נוסח נכנס: 130.09/2339/14

ניו יורק, 28 בנובמבר 1959

צור, יחיל, הרמן; פליטים.

א) גיבוש נוסח התיקונים האמריקנים ומשא־ומתן משלחת ארצות־הברית עם המשלחות הערביות על בסיס תיקונים אלה מביאים אותנו לשלב חדש בהתפתחות הדיון. אנו מוסיפים להביע התנגדות נמרצת להחייאת הפייסת [ועדת הפיוס] או להקמת גוף חדש, אולם ברור שהמצב מחייבנו להתרכז גם במאמץ לתקן את ההצעות האמריקניות ולהגדיר תפקיד ועדת הפיוס בצורה נוחה ביותר מבחינתנו.

ב) שוחחתי אמש עם הנצ׳ר Hancher נציג ארצות־הברית בוועדה, וחזרתי על התנגדותנו לחידוש פעולות הפייסת. הנצ׳ר סיפר שהערבים כבר הגישו הצעותיהם בתגובה לתיקונים האמריקנים והשיחות אתם נמשכות.

ג) שני צירי פעולה לפנינו:

עלינו להביא מספר משלחות ידידותיות לדרוש מארצות־הברית לתקן את הצעותיה, ועלינו להמשיך במאמצינו הישירים כלפי ארצות־הברית.

ד) ניסחנו כמה תיקונים שנמסרו אתמול לאוסטרלים ולהולנדים — לא כתיקונים שלנו אלא כרעיונות לתיקונים ששתי משלחות אלה יכולות לתבוע בשמן, התיקונים מוברקים אליכם בנפרד.[1] העיקרי ביניהם שהעצרת תבקש מהפייסת להתייעץ עם הצדדים לגבי ביצוע תפקידיה בהתאם להחלטות 48[19] ו־52[19]. כזכור לפי החלטת 52[19] היתה הפייסת צריכה לסייע לצדדים להגיע לידי הסדר ביניהם. החשוב מבחינתנו הוא שהחלטה זו מגדירה תפקיד הוועדה כמשני לחובה המוטלת על הצדדים להגיע להסכם על־ידי משא־ומתן ישיר. ברור שאף נוסח זה אינו נוח ביותר מבחינתנו כי ההחלטה קוראת להסדר בהתאם להחלטות האו״ם, אולם הוא עדיף על הגדרת סמכויות הפייסת לפי החלטת 48 בלבד. אני מפנה תשומת־לבכם לכך שאפילו בנוסח ההחלטה שאנו יזמנו ב־52[19] ושנתקבלה בוועדה מבלי לזכות באישור המליאה, נתבקשו הצדדים להגיע לידי הסדר bearing in mind resolutions of UN on Palestine question.

ועדת הפיוס נתבקשה להמשיך בביצוע תפקידיה.

"entrusted to it under General Assembly resolutions".

ה) במגעינו עם האמריקנים נוסיף להביע התנגדות נמרצת לרעיון הפייסת. בשיחה עם הנצ׳ר אמרתי שאם יש בכלל מקום ליזמה חדשה לקראת פיתרון בעיית הפליטים, הרי כפי שאמר ראש הממשלה לסנטורים, כדאי שהיא תבוא באמצעות

144

1. ראה קומיי אל צור, יחיל והרמן, NWT886, 29.11.1959, 130.09/2339/10.

ממשלת ארצות־הברית. אך אם יש סיכוי כלשהו להצלחת יזמה כזו הוא יתערער לחלוטין על־ידי פעולה מחודשת של גוף או"ם. הן אנו והן הרמן רוצים לדעת האם מותר לחזור על דברי ראש הממשלה בשם ממשלת ישראל.

ו) חזרנו ופנינו היום למחלקת המדינה בדרישה לשתפנו בתהליך גיבוש ההצעות, ותגובתם היתה שהנם מצפים לגיבוש סופי עד לאמצע השבוע הבא או לקראת סופו, ומוכנים להיפגש ולדון עמנו ביום ב׳ הקרוב.

ז) הדיון הכללי עומד להסתיים ביום ב׳ ואז מצפים להפסקה והתחלת הדיון על הסעיף הבא, עד שתהיה הצעת ההחלטה מוכנה. הנואמים שנשארו בדיון הכללי הם טאנוס, שוקיירי, קומיי ונציג בלגיה. מכין עתה טיוטת נאום ואתייעץ עליה עם חברי המשלחת והרמן שיבוא לכאן מחר בבוקר.

ח) ניתוח הדיון הכללי אינו בוער, לעומת ההתרכזות במצב המעשי כנ"ל, ונעשהו בשלב מאוחר יותר.

קומיי

145

ח׳ יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם

Ch. Yahil to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW708

נוסח יוצא: 130.09/2340/3

ירושלים, 29 בנובמבר 1959

ס ו ד י ב י ו ת ר - ב ה ו ל

שלכם 885–886[1] נידון בפגישה של ראש הממשלה ושרת החוץ ולהלן הנחיותיהם:

איננו גורסים שגם אם סכנת תחיית הפייסת [ועדת הפיוס] היא ממשית עלינו להציע תיקונים בניסיון שווא להחליש במידת־מה החלטה שאנו שוללים אותה מיסודה ונילחם בה נמרצות. עליכם להפסיק מיד הכנסת תיקונים. עמדתנו: מתנגדים בכל תוקף לכל החלטה שתזכיר איזו בעיה שהיא מחוץ לבעיית הפליטים, ולא נשתף־פעולה עם גוף של או"ם אשר יוטל עליו הטיפול בבעיות שאבד עליהן הכלח [כגון] נוסח החלטת 194(3) מ־1948 או אפילו החלטת 1952. עמדה זו יש להביא לידיעת המשלחות בצורה חד־משמעית.

עמדתנו לבעיית הפליטים נשארת ביסודה כבנאום אבן מאשתקד.[2] צריך להזכיר כי גם לנו תביעות (רובע יהודי בירושלים, יישובים בסביבת חברון ובצפון ירושלים, הון יהודי עיראק ועוד) ולא רק לערבים. תוכלו לציין נכונותנו לדון על בעיה זו אך

145

1. מס׳ 144 והערה 1 שם.
2. ראה מס׳ 133, הערה 2.

עליכם לעשות זאת תוך הדגשה שהפתרון המעשי אפשרי רק ביישובם של הפליטים בארצות ערב. אנו מוכנים לדון על הבעיה במשא־ומתן ישיר אם עקיף גם לפני הסדר הבעיות האחרות. בשלב זה איננו מפרשים מה פירוש "עקיף". לידיעתכם: בכל הנוגע לפייסת, נשתף פעולה אתה רק אם יוגבל תפקידה ברורות לתיווך בין הצדדים בשאלת הפליטים.

להרמן: הנ"ל גם לקראת שיחתך עם וילקוקס.[3] תוכל להודיע שנקבל ברצון תיווך אמריקני במשא־ומתן בינינו ובין שליטי ערב בפתרון בעיית הפליטים.

יחיל

146

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT945
נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 30 בנובמבר 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

שרת החוץ; השיחה עם וילקוקס היום.

נוכחו לאדלו, פאלמר, אנדרסון וראאל. אמרתי שבירתי שאלתו בשיחה הקודמת[1] לגבי עמדתנו לקראת המשך הטיפול בבעיית הפליטים לאור שיחת הסנאטורים.[2] אנו חפצים בהתקדמות וסבורים שהדרך הטובה היא משא־ומתן ישיר. אם יתברר שהזמן לא בשל, נסכים לעקיף ואז נעדיף שארצות־הברית תיצור הקשר עם הערבים. זה משום שמקובל עלינו רצונה בפיתרון ממשי וביציבות ומשום שידוע לנו כי היא מבינה הגישה שתיתן תוצאות ולא תוליך לכישלון. עמדתנו לגוף הבעיה ידועה להם. שאלתי למחשבותיהם בשלב זה, וילקוקס השיב שאינן מגובשות עדיין. העבירו לניו יורק כמה רעיונות אך הדברים טרם קיבלו לבוש מוגדר.

נראה להם שנחוץ מכשיר כלשהו לקידום העניינים ונראה שהפייסת [ועדת הפיוס] ניתנת להפעלה לצורך זה. הוא מקווה שאיננו מתנגדים לשימוש בפייסת.

3. ראה מס' 146.

146

1. השיחה התקיימה ב־25 בנובמבר 1959. עליה דיווח הרמן במברק למשרד החוץ, WNT941, 25.11.1959, 130.09/2314/9. וילקוקס שאל אם מותר להניח כי ישראל מוכנה לעשות צעד שיאפשר להזיז את בעיית הפליטים מקיפאונה.
2. ראה מס' 142.

בהקשר זה ציין שהתרשם מדוח הסנאטורים שראש הממשלה אינו שולל הפייסת הקיימת. בתשובה אמרתי שעליו להבחין בין שני דברים שונים. אם ארצות־הברית רוצה להפעיל הפייסת כמכשיר לקשר עקיף אפשר לשקול הדבר בהנחה שמדובר בטכניקה של קשר בינינו לבין הערבים לשם משא־ומתן. לשם זה לא דרושה שום החלטה חדשה. אם מדובר בהחייאת הפייסת בצורה ולתפקידים בלתי מעשיים, לא נוכל לשתף פעולה ונראה בצעד כזה נסיגה לאותו ברוץ בו נתקעה העגלה לפני עשר שנים. מהמגע עם משלחתם בניו יורק התרשמנו שיש סכנה שתנוסח החלטה שתחזק התפיסה הערבית הקלסית עם כל הסבך של זכות בחירה חופשית והחזרת פליטים. וילקוקס מיהר להדגיש שאינם חפצים בנסיגה והסכים שיש להישמר מכך אולם מחלקת המדינה שאבה עידוד משיחות עם ערבים לאחרונה. הללו [.....][3] אינו משלה את עצמו ובוודאי יהיו מכשולים אין ספור אולם נראה למחלקת המדינה שחלה תמורה אצל הערבים. לאדלו הוסיף כי היו לארצות־הברית שיחות ממש עם הערבים בקיץ ולאחרונה ומחלקת המדינה מעודדת.

וילקוקס טען שבידנו לתת לדברים הדחיפה הדרושה כדי להפכם לתהליך ממש. אינו מוסמך להציע מה עלינו לעשות, אם לצאת בהצהרה מסוימת או להודיע בשקט על ויתור, אך נראה לו שהשעה כשרה למין דבר כזה שהיה עוזר לערבים לזוז בכיוון הרצוי. לאדלו הסביר מדוע נראה כי הפייסת מכשיר רצוי. כיוון שמשא־ומתן ישיר עדיין לא ייתכן נחוצה לערבים כסות מתאימה. בהיותם חשדנים ורגישים לא יאותו לתהליכים חדשים או גוף חדש. [מכיוון ש]הפייסת כבר קיימת ואף תתחיל לטפל עכשיו מחדש בבעיית הפליטים לא יהיה בכך חידוש מרעיש. הערתי בעניין חשדנות שאנו אומרים כבדהו וחשדהו. ראש הממשלה היה ספקני לגבי מה שאמרו לו הסנאטורים מפי נאסר ויש כל היסוד לספקנות לאור האיבה הערבית הפעילה מחוץ להקשר הפליטים כגון החמרת החרם והניסיון של קע״ם לחבל בהסכם המולטילטרלי.[4] אלה צעדי איבה מובהקים והם מחזקים אצלנו החשד שהערבים חותרים למעשה להחלטה שתחנוק סיכוי התקדמות ותחזיר אותנו ל־1948. אנו אמנם נדע לשמור על עניינינו החיוניים כי עיקר מדיניותנו לשמור על קיום ישראל. אולם אם יש רצון להתקדם לפיתרון בעיית הפליטים יש ללכת בדרך אחרת. לגבי רגישות הערבים הגענו למסקנה שזו אצלם מדיניות מחושבת נוחה להם. ג׳סטה מצדנו יכולה לנבוע רק מתהליך של משא־ומתן אחראי ורציני. דאגתנו היא שהחלטה בלתי זהירה תחזק נוקשות הערבים ותהווה בשבילם מכשיר תעמולתי ובכך תחסום הדרך למשא־ומתן. למעשה נראה לנו שבדיוק לזה הערבים חותרים.

וילקוקס אמר שכידוע הערבים אינם רציונליים וסובלות מכך ארצות־הברית וישראל. מאשימים את הראשונה בהקמת ישראל וחיזוקה. כיוון שיש לנו עסק עם גורם כזה הרי שמצד ארצות־הברית וישראל צריך לבוא המאמץ להתקדם. כאן הפליג בהדגשת החשיבות מבחינתנו בחיסול בעיית הפליטים וטען שכדאי לנו אפילו לעשות ויתור או לסבול loss of face. השבתי שאנו למודי ניסיון מר. ההיגיון היה אומר שלא נסכים בכלל לדון בפליטים ללא הסדר של[ו]ם. בכל זאת עשינו

3. מספר מילים חסרות במקור.
4. ראה פרק יד.

ויתורים לא רק בקשר לפיקדונות[5] אלא בעצם הנכונות להפריד בין בעיות הפליטים והשיקום ובעיות אחרות כגון האיבה הערבית הפעילה. לשום ויתור שלנו לא היה הד והדדיות. היו בעיות בין־לאומיות אחרות טעונות רגישות ורגשנות כגון קפריסין וטרייסט[ה] וההלו הגיעו לפיתרון בתהליך של משא־ומתן ויש ללמוד מהעבודה שהדבר הושג מחוץ לאו״ם.

וילקוקס חזר וטען שאין לו רושם שהערבים חותרים להחלטה שתקיים ותחריף הקיפאון. השבתי שהדבר יכול להיבחן רק בתהליך של משא־ומתן ואין לעשות דבר שיסכן הסיכוי לכך. וילקוקס הסכים מצד[ו]. הוא חפץ לנצל כל הזדמנות לקדם העניין לקראת פיתרון ונדמה לו שהזדמנות כזאת קיימת עכשיו וחובה לנצלה.

בסוף השיחה ביקשתי שיקיימו מגע אתנו במשך הימים הקרובים.

סיכום:

א) ייתכן שמחשבות מחלקת המדינה לגבי נוסח ההחלטה אינן מגובשות עדיין.

ב) חושבני שישקלו אזהרתנו לגבי הסכנה שנוסח לא זהיר עלול להחזיר הגלגל אחורנית.

ג) הם מקבלים עמדתנו שפיתרון הבעיה בעיקרו מחוץ לישראל.

ד) הם סבורים שהערבים התקרבו למחשבה זאת, אך לדעתם התקדמות ממש מותנית בהבהרת עמדתנו מעבר למה שהובהר עד עכשיו.

ה) מחלקת המדינה משתעשעת ברעיון שנחוצה החלטה שתהווה לחץ גם עלינו ושתקל עליהם את מלאכת התמרון וברור שכרגע נראה להם שהחייאת הפייסת על סמכויותיה המקוריות הנה [.....].[6]

ו) נקטתי בקו של אזהרה להם שהדרך הזאת מפילתם בפח הערבי ומעמידה אותנו במצב בו לא נוכל לשתף פעולה.

ז) דרוש לחץ נוסף כדי לחזק בהם החשש שהחלטה בלתי נכונה עכשיו תמנע ההתקדמות הרצויה להם.

הרמן

5. ראה מס׳ 141, והערה 1 שם.
6. מספר מילים חסרות במקור.

147

ח׳ יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם

Ch. Yahil to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW719

נוסח יוצא: 130.09/2340/3

ירושלים, 2 בדצמבר 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

הרמן, קומיי; שיחת שרת החוץ — ריד ב־2.12; נכחו ויליאמס ולוקלינג, יחיל ואליאב.

שרת החוץ פתחה בהגדרת עמדתנו לבעיית הפליטים:

א) אנו רוצים שהבעיה תיפתר;

ב) אנו מוכנים לעשות כמיטב יכולתנו לסייע לפתרון שהוא לדעתנו יישוב הפליטים בארצות ערב.

פתרון זה לבעיה לא רק טוב לישראל כי אם גם לפליטים עצמם ולעולם כולו. אם למשל הצענו להחזיר 100 אלף ב־1949 הרי השתנו המסיבות וכיום אף החזרה כזאת תביא רק נזק לכל הנוגעים בדבר. מאידך, כבר עשינו ג׳סטות שונות כגון איחוד משפחות והפשרת החשבונות מבלי שהביאו לכל תמורה או תזוזה אצל הערבים.

כאן ציין ריד שכבר החזרנו קרוב ל־40 אלף בצורות שונות. שרת החוץ הדגישה נכונותנו לשלם פיצויים וציינה נכונותנו להפריד בטיפול בבעיית הפליטים ממכלול בעיית יחסינו עם הערבים אולם אך ורק בתנאי שיהיה מאמץ לפתור הבעיה. הזכירה תביעותינו לפיצויים עבור רכוש יהודי בארצות ערב ולשאלת ויליאמס ציינה שאנו עוסקים בקביעת שיעורם. כאן שאל ויליאמס לתביעותינו עבור רכוש ונכסים יהודיים שבירדן. שרת החוץ אמרה שהן קיימות אך שבוודאי נוכל להגיע לידי הסדר בבוא השעה. המשיכה שאנו יודעים שהקונגרס אינו רוצה להמשיך להוציא כספים למען הפליטים ללא תוחלת לפתרון ושהיא מבינה מגמה זאת. אולם לא נוכל להסכים כצעד מעשי כביכול לקראת פתרון [ש]יחייו את החלטת 1948 ויתנו לפייסת [ועדת הפיוס] מנדט חדש לבצעה. לאחר שתארה השלילה שבכך, ציינה שאנו מוכנים להסכים לכל היותר ל־go between בינינו ובין הערבים, כדי להביא למשא־ומתן ישיר או עקיף על בעיית הפליטים אך אין לדבר זה ולא כלום עם החלטת 1948 שמתה.

כאן שאל ריד אם נסכים שהפייסת תופעל רק לפתרון בעיית הפליטים ובלי צמידות להחלטת 1948. שרת החוץ השיבה שנסכים ל־good offices של הפייסת להביא לשיחות ישירות או עקיפות עם הערבים לפתרון הבעיה. שרת החוץ המשיכה בהסבר הפסול שברעיון ״הבחירה החופשית״ ורעיון ההחזרה בהצביעה על ההצעות הקונסטרוקטיביות שבדו״ח האמרשלד המתוות דרך נכונה לפתרון. הדגישה שאפשר לבצען רק אם הערבים ידעו שאין להחזיר הפליטים לישראל והחייאת החלטת 1948 תשיג בדיוק ההפך. מכל מקום, עם כל גישתנו החיובית

לאו"ם לא ניתן לו להכריחנו לאבד עצמנו לדעת. לא נשתף פעולה עם הפייסת בצורה כזאת ולו גם אם נישאר יחידים בהתנגדות להחלטה שתחייה אותה. לעומת זאת, אנו מוכנים להושיט עזרה כלכלית ליישוב הפליטים ואף סיוע טכני לכך. כן נהיה מוכנים לקבל מספר מוגבל חזרה וכאן הזכירה מספר של 10,000–20,000, בתנאי שאלה יהיו האחרונים שטעונים שיקום. בסיכומו של דבר לעזור לפליטים כמיטב יכולתנו — הן, אך לסכן עצמנו עד כדי איבוד לדעת — לאו.

בצאתנו שוב ביקש ויליאמס שנחזור על הגדרת שרת החוץ ביחס לצורת ההפעלה של הפייסת שנהיה מוכנים להשלים עמה. שוב השבנו שהמדובר הוא אך ורק ב־good offices המיועדים להביא לשיחות ישירות או עקיפות לפיתרון בעיית הפליטים וזו בלבד.

בארוחה שהתקיימה לאחר מכן עם האמריקנים ושבה השתתף גם ליאו [כהן], המשכנו להרביץ תורה כנ"ל והבהרנו שזו היתה בדיוק כוונת ראש הממשלה בשיחתו עם הסנאטורים.[1] כן הטמענו הפתעתנו שדווקא ארצות־הברית תעלה הצעה כזאת שהן פוגעת כה חמורות בנו והן מסכלת מראש כל סיכוי להתקדמות במידה שהוא קיים.

ריד אמר שמבין עמדתנו יפה ויבריק מיד.

יחיל

148

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT905

נוסח נכנס: 130.09/2339/20

ניו יורק, 3 בדצמבר 1959

ס ו ד י ב י ו ת ר - ב ה ו ל

שרת החוץ; יחיל.

ה פ י י ס ת [ועדת הפיוס]. האמריקנים הראו לנו היום נוסח מתוקן שקיבלו ממחלקת המדינה, שלנו 904.[1] ניסו לשכנענו שנוסח זה בעצם אינו מחייב הפייסת

147

1. ראה מס' 142.

148

1. במברק זה נמסר הנוסח האחרון המלא של הסעיף בדבר ועדת הפיוס כדלהלן: Requests the Palestine Conciliation Commission to reexamine the possibility of securing the implementation of para 11 of resolution 194 (III). (ראה תקוע אל יחיל והרמן, 904, 3.12.1959, 130.09/2339/20.)

לשום פעולה רצינית ותהיה לזה משמעות מיוחדת רק אם ננפח העניין על־ידי תגובה פומבית. הגבנו בשלילה מוחלטת הן לגבי העיקרון והן לגבי הניסוח, אך לא הזזנו אותם. ברקו אמר לנו גלויות שמחלקת המדינה לא קיבלה ההתנגדות של לודג׳ ושלנו השכנוע צריך להיות בוואשינגטון ולא כאן. המזכ״ל גם כן אישר שהביע דעתו השלילית. טרם שמענו תוצאות שיחת הרצוג וילקוקס — היום אחר־הצהריים.[2]

לגבי תיקונים אחרים, כנראה הגיעו לפשרה עם הערבים על הארכת ססו״ת [סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הערבים] לעוד שלוש שנים עם review אחרי שנתיים. בסעיף ב־preamble המתחיל noting with regret עומדים האמריקנים על החזרת הזכרת המושג אינטגרציה שנמחק בהצעה הפאקיסטאנית. זאת אומרת, הנוסח המסורתי במלואו.

בהנחה שהתיקונים יוגשו מחר בבוקר ושתהיה הצבעה ביום ו׳, אנו מציעים שנתנהג בוועדה כדלקמן:

א) להביע דעתנו שהחייאת הפייסת אינה צעד קדימה אלא צעד אחורנית ולהצביע נגד התיקון בהצבעה נפרדת עליו.

ב) יחד עם הסתייגות לגבי הסעיף הזה להימנע על ההחלטה כולה. מעמדנו המוסרי ייפגע אם נהיה היחידים להצביע נגד החלטה המאפשרת המשכת סיוע לפליטים ודבר כזה איננו נחוץ לשמירת עמדנו לגבי הפייסת.

ג) נימנע מלהצהיר בפומבי שנסרב אחר־כך לשתף פעולה עם הפייסת בהתחשב עם השיקולים הבאים:

1) אולטימטום כזה לא יניע האמריקנים לסגת [ולא] ישנה תוצאות ההצבעה ורק יעשה רושם שלילי לדעת הקהל באו״ם ומחוצה לו.

2) אין להבליט הגרסה שהערבים ניצחו אותנו ושאו״ם קיבל דעתם לגבי פירוש ההחלטות הקודמות ובעיקר סעיף ו׳. אנו נלחמים כל הזמן נגד ההאשמה הערבית שישראל מפירה החלטות או״ם והצהרה כזאת תחזק טענה זו.

3) אחרי העצרת כאשר הפייסת תפנה אלינו נחליט איך להגיב — בהודעה שלא נשתף פעולה או בתשובה שפירושה המעשי כזה מבלי לתת לפייסת לדון בפירוש שסירבנו לשתף פעולה.

מבקשים אישור לקווים הנ״ל.[3]

קומיי

2. לא נמצאו פרטים על שיחה זאת.

3. בתשובתה ציינה שרת החוץ שישראל מתייחסת בחומרה רבה לתיקון האמריקאי, גם בניסוחו החדש. לפיכך הונחתה המשלחת להתנגד לסעיף המדבר על ועדת הפיוס ולהימנע על ההחלטה כולה. (ראה מברקה TNW725, 3.12.1959, 130.09/2340/3).

149

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT914
נוסח נכנס: 130.09/2339/20

ניו יורק, 3 בדצמבר 1959

סודי-מידי

שרת החוץ, יחיל;
המצב העובדתי:

1) משלחת ארצות־הברית הגיעה הערב להסדר כולל על נוסח ההחלטה עם משלחות 3 המדינות המארחות זאת אומרת ירדן, קע"ם ולבנון לפי הקווים הכלליים הבאים:

(א) ב־preamble נשאר הסעיף שמתחיל עם noting with regret כמו שהיה אשתקד.

(ב) לגבי הפייסת [Palestine Conciliation Commission] requests PCC further efforts securing implementation para 11.

(ג) הסכמים חדשים, בין ססו"ת [סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הערבים] והממשלות לפי סעיף 47 בדו"ח ססו"ת. ב־preamble יופיע גם סעיף חדש המדגיש שסו"ת גוף משנה של או"ם ושאמנת הפריבילגיות חלה עליה.

(ד) תיקון הרשימות בהתאם לסעיפים 17 ו־18 בדו"ח ססו"ת.

(ה) Self support and vocational training to be intensified as far as financially possible.

(ו) העברת בתי הספר לא נזכרה בפירוש.

(ז) הדגשת הצרכים הכספיים וקריאה למדינות לתרום יותר.

2) 3 המשלחות הערביות הנ"ל מתחייבות להצביע בעד ההחלטה אך משלחות ערב אחרות לא נכללו בהסדר.

3) ארצות־הברית לא תופיע כשושבינה לשום דבר ועל 3 משלחות ערב לדאוג להגשת ההצעה לוועדה או על־ידי הצעה מתוקנת מטעם אינדונזיה ופאקיסטאן או על־ידי שושבינות רחבה יותר. על זה הם צריכים להתייעץ מחר עם יתר הערבים ועם שני השושבינים ומצפים כעת שההצעה תוגש לא לפני שבת ושהדיון בהצבעה יהיה ביום ב'.[1]

מסקנות והצעות.

4) משלחת ארצות־הברית סיימה תפקידה בעניין ואין כבר להתווכח אתם.

149

1. אכן פאקיסטאן ואינדונזיה הגישו ב־5 בדצמבר הצעת החלטה מתוקנת, מסמך או"ם /A/SPC L38/Rev. 1. הצעה זאת התקבלה במליאה ב־9 בדצמבר 1959. בעד ההצעה הצביעו 80 מדינות, לא היו מתנגדים וישראל הצביעה נגד סעיף 4 ונמנעה על ההחלטה כולה. את ההחלטה במלואה — ראה מס' 151 (נספח א).

5) על־ידי שיחת הרמן–הרטר[2] מחר והתערבות אחרת מהצד יהיה ניסיון אחרון לשנות ההחלטה, אך קשה להניח שארצות־הברית תחזור מההסדר עם הערבים בשלב כה מאוחר אלא אם הערבים עצמם פתאום יתעקשו וייסוגו.

6) לפי דעתנו עלינו להצביע נגד הסעיף על הפייסת ולהימנע על ההחלטה כולה בהודעה קצרה כהסבר להצבעה מציעים שנגיד במשפט אחד שהסעיף על הפייסת לא נראה לנו כצעד קונסטרוקטיבי לעומת זאת, ממשלת ישראל נשארת מוכנה לנהל משא־מתן ישיר או עקיף ושאנו שמחים שעיקרון זה נתחזק בדיון. נוסחה כזו תשמור על עמדתנו כלפי PCC מבלי להבליט שקיבלנו מכה רצינית או שנוצרה התנגשות בין ישראל לבין החלטות או״ם.

7) ננסה גם להביא כמה משלחות ידידותיות לפחות להימנע על סעיף הפייסת ולהסביר זאת על־ידי הדגשת הצורך במגע ישיר בין הצדדים.

8) גם בהדרכת העיתונות כאן נושפע על־ידי השיקולים בסעיף 3 הנ״ל.

הנ״ל על דעת המשלחת והשגרירות.

קומיי

150

א׳ הרמן אל משרד החוץ

A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT950

נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 4 בדצמבר 1959

סודי-בהול

שרת החוץ; העתק נאום [הנציגות לאו״ם].

בשיחה עם הרטר נוכחו לואיס ג׳ונס וילקוקס, ואראל. הרצוג נמצא בניו יורק מאתמול לפי בקשתי ומושך משם חוטי לחץ כולל פולטון, בלאושטיין, קלוצניק ויעבץ ועל זה נדווח לחוד.[1]

לפני כניסתי למשרדו יצאו משם הארט, מאייר, לאדלו וּואהל. הסברתי שאני נאלץ לפי הוראות ממשלתי לתבוע שיחה אתו. הבהרתי עוד לפני שבוע למחלקה

2. ראה מס׳ 150.

150

1. במברק השגרירות למשרד החוץ (TNW953, 7.12.1959, 130.09/2314/9.) דווח כי משלחת מועדון הנשיאים נפגשה עם הרטר והעלתה בפניו בין היתר את עניין הפליטים. הרטר הצדיק את עמדת ארצות־הברית ואמר כי הגיע הזמן להזיז את העניין, וכן כדי להצדיק את מדיניותם כלפי הקונגרס. הוסיף שאינו מבין מדוע ישראל מודאגת כל כך לנוכח הרכב ועדת הפיוס ולנוכח הכוונה של ארצות־הברית שהוועדה תפעל רק כמתווכת.

נכונות ממשלת ישראל למשא־ומתן ישיר או עקיף לפיתרון בעיית הפליטים ומסרתי שאנו מתנגדים להחייאת הפייסת על־ידי החלטה.[2] כן הדגשתי שלא תהיה התקדמות אלא להפך על־ידי הזכרת 1948. הכל יודעים שפיתרון בקליטה והמעשה נחסם על־ידי סרבנות הערבים. החייאת הפייסת תחזק הסרבנות ותשלהב מחדש הגורמים הנפשיים ותגביר התיאבון הערבי. אין אפשרות להכתיב למדינה עצמאית מי יורשה ומי לא יורשה להיכנס לשטחה וכל בעיה הנוגעת בנו צריכה להסתדר במשא־ומתן. מוכנים ל־good offices וכל גישה אחרת חייבת להראות כנעוצה ביזמה ערבית להתנקש בריבונותנו ולזה לא נוכל לתת יד. הערבים ינצלו ההחלטה המוצעת אם תתקבל ותתחיל מערכת תעמולה חדשה גם בתוך מחנות הפליטים נגדנו. דברים אלו הובהרו על־ידי שרת החוץ לריד. לאחר שהבהרנו כל זאת מוסרים לנו ממשלחתם בניו יורק שארצות־הברית עיבדה יחד עם הערבים נוסח הקורא לפייסת לעשות מאמצים נוספים לבצע החלטת 48. אם יעמוד נוסח זה, נהיה חייבים לראות בו פרס נוסף לסרבנות הערבית וזה על רקע איבה והתנכלות גוברות. יש לי הוראות לבקש עיון מחדש וכפי שנמסר לשגריר לא נוכל להסכים בהקשר הפייסת ליותר מאשר good offices.

הרטר השיב שמוכרחה להיות תזוזה כי אחרת לא יקציב הקונגרס כסף לפליטים. יהא אפילו ספק של התקדמות משהו שבמשהו שהממשל יוכל להציג כפתח תקווה. אשר לפייסת אינו מבין חששותינו כי הרי זו נקראת רק לעשות מאמץ נוסף and this could only mean good offices. It could not be anything else. ברור להם שהפייסת קיימת ואפשר להפעילה אולם בלי שהסבר כתוב בהחלטה אין במה לבוא לקונגרס. המזכיר דיבר bluntly עם הערבים והסביר להם שאם לא תיראה התקדמות מצדם לא יהיה כסף. הסכימו לצעדי התחלה כפי שהתבטא בנוסח אולם בלי הזכרת [19]48 לא יהיה מאומה. הרכב הפייסת לא יוכל להיות יותר טוב מבחינתנו. יושבים בה ידידי ישראל והפייסת לא תנסה דבר חוץ מתיווך ורק בעניין הפליטים. הוא מעריך העדפתנו אותם כמתווכים אולם דבר כזה לא יוכל להיכתב בהחלטה. אולי הפייסת תיכשל אולם הניסיון יהווה דבר־מה בשביל הקונגרס. [ל]שאלתי האם זו ההתקדמות היחידה כביכול בהחלטה השיב וילקוקס שהכניסו גם נקודות שונות מדוח המזכ״ל.

הגבתי שברור איזה פירוש יתנו הערבים להחלטה והדבר רק יעורר תקוות שווא ונימצא כולנו בנסיגה והוספתי שהיו בעבר מקרים שניתוחינו של הנפש הערבית צדקו. המזכיר השיב שאינו יודע באיזו מידה התפתחה מחשבתנו לגבי פתרון בעיית הפליטים וזה ענייננו אנו. אולם החלטת [19]48 מצויה בספרים והאו״ם אינו יכול להתעלם ממנה.

אי אפשר עוד לתמרן אולם גם ניסיון לחפש ניסוח אחר חייב להסתיים באותם הדברים למעשה. ברצונו להבטיחני שארצות־הברית מונעת בעניין זה רק על־ידי לחץ הקונגרס ואין עושים דבר מתוך רצון רע חלילה כלפינו אלא רק לקדם הפתרון לבעיית הפליטים. כאן הוסיף וילקוקס שהברירה בפניהם היא החלטה כפי שהיא

2. ראה מס׳ 146.

מנוסחת או שום החלטה בכלל. המזכיר חזר ואמר כי מובן שהפייסת תנסה רק good offices. אמרתי שלצערי לא שוכנעתי כי הם הולכים בדרך הנכונה. שאלתי אם בנאום נציגם בוועדה יהיה הד לדברים ששמעתי ממנו על אופי הפייסת כמוסד של good office המזכיר התחמק באמרו שאין טעם להיכנס לעניין זה בפומבי ויש להשאיר התפתחות הדברים לגבי הפייסת לאחר ההחלטה להתפתחות שקטה ברוח הדברים שאמר לי.

חזר והדגיש וביקש וקיבל לכך אישור של וילקוקס, שהרושם שלהם הוא שהערבים זזים מהנקודה המתה. ייתכן והניתוח שלנו לגבי תגובות הערבים צודק אך הם מצדם אינם חושבים כך.[3]

הרמן

151

נספח א
APPENDIX A

החלטה 1315(XIII) של העצרת הכללית של האו"ם מיום 12 בדצמבר 1958 בעניין הפליטים הערבים
United Nations General Assembly Resolution 1315(XIII) of 12 December 1958 on the Arab Refugees

The General Assembly,

Recalling its resolutions 194(III) of 11 December 1948, 302(IV) of 8 December 1949, 393(V) of 2 December 1950, 513(VI) of 26 January 1952, 614(VII) of 6 November 1952, 720(VIII) of 27 November 1953, 818(IX) of 4 December 1954, 916(X) of 3 December 1955, 1018(XI) of 28 February 1957 and 1191(XII) of 12 December 1957,

Noting the annual report of the Director of the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East and in particular the observations relating to the expiration of the Agency's mandate on 30 June 1960, and noting the report of the Advisory Commission of the Agency,

Noting with regret that repatriation or compensation of the refugees as provided for in paragraph 11 of General Assembly resolution 194(III), has not been effected, that no substantial has been made in the programme

3. ניסיון אחרון לשנות את העמדה האמריקאית נעשה בפגישת בן־גוריון עם השגריר ריד ב־6 בדצמבר 1959. בתיקי משרד החוץ לא נמצא דיווח על פגישה זאת, ואילו בתיעוד האמריקאי היא נזכרת רק בהערת שוליים, לפיה ראש הממשלה לא נראה מאושר אך גם לא נראה מודאג מההחלטה ואמר "נחכה ונראה". (ראה FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 109, p. 241).

endorsed in paragraph 2 of Assembly resolution 513(VI) for the reintegration of refugees and that, therefore, the situation of the refugees continues to be a matter of serious concern,

Having reviewed the budget prepared by the Director and having noted the endorsement thereof by the Advisory Commission of the Agency,

Noting with grave concern that contributions to the budget are not yet sufficient and that the financial situation of the Agency remains serious.

Recalling that the Agency is a subsidiary organ of the United Nations,

1. Draws the attention of Governments to the precarious financial position of the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East and urges them to consider to what extent they can contribute or increase their contributions in order that the Agency may carry out relief and rehabilitation programmes for the welfare of the refugees;

2. Requests the Secretary-General, in view of the serious financial position of the Agency, to continue, as a matter of urgent concern, his special efforts to secure the additional financial assistance needed to meet the Agency's budget and to provide adequate working capital;

3. Directs the Agency to pursue its programme for refugees bearing in mind the response to paragraphs 1 and 2 above;

4. Requests the Director of the Agency, without prejudice to paragraph 11 of General Assembly resolution 194(III), to plan and carry out projects capable of supporting substantial numbers of refugees and, in particular, programmes relating to education and vocational training;

5. Requests the host Governments to co-operate fully with the Agency and with its personnel and to extend to the Agency every appropriate assistance in carrying out its functions;

6. Requests the Agency to continue its consultations with the United Nations Conciliation Commission for Palestine in the best interests of their respective tasks, with particular reference to paragraph 11 of resolution 194(III);

7. Expresses its thanks to Mr. Henry R. Labouisse, Director of the Agency, for the devoted attention he has given to the affairs of the Agency and of the welfare of the refugees for the four years of his incumbency, to the staff of the Agency for their continued faithful efforts to carry out its mandate, and to the specialized agencies and the many private organizations for their valuable and continuing work in assisting the refugees;

8. Requests the Director of the Agency to continue to submit the reports referred to in paragraph 21 of General Assembly resolution 302(IV), as modified by paragraph 11 of Assembly resolution 1018(XI)".

נספח ב
APPENDIX B

החלטת העצרת הכללית מס׳ 1456(XIV) מיום 9 בדצמבר 1959 על הפליטים הערבים
United Nations General Assembly Resolution 1456(XIV) of 9 December 1959 on the Arab Refugees

The General Assembly:

Recalling its resolutions 194(III) of 11 December 1948, 302(IV) of 8 December 1949, 393(V) of 2 December 1950, 513(VI) of 26 January 1952, 614(VII) of 6 November 1952, 720(VIII) of 27 November 1953, 818(IX) of 4 December 1954, 916(X) of 3 December 1955, 1018(XI) of 28 February 1957, 1191(XII) of 12 December 1957 and 1315(XIII) of 12 December 1958,

Noting he annual report* of the Director of the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, in particular the expiration of the Agency's mandate on 30 June 1960,

Noting the recommendation of the Secretary-General and the Director of the Agency for the continuation of the Agency,

Noting with deep regret that repatriation or compensation of the refugees, as provided for in paragraph 11 of General Assembly resolution 194(III), has not been effected, and that no substantial progress has been made in the programme endorsed in paragraph 2 of resolution 513(VI) for the reintegration of refugees either by repatriation or resettlement and that, therefore, the situation of the refugees continues to be a matter of serious concern,

Having reviewed the Agency's budget and noting with concern that contributions from member State are not sufficient,

Recalling that the Agency, as a subsidiary organ of the United Nations, enjoys the benefits of the Convention of the Privileges and Immunities of the United Nations,

1. Decides to extend the mandate of the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East for a period of three years with a review at the end of two years;

2. Requests the Governments concerned to cooperate with the Agency in

* U.N. Document A/4213, Supplement N. 14.

efforts to rectify the situation described in paragraph 17 and 18 of the Director's report.

3. Requests the Director of the Agency to arrange with the host Governments the best means of giving effect to the proposals contained in paragraph 47 of his report;

4. Requests the United Nations Conciliation Commission for Palestine to make further efforts to secure the implementation of paragraph 11 of General Assembly resolution 194(III);

5. Directs attention to the precarious financial position of the Agency and urges Governments to consider to what extent they can contribute or increase their contributions so that the Agency can carry out its programmes;

6. Directs the Agency to continue its programme of relief for the refugees and, in so far as is financially possible, expand its programme of self-support and vocational training;

7. Expresses its thanks to the Director and the Staff of the Agency for their continued faithful efforts to carry out the mandate of the Agency, and to the specialized agencies and the many private organizations for their valuable and continuing work in assisting the refugees.

פרק ו
המצב בגבולות
Situation at the Borders

153

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 539
נוסח יוצא: 130.16/2956/10

ירושלים, 20 בינואר 1958

להלן סיכום ראשון של שליחות אורוטיה:[1]

כזכור, לא אנו עוררנו בעיית הסכם הר הצופים.[2] במשך כל השנים תבענו ביצוע מלא של סעיף 8[3] ובהיעדרו היינו מעוניינים לשמור על הסטטוס־קוו כדי למנוע צמצום זכויותינו המעשיות, הגברת ההפרעות הירדניות וכן הרחבת סמכויות או"ם.

מאחר שהירדנים עוררו בחודשים האחרונים שאלות הקשורות בהר הצופים ואף יצרו משברים חמורים בעניין השיירות והביצורים.[4] היתה משימתנו במשא־ומתן ראשית־כל מניעת הטלת הגבלות נוספות עלינו ואם ניתן הדבר ביצור מעמדנו בהר ויישוב מספר שאלות ספציפיות שהטרידונו זה מכבר.

153

1. פרנסיסקו אורוטיה, דיפלומט קולומביאני, ביקר בירדן ובישראל בדצמבר 1957–ינואר 1958 כשליח מיוחד של האמרשלד לענייני הר הצופים.
2. הסכם הר הצופים, שנחתם ב־7 ביולי 1948, קבע כי ההר יימסר לחסות האו"ם עד שייפסקו פעולות האיבה, או עד לחתימת הסכם חדש בנידון. ההר חולק לשני אזורים, האחד ערבי והאחר יהודי, שבהם הוצבו כוחות משטרה אזרחית, כפופים למפקד מהאו"ם. את נוסח ההסכם, וכן נספחים המסדירים הפסקת אש ועליית שיירות אספקה, שנחתמו ב־13 בנובמבר 1948 — ראה כרך 2, נספח ה, עמ' 629–632.
3. סעיף 8 של הסכם שביתת־הנשק בין ישראל וירדן, שנחתם ב־3 באפריל 1949, עניינו הקמת ועדה מורכבת משני הצדדים, שתקבע תכניות והסדרים מוסכמים לגבי אותם עניינים שכל צד יגיש לה, כגון חופש תנועה בדרכים חיוניות, חידוש עבודתם הסדירה של המוסדות התרבותיים וההומניטריים שעל הר הצופים וגישה חופשית אליהם, גישה חופשית אל המקומות הקדושים ושימוש בבית־הקברות שעל הר הזיתים, חידוש עבודתה של תחנת השאיבה בלטרון, אספקת חשמל לעיר העתיקה של ירושלים וחידוש התנועה בקו מסילת הברזל לירושלים.
4. ב־20 בנובמבר 1957, כאשר הגיעה השיירה הדו־שבועית הרגילה להר הצופים לרחבת שער מנדלבאום, דרשו הירדנים שכמות של בנזין שנכללה במטען לא תועלה להר. הבנזין נועד להפעלת גנרטור שסיפק חשמל לתאורה בהר ולאפיית לחם; ואילו הירדנים טענו כי הישראלים משתמשים בבנזין להפעלת מכונות שמשמשות לעבודות ביצורים. לאחר שהירדנים עמדו על דעתם, לא עלתה השיירה. ישראל מחתה, ופנתה לאו"ם להסדיר את הסכסוך. (ראה תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, חוז"ם 377, 21.11.1957, 130.16/2956/14.)

שני המכלולים העיקריים של הבעיות שעמדו בפנינו מאז ומתמיד היו שאלת פיקוח או"ם ושיירות.

פיקוח

נתאשר הסדר [1957].4.12[5] לפיו דחינו פיקוח או"ם בהר עד לאחר השגת ביצוע מלא של הסכם 1948. דו"ח אורוטיה מוסיף הגדרה ל"ביצוע מלא" הדוחה מעשית השגתו ועמו inspection לתקופה בלתי מוגבלת. ברור שהסכם דו־צדדי יעיל בעניין עיסאוויה[6] ואוגוסטה ויקטוריה[7] לא יושג בנקל וההוראה בדבר הריסת "מתקנים צבאיים שבניגוד להסכם 1948", הנתונה לפירושים שונים, נועדה להגשמה אך ורק לאחר השגת הביצוע המלא (ההתחייבות הנכנסת לתוקפה לאלתר בנקודה כי היא ההבטחה לא להקים מתקנים צבאיים חדשים; ובחליפת מכתבים ראש הממשלה — אורוטיה[8] נקבע, שאף הבטחה זו אינה מונעת המשך עבודות החזקת ביצורים קיימים). נוסף על כך נקבע ש"ביצוע מלא" כורך לא רק ביצוע הנ"ל, אלא גם "הוראות אחרות של הסכם 1948". תוך כדי הרחקת הסכנה המיידית של פיקוח או"ם מלא על ההר, נדחה גם עניין חופש תנועת משקיפי או"ם בו. אמנם מדובר על חקירות תלונות על־ידי משקיפים, אולם הכוונה היא שהן תופעלנה רק לאחר השגת ה"ביצוע המלא" ולצורך שמירתו. מה שנותר הוא ביקורי נציגים של המזכ"ל החייבים לדווח רק לו במישרין. לא נקבע מתי ובאילו נסיבות הם יבוצעו ופירוש אורוטיה לו הוא שנציגים אלה יהיו אישים מדיניים (אם אפשר רמי־מעלה) ולא אנשי צבא מקומיים הנוטים בתוקף תפקידם לחטט בנעשה מבחינה צבאית.

שיירות

הושגה אחריותו הבלעדית של או"ם לסדרי השיירות. תפקיד ירדן הוגבל רק לאחריות להבטחת מעברן באדמתה. חל שינוי לטובה בהגדרת החומרים המותרים או האסורים בהעלאה לאזורנו. עד כה הם חולקו לחומרים מותרים שהועלו להר שגרתית (מים, מזון ודלק), חומרים מיוחדים בנוסף לחומרים הפועלים שגרתית, כגון מלט, ציוד חשמלי ומכני וכו' שלגביהם היה צורך באישור או"ם מיוחד וחומרים אסורים, דהיינו, בעלי ערך צבאי. עתה נהפך הגלגל וצומצמה החלוקה: רק

5. בשיחות שקיים מזכיר האו"ם באזור בראשית דצמבר עם בן־גוריון והמלך חוסיין הסכימו שני הצדדים לקבל את פסק האו"ם שמותר להעלות בנזין בכמות שתיקבע על־פי חישובי האו"ם. האו"ם פסק שניתן להסתפק ב־5–6 חביות בנזין במקום 10–11 (מבלי להקטין את כמות הדלק בכללה) זאת אם יכבו את האורות בהר בשעה 20.00 במקום בשעה 01.00 עד 02.00. ישראל הודיעה כי הקיצוץ יפגע בתנאי החיים של אנשיה שעל ההר, וכי צריך יהיה לקיים את התאורה כמקודם באמצעות ייצור חשמל מסוגי דלק אחרים. ישראל דרשה העלאות מנוע דיזל להר שיופעל בסולר העולה להר בלאו הכי. האמרשלד הציע להמשיך לטפל בעניין עם הממונה על ההר מטעם האו"ם לאחר שתפוג המתיחות. (ראה תקוע אל כמה נציגויות, 5 בדצמבר 1957, 130.16/2956/14).

6. כפר ערבי באזור הישראלי של הר הצופים, שנשלט למעשה על־ידי ירדן.

7. בית־חולים באזור הירדני של הר הצופים. מ־1 במאי 1950 הפעילוהו הירדנים בכוחות עצמם, בסיוע של סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים, במסגרת מאמציהם להפוך את האזור המפורז לשטח ירדני לכל דבר. מאחר שהיה מדובר במוסד הומניטרי התקשתה ישראל להתנגד להפעלתו בשעה שבית החולים "הדסה" על הר הצופים נשאר סגור.

8. שני מכתבים אלה בתיק 130.16/2956/14.

חומרים האסורים במפורש בתכנית 1950 מוגדרים כאסורים ואלו כל יתר החומרים ללא יוצא מן־הכלל מותרים בהעלאה.

לגבי חומרים מותרים — פרט לאוכל, מים ודלק — נקבע כמפתח ממוצע שלוש השנים האחרונות המסוגל במרבית המקרים לענות על צרכינו. יתר־על־כן, אין מניעה שנעלה כמות שמעל הממוצע או אפילו סוגי חומרים שלא העלינו מעולם ואין לנו אלא לאפשר למשקיפים לוודא תכליתם ולבדוק שימושם.

נוסף על כך נקבע במפורש, שאו״ם יבטיח אספקת מים לאנשינו ללא כל הגבלה ויסדיר הורדה מההר של ספרים ואוספים תרבותיים וכן של ״דברים דומים״ (ההורדה הראשונה כבר בוצעה הבוקר כשאורוטיה הוריד אישית משאית עמוסה ספרים ומסמכים חיוניים).

במכתבים אישיים לראש הממשלה שלא נתפרסמו, הודיע אורוטיה שאו״ם מאשר העלאת הציוד להקמת חדר ניתוח על ההר שנמחק מרשימת השיירה ב־2.9.[19]57 וקיבל על עצמו להציג בפני המזכ״ל בקשתנו להעלאת גנרטור דיזל להר ולתמוך בו.[9]

בהשגת הסדר אורוטיה אין משום ויתור, אפילו במלוא הנימה, על עמדתנו לגבי סעיף 8. נהפוך הוא — נאמר במפורש שממשלת ישראל סבורה שביצוע מלא של הסכם 1948 כורך בחובו בהכרח ביצוע מידי של הוראות סעיף 8 החלות על הר הצופים ושהסכמתנו להסדר זה ניתנת אך ורק על־סמך ההנחה שהוא לא יפגע בכל דרך שהיא בזכויותינו על־פי הסכם 1948 והסכם שביתת־הנשק.

בשיחות עם נציגים זרים, נבקשכם להסתפק בהערכה שהדו״ח מאוזן. יש בו כמובן מספר אכזבות, כגון העובדה שלא חלה התקדמות בפתיחת בית חולים ״הדסה״ ושביצוע סעיף 8 נשאר מעמנו והלאה. מאידך, נמצאו פתרונות לבעיות השיירות ופיקוח או״ם. כמובן התוצאות תבחנה מעשית בביצוען.

שליחות אורוטיה ביצרה הארגעה שנוצרה בעקבות שיחות המזכ״ל והכרחי להימנע מכל פעולה נחפזת, כגון השתלהבות דיונים פומביים במועצת הביטחון.[10]

תקוע

9. למעשה, אורוטיה כלל במכתב אחר מ־19 בינואר 1958 את נושאי חדר הניתוח ומנוע הדיזל. (המכתב בתיק 130.16/2956/15.)

10. הדין־וחשבון של אורוטיה — ראה מס׳ 181 — (נספח א.)

154

י' תקוע אל ראש הממשלה
Y. Tekoah to the Prime Minister

העתק: 130.16/2956/15

ירושלים, כ"ד באדר תשי"ח
16 במארס 1958

סודי

הנדון: הוויכוח עם האמרשלד ואורוטיה על הסדר אורוטיה מ־18.1.58[1]

1) עיקרי הסדר אורוטיה

שני המכלולים העיקריים של הבעיות אליהן מתייחס ההסדר הן (א) שאלת פיקוח או"ם בהר הצופים (ב) שאלת השיירות.

(א) פיקוח:

נתאשר הסיכום עם המזכ"ל מ־4.12.[19]57 שלפיו הותנה פיקוח או"ם (Inspection) בהר הצופים בביצוע מלא של הסכם הר הצופים מ־1948 (סעיף 1 בדו"ח אורוטיה). בעת המשא־ומתן, אישר אורוטיה בשם המזכ"ל שיש לפרש את הסיכום הנ"ל כדחיית פיקוח או"ם בהר עד לאחר השגת ביצועו המלא של ההסכם.

דו"ח אורוטיה מוסיף הגדרה למושג "ביצוע מלא" הדוחה למעשה את השגת ביצוע הסכם 1948 ועמו את פיקוח או"ם תקופה בלתי מוגבלת (סעיף 3 בדו"ח אורוטיה). תוך כדי הרחקת פיקוח או"ם על ההר נדחה גם עניין חופש תנועת המשקיפים בו. לפי סעיף 3 תופעלנה חקירות של תלונות הצדדים על־ידי משקיפי או"ם רק לאחר השגת הביצוע המלא ולצורך שמירתו. מה שנותר הוא ביקורי נציגים מיוחדים של המזכ"ל החייבים לדווח רק לו במישרין (סעיף 4 בדו"ח אורוטיה). לפי דו"ח ההסדר ולפי הפירוש שאורוטיה צירף להצעתו לקבוע ביקורים אלה, חייבים נציגי המזכ"ל להיות אישים מדיניים ולא אנשי צבא מקומיים הנוטים בתוקף תפקידם לחטט בנעשה מבחינה צבאית. הביקורים צריכים להתקיים לעתים רחוקות ובעת משברים מיוחדים, ואופיים חייב להיות מדיני ולא טכני־שגרתי.

(ב) שיירות

ההסדר קבע את אחריותו הבלעדית של או"ם להבטיח שסדרי השיירות יהלמו את הסכם הר הצופים מ־1948. תפקיד ירדן הוגבל לאחריות להבטחת מעבר השיירות באדמתה.

חל שינוי בהגדרת החומרים המותרים והאסורים בהעלאה להר. בעבר הם חולקו לחומרים שהועלו להר שגרתית (מים, מזון ודלק); חומרים מיוחדים, כגון מלט,

154

1. סיכום זה הוכן לבקשתו של בן־גוריון לקראת ישיבת הממשלה. על הסדרי אורוטיה — ראה מס' 153 והערות שם.

ציוד חשמלי ומכני שלגביהם היה צורך באישור או"ם מיוחד; וחומרים אסורים, היינו בעלי ערך צבאי. בהמשך השנים ניסינו לקבוע שרק חומרים האסורים במפורש בתוכנית השיירות מ־1950 הינם אסורים ואילו כל יתר החומרים, בלי יוצא מן הכלל, מותרים בהעלאה ללא הסכמה מיוחדת מצד או"ם. הגדרה כזו הושגה במסגרת "שיטת הממוצע" שבהסדר אורוטיה (מכתב אורוטיה לראש הממשלה מ־18.1.[19]58).[2]

נקבע שבמידה שבעבר הועלו מצרכים כל שהם להר, נוכל להוסיף ולהעלותם לפי ממוצע 3 השנים האחרונות. אין מניעה שנעלה כמות שמעל הממוצע או אפילו סוגי חומרים שלא העלינו מעולם, אולם יש לאפשר למשקיפים לוודא תכליתם ולבדוק שימושם.

נוסף על כך, נקבע שאו"ם יסדיר הורדת ספרים ואוספים תרבותיים ומדעיים מההר.

או"ם התחייב להבטיח אספקת מים לאזור הישראלי בהר ללא כל הגבלה. במכתבים אישיים לראש הממשלה מ־19.1.[19]58 הודיע אורוטיה שאו"ם מאשר העלאת ציוד רפואי להקמת חדר ניתוח על ההר ושהוא יתמוך בפני המזכ"ל בבקשתנו להעלות גנרטור דיזל להר.

2) חילוקי הדעות עם האמרשלד ואורוטיה לאחר פרסום ההסדר

(א) אכזבת האמרשלד מההסדר. עוד לפני צאת אורוטיה מהאזור נודע שיחסיו עם מטה או"ם בירושלים שובשו ושהנציגים המקומיים של או"ם מאשימים אותו בהתחשבות יתר בעמדה הישראלית ובוויתור על זכויות או"ם. אף־על־פי שלפני שובו לניו יורק הצלחנו להתחיל בהפעלת ההסדר (הוגדלה אספקת המים לאזורנו בהר, הורדה משאית עמוסת ספרים, הופעלה שיטת העלאת חומרים לפי "שיטת הממוצע"), ברור היה שצפוי מאבק קשה עם מזכירות או"ם בניו יורק למען ביצוע נאמן של ההסדר.

האמרשלד ובאנץ' לא הסתירו התרעמותם על אורוטיה באוזני משלחתנו. הם האשימוהו ברדיפה אחר כבוד עצמי ורמזו על אי שביעת־רצונם מתוצאות ההסדר. בשיחת האמרשלד עם קדרון ב־31.1.[19]58[3] אמר המזכ"ל כי במשך ימים מספר לאחר פרסום דו"ח אורוטיה שקל אם לא להתכחש לו (throw it out of the window) ואם לא, לפתוח במשא־ומתן חדש. יש לנו יסוד לומר כי עמדתו השלילית של האמרשלד לגבי ההסדר נובעת מאכזבתו נוכח העובדה שזכויות או"ם לפיקוח על המתרחש באזור הישראלי צומצמו עוד יותר, ומתוך התחושה שההסדר מהווה הישג מדיני ראשון בענייני ישראל־ערב שנציג או"ם זוקף לזכותו במשך השנים האחרונות (ושלא הוא השיגו).

(ב) ניסיונות להתגבר על קשיים בירדן.

במשך כ־10 הימים הראשונים אחרי השגת ההסדר, הודיעונו האמרשלד ועוזריו שהן עושים הכול להבטיח ביצוע תקין של ההסדר ולהתגבר על קשיים שנתגלו בינתיים, לדברי או"ם מצד ירדן לגבי המשך הורדת הספרים.

2. מכתב זה פורסם כנספח לדו"ח אורוטיה — ראה מס' 181 (נספח א).
3. לא נמצאו פרטים על שיחה זאת.

(ג) תביעה למינוי נציג מיוחד.

כשנכשלו מאמצי או"ם להסיר את התנגדות ירדן להמשך ביצוע ההסדר, הועלתה לפתע התביעה שנסכים למינוי מידי של נציג מיוחד על־פי סעיף 4. ההצעה הראשונה של האמרשלד היתה למנות נציג מתוך מטה או"ם בירושלים (הוזכרו שמותיהם של פלינט וויג'יה). ברור היה שהאמרשלד מנסה בדרך זו להחיות את הדרישה לפיקוח או"ם על ההר. תגובתנו היתה שההוראה בסעיף 4 נועדה לשליחויות נדירות, ועל־כל־פנים אם הכרחי למנות נציג מיוחד עוד לפני שהופעל ההסדר כולו, יש למנות איש מדיני מבחוץ לפי כוונת הסעיף.

אחרי שדחינו את הצעת מינוי חברי מטה המשקיפים כנציגים מיוחדים, העלתה המזכירות את ההצעה למינוי גנרל רוזנגרן, סגנו של ברנס. דחינו גם הצעה זו על־סמך הטענה שאין הנציג המיוחד יכול להיות איש מקומי שהימצאותו בשטח הופכת בהכרח את התפקיד הנ"ל לטיפול שגרתי בענייני ההר (הנעשה ממילא על־ידי מטה האו"ם) ושאין אנו מסכימים שאנשי חיל או"ם יעסקו בשאלות גבול מחוץ לעזה והגבול המצרי. לבסוף הסכים המזכ"ל למנות את באנץ' ואת אורוטיה בלבד כנציגיו המיוחדים ולשגר לאזור רק את אורוטיה, אך זאת בתנאי שישמור על זכותו למנות בעתיד כל מי שירצה. התנגדנו לתנאי זה, כמו למינוי פלינט, ויג'יה ורוזנגרן, מאחר שלא היה ספק שהמזכ"ל חותר מהרגע הראשון להפיכת ביקורי נציגיו המיוחדים לשיטת פיקוח קבע מוסווית.

במקביל לשאלת זהות הנציג המיוחד, התנהל ויכוח בינינו לבין המזכ"ל על הגדרת תפקידו. האמרשלד עמד על כך שהנציג יפעל רק לפי הוראות שהוא עצמו ימצא לנחוץ לתת לו. כוונתו היתה לאפשר לנציג המיוחד לבצע, בעת ביקורו על ההר, חקירה יסודית במתרחש בו, וכן להעלות מחדש אותן שאלות יסוד — משפטיות ומדיניות כאחד — כגון שאלת הביצורים, עיסאוויה והמפות — שהצדדים הסכימו לדחות. כדי להבטיח ביקור בהר ברוח הנ"ל דרש המזכ"ל שנסכים לכך שמשקיף או"ם ילווה נציגו המיוחד. התנגדנו לדרישות אלה תוך רצון לשמור על אופיו המיוחד והמצומצם של תפקיד נציגו האישי של המזכ"ל לפי סעיף 4. לבסוף, הצענו שאורוטיה יגיע לביקור נוסף אצלנו ללא הגדרה רשמית של תפקידיו.

(ד) מטעני השיירות.

ההוראה היחידה בהסדר אורוטיה שבוצעה הלכה למעשה היתה זו שחלה לגבי העלאת חומרים לאזורנו בהר. בהתאם ל"שיטת הממוצע" כללנו ב־3 השיירות שעלו להר לאחר פרסום דו"ח אורוטיה כמויות של כל המצרכים שהעלינו אי־פעם כגון, מלט, קרביד, גבס, וכו'.

ב־8.3.[19]58 נתקבל מכתב מאת מטה או"ם[4] שהודיענו כי בעוד שב־3 השיירות הקודמות הועלו כמויות קטנות של מלט וקרביד ללא שאלות כלשהו מצד או"ם, מבקש מטה או"ם שאם נרצה להעלות חומרים אלה בעתיד, נאפשר למשקיפים לבדוק את תכליתם ואת שימושם.

מחינו באוזני האמרשלד על שיגור המכתב והצבעתו על העובדה כי בכך נהרסת לחלוטין הוראה מרכזית בהסדר שהנה היחידה שהופעלה באופן תקין. אחרי כמה

4. ראה תקוע אל קדרון, TNW119, 10.3.1958, 130.09/2339/26.

שיחות בניו יורק הודיע אורוטיה שמבחינה עקרונית, או״ם מוסיף לראות את המכתב הנ״ל כהולם את ההסדר, אולם מוכן להסכים שלעת־עתה נתעלם ממנו.

(ה) מכתבי האמרשלד ואורוטיה לראש הממשלה.

ב־8.3.58 שלחו האמרשלד ואורוטיה מכתבים אישיים לראש הממשלה.[5] אורוטיה מנתח את סעיף 4 בדבר מינוי נציגים מיוחדים לביקורים בהר בצורה המאשרת את עמדת האמרשלד והנוגדת את עמדתנו (ואת עמדת אורוטיה עצמו בעת המשא־ומתן ואף בשבועות הראשונים לאחר שובו לניו יורק). הוא מודיע שהוא עומד לבקר בירושלים בעתיד הקרוב ומביע רצון לשוחח עם ראש הממשלה על הבעיות העומדות ותלויות. המכתב מציין שלאור חילוקי הדעות שנתגלו לגבי פירוש סעיף 4, אין לתבוע ביצוע סעיפים אחרים בהסדר. האמרשלד מביע במכתבו את הדעה שעמדתנו החזירתנו למצב ששרר לפני הסדר אורוטיה ואף לפני סיכום 4.12.57. בשני מכתבים אלה נעוצה למעשה הודאה מפורשת מצד האמרשלד שההסדר הוקפא.

בתשובתו לאורוטיה סוקר ראש הממשלה את תולדות המשא־ומתן על סעיף 4 ומביע נכונות להיפגש עמו שנית. במכתב למזכ״ל מציין ראש הממשלה שכמה ממעשי או״ם מעוררים דאגה רבה לגבי עמדת מזכירות או״ם כלפי ההסדר בכללו, ומעיר ששאלת פירוש סעיף אחד בדו״ח אינה צריכה להביא להתכחשות להסדר כולו.

3) מסקנות

התפתחות הדברים מאז פרסום דו״ח אורוטיה מבליטה את העובדה שהאמרשלד רואה כנקודת המוקד בבעיית הר הצופים לא את יחסי ישראל־ירדן ואולי אף לא מניעת משברים ביניהן, כי אם סמכויות או״ם ופיקוחו בהר. מאז פרסום הדו״ח ניסה המזכ״ל בכל הדרכים האפשריות לכפות עלינו פיקוח ולשם השגת מטרתו זו לא נרתע אפילו מהעלאת פירושים בלתי מבוססים על הוראות בהסדר. כשנתקל בהתנגדותנו להשלים עם פירושים כאלה, נקט בעמדה המונעת מישראל ליהנות מביצוע ההסדר.

יש לזכור שלא אנו יזמנו את הדיון על יסוד הסכם 1948. עמדתנו היתה ונשארת שהעיקר הוא ביצוע סעיף 8 של הסכם שביתת־הנשק. במשך השנים דחינו התערבות או״ם והפרעות ירדניות בטענה שאין לשנות את ה״סטטוס קוו״ אלא לקראת ביצוע סעיף 8.

בביקורו הקרוב של אורוטיה[6] שומה עלינו לנסות ולהבטיח את ביצועו הנאמן של ההסדר שהושג עמו ב־18.1.[19]58, ואם לאו לחזור לעמדתנו המבוססת א) על התנגדות לכל דרישה להגביל את חופש פעולתנו בטענה שדרישה כזו משנה את המצב הקיים ב) תביעה נמרצת למילוי הוראות סעיף 8.

בברכה,

י׳ תקוע

5. המכתבים בתיק 130.16/2956/15.
6. ראה מס׳ 156.

155

הערת־עורך
Editorial Note

תקריות לאורך גבול ישראל-סוריה

בימים 30 במארס-1 באפריל אירעו תקריות אש לאורך הגזרה המרכזית של קו שביתת־הנשק ישראל-סוריה. התקריות החלו לאחר שהסורים ניסו למנוע חפירת תעלת ניקוז בשטח הישראלי. במהלך התקריות הופעלו ארטילריה וטנקים. אבדות הצד הישראלי היו הרוג אחד ושלושה פצועים.

בהסכמת שני הצדדים ערך האו"ם מדידות לקביעת מקומה המדויק של התעלה, שהעלו כי התעלה נמצאת מחוץ לאזור המפורז, פרט לקטע באורך 75 מטרים החודר לכל היותר עד כדי 5 מטרים לשטח, אשר לפי מסקנות מודדי האו"ם נמצא בבעלות משותפת ערבית־יהודית. ישראל הסכימה, מבלי לקבל את מסקנות האו"ם, להעתיק את הקטע הזה למרחק כמה מטרים. חפירת התעלה הסתיימה ב־8 באפריל 1958 ללא תקריות.

156

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 731

נוסח יוצא: 130.16/2956/15

ירושלים, 16 באפריל 1958

אורוטיה הגיע ב־31.3 ועזב ב־14.4. הדיונים הצטמצמו לפתרון שאלות מעשיות ובעיות היסוד של ההר לא הועלו כלל. להלן סיכום השליחות:

א) הנציג המיוחד על־פי הסדר 18.1.58.

בעקבות השיחות עם אורוטיה והסכמתו לביקור בהר, פרסם המזכ"ל ב־9.4 מינוי באנץ' ואורוטיה כ"נציגים מיוחדים". על־כך הובטח (על כל פנים, בשלב זה) אופיו המדיני של הנציג ונמנע מינוי נציג היושב באזור בקביעות.

ב) הביקור בהר.

אורוטיה ביקר באזורנו ב־10. הסכמנו להצעתו שקולונל פלינט, המטפל מטעם או"ם בענייני ההר, ילווהו בביקור מבלי שנתחייב ש"הנציג המיוחד" ילווה בביקוריו העתידים על ההר על־ידי משקיף או"ם. אורוטיה הודיענו שמצא הכול כשורה והביע שביעות רצונו מהביקור.

ג) גנרטור.

ב־13 הועלה גנרטור דיזל בהספק 25 קו"ש המיועד לספק כל צרכי ההר בתאורה

וכוח.[1] התחייבנו להפעיל בגנרטור זה הפועל בסולר גם המטבח שהופעל בגז ולהוריד הגנרטור הפועל בבנזין. לא יחול קיצוץ בכמות הכללית של הדלק המועלה. שמרנו זכותנו להוסיף ולהעלות כמויות גז ובנזין למטבח רזרבי ומאפיה.

ד) ציוד רפואי.

ב־10 הועלה הציוד הרפואי על־פי רשימתנו. ארגזי הרפואות עלו בשיירה ב־16.

ה) שיטת הממוצע על־פי הסדר אורוטיה.

במשותף עם האו"ם קבענו רשימת הכמויות הממוצעות של יותר מ־200 חומרים שיועלו להר ללא בדיקת שימושם. מתוך רשימה זו שומר האו"ם לעצמו זכות הבדיקה מידי פעם לגבי 8 פריטים הניתנים לשימוש צבאי. אנו מצדנו לא אישרנו זכות זו והעניין יצטרך להסתדר מעשית בכל מקרה של העלאת תביעה מצד או"ם לבדיקה.

ו) ספרים.

נקבע שבכל שיירה נוריד לפחות משאית ספרים אחת. משאית ב־16 [באפריל].

סיכום.

בביקור זה לא נוסחו בכתב תוספות או פירושים כל שהם להסדר 18.1.[19]58[2] שנשאר כמות שהוא.

בשלב זה נמנעה התמוטטות הסדר אורוטיה ואף הושגה התקדמות בביצוע הוראות שענייננו אותנו. כמו בשליחות הקודמת אין כמובן ביטחון שלמרות הכול לא יתעוררו קשיים בנוגע להר בכלל ולביצוע ההסדר בפרט.

הודגש לאורוטיה שהסדר 18 בינואר ארעי וביצועו צריך להכשיר הקרקע לביצוע סעיף 8.

תקוע

156

1. בהתאם לבקשת ישראל עליה המליץ אורוטיה בעקבות ביקורו הראשון — ראה מס' 153, והערה 5 שם.
2. ראה מס' 181 (נספח א).

157

י׳ תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Y. Tekoah to Israel the Missions Abroad

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2378/8

ירושלים, 12 במאי 1958

באנץ׳[1] טלפן ב־12 למנכ״ל והסביר מטרת ביקורו כדלקמן. עוד לפני משבר השיירה[2] הביע הורן רצון לקיים התייעצות ישירה וביקש לבוא לפגישה עם האמרשלד. אחרי פרוץ המשבר החליט המזכ״ל שעל הורן להישאר באזור ושיגר באנץ׳ הנה. עם הגיעו לירושלים נודע לבאנץ׳ שריפעי עומד לצאת לבגדד ולכן נסע מיד לפגישה עמו ברבת עמון. באנץ׳ ציין שהשיחה היתה ממושכת. הדגיש שאינו מבקר כנציג מיוחד על־פי הסדר אורוטיה. אין לו סמכות לדון בשאלות כל שהן רשמית אולם סבור שמועיל יהיה לשוחח על עניינים באופן כללי. יתקבל על־ידי ראש הממשלה ב־12 לשיחה ב־4 עיניים,[3] יסעד אצל המנכ״ל באותו יום ויקיים פגישה במשרד ב־13.[4]

תקוע

157

1. באנץ׳ התמנה על־ידי האמרשלד ב־9 באפריל 1958 כנציגו לענייני הר הצופים בנוסף לאורוטיה — ראה מס׳ 156.
2. ב־7 במאי 1958 התנגדו הירדנים ״מסיבות ביטחוניות״ לעליית שני אזרחים ישראליים, א׳ כהן וא׳ לוי, בשיירה שעמדה לצאת באותו יום להר הצופים. האו״ם פסק לטובת הירדנים, ולפיכך החליטה ישראל לעכב את עליית השיירה. לאחר יומיים עלתה השיירה לאחר שהירדנים הסירו את התנגדותם.
3. בשיחה שם ראש הממשלה את הדגש על חובת ביצוע סעיף 8 בהזכירו כי באנץ׳ הוא זה שניסח בשעתו סעיף זה. (ראה תקוע אל הנציגות בחוץ־לארץ, 13.5.1958, 130.09/2339/26.)
4. בארוחה עם איתן אמר באנץ׳ בין היתר כי הוא חושש שעם העברת משרד החוץ הירדני לבגדאד (בעקבות האיחוד בין עיראק לירדן) יקשה תפקיד האו״ם כי המגע יצומצם כנראה בדרך כלל לנציגי ירדן בוועדת שביתת הנשק. (ראה שם.)

158

הערת־עורך
Editorial Note

תקרית חמורה על הר הצופים ב־26 במאי 1958

ב־26 במאי 1958 אירעה בהר הצופים התקרית החמורה ביותר מאז פירוז ההר. בשעות אחר־הצהריים המוקדמות של אותו יום, פתחו חיילים ירדנים באש לעבר משמר משטרה שגרתי שהיה ב"גן שלומית"[1] אשר בחלק הישראלי של הר הצופים. שני שוטרים נפצעו. יתר השוטרים השיבו אש ונסוגו. פצוע אחד, שאי־אפשר היה לחלצו מפאת האש הירדנית, נשאר בשטח, ולידו נשאר מפקד המשמר, אשר נהרג לאחר מכן מאש הירדנים. תגבורת שוטרים, אשר ניסתה לחלץ את הפצוע הותקפה אף היא, ושניים מאנשיה נהרגו. תחילה ירו הירדנים מתוך חורשה בשטח הירדני מחוץ לאזור המפורז, ואילו התגבורת הותקפה הן מהחורשה והן באש מקלעים מכיוון בית־החולים אוגוסטה ויקטוריה. משקיפי האו"ם קבעו הפסקת אש לשעה 15.30, וכן סידורים להעברת הפצועים לבית־חולים. בשעה שנקבעה לכך יצא שוטר ישראלי בלוויית הקולונל פלינט למקום הימצאם של הנפגעים, השוטר נפגע ביריות הירדנים כאשר ניסה לחלץ את אחד הפצועים. פלינט, שניסה לעזור, הותקף אף הוא מאש הירדנים למרות שהגיע מהצד שלהם, וזהותו היתה ידועה להם. פלינט נפגע מאש הירדנים ונהרג. קציני או"ם נוספים שניסו להגיע לעזרת הנפגעים הותקפו מאש צלפים. הירדנים המשיכו בצליפה לעבר כל שוטר או איש או"ם שניסה להגיע לנפגעים. הדבר נמשך עד החשכה, ואז הצליחו שוטרי ההר ומשקיפי האו"ם להגיע אל הנפגעים, שם גילו את גופת הקולונל פלינט, גופות שני שוטרים הרוגים וכן שניים פצועים. סריקה נוספת גילתה את שני השוטרים ההרוגים האחרים.

(לפי הודעת דובר צה"ל, כפי שפורסמה ב"הארץ", 27 במאי 1958.)

158

1. גן שלומית היה חלק מהגן הבוטאני שבקמפוס האוניברסיטה על הר הצופים. היתה מחלוקת בין ישראל לירדן לגבי הבעלות על שטח זה, כאשר כל צד טוען שהגן הוא בשטחו.

159

י' תקוע אל ראש הממשלה
Y. Tekoah to the Prime Minister

העתק: 130.16/2956/12

ירושלים, כ"ד בסיון תשי"ח
12 ביוני 1958

סודי

הנדון: הסכם הר הצופים לאור הסדר אורוטיה
מכתבך מ־10 ביוני 1958[1]

1) האם מתבצע הסכם הר הצופים לפי הסידורים המוסכמים של ד"ר אורוטיה?

את הסדר אורוטיה ניתן לחלק לארבעה תחומים: השיירות, פיקוח או"ם, ביצורים ובעיות יסוד.

א) שיירות.

ההסדר אישר את האחריות הבלעדית של או"ם לסדרי השיירות במגמה למנוע התערבות ירדנית כלשהי. לשם כך בעיקר נקבעה שיטת הממוצע ביחס לחומרים המועלים להר, המאפשרת העלאת חומרים בכמות מוסכמת ללא בדיקת שימושם ותכליתם על־ידי או"ם. לפי ההסדר מותר לישראל להעלות להר כל החומרים חוץ מאלה האסורים במפורש בתכנית השיירות מ־14.10.[19]50, היינו, נשק, תחמושת, ציוד צבאי, דואר, מפות ותרשימים בעלי אופי צבאי. כן הכיר ההסדר בזכות ישראל להוריד מההר ספרים ואוספים מדעיים.

הסידורים להעלאת חומרים על־פי שיטת הממוצע פועלים כתיקונם, למרות שבשלב מסוים גילה או"ם נטייה לתבוע לעצמו זכות בדיקת תכליתם ושימושם של 8 חומרים הנמצאים במסגרת הממוצע והעלולים, לפי טענת או"ם, לשמש כחומרים צבאיים (למשל מסמרים וקרביד).

נטייה זו שימשה נושא לדיונים אחרי ביקורו הראשון של אורוטיה ובעת ביקורו השני באזור. מאז הודעתנו ב־16 במאי על אי שיתוף־פעולה עם קולונל פלינט,[2] נמנע או"ם מלהעלות תביעות אלה.

159

1. במכתב זה התבקש תקוע להשיב לשאלות הבאות של ראש הממשלה: 1. האם מתבצע הסכם הר הצופים לפי הסידורים המוסכמים של אורוטיה; 2. מה הם הצעדים שנעשו עד עכשיו על־ידי האו"ם לביצוע ההסכם; 3. מה עשתה ירדן לביצוע ההסכם; 4. מה נדרש מישראל למטרה הזאת.
2. לפי הוראת בן־גוריון שיגר תקוע ב־16 במאי 1958 מכתב לפון הורן בו נאמר כי במספר מקרים התעוררו סכסוכים מיותרים בין ישראל לירדן ואי־הבנות עם מטה האו"ם כתוצאה מיזמתו ועמדתו של פלינט. לפיכך קיבלו נציגי ישראל הוראות להפנות מעתה למטה האו"ם ישירות בכל העניינים שפלינט טיפל בהם עד כה. ישראל נמנעה מלפרסם צעד זה. (ראה תקוע אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם, 16.5.1958, 130.09/2339/26.) פלינט נהרג כמה ימים לאחר מכן — ראה הערת־עורך, מס' 158.

בשיירה האחרונה ב־4 ביוני העלינו, ללא סידור מיוחד, שני מיכלי מים שלא נכללו כמובן במסגרת הממוצע. לפנינו הצורך להעלות בצורה זו פריטים נוספים שלא הועלו בעבר למשל מכשירי קשר, אלונקות וכובעי פלדה.

בביצוע סידורי השיירות הסתמנה תקלה רצינית הנובעת מהעובדה שאו״ם מוסיף להעביר לירדנים את רשימות החומרים והאנשים העולים בשיירות. אין או״ם מחויב למסור רשימות אלה על־פי הסכם הר־הצופים; הסדר אורוטיה קבע במפורש האחריות הבלעדית של או״ם בענייני השיירות, ומסירת הרשימות מזמינה רק התערבות ירדנית בעניינים אלה. הדוגמה האחרונה ניתנה בתביעת ירדן להשמיט מרשימת העולים בשיירה של ה־7 במאי את השמות של א׳ לוי וא׳ כהן.[3] דרישתנו מאו״ם להימנע מהעברת הרשימות לירדנים הושמעה בפני אורוטיה, באנץ׳, פלינט ופון הורן.

אחרי קשיים ראשוניים מבוצעת עתה הורדת ספרים מן העשבייה בכל שיירה ושיירה (בכל שיירה יורדת משאית אחת עמוסת ספרים וארונות עשבייה). יש לציין שבמשך זמן־מה התנגד האו״ם להורדת העשבייה בטענה שהעניין לא סודר עם הירדנים והכרחי לקבל את הסכמתם לכך. אולם עם הודעתנו על אי־שיתוף פעולה עם פלינט, התחיל הסדר זה להתבצע ללא תקלות.

ב) פיקוח או״ם.

הסדר אורוטיה מאשר הנוסחה שהושגה עם האמרשלד ב־4.12.57 לפיה תיתכן עריכת ביקורת (inspection) מצד או״ם לא רק לאחר ביצוע מלא של הסכם הר הצופים.[4] ההסדר דוחה עד לביצוע מלא של הסכם 1948 גם חקירות המשקיפים על יסוד תלונות הצדדים. מה שנותר מזכויות ההשגחה של או״ם על המתרחש בהר מתבטא בביקורים המזומנים של הנציגים המיועדים של המזכ״ל. המזכ״ל ניסה, מיד לאחר השגת הסדר אורוטיה, לנצל ביקורי הנציגים המיוחדים כדי לכפות פיקוח או״ם בהר (דרישתו היתה שהביקורים ייערכו על־ידי קציני או״ם הנמצאים בקביעות באזור). לאחר שהתגברנו על ניסיון מצד המזכ״ל, הוחל בביצוע ביקורים אלה על־ידי נציגים מדיניים רמי מעלה שנשלחו מניו יורק.

נוסף על ביקורים אלה הסכמנו לביקור היכרות מיוחד של גנרל פון הורן באזור הישראלי של הר הצופים, בתוקף תפקידו כראש מטה או״ם ולא על־פי הסדר אורוטיה.

אפשרנו למטה או״ם בירושלים לטפל ולחקור תקריות אלימות חמורות שאירעו בהר — כגון זו של 26 במאי.[5]

אין ספק שקיים רצון באו״ם לא להסתפק בסידורים המצומצמים הללו. ישנם סימנים שהשאיפה לחזק מעמד או״ם בהר הצופים פועלת בכיוון הגבלת חשיבות סידורי אורוטיה בנקודה זו, ופעילות מוגברת של ראש מטה או״ם ומשקיפיו הצבאיים לגבי הר הצופים. מגמת פעילות זו הנה לקבוע פיקוח או״ם בהר

3. ראה מס׳ 157, והערה 2 שם.
4. ראה מס׳ 154.
5. ראה מס׳ 158 (הערת־עורך).

באמצעות התביעה לחופש תנועה ואולי על־ידי הצעה אפשרית להקים תצפיות משקיפי או״ם בהר.

ג) ביצורים.

הסדר אורוטיה מכיר בקיום ביצורים וקובע שהם יסולקו רק לאחר ביצוע מלא של הסכם הר הצופים. עד אז לצדדים הזכות לעסוק בעבודות החזקת הביצורים. ההסדר אוסר הקמת ביצורים חדשים.

מאז השגת ההסדר לא הטרידנו או״ם בדרישות לסלק ביצורים כפי שנהג לעשות זאת בעבר. בכל זאת אין כל ביטחון שהשאיפה המוצהרת של המזכ״ל להביא לסילוק הביצורים הקיימים בהר לא תעמידנו בעתיד הקרוב בפני דרישת או״ם לפחות להתחיל בהריסת ביצורינו הקיימים אפילו לפני ביצוע מלא של הסכם הר הצופים. אף־על־פי שלפי ההסדר מותר לעסוק בעבודות החזקת הביצורים הקיימים, עורר כל סימן של עבודת חפירה באזורנו בהר תלונות נמרצות ירדניות. או״ם נמנע, פרט למקרה אחד, מלנקוט פעולה כלפינו על יסוד תלונות אלה.

במקרה האחד בו פנה אלינו רשמית על־סמך תלונה ירדנית דרש לירי חקירת התלונה, אולם לא עמד על דרישה זו לאחר שהצבענו בניו יורק על הוראות הסדר אורוטיה לפיהן תיערכנה חקירות של תלונות כאלה רק לאחר ביצוע מלא של הסכם הר הצופים. לעומת־זאת, אורוטיה ובאנץ׳ הפנו תשומת־לבנו בשיחותיהם עמנו להתרגשות הירדנית שנוצרה כתוצאה מעבודות חפירה באזורנו הנשמעות בצד הירדני.

ד) בעיות יסוד.

למסגרת בעיות אלה שייכות שאלת בית החולים באוגוסטה ויקטוריה, בעיית הכפר עיסאוויה וחילוקי־הדעות לגבי המפה המוסמכת. מגמת אורוטיה בביקורו הראשון בינואר 1958 היתה להשיג מישראל גושפנקה רשמית למצב הבלתי חוקי הקיים באוגוסטה ויקטוריה ובעיסאוויה.[6] לקבוע שעל־ידי כך הושג ביצוע מלא של ההסכם ולכן להפעיל פיקוח או״ם בהר. סירבנו לתת אישור כזה כי השלמתנו הפורמלית עם המצב הנוכחי בעיסאוויה ואוגוסטה ויקטוריה תוציא מידינו מכשיר בעל חשיבות מרובה בטיעוננו נגד ירדן על הפרת הסכם 1948, בדרישתנו לביצוע סעיף 8 ובהתנגדותנו לפיקוח או״ם הצריך לבוא עם ביצוע ההסכם (או עם הסכם דו צדדי על פתרונות חדשים של בעיות היסוד הנ״ל).

המצב בשאלות היסוד על־פי הסדר אורוטיה נשאר לפיכך ללא שינוי.

2) מה הצעדים שנעשו על־ידי או״ם לביצוע ההסכם?

במשך השנים נטה או״ם להשלים עם המצב העובדתי הבלתי־חוקי שנוצר באזור הערבי של ההר ובכפר עיסאוויה. או״ם לא פעל לתיקון מצב זה למרות הפצרות מרובות מצד ישראל. לעומת זאת נטה או״ם לרכז את מאמציו בחיזוק מעמדו והרחבת סמכויותיו בהר. מאמצים אלה נעשו גם הם בהסתמך על הסכם הר הצופים (למשל, בניסיונו לפרש את הסעיף שהמשטרה תועמד תחת מפקד או״ם כמקנה לאחרון סמכויות פיקוד בהר ובדרישות לחופש תנועה מלא בהר).

6. ראה מס׳ 153, והערות 6, 7, שם.

אף־על־פי שאורוטיה הבטיח (בעל־פה) למנוע כניסת אנשי צבא לאוגוסטה ויקטוריה ועיסאוויה, לא קוימה ההבטחה.

התקפת ה־26 במאי בה נפתחה אש גם מכיוון הכפר וגם מצד אוגוסטה ויקטוריה מעידה על המשך ואף החמרת הפרות הסכם הר הצופים בשני השטחים האלה.

או"ם לא מנע גם ניסיונות ערביים בעיסאוויה להתפשט לתוך האזור הישראלי והתפשטות זו היא שגרמה למתיחות בזמן האחרון.

3) מה עשתה ירדן לביצוע הסכם הר הצופים?

את מדיניות ירדן במשך כל השנים מאפיינת מצד אחד התעלמות מההוראות בהסכם החלות על אזורה היא (אוגוסטה ויקטוריה ועל עיסאוויה) ומצד שני חתירה תחת מעמד ישראל בהר. ירדן השיגה את המשימה הראשונה וכעת אזורה בהר הצופים אינו נבדל משטחים ירדנים אחרים. פגיעותיה בזכויות ישראל באזור הישראלי בהר מתבטאות בשלילת זכויותינו בשטחים מסוימים כגון גן שלומית, בהתקפות מזוינות על שוטרינו ובהפרעות לשיירות.

4) מה נדרש מאתנו למטרה הנ"ל?

ביצוע מלא של הסכם הר הצופים באזורנו פירושו הריסת הביצורים ופיקוח מלא של או"ם (נוסף לתנועה חופשית של משקיפים וזכותם לחקור, מחייב ההסכם בנקודה זו גם הקמת נקודות ביקורת של או"ם בגבולות האזור).

ביצוע מלא של ההסכם באוגוסטה ויקטוריה ובעיסאוויה פירושו או צמצום האוכלוסייה בשטחים אלה למספר החוקי או הסכמתנו להמשיך המצב הקיים. צמצום האוכלוסייה אינו נראה כאפשרי בנסיבות הקיימות. מתן גושפנקה רשמית מצדנו להמשך המצב הקיים באוגוסטה ויקטוריה ובעיסאוויה פירושו ויתור על קלף מדיני, ובמקרה של עיסאוויה הנחשבת על־ידנו ככפר בתחומי האזור הישראלי, אף ויתור טריטוריאלי.

סיכום

המסקנה המתבקשת מהנ"ל היא שבעוד שמטעמים תכסיסיים כדאי לנו להצביע על כך שהסכם הר הצופים אינו מבוצע על־ידי ירדן ועל־ידי או"ם, חשוב שנזהר מיצירת מצב שיתפרש כהגשמת הוראות ההסכם, אם על־ידי ביצוע ההוראות המקוריות ואם על־ידי פתרונות חדשים מוסכמים לבעיות היסוד שבהסכם. על רקע ניסיון עשר השנים האחרונות נדמה שמבחינת ישראל המצב הנוח ביותר עד לביצוע מלא של סעיף 8, הוא זה שנוצר על יסוד הסדר אורוטיה שצמצם פיקוח או"ם מצד אחד והתערבות ירדן מצד שני. אין מעניינה של ישראל לחפש יישוב בעיות יסוד נוספות במסגרת הסכם 1948. יישוב בעיות אלה צריך להישמר כמחיר במשא־ומתן שחייב לבוא עם ביצוע סעיף 8.

בדו"ח אורוטיה מ־18.1.[19]58, כבר נקבע שמבחינת ישראל ביצוע מלא של הסכם הר הצופים מחייב ביצוע סעיף 8. לדעתי, עלינו לדרוש שהות להסדר אורוטיה שהתחיל לפעול זה עתה להיכנס למסלול תקין ולהשתרש; ולסרב לדון בבעיות אחרות הנובעות מהסכם הר הצופים, שלא במסגרת דיון על ביצוע סעיף 8.

בברכה,

י' תקוע

160

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 894

נוסח יוצא: 130.16/2956/12

ירושלים, 16 ביוני 1958

ב־16 ביוני בשעה 16.30 ביקר קורדייה אצל ראש הממשלה במשרדו. נכחו הורן, ויז'ייה, איתן, פלד ותקוע. קורדייה מסר לראש הממשלה ברכות אישיות מהמזכ"ל.[1]

ראש הממשלה פתח בשאלה מה רוצה קורדייה שנעשה. קורדייה הטעים שקיימים אינטרסים משותפים לאו"ם ולישראל בעניין הר הצופים וברוח זו היה רוצה לבחון אפשרויות שיפור המצב. כפי שהסביר בבוקר[2] מרגיש שחלה ההידרדרות בשאלת ההר ושעל־אף הסדרים ארעיים (שאחדים מהם הביאו לתוצאות חיוביות) הכרחי להמשיך במאמצים לשפר המצב. או"ם מודאג במיוחד מצמצום חופש תנועת המשקיפים בהר. קיימת גם בעיית הדרך לעיסאוויה[3] בה נעוצה סכנה ניכרת לגבי העתיד. על עניינים אלה יוכל לדון שוב עם איתן ותקוע.

ראש הממשלה השיב שקיימת אמנם שאלת ביצוע הסכם 1948 שאושר מחדש בביקור אורוטיה אולם למעשה מתעוררת השאלה באיזו מידה הוא פועל כלל בתקופה הנוכחית. נקודת המוקד היא הסכם שביתת־הנשק. ראש הממשלה הדגיש למזכ"ל, לאורוטיה ולבאנץ' שביצוע סעיף 8 מהווה המטרה העיקרית. או"ם מתלונן על קשיים בחופש תנועה בהר אולם הוא מסוגל להתקיים גם בלעדיו. לא כן ישראל. בהר נמצאים האוניברסיטה ו"הדסה" ולא נוותר עליהם. אולם סעיף 8 חל גם על הכותל המערבי שהנו אחד האוצרות הדתיים ההיסטוריים היקרים ביותר לעמנו. ליהודים היתה גישה חופשית לכותל במשך כל הדורות מאז חורבן בית המקדש. הסעיף מבטיח גישה חופשית גם להר הזיתים ובכביש לטרון, חשמל לעיר העתיקה והפעלת הרכבת לירושלים. ירדן הסכימה עקרונית להבטיח זכויותינו במקומות אלה, אולם רק התחייבות ביחס לרכבת בוצעה. הבעיה על־כן אינה כלל אם נציגי או"ם יכולים לנוע בהר אלא הבטחת זכויות ישראל בו.

160

1. קורדייה שוגר לאזור בידי האמרשלד בעקבות התקרית החמורה על הר הצופים ב־26 במאי 1958 — ראה מס' 158 (הערת־עורך).
2. בשיחה עם איתן — ראה מברק תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, TNW451, 16.6.1958, 130.16/2956/12.
3. לכפר עיסאווייה הובילו שלוש דרכים, מהן שתיים שאינן עוברות דרך האזור הישראלי על הר הצופים. אחת מהן ארוכה בארבעה ק"מ מהדרך שעוברת באזור הישראלי, והשנייה ארוכה אף יותר. הולכי רגל יכלו להגיע לכפר בשבילים רבים המרוחקים מהאזור הישראלי. לאחר התקרית ב־26 במאי סגרה ישראל את הדרך שעוברת בשליטתה, אך ב־19 ביוני הסכימה לפותחה פעמיים ביום. לפני צאתו של אורוטיה נאמר לו כי ישראל מסכימה לפתוח את הדרך בשעות האור בלבד החל מ־29 ביוני 1958. (ראה מברקי תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 1.6.1958, 20.6.1958, 130.09/2339/27.)

קורדייה הגיב שאף־על־פי שביצוע סעיף 8 אינו נמצא בתחום פעולת מטה או"ם בירושלים, או"ם בכלל מעוניין בביצוע כל הסעיפים של שביתת־הנשק. יש לשקול כיצד לגשת לעניין הביצוע כי כרוכות בו בעיות רבות, למשל, באופן טבעי מתעוררת שאלת שיתוף־הפעולה בין ישראל לוועדת שביתת־הנשק. בנקודה זו העיר ראש הממשלה שאנו מסכימים לשיתוף־פעולה. קורדייה המשיך וציין שכתביעה נגדית לסעיף 8 מעוררת ירדן בעיית סעיף 6.[4] על כך אמר ראש הממשלה שאנו מעוניינים בביצוע הסכם שביתת־הנשק כולו וירדן חופשית להתייחס לכל סעיף בו. גם אנו איננו מסתפקים בתביעה לבצע סעיף 8 בלבד. ירדן אשמה בהפרות מתמידות של סעיף 1 בייחוד על־ידי ההסתה נגדנו שגברה באחרונה. אנו תובעים גם ביצוע הוראות סעיף 1[5] המחייבות הצדדים להתקדם להסדר שלום. ראש הממשלה הגדיר תביעתנו:

(א) ביצוע סעיף 8. (ב) ביצוע הסדר שביתת־הנשק כולו. (ג) הסדר שלום.

בתשובה לשאלת קורדייה מה הם המכשירים לביצוע סעיף 8 אמר ראש הממשלה שהסעיף עצמו קבעם. כשתכונס הוועדה המיוחדת רשאים אנו להביא בפניה תוכניות שונות והירדנים רשאים כמובן לא לקבלן, חוץ מאלה הנועדות להגשמת הנקודות שהוסכם עליהן עקרונית.

כשקורדייה ניסה לעורר ספק בקשר להתחייבויות הנובעות מהסכמה עקרונית בלבד שאל ראש הממשלה אם אפשר לפרש הסכם עקרוני כאינו מחייב ביצוע.

קורדייה שאל מה יהיה גורל הסכם 1948 אם אמנם יושג ביצוע סעיף 8 וראש הממשלה השיב שסעיף 8 יבוא כמובן במקום הוראות ההסכם הישן.

קורדייה הטעים שאו"ם מעוניין כמובן בביצוע הסכם שביתת־הנשק כולו לרבות סעיף 8 אולם אינו יכול לכפות זאת על הצדדים ולכן עליו לשמש רק מעביר יזמתנו לירדנים.

ראש הממשלה הזכיר שמדיניות ירדן חייבת להיות מושתתת גם על מגילת או"ם ושאל אם אמנם עשה או"ם משהו להבטיח זאת. תגובת קורדייה היתה מתחמקת.

בתום השיחה העלה ראש הממשלה כניסת נציגי או"ם לגן שלומית מהצד הערבי.[6] הדגיש שהגן רכוש האוניברסיטה והציג לפני קורדייה חוברת על גן שלומית שהודפסה בשנת 1938 כשבוודאי לא חזו החלוקה הנוכחית. הקשיים בשאלה זו נובעים במידה מסוימת מהעובדה שנציגי או"ם עמדו מטעמים לא מובנים לנו על ביקור בגן דווקא מהצד הערבי. ייתכן שלא היו נהרגים 5 האנשים

4. סעיף זה עוסק בהעברת הגזרה שהיתה תפוסה על־ידי חיל המשלוח העיראקי לאחריות ירדן. כמה שטחים בגזרה זאת הועברו לידי ישראל ובתמורה היתה ירדן אמורה לקבל שטח באזור ים המלח. ישראל התחייבה לשלם לירדן פיצוי עבור סלילת כביש חדש בין טול כרם לקלקיליה, בתמורה לכביש הישן שהועבר לשליטת ישראל. כמו־כן מדובר בסעיף זה על זכויות הכפריים שעלולים להיפגע כתוצאה מהשינויים בקווי שביתת־הנשק בין ישראל לירדן. (ראה כרך 3, נספח ח, עמ' 714–716).

5. הקובע בין היתר כי "התקנת שביתת נשק בין כוחותיהם המזוינים של שני הצדדים מתקבלת כצעד הכרחי לקראת חיסול הסכסוך המזוין והשבת השלום בארץ־ישראל על כנו". (ראה שם, עמ' 712–713).

6. ראה מס' 158 והערה 1 שם.

ב־26.5 לולא ניסיונות אלה להיכנס מהצד הערבי. בכוונתנו לשמור על הגן כשלנו. האם יש ספק כלשהו לאו״ם שהגן שייך לנו?

קורדייה השיב בשלילה אולם שאל האם מוצדק שנייחס חשיבות כה מרובה לשאלה מאיזה צד נכנסים נציגי או״ם לגן. ראש הממשלה השיב שמכיר הערבים היטב, חי ביניהם שנים רבות ויודע שהם מפרשים מעשים כאלה כהטלת ספק לגבי זכויותינו בגן. ראש הממשלה שאל לסיבת התעקשות או״ם בנקודה זו ותשובת קורדייה היתה שאו״ם רואה בעניין זה בעיה רק מאחר שאנו עוררנוה.

ראש הממשלה דחה בתוקף הצעת קורדייה שנרשה לו ולנציגי או״ם להיכנס לגן משני הצדדים, בהדגישו שיש לבקר בו רק מצדנו. קורדייה רשם לפניו הודעה זו. ביקש הבטחות רשמיות שלא תהיינה תקלות בחופש תנועה בעת ביקורו בה ב־18.

ראש הממשלה הציג השאלה מדוע מסתכל או״ם על הסכם הר הצופים באור זכויותיו, הרי אין זה העיקר. המגמה העיקרית בהסכם שביתת־הנשק ו־1948 היא לשים קץ לסכסוכי הצדדים ולקדמם לשלום. חשוב מה שירדן וישראל חייבות לעשות ולא המשקיפים. קורדייה ניסה לטעון שזכויות או״ם נובעות מההסכם והבטחתן הכרחית כדי לשמור על זכויות הצדדים. על כך השיב ראש הממשלה שאין סימן שאמנם כך הדבר. המנכ״ל הודיע שצריך להיות ברור שביקור קורדייה ייערך באותם התנאים כמו ביקור הורן חוץ ממסדר הכבוד שהורן ביקש לוותר עליו.

נקבעה פגישה נוספת עם ראש הממשלה ב־18.[7]

תקוע

161

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז״ם 899

נוסח יוצא: 130.16/2956/12

ירושלים, 18 ביוני 1958

ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

ב־18 נפגש קורדייה שנית עם ראש הממשלה. נכחו הורן, ויז׳ייה, פלד, תקוע (המנכ״ל נעדר בגלל השתתפותו בטכס נטיעת יער).

קורדייה הודיע שהציג בפני ריפאעי עמדתנו ביחס לסעיף 8 ונכונותנו לנהל משא־ומתן על ביצוע כל הוראות הסכם שביתת־הנשק לרבות שיתוף פעולתנו עם ועדת שביתת־הנשק. תגובת ריפאעי היתה ששאלת סעיף 8 נמצאת בפני מועצת

7. ראה מס׳ 161.

הביטחון ורצוי שהיא תדון בה. ריפאעי מייחס כמובן חשיבות רבה לסעיף 6. בלי לציין שמוכן להתקדם לכך מיד, אמר ריפאעי שמקווה ש"some time יהיה זה אפשרי לדון עם ישראל על הסדר בעיית ארץ־ישראל בכלל".

ראש הממשלה הזכיר שמועצת הביטחון החליטה כבר ב־17.11.[19]50 שעל הצדדים להיפגש בוועדה המיוחדת ולבצע סעיף 8. החלטה זו לא בוטלה ואין כל צורך בדיוני מועצת הביטחון נוספים.

הזכרתי ששאלת סעיף 8 לא הועלתה במועצת הביטחון כפריט עצמאי כי אם נכללת בתלונה כללית על הפרת ירדן של כל הוראות הסכם שביתת־הנשק. אם לקבל תגובת ריפאעי, הרי יש לדחות ביצוע כל סעיפי הסכם שביתת־הנשק עד לדיון חדש בהם במועצת הביטחון.

ראש הממשלה הדגיש שהוראות הסכם שביתת־הנשק מהוות חטיבה אחת. אי־ביצוע סעיף 8 מערער ההסכם כולו ומבטל זכויות ירדן להימצא בשטחים בהם היא שולטת כעת על־פי ההסכם.

קורדייה מסר שייפגש עם המזכ"ל בביירות ב־20 וידווח לו על עמדת הצדדים. יש להניח שהמזכ"ל יבקר בירושלים[1] וימשיך בדיון על סעיף 8.

ראש הממשלה לחץ על קורדייה להביע עמדתו ביחס לדרכי ביצוע סעיף 8, אולם קורדייה ניסה להתחמק באומרו שאו"ם תומך בביצוע הסכם שביתת־הנשק כולו לרבות החובה להגיע לשלום. התקדמות בכיוון זה תלויה בגורמים פסיכולוגיים לא פחות מאשר בשיקולים מדיניים. יש לשפר האווירה הנוכחית ומאחר שלישראל כשרונות גדולים יותר מאשר למדינות ערב יש לצפות ממנה יותר. ישראל מסוגלת לספק מנהיגות למזרח התיכון.

ראש הממשלה סקר אופי המדינה ומפעלה ואמר שאיננו רשאים לתבוע לעצמנו מנהיגות האזור, אולם יכולים לשמש דוגמה, אף־על־פי שגם אנו עושים שגיאות. הוא ציין שלמרות הכול לא היתה עד כה למפעלנו השפעה על ערב. תופעה זו נובעת מהמתיחות הכללית בעולם ולכן איננו יכולים לשפר המצב באזור אלא בעזרת העולם החופשי ואו"ם. לצערנו אין אנו מקבלים התמיכה שזכאים לקבל מאו"ם. ראש הממשלה ציטט קטע מהעיתון השוודי "Aftonbladet"[2] לפיו תעמולה מצרית וכספי או"ם התאחדו בליבוי השנאה נגד ישראל בבתי־ספר בעזה, כן הציג בפני קורדייה מכתב שקיבלנו ב־17 ממטה או"ם המודיענו שאו"ם אינו יכול להעסיק ישראלים בארמון הנציב.

ראש הממשלה חזר ותבע מקורדייה לומר כיצד אפשר לדעת או"ם להתקדם לביצוע סעיף 8. שאל דעתו על בקשה מאת המזכ"ל לכנס הוועידה המיוחדת לפי סעיף 12.[3] קורדייה אמר שוועידה כזו עשויה להיות קונסטרוקטיבית. ראש הממשלה הודיע שעם בוא המזכ"ל אלינו, נבקש כינוסה.

161

1. ראה מס' 163.
2. עיתון ערב בלתי תלוי בשטוקהולם.
3. פסקה 3 בסעיף זה קובעת כי שנה לאחר חתימת הסכם שביתת הנשק יוכל כל צד לדרוש מהמזכיר הכללי של האו"ם לכנס ועידה של שני הצדדים על מנת לשקול מחדש, לתקן או לבטל סעיפים בהסכם שביתת־הנשק, מלבד סעיפים 1 ו־3. (ראה כרך 3, נספח ח, עמ' 720.)

בסוף השיחה העלה קורדייה שאלת סגירת הדרך לעיסאוויה. בהתרגשות מרובה תיאר התרשמותו מהקשיים הנגרמים לכפריים כתוצאה ממניעת תנועתם בדרך. ביקש לפותחה ללא דיחוי. בתגובתו ציין ראש הממשלה שהוא מבין לרוח דברי קורדייה, אלם מתפלא שאינו מגלה אותה הבנה כלפינו. מדוע לא שמענו על פניות נרגשות כאלה לירדנים כדי לבטל האיסור על גישתנו לכותל המערבי או להבטיח שימושנו החופשי בכביש לטרון. או״ם אינו מבין כנראה הרגישות העמוקה של העם היהודי כולו והחשיבות המרובה שמייחס לשאלת הכותל המערבי. דברים אלה הובטחו לנו בהסכם שביתת־הנשק ולא ידוע לנו שאו״ם תבע אי־פעם מירדן קיומם בעוד שתובע בתוקף הבטחת התנועה הערבית בקטע בדרך לעיסאוויה. ראש הממשלה אינו מסוגל להבין משוא פנים זה מצד או״ם.

קורדייה לחץ בנקודה זו ואף העיר שלא יהיה מנוס מדיון בה במועצת הביטחון. ראש הממשלה הדגיש שכשירדן תסכים להיפגש לדיון עמנו על ביצוע שביתת־הנשק, נוכל לעיין גם בשאלת הדרך לעיסאוויה.

בחלק מהשיחה הוחלפו דעות על המצב בלבנון.

קורדייה ביקש לראות המנכ״ל ואותי ב־19.[4]

תקוע

162

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ

Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז״ם 909

נוסח יוצא: 130.09/2339/27

ירושלים, 20 ביוני 1958

להלן כמה מהסתייגויותינו לדו״ח הורן על תקרית גן שלומית[1] (הנשלח בדואר):

א) ה ח ל ק ה ע ו ב ד ת י.

(1) הדו״ח מתחמק מלקבוע ברורות אחריות ירדן לפתיחה באש וזאת למרות שנסיבות התקרית מוכיחות בלי שמץ ספק שהירדנים הם שהתקיפו סיורנו שנע בגן

4. דו״ח על השיחה ראה במברק תקוע לנציגויות בחוץ־לארץ, חוז״ם 900, 19.6.1958, 130.09/2339/27. בשיחה חזרו והעלו את עניין הדרך לעיסאווייה ואת הצעת קורדייה למנוע תקריות ב״שטחי מריבה״ הנובעים מחילוקי דעות בקשר למפות. נושא הדרך לעיסאווייה עלה בשיחה נוספת של קורדייה עם איתן ב־20 ביוני. (ראה משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, חוז״ם 905, 20.6.1958, שם.)

162

1. הדין־וחשבון פורסם כמסמך או״ם S/4030, מתאריך 17 ביוני 1958.

במסלול הקבוע והתקדם בשטח פתוח חשוף לחלוטין הן לעמדות הירדניות שברכס ממולו והן לכפר עיסאוויה. הירדנים עצמם הודו בשידור רשמי ברדיו רמאללה שכוחותיהם פתחו באש הראשונים.

(2) הדו״ח מתעלם לחלוטין מהפגישה ב־27.5 בין נציגינו לבין הקול׳ נורסטדום, שניהל החקירה, בה נקבעו סדריה. לפיהם היו צריכים המשקיפים בליווי שלושה שוטרים מזוינים להיכנס לגן שלומית לערוך החקירה שם. הדו״ח אינו מזכיר שסידורים אלה לא בוצעו בגלל סירוב ירדן להבטיח שלא יפתחו באש על המשקיפים והעדים.

(3) אף־על־פי שבפגישה אצל פלד ב־27 נענינו לבקשת הורן לא לשלוח סיורים לשטח בעת החקירה (הודענו על כך לעיתונות בו ביום ובמכתב להורן מ־1.6)[2] חוזר הדו״ח על הטענה שכאילו סירבנו לבקשה. הדו״ח מזכיר אמנם שבשלב מסוים קיבלנו כל בקשות האו״ם בקשר לליווי משקיפים על־ידי שוטרינו כדי לאפשר חקירה בגן, אולם לדעת הורן לא היה כלל צורך בחקירה כזו ולכן לא נערכה.

ב) חלק ההערכה המדינית.

(1) הדו״ח מתעלם מסעיף 8 ומהפרות הסכם 1948 על־ידי ירדן. סירוב ירדן לבצע סעיף 8 והמצב הבלתי חוקי באוגוסטה ויקטוריה ובעיסאוויה אינם נזכרים כלל. כן מתעלם הדו״ח מהעובדה שעיסאוויה באזורנו ושלפי דו״חות ברנאדוט מ־1948 (S/1025 ;A/648) עיסאווייה יחד עם האוניברסיטה והדסה היו בשליטתנו בעת חתימת הסכם הר הצופים.

(2) אף־על־פי שהסכם 7.7.[19]48 מתייחס למפה שצורפה אליו, וקיימת מפה אחת בלבד כזו, ולמרות שבמשך השנים נטה או״ם לייחס יתר תוקף למפה זו (למשל הודעת ברנס מ־24.7.56, עלון ועדת שביתת־הנשק 186)[3] מעניק הדו״ח מעמד שווה למפה זו ולמפה מ־21.7.[19]48 שישראל לא חתמה עליה ואף פעם לא הכירה בתוקפה ואף מגיש הצעות על־סמך מפה זו.

(3) למרות הודעתנו בעל־פה ובכתב שלא חל שינוי בתחום סיורינו, נפתח חלק זה של הדו״ח בטענה חסרת סימוכין שהרחבנו סיורנו. סיורינו התנהלו במסלוליהם הקבועים במשך שנים ללא שינוי וללא תקלות ואין אפוא יסוד לטענת הדו״ח שהם תרמו למתיחות.

(4) הדו״ח טוען שמנענו תיקון הדרך לעיסאוויה בעוד שבמכתב מ־11.8.57 מסרן לוינסון לפלינט הודענו שמוכנים לתקנה כפי שעשינו זאת ב־1955.

ג) חלק המסקנות.

הדו״ח מציע שמירת הסטטוס־קוו מ־1954 תוך סילוף תוכנו. על־פי סיכום עם ברנס בספטמבר 1954 נקבע שכל עוד לא מבוצע סעיף 8 יש לשמור על הסטטוס־קוו בהר, היינו לא יחולו שינויים לרעה בהר מבחינת ישראל ולא יוטלו עליה הגבלות בשיירות.

מהדו״ח משתמעת הצעה שיש לתת גושפנקא לניסיונות ירדנים וערביי עיסאוויה

2. ראה תקוע אל פון הורן, 1 ביוני 1958, 130.16/2956/12.
3. מסמך זה בתיק 130.16/2948/19. על פרשת המפות — ראה מס׳ 184 (נספח ד).

להתפשט בשטחנו ואף להגיע למרחק 50 מטר בלבד מבנייני האוניברסיטה והדסה וכן להגבלת תנועתנו אנו.

בצרפו למושג הסטטוס־קוו רעיון "שטחי המריבה" הנובעים מהבדלים שבין 2 המפות, מציע הדו"ח למעשה לשנות הסטטוס קוו המבוסס על קיום 2 אזורים בלבד. התוצאה המעשית של גישה זו היא קריעת שטחים מאזורנו.

תקוע

163

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 916
נוסח יוצא: 130.16/2956/12

ירושלים, 22 ביוני 1958

ב־21 בערב נפגש המזכ"ל עם ראש הממשלה לשיחת שעה בארבע עיניים בה סיפר האמרשלד על התרשמויותיו מלבנון. אחר־כך התקיים דיון בו נכחו גם קורדייה, הורן, ויג'ייה, איתן, פלד, נבון ותקוע.

קורדייה פתח בתארו המצב בהר כפי שנראה לו. הזכיר שהבעיות העיקריות הן המתיחות ב"שטחי המריבה", שאלת סיורינו והחדירות. קשה למצוא נוסחה לפתרונן מה גם שכרוכה בכך שאלת מחלוקת המפות.[1] על הצדדים להוסיף ולשקול אפשרויות ליישוב העניינים. בחוזרו לשאלת הדרך לעיסאוויה, מסר שאחרי הסכמתנו לפתחה פעמיים ביום, ביקר בכפר בליווי הורן וקיבל מהכפריים הבטחות להתנהגות טובה. ההבטחות קוימו ועתה מצפה או"ם שנפתח הדרך לחלוטין.[2]

ראש הממשלה השיב שתמונת המצב בהר המצטיירת אצלנו שונה. למעשה השאלה אינה זו של הדרך לעיסאוויה אלא זו של 3 דרכים: הדרך לאוניברסיטה ולהדסה, להר הזיתים ולכותל המערבי. חשיבותן עולה בהרבה על עניין הדרך לעיסאוויה. אשר לבעיית ההר בכלל הודיע ראש הממשלה למזכ"ל כבר בדצמבר 57 שהיעד חייב להיות ביצוע הסכם שביתת־הנשק ורק ארעית מוכנים לדון בשאלות הנובעות מהסכם 48[19]. הודיע אז שנתבע ביצוע סעיף 8 ובמגמה זו וכן לשם ביצוע סעיף 1 מבקש כעת מהמזכ"ל לכנס ועידה על־פי סעיף 12.[3]

163

1. ראה מס' 162, והערה 3 שם.
2. ראה מס' 160, והערה 3 שם. האמרשלד ובן־גוריון החליפו מכתבים בנושא זה, אך ללא הכרעה, כשהראשון עומד על פתיחת הדרך לעיסאווייה, יומם ולילה, ואילו בן־גוריון עומד על ביצוע סעיף 8 בהסכם שביתת־הנשק ישראל–ירדן. (תכתובת זאת, מחודש יוני 1958, בתיק 130.16/2956/12 ובארכיון בן־גוריון.)
3. ראה מס' 161 והערה 3 שם.

המזכ״ל הגיב שרושם לפניו הבקשה, אולם עליו לציין שזו משימה קשה. מאז דצמבר 57 התייחס או״ם לקיום הסכם 1948 כעל בסיס להתקדמות לביצוע סעיף 8. ברוח גישה זו תהווה שאלת הדרך הקטנה לעיסאוויה קרש קפיצה לפתרון בעיית הדרכים החשובות יותר. קשה לחתור לקראת יישוב בעיית היסוד באווירה שנוצרה בעקבות סגירת הדרך. הוא מחויב כמובן לכנס ועידת סעיף 12 אולם מתעוררות כמה שאלות: לא ברור לו אלו הוראות בכוונתנו לתקן בהסכם שביתת־הנשק שהרי הוועידה מיועדת לפי סעיף 12 למטרת תיקון ההסכם (revision). יהיה צורך שנגדיר במפורש תפקיד הוועידה. עליו לציין שלאור המצב הנוכחי בלבנון נראה לו כהגיוני שירדן תדחה תשובתה לכינוס הוועידה עד לאחר שיתברר המצב שם. אישית אינו חושב שצעד זה יקדמנו בהרבה. מאחר שענייננו העיקרי להביא לביצוע סעיף 8 מציע שנסכים לשוב להשתתפותנו המלאה בוועדת שביתת־הנשק[4] במקביל להקמת ועדת משנה במסגרת ועדת שביתת־הנשק שתטפל בענייני ההר. ועדת משנה כזו תוכר על־ידי ירדן כוועדה מיוחדת על־פי סעיף 8 ותעסוק בעניינים השגרתיים הקשורים במצב בהר ובהשגת הסדרים לביצוע סעיף 8.

לדעת המזכ״ל, בדרך זו נאפשר לירדן לראות חידוש פעולת הוועדה המיוחדת למעשה כחלק טבעי מהחייאת מליאת ועדת שביתת־הנשק. לדעתו, אחת השאלות העיקריות בהן תיתקל ועדת המשנה כשתיגש לדיון בסעיף 8, תהיה בעיית סידורים מעשיים יעילים להבטחת העניינים הנזכרים בסעיף.

ראש הממשלה הסכים להצעה זו, והמזכ״ל הודיע שיעבירה במכתב אישי לריפאעי. הצעת המזכ״ל סוגרת מעגל מאמצינו להביא או״ם לראות בשובנו למליאת שביתת־הנשק תמורת להסכמת ירדן לחידוש הדיונים של ביצוע סעיף 8. המזכ״ל הגדיר הסכמתנו כהתחלה טובה.

בשיחה טלפונית עם המזכ״ל מאוחר יותר הוסיף ראש הממשלה שעל־פי סעיף 12, אפשר לכנס הוועידה המיוחדת גם למטרת עיון (reviewing) בהוראות הסכם שביתת־הנשק ואנו שומרים לעצמנו הזכות לבקש ועידה למטרת עיון בביצוע ההסכם אם לא תחול התקדמות לפי הצעת המזכ״ל.

בקשר לדרך לעיסאוויה הציע ראש הממשלה שנציגי ישראל יבקרו בה, יבדקו המצב ויגיעו לידי פתרון מוסכם עם או״ם לגביה. המזכ״ל מסכים.

ראש הממשלה העלה מספר הסתייגויות לדו״ח הורן על תקרית 26.5.[5] בדו״ח כמה נימות בלתי קונסטרוקטיביות ואפילו בסעיפים העובדתיים מתגלים ערפול וטשטוש בלתי מוצדקים. הדו״ח מבליט האופי המפורז של שטח האוניברסיטה והדסה ואינו מדגיש זאת לגבי אוגוסטה ויקטוריה ועיסאוויה. בנקודה זו הגיב ויג׳ייה (שלא הסתיר אחריותו לחיבור הדו״ח) שהדו״ח דן בתקרית מסוימת בשטח מסוים ושלא צריך היה להדגיש פירוזם הידוע לכל. ראש הממשלה ציין שאפילו האחריות הירדנית להריגת פלינט מתוארת בלתי החלטית. הורן מסר שהחקירה

4. ישראל פרשה מוועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל–ירדן לאחר שיושב־ראש הוועדה סירב, ב־1 באוקטובר 1956, להכיר באחריות ירדן לתקרית ב־23 בספטמבר 1956 כאשר מוצבי הלגיון הערבי פתחו באש על משתתפי כנס החברה לחקירת ארץ־ישראל ועתיקותיה ברמת רחל, והרגו ארבעה ממשתתפי הכנס. ישראל חזרה לוועדה במארס 1959.

5. ראה מס׳ 162.

הבליסטית כבר העלתה שפלינט נפגע מכדור שבא במישרין משטח ירדני ולא ב"ריקושט" ושבכוונת או"ם לפרסם תוספת לדו"ח המבוססת על מסקנה זו.

ראש הממשלה ציין שהדו"ח מתעלם מסעיף 8 ומהפרות ירדן של הסכם 1948 והודיע שבכוונתנו להגיש הערות בכתב. התפתחו חילופי דברים על פירושי הסכם 1948 שנסבה בייחוד על המפות, מעמד בית החולים באוגוסטה ויקטוריה וכפיפות המשטרה למפקד או"ם. קורדייה הציג בתקיפות תביעות או"ם למעמד מיוחד בהר בהדגישו שלאו"ם זכויות שחובלו במשך השנים. ויג'ייה הוסיף לאי־בהירות התמונה בגורסו שלא ברור אם הפעלת בית החולים באוגוסטה ויקטוריה נוגדת הסכם 1948 (בניגוד לעמדת אורוטיה ומסמכי או"ם בעבר). המזכ"ל וקורדייה לא יכלו להבהיר במדויק, בתשובה לשאלת ראש הממשלה, פירושו המעשי של הסטטוס קוו שמציעים לשמור בהר. עמדתנו היתה שבאחרונה התדרדר המצב ואו"ם לא מנע שינוי הסטטוס קוו לרעתנו. הערבים הרחיבו אי־חוקיות המצב בעיסאוויה על־יד התפשטות נוספת בתוך שטחנו. גם בעניין המפות נסוג או"ם, מאחר שלא צריך להיות ספק שעל־פי סעיף 1 בהסכם 1948, רק מפת 7 ביולי יכולה להיחשב כמוסמכת.

ראש הממשלה עמד על כך שבתשובה לשאלותינו טוענים נציגי או"ם שלא ברור מהן בדיוק החדירות הערביות, קיימת אי־בהירות לגבי המפות ולא ברור למה בדיוק מחייב הסכם 1948. במצב כזה יש לצפות להמשך הוויכוחים והסכסוכים. ראש הממשלה הדגיש שוב חשיבות שאנו מייחסים להר בו נבנתה האוניברסיטה העברית הראשונה ואפילו לחלקים קטנים בו כגון, גן שלומית. שטח מדינתנו קטן בלאו־הכי ואיננו רוצים שייקחו מאתנו אף שעל אדמה.

השיחה ארכה יותר משעתיים.

האמרשלד טס ב־22 לעזה ומשם לקהיר.

תקוע

164

ו' איתן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
W. Eytan to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW847

נוסח יוצא: 130.09/2339/28

ירושלים, 4 בדצמבר 1958

ש מ ו ר - מ י ד י

אבן.

הנך מתבקש לפנות מיד לנשיא מועצת הביטחון בתלונה על ההפגזה הסורית (הקע"מית) של אתמול ולדרוש ישיבה מידית של המועצה. עוד היום יוצא אליך איש צבא המצויד בפרטים מלאים על מהלך ההתקפה והנזקים החמורים שנגרמו.[1]

ההחלטה לפנות למועצת הביטחון נתקבלה בישיבה מיוחדת של הממשלה אשר התכנסה הבוקר בתל אביב. ההחלטה תפורסם היום בשעה 1900 שעון ישראל. הנני מציע כי תפרסמו אתם ביצוע ההוראה שעה אחת לאחר מכן, כדי לא לפגוע בעיתונאים כאן.

איתן

165

ו' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 394

נוסח יוצא: 130.09/2378/8

ירושלים, 16 בדצמבר 1958

ש מ ו ר - ד ח ו ף

מועצת הביטחון.[1]

מאוכזבים מהסיכום שאינו מסכם דבר.[2] מבינים כי הרוב לא רצה לסכם הדיון בהצבעה על החלטה לאור ודאות הווטו הרוסי, אולם לא מסיבה זו בלבד נרתע.

164

1. ב־3 בדצמבר פתחו הסורים באש על רועי קיבוץ גונן ועדרים, וכן על כוחות החילוץ שבאו לעזרתם. התקרית הסלימה להפגזה ארטילרית על מספר יישובים. פרטים נוספים ראה באיגרת ישראל לנשיא מועצת הביטחון, מס' 182 — נספח ב.

165

1. הדיון בתלונת ישראל על התקרית ב־3 בדצמבר — ראה מס' 164.
2. מועצת הביטחון לא קיבלה החלטה בעניין תלונת ישראל, והסתפקה בהודעת נשיאה, נציג שוודיה גונאר יארינג, כי "אנו מכירים באורח מלא את חומרת המעשה שישראל התלוננה אודותיו". סיכום פושר זה בא עקב החשש שברית־המועצות תטיל וטו על הצעת החלטה תקיפה, והודעת האמרשלד כי בדעתו לצאת לביקור באזור ולטפל בעניין עם המדינות הנוגעות בדבר. (ראה תקוע אל איתן וקומיי, NWT140, 20.12.1958, 130.09/2339/10).

למועצה לא היה אומץ הלב לקבוע דברים ברורים, לא כל שכן להוקיע, כשהמדובר בהתקפה ערבית נגד ישראל. בזה קיפחה סמכותה המוסרית והמעשית להתייצב לצד הנתקף. התעמולה המצרית כבר מציגה תוצאות הדיון כניצחון לקע"ם. מאחר ולא הוזהרה בחומרת המצב, קיים חשש שקע"ם תראה בכך [מתן] יד חופשית. בחולשת מועצת הביטחון תראה קע"ם, אם לא היתר, מכל מקום השלמה עם תוקפנותה. מועצת הביטחון לקחה על עצמה אחריות כבדה מאוד לגבי ההתרחשויות העתידות. אמנם נציגי המעצמות הדגישו בנאומיהם חומרת המצב, אך האחריות על קע"ם לא הוטלה. מקווים כי המזכ"ל יהיה ער לאחריות הגדולה אשר נטל על עצמו לפי הודעתו הוא ולאור הודעות הנואמים.

איתן

166

א' בירן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
A. Biran to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 445
נוסח יוצא: 130.16/2960/5

ירושלים, 4 בינואר 1959

סודי

האמרשלד עזב ירושלים לאחר ביקור אצל הנשיא ובובר. אצל בובר דובר על פילוסופים והשפעתם על מדינאים. בתשובה לדברי הנשיא על הפליטים אמר המזכ"ל שנוסף לבעיות מדיניות ולאומיות יש בעיות כספיות והנה הוצאו שניים וחצי ביליון דולר ליישוב מיליון פליטים באזור החוף. הכוונה לעולים בארץ. משדה בוקר נסענו לירושלים בהליקופטר והמזכ"ל השקיף על פני שטח הארץ ברצינות ובהרהורים.

בישיבה בשדה בוקר ביקש המזכ"ל להתחיל ולדון באזור הצפון. ראש הממשלה העביר הדיון לסעיף 8 ותבע שירדן תבצעו. שאל לעמדת או"ם בנדון, בהיות או"ם — המזכ"ל. ראש הממשלה הדגיש רגשותיו ורגשות העם היהודי לכותל המערבי וכן להר הצופים והר הזיתים. קבע שירדן שולטת בגדה המערבית בזכות הסכם שביתת־הנשק ואם אינה מקיימת ההסכם לא נכיר בו גם אנו, ומבחינה מוסרית יפוג תוקפו של הסכם שביתת־הנשק. המזכ"ל טען שאף שמכיר שעקרונית הוסכם על סעיף 8, הרי שתרגום ההסכם העקרוני למציאות נתון בידי הוועדה, שאו"ם איננו צד בה.[1] מבחינה חוקית מפרה ירדן ההסכם ואולם אין להתעלם מהפרטים המעשיים.

נוסף לשאלת פרסטיג'ה חוששת ירדן מהתבצרותנו בהר ומאפשרות שליטתנו גם על העיר העתיקה. המזכ"ל העיר שהוא מקווה שהחליש חשדות הירדנים לגבי

166
1. ראה מס' 153, הערה 3.

השיירות להר ופעולותינו. העלה הצעתו להקים ועדת משנה לוועדת שביתת־הנשק,[2] ושאינו מקבל ההסתייגויות המשפטיות של ריפאעי. יעורר הבעיה בביקורו בירדן. הוסיף שנגד תביעתנו לסעיף 12[3] יטען ריפאעי סעיף 11.[4] ראש הממשלה אמר שאי־ביצוע סעיף 8 אינו בבחינת הפרה פורמלית של הסכם שביתת־הנשק. זהו דבר עקרוני הקובע גורל כל הסכם, וסעיף 12 חיוני משום שמאפשר לשקול מחדש תנאי ההסכם. ראש הממשלה ביקש לדעת אם או״ם רואה שביב תקווה לביצוע ההסכם, והעיר שאל להם לנצל רצון ישראל לשלום. אין הבעיה כינוס ועדת משנה אלא כנות הירדנים לבצע סעיף 8. ביקש שוב לדעת עמדת או״ם.

המזכ״ל השיב שמבחינה פורמלית או״ם יכול לדווח בלבד. אישית רואה תפקידו כדיפלומטי ולפעול כאותה טיפת מים המכה בסלע וסופה לפוררו. הדין ודברים נמשכו והמזכ״ל הבטיח להודיע תגובת ירדן.

לבעיות הצפון נשאר במתכוון זמן מועט. המזכ״ל מבקש למנוע הישנות תקריות מעציבות והציע אמצעים כסימון הגבול, סמכות ליושב־ראש, דיון בוועדת שביתת־הנשק, הודעות מוקדמות לאו״ם על עבודות יזומות מצדנו, והתחשבות בצד השני ובהחלטות היושב־ראש. העיר שהסורים חוששים מהתבצרותנו באזור ומהתפתחויות דומות לעוג׳ה.[5] בסוף הדיון הסכמנו לסימון הגבול הבין־לאומי. חזרנו והדגשנו הגבול הבין־לאומי. בפרטים האחרים לא נגענו והמזכ״ל לא לחץ בהעירו שהמארח קובע סדר־היום וסיכם שהאנשים העוסקים במלאכה מוסיפים לשהות כאן ויברר ביניהם.

בשיחת ארבע עיניים דנו בשאלת הפליטים. המזכ״ל דיבר על זכות בחירה חופשית. בסופו של הוויכוח אמר ראש הממשלה ״האם אין לפתור בעיית הפליטים אלא בהשמדתה של ישראל?״ המזכ״ל דחה פירוש זה לדבריו.

קשה להעריך הביקור. אמנם הקדיש המזכ״ל יחסית יותר זמן כאן ואולם הרי ביקש לבקר בשדה בוקר. ניסה לברר מדוע הלך ראש הממשלה לנגב. הזכרתי לו דבריו שאמר על קיסר חבש וארמונו המוקף עוני. האמרשלד אינו רואה עצמו כפותר בעיות. אמר שהוא כרופא שאינו יודע מרפא, אך מנסה בתרופות לקיים החולה. לנשיא אמר שהיה סיפק בידו לבקר הפעם בשלווה כשאין דברים מפוצצים המחייבים מעשים דרמטיים. מעשית, נחכה לתשובתו מירדן לסעיף 8 וממצרים לסימון הגבול. בוודאי נצטרך לנהל משא־ומתן בפרטים האחרים, הנוגעים לצפון. אם יש חשיבות לביקור, הרי הוא במגע המזכ״ל במציאות הישראלית ובעובדות שחייבים לטפוח על פניו. תהיה דעתו על ישראל אשר תהיה, שוב נוכח לדעת שאין ניתן לבטלה.[6]

ייתכן והמזכ״ל יבקר שנית במאי וישתתף בגז הצאן.[7]

בירן

2. ראה מס׳ 163.
3. ראה מס׳ 161 והערה 3 שם.
4. סעיף זה דן בסדרי עבודתה של ועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל־ירדן — ראה כרך 3, נספח ח, עמ׳ 718–719.
5. לפי הסכם שביתת־הנשק בין ישראל למצרים נקבע אזור עוג׳ה (ניצנה) כאזור מפורז. במרוצת הזמן השתלטה עליו ישראל.
6. סיכום מפורט של הביקור, מ־12 בינואר 1959, שנעשה בידי בירן, בארכיון בן־גוריון.
7. האמרשלד לא הגיע במאי, ובמקומו הגיע באנץ׳.

167

א׳ בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם
A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW956

נוסח יוצא: 130.09/2339/29

ירושלים, 14 בינואר 1959

סודי-לנמען בלבד-מידי

תקוע.

א) לשיחתכם עם המזכ״ל[1] לא מציעים לדון על המפורזים ועל הצעותיו למניעת חיכוכים ותקריות. במכתביו[2] הוא כבר מנסה לפרש דברים שלא כהווייתם. בשיחות שדה בוקר הסכמנו לדבר אחד ויחיד — סימון הגבול הבין־לאומי. אפשר להדגיש שאילו נעשה הסימון ייתכן שתקרית הרועה בשמיר ב־12 היתה נמנעת.[3] בשיחותיו כאן אמר המזכ״ל שאין המצרים ששים אלי תקריות. בהסתמך על הודעה זו ולגופו של עניין, מציעים להתריע על התקריות האחרונות בצפון — היריות על הדיג בכנרת, על הרועים במעין ברוך ושמיר, חטיפת הבחורים ליד שפך הירדן ב־13, שבכולם יש לראות יותר מעצבנות כי אם התגרות. יש לכלול גם הגבול המצרי, הפגיעות במרחב האווירי ופעילות המיקוש מהרצועה וניסיונות הנפל להפעיל ועדת שביתת־הנשק המצרית.[4]

ב) לגבי הפליטים כותב המזכ״ל לראש הממשלה, שבסעודיה נתקל בעמדה נוקשה בשאלת ארץ־ישראל. בכל האזור בעיית הפליטים היא הבעיה הבכירה. עמדתנו כפי שנתבטאה בנאום אבן.

ג) המזכ״ל נתרשם מבגרות המחשבה הערבית לגבי אחדות, הוא מודה שלא השיג דברים ממשיים אך מסכם את סיורו Highly interesting and on the whole encouraging.

ד) לסעיף 8 כותב המזכ״ל לראש הממשלה שתבע מירדן קבלת נוסחתו מיולי להקמת ועדת משנה. אומר שאף הרחיק לכת וניסה להשיג גישה סמלית לכותל המערבי. ירדן דחתה הצעותיו, אך לא יתנגדו שישראל תעלה בישיבות ועדת שביתת־הנשק הסעיפים שהסכם עקרוני עליהם הושג בסעיף 8. המזכ״ל מודה בשוני שבגישתם לגישתו. מכיר בכך שבקו המוצע על־ידי ירדן לא תפעל ועדת

167

1. ראה מס׳ 169.
2. ראה מס׳ 168. קטעים ממכתבים אלה מובאים גם להלן.
3. על תקרית זאת, ועל תקריות נוספות המפורטות להלן, ראה איגרת ישראל אל מועצת הביטחון, 27.1.1959, מסמך או״ם S/4151 — מס׳ 183 — נספח ג.
4. בסוף 1958 ניסו מטוסים מצריים מספר פעמים לחדור למרחב האווירי של ישראל כדי לבצע צילומים. בקרב אווירי שהתחולל ב־30 בדצמבר 1958 נראה מטוס מצרי נופל בשטח מצרים.

סעיף 8 כמוסכם בחוזה שביתת־הנשק, אך רואה צעד קדימה בכך שהם יסכימו למשל לדון בוועדת שביתת־הנשק בחוסר הגישה לכותל.

המזכ"ל מסכם בלשון זו:

As to what might happen were the MAC to resume its activities – as I naturally would hope that it would do under all circumstances – and were the matters mentioned in Article VIII to be brought up by you in the MAC, it seems premature to judge. I would be less than frank with you if I indicated any optimism as to the outcome in substance.

However, even if a consideration in the MAC of the various concrete problems arising under Article VIII would not lead to agreements on how to implement the principles established in that Article, it might, under Article XI, paragraph 8, at least provide an authoritative interpretation of what are the Israel rights and the Jordanian obligations regarding the concrete points which are referred to in that Article as covered by an agreement in Principle, and which are of special importance to you.

I shall await your reaction to the Jordan attitude before taking any further steps.

ראש הממשלה טרם השיב למכתבי המזכ"ל שהגיעו אתמול ואין אנו מציעים שתעוררו השאלות. אם יעוררן המזכ"ל, מציעים שלא תגיבו פרט לתגובה העקרונית כפי שקבע בשיחותיו דהיינו, שעל ירדן לקיים כל סעיפי ההסכם עליו חתמה ושבזכותו היא שלטת בגדה המערבית.

ה) כל הכתוב על דעת שרת החוץ.

בירן

168

א' בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם

A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW963

נוסח יוצא: 130.16/2956/2

ירושלים, 15 בינואר 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - ב ה ו ל

לשלנו 962.

להלן הקטע ענייני במכתב התודה של האמרשלד לראש הממשלה.[1]

The remainder of my tour was highly interesting and on whole encouraging.

168

1. נוסח שלם של המכתב, שהועבר על ידי הקולונל ריקרט, בתיק 130.16/2956/2.

Writing you separately about Article VIII. Rest of discussions in Amman were more promising and indicated – like talks in Cairo – considerable improvement in atmosphere and gradual but surprisingly rapid Arab thinking on question unity. Nothing of direct significance to our talks came out of visits to capitals just mentioned, but you will have heard Cairo accepted my proposals regarding certain arrangements in Israel-Syrian border area, as you had already done in course of our talks. Saudi Arabia is another chapter on which I would not like to enter now. As expected, King and Emir Faisal both showed very unbending attitude Palestinian problems. There, to East, and all over area to Libya to West, refugee problem was now given A-I priority.

להלן מכתב האמרשלד על ביקורו בירדן.

I now would like inform you about outcome my talks with Samir Pasha regarding Article VIII.

As promised you, I insisted on acceptance by Jordan my formula of July, i.e. a Sub-committee of MAC be created which would deal current affairs regarding Mount Scopus but which would also be recognized as Special Committee under Article VIII and as competent to take up tasks envisaged for that committee. (This proposal, of course, assumed full resumption work of MAC). In my talks in Amman I went, in fact, somewhat beyond what I indicated as my intention when we discussed matter at Sdeh Boker. Thus, for example, I engaged myself personally for least such symbolic access to Wailing Wall as was once proposed by Mr. Moshe Sharett.[2]

After extensive talks in Amman, I note Jordanian Government maintain their rejection my proposal. However, they state that, while they do not see any valid reason recognize Sub committee of MAC Special Committee envisaged in Article VIII, they would not object against Israel raising in MAC any of special points in which "agreement in principle" has been registered in Article VIII.

Obviously difference between their line and mine significant. With line taken by Jordan, there still would be no operating special committee for formulation agreed plans and arrangements concerning various points regarding which such arrangements needed. On other hand it may be held that Jordan's acceptance of, for example, fact that now there is no access to Wailing Wall as matter which can be brought before MAC represents step forward and may provide opening for agreements on such arrangements.

2. במאי 1956 הציע שרת להאמרשלד לפעול אצל ירדן להרשות ביקור שנתי חד־פעמי למניין רבנים בכותל המערבי, כדי לציין את הקשר הבלתי מנותק בין היהודים לכותל. (ראה רפאל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, חוז"ם 697, 4.5.1956, 130.16/2947/12.)

Anyway, this was their final stand. I do not feel there is any reason for me here go into their legal arguments, as, naturally, whatever legal reasons given, stand basically reflects political choice.

קטע אחרון ממכתב זה הוברק בשלנו 956.[3]

בירן

169

י׳ תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT152
נוסח נכנס: 130.09/2339/4

ניו יורק, 15 בינואר 1959

סודי

קומיי, בירן.

שיחת אבן האמרשלד ב־15.1 נמשכה כשעה.[1] נוכחו קורדייה ותקוע.

השגריר הסב תשומת־לב המזכ״ל לתקריות בגבול סוריה ובדרום.[2] בשיחות בארץ השאיר המזכ״ל רושם שלדעתו אין קע״ם מעוניינת במתיחות עם ישראל אולם החדירות לתוך שטחנו והפגיעות באזרחינו אינן יכולות להיראות כתקריות מקומיות. ממשלת ישראל מודאגת מאוד מאירועים אלה.

בתגובה טען המזכ״ל שיש גם צד ישראלי להתפתחות. בצפון אנו מסרבים להכיר בסמכויות היושב־ראש, קיימת שרשרת יישובים שבעיני הסורים נראים (לפעמים בצדק) כמחנות מזוינים. אנו מפטרלים הגבול במכונות ירייה מופנות כלפי הסורים. פעולותינו אלה עלולות להתפרש כהתגרויות. בדרום משקיפי או״ם לא הבחינו באף חדירה אווירית מצרית לשמי ישראל בעוד שמאחת עד לשמונה בדצמבר דיווחו על 58 הפרות אוויר ישראליות. אשר למקרה המסתנן שעל גופתו נמצאו שני מוקשים, מעיד האמרשלד שבזמן האחרון מודאג מפעילות מבריחי חשיש בסיני ובעזה. כבר לפני שנה שמע ממפקד יוגוסלבי בסיני שיחידתו חייבת לסרוק השטח לסילוק מוקשים שהוטמנו על־ידי המבריחים מתוך מריבות פנימיות. מכל מקום נראה, שההתרחשויות בדרום מהוות messy way of quid pro quo מצד המצרים אשר תוך התחשבות בקשייהם עם הסורים נאלצים להופיע כתומכיהם נגד

3. מס׳ 167. תשובת בן־גוריון למכתבים אלה ראה במס׳ 173.

169

1. השיחה נועדה לשמוע מהאמרשלד על התרשמויותיו מביקורו בקע״ם, ירדן וישראל בדצמבר 1958–ינואר 1959.
2. ראה מס׳ 167 והערות שם.

ישראל. האמרשלד אמר כי אינו רוצה להיראות כמשלים עם התקריות, אולם לדעתו יש להבין הרקע להן.

השגריר דחה ניתוחיו והדגיש שהשאלה אינה הסבר הרקע לכל אחת מהתקריות כי אם עצם תופעת תהליך התגרויות והתקפות. לדעת האמרשלד יש להתייחס לאירועים אלה כל אחד בנפרד.

המזכ״ל עבר לעניין הצעותיו לסימון הגבול הסורי ולהודעה מוקדמת על עבודות פיתוח בגבול.[3] מסר שנאסר הסכים לשתי הצעותיו.[4] הביע דאגה שמטה או״ם בירושלים טרם קיבל תשובתנו שתאפשר ביצוע וסימון. ביקש שננסה לזרז תגובתנו. האמרשלד ציין שאינו קושר שתי ההצעות ושגם המצרים לא התנו אחת בשנייה. סיפר על מאמציו לשכנע ריפאעי להסכים להצעתו בדבר סעיף שמונה. לדבריו, נתקל בקיר אטום מצד הירדנים. עמדת הירדנים שהעביר במכתבו לראש הממשלה[5] נראית כמקסימום שניתן להשיג מהם. השגריר ציין שראש הממשלה ישיב למזכ״ל בעניינים אלה.

שאלתיו כיצד התגברו הירדנים בקביעת עמדתם על ההוראה המפורשת בהסכם לפיה ועדת שביתת־הנשק אינה מוסמכת לדון בענייני סעיף שמונה.

המזכ״ל השיב שבנקודה זו אמנם מהווה קושי אולם יש לראותה על רקע סעיף 11 (8).[6] הוועדה אינה יכולה לפקח על ביצוע סעיף 8 אולם זכותה לפרש הוראות ההסכם חלה גם על סעיף זה. העמדה הירדנית מביאה למין blurring של ההבדלים בין תחומים אלו. על־ידי דיון בוועדה אפשר יהיה לקבוע מה הן בדיוק זכויות ישראל ומה הן זכויות והתחייבויות ירדן. הוא כמובן לא ידריך היושב־ראש לנקיטת עמדה בדיון. האמרשלד הטעים שמבחינה מדינית יש בעמדת ירדן משום ויתור.

בסוקרו התרשמויותיו הכלליות מהאזור הדגיש שאף פעם לא מצא ששאלת ישראל תופסת פחות מקום במחשבה הערבית מאשר עתה. זאת כמובן אם להוציא שאלת הפליטים. הבעיה הממשית בעיני הערבים הנה המאבק נגד הקומוניזם. אשר לפליטים, הבחין בכל מקום בהרגשה שהשאלה מטרידה כל המנהיגים הערבים. אפילו המלך אידריס הביע דאגה לגבי עתיד הבעיה.

כשהשגריר העיר שמלך זה יכול היה גם לתרום לפתרון שאלת הפליטים חזר המזכ״ל על טיעונו הידוע בקשר ל־3 בילין דולר שהיו דרושים ליישוב העולים בישראל והדגיש שאין סיכוי להשיג סכומים כאלה ליישב הפליטים במדבר. השגריר העיד שטרם הגענו לשלב בו המכשול לפתרון בעיית הפליטים נעוץ בקשיים כספיים. לעת־עתה, אין אפילו רצון לחשוב על יישובם מחדש.

האמרשלד סיפר שבשיחתו הפרטית עם ראש הממשלה לא היו חילוקי־דעות על

3. ראה מס׳ 166.
4. דברים דומים הועברו לידיעת ישראל במכתב פון הורן אל בירן מיום 8 בינואר 1959 (130.16/2960/5).
5. ראה מס׳ 168.
6. פסקה 8 בסעיף 11 של הסכם שביתת־הנשק ישראל–ירדן קובעת כי אם נחלקו הצדדים לגבי פירוש משמעותי של תנאי מסוים בהסכם, פרט למבוא ולסעיפים 1 ו־2, יכריע הפירוש של ועדת שביתת־הנשק. ראה כרך 3, נספח ח, עמ׳ 719.

כך שיש להמשיך בפעולת ססו"ת [סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים]. (גולדמן ששוחח בינתיים עם המזכ"ל, מוסר שהאמרשלד אמר לו כי ידווח לעצרת שאין סיכוי לפתרון מדיני של הבעיה, שראש הממשלה שולל זכות בחירה חופשית של הפליטים ולכן יש להמשיך בסיוע).

נאסר הרצה ארוכות בפני המזכ"ל על כך שאינו חושב על ביטוי תחוקתי לאחדות הערבית constitutional expression of unity. כל הרקע ההיסטורי של מדינות ערב ומסורתן אינם מאפשרים אחדות כזו. אחדות תחוקתית יכולה לבוא לדעת נאסר רק כתוצאה משיתוף־פעולה אינטימי וממושך. בלתי אפשרי להגיע להתפתחות כזו בקפיצה אחת. לדברי המזכ"ל, עמדה זו קונסטרוקטיבית והולמת צרכי השלום באזור.

ביקש שנמשיך בשיחה אחרי שיקבל תשובת ראש הממשלה.

תקוע

170

מ' קומיי אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
M. Comay to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW977

נוסח יוצא: 130.09/2312/11

ירושלים, 25 בינואר 1959

ש מ ו ר - מ י ד י

אבן, תקוע.

הממשלה החליטה היום להגיש תלונה למועצת הביטחון על רצח הרועה וכל שרשרת ההפרעות והיריות בזמן האחרון שזו חולייתה האחרונה.[1]

עליכם להגיש התלונה ולבקש כינוס מועצת הביטחון לדון בה.

נבריק מכאן לנציגויות בבירות חברי מועצת הביטחון.

דאגו נא לתיאום פעולה עם הנציגויות באוטבה ובייריס [בואנוס איירס] ועם שאלתיאל לגבי פנמה.

קומיי

170

1. ראה מס' 183 — נספח ג.

171

א׳ אבן אל ק׳ הרטר (ואשינגטון)
A. Eban to Ch. Herter (Washington)

Copy: 130.02/5934/6 :העתק

[New York], 29 January 1959

Dear Secretary Herter,

The Israel Government has asked the Security Council to consider the renewed attacks of Syrian forces against Israel civilians in Northern Galilee.[1]

The latest attack took place in an area outside the Demilitarized Zone where the frontier is clearly marked. There have been constant Syrian attacks in recent weeks of which three have had fatal results.

It is impossible to avoid the impression that Syrian forces are acting under a policy which impels them to open fire whenever anyone comes within view on the Israel side. Every Israel farmer in Galilee identifies himself morally and physically with the shepherds killed on December 3 and January 23.

Despite the restraint which my Government desires to follow it is evident that unless the United Arab Republic halts these attacks, a radical deterioration of security will set in.

The help that we seek from the United States, as from other friendly delegations, can be described in a simple and modest request. We suggest that the United States express to the Security Council a sense of disappointment at the continuance of these shootings and issue a specific and firm call to the United Arab Republic to take the necessary measures to restrain the troops stationed on the frontier from the provoked initiation of fire. It will be recalled that the United Nations report of early December found that the Syrians had opened fire in the December 3 incident as well as in the case of Mrs. Doran.[2] In the present case too the Mixed Armistice Commission investigation confirms that fire was opened from the Syrian side.

If the United States and others express themselves in support of the cease-fire provisions of the General Armistice Agreement, a deterrent impression may well be made in Cairo and Damascus; and Israel will feel that a policy of

171

1. ראה מס׳ 170 ומס׳ 183 — נספח ג.
2. רעייתו של הנספח האווירי בשגרירות בריטניה בישראל נרצחה בקרבת הגבול הסורי־ישראלי באזור טבריה בנובמבר 1958, כנראה על־ידי מסתננים מסוריה.

recourse is capable of mobilizing international opinion in support of tranquility.

If, however, an impression of apathy or lack of concern were given, the likeliest results would be that the Syrians would be strengthened in their practice of shooting without provocation, while Israel would feel that the defence of her citizens' lives was a cause in which she could not expect effective international aid. While we feel that the effect of a United States utterance would be salutary, the absence of any criticism of the Syrian shootings is bound to have a very undesirable impact. It is an instance where firm speech can do no harm and where silence or unconcern by the Security Council can have the untoward effect of leading to a renewal of tension.

Contrary to an impression prevailing in some quarters there is no procedural reason against acceding to this request. The Mixed Armistice Commission's investigation report has been sought and provided. Moreover the Security Council has been seized of the problem since inscribing it on the agenda on 4 December, and has a continuing responsibility. The discussion on December was opened with Ambassador Lodge's declaration that "it is appropriate for the Council to address itself to these matters".

The United States has in the past spoken on Arab complaints which had come to the Security Council under exactly the same procedure as our present complaint.

The last such instance was a Jordan complaint about trees which the United States discussed in the Security Council on the basis of a report from the Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organization.[3] Therefore for the United States to speak substantively on Israel's complaint now would strengthen a principle which we know that the United States upholds – the principle of strict equality and impartiality in the treatment of issues in the United Nations.

On public and private occasions during the events of 1956-57 American officials observed that the society of nations had perhaps not shown sufficient alertness and vigilance during the earlier and ostensibly less serious stages of these disturbances. On other occasions the United States has earnestly advised Israel to come to the United Nations and appeal to world opinion when its interests were threatened or abused. Israel in taking this course therefore has a natural confidence that the United States will speak in defence of the Charter and of the right of a small friendly people to till its soil in peace.

3. מוסב על תלונה ירדנית, שהוגשה למועצת הביטחון בנובמבר 1957, בקשר לעצים שנטעה ישראל בשטח שבין הקווים בקרבת ארמון הנציב. הצעת החלטה אנגלו־אמריקאית שקראה להפסקת העבודה התקבלה ב־20 בינואר 1958.

We believe that the Security Council should urgently attempt to halt these outbreaks and to prevent their development into a more serious crisis. None can doubt that this is a situation "the continuance of which is likely to endanger international peace and security". Since this is so then the right – indeed the duty – of Security Council members to deal with it is clearly defined by Articles 34 and 35 of the Charter.

I am certain that the issue at stake is the strengthening or weakening of peace and security in our region: and that an utterance by the United States against the latest Syrian violation of the cease-fire is the key to that reinforcement of tranquility which both our Governments ardently seek.[4]

Yours sincerely,

A.E.

172

י׳ תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

Coded Tel. NWT182 מברק מוצפן
Inc.: 130.09/2339/11 :נוסח נכנס

ניו יורק, 8 בפברואר 1959

סודי-לנמען בלבד

ראש הממשלה, שרת החוץ, אבן
להלן נוסח המכתב מהמזכ״ל לראש הממשלה מ־4:

Permit me to send you a few lines concerning situation in the Israel-Syrian border area, the incident of 23 Jan, the reaction in the Security Council and the discussion to which this reaction has given rise.[1]

You will remember from our talk in Sde Boker[2] that in proposing a marking of the line and a de facto procedure with pre-warning, consultation and advice, I and General Von Horn had in mind only to eliminate some

4. אולם ארצות־הברית הכזיבה את ישראל. בדיון במועצת הביטחון ב־31 בינואר 1959 אמר הנציג האמריקאי, קאבוט לודג׳, כי הוראות חמורות חייבות להינתן למפקדי שני הצדדים לאסור פתיחה באש, מלבד במקרים מובהקים של הגנה עצמית. הוא הוסיף שארצות־הברית סבורה שעל־ידי שימוש נאות במנגנון האו״ם שבאזור יוכלו רוב הדברים לבוא על פתרונם במקום. ברוח זאת נאמו גם נציגים אחרים ומועצת הביטחון סיימה את דיוניה ללא קבלת החלטה.

172
1. ראה מס׳ 170; 171, הערה 4.
2. ראה מס׳ 166.

obvious reasons for incidents which had been highlighted in recent cases. I did not claim that my proposals did more than to reduce the risks, the basis of which I see mainly on the unnatural local situation as maintained also by attitudes and actions on the Israel side. (I find, according to the Israel press review of 26 Jan, that – somewhat to my surprise – *Davar* has published an account of what I said in this respect in Sde Boker which is on the whole correct in substance, though not in the nuances).[3]

The incident of 23 Jan was of a type regarding which the measures we proposed would be of only incidental relevance. Thus, it directs our attention to those other causes for trouble in the area which I mentioned in Sde Boker but about which I did not make any immediate proposals. As I have explained to Eban[4] I feel that we should now try to get somewhere about those other causes of tension and that, for this reason, we should undertake a study of the local situation and its possible roots. Quite apart from the fact that such a study would provide us with a valuable basis for action in the field and in relation to Governments, it would put the region under a spotlight which I am sure in itself would reduce the immediate risks for new incidents. The initiative to such a study falls within my competence and as a matter of course I hope that your authorities will give the Chief of Staff the fullest cooperation. As this obviously is in line with the interest of Israel in quiet in the area.

The reaction in the Security Council to the Israel appeal of last week is of unusual significance. That the discussion did not lead to any decision or even to a summing up, did not, of course, reflect an inability to reach a decision. In that sense the Security Council did not "fail to take action", and the outcome cannot be seen as one which indicates that Israel cannot get protection from the Security Council. You will have appreciated that the situation was a very different one, reflecting a widespread view that the problem we are facing is one in which Israel itself carries part of the responsibility. The meeting of minds in the Council was such that I think that a resolution might well have been passed if it had been proposed, but it would not have been more than impart in Israel favour, although hardly anyone would wish to belittle the difficulties and dangers besetting Israel on its north eastern border.

3. ב־23 בינואר התפרסמה בעיתון "דבר" כתבה של חנה זמר, סופרת העיתון בארצות־הברית, לפיה מזכ"ל האו"ם השתכנע בעקבות סיורו במזרח התיכון שניסיון לכפות הסדרים סופיים בשאלת הפליטים יביא לסיבוכים מדיניים, מבלי לתרום לפתרונות מעשיים.

4. בשיחה ב־27 בינואר 1959 — ראה דיווח של תקוע אל משרד החוץ. NWT157, 27.1.1959, 130.09/2339/11.

In these circumstances I have been somewhat worried by certain comments to which the Security Council has given time, lending support, as they do, to those who may question Israel motives in going to the Security Council.

You will in this context remember what I said at Sde Boker about interpretations of Israel intentions in relation to Syria, which already at an earlier stage had to be taken into account as a possibility. I appreciate that it may be a source of concern to you that Israel failed to get a positive reaction from the Security Council. However, in the light of the possibility to which I have just referred, it may be considered as more serious than the initiative as taken, with the comments which have followed, may have tended to strengthen such critical and capricious attitudes as may be found in some quarters. This, I feel, should be taken into consideration when thought is given to further possible action by Israel in relation to the area or in the area. U.A.R., too will appreciate that in these circumstances, keenly interested as I am in improving the situation, I wish to go ahead with measures which might put further brakes on present risks and that I hope for cooperation from your authorities, which would serve also to reduce the doubts of those who may be worried by the possible implications of the recent developments.

Tekoah

173

ד׳ בן־גוריון אל ד׳ האמרשלד (ניו יורק)

D. Ben-Gurion to D. Hammarskjöld (New York)

Copy: IMDEA 890.73/1037 העתק: ארכיון צה״ל

[Jerusalem], 10 February 1959

Dear Mr. Hammarskjöld,

To my great regret, I was unable to reply immediately to your two letters of 13 January[1] and, now that I am writing, I am unfortunately compelled to begin from the end.

On 4 February 1959, an Israel patrol was attacked while in our own territory not far from the Sinai border by infiltrators in black outer garments. Our men returned fire, and the infiltrators fled, continuing to fire

173

1. ראה מס׳ 168.

from time to time at the patrol, which was pursuing them. The officer in charge of the patrol realised that he had crossed the border, and ordered his men to cease fire and return to our territory. On the way back they met a United Nations jeep, and the patrol returned to its base.

After investigating the details of the incident, we came to the conclusion that the officer had acted correctly in engaging the infiltrators, but had acted in violation of orders in crossing the border and continuing to fire on Sinai territory. For this contravention of orders the officer will be brought to trial. Our standing orders forbid crossing the border or even firing across the border unless in self-defence, and also all firing on peaceful civilians.[2]

The Egyptians, together with a United Nations representative, calling themselves the Mixed Armistice Commission, have adopted and published a resolution couched in the language of incitement against Israel which we are accustomed to hear almost every day on Cairo Radio.[3] The impression has been created that the stamp of approval was given by the United Nations representatives to this unfair condemnation. The United Nations representatives have never used such language in connection with attacks by our neighbours against us when members of the archaeological convention were murdered at Ramat Rachel on 23 September 1956, or when the shepherd from Gonen was murdered on 3 December 1958, or when five of our agricultural settlements on the Syrian border were shelled on the same day, or when the shepherd from Lahavot Habashan was murdered on 23 January 1959.

As you know, the Armistice Agreement between ourselves and Egypt is no longer valid, in view of Egypt's continued violation of the decisions of the Security Council and the Constantinople Convention in regard to our freedom of navigation in the Suez Canal and in view of Egypt's claim of a state of belligerency against us in violation of the Armistice Agreement and of an express decision of the Security Council. The participation of United Nations representatives in an Egyptian "Armistice Commission" which does not exist is therefore tantamount to condoning the state of belligerency against us which is proclaimed by Egypt in violation of the Security Council decision.

2. בארכיון צה״ל יש דין־וחשבון פרטני על תקרית זאת שנשלח על־ידי מפקד חיל החירום של האו״ם, הגנרל ברנס. בעקבות דו״ח זה הורה בן־גוריון לראש המטה הכללי ״לחקור מחדש את אנשי הסיור ומפקדו...״ וכי יש לו חשש כי הדיווחים הקודמים שהתקבלו מאנשי צה״ל לא היו מדויקים ואמיתיים. (ראה בן־גוריון אל ראש המטה הכללי, 17 בפברואר 1959, ארכיון צה״ל 230.72/1192.)

3. ועדת שביתת־הנשק המעורבת הישראלית־מצרית החליטה ב־7 בפברואר, בהיעדר ישראל, לגנות את ישראל על תקרית ה־4 בפברואר בטענה שסיור צה״ל פתח באש על מאהל בדואים בהיותו בתחום רצועת עזה, והרג אשה וילד. ישראל נדרשה להימנע מפעולות כאלה בעתיד.

The conduct of the United Nations representatives in regard to the incident of 4 February 1959, and in regard to the incidents that preceded it is simply a continuation of the double standard which they apply to Israel on the one hand and to our neighbours on the other. The fact that the Jordanians were responsible for the murder of Colonel Flint was withheld from public knowledge for a long time by the United Nations authorities even after the United Nations Observers had been convinced of the fact, which was confirmed by General Von Horn in your presence on 6 September 1958.[4]

Israel will not reconcile herself to this attitude on the part of United Nations representatives. I have repeatedly drawn your attention, orally and in writing, to this regrettable situation, but the double standard persists.

I am afraid I can see no advantage in what you suggest in your letter of 4 February[5] concerning a study of the root causes of tension on the Syrian border. The situation is perfectly simple: measures should be taken to ensure that the Syrians should not shoot into our territory, and that definite and binding instructions to this effect are given to all their units. Such instructions have been given to our forces everywhere and, as I have said, the officer who violated these instructions in the recent incident on the Egyptian border will be brought to trial.

I agree with you entirely that our interest in the area is the maintenance of quiet. We on our part will do all in our power to see it is not disturbed by us. I cannot, however, to my regret, agree with your evaluation of the Security Council's reaction to our complaint. It is a fact that the Council "failed", and it is nothing new for me that "Israel cannot get protection from the Security Council". With reference to the murder of the shepherd from Lahavot Habashan on 23 January 1959, you speak of the view that "Israel itself carries part of the responsibility". I protest against this with all the moral force at my command.

I am not really concerned with comments and conjectures on Israel's motives in complaining to the Security Council, and I categorically reject the claim of all manner of "critical and suspicious attitude" said to exist in unspecified quarters. Our relations with the Security Council are a matter solely between ourselves as a Member-State of the United Nations and the members of the Council, and no Member-Government has expressed such criticisms or suspicions to us.

4. דברים אלה אינם מופיעים בסיכום השיחה שרשם בירן ב־7 בספטמבר 1958 (בתיק 130.16/2956/1) ואולי נאמרו בארבע עיניים ללא נוכחותו.

5. מס׳ 172.

I note with regret Jordan's refusal to comply with her obligations under Article VIII of the General Armistice Agreement and it appears as though you have resigned yourself to this refusal. What we want and what we are entitled to is not symbolic access to the Wailing Wall, but free access to the Holy Places and cultural institutions and use of the cemetery on the Mount of Olives; resumption of the normal functioning of the cultural and humanitarian institutions on Mount Scopus and free access thereto; and all else that was agreed in principle between ourselves and the Jordan Government in the Armistice Agreement.

We cannot accept a situation in which the Armistice Agreements are binding only on one party, and the United Nations authorities remain silent in the face of this, as they do in the face of the violation of the Constantinople Convention and the Security Council decisions on our right to navigation in the Suez Canal. Equally we cannot regard this question of Article VIII as closed, or conceive that this is the last word of the United Nations, as you write that it is the final stand of Jordan.

I see no objection to the resumption of full meetings of the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission.[6] There is however no need for any interpretation by that Commission of our rights or Jordan's obligations under Article VIII. Both have been formulated with a clarity that only requires implementation. Upon that implementation, and in full, we are bound to insist, inasmuch as we wish to uphold the Armistice Agreements which, in the absence of peace, serve at least as a provisional guarantee for the maintenance of quiet on the borders.

I cannot close this letter without telling you that all of us, including Mrs. Ben-Gurion and all the members of Sde Boker, were delighted with your recent visit, which we shall not soon forget. The morning walk we took together on the Beersheba – Eilat road was a unique pleasure. I am glad that on that occasion you availed yourself of the opportunity to see something of what is being done in our country, and I hope that this visit will not be your last.

Incidentally, apart from the political discussion, we have yet to conclude our talk on the philosophy of the Buddha.

With warmest good wishes from Mrs. Ben-Gurion and myself.

Yours sincerely,

D. Ben-Gurion

6. ראה מס' 163, הערה 4.

174

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT210

נוסח נכנס: 130.09/2339/11

ניו יורק, 13 בפברואר 1959

סודי-לנמען בלבד-מידי

ראש הממשלה, אבן, בירן.
להלן מכתב המזכ"ל מ־13:

Please accept my thanks for your long letter of 10 February 59 in which you reply to 3 previous letters of mine.[1]

I am happy to note that Mrs. Ben-Gurion and you both remember the weekend in Sde Boker with pleasure. I felt that, in human terms, I had the privilege there of reaching a new level of friendship and frank understanding. The warmth of your thoughtfulness and the openness of your reactions blend in making this meeting with the two of you one of unusual significance for me.

In your letter you touch on a variety of questions, such as the 4 February incident,[2] the status of the Isr[ael]-Egypt Armistice Agreement and the MAC [Mixed Armistice Commission] established under that agreement, the "double standard", the investigation of the background of tension in the border area between Israel and Syria and, finally, Article 8 of the Israeli-Jordan Armistice agreement.

On the technical aspects of these various questions I hope to have an opportunity for a detailed exchange of views with your delegation to the UN.[3] Therefore, I would like to limit myself here to some very brief observations.

I do not believe that in writing what you did about the 4 February incident, you were aware of the facts which have emerged from the most careful investigation undertaken by the UNEF [United Nations Emergency Force]. In case you have not seen the report, I enclose a copy, which will

174

1. ראה מס' 173.
2. ראה מס' 173 והערה 2 שם.
3. הדברים נדונו בפגישת האמרשלד עם אבן ותקוע ב־16 בפברואר 1959 — ראה תקוע אל משרד החוץ, NWT211, 16.2.1959, 130.09/2339/11.

show that the testimonies of the Canadian soldiers involved put the incident in a light very different from the one which your observations give.[4]

Concerning your observations on the status of the Armistice Agreement and the MAC, it may interest you to read the enclosed legal opinion given by our legal department.[5] You will understand that I had the most serious reservations against the view that the fact that we follow the rules of the armistice agreement is "tantamount to condoning" this or that national policy. The same reservation covers the reference to "the conduct" of the UN representatives.

We have so often talked about the allegation of "double standard" that I do not wish to renew the discussion. However, I ha[ve] to repeat in all sincerity that I am not aware of any difference in the judgments. How do you believe that the recent shooting "at very close range" of the woman and the child would have been treated had it occurred on the Israeli side of the line.

It must, however, be clearly understood that reporting by the UNEF of incidents in which the force is involved, is on a quite different basis than the reports of UNTSO [United Nations Truce Supervision Organization] on incidents to which they are usually not even witnesses. It must also be clear that the duty of the UN organs is to present the evidence on a given incident, whatever it may prove or not prove, and in whatever direction in may point.

The "one standard" of the UN is, irrespective of interests, to stick strictly to the truth and to give it publicity when and to the extent that we know the facts. (As I said in Sde Boker I have found it necessary to depart from this rule of publicity in a few cases. One of the minor occasions was, as I reminded you, when I did not circulate the UNTSO report on the Gaza incident of 5 and 6 April 56.[6] Another occasion yesterday had its anniversary: as you may remember no report was published regarding the murder of an Arab boy in the neighbourhood of Rafah on 12 February 58 nor [w]as, in that case, publicity given to the fact that [the] official Israel version, alleging an attack by thirty bedouins, was not confirmed by on the spot observation).

I note that you say that you can see no advantage in a study of the root cause of tension on the Syrian border. On the other hand you do not raise

4. הדברים הוברקו על ידי תקוע אל משרד החוץ, NWT200, 10.2.1959, 130.16/2959/5.
5. הנספח לא נמצא, אך ראה סיכום תקוע בסיפא של תעודה זאת.
6. מוסב על תקריות חמורות בגבול ישראל עם רצועת עזה ב־5 ו־6 באפריל 1956. המצרים פתחו באש על סיורים ישראלים בגזרת כיסופים ומפלסים. כדי לחלץ את אנשי אחד הסיורים פתחה ישראל באש ארטילרית על המוצבים המצריים. מאוחר יותר הפגיזו המצרים באש מרגמות את כיסופים ועין השלושה. ישראל הגיבה באש ארטילרית לעבר המוצבים התוקפים, שחלקם נמצאו בעיר עזה ובערים אחרות ברצועת עזה. לטענת המצרים, בהפגזות אלה נהרגו 43 אזרחים ו־103 נפצעו.

any objection. As I, and very many with me, consider such a study to be highly useful, I am sure that when General Von Horn raises the issue with your authorities, he will receive all cooperation necessary in spite of your doubt about any advantages resulting from the study.

Finally, regarding Article 8, I have not resigned myself to the deadlock which seems to prevail at present. Jordan rejected my proposal and I noted in my letter to you that I do not believe that I can get them to change their mind, but they made a counter proposal which is not without interest. I am a bit under pain about the significance of your comments. Do I understand that you are willing to return to the MAC, but that you would not intend to raise the Mount Scopus issue there, as suggested by Jordan, because you do not see any reason for an interpretation. If that is so, I would like to use your acceptance of full meeting of the MAC as a starting point for renewed efforts to get somewhere on other relevant points in the implementation of the armistice agreement, noting again the special significance you in this respect attach to Article 8.

עד כאן.

דו"ח חיל או"ם הנזכר במכתב הועבר בשלי 200 מיום 10.2.59, חוות הדעת המשפטית בידי הבלדר שיצא ב־13. בסעיפה העיקרי נאמר:

Israel has suggested that "the participation of UN representatives in an Egyptian "Armistice Commission" which does not exist is ..... tantamount to condoning the state of belligerency against it which is proclaimed by Egypt in violation of the Security Council decision". As already indicated, I am unable to see any logic or consistency in this argument. The armistice agreement remains valid, and it is therefore, in my opinion, the duty of the UN to cooperate with and participate in the MAC established by that agreement. Participation in the peace machinery has exactly the contrary effect to condoning any claim to the exercise of rights of belligerency. As previously pointed out, it is because of the armistice regime and its peace machinery that belligerent rights may not be exercised. The failure of Israel to participate in the MAC in no way changes its character or status under the armistice agreement, and does not turn it into an "Egyptian Armistice Commission". To adopt this latter contention by Israel, would be to permit Israel to take advantage of its own default.

עד כאן.

פגישתנו עם האמרשלד נקבעה ל־16. כיצד נגיב על ה־Technical Aspects של השאלות שעורר המזכ"ל?[7]

תקוע

7. לא נמצאה תגובה למברק זה. על השיחה עם האמרשלד ב־16 בפברואר, ראה הערה 3 לעיל.

175

א׳ בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם
A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW25
נוסח יוצא: 130.16/2959/5

ירושלים, 17 בפברואר 1959

סודי-לנמען בלבד

שרת החוץ, אבן, תקוע.
במכתבו למזכ״ל[1] אומר ראש הממשלה לאמור:

In my letter of 10 February I pointed out Egypt's prolonged defiance resolutions Security Council, her violation our right navigation Suez Canal under Treaty Constantinople, and her maintenance of state of war against us. Last point is breach of first article Armistice Agreement,[2] which is key entire Agreement. If this clause not observed, there is no Agreement, and my complaint was not directed against "condoning this or that national policy" by a representative of UN, but against condoning of *breaches of principles of Armistice Agreement, the decisions of Security Council and Treaty of Constantinople*. "This or that national policy" is not affair of representatives of United Nations but continuation state of war against us, in defiance of Security Council decision, and the violations of main principle of Agreement, which in fact nullifies the Agreement – these definitely are affairs of UN representative who recognizes an Armistice Agreement which is not binding on Egypt but only on Israel is tantamount to condoning *a state of belligerency against us.*

In regard to situation on Syrian border, I did not say only that study you suggest would be of no advantage, but I proposed measures which are obligatory under terms of Armistice Agreement and which alone can ensure maintenance of quiet, namely that measures be taken "to ensure that Syrians should not shoot into our territory, and that definite and binding instructions to this effect are given to all their units".

175
1. בתגובה על מכתב האמרשלד מ־13 בפברואר, המובא במס׳ 174. המכתב בשלמותו, מיום 16 בפברואר, בארכיון צה״ל, 890.73/1032.
2. בסעיף זה בהסכם שביתת־הנשק בין ישראל ומצרים נאמר כי שימוש בכוח צבאי לפתרון שאלת ארץ־ישראל אסור; שום צעד לא יבצע תוקפנות נגד הצד השני; תכובד במלואה זכותו של כל צד להיות בטוח מפחד התקפה על־ידי הצד האחר; שביתת־הנשק מתקבלת כצעד הכרחי לקראת חיסול הסכסוך המזוין והשגת השלום בארץ־ישראל על כנו. (ראה כרך 3, נספח ו, עמ׳ 688-689.)

I am surprised that in your reply you completely ignored this just and practical demand. If this is to be replaced by a study, position will not only not be improved – it will deteriorate. Maintenance of quiet depends on both sides giving their units rigorous and binding orders not fire across borders. We have given such orders, and they are being obeyed. Steps should be taken ensure other side should be made to do same. The study would only divert attention from this essential step.

Dear Mr. Hammarskjöld, why don't you understand (though I am sure that you understand perfectly well) that the main thing on Syrian border is that there should be no shooting, and that people should be able to work in peace and security.

You write to General Horn that you intend make proposals to strengthen machinery of UN; what is use of this "machinery" if Syrian soldiers continue to shoot at our shepherds and ploughmen?

I am in favour of our return to MAC [Mixed Armistice Commission] not instead of article VIII. Article VIII has been removed from competence of MAC, and it is now binding on two sides alone. When we return to MAC I shall not object to our delegates discussing implementation of Article VIII with Jordan delegates, if that will facilitate its implementation – but only as *two sides*, and not as members of MAC, because we must adhere to letter and spirit of G[eneral] A[rmistice] A[greement]".

עד כאן.

בירן

176

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT214
נוסח נכנס: 130.09/2339/11

ניו יורק, 19 בפברואר 1959

סודי-לנמען בלבד-מידי

ראש הממשלה, אבן, בירן.

נפגשתי עם המזכ"ל ב־18. נכח קורדייה. מסרתי תשובת ראש הממשלה מה־17[1] והשדר מה־18.[2] האמרשלד קרא שני המכתבים והביע רצון לעיין באופן יסודי יותר בתשובת ראש הממשלה על הצעת סקר בגבול הצפוני. ציין שאינו חושב לשגר מכתב נוסף.[3] כתשובה ראשונה היה רוצה לציין שהצעתו לא באה כתחליף למתן הוראות שלא לירות מעבר לגבול ולהבטחת ביצוען. הוא מייחס להוראות אלה

אותה החשיבות כראש הממשלה אך סבור שאין זה מספיק. כמובן אין להסיח הדעת מההכרח להבטיח קיום ההוראות. הערתי שאם כן הדבר מדוע לא יתרכז הורן בהבטחת ההוראות להימנע מפתיחה באש.

האמרשלד לא השיב ברור ושוב חזר על גרסתנו הישנה שהמצב בגבול מסובך, שהסורים חוששים מהשתלטותנו על שטחים לא לנו ושכבר לפני שנה וחצי הודיע שביטאר אמר לו שלסוריה לא תהיה ברירה אלא to make a stand נגד פעולותינו. דחיתי הערכה זו וציינתי שהרצון לערוך סקר יוצר רושם כאילו היריות מהצד הסורי תלויות במצב העובדתי בגבול. משקינו קיימים שם שנים, תמיד עיבדנו קרקעות, הרועים יצאו תמיד עם עדריהם לקרבת הגבול. עם כל זאת היו תקופות ארוכות של שקט והתפרצות התקפות סוריות משקפת עמדה מדינית ואינה נובעת משינוי במצב העובדתי.

האמרשלד הזכיר שבעבר הפנה תשומת־לבנו לסיורינו בקרבת הגבול וכמובן לעיבוד קרקעות שהבעלות עליהן בסימן שאלה. אפילו נחום גולדמן אמר לו בשיחתם ששמע כי אנו מתנהגים לפעמים באופן פרובוקטיבי בגבול הצפוני. סיפר שהבוקר נתקבל העתק תלונתנו על פתיחת אש על סיורנו בקרבת תצפית 2, בלוויית דו״ח אותה התצפית לפיו פתח סיורנו באש על הסורים שלא השיבו. אמרתי שדווקא הבוקר קיבלתי מכתב ממנו מסתבר שנוצר רושם שהסורים מנסים להרחיקנו מן הגבול. נראה שהם שולחים עדריהם במכוון לשטחנו וברגע שמישהו עושה תנועה בכיוון העדר כדי לגרשו נפתחת אש. הערתי שמכל מקום, אם המצב בגבול ידוע למטה האו״ם ולו עצמו, ואם גם לדעתו אין להסיח תשומת־הלב מהשאלה היסודית של הצורך במתן ההוראות שלא לירות, הרי נשאלת השאלה מה יוכל להוסיף סקר. אם ישנן הערות ביחס לעניינים מסוימים בגבול הרי אנו מקיימים מגע שוטף עמו ועם הורן. אמר שבכל זאת לא היה רוצה לסמוך על הערכותיו ולכן ביקש מהורן לערוך בדיקה כוללת. הורן הודיע לו בינתיים שמתכוון להתחיל הבדיקה בכך שיבקש מהצדדים להגיש לו בכתב תיאור המצב מנקודת ראותם. הודה והביע הערכה על השדר בקשר לשתי התקריות בגבול הרצועה וסיני. החייל הדני נפצע קל flesh wound. סבור שהתקרית מוכיחה החולשות האנושיות human frailty בביצוע ההוראות. מאחר שלא קיבלנו תגובה לשלי 213,[4] נמנענו מלמסור לעיתונאים תוכן תשובת ראש הממשלה.

תקוע

176

1. מס׳ 175.
2. עניינו התקרית ב־4 בפברואר 1959 שבה ירו כוחות צה״ל על כוח החירום של האו״ם (UNEF) — ראה מס׳ 173 והערה 2, וכן תקרית ב־17 בפברואר 1959 שבמהלכה אירעה התנגשות בין כוח האו״ם לכוח צה״ל שעבר בטעות את הגבול וחדר לרצועת עזה. חייל או״ם נפצע בתקרית זאת. (השדר בארכיון צה״ל, 890.73/1032; על התקרית השנייה ראה בירן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 18.1.1959, 130.09/2339/29.)
3. אך ראה מס׳ 177.
4. תקוע דיווח במברק זה כי הופיעו בעיתונות ידיעות מירושלים כי ישראל דחתה את הצעות האמרשלד בקשר לגבול הסורי. תקוע הציע להדריך את העיתונות ברוח מכתב בן־גוריון להאמרשלד, דהיינו כי סקר יסיט את תשומת הלב מהכלל היסודי שאין לפתוח באש מעבר לגבול. (17.2.1959, 130.09/2339/11.)

177

הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם אל משרד החוץ
Israel Permanent Mission to the United Nations to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT216
נוסח נכנס: 130.09/2339/11

ניו יורק, 19 בפברואר 1959

סודי-לנמען בלבד-מידי

ראש הממשלה, אבן, בירן.
כשעה אחרי שיחתנו הודיע המזכ"ל שהכתיב כמה הערות למכתבי ראש הממשלה.[1] להלן הנוסח המילולי:

Memorandum.

With reference to Mr. Ben-Gurion's letter of 16 February for which I send him my warm thanks, I have for the moment only two observations which I would be grateful if you would transmit to the Prime Minister. The study of the situation on the Syrian border is for me no alternative to any such immediate practical measures which might improve the situation, among them obviously in the first place, appropriate instructions firmly implemented.

I wish to assure the Prime Minister that I will be happy and willing to clarify and if necessary to straighten out the situation as regards instructions independently of the study which I believe will give us basis for further practical steps. Taking for granted Israel instructions, as explained by your representatives, to be that Israel military and paramilitary personnel are not permitted to shoot across the line unless shot at, I will approach the UAR authorities again regarding the matter with a view to an assurance about reciprocal arrangements. However, just as I do not regard the study as an alternative to any such immediate steps as those mentioned, I do not regard such steps as an alternative to an investigation and my instruction have been deep into Sinai, shooting or taking up shooting positions.

You will appreciate that such cases as those mentioned, unless a full explanation can be given of the instructions and their implementations, will considerably weaken our chances of getting satisfactory results as assurance

177
1. ראה מס' 176.

from the UAR side, of course, can not be expected to go beyond the limit of reciprocity.

You are, naturally, aware of the fundamental weakness of the kind of instruction under consideration, that is we are likely to see a repetition of situations where somebody shooting would claim that he did so in self-defence, according to the instruction, without any possibility for us to prove the rights and wrongs of the cases unless the situation is as clear as it was in the incident of 17 February.

Yours sincerely, Dag Hammarskjöld.

שרת החוץ[2] סבורה שרצוי שראש הממשלה יגיב על שאלת ההוראות לכוחותינו במכתב למזכ״ל. מוסיפה שהאמרשלד כבר מכין ״אליבי״ למצרים.

תקוע

178

א׳ בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם

A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW35

נוסח יוצא: 130.09/2339/29

ירושלים, 19 בפברואר 1959

סודי

שרת החוץ; אבן, תקוע.

שיחת ראש הממשלה-פון־הורן ב־19. נכחו ברטו, בן־דוד ובירן. לאחר שהורן הסתייג ממה שפורסם ב״פוסט״ כאילו אמר שאינו מצפה לתוצאות מהישיבה[1] הפסיקו ראש הממשלה ושאל: אמרת או לא אמרת. השיב שלא אמר. הסביר שביקש הפגישה לפי הוראות הממונה עליו. יודע על חליפת המכתבים ושראש הממשלה אמר שאינו רואה תועלת וציטט מהמכתב.[2] אמר שיודע שישנן הוראות שלא לירות גם מצדנו וגם מהסורים. בזמנו קיבל מהם תשובה זו. כדי לוודא שנית, נסע אתמול לדמשק וקיבל אותה הבטחה. אם כך מדוע יורים, שאל ראש הממשלה. הורן ענה שזה הדבר. שני הצדדים נותנים הוראות לא לירות ובכל זאת יש יריות, הזכיר שראש הממשלה שאל בשדה־בוקר על מקרי יריות מצדנו. הורן אמר שיש

2. שרת החוץ שהתה אז בניו יורק בסיור בענייני המגבית היהודית המאוחדת.

178

1. המדובר בידיעה שפורסמה ב״ג׳רוסלם פוסט״ מ־18 בפברואר לפיה אמר פון הורן כי איננו מצפה לשום דבר משיחתו עם בן־גוריון, אם תתקיים כזאת.

2. ראה מס׳ 173.

סטטיסטיקה משום שאין זו Unilateral cases of opening fire. הסטטיסטיקה מורכבת מתלונות הצדדים והסתכלות מעשית של המפקדים במקום. הורן רוצה למצוא אמצעים To alleviate tension on the border. We do everything we can but would be better would get cooperation.

המשיך לומר שאם יועבר הדו"ח לחברי מועצת הביטחון יהיה יותר בעל רושם כשתרומת שני הצדדים תלווהו. ביקש עזרת הממשלה בשתי נקודות: א. ההשקפה הרשמית של הצדדים שתצורף לדו"ח. ב. יזדקק בדו"ח העובדות לעזרתנו ב־3 סעיפים:

1) הזדמנות לקבל אינפורמציה מאנשים במקום, מזכירי היישובים מחד והמוכתרים מהצד השני.

2) קציני קישור.

3) חופש תנועה.

ראש הממשלה שאל לסטטיסטיקה ונתברר שבחודשיים היו 31 מקרים של יריות סוריות ו־12 מצד ישראל. ראש הממשלה הסביר מצב האוכלוסייה והמצב הטופוגרפי כשלצד הסורי רק שני כפרים.[3] הדגיש שלאנשינו חיוני לא לירות לאו דווקא מסיבות מוסריות כי אם מהכרח חיים. אשר לסורים טען ראש הממשלה שייתכן שישנן סיבות פוליטיות לירות. שוב שאל אם יש הוראות בצד השני שלא לירות. הורן אישר שישנן פקודות כאלה והן קפדניות. ראש הממשלה הדגיש שאם אין סיבות פוליטיות הרי אין סיבה שלא יהיה שקט. אמר שהורן בוודאי יבקש אותם והם יבטיחו אך לא ימלאו ההבטחה. אנשינו מקיימים ההוראות ואם קרה שהפרו, יתנו הדין.

הורן העיר שדעות ראש הממשלה ושלו תואמות ויש לקיים ההוראות. אחת המטרות של הסקר וכדי להקל על מילוי ההוראה יש לדעת מי אחראי לאי־מילוי הפקודה.

ההוראות, אמר הורן, קפדניות משני הצדדים ומבטיחים לו שממלאים ההוראות ובכל זאת יש יריות. ראש הממשלה העיר שרק אם הסורים יתייחסו ברצינות להוראותיהם יהיה שקט. המשיך ועבר לדון בהסכם המצרי ובחוות הדעת המשפטית. אין הוויכוח בינינו ובין מועצת הביטחון כי אם בינינו לבין מצרים. על האו"ם לא לנהוג באיפה ואיפה. לגבי סוריה אמר ראש הממשלה שניתנו הוראות קפדניות ועתה יבקש לברר מדוע קרו 12 המקרים. כשהורן ניסה להבין שכאילו שראש הממשלה מסכים לסקר הפליג ראש הממשלה בהיסטוריה על ועדות החקירה משנת 36[19]. שורש הרע ביריות הסורים.

הורן העיר שמטרת הסקר היא לגלות גורמי המתיחות מאחר וישנם אזרחים מזוינים בשני הצדדים. ראש הממשלה אמר שיחקור התקריות ואם הצד השני יעשה כן, יהיה מעוניין לקבל תוצאות החקירה. שאל מה קרה לסימון הגבול והורן השיב שנוסע לקהיר לברר סופית.

3. דרבשיה ודרדרה.

ראש הממשלה עבר לדון במצב בירדן. העיר שאינו מאמין שהם מעוניינים בתקריות. אמר שנשוב לוועדה וסבור שאפשר במסגרת ועדת שביתת־הנשק להסדיר דברים למנוע תקלות. הורן דיבר על שאיפת מועצת הביטחון להקל על המצב. המשלחות דיברו עמו ארוכות. הדגיש במיוחד דאגת הצרפתים. ראש הממשלה אמר שאינו רואה סיבה למסמכים חדשים. אם הוא הורן מאמין שבסוריה יוכל לעשות דבר, מאחל לו ראש הממשלה הצלחה. אמר שייתן לו העתק מהוראות צה״ל והורן העיר שהוא מפרש זאת כתמיכה. ראש הממשלה השיב שיעזור לו להביא סדר בגבול, אך אינו רואה כל סיבה לסגת ממה שאמר במכתבו למזכ״ל. כשהורן לחץ שראש הממשלה לא התנגד במכתב, העיר ראש הממשלה שהוא כשאמר שאינו רואה תועלת השתמש ב־understatement אנגלי. הורן סיים באומרו שהוא סומך על תמיכת ראש הממשלה.

שאלתי ברטו לתגובת הורן. העיר שהמשוחחים לא קראו רשימת התקריות הנזכרות בעיון וכי לא צריך היה להתייחס אליה הרבה.

שאלתי אם הגנרל happy. ברטו השיב ממה יש להיות happy, אם הכוונה אם הורן השיג המשימה בפגישה, הרי התשובה היא בחיוב.[4]

בירן

179

א׳ בירן אל י׳ הרצוג (ואשינגטון)
A. Biran to J. Herzog (Washington)

העתק: 130.16/2956/13

ירושלים, ז׳ בתמוז תשי״ט
13 ביוני 1959

סודי

יעקב יקירי,

מילים אחדות עם צאת הדואר — אכתוב השבוע בפירוט על כל הפרשה כולה — לשאלת הר הצופים.[1]

4. דין־וחשבון שלם מהשיחה בארכיון צה״ל, 890.73/1037.

179

1. מכתב זה לא נמצא, אך בסקירה מפורטת של בירן מ־20 ביולי 1959 סיכם בירן את המצב על ההר. לאחר התקריות על ההר, סגרה ישראל את הדרך לעיסאווייה העוברת בשטחה, ופתחה אותה רק לאחר השתדלות האו״ם — וביום בלבד. האו״ם החל ללחוץ לפתוח את הדרך גם בלילה. ישראל סירבה וטענה כי דרישות הירדנים בעניין הדרך אינן אלא תואנה לשינוי הסטטוס קוו שנמשך כבר עשרה חודשים. קיימת גם שאלה לגבי הסיורים שהשוטרים הישראלים מקיימים בהר. סיורים אלה נועדו למנוע פגיעה בשטח הישראלי בהר ויש בהם תועלת למניעת התפתחויות ותקריות רציניות בעתיד. בסיכום, ישראל מנסה לשמור על הסטטוס קוו ואילו הירדנים מנסים לערערו. (ראה סקירה ״הר הצופים״ מ־20 ביולי 1959, 130.16/2956/13.)

לא אנו המערערים הסטטוס־קוו אלא הירדנים. לא אנו עוסקים בפרובוקציה אלא הירדנים. זה כשנה שורר שקט על ההר ואנו משוכנעים שהסיבה לכך שקיים המחסום בלילה בדרך לעיסאוויה ושהפטרולים שלנו מבקרים לפרקים בשטח גן שלומית. הירדנים והאו״ם ביקשו שלא נעלה על הבית המכונה ״בית עיסא״ מחשש הטרדת תושבי הבית. מילאנו בקשה זו ובכך עשינו לפנים משורת הדין.

צריך להיות ברור שכוונת הירדנים והאו״ם להביאנו לכך שניסגר בתוך גבולות חצר הדסה והאוניברסיטה וזאת כדי להצר רגלינו, וכדי למנוע בעדנו כל שליטה על שטח ההר. הירדנים עצמם כנראה אינם מערערים על זכותנו לפטרל. הם טוענים שהדבר מרגיז אותם. הם מתעלמים מהעובדה שפתחנו הדרך לעיסאוויה לאחר תקרית פלינט[2] כדי לבחון רצונם הטוב לפתור בעיית סעיף 8. אין הם רואים פגם בהתרגזות שהם גורמים לנו באי־מילוי סעיף 8, כולל חסימת דרך לטרון. הם זכאים שלא להיות מורגזים ואילו לגבינו הכול שפיר. ולא היא. עצם היותם בעיסאוויה נוגד את הסכם הר הצופים. אדרבא, ייפתרו סעיף 8 וממילא יסולקו התרגזויות רבות משני הצדדים. אינני מאמין שמילוי בקשה זו או אחרת תקרב אותנו ליחסים תקינים. עצם היותנו בהר גורמת ״התרגזות״ ואם נתחיל לוותר, עלינו להיות מוכנים, ברבות הימים, להסתלק מההר כולו. הפטרולים הכרחיים וחיוניים למנוע השגות גבול ירדניות בהר ולביטחון אנשינו בהר. לא נוכל לוותר על פטרולים אלה ואנו מצווים להקפיד על סגירת דרך עיסאוויה בהר למען ביטחון אנשינו שאינם יכולים, בלילה, לבחון מי הם המתקרבים לגדר.

אינני רואה כל סיבה להיענות לירדן שהיא היוזמת והמאיצה בנאסר לסגור מפרץ אילת. יותר משירדן דואגת לנו, שומרים אנו על עצמאותה של ירדן ועד שידידינו באים ותובעים מאתנו ויתורים, מוטב שידידיהם של הירדנים יציעו להם להימנע מעורר בעיות פרובוקטיביות העלולות לערער השלום בגבול.

בברכה,

א׳ בירן

2. ראה מס׳ 158 (הערת־עורך).

180

א׳ בירן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
A. Biran to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז״ם 71
נוסח יוצא: 130.09/2378/2

ירושלים, 24 בדצמבר 1959

שמור-מידי

א) באזור אדמות בית קציר חדר ב־23 עדר סורי מערבית לתעלת הניקוז.[1] העדר לווה 30 מזוינים. התלוננו ותבענו סילוקו. סיור משטרה נשלח לשטח ומשהגיע לקרבת מקום נסוגו המזוינים והעדרים.

ב) ב־24, שעה 08:55, שוב חדרו עדרים ומזוינים לאדמות המשק בסביבה תל סנוק — Tel-Zanouk. חוליית משטרה ירדה לגרשם. נפתחה אש רובים ומקלעים מתואפיק. אחד מאנשינו נפגע קשה. מחמת האש הסורית החזקה לא ניתן לפנותו. הסורים טוענים שאינם יכולים להשתלט על כפריי תואפיק. היושב־ראש הורה למשקיף לצאת לשטח והפסקת אש נקבעה ל־13:00. הסורים הודיעו שהם אחראים רק להפסקת אש מצד הצבא ולא כפריי תואפיק. הנפגע לא פונה עדיין.

בירן

180

1. תקרית זאת, בתחילת עונת העיבוד החקלאי, גררה תקריות נוספות באזור תל קציר (בית קציר). המתיחות הגיעה לשיאה לאחר שאור ליום 1 בפברואר 1960 פשט כוח צה״ל על המוצבים הסוריים בחירבת תואפיק והרסם. על הפרשה והתפתחותה — ראה כרך 14, פרק א.

181

נספח א
APPENDIX A

נוסח הדין־וחשבון של פרנסיסקו אורוטיה, הנציג האישי של המזכיר הכללי, בעניין הר הצופים

Text of report from Dr. Francisco Urrutia, Personal Representative of the Secretary-General, regarding Mount Scopus

UN press release: SG/653 : הודעה לעיתונות מטעם האו"ם

New York , 18 January 1958

Following is the text of the report, dated 18 January 1958, to Secretary-General Dag Hammarskjöld from Dr. Francisco Urrutia, personal representative of the Secretary-General for negotiations with the Governments of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan, with a view to full implementation of the "7 July 1948 Agreement for the Demilitarization of the Mount Scopus Area":

"I have the honor to inform you that, as a result of my conversations with the Governments of Israel and Jordan, the following has been agreed upon for the full implementation of the 1948 Agreement on Mount Scopus:

"1. In the conversations held with you during your recent visit to Israel and Jordan, both governments stated that they are willing, on a basis of reciprocity, to give full implementation to the Agreement of 7 July 1948 for the Demilitarization of the Mount Scopus Area and that they accept, on that basis, the inspection of Mount Scopus by the United Nations which is necessary in order to fulfill United Nations responsibilities for checking that such implementation is established and maintained by both parties. This position was reaffirmed to me by the two governments.

"2. The Governments of Israel and Jordan have given assurances that no new military installations contrary to the 1948 Agreement would be erected in the future in their respective sections of Mount Scopus.

"3. The Governments of Israel and Jordan have agreed, inter alia, that full implementation means:

(a) that the conditions existing in the Augusta Victoria Hospital and in the village of Issawiya should be in accordance with the provisions of the 1948 Agreement.

(b) that all military installations contrary to the 1948 Agreement should be removed and destroyed. Endeavors should be made, within the shortest possible time, to effect the full implementation of the above as well as of the other provisions of the 1948 Agreement.

"In order to ensure that full implementation is maintained by both parties, United Nations observers will investigate, on the spot, complaints by either party alleging any breach of the Agreement.

"4. From now on, it has been agreed that visits of specially designated representatives of the Secretary-General, who will report exclusively to him, will take place in both sections of Mount Scopus.

"5. It was agreed that the United Nations shall assume the exclusive responsibility for ensuring that the convoy arrangements are in conformity with the Mount Scopus Agreement of 1948 and the existing plan for the convoys. The Jordan Government will ensure the protection of the convoys during the crossing of Jordanian controlled territory. The United Nations shall be responsible for ascertaining the need and ultimate use of items included in the convoy manifests.

"6. I have noted that in the course of the negotiations the two Governments concerned explained to me their position in the following terms:

"(a) To the Government of Israel, full implementation of the Mount Scopus Agreement means integral implementation of all its provisions; and in any event, if the Augusta Victoria Hospital is to continue functioning, the Hadassah Hospital on Mount Scopus should be reopened immediately. As the Mount Scopus Agreement of 1948 was followed by the conclusion of the General Armistice Agreement of 1949, the provisions of which concern, inter alia, Mount Scopus, the Government considers that full implementation of the Mount Scopus Agreement after the Armistice Agreement has been signed entails the implementation of that part of Article VIII which refers to Mount Scopus, that is the resumption of the normal functioning of the cultural and humanitarian institutions on Mount Scopus and free access thereto. Israel's consent to the above is given on the understanding that it in no way prejudices the rights and obligations of the parties under the Mount Scopus Agreement as well as under Article VIII of the General Armistice Agreement of 1949.

"(b) To the Government of Jordan, the statement of 4 December 1957 establishes the willingness of the two parties to implement fully the Mount Scopus Agreement, on a basis of reciprocity. It did so without any reference to the General Armistice Agreement. The two matters thus are distinct from each other and the agreed implementation of the Mount Scopus Agreement should never be considered dependent on the implementation of the General Armistice Agreement or any part thereof. As regards the Augusta Victoria Hospital, even if the Mount Scopus Agreement might be interpreted as entitling Israel to demand the closing of that hospital, it does not in any way give any legal right for the reopening of the Hadassah Hospital on Mount Scopus".

* * *

Annex

Letter from Dr. Francisco Urrutia to the Prime Minister of Israel:

"Dear Mr. Prime Minister, I wish to inform you that as a result of the conversations with the Governments of Israel and Jordan in regard to the fulfillment of the United Nations responsibility to arrange the fortnightly convoys to Mount Scopus, Paragraph 5 of my report of 18 January 1958 will be implemented by United Nations representatives in accordance with the following regulations:

"The yearly quota from unprohibited items – other than food, fuel and water – may not exceed the average of the last three years. (Unprohibited items are articles which are not arms, ammunition, military equipment of any kind, mail, maps or diagrams that can be in any way construed as containing military information.

The yearly quota will be distributed in the convoys in quantities to be agreed upon with the United Nations. When items not taken up in the past or items in greater quantities than the above average are included in the convoy manifest, transport will take place after United Nations representatives will have satisfied themselves as to their need. They shall have the authority to check their ultimate use.

"As regards fuel the yearly quota will be based on the weekly average which was agreed upon in 1954. Within this limit the quota for benzine was determined last month by the United Nations Observer responsible for Mount Scopus.

"With regard to water, the United Nations will ensure the needed supply of water, without limitation.

"The checking of the convoy at Mandelbaum Square will be carried out exclusively by United Nations officers in the presence of representatives of the parties.

"Books, scientific and cultural collections and other similar items may be removed from the buildings of Mount Scopus and the United Nations will make the appropriate arrangements for their transport to the Israel sector of Jerusalem.

"Accept, dear Mr. Prime Minister, the assurances of my highest consideration".

(Signed) Francisco Urrutia,
Personal Representative of the
United Nations Secretary-General

182

נספח ב
APPENDIX B

מכתב מיום 4 בדצמבר 1958 מהנציג הקבוע של ישראל אל נשיא מועצת הביטחון

Letter dated 4 December 1958 from the Permanent Representative of Israel addressed to the President of the Security Council

UN document S/4123 מסמך או"ם

I have the honour, on instructions from the Government of Israel to request you as President of the Security Council to convene an urgent meeting of the Security Council to consider a grave act of aggression committed on 3 December 1958 by the armed forces of the United Arab Republic against Israel territory in the Huleh area in northeast Galilee.

At noon on 3 December 1958 the Syrian army post at Darbashiya opened fire on five Israeli shepherds tending their flock on the grazing grounds south of the village of Gonen, near a United Nations Observation Post. One of the shepherds was killed. A police patrol which came to their rescue was also subjected to heavy fire from the Syrian military position.

The fire continued till 1600 hours when a heavy artillery barrage was opened by the Syrian (U.A.R.) forces on all Israeli villages in the border area from Shamir in the north to Gadot in the south over a distance of about 15 kms. Among the Israel villages bombarded were Hulata, Gonen, Shamir, Noterah, Dardara, Gadot and Ma'ale Habashan. Three persons were injured as a result of these attacks and severe damage was caused to property.

A cease-fire arranged by the United Nations Truce Supervision Organization for 1700 hours was not honoured by the Syrian forces and their fire ceased only some time later.

Yesterday's act of aggression is but the latest and most serious in a number of attacks recently perpetrated by the Syrian forces against Israel territory which included, two weeks ago, the murder in cold blood by Syrians of Mrs. Joyce Mary Doran, the wife of the British Air Attaché in Israel.

These attacks have now developed a character which threatens peace and security and constitute a serious breach of the United Nations Charter and the Israel-Syrian General Armistice Agreement. The Government of Israel accordingly turns to the Security Council to bring about an immediate end to these aggressions.

Please accept, etc.

Abba Eban
Permanent Representative of Israel to the United Nations

183

נספח ג
APPENDIX C

מכתב מיום 26 בינואר 1959 מהנציג הקבוע של ישראל אל נשיא מועצת הביטחון

Letter dated 26 January 1959 from the Permanent Representative of Israel addressed to the President of the Security Council

UN document S/4151 מסמך אר"ם

I have the honour, on instructions from the Government of Israel, to bring to your attention as President of the Security Council the renewal of aggression by United Arab Republic armed forces on the Israel-Syrian border, and to request you to convene a special meeting of the Security Council to consider this matter.

On 23 January 1959 at approximately 1350 hours local time two shepherds led their flocks from the village of Ma'aleh Habashan in Galilee to their usual grazing ground situated inside Israel territory. On their arrival automatic fire was opened on them by Syrian soldiers. One of the shepherds, Ya'acov Nir, 37 years old, was killed. Machine-gun fire from a Syrian military position interfered with the search for the dead shepherd. No fire was returned from Israel territory. The border in this area is clearly marked by a stone fence about one kilometre in length, and no possible confusion in respect of its position could arise.

On 4 December 1958, I had the honour to submit to the Security Council a complaint by my Government against Syrian aggression culminating in the bombardment of Israel villages in Galilee on 3 December 1958. The incident on 3 December began as well with a Syrian attack on Israel shepherds in the Gonen-Ma'aleh Habashan area which resulted in the killing of one of the shepherds. The Security Council considered this complaint at its 841st and 844th meetings on 8 and 15 December. In summing up the debate at the 844th meeting on 15 December, Ambassador Jarring stated, in his capacity as President of the Council:

"We fully recognize the gravity of the action about which Israel has complained".

The bombardment of 3 December was followed by further United Arab Republic attacks, which grew in intensity in the fortnight preceding the latest assault.

1. On 9 January a shepherd was attacked by Syrian fire in the Ma'ayan Barukh area.
2. On 12 January at approximately 1130 hours a unit of United Arab

Republic (Syrian) soldiers penetrated about 200 metres into Israel and opened machine-gun fire on shepherds and their flocks near the village of Shamir.

Following this attack the Syrian unit withdrew to Syrian territory. No fire was returned.

3. On 13 January Syrians opened fire on an Israel fisherman in the northeast corner of Lake Kinneret (Sea of Galilee), who came to retrieve his fishing nets. An Israel police boat which approached the spot was also subjected to Syrian fire. Fire was returned by the police boat. The entire lake, including its northeastern shore, is situated within Israel territory.
4. On the same day the Syrian military position at Massoudiya opened fire on Israel fishermen on Lake Kinneret.
5. On 13 January two young Americans on a walk from Rosh Pina to the River Jordan were attacked by Syrian soldiers who had penetrated into Israel territory north of Lake Kinneret. They were overpowered about 400 metres west of the river and forcibly transported to Syrian territory. There they were brought to a military post and interrogated by Syrian officers who examined their American identity documents. They were later released through United Nations representatives.
6. On 15 January at 1900 hours local time Syrians opened automatic fire from the direction of Kafr Aakeb on Israel fisherman on Lake Kinneret. An Israel police boat returned the fire.
7. On 15 January at 2050 hours local time, machine-gun fire was again opened on Israel fisherman by Syrians from the direction of Massoudiya village. Fire was returned.

The above incidents occurred outside the Demilitarized Zone. Following each of them Israel lodged a complaint with the Mixed Armistice Commission.

The murder in cold blood of the shepherd at Ma'aleh Habashan and the other acts of aggression which had preceded it constitute grave violations of the United Nations Charter, threatening peace and security. They bear a particularly ominous character in view of the Security Council's recent consideration of another Israel complaint on United Arab Republic aggression.

The Government of Israel believes that it is the duty of the United Nations under the Charter to bring about an immediate cessation of these acts of aggression.

Please accept etc.

Abba Eban
Permanent Representative of
Israel to the United Nations

184

נספח ד
APPENDIX D

תזכיר על הר הצופים
Memorandum on Mount Scopus

העתק: 130.16/2956/16

ירושלים, 25.9.[19]59

סודי-פנימי

במפת ההפוגה הראשונה של ירושלים מ־15.6.48 מסומן גם הר הצופים. לפי מפה זו היה בהר שטח מוחזק ישראלי מוגדר בקו ושטח ירדני מוגדר. בין שני הקווים היה שטח הפקר.

הסכם הר הצופים מ־7.7.48 כלל מפה חתומה בידי שני הצדדים, נציג האו״ם ונציג ועדת ההפוגה. מפה זו נעלמה בו ביום. למחרת שרטט ביגלי (Biegley), ששרטט את המפה האורגינלית, מפה חדשה (מזיכרונו) וחתם עליה בראשי תיבות. המפה הקיפה את השטח המפורז של הר הצופים. מפה זו צולמה על־ידינו רק ב־1952 (באורח מקרי מניוונהויס). המפה האורגינלית הזו הועברה כנראה לידי האו״ם. במפה לא הבדילו בין השטחים הישראלים והירדנים ואולם בהסכם ה־7.7.48 כתוב ש־200 מטר יפרידו בין השטח היהודי לשטח הערבי. אנו מפרשים זאת לאמור — צפונה ל־200 מטרים שטח ישראל. המפה כללה למעשה השטח המוחזק על־ידינו, שטח אוגוסטה ויקטוריה בתוספת חלקים משטח ההפקר.

ב־21.7.48 נכנסה לתוקפה ההפוגה השנייה. הוכנה מפה לקווים שבעיר לאור השינויים שנוצרו לאחר קרבות עשרת הימים. בהר לא היו קרבות ומצב החזקת השטחים לא נשתנה מה־7. המפה, שהוכנה על־ידי או״ם הראתה גם את שטח הר הצופים. בהר צומצם שטח המפורז אשר כלל השטח שהחזקנו לפי מפת 15.6.48 ואת אוגוסטה ויקטוריה, מבלי לצרף חלקים של שטח ההפקר שבמפת ה־15.6. מפת ה־21 ביולי נחתמה על־ידי האו״ם והערבים, אך לא על־ידינו (עיקר הוויכוח היה לגבי דיר אבו תור).

מאחר והשקט לא שרר בירושלים, הוחלט ב־30.11 על Sincere cease fire. נחתמה מפה שהראתה את הקווים המוחזקים בידי שני הצדדים ושטח הפקר שביניהם. במפה זו לא מופיעים קווים בהר הצופים. מפת ה־30.11 בדין שתחשב כמבטלת מפת ה־21.7, שממילא לא הכרנו בה (יש במפה החדשה אך שינויים קלים לגבי ה־21.7). שמאחר שבמפת ה־30.11 לא סומן הר הצופים, הרי שיש להניח שהכול סמכו ידם על הסכם הפירוז מה־7.7. ומפת ה־8.7. מכתב ברונסון לברנס מאשר עמדה זו.

לאור זאת הרי שלגבי דידינו כולל שטח ישראל בהר את הכפר עיסאוויה, גן שלומית וכו׳. לעומתנו, טוענים הירדנים שהמפה הקובעת היא מפת ה־21.7 ולפיה גן שלומית מחוץ למפורז בתוך שטח ירדני טהור ואף עיסאוויה נמצאת במפורז,

אינה בשטח יהודי כי אם תחת פיקוח או"ם. לנקודה זו טוען גם האו"ם (ומסתמכים כולם על המונח ערבי ויהודי ולא ישראל וירדן).

הכפר עצמו היה ריק ביום הפירוז והמונח Present population כנראה הוכנס לסבר את האוזן. ברונסון מאשר שהכפר היה ריק. האו"ם ביקש ב־1948 לאפשר עיבוד וקציר. ברונסון הסכים לאפשר ל־150 איש לעבד השטח בתנאי שהמוכתר ייתן רשימת האנשים שיבואו. המוכתר הבטיח, אך לא מסר הרשימה. ברונסון ראה בזה ביטול הצעתו. האו"ם אינו מקבל טענה זו באומרו Present population. הערבים החלו להסתנן לכפר. האו"ם לא מנע חדירה זו. באוקטובר 1948 כתב סותרלנד שלפי הערכת המוכתר יש בכפר 800 נפש ואילו המשקיפים סבורים שיש פחות מ־400 (במקום ה־150 הנזכרים). המשקיפים אומרים עוד שבכפר נמצאים כנראה פליטים, אך לא היו אנשים רבים בגיל הצבא. כבר ב־1948 התלוננו על חדירת האנשים וב־1950 אף נכנסנו לכפר לגרשם.

ב־14.5.53 קבע ריילי שההר מחולק לשלושה חלקים: יהודי, ערבי, ועיסאוויה (כנראה בסמכותו כמפקד ההר). מחינו על כך.

פרק ז
יחסי ישראל–ארצות־הברית
Israel's Relations with the United States

185

ג' אבנר אל ר' שילוח ומ' קומיי
G. Avner to R. Shiloah and M. Comay

העתק: 130.23/3087/12

ירושלים, 5 בינואר 1958

סודי ביותר

הנידון: מחשבות בדבר מגמות פעולתנו המדינית בוואשינגטון בתקופה הקרובה

א) המחלקה עשתה ניסיון להעלות יעדים לפעולתנו המדינית בוואשינגטון. רשימת המחשבות איננה כוללת כמובן פעולות מדיניות שוטפות המתחייבות כתוצאה מהשתלשלות עניינים שונים, דוגמת פעולות הקשורות בעמדת ארצות־הברית לגבי ענייני גבולות, דוגמת הר הצופים, שליחות אורוטיה,[1] בעיית נטיעת העצים בשטח הפקר[2] וכיוצא בזה. מובן גם שהשגרירות מצווה תמיד על פעולות מניעה במקרה ויתחדש לחץ בריטי על ארצות־הברית בכיוון תכניות פשרה לסכסוך הישראלי־ערבי וכו'.

ב) כמו־כן לא כלולות ברשימה תביעותינו המידיות בשטח הכלכלי (המלווה,[3] ערובות למפעל קלוצניק[4] וכו'). המחלקה מניחה מראש שדווקא בשבועות הקרובים יושקע מרץ רב בוואשינגטון בשטח זה.

ג) הרשימה מתרכזת, אפוא, במטרות הקשורות ביחסי ישראל–ארצות־הברית

185

1. פרנסיסקו אורוטיה, דיפלומט קולומביאני, ביקר בישראל ובירדן בינואר 1958 כשליחו המיוחד של האמרשלד לענייני הר הצופים — ראה פרק ו.
2. בנובמבר 1957 הגישה ירדן למועצת הביטחון תלונה בעניין עצים שנטעה ישראל בשטח שבין הקווים באזור ארמון הנציב. ב־20 בינואר 1958 קיבלה מועצת הביטחון הצעת החלטה אנגלו־אמריקאית הקוראת להפסקת הנטיעות.
3. ב־1956 ביקשה ישראל מהבנק לייצוא ולייבוא מלווה בסך 75 מיליון דולארים לפיתוח מקורות מים. העניין התעכב מסיבות שונות. בראשית 1958 אושר לישראל מלווה בסך 24.2 מיליון דולארים לפיתוח מקורות מים שאינם קשורים למפעל הירדן (המוביל הארצי). על הפרשה — ראה פרק ב.
4. פיליפ קלוצניק, איש עסקים ונשיא כבוד של ארגון בני ברית. בשנת 1957 יזם הקמת שיכונים בישראל, וביקש לשם כך ערבויות מטעם המינהל לשיתוף פעולה בין־לאומי של ארצות־הברית — ICA (International Co-operation Administration).

בשטח המדיני והביטחוני. בכוונה גם לא הכנסנו הפעם את הצורך להטיף לאמריקנים מה יש לעשות באזור כולו מבחינת המערב. פעולה זאת נעשתה בהצלחה רבה על־ידי השגריר והשגרירות בעקבות התזכיר שהוגש לקראת כנס נאט״ו.[5] מכיוונים שונים שמענו שהתזכיר והשיחות שבאו בעקבותיו זכו להערכה רבה, במיוחד מאחר ונצטיירו כאן מחשבות קונסטרוקטיביות ובהירות דווקא בשעת אוזלת יד כללית, מדינית ומחשבתית, לגבי המזרח התיכון. הרגשתנו היא שלמרות שאי־אפשר להפריד בין שיחות על יעדים ישראליים לבין שיחות על פעולת המערב באזור, כדאי לנו אולי יותר הניסיון בתקופה הקרובה להתרכז בדברים הנחוצים לנו ישירות ולהרפות במקצת מן המאמץ החזיתי והעליון — אשר היה הכרחי דווקא לקראת כנס נאט״ו, ובקשר ליעדים שחפצנו להפיק מהכנס — להחדיר דרכי פעולה לגבי האזור כולו. כאמור, הדברים משולבים כמובן ומשתלבים תוך כדי שיחות ופעולה דיפלומטית, אך לנו נראה שלא קו זה צריך להיות נקודת הכובד ונקודת המרכז בפעולתנו הקרובה.

ד) בבואנו לציין את היעדים שלנו הבאנו כמובן בחשבון את סיכוי הצלחתנו. לגבי כל אחד מהם ניסינו לחבר את מקסימום הנחיצות לישראל עם מקסימום הסיכוי להשיג את המטרה. לגבי כל אחת מהנקודות יכולים להתקיים חילוקי דעות בהערכת הסיכוי. ניתוח מפוכח של יחסי ארצות־הברית בעבר לתביעות ישראליות מאותו הסוג אינו עלול ליצור אשליות רבות. למרות זאת — יש לנסות ולא להתייאש למפרע. אולם גם באספקלריה זאת יש שוב להדגיש את הצורך לרכז את המרץ והמאמץ בזמן הקרוב דווקא בעניינים הכלכליים מאחר והרגשתנו היא שלגביהם קיימים סיכויי הצלחה ממשיים יותר, ובאותה שעה קיים צורך דחוף להביא עניינים אלה לידי גמר חיובי מפאת המצב החמור בקופת המדינה.

ואלה התביעות שחשבנו שכדאי להעלותן:

(1) לדעתנו כדאי להעלות מחדש את תביעתנו שתינתן הודעה ברורה מצד ארצות־הברית לברית־המועצות שארצות־הברית מעוניינת חיונית בקיום עצמאותן, ריבונותן ושלמותן הטריטוריאלית של מדינות המזרח התיכון. יספיק לנו אם הצהרה זו תינתן ללא פרסום בצינורות דיפלומטיים ואם מחלקת המדינה תודיע לנו לאחר מכן בצורה ברורה שאמנם ניתנה האזהרה. מאידך חיוני שהצהרה כזאת תזכיר הפעם את מדינת ישראל במפורש. לא ישנה לנו אם מדינות כלבנון, ירדן, סעודיה ואולי אחרות תוזכרנה באותה הנשימה. נקבל את דברי דאלס בשיחתו עם אבן ב־30.11[6] שיש לחפש הקשר, המסגרת והזדמנות לפעולה זאת; בתנאי שנהיה בטוחים שמחלקת המדינה מחפשת הזדמנות זאת באופן פעיל. מאז חילופי הדברים בינינו לבין האמריקנים בשאלה זאת קיימים בנקודה זאת שני אירועים חדשים:

5. הכוונה לתזכיר אבן אל מחלקת המדינה מ־17 בנובמבר 1957 (בתיק 130.23/3087/12). בתזכיר סקר אבן את החדירה הסובייטית למזרח התיכון, והציע לבלום אותה על־ידי מתן ערובות ביטחון וסיוע כלכלי למדינות האזור. התזכיר הוגש לקראת כינוס מועצת נאט״ו בפאריס בדצמבר 1957.

6. ראה אבן אל משרד החוץ, 158, 30.11.1957, 130.02/2455/6.

א. הצהרת נאט"ו בפאריס שאומרת משהו בכיוון זה.[7]

ב. התקרבות אפשרית של שיחות מזרח-מערב בעניין המזרח התיכון. איננו אומרים שאנו עומדים כבר ממש בפני שיחות אלה — ברור שעוד רבים יהיו התמרונים ועוד רבות תהיינה ההכנות והתלבטויות לקראתן — אך ייתכן וייתכן שבמצב זה לא תרצה מחלקת המדינה, אם לצטט את דאלס, "להקפיץ דבר מה מתוך חלל העולם". ייתכן והמעמד המתאים וההזדמנות המתאימה שדאלס מדבר עליהם יתקיימו רק כאשר תהיינה שיחות. בכל אופן נדמה לנו שכדאי לעבוד על עניין זה אף אם יתברר שאי־אפשר להשיג את התוצאה אלא במסגרת שיחות מסוג זה. באם תתקיימנה שיחות כאלה נצטרך כמובן להעלות שאלות נוספות אך עוד חזון למועד.

בטיעון אפשר, נדמה לנו, להיאחז, בין היתר, בהשתתפות דאלס בכנס ברית בגדאד,[8] המהווה חיזוק הברית ומדינותיה ואזהרה פומבית, ולו גם בעקיפין, לברית־המועצות. הופעת דאלס בבגדאד כוונתה חיזוק המדינות הפרו־מערביות באזור. מגיע גם לנו חיזוק כזה וכו'.

(2) התביעה השנייה צריכה, לדעתנו, להיות מכוונת למטרה להשיג תכנון צבאי משותף למקרה של תוקפנות נגד ישראל ונכונות ארצות־הברית לבוא לעזרתנו בהתאם להצהרותיה השונות. כאן אפשר להסתמך על מה שנאמר בהודעת אייזנהאואר-מקמילן מ־21.10[9] הודעת נאט"ו ב־19.12,[10] ובדברי דאלס והרטר לאבן (1.11[11] ו־13.11),[12] שדר דאלס לראש הממשלה מ־12.11[13] ונאום דאלס ב־23.12.[14]

7. וזה לשונו של סעיף 3 בהודעת שרי נאט"ו מ־19 בדצמבר 1957:
We have reviewed the situation in the Middle East. In line with the peaceful aims of our alliance we confirm the support of our governments for the independence and sovereignty of the states in this region, and our interest in the economic well-being of their peoples. We believe that the stability of this important area is vital to world peace. ראה NATO, Declaration and Communiqué, Ministerial Meeting... 16-19 December 1957, 130.23/3087/12.

8. דאלס השתתף, במעמד משקיף, במועצת השרים של ברית בגדאד באנקרה בינואר 1958.

9. צריך להיות מ־25 באוקטובר 1957 — ראה פרק יג, מס' 365 והערה 6 שם.

10. זה לשונו של סעיף 1 בהודעת שרי נאט"ו (ראה הערה 7 לעיל):
The aims of the Soviet bloc is to weaken the free world. Its instruments are military, political and economic; and its activities are world-wide. To meet its challenge the free world must organize its resources — moral, military political and economic — and be ready to deploy them wherever the situation demands. Our alliance cannot therefore be concerned only with the North Atlantic area or only with military defense. It must also organize its political and economic strength on the principle of interdependence, and must take into account developments outside its own area.

11. ראה אבן אל משרד החוץ, TNWA463, 1.11.1957, 93.01/2194/2.

12. ראה אבן אל משרד החוץ, WIA97, 13.11.1957, 93.01/2215/3.

13. בשדר זה מודיע דאלס שארצות־הברית הבהירה לברית־המועצות את עניינה בשמירת העצמאות והשלמות הטריטוריאלית של כל המדינות במזרח התיכון (תיק 130.02/2456/4).

14. בנאום לאומה האמריקאית ב־23 בדצמבר 1957, אמר דאלס בין היתר:
The fact is that the peace of any part of the world can be put in jeopardy by what goes on in another part of the world and so it is in the common interest that there should be efforts to create a sense of cohesion and of confident interdependence between the world nations everywhere, and the final declaration to which you alluded, Mr. President, is categoric on this respect. It says, and again I quote, "To all other peoples who like ourselves are dedicated to freedom and peace, we offer our cooperation on the basis of complete equality and in a spirit of fraternity."
(ראה סקירת משרד החוץ, "תביעותינו מארצות־הברית — התבטאויות אמריקניות", 1 בינואר 1958, 130.23/3087/12.)

זכור לה עדיין כיצד נכוותה בפרסומיה בעת המשבר הסורי הטורקי[1] כאשר אף הממשלות הפרו־מערביות לא עמדו במבחן והכריזו על הזדהותן עם סוריה.[2]

(ג) עם זאת יודעים על דאגת חוסיין ולבנון הנוצרית ויבטיחום עזרת ארצות־הברית בעת צרה.

(ד) לא מצאו עדיין כל תגובה סובייטית.

(ה) ארצות־הברית ניסתה כנראה להפעיל סעוד נגד האיחוד, ומסתבר שגם חוסיין שיגר שליחים לכמה ארצות במטרה למנוע האיחוד באיום ארגון נגדי, אך ללא תוצאות.[3]

(ו) רואים בלחץ הסורי הגורם שהכריע הכף. נאסר נקלע בין החשש להסתבך עם הסורים לבין חלום השליטה מטורקיה עד לסודן ונפל בשבי החלום.

אנו תמהים על האיחור בהדרכתכם שהגיעה רק היום.[4]

שג

187

א׳ אבן אל משרד החוץ

A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT666

נוסח נכנס: 130.09/2338/26

ניו יורק, 15 בפברואר 1958

מאיר.

בשיחתי עם הרטר אתמול[1] בהשתתפות הרצוג ציינתי כי המאורעות הכבירים המתחוללים באזורנו מחייבים תשומת לב לצד הישראלי של הבעיה.

186

1. בספטמבר–אוקטובר 1957 נוצרה מתיחות רבה ביחסים בין טורקיה לסוריה, לאחר שברית־המועצות וסוריה טענו כי טורקיה מרכזת צבא לאורך גבולותיה עם סוריה במטרה לפלוש אליה ולמגר את משטרה בעזרת ארצות־הברית. טענות אלה הוכחשו הן על־ידי טורקיה והן על־ידי ארצות־הברית. ב־16 באוקטובר הצהיר דאלס במסיבת עיתונאים כי אם תתקוף ברית־המועצות את טורקיה, ארצות־הברית לא תגביל את עצמה לפעולות הגנתיות גרידא. הנושא גם נדון במושב השנים־עשר של העצרת הכללית של האו״ם לפי בקשתה של סוריה, אך לא התקבלה החלטה.
2. סעוד מלך סעודיה הגיע לדמשק בסוף ספטמבר 1957 ובתום ביקורו התפרסמה הודעה כי סעודיה תסייע לסוריה ולמדינות ערב האחרות נגד כל תוקפנות, ואילו המלך חוסיין הודיע ב־16 באוקטובר כי ארצו תראה בהתקפה על סוריה התקפה על כל מדינות ערב.
3. ואכן, ב־14 בפברואר 1958 הוקם האיחוד העיראקי־ירדני, כמשקל נגד לאיחוד המצרי־סורי.
4. ראה תדריך מוברק לראשי הנציגויות על איחוד מצרים–סוריה, 31.1.1958, 130.09/2377/7.

187

1. בחילופי מברקים בין אבן למאיר, ביקש אבן הנחיות לקראת שיחה זאת. מאיר הנחתה את אבן לומר כי ישראל מלאה חרדה נוכח האפשרות של שכנות עם עיראק בהתחשב באיבתה הקיצונית ובשל היעדר הסכם שביתת־נשק בינה ובין ישראל. היא הוסיפה כי בשלב זה מוטב יותר לשמוע מאשר להשמיע. (ראה אבן אל מחלקת ארצות־הברית, W406, 11.2.1958, 130.09/2312/6; מאיר אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, W693, 12.2.1958, 130.09/2312/5.)

ניתחתי איחוד מצרים–סוריה כדי להוכיח האופי המלאכותי של ההסדר המבוסס לא על שיתוף בין שווים כי אם על שיעבוד סוריה למצרים בעוד ששתיהן נתונות להשפעה סובייטית חזקה. קיים סיכוי לא רק של התמוטטות ההסדר בגלל קשייו הכלכליים והמנהליים אלא גם של התעוררות יצר שחרור לאומי בסוריה שהפכה בן לילה ממדינה עצמאית לפרובינציה משועבדת. למען מנוע התמוטטות כזאת עלולות קהיר ודמשק לבקש הרפתקאות נוספות בין על־ידי מאמצים לצרף מדינות נוספות ובין על־ידי הפגנת איבה לישראל. סיכויי האיחוד מעורפלים ולכן תיטיב ארצות־הברית לעשות אם תסתייג ממנו ולא תניח קיומו היציב כבלתי נמנע.

הסכנה העיקרית נובעת לאו דווקא מהאיחוד המצרי־סורי לגופו אלא מהכנסת ירדן לתוכו. קשה להניח התפתחות בין־לאומית יותר מסוכנת מזו. (על רקע זה יש לבדוק את משמעות איחוד עיראק–ירדן שאולי מרחיק לעת עתה חלום בלהות זה). מאידך נוצרות כמה בעיות חמורות מאוד שארצות־הברית חייבת לתת דעתה ופעולתה עליהן:

(א) שאלת אי־התקשרות עיראק בהסכם שביתת־הנשק. כאן ציינתי שכניסת צבא לשטח ארץ־ישראל המסופח לירדן צריכה להיבדק לאור סעיפי שביתת־הנשק בדבר מאזן הכוחות.

(ב) נוסף על המצב הפורמלי מתעוררת הבעיה המדינית של יחס עיראק לישראל. כאן שאלתי אם ניתן לקבל ערובה ששני האיחודים יקבלו על עצמם כלפי ישראל את מרות מגילת או״ם ובעיקר סעיף 2(4),[2] נוסף על התחייבויות הסכמי שביתת־הנשק הסורי והירדני.

(ג) מול התגבשות הכוחות הערביים סביבנו מתחזק צו ביצור ישראל וחיזוקה בחומר וברוח. באיגרת לראש הממשלה הביע המזכיר נכונות ארצות־הברית לדאוג ״לריבונותה ושלמותה״ של ישראל.[3] יש לחפש דרכים להביא מדיניות מוצהרת זו לידי יתר בהירות והדגשה.

(ד) שמתעוררות בעיות הקשר לזיקת האיחודים לאו״ם והזדמנות או״ם להבהיר את יחסם לישראל ולשכנים אחדים. ציינתי בעיית לבנון העצמאית כדורשת תשומת לב.

(ה) יהיה חטא היסטורי אם האיחוד החדש לא יאפשר הגירה חופשית של ירדנים לעיראק ועל־ידי כך יאפשר פתרון שאלת הפליטים בדרך ההתפתחות הכלכלית הטבעית.

בסיכום אמרתי כי בכוונתי היום רק הגדרת כמה מהבעיות הנובעות מהמצב החדש שנוצר. ייתכן כי עד שוב המזכיר[4] אתייעץ עם ממשלתי ואציע כמה הצעות מעשיות.

2. סעיף 2(4) של מגילת האו״ם עניינו חובתן של כל חברות הארגון להימנע ביחסיהן הבין־לאומיים מאיום בשימוש או בשימוש בכוח הזרוע, כנגד שלמותה הטריטוריאלית או עצמאותה של מדינה אחרת.
3. ראה מס׳ 185, והערה 13 שם.
4. על שיחת דאלס עם אבן, ראה מס׳ 189.

הרטר הקשיב רב קשב ורוקוול וברגוס רשמו הדברים. בתגובותיו גילה הרטר מידת הסתייגות לא רק לגבי איחוד קהיר–דמשק אלא אפילו לזה של עיראק–ירדן. אמר שזהו היצור המדיני המשונה ביותר ולא ברור היכן מתחיל האיחוד והיכן מתחילה ההפרדה.

התרשמתי כי עיקר דאגתם של האמריקנים היא:

(א) מה גורל ברית בגדאד בהסדר הזה.

(ב) היקום האיחוד גם מבחינת האזרחות והכלכלה כך שתיפתר בעיית הפליטים.

(ג) האפשר להשיג מעיראק הבטחה לכבד הסכם שביתת־הנשק עם ישראל ולהימנע מהגברת המתיחות בגבול.

(ד) כיצד ישתקפו ההסדרים החדשים בשטח המשפט הבין־לאומי, כלומר ביחס לייצוג דיפלומטי וחברות באו"ם.

אם כי יחס ארצות־הברית לאיחוד בגדאד–עמאן חיובי מיסודו לא יעשו סיכום סופי עד שלא יתבררו כמה מהשאלות [– – –].[5]

[אבן]

188

מחלקת ארצות־הברית אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
United States Division to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן 719

נוסח יוצא: 130.09/2312/5

ירושלים, 26 בפברואר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

אבן.

אמור נא לדאלס הדברים הבאים:[1]

א) בוודאי אין צורך להפליג בהסברים שהתמורות האחרונות מהוות שינויים במאזן הביטחוני־צבאי העדין באזור. לו היתה ישראל מוקפת ידידים הרי היתה

5. שלוש מילים חסרות במקור.

188

1. ב־24 בפברואר דיווח אבן למשרד החוץ כי נקבעה לו פגישה עם דאלס לשיחה בנושאים כלכליים, ולבטח יועלה בה גם נושא האיחודים הערביים. הוא ביקש הנחיות לשיחה. (ראה מברקו, W466, ‏130.09/2312/6.)

יכולה להביט באיחודים בשלוות נפש ואולי לברכם כתהליך טבעי אצל עמי ערב. אך עובדת היסוד היא שלמרות רצונה העז של ישראל בשלום, הרי שכניה ממשיכים להכריז על רצונם להשמידה ולתכנן ענייניהם לפי מטרה זו. לכן, חייבת ממשלת ישראל להסתכל באיחודים בראש וראשונה מבחינה ביטחונית.

ב) יחד עם זה, מבינה ישראל שבאזור נשתרר מאבק אנוש בין מערב למזרח וישראל אינה חפצה במדיניותה להזיק לאינטרסים של המערב. מאידך, זכאית ישראל לצפות לכך שהאינטרסים החיוניים שלה יילקחו בחשבון, ובעיקר צרכיה הביטחוניים. בוודאי שמו לב למדיניות השתיקה מצד ישראל, שבכל אופן בחלקה היתה מודרכת על־ידי רצונה שלא להפריע למערב. זה חל בעיקר לגבי הפדרציה העיראקית־ירדנית. כעת הגיעה השעה לברר דברים ממשיים אחדים.

ג) לגבי איחוד מצרים–סוריה, אין ספק שתהיה אשר תהיה גישת ברית־המועצות לעצם התכנית, הרי היא תנצלה לצרכיה, תגביר השפעתה המדינית ועזרתה הצבאית. מנקודת ראותנו קיימות שתי מסקנות:

(1) על ארצות־הברית לחפש הזדמנות פומבית וגם דיפלומטית להבהיר למדינה החדשה ששלמותה וביטחונה של ישראל הם חלק אינטגרלי של האינטרסים האמריקניים באזור וכי כל פגיעה יזומה בישראל תגרור אחריה התערבות ארצות־הברית.

(2) הגברת העזרה הצבאית הצפויה מחייבת מאמץ רכש נוסף מצד ישראל. עלינו להעלות שוב הפעם תביעת עזרת ארצות־הברית בשטח זה, הן ברכש והן עזרה כספית לנשיאת העול הביטחוני המוגבר. (אם להעלות תת סעיף 2 זה, נשאר לשיקולך: ספקותינו נובעים מהדגשת חוסר סיכוי לשנות עיקשותם לגבי מכירת נשק ישירה ומחוסר רצון להופיע כמנסים לסחוט משהו על יסוד המאורעות באזור.)

ד) באשר לפדרציה עיראק–ירדן, אם כי ישראל מעוניינת בכך שירדן לא תיפול בידי נאסר, הרי דווקא איחוד זה צופן בחובו סכנות בכוח שיש להבהירן עם ארצות־הברית. קודם כל, גם כאן הננו תובעים מאת ארצות־הברית הבהרה ברורה למנהיגי האיחוד שארצות־הברית מעוניינת חיונית בשלמותה וביטחונה של ישראל וכי כל פגיעה בה תגרור אחריה התערבותה המידית.

ה) על ארצות־הברית לברר ברורות עם ממשלת עיראק תכניותיה ולהשיג הבטחות בדבר יחסה לישראל. כבעבר במצבים דומים, אנו מחדשים תביעתנו שארצות־הברית תדאג לכך שעיראק תתחייב לא להזיז כוחות צבאיים לגדה המערבית של הירדן. במקרה וימוזגו צבאות עיראק–ירדן יש להשיג התחייבות שמאזן הכוחות בגדה המערבית לא ישונה.

ו) יש להשיג הבטחה ממנהיגי האיחוד שהכוחות הירדניים או כוחות המדינה המאוחדת בגדה המערבית ישקדו על שמירת השקט בגבול ויפעלו נגד הסתננות. יש להצביע על כמה קרבנות שנפלו לנו בגבול המזרחי בשבועות האחרונים.

ז) נאומי ההסתה נגד ישראל יוצרים אקלים של מתיחות הן אצלם והן אצלנו.[2]

2. מחלקת החקר במשרד החוץ שיגרה לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ תמצית של כמה מנאומים אלה (ראה מחלקת החקר אל נציגות ישראל באו״ם, 711, 20.2.1958, 130.09/2312/5).

תבקש־נא ארצות־הברית שיופסק עניין זה. אם נאסר יכול לנאום נאום גדול מבלי להזכיר ישראל (ביום שבת), כן יכולים מנהיגי עיראק-ירדן.

ח) טוב שיסבירו לנורי [סעיד][3] שאין לו מה לחשוש מפעולה ישראלית כל עוד אין סכנה לביטחונה. ואם כן רצונו שלא להסתבך אתנו ולהתמסר לענייני המדינות המתאחדות, אזי יביא נא בחשבון שיקולי הביטחון שלנו. יוכל לעשות זאת מבלי "להסתכן" בהסדרים פורמליים או בהצהרות.

ט) התמורות החדשות מחייבות דיון מחודש ומידי עם ארצות־הברית על הזיקה הביטחונית בין שתי המדינות בהתאם למה שנאמר על־ידי דאלס לפני ועידת נאט"ו בפאריס שחייב דיון כזה ודיבר על אפשרות של הסדרים ממשיים, ולא הגדרות פורמליות.

לידיעתך: בכוונה איננו מעלים עניין הצטרפות עיראק להסכם שביתת הנשק. כוונת פנייה זו לנטוע באמריקנים ההכרה שעליהם לפעול אצל העיראקים. אם יגידו הם שפועלים לטובת הצטרפות עיראק להסכם, תהיה עוד שהות לדון אם דווקא זה מה שרצוי לנו. בינתיים שיבואו הם בהצעות. כן בכוונה איננו מעלים תביעה שידונו עם העיראקים על אפשרויות קליטת פליטים בעיראק, זאת מתוך מחשבה שפנייה אמריקנית כזאת עלולה להשיג ההפך.

היש לך נקודות נוספות להעלאה? הברק נא.

הנ"ל על דעת ראש הממשלה.

מאה"ב

189

הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם אל משרד החוץ
Israel Permanent Mission to the United Nations to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT689

נוסח נכנס: 130.09/2338/26

ניו יורק, 27 בפברואר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית.

שיחתי עם דאלס היום בהשתתפות הרצוג, ראונטרי, ברגוס. פתחתי בברכה ליום הולדתו השבעים וציינתי המושג המנחם "שמונים לגבורות". הודה לי ואמר כי

3. ראש ממשלת עיראק, נורי אל־סעיד, שימש גם ראש ממשלת הפדרציה בין עיראק לירדן.

"מחבר ספר התהלים רואה חזות קודרת לגורלו של אדם העובר שנת השבעים אך המשורר האנגלי בראונינג בשירו על אבן־עזרא מגיע למסקנה יותר מרנינה".

המלווה:[1] ציינתי כי מאז שיחתו הטלפונית אתי החלה התקדמות במשא־ומתן עם יציב [הבנק לייצוא ולייבוא] ואנו עומדים ערב הסכם. אמנם היו לנו ספקות אם ניתן להתחיל במפעל כה חשוב בלי ביטחון מוחלט ששאר הסכום יומצא לנו, אך המלצתי לממשלתי לקבל את ההסכם מתוך אמונה וביטחון כי המזכיר יעזור לנו להשלים את פעולת הבנק במלווה נוסף אחרי זמן קצר. דאלס אמר שהעיקר הוא לעשות התחלה. אין בכוחו לחייב הבנק לעתיד כי הבנק הוא מוסד עצמאי אך מבחינה מדינית יותר קל למחלקת המדינה ללחוץ על הלוואת successive small accounts מאשר לסכומים גדולים. הוסיף: "ואני יכול לומר לך ש־they needed pushing. ציין כי רצונו ללחוץ על הבנק קיבל דחיפה והצדקה מיוחדת לרגל הסקירה שמסרתי להרטר על בעיית הקליטה הכלכלית והפליטים.[2]

אמרתי כי ברצוני להעמידו בפני הבעיות המתעוררות לישראל עקב האיחודים. הרציתי בהרחבה על־פי מברקכם.[3] ציינתי כי אנו מדגישים את הצד הביטחוני מעשי יותר מהצד הפורמלי. האמרשלד אמר לי שהוא מטפל בבעיות הפורמליות של האיחודים. אולם ארצות־הברית יכולה לדעתנו להביא תרומה לביטחון האזור אם תמנע התקרבות הצבא העיראקי, תדאג לשמירת המאזן הצבאי הקיים על־פי הסכם שביתת הנשק גם במקרה של מיזוג הצבאות ותחדיר לעיראק כי אין לה לחשוש מישראל אך עליה להתחשב מעשית בבעיית ביטחונה. כן ציינתי את פרשת נאומי ההסתה האנטי־ישראלית. סיימתי במסקנה שהמצב מחייב חיזוק ישראל, הבהרה ברורה וקולעת של כוונת ארצות־הברית להתנגד לתוקפנות נגד ישראל ופיתוח הרעיון שהביע לראש הממשלה על התייעצות בין ארצות־הברית וישראל בשאלות ביטחוניות.

דאלס אמר שעל הצעותינו יגיב כשיספיק לעיין בהן אך בינתיים ברצונו לציין:

אחת — נורי [אל־סעיד] איננו בשום פנים ידידותי לישראל (he is no friend of yours).

שתיים — לנאומי עיראק וירדן[4] ההסבר העובדתי היחיד הוא שהם מקורבים למערב וקרבה זאת נחשבת כבגידה בלאומנות הערבית ולכן באים לחפות על ה"עבירה" במליצות לאומניות, הווה אומר אנטי־ישראליות. If I were you I would not be frightened of them.

אמרתי שאנחנו רחוקים מלהיות frightened, אך נאומים אלה מגבירים את המתיחות ופוגעים בסיכויי הרגעה ושלום.

דאלס אמר שעד שיספיק לעיין בנושאים שעוררתי ברצונו להתייעץ על שני נושאים. קיים לחץ מתמיד להצטרפות ארצות־הברית ל[ברית] בגדאד. אגב, כבר

189

1. בקשת ישראל למלווה למפעלי השקיה — ראה מס׳ 185, הערה 3 ופרק ב.
2. בפגישה ב־28 בינואר 1958 — ראה אבן אל משרד החוץ, W344, 28.1.1958, 130.09/2312/6.
3. ראה מס׳ 188.
4. ראה שם, הערה 2.

משתפת פעולה בכל פעולות האמנה והעניקה לחברות את הזכויות ועזרה אמריקאית הנובעות מדוקטרינת אייזנהאואר. היש לישראל דעה או עצה על הנושא הזה? הסברתי כי לדעתנו מוצדקת הסתייגות ארצות־הברית והצטרפות ארצות־הברית תהיה שגיאה ובעיקר תהווה הפרת המאזן ביחסי ארצות־הברית עם המזרח התיכון כל עוד אין לה יחסי חוזה עם ישראל. הדבר לא יוסיף כוח ממשי למערב ורק ירגיז ויגרה גורמים אחרים. שאלתי: ״מה פירוש השאלה, האם אתה נוטה לשנות את העמדה בנידון?״ דאלס ענה: ״לא, אני מסתייג מהצטרפות, בין היתר בגלל נימוקים שמנית אך אם ממשלתך שינתה בינתיים הערכתה אחרי האיחוד, אתעניין לדעת.״

מכאן עבר ושאל מה דעתנו לגבי העצה המושמעת לממשלת ארצות־הברית לרכך יחסה המסויג לנאסר ולנסות לרכשו לצד המערב. אמרתי שהזדקקות נאסר לברית־המועצות משקפת קו מושרש בתפיסתו הבין־לאומית. כל מעשיו מעידים על אנטי־מערביות שאין לה תקנה. לדעתי תעשה ממשלת ארצות־הברית משגה אם תגלה יחס רצון לנאסר כל עוד לא ישנה הוא מדיניותו. נראה היה כאילו קיבל דאלס ניתוח זה, אך לא התבטא במפורש. הוחלפו מבטים רבי משמעות עם ראונטרי. נראה היה שקיים ויכוח במחלקת המדינה ולחץ על המזכיר לעשות מעשה הזדהות עם לפחות אחד משני הגושים הערביים, בעוד שהוא נוקט קו ״המתן וראה״ וגורס מידה מסוימת של detachment.

אבן

190

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 730

נוסח יוצא: 130.09/2312/5

ירושלים, 5 במארס 1958

הרצוג.

א) ראש הממשלה חפץ לחשוב ולהתייעץ נוספות בדבר תגובתנו לירמוך[1] והצעותינו למחלקת המדינה לגבי התחלת מפעלים אצלנו. לא תבואנה כנראה הוראות היום או מחר. הנטייה היא ברוח מברקי אבן, שרמן, ושלנו 106 (מה־3.3).[2]

190

1. הכוונה למפעל הע׳ור המזרחי של ירדן. בשיחת דאלס עם אבן הודיע מזכיר המדינה לאבן כי ארצות־הברית החליטה להיענות בחיוב לבקשתה של ירדן לסיוע לביצוע מפעל זה. (ראה FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 10, pp. 24-26.) ראה גם מס׳ 58.
2. עניינם של מברקים אלה הוא בדרך שעל ישראל להגיב על החלטת ארצות־הברית לסייע למפעל הע׳ור, במיוחד שבקשתה של ישראל לסיוע למפעל המים שלה טרם נענתה. אבן, ששהה אז בלונדון, הבריק כי אין לכרוך את עניין הסיוע לירדן עם הסיוע לישראל (מברק ל/885,

ב) לגבי שאלות דאלס לאבן בקשר לאפשרות הצטרפות ארצות־הברית ל[ברית] בגדאד וניסיון מחודש בדרך זו או אחרת לרכוש נאסר למערב,[3] בל ניתן למחלקת המדינה לגרוס כי עצם העמדת השאלות ותשובותיו השליליות של אבן מהוות התייעצות מלאה ושלמה וכעת תוכל מחלקת המדינה לטעון, במקרה ותתקדם בכיוון שדאלס ציין כאפשרי בשתי השאלות, שהיתה התייעצות עם ישראל והתגובה לא היתה אמנם אוהדת, אך גם לא חריפה ביותר. יש לחפש הזדמנות בשיחות שלך, מרוז וארד עם אנשים שונים במחלקת המדינה, לחזור לשאלות אלה ולטעון כדלקמן:

(1) ממשלת ישראל למדה בתשומת לב מיוחדת חלק זה של השיחה. היא תשקול ובוודאי עוד תביע דעתה המוגדרת על כל פרטיה. בינתיים יהא נא ברור, שכפי שאמר אבן ממשיכים אנו לגרוס כמקודם שלא תיתכן הצטרפות ארצות־הברית לבגדאד ללא הסדר ביטחון חדש ונוסף עם ישראל כצעד מקביל מצד ארצות־הברית. וכן הטיעון המסורתי שלנו נגד כריתת חוזי ביטחון חד־צדדיים באזור במיוחד כשההצטרפות לבגדאד תגרור עזרה צבאית מוגברת למדינה, שדאלס באותה שיחה הגדירה כעוינת קיצונית לישראל, ודווקא בעת שהאיחוד עם ירדן משבש לרעתנו מאזן הכוחות העדין באזור.

(2) באשר לנאסר, גם כאן יש לחזור על תשובת אבן ולפרטה. בין היתר יש להזכיר שצעד מפייס לא רק לא יועיל להרחיקו ממשחקו הבין־לאומי, אלא ישפיע לרעה על ידידי המערב בכל חלקי המזרח התיכון, כולל ארצות הפריפריה שבכולן נאבקים ידידי המערב נגד כוחות עוינים לו.

ג) באותן שיחות יש להבהיר שאנו מצפים לתשובות להצעותינו בקשר לאיחודים, שאבן הביע בפני המזכיר.

ד) בשיחה במישור ברגוס[4] נא לשאול מה ידוע להם בקשר לידיעות בעיתונות שנאסר עומד ב־14 לחודש להכריז על הקמת מדינה בעזה שתצטרף לאיחוד ותייצג כביכול כל שטח פלשתינה וכל הערבים הפלשתינאים באשר הם; ואם יש למחלקת המדינה דעה על עניין זה ותוצאותיו האפשריות בירדן וכו׳.

מאה״ב

2.3.1958; ל/886, 3.3.1958, שניהם בתיק 130.09/2322/2). שרמן הציע לומר שישראל רואה במלווה לירדן התחלת ביצוע תכנית ג׳ונסטון, לפי העיקרון של מימון נפרד לכל מדינה בגבולות התכנית, ושהיא רואה עצמה חופשית לעבוד בירדן ובירמוך במסגרת תכנית ג׳ונסטון; לפיכך תפנה לממשלת ארצות־הברית בבקשה לפתוח במשא־ומתן לצורך מימון מפעלים אלה. (ראה שרמן אל אבן, 2.3.1958, 130.09/2338/27.) במברק משרד החוץ (TNW106, 3.3.1958, 130.09/2312/11) נאמר כי הנטייה היא לקבל את הצעת אבן.

3. ראה מס׳ 189.

4. השיחה התקיימה ב־5 במארס ובמהלכה שמע מרוז כי בעניין ברית בגדאד אין שינוי בעמדת ארצות־הברית, ואילו לגבי נאסר יש שאיפה ל״יחסים קורקטיים״. (ראה מרוז אל משרד החוץ, W498, 5.3.1958, 130.09/2312/6.)

191

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW118
נוסח יוצא: 130.09/2312/11

ירושלים, 9 במארס 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

אבן.

ראש הממשלה מבקש שתמסור להרטר בהיעדר המזכיר.

1) בעניין הצטרפות ארצות־הברית לברית בגדאד.[1]

(א) ממשלת ישראל דנה בשאלה שעורר המזכיר ודעתה על הצטרפות ממשלת ארצות־הברית לברית שלילית לחלוטין.

(ב) ממשלת ישראל חייבת לראות בברית במתכונתה ובהרכבה הנוכחי מכשיר עוין והצטרפות ארצות־הברית אליה בהיעדר כל ערובות ביטחוניות מצדה לישראל נראה לה כפוגעת בה.

(ג) בשעתו ניסו לשכנענו כי הברית תסב תשומת לב עיראק מהאיבה לישראל לסכנה הצפונית. התברר שההפך הוא הנכון ואיבת עיראק לישראל מתגברת והולכת כשהיא מנסה בכל כוחה להשתמש בברית כדי ללחוץ על ישראל. לחץ זה כבר פגם חמורות ביחסיה הדיפלומטיים של ישראל עם טורקיה.[2]

הצטרפות ארצות־הברית לברית תהווה אף ראשית הידוק הקשרים בין נאט"ו והברית דבר שממשלת ישראל רואה גם אותו בחרדה נוכח מתכונתה העוינת הנוכחית של הברית.

2) בעניין שיפור היחס לנאסר.

הדגש נא דעתנו השלילית המוחלטת והבא נא התנהגותו כלפי סודאן, בורגיבה ומדינות ערב אחרות באזור כהוכחה שאין לו תקנה.

מאהב

191

1. ראה מס' 189.

2. הכוונה להחזרת ראשי הנציגויות של שתי המדינות ב־1956 בעקבות מבצע סיני — ראה מבוא, עמ' לז.

192

א' אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W553

נוסח נכנס: 130.09/2312/6

ואשינגטון, 25 במארס 1958

מחלקת ארצות־הברית.

בשיחה עם הרטר ביום ה'.[1]

א) אביא תשובה מפורטת על שאלת דאלס בעניין העצה שמייעצים הדוגלים בריכוך העמדה כלפי נאסר.[2] ערכנו רשימה של התנכלויות נאסר במערב ובעצמאותן ושלמותן של מדינות האזור. אציע הגברת התמיכה בגורמים האנטי נאסרים באפריקה ואסיה. בינתיים יש לשער שהמאורעות בסעודיה[3] הפגינו לממשלת ארצות־הברית את מידת איבת נאסר לענייני המערב.

ב) אטען על חובת ארצות־הברית לסייע לנו במפעלי הירדן דוגמת תמיכתה במפעל הירמוך (וינר יילווה לשיחה). המגמה בשיחה זו היא להיוודע אם נכונים דברי ברגוס על נכונות להגיע לידי הסכם אתנו.[4]

ג) אשאל על מדיניות ארצות־הברית כלפי הצעת בולגנין לכלול המתיחות במזרח התיכון בסדר יום ועידת הפסגה.

ד) אדגיש שמה שלא יהיה גורל הפסגה[5] ההידברות הקיימת בין ארצות־הברית וברית־המועצות לעניין ההזדמנות לארצות־הברית להדגיש בפני ברית־המועצות את החלטתה הנמרצת להתערב נגד כל מאמץ של התקפה על כל מדינה מזרח תיכונית לרבות ישראל.

ה) יש כמה בעיות כלכליות וכספיות שאנסה לגמור אתו.

192

1. בתיקי משרד החוץ אין דיווח על שיחה זאת. האמריקאים פרסמו רק הקטע בנושא המים. לפי פרסומם הוחלט כי שגרירות ישראל בוואשינגטון תגיש למחלקת המדינה תזכיר בעניין זה. (ראה FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 14, pp. 31-34; ראה גם מס' 61, והערה 2 שם.)
2. ראה מס' 189.
3. ב־24 במארס נאלץ המלך סעוד, בגלל מריבות בתוך המשפחה המלכותית, להעביר לאחיו, יורש העצר פייסל, שנחשב לפרו־נאסרי, סמכויות נרחבות בענייני חוץ וביטחון. במחלקת המדינה חששו כי התפתחות זאת תביא להדגשת הנייטרליות של סעודיה ולצינון מסוים ביחסיה עם ארצות־הברית. (ראה השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ, W557, 26.3.1958, 130.09/2312/6.)
4. לא נמצא דיווח על שיחה זאת.
5. ההצעה לוועידת פסגה באה מצד הסובייטים, והנושא הועלה בדצמבר 1957–ינואר 1958. ועידה כזאת לא התקיימה.

ו) נא להבריק אם יש הנחיות אחרות נוסף על אלה הכלולות במברקיכם. אני מניח שקיימת ושרירה טענתנו שהעניין המשותף לנו, לאמריקה ולאירופה לשמור על ביטחון האזור מחייב מגע ביטחוני מעשי שעד כה לא היה לנו.[6]

אבן

193

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israeli Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW172
נוסח יוצא: 130.09/2312/11

ירושלים, 8 באפריל 1958

לאוסון בא בלוויית ניוברט והקריא הוראותיו הזהות עם אשר נאמר להרצוג.[1] הרי ניסוח כמה משפטים: עמדתם העקבית לטובת השיט החופשי יוצרת קשיים ביחסים עם מדינות ידידותיות באזור והפריגטות[2] יוצרות סיבוך נוסף אשר מגביל אפשרות ארצות־הברית לתרום לשמירת השקט במזרח התיכון בכללו. הוצאתן — תרומה לחיזוק כוחות קונסטרוקטיביים באזור, מטרה שבוודאי תואמת גם האינטרסים של ישראל. מאחר ולארצות־הברית ולישראל אינטרס משותף בשמירת השקט ומאחר והוצאת האניות תתרום לכך, מקווים שישראל תיענה.

טיעון שרת החוץ:

א) אין ויכוח על העובדה שהאינטרסים של ארצות־הברית בעולם ובאזור אינם כלל בסתירה לאלה של ישראל. שתי המדינות שואפות בעולם ובאזור לחיזוק אותם הכוחות ולהחלשת אותם הכוחות האחרים.

6. בתשובת משרד החוץ נאמר שמציעים להדגיש כי המאורעות בסעודיה מסכנים גם את היציבות והביטחון בלבנון; יש להסביר כי ישראל תתחיל במפעלים ללקיחת מים מהירדן כאשר הירדנים ישאבו מים מהירמוך; מאשרים את כוונת אבן לטעון כי העניין המשותף לישראל, לארצות־הברית ולמדינות אירופה לשמור על ביטחון האזור מחייב "מגע ביטחוני מעשי" שעד כה לא היה; יש לבקש תשובה מדאלס לשאלות שהעלה בפניו אבן בעניין האיחודים הערבים ובעיקר בקשר לצבא העיראקי. כמו־כן יש להשמיע טיעון נוסף נגד הצטרפות ארצות־הברית לברית בגדאד. מברק משרד החוץ מסתיים: "הלוואי ותינתן לך האפשרות להעלות כל אלה בשיחה אחת". (ראה משרד החוץ אל השגרירות בוואשינגטון, 774, 26.3.1958, 130.09/2312/5.)

193

1. נושא השיט במפרץ אילת הועלה בשיחת ראונטרי–הרצוג. עמדת ארצות־הברית נמסרה ברוח דברי לאוסון למאיר להלן. (ראה השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ, W584, 4.4.1958, 130.09/2312/7.)
2. הפריגטות "מבטח" ו"מזנק" הגיעו לאילת ב־25 בדצמבר 1956, לאחר שעשו דרך מחיפה סביב יבשת אפריקה על מנת להבטיח את חופש השיט במיצרי טירן. לימים נמכרו לציילון — ראה מס' 482.

ב) אלא באזור מידת פרו־מערביותם של כוחות מסוימים לא ברורה לחלוטין בעוד שברור שכל הכוחות הערביים כולם קיצוניים ביחס לישראל. יחד עם זה תומכים כמובן במגמת החלשת הכוחות הנאסריים. אך השאלה כמה מותר לדרוש מישראל במאמץ לחזק כוחות שהם אולי יותר פרו־מערביים אולם זהים עם הכוחות האחרים במדיניותם האנטי־ישראלית. למשפחות שני ההרוגים בחבל לכיש[3] אין טיפת נחמה בעובדה שבניהם נהרגו על־ידי כוחות פרו־מערביים, ידידי הידידים של ישראל. הם נהרגו לאור היום כשעוסקים בעבודתם השלווה אך ורק בהיותם ישראלים.

ג) מבינים שארצות־הברית מעוניינת בחיזוק הפדרציה. אולם ההלך השגריר בעמאן לממשלה והביע הזדעזעות ארצות־הברית על הרצח ותבע אחת ולתמיד להפסיק מעשים אלה? אף עם קע"ם יש לארצות־הברית יחסים דיפלומטיים. האם הביעה ארצות־הברית הזדעזעותה על שהסורים מפגיזים יישובים,[4] הורסים עבודת בניין של דור שלם ויורים מפני שישראל חופרת תעלת ניקוז. כשלאוסון ענה שארצות־הברית התערבה בקע"ם כפי שעשתה אצלנו למען החזרת השקט, הגיבה השרה בתוקף שאין זה מספיק ולא תואם את המצב כי כיצד אפשר לגרוס שוויון בין היורים לבין החופרים המותקפים. המשיכה ושאלה אם מזכ"ל או"ם פעל בקע"ם על יסוד אמנת או"ם והכוח המוסרי של ארגון האו"ם.

ד) למרות שלפי החוק הבין־לאומי לאניות הרשות לשוט במימי אילת כל עוד אינן עוסקות במעשי תוקפנות, נעתרנו לבקשת ארצות־הברית וגזרנו עליהם אי־תנועה. היש ערובה אמריקנית כלשהי שלאחר שנוציאן לא תהיה עוד שום סכנה שיותקף השיט שלנו או שנותקף באילת גופה? היפסיקו אז הסעודים לדבר על ישראל כסרטן שיש להקריב מיליוני ערבים למען שירושו? מסביבנו הולכות וגוברות ההכנות הצבאיות וכיצד אפשר לדרוש מאתנו להוציא אמצעים הגנתיים מנקודה כה רגישה ובאותו הזמן חשובה לפיתוח המדינה וכלכלתה. זכויותינו באילת ומימיה נכבשו במאמצים עצומים. האניות לא תפגענה באיש כל עוד לא ניפגע אנחנו. עם הוצאתן על מי נסמוך להגנתנו — על הכוחות הקונסטרוקטיביים הערביים באזור? המאמינה מחלקת המדינה באמת שהן מהוות איום לשלום?

ה) הערבים בכל רגע באים בתביעות שמטרת כולן להצר צעדינו ולהחלישנו. מילוי אחת מהן רק גוררת תביעה נוספת. ולתביעות אין גבול אלא בהריסת ישראל. עניין העצים בירושלים,[5] תעלת הניקוז, הר־הצופים והוצאת האניות כל אלה יש לראות באספקלריה זאת. העובדה שמישהו בצד השני אינו שבע רצון בעניין זה או אחר לא יכולה לשמש כטיעון כי עד שהעולם לא ישכנע אותם שמלחמתם בקיום ישראל מלחמת שווא היא, לא יהיו אף פעם שבעים רצון ותמיד יבואו בתביעות

3. ב־5 באפריל 1958 נרצחו שני מתיישבים בחבל לכיש. עקבות הרוצחים הובילו לכפר ליד חברון.
4. ב־30–31 במארס 1958 פתחו הסורים באש על פועלים שעסקו בחפירת תעלת ניקוז מדרום לחולה. תקרית זאת הביאה להפגזה סורית בגזרה ממשמר הירדן ועד חולתה — ראה מס׳ 155.
5. ראה מס׳ 185 והערה 2 שם.

חדשות. בתשובה לשאלות השגריר הצהירה שרת החוץ שהאניות נחוצות באילת לצורכי הגנה חיוניים וכי צרכים אלה הוגברו עוד על־ידי הצוללות, האווירונים והתותחים שהשכנים רוכשים אצל הרוסים. שאל מה יהיה כשנצטרך לעשות overhaul לאניות כשזה בלתי אפשרי באילת. שרת החוץ השיבה שבעיה זו היא משאירה למומחינו. חזרה ואמרה שבעוד שאנו יכולים להבטיח שאיש לא יותקף על־ידי האניות, האם יכולה ארצות־הברית להבטיחנו שלא נותקף? לא נאמר לנו על־ידי ארצות־הברית שאם נותקף או יותקף השיט שלנו יהיו אווירוני ארצות־הברית במקום תוך חמש דקות. לאוסון שאל אם הבטחה מעין זו היתה עלולה לשנות החלטתנו. שרת החוץ השיבה שביקשנו הצהרה ברורה מארצות־הברית שהיא והעולם החופשי רוא[ים] בגבולות ישראל נכס אשר יקוים בכל התנאים ובכל האמצעים, ולא נענינו. לא מספיקה הבטחה סודית לנו אלא הצהרה גלויה לידיעתם הברורה של הכוחות העוינים אותנו. הערבים מסיקים מסקנה הגיונית מן העובדה שארצות־הברית ובנות בריתה נמנעות מלתבוע מהם הבטחה שלא יפגעו בישראל, והן באות בתביעה מסוג זה. לא נוכל להיות שותפים לדרך זאת. לאוסון שאל האם תספק אותנו הבטחה ערבית שלא יתקיפונו. שרת החוץ השיבה שלהבטחה כללית בנאום אין שום ערך. הנה אמר נאסר שהצוללות אינן מכוונות נגד ישראל. מי יאמין לזה והאם תייעץ לנו ארצות־הברית על יסוד זה להפחית אמצעי ההגנה שלנו? רק אם הערבים יחתמו ולו גם סודית על חוזה אי־ההתקפה כי אז נראה בזה שינוי במצב.

ו) שרת החוץ הגדירה כשטויות החששות בפי הסעודים שנפגע בעולים לרגל. הזכירה שאשתקד ביקשנו ארצות־הברית להרגיעם ולהציע להם שירותנו באילת לעולים לרגל. ציטטה תגובת ראונטרי כשהרצוג הזכיר עניין זה (הפסקה הנתונה בסוגריים בשלכם 584) והסיקה מזה מסקנה שארצות־הברית לא מצאה לנחוץ ולמועיל להעביר בכלל הצעתנו. בכל אופן ההצעה בתוקפה המלא גם היום. ניוברט ניסה להגן על מחלקת המדינה באומרו שגם אם לא הועברה ישירות הרי פורסמה בעיתונות כאן ובעיתונות ארצות־הברית כך שהסעודים יודעים על קיומה. שרת החוץ חזרה ואמרה שארצות־הברית יכולה להבטיח לסעודים שקיימת הבטחה מצד ישראל גם לארצות־הברית וגם לסעודים שלא נפגע בעולי רגל. הזמינה לאוסון להסכים שאין אנו אידיוטים עד כדי כך שנפגע בעולי רגל מוסלמיים והפטירה שהסעודים יודעים זאת יפה.

לאוסון עבר לנושא אחר ושאל דעת שרת החוץ על מניעי התפרצויותיו האחרונות של נאסר נגד ארצות־הברית. האם פירושן שנתחזקו שוב קשרי נאסר־ברית־המועצות. שרת החוץ הסבירה שלדעתנו קשרי נאסר־ברית־המועצות עמוקים ועקביים וללא תמורות. ההסכמים הכלכליים והצבאיים, בעיית אספקת חלקי חילוף לנשק ומכירת הכותנה — בכל אלה הוא שם עצמו בציפורני הרוסים ואינו יכול לחזור. ההזמנה להופיע במוסקבה ולנאום באיצטדיון העצום יש בה פיתוי גדול לדיקטטור היהיר. בעקבות זאת עוררה שרת החוץ השאלה מה עושה ארצות־הברית על מנת לזכות במאבק על ידידות עמי אפריקה העצמאיים והקרובים לעצמאות. המפתח להצלחה בעזרה רחבת היקף בכל שטחי הפיתוח ללא תנאים מדיניים ובהקדם כי אחרת כרושצ׳וב ינצח גם שם. לאוסון שאל וקיבל אינפורמציה על השתלשלות העניינים בחולה ובהר הצופים. שרת החוץ העמידה בעיות אלה

באספקלריה של תביעות ערביות בלתי פוסקות על חשבון ישראל וזאת כתוצאה מן העובדה שבמערב איש אינו מופיע בתוקף מול ממשלות ערב ותובע מהן להפסיק מדיניות האיבה. אין ספק שנאסר וממשלת קע"ם נותנים הוראות לירות בכל ישראלי בידיעה שאיש לא אומר להם מלה ובכלל מותר להם כל הזמן להעמיד מול מעצמות המערב דרישות חדשות נגד ישראל והנה מעצמות המערב וארצות־הברית בראשן מוכנות לתבוע מהישראלים מילוי דרישות אלה.[6]

מאהב

194

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית (ירושלים) וא' אבן (ניו יורק)

Israel Embassy in Washington to the United States Division (Jerusalem) and A. Eban (New York)

מברק מוצפן W638

נוסח נכנס: 130.09/2312/7

ואשינגטון, 21 באפריל 1958

בהול

מחלקת ארצות־הברית, אבן.

הרטר ביקש היום אחר־הצהריים לראות בדחיפות השגריר. בהיעדרו ובהיעדר הציר בניו יורק הלכו מרוז וארד, נכח גם ברגוס. הרטר אמר שהיתה להם בעבר הזדמנות להביא בפנינו דאגתם לקראת המצעד בירושלים.[1] מאז שמעו מהמטכ"ל ומשגריר ארצות־הברית בישראל שבמצעד יהיה נשק כבד, כולל טנקים ותותחים, אף כי ידוע להם שהנשק אינו חמוש. הירדנים מחו על ריכוז כוחות אלה בירושלים, הביאו לעומתם כוחות משלהם, איימו בהליכה למועצת הביטחון והזהירו שאם נאיר הר הצופים — יפתחו באש.

מחלקת המדינה לא באה לקבוע על מי האשמה על הפרת הסכם שביתת־הנשק.[2]

6. מרוז דיווח כי ראה הוראות נוספות שנשלחו ללאוסון, לפיהן על השגריר לקיים בהקדם פגישה נוספת, ולבקש כי ישראל תשקול את עמדתה מחדש, במגמה להגביר את השקט והשלווה באזור. מרוז התרשם שהוראות אלה "עושות רושם ברור של יציאה ידי חובה". (ראה השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ, W611, 11.4.1958, 130.09/2312/7.)

194

1. הדברים נאמרו בשיחת דאלס–אבן ב־27 בפברואר (מס' 189). המזכיר אמר כי הוא מקווה שאירועי שנת העשור לא יעוררו את נושא ירושלים, שבו חלוקות דעותיהן של ישראל וארצות־הברית. (ראה הרצוג אל משרד החוץ, 485, 2.3.1958, 130.09/2312/6.)
2. הסכמי שביתת־הנשק בין ישראל לירדן הגבילו את הכוחות הצבאיים של שני הצדדים לכוחות הגנה בלבד בשטחים שמשתרעים לרוחב עשרה ק"מ משני עברי קווי שביתת־הנשק.

בדאגתה לשלומם של אזרחי ארצות־הברית מתכוונת היא לפרסם בבוקר ה־22 את ההודעה המוברקת בנפרד.[3] הוסיף שהמזכיר הכללי ופון הורן מודאגים ביותר, ויש שמועה שפון הורן רוצה להתפטר. עם זאת ידוע לו שפון הורן עושה כל המאמצים להרגיע המתיחות.

מרוז אמר שיודיע מיד למשרד. הוסיף כי עוד לפני שבועות מספר הודענו לירדנים ולאו״ם על תכניות המצעד והכול יודעים טיבו ותכליתו החגיגית ואם לא ישתוללו הירדנים אין מקום לשום חשש.

אנו מבקשים להשיג מיד השגריר בניו יורק שינסה להתקשר דחופות עם הרטר.[4]

שגרירות

195

א׳ אבן אל משרד החוץ

A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W654

נוסח נכנס: 130.09/2312/7

ואשינגטון, 25 באפריל 1958

מחלקת ארצות־הברית.

העמדה שהביע הרטר בשיחה יום ג׳ היתה שיש לחסל פרשת המתיחות להשכיח הכוונה שהובעה בהצעת יום ב׳ ר־to hope for the best.[1] בהקשר זה הביע תקווה שלא תבוא פרסומת על מה שעבר בין ארצות־הברית וישראל בעניין זה ובמסגרת זאת שאל אם אמנם יש הכרח בפרסום חילופי השדרים בין ראש הממשלה והמזכ״ל.[2]

הבהלה שהביעה מחלקת ארצות־הברית ביום ב׳ היתה מבוססת לדברה על דו״חות שהגיעו לה בעיקר מאו״ם לכן היה קשר עובדתי כל הזמן בין דו״חות או״ם לבין ההתרשמות האמריקנית.[3]

אבן

3. בהודעה נאמר כי עקב דיווחים על מתיחות באזור ירושלים כתוצאה מכוונת ישראל לערוך בה מצעד צבאי בקנה מידה גדול, מייעצת מחלקת המדינה לאזרחי ארצות־הברית שלא לבקר בירושלים עד אשר תשכך המתיחות (מברק W639, 21.4.1958, 130.09/2312/7.)

4. ראה מס׳ 195.

195

1. פרסום ההודעה הממליצה לאזרחי ארצות־הברית שלא לבקר בירושלים — ראה מס׳ 194 והערה 3 שם.

2. בשדר בן־גוריון אל האמרשלד מ־22 באפריל הואשמו נציגי האו״ם בישראל בתרומה לליבוי המתיחות בקשר למצעד יום העצמאות ונטען שהאו״ם נוקט עמדה של איפה ואיפה בהתעלמו מהפרות שונות של הסכמי שביתת־הנשק והחלטות מועצת הביטחון. האמרשלד דחה את טענות בן־גוריון. (השדרים בתיק 130.16/2956/9.)

3. מאיר הגיבה לדברי הרטר בעניין פרסום חילופי השדרים בין בן־גוריון להאמרשלד: ״מדוע זה עניינו של הרטר? האם יש זהות בין מחלקת המדינה והמזכ״ל?״ (ראה משרד החוץ אל השגרירות בוואשינגטון, W818, 25.4.1958, 130.09/2312/5.)

196

שגריר ישראל בוואשינגטון אל שרת החוץ
Israel Ambassador in Washington to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3091/2

ואשינגטון, כ"ג באייר תשי"ח
13 במאי 1958

סודי

הנדון: סיוע כלכלי מממשלת ארצות־הברית לישראל
בשנת התקציב יוני 1957–יוני 1958

בראשית אפריל 1957 הכריזה ממשלת ארצות־הברית על נכונותה לחדש את העיון בתכניות הסיוע הכלכלי לישראל, לאחר שהופסקו ב־30 באוקטובר בפרוץ מערכת סיני.

ההכרעה לגבי מרבית התכניות היתה נתונה כולה בסמכות הנשיא, כלומר לשיקול והחלטה מנהלית של מחלקות הממשלה; תכניות מסוימות היו תלויות גם בתחיקה על־ידי הקונגרס ואילו לגבי הבקשה למלווה מבנק ייצוא–ייבוא[1] קבעו במידה ידועה חישובים של הנהלת הבנק עצמו. מאמצי השגרירות בתקופה זו היו מרוכזים בפעולה ענפה לרכישת תמיכתם של הגורמים המדיניים, הכלכליים והציבוריים המשפיעים והפוסקים בשטחים הללו, במגמה להחיש היענות מקסימלית ותנאים נוחים.

התוצאות מסתכמות כדלהלן:

שנת התקציב	תאריך ההסכם	מסגרת ההסכם	הסכום
			(מיליוני דולר)
1956/7	מאי 1957	חוק הביטחון ההדדי	25.0
1957/8	נובמבר 1957	חוק לעודפי מזון	35.0
	נובמבר 1957	חוק הביטחון ההדדי (סיוע מיוחד — מענק)	7.5
	מרס 1958	בנק לייצוא וייבוא (מלווה תכנית הים)	24.2
	מאי 1958	חוק ביטחון הדדי (מלווה לפיתוח)	15.0
	מאי 1958	סיוע טכני	1.5
	מאי 1958	מענק לרכישת כור אטומי[2] (הסכם דו צדדי)	.350
		סך הכול של הסיוע בשנת 1957/8	83.55
		סך הכול של הסיוע בשנה שחלפה מאז מערכת סיני	108.55

196

1. ראה מס' 185 והערה 3 שם.
2. הכוונה לכור האטומי בנחל שורק, שעוסק במחקר לצורכי שלום.

מספרים אלה מעידים כי היתה זו התקופה השופעת בתולדות סיוע ממשלת ארצות־הברית לישראל.

מן הראוי לנתח בקצרה את הרקע להישג זה ולהוציא לקח ומסקנות לעתיד.

ה ר ק ע

(1) המשא־ומתן על סיוע כלכלי התנהל באווירת ההשלמה בין ממשלות ארצות־הברית וישראל בעקבות המחלוקת ביניהן בעת מערכת סיני. ממשלת ארצות־הברית חשה חובה מדינית ומוסרית כלפי ישראל, העולם והציבור האמריקני, לקיים את הבטחתה כי לישראל "לא תהיה סיבה להתחרט" על קבלתה את דין הנסיגה.[3] טעם המחאה הציבורית החריפה נגד רעיון "הסנקציות" לא פג.

(2) עם התפתחות המשא־ומתן, לאחר שובי מירושלים בספטמבר 1957, הוסבר לממשלת ארצות־הברית כי עול הביטחון הצבאי מעיק עלינו מאוד. למעשה מגיע לנו סיוע צבאי ישיר אך אם אין ממשלת ארצות־הברית מוכנה לתת לנו סיוע כזה מצווה עליה להגביר, לפחות, את הסיוע הכלכלי על מנת שנוכל לכלכל את המעמסה הביטחונית מתוך מקורותינו הפנימיים.

אין לי ספק כי ההחלטה להגביר את ממדי העזרה הכספית השנה שיקפה, בחלקה, היענות לטיעון זה — ייתכן כי היה חשש שאם לא יינתן לנו סיפוק מסוים במישור הכלכלי סופנו לחדש את מסע התביעה לנשק במלוא תוקפו.

(3) אין לזלזל במשקל החלטת הוועדה לענייני־חוץ של בית הנבחרים שהמליצה על הגדלת הסיוע לישראל לאור צרכי העלייה והביטחון.

(4) בתקופה הנסקרת לא נתגלעו מחלוקות חמורות בין ישראל וארצות־הברית, על כל פנים לא התעוררו מעצורים והפרעות שמקורם בזירת היחסים המדיניים.

(5) עם זאת גברה הטענה שיש להקדיש את מקורות הסיוע בעיקר לחיסונן ו"הצלתן" של ממשלות העומדות על סף כניסה לתחום ההשפעה הסובייטי. נשמעו גם קולות שהצביעו על חוסר־איזון בין סיוע לישראל והערבים.

ל ק ח ה מ ש א ־ ו מ ת ן

המניעים שהשפיעו על קבלתן העקרונית של תכניותינו, ממדי ההיענות הכספית ובחירת הזמן לאישורה ולפרסומה של כל תכנית, משמשים לקח מאלף:

(1) כמעט כל התכניות הללו היו טעונות הכרעה מדינית, על־פי רוב כדי להתגבר על ספקות והסתייגויות שהובעו מצד הגורמים הכלכליים בין לגבי התכנית גופה (כבמקרה המלווה מבנק ייצוא־ייבוא) בין לגבי ממדיה ושיטת ביצועה ("דל"ף") הדבר מלמד כי בחוגים כלכליים בממשלת ארצות־הברית מתהלכים לפעמים ספקות ביחס למדיניותנו וסיכויינו הכלכליים. כן קיימת נטייה לערער על כמה מדפוסי המשטר הכלכלי בישראל.

יהיה צורך בהסברה מאומצת ביותר כדי להנחיל יתר ביטחון, אמון ואופטימיות בקרב אלה שאנו מבקשים שיתוף פעולתם בבניין המשק והכלכלה.

אני חוזר על הצעתי שנבדוק אפשרות של סקר כלכלי על־ידי מומחים המקובלים

3. הדברים כלולים באיגרת הנשיא אייזנהאואר אל בן־גוריון מ־2 במארס 1957 — ראה כרך 12.

כבעלי סמכה, במגמה להוכיח כי "יש תקווה לאחריתנו" ושאין מקום להערכה קודרת של קצב התקדמותנו וסיכוייה.

(2) אם כי החשש "מה יאמרו הערבים" לא דחף למניעת העזרה או הפחתתה, היה לו ביטוי בנטייה לעכב ולטשטש את הפרסומת המקובלת במקרים דומים. אנו נענינו לכל התביעות שהוצגו לנו בשטח זה, אם כי בסופו של דבר יצאו החדשות דווקא ממקורות אמריקניים.

(3) במהלך המשא־ומתן הביעו האמריקנים התלבטות בעניין העלייה בשני מישורים, האחד — מדיני: אי־רצונה של ממשלת ארצות־הברית להופיע בפני הערבים כאחראית להמרצת עלייה שסופה להביא לידי "התפשטות"; והשני — כלכלי: בטענה שישראל נגררת ל"משימה סיזיפאית", כל פעם שהעזרה האמריקנית וההכנסות האחרות מקרבים את ישראל ליציבות כלכלית — בא נחשול חדש של עלייה ומחזיר את המשק למצבו הבלתי־מאוזן.

גישה זו חייבה אותנו למערכת הסברתית עדינה וקשה. תוצאות הפעולה מוכיחות כי עמלנו לא היה לשווא.

הסיכויים ל־1958/9

לא יהיה קל להבטיח לשנה הבאה אותם ממדי סיוע שהשגנו השנה. סיכויינו תלויים בכמה גורמים:

(1) ממדי תקציבי הסיוע הכוללים. הנשיא ביקש מהקונגרס 3.942 ביליון דולר למטרת חוק הביטחון ההדדי לשנת 1958/.9 מזה כשליש לעזרה כלכלית. בזה

625 מיליון לקרן הפיתוח ("דל"ף")
212 מיליון לסיוע מיוחד
164 מיליון לסיוע טכני
200 מיליון לקרן הנשיא

אם תתקבל הצעת התקציב של הנשיא ייערך הדיון בתביעותינו על רקע מקורות מוגדלים בעיקר בסעיף ה"דל"ף". במידה שהקונגרס יקצץ בתקציב בצורה ניכרת יפגע הדבר גם בסיכויינו.

(2) אם יימשך סגנון היחסים שליווה את מגעינו במרבית ימי השנה החולפת יגבר הסיכוי להצליח במשא־ומתן על תכניות הסיוע. כן יש ערך מוסרי רב להתבטאויות הנלהבות של בתי הקונגרס על ישראל בהחלטות ה"עשור".

(3) בהכנת תכניותינו ל"דל"ף" יש לזכור כי סגן המזכיר דילון ביקש אותנו להדגיש "יזמה פרטית" ושלמרות שסיכלנו את עצת האגרטי השנה והצעותיו העיקריות לא נתקבלו אין ספק שביקורו[4] השאיר רושם מסוים ואנו עלולים להיתקל בקושי בשנה הבאה אם לא נקדים ונגיע לידי הסכם כלשהו אתו.

(4) בתכניותינו ל"דל"ף" יש לכלול בקשה לעזרה אמריקנית למפעל הירדן שלנו — כתקביל לסיוע הניתן למפעל הירמוך של ירדן. התרשמתי משיחות בזמן האחרון כי יש סיכוי שתביעה זו תתקבל.[5]

4. ג'ון ג' האגרטי, ראש משלחת הפעולות האמריקאיות בישראל (United States Operations Mission) עמד על כך כי סיוע קרן הפיתוח (דל"ף, Development Loan Fund) יינתן בעיקר למפעלים במגזר הפרטי ולא הממשלתי — ראה התכתבות בין אבן לדילון, מכתב אבן מ־11 במארס ותשובת דילון מ־20 במארס, 130.02/5934/66.

5. מלווה דל"ף אושר רק במאי 1960 — ראה כרך 14, מס' 157.

(5) בשיחות דאלס אתי לרגל אישור המלווה נקט הוא לשון של beginning ושל instalments. מאידך, בשיחות עם מנהלי הבנק דאגו הללו להדגיש כי אין לראות באישור המלווה השנה תקדים לעתיד. לאור ההשפעות הכבירות שהצלחנו לגייס בשלב זה של השגת המלווה, רשאים אנו להתייחס ל־24.2 המיליון אשר קיבלנו השנה לא כסוף־פסוק ולהניח כי קיימים נתונים מדיניים לחידוש פעולתנו. אולם, חיוני שנוכל להצביע בראיות חותכות על ניצולו המלא של הסכום אשר קיבלנו השנה, בין בתשלומים־למעשה ובין בהתחייבות — ולפיכך, ולשם המשכת המבצע המשותף נוכל לטעון כי נחוץ לנו מלווה נוסף או דחיית התשלומים כפי שהצענו בפברואר. חשוב ששיקול זה יעמוד לנגד עינינו בבואנו לתכנן את ניצול המלווה שאושר. המצב בשעה זו אינו מעודד באשר כמעט לא התחלנו לנצל את כספי המלווה שאושר במארס.

(6) קיימתי התייעצות ראשונה בשגרירות בעניין תביעותינו אנו לשנה הבאה. הסיכום הוא שנחתור לתוצאות אלה:

מענק (סיוע מיוחד)	15 מיליון
קרן לפיתוח (דל"ף)	25 "
עודפי מזון (PL480)	35 "
דחיית תשלומים ממלווה מבנק ייצוא-ייבוא	18 "

(כדי להגיע לאותו סכום של 42 מיליון שמומחי הבנק, לפחות, ראו אותו כמוצדק).

עלי להזהיר כי אינני רואה סיכוי שנקבל את הסכומים הנ"ל, אך יש בהם משום מסגרת לתביעות והצעות שלא תיראנה כמופרזות ושתשמשנה בסיס למשא־ומתן רציני.

אודה לכם על הערותיכם.

בברכה,

אבא אבן

197

הערת־עורך
Editorial Note

משבר לבנון בקיץ 1958

עם הקמת קע״ם, בפברואר 1958, ניטש בלבנון מאבק בין המצדדים בעצמאות לבנון ובאוריינטציה פרו־מערבית, ובראשם הנשיא כמיל שמעון וראש הממשלה סאמי אל־סולח, לבין חסידי נאסר, שדגלו בשילוב ארצם באיחוד החדש. בראש אלה עמדו המנהיגים המוסלמים סאיב סלאם, עבדאללה אל־יאפי ורשיד כראמה, והדרוזי כמאל ג׳ונבלאט. הם התלכדו בגוש שנקרא ״החזית הלאומית״, והתנגדותם למשטר לבשה צורה אלימה. תחילה הציגו אנשי החזית את מאבקם כמופנה נגד כוונתו של הנשיא שמעון לשנות את החוקה כדי שיתאפשר לו להציג את מועמדותו לתקופת כהונה שנייה (מועד כהונתו עמד לפוג בספטמבר 1958), אך האירועים הסלימו, ובמאי 1958 פרצה שביתה כללית, שהתפתחה למרידה מזוינת ולמלחמת אזרחים של ממש. ממשלת לבנון טענה כי כוחות מבחוץ, שיש להם בסיס בסוריה, תומכים במורדים. טענות אלה הוכחשו הן על־ידי המורדים והן על־ידי קע״ם, שטענו כי מדובר במאבק לבנוני פנימי. לבנון העלתה את הפרשה לדיון במועצת הליגה הערבית, ומאחר שלא באה על סיפוקה, הגישה ב־28 במאי תלונה נגד קע״ם למועצת הביטחון, אשר החליטה לשגר ללבנון קבוצת משקיפים צבאיים. מאחר שרוב שטחי הגבול עם סוריה היו בידי המורדים, שלא נתנו למשקיפי האו״ם לגשת לגבול עצמו ואף לא לריכוזי המורדים, הרי לא היה בעדותם של משקיפים אלה משום תרומה חשובה, וגם ביקור של האמרשלד בלבנון לא הביא להרגעת המצב, שאף החמיר מאוד לאחר ההפיכה בעיראק ב־14 ביולי 1958. נשיא לבנון, שחשש לעצמאות ארצו, ביקש סיוע מארצות־הברית, שהחליטה לשגר כוח נחתים ללבנון. כוח זה שהה שם עד הרגיעה שחלה באוקטובר 1958. (ראה י׳ שמעוני, **מדינות ערב; פרקי היסטוריה מדינית**, עמ׳ 265–267; 486–488.)

198

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית
Israel Embassy in Washington to the United States Division

מברק מוצפן W706
נוסח נכנס: 130.09/2312/7

ואשינגטון, 13 במאי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

מחלקת ארצות־הברית.

ברגוס מסר לארד היום אחר הצהריים שהמזכיר שוקל דרכי פעולה דחופה בקשר למצב בלבנון.[1] לאחר ששמעון פנה לארצות־הברית והודיע שארצו הותקפה על־ידי מדינה זרה באות בחשבון אפשרויות דלהלן:

א) לפנות למועצת הביטחון. החשש במקרה זה הוא שבעוד שחופש הפעולה של המערב יוגבל על־ידי צעד זה לא תוגבל חרות ההסתה וההתפרעות של קע״ם.

ב) להפעיל הדוקטרינה.[2] הקושי הוא שאי־אפשר יהיה לטעון היום שהקומוניזם הבין־לאומי השתלט על קע״ם.

ג) להפעיל סעיף 51 של המגילה[3] ולחוש לעזרת לבנון ולהודיע על כך לאו״ם.

ברגוס רמז שהאפשרות השלישית היא הפחות מסובכת אף כי אין לדעת אם יוחלט דווקא עליה.

בניתוח המצב העיר כי אם בראשיתו נסב המשבר סביב בעיית שינוי החוקה [ו]המתיחות העדתית, הפך העניין בימים האחרונים לחלק מהמאבק הכללי ויש להניח שארצות־הברית תעשה הכול למנוע נפילת לבנון.[4]

שגרירות

198

1. ראה הערת־עורך לעיל.
2. הכוונה לדוקטרינת אייזנהאואר, שנמסרה לקונגרס ב־5 בינואר 1957 בידי הנשיא אייזנהאואר, כאשר ביקש סמכות להעניק סיוע צבאי וכלכלי למדינות המזרח התיכון שיבקשו זאת, וכן להשתמש בכוחות הצבאיים של ארצות־הברית להגן על עצמאותה ושלמותה הטריטוריאלית של מדינה כשלהי באזור נגד תוקפנות מזוינת גלויה של מדינה הנשלטת בידי הקומוניזם הבין־לאומי.
3. סעיף 51 של מגילת האו״ם מאפשר לכל חברה בארגון לפעול להגנה עצמית, אם בכוחות עצמה ואם בכוחות משותפים, מפני התקפה מזוינת שתבוא עליה, כל עוד לא נקטה מועצת הביטחון את האמצעים הנחוצים לשמירת השלום.
4. בעקבות מברק זה הציע אבן למשרד החוץ לייעץ לארצות־הברית לפעול כפי שפעלה באפריל 1957, כאשר ניסה נאסר להפיל את חוסיין (ראה אבן אל משרד החוץ, 707, 13.5.1958, 130.09/2312/7). בתגובת משרד החוץ נאמר כי ראש הממשלה מציע פעולה לפי סעיף ג בתעודה שלפנינו, או אם לא, למצער לפי סעיף ב, "אבל העיקר להדגיש הדחיפות העליונה בהגשת העזרה". (ראה קומיי אל השגרירות בוואשינגטון, W866, 14.5.1958, 130.09/2312/5.)

199

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W717

נוסח נכנס: 130.09/2312/7

ואשינגטון, 14 במאי 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

מחלקת ארצות־הברית, שלכם 866.[1]

השגריר בניו יורק. ביקשנו פגישה עבורו עם הרטר למחר בבוקר. לרגל הדחיפות נפגשו הערב הרצוג ומרוז עם רוקוול, נכח ואהל. הרצוג הודיע שהשגריר ימסור להרטר על הצעותיו של ראש הממשלה אולם לרגל הדחיפות ברצונו למסור עמדת המשרד בצורה פרלימינרית. ישראל רואה בדאגה חמורה ההתפתחויות בלבנון בגלל הסכנה הנשקפת למשטר פרו־מערבי באזור מהחתרנות המצרית הסובייטית, בגלל כניסת כוחות זרים לתוך לבנון הפוגע בסטטוס קוו ובגלל התוצאה ההרסנית הצפויה מנפילת לבנון על כל האזור. ארצות־הברית התחייבה חגיגית להגן על לבנון לפי תכנית אייזנהאואר, לפי המגילה, ולפי הצהרותיה האחרות על עניינה בקידום העצמאות והשלמות של לבנון. לפיכך יראו כל המדינות האחרות באזור, שקיבלו התחייבויות דומות, את עמדת ארצות־הברית במשבר הלבנוני כאבן בוחן ליעילות התחייבויותיה במזרח התיכון. הצעתנו היא שארצות־הברית תודיע על נכונות לבוא לעזרת לבנון לפי המגילה או אלטרנטיבית, לפי תכנית אייזנהאואר.

רוקוול השיב שארצות־הברית מזדהה לגמרי עם הערכתנו. כבר הודיעו לממשלת לבנון שיהיו מוכנים לבוא לעזרתה להצלת עצמאותה או שלמותה. כן הודיעו שיחישו ציוד להבטחת הביטחון הפנימי בדרך האוויר ויזרזו משלוח אספקה צבאית אחרת.

על־פי ידיעותיהם מקיימת ממשלת לבנון בשעה זו שליטה במצב הביטחון הפנימי אם כי אמצעיה העצמיים של לבנון strained.

הרצוג שאל האם הודיעו לשמעון ברורות ובאורח חד משמעי שאם יפנה תחוש ארצות־הברית לעזרת לבנון. רוקוול השיב: "We left no doubt that we would provide all necessary aid when requested".

הרצוג שאל אם הבטחה זו חלה רק על המקרה שהמשטר יעמוד בפני התמוטטות כתוצאה מהתקפת כנופיות מבחוץ או גם כתוצאה מחתרנות של גורמים פנימיים. רוקוול הגיב שההבחנה בין שני המקרים עדינה אולם ברור שההצדקה להתערבות היא פונקציה של סכנה לעצמאות הלאומית. מכל מקום לא נמנעה שום עזרה שנתבקשה על־ידי לבנון.

199

1. ראה מס' 197, 198.

הרצוג שאל גם האין ארצות־הברית מודיעה שהצי השישי עומד הכן לעזרת לבנון. בעת המשבר בירדן באפריל אשתקד[2] הודיעה מחלקת המדינה [.....][3] לתמוך במועמדות שמעון לתקופה נוספת משום שהוא נראה כאישיות החזקה היחידה. אם היו עד כה דעות נוגדות לגבי תבונת התמיכה בשמעון הרי כיום ברור שהסתלקותו פירושה ניצחון הכוחות הפרו־נאסריים. רוקוול הגיב כי השאלה מסובכת שכן מסתבר שלרגל המאורעות ספק אם שמעון ממשיך לזכות באותה תמיכה בפרלמנט, שנהנה ממנה קודם.

על הידיעות האחרונות אמר רוקוול שהמצב מבולבל. מחד חל שיפור במצב בבירות ומאידך יש התפתחות לרעה בטריפולי ועל כן מבוצע פינוי נתיני ארצות־הברית משם לבירות. כוחותיו של ג׳ונבלאט הדרוזי הוכרעו על־ידי הג׳נדרמריה. הוסיף שכוחות מתמרדים יצאו בדרכם מן הצפון לבירות וכי שיאהב מתכונן להשמידם במקום מתאים. תוך עשרים וארבע עד שלושים שעות יתברר המצב לכאן או לכאן.

הרצוג שאל אם לדעתם נגרם המשבר על־ידי התערבות חיצונית. ענה שמעוררי ההתלקחות היו כנראה גורמים פנימיים אולם הדבר התפתח מן הקשרים שהיו קיימים מזה כבר בין האופוזיציה לגורמי חוץ. הרצוג העיר שלא מתקבל על הדעת שחמש מאות איש חדרו מסוריה ללא פיקוחו ועידודו של סראג׳.[4]

שג

200

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W724

נוסח נכנס: 130.09/2312/7

ואשינגטון, 15 במאי 1958

מחלקת ארצות־הברית.

שיחה עם הרטר בהשתתפות הרצוג, רוקוול וואהל. מסרתי לו על חרדתנו ועל דעתנו כי זהו מבחן מכריע לערך ההתחייבות של ארצות־הברית למדינות האזור והעולם החופשי כולו. הנשיא והקונגרס הכריזו אשתקד כי שלמותן ועצמאותן של

2. באפריל 1957 הודיע המלך חוסיין על גילוי קשר מצרי־סורי נגדו. הוא פיטר את ממשלתו, שהיתה בעלת נטיות שמאלניות והחליטה לכונן יחסים דיפלומטיים עם ברית־המועצות. בירדן החלו מהומות והפגנות, ועקב כך נאסר קיומן של המפלגות. קשר צבאי שנרקם נגד המלך סוכל לאחר שהמלך הצליח להשפיע על צמרת הצבא לעמוד לימינו. במהלך המשבר שיגרה ארצות־הברית יחידות של הצי השישי לאגן המזרחי של הים התיכון, בהסתמך על דוקטרינת אייזנהאואר.
3. כמה מילים חסרות במקור.
4. עבד אל־חמיד סראג׳, שר הפנים בחבל הסורי של קע״ם.

מדינות המזרח התיכון הן vital interests של ארצות־הברית. אם יצליח נאסר להפיל את הממשלה בלבנון יבוא תורה של ירדן ותתפתח תנועה של התמוטטות. לדעתנו מוסמכת ארצות־הברית לפעול מטעם המגילה או הדוקטרינה או שתיהן אך העיקר הוא לקבוע את המגמה ולבצעה לבלי חת כי הברירה הגרועה ביותר תהיה ניצחון נאסר. הוספתי כי המורדים שאבו עידוד מצער מהרושם שנוצר בשבועות האחרונים כי נאסר מצליח גם בברית־המועצות וגם בארצות־הברית. מסרתי לו שלוש הנקודות המובאות בשלך 284.[1] הרטר ורוקוול הגיבו כי ארצות־הברית עוזרת ללבנון וגם הודיעה לממשלת שמעון על תמיכתה המלאה. המצב היום נראה יותר שקט אך מחר תבוא שעת הכרעה כי תהיה התמודדות בין השבטים לבין הג׳נדרמריה לאחר שהשבטים קיבלו תמיכה חיצונית. אמר שאם תיאלץ ארצות־הברית להתערב ייתכן כי בעיית ה־overflights תתעורר. בעיה נוספת היא אם ארצות־הברית מתערבת ונכנסת, כיצד תצא. סיימו באומרם כי ממשלת לבנון יודעת כי דעת ארצות־הברית נחושה לתמוך בה.

הרטר דיבר על המצב בצרפת[2] בנעימה הרבה יותר מודאגת. אמר כי תיתכן שביתה כללית ואז אין לדעת מה יהיה המוצא.

במשך היום באנו במגע עם אישים שונים בקונגרס ובציבור שיתבטאו בדאגה על המצב בלבנון ויתבעו מלוא תמיכת ארצות־הברית.

אבן

201

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W774

נוסח נכנס: 130.09/2312/7

ואשינגטון, 26 במאי 1958

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

מחלקת ארצות־הברית.

שיחה עם דאלס בהשתתפות הרצוג, רוקוול, ברגוס. הנושא המרכזי לבנון.

בדברי הדגשתי:

א) הצורך החיוני בהצלת משטר שמעון ובמניעת ניצחון לנאסר. לכן הצענו מה

200

1. מברק זה לא נמצא.
2. ב־13 במאי 1958 התמרדו ראשי הצבא באלג׳יריה בממשלת צרפת. בעקבות זאת התפתחה שרשרת אירועים שהביאה את צרפת לסף תוהו ובוהו. היציבות הוחזרה לאחר שדה גול התמנה לראש ממשלה ביוני 1958.

שהצענו בשיחות עם הרטר לפני שבוע.[1] בין שיחדש שמעון מועמדותו בין שלא הרי התמיכה בו עכשיו היא חשובה לאין שיעור.

ב) הסכנה שהיתה מתעוררת לישראל ולכל מדינות האזור החופשיות אילו ניצח נאסר.

ג) חשיבות מועצת הביטחון מבחינת השפעתה על האווירה המדינית והפסיכולוגית בימים הקרובים. חשוב שתוצאות הדיון יחזקו לבנון ובשום פנים לא יחלישוה.[2]

ד) המסקנה הברורה שיש להסיק לגבי נאסר. פה הערתי כי הרושם שרווח בזמן האחרון על מאמצי ארצות־הברית להתקרב לנאסר[3] הבליט את הגורמים האנטי נאסריים באזור וחיזק את הגורמים האופוזיציוניים בלבנון. הזמנתיו להבהיר לי מה עמדת ארצות־הברית לנאסר בשעה זו.

ה) קידמתי בברכה הערת המזכיר בשבוע האחרון על אחריות ארצות־הברית לשלמותן ועצמאותן של כל מדינות האזור אך הוספתי כי מחוסר בהירות בתחולת הדוקטרינה והיעדר שיתוף ביטחוני הדוק עם המדינות הנתונות בסכנה אין המדיניות הזאת נוחלת מלוא תועלתה. תקדים לבנון הוכיח כי הסכנה של miscalculation והיעדר התכנון המשותף מראש מביאים לידי התלקחות סכנות שאולי היו נמנעות על־ידי יתר בהירות ותכנון. עד היום הזה לא ברור למדינות האזור החוששות מנאסר כי מובטח להן סיוע מידי מועיל ומכריע מארצות־הברית בעמידתן נגד נאסר והסובייטים.

המזכיר פתח בהבעת הערכה על הקו שנקטנו לגבי הגבול הישראלי־לבנוני.[4] ציין כי זה היה very important gesture at important time. המשיך ואמר שמסרה ממשלת ארצות־הברית לשמעון definitive and far-reaching assurances. שאלת מועמדותו של שמעון מסבכת המצב. יש כמה ידידים מובהקים של המערב המתנגדים לחידוש כהונת שמעון. מאידך שמעון מרגיש כנשיאים רבים שאם ייוודע מראש כי אין אפשרות של תקופת כהונה נוספת תפחת ותאבד השפעתו. שיקול נוסף הוא הצורך להבטיח יורש מוכשר לשמעון. אחרת יתמנה איזה weakling אשר עם התחדש המשבר בעוד שנה יהיה עלול להתמוטט ולהיכנע. סיכומו של דבר תתמוך ארצות־הברית בשמעון לשאר חודשי כהונתו וגם להבא אם ייבחר מחדש. מאידך אין ממשלת ארצות־הברית מעודדת אותו לבקש תקופה נוספת.

רוקוול הוסיף שארצות־הברית תיתן ללבנון תמיכה חזקה במועצת הביטחון. הוא

201

1. ראה מס' 200.
2. ראה מס' 197 — הערת עורך.
3. באפריל 1958 שחררה ארצות־הברית את החשבונות המוקפאים של מצרים, זאת לאחר שנחתם הסכם בין נציגי מצרים לנציגי בעלי המניות של חברת תעלת סואץ על תשלום פיצויים לבעלי המניות. ב־8 במאי הודיע עוזר מזכיר המדינה ראונטרי לוועדת החוץ של הסנאט כי ארצות־הברית ביטלה כמה מן ההגבלות על משלוח חומרים צבאיים למחצה לקע"ם, ציין כי צעד זה מראה על שיפור היחסים בין שתי המדינות, וכי הממשל מקווה כי תהליך זה יימשך.
4. ישראל הודיעה ללבנון, באמצעות ארצות־הברית, כי היא יכולה להעביר את כל כוחותיה החונים בגבול ישראל לדיכוי המורדים, מבלי לחשוש לפגיעה בגבולה מצד ישראל. (ראה הרצוג אל משרד החוץ, W718, 14.5.1958, 130.09/2312/7; קומיי אל השגרירות בוואשינגטון, 870, 15.5.1958, 130.09/2312/5; הרצוג אל משרד החוץ, W727, 16.5.1958, 130.09/2312/7.)

מקווה שלבנון לא תסתפק ברישום הסעיף ובדחיית הצגת התלונה. לא ידוע אם מאליק יגיע למחר. דאלס הוסיף שמאליק על אף כשרונותיו מתגלה כ־jittery and undependable.

אשר לנאסר הוא חושש ששחרור הכסף המצרי קיבל פירושים מסולפים. זה למעלה משנה הבהיר כי אין לארצות־הברית זכות להקפיא הכסף, אם תחוסל הסיבה להקפאתו כלומר הצורך להגן על זכויות הספנות האמריקנית. חבל מאוד שמעשה זה פורש כסימן של התקרבות לנאסר ולשינוי במדיניות ארצות־הברית. חקר את רוקוול כדי לדעת אם נכון שהמצרים יתקיפו ארצות־הברית במועצת הביטחון ויאשימוה באחריות למשבר לבנון. רוקוול אישר שאין לצפות לכך אך תחת חקירה נוספת של המזכיר הודה כי העיתונות המצרית חזרה לסגנון virulent בהתקפות על ארצות־הברית.

דאלס אמר שלא שינה דעתו על נאסר. המניע העיקרי למדיניותו הוא חלום פאן ערבי שאינו שונה מהחלום הפאן גרמני של היטלר, אינו רוצה או מסוגל להסתפק בשום מצב ולהימנע מתנופה נוספת. אין דעתו נתונה על חיזוק קע״ם כמדינה יציבה אלא על שלהוב מתמיד של יצרי ההמונים. תכונה זאת כה מושרשת אצלו שאין לצפות לשינוי. מאחורי מדיניות זאת הוא מגייס אמצעים רבים שהם פרי קשריו עם ברית־המועצות. העיקר אינו הנשק שהוא צובר אלא הססמאות שהוא מפריח. ססמאות אלה אינן מושכות לב הממשלות אך יש להן מהלכים בין ההמונים. למשל קיבל דו״ח היום על מידת הפעילות המצרית בסודאן. הממשלה איתנה ומפוכחת אך יש הלכי רוח פרו־מצריים בציבור. אין החוק או הנוהג הבין־לאומיים מאפשרים התערבות ישירה נגד מדיניות כזאת. כשאמרתי שהפתרון הוא בייצוב פנימי של ממשלות ומדינות הסכים דאלס אך הוסיף כי לבנון מדינה משגשגת בכלכלתה ותרבותה ובכל זאת נתונה גם היא לפגיעה על־ידי הנאסריזם. רוקוול העיר כי לא קשה להציל המצב אם שהאב יפעל כראוי ברוח הוראת שמעון מ־24 במאי שהביא לידי טיהור בעל בק. אך גם שאהב מתנגד לחידוש מועמדות שמעון וחושש מפילוג הצבא על־פי הקו הדתי אם יימשכו הקרבות.

דאלס פנה אלי ושאל: נניח שהמצב יגיע לידי כך שיהיה צורך בהורדת צבא אמריקני בלבנון. מה תהיה התוצאה במזרח התיכון. אמרתי שכל ברירה לרבות בררה זאת עדיפה על השלמה עם נפילת לבנון. אם יקרה דבר כזה כל מדינות העולם (ולא רק במזרח התיכון), שארצות־הברית קיבלה אחריות לביטחונן, יפקפקו בערך התחייבות ארצות־הברית ויבוא אסון על מערכת ההגנה המערבית בכללה. דאלס הזמינני להעיר על הטענה שפעולה צבאית של ארצות־הברית כאילו תקומם עיראק וירדן ותביא לידי ניתוקן מהמערב. השבתי שברחבי אזורנו יהיה כבוד להפגנת כוח ורצון חזק של ארצות־הברית. מאידך אם לא תינתן מלוא העזרה לממשלה המבקשת אותה תוחלש ארצות־הברית לא רק במזרח התיכון אלא גם בעולם כולו.

סוכם שאעלה על הנייר המסקנות שיש ללמוד מתולדות השנה החולפת על יתרונותיה וחולשותיה של המדיניות האמריקנית המובעת בדוקטרינה.[5]

אבן

5. התזכיר, מ־26 ביוני 1958 (תיק 130.23/3089/9), דן בצורך לעצור את ההשפעה הסובייטית־נאסרית במזרח התיכון ובאפריקה וכולל מספר המלצות כיצד לעשות זאת. ראה גם מס׳ 202, 203.

202

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית ור' שילוח
A. Eban to the United States Division and R. Shiloah

מברק מוצפן 811
נוסח נכנס: 130.09/2312/7

ואשינגטון, 3 ביוני 1958

לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית, שילוח; שלך 919.[1]

כדי להחיש הגשת התזכיר אני מציע שתדונו ותכריעו על ראשי הפרקים הבאים. תסמכו עלי לגבי הניסוח כתמול שלשום. לרקע התזכיר עלי להדגיש כי דאלס התעניין במיוחד בהערכת הצלחתה או כישלונה של מדיניות הדוקטרינה. שאלה זו מטרידה בהתמדה גם הסנאט והיוותה נושא לנאום חשוב של מנספילד בשבוע שעבר.

ראשי פרקים לתזכיר:

1) בהתקבל ההחלטה בקונגרס במארס 1957 הגדיר דאלס מגמותיה לאמור It opens the way to building up the strength of the area through providing security and strength for the independence of nations. It leaves no possibility of miscalculation by potential armed aggressors.

2) בעקבות ההחלטה ביקר שליח הנשיא במזרח התיכון[2] וכתריסר מדינות התבטאו לטובת מגמותיה היסודיות. בחילופי איגרות עם ברית־המועצות הדגישה ארצות־הברית החלטתה הנחושה לבצע מדיניות ההחלטה. בהתגבר הסכנה לישראל חזר דאלס על דאגת ארצות־הברית לעצמאותה ולשלמותה. מועצת נאט"ו הביעה תמיכתה בעצמאות כל מדינות האיחוד.

3) מתוך המסמכים והשיחות מתרשמת ישראל שמדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון חותרת למגמות אלה:

(א) שמירת האזור מכיבוש קומוניסטי והגנה על עצמאות מדינותיו. לפי דאלס כוללת המגמה האחרונה שמירת עצמאות מדינות האזור בפני נאסר ולא רק בפני ברית־המועצות.

(ב) התנגדות לשינויים כלשהם בסטטוס קוו שיעשו בכוח ובלי הסכמת הנוגעים בדבר.

(ג) שמירת ישראל כאחד מיסודות מדיניות ארצות־הברית.

202

1. במברק זה מסר שילוח לאבן כי מייחסים חשיבות רבה לתזכיר שביקש דאלס מאבן (ראה מס' 201) והנו מתבקש להעביר בהקדם את מחשבותיו בקשר לתוכנו (המברק מיום 2.6.1958, בתיק 130.09/2312/5).

2. ג'יימס פ' ריצ'ארדס, עוזר מיוחד לנשיא ארצות־הברית, שוגר במאי 1957 למספר מדינות במזרח התיכון על מנת להסביר את דוקטרינת אייזנהאואר.

4) לפי המגמות הנ"ל יש לערוך חשבון ההישגים והכישלונות של השנה החולפת.

הישגים

(א) נכשל מאמץ נאסר באפריל 1957 להשתלט על ירדן.[3]

(ב) סודאן יצאה בשלום ממסע הלחץ של נאסר לפני הבחירות ומאז עומדת בפניו.

(ג) המסע הסובייטי נגד טורקיה הופסק אחרי אזהרות תקיפות של ארצות־הברית באוקטובר 1957.[4]

(ד) נראה סיכוי להדיפת המרד בלבנון — ואם כך ירשם ניצחון נוסף לתנועה האנטי נאסרית במזרח התיכון.

(ה) באקרה נתגלו סימנים מובהקים של ערנות בפני הסכנה הסובייטית־נאסרית ורצון לעמוד בפניה. כן הרבו עמי אפריקה להירתע מהמדיניות האנטי ישראלית של קהיר.[5]

(ו) במדינות רבות על פני מרחבים גדולים — פרס, טורקיה, חבש ותוניסיה — גוברת הנטייה להתנגד לנאסר ולהגן על עצמאותן ושלמותן של מדינות האזור.

(ז) בישראל היו תהליכי התבצרות חשובים וחג העשור הביא לידי ביטוי קולע הכרת העולם בישראל כעובדת קבע בחיי הדור ובמשפט העמים. ייתכן כי סופם של הערבים להתרשם מתהליך זה ולהסיק מסקנותיו.

כישלונות

(1) נאסר התבצר בארצו וקרנו עולה. מצרים רתומה למסע הגמוניה וכל מכשיריה ואמצעיה מוקדשים למגמה זו.

(2) נתהדקו היחסים הצבאיים והכלכליים בין נאסר וברית־המועצות ואין להעלות על הדעת שנאסר ישנה מדיניותו זו באופן יסודי.

(3) מצרים כבשה למעשה סוריה ודחפה לניתוק תימן מהמערב וכניסתה לתחום ההשפעה הסובייטית. הוחלשה הזיקה הפרו מערבית של סעודיה.

(4) מאורעות ירדן ולבנון הבליטו שגם כשניתן סיוע ארצות־הברית לא היה שום תכנון מראש והיה צורך באמצעי בהלה וכמעט שנוצרו עובדות גמורות ללא תקנה.

(5) גם במדינות ה"פרו מערביות" יש תנועות המוניות לטובת נאסר והממשלות נתונות בסכנה מתמדת מחתרנות.

(6) המשך התעמולה להשמדת ישראל מצד נאסר ויותר מזה מצד המדינות הערביות הפרו־מערביות מלמד כי מדיניות ארצות־הברית לשמירת שלמות ישראל לא הוחדרה די צורכה בלב הערבים או שלא קיבלוה ברצינות הראויה.

(7) החלטת הקונגרס לא הוכחה כתריס יעיל בפני התפשטות כיבושי ברית־המועצות ונאסר במזרח התיכון, תוך חתירה פנימית, תעמולה והפיכות. דעת הקהל מתרשמת שהשפעת המערב באזור נתונה בירידה.

3. ראה מס' 199, הערה 2.
4. ראה מס' 186, והערה 1 שם.
5. באפריל 1958 התקיימה באקרה הוועידה הראשונה של מדינות אפריקה העצמאיות. קע"ם דרשה לקבל החלטה התומכת ב"זכויות הפלסטינאים", אך נתקלה בהתנגדות ליבריה וגאנה. לבסוף התקבלה החלטה מרוככת הקוראת לפתרון צודק (just solution) של בעיית ארץ־ישראל.

(8) שוררת מבוכה באזור בדבר מדיניות ארצות־הברית כלפי נאסר ויש ערבוביה של פירושים והערכות. קפיצת ממשלת גרמניה לתוך שטח זה דווקא לצדו של נאסר הגבירה את המבוכה.[6] סיכומו של דבר קיימת סכנה של miscalculation הן לגבי מדיניות ארצות־הברית בכלל והן לגבי כוונתה ויכולתה להגן על ידידיה בשעת פקודה ואין למדיניותה deterrent power לכל היותר הצליחה לפעמים להדוף סכנות אחרי שנתגלו אך לא למנוע יצירתן.

מסקנות והצעות:

(1) אם רוצים שהדוקטרינה תהיה יעילה יש להרחיב פירושה ותחולתה עד שלא יישאר ספק לגבי רצון ארצות־הברית לעזור לכל מדינה באזור לשמור על עצמאותה ושלמותה מפני כל סכנה שהיא — בין קומוניסטית בין אחרת.

(2) בהיעדר תכנון צבאי לקראת פורענויות אפשריות נפגמת הדוקטרינה הן מבחינה מעשית והן מבחינת משקלה המדיני. יש להגיע לידי תכנון עם כל המדינות המעוניינות בכך הן לגבי סכנת תוקפנות והן לגבי סכנת subversion וכו׳.

(3) יש אותות לזהירות מסוימת של ברית־המועצות באזור, שאולי יש להסבירה כחשש להתערבות אמריקנית. דווקא משום כך על ארצות־הברית להבהיר כוונתה לראות פגיעה תוקפנית במדינה מזרח תיכונית כלשהי כפגיעה בעצמה רק אז יחלוף צל המלחמה מהאזור.

(4) על ארצות־הברית להחליט שהיא עומדת לימין המדינות הידידותיות האנטי נאסריות באזור ומסתייגת מנאסר ולהראות שהיא פועלת בהתאם.

(5) יש נטייה בקונגרס לטובת הבהרה ניצחת שארצות־הברית מוכנה להגן על הסטטוס קוו הטריטוריאלי בין ישראל–ערב ושהגיעה השעה שממשלת ארצות־הברית תחסל בעיה זו ותוציאה מכל גדר של miscalculation.

(6) מאידך יש להתמיד במדיניות הנקוטה זה כמעט שנה להימנע מחיטוט בבעיות השלום הישראלי־ערבי עד שיבשילו תהליכי ההתבצרות הקיימים שיש בהם כדי להביא הערבים לידי השלמה עם המציאות. בהקשר זה נודעת חשיבות רבה להמשך הסיוע הכלכלי לישראל כאמצעי לשלום.

(7) השתלבות ישראל במזרח התיכון מתקדמת במעגל החיצוני של האזור ומתבטאת בהידוק קשרי ישראל עם טורקיה, פרס [-] חבש וארצות אפריקה בכללן. על ארצות־הברית לעודד תהליך זה.

(8) בידי ארצות־הברית להחיש מאוד את הקמת צינור הנפט מאילת לים התיכון[7] ולעודד פרס בכיוון זה.

(9) כתרומה ראשונה לחיזוק השלום הישראלי־ערבי על ארצות־הברית לנסות להפסיק התעמולה הפרועה המתנהלת בבגדאד ועמאן ולעתים אף בבירות.

מגמת תזכיר זה היא לסכם ניסיון של שנה בה הכירה ממשלת ארצות־הברית במגמה משותפת עם ישראל באזור וגילתה התעניינות בעצותינו אך כל זאת אינה

6. במאי 1958 החליטה גרמניה המערבית להעמיד לרשות קע״ם אשראי בסך 350 מיליון מארק לקניית ציוד חקלאי ותעשייתי, תמורת התחייבות קע״ם להחזיר את הרכוש הגרמני שהוקפא בתקופת מלחמת העולם השנייה.
7. ראה מס׳ 21 והערה 2 שם.

מתקדמת כמידת כוחה ומעמדה. דומה שאם נציין לטובה כמה מהישגיה של מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון יקל עלינו לרתק תשומת לב אוהדת לניתוח התקלות ולהוצאת המסקנות שברצוננו להחדירן. הבריקו נא.[8]

אבן

203

ר׳ שילוח אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
R. Shiloah to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW422

נוסח יוצא: 130.09/2312/11

ירושלים, 9 ביוני 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

אבן, שלך 811.[1]

א) ראש הממשלה מבקש למסור לך: ״לא שמענו עד כה דברים ברורים על שמירת עצמאותה ושלמותה הטריטוריאלית של ישראל ולא טוב לשים דברים אלה בפי דאלס במקום תביעה מדאלס שהוא יאמר אותם.״ לסעיף 6 בפרק כישלונות הוא מבקש להוסיף כי ההסתה האנטי ישראלית של המדינות האשמיות למעשה לא חיזקה אותם במערכה נגד נאסר והסתה זו לא תיפסק עד שארצות־הברית תכריז ברורות כי אין לפגוע בכוח בשלמותה הטריטוריאלית של ישראל.

ב) שרת החוץ מעירה — פסקה שתיים של מברקך לאיזו הודעה או הצהרה אתה מתכוון באומרך: ״חזר דאלס על דאגת ארצות־הברית לעצמאותה ושלמותה של ישראל״?[2] לפסקה שלוש סעיף א׳ יש להשתמש בנוסחה ״שמירת עצמאות ושלמות מדינות האזור מפני התקפה מכל צד שהוא״ דהיינו, לא רק ברית־המועצות ונאסר אלא גם עיראק. לסעיף ה׳ בפרק ההישגים יש ליחסם לא רק לזכות ארצות־הברית אלא גם למאמצי ישראל. לפרק מסקנות והצעות יש להוסיף סעיף מפורש על עזרה כלכלית מוגברת לאזור כולל ישראל.

ג) המנכ״ל ממליץ שתמנע מהזכרת ברית־המועצות במפורש. תוכל להשתמש בביטויים כוחות מהחוץ וכו׳.

ד) הערות כלליות של המשרד: חשוב לחזור ולהדגיש כי הבעיה העיקרית באזור היא חתירתו של נאסר בעזרת כוחות מהחוץ להגמוניה והשתלטות. אפשר לצטט

8. ראה מס׳ 203.

203
1. מס׳ 202.
2. לא נמצאה תשובת אבן לשאלה זאת.

דברי דאלס הקולעים בשיחתו האחרונה עמך לאמור: המניע העיקרי למדיניות נאסר חלום פאן ערבי שאינו שונה מהחלום הפאן גרמני של היטלר וכו'. עיין במברק מס' 774.[3] קנה המידה להצלחת הדוקטרינה ומדיניות המערב באזור בשנה האחרונה הוא אם נעצרה ונהדפה התקדמות נאסר. על אף הצלחתו של נאסר עודנו במיעוט בעולם הערבי מבחינת השטח, האוכלוסייה והאמצעים. קיימים באזור כוחות ערביים ולא ערביים המוכנים להגן על עצמאותם ובמידה שכוחות אלה קיבלו עידוד מארצות־הברית והמערב בכללו עמדו נגד מאמצי ההתפשטות של נאסר, לדוגמא טורקיה ירדן וסודאן. נאסר והעומדים אחריו מנצלים כל גילוי של הססנות ופיוס להגברת מסע התעמולה, החתירה וההתפשטות. דיבורי ראונטרי על יחס חיובי מצד ארצות־הברית לנייטרליות הפוזיטיבית של קע"ם, האשראי שנתנה מערב גרמניה לקע"ם ונימת ההתפשרות עם נאסר בעיתונות ובפי מדינאים מערביים מנוצלת על־ידי מנגנון התעמולה של קע"ם כהוכחה כי גם המזרח וגם המערב תומכים בו. זה מערער הביטחון העצמי של המדיניות העצמאיות באזור וכובש לב חוגים רחבים במדינות אלו. כל עזרה מערבית לנאסר ובייחוד כשהיא ניתנת ללא כל התחייבויות מפורשות מצדו מעודדת אותו להגביר פעולות החתירה והתפשטות שלו וכל הרפתקה נוספת שלו מגבירה תלותו בברית־המועצות. מסעו של נאסר נעצר במקרים בהם נקט המערב ובייחוד ארצות־הברית עמדה תקיפה וברורה ויש הכרח להתמיד בעמדה זו ולחזור ולהכריז על שמירת שלמות ועצמאות מדינות האזור ולהודיע במפורש שכלל זה חל על ישראל כעל כל שאר המדינות.

יש לחזק הרעיון הכלול בפסקה שתיים בפרק "מסקנות והצעות" בשלך 811. ראוי לציין כי אם אין מוכנות תכניות פעולה מפורטות ואם אין הפעלה אוטומטית של הדוקטרינה היא מאבדת מערכה.

בהזכירך עמידת סודאן יש לכלול המילים "לפי שעה" כי ברור שחתירת נאסר נמשכת ובלי תוספת עידוד והתמדה בעזרה לא תוכל סודאן להחזיק מעמד. יש להוסיף סעיף על הצורך לעודד שיתוף הפעולה בין המדינות הלא ערביות באזור.

בסעיף (8) בפרק "מסקנות והצעות" יש לציין השתלטותו הבלעדית על דרכי תובלת הנפט.[4]

שילוח

3. מס' 201.
4. במברק נוסף כתב שילוח כי שרת החוץ מבקשת להוסיף בפרק ההישגים סעיף ה כי "עצם קיומה של ישראל משמשים עידוד לארצות אלו", וכן להוסיף הצעות בקשר לפיתוח מקורות מים. שילוח עצמו הציע להחליש את הניסוח בסעיף ד בפרק ההישגים כי "המצב בלבנון איננו מעודד". (ראה שילוח אל אבן, 934, 9.6.1958, 130.09/2312/5.)

204

י' מרוז אל מנהל מחלקת ארצות־הברית
Y. Meroz to the Director of the United States Division

העתק: 130.23/3103/10

ואשינגטון, ט' בתמוז תשי"ח
27 ביוני 1958

סודי ביותר

הנדון: ארצות־הברית ונציגויות זרות בירושלים

הציר והחתום מטה נפגשו ב־26 לשיחה עם רוקוול בנוכחות ברגוס. על חלקה הראשון של השיחה שנגע בלבנון הוברק.[1]

רוקוול השיב לטיעונו של הציר כי אין "לחץ" אמריקני אף על מדינה אחת. ארצות־הברית "מייעצת" למדינות מסוימות ומעמידה אותן על השקפתה היא, אולם חופשיות מדינות אלה להתחשב או לא להתחשב בעצה והשקפה זו. לאחר מכן הודה שעצת ארצות־הברית ניתנת לא רק לפונות אליה, אלא גם לאלה אשר כלל לא ביקשו חוות דעת זאת.

אשר לגאנאים — הם שאלו את ממשלת ארצות־הברית והלזו השיבה אשר השיבה, וכלל לא היה לה רושם כאילו היתה החלטה גאנאית לפתוח שגרירותה בירושלים, ורק בעקבות עמדת ארצות־הברית שינתה טעמה. נהפך הוא, לגאנאים היו ספקות רציניים משלהם.[2]

להלן אמרנו שהתערבות ארצות־הברית פוגעת סובסטנטיבית ופסיכולוגית ביחסי החוץ של ישראל, ובעיקר ביחסי ישראל עם מדינות אסיה ואפריקה אשר אתן רק עתה מתחילה חגורת הקשרים להתהדק. לחץ אמריקני על גאנה, למשל בעניין מקום נציגותה, מוכרח להשפיע גם על היחסים לגופם. השיב רוקוול שאם אין לחץ ישראלי לפתיחת נציגות בירושלים אין פגיעה ביחסים. מבלי לפרט ציינו במקום זה שיש הבדל בין נציגויות חדשות לבין אלה המוקמות כבר בתל אביב.

204

1. ראה מברק השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ, W886, 26.6.1958, 130.09/2312/7. בין היתר אמר רוקוול כי ארצות־הברית ערה לתוצאות החמורות העלולות לנבוע מהתערבותה בלבנון, אולם היא ערה במידה שווה לתוצאות החמורות של אי־התערבות. נושא נוסף בשיחה היה עמדת ארצות־הברית כלפי מיקום שגרירויות בירושלים, כמפורט להלן.
2. ביוני 1958 נתנה ארצות־הברית לגאנה "עצה" שלא להקים את שגרירותה בירושלים (ראה משרד החוץ אל השגריר בוואשינגטון, 976, 24.6.1958, 130.09/2312/5). זאת לאחר שקובה נאלצה ב־1957 לבטל את החלטתה להעביר את צירותה מתל אביב לירושלים בשל לחץ אמריקאי (ראה גזית אל מאיר, 14 ביולי 1957, 130.23/3121/25).

לבסוף אמר רוקוול "שישמחו" לדון בעמדתם מחדש בעקבות פנייתנו, אך אין הוא יכול להבטיח שינוי.[3]

במכלול זה נודעת לברגוס השפעה שלילית מובהקת (כבכל דבר הנוגע לירושלים). אין נראה כל סיכוי בשעה זאת — אך ראוי לחשוב על פעולה מחודשת ומוגברת אחרי החילופים ברגוס-המילטון, וכדאי להכין את המילטון כבר עתה להמשך המאבק.[4]

בברכה,

יוחנן מרוז

205

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 896
נוסח נכנס: 130.09/2312/7

ואשינגטון, 1 ביולי 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

מחלקת ארצות־הברית.

סיכום שיחת שעה דאלס-אבן, בהשתתפות הרצוג, רוקוול, ברגוס.[1]

ה ש ג ר י ר. א) סיפר על תכנית נסיעתו ארצה לחופשה והתייעצות. ממשלת

3. בעקבות שיחה זאת, וכן שיחת דאלס-אבן ב־30 ביוני (מס' 205) הוכן במחלקת המדינה תזכיר להרטר, שקבע כי עמדת ארצות־הברית היא מעניינו של האו"ם, ושאל לחברי האו"ם לנקוט פעולה העלולה לפגוע בעניין שיש לאו"ם בנושא זה. מחברי התזכיר הגישו לדאלס שתי המלצות: א) להסמיך את אנשי מחלקת המדינה להגיד לישראלים שהנושא נבחן מחדש, ומחלקת המדינה ממשיכה לחשוב כי מעמדה של ירושלים הוא מעניינו של האו"ם. לפיכך המחלקה מתכוננת להמשיך במדיניות שלה, ולבקש תמיכה בקו זה מחברות או"ם אחרות. ב) אם תובא לידיעת ארצות־הברית שאלת העברת נציגויות דיפלומטיות לירושלים, היא תמשיך להשתדל ולהניא מדינות מצעד זה. המלצות אלה אושרו בידי הרטר ב־17 באוגוסט 1958. (ראה FRUS, 1958-1960, No. 27, pp. 65-66). דברים ברוח זאת מסר המילטון למרוז ב־10 באוקטובר 1958 (ראה מרוז אל משרד החוץ, WNT532, 10.10.1958, 130.09/2314/7). על חלקה של ארצות־הברית בהעברת שגרירות ליבריה בירושלים לתל אביב, ראה מס' 229–232.

4. בשולי תעודה זאת רשם בן־חורין: "מר ג. אבנר, הייתי שמח להיפגש עם המילטון לשיחה על יחסינו עם ארצות מאס"ף [אסיה ואפריקה] לפני צאתו את הארץ. א. בן־חורין [1958].6.7".

205

1. לקראת שיחה זאת שיגר משרד החוץ הנחיות לאבן, שעיקרן: בקשר ללבנון, על ארצות־הברית להחליט סופית שמעניינה למנוע התפשרות עם נאסר בכל האמצעים העומדים לרשותה. בעניין המים לתבוע התחייבות לסיוע כספי לישראל לביצוע מפעל הירדן במקביל לסיוע שמקבלת ירדן לתכנית ההשקיה שלה. מוסרים לשיקולו אם להעלות את יחס ארצות־הברית למיקום השגרירויות בירושלים. (ראה משרד החוץ אל אבן, TNW504, 29.6.1958, 130.09/2312/1.)

ישראל תרצה לשמוע תיאור מקיף של יחסי ישראל אמריקה ומדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון. השנה שעברה מאז נסיעתו האחרונה היתה שנת התבצרות לישראל הן בכלכלתה ומשקה הן במסכת יחסיה הבין־לאומיים. בין הגורמים להתבצרות זו יש למנות הסיוע האמריקני הרב (היום הוספנו תכנית עודפים נוספת לשש[ת] המיליון דולר ביום האחרון לשנה התקציבית) והשלום ששרר במפרץ ובסביבות עזה עקב הסדרים שנקבעו בהסכם בין ישראל וארצות־הברית.

ב) אם כי עיקר דאגת ישראל נתונה למצב באזור יש בכל זאת כמה בעיות בשטח היחסים הישירים התובעים פתרון:

מ י ם . לרגל ההכנות לתכנית הירמוך של ממשלת ירדן על ממשלת ארצות־הברית לאשר עקרונית שתשתתף במימון תכנית הירדן של ישראל כדי להפגין שוויון ומאזן ולא להיתפס לחד־צדדיות שתנגוד עקרונותיה הקודמים בזמן דיוני ג'ונסטון. ממשלת ישראל תגיש הצעה מפורטת לתכנית "דל"ף" לשנה הבאה ותשמח לקבל אישור עקרוני מראש על־פי אותם התנאים שהותנו לירדן (עבודה מחוץ למפורז וכמויות ג'ונסטון).

נ ש ק . חזר על הדברים שנאמרו לראונטרי[2] והפנה תשומת לב לבקשות השוטפות של ישראל. יש היענות טובה על כמה פריטים אך מפגרים ברישיונות לזחל"מים, לתותחים אנטי־טנקים ללא רתיעה ולמכונות ירייה אנטי־אוויריים. רצוי להחיש רישיונות אלה.

י ר ו ש ל י ם . אין בישראל ערעור על סמכות ארצות־הברית לקבוע את דרכה בעניין מיקום נציגותה אך ישראל שוללת פניות יזומות של נציגי ארצות־הברית לממשלות אחרות שמגמתן הרתעת מדינות אלה (למשל גאנה) מלהקים נציגויות בירושלים. או"ם לא הטיל שום תפקיד על ארצות־הברית בעניין זה והתערבותה זאת היא חסרת כל בסיס.

ג) אך העיקר בשעה זו — התנגדות המדינות החופשיות באזור להתפשטות נאסר ותמיכה נמרצת של ארצות־הברית בהתנגדות זו. המבחן המידי הוא לבנון. נכתב הרבה בעיתונות העולמית על הסכנות הכרוכות בהתערבות אך הסכנות שבהפקרת לבנון גדולות פי־כמה ולא רק למזרח התיכון אלא גם למערכת הביטחון הכוללת של העולם החופשי. אם ארצות־הברית תפקיר לבנון שום מדינה לא תאמין בנכונותה להושיט עזרה יעילה לבעלות בריתה ואמונה באשר הם שם. השגריר ניתח את הנימוקים המובאים נגד פעולה נמרצת, הציע הקמת צבא או"ם בלבנון על־ידי החלטת העצרת וסיכם את התזכיר המקורי על הנאסריזם ושיטות הלחימה בו שהגיש למזכיר בשבוע שעבר (העתקים בבלדר).[3]

ד) לרגל נסיעת המזכיר לצרפת ציין השגריר את יציבות יחסי ישראל–צרפת,

2. בשיחה עם ראונטרי ב־20 ביוני העלה אבן את בקשות הרכש של ישראל והלה הבטיח עיון בפריטים שטרם אושרו. (ראה אבן אל משרד החוץ, W859, 20.6.1958, 130.09/2312/7).
3. ראה מס' 201 והערה 5 שם.

דברי דה גול לראש הממשלה, וההשפעה המייצבת של יחסים אלה על המצב במזרח התיכון.[4]

המזכיר: א) הודה על אי התמצאות בשאלה המים וביקש רוקוול להסביר. הלה אמר כי תזכיר המומחים האמריקנים שבדקו את התזכיר הישראלי כמעט מוכן.[5] על־פי המומחים לא תפגע התכנית הרבה בישראל אם כי תהיה פגיעת־מה. אשר להצעת מימון החלק הישראלי של התכנית גורם מעכב הוא העובדה שהקונגרס טרם אישר תקציב "דל"ף" לשנה הבאה.

השגריר הניח כי סופו של הקונגרס לאשר תקציב. העיקר הוא שממשלת ארצות־הברית תגלה שוויון ומאזן בגישתה. המזכיר שאל אם זהו דבר נפרד מתכנית אקסים [הבנק לייצוא ולייבוא] "שקרוב לוודאי תחייב הוצאות נוספות על אלה שאושרו". השגריר הגיב חיובית והדגיש כי לגבי ירדן חשובה התמיכה המדינית של ארצות־הברית על־ידי אישור תכנית ישראלית מהתביעה הכספית עצמה. המזכיר אמר שעכשיו הוא מבין העניין ויתייעץ ויודיע.

ב) נשק. רוקוול סיכם המצב. ממשלת ארצות־הברית שמעה שלישראל היכולת לקבל הציוד הכבד ממקורות אחרים והיא מטפלת ביעילות ברוב הפריטים שהיא נתבעת לספקם. המזכיר אמר שעל מחלקת המדינה להיענות לתביעות ישראל כשהמדובר בהחלפת נשק קיים מתיישן וכשהברירה להיענות אמריקנית תהיה הסתמכות ישראל על מקורות אחרים יקרים לקניית נשק שאין לו מקור אחר אלא ארצות־הברית.

ג) ירושלים. הביע תימהון על הערת השגריר. שאל את רוקוול "האם הסברנו עמדתנו לאלה שפונים או האם אנו נוקטים יזמה ופונים לאחרים"? בקושי מסוים הוציא מרוקוול הודיה שבמקרים מסוימים (לרבות גאנה) היתה פנייה יזומה של ארצות־הברית. רוקוול למזכיר: "הקו שלנו נקבע באישורך אשתקד". המזכיר לרוקוול: "נצטרך לדון בעניין מחדש".[6]

ד) את שאר השיחה הקדיש המזכיר לפרשת לבנון וזה סיכום דבריו:

(1) קראתי תזכירך וכתמיד הפקתי ממנו תועלת מלאה. הלוואי שהיה לי כשרון התבטאות כזה.

(2) שוחחתי עם מאליק הבוקר ואמרתי לו כי התערבות מערבית מזוינת היא lesser of two evils ובכל זאת גם זהו great evil ואין לזלזל בסכנות שאינן אמנם שוות לסכנת נפילת לבנון אך הן שייכות לאותו הסוג של סכנות.

(3) יש חשש שהתערבות מערבית מזוינת תחליש ולא תחזק ממשלות עיראק וירדן. ממשלה במזרח התיכון שתסתמך על כידוני המערב תסולק עם סילוק הכידונים. אמרתי למאליק שעלינו קודם כל לחפש פתרון פחות קיצוני.

(4) בכל זאת אני מתנגד ל־compromise solution ואייעץ נגד קבלתו. אני

4. בתשובה לאיחולים ששיגר בן־גוריון לדה גול לרגל התמנותו לראש ממשלת צרפת, הדגיש דה גול את קשריה הטובים של ארצו עם ישראל — ראה מס׳ 272.

5. לפרשה זאת, ראה פרק ג.

6. ראה מס׳ 204, הערה 3.

מתכוון פה כל compromise עם נאסר או המורדים הכפופים לפקודות נאסר. דבר זה יהיה כישלון רציני. התוצאה תהיה ש־Nasser would swallow Lebanon in two bites instead of one.

(5) יש לפגוש בגילוי לב את שאלת יורשו של שמעון אחרי גמר כהונתו. כשמדברים לשמעון לגמרי לא ברור שויתר על רעיון העמדת עצמו לשש שנים נוספות ואין שום רעיון ברור על יורש. אמרתי למאליק שהיורש חייב להיות איש שלא יכניס תמורות במדיניות לבנון ולא יגרור אותה לכניעה. הביון שלנו מוסר שהופסק הסיוע הישיר של נאסר למורדים אך אין לדעת כמה זמן תימשך הפסקה זו וייתכן כי הוכנס נשק כה רב שאין משמעות רבה להפסקת הזרמתו עכשיו. נאסר מספיק כדי לשכנע האמרשלד שהצליח בשליחותו. צעד נוסף באו״ם בשלב זה יעורר התנגדות המזכ״ל. נכון שסעיף 51 (שאני מילאתי תפקיד מכריע בניסוחו)[7] אינו מחייב אישור או״ם לכל פעולה הגנתית ומגמת ניסוח הסעיף היתה לאפשר פעולה גם כשהסובייטים מטילים וטו. מאידך קשה להתעלם מדעת הקהל בעולם ובעיקר מדעתם של בעלי ברית. הדעה המכרעת בנאט״ו היא שלילית מאוד לגבי התערבות. קיים תהליך של חינוך ממשלות נאט״ו ואולי יהיו תוצאות לחינוך זה. עובדה היא שהעולם החופשי אינו גורס התערבות ושמזכ״ל או״ם מתנגד לה.

(6) אולם אין הצדקה לגרסה כאילו ויתרנו על אפשרות של התערבות. על הכול ברצוני להדגיש בכל לשון של הדגשה שהאיומים הסובייטים לא השפיעו עלינו בכלל. רדיו קהיר מנסה להפיץ כאילו הורתענו על־ידי הסובייטים. דבר זה נפסד ביותר בגלל ההשפעה הרעה שיעשה רושם כזה על מדינות כישראל, פרס וטורקיה שביטחונן תלוי בכוחנו. העובדה היא שאנו לא נרתעים מהסובייטים וכפי שאמרתי למאליק מאזן הכוחות בעולם היום הוא לטובתנו (כאן נכנס להסברה צבאית מפורטת).

השגריר ציין שאם האמרשלד הצליח אפילו במידה קטנה הרי זה בגלל סיכוי התערבות ארצות־הברית שריחף באוויר ושהבהיל נאסר. הנימוקים המובאים נגד התערבות ישירה אין כוחם יפה לגבי משלוח צבא או״ם.

(7) המזכיר המשיך: נכון מה שאמרת על סיכוי התערבותנו. זה היה הקלף היחיד בידי האמרשלד. אשר למשלוח צבא או״ם אין הדבר אפשרי במהלך הרוחות השורר באו״ם בשעה זו כשהאמרשלד מייעץ נגד כל צעד נוסף. כל עוד ישתכנע כי הצליח בקהיר לא יהיה מוכן לפעולה נוספת. עלה על דעתי לנסוע לאו״ם בסוף שבוע זה ולשוחח עם האמרשלד אך יש חשש שזה לא good timing. הקנדים שהם חברי מועצת הביטחון לוחצים לחץ נמרץ ביותר נגד פעולה נוספת כלשהי, אולי ישתנה המצב אם וכאשר יתברר שהאמרשלד לא כל כך הצליח (הרצוג שאל אם ממשלת לבנון יכולה להחזיק מעמד עד שתתברר שאלה זו. המזכיר: מאליק שוחח עם שמעון הבוקר ומצאו במצב רוח די טוב. יש סכנת הפיכה ביזמת שהאב והדרך זרועה חתחתים).

(8) אם יתברר שהמשקיפים של האמרשלד אינם פותרים הבעיה ילך העניין

7. ראה מס׳ 198, הערה 3.

למועצת הביטחון ואם התוצאות טובות — לעצרת. התוצאה אינה ברורה כי מדינות רבות מחפשות תירוץ לאפס מעשה באו"ם. יש מבוכה רבה ויש צורך להסתובב הרבה ולהעמיד כל הגורמים על אמיתות המצב.

הסיכום: לפי שעה לתת הזדמנות להאמרשלד להוכיח הצלחתו והצעד הבא — מועצת הביטחון.

שג

206

ד' בן־גוריון אל א' אבן (ואשינגטון)
D. Ben-Gurion to A. Eban (Washington)

העתק: ארכיון צה"ל 230/72.892

29 ביולי 1958

לאבא אבן.

א) הצעת המזכיר על אמברגו למזרח התיכון צופנת בחובה סכנה חמורה לישראל.

נוסף לפרס, תורכיה ופאקיסטאן יוסיף נשק לזרום ללבנון — בשביל הצבא האמריקני, שיישאר בידי לבנון. יזרום נשק לירדן בשביל צבא אנגלי שיישאר בידי ירדן — וסופו שייפול בידי נאסר כנשק האמריקני והאנגלי שנשלח לעיראק. רוסיה תוסיף לשלוח בסתר או בגלוי נשק לקע"ם — והאמברגו למעשה יחול על ישראל בלבד, שגם עכשיו היא נופלת במידה מסוכנת בציודה באיכות ובכמות מאויביה.

איך זה מתיישב עם הבטחת המזכיר לעיין בבקשתנו לנשק[1] ובהודעת הנשיא שארצות־הברית מעוניינת בביטחון ישראל?[2]

ב) בתשובה הנשיא אלי הוא מודיע כי המזכיר יכתוב לי בפרוטרוט על שדרי לנשיא[3] לאחר שהוא דן עליו עם הנשיא. יש לפעול נמרצות בשני עניינים אלה.[4]

206

1. דברים אלה נאמרו בשיחה עם אבן ב־23 ביולי — ראה מס' 23.
2. ככתוב בשדר אייזנהאואר אל בן־גוריון מ־25 ביולי — מס' 31.
3. שדר בן־גוריון אל הנשיא אייזנהאואר מ־24 ביולי 1958 — מס' 27. תשובת הנשיא — מס' 31.
4. אבן השיב כי לא ברור לו שקיימת הצעה אמריקאית לאמברגו, ואמנם ב־2 באוגוסט אמר ראונטרי לאבן כי אין יסוד לכך (ראה מס' 40). אבן הוסיף כי קיימת הצעה סובייטית לאמברגו כללי ותגובה אמריקאית שלא תסכים לשום הגבלה בטורקיה, איראן ופאקיסטאן. (ראה אבן אל בן־גוריון, W106, 31.7.1958, 130.09/2313/5).

207

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W160

נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 6 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית, בן־גוריון, רמטכ״ל.

ביקרתי בפנטגון עם שמעון פרס לשיחה עם ספרייג, סגן מזכיר ההגנה לעניינים בין־לאומיים ועוזרו האדמירל ברגין. המגמה היתה שיחה כללית אך הצעתי לשמעון לעורר ברצינות את תרומתנו האפשרית למאמץ המדעי המשותף.

הרצינו בהרחבה על המצב הביטחוני הכללי והלאומי שלנו תוך הדגשת המפנה שחל עקב הנחיתה האמריקנית והסכנה הצפויה באי־התמדה בקו תקיף כלפי ברית־המועצות ונאסר. הסברנו תוכן איגרת ראש הממשלה לנשיא[1] ואת המושג הביטחוני היסודי הטמון בו. הוספתי הערה על תגובת הנשיא והמזכיר[2] ועל הצורך בתרגום ההסכמה העקרונית לשפת מעשה. פרס אמר כי יש נטייה במערב להפריז בהערכת כוחו של נאסר ולזלזל ברוע כוונותיו. למעשה הוא פחות חזק אך יותר בעל כוונה רעה מכפי שמניחים. הצענו תכנית משולשת (א) ביצור הכוחות הלא ערביים. (ב) צמצום נאסר לתחום מצרים. (ג) מאבק נגדו גם במצרים.

בתגובתם התבררה הסכמה רעיונית מוחלטת אתנו ותפיסה אנטי נאסרית בהירה וחד־משמעית. רמזו כי הנחיתה בלבנון אינה מעשה בזק יחיד כי אם ראשית סגנון חדש וקו עקבי בגישה לאיום הסובייטי בעולם והנאסרי במזרח התיכון.

בפנותם לדברי שמעון על תרומתנו המדעית האפשרית התעניינו מאוד וביקשו וקיבלו פרטים. אמרו שארצות־הברית זקוקה לכל העזרה האפשרית בעולם החופשי לשם מאמץ מדעי משותף בהיקף עולמי. ספרייג סיכם שהוא עצמו יעורר הבעיה במחלקת המדינה והציע גם לי למסור במחלקת המדינה מה שנמסר לו היום כדי להבטיח תיאום.

אין ספק על־פי שיחה זאת שהפנטגון מוכן לשיתוף פעולה הדוק אתנו בשטח זה. נגענו גם בשאלת הנשק. אמרו שיתעניינו בבקשותינו אך ההכרעה היא כמובן של מזכיר המדינה.[3]

אבן

207

1. מס׳ 27.
2. מס׳ 31, 37.
3. פרס העלה את נושא אספקת הנשק גם במחלקת המדינה. נאמר לו שמדיניות ארצות־הברית, שלא להיות ספק נשק עיקרי לישראל, לא השתנתה, אם כי לאור המצב הם מוכנים ל״מודיפיקציות״ שאינן מרחיקות לכת. (ראה פרס אל שר הביטחון ואחרים, IQ197, 6.8.1958, 130.09/2314/11).

208

י' הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W182
נוסח נכנס: 130.09/2313/5

ואשינגטון, 11 באוגוסט 1958

סודי-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית; אישי; מברק נשק.

(1) שאלתי ברי הבוקר אם פעל כהבטחתו [ב]שלי 171,[1] השיב כי ניסה להעביר החלטה אלא שראונטרי טען שמכיוון שמדובר בשינוי יסודי במדיניות אין מקום לתת מקדמה של רצון טוב. יש קודם כל להחליט עקרונית. ברי הוסיף כי ניסה להעלות העניין אצל המזכיר אלא שאוזנו אטומה כעת לכל דבר שאינו נוגע לעצרת.[2] הבטיח להוסיף וללחוץ.

(2) שאלתי ראונטרי הערב אם יוכל לומר משהו על בקשתנו לנשק. השיב כי העניין בדיון ואינו יכול להוסיף למה שאמר לי ברי.

(3) אנו מנסים לארגן פניות לנשיא ולמזכיר של מקורמק, ראש הדמוקרטים בבית, ושל ירגן, יושב־ראש ועדת החוץ, למען חזק טענת ראשי הרפובליקנים באוזני הנשיא והמזכיר כי אם לא תבוא היענות מהירה יפרוץ הדבר החוצה וישמש חרב בידי הדמוקרטים. כן מנסים להפעיל מיני.[3] מכינים תכנית ללחץ רבתי. לעת־עתה ללא פרסום.

הרצוג

208

1. במברק זה דיווח הרצוג כי ברי הבטיח לו להציע למזכיר המדינה להעניק לישראל מיד "נשק ממשי" כלשהו כסימן ראשון של היענות בעקבות הודעת המזכיר לראש הממשלה, וכי ידונו ביתר במשך השבועיים הקרובים. הרצוג תבע לספק לישראל מיד תותחים ללא־רתע. (המברק, מיום 7.8.1958, בתיק 130.09/2313/5.)
2. מושב החירום של העצרת הכללית של האו"ם שדנה במשבר במזרח התיכון — ראה מס' 55 (הערת־עורך).
3. ג'ורג' מיני, ראש הפדרציה של האיגודים המקצועיים בארצות־הברית.

209

ג׳ אבנר אל י׳ הרצוג
G. Avner to J. Herzog

העתק: 130.23/3088/6II

ירושלים, כ״ו באב תשי״ח
12 באוגוסט 1958

סודי

הנדון: המשבר עם ארצות־הברית

אינני יודע אם תתפנה לכך, אך היה רצוי לקבל ממך כמה שורות של הערכה לגבי עקבות המשבר בעניין הטיסות והחשש שהן במחלקת המדינה והן בדעת הקהל לא נשכח העניין ואיזה שהוא משקע של נזק עלול להישאר וכי עלולים לזרוק לנו עניין זה בפנים פעם בעתיד.[1]

לכל אחד מאתנו דעה משלו על דבר היווצרה של התקרית. יש במשרד האומרים שבדיעבד ״מעז יצא מתוק״ והרוגז הזה אף הועיל במשהו. מצביעים על תשובת דאלס ועל ההתחייבות הנוספת הכלולה בו לגבי עזרתם הצבאית במקרה שנותקף.[2] אלה אומרים ש״הברוגז״ היה כדאי באשר זעזע קצת את האמריקאים והזכיר להם שאתנו לא הכול הולך כל כך פשוט.

יש אחרים האומרים שלמעשה מכתב דאלס אינו מחדש שום דבר ולחזרה על הנאמר בו אפשר היה להגיע בלי ״הברוגז״.

יש אחרים שמצביעים על העובדה שכל הסברתנו בארצות־הברית איננה מועילה כאשר עקב אי־הבנה כזאת יכולים כל מיני עיתונים לתקוף את ישראל ככפוית תודה וכו׳.

בכוונה אינני מציין דעתי לגבי כל הטענות הנ״ל אלא מוסר אותם כרווחות בין כתלי המשרד.

עם באקסטר[3] היתה שיחה קשה. הוא אמר שמן הפצע תישאר צלקת והנה הטיסות היו בבחינת צעד לקראת שיתוף הפעולה הצבאי שלקראתו אנו שואפים. אמרתי לו שאם שיתוף הפעולה לא יתגשם, וכאחת הסיבות לכך תוזכר התקרית, הרי לא יהיה זה אלא תירוץ ולא סיבה אמיתית. הבאתי גזרה שווה ממבצע כנרת,[4]

209

1. על הפרשה, ראה מס׳ 42–44.
2. ראה מס׳ 53.
3. ויליאם באקסטר, יועץ בשגרירות ארצות־הברית בתל אביב, עד אוקטובר 1959.
4. בלילה שבין 11 ל־12 בדצמבר 1955 פשטו יחידות צה״ל על מוצבים סוריים שבחוף הצפוני־מזרחי של הכנרת, בתגובה על התנכלויות סוריות לדיג באגם. כ־50 חיילים סוריים ושישה חיילים ישראלים נהרגו. בעיני העולם נחשבה תגובת ישראל כמוגזמת והיא שימשה עילה לארצות־הברית להשעות את הדיונים בבקשת ישראל לספק לה נשק.

הוספתי ואמרתי שאינני מאמין בין כה שנקבל הערובה הברורה המבוקשת וגם לא את שיתוף הפעולה הצבאי. לדעתי היה זה המצב לפני התקרית, והתקרית לא חידשה בעניין זה לשלילה. הערכת מצב זו היא גם סיבה להיסוסינו בעניין הטיסות. סיפרתי לו הסיפור על היהודיה ברוסיה הצארית שדוחקת הצדה את בעלה בזמן הפרעות ביהודים ואומרת: ״אם יש פוגרום, שיהיה פוגרום״. כל הזמן ידענו שהם לא רוצים שיתוף צבאי מלא, יש להם סיבות משלהם, אולם אינם יכולים לכעוס על כך שאנחנו מוציאים את מסקנתנו מן המצב כמו שהוא.

כל זה איננו רוצה לומר שאני סבור שהתקרית הועילה או היתה מחויבת המציאות, אך כלפי באקסטר יש כמובן להסביר ולהגן.

בכל אופן נהיה מעוניינים בדעתך אם למרות ניסוחו הידידותי של המזכיר יישאר משקע, או אם אתה סבור שהעניין חוסל ומחוסל הן במחלקת המדינה והן בדעת הקהל כפי שהיא מתבטאת בעיתונות. ברור שבאקסטר אינו חשוב ולא קובע.

כן מעוניינים כולנו לדעת הערכתך בדבר מגמת מחלקת המדינה במקרה של הפיכה בירדן שתביא לידי ממשלה פרו־מצרית, נוסח ממשלת עיראק, אולי בראשותו של נאבולסי. הם יודעים שאנו עלולים לרצות להתקדם לירדן. כן הם יודעים שהיינו רוצים שהם לא יפריעו לנו ויראו בקו הירדני קו יותר יציב אפילו מבחינת המערב עצמו (מחשבתו של המנכ״ל). מה הערכתך בדבר תגובתם?

אך אין זו הוראה לפעול ולגשש![5]

בברכה,

גרשון אבנר

5. תגובת הרצוג — ראה מס׳ 212.

210

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT949
נוסח נכנס: 130.09/2339/9

ניו יורק, 13 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

שוחחתי ארבעים דקה עם המזכיר. נכחו לוריא, ראונטרי.

העצרת.[1] שוחחנו על נאום הנשיא[2] והמזכיר הבהיר שתי נקודות:

(א) הסוכנות הכלכלית המוצעת אינה באה במקום ההסכמים הדו־צדדיים. ארצות־הברית סבורה שהשיטה הדו־צדדית היא היעילה ביותר אך היא מוכנה לתרום לגישה השיתופית אם יש רצון ערבי בכך. הדבר לא ישפיע על התכניות הנפרדות לגבי ישראל, טורקיה וכו׳. בניסוח הנאום הובאו המדינות הללו בחשבון מיוחד.

(ב) הפסקה על לימוד בעיות החימוש באה לקדם אפשרות של מסע סובייטי על האמברגו. המזכיר אמר ברורות כי העניין הוא unattainable וקטע זה הוכנס בנאום לשם דיבור בעלמא בצורה שאינה יכולה להיות embarrassing to anyone. אישר שאם לא תבוא יזמה מהערבים וישראל לא יקרה דבר ובכלל דאג ליטול כל חשיבות מקטע זה. אמר שבשיחתו עם גרומיקו לא נגע האחרון בשאלת האמברגו בכלל.

הצעתי שבהחלטת העצרת תבוא הדגשה נמרצת של שלמות ועצמאות המדינות על־פי סעיף שתיים של המגילה (דבר שלא הופיע בנאום הנשיא) וחייבתי ההצעה של בדיקת השידורים תוך הדגשה כי הרעל הזה מופנה נגדנו זמן רב. המזכיר אמר שלגבי ה־stand-by force של או״ם הכוונה היא שכל מדינה באזור בין ערבית בין לא ערבית תהיה רשאית להזמין עזרה כזאת אם תרגיש צורך בכך, ועניין שלמות המדינות ימצא ביטוי בהחלטת העצרת. הוספתי כמה הצעות להכללה בהחלטת העצרת והדגשתי כי תכסיס הסובייטים הוא ליצור אגדה שהם גרמו להוצאת

210

1. מושב החירום של העצרת הכללית של האו״ם שדנה במשבר בלבנון — ראה מס׳ 55 (הערת־עורך).
2. הנשיא אייזנהאואר פתח ב־8 באוגוסט את מושב החירום של העצרת בעניין המשבר במזרח התיכון בנאום בו התווה תכנית להשכין שלום במזרח התיכון המבוססת על שש הנקודות כדלהלן:
   1. דאגת האו״ם מהמצב בלבנון.
   2. אמצעים מטעם האו״ם לשמירת השלום בירדן.
   3. לשים קץ להסתה מבחוץ למלחמת אזרחים.
   4. הקמת כוח שלום של האו״ם.
   5. התוויית תכנית כלכלית אזורית לסייע ולהחיש את הפיתוח של תנאי החיים של האומות הערביות.
   6. נקיטת צעדים למנוע מירוץ חימוש חדש באזור.

הכוחות המערביים ולכן חשוב שהמערב לא ייתן לעצרת להוציא פקודות על הוצאת הכוחות.

דאלס אמר שהוא ער לשיקול זה. לכל היותר ינקטו סגנון כהצעה היפנית הממליצה על עשיית הסדרים בין־לאומיים לשמירת עצמאותה ושלמותה של לבנון כדי לאפשר פינוי הכוחות כשמגמה זו תושג.[3]

נ ש ק . הסברתי שאנו מסתמכים על ההגדרה שבמכתבו לראש הממשלה[4] לפיה ישראל חייבת להיות מסוגלת להרתיע התקפה מצד מדינות האזור כולן. בפסקה האווירית אנו מסתמכים על צרפת ובפרשת הצוללות על אנגליה שנתנה התחייבות עקרונית. תביעתנו הדחופה מארצות־הברית: שחרור מידי של הנשק האנטי טנקי והטנקים, הציוד האלקטרוני, הליקופטרים וכו׳[5] הן מפאת חשיבות ציוד זה הן כדי לעודד המאמצים במקומות אחרים. הדגשתי בעיקר שאם ישוחררו התותחים האנטי טנקים מיד ישפיע הדבר על שאר בקשותינו הן פה הן במדינות אחרות. העיקר שהוא ייתן אות שיאפשר דיון מפורט ותכליתי בפנטגון. כן הוספתי מה חשוב שיעזרו לנו בהקלות כספיות פה ובאירופה.

בהמשך לשיחותינו יחד עם פרס[6] הסברתי למזכיר את תרומתנו האפשרית בשטח המדע ותבעתי תדרוך חיובי ממנו לפנטגון.

דאלס גילה התעניינות ברורה ואעמוד על follow up בעצם הימים האלה.

בהתאם להצעת הנספח הצבאי ביקשתי שיעיין שוב ב־security classification שלנו כדי להקל על בקשותינו ללימודים עליונים ולקבלת ספרות ואינפורמציה.

חלק זה של השיחה נרשם במפורט על־ידי ראונטרי ובתום השיחה הבטיח שינסה לקבל הכרעת המזכיר בדחיפות. סוכם שאברר המצב באמצעות ראונטרי תוך יום יומיים.[7]

3. ההצעה הוגשה על־ידי יפן ב־21 ביולי 1958, במסגרת דיוני מועצת הביטחון בקשר למשבר במזרח התיכון, ולא התקבלה עקב וטו סובייטי.
4. מס׳ 37.
5. בשיחת אבן־דאלס ב־21 ביולי (ראה מס׳ 21) סוכם כי ישראל תגיש לארצות־הברית רשימת פריטי הנשק שבהם היא מעוניינת (ראה דין־וחשבון על השיחה, FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 29, pp. 67-72.) רשימה זאת הוגשה ב־1 באוגוסט 1958 והיא כללה את הבקשות הבאות: טילים נגד מטוסים, טנקים, תותחים ללא־רתע (אנטי־טנקיים), זחל״מים, צוללות זעירות, מסוקים, מטוסי תובלה, ציוד קשר, משאיות. הישראלים ציינו כי בעדיפות ראשונה הם מעוניינים בתותחים ללא־רתע. (ראה שם, No. 37, pp. 88-91).
6. ראה מס׳ 207.
7. אבן דיווח ב־15 באוגוסט 1958 מפי ראונטרי כי מחלקת המדינה באה בדברים עם הפנטגון ו״בזמן הקרוב תבוא התקשרות מח[לקת] [ה]מד[ינה] אתנו (ראה אבן אל משרד החוץ, NWT957, 15.8.1958, 130.09/2339/9). ראונטרי הודיע להרצוג ב־23 באוגוסט כי עדיין אין תשובה בפיו (ראה הרצוג אל משרד החוץ, W226, 23.8.1958, 130.23/3098/5) אולם מפרסומים אמריקאיים מתברר כי ב־22 באוגוסט חובר במחלקת המדינה תזכיר בעניין בקשת ישראל לנשק בו נאמר כי מתן סיוע צבאי לישראל ישפיע לרעה על היחסים המדיניים של ארצות־הברית עם מדינות האזור; יחד עם זאת, תמיכתה של ישראל בשעת המשבר במזרח התיכון, וההבטחות שניתנו על־ידי דאלס עקב כך מהווים שינוי במצב, ולכן ממליצים לאשר אספקת 100 תותחים ללא רתע (מתוך 350 שביקשה ישראל) וכן מתן רישיונות לרכוש ממקורות מסחריים זחל״מים, משאיות וציוד קשר. הומלץ לא לספק לישראל טילים, טנקים וצוללות. המלצות אלה אושרו בידי דאלס (FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 37, pp. 88-91). הדברים נמסרו לאבן ב־26 באוגוסט — ראה מס׳ 213, הערה 1.

ע ר ו ב ה . תיארתי שיחות שרת החוץ בלונדון[8] והתעכבתי על בעיית הערובה. חילופי המכתבים בין ראש הממשלה ודאלס[9] מגלים שדאלס משוכנע כי ארצות־הברית תעזור לנו בשעת פקודה ולראש הממשלה אין הרגשת ביטחון מספקת שמדיניות זו קיבלה כבר הביטוי הקולע והברור הדרוש כדי להרתיע. ייתכן כי לויד ידבר עמו על זה ותביעתנו היא שייעשה מאמץ עליון להגיע לידי ערובה ברורה לכל מדינה שברצונה לשמור על עצמאותה ושלמותה. סוכם שישוחח עם לויד. מחר אשלח לו תזכיר על תקדים הסכמי לונדון עם טורקיה, פרס ופאקיסטאן.[10] דיברתי על יחסינו עם מדינות אחרות[11] ועל אלה אבריק במיוחד. המזכיר אמר שבדעתו לחזור לוואשינגטון בסוף השבוע הזה ויטפל בעניינים שהבאתי לפניו.

אבן

211

ד' בן־גוריון אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
D. Ben-Gurion to the Israel Permanent Mission to the U.N.

מברק מוצפן TNW638

נוסח יוצא: 130.09/2339/7

ירושלים, 14 באוגוסט 1958

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

אבן.

יש לנצל מציאות לויד ודאלס בעצרת ללחוץ על שניהם ליתן ערובה מפורשת לשלמות ישראל. גם במכתב הנשיא וגם במכתב דאלס אלי, יש השתמטות מדברים מפורשים.[1]

בן־גוריון

8. פרוטוקול השיחות מ־11 באוגוסט 1958, בתיק 130.23/3098/5.
9. מס' 49 ו־53.
10. בין 28 ל־29 ביולי 1958 התקיימה בלונדון מועצת השרים של ברית בגדאד. מזכיר המדינה דאלס השתתף כמשקיף. כתחליף להצטרפות לברית בגדאד חתמה ארצות־הברית על הסכמים דו־צדדיים עם טורקיה, איראן ופאקיסטאן, לפיהם התחייבה לשתף אתן פעולה להגנתן ולביטחונן.
11. ישראל ביקשה מארצות־הברית שתודיע לאיראן, טורקיה ואתיופיה כי היא תומכת במאמצי ישראל להדק את יחסיה עם שלוש מדינות אלה. ארצות־הברית נענתה בחיוב לבקשה זאת — ראה מס' 431.

211

1. אבן עורר את נושא הערובה בשיחה אם דאלס עוד לפני קבלת מברקו של בן־גוריון (ראה מס' 209). בתשובתו לבן־גוריון (X282, 14.8.1958, 130.09/2334/4) נאמר כי ישוחח שוב עם דאלס, אך לא נמצא דיווח על שיחה כזאת ולא ברור אם אכן התקיימה. עם לויד נפגש אבן ב־16 באוגוסט ומדיווחו מסתבר כי הנקודה שעניינה את לויד במיוחד היו דברי אבן כי לא די בחילופי דברים בין ארצות־הברית לישראל שאינם מגיעים לאוזני נאסר וברית־המועצות. מכל מקום, לויד הבטיח לבדוק את האפשרויות עם דאלס. (ראה משרד החוץ אל אילת, ד/451, 19.8.1958, 130.09/2322/1).

212

י' הרצוג אל ג' אבנר
J. Herzog to G. Avner

מקור: 130.23/3088/6II

ואשינגטון, ה' באלול תשי"ח
21 באוגוסט 1958

סודי

הנדון: המשבר עם ארצות־הברית
מכתבך מ־12 באבגוסט 1958[1]

התרשמותי היא כי המשבר לא השאיר משקע במחלקת המדינה. הרושם טושטש על־ידי שדר ראש הממשלה לדאלס,[2] הדחייה במשלוח התשובה לסובייטים ובעיקר על־ידי חידוש הטיסות. ייתכן כמובן שכמה פקידים עוינים יעלו זיכרון המקרה כשיראו לנכון. אשר לדעת הקהל ובעיקר חוגי קונגרס, דומני כי גם אצלם תוקן המעוות אם כי ייתכן שנשארה תהייה כלשהי.

אינני חושב כלל ועיקר ש"מעז יצא מתוק" ודעתי ההחלטית היא כי לא היתה לנו שום תועלת מהמשבר הזה ומוטב היה שלא היה קורה כלל. תשובת דאלס לראש הממשלה לא הוסיפה ולא כלום למה שנאמר במכתבים אחרים מהנשיא וממנו, והמשבר שיבש ארבעה-חמישה ימים יקרים בעיצומה של מערכתנו.[3]

שני דברים אינם מובנים לי. ראשית איך צפיתם שמחלקת המדינה ודעת הקהל יפרשו הפסקת הטיסות שלא על רקע המחאה הסובייטית, כשמשרד החוץ הודיע ללאוסון רשמית כי המחאה הסובייטית היתה הסיבה להפסקת הטיסות, וכשכתבים אמריקניים בישראל הבריקו בהתאם לעיתוניהם. הרוגז האמריקני נבע מכך שללא כל התייעצות אתם הודענו פתאומית שמכיוון שהתקבלה מחאה סובייטית אנו מפסיקים טיסות אמריקניות. יש היגיון מסוים ביחסים ואם אתה תובע מהם לנקוט בכל האמצעים נגד חדירה סובייטית והשתלטות הנאסריזם באזור, קשה להם לקבל חוסר נכונותך לפחות להתייעץ אתם כשהנך מקבל איגרת סובייטית. שנית, וזוהי אולי התעלומה העיקרית אצלנו: לפני המשבר היתה חליפת מכתבים בין ראש הממשלה לבין נשיא ארצות־הברית שבעקבותיה שלח דאלס ביום שישי בלילה מכתב רב־ערך לראש הממשלה.[4] לשדר זה אינך מתייחס במכתבך בעוד שחרדתנו

212
1. מס' 209.
2. מס' 49.
3. בשולי פסקה זאת נרשם: "הצדק עם הרצוג. פ[נחס אליאב]".
4. מס' 37.

העיקרית כאן היתה שהמשבר יביא לביטול העמדה שהובעה בשדר דאלס לראש הממשלה ושהמאמצים שהשקענו במשך שבועות יעלו בתוהו.

אפשר כמובן לטעון שמכיוון שארצות־הברית אינה נותנת לנו ערובה מוחלטת אין אנו מוכנים לסיכון כלשהו, ולא איכפת לנו מה חושבת ארצות־הברית עלינו. לו נקטנו בקו זה לא היינו צריכים להיכלל בתכנית אייזנהאואר, לבקש נשק מארצות־הברית, לצפות לעזרתה לקידום יחסינו עם מדינות אחרות, לתבוע העזרה הכלכלית העצומה שאנו תובעים, ועל כל זה להטיף להם השכם והערב לנקוט במדיניות דרסטית במזרח התיכון. כלומר, טענתנו איננה כל כך לגוף העמדה שנקטתם בעניין הטיסות, אלא למה שנראה לנו כחוסר עקביות בקו שמוכרח היה לעורר אצל האמריקנים אכזבה ומורת רוח. מכל מקום לא ברור למה אי־אפשר היה לאמר ללאוסון שבהמשך להיסוסים שהיו לנו מההתחלה בעניין הטיסות אנו מציעים שתיפסקנה מבלי להזכיר המחאה הסובייטית או לומר כי בעקבות המחאה הסובייטית יש בדעתנו להפסיק הטיסות ואנו רוצים לשמוע חוות דעת ארצות־הברית. לו נקטנו באחד משני קווים אלה היה נמנע משבר מיותר ועגמת נפש שלא לצורך וכן היינו מרוויחים שבוע במערכתנו המדינית.

אשר לשאלתך בסעיף האחרון של מכתבך, אודה כי קשה ביותר להשיב עליה. לאחר בדיקות אנסה לעשות כן בימים הקרובים.

בברכה,

יעקב הרצוג

213

י' הרצוג אל ג' אבנר
J. Herzog to G. Avner

מקור: 130.23/3089/12

ואשינגטון, י"ג באלול תשי"ח
29 באוגוסט 1958

סודי

הנדון: נשק

סוף סוף השבוע התחיל העניין לזוז ובפעם הראשונה השגנו מארצות־הברית כלי יורה.[1] לחצנו לקבלת recoilless rifles בהתאם לתביעתו של פרס בהיותו כאן ובהתאם להוראה מפורשת מראש הממשלה. עכשיו נרכז מאמצינו בעיקר בטנקים

213
1. מוסב על פגישה של אבן עם ראונטרי ב־26 באוגוסט שבה נמסר לאבן על הסכמת ארצות־הברית לספק לישראל 100 תותחים ללא־רתע. על פגישה זאת לא נמצא דיווח במסמכי משרד החוץ אך ראה FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 37, p. 91, n. 8.

ובהגדלת האשראי לצורכי קניות מחברות אזרחיות שעליהן הובטח לנו רישיון ייצוא ממחלקת המדינה.[2]

הנני שמח שהצלחנו להשיג את האישור השבוע שכן אין לדעת איך יתגלגלו הדברים בשבועות ובחודשים הקרובים.

אינני רואה במה שהשגנו משום הישג גדול אולם מבחינה עקרונית ובהתחשב בחוסר האונים וברגישויות של הממשל דומני כי נפתח פתח כלשהו.

הנני מעוניין לשמוע דעתך ודעת חברים אחרים.[3]

בברכה,

יעקב הרצוג

214

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW687
נוסח יוצא: 130.09/2312/11

ירושלים, 10 בספטמבר 1958

סודי ביותר-מידי

בשיחה עם לאוסון פתחה השרה בהזכירה לטובה מאמצי מחלקת המדינה בעניין הרכש וציינה בסיפוק שהופשר הקרח בזה לאחר תקופת מאבק ארוכה,[1] אלא שמה שהושג עד כה אינו יכול להניח דעתנו מבחינת המינימום ההכרחי לביטחוננו. תקוותנו שדאג [האמרשלד] יצליח להרגיע האזור ולהניע נאסר לדרכי שלום אולם המציאות מחייבת מסקנות ממשיות לביטחון ישראל. לא ייתכן שנישאר יחידים ללא טנקים כבדים. לירדן סנטוריונים, למצרים סנטוריונים וסטלינים, לעיראק טנקים כבדים עוד מלפני ההפיכה ולנו אין אף טנק כבד אחד. בקשתנו שיאפשרו לנו השגת 200 טנקים כבדים בצרפת על־ידי עידוד ממשלת צרפת להעבירם לנו תחת להחזירם לארצות־הברית כעודפים. מותר לנו להניח שממשלת צרפת תהיה מוכנה לכך באם יבוא אור ירוק מארצות־הברית. השגריר שאל אם לא נכון שיש לנו כעת אפשרות להשיג סנטוריונים. השרה ענתה שצה״ל מעדיף הטנק האמריקני על יסוד שיקולים

2. ראה המלצת מחלקת המדינה לדאלס, מס׳ 210, הערה 7.
3. אבנר הגיב בברכת ״יישר כוח״ — ראה מכתבו אל הרצוג, 2 בספטמבר 1958, 130.23/3089/12.

214
1. ראה מס׳ 213.

מקצועיים. העניין איננו שברצוננו להוסיף דגם של טנק כבד על דגם אחר הנמצא כבר בידנו. אין אצלנו שום טנק כבד ונוכחותם אצלנו תהווה גורם מרתיע מזימות תוקפניות. הרגשתנו שמגיעה לנו בעניין זה תשובה חיובית. שנית, הרובים האנטי־טנקים ללא־רתע חיוניים לנו במספר יותר גבוה מאשר אושר. לגבי שתי בקשות אלה לא יוכל איש לטעון שהגזמנו בגודל התביעה. שלישית — הצד הכספי. בקשתנו שייעשה מאמץ של רצון טוב לחפש כל דרך אפשרית במסגרות הכספיות ברשות ממשלת ארצות־הברית בשטח עזרה כספית לרכש למדינות ידידותיות כדי שתוקל עלינו השגת הנ״ל. אנו יודעים כי בקשתנו כפולה, גם נשק וגם עזרה כספית. הבעיה הכספית לא עלתה עד כה בארצות־הברית דווקא מפני שלא הגענו להסכמה אמריקנית להענקת נשק. אנו יודעים גם שלדאלס אין כיום שום אשליות על נאסר והמצב באזור. הוא יודע מצבנו. קיבלנו איגרת סובייטית נוספת.[2] אין אנו רועדים ולוקחים אותה יותר מדי ברצינות אך בכל זאת לעם קטן לא נוח לקבל איגרות כאלה ממעצמה גדולה ומאיימת שסוכניה נמצאים בקרבתנו. והנה נאסר, אחרי החלטת העצרת ולמרותה, נאם דווקא נגד ישראל וכאשר דאג [האמרשלד] עדיין באזור. נאסר סיפר למנהיג ההודי נאריאן[3] המבקר אצלנו שאמנם הוא בעד יישוב בעיית ישראל בדרכי שלום, אך יוכל ״לטפל בה״ רק לאחר שיאחד כל מדינות ערב, וודאי לא עכשיו כשצבאות זרים נמצאים כצבאות כיבוש בעולם הערבי. אם נהיה חזקים ישרור שקט בין ערב וישראל ולא נותקף אלא אם כן ברית־המועצות תחליט להפעיל תוקפנות ערבית נגדנו. ואז חשוב שתדע ברית־המועצות שגם אנו נוכל לזכות בעזרה ממשית של מעצמה גדולה. בינתיים כל תוספת כוח לישראל מרתיעה ובזה תרומה לשקט.

הוחלפו דעות על שליחות דאג באזור ועל המצב במזרח הרחוק. הבטיח מיד להבריק תוכן השיחה לקראת שיחת אבן־דאלס.[4]

מאה״ב

2. ראה מס׳ 355.
3. ג׳ נאראיאן, מנהיגה הראשי של התנועה הסוציאליסטית בהודו.
4. ראה מס׳ 215.

215

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W313

נוסח נכנס: 130.09/2313/6

ואשינגטון, 10 בספטמבר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית.

שיחה עם דאלס, [ב]השתתפות הרצוג, רוקוול, המילטון.

אמרתי שאני מעריך כמה הוא שקוע במשבר המזרח הרחוק.[1] יש דעות שונות על הכרה בסין אך תקוות המדינות שוחרות השלום היא שיושג פתרון בשלום ולא בכוח. משבר זה אינו חייב להביא לידי אדישות או הפגת הערנות לגבי המזרח התיכון שלא פסק להיות אזור מתוח ביותר.

בסקירה על מצב המזרח התיכון וישראל הדגשתי:

א) אין לשנות ההערכה המשותפת שהגענו אליה לגבי כוונות נאסר. עקב ההתערבות המזוינת של המערב ונטיית כמה גורמים באזור לזקוף גבם ולנקוט עצמאות כלפי קע״ם נכנס נאסר לשלב של התאפקות תכסיסית בכמה שטחים. אינו דוחק הקץ בירדן וקשה לו לפעול ביעילות בלבנון כל עוד נשארים צבאות ארצות־הברית. סעודיה לא הצטרפה לקע״ם ויש לו קשיים בסוריה ובסודאן. הדיון באו״ם ריכז זרקור בין־לאומי בתככיו ושיטות הסתתו. התכסיס שלו עכשיו הוא להעמיד פנים של שקט ושלווה עד יעבור זעם ובינתיים להתבצר בכמה עמדות מפתח. אך מה שכתבו המזכיר וראש הממשלה בחילופי מכתביהם על נאסר ומגמותיו קיים ושריר במלוא היעילות.

ב) אפילו בתקופה זו של ״הפוגה״ יחסית אין נאסר נרדם. הנה הוא לוחץ — כנראה בהצלחה — להעביר עיראק להזדקקות לנשק סובייטי ומדריכים מצריים. הוא לוחץ על הצטרפות תוניסיה ומרוקו לליגה (מניתי הסכנות שבהצטרפות זו).[2] הוא נמנע מלשתף פעולה עם האמרשלד ולכבד את דברי החלטת העצרת.[3] מבחינה תכסיסית היה נכון מצד העצרת לקשור אותו בהתחייבויות הנמלצות של ההחלטה ההיא אך הספקנות שהבענו בשעתו לגבי הפער בין המילים והמעשים מתאשרת. בינתיים חזר נאסר לנושא הישראלי בנאומיו המורעלים.

ג) לכן המסקנות המשותפות לארצות־הברית ולישראל הן בדיוק אלה שגובשו בחילופי המכתבים.

215

1. הכוונה למתיחות שנוצרה כתוצאה מהפגזת כוחות הרפובליקה העממית של סין על האי קמוי השייך לרפובליקה של סין (טייוואן) בספטמבר 1958.
2. ואכן, שתי מדינות אלה הצטרפו לליגה הערבית ב־1 באוקטובר 1958.
3. החלטת מושב החירום של העצרת הכללית של האו״ם לדיון במשבר במזרח התיכון — מס׳ 55.

(1) חיזוק המדינות בפריפריה המוכנות לעמוד בפני נאסר.
(2) אי־כניעת המערב בלבנון ובירדן.
(3) חיזוק ביטחון ישראל כהרתעה היעילה ביותר נגד הרפתקנות פאן־ערבית.

ד) בהקשר השלישי עוררתי כמה בעיות ותביעות:

(1) השגת טנקים בצרפת בעידוד ארצות־הברית כדברי שרת החוץ ללאוסון.[4] ציינתי סכנה שתוך כדי חיזוק ירדן כאילו נגד נאסר ייווצר פער מסוכן בין ירדן וישראל בעיקר בשטח השריון.
(2) הגדלת מספר התותחים ללא־רתע.
(3) הקלות כספיות.
(4) הבטחת תזכיר לראונטרי על כמה בעיות אחרות (הליקופטרים, ציוד אלקטרוני, וכו').

ה) לאור שיחתי עם דילון מחר[5] לפתיחת המשא־ומתן הכלכלי לשנת 1959–1958 הבעתי תקווה שתישמר הרמה שהגענו אליה אשתקד בהוספת עזרה למפעל הירדן שאנו מוכרחים להתחיל בו עכשיו.

ו) הבעתי תקווה שיקום שיתוף פעולה בינינו בעצרת הבאה בענייני המזרח התיכון. לא שינינו דעתנו כי אין לחטט בבעיות ישראל–ערב כל עוד אין הערבים מוכנים לשלום. מאידך רצוי שארצות־הברית וידידיה ידגישו ביתר שאת את תמיכתם בשלמותן ועצמאותן של מדינות האזור הערביות והלא ערביות ובתוכן ישראל. הנה סיכום תגובותיו כלשונן:

Nasser. Apparently Nasser has not been in happy frame of mind lately.

I do not know to what to attribute it — whether he has been eating some bad food or whether there are fundamental causes. Perhaps U.S. U.K. actions have slowed down his program, and some countries in area are encouraged to attach conditions make qualifications which are irritating to Nasser. He has expressed great resentment about the arms arrangement we made with you (I expect you would wish arms quantities was as large as he pretended it is). He certainly seems to be shifting Arab attention to Israel and swinging it back on his reticence. He may be doing this because his other inferences are not proving as adequate as he had hoped.

4. ראה מס' 214.
5. לקראת שיחה זאת הבריק אשכול לאבן כדלהלן: "בשיחתך היום עם המזכיר תעשה כל מאמץ להחדיר ההכרה שאנחנו צריכים להשקיע החל מהשנה 30 מיליון ל"י כל שנה לפיתוח מי הירדן. אם לא נתחיל השנה תהיה זאת מכה חמורה לכל כלכלת הארץ ולביסוס המתיישבים שעלו בשנים האחרונות על הקרקע. (ראה אשכול אל אבן, TNW685, 10.9.1958, 130.09/2312/11.) בנוסף לדברים שאמר כאן העלה אבן את הנושא גם בשיחה עם דילון. סוכם כי ישראל תציע בקרוב הצעות על־פי כל סעיפי הסיוע ויתקיים דיון יותר מפורט. (ראה אבן אל משרד החוץ, W321, 11.9.1958, 130.09/2313/6.) ראה גם מס' 218.

Hammerskjöld. Hammerskjöld's visit[6] has not been nearly as successful as he had hoped, in terms of getting dependable commitments from Nasser on radio propaganda etc., or establish in a fairly important way U.N. presence in area. There is some evidence that good will that Fawzi talked about at the U.N. is not going to come about quickly. Hammerskjöld, who worked closely with Fawzi and has confidence in him, may be disappointed. Either Fawzi let him down, or Nasser used Fawzi at U.N. and is not following up. I do not think we shall get from the U.N. Middle Eastern resolution what optimists hoped. We will get something on lines you indicated — focus attention on Nasser, which must slow him down, and fact that others in Mideast now feel they can bargain with Nasser without unconditional surrender. Basic problem of Nasser still remains and will not be solved by Hammerskjöld. Probably it will be useful at Assembly to emphasize that the problem is still with us and can not be regarded as finished.

Dulles: I would like to ask what your people think we should do to avoid Sovietization of Iraq. Baghdad has asked us to renew arms agreement.

Eban: Probably this is same tactic as with Egypt in 1955. They will have your word start demands and if you reject them they will say Soviets offered them everything.

Dulles: I am inclined to agree but would welcome your government's advice what we should do in Iraq.

Eban: Recalled our well known position on arms and promised immediate reply on what we think U.S.A. can do.

Dulles: I cannot give an answer today on the military question and proposals you have raised. I will now examine your proposal further and be in touch with you. (reference was to tanks from France)

Jordan. *Dulles*: I don't think we see very clearly future of Jordan.
It is a very difficult problem. I suppose after Hammerskjöld's return we will have to begin hard thinking. We cannot go on indefinitely pouring in funds. The mutual security funds have been cut back this year, and therefore we will have to cut back on aid to countries. And now we have emergency situation in Jordan and Formosa, and we cannot continue to give funds on an emergency basis.

Jordan water. Dulles asked Rockwell if work has begun on Yarmuk and Rockwell said yes.

6. בין 27 באוגוסט ל־12 בספטמבר 1958 ביקר האמרשלד בעמאן, ביירות, קהיר, בגדאד וירושלים כצעד ראשון לביצוע החלטת עצרת האו״ם מ־21 באוגוסט בה נאמר כי ״המזכ״ל מתבקש לנקוט, תוך התייעצות עם הממשלות הנוגעות בדבר, ובהתאם למגילת האו״ם, בסידורים מעשיים אשר יסייעו לקיום כהלכה של עקרונות המגילה לגבי לבנון וירדן, ויסייעו לפינוים המהיר של הכוחות הזרים משתי ארצות אלה.״

Dulles and Eban summed up that memorandum would be submitted to Dillon and considered.

בסוף השיחה עיכב אותי דאלס כדי להסביר עמדת ארצות־הברית במשבר המזרח הרחוק. דבריו מועברים אליכם בבלדר.[7]

אבן

216

שיחת גולדה מאיר — ג'"פ דאלס (בניו יורק, ב־2 באוקטובר 1958)
Meeting: G. Meir — J.F. Dulles (New York, 2 October 1958)

דין־וחשבון סטנוגרפי: Stenographic Report: 130.02/5935/33

Meir: The prime minister asked me, and I associate myself with his message, [to say] how pleased we are about the development of relations between our two governments over the past year. We are happy to observe there are no basic differences between our two governments on matters relating to the Middle East.

Dulles: The troubles and difficulties we have been through of late have brought us closer together in understandings. The precedent created by our action in Lebanon and by the British action in Jordan represents a practical demonstration of what we have always believed but which is now apparent to all, that under comparable circumstances or, in the event of an unprovoked attack on you, you could expect the same reply from us that the Lebanese government received. This is most important as it should give you a sense of security and should serve as a deterrent in relation to others.

Meir: No doubt your stand has given encouragement and in addition has convinced Nasser and others that they cannot ignore the fact that this happened and it could happ[en] again. We cannot say that all the problems in the area are solved by any means.

Dulles: The situation is still very disturbing. As I think the president made clear, we never had hope (maybe we had hope but not expectation) that our response to the Lebanese appeal would solve the problems of the area. We

7. הדברים לא נמצאו.

did however have in our mind two points: if, when a friendly nation is threatened from without in circumstances such as those prevailing in the Lebanese situation, we would turn a deaf ear to its appeal, all our friends in the Middle East and throughout the world would be deeply disturbed and distressed. If we would not reply to such an appeal, many nations might seek to make accommodations of expediency. It was most important to avoid this. By setting forth the example of response we would keep alive the willingness and desire on the part of nations to maintain their independence and to feel they could do so. I told the congressional leaders at the time that our action in Lebanon might not solve the problems in the Middle East, and in a sense might make them-even more difficult, but if we refused to act the situation in the world would be impaired. This situation in the Middle East has not cleared up. I think that external pressure on Lebanon has declined, but this may be because the new government of Lebanon is more sympathetic to these pressures. However it is a fact that Lebanon's international situation is better than it was. In the case of Jordan, the situation is more precarious because of the violent propaganda from without and the blockade surrounding it, which is continuing. We were informed of a promise Nasser gave Hammarskjöld that he would find an appropriate occasion, such as Shihab's inauguration, as a date to lift the blockade, but this has not taken place.

(*Rountree*: Nasser said in the past forty-eight hours that he would lift the blockade when U.S and British troops withdraw. But Hammarskjöld is continuing to work on this and has certainly not given up hope.)

[*Dulles*:] I do not think any change has taken place in the goals and objectives of Nasser.

Meir: No doubt Nasser's blue-print continues. It is not clear whether he will act in Jordan, the Persian Gulf, in Sudan – but it is clear that he has no intention to concentrate himself on a constructive program for Egypt and Syria. The fears of Israel thus remain the same Our contact with other countries in the area show that all have been encouraged by your action in Lebanon and the British action in Jordan. Our situation is different from that of other countries, As you said in your letter to the prime minister, it is essential that Israel be strong enough to withstand attack. What you said about the Lebanese precedent in relation to Israel is most encouraging. In our case what is to be expected is an attack from without and not suppression [subversion?], and something must be done as a means of deterring attack. I come back to the question of a public statement on the territorial integrity and political independence of all countries in the Middle East. We have never said that this should apply to Israel only, and all we ask is that Israel should be clearly included. I think you said in your letter to the

prime minister that Khrushchev does not want war.[1] Therefore the question of deterrence is so important. We are very appreciative at your considering means whereby Israel could withstand attack and that there are studies on the various ways to ensure this. In addition we would appreciate it if you could look into the question of a public statement for the purpose of deterrence. The borders are relatively quiet but there is basically no change in our security situation and therefore our problem remains the same. In our contact with various countries in the area we find that they look on Israel also as a factor for their strength. If you agree, I would like to take up the question of arms.

Dulles: Certainly I agree, although I am not a great expert on details. Rountree and Rockwell are much better informed. We have made some important exceptions to the policy we have had until recently and have departed somewhat from our earlier position that the U.S. would not be an appreciable supplier of arms, that you would get the arms elsewhere, and that we would concentrate on economic aid. In the light of the situation we made some exceptions. I cannot say the basic policy has changed. It still stands and we do not want to become important suppliers of arms. We prefer you get them elsewhere and that our aid be in economic matters. Where we have made exceptions we want them to be regarded as exceptions and not as the rule. This is our broad policy. As far as details go, I will listen respectfully but am not qualified to discuss them. I have been preoccupied with the Far Eastern situation and the question of our troops in the Middle East, and I did not manage to be briefed before this conversation.

Meir: You surely realise that we would be happy if there were a change of policy. In your letter to the prime minister you talk of strengthening Israel, and for this we need arms. If your policy is economic aid, – well, we could go on, but some weapons are only available here and by giving them this is a precedent for other countries. We appreciate your talk with Secretary Lloyd.[2]

Dulles: As a result of this talk I understand they are making tanks available to you.

Meir: Secretary Lloyd told me the decision would depend on his Talk with you. On tanks I wish to say that the Egyptians, Syrians and Jordanians have

216

1. ראה מס' 37.
2. בעקבות שיחה זאת הסכימו הבריטים לספק לישראל 55 טנקים מסוג סנטוריון. על הפרשה ראה מס' 306, והערה 2 שם.

a thousand tanks of high quality. We have nothing coming near this. When we press for 200 tanks, you must take this as the minimum. It is quite probable that Iraq will begin to be supplied by the Soviets. It is impossible to get from the British 200 tanks. They are giving us 55. That is only one source. Both France and Italy are prepared to release the Patton tanks, but cannot do so without the green light from you. There is the additional problem of financing. We asked for your tanks because they could be moved without payments. Now that the British have consented, this means a cost of $8 to $10 million – a difficulty with which we cannot cope ourselves.

Dulles: You face a major policy decision. I do not know what it is. Perhaps you have not made it. I do not believe it is practical for you to try to match military power with the surrounding Arab States. They have inherently far more than you can produce, certainly in numbers. Just what military doctrine are you preparing to implement? I am not clear. I am not critical of you because we ourselves find difficulties in getting from our military people a clear description of what are the needs for various countries

Meir: We do not mean to match tank for tank and plane for plane, but we want to match the Arabs in quality. If they have 1,000 tanks, we should have 200 of the same quality.

Dulles: Why 200 instead of 100?

Meir: Our military people say this is the minimum in order to have military ability. When they come down to 200, they say this is against 1,000, and the Arabs will increase the number of their tanks. If we say we must have 2 submarines, this is against 6 submarines which the Egyptians have. It is absolutely necessary to match the Arabs in quality. We think our people can do a better job than the Arabs but they must have arms of the same quality. Our two problems are: finance and additional tanks. Then there is the question of other items in the memorandum submitted by Ambassador Eban, to some of which you have agreed while on others we still await your decision.

Eban: We have had discussions with Mr. Dillon and Mr. Rountree. Can we expect that account will be taken of our burden in terms of U.S. economic aid? If the answer is positive we have certain proposals relating to the frameworks of the Development Loan Fund, Special Assistance and Surplus Foods. If I may suggest, what is required is a general policy in this matter which could be studied in detail. Moreover, in this way the matter would be unobtrusive.

Dulles: I don't know what the precise situation is in this respect. Funds available from Congress have been very substantially cut down this year and there have been two abnormal drains – for Lebanon and Taiwan. We would like to get Congress to give us supplemental funds for such purposes. I

imagine there are many programs. After hearing what you say I cannot give an offhand reply as I am not sufficiently versed. I hoped to have time in advance before this conversation, but I was kept with the president. All I can say is that I have listened respectfully and will go into the situation again from the standpoint of policy and resources.

Meir: The question of the tanks is immediate. We have to pick them up in London.

Eban: We are the only free country in the world which has to pay for all you think we should have.

Dulles: I think while this is technically correct we have had in mind in the past the fact you alluded to, that if in fact you got money in one pocket it would leave the other pocket less depleted. Bearing this in mind, we have done more than we might have done.

Rountree: We always had this in mind in determining the aid.

Eban: Perhaps I could summarise what our concrete proposals are. We need same $20 million over and above the regular aid.

Meir: The Egyptians are pouring *in* enormous sums into Sudan.

Dulles: It seems to me that these funds come from the Soviet Union. I cannot imagine they are indigenous moneys. In the old days Saud made lavish contributions, but Egypt never had money. Now Saud is bust, so Egypt must get its money elsewhere. Nasser is accumulating headaches. You cannot pursue a policy like his without doing so. His prospects are not all rosy. The relationship with Syria is very difficult.

Meir: When Nasser has difficulties we know how he will try to solve them through external action.

Dulles: I have always felt that he is the kind of man who cannot halt and cannot be satisfied with what he has. In order to be the hero of his book he has to have external gains.

217

א׳ אבן אל משרד החוץ

A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W390

נוסח נכנס: 130.09/2313/6

ואשינגטון, 19 באוקטובר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, עבור קומיי; אישי; נשק.

את שיחתו אתי ביום ו׳ פתח ראונטרי בהודעה חגיגית שברצון מחלקת המדינה לסכם את ההתקדמות שהיתה עד כה. בסוף יולי הוגשה לה רשימת פריטים שישראל דורשת להשיגם.[1] מאז הסכימה ארצות־הברית:

א) לשחרר מאה תותחים נ״ט ללא רתע עם סידורי אשראי מיוחדים.[2]

ב) להמציא רישיונות לזחל״מים ולקשר אלקטרוני ככל שישראל תבקש וכן לשחרר המשאיות .I.M.G.

ג) לאשר מסירת 60 מקלעים נ״מ ואלף מכונות ירייה בראונינג והפגזים והתחמושת שביקשנו.

ד) עכשיו בדקה מחלקת המדינה עניין 20 ההליקופטרים שביקשנו והחליטה לשחרר אותם. לא ברור לה מה משלושת סוגי ה־military configuration דרוש לנו אך אם נבהיר — ניענה.

ה) ממשלת ארצות־הברית לא יכלה לספק טנקים אך נתקיימה שיחה בין דאלס ולויד וממשלת ארצות־הברית מרוצה מכך שבריטניה מקבלת על עצמה להושיט לישראל העזרה החשובה הזאת דהיינו, אספקת 55 סנטוריונים.[3]

מגמתו בהקראת סיכום ההסכמים מעל הכתב היתה די ברורה דהיינו, לרמוז כי חל כאן תהליך של היענות ולא של סירוב להבטיח צרכיה הביטחוניים של ישראל. הבעתי את הערכת ממשלתי אך הוספתי שדווקא משום שיש הסכמה עקרונית חשוב שנתמיד עד שנמצא את האפשרות הכספית לממן את כל ההזדמנויות שנפתחו לנו עכשיו.

אין ממשלת ארצות־הברית רוצה לספק לישראל כסף המיועד במישרין לקניית הנשק האמריקני והבריטי הנ״ל. מאידך היא נוהגת תמיד בבואה לקבוע את רמת הסיוע הכלכלי למינהו להביא בחשבון את ההוצאות המוטלות על ישראל לביטחונה וכך תעשה השנה.

מכאן עברנו לבירור הכלכלי המתואר בשלי 391.[4]

אבן

217

1. ראה מס׳ 210.
2. ראה מס׳ 213.
3. על ההיבט הבריטי של הפרשה ראה מס׳ 306, 312.
4. מס׳ 218.

218

א׳ אבן אל משרד החוץ
Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W391
נוסח נכנס: 130.09/2313/6

ואשינגטון, 19 באוקטובר 1958

סודי-לנמען בלבד

קומיי; סיוע כלכלי.

בשיחתו אתי ביום ו׳ בהשתתפות הרצוג, שלמון, המילטון,[1] אמר לי ראונטרי שהמזכיר בדק את הסיכויים להגדלת העזרה לאור השיקולים המיוחדים שהבאנו בפניו.

המצב מסוכם כדלקמן:

סיוע מיוחד:[2] לרגל הצמצום החמור בתקציב זה אין אפשרות לעבור על הרמה שנקבעה אשתקד כלומר 9.5 מיליון.

תכנית ״דל״ף״.[3] קיימת אפשרות של הגדלה לאור השיקולים שהבאנו אך אין להחליט במפורש עד שיבוא דילון. כוונת הממשל היא לחלק את קרן ״דל״ף״ עכשיו ולתבוע מהקונה רק הקצבה נוספת בינואר ולכן הגדלת התכנית הישראלית אינה בלתי אפשרית.

תכנית עודפי המזון. שם רואה מחלקת המדינה אפשרות ל־Review ישיר ומידי שיקל על ישראל ישירות בנשיאת העול הכספי המוטל עליה. יש אפשרות לשחרר אותנו מכמחצית ההוצאות בדולרים שהיינו חייבים להוציא על־פי התכנית הקיימת לעודפים וכן ניתן לדון בהגדלת התכנית בכללה. על־פי בקשתי בא המשך לשיחה הזאת בהתייעצות בין שאו ושלמון.

מתברר כי מחלקת המדינה חושבת על עזרה בשני כיוונים: (א) הסכמה ל־waiver כלומר נשוחרר חלקית מההתחייבות המשפטית הקיימת להוציא 12 מיליון בדולרים בשוק הרגיל כדי לזכות בעודפים ומחלקת המדינה תספק לנו הסחורות בעודפים (צעד זה נעשה עד כה רק למען הודו. על־פי ההסבר המוצע נוציא רק 5 עד 6 מיליון בדולרים כלומר ישוחררו לנו 6 עד 7 מיליון במזומנים וממשלת ארצות־הברית תספק את אלה מעודפיה. (ב) אם יסכים משרד החקלאות תמליץ מחלקת המדינה על תכנית עודפים ל־38 מיליון. קודם דיברו אתנו על 30 מיליון ואחרי שיחתו אתי עלה בנסון עד 35 מיליון.

גם (א) וגם (ב) לעיל טעונים אישור שר החקלאות. אם יתגשם הסדר זה על־פי התכנית שהגשנו תהייה התוצאה תוספת 6 עד 7 מיליון דולרים לכיסנו נוסף למה שנוכל לסחוט מתכנית ״דל״ף״ מוגדלת.

218

1. ראה מס׳ 217.
2. סיוע מיוחד — Special Assistance — מענק הניתן במזומן ללא צורך להחזיר.
3. מלווה באמצעות הקרן לפיתוח בין־לאומי — Development Loan Fund.

עד סוף שבוע זה אקווה למסור על התגשמות הסיכוי הנ״ל לתוספת ול־waiver במסגרת תכנית העודפים. סיכוי הגדלת ״דל״ף״ עם סידורים רצויים ל־liquidity יובהר רק אחרי שוב דילון בסוף החודש.

אבן

219

משרד החוץ אל נציגויות ישראל בפאריס, לונדון, רומא ואנקרה
Ministry of Foreign Affairs to the Israel Missions in Paris, London, Rome and Ankara

מברק מוצפן 299
נוסח יוצא: 130.09/2378/8

ירושלים, 4 בנובמבר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

לשגריר.

באקסטר העביר לשרת החוץ איגרת מאת דאלס בה הוא מוסר שהמצרים הביעו במחלקת המדינה דאגה רבה בקשר לדברי ראש הממשלה לכתב ״סאנדיי טיימס״.[1] המצרים מפרשים דברים אלה, בצירוף ידיעות שקיבלו בדבר גיוס כללי בישראל, כהוכחה לכוונת ישראל ליזום פעולה צבאית בירדן. דאלס ממשיך שמחלקת המדינה אמרה למצרים שאין שום ידיעות המאשרות גיוס כללי בישראל ואין הם יודעים על שום כוונות ישראליות לפעולה צבאית נגד ירדן. נדמה לנו, לאמריקאים, שמה שנחוץ בקשר לירדן הוא שכל הנוגעים בדבר יימנעו מכל פעולה שעלולה להפריע למצב הקיים. לדוגמא, ארצות־הברית מעוניינת בביצוע מלא של החלטת עצרת או״ם מה־21 באוגוסט.[2] ידועה לכול התנגדותה החזקה של ארצות־הברית לתוקפנות במזרח התיכון מצד מדינה כלשהי נגד רעותה. ארצות־הברית בדעה

219

1. ב־26 באוקטובר התפרסם ב״סאנדיי טיימס״ הלונדוני ריאיון עם בן־גוריון. ראש הממשלה אמר כי יש למנוע כניסת כוחות מצריים או עיראקיים לגדה המערבית. אם יחול שינוי במצב בירדן, על האו״ם להבטיח ולהשגיח על פירוז הגדה המערבית. הוא הדגיש גם את הצורך במתן ערובה מצד המעצמות לגבולותיה הנוכחיים של ישראל ודרש מהאו״ם וממשלת ירדן להפעיל את סעיף 8 בהסכם שביתת־הנשק ישראל–ירדן. איגרתו של דאלס, מהתאריך 31 באוקטובר, מובאת במלואה ב־FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 45, p. 106; בטיוטת תשובה שחיבר קומיי, מצוין שישראל אינה יכולה להקל ראש בתעמולה הפרובוקטיבית המצרית הנתמכת בידי הסובייטים, למרות שהמצרים יודעים שאין ממש בטענותיהם. לפיכך ישראל סבורה שיהיה זה מן המועיל אם ארצות־הברית והאו״ם יבהירו שהתנהגות זאת אינה עולה בקנה אחד עם החלטת האו״ם מ־21 באוגוסט, שדאלס מאזכר אותה. גולדה מאיר, שראתה את הטיוטה לפני שיגורה, הסתייגה מעירוב האו״ם בעניין. ראה טיוטה, 4 בנובמבר 1958, 130.23/3089/10. התשובה הישראלית בנוסחה הסופי (שלא נמצא בתיקי משרד החוץ) הוגשה למזכיר המדינה בפגישתו עם אבן ב־23 בנובמבר — ראה מס׳ 222.
2. החלטת מושב החירום של העצרת לעניין המשבר בלבנון — ראה מס׳ 55.

שחיוני ליצור שקט על מנת שהבעיות היסודיות של האזור תגענה לפתרון. דאלס ממשיך ומניח שממשלת ישראל יודעת תגובת עיתונות קהיר לריאיון "סאנדיי טיימס". "חשבתי שתתענייני ללמוד עמדת קע"ם הרשמית כפי שהובעה בפנינו וכן תגובתנו אנו למצרים."

שרת החוץ אמרה שנפח תפוצת השקר מתחיל להדאיג. אין להניח שאין כוונות מאחורי הרעש הזה. בודרוב והרוסים יודעים שלהד"ם. ראש הממשלה אמר שאנו דווקא מעוניינים בקיום הסטטוס קוו ורק אם יבוא שינוי ביזמת מישהו אזי פירוז הגדה הוא פתרון רצוי. אין כלל קשר הגיוני בין זה לבין המסקנה בדבר כוונות תוקפניות מצדנו אלא אם כן יש כוונה מדינית מוסתרת. הביעה הערכה שמחלקת המדינה ענו למצרים כפי שענו. ה"פוריין אופיס" הבריטי הכחיש השקרים רשמית והיה מועיל לו מחלקת המדינה היתה מודיעה על־ידי דוברה או אף במישור יותר גבוה שלהד"ם. חשוב שידידי ישראל הרבים בארצות־הברית הדואגים לשלום המזרח התיכון והעולם ידעו ממקור רשמי שאין שחר לדברים. כמו כן היתה הודעה כזו משפיעה במידה מסוימת על מוסקבה. שרת החוץ בטוחה שהודעה כזו תוכל להתבסס על דוחות השגרירות כאן ובאקסטר אישר זאת. לדעת שרת החוץ אפשרי שאחת משתי כוונות או שתיהן יחד מוסתרות מאחורי מבצע זה. או שנאסר רואה הזדמנות לפעולה בירדן עם צאת המלך לחופשה ומכין תמונה שלפיה תהיה פעולתו בחינת הצלת ירדן ועמה והוא יהיה גיבור. שרת החוץ העירה שיציאת חוסיין לחופשה היא משגה פנטסטי במצב הנוכחי. כוונה שנייה יכולה להיות שברית־המועצות רוצה להופיע כמצילת עמי ערב מכוונות האימפריאליזם המערבי וישראל ולכן יוצרת סכנות שלמעשה אינן קיימות. אפשרי גם שנאסר זומם "להציל" ירדן מפעולה עיראקית, אשר אם תבוא לא תהיה לו כלל נוחה באשר נוסף לבליעת ירדן על־ידי עיראק תעודד גם יסודות סוריים בלתי מרוצים מן המצב הנוכחי לחשוב על איחוד הרבה יותר טבעי עם עיראק תחת האיחוד עם מצרים. שרת החוץ הוסיפה שקראה לשגריר הסובייטי למחר כדי לדבר אתו בעניין זה.[3] כמו כן עומד ראש הממשלה להשיב בכנסת לשאילתה בעניין תעמולת הכזבים המצרית־סובייטית.[4] שרת החוץ שאלה אם יש לבאקסטר ידיעות על ירדן. ענה שלמרות שאינם מחייבים יציאת חוסיין לחופשה הרי יש אופטימיות זהירה לגבי המצב אפילו ימשיך חוסיין לעמוד בסירובו לבטל או לדחות יציאתו. ריפאעי אינו פופולרי אך לאחרונה הצליח במידה מסוימת להחליש גורמי האופוזיציה. לא שמעו לאחרונה על תכניות בדבר הרחבת הממשלה. באשר למצב בעיראק העירה שרת החוץ שמעניין לראות כיצד ברית־המועצות מעוניינת בעיראק עצמאית מנאסר ומנצלת אותה כשבט חובלין נגד פרס ושטחי המפרץ הפרסי כשנאסר משחק אותו תפקיד נגד אפריקה.

המשרד

3. דיווח על שיחה זאת, שבה התחמק השגריר מתשובה עניינית, והבטיח לדווח לממשלתו, ראה במברק חוז"ם 303, אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 130.09/2378/8.
4. ב־3 בנובמבר 1958 השיב בן־גוריון לשאילתה בנידון. לגבי ברית־המועצות אמר שיש לה כל האמצעים לדעת מה מתרחש בישראל, ואין להעלות על הדעת שממשלתה אינה יודעת כי הבדותות והעלילות המופיעות מזמן לזמן בעיתונות הסובייטית נגד ישראל אין להן כל שחר. אשר למצרים, אמר, כי הכת הצבאית השלטת סבורה כנראה שמסע השקרים נגד ישראל יעזור לה בחתרנות שהיא מנהלת בכל ארצות ערב. (ראה **דברי הכנסת**, מושב רביעי של הכנסת השלישית, כרך XXV, עמ' 147.)

220

י' הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W474

נוסח נכנס: 130.09/2313/7

ואשינגטון, 8 בנובמבר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

אבן,[1] מחלקת ארצות־הברית; אישי.

מציע לשיקולך שלפני צאתך תיוועץ לגבי המחשבה הבאה. ביולי שאל דאלס מה נעשה אם המשטר בירדן יתמוטט והשבת לו כפי שהשבת.[2] לכך הוא לא הגיב וכל ניסיונותי[נ]ו באותם הימים להציל משהו מפי הפקידים עלו בתוהו. העניין התעורר מחדש בקשר לתעמולה המצרית והפעם בתוך דברים כלליים הבליע ראונטרי (שלנו 410)[3] כי "עמדת מחלקת המדינה ידועה והיא שהיא מתנגדת לתוקפנות נגד ירדן מכל צד שהוא". בעקבות הודעה זו שלח דאלס איגרת (שלכם 250)[4] שבה מבקש "שכל הנוגעים בדבר יימנעו מכל פעולה העלולה להפריע למצב הקיים". לכאורה הרי שתי ההודעות הללו מתייחסות גם לפעולה מצדנו במקרה של התמוטטות המשטר בירדן אם כי בהתפתחויות מסוימות אין לדעת איך האמריקנים יפרשו אותן.

המחשבה היא שאיגרת המזכיר נותנת הזדמנות לתשובה באיגרת בה ייאמר שאנו סומכים ידינו על הודעתו נגד שינוי בסטטוס קוו בירדן ופעלנו (על־ידי הסכמתנו לטיסות) ונפעל לקיומו. עם זאת לרגל מעמדנו הביטחוני החמור אנו מוכרחים לדון באפשרות שהמשטר יתמוטט וכוחות נאסריים יתפסו השלטון. בקשר עם כך אנו חושבים שאפשר למנוע פגיעה בביטחוננו לפי ההצעות שהעלה ראש הממשלה ב"סאנדיי טיימס".[5] אנו מבקשים לשמוע תגובת המזכיר. לאחר הגשת האיגרת תבקש פגישה עם המזכיר לשם דיון בתכנה.

תגובת המזכיר עשויה להיות — (א) שאינו יכול להשיב על עניין היפותטי. (ב) להימנע מתשובה. בשני המקרים לא ישתנה מעמדנו לרעה לקראת הבאות לעומת המצב הקיים. מאידך תהא פעולתנו אשר תהא נוכל לטעון שההרנו לממשלת ארצות־הברית דאגתנו הביטחונית וביקשנו התייעצות ובקשתנו הושבה ריקם. פנייה כזאת יכולה לשמש יסוד להמשך הדיונים עם המזכיר על צורות שונות לחיזוקנו —

220

1. אבן שהה אותה עת בישראל להתייעצויות.
2. בפגישת דאלס עם אבן ושילוח בלונדון ב־27 ביולי 1958 — ראה מס' 29, הערה 6.
3. ראה הרצוג אל משרד החוץ, W410, 27.10.1958, 130.09/2313/6.
4. ראה מס' 219.
5. ראה שם, הערה 1.

רכש סיוע כלכלי והבהרת ההתחייבויות של ארצות־הברית. דומה שהשיקול היחיד נגד הנ״ל יכול להיות שהמזכיר עלול להביע בתגובתו התנגדות לפעולה ישראלית בכל תנאים שהם, מה שעד כה לא נאמר לנו במילים מפורשות. אולם ספק אם תבוא תגובה כזאת מאחר שאיגרתנו לא תזכיר פעולה ישראלית.

הנני מציע הצעה זו ללא ידיעה ברורה של תכניותינו וייתכן שאין לה יסוד. עם זאת מכיוון שהתבטאו האמריקנים כפי שהתבטאו ומכיוון שהתפרסמו הצעות ראש הממשלה ב״טיימס״ השאלה היא אם כדאי להשאיר העניין תלוי ועומד מבחינת מגע בין ממשלות. באיגרת כמובן לא ניתן התחייבות כלשהי לגבי הדרך שבה ננקוט בתנאים מסוימים.

הרצוג

221

ד׳ בן־גוריון אל י׳ הרצוג (ואשינגטון)
D. Ben-Gurion to J. Herzog (Washington)

מברק מוצפן

נוסח יוצא: ארכיון צה״ל 230.72/894

11 בנובמבר 1958

סודי ביותר

להרצוג, שלך 474.[1]

תשקול יחד עם אבן אם נוסף על תביעת פירוז הגדה המערבית במקרה של התפוררות יש להגיד למחלקת המדינה או דאלס שני דברים: (1) לא נוכל להרשות כיבוש ירושלים העתיקה על־ידי נאסר. זהו המקום הכי קדוש; ובו היה רובע יהודי שנהרס; ויש לנו הזכות של גישה חופשית לכותל המערבי. נסכים לבינאום העיר העתיקה — בתנאים הנ״ל.

2) לא נוכל להרשות השתלטות נאסר על הר הצופים ועל הדרך להר הצופים.

ב״ג

221

1. מס׳ 220.

222

א' אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W520

נוסח נכנס: 130.09/2313/7

ואשינגטון, 28 בנובמבר 1958

ס ו ד י

מחלקת ארצות־הברית.

שיחה עם דאלס 23 דנא בנוכחות הרצוג, ראונטרי, המילטון.

בהרצאתי סיכמתי את הנושאים שנדונו בימי ביקורי האחרון בארץ כדלהלן:

י ר ד ן . מסרתי לו איגרת תשובת שרת החוץ על הפנייה המצרית לארצות־הברית בדבר האיום על ירדן כביכול.[1] הדגשתי רצוננו לראות בקיום הסטטוס קוו כאמור במשפט האחרון של איגרתנו. אם בכל זאת יתערער הסטטוס קוו על ארצות־הברית להבין היטב את עמדתנו. פה מסרתי לו העמדה של ראש הממשלה על פירוז הגדה, סעיף 8 ועל כך שלא נוכל להרשות לנאסר להשתלט על הגדה המערבית וירושלים העתיקה.[2]

מ ד י נ י ו ת א ר צ ו ת ־ ה ב ר י ת . אמרתי שניסיתי לתאר במדויק לממשלתי מדיניות ארצות־הברית בעולם ובמזרח התיכון כמודרכת על־ידי עקרון ההתנגדות התקיפה לשינוי הסטטוס קוו בכוח ברחבי עולם בין במזרח התיכון בין במזרח אירופה בין באירופה. אם נכון להניח כי מדיניות זאת היא כללית בתחולתה הרי שיש בה משמעות חשובה למדינות קטנות ובעיקר לאלה הנתונות לאיומי תוקפנות.

ה מ ז ר ח ה ת י כ ו ן . סקרתי את ההתפתחויות באזור מאז משבר הקיץ וציינתי שני תהליכים חיוביים המזדקרים לצדן של התופעות החמורות: (א) נטייה מובהקת של מדינות במזרח התיכון להתנגד ליומרות האימפריאליסטיות של נאסר (עמדת ישראל, טורקיה, פרס, חבש והתנגדות לנאסר בלבנון, ירדן, סודאן, תוניסיה, עיראק, וכן סימני אי־שקט בסוריה). (ב) העמקת היחס החיובי לישראל במערב, ובאסיה ואפריקה.

סיכמתי שיש צורך נמרץ להחיש שני התהליכים דהיינו, חיזוק חזיתות אנטי נאסריות באזור וביצור מאומץ של ישראל כערבה מרכזית ליציבות ולהרתעת תוקפנות, ובסופו של חשבון לקידום השלום.

צ ו ר כ י י ש ר א ל . הדגשתי במיוחד העומס הכלכלי. תבעתי הדרכת המזכיר

222

1. ראה מס' 219 והערה 1 שם.
2. ראה מס' 221.

למחלקת המדינה לעזור במשא־ומתן על "דל"ף" כדי שנגיע לתכנית יותר גדולה מאשתקד מסיבות ידועות שנדונו בזמן ביקור שרת החוץ.[3]

מ י ם . מסרתי לו על שיחותינו על מפעל הירדן[4] ואמרתי שנוסף על שאר התכניות הכלכליות נרצה לשתף ארצות־הברית בביצוע תכנית הירדן ושנציע בקרוב תכנית ממשית והצעות על צורת הביצוע הכספי בעזרת ארצות־הברית.[5]

תגובות דאלס:

ה מ ד י נ י ו ת ה כ ל ל י ת . הקו העקרוני של ארצות־הברית בדבר עזרה לכל קרבן של תוקפנות הוא עולמי בתחולתו. אין שום מדיניות של pick and choose. ישראל ככל מדינה אחרת רשאית לקבל עזרה בנסיבות כאלה. תמיד היתה זאת כוונת ארצות־הברית אך לאור התקדימים בלבנון וירדן הובהר הדבר ביתר שאת ויש יסוד מוגבר לישראל ולזולתה להסתמך על הסיכוי הזה לרגל התקדימים רבי המשמעות הללו.

ה מ ז ר ח ה ת י כ ו ן . מתחזק הרושם שהתערבות ארצות־הברית ובריטניה בקיץ שימשה מעין מפנה אם כי יש עדיין סכנה של זעזועים. נשארת העובדה הניצחת כי מאז הקיץ גברה הנטייה של מדינות המזרח התיכון לגרוס לאומיות נפרדת של כל מדינה ולהסתייג משאיפות נאסר להטיל לאומיות פן־ערבית מונוליתית במנהיגות על שאר מדינות האזור. אין עדיין תמונה ברורה על המצב בסודאן[6] אך נדמה כי הכת השלטת דבקה בלאומיות סודאנית ושקע"ם מאוכזבת מההתפתחות הזאת לעומת התוצאות הפרו־מצריות שקיוו להשיג אלמלא התערבות הצבא. ראונטרי אישר כי קהיר מאוכזבת מהמצב בסודאן שכן קיוותה להישגים שלא הושגו.

צ ו ר כ י י ש ר א ל . דאלס אמר שהוא מאושר שממשלת ארצות־הברית יכלה במסגרת תכנית העודפים להביא לידי תוצאות מועילות לישראל מבחינת צרכיה הידועים.[7] לגבי "דל"ף" מקווה הממשל להשיג מהקונגרס הקצבה נוספת. הדבר הזה חיוני ביותר שכן רבו הפונים לעזרה ומחלקת המדינה סובלת מקיצוצים רבים. אינו אומר דבר זה כדי למסור רושם פסימי על סיכויי ההיענות לישראל. ארצות־הברית תוסיף להיות מקור חשוב לסיוע למדינות ידידותיות ולישראל בתוכן אך היא מקווה שישראל תבין את הקשיים שבה שרויה ארצות־הברית. בסעיף זה של השיחה שאל על מצב העלייה והזמין אותי להסביר כיצד אנו רואים את המצב ארוך

3. מוסב על פגישת דאלס עם מאיר ואבן ב־2 באוקטובר 1958 — ראה מס' 216. השניים העלו בפני המזכיר את המעמסה הכספית הכבדה הרובצת על ישראל בשל הרכש הביטחוני. הועלתה השאלה אם ישראל יכולה לצפות לכך שהדבר יילקח בחשבון בתכניות הסיוע האמריקאי בעתיד.

4. ראה, למשל, שיחת אבן-ראונטרי ב־20 ביוני, שבה אמר האחרון, בתגובה לדברי אבן, כי אם השגרירות תעלה בקשה הקשורה בתכנית הירדן כאשר תבקש סיוע לפי תכנית דל"ף אזי הם יעיינו בהצעה כאשר תנוסח ותוגש. (ראה אבן אל משרד החוץ, W859, 20.6.1958, 130.09/2312/7).

5. ראה מס' 67.

6. ב־17 בנובמבר 1958 התחוללה בסודאן הפיכה צבאית. ראש הקושרים, גנרל איברהים עבוד, נטל לעצמו את תפקידי הנשיא וראש הממשלה, פיזר את המפלגות ואסר על פעילות פוליטית.

7. מוסב על החלטת ארצות־הברית להגדיל את הסיוע הכלכלי לישראל כדי שתוכל לרכוש טנקים בבריטניה — ראה מס' 217.

המועד מבחינת התעמולה הערבית המדברת כל הזמן על התפשטות בלתי נמנעת. הסברתי את התנאים הקובעים עליות וירידות בעלייה ומדוע אנו משוכנעים כי ההתפשטות האפשרית היחידה היא התפשטות היזמה הכלכלית והמדעית בתוך שטחי המדינה הבלתי מיושבים. בהגיבו על דברי בעניין המים הסתפק בציון העובדה שאנו מבטיחים להגיש תכניותינו ושאל אם הפעולה המשותפת עם בנק יציב [הבנק לייצוא ולייבוא] מאז המלווה האחרון מצליחה.[8]

אבן

223

ישיבת הסגל המצומצם במשרד החוץ[1]

Staff Meeting at the Ministry of Foreign Affairs

העתק: 130.02/4315/2

ירושלים, 1 בדצמבר 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר

נכחו: שה״ח, המנכ״ל, ד״ר כהן, מר שילוח, מר קומיי, מר פישר, מר בנצור, מר אבן, מר ברטור, מר אבנר, גב׳ הרמן, מר אליאב.

מ צ ב ה י ח ס י ם ע ם א ר צ ו ת ־ ה ב ר י ת

א ב ן: חלה החלמה מהמכה שהוכו היחסים עקב מערכת סיני. החלמה זו החלה עוד לפני משבר עיראק. לפני פרשת עיראק התרכז שיפור היחסים בשתי המגמות שהיוו את ההסכמה שבינינו לבין האמריקנים של אחר סיני: (א) חופש השייט במפרץ אילת. (ב) שמירה על תנאים מסוימים ברצועת עזה. היתה גם התחייבות נוספת, כללית יותר — להדק את תהליכי ההתייעצות. סיכומו של השלב הראשון היה למעשה החזרת המצב לקדמותו. אך השלב השני שונה למדי מהראשון. באה התאכזבות מהחזית הפרו־מערבית שעמוד התווך שלה היה עיראק. מדינה זו היתה משולבת כביכול במערכת ההגנה של המערב. תוך כדי התאכזבות זו באו כמה כיווני מחשבה חדשים. (א) להפגין נכונותן של המעצמות להגן על שלמותן של מדינות האזור. (ב) הרעיון לבצר את המדינות הנאמנות באזור. בקשר להתערבות באזור הרי ארצות־הברית הוכיחה שהוחל בביצוע הקו החדש — התנגדות בכוח

8. בפברואר 1958 אישר הבנק לייצוא ולייבוא מלווה לישראל בסך 24.2 מיליון דולארים למפעלי מים, פרט למפעל הירדן — ראה מס׳ 59.

223

1. הישיבה התקיימה ב־4 בנובמבר 1958, בעת שהייתו של אבן בישראל לשם התייעצויות.

לכל שינוי אלים של סטטוס קוו. יש כמה וכמה מדינות בעולם בהן יוצר הסטטוס קוו בעיות (גרמניה, קוריאה), אך בכל זאת יש לקיימו.

הדיונים השוטפים עם ארצות־הברית עודם נמשכים. נושאיהם: (א) אחריות ארצות־הברית במקרה של תוקפנות נגד ישראל. (ב) ביצור ישראל. (ג) עזרה כלכלית. (ד) השקפת ארצות־הברית לגבי גישתנו לחזק הקשרים עם כל מדינה באזור השוחרת עצמאות. בקשר לא׳ חזרו חגיגית על ההבטחה שהעקרונות שפעלו במקרה של לבנון כוחם יפה גם במקרה של ישראל. הביסוס החוקי — תורת אייזנהאואר שבה נאמר: שלמותה של כל אחת ממדינות האזור היא בעניינה החיוני של ארצות־הברית. נעלמה אפוא ההסתייגות שהתורה תופעל במקרה של תוקפנות קומוניסטית בלבד. אין כרגע סימנים שזה יוליך את ארצות־הברית להביע זאת בהסכם או בהודעה לפרסום, אך אין לדעת מה תעשה ארצות־הברית תחת זעזוע. בקשר לב׳ כאן אין התמונה אמריקנית טהורה. ברור שהאמברגו חוסל, נתקבלו רישיונות שונים. מתוך הרשימה שמסרנו באוגוסט, הרי 8 מתוך 10 סעיפים אושרו.[2] לגבי סעיף אחד מרכזי קיימת נכונות הן לעזור במימון והן באחריות ההחלטה, על־ידי דיון עם המעצמות האחרות המספקות. אין כיום עוררים על כך שישראל זכאית לכוח מרתיע. בקשר לג׳ ניצחון הדמוקרטים יבטיח המשך התמיכה של הקונגרס בתכניות סיוע חוץ. יש צורך עדיין לסיים את המשא־ומתן על קרן הפיתוח, עלינו להגיש תכניותינו לפיתוח הירדן. בקשר לד׳ קיימת נכונות, אך לא בקשר לגורם הערבי. כאן קיימת הפרדה ברורה בין יחסי ישראל לאומות אחרות, לבין יחסי ישראל עם מדינות ערב.

סיכום. בכל אחד מארבעת הסעיפים ניכרת התקדמות, אך באף אחד מהם לא באנו על סיפוקנו המלא. יש כמובן קולות המדברים על שידול נאסר, וקשה לדעת מה יישאר מהאווירה המשופרת אם קולות אלה יתגברו. יש לציין שתנועת העבודה האמריקנית אינה נגררת לגישה זאת. לעומת זה מצער לציין שהעולם הליברלי נתפש לנאסריזם. חבל שטרם הופיע ספר רציני שיחשוף פרצופה של תנועה זו.

שרת החוץ: אין ספק שהצלחתו של נאסר במחנה הליברלי בכל העולם היא ניצחונו העיקרי. אמנם פעלנו בחוגים אלה אך משום מה לא הצלחנו. אולי מכיוון שאנו פסולים לעדות בגלל סיני, או שמא מוטב שאחרים ידברו במקומנו. עובדה היא שאף אחת מהמדינות האנטי־נאסריות באזור אינן יכולות לעשות רושם על הליברלים. חסר אפוא דובר שישפיע על חוגים אלה, ועלינו להמשיך במאמץ לפרסם בעולם מיהו נאסר.

אבנר: שתי שאלות (א) החייבת התביעה לעזרה צבאית חינם להפוך ליעד במדיניותנו. (ב) מה חושבת ארצות־הברית לגבי מה שעלול לקרות לאחר ההפיכה בירדן.

אבן: ביחס לשאלה א׳ דומה שיעדיפו ללכת בשיטה הנוכחית. ארצות־הברית מעדיפה פעולות שאינן מרעישות עולמות ואינן מחייבות מאמץ תחוקתי חדש. יש גם המטילים ספק אם אנו נרצה סיוע צבאי חינם, שכן זה יחייב משלחת

2. ראה מס׳ 210 והערה 5 שם.

צבאית, השאלה היא אפוא אם זה רצוי. ל ש א ל ה ב׳ קשה לדעת, הכול תלוי בצורה של ההתרחשות.

א ל י א ב: אולי בכל זאת כדאי לשקול סיוע צבאי חינם, שכן משמעותו התקשרות ביטחונית. יתרה מזו, עומדת לרשות עניין זה קרן עצומה. הנה לבנון וירדן מקבלות ואין סיבה אמריקנית להוציאנו מהכלל. אין גם ספק שאפשר מסביב ליעד זה לגייס אהדה ציבורית.

א ב ן: יש צורך לשקול באיזו מידה לא עשוי סיוע צבאי להקטין הסיוע הכלכלי, כי אחרת נמצא שלא הרווחנו דבר.

ש י ל ו ח: תומך בעריכת בדיקה זהירה של רעיון הסיוע הצבאי.

ש ר ת ה ח ו ץ: מסכימה לבדיקה בשני תנאים: (א) שיהיה ברור שאיננו יכולים לקבל משלחת צבאית. (ב) שלא נצטרך להשיב בשלילה אם ישאלונו אם אנו מוכנים לקבל משלחת צבאית.[3]

ב ר ט ו ר: שואל אם ארצות־הברית תסייע לנו על־ידי תמיכה בתכניות כלכליות הקשורות בפיתוח קשרינו עם מדינות לא ערביות באזור.

א ב ן משיב: בדרך כלל כן, אך ידונו על כל תכנית לפי ערכה.

224

מחלקת ארצות־הברית אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם והשגרירות בוואשינגטון

United States Division to the Israel Permanent Mission to the United Nations and the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW906

נוסח יוצא: 130.09/2339/28

ירושלים, 13 בדצמבר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

שרת החוץ ראתה באקסטר ביום ו׳. הוא הסביר ששדר מחלקת המדינה[1] אינו מבוסס על דוחות שגרירות ארצות־הברית, שהודיעה שאין גיוס או הכנות אחרות לפעולה צבאית אך השכנים עצבניים ומחלקת המדינה חפצה להבטיח שעמדתה

3. בישיבה במשרד החוץ ב־19 בדצמבר 1958 סוכם שלא לבקש סיוע צבאי בחינם — ראה מס׳ 225.

224

1. בשדר זה, בעקבות תקריות חמורות בגבול ישראל-סוריה, שהחלו ב־3 בדצמבר 1958 (ראה מס׳ 164–165) הובעה הנחת מחלקת המדינה כי ישראל תביא את עניינה לאו״ם ולא תנקוט פעולות שארצות־הברית לא תוכל לתמוך בהן. (ראה משרד החוץ אל השגרירות בוואשינגטון, TNW905, 12.12.1958, 130.09/2312/11; נוסח אנגלי של השדר ראה ב־FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 55, pp. 127-128.) שדר דומה הועבר לקע״ם.

ברורה לחלוטין. שרת החוץ אמרה שהשדר מאכזב ביותר. הוא אומר למעשה שלא יתמכו בנו באם ניאלץ לנקוט פעולת הגנה על יישובינו — כי הרי מחלקת המדינה ודאי אינה חוששת שנתקיף סוריה סתם. בשדר נעדר משפט חשוב האומר שבאו"ם — שבו רוצה מחלקת המדינה שנמשיך להיעזר למען השלום בגבול — ארצות־הברית תתמוך בנו בכל כוחה. אי־לזאת ציטטה שיחת מרוז לפי WNT568 שלא בישרה עמדה אמריקאית תקיפה וברורה.[2] לא מובן כלל פשר הנאמר שדו"ח ראונטרי מירדן ישלים תמונת ארצות־הברית וישפיע על עמדתה במועצת הביטחון. מה ישמע בעמאן שיעזור לארצות־הברית להבין מה אירע אצלנו בשלושה לחודש? קע"ם הפגיזה 7 יישובים בחזית של 17 ק"מ. עשרות ילדים בחולתה ותינוקות בשמיר ניצלו בנס. מאז הסורים יורים יום יום ולילה לילה. איננו משיבים אש כי עד כה לא פגעו אך מה דורשים מאתנו? אנו יודעים היטב שהידרדרות המצב עלולה להיות חמורה לכן הלכנו לאו"ם כאלטרנטיבה להידרדרות בתקווה שמועצת הביטחון תפעל כפי שצריך. אך המצב אינו מעודד. פון הורן בדוחו מערבב עניינים רבים שאין להם קשר להתקפה הסורית, ויוצר רושם במועצת הביטחון ובעולם שכל העניין מסובך וייתכן וחלק האשמה על הישראלים. ארצות־הברית מהססת ומחכה לשמוע מה יאמר חוסיין. לדעתו של חוסיין אין שום קשר לעניין. בישראל איש אינו מאמין שמועצת הביטחון תשליט ביטחון בגבול. רבים שואלים מדוע הלכה ממשלת ישראל בדרך נאיווית זו. הסברנו בכנסת ובוועדת החוץ שהלכנו בתקווה קלושה ולמרות ניסיוננו בעבר, שהפעם מועצת הביטחון תפעל. והנה המצב אינו טוב. ידענו שמהרוסים לא ניוושע ודיברנו אתם פרו פורמה אך ידידינו צריכים לדבר ולפעול ברורות כדי שהשכנים יבינו שהעולם לוקח ההתקפה ברצינות ותובע שמעשים כאלה לא יישנו. מה רוצה ארצות־הברית שנעשה וכיצד היתה היא נוהגת במצב כזה ועל מה מזהירים אותנו. רק נס מנע הריגת מספר גדול של ילדים. עובדת הנס לא צריכה להיזקף לזכות הסורים. טבח כזה עלול לקרות אם לא ישימו קץ לדברים אלה. אנו לא נפגיז כפרים שלווים. אם ניאלץ לפעול ייתכן ואזרחים ייפגעו אך זו לא תהיה מטרתנו דוגמת מטרת הפעולה הסורית. ציטטה רדיו קהיר המאיים בהמשך הפעולות אך אזהרת ארצות־הברית מופנית כלפינו. חברי מועצת הביטחון מחכים לשמוע עמדת ארצות־הברית ובבירות מספר נאמר לנו שילכו בעקבות ארצות־הברית. תוצאות מועצת הביטחון ושאלת הרתעת הסורים מפעולות נוספות תלויות אפוא בעמדת ארצות־הברית. באשר למה שראונטרי יקלוט בירדן, בוודאי ייאמר לו שצריך לעשות הכול שישראל תהיה שקטה ולא תפעל וימצאו כל מיני טיעונים לכך, כולל ביטחון ממשלת ירדן. עזרנו לממשלת ירדן בעקיפין והכול יודעים שענייננו בסטטוס קוו אך לגבי ההתקפה הסורית אם ראונטרי רוצה להיווכח מה אירע אדרבא יבוא יראה וישמע אצלנו.

2. באותה שיחה, שהתקיימה ב־11 בדצמבר, ביקש מרוז מאנשי מחלקת המדינה להחיש את הדיון במועצת הביטחון בפרשת התקרית. האמריקאים השיבו שעדיף וראוי שיינתן יותר זמן לחברי המועצה ללמוד את החומר העובדתי, שאם לא כן, עלולה ישראל למצוא את עצמה מבודדת. ראונטרי, הוסיפו, יגיע לירושלים הירדנית, והם מחכים לדיווחו להשלמת החומר שבידיהם. (ראה מרוז אל משרד החוץ, 11.12.1958, 130.09/2314/7.) ראונטרי קיים בדצמבר 1958 ביקור עבודה בבירות ערביות במזרח התיכון, תוך שהוא פוסח על ישראל.

שרת החוץ הסבירה פתיחתנו באש תותחים למען חילוץ אנשינו ואמרה שכשוודים או אמריקאים במצב דומה, אנו משיבים אש כשפוגעים בנו ולא ננהג אחרת. שמא רוצים שנפנה כל היישובים כדי לפתור הבעיה בצורה זו. לשאלת באקסטר אם אנו מעדיפים החלטה שתיתקל בווטו או סיכום יושב־ראש מועצת הביטחון ענתה שאינה יודעת כרגע דעת ראש הממשלה או הממשלה אך לדעתה כל התחמקות מצד מועצת הביטחון מחשש וטו מהווה ניצחון לסובייטים. מבחינתנו העיקר הניסוח והתוכן. תיתכן החלטה חלשה ומטושטשת על־ידי כלילת בעיות בלתי קשורות להתקפה ותיתכן החלטה קצרה ברורה ותקיפה אשר משמעותה המוסרית והמדינית לא תקופח בהרבה על־ידי וטו ולמרות הווטו הערבים ידעו להעריך היעל המרתיע. כמו כן ייתכן סיכום חלש ומטושטש על־ידי בעיות בלתי רלוונטיות וייתכן סיכום ברור ותקיף. לו שדר ארצות־הברית אמר שלדעתם טוב שהלכנו למועצת הביטחון, מקווים שלא נפעל ישירות וממשלת ארצות־הברית תעשה הכול על מנת לדאוג שמועצת הביטחון תפעל כראוי, היה השדר מתקבל על הדעת. הרי הם יודעים המצב. נשק סובייטי זורם לסוריה ואם לא תהיה פעולה מדינית מרתיעה יראו בזה עידוד בעקיפין ויפגיזו שוב ויש לזכור שטווח תותחיהם יכול להגיע למקומות מאוכלסים אלפי איש דוגמת קריית שמונה. על ארצות־הברית ליצור מצב בו ידעו ערבים ורוסים שהמערב רואה פגיעת 3 בדצמבר כרצינית ביותר.

שרת החוץ נגעה דרך אגב בבעיית הנשק ומימונו והזכירה שלנו לא אופשר לקנות טנקים בארצות־הברית וגם לא בצרפת על יסוד אישור ארצות־הברית, ובאשר למימון התוספת שקיבלנו במסגרת העודפים מאפשרת רכישת שליש מהמספר המינימלי של טנקים הנחוצים לנו בעוד שלערבים אין קשיים בהשגת נשק ומימונו. אם ארצות־הברית לא תפעל במרץ להרתיע התקפות מוכרח המצב להתדרדר ולהיהפך חמור לאזור בדיוק כפי שהשדר אומר. באקסטר אמר שיבריק מיד.[3]

מאה"ב

3. לאכזבת ישראל, לא קיבלה מועצת הביטחון החלטה והסתפקה בסיכום פושר של הדיון — ראה מס' 165.

225

ג׳ אבנר אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
G. Avner to the Israel Embassy in Washington

העתק: 130.23/3088/6

ירושלים, י׳ בטבת תשי״ט
21 בדצמבר 1958

כמוס

הנדון: פעולתנו בארצות־הברית בתקופה הקרובה
סיכום ישיבה בנוכחות ראש הממשלה, שרת החוץ,
שר האוצר, ר׳ שילוח, ט׳ קולק, ו׳ איתן, א׳ הרמן,
מ׳ ריבלין, י׳ הרצוג, ג׳ אבנר, ב־19.12

א) לא ייעשה ניסיון ציבורי או דיפלומטי להשיג סיוע צבאי חינם מפאת החשש שאי־אפשר יהיה לקבל משלחת צבאית שהיא מחויבת החוק האמריקני בעניין זה. יש חששות הקשור[ים] במדיניות פנימית והן חששות שמשלחת כזו תתערב בעניינים הקשורים במדיניותנו לגבי הסכמי שביתת הנשק, או תשמש גורם מפקח מטעם ארצות־הברית בדבר ״כוונות תוקפניות״ של ישראל וכדומה.

בבואנו לתבוע מארצות־הברית רישיונות נשק (בתשלום) נוכל כמובן להשתמש הן במחלקת המדינה והן כלפי ידידים בטיעון שמאחר ואיננו מקבלים נשק חינם, עוד יותר מוצדק שלפחות לא יעשו לנו קשיים ברכישת נשק בתשלום.

ב) אין מזלזלים בחשיבות הודעות אמריקניות בדרך נכונותם לבוא לעזרתנו באם נותקף. יחד עם זה הודעות אלה הן מעורפלות ועלולות תמיד להיות מעורפלות (הן מתייחסות לתוקפנות קומוניסטית ולא לתוקפנות ערבית, וקע״ם טרם הוכרזה כשייכת לקומוניזם הבין־לאומי). יתר־על־כן, כל עזרה אמריקנית בשעת חירום עלולה בין כה לאחר לבוא באם נותקף על־ידי ברית־המועצות (ראש הממשלה אמנם פקפק אם זאת אפשרות ממשית בזמן הקרוב). בכל אופן לא כדאי להוציא מרץ רב על ניסיונות להשיג הבטחות יותר קושרות ויותר מפורשות בדבר עזרה אמריקנית בשעת חירום. את כל המרץ הזה כדאי יותר להוציא על פעולות למען השגת נשק וציוד חדישים בכל עת. בהנחה שכרגע הננו מצוידים בצורה משביעת רצון, יש לזכור שכל נשק וציוד מתיישן תוך שנה־שנתיים והצד שכנגד רוכש כל הזמן נשק יותר מעודכן ויותר יעיל. עלינו לרכוש כוחות ציבוריים רציניים בארצות־הברית ללחץ על הממשל בכיוון מתן אפשרויות לרכוש נשק כבד וחדיש לישראל, בכל עת עם רכישת ציוד חדש ומעודכן על־ידי הערבים. המדובר בעיקר במטוסים וטנקים ואולי קליעים מודרכים לטווח קצר. העניין המידי — מתן רשות לצרפתים למכור לנו פאטונים.

במקום להתרכז על השגת הבטחות עזרה, גלויות או סמויות, בשעת חירום יש להגיע לידי כך שארצות־הברית תדאג באופן רצוף לכך שישראל תהיה מצוידת כהלכה. מצדנו נוכל להבטיח לידידים ולממשל שלא נתקוף מדינות ערביות וכי איננו מעוניינים בהרחבת שטחה של מדינת ישראל — דרושים לנו יהודים ולא שטח

— יהודים ליישוב הנגב והגליל. כל זאת יש להסביר בדעת הקהל האמריקנית ולממשל תוך הסתמכות על ערך ישראל כבולם נאסר וקומוניזם במזרח התיכון ובדרך לאפריקה, וכן כנכס העולם הדמוקרטי בכלל. בעניין זה יש לחרוש חריש עמוק בארצות־הברית.

ג) בשטח הכלכלי יש לנסות להשיג הדברים שתוכננו עם משרד האוצר: עם ההקצבה החדשה מטעם הקונגרס ב־1959 יש להשיג סכום גדול נוסף.

הקצבה נוספת במסגרת בנק ייבוא וייצוא.

הקצבה כספית למפעל הירדן.

ד) כספים מיהדות ארצות־הברית. ייעשה ניסיון רציני להוציא את הקרן המיוחדת של המגבית היהודית מדבר של שגרה ולהפכה למפעל חירום גדול השנה על יסוד הסברת צורכי העלייה ממזרח אירופה מצד אחד וצורכי הביטחון המוטלים על המדינה מצד שני. הוחלט לעשות הפעם ניסיון להשיג את המאה מיליון של הקרן המיוחדת על־ידי יצירת הכרת מצב החירום הכספי וחובת יהדות אמריקה כלפי העולים ממזרח אירופה. השר אשכול וא׳ הרמן יגיעו לארצות־הברית בינואר כדי להרים מפעל זה. הרמן ישתתף בתכנונו הממשי ויכין ביקור שרת החוץ לצורך זה.[1] המחשבה היא לזמן מנהיגי המגבית בכל הקהילות לוועידה מיוחדת בהזמנת השגרירות ואחר כך לדרבן כל קהילה וקהילה. זאת היא הדרך היחידה להשיג לפחות רוב של מאה מיליון הדולרים של הקרן המיוחדת. כן יברר א׳ הרמן אפשרות השגת מלוות למפרע על חשבון המגבית על מנת שבידי הסוכנות והאוצר יהיו מזומנים לקראת קליטת העלייה ההולכת וגדלה.

אנשי השגרירות ושר האוצר ידברו עם נחום גולדמן, רוז הלפרין וכו׳ להכשיר הקרקע למבצע הזה מכל הצדדים.

ראש הממשלה התעניין במיוחד באפשרויות השגת השקעות פרטיות בקנה מידה יותר גדול מיהודים וגויים בארצות־הברית ובאירופה בחרושת בישראל וביקש להיפגש לשיחה על עניין זה עם שר האוצר, שר המסחר והתעשייה ואנשיהם העוסקים בעיבוד תכניות חדשות למשיכת הון פרטי לארץ.

בברכה,

ג׳ אבנר

225

1. הביקור התקיים במארס 1959. מאיר ניצלה את הביקור גם לקיים שיחות מדיניות בוואשינגטון — ראה מס׳ 232.

226

ד׳ בן־גוריון אל ג״פ דאלס (ואשינגטון)
D. Ben-Gurion to J.F. Dulles (Washington)

Copy: IMDEA 890.73/2413 העתק: ארכיון צה״ל

19 January 1959

Dear Mr. Secretary,

In July of last year I was moved to write to President Eisenhower about the dangers threatening the Middle East and the entire free world in consequence of Soviet-Nasserist subversion in the Middle East.[1]

In that letter I set out our policy of broadening our contacts with the "peripheral" States — Christian as well as Moslem — with the purpose of building a dam against further Soviet encroachment. Your letter of August 1, 1958,[2] expressing the sympathy of the President and yourself with these objectives, has been of great encouragement to us in our endeavors in this direction. Our representatives have kept you and your associates in general touch with the progress of our relations with the countries concerned.

At the present time I am following with great anxiety the increase of world tension over the Berlin issue and the threats which high-ranking Soviet officials have voiced. I am as convinced now as I was last summer that the Soviet Union does not desire to bring about a world war, although it is prepared to use force wherever this does not entail grave risks. The United States' military power constitutes an effective deterrent, and I believe that the Soviet Union will in future, as in the past, not go beyond the cold war. It seems to me that in this particular kind of warfare the Soviets have made some disquieting gains. Amongst the reasons for this, of course, is the fact that Soviet propaganda operates with utter disregard for truth. The Soviets spurn no means, fair or foul, to obtain their end.

The ideological aspect of the East–West conflict, which is of supreme importance in general, is now focused on the conquest of the soul of the Asian and African peoples. It is true that China was won over by force; and wherever the Soviet Union will be able to establish Communist rule by subversion, she will not hesitate to do so. But she will stop short of risking a world war for this purpose. Therefore she relies greatly on the ideological weapon. The ideology enshrined in a democratic form of government and freedom of the individual has not sufficiently impressed itself on the

226

1. מס׳ 27.
2. מס׳ 37.

imagination and enthusiasm of the African and Asian peoples. Many of these peoples have no tradition of freedom and have not yet come to discern the virtues of democracy. It is not surprising, therefore, that military juntas have taken power in some of these countries such as Egypt, Iraq, Sudan, Burma and Lebanon.

This does not mean that these peoples "live on bread alone". There is an inner need and striving for higher human values. We have learned this from our limited but instructive experience of cooperation with some of these peoples.

In my letter of 24 July to President Eisenhower I wrote:

I do not wish to exaggerate our capacity. I have a full knowledge of our material, human and other limitations and especially of our small area and population.

It is evident that our military and technological contribution to the cause of world peace and freedom is limited by our physical shortcomings. In the realm of the mind and spirit, however, quantity is not decisive. Small peoples, too, have it in their power to enrich the treasure-house of humanity. In days of old, Jerusalem and Athens, although both were relatively small cities, made a unique and undying contribution to the progress and elevation of the human spirit.

Of the countries that have reached independence since World War II, Israel is amongst the smallest in area and population. Moreover, Israel carries a burden heavier than that of other countries. She faces the almost unbearable load of her security needs, while maintaining her efforts to ensure the settlement and absorption of her immigrants, and continuing the rapid development of a desolate country. Despite all these preoccupations, Israel has been privileged and happy to welcome an ever increasing number of people from Africa and Asia who come to us to study the moral, social and educational values which are embodied in our agricultural settlement, in the unique structure of our Defence Forces, in our labor movement and in our institutions of education and research.

At present well over a hundred people from close to a score of countries are undergoing various courses in Israel. They include eleven young people from India, ten from Nigeria, four from Japan, three from the French Sudan, two from Liberia, two from Ethiopia, one from Thailand, one from Ceylon, one from Kenya and eleven from Burma, all enrolled in our Seminar of Cooperation. Some of these are university graduates and even professors in their countries. These people have come to study our collective forms of agricultural colonization ("Kibbutz") as well as our cooperative villages ("Moshav"). They are also studying our cooperative enterprises in transport, industry, construction and road-building, as well as other forms of

consumers' and producers' cooperatives which have been especially emphasized in Israel's social development.

There is another group of eighteen students from Burma, Cambodia, India, Japan, Thailand, the Philippines, Turkey, Cyprus, the Ivory Coast, Ghana, Kenya, Liberia, Nigeria, Denmark, France, Greece, Italy and Yugoslavia. This group came to Israel with the help of UNESCO to study Adult Education. We have specialized more than most countries in this sphere, owing to the fact that in Israel there is a continuous process of absorbing people from manifold countries, who come initially without a common language or a common cultural basis.

On 29 November 1958 thirty-two Burmese officers and N.C.O.'s arrived with their wives and children. These men are now studying basic Hebrew in an intensive language course, so as to be able afterwards to live with their families for a full year in our agricultural villages. One half of them will live in a collective village ("Kibbutz") and the other half will live in a cooperative village ("Moshav"). The purpose is to enable these families to go back to Burma at the end of a year and to establish this type of village along Burma's border regions which, like those of Israel, suffer from infiltration by hostile elements.

On 4 October 1958, thirteen Ethiopian officers arrived. They belong to the Emperor's bodyguard units. During their four months' stay here they are having courses in parachute and commando training. They are also studying the operation of our "Nahal" formations. These are special units in our Defence Army which receive agricultural as well as military training. Upon completion of their military service the members of these units establish new frontier villages.

In addition, African and Asian students and trainees at present in Israel range from Japanese scientists doing advanced research at the Weizmann Institute of Science to research fellows and post-graduate students in Medicine, Architecture and Economics.

In the other direction, close to a hundred and fifty Israeli specialists and technicians have been sent to countries in Asia and Africa. These include engineers, doctors, aircraft maintenance personnel and agricultural experts who have gone to Burma over the past years. Israeli experts in Ghana range from professors in the Ghana Institute of Technology to the planners and principals of the newly established Nautical College at Accra, and advisers on poultry breeding and mechanised farming. Technicians and instructors from Israel have worked in Nigeria, Liberia, French Sudan,. Ceylon, India, South Vietnam and the Philippines.

We continually receive additional requests from Asian and African countries for experts in irrigation and agriculture, for teachers in the

establishment and operation of pioneer youth movements, in the training of armies, the construction of shipbuilding yards, and in the establishment of various joint public utility companies.

In the past eighteen months Israel has been visited by Government delegations, most of them of cabinet rank, from Liberia, Ghana, Nigeria, Dahomey, the French Sudan, and the Cameroons in Africa, all desirous of exploring possibilities of cooperation. From Asia we have had visits from high-ranking government leaders of Japan, Philippines and India. We have also had visits from labor leaders of African and Asian lands.

Two reasons, one positive and one negative, have brought about this cooperation of the peoples of Asia and Africa with Israel. The negative one is that we are a small country, and those who receive our aid are free from any complex of becoming dominated by military or economic power. The positive reason lies in the fact that within the framework of democracy and freedom of the individual we are creating moral, social and educational values which the peoples of Asia and Africa regard as being of great potential benefit to themselves.

The peoples of these continents have come to appreciate the moral strength demonstrated since 1948 in our successful resistance to a sustained and purposeful hostility. Leaders and thinkers in these lands ask themselves how it has come to pass that a small people has been able to hold its own against a people twelve times as numerous, in some cases receiving assistance from the mighty Soviet Union. And they have found the answer very largely in the moral strength of the Israeli people and of its defenders.

Nearly three thousand years ago the prophet Isaiah said:

> And it shall come to pass in the last days that the mountain of the Lord's house shall be established in the top of the mountains, and shall be exalted above the hills; and all nations shall flow unto it.
>
> And many people shall go and say, Come ye, and let us go up to the mountain of the Lord, to the house of the God of Jacob; and we will walk in His paths; for out of Zion shall go forth the Law, and the word of the Lord from Jerusalem.
>
> (Isaiah, Chapter 2, verses 2, 3)

And he added:

> I the Lord have called these in righteousness, and will hold thine hand, and will keep thee, and give thee for a covenant of the people for a light of the nations.
>
> (Isaiah, Chapter 42, verse 6)

Far be it from me to pretend that this prophecy has fully come to pass. But this faith has been alive in our hearts for thousands of years. As we return to our ancient homeland we are striving continually to realize these ideals, even

though so far these efforts have produced but bare beginnings of success. While we are still remote from the ideal which our ancient teachers and prophets put before us, the little that we have been able to do evidently brings some encouragement to the peoples of Asia and Africa; and they come to us to study our achievements. We, on our part, do our best within our limited capacity to extend to them a helping hand.

This is why I believe, on the basis of our initial experience, that in the conflict of ideas between East and West we can make a not insignificant contribution.

I am not oblivious of the depth of the conflict between East and West, or of the vast power of the forces engaged on both sides, nor do I disregard the possible impact that Communist China may make. But I am convinced that the nature of the conflict is not only material, political, economic and military — though, of course, each one of these elements plays a vital part in it. The conflict is above all a spiritual one, particularly insofar as it embraces the peoples of Asia and Africa. They are now awakening to political independence, but they are still steeped in poverty and ignorance. The best of their leaders are groping for ways to bring progress to their peoples. They are full of suspicion towards their erstwhile rulers. At the same time they are not easily taken in by the false slogans and the hypocrisy of the Communist world. The attitude of these peoples towards Communism and Communist propaganda will be decisively influenced by the existence, outside the Communist world, of spiritual values being translated into living practice by the creative effort of human beings who have faith in the vision of a new society based on freedom, dignity of the individual, human brotherhood and equality, and who march forward towards the fulfilment of that vision. They seem to see us as a small country seeking to attain these values in conditions of early growth, pioneering hardship and economic stringency similar to theirs.

I would not have taken the liberty to inflict upon you this long letter, were I not aware of the fact that your own political philosophy on the freedom of nations and individuals springs from spiritual values enshrined in the Book of Books.

It would therefore be deeply gratifying to me to know that what I have said will find an echo in your heart as well as in the heart of the President, and that in developing our cooperation further with the friendly peoples of Asia and Africa we would have your good-will and sympathy.[3]

Yours sincerely,

David Ben-Gurion

3. תשובת דאלס — ראה מס' 228.

227

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן W661
נוסח נכנס: 130.09/2313/7

ואשינגטון, 19 בינואר 1959

סודי ביותר

מחלקת ארצות־הברית.
שיחה עם דאלס נכחו הרצוג, רוקוול, המילטון.
א) שאלתיו אם בשיחות מיקויאן[1] נתעוררו בעיות מזרח תיכון. דאלס אמר שלא נתגלגלה השיחה עד כדי אפשרות לדבר במפורש על בעיות ישראל–ערב. דאלס פתח את השיחה עם מיקויאן בסעיף זה בהבעת דאגה על המצב בעיראק.[2] מיקויאן העמיד פנים כאילו דאלס מאשים אותו בגרימת הפיכת יולי. דאלס הסביר כי דאגתו נתונה על המצב המתהווה כיום. מיקויאן השיב ששום מצב אינו מתהווה בעיראק היום. מיקויאן הזכיר שפעם הציעה ברית־המועצות שהיא וארצות־הברית תשתפנה פעולה במזרח התיכון.[3] דאלס השיב שבגלל האופי הכללי המקיף של ההצעה אינה בת־ביצוע, כלומר אין שום אפשרות לדבר על שיתוף־פעולה מפאקיסטאן עד למרוקו. מיקויאן אמר שהוא מוכן לדבר על אפשרות של הצעות בנוגע "לקומפלקס הערבי" ופרס וטורקיה. דאלס הבין שהמדובר בהצעה הקדומה של אמברגו וחיסול הבסיסים. דאלס התעלם מההצעה אך דאג להסביר למיקויאן מה בדיוק עושה ארצות־הברית ביחסיה עם מדינות המזרח התיכון. מגוחך להניח שאף ארץ אחת מאלה המקבלות סיוע אמריקאי תתקיף ברית־המועצות. מה שארצות־הברית עושה לחיזוק מדינות במזרח התיכון החוששות מהתקפה סובייטית והן זקוקות לעידוד מוחשי, tangible encouragement, מארצות־הברית כדי שיהיה להן האמון והאומץ להתקיים באופן עצמאי. מנוי וגמור עם ממשלת ארצות־הברית ללכת על־פי הדוקטרינה הזאת גם בעתיד. מיקויאן הקשיב ללא תגובה. השיחה אתו היתה די חיובית מבחינה זאת, כלומר המטיר על דאלס את טענות הסרק של התעמולה

227
1. אנסטאס מיקויאן, סגן ראש ממשלת ברית־המועצות, ביקר בארצות־הברית בינואר 1959.
2. זמן קצר לאחר ההפיכה ביולי 1958 בעיראק התברר כי בדעת השליט החדש קאסם לשמור על עצמאות עיראק ואין בדעתו להפוך לגרורה של נאסר. חסידי נאסר החלו, לפיכך, בפעילות חתרנית נגד קאסם. קאסם הגיב בהתקרבות לחוגים קומוניסטיים בעיראק, שאף הם נמנו עם מתנגדיו של נאסר. עליית כוחם של הקומוניסטים בעיראק גרמה לחרדה במערב.
3. הכוונה לאיגרת ששיגר בולגנין לראשי הממשלה של מדינות נאט"ו ובה הצעה לקיים ועידת פסגה בתוך חודשיים או שלושת החודשים הקרובים. בין הנושאים לסדר היום היה הסדר במזרח התיכון, לפיו המעצמות לא ינקטו צעדים לפגוע בעצמאות מדינות האזור, יוותרו על השימוש בכוח בהסדר הבעיות באזור, ירחיקו כל התערבות מבחוץ בעניינים הפנימיים של מדינות האזור ויעזרו לחזק את הריבונות והעצמאות הלאומית של ארצות המזרח התיכון.

הסובייטית. היתה זו השיחה ההגיונית ביותר שהיתה לדאלס עם פקיד סובייטי וחילופי הדעות המנוגדות התקיימו בסגנון מתון. מאידך בשיחתו עם הנשיא בבית הלבן ניצל מיקויאן כל התחמושת של התעמולה הסובייטית והשיחה היתה בלתי פורייה ודומה מאוד לזאת שנשא בטלוויזיה אמש. כנראה קיבל הוראות לשוחח בסגנון מיוחד עם הנשיא והושאר חופשי לגבי השיחה שניהל עם דאלס.

ב) מכיוון שדיבר על עיראק הרציתי לו בקצרה את דעתנו על בעיות בגדאד–קהיר והדגשתי במיוחד כי נאסר היה ועודנו מקור הרעה ואין הדאגה לבגדאד עם כל חומרתה חייבת להביא לידי שינוי בהערכת הנאסריזם על־ידי המערב. לצערנו חל גיבוב עצום של נהירות לנאסר והסכמים אתו שחשבונם הכולל מחויב לחזק הפרסטיג׳ה שלו ולעודד אותו לחרוש מזימות באזור. כשאמרתי שנאסר הוא שפתח אזורנו לחדירה קומוניסטית הגיב דאלס ״אין בזה שום ספק״. כשאמרתי שלא חל שינוי באנטי מערביות של נאסר אמר דאלס: ״נכון״. בתגובתו העיקרית אמר דאלס: אני מניח שהשאלה היא אם ניתן להשיג משהו על־ידי playing one against the other. מסקנתו של דאלס היא שהמצב כה מסובך ומעורפל שספק אם חייבת ארצות־הברית לעשות משהו בכלל. מסוכן ביותר שתנסה ארצות־הברית לפעול ישירות באזור כה חדור רגש אנטי מערבי. דאלס הוסיף, בתשובה על שאלתי, שלא נשתנתה המדיניות האמריקנית השוללת פעולות נאסר מחוץ לתחומיו על חשבון עצמאותן של מדינות אחרות. אמרתי שאם לא יחוסל הרושם שהמערב שותף לנאסר באזור יצא המערב קרח מכאן ומכאן. יידחף קאסם לזרועות ברית־המועצות מאין ברירה וזאת בלי שנותק נאסר מקשריו הסובייטים. הבאתי לדוגמה הסכמי נאסר האחרונים עם ברית־המועצות והקנוניה שעשה בסכר אסואן ומורת רוח גרמניה.[4]

לקראת סיום השיחה התייחד אתי דאלס ואמר שהמצב בעיראק חמור ומסובך. הפיכת עיראק למדינה קומוניסטית ממש היתה משנה את מפת המזרח התיכון בצורה קטסטרופלית. כיצד מעריכה ישראל את הסכנה הזאת נוסף על הסכנה הנאסרית ומה עצה בפיה או שמא היא סבורה שניתן לקיים ברירה שלישית דהיינו, עצמאות עיראק מול נאסר מזה וברית־המועצות מזה. אמרתי כי אנו משוכנעים כי הברירה השלישית קיימת ויש לבצע אותה. למעשה הוכח בסוריה כי הברירה השנייה כביכול (עיראק נאסריסטית) אינה קיימת כי פועלים נגדה גורמים חזקים היסטוריים, גיאוגרפיים, כלכליים ורגשיים. לא עוד אלא שלדעתי עיראק קומוניסטית ועיראק משועבדת לנאסר אינן שונות הרבה זו מזו כי בשני המקרים תשלוט השפעת ברית־המועצות. לא ערער על הטענה אך התרשמתי שהוא מתבלט מאוד ושסיכוי הפיכת עיראק לארץ קומוניסטית נחשב על ידיו כרציני וכחמור ביותר ומאידך אין ארצות־

4. ב־22 בדצמבר 1958 התפרסמה בקהיר הודעה לפיה ברית־המועצות קיבלה על עצמה לסייע בהקמת מספר פרויקטים בחבל המצרי של קע״ם, ביניהם בניית חמישה שדות תעופה, מפעלי תעשייה ותחנת כוח בעיר סואץ. ב־28 בדצמבר נחתם הסכם בין ברית־המועצות לקע״ם על שיתוף־פעולה בהקמת השלב הראשון של סכר אסואן. ברית־המועצות התחייבה לספק את האשראי הדרוש, ולשגר מהנדסים, מומחים וטכנאים, שישתמשו בעיקר בציוד סובייטי. לפני כן הציעו חברות מערב גרמניות אשראי בסך 200 מיליון מארקים לבניין הסכר. העדפת הסובייטים עוררה מורת רוח בגרמניה המערבית.

הברית רואה אפשרות של פעולה יזומה למניעת הדבר. כשתיארתי את הנהירה המערבית לקהיר העיר שפנפאני משוכנע כי ההשגחה העליונה מינתה אותו להציל נאסר מברית־המועצות.[5] הוסיף שאינו סבור כי המאמצים שנעשו על־ידי המערב בקהיר עלולים לפגוע בישראל או בשום מדינה אחרת.

ג) הודעתי לו שהשבוע אפתח בשיחות עם מחלקת המדינה על "דל"ף" (לקראת חידוש דיוני הקונגרס) ועל מפעל הירדן. תיארתי את הבצורת ואמרתי כי לא ייתכן שמדינה חסרת מים כישראל תיתן למרבית המים שלה (הירדניים) ללכת לאיבוד. דאלס אמר שגם ממשלת ירדן חייבת לעשות משהו קונסטרוקטיבי בנידון זה. אמרתי שאמנם הוחל בביצוע מפעל הירמוך בעזרת ארצות־הברית וזהו נימוק נוסף לחיזוק בקשתנו. סוכם שאגיש תכניתנו במחלקת המדינה.[6] רמזתי שלגבי הבצורת ייתכן כי נפנה לסיוע מיוחד.

אבן

228

ג"פ דאלס אל ד' בן־גוריון
J.F. Dulles to D. Ben-Gurion

Copy: IMDEA 890.73/2913 מקור: ארכיון צה"ל

Washington, 3 February 1959

Confidential

Dear Mr. Prime Minister,

When I received from Ambassador Eban your letter of January 19[1] I remarked to the Ambassador that the letter was eloquent and moving. I am grateful to you for having sent me this lucid exposition of Israel's program for sharing its skills with the peoples of Africa and Asia.

The philosophy upon which Israel is basing these endeavors is that which underlies our own efforts in the same field. We are convinced that, while assistance in material development is essential in the struggle to prevent international Communism from fastening its grip upon the newly emerging

5. אמינטורה פנפאני, ראש ממשלת איטליה ושר החוץ מיולי 1958 עד ינואר 1959, ביקר בקהיר בינואר 1959 — ראה מס' 326.
6. האיגרת בנדון הוגשה למחלקת המדינה ב־28 בינואר 1959 — ראה מס' 67.

228
1. מס' 226.

nations, the cause which triumphs will be the one which fulfills the inner need and striving for human and spiritual values.

That your country, so soon after itself gaining independent statehood, should find itself in a position to help meet the needs and desires of the people of Asia and Africa must be particularly gratifying to you. I like to think that the United States contribution to Israel of technical skills, personnel, and material, which your people have shown such remarkable aptitude for absorbing and using for the development and strengthening of Israel, is playing a beneficial role in the response that Israel is able to make to those who are now turning to her for assistance.

While properly emphasizing the spiritual aspects of the battle to preserve the concepts to which the Free World is dedicated, you have expressed concern over the increase of world tension over the Berlin issue. I share your hope the Soviet Union does not desire to bring about a world war. It is, however, attempting by threats to frighten the Free World into giving up its rights, so that Communism can extend its sway over more territory and more people. The only way to deal with these tactics is to stand firm, as we have done. I am certain that when Mr. Mikoyan returned to his country he had no doubt of our determination to defend and maintain our rights. I thought you might be interested to hear this.

You have my best wishes, which I know the President shares, for any endeavors Israel may make to translate spiritual values into living practice.

Sincerely yours,

John Foster Dulles

229

ג׳ מאיר אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
G. Meir to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW5
נוסח יוצא: 130.09/2339/29

ירושלים, 9 בפברואר 1959

סודי-לנמען בלבד

אבן.

היום קיבלנו מהלומה מדינית באשמת מחלקת המדינה. כידוע לך קבעה ממשלת ליבריה מושב שגרירותה בירושלים בעת הקמתה ב־13.10.58. ב־9.2 בא השגריר[1] להודיעני שהם עוברים לתל אביב. במכתב הרשמי שהביא כתוב שביתם בירושלים אינו מתאים[2] אבל אישית ולא לשימוש מסר שהסיבה האמיתית היא הלחץ הבלתי פוסק של ממשלת ארצות־הברית עליהם להעביר שגרירותם לתל אביב. בסופו של דבר נכנעה ממשלתם ללחץ זה. איננו יכולים לגלות לממשלת ארצות־הברית שהליבריאני סיפר לנו על לחצם, אבל בקש־נא שיחה מיוחדת בעניין זה ואמור להם שהנה הודיעה לנו ליבריה על העברת שגרירותה מירושלים לתל אביב. הסיבה שהיא נתנה איננה מתקבלת על דעתנו ואנו בטוחים שיד מחלקת המדינה היתה בהחלטה זו. לא זו בלבד שהם עצמם מאמינים בפיקציה כאילו עוד לא ברור היכן בירת ישראל אלא שהם לוחצים על ממשלות לרדת מירושלים. כך עשו גם בעניין קובה.[3]

בתשובתם מ־10.10.58 במברק מרוז 532 מ־11.10[4] אמרו שיפעלו בעניין ירושלים if it comes to our attention שמדינה עומדת להקים נציגותה. הבנתנו היתה שמחלקת המדינה תפעל כנגד כוונה להקים אך לאחר שהוקמה לא תפעל להחזרת הנציגות לתל אביב.

הנני חוזרת ומבקשת שלא לגלות מקור ידיעתנו אך אפשר לומר שלנו ברור שאין הסבר אחר להתנהגות ממשלת ליבריה. בכל החודשים שהליבריאני שכן בירושלים לא התאונן על תנאי המגורים ולא היתה בפיו כל תלונה אחרת.

גולדה

229

1. ארנסט ג׳ יאנסי, שגריר ליבריה בישראל.
2. המכתב מיום 22 בינואר 1959, בתיק 130.23/3110/23.
3. ראה גזית אל מאיר, 14 ביולי 1957, 130.23/3121/25.
4. ראה מס׳ 204, הערה 3.

230

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT597

נוסח נכנס: 130.09/2314/8

ואשינגטון, 27 בפברואר 1959

סודי ביותר

מחלקת ארצות־הברית.

בשיחה במסיבה חברתית על טענתנו שפרשת שגרירות ליבריה[1] גרמה לתרעומת בציבורנו הגיבו פקידי מחלקת המדינה כדלהלן:

א) ממשלת ליבריה יכולה לדבר בשביל עצמה על הנימוקים המביאים אותה לפעולה כפי שפועלת. סגנון דברי המנכ״ל ללאוסון[2] ״עובר קצת את תחום המותר״. שגרירות ארצות־הברית בישראל מסרה כי המנכ״ל הדריך את העיתונאים ברוח עוינת לארצות־הברית אפילו עד כדי אמירה שארצות־הברית ״רואה עצמה כשוטר העולם״. דברים כאלה מישראל לאמריקה הם מצערים בעיקר על רקע המצב הבין־לאומי.

ב) אלמלא פעולות ארצות־הברית בעצרת ובמועצת הנאמנות נגד הלחץ לביצוע תכנית הבינאום בסוף 1949 [ו]־1950[3] ואילך לא היתה פגה המתיחות סביב תכנית זאת כפי שקרה. ארצות־הברית מסתייגת מחידושים שיעוררו שוב את תשומת הלב הבין־לאומית שנרדמה זה שנים מספר.

ג) לפני כשנתיים נקבע מודוס ויוונדי בין ישראל וארצות־הברית. על־פי הסדר זה הובן שהשגרירים המערביים יוסיפו לגור בתל אביב אך ישנו הנוהג הקודם ויבקרו באופן חופשי במשרד החוץ בירושלים לניהול עבודה וגם יבואו למעמדים חברתיים מטעם משרד החוץ. הסדר זה הוכיח נוחיותו ויעילותו.[4] הסכם הוא הסכם ואם

230

1. ראה מס׳ 229.
2. רישום השיחה לא נמצא.
3. ואמנם, ארצות־הברית, כישראל, התנגדה להחלטה שהתקבלה ב־9 בדצמבר 1949 במושב הרביעי של העצרת הכללית של האו״ם המאשרת את ההחלטה הקודמת של הארגון בדבר הפיכת ירושלים לגוף נפרד (Corpus Separatum). שתי המדינות גם התנגדו להצעת החלטה בעניין ירושלים במושב החמישי של העצרת הכללית (1950), שנפלה מאוחר יותר מכיוון שלא זכתה לרוב הדרוש של שני־שלישים. עם זאת גרסה ארצות־הברית כי יש לכבד את החלטות האו״ם בעניין ירושלים, ולפיכך על השגרירויות לשכון מחוץ לירושלים. (ראה FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 65, pp. 147-149.)
4. המדובר בהסדר שהתגבש בשנים 1954–1955. מאז העברת משרד החוץ לירושלים, ביולי 1953, נמנעו השגרירים המתגוררים בתל אביב לבקר במשרד זה. יחד עם זאת, נהגו לבקר את ראש הממשלה במשרדו בירושלים. כאשר כיהן משה שרת כראש הממשלה ושר החוץ (1954–1955) נפתרה הבעיה, אך היא שבה והתעוררה בשלהי 1955, שהופרדו התפקידים. שרת הציע אז את הנוהג הבא: כשהוא מזדמן לתל אביב, וכאשר העניין איננו דחוף ביותר, לא יטריח את ראשי הנציגויות לירושלים, ויקבלם בתל אביב. בתמורה לכך יורשו השגרירים לבקר את שר החוץ במשרדו בירושלים. (ראה איתן אל השגרירויות בוואשינגטון, לונדון ופאריס, 9 בנובמבר 1955, 130.09/2310/16; FRUS, 1955-1957, Vol. XIV, No. 394, pp. 726-727.)

רוצים לשנותו יש לעשות זאת בשיחות ולא על־ידי התקפות בעיתונות. רוקוול הוסיף שקשה להוכיח מדוע יש צורך בשלב זה לשנות מצב שלא הפריע להתבצרות ישראל בירושלים ושהיה "נוח למדינות אחרות".

הערות:

לגבי (ב) הטענה שארצות־הברית סיכלה את הלחץ הבין־לאומי לטובת ביצוע תכנית הבינאום היא די מבוססת כפי שיעיד כל מי שהשתתף במעמדים אלה. הכתבות ב"הארץ" ו"דבר" ועיתונים אחרים מ־18 דנא מפגינות אי־התמצאות בתולדות בעיית ירושלים מבחינתה האמריקאית ומרחיבות את היקף הוויכוח מעבר לתחומו האמיתי.[5]

לגבי (ג) אינני בקי בהסדר שנקבע ב־1955 ורצוי שנבדוק היטב מה נקבע והוסכם אז. בטיעון שלהם הנימוק הזה (שהיה הסכם בינינו שפעל היטב) הוא המודגש ביותר. הבהירו נא נקודה זו לקראת אפשרות של בירור רשמי אם כי איני בטוח בסיכוי הצלחה בבירור כזה מול המחאה הזועמת הליבריאנית וההסתבכות שנבעה מהמסע העיתונאי שלנו שקומם גם ליבריה[6] וגם ארצות־הברית.[7]

אבן

5. "הארץ" פרסם ב־18 בפברואר 1959 כתבה תחת הכותרת "לחץ אמריקאי גרם להעברת שגרירות ליבריה לתל אביב" וכותרת משנה: "הוראה לאבן לעורר הפרשה בוואשינגטון". בכתבה נאמר בין היתר בשם "חוגים מדיניים" כי ארצות־הברית היא לאחרונה הגורם הבין־לאומי העיקרי המעורר את שאלת ירושלים. הלחץ על ליבריה, וקודם לכן על גאנה, לא בא מצד הערבים ואף לא מן הוואטיקן, אלא מארצות־הברית ויש לו למעשה אופי של פעולת עונשין על עצם העברת הבירה לירושלים. לאמריקאים ברור כי נוכחותה של שגרירות זו או אחרת בירושלים אין בו כדי לשנות עובדת היות ירושלים בירת ישראל. פעולת ארצות־הברית מנוגדת גם לעיקרון בסיסי של מדיניותה, שלא לעורר בעיות רדומות ולפעול למען הסטטוס קוו.

6. שגרירות ליבריה בישראל הגישה ב־18 בפברואר 1959 איגרת למשרד החוץ ובה היא מכחישה פרסום ב"ג'רוסלם פוסט" מאותו תאריך, כאילו העברת השגרירות לתל אביב נעשתה לפי בקשתה של ארצות־הברית. (האיגרת בתיק 130.23/3110/23.)

7. איתן הגיב למברק זה כי לא אמר מעולם כי ארצות־הברית "רואה עצמה כשוטר העולם" וכי לא היה מודוס ויוונדי לפיו השלימה ישראל עם קיום השגרירויות המערביות בתל אביב. (ראה מברקו אל השגרירות בוואשינגטון, TNW54, 1.3.1954, 130.09/2312/11.)

231

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT598
נוסח נכנס: 130.09/2314/8

ואשינגטון, 27 בפברואר 1959

ס ו ד י   ב י ו ת ר

מחלקת ארצות־הברית; שלי 597.[1]

מהפרשה הזאת נחלנו מתיחות עם ליבריה, מתיחות עם ארצות־הברית, בריחת שגרירות ליבריה מירושלים ומתיחות ציבורית גדולה ללא תכלית. דבר זה מחייב אותנו לחשבון נפש לגבי תכסיסינו בעתיד. הקו שלנו מסתכם בהשלמה עם ישיבת השגרירויות הגדולות בתל אביב ודרבון נציגויות חדשות וקטנות להקים סגל נפרד בבירה. ספק אם נשנה המצב מיסודו בצורה זאת וייתכן שהתוצאה היחידה תהיה שורה של מתיחויות. המציאות מחייבת שנכיר כי יש למעשה רק שתי ברירות:

שינוי המצב בצורה מכרעת ומרכזית על־ידי הצלחה בהבאת אחת השגרירויות הגדולות (ארצות־הברית או צרפת) לירושלים או (ב) הסתפקות זמן נוסף בהסדר הפועל מ־1955 עד שהקרח יפשיר. הסדר 1955 היווה צעד גדול קדימה ותבוא השעה לקפיצה נוספת. אך במצב הבין־לאומי הקיים (בסימן משבר ברלין) ולאור העמדות של רוב המדינות נראה כי הסיכוי לפרצה רצינית עכשיו קלוש. המצב קשה במהותו דווקא משום שאנו מנסים לשנות סטטוס קוו בלי שותפות של שום גורם בין־לאומי בעל משקל ופה אין השליטה בידנו. אנו יכולנו להביא משרדינו ומוסדותינו ירושלימה בלי שותפות עם גורם זר א[ך] אין לנו כוח להכריח מדינה אחרת לשנות מקומה.

אבן

231
1. מס׳ 230.

232

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן: WNT619
נוסח נכנס: 130.09/2314/8

ואשינגטון, 10 במארס 1959

סודי ביותר

שיחת שרת החוץ עם הרטר; השתתפו אבן, הרצוג, ראונטרי, המילטון.[1]

א) שרת החוץ הדגישה דחיפות הכרעה במפעל הירדן. תיארה מהלך המשא־ומתן שלנו בעבר על מפעלי ה[מ]ים לרבות המשא־ומתן עם ג׳ונס[ט]ון והביעה תקווה שממשלת ארצות־הברית תסתמך על הנתונים שנצטברו במשא־ומתן ההוא ולא תתחיל בעיון איטי מדי בכל הפרטים שכבר לובנו בין ארצות־הברית וישראל. הוסיפה כי אין אנו יכולים לחכות וכבר ניגשים לפעולה אך תקוותנו עזה שארצות־הברית תעזור. על־פי בקשת הרטר תיארתי את מהלך השיחות עם דילון מאז הוגשה תכניתנו בחודש שעבר.[2] הרטר אישר שתכניתנו נמצאת בעיון אך קיימת גם בעיית הכסף מאין יימצא כל עוד שהקונגרס לא יאשר ההקצבות לסיוע חוץ. לגבי תכנית כזו הנדונה חשוב שתאושר בקשת הנשיא לקרן הפיתוח. הבטיח שמחלקת המדינה תמשיך בעיון. (בארוחה באותו יום אמר לי דילון כי הוא אוהד התכנית והמפעל ותקוותו ש״ידידינו״ יסייעו לשחרור הכספים מהקונגרס המקפיא החודש את תכניות סיוע החוץ של ארצות־הברית.)

ב) שרת החוץ דיברה על שגרירויות זרות בירושלים.[3] הדגישה כי ארצות־הברית רשאית לקבוע עמדתה באופן עצמאי אך עליה לכבד ריבונותן של מדינות אחרות ואם כמה מאלה באות לידי מסקנה כי מוטב לקבוע מושבן בירושלים אנו מצפים שארצות־הברית לא תתערב. הרטר אמר שמתוך סיבות היסטוריות ידועות סבורה ארצות־הברית כי מוטב עדיין שהנציגויות ישבו בתל אביב וכך היא מתבטאת לכל מי שמבקש לדעת עמדתה. אם מדינה אחרת מחליטה בכל זאת לקבוע נציגותה בירושלים אין ארצות־הברית מתערבת. מכאן עברה השיחה לראונטרי שהודה כי הובעה עמדת ארצות־הברית לליבריה לפני שהקימה נציגותה אך הכחיש קיום פנייה כלשהי לליבריה אחרי מעשה. עמדת ארצות־הברית על השאלה לגופה הובעה באו״ם אולם ארצות־הברית סבורה שיש לאו״ם ״אינטרסים מסוימים בעיר״ ולכן מוטב שהנציגויות הזרות יקיימו את המצב הקיים.

232

1. ג׳ מאיר ניצלה את שהייתה בארצות־הברית למסע הרצאות למען המגבית היהודית המאוחדת לפגישה עם הרטר.
2. ראה 67, 68.
3. ראה מס׳ 229–231.

ג) המצב בעיראק:[4] החלפנו רשמים. הרטר וראונטרי הביעו דעה שהמרד אינו מתפשט אך גם אם ידעך לא יחוסל הנזק באשר קאסם יסתמך יותר מקודם על עזרה קומוניסטית.[5]

לפני השיחה הזאת שוחחו עם שרת החוץ בנפרד לוי הנדרסון, הגושר [סנאטור ברידג'ס], אריק ג'ונסטון והסנאטורים הנכד [יעבץ] וקיטינג ונוצלה ההזדמנות לפתוח יפה במהלך המשא־ומתן שלנו בכמה עניינים בוואשינגטון.

אבן

233

י' הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W841

נוסח נכנס: 130.09/2313/8

ואשינגטון, 31 במארס 1959

סודי-לנמען בלבד

קומיי.

סט"א מבריקה היום תוכן חליפת דברים לפני כשבועיים בתוך ועדת החוץ של הבית בין חבר [ה]קונגרס פולטון[1] לבין נציג I.C.A.[2] בקשר לעובדה כי ב־illustrative figures של מחלקת המדינה לסיוע חוץ לשנה התקציבית הבאה אין זכר להקצבה לישראל מתוך קרן הסיוע המיוחד.[3] ביום ראשון של העדויות הסודיות בפני הוועדה הרגישו בכך ידידים שונים וניסו לקבל הבהרה. טענת נציגי הממשל היתה כי אפשר לספק צרכי ישראל בסיוע במסגרות אחרות. פולטון העלה [את ה]עניין גם בישיבה פתוחה וכך הגיע הדבר עד סט"א.

[.....][4]

4. ראה מס' 227, והערה 2 שם.
5. במארס 1959 דוכא בסיוע הקומוניסטים ניסיון התקוממות של קצינים, בעיקר במוסול.

233
1. ג'יימס פולטון, חבר בית הנבחרים של ארצות־הברית, רפובליקאי מפנסילבניה.
2. International Co-operation Administration — הסוכנות האמריקאית לסיוע בין־לאומי.
3. סיוע מיוחד — מענק הניתן במזומן בלי צורך להחזיר — ראה מס' 218.
4. פסקה אחת הושמטה על־ידי העורכים.

לא ברור לנו עדיין אם שיקול מחלקת המדינה היה כרוך בקיצוץ הכללי בסעיף הסיוע המיוחד לשנה הבאה או שפעלו כאן שיקולים מדיניים. הקפד נא על סודיות לגבי פעולתנו.[5]

הרצוג

234

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT669

נוסח נכנס: 130.09/2314/8

ואשינגטון, 23 באפריל 1959

סודי

מחלקת ארצות־הברית.

שיחה עם הרטר בנוכחות הרצוג, רוקוול, המילטון. (העיתונאים מוסרים כי זו היתה שיחתו הראשונה עם שגריר מאז מינויו כמזכיר המדינה.)[1] בירכתיו על מינויו והגשתי שדר שרת החוץ.[2] הוספתי שבמשך השנתיים האחרונות הוחלפו בין שתי ממשלותינו דברים בעל־פה ובכתב המהווים בסיס מוצק למדיניותנו ולהערכותינו הכלליות. חשוב ביותר שנוסיף להיות קרובים בעצה ובהשקפה ובמעשים כי האופק באזורנו מעונן. שמתי לב לדאגה הגוברת במערב על המצב בעיראק. אין בישראל שאננות כלשהי לגבי אותו המצב ואין ספק שהמצב חמור אך עדיין משוכנעים אנו כי (א) לא הגיע המצב לנקוד[ת] ייאוש; ו־(ב) הדבר שבוודאי יביאו לידי אסון וידחוף קאסם לזרועות הקומוניזם ללא הסתייגות הוא רושם כלשהו כאילו המערב

5. במברק נוסף מסר אבן רקע לתכנית הסיוע המיוחד לשנת הכספים 1959–1960. לדבריו הממשל ביקש 225 מיליון דולארים "לכל העולם", אך אין להניח כי יקבל את מלוא הסכום. מהמדינות הכלולות בתכנית אין רבות הנהנות מסיוע אחר, כגון במסגרות של דל"ף ועודפי מזון. לפיכך, בין אם הכוונה להפנות את ישראל למקורות אחרים מודרכת השנה על־ידי שיקולים מדיניים ובין אם לא, אין לזלזל גם בעוצמת הקשיים האובייקטיביים. (ראה אבן אל משרד החוץ, W859, 4.4.1959, 130.09/2313/8.) בתגובה הטילה עליו שרת החוץ להעלות את הנושא בשיחה עם הרטר (ראה מברקה מ־6 באפריל 1959, 130.09/2313/1). אבן עשה זאת ב־23 באפריל — ראה מס׳ 234.

234

1. הרטר החליף את דאלס כמזכיר המדינה של ארצות־הברית באפריל 1959.
2. השדר לא נמצא, אך מן הסתם היתה בו ברכה לרגל מינויו.

תומך בנאסר נגדו. תולדות השנה החולפת הוכיחו כי מדינות ערב ינקטו באמצעים קיצוניים מאוד כדי למנוע שנאסר ישתלט עליהם. למניעת דבר כזה ביקשה לבנון סיוע ארצות־הברית וירדן סיוע בריטניה וארצות־הברית. סודאן שינתה עצם משטרה מתוך מאמץ למנוע השתלטות נאסר. לדאבוננו פנתה עיראק בייאושה ודיכאונה לפתרונות פחות בריאים במאמציה למנוע השתלטות נאסר אך העובדה היסודית היא שהגורם המניע במשברי האזור הוא יצר השתלטות נאסר ותגובות של מדינות אחרות על מאמציו אלה. יש לעשות מאמץ עליון לשכנע עיראק כי המערב דוגל בעצמאותה ושלמותה. (בשיחות עם כמה אישים מקורבים לנשיא הצעתי השבוע שהנשיא יפנה בעצמו לקאסם ויסביר כי ארצות־הברית רוצה בעיראק חופשית ולא משועבדת לשום גורם קרוב או רחוק.)

בעברי לשאלות התלויות בין ישראל וארצות־הברית הסברתי עניין המענק על־פי תזכירי[3] ופניתי לעניין מפעל המים. אמרתי שאני מתרשם מהדיונים המפורטים המתקיימים במחלקת המדינה שיש נטייה להפריז בראייה מסובכת של הבעיה. אין אנו דורשים שארצות־הברית תנהל ותבצע את המפעל במו ידיה, כפי שהיא עושה בירדן, והסיבוכים המדיניים הוצאו מהתכנית. כפי שכתוב בתזכירי אנו רוצים מארצות־הברית רק עזרה כספית כדי שנשיג הציוד הדרוש לביצוע המפעל ולכן איני רואה צורך בדיון פרט לדיון על הצד הכלכלי [ו]האספקתי.

בתגובותיו הודה הרטר עמוקות על איגרת שרת החוץ והבטיח תשובה. אמר שביקש דילון לשוחח אתי על השאלות הכספיות שעוררתי.[4] אמר שבעניין מפעל המים יש לו שאלה אחת שאולי נוכל להבהירה. האם העבודה שאנו מציעים לעשות בעזרת ארצות־הברית היא כזאת שתהיה בה תועלת אם פעם תתחדש תכנית ג׳ונסטון או שמא יתברר באותו מקרה שהוצאו הרבה יותר כספים משהיה צורך בהוצאתם אילו בוצעה התכנית המתואמת. הסברנו כי העבודה שאנו עובדים בנפרד לרגל החבלה הסורית בתכנית ג׳ונסטון אינה משפיעה על ניצול ההוצאות הכרוכות בביצוע המפעל שלנו כי אנו עובדים על־פי אותה התכנית פרט לזה שמשאירים אפשרות להטיה מחוץ למפורז. (דילון חזר לעניין זה ביתר בהירות בשיחתי אתו להלן.)

בתגובתו הקצרה על עיראק אמר (אם כי לא במרץ רב) כי גם הוא סבור שלא הגיעה שעת האפס.

בעניין המענק הודיע חגיגית כי לא היתה שום משמעות מדינית בהצעה לשנות מבנה העזרה לישראל השנה ואסור להסיק מסקנה מדינית כלשהי מאותה ההצעה.[5] אישר שהעניין פתוח לעיון, כפי שאמר ראונטרי להרצוג.[6]

אבן

3. ראה מס׳ 233. בשגרירות ישראל חובר תזכיר שמוכיח כי אין תחליף למענק (ראה אבן אל איתן, W874, 8.4.1959, 130.09/2313/8). התזכיר, שלא נמצא, הוגש למחלקת המדינה ב־8 באפריל. (ראה מכתב לוואי מ־8 באפריל 1959, 130.02/5944/6.)
4. ראה מס׳ 235.
5. על דבריו אלה חזר דילון בוועדת החוץ של הסנאט, והדגיש כי ארצות־הברית רוצה להימנע מליצור רושם, אפילו למראית עין, שפחתה אהדתה לישראל. (ראה אבן אל משרד החוץ, W911, 8.5.1959, 130.09/2313/8.)
6. בשיחתם ב־18 באפריל 1959 — ראה הרצוג אל קומיי, W924, 19.4.1959, שם.

235

א׳ אבן אל משרד החוץ

A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT670

נוסח נכנס: 130.09/2314/8

ואשינגטון, 23 באפריל 1959

סודי

מחלקת ארצות־הברית.

שיחה עם דילון בהשתתפות מנור ושאו. הרציתי על המענק ומפעל המים וכן על תכניותינו האחרונות לדל״ף. דילון הרצה הרצאה בהירה ומפורטת כדלהלן:

המענק. ההצעה לספק צורכי ישראל מסעיפי עזר האחרים ולא מסעיף הסיוע המיוחד נבעה משיקולים כלכליים גרידא ועל־פי עצתם של מומחים כלכליים בלבד. ההיגיון היה שבמשך השנתיים האחרונות נקנו עודפי מזון בכספים אלה. יש לחץ רב בקונגרס לצמצום העזרה המיוחדת ואין לחץ כזה חל על תכנית PL480.[1] מכאן המחשבה שמה שתפסיד ישראל על־פי אי־קבלת מענק יושלם ממסגרת דל״ף ר־PL480. ההקלה על תקציב מטבע הזר לא היתה פוחתת וגם רוב הלירות הנמסרות לתשלום העודפים מוחזרות לישראל. לדעתו אפשר בהחלט להצדיק היגיון זה ומפתיע שהוסקו מסקנות אחרות ויוצאות דופן מההצעה. אינו סבור כי יש מקום כלשהו לספק לגבי כוונת המדיניות של ארצות־הברית בסוגיה זו. מדיניות של ארצות־הברית היא לעזור לישראל ולתמוך במאמציה להגיע לידי איזון כלכלי בעיקר לקראת תאריך הפסקת השילומים.[2] במסגרת מדיניות זו, ואך ורק על־פיה, ניתן להתייעץ על צורת העזרה והרכבה. גם אילו הוצאה ישראל מהמענק השנה לא היתה מתחייבת אי־כלילתה בשנים הבאות. ייתכן כי בעבור כמה שנים דווקא תגבר זיקת ישראל לעזרת ארצות־הברית. אך הנה קמה המולה גדולה סביב עניין זה בקונגרס ופורש הדבר בישראל שלא כהלכה. אין ממשלת ארצות־הברית רוצה ששום פירוש שלילי לגבי יחסיה עם ישראל ייקבע מפרשה זאת. מאידך אין ביכולתה לחזור לוועדת החוץ של הבית ולהוציא מדינה אחרת מרשימת המקבלים סיוע מיוחד לשנת 1960. הדרך היחידה היא שוועדת החוץ של הבית תביע נכונות להוסיף מענק לישראל על הסכום שהנשיא ביקש. מחלקת המדינה לא תתנגד ואף תראה זאת בעין יפה. מחלקת המדינה כבר הודיעה לחברי הוועדה כי זו היא השקפתה ולכן ״קרוב לוודאי שתקבלו המענק גם ב־1960״. פירושו של דבר שיש

235

1. הכוונה לחוק הציבורי (Public Law) מס׳ 480 המאפשר לממשל האמריקאי להגיש למדינות זרות סיוע בעודפי מזון.
2. הסכם השילומים עמד להסתיים כבר ב־1962, והסחורות האחרונות אמורות היו להגיע במארס 1963.

הצדקה כלכלית להצעה הקודמת אך בגלל נימוקים מדיניים ופסיכולוגיים מחסלת מחלקת המדינה כל מכשול בפני פעולה מדינית להחזרת המענק.

מפעל המים. אמר שלמעשה נשארת רק שאלה אחת שהבהרתה רצויה. אמנם בשעה זו אין נראה סיכוי לתכנית המתואמת (ג׳ונסטון) אך יש עליות ומורדות בהשקפות סיכוי כזה. האם העבודה שישראל מתכוונת לעשות תהיה כזאת שבמקרה חידוש התכנית המתואמת תצא עבודה זו לבזבוז? אמרתי שהעבודה שאנו מתכוונים לעשות לא רק שאינה סותרת התכנית המתואמת אלא גם אילו הוגשמה פעם התכנית ההיא היתה עבודתנו הקיימת והמתוכננת משתלבת לתוכה. דילון שאל אם קו תחנות השאיבה שאנו מציעים להקים הוא אותו הקו שהיה מוקם אילו הוגשמה תכנית ג׳ונסטון. מנור ענה בחיוב.

דל״ף. סיפרתי על שיחתי עם מקינטוש[3] וביקשתי התערבות ובעיקר לטובת הבנק. דילון הזדהה עם טיעוננו ותהה על זה של מקינטוש. הציע שהדרך הטובה ביותר היא לפרט את התכנית שהבנק יאשר אותה במסגרת מלווה חדש כך שלא יוכל מישהו בקונגרס לטעון שמועברים lump sums.

אבן

236

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מקור: 130.23/3088/7

ואשינגטון, כ׳ בניסן תשי״ט
28 באפריל 1959

הנדון: הדורים ביחסי ארצות־הברית-ישראל
מזכר מחלקת ארצות־הברית 230 מ־6 באפריל[1]

קראתי בעניין רב את המכתבים והמברקים שיצאו ממחלקת ארצות־הברית בזמן האחרון. אני מתייחס במיוחד למזכר הנ״ל ואתכם הסליחה על האיחור שבתגובתי. אני נתון, כידוע, במסע נדודים מפרך ביותר אם כי שעות ההתעלות מפצות אולי לא מעט על המצוקה הגופנית החמורה.

3. דמפסטר מקינטוש, מנהל דל״ף. הדין־וחשבון מהשיחה לא נמצא.

236

1. במזכר זה (בתיק 130.23/3088/7) נאמר כי בשבועות האחרונים התקבצו כמה פרשות ביחסי ישראל–ארצות־הברית שיש בהן כדי להדאיג. מחבר המזכר שאל אם אין לפרשות אלה גורם משותף של מגמה להסתייג מישראל, ומאידך להשתמש בהן כדי להגיע לנורמליזציה של היחסים עם קע״ם. פרשות אלה הן: תגובת דובר מחלקת המדינה על נאום שרת החוץ בכנסת בסוף מארס (ראה הערה 4 להלן), אדישותה של ארצות־הברית בעניין השיט הישראלי בתעלת סואץ וכוונת הממשל האמריקאי להפסיק את הסיוע המיוחד לישראל.

קודם כל אסביר השקפתי על המצבים המדיניים הנדונים במזכר הנ״ל.

יורשה לי להזכיר כי בספרי ״קול ישראל״ נמצא הקטע הבא הדן ביחסי ישראל-אמריקה (עמוד 191 מהדורת ניו יורק):

It is important, though not always easy, that any specific divergence between our countries *should not be generalised* into a false assumption of sundered friendship. We have nothing to gain from such a rash *generalisation*. On the other hand it is equally important that any such divergence, when it touches a really vital issue, should be frankly tackled and swiftly reconciled before it can develop into an organic threat to our mutual understanding".

תבינו, אפוא, כי אני מערער על הקו שהשתקף בעיתונותנו וגם במזכר הנ״ל, דווקא באשר מסתמנת ממנו מגמה להרחבת הסכסוך (generalisation) במקום כוונה רצויה לצמצמו ולבודדו.

כל מדינה בעולם החופשי, בהתגלע חילוקי דעות כלשהם בינה לבין ארצות־הברית, חותרת לצמצם היקף הסכסוך ולמנוע רושם של משבר ביחסים; כי אין ממשלה בעולם החופשי שמצבה הביטחוני ומעמדה הבינלאומי מרשים לה להעלות על הדעת משבר ביחסים עם ארצות־הברית. דווקא אצלנו מובחנת, לעתים, נטייה לפרש כל מיני תקלות חולפות ובלתי יסודיות כ״התנכרות״ יסודית ומחושבת, וכמאמץ ״לנער חוצן״ מישראל.

מאז הקמת המדינה אינני נזכר ביותר משלושה סכסוכים שהיה מותר לגרוס אותם כמשברים יסודיים. האחד היה בקיץ 1949 כשארצות־הברית דרשה במפורש — באיגרת הנשיא טרומן — שנוותר על שטח ונחזיר המוני פליטים, ואם לא — תשנה ארצות־הברית עצם יחסה למדינת ישראל.[2] השני היה בתקופת הקיפאון במערכת הנשק מנובמבר 1955 עד להפשרה שחלה ב־1956 — בזמן המיסטרים של נאטו ואישור ה־F86.[3] והשלישי היה בינואר-פברואר 1957 כשנאמר לנו כי עצם הידידות בין ישראל וארצות־הברית נתונה בסכנה אם לא ניסוג נסיגה בלתי מותנית מעזה ושארם אל שייך, ללא קביעת זכותנו לחופש שיט מראש (לבסוף הגענו להסכם והמשבר הזה חוסל).

שאר הוויכוחים עם ארצות־הברית לא סיכנו את היסודות של שלמותנו וריבונותנו; ולכן ראיתי אותם — וטיפלתי בהם — כהתפתחויות חולפות, ולו גם חמורות לעתים, ולאו דווקא כמשברים המסכנים עצם מערכת היחסים.

אודה כי מתוך כל המצבים שפורשו במבוהל ובמופרז כמפנה ביחסים, אינני נזכר באף אחד שהלם פחות את ההגדרות הכלליות שניתנו לו בציבורנו מהמצב האחרון — זה המצב שתואר כ״מפנה״, ״סבך״, ״מאמץ אמריקני לנער חוצן מישראל״,

2. ראה כרך 4, מס׳ 42.

3. לאחר עסקת הנשק הגדולה של מצרים עם הגוש המזרחי, בספטמבר 1955, ביקשה ישראל לרכוש נשק בארצות־הברית, אך נתקלה בסירוב. רק ב־1956 התרכך הממשל במקצת, והסיר את התנגדותו לעסקות רכש בין ישראל לבעלות בריתה של ארצות־הברית. האמריקאים ויתרו לטובת ישראל על 12 מטוסי ״מיסטר״ מדגם 4, שהוזמנו בצרפת במסגרת נאט״ו ואפשרו לקנדים למכור שני מטוסים מסוג ״סייבר ג׳ט״. (ראה מ׳ גזית, הרכש הצבאי של ישראל מארה״ב, עמ׳ 19-21).

"כניעה לנאסר" וכיוצא באלה — מליצות מזעזעות ובוקעות שחקים. גרסה זאת הסתמכה על שלושה סעיפים:

א) הערתו של אחד מדוברי מחלקת המדינה על דברים שלא נאמרו בנאום שרת החוץ.[4] אין להניח שהערה זאת של הדובר אושרה על־ידי מועצת הביטחון הלאומית; והיא מבטאת, לכל היותר, ליקוי נימוסין ולאו דווקא החלטה מדינית עניינית. אך עלי לציין שאילו נזדמן לי לראות את הניסוח הנדון מראש לא הייתי מוציא מחשבון סכנה של תגובה שלילית מצד ארצות־הברית. ננאמו ועוד ננאמים עשרות נאומים שלנו נגד נאסר. נישאים על ידינו הרבה נאומים המביעים הנחה של שותפות בין ארצות־הברית וישראל. אך חיבור שני הדברים הללו בהקשר הדוק אחד הוא דבר די נועז. כשמדינה א׳ רומזת ברורות שמדינה ב׳ מסכימה אתה כי מדינה ג׳ הולכת בדרך פסולה — תגובתה של מדינה ב׳ היא כמעט בלתי נמנעת אם יש לה יחסים דיפלומטיים עם מדינה ג׳. בכל זאת יש להצטער על הסגנון הבלתי מנומס של תגובת דובר מחלקת המדינה, אם כי פניית באקסטר לשרת החוץ נערכה על־פי הוראה מפורשת להתנצל על התקרית.[5]

ב) העדות השנייה ל"מפנה" היתה הדעה שארצות־הברית לא פעלה בקהיר בשאלת המטענים. העובדה היא שארצות־הברית פנתה לקע"ם ארבע פעמים; והודיעה לנו ולקהיר שאם תועלה הבעיה למועצת הביטחון תתמוך ארצות־הברית בישראל. אילו פנתה אלינו ארצות־הברית בסגנון זה ארבע פעמים היינו בוודאי רואים את הדבר כלחץ כבד.[6] פה האמת היסודית היא שמאז שחרור האנייה האחרונה סבורים כל הגורמים במערב, וגם באו"ם, שמעתה לא יופרעו מטענינו; ועד שיוכח ההפך, כלומר עד להפלגה הבאה, לא תחדל הרגשה זו לרווח. בינתיים הדרך היעילה לטיפול בשאלה הזאת איננה על־ידי האשמות באוזני נציגי ארצות־הברית, המתווכת בקהיר על־פי בקשתנו, אלא על־ידי בקשה חיובית שתוסיף לפעול אך ביתר שאת, ברוח דברי שרת החוץ למיופה הכוח של ארצות־הברית.

ג) אולם לא אטעה אם אומר כי הנחת ה"מפנה" ביחסי ארצות־הברית–ישראל התבססה בראש וראשונה על הוצאתנו מרשימת מקבלי "הסיוע המיוחד".[7] אלמלא עמוד תווך זה ספק אם היכל "המפנה" היה מוקם בכלל. פה הביעה העיתונות שלנו במאוחד את ההנחה — כנראה על־פי הדרכת משרד החוץ — כי ההצעה לשנות את

4. בנאום בכנסת ב־30 במארס 1959, לרגל הגשת תקציב משרד החוץ, נשאה שרת החוץ נאום מדיני, ובין היתר אמרה: "נדמה לנו כי ההתפתחויות המדיניות שהתרחשו בשכונותנו בשנה הנסקרת, הביאו לידי יתר קרבה בהערכות שישראל וארצות־הברית מעריכות את בעיות האזור. בחוגים רבים ובדעת הקהל האמריקנית חלה התקרבות ניכרת להערכתנו בדבר האופי של הנאסריזם ומגמותיו החתרניות." (ראה **דברי הכנסת**, מושב רביעי של הכנסת השלישית, כרך XXVI, עמ׳ 1707.) דובר מחלקת המדינה הגיב על דברים אלה באומרו כי הם תקפים רק לגבי ישראל. אשר לארצות־הברית היא משקיעה מאמץ כן לכונן ולקיים יחסים טובים עם כל מדינה במזרח התיכון, ובכלל זה קע"ם. (ראה "ג'רוסלם פוסט", 3 באפריל 1959.)

5. באקסטר הודיע למשרד החוץ ב־7 באפריל 1959 כי דברי דובר מחלקת המדינה בעניין נאומה בכנסת לא נבעו מחוסר אהדה כלפי ישראל או שרת החוץ, אלא נועדו למנוע אי־הבנות בקשר למה שפורסם בעיתונות על נאומה, לאור הרגישויות הקיימות בעניינים אלה. (ראה משרד החוץ אל השגרירות בוואשינגטון, TNW160, 7.4.1959, 130.09/2313/1.)

6. לפרשה זאת, ראה פרק ג.

7. ראה מס׳ 233.

מבנה הסיוע לישראל היתה לפחות בחלקה הכרעה מדינית. העיתונות הרחיקה לכת וגרסה כניעה ללחצו של נאסר — והמזכר הנ״ל ממחלקת ארצות־הברית במשרד החוץ משקף אותה הגרסה. (בכלל יש זהות בין תוכן המזכר הנ״ל לבין הדברים שנמסרו על־ידי הסופרים המדיניים בעיתונים העיקריים שלנו.)[8]

אפילו למראית עין מופיעה ההנחה הזאת כמופרכת מעיקרה. אין לנו יסוד להניח שארצות־הברית נוהגת להתנצל בפני קע״ם על יחסיה הכלכליים והכספיים עם ישראל (מעניין שקע״ם אינה כלולה לא ב״סיוע המיוחד״ וגם לא בדל״ף). על כל פנים מותר היה לצפות שכל הגורמים האחראיים בציבורנו ימתינו עד שייבדק ויובהר הדבר הזה על ידינו, בעזרת ידידינו בקונגרס. עכשיו נתקיימה הבדיקה הזאת בהרבה מישורים וניתן לקבוע בוודאות כי דווקא האגף המדיני במחלקת המדינה דגל בהשארת המענק בעינו; בעוד שהמוסד הכלכלי יזם את השינוי המוצע במבנה הסיוע (ראה דברי המפרי, שאו, פולטון ודילון).[9] לאור הבדיקה הרחבה הזאת יש משהו מכאיב באותן הכתבות והמזכרים הקושרים עניין זה במכלול היחסים שבין ארצות־הברית וקע״ם. כלום אפשר להעלות על הדעת דבר יותר מיותר מאשר להנחיל לנאסר תחושת ניצחון כזאת שאין לה בסיס ואחיזה במציאות? כיצד אפשר להצדיק את העובדה שבלי לדעת מאומה על ההשתלשלות האמיתית — לפני שזו נבדקה די צורכה — הודרכו העיתונאים כך שכולם מצאו לנכון להתנבא על האופי ה״מדיני״, כביכול, של ההצעה הזאת.

יוצא שהעיתונות הישראלית דשה ימים רצופים במשבר מדומה, או על־כל־פנים מנופח, תוך ספירת פרוטות שאינן מצטרפות לשום חשבון; והודות לשיחות מסוימות הוענק לממשלת ארצות־הברית הרושם שהמסע העיתונאי שהיה מלא איבה ומשטמה משקף, למעשה, את הלכי הרוח של המשרד.

כלום נחוץ להסביר מדוע יש סכנה בהענקת גרסה מיותרת של הידרדרות כללית ביחסי ארצות־הברית לישראל — להבדיל מהתעוררות חילוקי דעות כנהוג בין מדינות חופשיות? הרי תוצאות גרסה זו של ״הידרדרות״ ו״מפנה״ הן כולם מזיקות לנו: התעודדות הערבים והגברת לחצם על ישראל: הנחה באירופה ובאמריקה הלטינית שנשלל מאתנו המגן העיקרי, וכן מה ערכנו בעיניהם: החלשת מעמדנו בבריטניה וצרפת, שאינן ששות כל כך להתבודד ברומן אהבים אתנו שלא במסגרת מדיניות מערבית כ ל ל י ת: הצטננות באפריקה ואסיה — שכן עם כל האנטי אימפריאליסטיות של הללו אינני בטוח שינהרו אחרינו אם יחדלו להאמין שאנו, ביסודו של דבר, זוכים באהדה ובתמיכה בארצות־הברית.

8. ראה, למשל, מאמר מערכת ב״הארץ״ מ־5 באפריל תחת הכותרת: ״ביטול מענק ארצות־הברית — צעד כלכלי או מדיני״. בין היתר נכתב במאמר זה: ״... כל עוד קיים חשש, כי אמנם שיקול מדיני הוא אשר הביא להחלטה הנידונה, שומה עלינו להתריע באוזני ארצות־הברית כי זה צעד אפליה נגד ישראל. אפליה כזאת תגרום לנו נזק מדיני שאין אנו צריכים להשלים עמו, ואגב גם לא תעזור לארצות־הברית מאומה. עבדול נאסר חזקה עליו כי ידרוש תמורת ידידותו מחיר גבוה יותר מאשר הפסקת המענק הישיר לישראל...״.

9. דיווח של אבן על דברי ההרגעה וההסבר שקיבל אבן מאישים אלה ראה במברקיו W918, W874, W930, מהתאריכים 8–21 באפריל 1959, בתיק 130.09/2313/8.

אינני מתכוון להציע שאם באמת תקום פעם ארצות־הברית לפגוע בזכויותינו באופן יסודי נטשטש הדבר ונעלים עין ממנו. אך כל עוד אין הדבר הזה ברור — ולא כל שכן כשברור כי הדבר איננו כך — הרינו חותרים תחת אושיות מעמדנו הבין־לאומי בבואנו להפיץ תמונה בלתי מדויקת של מפנה שלא היה, והידרדרות שלא היתה מעולם. אין תועלת לישראל ויש רק נחמה לצורריה בהפצת גרסה כזאת, ובעיקר כשאינה מדויקת. העובדה שמדינה ידידותית מציעה להמציא לנו עשרות מיליוני דולארים בצורה זו במקום צורה אחרת - אינה ראשית לשמש יסוד לדיבורים או מאמרים עוינים. יש מדינות עשירות אחרות בעולם המושיטות הלוואות ומענקים למדינות זרות שלא על בסיס מסחרי, אך יש רק מדינה אחת המביאה תרומה גדולה כל שנה ושנה לחיזוק המשק והכלכלה של ישראל.

אינני סבור שנגרם נזק גדול על־ידי כל הפרשה הזאת — ואם היה נזק נדמה לי כי תוקן הודות למאמצים שהושקעו בתיקונו. אולם עלי להציע בכנות עמוקה שלא נוסיף להחליש את מעמדנו הבין־לאומי על־ידי תיאורים קודרים ובלתי מדויקים כאלה של מצבנו באחת מחזיתות המוקד העיקריות.

אין מדינה בעולם שעם כל נכונותה לכבד את ריבונותנו ושלמותנו ולהושיט לנו עזרה רבת ערך לא תחליט מדי פעם לנקוט איזו עמדה שאינה נראית לנו כיעילה. אם ישתקע ציבורנו בקדרות מבוהלת כל פעם שזה יקרה, אפילו כשאין שום כוונה לפגוע בנו, חוששני כי תיפגע מערכת עצבינו מאוד. ואין מדינה יותר זקוקה מישראל למערכת עצבים חזקה.

בברכה,

אבא אבן

237

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT677

נוסח נכנס: 130.09/2314/8

ואשינגטון, 16 במאי 1959

סודי-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית.

שוחחתי ביחידות עם אייזנהאואר כחצי שעה. פתח ואמר שהרהר הרבה בתנ״ך העברי שהגשתי לו אתמול בתערוכה הבין־לאומית בניו יורק. האם השפה העברית המדוברת בישראל היום דומה לשפת התנ״ך? הסברתי רציפות הלשון והקשר הבלעדי בין שפת דורנו והשפה העברית בימי קדם והוספתי שאנו העם היחיד באזור שחייו הלאומיים מאחדים את הארץ, השפה והאמונה שהיו לו לפני שלושת אלפי

שנה ומכאן ניתן לומר כי שורשינו יותר עמוקים וקדומים מאלה של כל שכנינו. אמר שזוהי מחשבה חדשה בשבילו ומעניינת ביותר.

מכאן פנה לעניין פרידתי ואמר כמה דברים חמים ביותר. הוסיף שהוא מוכן לסלוח לי על החלטתי לחזור היות ונדמה לו שנשקפת לי אחריות רחבה גם בארצי. שאל כיצד מתארגנות בחירות בישראל והסברתי שיטתנו. אמר שאילו הונהגה שיטה זו באמריקה יש מדינות כמו נוואדה, דקוטה ויוטה שהיו משתכחות כליל בהיעדר גורם הייצוג האזורי אך בארץ יותר קטנה מארצות־הברית אולי אין הדבר כה מסוכן. אמרתי שהשיטה נתונה לוויכוח ציבורי ער גם בישראל. הנשיא אמר שבילה כמה שעות עם מקמילן ב״הרהורים פילוסופיים״ על המשטר החוקתי בארצות־הברית ואנגליה שמא ניתן מבחינה תיאורטית לאחד איכשהו את היתרונות של שתי השיטות. הוא רואה שני ליקויים בשיטה האמריקנית: (א) רצוי היה שחברי בית הנבחרים ייבחרו תמיד על ה־ticket של הנשיא (כמו סגן הנשיא) כך שהנשיא היה מסתמך על מפלגתו הוא בבית הנבחרים. ואילו הסנאט יוסיף להביע את העיקרון הפדרלי ולהיבחר כעכשיו, שליש החברים כל שנתיים, ו־(ב) העיקרון שרק הקונגרס מחליט על מלחמה אינו הגיוני בדור הקליעים ארוכי הטווח. ״מישהו יכול ללחוץ על כפתור בקיוב וכעבור רבע שעה בולטימור תעלה באש ועשן ולכן זכות ההכרעה צריכה להיות בידי הנשיא״.

השיחה נתגלגלה בשלב זה למצב הבין־לאומי. אייזנהאואר אמר שב־1955 היו לו הרבה תקוות להסדר עם ברית־המועצות אך עכשיו הוא מרגיש סיכלון ואוזלת יד שכן קשה למצוא קרקע משותפת כלשהי עם כרושצ׳וב פרט לקרקע השלילית של אימת המלחמה המשותפת למזרח ולמערב. התגובות על כמה מכתבים ופניות שכתב ופנה לכרושצ׳וב אכזבו מאוד. אמרתי שיש סברה שאין ברית־המועצות רוצה בהתפוצצות — explosion — אך ייתכן כי היא רוצה במתיחות — tension. אמר שיש סימוכין להגדרה הן מבחינת החיוב שבחלקה הראשון הן מבחינת השלילה שבחלקה השני אך נשאלת אז השאלה מדוע הם רוצים מתיחות.

חזרה השיחה לאזורנו והנשיא אמר שהבחין שינוי רב שהתחולל בשש שנות כהונתו. בראשית התקופה אי־אפשר היה לדבר עם ממשלה ערבית בלי שתשמיע מגמת ״השמדת ישראל״. ״אני אמרתי למלך סעוד שיוציא מראשו כל שינוי במצב הקיים שלא בהסכם הדדי של ישראל וערבים.״ אך עד לפני זמן קצר כל הערבים התנבאו בלשון זו של אלימות ומלחמה. עכשיו הם לא מדברים על זה הרבה וייתכן שיורד מתח איבתם. יש להם די צרות בשטחים אחרים. עיראק שקועה בסכנות גדולות. יש חדירה קומוניסטית והשנאה בין המדינות הערביות היא עצומה. קאסם אינו עושה רושם של איש קיצוני אך כל יום מתגברים משלוחי הנשק הסובייטים ואוזני קאסם אטומות בפני המערב. אמרתי שלא כלו הקצין והסכנה היא שמא יתרשם קאסם שהמערב מעדיף את נאסר ואז תהיה הידרדרות שלמה. הנשיא הסכים וציין שבמסיבות עיתונאים ניסה לחסל כל רושם של העדפה או התערבות במאבק בין שני הגורמים באשר אין לעולם החופשי סיכוי של נחת רבה לא מזה ולא מזה. אילו התעניינו הממשלות האלה בחזון הקדמה הכלכלית היתה ארצות־הברית מסוגלת לעזור הרבה אך הרגש הלאומי הקיצוני הוא יותר חזק מההיגיון הכלכלי. דוגמה מאלפת היא תכנית ג׳ונסטון. עד כמה שהוא מבין הסורים העדיפו לוותר על היתרון שהערבים היו נוחלים מתכנית זו ובלבד שישראל לא תיהנה גם היא. האם

זוהי לדעתי הגדרה נכונה? חייבתי את ההגדרה. מסקנתו בפרק שיחה זה היתה שיש להניח לזמן להביא לקבלת דין המציאות. כאן שאל לפתע "ספר לי משהו על פעולתכם באפריקה". אמרתי שהמדובר גם באסיה ותיארתי את מהלך העניינים. הנשיא אמר שדאלס סיפר לו על עניין זה לפני כמה שבועות[1] וגם ניקסון התעניין בו. הנשיא הוסיף "יש לכם מזל שאתם קטנים. ביחסיהם עם מעצמה גדולה — גם אם כל מגמתה של זו היא לעזור — נתפסים עמים מסוימים לרגישות איומה". שאל אם אנו פועלים רק במרכז היבשת האפריקנית או שמא גם "בחרטום וכו'".

בסיום השיחה ביקש הנשיא שאמסור דרישת שלום לראש הממשלה ואסביר לעם בישראל שארצות־הברית רוצה בהצלחתו ובשגשוגו. הנשיא הוסיף שעודנו זוכר פגישה עם בן־גוריון בגרמניה ב־1945. הוא (אייזנהאואר) ניסה לעזור לפליטי המחנות באשר היו רעבים "שלדי עצמות ממש" והוא על דעת עצמו הוסיף 400 קלוריות ולמרות זה הופיע איזה בן אדם ("כמדומני שמו האריסון") ודיווח לוואשינגטון לא רק דברים נכונים על מצב הפליטים ושאיפתם אלא גם גרסה כוזבת כאילו המפקדה העליונה מתעלמת ממצוקת הפליטים.[2]

התרשמותי העיקרית ממנו הפעם היתה מבריאותו הגופנית המובהקת והמרץ הרב בדיבור וביטוי למרות פשטות הניסוח. האגדה הרווחת באירופה כאילו אין לו שום עניין במה שמתרחש אינה מתאמתת במגע הישיר. לגבי הלאומנות הערבית דיבר מתוך הנחה שיש תסביכים שסופם למצוא תרופה במהלך הזמן ואילו הבעיה הסובייטית גורמת לו לבטים ומבוכה. כמה פעמים בשיחה שאל What do they want? וחזר תכופות לעניין הגדרת המגמה היסודית של המדיניות הסובייטית. אמר שאילו הגיע מישהו לידי תשובה מדויקת על השאלה הנ"ל היה חושף משהו לא פחות חשוב לאנושות מהתגליות המדעיות הגדולות.

שמרו נא על סודיות תוכן השיחה. בצאתי אמרתי הדברים הכלליים על ידידות שביקשני להסביר גם "לעם בישראל".

אבן

237

1. כנראה בעקבות קבלת שדר בן־גוריון — ראה מס' 226.
2. אייזנהאואר ובן־גוריון נפגשו בפרנקפורט ב־1945, כשהיה אייזנהאואר מפקד צבאות בעלות הברית באירופה, ובן־גוריון יושב־ראש הנהלת הסוכנות היהודית. הם דנו בבקשתו של בן־גוריון לאפשר מתן עזרה חינוכית ליהודים במחנות העקורים לקראת עלייתם לארץ־ישראל. אייזנהאואר נענה לבקשה.
   באותה תקופה נשלח ארל ג' האריסון, נציג ארצות־הברית בוועדה הבין־ממשלתית לפליטים, מטעמו של הנשיא טרומן, לבדוק את מצב העקורים היהודים באירופה. בדין־וחשבון שלו, שפורסם בסוף ספטמבר 1945, תיאר תיאור עגום את מצוקת העקורים והמליץ לתת רישיונות עלייה לארץ־ישראל למאה אלף עקורים.

238

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT822

נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 22 ביולי 1959

סודי ביותר

איתן.

פגישת הרצוג–ג׳ונס היום. נכחו אראל, המילטון.

1) בראשית השיחה בירך הרצוג את ג׳ונס לכניסתו לתפקידו[1] והביע תקווה כי בזמן כהונתו ילכו ויעמיקו יחסי הידידות בין שתי הממשלות. לאחר מכן סקר הרצוג ההתפתחויות באזור מ־1955, שעה שעבר ג׳ונס מקהיר לאירן. הדגיש כי דבר העצמאות והשלמות של המדינות החל להתגבש בתודעת האזור בתקופה זו וציין מבצע סיני ותכנית אייזנהאואר והנחיתה האמריקנית בלבנון כחוליות בשרשרת התפתחות זו. ככל שארצות־הברית תתמוך בגישה זו הלכה למעשה ותתייצב נגד תוקפנות וחתירות בתוך האזור ותטיל מלוא השפעתה להביא המדינות לכבד עצמאות זולתן כן תגבר היציבות ותשתרש הדמוקרטיה באזור ותתחזק העמידה נגד הקומוניזם. הזכיר התפתחות רגש הקרבה בין העמים הלא ערביים המהווים יותר ממחצית כלל אוכלוסיית האזור. מכאן עבר לניתוח מפורט של תולדות היחסים בין ישראל לקע״ם בפומבי ובמטמוניות והסביר הרקע להרגשתנו כי הנאסריזם פורה ראש ולענה ומקור אי־יציבות באזור. הצרה היא כי אמנות התרמית כה מפותחת אצל נאסר עד שמצליח ושוב מצליח להוליך שולל. הזכיר כי שוחח רבות עם ראונטרי ביחס לטענת נאסר במשך שנים כי פנה לברית־המועצות בקיץ 1955 בעטיה של התקפת עזה[2] והנה במאמר ב״לייף״ מבהיר נאסר כי הסתבכותו עם המערב באה בגלל ברית בגדאד. ג׳ונס העיר כי שעה שהוא ישב בקהיר עוד טען נאסר כי העניין הישראלי אינו חשוב בעיניו וקו הטיעון הנקוט בפיו כיום מזכיר הגרסה דאז.

2) הרצוג אמר כי לאור ניסיונות העבר אי־אפשר להתייחס ברצינות למה שמסר נאסר למזכ״ל.[3] ברור כי ישראל לא יכולה להסכים לכל הצעה שיש בה משום הפליה כלשהי במצבה בתעלה לעומת מדינות אחרות וכי נאסר יאסור ויתיר ושוב

238

1. ג׳ לואיס ג׳ונס נכנס לתפקיד עוזר מזכיר המדינה לענייני המזרח הקרוב ודרום אסיה ביולי 1959.
2. הכוונה לפעולה שהתחוללה ב־28 בפברואר 1955 שבה נהרגו 38 חיילים וקצינים מצרים ליד עזה. פעולת צה״ל באה כתגמול על פעולותיה של חולייה מצרית שחדרה לישראל מספר ימים קודם לכן וביצעה מעשי רצח וחבלה.
3. בעניין מעבר מטענים ישראליים בתעלת סואץ — ראה מס׳ 96.

יאסור לסירוגין ולשיעורים כיד התרמית הטובה עליו. אולם גם מבחינת ניתוח גישתו של נאסר יש לשים לב לעובדה שההצעות שהביא המזכ״ל מלאות חתחתים ופתחים לתרמית. לא זו בלבד שנאסר מבקש להרחיב ההסגר הבלתי חוקי על־ידי מניעת סי״פ אלא מניח מוקש פרסומת שהחל להפעיל בעצמו. ציין שמומחינו בדקו ומצאו כי פו״ב כמעט בלתי אפשרי וכי לא נוכל לפתח מסחר בהגבלות שרירותיות וללא ביטחון למעבר בלתי מופרע. הזכיר חוסר התוצאה של פניית הדנים בקהיר והשידור השבוע ברדיו קהיר. לאחר הבירור עם המזכ״ל אישית יוכל להודיע למחלקת המדינה על עמדתנו הסופית אולם כבר עכשיו ברצונו להבהיר כי נעמוד על מלוא זכויותינו כי אנו שוקלים פנייה למועצת הביטחון ולעצרת בהתכנסה וכי תוך הערכה למאמצים שהשקיעה ארצות־הברית עד כה אנו מניחים כי תוסיף לעמוד לימיננו במאבקנו על זכותנו הבין־לאומית. הדגיש עד כמה המצב רגיש והסכנות הטמונות בו לשלום באזור.

ג׳ונס הגיב כי הערכת מחלקת המדינה מוסיפה להיות זו שהוצגה על־ידי ראונטרי ב־4 ביולי. גם מחלקת המדינה מחכה לשמוע מהמזכ״ל מה בדיוק מסקנותיו. חושבים כי כרגע מוטב להשאיר הטיפול בידי המזכ״ל. מתחילה הטילו ספק בתבונת הרעיון לדוש בפומבי בבעיית סואץ, במועצת הביטחון או בעצרת ועדיין סבורים כך. מבין לחששות שהביע הרצוג אולם פאוזי הוא פאוזי וקשה לקבל ממנו הבהרה שתאפשר בניית מדיניות בביטחון מלא. עדיין חושבים שמינימום פרסומת תיתן אפשרות למקסימום גמישות. הזכיר מעבר ״פרונטו״. הרצוג הגיב כי מכאן אין להביא ראיה שכן האנייה היתה ריקה וכנמל הייעוד נרשמה מסוואה, ויתר על כן, מפורט סעיד הודיעו שהרשו מעברה משום שלא היה בה מטען. סוכם כי לאחר הבירורים עם המזכ״ל יתקיים דיון נוסף.

3) הרצוג הרצה על מפעל הירדן לקראת הפגישה עם דילון מחר.[4] ג׳ונס הגיב כי תזכירנו[5] כבר נמצא בעיון יסודי במיוחד לצורכי ברור עמדתם בעבר והדבר טעון חקירה (לא היה ברור אם התכוון למשא־ומתן ג׳ונסטון או לתכניתם במפעל הירמוך). הזכיר שבביקוריו בארץ קיים מייר [מאייר] שיחות מספר. הרצוג אמר שמבקש אישורו לקיום שיחות של וינר עם מומחי מחלקת המדינה. ג׳ונס השיב כי קודם כל רוצים ללמוד את תזכירנו and to get our ducks lined up ולאחר מכן נדבר על ביקור וינר. הרצוג הדגיש כי לא התנגדנו למפעל הירמוך בהנחה כי זכויותינו וניצול חלקנו במים יובטחו במקביל אולם לא נוכל להסכים לפגיעה בזכויותינו במימי הירמוך והירדן וכי לא תיתכן הפליה בגישת ארצות־הברית.

4) ג׳ונס שאל לפשר המהומות שהתחוללו במקומות שונים בארץ[6] וכן למצב בקשר למיעוט הערבי ובמיוחד עניין הממשל הצבאי והרצוג השיב.

שגרירות

4. ראה מס׳ 239.
5. ראה מס׳ 73.
6. מוסב על מהומות ואדי סאליב בחיפה.

239

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT824
נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ירושלים, 23 ביולי 1959

סודי

מחלקת ארצות־הברית, אשכול, ספיר, דינשטיין, מנור.

שיחת הרצוג–דילון ב־23 בהשתתפות מנור, שלמון, המילטון ורוברטס. מחוץ לסואץ, שעליו יוברק בנפרד,[1] התרכזה השיחה בנושאים כלכליים. הרצוג פתח בסקירה קצרה על מצבנו הכלכלי והצורך בתכנון ופיתוח רחב לקראת ה־1964.[2] סיפר כי דנים בתכנית לשש שנים כדי למנוע משבר ב־1964 וכדי לקדם המדינה לקראת עצמאות כלכלית, וכי מנור ידון על כך בביקורו הקרוב בארץ. המשיך כי מבחינה זו השימוש המהיר במימי הירדן הנו חיוני ונוסף על כך אם לא יבוא שימוש זה במהרה יסבלו החקלאות והתעשייה ממחסור חמור במים בשנים הקרובות. הזכיר התזכיר שהוגש בקשר עם שאלת המים.[3]

מכאן עבר לדבר על הקשיים בניצול מלווה יציב [הבנק לייצוא ולייבוא][4] ועל כך שבגלל הדחיפות היינו מוכרחים להעביר כספים מפיתוח תעשייתי להשלמת מפעל המים הפנימי, כלומר השלב השני של המימון שציפינו לו מהבנק לאחר השימוש ב־24 מיליון הראשונים ממומן ממקורות שלנו ונוצר אפוא חלל בתקציב לפיתוח תעשייתי. יתר על כן בגלל השינויים במחירים קשה ביותר להשתמש בכספי יציב. כזכור דיבר דאלס על מלווה הבנק כ־first installment ואנו רוצים אפוא כ־second installment בצורת מלווה לפיתוח תעשייתי. בדברו על הסיוע הכלכלי לשנת הכספים החדשה הזכיר הרצוג במיוחד הדל״ף. מנור הרחיב הדיבור על מצבנו הכלכלי לקראת 1964 והסביר בפרוטרוט צדדים כלכליים שונים של שלוש הנקודות דלעיל. כן דיבר על ההגבלות המוטלות על השימוש בכספי ה־local currency and counterpart שלפיהן איננו יכולים להשתמש בכספים אלה לשיכון או למפעל הירדן. כן הזכיר שהגשנו בקשה חדשה לעודפים.

239

1. הרצוג אמר כי ישראל לא תוכל להסכים לכך שנאסר יתנה תנאים לגביה: לא רק שהוא רוצה להרחיב את ההסגר הבלתי חוקי, אלא מעמיד תנאים בלתי אפשריים, כמו פו״ב, ופרסומת. דילון השיב שהוא מקווה שישראל תבדוק את הנושא ביסודיות עם מזכירות האו״ם. (ראה השגרירות בוואשינגטון אל איתן ותקוע, WNT823, 23.7.1959, 130.09/2314/9.)
2. הכוונה ככל הנראה לחששות שיבולע לכלכלת ישראל עקב סיום השילומים מגרמניה — ראה מס׳ 235, והערה 2 שם.
3. מס׳ 73.
4. במארס 1958 אישר הבנק לייצוא ולייבוא מלווה בסך 24.2 מיליון דולארים לפיתוח מקורות מים בישראל — ראה מס׳ 196.

בתגובתו הזכיר דילון חשש מחלקת המדינה כי לפי תכניתנו ניקח את כל המים שבחלקנו ממימי הירדן כאילו ירדן תיקח רק חלק מסוים ממכסתה ויצא כי לא יהיה עלינו כל צורך להסכים לתכנית מים מתואמת (אפילו לא תרצה לבוא לישיבה כדי לדון אתנו). הרצוג השיב כי בתזכירנו מובעת נכונות בכל עת להיכנס למשא־ומתן לביצוע תכנית ג׳ונסטון כי נכונות זו לא תושפע כלל משימוש מוקדם במימי הירדן וכי כפי שמוסבר בתזכיר הירדנים יוכלו להתקדם ולהשלים תכנית הירמוך בעוד שבגלל סיבות טכניות ומסיבות זמן אנו נפגר מאוד אחריהם. הדגיש חיוניות המענק בשבילנו ואמר כי איננו מבקשים החלטות מדיניות אלא סיוע ממשי לקידום מפעלנו וכי לרגל יחסי הידידות בין שתי הממשלות ודאי תוכל ארצות־הברית למצוא דרך לעשות כן במסגרת מתאימה. דילון גילה תמיהה ביחס להערה שמפעל הירמוך ניתן להשלמה ביתר קלות ממפעל הירדן. הגיב כי המומחים ילמדו תזכירנו ולאחר מכן יהיו מוכנים לדון אתנו.

על עניין יציב אישר דילון במפורש כי הכוונה היתה שהמלווה יהיה בבחינת first installment וחזר ופירט נימוקים שהועלו באוזניו למלווה נוסף לפיתוח תעשייתי. מנור שוב הסביר עניין זה בפרוטרוט. הרצוג ביקש כי כפי שעשה דאלס בזמנו יעודד דילון את הבנק למתן מלווה נוסף. דילון השיב שמציע שנגיש בקשתנו לבנק וכי נודיע לו על כך ואז ישמח לשוחח עם הבנק. העיר בבת צחוק כי הבנק הנו מוסד עצמאי ואינו מחויב לקבל המלצות מחלקת המדינה אולם דבר ידבר אתם.

ביחס לדל״ף העיר דילון כי אין כספים אלה בלתי מוגבלים כי מבין שמצויות כמה תכניות שלנו בעיונה של הנהלת הדל״ף ומציע כי נקבע עדיפויות וכי אם אנו חושבים על תכנית גדולה נציע לדל״ף לעכב דיוניו בתכניות הנוכחיות עד שנגישה. מנור השיב כי ידון על כך בארץ ועם שובו יסביר לדל״ף המצב לאשורו.

ביחס לכספי local currency and counterpart אמר דילון כי אם נגיע להסכם על הירדן לא היה קושי לכלול גם כספים אלה בסיוע למפעל. אשר לשיכון הנטייה איננה לממן זאת בגלל נימוקים כלכליים אולם ייתכן ויוכלו לשקול לצורכי יישובים חדשים אצלנו שכן בכך שונה מצבנו ממצב מדינות אחרות. עם זאת יצטרכו למצוא הסבר מתאים כדי לעמוד מול התביעות של מדינות אחרות (הזכירו פרס). חזר ואמר כי כדאי לבדוק העניין שכן הוא מתייחס באהדה לחיפוש דרכים לשימוש חופשי במידת האפשר (half share) במטבע מקומי.

שגרירות

240

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT858
נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 14 בספטמבר 1959

סודי-מידי

שרת החוץ, מחלקת ארצות־הברית.

השיחה אצל הנשיא[1] ערכה כעשרה רגעים, בהתאם לנוהג. פתח בשאלה האם זה ביקורי הראשון בארצות־הברית. מסרתי על שירותי הקודם.[2] שאל לגבי תנועת העלייה כרגע ולאחר שמסרתי על המצב שאלני מה היא המגמה, target, שלנו בשטח העלייה. השבתי שאין לנו ״טרגט״ אך יש לנו הנחה והיא שלו יכלו היו רוצים עוד כחצי מיליון יהודים לעלות לארץ ואם הנחה זו תתאמת נגיע לשלושה מיליון בעשור השני. שאלני כמה אנחנו עכשיו, וכשאמרתי שני מיליון אמר שחשב שהמספר יותר גדול. מיד נכנס למונולוג שערך דקות מספר בשאלת האוכלוסייה של העולם באומרו שתוך שלושים שנה תגיע אוכלוסיית העולם לחמישה ביליון, עלייה מבהילה המסכנת את רמת החיים והמחייבת השקעות עצומות כדי לשמור על רמת החיים. הזכיר במיוחד את אמריקה הלטינית באומרו שההתפתחות הכלכלית שם לקתה בעבר וכעת הארצות שם רוצות למלא החסר במהירות רבה מאוד. הזכיר גם אפריקה באומרו ששם יש ארצות ששם הבעיה אינה מעיקה כל כך ושיש אפשרות באופן לוקלי להרים שם רמת החיים כי קיימים שם אוצרות טבעיים ובעיית גידול האוכלוסייה איננה מעיקה. כאן יכולתי להגיד שהצלחנו לקשור קשרים עם ארצות אפריקניות שונות ובאופן צנוע לנקוט צעדים מסוימים לעזור בניצול אפשרויות הפיתוח. השיב שהוא אמנם יודע על זה והזכיר במיוחד את קשרינו עם גאנה. מיד עבר לבעיית גיניאה[3] ואמר ששמע באירופה כי קיימת סכנה שסקו טורה בונה יותר מדי על העזרה הרוסית ושמצב זה מדאיג מאוד. הזכיר שטורה עומד לבקרו באוקטובר. אמרתי שלאחרונה הקמנו שגרירות בגיניאה ותקוותנו שנוכל לפתח את יחסינו עם מדינה זו בדומה ליחסינו עם ארצות אפריקניות אחרות ובאותה מגמה. העיר שהוא מקווה שבאמת נצליח בכך.

בקומו איחל לי הצלחה בתפקיד בהבטיחו את מלוא העזרה בציינו שאין כיום

240

1. לרגל הגשת כתב האמנתו של הרמן כשגריר בארצות־הברית.
2. הרמן שירת כקונסול כללי בניו יורק בשנים 1953–1955.
3. גיניאה היתה היחידה מבין המושבות הצרפתיות לשעבר באפריקה שניתקה את קשריה עם צרפת, ולא הצטרפה ל״קהילייה הצרפתית״ — ראה מס׳ 280.

בעיות מיוחדות בין מדינותינו. במשך כל השיחה לא הזכיר במאומה את כרושצ׳וב[4] ולא היה פתח לעורר השאלה. דבריו בענייני אוכלוסיית העולם נאמרו בטון רציני ביותר ובשטף ועשו רושם כאילו זו בעיה המעסיקה אותו ביותר.

הרמן

241

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT870

נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 30 בספטמבר 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

מחלקת ארצות־הברית, העתק שרת החוץ, קומיי, פרת, אישי.

שיחת שרת החוץ-הרטר ב־29.9. נכחו הרמן, ג׳ונס, המילטון.

סיוע ביטחוני. שרת החוץ פתחה כי עיקר מטרתה בשיחה זו היא להעלות בעיה שאמנם נידונה רבות בעבר בין שתי הממשלות אולם כעת לובשת אופי קריטי ודחוף ביותר. לאחר שפירטה הציוד הצבאי שהגיע לקע״ם בשלוש השנים האחרונות, מחיריו ותנאי התשלום, לחילות היבשה, האוויר והים, ציינה השרה שמאזן הכוח שהיה רעוע בלאו הכי הולך ומדרדר במידה כזאת שיכולת ההרתעה של ישראל נחלשת עד כדי סיכון. המדובר לא רק בכמויות אלא גם באיכות. מעולם לא גרסנו כי עלינו להיות מצוידים בכמויות השוות לאלה שבידי הערבים אולם חיוני כי יהיה בידינו נשק באיכות שווה שתרתיע תוקפנות. שרת החוץ המשיכה כי נקודת המוצא לתביעתה המחודשת היא הודעת דאלס לראש הממשלה מ־1.8.58 כי ממשלת ארצות־הברית מאמינה שישראל צריכה להיות במצב שתוכל להרתיע כל תוקפנות על־ידי כוחות בתוך האזור ומוכנה לדון ב־open mind במשמעות הצבאית של בעיה זו.[1] שרת החוץ הזכירה פרשת הסנטוריונים[2] והעובדה כי בגלל חוסר כסף לא יכולנו לרכוש אפילו הפריטים הזעומים שמחלקת המדינה התירה לרכוש.[3] שרת

4. שביקר בארצות־הברית בספטמבר 1959, ונפגש עם אייזנהאואר. זה האחרון העלה בפניו את בעיית יהודי ברית־המועצות, וכרושצ׳וב השיב כי יהודים אלה נהנים משוויון מוחלט. עוד על השיחה עם כרושצ׳וב, ראה מס׳ 241.

241

1. ראה מס׳ 37.
2. ראה מס׳ 217.
3. ראה מס׳ 210, הערה 7.

החוץ אמרה כי ישראל ניצלה מתוקפנות ערבית בשנתיים האחרונות בגלל כוח ההרתעה שבידיה. היא מקווה כי אין הערבים יודעים עד איזה מידה הופר המאזן אולם אם לא יתוקן הפער במהרה תהא נשקפת ללא ספק סכנה לשלום האזור. שרת החוץ הודיעה כי בקרוב תעביר השגרירות איגרת מפורטת למחלקת המדינה ובקשה היענות לתביעות שיכללו בה.[4]

הרטר הגיב כי we will link in to the matter. ציין כי בעבר הפרידה מחלקת המדינה בין נשק הגנתי ונשק התקפתי והזכיר מה שאושר לפני שנה.[5] הוסיף כי מחלקת המדינה ראתה בעין יפה העובדה כי אנו מקבלים נשק כבד מצרפת ובריטניה ושאל אם מדובר בכלים שאין להשיג במקומות אלה. שרת החוץ הסבירה נקודה זו וכמו־כן הוזכרה שוב באוזני הרטר פרשת הסנטוריונים. שרת החוץ הסבירה בדידותנו הביטחונית ומצבנו המיוחד במינו בעולם במקשור זה. הרטר סיכם כי כשיקבל התזכיר מאתנו יעיין בו.

שיחות כרושצ׳וב-אייזנהאואר.[6] שרת החוץ שאלה מה תוכל למסור בירושלים על השיחות. הרטר השיב כי רק לפני שעות ספורות התקבלה הידיעה שכרושצ׳וב אמנם קיים הבטחתו והודיע כמובן שאין הגבלת זמן במשא־ומתן על ברלין. במחלקת המדינה ציפו במתיחות לידיעה זו ועם התקבלותה היתה הרווחה. הרטר הוסיף כי על סדר היום של מחלקת המדינה בשיחות היה המזרח התיכון לפי הצעתנו (הכוונה להדגשת תמיכת ארצות־הברית בעצמאות ושלמות מדינות האזור תוך הזכרה מפורשת של כמה מדינות ובתוכן ישראל). אולם כל סדר היום כפי שתוכנן על־ידי מחלקת המדינה שובש, ו[ה]מזרח [ה]תיכון לא הוזכר באף מלה. למעשה דובר יסודית על ברלין ואף על פירוק נשק דובר רק חלקית, ובסוף השיחה הזכיר כרושצ׳וב את עניין סין. הרצוג הביע הערכה על הנכונות שגילתה מחלקת המדינה להעלות עניינינו באוזני כרושצ׳וב ושאל אם העניין נשאר על סדר היום לקראת המשך המגעים. הרטר השיב בחיוב.

שגרירות

4. ראה מס׳ 243–244.
5. מאה תותחים ללא־רתע — ראה מס׳ 213.
6. ראה מס׳ 240, הערה 4.

242

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW660
נוסח יוצא: 130.09/2313/1

ירושלים, 9 בנובמבר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

ריד ביקש ריאיון דחוף עם שרת החוץ ב־8 ואמר לפי הוראות:

א) ב־5 קיבלה שגרירות ארצות־הברית בקהיר ידיעה מנאסר בדרך בלתי ישירה לפיה הודיעו הסובייטים למצרים שישראל זוממת פעולה צבאית תוקפנית. מחלקת המדינה הורו שגרירות קהיר להודיע לנאסר שלממשלת ארצות־הברית אין שום ידיעות לאשר זאת וכי הידיעה שמסרו הסובייטים היא mischievous and irresponsible.

ב) ממשלת ארצות־הברית מניחה שלאור המצב העדין בעיראק לא תעשה ממשלת ישראל דבר העלול להגביר המתיחות באזור.

ג) לממשלת ארצות־הברית אין שום סימנים שמצרים זוממת פעולה צבאית תוקפנית כלשהי.

כל הנ"ל נצטווה להעביר דחופות לשרת החוץ. שרת החוץ הגיבה: (א) מעריכה מאוד התשובה שמחלקת המדינה נתנה למצרים. (ב) מודיעה בשם ממשלת ישראל שאין שחר לידיעה שמסרו הסובייטים. (ג) לו מקור הידיעה היה במצרים מותר היה לא ליחס לעניין חשיבות רבה כי עצבנות המצרים ידועה מכבר. אולם העובדה שהמקור הוא ברית־המועצות יש בה כדי להדאיג. בשבועות האחרונים נודע לנו על ריכוזי כוחות מצריים בסוריה ובסיני. לא יחסנו לכך חשיבות יתר אך לאור ידיעה זאת יש לשאול מה מטרות הריכוזים הללו. שרת החוץ ביקשה שמחלקת המדינה תחזור למצרים, תודיע להם שוב שישראל אינה זוממת שום דבר וכי ממשלת ארצות־הברית משוכנעת שמצד ישראל לא ייעשה דבר, ותפנה השאלה למצרים מה פשר הריכוזים ותשיג הבטחה מהם שאין הם זוממים דבר. ריד ביקש פרטים על ריכוזי המצרים בסיני. במקום סודרה לו פגישה עם אל"מ הרצוג על מנת שיקבל האינפורמציה. הפגישה התקיימה ב־8 כדי לאפשר לריד להכניס הפרטים לדוחו למחלקת המדינה. ריד שאל מה לדעת שרת החוץ סיבת היזמה הסובייטית. שרת החוץ השיבה שייתכן על מנת להוכיח למצרים שברית־המועצות ידידתם היחידה, להפחיד נאסר, לרתום אותו שוב ביתר שאת לסובייטים ואולי לבלום ניסיונות מצדו להשתחרר מן הסובייטים במידה מסוימת.

ריד שאל להערכתנו על המצב בעיראק ובסוריה. שרת החוץ דיברה על התסיסה המבוססת על אי־שביעות רצון כללית בשדרות רחבות של העם ושל ההרגשה הכללית שמצרים הפכה סוריה למדינה כבושה. באשר לעיראק נמשכת הברחת הנשק והכסף ממצרים לנאסריסטים.

ריד סיפר שביום ו׳ יוצא לניו יורק לחתונת אחיו. יהיה בוואשינגטון ביום ב׳ ויטוס חזרה הנה ביום ד׳. שאל אם יש בעיות שהיינו רוצים שיעלה. שרת החוץ הגיבה — (א) תודה והערכה על פעולתם בקשר לאסירי דמשק.[1] ברור לה שארצות־הברית הבהירה למצרים עמדתה ויקרה אשר המצרים יצטרכו להביא עמדת ארצות־הברית בחשבון. שרת החוץ הדגישה שאנו מחזיקים כל העניין בסודיות מוחלטת והזכירה הבטחת הרצוג להארט.[2] הדגישה שוב שחשד הריגול הנו ללא שחר. (ב) הזכירה שיחתה עם הרטר ושאלת עזרת ארצות־הברית לשאת בעול הביטחון ההולך ונעשה יותר כבד. ראש הממשלה מודאג מאוד מהנשק הסובייטי הזורם למצרים, בפרט מפציצים נושאי 10 טונות, מיגים מדגם 19 וטנקים כבדים. תגובתנו הטבעית לחפש מיד אפשרויות רכש מקביל והבעיה הכספית היא איומה. הזכירה הסדר הסנטוריונים וקבעה שלא יכולנו לקנות כל המספר שהאנגלים הציעו ושאנשי הצבא שלנו חישבו למינימום הדרוש. כעת דרום אפריקה מוכרת באמצעות סוכנים 200 סנטוריונים ואנו זקוקים למאה אך אין כסף.[3] יש גם חשש שנאסר יקנה את כל ה־200. להם אין בעיות כספיות מאחר והסובייטים דורשים שליש המחיר, נותנים אשראי ל־10–12 שנה אחרי מסירת הנשק וריבית נמוכה ביותר. אין לנו הכוח לשאת עול ביטחון כזה במרוץ זיון כזה, לא נגד מצרים אלא נגד ברית־המועצות, אותה ברית־המועצות המדברת על פירוק נשק עולמי וכו׳, ודרושה לנו עזרת ארצות־הברית.

איננו מפרסמים תוכן הריאיון.

מאה״ב

242

1. באוקטובר 1959 התערבה ארצות־הברית לפי בקשת ישראל למען שמונה יהודים סורים שהואשמו בריגול ובניסיון הסתננות לישראל לשם התגייסות לצה״ל. כתוצאה של התערבות זאת לא נגזרו על אנשים אלה פסקי דין מוות; חמישה נדונו לתקופות מאסר שונות ושלושה זוכו.
2. בשיחתם ב־30 באוקטובר 1959, ראה הרצוג אל משרד החוץ, W336, 30.11.1959, 130.09/2313/9.
3. בסופו של דבר לא רכשה ישראל את הטנקים שדרום אפריקה ויתרה עליהם.

243

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI383

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 20 בנובמבר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד

המשרד.

הפגישה עם הרטר היום. נכחו מאייר, וואהל ואראל; הרצוג לא בקו הבריאות. פתחתי בדבר תודה מטעם שרת החוץ על התערבותם בעניין משפט דמשק.[1] המזכיר השיב כי שמחים על שמאמציהם נשאו פרי אם אמנם התוצאה בזכות פעולתם. ידע פרטים על פסקי הדין. לפני שעברנו לעניינים המעשיים ציינתי תוצאות הבחירות אצלנו שמשמעותן המשך היציבות והתמדה במדיניות החוץ וביטחון של ישראל השואפת לשלום בכלל ועם השכנים בפרט. המזכיר שמע בסיפוק והעיר בחיוך כי מבין שקודמי נבחר בהצלחה.[2]

סיוע צבאי. ציינתי שראש הממשלה חרד לשלום באזור נוכח ההזדיינות הרבה והמתמידה של קע״ם. כפי שהסבירה שרת החוץ למזכיר בספטמבר[3] העניין הוא גם בכמויות הגדולות וגם בסוגים הקובעים ממדים חדשים לבעיית הביטחון שלנו. במצב החדש קיום איזון מינימלי מחייב גישה יותר קלה עבורנו למקורות חימוש. ישנה גם בעיית המימון. בשנה השוטפת התחלנו לראות מימוש הפסוק ״הזורעים בדמעה ברנה יקצורו״ בגידול הייצוא וריסון הייבוא. התקדמות נוספת חיונית נוכח הצפוי ב־1964 אולם עול הביטחון ישים מאמצינו לאל ולכן אנו פונים לעזרת ארצות־הברית. כבר מוסכם שיש לאפשר לישראל להרתיע תוקפנות מתוך האזור להבטחת השלום והיציבות באזור. סיוע ממשלת ארצות־הברית גם ישכנע קע״ם שאין שכר וטעם במדיניות ההזדיינות כי בכל מקרה [ה]איזון יובטח ויש סיכוי אז שהאזור כולו יפנה יותר אמצעים לפיתוח. המזכיר הראה שהרצאת שרת החוץ טרייה במוחו. חזר ואמר שילמדו בקשתנו ויבדקו מה ניתן לעשות אולם כפי שכבר ציין הרי בעוד שארצות־הברית עשויה להיענות בציוד קל מוטב שציוד כבד יוסיף לבוא מהמקורות המסורתיים. אשר לבעיה הכלכלית כלומר המימון, הוא מבין שפנינו לסיוע נוסף על הסיוע הניתן כיום והנה בקשר לכך עליו להגיד שהממשל

243

1. ראה מס׳ 242 והערה 1 שם.
2. בבחירות שהתקיימו ב־3 בנובמבר 1959, זכתה מפא״י, המפלגה השלטת, ב־38.2% מהקולות. אבא אבן, לשעבר השגריר בוואשינגטון, נבחר לכנסת מטעם מפא״י.
3. ראה מס׳ 241.

נתון במצר כי הקונגרס תובע ריסון וצמצום הסיוע למדינות חוץ. מכל מקום ילמדו פנייתנו.

[.....][4]

י ר ד ן. הזכרתי דברי על התקדמותנו הכלכלית ועמדתי על מרכזיות בעיית המים בשבילנו. התייחסתי לשיחות המומחים[5] ואמרתי כי אני בטוח שתוצאותיהן יראו שאמנם ישנה הבנה בינינו לגבי פרטי תכנית ג׳ונסטון. הזכרתי שיתוף הפעולה מצדנו וסבלנותנו והסכמתנו שבאין הסכם כללי תהיה ההתקדמות נפרדת מקבילה. בבקשה שהגשנו בהתאם לכך[6] אישרנו נאמנותנו למסגרת ג׳ונסטון והנה בתשובתו אתמול[7] מצאנו כי בעוד שארצות־הברית מקבלת הבטחת ירדן בעניין זה ומגישה לה עזרה מתקבל הרושם שלהבטחתנו אנו אין ארצות־הברית מייחסת משקל שווה ולנו אין עזרה אלא חילופי איגרות. בתנאים אלה נהיה נאלצים לעשות הצעדים הדרושים להגנת זכויותינו. מפעל הע׳ור המתבצע בעזרתם ייצור מצב מדיני חדש בו לא תהיה עוד ירדן זקוקה להסכמת ישראל אלא לשיתוף פעולה סורי בלבד כדי לנצל מלוא חלקה בנהר המשותף. אני מקווה אפוא שמיד עם ליבון השאלות הטכניות אפשר יהיה לדון בתכניות שהגשנו במסגרת מדיניות אמריקנית שעיניה לסיוע ופיתוח מקבילים בשני הצדדים במסגרת תכנית ג׳ונסטון. פעולה חד־צדדית רק תחבל בסיכויי ביצועה של תכנית מאוחדת. דברים אלה עשו רושם ניכר על המזכיר שפנה למאייר ואמר כי נראה לו שלא ציפו לכך שסיועם לירדן עשוי לזעזע במקום לקדם תכנית ג׳ונסטון. מאייר נכנס כאן להסברים בניסיון להראות שאין מתעלמים מאתנו ובין היתר אמר כי המזכיר יכול להיות בטוח שעושים ככל יכולתם למצוא הדרך לעזור לנו ויימשכו הבירורים אתנו בכיוון זה. הוסיף ושיבח אותנו על שבאנו להקל מלאכתם ולצמצם הקשיים המדיניים על־ידי כך שהעלינו את תכנית המוביל המרכזי.[8]

ס י כ ו ם. בדואר הבא נשלח טיוטה נוספת לאיגרת בעניין סיוע צבאי[9] ומציע שגם אתם תכינו ניסוחים על מנת שנוכל להגיש החומר תוך שבועיים־שלושה. כדאי לכלול באיגרתנו זאת נתונים על תקציב הביטחון להמחיש כובד העול הרובץ עלינו. ביחס לסואץ אין ספק שמחלקת המדינה תעמוד בקשר עם המזכ״ל. אבקש שתחזיקונו בתמונה ותודיעו מתי תפליג האנייה.[10] בעניין המים אוסיף להבריק אחרי סיכום שיחות המומחים.[11]

הרמן

4. פסקה אחת, שעניינה בעיית השיט בתעלת סואץ, הודפסה בפרק 3, מס׳ 106.
5. פגישת מומחי המים של ארצות־הברית וישראל, שנועדה ל־22 בנובמבר — ראה מס׳ 79.
6. ב־17 ביולי 1959 — ראה מס׳ 73.
7. ראה מס׳ 77, 78.
8. שנועד להוביל מים הנובעים בישראל ואינם שנויים במחלוקת, ורק בעתיד להשתלב במוביל הארצי — ראה מס׳ 75.
9. ראה מס׳ 244.
10. הכוונה לאנייה ״אסטיפליאה״ — ראה מס׳ 108.
11. ראה מס׳ 79.

244

מ׳ אראל אל מחלקת ארצות־הברית
M. Erell to the United States Division

מקור: 130.23/3089/12

ואשינגטון, 4 בדצמבר 1959

סודי ביותר

הנדון: סיוע צבאי

רצוף בזה העתק של טיוטה מתקדמת יותר של איגרת בעניין הנדון[1] אשר סוכמה אמש על־ידי השגריר. השגריר שולח את הנוסח ישירות לשרת החוץ ומבקש שהערות ותיקונים יועברו במברק על מנת שנוכל להגיש את האיגרת בכלל ההקדם. נספח צה״ל מעביר העתק של הטיוטה לממונים עליו.

בברכה,

משה אראל

Draft

November 27, 1959

The Ambassador of Israel presents his compliments to the Secretary of State and has the honor to submit the following analysis of Israel's precarious defense position with suggestions as to the manner [in]which the United States could assist in remedying the situation. This statement in writing follows on the oral presentation made to the Secretary of State by the Israel Foreign Minister on [30 September 1959] and by the Ambassador of Israel on [20 November 1959].

Israel's security and integrity continues to face the relentless threats from Arab neighbors and primarily from the United Arab Republic. Her survival, continuous stability and development and indeed the prospect of comparative tranquility which has prevailed for the past two years, assuming a permanent character depends on Israel's deterrent capacity. In the measure that this is sustained, progress towards the stabilization and ultimate peace

244

1. הנוסח היחיד המצוי בתיקי משרד החוץ הוא המצורף להלן, והנושא את התאריך 27 בנובמבר 1959. הנוסח הסופי, על דעת כל הנוגעים בדבר, נמסר למחלקת המדינה ב־9 בפברואר 1960. נוסח זה לא נמצא, אך על נסיבות מסירתו, השיחות שהתקיימו במחלקת המדינה, ורשימת פריטי הנשק שנדרשו, ראה כרך 14, מס׳ 128–129.

will be enhanced. In the measure that it is allowed below danger point, aggressive forces in the Arab countries will be encouraged. Israel's existence will once again be cast in crucial balance and bloody conflict will once again become the theme of the Middle East.

The serious deterioration which has impelled the Government of Israel to make this urgent appeal to the U.S. is related to the nature and the vast scope of rearmament of the forces of the U.A.R over the past two and a half years. In this time there has been a vast flow of armaments from the Soviet Union to the U.A.R. Most reliable information indicates that this flow has involved T54 tanks and rocket launchers, Mig 17 fighter planes, IL28 bombers and 9 submarines, 8 of which are of a long-range capacity. In assessing the great military strength thus accruing to the U.A.R., one should take into account the new strategic and tactical situation in relation both to Arab and neighbor capacities of the U.A.R. arising both from the union of Egypt and Syria in a joint national framework. Moreover, the comprehensive arr[angement] between the U.A.R. and the Soviet bloc for personnel training both in the U.A.R. by Soviet experts and of U.A.R. personnel undergoing training courses in the Soviet bloc — have developed military capabilities of the U.A.R. armed forces to an unprecedented degree.

In the attempt to maintain Israel's deterrent capacity in the face of these developments, the Government of Israel has found itself handicapped both in finding sources from which to purchase vital arms and by financial exigencies. While the French Government whose readiness to sell heavy arms and indeed France is Israel's main source, certain types are not available for sale in France or any other sources to which Israel has access. More important still, if Israel were to engage in the financial outlay necessary to achieve deterrent balance, this would mean endangering what has been achieved in terms of economic progress and the progress of steady development in the direction of economic independence. The process of the imbalance continues uninterrupted and the consequent threat increases. In this situation, the Government of Israel asks for the sympathetic interest of the Government of the U.S.

פרק ח
יחסי ישראל עם גרמניה ועם אוסטריה
Israel's Relations with Germany and with Austria

245
פ"א שנער אל מ' פישר
F.E. Shinnar to M. Fischer

העתק: 130.02/2457/10

קלן, 14 במאי 1958

סודי

פישר היקר,

להלן מספר הערות להשלמת מברקי בקשר לשליחות שילוח:[1]

1) היתה לנו שיחה מפורטת ביותר (של 8 שעות) שהיתה מועילה מאוד בשבילי, מכיוון שיכולתי לשמוע סקירה מקיפה של הבעיות העיקריות שעומדות במרכז ענייננו ועל הקו שנקבע בקשר לדיון והסברה הנובעים מתכניות אלו.

מאידך, יכולתי למסור לשילוח על המצב כאן ועל הפעולות הדרושות; אסתפק בחוזרי על הסיכום שאליו הגענו בהנחה ששילוח ימסור לך דו"ח מפורט על תוכן שיחתנו:

(א) בחודש יולי נקיים מספר פגישות עם אנשי הצמרת של משרד החוץ — עם פון אקרהט [אקרט] ועם חברי הבונדסטאג המתאימים, בכדי להסביר את ענייננו ואת הנובע מהמצב המשתקף מחדירת ברית־המועצות במזרח הקרוב מזה ומהתקרבות ממשלת בון אל נאסר מזה.

(ב) בפגישותי הבאות: אפגש היום בפעם הראשונה עם דיטמן (שבא במקום פרופ' גרבה), ב־20 עם פון שרפנברג. תאריך הפגישה עם קיזינגר (יושב־ראש ועדת החוץ) טרם נקבע מכיוון שהוא עוד בנסיעות וחוזר רק בשבוע הבא. בשתי השיחות אשתדל לשמוע יותר על הרקע המסחרי עם קע"ם. בקשר לכך, היה המברק שבו מסרת לי על שיחת מרוז בוואשינגטון מעניין מאוד.[2] לפי התרשמותי אני נוטה

245

1. מברקו של שילוח לא נמצא. שילוח ביקר במספר מדינות במערב אירופה לרגל כנס שרי החוץ של נאט"ו שהתקיים באותה עת בקופנהגן.

2. מדובר בדיווח על שיחת מרוז בוואשינגטון בקשר להסכם בין גרמניה וקע"ם. לפי הסכם זה העמידה גרמניה המערבית לקע"ם אשראי בסך 350 מיליון מארק גרמני תמורת הבטחת קע"ם להחזיר את הרכוש הגרמני שהוקפא במלחמת העולם השנייה. מרוז דיווח כי שמע ממקור מהימן במחלקת המדינה שהאמריקאים התרעמו על הסכם זה, ואמרו שעדיף היה להשיג הסכם עם מדינות כמו ירדן או לבנון. הגרמנים השיבו שיש להם חשבון מיוחד עם מצרים, בשל חששם מגרמניה המזרחית, והוסיפו כי ההסכם יקל עליהם לכונן קשרים עם ישראל. (ראה מחלקת מערב אירופה אל שנער, יק/38, 12.5.1958, 130.09/2354/5.)

לקבל את הגרסה שיש בגמר הסכם זה בכל זאת גורם חיובי, בזה שהגרמנים עלולים לטעון ביתר תוקף נגד ניסיונות נציגי ערב בקשר להסתתם נגדנו.

נוסף לזה אעמוד על תוצאת ביקורו של נאסר במוסקבה (אם תהיינה עד אז) מתוך ציון שהתקרבותו אל מארחיו פועלת בכיוון מסוכן בראש ובראשונה לממשלת בון, וכתוצאה מזה לחיזוק עמדת ברית־המועצות נגד האיחוד.[3]

2) על הבעיה הכאובה של הסדרי־קבע בשטח המדיני, שוחחנו הרבה מבלי להגיע לסיכום, ואני מציע שנמשיך בנושא זה כשאחזור, כנראה סביב ל־25 במאי.

ברצוני עוד להדגיש, שקיום פגישות יחד עם שילוח לא היה ניתן, בראש ובראשונה בגלל היעדרם של ברנטאנו ושרפנברג ובגלל כניסתם של דיטמן וקנפשטיין לתפקידיהם לפני זמן קצר, מבלי שהיתה לי הזדמנות לבקרם ביקור היכרות. אולם גם אם היו הייתי ממליץ לא לקיים פגישות אלו מאותם הנימוקים שמסרתי במכתבי אליך מ־30 באפריל[4] ושהסברתים בפרוטרוט לשילוח.

3) אני מניח ששמעת שנמצא כאן סגן־אלוף בר לפי הזמנת ה"אינסטיטוט פיר והר־קונדע". הוא מסר בנוכחות שילוח דו"ח מעניין מאוד על פגישותיו ושיחותיו ועל הסיור במתקנים צבאיים. היה רצוי שתשמע משילוח על כך מאחר שבר יחזור רק בעוד כשבועיים, ורק אז יהיה דו"חו.

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

246

ר' שילוח אל שרת החוץ

R. Shiloah to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2457/10

ירושלים, 21 במאי 1958

ד ח ו ף - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

בשיחתי עמך ביום השבת, 17.5.58, נגעתי בשאלת עבודתנו המדינית בבון. רצוף־בזה העתק מכתב ששלח שנער למ' פישר על שיחותי אתו.[1] במכתב זה הוא מוסיף

3. הביקור התקיים באפריל–מאי 1958. בהודעה משותפת בתום הביקור הביעו שתי המדינות תמיכה בעקרון של דו־קיום בין המדינות, גינו את הקולוניאליזם בכל צורותיו, את הימצאותם של בסיסים צבאיים של כמה מדינות על אדמת זולתן והביעו צער על המלחמה באלג'יריה ותמיכה בזכות העם האלג'ירי לעצמאות. עניין גרמניה לא נזכר בהודעה המשותפת. על אזכור הנושא הפלסטינאי ראה פרק יב.
4. לא נמצא.

246
1. מס' 245.

למעשה ולדגול בהנחה שהעסקה האחרונה בין ממשלת בון לנאסר יש בה משום חיוב.[2] כפי שתראי ממכתב זה, אין בדעת שנער לעשות בחודשים הקרובים כל פעולה מדינית מאומצת ומתמדת.

בסיורי האחרון באירופה התברר לי ללא כל צל של ספק, כי חשיבותה של ממשלת בון בעיצוב המדיניות הבין־לאומית של המערב, כולל מדיניות המערב במזרח התיכון, הולכת וגדלה. הגרמנים ומדינאים אירופיים אחרים סבורים כי גרמניה נועדה למלא שליחות מערבית בעולם הערבי. אני חושש מאוד שברגע שתינתן לגרמנים הצדקה רעיונית כביכול לחיזוק מגעיהם עם העולם הערבי, נמצא אותם מגבירים מאמציהם וקשריהם בארצות ערב על חשבוננו.

לפי הידיעות האחרונות, עומד ברנטאנו לצאת לוואשינגטון לשיחות והתייעצויות בבעיות מדיניות שונות ויש כל היסוד להניח כי ידונו גם בבעיות המזרח התיכון. ביקורו של ברנטאנו יתקיים כנראה סמוך לביקורו הצפוי של מקמילן בוואשינגטון (שבוע ראשון של יוני שנה זאת).[3]

בימים האחרונים שמענו כי פריד זיין אל־דין, מי שהיה שגריר סוריה בוואשינגטון, נתמנה שגריר קע״ם לבון. איני צריך להרחיב הדיבור על פריד זיין אל־דין. הוא אחד המסיתים הגדולים נגדנו בכל השירותים הדיפלומטיים הערבים. בימי מלחמת העולם היה קשור לנאצים. אחר מלחמת העולם הקים קשרים עם הקומוניסטים והסובייטים. לפני שהגיע לוואשינגטון שימש שגריר סוריה ראשון במוסקבה. אין לי ספק בדבר, שבבואו לבון ישמש מרכז לפעולה אנטי־ישראלית אינטנסיבית.

לאור כל הנ״ל, אני חוזר ומציע שנתקן ללא דיחוי הרכב נציגותנו בגרמניה המערבית. אני ממליץ שבלי לחכות לחילופי משמרות במשלחת השילומים, יישלח מיד מ׳ פישר כנציג מדיני מיוחד לבון.[4] אני מציע גם שיוטל על ל׳ כהן לצאת לחודשים אחדים לבון לפעולה מיוחדת בקרב חוגים אקדמאיים וכו׳ בגרמניה.

שנער עומד לבוא לארץ לביקור קצר ב־25 לחודש זה, ואני ממליץ שבימי ביקורו זה יתקיים בירור יסודי בכל פרשת עבודתנו המדינית בבון.

בברכה,

ראובן שילוח

2. ראה שם, הערה 2.
3. ראה מס׳ 247.
4. הצעתו של שילוח לא התקבלה, אך הוחלט לשגר את פישר לביקור קצר בגרמניה — ראה מס׳ 248.

247

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן NWT851

נוסח נכנס: 130.09/2339/8

ואשינגטון, 9 ביוני 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

שוחחתי שעה עם ברנטאנו בבית שגריר גרמניה ובהשתתפותו. הרציתי לו בקצרה על הנושאים הבאים:

א) התבצרותה המתמדת של המדינה מאז מערכת סיני הן בשטח חייה הלאומיים, הן בקשריה הבין־לאומיים.

ב) דעתנו כי אין לדחוק הקץ בעניין השלום. סופם של הערבים להשלים אתנו כתוצאת התבצרותנו המובהקת שלא תיתן להם ברירה ולכן חיזוק ישראל היא דרך המלך להחשת השלום.

ג) המשבר במזרח התיכון שמקורו בנאסר ויצר השתלטותו על מדינות אחרות ערביות ולא ערביות. סיסמת ההגמוניה מחויבת להביא על המזרח התיכון אותן התוצאות השליליות שהביאה תמיד על אירופה במשך דורות רבים.

ד) רצונן והחלטתן של מדינות רבות (למעשה מרביתן) באו כבר לעמוד בפני הנאסריזם ולהדוף יומרת ההגמוניה שלו.

ה) חשיבותה של המדיניות המערבית בסוגיה זאת ותקוות כל עמי שוחרי החירות שלא ייעשה דבר שיש בו כדי לחזק מעמדו — ולכן תנופתו הכובשת — של נאסר — ולהחליש כוח עמידתן של המדינות האנטי־נאסריות שהן גם על־פי־רוב האנטי־קומוניסטיות. בהקשר זה הבעתי דאגה על הפירוש שניתן לצעדים האמריקניים האחרונים, למרות היקפם המוגבל,[1] וקל וחומר הצעדים הגרמניים האחרונים שהיקפם רחב יותר.[2]

ברנטאנו השיב ואמר:

א) הוא מסכים ללא קושי לכל דברי הניתוח שאמרתי. ברצונו להקדים הערה אחת: ממשלת גרמניה לא תעשה לעולם שום דבר ולא תזדהה עם שום צעד שיש בו כדי לפגוע במדינת ישראל. זה חוק בל־יעבור במדיניות גרמניה החדשה. הסביר זאת תכופות לשנער שאתו הוא מקיים יחסי ידידות שנים.

247

1. בסוף אפריל 1958 שחררה ארצות־הברית את החשבונות המוקפאים של מצרים, זאת לאחר שנחתם הסכם בין מצרים לבין נציגי בעלי המניות של תעלת סואץ על תשלום פיצויים לבעלי המניות. ב־8 במאי 1958 הודיע עוזר מזכיר המדינה, ויליאם ראונטרי, לוועדת החוץ של הסנאט, כי ארצות־הברית ביטלה כמה הגבלות על משלוח חומרים צבאיים למחצה לקע״ם. הוא ציין כי צעד זה מראה על שיפור היחסים בין ארצות־הברית לקע״ם וכי הוא מקווה כי תהליך זה יימשך.
2. ראה מס׳ 245, והערה 2 שם.

ב) אולם הוא שואל עצמו אם הסקתי מהניתוח הנכון של המצב את מסקנתי הנכונה. דווקא לאור המדיניות השוביניסטית והקיצונית הערבית, כלום לא מוטב שתהיה לגרמניה השפעה בקהיר ולא רק לברית־המועצות. האומנם תצמח ברכה ממדיניות מערבית שעל־ידי בידוד קהיר תדחוף אותה להזדהות עם ברית־המועצות לרעתה החמורה של אירופה ולא רק של המזרח התיכון. כלום אין משמעות בעובדה, שבביקור נאסר במוסקבה[3] דחה כמה הצעות מסוכנות של כרושצ׳וב בגלל סיכוי של עזרה גרמנית שלא רצה לוותר עליה (פה סתר ברנטאנו הנחה שהבעתי שכרושצ׳וב היה יותר זהיר ומתון מנאסר והדגיש כי לדעת בון, גוברת נטיית נאסר להפחית תלותו הבלעדית בברית־המועצות). מאידך, אם המערב ינעל כל שער בפניו יפנה סיטונית לברית־המועצות. נכון כפי שאמרתי שכל צעד מערבי בלתי־הכרחי כלפי נאסר מחזק שלא כרצוי את הפרסטיז׳ה שלו, אך היעדר מעשים כאלה מחזק רק את הפרסטיז׳ה של ברית־המועצות. יש פה דילמה אמיתית והוא מודה כי יש מידה של סיכון במדיניות בון במזרח התיכון, אך אין מדיניות מערבית כלשהי בעולם שאין בה סיכון־מה. הוא מפציר בישראל לא להתעלם מהתועלת שתצמח לישראל מרכישת ״השפעה״ (Einfluss) גרמנית בקהיר. באשר שוב עליו להדגיש כי גרמניה דבקה במדיניות פרו־ישראלית יציבה ביותר והתנגדותה לכל פגיעה בישראל היא מוחלטת. אילו חשב ששיגור שגריר גרמני לישראל מחר או מחרתיים היה מביא תועלת מדינית ולא הגברת מתיחות, היה עושה זאת מיד.

במהלך השיחה אמר שהודיע ברורות לשגריר קע״ם בבון שגרמניה לא תתמוך בשום צעד אנטי־ישראלי ויהי־מה.

אמרתי שאני לא עוררתי שאלת הייצוג הדיפלומטי, אך הואיל ודיבר הוא עליו, עלי לציין כי יש נטייה להגזים בהערכת השפעתו על הערבים. הללו ראו חמישים מדינות גדולות וקטנות שהקימו יחסים עם ישראל והעולם ולא התמוטטו, שום מדינה מתוך כל אלה לא סבלה בגלל יחסיה עם ישראל. הנה גם מדינות אפריקה ואסיה מחליפות נציגים אתנו בלי שתאונה לה[ן] שום רעה. ברנטאנו אמר שבוודאי אסכים כי יש הבדל בין ממשלת בון לבין ממשלת גאנה (הדברים נאמרו בנעימת ״עליונות״ ברורה). אמרתי שלממשלה אפריקנית קטנה דרוש יותר אומץ לקשור קשרים אתנו מאשר לממשלה היושבת במערב אירופה שכל שאר ממשלותיה מקיימות יחסים מלאים עם ישראל.

באירופה, אי־קיום יחסים תקינים הוא דבר יותר בולט ובלתי־רגיל מקיומם. ברנטאנו הסכים וסיכם כי הבעיה היא של עיתוי. כששאלני מה לדעתי תהיה ההשפעה של שיגור נציג גרמני לישראל מבחינת הערבים, אמרתי שאם ממשלת בון תחליט על כך ביום ב׳ תבוא מחאה ביום ג׳ וכל העניין יישכח ביום ה׳. לבסוף אמר שהיריעה שגוללתי בפניו על נאסר מול המדינות העצמאיות של האזור מאלפת ביותר אך רצוי שישראל תיתן דעתה על היתרונות של תקיעת יתד מערבית כלשהי בקהיר לבל תידרדר זו במדרון ההשתעבדות למוסקבה.

3. ראה שם, הערה 3.

התרשמתי כי החלטת ממשלת בון בקהיר היא נחושה ואינה עשויה להיות מושפעת הרבה על־ידי גורל יחסי ארצות־הברית–מצרים. אדרבא, ככל שתחריף המתיחות בין ארצות־הברית וקע"ם, כן תסיק גרמניה כי שליחות המערב מוטלת דווקא עליה ולא על זולתה.[4]

אבן

248

מ' פישר אל שרת החוץ
M. Fischer to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2457/10

18 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

שיחה עם אדנאואר

ביום 16 ביולי לפי הצהריים, ביקש ד"ר שנער מאת ראש לשכת הבונדסקאנצלר פגישה עבורנו שנקבעה למחרת ב־6.30 בערב.

קבלת־הפנים היתה לבבית ונזכרנו בפגישות קודמות.[1] הופתעתי מאוד כי מבחינה חיצונית לא השתנה כלל אדנאואר ב־7 השנים האחרונות ובמשך השיחה נוכחתי לדעת כי זה הדין לגבי צלילות מחשבתו.

כמעט מיד אחרינו נכנס מזכיר המדינה בלשכת ראש הממשלה, גלובקה, אשר נשאר אחר־כך משך כל השיחה ואשר הביא לו הודעה שאדנאואר הקריא לפנינו — לאחר שהסביר כי קדם לביקורנו ביקור פריפקט מ־Yonne בצרפת בשם פיקאר "אשר הציג את עצמו כידיד גי מולה, אבל התברר שהוא ידיד דה גול". בנייר היה כתוב, כי ממקור צרפתי אלמוני נמסר לסוכנות הידיעות הגרמנית כי הוקם המגע הראשון בין אדנאואר ונציג דה גול. אדנאואר העיר רק כי המצב בצרפת מדאיג אותו ביותר וכי הידיעה אל נכון הודלפה על־ידי פיקאר עצמו. הערתי על זאת, כי פגישתנו בפאריס נשארה עד היום בגדר סוד וכי גם נשתדל שזה יהיה הדין לגבי

4. מברק זה הועבר גם לשנער בקלן. בנוסף הבריק פישר הנחיות לשיחתו האפשרית של שנער עם ברנטאנו באותו עניין. על שנער להדגיש כי אין דבר אשר יעודד יותר את נאסר לזלזל במערב ולחזק את קשריו עם הסובייטים מאשר העזרה שהמערב מושיט לו חרף קשרים אלה. עזרה זאת תעזור לו להתגבר על קשייו הכלכליים והיא משמיטה מידי המערב נשק למניעת החדירה הסובייטית. (ראה מברק יק/98, 15.6.1958, 130.09/2354/5.)

248

1. במאי 1951 נפגשו מ' פישר, אז ציר ישראל בצרפת, ודוד הורוביץ, אז המנהל הכללי של האוצר, עם הקנצלר אדנאואר והעלו בפניו לראשונה את עניין השילומים.

הפגישה הנוכחית. לזה העיר אדנאואר: "אינני רואה צורך בסודיות, אני איש חופשי; האם לא אוכל לשבת ולשוחח עם ידידי הוותיק פישר?" למרות זאת, החלטנו לאחר השיחה לשמור עליה בסוד היות ואחרת היה הדבר מעורר הרגשות בלתי־נעימות בחוגי משרד החוץ הגרמני אשר להם הובטח שכל ביקורי יישמרו בסוד.

הבאתי לאדנאואר את ברכת בן־גוריון ודרשתי בשלומו האישי. לזה ענה אדנאואר כי אמסור לבן־גוריון שהוא עוקב בהערצה יתירה אחרי העבודה הנהדרת הנעשית אצלנו; ומיד הוסיף: כמה חבל כי לא נתנו לכם לפני שנתיים להמשיך במבצעכם עד לקהיר ובזה הייתם מונעים גם את המשבר הנוכחי.

על זה פתחתי בסקירתי על הנעשה במזרח התיכון. ספרתי את השגיאות העיקריות שנעשו בעבר. התחלתי בדבר החטא אשר חטא העולם המערבי הנוצרי לגבי האי הנוצרי בלבנון, אשר משך ידו ממנו לאחר מלחמת העולם השנייה ובזה גרם לכך כי היה [צריך] למצוא את הצלתו בפשרות עם הלאומנות המוסלמית, זאת־אומרת פשרות עם תנועה קנאית אשר איננה מכירה פשרות. כנקודה שנייה, הזכרתי כי המערב הקריב את כל מיעוטי המזרח התיכון (המזרח התיכון אשר לאמיתו של דבר [הנו] מוזאיקה של עמים ודתות) לפיקציה של עולם ערבי סוני הומוגני, אשר נזרק לזירה הבין־לאומית על־ידי שוליית הקוסם אנתוני אידן.[2] כנקודה שלישית, הזכרתי את מסירת תעלת סואץ למצרים ללא קבלת ערובות למעבר חופשי. כנקודה רביעית, היחס המערבי לפליטים הפלשתינאים אשר ניזונו במחנות לאורך גבולותינו בחוסר מעש ועל־ידי זה חונכו להיות קרקע פורייה לתעמולה הרסנית. כנקודה חמישית, הזכרתי חוסר האונים של המערב כאשר התחיל משלוח הנשק לנאסר. כנקודה שישית, כי המערב נתן ידו לרוסים על־מנת להציל את נאסר, דבר אשר דרך־אגב לא התבטא בשום הכרת תודה מצד הרודן. כנקודה שביעית, היעדר הצהרה מערבית כי לא תורשה התקפה על שלמות כל מדינות המזרח התיכון כולל התקפה על ישראל. חוסר הצהרה מעין זו נתן בידי האלמנטים הקיצוניים במזרח התיכון את המכשיר להסתה והוא הסיסמה של השמדת ישראל אשר גרמה לא מעט לפיתוח הרוח הלאומנית הקיצונית והקנאית והמיליטריזם במזרח התיכון.

כפרק שני, סקרתי את תופעת הנאסריזם. פתחתי באומרי, כי ידוע לנו יפה כי נאסר אינו קומוניסט וכי אינו שואף להיות גרורה רוסית. אבל תועלתו לרוסים אינה בזה שיצהיר על עצמו כקומוניסט או כגרורה. תועלתו לרוסים היא כי הוא משמש מכשיר להשמדת נוכחות המערב במזרח התיכון; ותועלתו בזה כה גדולה לרוסים, שהם יכולים להרשות לו גם ביקורים אצל טיטו. הרחקת המערב ממקורות הנפט, מקווי התחבורה בין המערב והמזרח הרחוק, מעמדות האסטרטגיות באזור כולו, ייתן לרוסים לא רק השליטה במזרח התיכון, אלא יפתח להם דרך המלך לשליטה על אפריקה ואסיה כולה.

הוספתי כי בישראל נתקבלה ידיעת המהפכה המצרית של נגיב באהדה ובתקווה שהתמסרות לשיפור חיי ההמונים המצרים תסטה את המצרים מרצונם לנהל מלחמת נקם נגד ישראל. ברם, לא הלך המשטר החדש המצרי בדרך זו כי אם בדרך

2. בראשית 1945, עת כיהן כשר החוץ הבריטי, היה אידן היוזם העיקרי להקמת הליגה הערבית.

הקלה יותר לתת פורקן לעם הסובל על־ידי מדיניות של התפשטות ופרסטיג׳. האפשרות למדיניות זו ניתנת לו על־ידי הסובייטים. בהיותו מזוין על־ידי הסובייטים, תלותו בהם היא מוחלטת למרות הפגנות מסוימות של אי־תלות. המערב הדמוקרטי לא יוכל לשרת את נאסר למטרותיו הנוכחיות, כי לזה דרושות שיטות אשר המערב אינו מסוגל להשתמש בהן בהיותן שיטות סובייטיות או נאציות. חייבים לתחם את נאסר.

רק לאחר שהדבר ייעשה, יכול המערב לחשוב על מתן עזרה לעם המצרי. תפקיד העלאת רמת החיים של העם המצרי הוא עצום ויש לזכור כי גם אילו היו מתחילים מיד עם בניין סכר אסואן, השטח החקלאי לא היה מספיק לפרנס את האוכלוסייה שהיתה נוצרת בינתיים.

כפרק שלישי, הזכרתי את שלבי המשבר הנוכחי. אחרי סקירת המצב במדינות המזרח־תיכוניות השונות והסכנות הצפויות להן מבחוץ ומבפנים, אשר הלכו וגדלו בגלל חוסר ההכרה בסכנות אלה, עברתי לניתוח המשבר הלבנוני והגורמים השונים במשבר זה. הצבעתי על העובדה כי אף גורם פנימי לא היה יכול להביא להתמרדות לולא ההתערבות החיצונית בתעמולה בנשק ובכוח־אדם, עליהן יש לנו הוכחות. היה בידי האומות־המאוחדות לשים קץ למרד בשלבים הראשונים וזה לו המזכירות הכללית היתה מכירה בעובדות ומשגרת מספר מועיל של משגיחים כולל כוח משטרתי.

אנו מאמינים באו״ם ובעקרונותיו. אבל [ה]אם ייתכן שתפקידו יצטמצם למתן אישור לעובדות מוגמרות? אין צל של ספק כי חוסר האונים של האו״ם ושל המערב בשלבים הראשונים של המרד הלבנוני החיש את המרד בעיראק אשר נעשה בהכרה כי אין לצפות לתגובה מערבית.

עכשיו התערבו בכל זאת האמריקאים. מי ייתן והשקט יחזור לאזור והתעוררות האו״ם לתפקידיו האמיתיים תאפשר את מתן ההכרעה לידו.

כפרק רביעי, עברתי לכמה המלצות לגבי העתיד ואלה הן:

כי המערב לא ינסה להתחרות עם הסובייטים לשם שידול כוחות הקנאות והלאומניות הקיצונית. בהתחרות זו לא ינצח המערב, וחזרתי שנית: ״את כוחות אלה אפשר לרכוש רק בשיטות סובייטיות...״

כאן הפסיק אותי אדנאואר ״או נאציונל־סוציאליסטיות״. הוספתי: ״המערב לא יכול לקנות אותם במטבע היחידה שהם מכירים ואשר היא נקראת נשק ושנאה״.

המלצתי כי על המערב להתחשב במדיניותו בכל הגורמים במזרח התיכון אשר ספרתי שורה ארוכה, ביניהם: מוסלמים, סונים ושיעים, ישמעאלים, עלאווים, יזידים, נוצרים, מארונים, אורתודוקסים, אשורים, כלדאיים, קופטים, ארמנים, ישראלים, דרוזים, כורדים וכו׳.

כנקודה שנייה, תבעתי כי על המערב לקיים חזית מאוחדת במתן ערבות חד־משמעית לעצמאות ולשלמות כל מדינות האזור (אדנאואר רשם).

כנקודה שלישית, המלצתי כי העולם החופשי כולו, זאת אומרת, אירופה המערבית, שתי היבשות האמריקניות, והמספר הגדול האפשרי של מדינות המזרח הרחוק, יתכננו ויבצעו תכנית כוללת להרמת הרמה הכלכלית והסוציאלית של עמי המזרח־התיכון (אדנאואר רשם).

נקודה רביעית: יש להוסיף לבנות ולייסד את האיחוד האירופי ולהשתמש בו על־

מנת לקשור קשרים הדוקים עם העמים אשר נמצאים מעבר לים התיכון לאורך חופיו המזרחי והדרומי של הים התיכון, ולהתחיל עם צפון אפריקה המערבית, ישראל ולבנון. הקשר הכלכלי במיוחד עם אירופה ייתן לעמים אלה הרגשה שהם חברים במשפחה האירופית וייווצר מצב של תלות טבעית וחיובית של עמים אלה במערב. תהליך זה יאפשר לצעוד לקראת העתיד תוך אמון.

סיימתי את סקירתי בצייני כי נדמה לנו שעוד לא מאוחר על־מנת שהעולם החופשי ייצא בכבוד מן המאבק, גם תוך שיתוף־פעולה עם האו״ם. אבל דבר אחד חייב להיות ברור, כי המערב בשום פנים לא יוכל להרשות לעצמו לסגת ולגרום לסואץ שנייה. תוצאת כניעה תהיה תוספת אזור השפעה לסובייטים אשר תשים בידיהם את אסיה ואפריקה, ופירוש הדבר חורבן המערב.

לזה ביקש ד״ר שנער כי יינתן לו להוסיף הערה, בה הוא הרחיב את הדיבור על התוספת המכרעת אשר מהווה לסובייטים מתן השלטון במזרח התיכון בידי מנהיגות אשר גם אם מגמותיה הן נייטרליסטיות, חייבות להביא את אותו המשקל הנוסף במאזן הכוחות העולמי אשר יאפשרו להם להביא את המאבק לידי הכרעה לטובתם, על־ידי שימוש במכשיר אשר עולם ערבי כזה היה מהווה בידיהם.

אדנאואר פתח באומרו, כי זה שנים שמסתכל בדאגה רבה על השגיאות של המדיניות האמריקנית ועל המשגה של הבריטים ושל הצרפתים. כבר ב־1955, בשיחה עם הובר (Hoover) הוא עמד על המשגה החמור שבחוסר אונים של המערב מול מסירת הנשק הסובייטי למצרים.

הוא מזמן מבין שהמדיניות הסובייטית שואפת להגיע לשליטה קודם על אסיה ואחר־כך על אפריקה. אם תכנית זו תצליח, תימצא אירופה במלקחיים ותבוא התקפה מצד מזרח אשר תשים קץ לקיום אירופה המערבית.

מזה עבר להערכתו של המשבר הנוכחי: אם התורכים יפלשו לעיראק, ייתכן והרוסים יתקיפו את תורכיה, דבר אשר עלול להביא לידי התלקחות מסוכנת. אולם, מקווה הקנצלר כי תימצא דרך להסדר העניינים באמצעות האו״ם. אמר לאחר שלקח ביד את הרשימות שעשה בזמן סקירתי, שהוא מחייב את הצעותינו לגבי מתן ערבויות ולגבי פעולות וקשרים כלכליים. בזה עבר לדבר על צרפת, אשר אין ספק, הנה בראש דאגותיו. פיתח בבהירות רבת־רושם את הבעיות אשר לפניהן עומד דה גול, את הברירה אשר עמדה ותעמוד בפני צרפת אם דה גול לא יישאר בשלטון (רודנות צבאית או חזית עממית בהנהגה קומוניסטית), את סיכוייו להישאר בשלטון אם יפתור את בעיית אלג׳יר. בסתירה עם ידיעותי, סיפר שתי הנקודות הבאות: דה גול ישנה את שיטת הבחירות וגם ידאג לכך כי מיד לאחר הבחירות ייבחר כנשיא. שתי נקודות אלה הוא שמע מפיקאר (ראה לעיל), המשיך להביע את הסתייגויותיו הקשות כלפי דה גול וכלפי שאיפתו האישית לסטות מדרך האיחוד האירופי ובמקום לשאוף להגמוניה צרפתית. ״דה גול ישב עשר שנים בכפרו ולא הרגיש שהעולם השתנה סביבו״ (לאחר־מכן קיבלנו הסבר להתמרמרות חמורה זו).

אחר־כך סקר את המצב בארצות־הברית. דיבר על הבחירות הבאות לקונגרס ואמר כי בוודאי ינצחו הדמוקרטים. אמר שלא ידוע אם הרוב הדמוקרטי החדש בקונגרס יהיה כזה, שיכריח את אייזנהאואר להחליף את דאלס (ד״ר שנער העיר לי לאחר־מכן שהוא ראה על פני אייזנהאואר עד כמה רצוי לו שדאלס יוחלף). הוא מצפה כי הנשיא הבא יהיה אם לא ניקסון, הארימן או אפילו סטיבנסון.

ביקש רשות לשאול אותי כמה שאלות. הזכיר כי לגרמניה שם טוב בעולם הערבי. שאל מה יחסנו אל מצרים, מה היתה עמדת מצרים כלפי ישראל בזמן האחרון. שאל אם לא מתקבל על הדעת, כי גרמניה תוכל לשחק תפקיד של מתווכת. היות ולפני השיחה מסר לי ד"ר שנער על רצונו הניכר של אדנאואר לשחק תפקיד של מתווך, עניתי כי בוודאי נקדם בברכה כל ניסיון להחזיר שקט ושלווה לאזור. אבל צריך להיות ברור, על־מנת שלא ייכשל מראש כל ניסיון כזה, שיהיו שני תנאים: שתופסק המדיניות ההתפשטותית ושל פרסטיז'ה ושיוברר לעולם הערבי כי לא קיים סיכוי כל שהוא להשמדת והקטנת מדינת ישראל.

לזה הסכים אדנאואר בפה מלא, וחזר עוד פעם על נקודות סיכומי אשר רשם לפניו.

כשאלה שנייה שאל, אם נכון הדבר כי אנו מתקרבים ליצירת פצצה גרעינית. לזה עניתי כי לא אוכל לענות לו על השאלה, כי מתנהל אצלנו מחקר גרעיני על־ידי מומחים אשר שמם הולך לפניהם, אבל קרוב לוודאי שהמחקר מכוון לניצול למטרות בדרכי שלום של האנרגיה, כי אחת המטרות החיוניות אצלנו יצירת אנרגיה זולה על־מנת שנוכל להשקות את כל שממות הנגב במימי הים הממותקים. לזה העיר כאילו על־מנת להרגיע אותי "אבל היה זה טוב למען ביטחונכם לו היתה לכם פצצה אטומית".

כשאלה שלישית שאל, אם אנו חושבים שנסתכסך במשבר הנוכחי; לזה עניתי כי שאיפתנו לא להתערב בסכסוך וכי זה יינתן אם לא נותקף. לזה שאל "אבל אינכם מתכוננים לפתוח בפעולה צבאית נגד מצרים למשל?" עניתי: "בהחלט לא".

ביקשתי רשות לדבר על בעיית צרפת. סקרתי לפניו את ההשקפה הישראלית אשר לפיה חיוני להצלת העולם כי אירופה תתאחד ואמונתנו כי מרכז האיחוד חייב להיות ההבנה בין צרפת וגרמניה. זאת היא גם דעת בן־גוריון ולכן ציער אותי כל־כך לשמוע גם בגרמניה, גם בצרפת וגם ממנו, כי יש סכנה שייווצר מצב של אי־הבנה בין גרמניה וצרפת. גם כל הצרפתים אשר דיברתי אתם היו ערים לחיוניות של ההבנה הזאת. מאנשים קרובים לדה גול נמסר לי שאף הוא ער לדבר. יש אומרים בצרפת כי אם ייפגש עם אדנאואר, ייצאו ממנו הצעות מרחיקות־לכת והתקרבות בין שתי המדינות. לכן, ירשה לי הקנצלר להביע את התקווה שלא ייתן למצב להחמיר, ידאג להבהרת המצב, דבר שתלוי בשיחה אישית בינו לבין דה גול. הזכרתי שהוא בעצמו הזכיר כי אם ילך דה גול, לא יהיה מקום לשיתוף־פעולה עם הממשלה הצרפתית ולכן, גם אם זה מהווה מאמץ מיוחד וויתורים מסוימים, יש לתמוך במשטר דה גול. מסרתי לו כי גב' מאיר עומדת להיפגש אתו.[3] לזה ענה לי אדנאואר כי מודה הוא לי על דברי, אבל ששמע מפי פיקאר דברים אשר זעזעו אותו ואשר ימסור לנו בסודיות מוחלטת. כאשר שאל אדנאואר את פיקאר למה דה גול עומד על כך שיסלק את הגנרל שפיידל מתפקידו,[4] בו בזמן שאין מקום לצרפתים להרגשות שליליות כלפי הגנרל שפיידל דווקא, על זה ענה פיקאר: "הגנרל דה גול לא יסבול שצבא צרפתי יעמוד תחת פיקוד גנרל גרמני". בהתרגשות כנה הוסיף אדנאואר:

3. גולדה מאיר נפגשה עם דה גול באוגוסט 1958 — ראה מס' 277.
4. גנרל האנס שפיידל, מפקד כוחות היבשה של נאט"ו בשנים 1957–1963.

"לאחר שעמלנו כפי שאנחנו עמלנו על־מנת להקים צבא ההגנה במאמצים כבירים על־מנת שהוא יהיה טהור לחלוטין מכל שרידי ההשפעה של העבר האיום הנאצי וכאשר הצלחנו לעשות זאת, תבין כמה קשה לשמוע דברים אלה.

נקודה שנייה המביאה אותי למצב־רוח של ייאוש לגבי צרפת היא: פיקאר אמר לי כי הגנרל דה גול לעולם לא משנה דעתו. יסבירו לו מה שיסבירו, התוצאה היא שהוא מודה על הנאמר לו ונשאר בדעתו".

העליתי את הדעה שיש לקוות כי פיקאר לא היה שליח מוסמך.

לסיכום המצב אמר אדנאואר: "הנני מברך על ההתערבות האמריקנית. סוף־סוף הרי הוכיחו שהם אינם חסרי־אונים. אינני מאמין כי אנחנו הולכים לקראת סואץ חדשה. צורת הפעולה האמריקנית מעידה על מנגנון עולמי בעל אמצעים גדולים. טוב ששמעו הסובייטים פעם שאמריקה אומרת להם: עד כאן. אם ובהודעות שלנו הרשמיות משתמעת נימה של הסתייגות, תפרשו את זה רק כרצוננו לשמש מתווכת בעזרת שמנו הטוב אצל הערבים.

כאשר יעבור המשבר הזה יהיה צורך ללכת לפי התכנית שלכם. אין אנו חברים באומות־המאוחדות, אבל תוכלו לסמוך על כך שאני אדאג לכך כי יזמתנו ועזרתנו תעמודנה לרשותכם להגשמת הנקודות אשר סיפרתם לפני."

אדנאואר ביקש למסור ד"ש לבן־גוריון ולהביע לו את כל אהדתו. הודיתי לו על קבלת־הפנים הלבבית ועל הבנת בעיותינו ועל מתן ההבטחות שנתן.

שנער הוסיף כי קיים בעברית ביטוי "חסידי אומות העולם" ותרגם לגרמנית. לזה העיר אדנאואר: "זה מה שאני שואף להיות". שנער המשיך: "אין איש בישראל שאינו משוכנע כי הנך שייך לחסידי אומות העולם".[5]

בברכה,

מ' פישר

5. בשיחה שהתקיימה בלונדון ב־27 ביולי 1958 בין מזכיר המדינה דאלס ועוזרו ראונטרי לבין אבן ושילוח אמר המזכיר כי שמע מאדנאואר כי הלה התרשם משיחתו עם פישר שנאסר לא יהווה סכנה אם מעצמות המערב יתרכזו בפיתוחה הכלכלי של מצרים. אבן השיב כי הוא משוכנע שפישר לא התכוון ליצור רושם כזה, וקיבל על עצמו לסדר שפישר יבהיר לממשלת גרמניה את עמדת ישראל. (ראה תזכיר משיחה, 27 ביולי 1958, FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, No. 31, pp. 74-77.)

כנראה בעקבות דברים אלה שיגר פישר לשנער ב־1 באוגוסט 1958 את המברק דלהלן: "...לפי הוראת שרת החוץ ולמניעת אי הבנות בפירוש השקפותינו כפי שהוצגו בפגישתנו עם אדנאואר ניסחתי מכתב לאדנאואר... המכתב למסירה מידית" (מברק יק/176, 130.09/2354/5). המכתב לא נמצא.

249

פ"א שנער אל מחלקת מערב אירופה ומ׳ פישר
F.E. Shinnar to the West European Division and M. Fischer

מברק מוצפן 113
נוסח נכנס: 130.09/2354/6

קלן, 24 ביולי 1958

סודי-לנמען בלבד-בהול

נפגשתי היום לפי בקשתו עם גלובקה. הדגיש שמנהל את השיחה לפי בקשת אדנאואר. פתח באומרו שממשלת בון מודאגת מהעובדה שכרושצ׳וב השיג בהצעת האנגלים את מבוקשו, דהיינו ועידת פסגה ללא הכנה ובלי סדר־יום מוסכם מראש.[1] לאור מצב זה תעמוד ממשלת בון בשיחה עם דאלס על הצורך לצמצם את הוועידה לשלוש הנקודות הבאות בלבד דהיינו, הסדר בלבנון, בירדן, ובמידת הצורך בעיראק. בשיחה עם השגריר האנגלי נאמר להם שאם כרושצ׳וב יעמוד על הזמנת נאסר יציעו האנגלים הזמנת נציג ישראל, בכדי לנסות להכשיל השתתפותו של נאסר. אחרי הקדמה זו אמר שלקראת השיחה עם דאלס בשבת[2] היה אדנאואר רוצה לדעת תשובתנו ועמדתנו לגבי ארבע השאלות הבאות:

1. האם היה חשד שנאסר יתקיף ישראל לו היה מצליח בצירוף עיראק, ירדן, לבנון, ולוב לתחום השפעתו. עניתי שלא היה לנו ספק שבמקרה הזה היה צעדו הראשון להתקיף ישראל. שיקולנו זה גרם לכך שהסברנו למערב, שבמקרה כזה נילחם על כל המסקנות הנובעות מזה. ציינתי כי התפתחות כזו היתה אפוא מובילה לאותה הסכנה של התפרצות שהמערב רצה ורוצה למנוע אותה.

2. האם היה רצוי להשאיר כוח או״ם בלבנון גם במקרה של פתרון המשבר בלבנון על־ידי בחירה לגיטימית של נשיא חדש ועל־ידי כך קיום משטר לגיטימי. עניתי שראשית כל היה צורך בהצהרה ברורה של המערב שיחשוב כל פגיעה בעצמאות ושלמות כל מדינה ומדינה באזור כפגיעה בו. לזה השיב גלובקה, שהרחבה כזו של מסגרת הדיונים היתה גורמת לניסיונות הסובייטים להכניס מצדם נושאים שמעניינים אותם ואת העולם הערבי, דבר שהיה מתנגד למגמה שהוזכרה בראשית דבריו. עמדתי על הסכנות הצפויות מהסדר שטחי וזמני. השיב שמנוי וגמור עם אדנאואר לפעול למען המשך הדיונים בכיוון שתיארנו בשיחה אתי ב־17 ביולי[3] מיד שיגיעו לפתרון של שלוש הנקודות הנ״ל שהזכרתי ולאחר שתושג על־ידי כך הרגעה מסוימת שתאפשר פעולה מתוכננת בלתי מושפעת מהמתח הנוכחי.

249

1. בתשובה להצעת כרושצ׳וב לכנס בג׳נבה ועידת פסגה של ראשי המעצמות לדיון במשבר המזרח התיכון, הציעה בריטניה כי הוועידה תתקיים במסגרת מושב מיוחד של מועצת הביטחון. בסופו של דבר ועידת הפסגה לא התקיימה.
2. בסוף יולי הגיע דאלס לבון לפגישה עם אדנאואר בעניין המשבר במזרח התיכון — ראה מס׳ 251.
3. ראה מס׳ 248.

3. שאל על מחשבות בקשר לפתרון בירדן בציינו הסכנה הצפויה לחוסיין שאין לדעתם לראות איך למנוע אותה. עניתי שקשה להביע דעה בגלל המצב המורכב שקיים. הוספתי שהשתדלנו כל הזמן לא להקשות על מצב ירדן.

4. האם מתייחסת ההצעה האמריקנית על התערבות במקרה של התקפה על ישראל לגבולות תכנית [19]47 או לגבולות הנוכחיים. הסברתי לו רקע תכנית [19]47 מתוך ציון שאינה קיימת עוד כלל ושהמדובר אך ורק על הגבולות של היום.

עד כאן — השאלות.

אמרתי לו שאבריק על תוכן השיחה ואבקש השלמת התשובות שנתתי לכן חשוב שתענה בהולות בכדי שאוכל להיפגש אתו שנית במשך מחר בעוד מועד לפני פגישת אדנאואר עם דאלס. הוא שאל אם ברצוני להוסיף על השאלות הנ"ל.[4]

עניתי שחשוב היה אם אדנאואר היה מוסר לדאלס את עמדתו החיובית לגבי הצעותינו העיקריות בשיחה מה־17 ליולי ואת נכונותו לפעול למען הגשמתן. גלובקה השיב שיעשה זאת ללא ספק. מציע שבתשובתך תוסיף גם בקשר להצעות נוספות אם זה רצוי. ביקש והבטחתי לשמור השיחה בסודיות.

שנער

250

פ"א שנער אל ו' איתן ומ' פישר
F.E. Shinnar to W. Eytan and M. Fischer

מברק מוצפן 116

נוסח נכנס: 130.09/2354/8

קלן, 27 ביולי 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - מ י ד י

לנמען בלבד. יק/62, יק/63, יק/64.[1]

נפגשתי אתמול בבוקר עם גלובקה והשלמתי את השיחה מה־24 במסירת והסברת תוכן שלושת מברקיך הנ"ל. הוא ציין מתוך דאגה שמכתב אייזנהאואר[2]

4. ראה מס' 250.

250

1. מברק יק/63 לא נמצא. בשני המברקים האחרים אישרו את עמדות שנער בשיחתו עם גלובקה, אך ביקשוהו להדגיש כי כל ניסיון להביא לקיצוץ בגבולות ישראל ייתקל בתגובה צבאית של ישראל. (המברקים, מ־25 ביולי, בתיק 130.09/2354/8.)

2. בתשובה לאיגרת מכרושצ'וב (מ־14 ביולי), שבה הציע ועידת פסגה בג'נבה לדון בענייני המזרח התיכון, השיב אייזנהאואר כי אם ברית־המועצות חושבת כי קיים איום על שלום העולם עליה לפנות למועצת הביטחון. יחד עם זאת הוא איננו שולל דיונים שלא במסגרת האו"ם על בעיות אזוריות שאינן מהוות איום מידי לשלום.

פותח אפשרות להרחבת סדר־היום של הוועידה. הדגיש שוב הקושי לכלול ירדן בארצות המזרח התיכון שעליהן תחול ההצהרה של פגיעה בהן כפגיעה במערב ונימק זאת בחולשת עמדתו ונפילתו הקרובה של חוסיין. עניתי שהשארת כוחות המערב או או״ם בירדן הכרחי עד שייווצר מצב שבו יוכלו לכלול ירדן בין הארצות הנדונות. מסרתי לו העתק התזכיר שמסרנו לאדנאואר בדצמבר[3] לפני כנס נאט״ו ובו הדגשתי את כל הנקודות העקרוניות והצעותינו שתוקפן יפה גם היום. נדברנו שניפגש ביום שני ושיימסר לי על השיחה עם דאלס. עם שילוח התקשרתי טלפונית לאחר שלא הספקתי לצאת לפאריס לפני הנסיעה.

שאלתי על עמדתם בקשר הכרת [ב]עיראק. ענה שסבורים שבשבוע הבא יכיר המערב בעיראק. לשאלתי אם בבת־אחת, אמר שחושב שיהיו כנראה זה אחרי זה במשך תקופה קצרה. אני מסיק מזה שממשלת בון תהיה בין הראשונות במערב שיכירו.[4]

כדאי לדעתי לשקול אם לא נדרוש שיציעו לנו יחסים כצעד מקביל מתוך הסבר שבזה היו מבליטים לעיני ארצות ערב את עמדתם שישראל כפי שהיא, עובדה קיימת שאין לערער עליה. לאחר שאיני בטוח שממשלת בון תסכים לכך במועד זה, ולאחר שלדעתי אסור לקבל תשובה שלילית, דיברתי עם בהם. הוא מוכן לפנות מצדו ביזמתו, חוזר ביזמתו, לממשלת בון לדרוש זאת לשם הפגנת עמדתה הברורה לגבינו.

הברק נא אם מסכימים לפנייה זו.[5]

שנער

3. האיגרת (בגרמנית) מ־12 בדצמבר 1957, בתיק 130.23/3087/12. היא נמסרה לאדנאואר ב־18 בדצמבר 1957, על־ידי גיורא יוספטל, ששוגר אליו מטעם בן־גוריון במסגרת מאמצי ישראל להתקשר עם נאט״ו.
4. גרמניה המערבית הכירה במשטר החדש בעיראק ב־31 ביולי 1958 — השנייה בין מדינות המערב לאחר יוון.
5. שנער קיבל אישור לפנייה זאת, אך הפנייה של בהם לא נענתה. (ראה איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 28.7.1958, 130.09/2378/8; שנער אל משרד החוץ, רמ/516, 1.8.1958, 130.09/2354/6.)

251

פ״א שנער אל מחלקת מערב אירופה
F.E. Shinnar to the West European Division

העתק: 130.23/3100/1

קלן, 30 ביולי 1958

סודי

הנדון: סיכום השלב הראשון של משבר עיראק[1]

1) העיתונות הגרמנית, ללא יוצא מן הכלל, גינתה מראשית המאורעות את ההתערבות האמריקנית והבריטית בטענה, כי אין לעצור את הזרם הלאומני בעולם הערבי, השואף לאיחוד ולשחרור מידי שליטים שאינם מייצגים את העם.

ממשלת בון לא הביעה דעה על ההתפתחויות ועל הצעד האמריקני־בריטי עד ה־23 ביולי בו נמסר לציבור סיכום דיוניה. בסיכום זה מחייבת ממשלת בון את התערבות ארצות־הברית ובריטניה, מתוך ציון, כי התערבות זו לא היתה מכוונת נגד מישהו ומגמתה לעזור לאלה שפנו לעזרה נוכח הסכנה הנשקפת לעצמאותם. העברתי בזמנו נוסח הודעה זו.

עד 23 ביולי קיימה ממשלת בון שיחות עם שגרירי המערב, בייחוד עם ארצות־הברית, בריטניה ואיטליה וכן עם שגריר קע״ם זיין אד־דין. ב־17 ביולי התקיימה שיחתנו (של מר פישר ושלי) עם אדנאואר.[2] ב־24, ב־26 וב־27 ביולי נפגשתי — לפי בקשתו — עם מזכיר המדינה במשרד אדנאואר להמשך השיחה ולבירור מספר שאלות אשר בהן התעניין אדנאואר לקראת ביקורו של דאלס. הברקתי על תוכן השיחות הללו.[3]

2) מעמדתה של ממשלת בון, עד כמה שהשתקפה משיחותינו, ניתן להבחין בדאגה וברוגז על שארצות־הברית ובריטניה לא נועצו על צעדיהן, לא עם ממשלת בון ולא עם יתר מדינות נאט״ו, דבר שהקשה במישרין על מצבו של אדנאואר.

מאידך, ניסו אדנאואר וממשלת בון למנוע כל דבר שעשוי היה לערער את יחסי הידידות בין ארצות־הברית לבין ממשלת בון. שתי הגישות הנ״ל מצאו את ביטוין בשיחה עם דאלס לבין אדנאואר.

3) השיחה עם ספאק ב־24 ביולי, שימשה בראש וראשונה לנקיטת עמדה תקיפה ואחידה בנאט״ו נגד פעולות בלתי מתואמות מזה ולעיצוב קו אחיד בקשר למדיניות המערב במזרח הקרוב מאידך.

251
1. ראה פרק א.
2. ראה מס׳ 248.
3. ראה מס׳ 249, 250. על הפגישה ב־26 ביולי לא נמצאו פרטים.

על הפגישה עם דאלס ב־27 ביולי, דיווחתי.[4]

הפגישה עם מנדרס וזורלו התקיימה ב־27 ביולי ושימשה בראש וראשונה להבטחת עזרה לתורכיה על־ידי מועצת ה־.O.E.E.C (שאושרה בינתיים בפאריס בגובה של 50 מיליון דולר). על העובדה שהאורחים התורכיים חייבו את הכרת עיראק, הברקתי כבר.[5]

4) הפגישה עם קוב דה מירוויל ב־28 ביולי נועדה בין היתר להסברת עמדתו של דה גול על הוועידה.[6] בעיתונות הודגשה שאיפתו של דה־גול לצמצם את הוויכוח למזרח הקרוב בלבד ורצונו להיות הדובר של אירופה המערבית בוועידה כזאת. ממשלת בון הסבירה, כנראה, את חששותיה בנוגע לקו מעין זה, מתוך הדגשה, כי יחסי צרפת עם העולם הערבי גרועים עוד מיחסיהן של ארצות־הברית ובריטניה עמו. משיחתי עם מזכיר המדינה של אדנאואר השתקפה פה ושם דאגתו העמוקה של אדנאואר בנוגע לאפשרות של שיתוף־פעולה אמיתי עם דה גול, דבר שקיבל את ביטויו גם בשיחה עם אדנאואר ב־17 ביולי 1958.[7]

להלן הנקודות הראויות לציון בקשר לעמדת ממשלת בון לגבי ישראל, כפי שהשתקפה מהמאורעות מאז ה־14 ביולי 1958:

(א) מראשית הוויכוח על כינוס ועידת פסגה בענייני המזרח הקרוב, הדגישה ממשלת בון כי יש לחפש פתרון באמצעות או״ם מזה ועל־ידי עיצוב מדיניות קונסטרוקטיבית של המערב לגבי ארצות ערב, ״מתוך התחשבות מלאה באינטרסים של הארצות: תורכיה, ישראל ופרס״ מאידך.

(ב) בקשר להשתתפות ישראל בוועידה מעין זו, נאמר על־ידי דובר ממשלת בון, ב־29 ביולי בשידור ובמסיבת עיתונאים, כי צירופה של ישראל הכרחי במקרה שארצות ערב תשותפנה. יחד עם זאת, הודגשו הישגיה של ישראל לקידום קונסטרוקטיבי ולשיפור רמת החיים של תושביה.

בשיחות הישירות שהיו לנו, הובלט באופן ברור רצונה של ממשלת בון לעמוד על הצהרה מיוחדת של המערב על ערבות לשלמותן ועצמאותן של כל מדינות המזרח התיכון, ובתוכן ישראל בגבולותיה הנוכחיים.

ביום שישי, 1 באוגוסט 1958, אפגש עם פון שרפנברג[8] ולאחר מכן עם דיטמן,[9] הואיל והשיחות הנזכרות התקיימו עד כה רק עם אנשי משרד ראש הממשלה ואתו. לא ידוע עדיין אם אדנאואר אמנם יצא לחופשתו ב־8 באוגוסט. נראה, שיעשה

4. הדיווח של שנער לא נמצא, אך לפי מברק שנשלח למספר נציגויות על סמך הדיווח של שנער אמר לו גלובקה כי השיחה עם דאלס היתה שיחת בירור בלבד, ולא נתקבלו החלטות. (ראה משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, חוז״ם 135, 29.7.1958, 130.09/2312/11.)
5. מברק זה לא נמצא.
6. ועידת הפסגה המוצעת בג׳נבה — ראה מס׳ 249, הערה 1.
7. ראה מס׳ 248.
8. בשיחה זאת הביע שרפנברג אופטימיות בקשר לסיכויים שהמערב יופיע מאוחד בדרישותיו להסדר באזור באמצעות ערבות לשלמות ועצמאות כל המדינות שבו, ובכלל זה ישראל. (ראה שנער אל איתן ופישר, 4 באוגוסט 1958, 130.23/3100/1.)
9. דיטמן אמר לשנער כי שגריר גרמניה נפגש עם נאסר ב־30 ביולי והתרשם ממתינותו. את ישראל כלל לא הזכיר (ראה שם).

זאת אם ייקבע עד אז סופית תאריך הוועידה ועצם קיומה. הדעה הרווחת כאן היא, כי הוועידה תתקיים בין ה־10 וה־15 באוגוסט.

31 ביולי 1958 — היום הכירה ממשלת בון בעיראק כמדינה השנייה אחרי יוון. הודגש שתכנית עיראק היתה [להיות?] הראשונה במעצמות המערב, אך בגלל תקלה טכנית, הקדימה אותה יוון במספר שעות. הודעתי על אפשרות ה־27 ביולי, לאחר שמזכיר המדינה של אדנאואר מסר לי על כך בפגישתנו.

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

252

מ' פישר אל שרת החוץ
M. Fischer to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2457/10

ירושלים, י"ד באב תשי"ח
31 ביולי 1958

סודי ביותר - לנמען בלבד

ישראל וגרמניה
שליחות מ־29 ביוני 1958 עד ל־24 ביולי 1958
הערכת המצב והמלצות

1) כשמגיעים לקלן סימני ההריסות ממלחמת העולם השנייה הנראים לעין, למרות העובדה שהעיר כמעט כולה נבנתה מחדש, כה בולטים, עד כי זוכרים על כל צעד ושעל את התקופה ההיטלרית. האוכלוסייה — עד כמה שיכולתי להיוודע — אף היא לא שוכחת את אותה התקופה. יש הדואגים לכך. בזמן שהותי הראו באחד מבתי הקולנוע בעיר סרט על משפט נירנברג. ההתעניינות היתה גדולה. בניגוד לרשמי בווינה (עיר בה שהיתי כ־10 ימים לפני שנתיים), לא היה נראה לי, כי הנוער או חלק ממנו מתגעגע לתקופת הנאצים. כל פעם שמזכירים את השם מדינת ישראל, הדבר מעורר התעניינות אוהדת, אף זה בניגוד למה שנראה באוסטריה.

אין זאת אומרת, כי אין אנטישמיות בגרמניה — בוודאי לא פחות מאשר בצרפת ובבלגיה ואולי יותר. לתפקיד שמשחק מספר יהודים בקיום ובכלכול הופעה זו עוד אחזור.

יש עיתונות אשר היא ללא ספק אנטישמית. אבל היא איננה מעזה לאמר זאת לקוראיה בגלוי ומכסה את מגמותיה מאחורי מסך של שיקולים מדיניים חיצוניים (ביקורת חריפה על מדינת ישראל) ופנימיים (ביקורה חריפה על מתן שילומים למדינת ישראל).

אכן נשאלת השאלה, אם האהדה הכללית ללאומניות הערבית ואף לנאסר איננה פורקן תת־הכרתי לרגשות אנטישמיות.

2) השגשוג הכלכלי של גרמניה נראה לעין באופן בולט. שגשוג זה מסביר

תופעות בשני שטחים: (א) הרצון העז לשמור ולפתח את המצב הכלכלי והכספי של העם והמדינה (שאיפות לשיתוף־פעולה כלכלי אירופאי ובין־לאומי ולכיבוש שווקים חדשים). (ב) הנכונות היחסית בה גרמניה מוכנה להושיט עזרה כספית (כגון לצרפת) או משלמת שילומים ופיצויים. לו המצב היה משתנה, אין ספק, כי היו נמצאים גורמים אשר היו זוקפים את השינוי לרעה לעזרה שניתנה לצרפת ולכסף אשר שולם ליהודים, ועל־ידי זה היו מצליחים לעורר מחדש את האספקטים השליליים ביותר של הלאומניות הישנה.

קצב ההתפתחות הכלכלית הוא כה מהיר וצורכי השקעות הון בגרמניה הם כה גדולים, עד כי קשה ביותר לעורר התעניינות בחוגים פרטיים להשקעות הון מחוץ לגרמניה. לא ארחיב את הדיבור על בעיות כלכליות. מ׳ ברטור היה בגרמניה, היו לו פגישות חשובות וניהל משא־ומתן מפורט ובחוזרו ידווח.[1]

3) העם המערב־גרמני כולו חושב על הגרמנים בחלק המזרחי של גרמניה כפי שאנחנו חושבים (או היינו צריכים לחשוב) על היהודים ברוסיה הסובייטית. הם מקבלים את פליטי גרמניה המזרחית באותה הרוח שאנו קולטים את העולים. הרגש הכללי מבוסס הרבה יותר על אהדה לאחים בגולה ועל חלוקת המולדת, מאשר על הרגש של סיכלון בגלל קו הגבול אודר־נייסה. רגשות אלה נדחקים באופן ארעי. ייתכן וכמה מדינאים חושבים בלבם, כי יש יתרונות בצורה הנוכחית של גרמניה הפדראלית עם רובה הקתולי; אבל אין איש בעם המוכן להאמין שמצב זה יימשך, וכל מאורע בעולם נראה לגרמנים תחת סימון ״האיחוד״.

4) מהמצב הפסיכולוגי אשר תואר לעיל, נובעת הכרה ערה בעולם כולו של כל דבר הנוגע למאבק בין מערב ומזרח, יחד עם הכרה מציאותית וכללית של הסכנה הגרעינית. זה, יחד עם זיכרונות העבר, גורם לאי־רצון בולט להתערב בעניינים של אחרים, ולגרסה כי ענייני האחרים יסתדרו עד כמה שאפשר מהר בדרכי פיוס. הרגש הכללי הוא כי על גרמניה להיגאל מתוצאות חורבן 1945 בדרכים הפוכים לחלוטין מאלה בהם הלך היטלר יחד עם העם הגרמני כדי להיגאל מהחורבן של 1918. פירוש הדבר: המדיניות הגרמנית חייבת ללכת עם זרם ההיסטוריה במקום לנסות ולהופכו. בנקודה זו הרוב המכריע של העם הגרמני תמים־דעים — נוצרים וסוציאל־דמוקרטים כאחד.

אדנאואר שולט בכיפה בחיים הפוליטיים של גרמניה. עמדה זו מבוססת על גילו, חוכמתו, חושו המדיני החד, גם ביחסי חוץ וגם ביחסי פנים, ערמומיותו של שועל, כשרונו בתכסיסים פרלמנטריים, ניהולו את ענייני המדינה ללא לאות, אדיקותו, חושו האירופאי ואיכותו המוסרית, כל זה יחד עם פשטותו והעובדה שתחת שלטונו הרים את העם הגרמני מאפר הפורענות לעושר חומרי מאין דומה לו בתולדות גרמניה. בזמן שהותי בגרמניה גדלה עוד עמדתו האישית; התנהלו בחירות

1. ברטור נפגש, יחד עם שנער, עם מזכיר המדינה במשרד הכלכלה ושוחח על ההסכם המולטילטרלי ועניינים כלכליים אחרים. על השיחה ראה ברטור אל מאיר, 17 באוגוסט 1958, .130.19/4488/12

לפרלמנט של הלאנד צפון־ריינלאנד־וסטפליה. למרות המוות הפתאומי לפני הבחירות של המועמד הפופולארי ביותר בין אנשי המפלגה הנוצרית [דמוקרטית], ניצחה מפלגת אדנאואר בצורה כה מכריעה, כי בפעם הראשונה קיבלה רוב מוחלט בפרלמנט של הלאנד, אשר הוא החשוב בין הלאנדר מבחינת האוכלוסייה.

5) כפי שהזכרתי לעיל, קיימת בכל גרמניה המערבית דעה קדומה חיובית כלפי מדינת ישראל. זה הדין בקשר לעיתונות. דעה קדומה זו היא נתון מבודד ללא הקשר ואין לה כמעט השפעה על המחשבה המדינית הכללית (אולי יש לייחס לעובדה זו את הדעה שהושמעה בפני על־ידי כל אנשי־שיחי ללא יוצא מן הכלל כי היינו חייבים לבצע את הפעולה נגד מצרים לבדנו).

בשביל הגרמנים, ללא יוצא מן־הכלל, המזרח התיכון הוא אותו חלק העולם אשר בו גרמניה לעולם לא איבדה את הפרסטיג׳ה שלה. הם יודעים שזה הדין בתורכיה ובאיראן כמו בכל ארצות ערב. הם אינם רוצים לדעת, כי פרסטיג׳ה זו היא הפרסטיג׳ה של גרמניה הישנה, של וילהלם השני והיטלר, של גרמניה אויבת היהודים, אותה גרמניה אשר לעולם לא הפעילה אכזריותה נגד ארצות האיסלאם. הגרמנים מעריכים הערכה גדולה מאוד את הפרסטיג׳ה שלהם במזרח התיכון. רצונם לנצל אותה בשטח הכלכלי והם גורסים — בכנות ללא ספק — שכוונתם להעמיד אותה לרשות המערב למען פיוס בינו לבין האיסלאם (מזה נובעת הרגשת אדנאואר, כי יכול היה לשחק תפקיד של מתווך הן בין המערב והלאומניות הערבית, והן בין ערב וישראל).

זאת לא אומרת, כי הגרמנים אינם מבינים באופן אינטלקטואלי את ההסברים אשר מוכיחים את סכנת ההתפשטות הנאסרית והתועלת אשר נובעת ממנה לרוסיה הסובייטית. אבל הם מיד חוזרים לדעתם הקודמת, מונעים על־ידי המניעים אשר הזכרתי לעיל (דוגמה אופיינית לתהליך זה היא זאת של העיתונאי אדלברט וינשטיין, המומחה לענייני המזרח התיכון של ה״פרנקפורטר אלגמיינה צייטונג״, העיתון החשוב ביותר בגרמניה).

במשרד החוץ הגרמני נהפך הלך־הרוח שתיארתי לדוקטרינה, אשר מחזיקים בה על אף מאורעות, עובדות והסברים. אבל, בשיחות עם אנשי־שיחי העיקריים, כגון אדנאואר,[2] פון מרקץ, בלנקנהורן,[3] היתה הרגשתי כי הם התרשמו עמוקות מטענתנו. השאלה, כמה זמן תפעל התרשמות זאת.

נראה לי כי אפשרי הוא בגרמניה לקיים ואף לפתח את הקשר עם ישראל, וגם את התמיכה בישראל כלפי חוץ. לא נראה לי אפשרי לשנות באמצעים שלנו תפיסות־היסוד של הגרמנים. מבלי להחניף לה, ואף במאבק נגדה, עלינו לקחת אותה בחשבון המציאות.

6) אני כבר דיווחתי על השיחות העיקריות שהיו לי. שיחותי היו בכל המקרים ארוכות ומעמיקות ומכילות סקירות מקיפות של המצב במזרח התיכון. ניהלתי

2. ראה מס׳ 248.
3. עם בלנקנהורן, שגריר גרמניה לנאט״ו, נפגש פישר פעמיים, ב־16 וב־25 ביולי. דיווחים על השיחות ראה בתיק 130.02/2457/10.

שיחות, לפי הסדר הכרונולוגי, עם פרופ׳ קרלו שמיד (סגן־נשיא הבונדסטאג; הוגה־דעות של הסוציאל־דמוקרטים), דיטמן (המנהל המדיני של משרד החוץ הגרמני), דוקביץ (שגריר גרמניה לשעבר בדנמרק, אשר גרם להצלת יהודים רבים), קנפשטיין (מנהל אדמיניסטרטיבי של משרד החוץ הגרמני), פון אקהארד (מזכיר מדינה, ראש לשכת ההסברה ליד משרד ראש הממשלה, איש שני במדינה הלכה למעשה, המשתתף בישיבות הממשלה), זאנגר (בהמבורג, מנהל הדויטשה פרסה אגנטור, ידיד ישראל מובהק, להוט לעזור לנו), פון מרקץ (שר ליחסים בין שני בתי המחוקקים, חבר ה״דויטשה פרטיי״ הימנית הקיצונית, הנחשב למומחה לענייני המזרח התיכון בין חברי הממשלה. השיחה היתה טובה ביותר. אופייני הוא, כי איש הימין הקיצוני אמר בין היתר: ״עלינו להיזהר לא לחזור לשגיאות החמורות של תקופת היטלר ולא לשגיאות החמורות של וילהלם השני״), פון שרפנברג (מזכיר המדינה, מנהל כללי של משרד החוץ הגרמני), בלנקנהורן (שגריר, נציג גרמניה בנאט״ו, חזר בזמן האחרון להיות בין יועציו העיקריים של אדנאואר; ראיתיו פעמיים — פעם לפני ופעם אחרי שיחתי עם אדנאואר).[4] השיא בשיחותי היה כמובן השיחה עם אדנאואר אשר עליה דיווחתי כמעט מילולית.[5] על־מנת לסכם את השיחה, אזכיר רק כי הביע לפני: (א) את תמיכתו במדיניות מערבית תקיפה, סיפוקו מזה שבנחיתתם בלבנון אמרו האמריקנים לרוסים: ״עד כאן״, גם במחיר של סיכון־מה. (ב) את חיבתו לרעיון של האיחוד האירופאי וכתוצאה מכך, את חששותיו בנוגע לדה גול. (ג) את אהדתו האמיתית לישראל, את תמיכתו בעיקרון שלמות ועצמאות המדינה, את תמיכתו בשאיפות ישראל למצוא קשרים עם אירופה והארגונים האירופאיים, את הבטחתו לפעול למען זכויות וביטחון ישראל בזירה הבין־לאומית ובמגע עם בני־בריתו.

נוסף לשיחות שהיו לי, גילה ליאו סביר[6] בגרמניה פעילות רבה והוא מצדו ניהל שיחות הסברה רבות ומעמיקות עם פקידים בדסקים השונים במשרד החוץ, עם חברי בונדסטאג, אנשי המפלגות, עם עיתונאים, אנשי הרדיו והטלוויזיה, עם אנשי לשכת ההסברה וכו׳. עליהן ידווח.

הערכתי היא, כי ביקורנו היה במקומו ובשעת־כושר. שנער הציג אותי בכל מקום כמומחה לענייני המזרח התיכון, וכאשר פרץ המשבר בעיראק, הפך אותי ״לאיש השעה״. בו בזמן שכל פקידי משרד החוץ עמדו על כך כי פגישותי תישארנה בגדר סוד — וזה הדין גם לגבי ארוחת־הצהריים אשר נערכה לכבודי על־ידי פקידים בכירים של משרד החוץ - הציע אדנאואר שיהיה פרסום לעובדת פגישתנו. לא ניצלנו הכשר זה בגלל הבטחות שניתנו למשרד החוץ הגרמני.

7) לא אדבר על משלחתנו בקלן בהיותה משלחת שילומים. אסתפק באומרי, כי עד כמה שיכולתי להיוודע, מוסד זה פועל בצורה כמעט מושלמת, תוך פעילות

4. דיווח על אחת השיחות ראה במכתב פישר אל שרת החוץ, 16 ביולי 1958, שם.
5. ראה מס׳ 248.
6. ליאו סביר, סגן מנהל מחלקת מערב אירופה במשרד החוץ, נלווה אל פישר בשליחותו בגרמניה.

רבה, סדר ומשמעת ברזל. [.....][7] לפי תמימות־הדעים של כל חברי המשלחת (כולל אויביו), אין דומה לשנער בכושרו לנהל את ענייני השילומים בכל היקפם ובכל פרטיהם.

הפרסטיג׳ה האישית של שנער בכל החוגים (מדיניים, פרלמנטריים, דיפלומטיים, חברותיים, כלכליים) שווה לזו של ראשי נציגויותינו הטובים ביותר. כל פגישה שהוא מבקש, נקבעה לו ללא דיחוי.

פעילותו המדינית בגרמניה מושפעת על־ידי כמה גורמים מיוחדים והם:

א) ההתחשבות בגורם הכלכלי עדיפה. הוא רואה, ובצדק ללא־ספק, בתפקידו כראש משלחת השילומים את תפקידו העיקרי. בלא פחות צדק הוא מעריך, כי תשלום השילומים, השגת המפרעות הם דברים חיוניים וראשונים במעלה למדינה. אין ספק, כי שיקולים אלה גורמים להעדפת הכלכלה על המדיניות וזה בו בזמן, שאין כמעט אף־פעם סתירה בין השתיים. כאשר הגעתי לקלן, הוא עמד באמצע משא־ומתן חשוב ביותר בשטח הכספי.[8] הוא נפגע קשות מן העובדה, כי דרשתי שיפגיש אותי עם ברנטאנו ועם אדנאואר; הוא ראה בזה אות אי־אמון ויחס אליו שאין לו דוגמה ביחס אל ראשי נציגויותינו. לכן התנגד בתוקף לפעול למען הסדר פגישות אלה והיו בינינו כמה שיחות מאוד לא נעימות. לאחר בירורים קשים נכנע והסכים לבקש את הפגישות האלה, אך זה לאחר סיום המשא־ומתן הנ״ל אשר ניהל אותו בדרג הגבוה ביותר. טען כי בקשת הפגישות עבורי עלולה היתה להכשיל את המשא־ומתן. לא שכנע אותי כי כך המצב, אבל לא יכולתי להשיג יותר ממנו. בינתיים, יצא ברנטאנו לחופשה ארוכה. לאחר הפגישה עם אדנאואר, היה שנער כה מאושר על מהלך השיחה, כי כפי הנראה, שכח כי התנגד לה בתחילה. כל יתר הפגישות סודרו על־ידו בנכונות וברצון. היה נוכח בכל השיחות ונתן לי כל ההזדמנות לטעון את טיעוני. לרוב הסתפק בכך להכניס את הנושא ועשה זאת בכישרון רב.

למחרת בואי לקלן, היתה לו פגישה עם ברנטאנו, ראשית כל על נושא המשא־ומתן, אשר הזכרתי לעיל ושנית על־פי התדרוך אשר הברקתי לו עוד בירושלים.[9]

ב) הוא יחידי לפעולה המדינית. ברור כי מבחינת זמן, למרות העובדה שהוא עובד יותר מ־12 שעות ביום, אפשר לו להתראות, עד כמה שהדבר נחוץ ואפשרי, עם שר החוץ, עם המנהל הכללי ועם שניים או שלושה מהפקידים הבכירים של משרד החוץ. לעומת זאת, ברמה יותר נמוכה, החשובה כל כך. המגע — זאת אומרת, המגע התמידי — הוא בהכרח מוזנח. הניסיון הוכיח כי אין אפשרות של דו־קיום בקלן בין שנער ופקיד בכיר ממשרד החוץ. אולי היה זה מועיל להוסיף לו כבר מזמן מזכיר ראשון או שני, פיקח, פעיל וצנוע.

ג) הדברים המובאים עכשיו, אין לראות בהם משמעות שלילית או חיובית, אך

7. מספר מילים, בעלות אופי אישי, הושמטו בידי העורכים.
8. מוסב כנראה על יזמתו של שנער להשיג מלווה בסך 450 מיליון מארק בהסתמך על סעיף 4 של הסכם השילומים. ראה מס׳ 255 וכן פ׳ אליעזר שנער, **בעול כורח ורגשות**, עמ׳ 65–69.
9. דיווח תמציתי על פגישות אלה ראה במברק שנער אל אשכול וספיר, 18.7.1958, 130.09/2354/6. שנער אמר בקצרה ש״העניין״ (ראה הערה 8 לעיל), סוכם סופית.

רק ציון עובדה. שנער, במגעיו עם הגרמנים, אין להבחינו מגרמני. יש כל הנתונים לכך: מוצאו, חינוכו ומבטאו השוואבי. הנני משוכנע, כי שנער, למרות חוסר כל רקע ציוני, הוא ישראלי מצוין, מושרש בארץ ומסור ללא גבול לענייני המדינה. ברם, הוא לא היה יכול לאחר התקנת יחסים דיפלומטים לשמש כראש נציגות בגרמניה.

ד) אינני משוכנע, כי שנער מנצל ניצול מלא את המכשיר היחידי לפעילות מדינית אשר בידו והוא מחלקת ההסברה. יש לו נטייה לשמור לעצמו ידיעות על מדיניות ישראל ועל מדיניות כללית, אשר בלעדיה קשה למחלקת ההסברה לפעול. נוסף על כך יוצרת אי־מסירה ידיעות אלה אצל אלה הזקוקים להן והמעוניינים בהן רגש נחיתות אשר מקפח את כושר פעולתם. שיטה זו של שמירה על סוד — יש לה בוודאי תועלת רבה בשטח הכלכלי של עבודת שנער, אבל יש לציין, כי גם בשטח זה, יוצרת שיטה זו רגשי סיכלון אשר יש להצטער עליהם.

מאידך אין לשכוח, כי שנער עצמו הוזנח במידה רבה בידיעות אשר היו מעודדות אותו לפעילות מדינית.

ה) אחרי ככלות הכול אני בדעה, כי אין יסוד לחששות הרווחות אצל אחדים אצלנו, כי שנער איננו מסוגל לנהל שיחה מדינית, כי הוא איננו מוכשר בהצגת בעיותינו ודרישותינו וכו׳. מבלי להתעלם מהנזכר בסעיפים לעיל, שנער מוכשר לפעולה לא פחות מאחרים.

8) אני בדעה, כי אין איש יכול באותה המידה של הצלחה להחליף את שנער בשטח ביצוע השילומים. חושבני, כי השרים אשכול וספיר הם בדעה זו. מזה נובעת אמונתי, כי כל עוד שהוא ירצה ויוכל לטפל בשילומים, לא יימצא איש אצלנו שירצה להרחיקו מהנהלת ענייני השילומים בגרמניה.

נדמה לי, שתהיה בזה תועלת אם אנסה להבהיר מה הן הכוונות האישיות של שנער עד כמה שיכולתי להתרשם: הוא חושב את עצמו מחויב לשם ביצוע פעולה כספית, אשר לה חשיבות עליונה, לשבת בקלן עד סוף דצמבר 1958. לאחר תאריך זה היה רוצה בשומרו על מלוא תפקידיו, להיות חלק גדול מזמנו בישראל עד סוף מארס 1959. בתאריך זה בכוונתו להצהיר, כי להערכתו, יתקינו הגרמנים יחסים דיפלומטיים אתנו תוך תקופה שלא תעלה על 6 חודשים).* הוא יסכים לקבל על עצמו המשך האחריות המלאה על מהלך עבודת משלחת השילומים בגרמניה. הוא יטען כי ביצוע השילומים יהיה מאז כמעט אוטומטי, בלי בעיות. למען השגחה, יבקר כל 4 עד 6 שבועות בקלן. באשר לשטח המדיני הוא יציע, כי יישלח לקלן פקיד לא בכיר של משרד החוץ אשר ישמור על המגע עם הפקידות הבינונית של משרד החוץ הגרמני. אם יהיה צורך בכך, הוא יסכים שבתקופת הביניים ייסע בעצמו לקלן לשיחות אד־הוק עם הצמרת.

לאחר שהבנתי כי אלה כוונותיו אמרתי לו, כי לא ישלימו אתן בישראל, כי הפרספקטיבות — מעודדות או לאו — לא מצדיקות הזנחת ההווה והעתיד הקרוב והרחוק.

* על־מנת לא לסכן את הצלחת שליחותי ועל־מנת לא להכריח את הגרמנים לספר לי בדיות, לא עוררתי באף אחת משיחותי את שאלת היחסים הדיפלומטיים, ואף אחד מאנשי שיחי לא עשה זאת.

9) כל זמן ששנער יישאר בקלן, לא בא בחשבון להציב על־ידו אדם בדרגה שווה או יותר גבוהה. דבר אשר יהיה גורם להתפוצצות לאחר זמן קצר. אבל אני ממליץ על שיגור מהיר של פקיד למען קיום הקשרים עם הפקידות הבינונית. מינוי זה טעון הסכמת שנער.

ביקורים מעין הביקור אשר סיימתי זה עתה, אין באופיים להיות אלא בבחינת יוצא מן־הכלל.

מה נצטרך לעשות במקרה ושנער יעביר את מושבו מחדש לישראל — דבר אשר הנו רק בגדר היפותזה — בהתחשב בעובדה ששנער ימשיך לנהל את משלחת השילומים?

אינני מאמין כי יהיה יותר נוח לגרמנים לסבול את הנוכחות בקלן של סוכן מדיני קבוע בעל דרגה גבוהה מאשר התקנת יחסים דיפלומטים מלאים. על־כל־פנים, לו היו מחליטים אצלנו לנסות ללכת בדרך זו, היינו חייבים לבקש עבור האיש את הסכמת ממשלת גרמניה, בדיוק כאילו מדובר היה בראש משלחת רגיל. בלי זה היה מצב הסוכן הדיפלומטי נעשה אחרי זמן קצר ללא נשוא וללא תועלת. לא ייתכן כי נרצה להטיל על הגרמנים שגריר.

אני ממשיך לבסס את המלצתי זו על ההנחה, כי שנער יעתיק מקום מושבו לישראל. לא הייתי מוותר בגלל זה על שירותיו למען מגע יוצא מן הכלל בדרג הגבוה ביותר (חברי הממשלה). הייתי מנסה להשיג את הסכמת הגרמנים למינוי בלתי־רשמי של דיפלומט ישראלי הצמוד לשגרירות מחוץ לגרמניה. איש זה היה חייב להיות ברמה של ציר והיה יכול על־ידי ביקורים די תכופים בבון לשמור על המגע המדיני כולל ברמה הגבוהה, ולכוון ולהשגיח על פעילות הפקיד של משרד החוץ הקבוע ושל מחלקת ההסברה. ייתכן והיה צורך במינוי אד־הוק. ציר זה המסופח לשגרירות בפאריס או בברן, היה יכול לטפל מחוץ לגרמניה בכמה עניינים אירופאיים (נאט״ו וכו׳).[10]

10) אני ציינתי באיזו מידה המנטליות בגרמניה של היום אחראית לכיוון המחשבה המדינית. מה ששומעים במשרד החוץ, קראו אתמול בעיתונות.

מאידך, נהנים הערבים מאמצעי תעמולה עצומים בגרמניה. מחוץ לנציגויות הדיפלומטיות, נוכחים בגרמניה כ־6,000 סטודנטים ערביים באוניברסיטאות ובבתי־ספר מקצועיים השונים, שהם מודרכים לפעילות נגדנו ומהווים השפעה עמוקה ומסוכנת.

כל זה מחייב את המסקנה, כי יש לייחס חשיבות עליונה לפעילות ההסברה בגרמניה, הסברה אשר אינה סובלת מן ההגבלות התקציביות אשר ממנה סובלות יתר נציגויותינו.

אנו חייבים לנצל את האפשרויות העומדות לרשותנו במלוא היקפן. מחלקת ההסברה בהרכבה הנוכחי סובלת מחוסר כוח־אדם. גרמניה היא ארץ עם מרכזים חשובים רבים, ועבודת ההסברה הרבה יותר מורכבת בגרמניה מאשר, למשל, בצרפת. קלן היא אחד המרכזים הפחות חשובים. אסור להזניח את המבורג, ברלין,

10. בסופו של דבר התמנה כ״איש מדיני״ במשלחת ישראל בקלן יוחנן מרוז, שנכנס לתפקידו באפריל 1959, כשהוא נושא את התואר סגן ראש המשלחת.

מינכן, דיסלדורף, שטוטגרט, פרנקפורט וכו׳. זה מחייב עבודה אשר היא למעלה מכוחות אדם יחיד. האיש היחיד הזה הוא משה תבור. הוא מצוין ולהערכתי יש לו ללא יוצא מן הכלל את התכונות הדרושות בתפקיד שהוא ממלא. [.....][11]

במינוי מידי של סגן לתבור, היו מתקנים ליקוי רציני. בין תפקידיו של סגן זה, להרשות לתבור חופש תנועה למען פעילותו במרכזי גרמניה וגם להחליפו במקרה הצורך בפעולותיו אלה. לא פחות חשוב להמציא מיד למחלקת ההסברה מזכירה אשר תהיה מסוגלת לערוך תרגומים לגרמנית של הפרסומים העבריים והאנגליים הקיימים. במצב הנוכחי, תבור עצמו מפסיד הרבה מזמנו היקר של עבודה טכנית זו.

יש להמשיך ולהגביר בצורה שיטתית את הביקורים בגרמניה של מרצים ישראליים. מצוין יהיה, אם פרופסור ל׳ כהן יבוא לסדרת הרצאות באוניברסיטאות. לאור הצלחתו הגדולה בעבר, יש לרתום את שלה ממשרד הביטחון לביקורים שגרתיים למען הרצאה באוניברסיטאות עממיות. יש להוסיף לשניים אלה עוד כמה מרצים, אשר ישמיעו את דברם בחוגים שונים. המלצות מוחשיות יעבד ליאו סביר.

חיוני לשקול את האפשרויות של פעולה למען יצירת משקל נגד לתעמולת הסטודנטים הערביים. לא ייתכן שנהיה נעדרים. האם נרשה בצורה שיטתית לסטודנטים ישראליים ללמוד בגרמניה? הדבר נראה מסוכן מהרבה בחינות, יהיה מחייב שיגור מאות סטודנטים על־מנת לכסות את כל השטח. איפה נמצא מספר כה רב של סטודנטים מהימנים, המסוגלים לנהל תעמולה והמסוגלים להרצות בגרמניה? למרות הסכנות והקשיים, יש בכל זאת לשקול אם אין לכוון את תשומת־לבנו לאפשרות של שיגור סטודנטים לגרמניה. סטודנטים אלה אינם צריכים ללכת לגרמניה בשנה הראשונה של לימודיהם ולא היו צריכים להישאר בגרמניה יותר מ־2 סימסטרים. על־מנת להשלים פעולה זו, אשר חייבת להביא לידי תוצאות בלתי־מושלמות בלבד, יש לשגר לגרמניה מרצים עד כמה שאפשר צעירים, אשר יסיירו בגרמניה להרצאות בחוגי סטודנטים.

יש להמשיך את שיטת הזמנת פרלמנטריים, עיתונאים, סטודנטים, נבחרים וכו׳. שיטה זו מהווה האמצעי הבדוק ביותר לרכישת אהדה והבנה לישראל. רק הודות לעובדה שהיה בישראל, נשאר עיתונאי כאדלברט וינשטיין הנזכר לעיל, למרות נטיותיו הפרו־ערביות, ידיד של ישראל.

11) היהודים בגרמניה. לא יכולתי להתגבר על אי־רצוני להיפגש עם היהודים אשר משלימים עם העבר הגרמני. נוסף לכך, חלק מהם הם יורדים. נוכחות היהודים בגרמניה והתנהגות הרבה מהם תורמות ללא־ספק להתעוררות האינסטינקטים האנטישמיים בגרמניה. אני אישית מצטער על כך, כי על־ידי פניות לתרומות מטעם מוסדות ישראליים, בין היתר האוניברסיטה העברית, נותנים מוסדות אלה את הכשרם לזכות המוסרית של היהודים להיות בגרמניה.

לא יכולתי להימלט מפגישה שסודרה עבורי עם יהודי אשר הוא בעל ההשפעה הגדולה מאוד בגרמניה ואשר הוא בעל העיתון ״אלגמיינה וכנצייטונג דער יודן אין דויטשלנד״, רב התפוצה. יהודי זה נראה משוכנע, כי נוכחותו בגרמניה מוצדקת על־ידי העזרה שהוא מסוגל להביא לעניין ישראל והיהודים.

11. כמה מילים בעלות אופי אישי הושמטו בידי העורכים.

253

מ״ג הס אל מ׳ פישר
M.G. Hess to M. Fischer

העתק: 130.23/3093/17

ירושלים, י״ב באלול תשי״ח

28 באוגוסט 1958

סודי

הנדון: בעיית הפיצויים מאוסטריה

לקראת פגישה עם נציגי ״הוועד המרכזי של היהודים יוצאי אוסטריה״,[1] ברצוני לסכם במקצת את המצב בקשר לבעיה זו:

1) הקושי המיוחד בטיפול בבעיית הפיצויים מאוסטריה נובע מהגישה העקרונית של ממשלת אוסטריה, אשר רואה את אוסטריה כ״מדינה הראשונה שנכבשה על־ידי גרמניה הנאצית״ דהיינו, כקרבן של הנאצים ולא כשותפים באחריות למעשיהם. מגמה אוסטרית זו התחזקה ללא־ספק על־ידי ה־Préambule ל״חוזה המדינה״,[2] בה נאמר במפורש שב־13.3.1938 סופחה אוסטריה בכוח לטריטוריה הגרמנית על־ידי גרמניה הנאצית.

הגישה הגרמנית — כפי שבוטאה פעם על־ידי אדנאואר בעצמו — עומדת בניגוד גמור לטיעון האוסטרי. הגרמנים טוענים שאוסטריה היתה תוך הסכמת רוב האוסטרים חלק בלתי נפרד של Grossdeutschland הנאצית ושיש משום כך להתייחס אל אוסטריה היום כאל ״מדינה יורשת״ של ״גרמניה הגדולה״. היו אמנם מקרים אחדים בהם הכירו האוסטרים מסיבה זו או אחרת בעובדה שהם ״מדינה יורשת״ (Nachfolgestaat).

השקפות מנוגדות אלה, גרמו לכך שחלק ניכר של יהודי אוסטריה נשארו קרחים מכאן ומכאן ולא זכו בפיצויים עבור נזקים שנגרמו להם ואין כל הצדקה מוסרית להמשך מצב זה.

2) על אף הגישה העקרונית הנ״ל נאלצה כמובן ממשלת אוסטריה לעשות משהו למען מתן פיצויים לקורבנות הנאצים ולקורבנות המלחמה.

עוד ב־4.7.1947 נתקבל חוק פיצויים אוסטרי שתוקן בינתיים כ־11 פעם. חוק זה

253

1. הפגישה התקיימה ב־7 באוגוסט ותרשומת ממנה בתיק 130.23/3093/17. היא זומנה לפי בקשת הוועד של היהודים יוצאי אוסטריה כדי להפנות את תשומת הלב של משרד החוץ לבעיית הפיצויים האישיים מאוסטריה. סוכם ״שהמשרד יעזור במיטב כוחותיו ואפשרויותיו לפתרון השאלה״.
2. חוזה זה נחתם ב־15 במאי 1955 בין ארבע מעצמות הכיבוש: ארצות־הברית, ברית־המועצות בריטניה וצרפת לבין אוסטריה. ארבע המעצמות התחייבו לפנות את צבאותיהן מאוסטריה ולהחזיר לה את ריבונותה. אוסטריה התחייבה לנקוט עמדה נייטרלית במאבק הבין־גושי.

נופל בהרבה מחוק הפיצויים הגרמני. אחת ממגרעותיו העיקריות עבור אזרחי ותושבי ישראל ממוצא אוסטרי היא התקנה הקובעת כי על התובע להיות נתין אוסטרי. דבר זה פוגע בהרבה יהודים שישבו בזמנו באוסטריה ולא רכשו את הנתינות האוסטרית. אבל בעיה חמורה עוד יותר מהווים אלפי היהודים האוסטרים שהיו ב־1938 נתינים אוסטרים, היגרו משם (עלו ארצה) ואזרחותם נשללה אחר־כך מהם על־ידי הנאצים. אנשים אלה יכלו עד כה לתבוע פיצויים לפי החוק הנ"ל רק במקרה וקיבלו את אזרחותם האוסטרית בחזרה, ודבר זה בדרך כלל קשור בשיבה לאוסטריה. הוראה זאת פגעה משום כך קשות ביהודים ממוצא אוסטרי שחיים בישראל.

3) קיים ועד לתביעות יהודיות מאוסטריה (Committee for Jewish Claims from Austria) בו מאורגנים 23 ארגונים יהודיים כולל הסוכנות, הג'וינט, הקונגרס היהודי וקהילת וינה. לאחר לחץ והתערבות מצדדים שונים — כולל ממשלת ישראל — הוזמן ועד זה למשא־ומתן עם ממשלת אוסטריה. המשא־ומתן התחיל אחרי שיחה בין ד"ר נחום גולדמן [לקנצלר] ראב ביוני 1953 ונמשך (ללא התערבות רשמית מצד ממשלת ישראל, אך תוך מגע של הארגונים עם אריה אשל, שישב אז בווינה) עד יולי 1955. התוצאה היתה, חוק על קרן סיוע (Hilfsfonds) בסך 550,000,000 שילינג (כ־22 מיליון דולר או כ־39 מיליון ל"י) שנתקבל ב־18.1.1956. מקרן זאת ניתנת עזרה לקרבנות הרדיפה מאוסטריה — ללא התחשבות בנתינותם — המתגוררים בחו"ל. הסכום משתלם וישולם ב־10 תשלומים שנתיים.

השלטונות האוסטרים מחלקים את האנשים הרשאים ליהנות מהקרן לקבוצות רבות (A-M עם קבוצות משנה). ההשתייכות לקבוצה מסוימת נקבעת פרט לקבוצה A קבוצות משנה a, b, c (נזקים על־ידי מאסר ועינויים) על־ידי הגיל, מצב הבריאות, המצב הכלכלי וכו' ולא על־ידי גובה הנזקים. בכלל, נחשב כל תשלום מקרן זו כמעשה של עזרה סוציאלית ולא כפיצוי עבור נזקים.

כאן קיימת סכנה חמורה שהאנשים ב"קבוצות הנמוכות" (K-M למשל) לא יקבלו אי פעם סכום כלשהו.

4) ב־25.6.1958 נתקבלו סוף־סוף שלושה חוקי פיצויים נוספים: מס' 126 — חוק על נזקי תקופת הכיבוש של בעלי־הברית, מס' 127 — חוק על נזקי המלחמה והרדיפות ו־128 — חוק על "שבים במאוחר".

מעניין בשבילנו רק החוק השני Kriegs und Verfolgungssachschadengesetz אשר מתפקידו לדאוג למתן פיצויים עבור נזקים בריהוט ביתי או ציוד מקצועי שנגרמו על־ידי המלחמה או על־ידי רדיפות הנאצים. לחוק זה ציפו ישראלים רבים תוך תקווה שהוא יסמל התחלה של גישה חיובית יותר לכל בעיית הפיצויים. התברר, שהתקוות נתבדו. החוק מאכזב ביותר. הוא מכיל לא רק הגדרות מעורפלות בקשר לאנשים שיכולים ליהנות ממנו, אלא גם מגביל בצורה חמורה את סכומי הפיצויים עד כדי כך שלא יעלו בדרך כלל על 10,000 שילינג (כ־700 ל"י) וייתכן עוד פחות מזה. יתר־על־כן, יש בחוק סעיף לפיו ינכו מסכום הפיצויים לפי חוק זה כל תשלום חד־פעמי שאין צורך להחזירו, שקיבלו מקרנות הממשלה הפדראלית או מקרנות ציבוריות אחרות, דהיינו מ"קרן הסיוע".

סעיף זה עורר כאן וגם בארצות אחרות (קיבלתי חומר גם משווייץ) התמרמרות רבה.

מעניין לציין, שהחוק על נזקי תקופת הכיבוש של בני־הברית, שהנהנים ממנו יהיו בדרך כלל אוסטרים לא יהודים, נוח יותר ונותן גם אפשרות לתשלום סכומים יותר גדולים.

5) החזרת רכוש: לפי סעיפים 23 ו־26 של ה־Staatsvertrag יש להחזיר את הרכוש שנגזל מאיזה שהוא איש (כולל בגלל השתייכותו למיעוט גזעי או דתי) אחרי ה־12.3.1938, אך סעיף 25 נותן זכויות מיוחדות בקשר להחזרת רכוש לנתיני האומות־המאוחדות, בזמן שהנרדפים בגלל גזעם או דתם יכולים לפי סעיף 26 רק לדרוש שיתייחסו אליהם כמו אל נתינים אוסטרים שסבלו נזקי מלחמה. האוסטרים ניצלו עד כה הבחנה זו וגרמו גם בעניין החזרת הרכוש ובמיוחד בקשר למתן פיצויים עבור רכוש ש"אי אפשר להחזירו" לקשיים רבים והתנו תנאים שישראלים רבים ממוצא אוסטרי אינם יכולים למלא אותם.

כאן נשאלת כמובן השאלה אם אין לנו האפשרות לדרוש עבור נתינינו זכויות של "נתיני האומות־המאוחדות".

6) העמדה הרשמית של המשרד היתה עד כה שהמדינה לא צריכה להופיע כצד במשא־ומתן עם האוסטרים ושיש להשאיר ניהול המשא־ומתן לארגונים היהודיים. בהודעה רשמית של דובר המשרד, שפורסמה ב־18.8.1952, אמנם נאמר רק ש"ישראל לא תדרוש שילומים מאוסטריה ותבקש רק החזרת הרכוש ללא יורשים ופיצויים אישיים". אף־על־פי שהודעה זו היתה בהחלט מאפשרת לנו להגן על זכויות אזרחינו לפיצויים לא נעשה עד כה כל צעד רשמי מצדנו בכיוון זה. להפך, נאמר לי ששרת החוץ בהיותה בווינה לפני שנה בערך אישרה מחדש עמדה זו.

7) הגיע בוודאי הזמן לפעול בעניין זה, אחרת יש סכנה שאזרחי ישראל ממוצא אוסטרי יאשימו אותנו בהזנחה ואין בכלל כל הצדקה מוסרית להפלות את יהודי אוסטריה, שסבלו ונרדפו כמו יהודי גרמניה לרעה. גם אם הגישה הרשמית הנ"ל לא תשתנה, נוכל בוודאי להפעיל לחץ על ממשלת אוסטריה באמצעות המעצמות הגדולות שחתמו על חוזה המדינה.

8) אם נחליט להופיע כצד מעוניין כלפי האוסטרים (ואינני רואה כל סיבה מדוע לא נעשה זאת), אז נצטרך באמת לשנות את כל גישתנו. יהיה אז צורך להוכיח שעל אוסטריה וגרמניה חלה אחריות משותפת למעשים שנעשו ושאוסטריה היא "מדינה יורשת" של "הרייך הגדול". לשם כך, יהיה צורך לאסוף חומר רב ודבר זה יצטרך להיעשות בווינה.

9) פגישה עם נציגי הוועד המרכזי של היהודים יוצאי אוסטריה תוכל על־כל־פנים לסייע לנו לברר פעם נוספת את גודל הבעיה מבחינה אנושית וכספית ובירור זה יוכל בוודאי לעזור למשרד לבדוק מחדש את עמדתו כלפי שאלה זו.

בברכה,

משה ג. הס

254

פ"א שנער אל מ' פישר
F.E. Shinnar to M. Fischer

מברק מוצפן רמ/544
נוסח נכנס: 130.09/2354/6

קלן, 23 בספטמבר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

בשיחה עם שרפנברג אתמול, הדגשתי את חששותינו בהתאם לשלושת מברקיך יק/217, חוז"ם 237, 239.[1] בנוגע לאיטליה הזכרתי הצהרת פנפאני מה־19 בפני הסנאט[2] בייחוד על הידידות המסורתית עם ישראל. שרפנברג הדגיש נמרצות שעמדת ממשלת בון כלפינו ברורה והובהרה לכל אנשי השיחות של אדנאואר לרבות ובאופן מיוחד לפנפאני. חזר על עמדה זו בהדגישו שכל פתרון במזרח התיכון תלוי בהבטחה ובאישורה של שלמות ועצמאות ישראל על־ידי המערב לגבי הערבים ושעל כך קיימת אחדות־דעה שלמה ביניהם לבין איטליה. הכחיש בתקיפות כל גרסה של שידול נאסר או של איטליה לגבי שאיפותיו. סיפרתי לו שפנפאני קיבל הזמנת ממשלתנו ושנמסרה לו על־ידי שגרירנו ללא קשר עם הזמנת נאסר לפנפאני.[3]

הידיעה על הזמנתנו לפנפאני הופיעה כאן בעיתון בוקר של אתמול, מקורה — רומא. אחר־כך רמזתי על הדעה שרווחת בארצות־הברית שלפיה אינם פוחדים הגרמנים להביע לנאסר את הסתייגותם מעמדת האמריקנים כלפי הלאומנות הערבית כפי שהוזכר במברק 237. לזה העיר Unsinn, barer Unsinn [שטות, שטות גמורה]. הוסיף בהדגשת הסודיות שהם הסבירו לאמריקנים את הצורך להסביר את מדיניותם לבעלי־בריתם ובתוכם לממשלת בון. הרי לפני סואץ הבליטו יחסם השלילי לגבי נאסר על־ידי דחיית תכנית אסואן וזמן קצר אחרי־כן התערבו לטובתו

254

1. מברקים אלה (מברק מס' 239 לא נמצא) עניינם מדיניות איטליה במזרח התיכון. במברק יק/217 (130.09/2354/5, 12.9.1958) העביר פישר לשנער נוסח מברק ששיגר לוואשינגטון בעניין המאמץ האיטלקי בהנהגת פנפאני להתקרבות איטליה, ובעקבותיה המערב, לנאסר. פישר אמר שיש צורך דחוף לעורר ביקורת חריפה בארצות־הברית ובמערב כולו על המדיניות האיטלקית. העידוד שמקבל נאסר מאיטליה ומגרמניה מחליש מאמצי הגורמים המבינים כי המאבק נגד נאסר חיוני לשמירת האינטרסים המערביים ולבלימת החדירה הסובייטית. שנער התבקש לפעול על מנת להעמיד את הגרמנים על סכנת המדיניות הפרו־נאסרית. במברק חוז"ם 237 (130.09/2378/8, 18.9.1958), ממשרד החוץ אל הנציגויות ברומא ובקלן, הועבר תוכן מברק מאבן שבו נאמר כי אין להפריז בהערכת ביקור פנפאני בקהיר, אולם חמור הוא כי אין הגרמנים פוסקים להביע לנאסר את הסתייגותם מהעמדה האמריקאית כלפי הלאומיות הערבית.
2. בסיכום דיון בסנאט האיטלקי הקדיש פנפאני חלק ניכר מדבריו למזרח התיכון. הוא הדגיש את הידידות המסורתית של איטליה עם ארצות ערב, אפריקה הצפונית וישראל, והביע רצון ותקווה להדק יותר ויותר את הידידות הזאת. (ראה השגרירות ברומא למשרד החוץ, מפר/965, 19.9.1958, 130.09/2358/4.)
3. ראה מס' 325.

ומנעו מהמערב לחסל את נאסר לתמיד. אחרי כ־18 חודשים שלחו ללא הודעה והתייעצות חיילים ללבנון. כאן הדגיש שממשלת בון הודיעה רשמית ופומבית שהם מחייבים צעד זה והוסיף שביקשו אחרי תיאור זה מהאמריקנים מעכשיו לנקוט במדיניות עקבית לשם שמירת עמדת המערב במזרח התיכון. הטעים שאין היגיון בטענה הנ"ל מאחר וממשלת בון יודעת היטב את חשיבותה המכרעת של ארצות־הברית בשבילה ואת שאיפותיו המפוקפקות של נאסר מזה. בקשר להערכת המצב הנוכחי במזרח התיכון הדגיש שהם מודאגים מההתפתחות בעיראק, מחייבים מאוד את סילוקו של עבד אל עארף.[4] ראשיד עלי[5] אינם רואים כאיש נאסר, אבל יודעים כמובן על עברו המפוקפק. סבורים שאם המצב הנוכחי של שקט יחסי יימשך במזרח התיכון גם אחרי מסירת דו"ח האמרשלד, יפעל זאת לקידום וקרבת המועד לפתרון בעיית ישראל-ערב. אחרי שובו של ברנטאנו מברלין ב־14 באוקטובר, אשתדל להיפגש אתו.

שנער

255

פ"א שנער אל ל' אשכול, פ' ספיר ומשרד החוץ
F.E. Shinnar to L. Eshkol, P. Sapir and the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.09/2354/6

קלן, 15 באוקטובר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

השיחה עם הזקן [אדנאואר] שעליה סוכם בפגישתי עם שר החוץ 9 באוקטובר,[1] התקיימה היום אחרי דחייה מיום שני. נתברר לי ממהלך השיחה, שהזקן טעה במשמעות הפעולה[2] ושנגרם אצלו חשש מתגובה אפשרית על־ידי הגורם שעליו אדווח בבואי ארצה. כמובן מתברר שאנשיו של הזקן מסרו לי על הגמר הסופי מבלי

4. הכוונה לעבד־אל־סלאם מחמד עארף, שמונה לאחר הפיכת 14 ביולי 1958 לסגן רמטכ"ל, סגן ראש הממשלה ושר הפנים של עיראק. פוטר בספטמבר על־ידי קאסם, בעיקר בשל תמיכתו באיחוד עם קע"ם.
5. רשיד עלי אל כילאני, ראש ממשלת עיראק ב־1941. שיתף פעולה עם הנאצים. לאחר כיבוש עיראק על־ידי הבריטים באותה שנה ברח לגרמניה.

255
1. לא נמצא דיווח על שיחה זאת.
2. המדובר כנראה במלווה בסך 450 מיליון מארקים שמוזכר במס' 252 והערה 8 שם. שנער מספר בספרו כי החוזה בדבר מלווה זה נחתם ב־28 באוקטובר 1958 — ראה פ' אליעזר שנער, **בעול כורח ורגשות**, עמ' 68.

שקיבלו עד כה על כך אישור מוחלט מהזקן, אחרי שהסברתי מפורשות ותיקנתי התמונה שקיבל מעצם הפעולה.

אמר שחששותיו סולקו, שמסכים לאישור סופי ושיכנס את שר האוצר, שר החוץ וממלא־מקומו של שר הכלכלה בימים הקרובים לשם קבלת החלטה פורמלית סופית. הדגיש מצדו, שיעשה זאת בהקדם לאחר שכל אלה הסכימו כבר ללא סייג. יש להניח שנחתום על הסכם האשראי עם הבנקאי[3] שנוסחו המלא יוכן במשך השבוע הבא. מיד אחרי־כן אצא ארצה למספר ימים.

שמח שבזה נגמרת תקופת הימים המתוחים והמייגעים שמהם קיבלתי אישור נוסף לטענתי ש״עניין נגמר כשנגמר״, שמידת הסודיות חיונית והפרתה תהיה קטלנית. בסוף השיחה שארכה שעה, שוחחנו על המצב המדיני — חזר והדגיש את עמדתו החיובית והמוחלטת לגבי שמירת שלמותה ועצמאותה של ישראל כתנאי מוקדם להסדר במזרח התיכון. אבריק על כך פרטים למשרד החוץ.[4]

שנער

256

י׳ סהר אל מחלקת מערב אירופה
Y. Sahar to the West European Division

מקור: 130.23/3093/11

וינה, כ״ט בטבת תשי״ט
9 בינואר 1959

נפגשתי אתמול לשיחה ארוכה עם ד״ר קרייסקי, סגן שר החוץ. ביקשתי את השיחה בשעת המתיחות ביחסים עקב הסרטים[1] אך בגלל החגים נתקיימה רק עכשיו.

פתחתי באומרי כי אני מקווה כי קיבל את תשובתנו על מחאתם וכי זה מחסל את הפרשה. לזאת פתח בטיראדה ארוכה על הסבל שסבלו מרבית אנשי השלטון מידי

3. הכוונה להרמן אבס, ממנהלי ה״דויטשה בנק״.
4. שנער הבריק כי סיפר לאדנאואר על הדעה הרווחת בארצות־הברית שלפיה גרמניה מדגישה כלפי נאסר את הסתייגותה מהפירוש האמריקאי של הלאומנות הערבית בנוסחו של נאסר. אדנאואר הכחיש נמרצות, וביקש למסור לראש הממשלה שלא השתנה מאומה בעמדתו החיובית והמוחלטת לגבי הצורך לערבות לשלמותה ולעצמאותה של ישראל כתנאי מוקדם להסדר במזרח התיכון. (ראה מברק 42, 15.10.1958, 130.09/2354/6.)

256

1. בסוף 1958 התקיימו בישראל הפגנות נגד הצגת סרטים דוברי גרמנית, ובכלל זה סרטים אוסטריים. ציר אוסטריה בישראל התלונן על כך בפני פישר ובפני שרת החוץ, שהגיבה שיש להתחשב ברגישות הציבורית בישראל לעניין זה.

הנאצים וכי הוא, הוא שהורה למנכ"ל[2] להסביר זאת לנו ולמחות. העביר את כל אנשי הממשלה כבני מרון וציין את סבלם פרט לשר האוצר קמיץ, שהיה חבר המפלגה הנאצית אבל הוא עכשיו נדחק לראש התור כדי להסדיר את עניין הפיצויים ליהודים. הוסיף כי מתיחות זו היא מיותרת בייחוד עכשיו כשהמצרים לוחצים עליהם להזמין את נאסר לביקור רשמי אצלם והם מוכנים לעשות זאת רק אם האמריקנים יתבעו זאת מהם. הוא מבין כי בשביל נאסר זהו מעין דרכון חזרה להגינות חברתית. אמנם ד"ר בוק, שר המסחר, נסע לביקור למצרים, אבל זה לגמרי ללא ידיעת משרד החוץ. הוא אינו מבין מה טעמה של הנסיעה הזו אבל זה בוודאי בגלל היותו להוט אחרי נסיעות. אמנם יש קשרים הדוקים בין התעשייה האוסטרית למצרים וכל זה קרה דווקא עכשיו כשהיה אצלם דיון רציני על העלאת הצירות שלהם אצלנו לדרגת שגרירות.[3] הוא גם אינו מבין מה טעם עכשיו להפגנות נגד הגרמנים, אין בזה לא תבונה מדינית ואף לא תבונה כלכלית.

טענתי כי לא צריך לאבד את חוש הפרופורציה וחייבים לראות הכול בפרספקטיבה נכונה. הן לא היה כל איסור ממשלתי על סרטים אוסטריים — אדרבה, ישנה החלטה להמשיך בהצגתם ועל כן לא צריך להגזים.

מכאן עברנו למזרח התיכון. טען כי נאסר עושה מאמצים לחזור בתשובה וכי צריך לעזור בידו. כשהפרכתי טענותיו נסוג במקצת, אך טען כי אין המערב פטור מלנסות. שאל אחר־כך מה יהיה על הפליטים ואמר כי הוא מתהלך איזה זמן במחשבה שכדאי אולי לנסות לפתרה בדרך חדשה אוריגינלית: למה לא נודיע כי אנו מוכנים לקבל את כל הפליטים חזרה. בין כה וכה, חלק ניכר מאלה שעזבו את הארץ, אולי שליש כבר אינו בחיים, שליש בוודאי הסתדר כבר בעבודה בארצות מגוריהם ולא יהיה להם כל עניין לחזור ואת השליש האחרון נוכל לקלוט לאט לאט במשך כמה שנים. היה להם ניסיון בעניין זה עם הפליטים מטירול הדרומית, כמאה אלף במספר, היושבים באוסטריה. שנים נלחמו עם האיטלקים על זכותם לחזור לבתיהם וכשסוף־סוף הסכימה איטליה לא היה מי שיסע, כי בינתיים הסתגלו כולם לרמת החיים כאן באוסטריה.

כשהוכחתי לו את האבסורד שבהצעה, אמר כי צריך בכל זאת לחפש פתרונות חדשים.

לבסוף נתפתחה שיחה ארוכה על המלחמה הקרה ועל הסיכויים להצלחת ביקורו של מיקויאן. דעתו היא, שאלמלא אדנאואר, אשר לו אמונה מיסטית בשני תפקידים שנועדו לו על־ידי שר ההיסטוריה, לנסות ולהביא שילומים ליהודים על סבלם בידי הנאצים וכן לעמוד בפני התפשטות הקומוניזם באירופה, אפשר היה למצוא פתרון.

בברכה,

י' סהר

2. מרטין פוקס, המזכיר הכללי (מנהל כללי) של משרד החוץ של אוסטריה.

3. ב־7 במארס 1959 אמר המזכיר הכללי של משרד החוץ האוסטרי לציר ישראל כי בדעתו להציע להעלות את דרג הנציגויות של שתי המדינות לזה של שגרירויות. הציר דיווח לישראל (7 במארס 1959, 130.23/3091/11), ושרת החוץ הגיבה כי יש לחכות לפנייה האוסטרית, ולא לעורר את העניין עד אז (גזית אל איתן, 15 באפריל 1959, שם). הפנייה נעשתה ב־7 ביוני, ונומקה בקו הכללי של אוסטריה לקיים רק שגרירויות עם מדינות ידידותיות (ראה סהר אל משרד החוץ, 7.6.1959, 130.09/2305/7). ההעלאה נעשתה בספטמבר 1959.

257

פ"א שנער אל מחלקת מערב אירופה
F.E. Shinnar to the West European Division

העתק: 130.23/3100/1

קלן, 16 בינואר 1959

סודי

הנדון: פרשת ביקוריו של גרוטוול אצל נאסר ואצל קאסם

בשלושת המברקים, מה־8 ה־12 וה־13 בינואר 1959, הודעתי על השתלשלות העניינים מאז נודע כי הוסכם בין נאסר וגרוטוול על הקמת קונסוליה כללית, בפנקוב ובקהיר.[1] אחזור להלן על ההתפתחות מאז ועד היום:

1) ב־8 בינואר פורסמה תגובת ממשלת בון לידיעה הנ"ל והודגש, כי ממשלת בון רואה בצעד זה התפתחות מדאיגה ומאכזבת בקשר לעתיד היחסים בין גרמניה המערבית לבין קע"ם.

2) ב־9 בינואר פורסמה תגובה חריפה של ממשלת בון, ובשיחה עם פון שרפנברג נאמר לי, כי הזעיקו את בקר, שגרירם בקהיר, למסירת דו"ח, לאחר שיביע בפני נאסר את מחאתה הנמרצת של ממשלת בון. פון שרפנברג הוסיף, כי מספר מקרים, נוסף לצעד הזה, הרגיזו אותם בזמן האחרון ולכן רואים התפתחות זו בדאגה מרובה. נדברנו כי ניפגש בקרוב. מפאת היותו בנסיעות, נקבעה הפגישה ל־21 בינואר 1959.[2]

3) ב־10 בינואר פרסמו העיתונים, כי פקידים גבוהים של משרד החוץ המצרי הכחישו את הידיעה על הקמת קונסוליה כללית בקהיר ובפנקוב; העיתונות הגרמנית החלה להזהיר מפני צעד נחפז של ממשלת בון ומפני החרפת היחסים עם קע"ם. הורגשה מעין יד מכוונת בקו הכללי שבו נקטה העיתונות.

4) ב־11 בינואר נפגש השגריר בקר, שחזר מקהיר, עם שר החוץ ולמחרת התקיים דיון בישיבת הממשלה אשר בה מסר ברנטאנו דו"ח על שיחתו של בקר עם נאסר ועם סברי. ממקור פנימי ומהעיתונות מסתבר, שממשלת בון רואה את המשבר כמחוסל, מאחר שברנטאנו מסר — בהתאם לדו"ח של בקר — כי נאסר סירב להכיר בגרמניה המזרחית וכי אין לו כוונה כזאת גם בעתיד. אשר להקמת קונסוליה כללית בקהיר על־ידי גרמניה המזרחית, הודגש, כי אין לראות בכך סתירה, מאחר שלא

257

1. מברקים אלה (רמ/604, רמ/606, רמ/607, בתיק 130.09/2254/8), עוסקים בביקורו של גרוטוול בקהיר ובבגדאד ובמסקנות שיש להסיק ממנו. שנער דיווח על פגישה שהיתה לו בעניין זה עם שרפנברג ובין היתר הציע לנצל את התרעומת בבון כלפי הערבים להסדרת הייצוג הדיפלומטי בין ישראל לגרמניה המערבית.
2. ראה מס' 258.

יוענק לקונסוליה כללית זו ה־"exequatur"[3] כמו־כן מזכירים, שאין בכוונת נאסר להקים קונסוליה כללית כזאת בפנקוב, אלא להסתפק במשלחת המסחרית הנמצאת שם ואף לה אין סמכויות קונסולריות.

בעיתונות הודגש, כי דובר הממשלה ציין, שממשלת בון מצטערת על השימוש המטעה במושג "קונסוליה כללית", אבל יחד עם זה "אינה מתכוונת להסיק מסקנות מיוחדות מהמצב שנוצר. השגריר בקר, כך נמשך הפרסום, ישוב בשבוע הבא לקהיר. אשר להשתתפות התעשייה הגרמנית בסכר אסואן, תצא המשלחת הגרמנית לקהיר, אחר שממשלת קע"ם תסיים את הבירורים המוקדמים הקשורים בכך".

5) יש לראות בתהליך הנ"ל נסיגה מלאה, ללא הסתייגות, מצד ממשלת בון. אין בכך משום הפתעה. ב־8 בינואר, כלומר בפרוץ המשבר, הברקתי כהערכתי את המצב, בין היתר:

"...דעתי שממשלת בון תנסה על־אף רוגזם על הצעד הנ"ל לא להגיע להחרפתם או הפסקתם של יחסיה עם העולם הערבי בגלל רצונה לשמור עליהם כגורם חיובי בשותפות עם המערב..."

6) באותו המברק, מה־8 בינואר, ביקשתי חוות־דעתכם לתגובתי במקרה שבשיחותי יציעו לנו הקמת קונסוליה כללית או יחסים מלאים. על זה ענה לי מר פישר במברקו מה־9 בינואר: "הייתי ממתין".[4] על סמך תשובה זו לא לחצתי על קיום הפגישות. יחד עם זה נובע מהשתלשלות העניינים, שלא היה מתהווה מצב שבו היה עלינו לנקוט עמדה לגבי הצעה של הקמת יחסים.

כפי שכבר עשיתי זאת בשיחה עם שרפנברג ב־9 בינואר (לרגל קבלת־פנים אצל הויס לכבוד ראש־השנה),[5] אדגיש בפגישתי הקרובה את המוזר שבתגובתה זו של ממשלת בון על יחס של לעג וזלזול שנאסר הפגין כלפיה בפרשה זו. אחזור על כך בפגישתי עם שר החוץ, שתתקיים כנראה בסוף השבוע הבא.[6]

7) אחר פגישתו של גרוטוול עם קאסם בבגדד פורסם ש"יקיימו דיון על הקמת יחסים דיפלומטיים בבוא המועד". גם בזה השיג גרוטוול כמעט את כל מה שרצה וגם בזה אפשר לראות כעין סטירת לחי לבון.

8) בהדגישי לעיל שאין לראות בתהליך זה משום הפתעה התכוונתי לומר, שממשלת בון רצתה מאז ומעולם — ורוצה גם כיום — לשמור על יחסיה עם העולם הערבי, בייחוד עם נאסר, מעין נציג של המערב, שאין לו "עבר פגום" בעיני העולם הערבי. יחד עם זה רואה ממשלת בון ביחסיה עם העולם הערבי קלף מסוים בשותפות שלה עם המערב ועם ארצות־הברית גם יחד. אין זה מונע בעד צמרת ממשלת בון להדגיש, בשיחות אתי, את עמדתם ויחסם המסויג כלפי נאסר (מכנים אותו בשיחות אלה "גנגסטר"). לפי התרשמותי, יש לראות את העמדה הפנימית הזאת של ממשלת בון כלפי נאסר ככנה, לעומת עמדתה התועלתית, כביכול, כלפי חוץ.

3. אישור הניתן לנציג קונסולרי על־ידי המדינה המארחת המסמיך אותו למלא את תפקידו.
4. מברק זה לא נמצא.
5. בשיחה מתח שנער ביקורת על הקו הפייסני של גרמניה המערבית כלפי נאסר (ראה שנער אל משרד החוץ, רמ/606, 12.1.1959, 130.09/2354/8).
6. לא נמצא דיווח, ולא ברור אם אכן הפגישה התקיימה.

בסיכום: ברלין, ולמעלה מזה האיגרת האחרונה של ברית־המועצות[7] בדבר הצעת חוזה השלום, מעסיקים את ממשלת בון ללא הרף, כנושאים מרכזיים לקיומה ועתידה. הם משתדלים לא להסתבך במשברים נוספים. כמו־כן, הם עושים כל מאמץ לשלול מהקרמל את האפשרות להכריז על הצלחה נוספת במאמצו להתבסס בעולם הערבי כגורם יחידי.

התחשבויות אלה היוו, על־אף צרות העין שבהן, גורם לחיסול המשבר שנוצר ביחסיהם עם נאסר בעקבות ביקורו של גרוטוול.

דעתי, שעל־אף הניתוח (המציאותי) הנ"ל, לא מן הנמנע שתוך התמורות העלולות לחול בחודשים הקרובים, תציע לנו ממשלת בון שיגור נציג קבוע לישראל, כאשר ייווכחו לדעת, שבמצב העניינים כפי שהוא היום (בהתחשב בהתפתחות הקרובה) לא ייתכן שיישארו גם להבא ללא דיווח שוטף מישראל באמצעות נציג שלהם, בניגוד למצב השורר בכל הארצות השכנות.

תהיה לי תמונה ברורה מהשיחה עם פון שרפנברג ואדווח במפורט.

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

258

פ"א שנער אל המנהל הכללי של משרד החוץ ומחלקת מערב אירופה

F.E. Shinnar to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs and the West European Division

מברק מוצפן רמ/615

נוסח נכנס: 130.09/2354/8

קלן, 22 בינואר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד

משיחה מפורטת עם שרפנברג מאתמול:

1) סיפרתי בתמצית על שיחת פנפאני-ששון מה־14.[1] התעניין במיוחד בתגובת נאסר לעמדת פנפאני לגבינו. הדגשתי שיש להיזהר בפני מתן עזרה כלכלית בלי תכנית ברורה לאחר שאין לסמוך על נאסר שממשיך בקו של ניצול שני הצדדים גם

7. ב־10 בינואר שיגרה ברית־המועצות איגרות לשלוש מעצמות המערב, לשתי הגרמניות ולמדינות שלחמו נגד גרמניה במלחמת העולם השנייה, והציעה לכנס תוך חודשיים ועידה בוואַרשה או בפראג לשם ניסוח חוזה שלום עם גרמניה.

258

1. פנפאני, ראש הממשלה ושר החוץ של איטליה (מיוני 1958 עד פברואר 1959) שוחח עם ששון בשובו מביקור בקהיר. על השיחה ראה מס' 326.

יחד ושמידת תלותו בברית־המועצות הולכת וגדלה. הסכים לכך והדגיש, שעמדתם מזדהה בכל עם תשובת פנפאני על הטענות השרירותיות שנאסר הביא נגדנו. כמו־כן הזכרתי שיחת אבן־גרבה מה־14.[2] התפתחות קשרינו עם ארצות אפריקה וביטויה הבולט בזמן האחרון בביקור המשלחות, קיום הסמינר, החלפת מומחים. ביצוע תכניות משותפות בתהליך להידוק הקשרים כעין משקל נגד לעמדת ארצות ערב. הגיב נלהב להתפתחות זו כגורם להפחתת המתיחות ויצירת יחסים מבטיחים יציבות.

2) הזכרתי תכנית הצינור[3] ורכישת בתי־הזיקוק כשלבים חשובים בקשר לאספקת דלק לא רק לצרכינו, אלא לייצוא.

3) לבקשתי למסור לי פרטים נוספים למה שסיפר בפגישתנו ב־9/1[4] על פרשת הבטחות נאסר לגרוטוול, אמר: (א) נאסר נבהל מהתגובה החריפה של ממשלת בון וניסה הכול בכדי להרגיע את שגרירם. (ב) נאסר הדגיש וחזר שלא הכיר במזרח גרמניה, לא ישלח קונסול כללי לפנקוב ולא יעניק לקונסוליה Exequatur. כתבתי על כך ב־15/1.[5] (ג) סיפר שפנפאני וגם שר החוץ הספרדי[6] הזהירו את נאסר בביקורם מפני החרפת היחסים עם ממשלת בון והתרשמו מדאגותיו על תגובת ממשלת בון. (ד) בסודי־סודות הוסיף, שנאסר אמר לשגרירם שאין בכוונתו לקיים הכול מה שהבטיח לגרוטוול בעל־פה. הערתי, שגישה זו מזדהה עם ניסיוננו בקשר להבטחות נאסר.

4) שאלתי, מתוך הדגשה שאין בכוונתי לעורר כעת שאלת היחסים בכללותה, אם ואיך התנהגות זו של נאסר תשפיע על עמדת ממשלת בון הידועה בשאלת היחסים. לזה ענה: (א) אם ממשלת בון תבטל את הקו הידוע של ניתוק יחסים במקרה של הכרה במזרח גרמניה, תציע לנו למחרת יחסים. רמז ששינוי כזה לא אקטואלי כצעד מידי, אבל לא מן הנמנע שייעשה כשההתפתחות תצדיק זאת. (ב) אם נאסר ימשיך בשיטתו המרגיזה ובהידוק היחסים עם פנקוב, לא תהסס ממשלת בון להציע לנו לשלוח נציג דיפלומטי כפי שהדגיש מילולית. רמז גם על רוגזם בקשר למסירת הזמנות לברית־המועצות בזמן האחרון בנוגע לתכניות שעליהן ניהל אתם משא־ומתן ממושך, כגון המספנה. הוסיף, שהיו שמחים להפוך את היחסים הידידותיים הקיימים בין ממשלת בון לבין ישראל לדיפלומטיים מקובלים כשהמצב מיד ירשה זאת. הסכים שחוסר נציג גרמני בישראל כארץ יחידה באזור, מהווה

2. וילהלם גרווה, שגריר גרמניה המערבית בוואשינגטון. בשיחתו עם אבן אמר כי היחסים בין קהיר לבון מתוחים. גרמניה פרשה מתכנית הסיוע לסכר אסוואן לאו דווקא בשל תקרית גרוטוול (ראה מס׳ 257), אלא בשל ההסכם בין קהיר למוסקבה שמאפשר רק לסובייטים לנהל את השלב הראשון של המפעל. (ראה משרד החוץ אל הנציגות בקלן, יק/387, 16.1.1959, 130.09/2354/7.)

3. התכנית להנחת צינור נפט מאילת לאשדוד — ראה מס׳ 21.

4. ראה מס׳ 257, והערה 5 שם.

5. במברק שנער למשרד החוץ רמ/609 (15.1.1959, 130.23/3100/1) נאמר: ״אחרי שמיעת דו״ח בקר [שגריר גרמניה בקהיר] נסוגה ממשלת בון ודוברה הודיע שיש לראות את המשבר ביחסים עם קע״ם כמחוסל״.

6. שר החוץ הספרדי פרננדו מריה קסטיאה ביקר בקהיר בינואר 1959.

חיסרון רציני. משוכנעני שדבריו אלה מבטאים את עמדת ממשלת בון ואת עמדתו באופן נכון וכנה.

5) עם ברנטאנו שוחחתי בקבלת־הפנים השנתית של מועדון העיתונאים. היה מיואש מביקור מיקויאן בארצות־הברית ותוצאותיו. בנוגע אלינו הביע את עמדתו הידועה האוהדת. סבורני, שאדחה פגישתי אתו המיועדת לשבוע הבא למועד מאוחר יותר בהתחשב בשיחה עם שרפנברג ועד שיזדמן נושא נוסף. עם דיטמן ואקהארד שחזרו זה עתה מארצות־הברית, אפגש בקרוב.

שנער

259

פ"א שנער אל ו' איתן ומ' פישר
F.E. Shinnar to W. Eytan and M. Fischer

העתק: 130.23/3099/23

קלן, א' באדר ב' תשי"ט
4 במארס 1959

סודי ביותר

ב־2 במארס 1959 נועדתי עם מזכיר המדינה, פון אקהארד. כזכור, נדחתה הפגישה עקב נסיעותיו, תחילה לארצות־הברית ואחר־כך לברלין, וכך לא פגשתיו זה כחודשיים.

מהשיחה (המעניינת, כרגיל, עם אקהארד) כדאי לציין את הנקודות הבאות: (אגב, מצביעים עליו כעל אחד המועמדים לתפקיד שר החוץ, במקרה שברנטאנו יפרוש, מאחר שמצבו מחמיר יותר ויותר).

1) נסיעתו לארצות־הברית היתה מוקדשת לגישושים בקשר להבאת בעיית ברלין לפני האו"ם, אם לא יהיה מוצא אחר ובמקרה שהמצב ידרוש זאת. הוא קיים שיחה מפורטת על כך עם האמרשלד ועם מספר מדינאים אשר להם קשר, במישרין או בעקיפין, עם האו"ם. התרשמותו מסיכומו של הסיור היא: זה יהיה, כנראה, המוצא האחרון שהוא גם מקובל על כל אלה שאינם מוכנים להאמין בהתלקחות סביב לבעיית ברלין. כחלק בלתי נפרד מפעולה זו, מטפל אקהארד בשיגור חברי הבונדסטאג ונציגים אחרים לארצות הגוש האפרו־אסיאתי, לשם הסברה בעניין ברלין; בעת ובעונה אחת הזמין קבוצה של עשרה אנשים כל אחת מארצות אלה לברלין, לאותה מטרה. הוא הקים לשם כך מנגנון מיוחד המורכב מ־25 פקידים בכירים, המטפלים בהכנות אלה באופן בלעדי. הוא ציין, כי הבאת העניין לפני או"ם, פירושה גיוס קולות להצבעה (כמובן אינו מתעלם מהווטו הרוסי במועצת הביטחון), וגיוס זה דרוש, כדי לחסל במקצת — כדבריו — את הבורות האיומה השוררת בארצות אלה בבעיות ברלין ואיחודה של גרמניה.

2) הוא אינו מוציא מגדר אפשרות "קוריאה שנייה" סביב לברלין ורמז כי הם

מתכוננים לכך במידת האפשר. יחד עם זה ינסו, כמובן, הכול כדי למנוע זאת על־ידי התערבות האו״ם.

שאלתיו אם בדעתו להגשים כוונתו לסייר במזרח התיכון בקשר להסברות הנ״ל (הופיעה בעיתונות לפני כחודש ידיעה על כך), והוספתי, כי אם יעשה זאת, הכרחי כי יבקר גם בישראל במסגרת סיור זה, ולו גם לביקור קצר. הסכים לעיקרון זה בפה מלא, אבל סיפר לי כי לא יוכל להשתחרר לסיור במזרח התיכון ולכן החליט לשלוח את ממלא־מקומו, קריגר (הוא ביקר, כזכור, לפני כשנה בארץ). אמרתי כי נשמח לראותו (את אקהארד) כאורחנו בארץ כאשר יעלה בידו להתפנות לכך.

3) סיפרתי לו על העלייה מרומניה, על טענות הערבים ועמדתנו כלפיהן (בנוסח התדריכים שקיבלנו מהמנכ״ל בנושאים אלה).

שוחחנו במפורט על בעיית היחסים והגענו למעין סיכום, לפי הקווים הבאים:

א) במקרה שעניין ברלין יחמיר ויגיע לידי התלקחות, אין, כמובן, לצפות לדיון ולסיום פרשת היחסים (הסברתי לו, כפי שהסברתי לפון שרפנברג לפני זמן־מה,[1] כי סחיבת העניין עד היום פגמה לא מעט בערכו המדיני).

ב) אם יגיעו לידי משא־ומתן (בשעה שישבתי אתו צלצלו ומסרו לו כי האיגרת עם התשובה הרוסית הגיעה והוא אמר, כי אחר־הצהריים ידע קצת יותר על הכיוון בו עלולים הדברים להתפתח). אין לו ספק כלשהו, שעקב כל הקשור במשא־ומתן כזה (השתתפות פנקוב במשא־ומתן כיועצים) תרד מעל הפרק בעיית ההכרה בגרמניה המזרחית כמכשול לכינון יחסים אתנו. הוא הוסיף, שאין לו ספק, שלא יאוחר מאשר הקיץ, ייווצר מצב זה ואז יציעו לנו לאלתר כינון יחסים, דבר שהם מוסיפים להיות מעוניינים בו מאוד. הדגיש, כי הוא משוכנע שזהו המועד האחרון לסיום סופי וחיובי של הפרשה המצערת, כפי שהתבטא.

ג) כאן חזר לבעיית ברלין והוסיף, כי רובצת על ממשלת בון אחריות גדולה ביותר, מכיוון שאסור להם לסכן את גרמניה המערבית, על חמישים מיליון תושביה, על־מנת לעשות ניסיון (שמן ההכרח כי יישאר הפגנתי גרידא) לגבי ברלין, על שני מיליון תושביה (במילים כה ברורות, טרם שמעתי את הצגת הבעיה).

בברכה,

ד״ר פ״א שנער

259

1. ראה מס׳ 258.

260

מ׳ פישר אל שרת החוץ והמנהל הכללי של משרד החוץ

M. Fischer to the Minister of Foreign Affairs and the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3093/11

ירושלים, 10 באפריל 1959

אתמול ביקרני הציר האוסטרי וקרא לפני מכתב אשר קיבל ממשרד החוץ האוסטרי. לפי מכתב זה עליו לפעול למען העמקת הקשרים בין אוסטריה וישראל על יסוד שתי עובדות:

א. העמדת 6 מיליון דולר לרשות היהודים, אשר סבלו מנזקים בתקופת הנאצים.

ב. העובדה כי האוסטרים הושיטו עזרה רבה לעולים מרומניה.[1]

הממשלה האוסטרית הביעה התקווה כי שתי עובדות חיוביות אלה תובלטנה בעיתונות הישראלית.

עניתי לציר האוסטרי כי אשר לנקודה א׳, הישראלים ממוצא אוסטרי לא באו על סיפוקם על־ידי הסדר 6 מיליון הדולר, וכי אני מתכונן להביא לידיעתו מהן דרישות האנשים האלה לאחר ההחלטות האחרונות של ממשלת אוסטריה.[2] הצעתי לו כי יבוא בקשר עם השופט לם כדי שישמע מפיו על טענות האזרחים הישראלים ממוצא אוסטרי. (הוחלט בישיבה עם האוצר ועם נציגי הארגונים הישראלים ממוצא אוסטרי לפתוח בכמה פעולות.)

אשר ליחס האוסטרים לגבי העולים מרומניה אמרתי לציר כי יחס זה ידוע יפה לקהל שלנו שמעריכו במאוד. הוספתי כי מדיניותנו היא לא לפרסם דברים על עלייה זו והסברתי הסיבות לכך.

בברכה,

מ׳ פישר

260

1. ראה פרק יח.
2. ראה מס׳ 253. על הקרן בסך שישה מיליון דולארים ראה מכתב נחמיה רובינסון מהקונגרס היהודי העולמי אל משרד החוץ. לדעתו, הקרן תספיק רק למתן פיצויים זעומים, כ־20,000 שילינג אוסטרי לאיש. (המכתב בתיק 130.23/3093/17.)

261

פ״א שנער אל מ׳ פישר
F.E. Shinnar to M. Fischer

העתק: 130.23/3099/25

קלן, 21 במאי 1959

סודי ביותר

הנדון: פגישתי עם ראש הממשלה

כפי שמסרתי לכם בהיותי בארץ (וקודם לכן בכתב), היה עלי להיפגש עם אדנאואר לפני צאתי ארצה במארס (בעקבות שיחה עם גלובקה, עליה דיווחתי בזמנו).[1]

משנודע לי כי עומדים לקבוע את הפגישה מספר ימים לפני צאתי ארצה, ביקשתי לדחותה עד לאחר שובי לקלן. הסיבה לכך היתה, שמחליפת המכתבים עם המנכ״ל הוברר לי, כי לא רצוי לעורר את בעיית היחסים במועד זה, בגלל המצב המדיני בכללו ומפאת הצורך להוציא את הנושא הזה ממלחמת הבחירות.[2]

ב־16 במאי טלפנה מזכירתו של אדנאואר והודיעה לי, כי הוא הועיד לי פגישה ל־20 במאי, דהיינו אתמול. לא ראיתי לנכון לבקש לדחות את הפגישה פעם נוספת ונפגשתי אתו אתמול לשיחה שארכה 45 דקות.

להלן תוכן השיחה:

1) מסרתי דרישת שלום מראש הממשלה וסיפרתי לו על ההתעניינות הרבה, הגובלת בדאגה, שעוררה החלטתו לפרוש מראשות הממשלה,[3] הן באשר ליחסים בין ישראל לגרמניה, שהוא הערב הנאמן להם, והן לגבי הבעיות העומדות לדיון בין המעצמות הגדולות, בהן יהיו ניסיונו ועצתו חיוניים להשגת פתרון של שלום ומודוס־ויוונדי בין שני הגושים.

2) הודה מאוד בהשיבו דרישת שלום לבבית לראש הממשלה. אשר להחלטותיו אמר, ״כי טרם הוכרע סופית וכי הוא שוקל עוד את הכול״. כאן הדגיש, כי הוא משוחח אתי גלויות ולא בזהירות אשר בה עליו לנקוט כלפי שגרירים זרים. הוסיף, כי מתוך הערכתו את אישיותו של ראש הממשלה, הוא מבקשני כי אמסור לראש הממשלה, שאין לראות את החלטותיו כסופיות ואם המצב המדיני יימשך בחומרתו, כפי שהוא רואה אותו, לא תישאר לפניו ברירה, אלא להישאר במערכה. הכוונה והרמזים היו ברורים למדי, שהוא לא יהסס לחזור בו מהחלטותיו על פרישה מראשות הממשלה לנשיאות המדינה, אם — לפי ראות עיניו — המצב ידרוש זאת.

261

1. לא נמצא דיווח על שיחה זאת.
2. הבחירות לכנסת הרביעית נועדו ל־3 בנובמבר 1959.
3. אדנאואר החליט, באפריל 1959, להציע את מועמדותו לנשיאות גרמניה, אך חזר בו לאחר כחודשיים.

3) כאן התעכב על דאגותיו נוכח חילוקי־הדעות בין מעצמות המערב, הקיימים במלוא היקפם על־אף הפגישות המוקדמות והסיכומים שפורסמו. הוא הזכיר כדוגמה, את הניגודים הבולטים בשאלת התועלת שבוועידת פסגה: אייזנהאואר מוכן לה, בתנאי שוועידת שרי החוץ בג׳נבה[4] תסתיים בתוצאות מבטיחות לגבי ועידת פסגה כזאת. דה גול אף יותר קריר לגביה. הוא עצמו קרוב יותר לדעתו של אייזנהאואר. לעומת זאת, מצדדת אנגליה בוועידת פסגה ועושה מאמצים בלתי פוסקים להבטיח אותה בכל מחיר. כן הזכיר במרירות רבה את הסכמתה של אנגליה לתת לרוסים אשראי בגובה של 250 [מיליון] לירות שטרלינג דווקא ערב פתיחת הוועידה בג׳נבה. הוסיף כי זה גרם לתדהמה בחוגי נאט״ו והוא רואה בעובדה שהאנגלים לא ניסו להעמיד כל תנאים "מערביים" שגיאה טקטית חמורה; ומה שמדאיגו יותר, שזה מהווה מעין אישור לנטיית האנגלים ללכת בדרכים משלהם, ללא תיאום עם בעלי הברית שלהם. (הערה: בבוקר נפגשתי, בלוויית מרוז, עם דיטמן, תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ; בין היתר, אמר לנו דיטמן, כי יש הסכם בין מעצמות המערב, שלא פורסם, לפיו אף אחד מהם אינו רשאי לפעול על דעת עצמו ולהציע הצעה משלו שאינה מתואמת ומוסכמת בין שלושתם. כמו־כן סיפר דיטמן, כי בפגישה המוקדמת בין שרי החוץ בפאריס קיבלו הגרמנים את הרושם, שקיימים חילוקי־דעות מסוימים בין סלווין לויד לבין מקמילן. לויד, לדברי דיטמן, קשור יותר לקו אחיד ממקמילן, המתחשב יותר מדי בצרכיו הפנים־מדיניים.)

כאן הטעים אדנאואר, כי היעדרו של דאלס[5] מהווה סכנה גדולה ביותר של כישלון וכניעה בפני הרוסים, שלגביהם היה דאלס הפרטנר היחידי שלמד, מן הניסיון, את מידת העקשנות הדרושה לגבי הרוסים. מהרטר, המשיך, התרשם לטובה בביקורו, אולם אין לו הניסיון והמשקל של דאלס. לאור שיקולים אלה אמר, כי הוא מלא דאגה נוכח המצב ורואה אותו כרציני ביותר.

כאן חזר שנית, ש"טרם החליט סופית אם מותר יהיה לו להיעדר מן המערכה בתקופה מכרעת זו".

4) הודיתי לו על התיאור המפורט והגלוי וסיפרתי לו על ההתפתחות בארץ, על השקט היחסי, על שגעונו של נאסר בהחרמת המטענים,[6] על ההתקדמות בפיתוח התעשייתי העומד עתה במקום הראשון בתכניותינו ועל הקשר המדיני והכלכלי המתרחב והולך עם ארצות אפריקה.

הוא הקשיב, כרגיל, בהתעניינות רבה, במיוחד לתכניות המשותפות בגאנה. הזכרתי בקשר לכך את השיתוף בין פירמות גרמניות לבין "סולל בונה", לשם ביצוע עבודות משותפות. הוספתי, כי ודאי שמע או ישמע מאבס על התרשמותו מהמאמצים בכיוון לפיתוח התעשייה ויתר שטחי הכלכלה.

5) סיפרתי לו על הערכתנו את המצב בעיראק ואספקת הנשק הבריטי. רמזתי לו,

4. התקיימה במאי 1959 בהשתתפות שרי החוץ של שלוש מעצמות המערב וברית־המועצות. דנה בבעיות ברלין, איחוד גרמניה וביטחון אירופה.
5. דאלס פרש באפריל 1959 מתפקידו כמזכיר המדינה של ארצות־הברית.
6. ראה פרק ג.

כי יכולנו לדאוג לכיסוי החסר לנו בזיון, לשם איזון (לא כמותי אלא איכותי) עם ארצות ערב. אשר לירדן, עניתי על שאלתו, כי אין אנו רואים בחילופי הגברי[7] שינוי קו, אלא סבורים שבואו של מג'אלי עשוי לחזק את הבדואים הנאמנים לחוסיין.

לעניין נאסר, עניתי גם כן על שאלתו, כי לא נוכל לשנות את עמדתנו, מראשית פעילותו, כי אין לפייסו על־ידי עזרה, כהתחרות עם הרוסים, אלא שעל המערב להתנות את עזרתו בהסכמה מלאה ובלתי מסתייגת מצדו של נאסר, להסתפק ולהתרכז בפיתוח קע"ם ושיפור רמת תושביה, תוך שמירה מלאה על עצמאות יתר המדינות באזור. אף אם נאסר יסכים לכך — עדיין אין רואים סימנים כלשהם — יהיה צורך בשמירה קפדנית ומתמדת מלווה מאמץ עליון לצמצום הדרגתי של תוצאות החדירה של הרוסים שהוא, נאסר, אפשר אותה, על כל הסכנות הכרוכות בתהליך זה למערב. אדנאואר השיב, כי עמדתנו נשארה, אפוא, כפי שהוסברה לו על־ידי מר פישר בפגישתנו לפני כשנה,[8] בהדגישו כי הוא מקבל אותה גם כיום כפי שקיבלה אז.

6) לאחר־מכן, סיפרתי לו על התפתחות הקשרים עם הוואטיקן ועל תוצאות המשא־ומתן של פישר עם האפיפיור ועם טרדיני, דהיינו על פתיחת ויקאריאט בירושלים ועל השיפור החשוב שחל ביחסים בינינו לבין הוואטיקן.[9] התעניין מאוד ואמר כי הוא וידידיו הקתוליים יראו בתהליך זה התפתחות חשובה ביותר.

7) בתום השיחה שאלתיו על דעתו בקשר למועד בו הם יציעו לנו כינון יחסים, בהדגשה, שאין בכוונתי להעלות את הנושא לדיון כעת, אך הייתי רוצה לדעת את הערכתו לאור התמורות שחלו בעולם הערבי המפולג מזה ובגרמניה המזרחית מזה. על כך ענה:

"אני רוצה בכך מכל לבי; הבינותי היטב, כפי שמסרתי לך בשיחות קודמות, את היסוסיכם בהתחלה[10] ואף הערכתי את עמדתכם זו לאור המאורעות שקרו בעבר. אני מעוניין במועד מוקדם ככל האפשר ובטוחני כי נעשה צעד זה (דהיינו, הצעה לכינון יחסים מצדם) מיד כשנוכל לסקור ביתר בהירות את ההתפתחויות הקרובות".

על זה הערתי: בנובמבר שנה זאת, תיערכנה בחירות לכנסת ורצוי לכל המעוניינים בבעיה עדינה זו, להשאיר את הנושא הזה מחוץ למלחמת הבחירות. בסוף שנה זו, או בראשית 1960, תורכב ודאי הממשלה החדשה. מבלי שארצה ללחוץ על נקיטת תאריך, המשכתי, "אודה על תשובתו, אם פירוש דבריו הנ"ל הוא, כי יציעו יחסים עד אז". הוא ענה ללא הסתייגות, "שבשום פנים לא יאוחר ממועד זה", בהוסיפו כי הנושא קרוב ללבו וישמח אם יוכל להשלים את אשר נעשה עד כאן על־ידי ביטוי חיצוני זה של יחסו אל מדינת ישראל.

במתכוון לא המשכתי בנקודה זו, מאחר שזוהי ההצהרה הברורה והמוחלטת בין אלה שהצהיר עד כה. (כשתזדמן לי פגישה עם ברנטאנו בשובו מג'נבה, אמסור לו על סיכום זה, כדי לחייבו במידת־האפשר לאותו קו.)

7. הזאע אל־מג'אלי התמנה לראש ממשלת ירדן במאי 1959.
8. ראה מס' 248.
9. ראה פרק טו.
10. ראה מבוא, עמ' כו–כז שם.

8) לפני סיום השיחה סיפרתי לו, כי איעדר בעתיד לעתים יותר קרובות מקלן. על תגובתו "שזו תהיה שגיאה חמורה וכו'", עניתי, כי גם להבא אשאר אחראי וקשור לעניין כמקודם – עד לכינון היחסים הדיפלומטיים.

נטלתי הזדמנות זו כדי להודות לו אישית על יחסו אלי ועל הבנתו שאזכרם כאחת החוויות העמוקות והיקרות לי. הוא השיב בלבביות באומרו: "אני רואה לעצמי זכות גדולה שעלה בידי להגיע להסכם וליחס זה עם העם היהודי ושניתן לי לפעול לתיקון היחסים בין עמינו". במילים נחמדות העריך והודה לי על חלקי בהתפתחות זו וסיים את הפגישה באומרו: אין אנו נפרדים, לא אתה ממני ולא אני ממך (ושוב היה בזה רמז ברור כי הוא לא גמר עדיין אומר לפרוש מתפקידו הנוכחי).

הוא נראה מצוין. דומני שיותר טוב מאי־פעם בשבע השנים האחרונות; כבן 63 ולא 83.

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

262

י' סהר אל המנהל הכללי של משרד החוץ

Y. Sahar to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3093/11

וינה, כ"ח באייר תשי"ט
5 ביוני 1959

סודי

ואלטר היקר,

אני מצרף בזה העתק מכתב שכתבתי למ' פישר ביום 26.4.59 וטרם נעניתי עליו.[1] אני מניח שפישר אינו בארץ ועל־כן אני מעז להטריד אותך.

מני־אז נמצא אני במצב בלתי־אפשרי, כי איני יודע כיצד עלי לפעול. מצד אחד, דחה משרד החוץ את הבעת רצון הממשלה האוסטרית להעמקת היחסים בינינו על־ידי הודעתו של פישר לציר אוסטריה בארץ כי אין דעתנו נוחה מהסכם הפיצויים, על אף שהוא נעשה על־ידי משלחת יהודית רשמית אשר ייצגה גם את האינטרסים שלנו, ועד היום לא הגשנו להם כל תביעות משלנו.[2] מאידך, הודיע לי פישר כי דעת־הקהל בארץ כיום אינה ידידותית לאוסטריה וכבל את ידי לגבי הזמנת אנשי

262

1. סהר הגיב למכתב נזיפה של פישר על שהזמין על דעת עצמו את שר החוץ האוסטרי, ל' פיגל, לביקור בישראל (המכתב בתיק 130.23/3093/11, מכתבו של פישר לא נמצא).
2. ראה מס' 260.

מדינה לארץ. כן הודיע לי להתעלם משתי פניות שלהם אלינו להעלאת הצירויות שלנו לדרגת שגרירויות.[3]

היום הגיעה הוראתך לטפל במשרד החוץ כאן על־מנת שנציג אוסטריה באו"ם יפעל למען מעבר חופשי בסואץ, ואני נמצא במבוכה כי אודה ואתוודה שאני נמנע מלהיפגש עם אנשי משרד החוץ משום שאין לי תמונה ברורה מהלך־הרוח שלכם ואיני יודע מה להשיב להם על שאלות אלה באם אשאל.

למן הרגע בו הגעתי הנה, מצאתי אצל כל רבי המדינה יחס חם ולבבי והחל בראש הממשלה וכלה בשר החוץ הביעו כולם שאיפה לשיפור היחסים ולהעמקת הידידות. לא הייתי מציע כי היזמה לכך תצא מאתנו, אולם נראה לי כי יש בכך משום משגה לשפוך עליהם מים קרים לכשהם נוטלים את היזמה ועושים מאמץ כן להעמקת הידידות.

אין חסרה כאן אסכולה הדורשת כי אוסטריה תהדק יחסיה עם העולם הערבי ועקב העובדה שאלפי סטודנטים מכל ארצות ערב לומדים כאן באוניברסיטאות השונות, עולות הצעות ליצירת קשרי תרבות הדוקים עם ארצות ערב. יחסנו השלילי יחזק ללא ספק את החוגים האלה.

אי לכך, מציע אני כי יידון העניין באופן יסודי ואקבל הוראות ברורות להשכלתי.[4]

בברכה,

י' סהר

263

הערת־עורך
Editorial Note

המשבר הממשלתי בישראל על רקע עסקת הנשק עם גרמניה המערבית

ביוני–יולי 1959 אירע משבר ממשלתי בישראל סביב עסקת נשק עם גרמניה המערבית. המשבר פרץ לאחר שהשבועון הגרמני "דר שפיגל" פרסם (בסוף יוני) כתבה לפיה חברה חיפאית לייצור נשק עומדת לספק לצבא מערב גרמניה רומי־רימון (מדוכות), וכי חוזה בנידון נחתם ב־28 באוקטובר 1958 בין חברת "סולתם"

3. ראה פישר אל סהר, 17.4.1959, שם.
4. איתן השיב כי שאל את בן־גוריון אם הוא רואה סיבה להתנגד להעלאות דרג הייצוג הדיפלומטי עם אוסטריה, וראש הממשלה השיב: "אם יש לנו ציר, מדוע לא יהיה שגריר". איתן הוסיף "לחוגים שונים בארץ תביעות אל ממשלת אוסטריה, אולם אין הדבר הזה צריך להשפיע על היחסים התקינים בין שתי המדינות. אם אין הציבור הישראלי מפגין ידידותו העמוקה לעם האוסטרי, אין זה פוטר את משרד החוץ מהחובה לטפח ככל שיוכל את היחסים עם אוסטריה וממשלתה..." (ראה איתן אל סהר, 24 ביוני 1959, שם.)

החיפאית לצבא מערב גרמניה, זאת לאחר שעסקה דומה, שעמדה להיחתם עם פינלנד, לא יצאה לפועל.

הפרסום עורר סערה גדולה בציבור, והתנגדות חריפה מצד "אחדות העבודה", מפ"ם ומק"י משמאל ו"חרות" מימין. בריאיון ל"דבר" (26 ביוני 1959) אמר בן־גוריון: "...יש לעסקה חשיבות גדולה לתע"ש... דבר שני: הכספים הללו, הדולארים שייכנסו לתקציב הביטחון, ישמשו לרכישת נשק חיוני לצה"ל. לא היינו יכולים לרכוש נשק חיוני הדרוש לנו ללא דולארים אלה", ואילו בריאיון ל"ניו־יורק טיימס" ב־26 ביוני 1959 אמר כי בנוסף ליתרונות הכלכליים, יש לעסקה גם משמעויות ביטחוניות. הוא התייחס לקשרים ההדוקים בין גרמניה המערבית לצרפת והזכיר את מעמדה של בון במועצת נאט"ו וב"שוק המשותף".

בן־גוריון ציין כי הוא "מבדיל בין גרמניה של אתמול לבין גרמניה של היום", והוסיף כי "יחסים הדוקים יותר עם גרמניה יחזקו את מעמדה הכלכלי והמדיני של ישראל" (לפי "דבר", 28 ביוני 1959).

הנושא הועלה לדיון בכנסת בעקבות הצעת אי־אמון בממשלה שהגישה מק"י, דיון שהתחיל ב־29 ביוני 1959. למחרת מסר בן־גוריון את ההודעה דלהלן: "...הממשלה מציעה לכנסת לקבל את ההודעה הבאה כהחלטה: הכנסת מביעה את דעתה נגד ביטול ייצוא הנשק לגרמניה המערבית ומציעה לקיים דיון בעניין זה" (ראה **דברי הכנסת**, מושב רביעי של הכנסת השלישית, כרך XXVII, עמ' 2377).

במהלך הדיון אמר בן־גוריון בין היתר: "...גרמניה של אדנאואר והסוציאל־דמוקרטים אינה גרמניה של היטלר... גרמניה של ימינו לא תשוב עוד לעולם להיות מה שהיתה לפני מלחמת העולם השנייה... ולישראל לא אחת היא אם גרמניה תהיה לצרינו — או לנו... גרמניה ככוח עוין לישראל... מעמידה בסכנה גם ידידותם של שאר עמי אירופה המערבית, וגם עלולה להשפיע לרעה על ארצות־הברית ושאר מדינות אמריקה, זהו כוח עולה — אם כי לעולם לא תהיה עוד כוח עולמי כאשר היתה עד מלחמת העולם השנייה — ויחסה אלינו ישפיע במידה לא מעטה על יחסי מדינות אחרות הקשורות אתה" (ראה שם, עמ' 2408).

הצעת הממשלה אושרה ברוב של 57 בעד, 45 נגד ו־6 נמנעים (ראה שם, עמ' 2416).

מאחר ושרי מפ"ם ואחדות העבודה, שהצביעו נגד עמדת הממשלה, סירבו להתפטר, הגיש בן־גוריון את התפטרותו, שדינה כהתפטרות הממשלה. המאמצים להרכיב ממשלה חדשה לא צלחו, ולפיכך המשיכה הממשלה היוצאת לכהן עד לבחירות לכנסת הרביעית ב־3 בנובמבר 1959 והקמתה של ממשלה חדשה ב־16 בדצמבר 1959.

264

י׳ מרוז אל מ׳ פישר ופ״א שנער
Y. Meroz to M. Fischer and F.E. Shinnar

מברק ימ/247
נוסח נכנס: 130.09/2354/8

קלן, 3 ביולי 1959

סודי-לנמען בלבד-מידי

בשיחתנו עם דיטמן היום, העלה הוא ביזמתו פרשת העסקה[1] והביע צערו על הפרסום אשר [היה] schadend entsetzlich [מזיק להדהים] לישראל ולגרמניה כאחת. סיפר שבכל בירות ערב הוזמנו נציגי בון לשרי החוץ או לסגניהם והובעה בפניהם חרדת מדינות ערב על כך ש״גרמניה שוב תורמת לחיזוק ישראל כמשתמע גם מדברי ראש ממשלת ישראל, שכספי העסקה יחזקו את צה״ל״. כשהעירונו שיש לאמר לערבים ללא כל נעימה אפולוגטית שכאן נמסרה הזמנה מסחרית למציעי איכות טובה ומחיר זול ותר־לא, הגיב שבדיוק כך ישיבו לערבים בתוספת שאם ארצות ערב תגענה למעשה ייצור דומה, תשמח בון לשקול גם קניות מהם.
מרוז

265

פ״א שנער אל מ׳ פישר
F.E. Shinnar to M. Fischer

מקור: 130.23/3099/24

קלן, 8 באוקטובר 1959

סודי ביותר

פישר היקר,
אני מניח שחזרת בשלום וכי ראית בינתיים את המברקים ואת חליפת המכתבים בעניין הריאיון של פיליפ בן עם אדנאואר.[1]

264
1. ראה הערת־עורך לעיל.

265
1. בריאיון שהתפרסם ב״מעריב״ ב־5 באוקטובר, הרבה אדנאואר בשבחים לישראל אך אמר שקשירת יחסים דיפלומטיים בין ישראל וגרמניה ברגע זה רק תלבה את שנאת הערבים לישראל ולכן עדיפים יחסים בלתי פורמליים בין שתי המדינות. בתגובה הבריק שנער למשרד החוץ (רמ/720, 6.10.1959, 130.09/2354/8), כי ״דברי אדנאואר אינם מהווים לדעתי סיבה לשנות [את] תכנית הפעולה שלנו המבוססת על שיחתי ב־20 במאי [מס׳ 261], ולכן נתחיל בה באמצע נובמבר״.

להלן דו״ח תמציתי על שיחה עם קנפשטיין, בהשתתפות מרוז, שנערכה אתמול:

1) סיפרתי לו על המתרחש בארץ ועל ההתקדמות שחלה בשטח הכלכלי והמדיני כאחד. הדגשתי את ההתפתחות סביב לבעיית השיט החופשי בסואץ, נאומה של שרת החוץ והתגובה החיובית של רוב מעצמות המערב בוויכוח באו״ם.[2] כאן עברתי לשיחה של ראש הממשלה עם סופר ״הארץ״ ועל העמדה כלפי גרמניה הנובעת משיחה זו (איני בטוח אם קרא על כך לפני הפגישה).[3] לאחר־מכן, עמדתי ביתר פירוט על השתלשלות הדברים בעניין היחסים מאז ההפיכה בעיראק וועידת ג׳נבה. הראיתי לו את המכתב של פון ברנטאנו מ־14.3.1956,[4] בו הוא מאשר כי ממשלת בון החליטה עקרונית לשגר משלחת לישראל כנציגותה, דוגמת משלחת ישראל בקלן. מסרתי לו על הסיכום בשיחתי עם אדנאואר ב־20 במאי, בהדגישי כי אנו יוצאים מההנחה, שעל אף דברים שאדנאואר אמר לפיליפ בן תצא התכנית לפועל, כפי שהובטח על־ידו. ביקשתי את הערכתו לגבי המצב ולגבי נכונותו להיות לצדו של העניין אשר בו הוא מתעניין מתוך כנות ואהדה, כפי שידוע לנו היטב.

2) מתגובתו כדאי לציין:

(א) הם מתלבטים ללא הפסק בשאלה, אם ובאיזו מידה יוכלו ויצטרכו להמשיך בתורת האלשטיין.[5] כאן הזכיר את האסכולות השונות; האחת, ממליצה על המשך בה ואף ביתר שאת; השנייה טוענת, כי עבר זמנה ושלישית מציעה פשרה לפיה יעלימו עין באותם המקרים בהם מקיימת מדינה יחסים עם גרמניה המזרחית, במקרה שהמדינה הנדונה קרובה באידיאולוגיה שלה לעולם הקומוניסטי. מאידך, יקפידו לגבי מדינות אחרות שאין להן זיקה כזאת, אך בכל זאת מתכוננות לכונן יחסים עם גרמניה המזרחית.

כל זה עדיין בשלב של דיונים בלתי פוסקים ואין לדעת, כפי שאמר, במה יסתיימו.

(ב) הטכסיס של ממשלת פנקוב להתקבל יותר ויותר כמדינה עצמאית וליצור באופן הדרגתי עובדה קיימת במובן זה, מרגיז אותם מאוד. קנפשטיין סיפר לנו כי הם מגדירים טכסיס זה כ־Zentimeter-Politik רוצה לומר שממשלת פנקוב מנסה להתקדם סנטימטר אחרי סנטימטר לקראת מטרה זו. פה העיר על תקרית בתערוכת הספרים המתקיימת עתה בפרנקפורט ובה הצליחה ממשלת פנקוב להכניס לביתן הספרים ממזרח גרמניה שלט ועליו הכתובת ד.ד.ר. בית־המשפט אישר את זכותם

2. ראה פרק ג.
3. בריאיון אמר בן־גוריון כי על ישראל להתייחס אל גרמניה המערבית כאל כל מדינה אחרת, מאחר ואזרחיה הכירו באחריותם המוסרית לפשעים נגד העם היהודי ומאחר שכיום עומדים בראשה מדינאים אנטי־נאציים. יחד עם זאת, על יחסי ישראל–גרמניה משפיעים גורמים בלתי רציונליים שאין להתעלם מהם. לכן הוא מתנגד לכך שסטודנטים ישראליים ילמדו בגרמניה, ולא היה רוצה שילמדו גרמנית בבתי הספר בישראל. הוא עצמו לא יבקר בגרמניה, אלא אם יתעורר צורך מדיני חשוב. (״הארץ״, 2.10.1959).
4. ראה פ׳ אליעזר שנער, **בעול כורח ורגשות**, עמ׳ 98.
5. ההלכה האומרת שעל גרמניה המערבית לנתק יחסיה עם כל מדינה — מלבד ברית־המועצות — שמקימה יחסים עם גרמניה המזרחית — ראה מבוא, עמ׳ כו.

לעשות זאת, לאחר שבהסכם פרטי עם מארגני התערוכה הצליחו אנשי פנקוב להכליל תנאי זה. הזכרתי דוגמה זו מכיוון שהיא אופיינית לצורת המאבק סביב להכרת ה־ד.ד.ר. כעובדה קיימת.

(ג) בנקודה זו הסביר קנפשטיין, שאם יוחלט על המשך בתורת האלשטיין, לא יוכלו לפעול נגד החלטה זו ולאפשר במו־ידיהם לערבים להכיר ב־ד.ד.ר. כתגובה לכינון יחסים בין ממשלת בון וישראל. מאידך הסכים, כי התפתחות אחרת ובייחוד ריכוך עמדתם בקשר להכרה ב־ד.ד.ר. יפעלו בכיוון שיאפשר להם לעשות צעד זה. על שאלתי אם נשאר נכון, שכינון יחסים עם פולין היה גורם להצעת יחסים לישראל מטעם ממשלת בון, כפי שהוסבר בהזדמנויות קודמות על־ידי פון אקהארד ואחרים, ענה בזהירות ובהיסוס מסוים.[6]

(ד) כאן הדגיש שוב, כי הכול תלוי בתוצאות הדיונים הנערכים עתה, מתוך ציון, שחשוב לו מה ששמע בשיחתנו, מכיוון שידונו ללא ספק גם ביחסים עם ישראל, כחלק מהדיונים הנוכחיים. הוא הזכיר בדרך אגב, כי בעת הדיונים על הקמת קונסוליה כללית בקהיר מטעם פנקוב[7] חשבו על הצעה לישראל להקים בירושלים קונסוליה כללית, כעין צעד גומלין. כן הזכיר, כי הוא ניהל על בעיה זו את המשא־ומתן עם נציגי קע״ם בבון. הוא סיפר כי הם השיבו על טענותיו, כי לממשלת ישראל ולי סטטוס שאינו שונה מהרגיל והמקובל.

3) סיכמנו את השיחה בהחלפת דעות על המצב בעיראק. הוא הדגיש — מתוך דאגה — שהידיעות שקיבלו מהאנגלים מהוות גורם לדאגה, מכיוון שהאנגלים — בניגוד לדעתם קודם לכן — מסופקים ביותר אם קאסם יוכל להחזיק מעמד. גם להם אין ידיעות ברורות שעליהן אפשר לבסס הנחות.

חשוב, שקנפשטיין, שהוא כידוע איש אמונו של ברנטאנו (הרבה יותר מדיטמן) יודע בעקבות השיחה הנ״ל את עמדתנו בבעיית היחסים, הואיל ואין ספק שיהיה לו חלק נכבד בקביעת הקו הסופי. התרשמנו שוב מהגינותו ומיחסו האוהד לענייננו, וזה על אף הניתוח הריאליסטי שבדבריו.[8]

בברכה,

ד״ר פ״א שנער

6. בשעתו ניהלו מקורבים של אדנאואר משא־ומתן חשאי עם פולין על כינון יחסים דיפלומטיים. בן־גוריון רשם ביומנו ב־20 באפריל 1958 כי ״אם יצליחו יחוסל הקו שאין יחסים דיפלומטיים עם מדינות המכירות במזרח גרמניה וירד פחד הערבים, ואז יציעו לנו יחסים דיפלומטיים״.

7. ראה מס׳ 257.

8. מכתב זה הועבר על־ידי פישר לשרת החוץ (ראה מזכרו מיום 25 באוקטובר 1959, 130.23/3099/24) אשר רשמה בשולי המזכר: ״אתה יודע את עמדתי. אני לא חושבת שזה עוזר כאשר אנחנו כל כך מרבים להתחנן בפניהם. בכל אופן, זה בוודאי לא מוסיף לנו כבוד״.

266

י' מרוז אל מ' פישר
Y. Meroz to M. Fischer

מקור: 130.23/3099/24

קלן, 26 בנובמבר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד

הנדון: יחסים דיפלומטיים עם גרמניה

שאלת אותי איך אני רואה את האפשרויות המעשיות בסוגיה זאת. אני מעלה את הדברים, מן הסתם, בחינת מחשבות אישיות בתכלית אשר אינן מחייבות אלא את עצמי.

עם זאת, נראה לי שלגבי שאלת ה"כיצד" אין היום שום חילוקי־דעות יסודיים בין שנער לביני (כפי שבוודאי תיווכח כאשר תועלה השאלה לדיון בעת ביקורו הקרוב בארץ). ההבדלים הקיימים בעמדתנו אינם נוגעים ל"כיצד", אלא ל"האם" — כלומר לא לשאלה כיצד להשיג את היחסים (או לנסות להשיגם), אלא האם נוכח אי־רצונה הבולט של גרמניה לעשות הצעד הדרוש, לא מוטב ו"מכובד" יותר להרפות מכל העניין.

אינני נכנס אפוא לשאלת ה"אם". יש בה פנים נכבדות לכאן ולכאן, ובסיכומו של דבר גם אינני גורס נגד — אף־על־פי שאינני משוכנע באותה המידה כמו שנער מן הרציות (desirability) של העניין. לעומת זאת, אני שותף לחלוטין לדעתו שאם קיימת החלטה בארץ להשיג את היחסים, כי אז יש לפעול עכשיו, כי עם כל יום שחולף פוחתים הסיכויים מסיבות רבות ושונות, ובראש וראשונה נוכח התקרבותה המתקדמת והולכת של הקהילייה הפדרלית לעבר הערבים בכלל, ולעבר קע"ם בפרט.

הדברים המובאים להלן יוצאים אפוא מן ההנחה שממשלת ישראל רואה את הקמת היחסים הדיפלומטיים עם גרמניה כמשימה חיונית אשר למענה יש לפתוח במבצע מדיני מרוכז בלתי מסויג.

כאן אקדים ואציין, שתהיה זאת אשליה לחשוב שגרמניה תציע לנו את היחסים ביזמתה לאור ההתחייבויות וההבטחות שניתנו לנו בשנים האחרונות (ולאחרונה בצורה חד־משמעית כביכול על־ידי הקנצלר בשיחתו עם שנער ב־20 במאי).[1] התחייבויות אלה הן גורם חשוב — אולם פירעונן לא יבוא מעצמו, אלא תודות ללחץ מכוון בלבד.

266

1. ראה מס' 261.

אין ספק שגרמניה איננה מעוניינת ביחסים דיפלומטיים אתנו, ו״נימוקיה״ אתה. הנימוק העיקרי הוא כמובן הערבי בצורותיו השונות: היחסים הישירים בין בון לארצות ערב, הסבך המזרח־גרמני וכו׳ וכו׳. נוספים שיקולים אחרים הנובעים מן המצב בעולם, הלכת האלשטיין, ועוד. כן יש לדעתי חשיבות לא מבוטלת לשיקול פנימי — ישראל ויהודים אינם פופולריים גם היום בגרמניה, הריאקציה האנטישמית גוברת והולכת, רוב העם רואה את הסכם השילומים והפיצויים האישיים כ״גזל״, וכיוצא באלה (גורם זה אינו חל בעיקרו על צמרת השלטון, אך הוא בהחלט חזק בשכבות נרחבות של העם). נוסף לזאת, יכולה בון לטעון — ואמנם היא טוענת כך — שהרי ״למעשה״ קיימים יחסים ״טובים״, מתייחסים אלינו ״כאל כל מדינה אחרת״, קיימת נציגות בעלת מעמד דיפלומטי מוכר, ״תוכן״ היחסים חשוב יותר מצורתם, וכן הלאה. טענה אחרונה זאת, על אף היותה תירוץ ואליבי בהקשר זה, איננה כמובן נטולת גרעין אמת.

מאידך גיסא, שעה שגרמניה איננה מעוניינת ביחסים דיפלומטיים אתנו, אין היא גם מעוניינת בשום פנים ואופן בניתוק הקיים. גורם זה חשוב, והוא ממצה בתוכו את עיקר סיכוי מאבקנו על היחסים. לדעתי, אין גרמניה יכולה להרשות לעצמה היום משבר גלוי ביחסיה עם ישראל. יחסים אלה הם אלמנט מוסרי חשוב ביותר בחברותה של גרמניה במועדון המערבי. משבר עם ישראל, אשר ימצא ביטויו בניתוק כל קשר אישי ועניני פרט לביצוע טכני של הסכם השילומים, יכה הדים רבים ומרחיקים בארצות־הברית ובשאר חלקי העולם החופשי, ויעורר נחשולי סלידה ומפח־נפש, ולא רק אצל יהודים.

בשעה גורלית ביותר מבחינת גרמניה, כשכל עתידה על כף המאזניים, זקוקה גרמניה לטיפה האחרונה של אהדה ושל רצון טוב שהיא יכולה לגייס בעולם המערבי. בון יודעת שעתידה לא יוכרע במספר כזה וכזה של ״קולות״ ערביים אלא בנכונותן של ארצות־הברית ובנות־בריתה להגן על ענייניה. בהקשר זה, חשובה אהדה ציבורית (כולל כמובן הבנה יהודית בארצות־הברית) מאה מונים מסחטנותן של קהיר ובגדד לעבר בון ופנקוב. כל עוד לא תועמד בון בפני הברירה המעשית, מן הסתם לא תעירה ולא תעוררה — אך כאשר תוצג לפניה בדרך חד־משמעית תבחין ותדע בהקשר זה אינטרסיה האמיתיים.

על רקע זה, ועליו בלבד, ניתן לדעתי להגיע ליחסים. יש לכפות את הדבר על בון — בניגוד מפורש לרצונה — תוך איום ברור לגבי התוצאות המעשיות מבחינת אינטרסיה החיוניים אשר תנבענה מהמשכת אי־קיום הבטחותיה והתחייבויותיה לעבר ישראל. יש לאמור לגרמנים, שאם תוך תקופה של כך וכך שבועות, לא תבוא בהצעה להקמה מידית של יחסים, נראה את הפרשה כמחוסלת אחת ולתמיד. לא נסתפק יותר בהבטחות לעתיד ובהשהיות, מאחר שמשכו אותנו בעניין שנים מספר. נסיק מדחייתם את המסקנה המעשית היחידה — ניתוק כל מגע וניתוק כל היחסים בכל שטח (להוציא טיפול טכני בענייני שילומים). כל זאת יש לאמור להם במפורש, וללא כל סייגים.

לגבי דרך הביצוע יש אפשרויות שונות, אך כולן — לדעתי — חייבות לכלול שיחות יסודיות עם כל אחד מחברי הממשלה (להוציא אחד או שניים בעלי עבר נאצי מובהק, כגון אוברלנדר), שיחות עם ראשי האופוזיציה הסוציאל־דמוקרטית,

שיחות עם מספר אישים נבחרים. (יושב־ראש הבונדסטאג גרסטנמאיר ועוד), ואולי גם עם כמה עיתונאים. לא הייתי מכניס למבצע זה גורמי־חוץ (מחלקת המדינה, הרציף [משרד החוץ הצרפתי] וכיוצא באלה) וגם לא גורמים וארגונים יהודיים. כתום תקופת הכנה — נאמר של חודש ימים — אשר בה תתנהל פעולת ההכשרה המכוונת כנ״ל, יש לקיים פגישה סופית עם הקנצלר אשר בה תתבקש ההכרעה.

היה ותתבדה ההנחה שניתן בדרך זאת להשיג את המבוקש, כי אז יש להסיק את כל המסקנות הלכה למעשה, ללא היסוס. המשלחת תוחזר ארצה — להוציא מנגנון שלד טכני ביסודו לביצוע הסכם השילומים; לא תישאר כאן מחלקת הסברה, בוודאי לא מחלקה מדינית ואולי אף לא מדור קונסולרי; לא יבקרו עוד בישראל גרמנים, לא כאורחים ולא אחרת; נוקיע את התנהגות גרמניה בכל אתר ואתר, נצביע על התחדשות האנטישמיות והניאו־נאציזם (ואלה התחדשויות אמת); נצטרך אולי להפסיק גם תע״ש ורכש, ייצוא מסחרי וכו׳.

קו זה אינו מבטיח הצלחה, אך הוא מבטיח לדעתי את הסיכוי היחיד להצלחה — וסיכוי רב וחשוב. ברור שקו זה מחייב שיקול גבוה ביותר בארץ. ייתכן מאוד שהוא נוגד אינטרסים כלכליים וביטחוניים רמי־מעלה אשר שיקוליהם עולים על שיקולים מדיניים טהורים. ברם, מבחינה מדינית אינני רואה אלא דרך זאת להשגת מבוקשנו. יש בה סיכון מחושב (calculated risk), אך נראה לי שפחדה של ממשלת בון מפני משבר מוסרי ומצפוני בשעה זאת, יכריע בסופו את הכף.[2]

בברכה,

יוחנן מרוז

2. לא נמצאה תגובת פישר, אך מכל מקום הצעתו של מרוז לא התקבלה.

267

י' מרוז אל מחלקת מערב אירופה ופ"א שנער
Y. Meroz to the West European Division and F.E. Shinnar

מברק מוצפן קי/680
נוסח נכנס: 130.09/2354/8

קלן, 27 בדצמבר 1959

שמור

בית־הכנסת; בהמשך למברקי ימ/680.[1]

א) העניין עורר זעם של ממש כמתבטא במאות מברקי הצער והסלידה מכל שכבות השלטון והציבור. בגלל החג אין עיתונים מה־24, אך הרדיו והטלוויזיה מקדישים לפרשה מקום רב.

ב) 2 ממבצעי הפשע נתפשו והודו — שניהם חברי ה־D.R.P.[2] שהסתייגה מהמעשה ופיזרה סניפה הקלנאי בעקבותיו. השלטונות מחפשים קשר בין המפלגה הזאת לבין פנקוב.

ג) ב־25 בערב, הודיעו ברדיו כי הוצבו משמרות משטרה מיוחדות ליד "בניינים פגיעים" כולל המשלחת. התקשרתי מיד טלפונית עם ה־Polizei präsident לשאול לפשר הדבר ולהביע תמיהה על כך שמשודרת הודעה על כך מבלי שמצאו לנכון להודיענו. מפקד המשטרה התנצל וייחס את השכחה לשעת החירום. הבוקר, עוד מוצב המשמר.

ד) אתמול נכחו כל חבריה הבכירים של המשלחת בשחרית בבית־הכנסת.

ה) לשנער. בית־הכנסת מחכה למברק ממך.[3]

מרוז

267

1. במברק זה (130.09/2354/8, 25.12.1959) דיווח מרוז בקצרה על חילול בית הכנסת בקלן. היתה זאת תקרית ראשונה בשורה של תקריות אנטישמיות בגרמניה ובמדינות אחרות — ראה כרך 14, פרק כב.
2. Deutsche Reichspartei, מפלגה ימנית קיצונית.
3. במברק נוסף דיווח מרוז כי לאחרונה מסתמן קו מחשבה אצל מספר פוליטיקאים ועיתונאים כי אילו קיימה ממשלת בון יחסים תקינים עם ישראל היה הדבר משמש הוכחה חותכת לכנותה במאבקה באנטישמיות. לקו זה מצטרפים גם אישים אשר בעבר ידעו להרבות נימוקים נגד ההכרה. (ראה מברקו ימ/690, 29.12.1959, שם.)

פרק ט
יחסי ישראל–צרפת
Israel's Relations with France

268

י' צור אל משרד החוץ
J. Tsur to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/66

נוסח נכנס: 130.09/2348/3

פאריס, 27 בפברואר 1958

איתן.

באיחור בגלל הטרדות, בזה סיכום שהות שרת החוץ כאן.[1]

א) שיחה עם הופואט־בואני שהודיע לנו כי שלח הזמנה רשמית כראש עיריית אבידג'ן.[2] השיחה ארכה כשעה והיתה מלאת עניין. הסביר שיטתו על פיתוח הדרגתי של טריטוריות אפריקניות כדי להכשירן לעצמאות. ביקש שיתוף־פעולה והדרכה. קבעה פגישה שנייה באבידז'ן. (לאחר נסיעת שרת החוץ נפגשתי עם Hamadoun Jicko, תת־שר לחינוך וציר סודאן. גם הוא יהיה באבידז'ן ב־15.3, מעוניין מאוד בפגישה עם שרת החוץ ובהמשך קשרים עם ישראל.)

ב) פגישה לבבית עם פינו,[3] סיפר בפרוטרוט על המתיחות עם תוניס. גינה מעשה סאקייט[4] כשגיאה חמורה ודיבר במרירות על יחס המעצמות האנגלו־סקסיות לצרפת. אמר כי "אנחנו נישאר נאמנים לישראל, יבוא אשר יבוא". בין השאר סיפר: (1) סעודיה פנתה לצרפת בהצעה לחדש היחסים הדיפלומטיים.[5] הדבר מפליא, אך הוא מסביר זאת בעובדה שעיראק מתכוננת כנראה לשים מכשולים על דרך חברת הנפט הצרפתית, וסעוד רוצה למשוך אותה לארצו. צרפת תסכים לחידוש היחסים. (2) מעולם לא פנתה אנגליה לצרפתים בהצעה לחזור להצ[הרת] השלושה.[6] (3) דאלס ולויד אינם משתפים הצרפתים בכל התייעצות על תכניות על המזרח התיכון

268

1. ג' מאיר עברה בפאריס בדרכה לביקור במערב אפריקה — ראה פרק יז.
2. פליקס הופואט־בואני, שר הבריאות בממשלת צרפת עד יוני 1958, וכן ראש עיריית אביג'אן שבחוף השנהב.
3. קריסטיאן פינו, שר החוץ הצרפתי עד אפריל 1958.
4. ב־8 בפברואר 1958 הפציצו מטוסים צרפתיים את הכפר התוניסאי סאקיית סידי יוסף, על גבול אלג'יריה–תוניסיה, שלפי טענת צרפת שימש בסיס למורדי אלג'יריה. אזרחים רבים נהרגו. ארצות־הברית ובריטניה הציעו לתווך בין הצדדים.
5. סעודיה ניתקה את יחסיה הדיפלומטיים עם צרפת בנובמבר 1956, בתגובה לפלישתה למצרים.
6. הצהרת שלוש המעצמות — ארצות־הברית, בריטניה וצרפת — שפורסמה ב־25 במאי 1950 וניתנה בה ערובה לשלום וליציבות במזרח התיכון — ראה כרך 5, מס' 248.

ומשתמטים בכלל משיחה על נושא זה, כנראה משום שהם חושבים אותה פסולה בעיני הערבים. (4) בשיחה ארוכה עם וינוגרד[וב][7] לא הזכיר ישראל כלל. אמר לו כי ברית־המועצות מוכנה להסכים לתכנית אמברגו כוללת לארצות המזרח התיכון בתנאי שטורקיה תיכלל בזה. (5) התפלא לשמוע כי לא שופרו היחסים בינינו לבין ברית־המועצות, כי היו בידו סימנים המוכיחים ההפך.

ג) כנס הנציגים[8] נמשך יום וחצי והוקדש (1) לאיחודים.[9] (2) ליחסים עם ברית־המועצות. בחלק זה השתתף גם אליאב,[10] פרטיכל נרשם ויישלח בדואר. בנקודה הראשונה הסיכום היה כי יש להימנע מלצאת חוצץ נגד האיחודים, אך מסוכן שיניחו הערבים וגם המעצמות כי בשום תנאים לא תגיב ישראל על התגרות ותוקפנות מצדם. בייחוד מדובר על האיחוד העיראקי־ירדני ועל הופעת חיילים עיראקיים בגבול. יש לבקש דרכים למדיניות פעילה. בעניין השני סוכם כי יש להימנע מלהביא ולהחדיר בין בציבור היהודי ובין בקרב הממשלות הידידותיות את ההרגשה של חרדה לנוכח התקפה רוסית ישירה או מוסווה.

עם זה, יש להבהיר למעצמות המערב חשיבות הכרזה גלויה על תגובה במקרה של מעשה איבה רוסי, כדי להוציא טעות מלבם שהתלקחות במזרח התיכון אינה עלולה לגרור סכסוך עולמי. הומלץ על זהירות מרובה בדיבורים על התקשרות עם המערב והוסכם שיש לעשות כל ניסיון כדי להפגין רצוננו לשיפור יחסים, אפילו בפרטים קטנים. אשר למצב היהדות, הדעה הכללית היא כי השעה נוחה לפעולת הסברה שצריכה להיות מעמיקה ומבוססת על עובדות. מוטב שהשגרירויות לא תבלטנה עצמן בפעולה זאת, אך תפקחנה ותכוונה. הכול היו בדעה שיש לפעול מיד וללא רתיעה נגד התכנית הקומוניסטית־ערבית החדשה בארץ,[11] כדי למנוע הסתבכות גדולה יותר בעתיד. הוטל על ועדה המורכבת מאילת, ששון, רפאל ופלמון להיפגש בעוד זמן קצר בלוזאן כדי לעבד תכנית לפעולה מפורטת. בכנס השתתף גם טוביה ארזי.

ד) מסיבת העיתונאים[12] משכה עשרות נציגים של עיתונות צרפתית, אנגלית ואמריקנית. תוכנה ידוע לכם. דברי שרת החוץ קיבלו פרסום נרחב גם בעיתונות, גם ברדיו והטלוויזיה.

צור

7. ולאדימיר א' וינוגרדוב, שגריר ברית־המועצות בצרפת.
8. לרגל בואה של שרת החוץ לפאריס התקיים בה כנס של ראשי נציגויות ישראל במערב אירופה.
9. איחוד מצרים–סוריה (קע"ם) ואיחוד עיראק–ירדן.
10. בנימין אליאב, איש "בר" — זרוע ממלכתית שעסקה בהסברה בענייני יהדות מזרח אירופה.
11. בראשית 1958 ביקרו במוסקבה מנהיגי המפלגה הקומוניסטית הישראלית (מק"י) ונדרשו לשדל את בני המיעוט הערבי בישראל לפתוח במאבק פעיל לשחרור "מעול האימפריאליזם" במסגרת תנועה לאומית ערבית, שתקיף גם את המפלגות הקומוניסטיות האחיות במדינות ערב.
באספה בכפר הערבי ערערה (בפברואר) אמר חבר הכנסת הקומוניסטי א' חביבי כי "אין כוח המסוגל למנוע מהעם הפלסטינאי את זכותו להגדרה עצמית". (ראה "דבר", 11.2.1958.)
12. במסיבת עיתונאים בפאריס ב־24 בפברואר אמרה ג' מאיר כי אם פני האיחודים הערביים לשלום נקבל אותם באהדה, אך אם פניהם להגברת המתיחות יעורר הדבר דאגה בישראל. ישראל מוכנה לחתום עם מדינות ערב הסכמים לאי־התקפה, במקרה שאין הן מוכנות לחתום על הסכמי שלום. בתשובה לשאלה אם ישראל מעוניינת בברית פורמלית עם צרפת השיבה ג' מאיר כי ישראל מעריכה מאוד את הידידות בין שתי המדינות אך היא לא תיזום ברית כזאת. (ראה "דבר", 25 בפברואר 1958.)

269

מ' פישר אל שגרירות ישראל בפאריס
M. Fischer to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/292

נוסח יוצא: 130.09/2384/4

ירושלים, 1 ביוני 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

צור.

מסור נא לאחר הצבעת האמון.[1] דאג לכך שתהיה בערך החמישי בין המגישים והברק נא מועד המסירה. הנוסח בהנחה כי תהיה ממשלת איחוד לאומי בהשתתפות הסוציאליסטים,[2] אחרת תחליף את המילים Sous la direction de votre gouvernement d'union nationale: במילים Sous votre direction.

Au Général Charles de Gaulle. Président du Conseil.

Au nom de la nation Israélienne et en mon nom personnel, je vous adresse les voeux les plus chaleureux pour la réussite de la mission que vous assumez en tant que chef du gouvernement de la République Française.

Les liens étroits qui unissent nos deux peuples ont leurs racines dans un héritage commun de valeurs humaines éternelles et dans la conscience d'un même idéal spirituel qui unit nos destinées.

Lorsque la France meurtrie trouva en vous le défenseur de sa grandeur, la population juive d'Eretz Israël, consciente de l'identité de votre cause et de celle de la civilisation, unanimement souhaita sa victoire et noua avec la France combattante les liens de fraternelle collaboration qui préludèrent à ceux qui ne cessèrent de se renforcer jusqu'à ce jour et qui firent que depuis la proclamation de son indépendance jusqu'à son dixième anniversaire le jeune Etat d'Israël put appeler la République Française sa plus fidèle et plus dévouée amie.

269

1. במאי 1958 פרץ באלג׳יריה מרד של המתיישבים הצרפתיים שנתמך בידי הצבא והביא את צרפת אל ספה של מלחמת אזרחים. כדי למנוע עימות עם הצבא, החליטו מנהיגי המפלגות ה״לאומיות״ (להוציא את המפלגה הקומוניסטית) להפקיד את גורל ארצם בידי דה גול, אשר זכה לאהדת הצבא ותומכי ״אלג׳יריה הצרפתית״. ב־31 במאי הטיל עליו הנשיא קוטי להרכיב ממשלה שזכתה ב־1 ביוני באמון הפרלמנט.
2. המפלגה הסוציאליסטית אכן השתתפה בממשלת דה גול.

L'attitude de la nation Française toute entière à l'égard des survivants des massacres Nazis lorsqu'ils tentaient de rejoindre leur antique patrie, sa sympathie et son aide effective au cours de notre guerre d'Indépendance, le développement heureux des relations de tous ordres entre nos deux pays dans les domaines politique, culturel, économique, scientifique et technique, tout ceci, joint à l'affection naturelle et profonde que ressent la nation Israélienne pour la France, fait que la crise que vient de traverser votre pays a soulevé en Israël une extrême anxiété et une véritable angoisse. Maintenant que cette crise est surmontée, puisse la France éternelle sous la direction de votre Gouvernement d'union nationale retrouver le calme et l'harmonie intérieure dans le maintien de son destin de grandeur!

Puisse l'inébranlable amitié qui unit nos deux pays contribuer à hâter pour nos deux peuples et pour toute l'humanité la réalisation de notre idéal commun et l'avènement d'une ère de sécurité et de paix dans le monde![3]

David Ben-Gurion

270

י' צור אל ראש הממשלה[1]
J. Tsur to the Prime Minister

מברק מוצפן שפ/712
נוסח נכנס: 130.09/2348/3

פאריס, 10 ביוני 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

[.....][2]

ז) כל הסימנים מעידים על יחסו החיובי של ראש הממשלה לישראל.

נוסף לשיחותי הידועות לכם,[3] מעניינת עדות מוריס שומאן, שדה גול ייחס כישלון סואץ לעובדה שצרפת לא העיזה להכריז בגלוי על בריתה הצבאית עם

3. תשובת דה גול — ראה מס' 272.

270

1. נשלח גם אל שרת החוץ ומ' פישר.
2. פסקאות אחדות שעניינן המצב הפנימי בצרפת, לא הודפסו כאן.
3. צור נהג להיפגש עם דה גול כאשר הלה לא נשא בתפקיד רשמי. אחרי מבצע סיני שמע ממנו תגובות חיוביות על המבצע.

ישראל ולתאם עם צה״ל תיאום גמור המבצעים הצבאיים. האיש המקורב אליו ביותר הוא אנדרה מאלרו שהביע יחסו לישראל בהקדמתו הנפלאה לאלבום התמונות של איזיס. רוב מקורביו ידידים מובהקים. תפיסתו המדינית הכללית, חוסר הפשרנות כלפי פל״ן[4] ונאסר העומד מאחוריו, הרצון המתבטא בספריו לשמור לצרפת נקודת אחיזה במזרח התיכון — מביאים גם הם בהכרח להמשכה ולחיזוקה של מדיניות הידידות לישראל.

ח) יש גורסים כי מדיניות ההשתלבות כלפי האלג׳ירים, נוכחות אפשרית של מאה צירים מוסלמים בבית־הנבחרים הצרפתי, רצונו הגלוי לשפר היחסים עם תוניסיה ומרוקו, עלולים להגביר השפעת האיסלאם על המדיניות הצרפתית ולהביא את דה גול בהכרח להסתייגות יתר כלפי ישראל. כשאני לעצמי אני רואה סכנה כזאת כרחוקה, ראשית, מפני שההשתלבות תיעשה בניגוד לנאסר ולערביי המזרח התיכון, שנית, מפני שלמוסלמי צפון אפריקה אין הסכסוך עם ישראל עומד במרכז דאגתם, שלישית, מפני שכל דמותו של דה גול ודרכו בעבר מנוגדות למושגי פיוס על חשבון ידידים. אף־על־פי כן תיתכן זהירות מסוימת בהפגנת ידידות כלפי חוץ תוך המשך העזרה למעשה.

צור

271

י׳ צור אל ראש הממשלה[1]
J. Tsur to the Prime Minister

מברק מוצפן שפ/713

נוסח נכנס: 130.09/2348/3

פאריס, 10 ביוני 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

לשלי שפ/712.[2]

אני סבור כי עלינו לתכנן דרך פעולתנו כדי להפיק מלוא התועלת מהשינוי שחל במשטר ובמעמד הבין־לאומי של צרפת. יש להתרכז בעיקר ולנסות להשיגו. דה גול

4. חזית השחרור הלאומית (Front de Liberation Nationale) — תנועת המרד נגד צרפת באלג׳יריה.

271
1. נשלח גם אל שרת החוץ ומ׳ פישר.
2. מס׳ 270.

הוא הקובע ועמו יש לדבר על הדברים הגדולים. לפי הרכב הממשלה והלך־הרוח השורר בה, אין אני מניח שיהיו קשיים לגבי ביצועם והמשכם של העניינים הממשיים שבינינו לבין צרפת, כולל רכש, שיתוף גרעיני[3] ועניינים כספיים. גם אם ניתקל פה ושם בקושי, לא כדאי להביא הדבר במישרין בפני דה גול עצמו כל זמן שקיימת ברירה אחרת. לעומת זה, אני רואה כחיונית הידברות עם צרפת בבעיות המדיניות הגדולות. דה גול הוא האיש היחידי במערב כיום המסוגל לנקוט יזמה נועזה בענייני המזרח התיכון ולשכנע את בנות בריתו. משום כך, חשוב שנבהיר לעצמנו ונביא לפניו השקפתנו הכוללת בנידון זה, לא רק בכל הנוגע במישרין לישראל כי אם במסגרת מדיניות מערבית כוללת לגבי המזרח התיכון, התקרבותנו לאירופה וקשרינו עם מדינות אסיה ואפריקה. הוא רגיש לחזון ולתפיסה רחבה ונועזת של הסדר עניינים בין־לאומיים. אני מציע שלאחר שנגבש לעצמנו תכנית כזאת, תישלח אליו איגרת אישית באמצעותי מאת ראש הממשלה ואבקש ממנו ריאיון לשם מסירתה ודיון בה.[4] בשלב מאוחר יותר, לכשייכנסו העניינים למסלולם, עלינו לחתור, לדעתי, לפגישה אישית בין בן־גוריון ודה גול בפאריס שלא תישא אופי הפגנתי אלא מעשי. אם תקבלו רעיון זה, נוכל לאור התנאים להתחיל בגישושים ובהכנות בצורה הסודית ביותר באמצעות ידידינו בממשלה ובסביבתו הקרובה של דה גול.[5]

צור

3. באוקטובר 1956 השיגה ישראל את הסכמת צרפת לסייע לה להקים כור גרעיני בדימונה. על פרטי היחסים הגרעיניים בין ישראל וצרפת ראה Sh. Peres, *Battling for Peace*, pp. 130, 140-142.
4. איגרת מבן־גוריון לדה גול נשלחה רק ביולי 1958, עקב אירועי המשבר במזרח התיכון — ראה מס' 32.
5. פישר השיב כי בן־גוריון אינו נוטה לפגישה עם דה גול, אך ההכרעה עוד לא נפלה. (ראה מכתבו אל צור, 22 ביוני 1958, 130.23/3120/23.) בשל אירועי המשבר במזרח התיכון הוחלט לשגר את ג' מאיר לפגישה עם דה גול — ראה מס' 277.

272

ש׳ דה גול אל ד׳ בן־גוריון
Ch. de Gaulle to D. Ben-Gurion

Message: 130.23/3120/23 :שדר

[Paris] le 15 juin 1958

Je vous remercie de l'aimable message que vous m'avez adressé et qui exprime de si nobles sentiments.[1]

Je salue la courageuse nation israélienne avec laquelle la France entretient de solides liens d'amitié et partage le même idéal spirituel. J'ai, comme vous, l'espoir que la sagesse des hommes saura consolider la paix et la sécurité dans le monde.

C. de Gaulle

273

שיחת מ׳ פישר — פ׳ ז׳ילבר (ב־19 ביוני 1958)
Meeting: M. Fischer — P. Gilbert (19 June 1958)

דין־וחשבון: 130.23/3120/21

[ירושלים], כ׳ בתמוז תשי״ח
22 ביוני 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

נפגשתי ב־19.6 עם ז׳ילבר שחזר מצרפת לילה לפני־כן. הוא שב מרוצה. נפגש בפאריס עם דה גול (לשיחה קצרה, לבבית אך לא עניינית), גי מולה, גיומה, קוב דה מירוויל, ז׳וקס, מאלרו ואחרים. ערב צאתו ישב ארוכות עם צור. הנה כמה מהדברים שסיפר:

[.....][1]

גי מולה סיפר כי בישיבת הממשלה הודיע דה גול כי מכל הפעילות שגילו

272

1. ראה מס׳ 269.

273

1. מספר פסקאות, שעניינן המצב הפנימי בצרפת, לא הודפסו כאן.

הממשלות שקדמו לו, הוא יוכל להצדיק רק שתיים, והן הקמת הקשר ההדוק עם ישראל, והחלק הראשון של מבצע סואץ. גם לאחר הנסיגה הבריטית היו הצרפתים צריכים להשלים את הפעולה יחד עם ישראל ולהפיל את נאסר במקום לתת לו לעלות לגדולה.

בעיני דה גול, גי מולה הוא המומחה לענייני ישראל, ולא תתקבל כל החלטה בענייננו ללא ידיעתו. לפני ימים אחדים התקיימה ישיבת ממשלה מצומצמת על הנושא "ישראל". השתתפו בה דה גול, גי מולה, גיומה וקוב דה מירוויל. הדיון ארך חמישה רגעים, והוחלט להמשיך בקו הקודם, ולקיים את כל ההתחייבויות כלפי ישראל.

בקשר לקוב דה מירוויל, מאשר ז'ילבר את התמונה שיש לנו על האיש. אין לו דעות עצמאיות, והוא יהיה רק מכשיר בידי דה גול.

ז'ילבר קובע כי דה גול יפסוק אישית בכל עניין ועניין. לא תהיה כל תועלת להמשיך בשיטה של מגעים בלתי־רשמיים: "אין יותר מקום לפעילות של בן־נתן"[2], אמר ז'ילבר. הוא גם העיר כי לא יתייחסו יותר בסובלנות למאמריו של אלקנה גלי.[3] עלינו יהיה להיזהר משגיאות אשר תוצאותיהן תהיינה מיד חמורות וללא תיקון. "פרשת המטוס"[4] תחת שלטון דה גול היתה מביאה אולי לניתוק יחסים. ההערכה הכללית של ז'ילבר בקשר ליחסי צרפת–ישראל היא כי הכול [נ]שאר כתיקונו מבחינה עקרונית, וניתן אולי להוסיף על הקיים, אבל יש לשנות את הסגנון בהתאם לסגנון החדש של המשטר היום. תחת דה גול יהיה משרד החוץ משרד החוץ, ו"התערבות של מונג'ן[5] בעתיד לא תועיל כי אם תזיק".

דה גול אינו מרבה בפגישות, ובדרך כלל בפגישות הקצרות שהוא מקיים הוא משמיע ואינו שומע. אבל הוא הסכים לקיים פגישה עם הישראלים על־מנת לעשות יחד אתם סיור באופק רחב. ז'ילבר אומר שיש לייחס לפגישה זו חשיבות עליונה, כיוון שקרוב לוודאי שלא תהיה הזדמנות קרובה שנייה.

ז'ילבר מביא כהצעה משותפת של קוב דה מירוויל, ז'וקס ושלו כי מהצד הישראלי תופיע לפגישה שרת החוץ, וכיועץ לענייני ביטחון ילווה אליה מנכ"ל משרד הביטחון. קיבלתי רושם כאילו רעיון זה להרכב המשלחת הובא כבר לפני דה גול. הנני מרשה לעצמי להמליץ מאוד על קיום הפגישה בין שרת החוץ והגנרל דה גול.

בברכה,

מ' פישר

2. אשר בן־נתן ("ארתור"), נציג משרד הביטחון באירופה, שמושבו בפאריס.
3. אלקנה גלי, כתב "דבר" בפאריס. ראה למשל מאמרו ב־17 ביוני 1958 שמסתיים בפסקה כדלהלן: "בחוגי מיניסטריון החוץ מדגישים כי אף אם ינסו מומחים מספר שוב להוכיח שנורמליזציה ביחסים עם הערבים מחייבת למעט במתן ביטוי רשמי לידידות כלפי ישראל, אין סיכוי שדעה זו תמצא תמיכה בממשלה. דה גול, ואתו רוב המיניסטרים וראשי הצבא, כנים ותקיפים בדעתם שיש להמשיך ולהדק את הקשרים עם ישראל. מיניסטר החוץ הבהיר זאת לראשי משרדו ולמחלקת המזרח התיכון לאחר שדן בנושא עם דה גול."
4. מטוס ובו נשק מישראל שיועד למדינה באמריקה הלטינית נאלץ בפברואר 1958 לבצע נחיתת חירום באלג'יריה. נתעורר חשד כי הנשק מיועד למורדי אלג'יריה. לאחר דין ודברים בין ישראל וצרפת הותר למטוס לחזור לישראל, אך הנשק הוחרם.
5. לואי מונג'ן היה מנהל לשכתו של שר ההגנה בורז'ס־מונורי ועמד בקשר הדוק עם אנשי משרד הביטחון הישראלי.

274

י' צור אל שרת החוץ ומ' פישר

J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs and M. Fischer

מברק מוצפן שפ/90

נוסח נכנס: 130.09/2348/6

פאריס, 28 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

קוב [דה מירוויל] קיבלני שעה לפני צאתו לגרמניה. רק בצהריים חזר מרומא. הביע צערו על מחלת שרת החוץ ושאל פרטים לשלומה. שמח לשמוע כי בכוונתה לבוא בקרוב[1] וביקש למסור איחולי החלמה בשמו ובשם הגנרל. העתק שדר ראש הממשלה[2] היה על שולחנו. כבר קראו אך לא הספיק לעיין בו יסודית. אשר לתאריך ביקור שרת החוץ ביקש שנמתין עד חזרתו ביום ד' ואז יקבע התאריך לאחר שישוחח עם דה גול. הניח שאפשר יהיה להיפגש ביום ב־4 או ב־5. מכל מקום חשוב שהפגישה תתקיים לפני ועידת הפסגה.[3] אינו סבור שזאת תיקבע לפני אמצע אוגוסט. יודיעוני סופית ביום ד או ה. הוא מייחס ערך רב לשיחה אישית זו. שאלני על עמדתנו בעניין הפסגה. אמרתי שאנו מחייבים דעת צרפת שיש לקיימה מחוץ למועצת הביטחון למנוע רעש ופרסומת או״ם. השיב שהם עדיין עומדים על כך ונאבקים באנגלים ובאמריקנים. חושבים שעמדתם נפסדת. תוך כדי שיחה הגיעה הידיעה על תשובת כרושצ׳וב המקבל דעת הצרפתים. קוב העיר בחיוך שהרוסים מנסים לסכסך ביניהם לבין המערביים האחרים אך המשחק שקוף למדי. אישר כי אם לא תתקבל דעתם וישותפו הערבים, ברור שתשותף גם ישראל. עמדתם בעניין זה תקיפה. אך מוטב שלא ישותפו לא אלה ולא אלה. אשר לתוכן הדיונים אישר כי ימנעו כל דיון בהסדר ישראל-ערב, כי אין כל זכות למעצמות לכפות הסדר כזה. סיפרתי לו מדברי אבן על עמדת דאלס. הוספתי כי עם כל רצינות המצב שנוצר יש בו מעלה שניתנת אפשרות למערב לשחק בקלפים גלויים ולהעמיד מחסום בפני הרוסים תוך עמידה ברורה על הסטטוס קוו שיגן עליו בכוח אם צריך. הסכים שאין דרך אחרת וזו גם דעתם. אך הוסיף כי למעשה לא נשארה באזור מדינה ערבית אלא הלבנון שעוד אפשר להצילה. אשר לירדן אינו יודע פתרון. ברור שאינה בת־קיימא אך כך היתה מאז היוולדה. מה יהיה אם תתפורר? הרי אנו בוודאי לא נרצה לספח הגדה המערבית ולקבל כל הערבים. אמרתי כי גם אצלנו דנים בזה בכובד ראש ואני מניח שזה יהיה אחד הנושאים לשיחות עם שרת החוץ. אשר לעיראק עמדתה ומעמדה יהיו אחד הנושאים למיקוח. הזהרתי בפני ניסיון פיוס נאסר, השיב כי אין

274

1. לפגישה עם דה גול — ראה מס' 271 והערה 5 שם.
2. השדר מ־26 ביולי — ראה מס' 32.
3. בסופו של דבר ועידת הפסגה לא התקיימה.

איש חושב על כך ברצינות, כי אין לזה תכלית. אפשר לקשור יחסים עם מצרים אך יהיה זה שיגעון להיכנס במשא־ומתן עם קהיר על גורל האזור. כשהזכרתי עמדת הלייבור ביטל ואמר שאינו חושב כי גם הם רואים בזה יותר מאמצעי של פולמוס. בחוזרו לשדר ראש הממשלה שאל על קשרינו עם טורקיה. אמר שלמעשה אין לסמוך אלא על טורקיה ועלינו, כי כל השאר אין להם ערך צבאי. שתי המדינות יכולות לעמוד בפני כל התפשטות ערבית, ואשר להתקפה רוסית אין לזה מעצור אלא נכונות מערבית להשיב בכוח. הוא אינו מאמין שהסובייטים יסתכנו בפעולה צבאית כלשהי.

על שיחותיו ברומא סיפר כי מצא את פנפאני מסתייג מן הפעולה האמריקנית[4] "אך לא יותר". אין בו מרצון הפיוס של הערבים נוסח גרונקי. האיטלקים עצבניים מאוד וחוששים לבאות. מודאגים מהסכנה לנפט וללוב. השיחה נמשכה כשלושת־רבעי שעה.

275

י' צור אל משרד החוץ
J. Tsur to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/114

נוסח נכנס: 130.09/2348/6

פאריס, 30 ביולי 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

ראש הממשלה, שרת החוץ; ל נ מ ע נ י ם ב ל ב ד .

הערב בשמונה קיבלתי האיגרת הבאה מהגנרל דה גול למסירה לראש הממשלה בתשובה לשדר שלו:[1]

מודה מקרב לב על מכתבך מ־26. שמחתי לשמוע כי שרת החוץ שלך גב' ג[ולדה] מ[איר] מחלימה והולכת וכי היא עומדת לבוא הנה לשוחח עם מר קוב [דה מירוויל]. אשמח מאוד לקבלה בהזדמנות זו.[2] הרצאת השקפותיך על בעיות המזרח התיכון עניינתני מאוד. יש בה משום תוספת חשובה ביותר לאלמנטים שבידי להערכת המצב. כשאני לעצמי אני משוכנע, כי במידה שבעיות אלו

4. הנחתת כוחות אמריקאיים בלבנון ביולי 1958.

275
1. מס' 32. ראה גם מס' 274.
2. ראה מס' 277.

תגענה לדיון, כפי שכתבתי למר כרושצ׳וב, בתנאים הדרושים של אובייקטיביות ושלווה, אפשר יהיה להגיע להתקדמות. נראה לי, כי מוטל עלינו בראש וראשונה למצוא דרך להבטיח, למשך תקופה ארוכה ככל האפשר, היציבות הטריטוריאלית של ארצות המזרח התיכון. כן חייבים אנו לדעתי להחזיק העיקרון של אי־התערבות בעניינים הפנימיים של ארצות אלו. ולבסוף נראה לי הכרחי לקחת בחשבון במידה צודקת והגיונית את המגמות הבאות לידי ביטוי, אם גם באלימות מופרזת לפעמים, והמכוונ[ו]ת לחלוקה צודקת יותר של אוצרות הטבע של האזור. בסיכום, סבורני כי עלינו להשתדל ולעמול בעניינים של ממש ולהרחיב אופקינו לקראת העתיד. כל זה אינו מנוגד כלל, ואדרבא, לחיפוש ערובות יעילות לביטחונה של האומה הישראלית שידעה באומץ לב כזה ובהחלטיות כזאת, לכפות יחס של כבוד על שכנותיה ולכבוש לעצמה מעמד בעיני המעצמות הגדולות.

ידוע לך, כי, במה שנוגע לצרפת במיוחד, יחסה רווי אהדה והערצה. אנו נשארים ידידים לכם.

המקור ישלח במטוס הראשון.

צור

276

י׳ צור אל שרת החוץ ומ׳ פישר

J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs and M. Fischer

מברק מוצפן שפ/116

נוסח נכנס: 30.09/2348/16

פאריס, 31 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

הערכה ראשונה לאיגרת דה גול[1] שהיא אופיינית לו ושקולה היטב בתוכנה ובצורתה.

א) הפסקה האחרונה הנוגעת לישראל קובעת. ניכרת בה יד הגנרל עצמו. הדברים על הידידות וההערצה לישראל ברורים, מתאימים למה שנאמר על־ידו קודם במישרין או בעקיפין ואינם משתמעים לשתי פנים.

276

1. מס׳ 275.

ב) הגנרל אינו מתייחס כלל לתכנית שנדונה באיגרת ראש הממשלה.[2] ראשית, מפני שנאמר בה כי בעניינים אלה עוד תשוחח אתו שרת החוץ, שנית, מפני שאינו רוצה להתחייב עליה בנקל. הוא מתכוון להשאיר לעצמו חופש פעולה ל"מחשבה צרפתית" לא רק כלפי המעצמות כי אם גם כלפי מדינה ידידותית כישראל.

ג) נקודת המוצא שלו היא לא התגרות בברית־המועצות אלא ניסיון כן לבוא להסדר בענייני המזרח התיכון.

ד) האיגרת מאשרת הידיעות שמסרנו לכם מאז עלות דה גול לשלטון, כי אינו גורס המדיניות האנגלו־סקסית של בלימה בלבד, שגם אותה הם מבצעים בלי עקביות וברפיון, אלא פניו לחזון עתיד ולתכנון סוציאלי מדיני בעל מעוף, דבר שאינו מונע בעדו מלראות כתנאי ראשון שמירת הסטטוס קוו ובאופן מיוחד לחפש "ערובות יעילות" לישראל.

ה) מעניין וטיפוסי לדה גול הציון הפרוטוקולרי בראשית האיגרת שבה נאמר כי שרת החוץ תבוא לשיחות עם קוב [דה מירוויל] ואילו הוא, דה גול, יקבל אותה ברצון. אין זה משום "נטיותיו המלכותיות" אלא משום שהוא נוהג להדגיש כי שר החוץ שלו הוא האחראי למדיניות החוץ ואינו רוצה להיכנס לתחומו. תפיסה עקרונית זו לא תפגע במאומה בלבביותו וביסודיות שיחת שרת החוץ עם הגנרל.

צור

277

י' צור אל ראש הממשלה והמנהל הכללי של משרד החוץ
J. Tsur to the Prime Minister and the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/146

נוסח נכנס: 130.09/2348/6

פאריס, 6 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

שיחת גולדה-דה גול. השתתפו קוב [דה מירוויל], בוגנר (יועצו הדיפלומטי של ראש הממשלה) וצור. כן נכח מתורגמן. שרת החוץ פתחה בהערכת הכבוד שנפל בחלקה להיפגש עם הגנרל אישית ועם ראש ממשלת צרפת, ידידתה הגדולה והוותיקה של ישראל. מסרה ברכותיו האישיות של ראש הממשלה. הגנרל ענה כי ידידות העם הצרפתי לישראל נובעת מהערצתו לאומץ הרוח שגילתה ועדיין מגלה בתנאים קשים מאוד ולמפעלה הגדול שהוא למופת לעולם כולו. מיד לאחר כך, פנה לגולדה ואמר: "ועתה היכן אנו עומדים".

שרת החוץ הרצתה לפניו השקפתנו. אמרה כי המתרחש במזרח התיכון קובע לא

2. הידוק קשרי ישראל עם מדינות הפריפריה במזרח התיכון. איגרת ראש הממשלה — מס' 32.

רק גורל ישראל כי אם גורל העולם כולו. הוסיפה שאין ברצוננו לחטט בשגיאות העבר, אך היא מוכרחה לציין שהמדיניות המערבית הערימה טעויות על גבי טעויות לא רק לגבי מה שנעשה כי אם גם לגבי מה שלא נעשה. "אנו עומדים מול שני כוחות שהם אחד: הקומוניזם הלוחם והנאסריזם שאינו זהה עם לאומיות ערבית ואינו דובר מוסמך בשמה, שכן לא הביא לערבים שחרור אלא שיעבוד. נאסר שואף להיות מנהיג לערבים, למוסלמים, ולאפריקה," אך כאן העיר דה גול: "השאלה היא אם הערבים מעוניינים בשחרור או בהשתלטות — הרי נאסר דובר בשמם". שרת החוץ ציינה כי נאסר השיג אשר השיג לא בזכות עצמו ואפילו לא בכוח הרוסים, אלא בהרבה הודות לעידודו ושגיאותיו של המערב. הערת דה גול: "אני מסכים להערכה זאת בהחלט". שרת החוץ אמרה כי טבעי הדבר שנוצר קשר בין הנאסריזם והקומוניזם, כי שניהם פועלים באותן השיטות. אין לפייס תנועה כזאת שמטרתה להשתלט, ואין זה חשוב כלל אם נאסר הוא קומוניסט או לא. הוא מכשיר בידי ברית־המועצות וזאת תסלק אותו כשיגמור מלאכתו כשם שסילקו אחרים לפניו. הערת דה גול: "אבל לא הצליחה לסלק טיטו". תשובת שרת החוץ: "אל תשכח שטיטו הוא קומוניסט ויכול להתחרות בכרושצ'וב בנשקו הוא, ואין זה אלא היוצא מן הכלל המאשר את הכלל". דה גול שאל: "הנה עכשיו קע"ם עובדה. עיראק קשורה בה. האמריקנים בלבנון, האנגלים בירדן. אלה הן המסיבות. מה חושבת שרת החוץ על עתיד מדינתה בתנאים אלה". שרת החוץ ענתה כי הבעיה המעסיקה אותנו היא בעיית הביטחון המתחלקת לשתיים: א) עלינו להיות בטוחים שנוכל להתגונן כשנותקף ולשם זה דרוש לנו נשק מאותה איכות, אם לא באותה כמות. מקור הנשק הוא צרפת, ועלינו לדאוג לשכלולו, שכן נשק רב מוסיף לזרום לארצות ערב. ב) חשוב ביותר שלא נגיע לידי התמודדות מזוינת. הערבים והרוסים צריכים לדעת כי כל התקפה עלינו פירושה תגובה מידית של המערב. במילים אחרות, עלינו לקבל ערובה ברורה שאינה משתמעת לשתי פנים.

דה גול: "אחת הסיבות להסכמת צרפת לכינוס פסגה היא תקוותה שמפגישה כזאת תצא ערובה לשלמות גבולות מדינות המזרח התיכון כולל ישראל. כמובן שלשם כך דרוש שהוועידה תיערך באווירה שקטה שאפשר יהיה לעבוד בה". לאחר כמה דברי הסתייגות לגבי יעילותו של האו"ם הוסיף דה גול כי אם אמנם יגיעו לידי הסכם בין המעצמות, ורק בתנאי זה, אפשר יהיה לחשוב על כך שכוח או"ם יוצב בכמה נקודות תורפה במזרח התיכון, למשל בירושלים העתיקה. כוח או"ם בכל זאת הוכיח יעילותו בעזה. לשאלת דה גול, ענתה שרת החוץ כי יש לנו ספקות רבים לגבי מנגנון או"ם וכי היעילות כביכול בעזה מקורה בזה שמצרים אינה רוצה בסכסוך כרגע וכי האו"ם משמש לה תריס. כאן שאל דה גול על עמדת ארצות־הברית ואנגליה לגבי בעיית הערובות, לאחר שאמר בהטעמה כי: "צרפת דואגת לשלומה ולשלמותה של ישראל". שרת החוץ תיארה העמדה האמריקנית לאור השיחות והאיגרות האחרונות[1] ואמרה כי הכוונה הטובה ישנה אלא שעד היום לא ניתן לזה ביטוי פומבי ואילו אנו רואים בהודעה גלויה עיקר הערובה. אשר לאנגלים

277

1. בעניין המשבר במזרח התיכון — ראה פרק א.

שאל דה גול, אם קיבלנו איזו תשובה תמורת התרת הטיסות. שרת החוץ ענתה בשלילה. סיפרה על ניסיונות האנגלים לחזור לגילדהול[2] והוסיפה כי עמדתם של הבריטים היא אחת הסיבות לחששותינו מפני ועידת פסגה שכן אין לנו אמון ביחסם אלינו. הערת דה גול: "זאת שרציתי לשמוע ממך".

בשלב זה של השיחה עבר דה גול לניתוחו את המצב, ואלה דבריו: "אני מבין דאגתכם וחרדתכם לנוכח הלאומנות הנאסרית וההתפשטות הסובייטית. אך אינני מתאר לעצמי שהערבים, גם כשהם מלוכדים, מהווים לגביכם סכנה צבאית. כוחם בחתירה. אך אין ביכולתם להכריע מדינה מאוחדת ומלוכדת המוכנה להתגונן. תוקפנותם התבטאה עד כה בדיבורים ובאיומים, אך לא הצליחו בכל התקפה של ממש. אינני דואג, אפוא, לקיומה של ישראל, אלא אם הסובייטים ייכנסו במערכה במישרין, ואז נשקפת סכנה לא רק לארצות המזרח התיכון. היו נא בטוחים כי דאגתה של ממשלת צרפת היא שישראל תתקיים, תתקיים בשטח בו היא קיימת ותמשיך לקיים יחסי ידידות הדוקים עם צרפת. קיימות הערכות שונות לגבי מדיניות צרפת בעבר. אין בה מעלות ומורדות. אך מה שנעשה על־ידי הממשלות הקודמות לטובת ישראל, היה טוב לישראל וטוב לצרפת. העם הצרפתי לא שינה דעתו. וזוהי גם עמדת הממשלה הנוכחית".

לאחר ששרת החוץ הודתה לו על דבריו ואמרה שברצון תביא שדר זה הביתה, הוסיף דה גול להערכת הטקטיקה המערבית במצב שנוצר: "אפשר שמוקדם או מאוחר תתקיים ועידת פסגה. אינני בטוח כלל בהצלחתה. אך שני הצדדים רוצים למנוע מלחמה ואין איש פטור מלעשות ניסיון של הידברות. דעתנו היא שאין צורך לסבך עוד יותר מצב מסובך כשהוא לעצמו. לכן לא שלחנו חיילים ללבנון. והמציאות הוכיחה שאפשר היה לפתור הבעיה באמצעים אחרים. אותו גנרל שיהאב, אפשר היה למוצאו עוד לפני חודש-חודשיים. דעתי, שיש לחפש פתרונות בכל הדרכים מבלי לשגות יותר מדי באשליות".

בדברו על שדר ראש הממשלה,[3] אמר דה גול שעיין בו ומצא בו רעיונות מעניינים ביותר. יש עוד לשקול וללמוד כל זה. מבקש למסור לראש הממשלה רגשי הערכתו והכבוד שהוא רוחש לו על עמדתו האמיצה.

בסוף השיחה אמר דה גול בהדגשה מיוחדת כי טובת כולנו דורשת להימנע מכל תסבוכת נוספת. כוונתו למה שעלול להיאמר ולפירושים שעלולים להינתן לשיחותיה של גולדה אתו ועם שר החוץ. הוא מבקש, אפוא, לנהוג בזהירות הרבה ביותר ובטוח שהיא מבינה למה כוונתו. (לשכת ראש הממשלה כאן נתנה הוראות חמורות למשרד החוץ לבל ייוודע דבר מתוכן השיחות ואנו מצדנו אוחזים בכל האמצעים לגבי העיתונות הישראלית.)

השיחה ארכה שעה אחת והתנהלה ברוח ידידותית ביותר. שרת החוץ נתקבלה בכבוד צבאי על־ידי משמר הגווארדיה הרפובליקנית.[4]

צור

2. ראה מס׳ 298 והערה 3 שם.
3. מס׳ 32.
4. במברק משלים לשיחת דה גול-מאיר כתב צור בין היתר כי אחרי דברי דה גול על אי־יכולתם של הערבים להתקיף את ישראל, חזרה מאיר על הצורך בשוויון איכותי בנשק, ושטבעי כי בבעיות אלה ישראל פונה שוב לצרפת. (ראה צור אל ראש הממשלה ומנכ"ל משרד החוץ, שפ/149, 6.8.1958, 130.09/2348/6.)

278

י׳ צור אל ראש הממשלה והמנהל הכללי של משרד החוץ

J. Tsur to the Prime Minister and the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/147

נוסח נכנס: 130.09/2348/6

פאריס, 6 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

ראש הממשלה, מנכ״ל.

שיחת שרת החוץ קוב [דה מירוויל] התנהלה במעמד ראשי הפקידות של הרציף [משרד החוץ הצרפתי]. מצדנו, צור, שניאורסון. נמשכה כשעה וחצי. שרת החוץ הרצתה על ההתפתחויות באזור, ההתפשטות הנאסרית, הסכנה הסובייטית בעיראק. קוב העיר מפעם לפעם ושאל שאלות שהעידו על מחשבות והשקפות הרווחות ברציף.

א) ועידת הפסגה.

שרת החוץ נתנה ביטוי לחששותינו שאיננו מאמינים באפשרות של הידברות כנה בין המערב לבין ברית־המועצות. כרושצ׳וב לא יזנח מזימותיו במזרח התיכון שכן לא יוותר על עיקרון התפשטות הקומוניזם. אם וכאשר תתקיים ועידת הפסגה דעתנו כי יש לדון בה אך ורק במצב האזור בכללו ולהבטיח קיום הסטטוס־קוו ואי־התערבותם מבחוץ. בשום אופן אין להעלות במעמד זה הצעות להסדר ישראל–ערב. תשובת קוב: אף להם ספקות רציניים ביותר על אפשרות הידברות עם הרוסים, אך אין הם פטורים מניסיון. ייתכן שהרוסים, מחשש הידרדרות למלחמה עולמית, יסכימו למודוס ויוונדי במזרח התיכון. גורסים כמונו שבוועידה לא ידובר בבעיות ישראל–ערב אלא אך ורק על הסדר כללי באזור. דהיינו, הבטחת סטטוס־קוו לישראל בגבולותיה. ״ההצדקה העתידה למדינות שאינן במזרח התיכון שתטפלנה באזור זה — היא דיון בבעיית המדיניות שלהן באזור ולא במדיניותן של הארצות שבתוכו. על אלו לבוא לידי הסכם ביניהן לבין עצמן״. מאוחר יותר העיר ז׳וקס לצור, כי אין חילוקי־דעות כלל בהערכתם ובהערכתנו את התועלת שבוועידת פסגה אלא שדעתם כי המערב חייב להכריח הרוסים לגלות קלפיהם. סטטוס־קוו הוא לדעת הצרפתים נקודת מוצא ותנאי ראשון לכל הסכם עם הרוסים.

ב) התנועה הלאומית הערבית.

שרת החוץ עמדה על סכנות התפשטות הנאסריזם שמטרותיו האמיתיות נוסחו על־ידי נאסר בספרו. הדרך היחידה לבלימת השתלטותו היא ערבות ברורה של המערב למדינות המוכנות לעמוד נגד נאסר וחיזוקן הצבאי והכלכלי. איננו שוללים התנועה הלאומית הערבית, אך איננו מזהים אותה עם נאסריזם. איננו מתנגדים לתכניות פיתוח קונסטרוקטיביות באזור, אך בוודאי שאין לתיתן כפרס לנאסר ולגרוריו. יש להתחיל בארצות שלא נפלו בחיקו. כאן התפתח ויכוח על מהות התנועה הלאומית הערבית. קוב חקר אם אנו רואים שאיפת האחדות הערבית

כתהליך טבעי. ציין, כי לדעתם המתרחש עתה במזרח התיכון הנו תוצאה של התפוררות מסגרות מלאכותיות, דוגמא ירדן, שנוצרו בתום מלחמת העולם הראשונה. גולדה הטעימה הניגודים הטבעיים בין ארצות ערב. אשר לתכנית ההגנה הפריפרית, הביע קוב ספקות לגבי יציבותן הפנימית של פרס וסודן. הדגיש ששתי המדינות היחידות שאפשר לסמוך עליהן הן טורקיה וישראל. לא נקט עמדה ברורה לגבי התכנית.

ג) ירדן.

הבעיה מדאיגה אותם מאוד. אינם רואים פתרון. אין ספק שבמוקדם או במאוחר ייאלצו האנגלים לצאת ואז תתפורר הממלכה. חקרו לתגובתנו. שרת החוץ הדגישה הבעיה הביטחונית ורמזה שלא נוכל לבלי לדאוג לביטחון גבולותינו.

ד) ערובה לישראל.

אין חולקים על העיקרון ורואים בזה בסיס לסטטוס־קוו כנ״ל. אך קוב חזר והעלה הצהרת השלושה מ־1950 וטען שבעינה עומדת וכוונתה להבטיח גבולות ישראל. שרת החוץ הצביעה על חולשת ההצהרה שנתרוקנה מתוכנה לאור ההתפתחויות מאז. הסכים שדרושה ערובה יעילה יותר שלא תיתן מקום לספקות ופירושים.

ה) אמברגו.

רעיון האמברגו מנסר כנראה ברציף. מדברי קוב השתמע כי מכיוון שישראל אחת לעומת מדינות ערב מרובות וכוח קליטתן גדול יותר — מרוץ זיון יהיה בסופו של דבר לרעתנו. שרת החוץ העריכה השקפה זו והדגישה הסכנות החמורות. הרוסים לא יקיימו ההסכם ואילו המערב יראה עצמו קשור בו. כבר היום קיים אי־איזון מסוכן בסוגי הנשק. הדגישה שהביקורת על־ידי או״ם אינה יכולה להיות יעילה והביאה לדוגמא הלבנון. נראה שהשתכנעו מנימוקי שרת החוץ, וז׳וקס אישר זאת לאחר השיחה לצור ואמר כי ברור להם שעניין האמברגו מעורר ספקות קשים מאוד.

ו) הצינור.[1]

שרת החוץ הסבירה התכנית וציינה חשיבותו המיוחדת של צינור 32 דווקא כעת. לא היתה תגובה מצדם.

ז) יחסי צרפת־ישראל

קוב אמר כי אינו רואה כל בעיות. שיתוף־הפעולה יימשך כקודם. בעניין הרכש אין שינוי במדיניות. חזר על כך שוב בצאתנו מהשיחה עם דה גול.

צור

278

1. ראה מס׳ 21 והערה 2 שם.

279

הערת־עורך
Editorial Note

הדיונים בנושא אלג׳יריה במושב ה־13 של העצרת הכללית של האו״ם

ב־16 יוני 1958 ביקשה קבוצת מדינות מאסיה ומאפריקה כי נושא אלג׳יריה יועלה לדיון במושב ה־13 של העצרת הכללית של האו״ם. ב־22 בספטמבר 1958 החליטה העצרת להיענות לבקשה, חרף התנגדותה של צרפת, שטענה שמדובר בבעיה פנימית שלה. לפיכך, לא השתתפה צרפת בדיונים ובהצבעות בנושא זה.

בעיית אלג׳יריה נדונה הן בוועדה הראשונה והן במליאת העצרת, והצעת ההחלטה שהגישו מדינות אפריקה ואסיה עברה תיקונים שונים. נוסח מתוקן, שעיקרו הכרה בזכות העם האלג׳ירי לעצמאות, וקריאה לשני הצדדים הנוגעים בדבר לפתוח בשיחות במטרה להגיע לפתרון, בהתאם למגילת האו״ם, הועמד להצבעה במליאת העצרת ב־13 בדצמבר 1958. בעד הצביעו 35 מדינות, ברובן מדינות אסיה ואפריקה ומדינות קומוניסטיות, נגד 18, ביניהן ישראל ומדינות באירופה המערבית ואמריקה הלטינית, ו־28 נמנעו. הצעת ההחלטה לא נתקבלה, מאחר ולא זכתה ברוב הדרוש של שני־שלישים.

(ראה Yearbook of the United Nations, 1958, pp. 79-82.)

280

מ׳ טוב אל משרד החוץ
M. Tov to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן X717

נוסח נכנס: 130.09/2334/5

ניו יורק, 15 בדצמבר 1958

קומיי; אלג׳יריה.

א) לא השתתפנו בוויכוח בוועדה שכן היה זה מונולוג ערבי, הצרפתים ביקשו מכל ידידיהם ובמיוחד מהלטינים לא להשתתף.[1]

ב) קובה נשאה דברה לטובת צרפת, וארגנטינה ניסתה להביע בנאומה איזון בין הידידות עם צרפת לבין ההכרה בזכות עמים להגדרה עצמית.

280

1. בהתאם לעמדה הצרפתית שגרסה שנושא אלג׳יריה מהווה בעיה פנימית, ולפיכך איננו בסמכות האו״ם — ראה הערת־עורך לעיל.

ג) האירופאים לא השמיעו כל נאום רציני לטובת צרפת, ואפילו בלגיה התנגדה רק בקיצור להחלטה שעמדה על הפרק.

הצרפתים הגזימו לדעתי בהתרחקותם זו. לא ניכרה מנהיגות וההצבעה בוועידה מעידה על התוצאות החמורות של היעדרותם מהדיונים. בלחץ אמריקני העלתה האיטי התיקונים שהוברקו בגלוי אך ללא הצלחה.[2] מבחינה מדינית, זכו הערבים להתקדמות יוצאת מן הכלל בקשר לסעיפים על עצמאות אלג׳יריה ו״הדאגה החמורה״ ואפילו הסעיף הכולל הכרה בממשלה האלג׳ירית הארעית (שהושמט במליאה). הצרפתים היו כה בטוחים בעצמם שאף ביקשו מלוקסמבורג לא להשתתף בהצבעה בוועדה, וזו נעדרה. רק משראו המחסור בקולות השתתפה לוקסמבורג. שינוי ההצבעה של ארצות־הברית במליאה ברגע האחרון עשה רושם רב ומחזק בהרבה את העמדה הערבית.[3]

שוחחתי עם הצרפתים יום לפני ההצבעה ואמרו לי אישית שקיבלו הוראות מפאריס שלא לבקש דבר מהידידים פרט להצבעה נגד כל החלטה. כך עשינו.

במליאה, סייע מאליק הרבה לערבים בעניינים נוהליים ואף ביזה עצמו. ההרגשה הרווחת בין ידידי צרפת על אף אי־קבלת ההחלטה היא שהפרסטיז׳ה שלה ירדה לא רק בשל אלג׳יריה אלא גם בשל גיניאה.[4] הימנעותם בהצבעה על קבלתה, אפשרה לבריטים ליטול היזמה בידיהם ולברך את גיניאה, ולמרות ההימנעות, נתקבלה גיניאה לאו״ם על־ידי כל המדינות בהתלהבות.

טוב

281

י׳ צור אל שרת החוץ
J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/255

נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 2 בפברואר 1959

ס ו ד י

ז׳וקס הזמינני לארוחה ולשיחה ממושכת בענייננו. להלן כמה נקודות:

א) סיפר לי כי הוראותיו למשלחתם במועצת הביטחון הן:

לקחת חלק בוויכוח, לעמוד על חומרת המצב ועל הדאגה שמתעוררת, בעיקר

2. על התיקונים, ראה Yearbook of the United Nations, 1958, p. 81.
3. ארצות־הברית נמנעה, בניגוד לציפיות צרפת כי תצביע נגד.
4. עם הקמת ה״קהילייה הצרפתית״, שהקיפה את כל מושבותיה לשעבר של צרפת באפריקה, גיניאה היתה המדינה היחידה שניתקה את כל קשריה עם צרפת המטרופוליטנית.

לאור העובדה שהתקריות נשנות יום־יום כמעט, לדרוש מאו"ם לאחוז באמצעים כדי לשים קץ להתפרצויות.[1]

ב) מדיניות דה גול לגבי המזרח התיכון נקבעת בראש וראשונה על־ידי החלטתו הנחושה לעמוד בתוקף על שיתוף צרפת בכל צעד הנוגע לאזור. לקח סואץ הוכיח שאין צרפת יכולה לפעול שם אלא בידיעתם ובהסכמתם של בני־בריתה. עם זה יתנגד דה גול לכל ניסיון של הכרעה מאחורי גבם של הצרפתים. עיקר תשומת־לבו נתונה לאלג'יריה, אך אין פירוש הדבר שהוא מגלה חוסר עניין בבעיות החוץ ובמזרח התיכון במיוחד. ביחסיהם עם מצרים, שהם כלכליים גרידא, הבהירו ללא צל של ספק שאינם מוכנים לערבב קשריהם עם ישראל בבעיית חידוש היחסים עם מצרים. יסרבו לעשות זאת בכל התנאים. מאידך, התרשמותו היא כי אין נאסר מעוניין עתה כלל ביחסיו עם ישראל ואינו מדבר על כך עם אנשי שיחו אלא לצאת ידי חובה. יחס דה גול לישראל ברור וקבוע ואין לחשוש לכל שינוי. הכרעותיו בכל עניין הנוגע לרכש אינן משאירות ספק בכוונותיו.

ג) בשאלת עיראק־מצרים, דעתו ודעתנו שאין לתמוך בנאסר יתר על המידה ויש לחזק עד כמה שאפשר התנגדות קאסם גם לקומוניסטים וגם לקע"ם. מסכים לדברי קוב [דה מירוויל] בעניין עמדתו האישית של דאלס אך מסתייג לגבי עמדת מחלקת המדינה ובמיוחד ראונטרי.

ד) רנו.[2] סיפרתי לו מצב העניינים. אמרתי שהחלטת רנו באה כמכה ברגע שאנו עושים כל המאמצים כדי לכוון הזמנותינו לצרפת, ועלולה גם להזיק להתקשרויות חשובות בשדות כלכלה אחרים כי יהיה מי שיחשוש שאם נמסור לצרפתים למשל בניין המספנה,[3] הם יכולים להתחרט תחת לחץ הערבים ולעזבנו באמצע המלאכה.

עמדתי גם על הנזק המדיני שדבר זה עלול להביא לדעת־הקהל שלנו. אמר שהוא מבין יפה חומרת הדבר. לא ידע עליו ויטפל בזה מיד. סבור שלחץ מדיני ישיר על דרייפוס[4] עלול להזיק ויבקש דרך השפעה אחרת. גם בעניין זה הבטיח לי תשובתו בעוד כמה ימים.

ה) שוחחנו ארוכות בעניין יחסינו הכלכליים עם השוק המשותף ועם מערב אירופה בכלל.[5] הסברתי לו החשיבות בשבילנו של קשר כלכלי עם מוסדות אירופה ומאמצינו להגיע להסכם רב־צדדי. ביקשתי להחיש החלטה והבטיח לעזור.

צור

281

1. בינואר 1959 אירעו מספר תקריות לאורך גבול ישראל־סוריה, שהגיעו לשיא ברצח רועה מקיבוץ להבות הבשן (ב־23 בינואר). ישראל הגישה תלונה למועצת הביטחון. על הפרשה ראה פרק ו.
2. ראה פרק ד.
3. בסופו של דבר קיבלה את העבודה חברה הולנדית, שהצעתה היתה זולה יותר.
4. פייר דרייפוס, נשיא חברת "רנו".
5. ראה פרק יד.

282

י' צור אל ראש הממשלה והמנהל הכללי של משרד החוץ

J. Tsur to the Prime Minister and the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/391

נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 22 בפברואר 1959

סודי-לנמען בלבד-מידי

השיחה עם דה גול נמשכה כחצי שעה.[1] היה ידידותי מאוד, חסר מתיחות וגלוי למדי בקביעת עמדותיו. פתחתי והזכרתי שיחתנו בקצרה בקבלת־הפנים בארמונו כשחזרתי מן הארץ והבאתי לו ברכות מראש הממשלה וממעריציו הרבים שם.[2] רציתי לספר לו ולשמוע דעתו על המזרח התיכון. תמיד, עוד לפני עלותו לשלטון, למדתי הרבה משיחותינו. אמרתי שהמזרח התיכון נראה שקט כביכול. זוהי דרך ברית־המועצות שהיא לוחצת כפתור אחר כפתור: פעם קמוי, פעם בגדאד, ועכשיו תורה של ברלין. אנו מרוצים שאין חלק העולם שלנו במרכז העניינים כרגע, אך אין לסמוך על כך, וכולנו מצווים על עמידה על המשמר מתמדת. הנשיא אמר שהוא מסכים לכך, צריך שנהיה מוכנים בכל שעה, אך בינתיים יש לישראל הזדמנות להתחזק, להפגין את כוחה הפנימי ולכן הפוגה זו היא לטובה וכדאי להמשיכה עד כמה שאפשר, משום כך הוא בדעה שתוך כדי עמידה על זכויותינו עלינו להימנע מכל התגרות, ואף למתן כל תואנה לאחרים שתיראה כהתגרות. סיכם ואמר: "ובכן הכול בסדר אצלכם ואין בעיות".

אמרתי כי מסקנה זאת תהיה מופרזת. הצבעתי על המצב בעיראק, וניסחתי קצרות דעתנו, כי עם כל הסכנות הנשקפות מהשתלטות קומוניסטית בעיראק, אנו רואים השתלטות נאסרית מסוכנת ביותר, כי איננו מאמינים שנאסר יכול להשתחרר מתלותו בסובייטים ואיחוד גוש סובייטי בין מצרים, סוריה ועיראק הוא הברירה הרעה ביותר. אמר שהוא מסכים להערכה זאת. לא רק איחוד מצרים, עיראק בהשראה סובייטית, אלא גם בהשראה נאסרית הוא סכנה לעולם. בעוברו לדבר על ישראל הוסיף, כי מדינתנו, בגלל יציבותה וגידול כוחה, הפכה להיות גורם מייצב במזרח התיכון, ואולי אפילו בכלל הפוליטיקה העולמית. הוא מעריך מאוד הישגינו, התפתחותנו והעמידה האמיצה, וכן הנאמנות לרעיון המאחד אותנו. אין עוד כיום מי שמתנכל לקיומנו. המערב, שתמיד התייחס אלינו באהדה, רואה את קיום ישראל כעובדה, וגם הרוסים שלפעמים מאיימים עלינו, אינם מתכוונים להשמידנו. אין

282

1. היתה זאת שיחתו הראשונה של צור עם דה גול לאחר שנבחר לנשיא הרפובליקה ב־21 בדצמבר 1958.
2. בין השניים הוחלפו באותה שיחה דברי נימוסין גרידא.

התעמולה נגדנו אלא חלק ממשחקם הערבי. פעמים הם יוצאים חוצץ נגד ישראל, פעמים מלטפים אותה. אמרתי שהליטופים לא היו מרובים בזמן האחרון. הזכיר העלייה מרומניה.[3] סיפרתי לו פרטים עליה ואמרתי, שזוהי המשימה הגדולה העומדת לפנינו. שאלני אם אנו רואים בעלייה זו חיזוק, שהרי היא מעמידה אותנו בפני בעיות כלכליות קשות. השבתי שהדבר נכון לאלתר, אך לאורך ימים מחזקת אותנו מאוד תוספת אוכלוסין רצינית ומה גם עולים המבטיחים הרמה הטכנית שלנו. אמר שהוא עוקב בעניין רב אחר התנהגותנו לעמים שונים באפריקה, בייחוד גאנה, ושאלני מה תועלת אנו מפיקים מיחסים אלה. סיפרתי לו על קשרינו, גם עם הכושים הצרפתים, ולשאלתו השבתי כי אנו סבורים שבזה אנו מרחיקים סכנת הפאן־איסלמיות והלאומנות הנאסרית. אמר, כי אמנם יש בזה ברכה. הזכרתי לו איגרת ראש הממשלה על הקשרים הפריפריים.[4] הוספתי כי בשעתו לפני עלותו לשלטון הזמנתיו לבוא לארץ ולא יכול היה, כי החליט לא לצאת מתחום הקיסרות הצרפתית. אינני מעיז לחשוב שיהיה בידו לבקר אצלנו, אך היה לו בוודאי עניין רב לשוחח על כל השאלות הללו עם ראש הממשלה שלנו. ענה שהוא זוכר יפה האיגרת. הרעיון מעניין. היה שמח מאוד לפגוש את בן־גוריון שהוא מעריץ שיפוטו ורוח מנהיגותו. היה זה עונג בשבילו לראותו וברצון ייפגש עמו לשיחה, אם יזדמן לו לבוא לפאריס. אחר־כך עבר לדבר על ברלין. שאל לדעתנו. אמרתי שהעניין רחוק מאתנו, אף כי הוא נוגע לנו כלעולם כולו. הרגשתנו שרוסיה אינה רוצה במלחמה, אך הכול תלוי בעמדה הברורה של המערב. שאלתיו אם הוא רואה משבר ברלין יותר חמור מהמשברים הקודמים. ענה בחיוב, שכן הדבר נוגע במישרין למעצמות הגדולות, בייחוד לגרמניה, מה שאין כן בגדאד למשל. דעתו כי אין להירתע. אך מאידך, צריכה גרמניה להיזהר ולהימנע מכל התגרות כדי לא לתת הזדמנות לרוסים להאשימה בתוקפנות. חזרתי לענייננו. סיפרתי על הידוק היחסים בינינו לבין צרפת בשטח התרבות והכלכלה ושאלתי לדעתו, מה נוכל לעשות מצדנו כדי להביא לשיפורים נוספים. שאמר שביחסים בינינו אין בעיות. צרפת מעריכה את ישראל ותשמח לכל דבר שיקרבנו. היא תעזור לנו. אבל יש להיזהר מאוד בגילויים חיצוניים (manifestations). לנו יש אינטרסים משלנו ולצרפת אינטרסים משלה. לכן אינה צריכה להפגין ללא צורך איבתה לערבים. יש לה בעיות קשות בצפון אפריקה. משום כך, טוב לא לדבר ולא להכביד עליה. אמרתי כי אין בדעתנו להכביד עליהם, כל זמן שיש לנו הרגשה של הסכמה בבעיות העיקריות. חזר ואמר שבזה אין בעיות, אך תבע זהירות. כאן דיבר על עניין רנו[5] והציג גם השאלה הזאת כדבר שיכול להפריע ליחסי צרפת עם הערבים. הפרכתי טענתו ואמרתי שאף הסכמנו להסדר למעשה ללא פרסום. אמר שאינו מתערב בזה. הוא רק רצה להביא העניין כדוגמה. כשליווה אותי חזר ואמר שהיה שמח לראות ראש הממשלה אם יזדמן לכאן. שאל לשלומה של שרת החוץ ומסר לה ברכותיו.

צור

3. ראה פרק יח.
4. מס' 32.
5. ראה פרק ד.

283

י' צור אל ראש הממשלה והמנהל הכללי של משרד החוץ

J. Tsur to the Prime Minister and the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/393

נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 22 בפברואר 1959

סודי-לנמען בלבד

בשולי השיחה עם דה גול:[1]

א) לז'ילבר, שראה אותו אתמול, אמר הנשיא דברי שבח על ישראל, הדגיש הערכתו ואמונתו בנו והוסיף כי "צרפת תעמוד תמיד לימין ישראל בשעת סכנה". אך סייג דבריו באומרו כי "אין בדעתו לעמוד בראש מסע צלב נגד הערבים" ותבע זהירות בגילויים חיצוניים ברוח שיחתו אתי.

ב) ראיתי היום את מאלרו, וכשמסרתי לו עיקרי התרשמותי משיחתי עם דה גול, אמר שאין ההסתייגות מפליאה אותו. הנשיא אינו רוצה לומר דבר לנציג מדינה שיכול להתפרש כהתחייבות מצדו. הכול תלוי בנסיבות. אם הנסיבות תחייבנה והוא יראה עצמו מחויב להושיט עזרה, יעשה זאת ומוטב שיבוא הדבר כהפתעה לטובה. ובלבד שלא יאמר איש: דה גול הבטיח דבר ולא קיימו. בזה הוא רואה עיקר השוני בינו לבין המשטר הקודם, שהיה מבטיח הרבה ומקיים מעט. למעשה אומר מאלרו שעמדת דה גול לגבי ישראל יותר קרובה משמשתמע מדבריו.

ג) משמעות הדברים היא: אנו ידידים לכם, אך למה תכבידו עלינו ותריעו על כך ברבים. ישראל אינה בת יחידה אצלנו ואנו מסובכים בבעיות בין־לאומיות רבות, ודי לנו בתסבוכת עם הערבים כמו שהיא, ומה גם שהפגנות שווא אינן מעלות ואינן מורידות בשטח עזרתנו המעשית הנתונה לכם ממילא.

ד) החשש הוא כי בהתפרש השקפה זו למעשה על־ידי השירותים, ובייחוד על־ידי משרד החוץ, היא עלולה להביא למכשולים, והראיה, עמדתו המסתייגת של קוב [דה מירוויל]. כן קיבלתי רושם לא נעים מהשיחה הקצרה עם דה גול בעניין רנו, שכן זוהי חזרה לעמדה של ויתור לערבים על חשבון ישראל אם האינטרסים של צרפת מחייבים זאת. חוששני שהעניין הובא לפניו על־ידי קוב.

ה) השיחה מחייבת אותנו לנקוט עמדה ברורה בעניין הרעש שמקימה "חרות"

283

1. ראה מס' 282.

בשאלת הברית.[2] חוזר להצעתי שראש הממשלה ימסור הודעה זהירה אך גלויה בעניין זה בתשובה לשאילתה בכנסת. כדאי להדגיש בה, כי איננו רואים סתירה בין ידידות צרפת אלינו ויחסם הידידותי למדינות אחרות במזרח התיכון.

ו) שאלת ביקור ראש הממשלה בפאריס הועלתה בזהירות וכאילו דרך אגב, אך התגובה היתה חמה וללא הסתייגות. אין זו הזמנה, כמובן, אלא הבעת רצון לשוחח אם יהיה ראש הממשלה בפאריס. לאור תגובה זו, אני יכול להעלות השאלה בשיחתי עם דברה ביום השלישי.[3] אני מחייב מאוד ביקור כזה ודברי דה גול מחזקים דעתי שכדאי לבצעו גם אם לא תבוא הזמנה רשמית אלא הסכמה לקיים שיחות בתאריך מסוים.

צור

284

י' צור אל משרד החוץ
J. Tsur to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/424

נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 24 בפברואר 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

מנכ"ל, פישר.

השיחה עם דברה נשאה אופי ידידותי ביותר. קיבלני בחמימות והזכיר פגישותינו הקודמות. אף כי שעתו היתה קצרה וקיבלני בין שתי ישיבות ממשלה, התאמץ להדגיש אהדתו לישראל ורצונו לעזור לנו. לאחר שפתחתי בדברי ברכה, קבל לפני על עומס האחריות הרובצת עליו. מבלי לפרש אמר שהקנאות הלאומנית מפריעה כיום בעד כל הסדר בין־לאומי ומכבידה בייחוד על צרפת. מהמשך הדברים הסתבר, שכוונתו לאלג׳יריה. הזכיר עניין ברלין שרואה אותו כאיום רציני ואמר כי אין לבו שקט גם בנוגע למזרח התיכון. בעוברי לניתוח המצב באזורנו, אמר ששני גורמים חיוביים פועלים שם עתה בהשוואה למצב שלפני סואץ. הפירוד הערבי שנתגלה לעין כל והתייאשות הרוסים מהערבים. הרושם שלו הוא שאין הרוסים מאמינים לא

2. בנובמבר 1956, בעקבות מבצע סיני, הוקם בפאריס ועד למען ברית צרפת–ישראל. מטרת הוועד היתה לפעול למען כריתת ברית רשמית בין שתי המדינות. ממשלות צרפת וישראל לא נטו לכך, בשל הכרתן בחסרונות ובמגבלות הדיפלומטיות הכרוכות בברית כתובה ורשמית בין שתי המדינות ובשל שיקולים של מדיניות פנים, שהרי הן בצרפת והן בישראל היוזמה לברית יצאה מחוגי הימין והיתה זאת למעשה ברית בין חסידי אלג׳יריה הצרפתית בצרפת לבין אנשי "חרות" בישראל.

3. ראה מס׳ 284.

בכוחו של נאסר ולא בכוחו של קאסם. הם משחקים בהם ומשתמשים בהם למטרותיהם, אך אינם מקווים עוד כמו לפני שלוש שנים ללכדם כדי לנגח המערב.

הזהרתיו בפני אופטימיות יתרה ואמרתי שאסור שישלה עצמו, אם כי עוברת כביכול על המזרח התיכון תקופה שקטה. עצם הדבר שרוסיה יכולה לשחק באזור כרצונה יש בו כדי לסכן. הסכים ואמר שממשלתו עוקבת אחר המאורעות בתשומת־לב רבה. ביקשתיו לומר לי גלויות מה מדיניות צרפת לגבי ישראל. הזכרתי שיחתי עם הנשיא ודבריו על הזהירות. אמרתי שבוודאי אין עולה על דעתנו להכביד על צרפת, ואנו מוכנים לנהוג זהירות בתנאי שיהיה לנו הביטחון שבקווי היסוד זהות השקפותינו וכי יחסי יום־יום שלנו לא ייעכרו.

תשובתו: רצוני שיהיה ברור לך דבר אחד: יהיו אשר יהיו האנשים העומדים בראש ממשלת צרפת, יחסנו לישראל אינו יכול להשתנות. ישראל היא בעינינו, חלוץ, אבן־בוחן ומבחן מוסרי. אין אדם מפקיר בדעה צלולה את החלוץ שלו, אינו שובר את אבן־הבוחן ואינו בוגד בהתחייבות מוסרית. הוסיף: ואשר לאנשים, אתה יודע עמדת כולנו ובייחוד עמדת דה גול. ייתכן שהוא מפריז כרגע בקריאתו לזהירות שכן הוא רוצה להסיר מכשולים מעל דרך ההידברות עם מנהיגי פל״ן שיושבים בקהיר, אך אין זה נוגע לעיקר הבעיה. אני מבקש ממך למסור לבן־גוריון שלא יטיל ספק ביחסה של צרפת לישראל. היינו ונשארנו ידידים נאמנים ונעזור לכם ככל שנוכל. כאן הזכרתי עניין רנו והבטיח לפעול. על זה במברק לחוד.[1]

הביע צערו על שלא הזדמן לו לבקר בארץ לפני עלותו לשלטון. אמרתי שאני מצטער על זה והדגשתי כמה חשוב נראה בעיני מגע ישיר בינו לבין ראש הממשלה שלנו. הצעתי שאולי יפתח בקשר הזה על־ידי כתיבת איגרת ורמזתי שאולי תהיה הזדמנות לפגישה באם יבוא ראש הממשלה לכאן. קיבל רעיון האיגרת. אשר לביקור ראש הממשלה אמר לי ״כבר חשבנו על כך״. בהתאם להוראותיכם, לא לחצתי בנקודה זו.[2] כשיצאתי, ביקש ממני לא להסס ולפנות אליו אם במישרין או באמצעות עוזריו בכל עניין שנראה לנו חשוב והוא יטפל בו מיד.

צור

284

1. מברק זה לא נמצא.
2. במברק איתן אל צור (ל/569, 23.2.1959, 130.09/2349/3) נאמר: ״בשיחתך עם דברה לא תזכיר ביקור ר[אש] המ[משלה]. ר[אש] המ[משלה] סבור כי אין עתה עניין מיוחד העומד על הפרק ואינו מאמין כי יזמינו אותו. לכן מוטב להניח לעניין לפי שעה.״

285

י׳ צור אל מ׳ פישר
J. Tsur to M. Fischer

מקור: 130.23/3120/23II

פאריס, י״ט באדר א׳ תשי״ט
27 בפברואר 1959

סודי-לנמען בלבד

מוריס היקר,

כמה מילים להסברת ה״מבצע״ של חדירה לנבכי הרפובליקה החמישית שאני עוסק בו כעת.

אמנם רוב זמננו היה תפוס בשבועות האחרונים על-ידי ״הוצאת העז״ של רנו,[1] אך לא הזנחנו את עיקר המטרה, והיא קשירת הקשרים עם אנשי המשטר, תהייה על קנקנם וצעדים ראשונים כדי ליצור מגע אישי עם האנשים הקובעים בממשלה. למרות שרוב האנשים נמנים על ידידינו, אין זה מן הדברים הקלים. ההנהגה המדינית בצרפת מחולקת עתה לממשלה הרשמית ולמה שמכנים בשם ״החצר״ של הגנרל, לאמור האנשים העומדים במגע יומיומי אתו ומשפיעים על החלטתו.

חשיבותו של מגע זה עלתה עוד יותר לאור ההתקררות הניכרת ביחסים עם הרציף [משרד החוץ הצרפתי]. אמנם ז׳וקס ידידותי כקודם וכן סבייו, אך קוב [דה מירוויל] מסתייג יותר ויותר, ואני בטוח שאם נצא מנצחים מפרשת רנו, ישמור לנו טינה על כך זמן רב. מוטל עלינו, אפוא, לבצר לעצמנו עמדות אחרות בסביבתו הקרובה של נשיא המדינה וכן אצל ראש הממשלה.

פתחתי, אפוא, בסיבוב אצל השרים. ראיתי פעמים אחדות את סוסטל וגם שוחחתי אתו ארוכות במסיבה בבית הנשיא. הביקור של אשכול ושלי אצל פיניי היה טוב ונתן תוצאות למעשה (נראה שגם עניין הפרש המלווה יסתדר ונקבל עוד כמיליון דולר אשראי);[2] ביקרתי אצל מאלרו, Houdet, שר החקלאות ו־Roger Frey, שר המודיעין; השתמשתי בביקורי אצל Jeanneney, שר המסחר והתעשייה, כדי לקרבו ולהכניסו לבעיותינו; ונפגשתי בהזדמנויות של מסיבות או ארוחות בבתים פרטיים עם Valéry Giscard d'Estaing ,Guillaumat, מזכיר המדינה לענייני תקציב, Berthoin, מיניסטר הפנים, Cornut-Gentille, המשמש כיום כשר הדואר, ואחרים. כן אני מקיים קשר עם Janot, המזכיר הכללי של האיחוד הצרפתי, ועם Grandval, המזכיר הכללי לענייני ספנות.

285

1. כניעתה של חברת ״רנו״ לחרם הערבי — ראה פרק ד.
2. בביקור נדונו עניינים כספיים ובכלל זה השלמת המלווה הצרפתי לישראל וכן פרשת ״רנו״. בפרשה זאת הבטיח לנסות למצוא פשרה בין הצדדים. (ראה צור אל משרד החוץ שפ/209, 23.1.1959, 130.09/2349/2.)

אשלים שורת ביקורים זו על־ידי פגישות עם ידידינו הוותיקים Michelet, שר המשפטים; Lecourt, מיניסטר המדינה, ו־Buron, שר העבודות הציבוריות.

המסקנה הכללית של הביקורים הללו, שלא על כולם דיווחתי, היא שהאהדה לישראל לא פחתה וכי במישור הממשלתי אין לנו מה לחשוש לשינוי. השיחה עם דברה מאשרת התרשמות כללית זאת.

קשה יותר לחדור לבית הנשיא ממש. אך גם ההדים הראשוניים המגיעים אלי משם מעודדים. איש הקשר העיקרי שלי הוא Geoffroy de Courcel, מיודענו מאז, מתקופת היותו מנהל אפריקה־לבנט ברציף. טוב שנזדמן כך שנשמר הקשר עמו בכל התפקידים שבהם שימש מאז. הזמנתיו לארוחת־צהריים בשבוע הבא כדי שתהיה לנו שהות לשוחח ביתר אריכות על הבעיות הכלליות של עבודתנו.

כן נפגשתי בכמה הזדמנויות בבתים פרטיים עם הקולונל Bonneval, שלישו של הנשיא, ועם הגנרל Beaufort, ראש לשכתו הצבאית, המקורב מאוד לענייני ישראל מאז השתתפותו במבצע סואץ. בהזדמנות ארוחת־ערב אצל אחד הידידים המשותפים סיפר לי רבות על עמדתו של הגנרל בבעיות בין־לאומיות בכלל ושל המזרח התיכון בפרט.

עלי לציין עוד כי יועצו הכלכלי של הגנרל, מר Delattre, הוא ידיד ותיק שלנו ועמד בקשר אמיץ אתנו בעניינים הכספיים הקשורים ברכש. גם זה פתח השפעה שאין לזלזל בו.

עלי לומר לך גלויות, שאני תמֵה במקצת ליחס המסתייג, הבא לידי ביטוי במברקים, לניסיון לקשור קשר ישיר בין ראש הממשלה שלנו לבין ראשי השלטון כאן, אם על־ידי יזמה שתביא לביקורו בפאריס או אפילו על־ידי ניסיון להביא לחילוף איגרות.[3] אין לי, כמובן, כל ביטחון שנצליח בזה, אך הסימנים הראשונים מעודדים ללא ספק, ואני רואה עצמי כפות במאמצי על־ידי הסתייגותכם (או הסתייגות ראש הממשלה?). אני רואה מגע זה כחיוני, גם אם אין לנו כרגע שום בעיה ראשונה במעלה לפתרון. ראשית, המגע כשהוא לעצמו עם משטר חדש המתגבש והולך והמגבש ממילא מדיניות חוץ חדשה. שנית — גם הוא גורם שאין לזלזל בו — כדי לסכל את הניסיונות להעביר את יחסי צרפת־ישראל לפסים של יחסי סוסטל־בגין.[4] עם כל ידידותו הכנה אלינו, אין סוסטל מסתיר שכוונתו להמשיך בקשר האמיץ עם "חרות". הוא גם אמר לאחד העיתונאים המקורבים אלינו, כי עליו לזכור שאנשי השגרירות כולם חברי מפא"י וכוונתם העיקרית (המדובר במאמר "לה מונד")[5] לנגח את בגין במלחמת הבחירות. כששאלו העיתונאי אם אמנם הוא סבור ש"חרות" תגיע לשלטון בארץ, ענה סוסטל: "לא, אבל רצויה מאוד קואליציה בראשות בן־גוריון שישותף בה גם בגין". פירושים למותר.

3. ראה מס' 284 והערה 2 שם.
4. סוסטל עמד בראש הוועד למען ברית צרפת־ישראל בצרפת, ובגין — בראש הוועד המקביל בישראל.
5. במאמר ראשי ב"לה מונד" מ־4.2.1959, נמתחה ביקורת על מנהיגי האופוזיציה בישראל שבאו לצרפת לנהל מערכה למען ברית, שנועדה לשרת את תעמולתם לקראת הבחירות הקרבות בישראל. (ראה השגרירות בפאריס אל משרד החוץ, שפ/274, 4.2.1959, 130.09/2349/2.)

ביקור של ראש הממשלה כאן היה יכול לשים קץ לכל המשחק הזה.

כן חיוני להבטיח כי בזמן הקרוב ביותר יבקרו בארץ כמה מראשי הרוב בבית־הנבחרים וכן כמה אישים בעלי השפעה בממשלה. אי־אפשר להתעלם מן העובדה שאנו נמצאים במצב של מעבר כאן ואין להסתתר מאחורי קשיינו הכספיים כדי למנוע התפתחות שעשויה לבצר את מעמדנו כאן לשלוש או ארבע השנים הבאות.

מצאתי לנכון לספר לך על הפרשה כולה כדי להעמידך על הבעיות שאנו מתלבטים בהן, מתוך תקווה שהמשרד יושיט לנו כל עזרה ושיתוף־פעולה.[6]

בברכה,

י' צור

286

מ' פישר אל ד' בן־גוריון, ג' מאיר וו' איתן
M. Fischer to D. Ben-Gurion, G. Meir and W. Eytan

העתק: 130.23/3120/23II

ירושלים, כ"ג באדר א' תשי"ט
3 במארס 1959

לנמען בלבד

ז'ילבר חזר ב־27 בפברואר 1959 מפאריס, בה הוא שהה במשך שבועיים. הוא שוחח לשביעות רצונו עם כל אלה שעמם רצה לנהל שיחות, על יחסי ישראל–צרפת ועל עתידו האישי.

ראשית ראה ז'ילבר את קוב דה מירוויל ומצאו מלא רוגז וכעס על ישראל ועל הישראלים. קוב התבטא ממש כאנטישמי וטען כי הצרפתים לא יסבלו יותר את הרעש והטרדה אשר הישראלים מקימים בפאריס. במיוחד לא יוכלו לשאת את כל העניינים בקשר לברית שמעוררים אנשי "חרות".[1] הוא הוסיף כי יש הרבה אנטישמיות בצרפת בקהל וגם בפקידות וכי הישראלים במעשיהם יקימו את כולם נגדם. רק בקושי רב שכנע אותו ז'ילבר כי אין להפריע להפעלת הניסיון האחרון בעניין רנו. קוב אמר עוד כי הצרפתים עסוקים באלף ואחת בעיות חשובות יותר

6. פישר הגיב לעניין זה ואמר כי במשרד החוץ תמכו בעמדת צור ושמחו כאשר הצליח להשיג את הסכמת ראש הממשלה לביקור. הוא מניח כי עמדתו האישית של דה גול, כפי שבאה לידי ביטוי בדיווחו של צור, הפחידה קצת את בן־גוריון, אך לאחר שהוא נתן את האור הירוק, קיום הפגישה יהיה תלוי בהשגת הזמנה מטעם דברה. (ראה מכתב פישר אל צור, 1 במארס 1959, 130.23/3120/23II.) פגישת בן־גוריון עם דה גול התקיימה רק ביוני 1960 — ראה כרך 14, מס' 250.

286

1. ראה מס' 283 והערה 2 שם.

מבעיות המזרח התיכון וכי הם פשוט מסרבים שיסחפו אותם לתוך ענייניה של ישראל. "לישראלים יש מזל והכול הולך להם טוב, ולכן שירפו מאתנו ויתנו לנו מנוחה".

קוב אמר לז'ילבר כי הוא רוצה להוציאו מישראל, אך קשה למצוא תפקיד עבורו כי כולם מחשיבים אותו לישראלי והוא חייב לעבור תקופה שקטה כדי שזה יישכח במקצת. הוא חשב על תפקיד עבורו כמושל בדאקאר. כאשר טען ז'ילבר שנדמה היה לו כי מגיע לו מקום מרכזי בפאריס והקשור בבעיית אלג'יריה, השיב קוב כי עצם היותו זהה עם ישראל יפריע לו לקבל תפקיד הקשור באיזו ארץ מוסלמית שהיא בשנים הקרובות.

קוב דה מירוויל מעכב את חתימת האמנה התרבותית[2] בטענה כי הישראלים יקימו רעש כזה בקשר לחתימה כאילו היתה זו כריתת ברית צבאית.

בשיחה עם דה גול הראה הגנרל התעניינות רבה בנעשה בישראל ובמזרח התיכון. שאל, בין היתר, על סיכוי השלום בין ישראל והערבים והעיר הערה אופיינית: "גם אני, לו הייתי ערבי, הייתי מהסס לכרות שלום עם היהודים בחושפי על־ידי כך את כלכלתי בפני תחרותם". אמנם ז'ילבר בדעה (מוצדקת) כי הצהרתו האחרונה של דה גול היתה חיובית ביותר. הריהי בצרפתית וכן בעברית:

J'ai de la sympathie pour Israël, j'aime bien Israël. J'admire l'effort d'Israël, surtout sur le plan humain. Si l'existence d'Israël était menacée, je viendrais à son aide et ma décision serait rapide et énergique. Ceci dit, je ne veux pas qu'on m'identifie avec Israël. Je n'ai aucune illusion sur le monde arabe. C'est un monde passionel, parfois démentiel et je n'attends de lui, dans tous les secteurs, Afrique-du-Nord et Proche-Orient, que des ennuis quotidiens. Mais je ne veux pas qu'on me place à la tête d'une croisade anti-arabe."

"יש לי אהדה לישראל ואני מחבבה. אני מעריץ את המאמץ הישראלי במיוחד בשטח האנושי. אם קיומה של ישראל יהיה בסכנה, אבוא לעזרתה והחלטתי תהיה מהירה ותקיפה. מאידך, אינני רוצה כי יזהו אותי עם ישראל. לבטח אין לי כל אשליה בקשר לעולם הערבי. זהו עולם רגשני ולפעמים שיגעוני והנני מצפה ממנו בכל השטחים, יהיה זה בצפון אפריקה או במזרח הקרוב, לצרות יומיומיות בלבד. אך אינני רוצה כי ישימוני בראש מסע צלב אנטי־ערבי".

גם הגנרל אמר לז'ילבר כי הגיע הזמן שיעזוב את ישראל ויקבל תפקיד בדאקאר או במקום אחר.

משיחתו עם דברה התרשם ז'ילבר כי עלייתו לשלטון לא שינתה אותו כלל והוא גם נשאר ידיד נאמן של ישראל וכתמיד מוכן הוא לעזור. הוא הוא אשר הכריח את קוב דה מירוויל להסיר את הווטו בקשר לרנו.

2. בתגובת צור נאמר כי תיאורי ז'ילבר מופרזים מאוד, וכי שמע ממנהל המחלקה לקשרי תרבות כי "קוב ספקני בכלל לגבי ערכם של חוזים תרבותיים, ומהסס לחתום עליהם... מאז היכנסו לכהונתו לא חתם עדיין קוב על אף הסכם תרבותי אחד." (ראה צור אל משרד החוץ, שפ/526, 12.3.1959, 130.09/2349/2).

אך גם דברה מתאונן קשות על ההתרוצצות וההטרדה הרבה שמקימים הישראלים. הוא טען קשות נגד מעשי אנשי "חרות" ויעץ כי גם שגרירנו ישתדל לחטוף אתו פחות שיחות בכל הזדמנות. "אנו אוהבים את הישראלים, אבל תשומת־לבנו בעיקר לבעיות ברלין, אלג'יריה ואחרות אשר הנן חשובות יותר מאלה של ישראל. לישראלים יש המזל כי סוסטל שולט בענייני האנרגיה הגרעינית, וזה מבטיח להם שיתוף־פעולה בשטח זה, ומצד שני, על־ידי הצמרת הנוכחית של הצבא יוכלו לסמוך על המשך שיתוף־הפעולה ואהדתם הפעילה. הישראלים יודעים כי אין הידידות הצרפתית עומדת בספק ושיפסיקו לשאול אותנו על כל צעד ושעל "האם אתם אוהבים אותנו?". דברה אמר כי ישמח להזדמנות להיפגש עם בן־גוריון והוא בטוח שגם דה גול היה נהנה משיחה ארוכה אתו בארבע עיניים.

בשיחה עם סוסטל, ביקש ז'ילבר כי יסביר לידידיו מ"חרות" את הנזק הרב אשר הם גורמים על־ידי תעמולתם בקשר לברית. ז'ילבר תיאר לסוסטל את רגשותיו של קוב. לזה ענה סוסטל [.....][3]

לצרפת יש רק ידידה אחת שאפשר לסמוך עליה והיא ישראל, ואם ארצה, אוכל לגייס יותר מ־200 קולות של מפלגתי על־מנת להעביר את עניין הברית בפרלמנט. אבל הסכים להמתין קצת על־מנת לא לגרום צרות לממשלה. אך אל תחשוב כי אפסיק את עבודתי למען הברית. ז'ילבר הסביר כי עניין זה משמש לאנשי "חרות" רק לתעמולת הבחירות בארץ. לזה השיב סוסטל אדרבא, יגיע הזמן שתקום ממשלה באמת חזקה בישראל מורכבת ממפא"י ומ"חרות" כדי שכל הכוחות הבריא ̣ים] של המדינה יעבדו בצוותא.

מסקנותיו של ז'ילבר הן:

1. ביקור ראש הממשלה בצרפת — הדבר נראה לו רצוי ביותר אבל הוא בטוח כי קוב יעשה הכול כדי להכשיל כל ניסיון לבצע את הביקור.

2. קוב ידאג לכך כי יתמנה כשגריר צרפת בישראל אחריו, אדם אשר לא יפנה תשומת־לב יתירה לעצמו ("מכבה" — éteignoir). המועמד של הצמרת ברציף הוא Roger Sivan, כיום ציר צרפת באוסטרליה, "איש הקריירה" אשר נכנע לווישי בזמן המלחמה. מועמדים אחרים הם: Lamarle, Verdier ו־Favereau.

ביקשתי מז'ילבר כי ישקול אם לא יוכל להמליץ על מינויו של Arnaud Wapler, כיום ציר־יועץ ברומא הידוע היטב לאליאס ששון ולי. ידיד ישראל מובהק. איש בעל כשרונות בלתי־רגילים ובהיותו פרוטסטנטי, אולי מקובל על קוב דה מירוויל. ז'ילבר מדגיש את החשיבות העליונה של המינוי לשגריר הישראלי בפאריס.

3. ז'ילבר מכריז כי תהיה שגיאה פטלית, שתיזכר בתולדות יחסי ישראל–צרפת, אם לא נדאג לכך כי המספנה בחיפה תיבנה על־ידי הצרפתים.[4] אמנם הצרפתים אינם להוטים לקבלת העבודה הזו וגם הרציף [משרד החוץ הצרפתי] וגם הקיי־

3. משפט אחד הושמט כאן.
4. ראה מס' 281, והערה 3 שם.

ברנלי [המנהל לסחר חוץ במשרד האוצר הצרפתי] ישמחו אם הצרפתים לא יקבלו אותה, אבל למען היחסים עלינו לקשור את הקשר הזה.

4. אשר לקונסוליה הכללית הישראלית בדאקאר, אומר ז׳ילבר כי אין התנגדות עקרונית ברציף. העיכובים הם אדמיניסטרטיביים גרידא ואין לו ספק כי נבוא על סיפוקנו.[5]

בברכה,

מ׳ פישר

287

י׳ צור אל מ׳ פישר
J. Tsur to M. Fischer

מקור: 130.23/3120/23II

פאריס, ג׳ באדר ב׳, תשי״ט
13 במארס 1959

לנמענים בלבד

הערכות ז׳ילבר
מכתב צרפ103.1 מיום 3.3.59[1]

ז׳ילבר מסר לי על שיחותיו ופגישותיו סמוך למעשה, ואני חייב להזהירך שיש הבדל רב בין נוסח הדברים כפי שנמסר לי אז לבין הרושם המתקבל למקרא שיחתו אתך בארץ. יתר־על־כן, על כמה מן הדברים חזר באוזני פעמיים ושלוש ומצאתי בכל פעם שינוי נוסחא. אין להעלים עין מהעובדה שהוא יצא מכאן במרירות אישית, ורוגזתו משחירה את הצבעים.

למשל קוב [דה מירוויל]: נכון שקבל לפניו על הרעש שמקימים אנשי ״חרות״ ואמר כי ״ça nous gêne״. אך צריך להכיר את שר החוץ הצרפתי, את קור רוחו וזהירותו הדיפלומטית כדי לדעת שאיננו מסוגל כלל להתפרצות כעין זו שמתאר ז׳ילבר בשיחתו. איש ממכיריו של קוב — כגון פייר דרייפוס או אדמונד דה רוטשילד שמקורבים אליו — אינו מאשים אותו באנטישמיות. האמת היא שאמר

5. צרפת סירבה להתיר פתיחת קונסוליה ישראלית בדאקאר, למרות בקשות חוזרות ונשנות של ישראל. הנמקתה היתה שהדבר יביא לבקשה דומה מצדה של קע״ם. ישראל ייחסה חשיבות רבה לפתיחת קונסוליה בדאקאר כיוון שנועדה להיות בירת פדרציה של שתי מדינות מוסלמיות — סנגאל וסודאן הצרפתית. בסופו של דבר קיבלה ישראל את האישור המבוקש בסוף 1959. ראה גם מס׳ 289 והערה 2 שם.

287
1. מס׳ 286.

תוך כדי שיחה — ועל כך נרגז ז׳ילבר, ובצדק — שהרעש שמקימים חוגים שונים בישראל יכול להיות בעוכריהם, מכיוון שעוד קיימים חוגים אנטישמיים בצרפת שעלולים להיאחז בזה. הפסוק המופיע בסיפא של הפסקה ״לישראלים יש מזל והכול הולך להם טוב ולכן ירפו מאתנו ויתנו לנו מנוחה״ לא הופיע אף באחת מהגרסות ששמעתי על שיחתו זו, ואני חושד שאין זה אלא נוסח אחר של הדברים שמסרתי לו מפי דה גול (״ובכן, הכול בסדר אצלכם ואין מקום לדאגה״).[2]

קוב הציע לז׳ילבר משרת נציב עליון לפדרציה של מאלי בדאקאר, אך הוא עמד על שלו, שהוא רוצה בתפקיד מנהל העניינים המדיניים ברציף [משרד החוץ הצרפתי], ושר החוץ שומר כהונה זו לאחד ממקורביו.

הגרסות על השיחה עם דה גול מתאימות פחות או יותר, פרט לנוסחא ״אינני רוצה שיזהו אותי עם ישראל״ שהיא כנראה, פירושו של ז׳ילבר לדברים שנאמרו על־ידי הנשיא: ״אינני מתכוון לעמוד בראש מסע צלב אנטי־ערבי״.

דה גול דיבר עמי בסוף שיחתנו על ז׳ילבר, וכשאמרתי כמה נצטער אם יעזבנו, ענה שהיה רוצה להשאיר את ז׳ילבר בישראל אלא שהשגריר חושש ש״ייסחף למלחמת הבחירות״. כששאלתיו מניין לו זה, אמר שז׳ילבר עצמו טען כך.

מסרתי את הדברים לז׳ילבר והכחיש שהוא אמר זאת. הביע את ההשערה שהגנרל שמע את הדברים מפי קוב.

ההתרשמות ממה שסיפר לי על שיחתו עם דה גול היתה שהצד החיובי שבדבריו הכריע את הכף לעומת ההסתייגויות.

הוא הדין לגבי השיחה עם דברה[3] שהזדהתה בנקודות רבות עם מה שאמר ראש הממשלה לי.

אני רואה לנכון להעמיד את הדברים על אמיתותם, בעיקר במה שנוגע ליחסו של קוב. אין ספק שהוא שר החוץ הבלתי־נוח ביותר שנתקלתי בו; אך מסוכן, לדעתי, שתיווצר אצלנו הרגשה שיש לנו עניין עם אנטישמי כביכול ואויב מובהק של ישראל. כן לא נכון יהיה להניח שקוב מנהל מדיניות חוץ משלו והוא המכשול על דרך יחסינו עם צרפת. מדיניותה של צרפת מתנהלת כעת על־ידי דה גול ודה גול בלבד. מטעמים שונים, נתן הוראות של דיסקרטיות כלפי חוץ בקשריה של צרפת עם ישראל. קוב ממלא את הפקודה. בהיותו זהיר והססן מטבעו, הוא מפריז עוד יותר במסגרת ההוראה הכללית שניתנה לו. ייתכן שהיתה לו בתקופה מסוימת אמביציה להיות שר החוץ הצרפתי שסיים את פרשת הסכסוך עם מדינות ערב. לפי ההדים שמגיעים אלי, התפכח מזה, לא משום נטייה מיוחדת של חיבה שיש לו אלינו אלא משום שהערבים לא קיבלו את היד המושטת. הוא עדיין מסתייג, קר ומחשב כל צעד; ובהיותו שונא תסבוכות מטבעו, נרגז כל שעה שהצהרה או ידיעה בעיתונות מאלצת אותו לקבוע עמדה. כל זה אינו נוח לנו, כמובן, בייחוד כשזה בא אחרי התקופה הנוחה של היחסים עם פינו. אך אסור לנו, לדעתי, להפריז ולהגדירו כאנטישמי ולהתייאש מראש מכל ניסיון של מגע הגיוני ואנושי עמו.

2. ראה מס׳ 282.
3. ראה מס׳ 284.

משיחתי עם Courcel שבוודאי הגיעה אליך בינתיים[4] תראה עד כמה יהיה זה מנוגד למציאות לדבר על מדיניותו המיוחדת של שר זה או אחר. הבעיה היא דה גול, ואילו על יחסו של הנשיא לישראל יש לנו די נתונים כדי שנדע היכן אנו עומדים.[5]

בברכה,

י' צור

288

י' צור אל מ' פישר
J. Tsur to M. Fischer

מברק מוצפן שפ/562

נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 18 במארס 1959

סודי-לנמען בלבד

בשיחה עם קוב [דה מירוויל] עוררה השרה בעיית ההסכם התרבותי.[1] שר החוץ אמר בגלוי שהוא מעכב החתימה עד לגמר המשא־ומתן עם מצרים על גורל בתי־הספר הצרפתים שם. מצבם מסוכן והוא חושב כי יהיה זה משום זהירות מצדו למנוע כרגע כל דבר שעלול לשמש תואנה בידי המצרים. הדגיש שהוא מסכים בכל לב לחתימת החוזה התרבותי ואין העיכוב אלא זמני. הבטיח לשרה כי ייחתם בקרוב, אך ביקש ממנה להזדיין בסבלנות ולא ללחוץ על חתימה מידית מהטעם הנ"ל. הורינו למחלקת העיתונות שלנו לשמור על הידיעה בסוד ולמנוע דליפות. לעיתונאים נאמר כי עדיין מתנהל משא־ומתן בדבר מספר סעיפים השנויים במחלוקת וכי השיחות מתנהלות באורח נורמאלי. הנוסח טעון אישור מינסטריונים שונים כאן, והדבר עלול להימשך עוד זמן־מה.[2]

צור

4. בין היתר אמר דה קורסל, מנהל לשכתו של דה גול לצור את הדברים הבאים: "עברו הזמנים שבהם מכריזים פקידים ושגרירים הכרזות על דעת עצמם, וכן עברה התקופה שבה מנהל שר החוץ מדיניות משלו העומדת לפעמים בסתירה עם זו של הנשיא. יש עתה לצרפת מדיניות אחת, והמשרדים השונים מבצעים אותה." (ראה צור אל פישר, 6 במארס 1959, 130.23/3120/27.)
5. למכתב זה הגיב פישר, כי מאחר וקוב איננו אוהד, ויש לסמוך על ההכוונה שיקבל מדה גול, הוא מחייב את הרעיון של פגישה בין דה גול לבן־גוריון. "אני דווקא חושב כי 'הזקנים' ימצאו שפה משותפת בשדה החזון האפריקאי." (ראה פישר אל צור, 16 במארס 1959, 130.23/3120/23II.)

288
1. ראה מס' 286 והערה 2 שם. (ג' מאיר שהתה אז בפאריס במסגרת מאמציה של ישראל להתקשר עם נאט"ו.)
2. על המשך ההתפתחויות בפרשה זאת — ראה מס' 292.

289

י' צור אל מחלקת אסיה ואפריקה ומחלקת מערב אירופה

J. Tsur to the Asian and African Division and the West European Division

מברק מוצפן שפ/840

נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 18 במאי 1959

סודי

שניאורסון ואני ביקרנו אצל Janot מזכ"ל הקהילייה.

א) הקונסוליה בדאקאר.[1] הסברתי לו כי בשעתו הבטיח תשובה לאחר שיתברר המבנה של הקהילייה.[2] אמרתי כי ידוע לנו שמשרד החוץ מחייב ההצעה ואין הדבר תלוי אלא בו. תשובתו היתה פחות מסתייגת מבשיחתנו האחרונה. אמר שהוא אישית נוטה לכך וידבר על זה ללא דיחוי עם Le Court השר הממונה על הקהילייה, וייתן תשובה בקרוב. אינו רואה קשיים וחושב שהתשובה תהיה חיובית. הפצרתי בו להחיש, כדי שיסודר העניין לפני צאתי. אשתדל לראות בימים הקרובים את Le Court.

ב) הצגנו השאלה העקרונית בדבר שיתוף־פעולה באפריקה. הצבענו על חשיבות עזרתה של ישראל מבחינה צרפתית כתריס בפני השפעות פן־איסלאמיות וכאמצעי להפעיל האפריקנים עצמם. אמרנו גלויות שעלינו לדעת מה עמדתה של ממשלת צרפת כי בעניין זה נראה לנו שיש מגמות שונות. ז'אנו אמר כי עקרונית הוא מחייב הפעולה, אך יביא הדבר בפני דה גול כדי לקבוע מדיניות. ביקש להגיש לו תזכיר סיכום על ביקורי אפריקנים בארץ ועל הצעות עזרה שהגיעו אלינו מהשטחים הצרפתים.

ג) היה אופטימי יותר ביחס למהלך העניינים בקהילייה. אמר שהישיבות האחרונות של מועצת הקהילייה היו פוריות ולא נתגלו שטחי סכסוך מיוחדים. עם זה, נראה לנו מדבריו שהוא רואה בעיניים פקוחות מגמה לקראת עצמאות גוברת של השטחים באפריקה.

צור

289

1. ראה מס' 286, והערה 5 שם.
2. בפברואר 1959 שמעו צור ושניאורסון מפי סביו וז'אנו כי עמדת משרד הקהילייה הצרפתית היא שיש לחכות עד אשר יוקמו הרשויות השונות של הקהילייה, ויוגדרו סמכויותיהן. (ראה שניאורסון אל משרד החוץ, שפ/432, 25.2.1959, 130.09/2349/2) ב־23 בספטמבר העלה שוב שניאורסון את הנושא בפני ז'אנו, שאמר כי הדבר תלוי במשרד החוץ. כשהעיר לו שניאורסון שממשרד החוץ התקבלה חוות דעת חיובית, הבטיח ז'אנו לזרז את התהליכים ככל האפשר. הנושא הועלה גם בשיחת פישר ושניאורסון עם המזכיר הכללי של משרד החוץ הצרפתי דה קרבונל, שהבטיח תשובה בהקדם. (ראה שניאורסון אל משרד החוץ, שפ/499, 24.9.1949, שם.) אישור צרפת לפתיחת הקונסוליה הישראלית בדאקאר ניתן רק בסוף 1959 והיא נפתחה בראשית 1960.

290

י' צור אל ראש הממשלה[1]

J. Tsur to the Prime Minister

מברק מוצפן שפ/890

נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 27 במאי 1959

סודי-מידי

שיחת הפרידה שלי עם דה גול נמשכה כ־40 דקה. היה ידידותי ולבבי ביותר. בראשית דבריו אמר כי צאתי יגרום צער בצרפת ובמיוחד לו אישית, שכן הקשר בינינו קיים זה שנים רבות והוא זוכר תמיד לטובה פגישותינו למן שיחתנו הראשונה.[2] אמרתי שגם מצדי נשאר לי זיכרון עמוק מפגישותי עמו ומהתעניינותו בישראל הן לפני עלותו לשלטון והן בשנה האחרונה. הנשיא הזכיר, כי שש השנים שעשיתי כאן היו שנים חשובות וגורליות לישראל. אמרתי: גם לצרפת. הסכים והוסיף שצרפת התקדמה מאוד למרות הכול בשנים הללו.

הבעתי תקוותי כי ביום מן הימים יעלה בידו לבקר בישראל. אמר שהיה רוצה בכך מאוד, והוא מקווה שיגיע לזה. עד עכשיו ביקר רק בגרמניה ובקיץ יהיה באיטליה, כך שאין הביקור בא בחשבון בשנה הזאת. אבל בשנה הבאה, אולי. הוא לא היה בארץ מאז שנת 42[19]. יודע שהשתנתה מאז ותמיד עקב אחרי כל מה שעשינו באווירה של קשיים ומכשולים ללא ספור. אמרתי שאולי השגנו מה שהשגנו משום שהמצב אילצנו להיות דרוכים ומלוכדים. אמר: כן, הסכנות כוחן יפה בהתחלה. אך מוטב שלא תימשכנה. ומבחינה זאת הוא יכול לומר לי בכל הכנות כי לדעתו, עברה ישראל את תקופת המשבר ואין לה מה לחשוש עוד. אמרתי שאני שמח לשמוע זאת מפיו ואני מעריך את דבריו. אך אין אנו פטורים מהחשש המתמיד שמדינות המערב לא תנקוטנה עמדה תקיפה ותחדשנה משחקן עם הערבים, אם המצב יאפשר זאת. אנו עוקבים מקרוב אחרי מדיניותו שעיקרה לנקוט עמדה ברורה ולהגן על אומות קטנות שנשקפת להן סכנה. ואני מקווה שגם בעניין אזורנו, יעמוד דה גול על אותו קו.

הנשיא חזר ואמר שאין לנו מה לחשוש. בשנים הראשונות לאחר הקמת המדינה, היו היסוסים בין המערביים. לא כולם ראו אותה כדבר בר־קיימא והיו שהתייחסו אליה כאל ניסיון שספק יצליח, ספק ייכשל. עתה עברו זמנים אלה. אין איש מפקפק עוד שישראל היא עובדה קיימת ותדע לעמוד על שלה בשעת הצורך. אין הוא יכול, אפוא, להעלות על הדעת מדיניות מערבית שלא תיקח בחשבון האינטרסים שלנו.

290

1. נשלח גם אל ר' איתן ומ' פישר.
2. ראה מס' 270 והערה 3 שם.

המשיך ואמר: ולא דווקא המערביים. גם הערבים מכירים בעובדת קיומנו. הנה היה אצלו אתמול הפאטריארך המארוניטי מעושי. דיברו גם על ישראל. אמר לו מעושי: כולנו יודעים שזו עובדה ואין מה לעשות עוד. ולו, לדה גול נראה היה שאמר זאת בלי צער רב. הוא הדין לגבי יחס המערב לערבים. אין עוד היום, כפי שהיה בעבר הקרוב, מרוץ לזכות בידידותם. הנה אנחנו הצרפתים, למשל, רוצים בדרך הטבע לחדש יחסינו עם מצרים. אך אנו יודעים והמצרים יודעים שאין אנו מוכנים לשום ויתור כדי להשיג מטרה זו. עברו הזמנים שבהם יכלו הערבים להיאחז ברצונם העז של המערביים לפייסם.

מעניין לעניין. סיפר לי על ביקורו של השאה הפרסי. אמר שהאיש עשה עליו רושם טוב. הוא אופטימי למדי ובטוח בתמיכת ההמונים. איננו חושש כל כך להשפעת המאורעות בעיראק, ברור שהמצב יכול להחמיר באם ינסו הרוסים לעורר מהומות בפרס, אך דעתו הוא כי לפי שעה אין חשש לכך. אמרתי שטוב כי הדגיש "לפי שעה". אנחנו יודעים שכל מאמצי הרוסים מרוכזים עתה בברלין. אך מי יודע אם באחד הימים לא יחליטו לעשות שוב את המזרח התיכון נקודת מוקד. הוספתי כי ידוע לו כי ישראל נמנית על המדינות שאפשר לסמוך עליהן, אך יש למנוע הפתעות ולתכנן דברים מראש עם המדינות הנאמנות. תשובתו היתה שהרעיון נכון, אך יש להוציא מכלל אפשרות יזמה של נאט"ו, כי זה ארגון חלש שאינו מסוגל למאומה.

עבר לשוחח על תכניתו לעזרת הארצות הבלתי־מפותחות. אמר כי הרעיון העיקרי בתכנית זו הוא שיינתן לרוסיה ולאמריקה משהו מעשי ומשותף לענות בו. הוא יודע שאין זו תכנית מקורבת המציאות, כי דווקא שתי מעצמות אלו הן המשתמטות מפעולה "אנונימית" ורוצות שכל דבר שייעשה, בשמן ייעשה. השתמשתי בהזדמנות כדי לספר לו על התעניינותנו בארצות אפריקה ועל קשרינו עם האפריקנים השחורים. אמרתי שרעיונו קרוב ללבנו, אך אני מסכים לדעתו שלפי שעה הוא בחינת הלכה ל[ימות ה]משיח ואולי עד אז תרכז צרפת מסביבה כמה מדינות קטנות ותפלס דרך לגישה חדשה לעזרת ארצות נחשלות. שאל מה עניין לנו בזה, שהרי בסופו של דבר כל מדינה דואגת לעצמה. אמרתי שאנו משוכנעים שהתקרבותנו לעמים הללו שמה מעצור בפני השפעה נאסרית וממילא בפני חדירה קומוניסטית. הוספתי, כי יש לנו נתונים מסוימים להצלחה, אמון מצד האפריקנים וגם כוחות טכניים שאינם מבוטלים, הסתמכתי על שיחה עם Janot.[3] אמר שכבר שמע על כך, שהרעיון מעניין ביותר והוא רושם לפניו שאנו מוכנים לשתף פעולה עם צרפת בזה. אחר־כך, כדרכו, עבר לדבר על מדיניות כללית ושאל להתרשמותי מוועידת ג'נבה.[4] אמרתי שאין די נתונים בידי ושאלתי מה ידוע לו. דה גול היה ספקני ביותר. הוא סבור כי יגיעו לאיזה הסכם שהוא בעניין ברלין, אך בוודאי לא יותר מזה. ברור לו כי לרוסים דרושה ועידת פסגה. שאל בעצמו כמהרהר בקול, לשם מה זה נחוץ להם. הוא עצמו נמנע מלהביע דעה בעניין זה. עדיין הוא מסופק

3. ראה מס' 289.
4. הוועידה התקיימה במאי 1959, בהשתתפות שרי החוץ של שלוש מעצמות המערב וברית־המועצות, ונדונו בה בעיות ברלין, איחוד גרמניה וביטחון אירופה.

אם ועידת הפסגה תבוא ומכל מקום, לא נראה נלהב ביותר לקראתה. שאלתי אם לדעתו, תגיע ועידת ג׳נבה לדיון כלשהו על המזרח התיכון ואמר שאין הדבר מתקבל על הדעת. הוסיף שבוועידת פסגה אם תבוא, ידובר בוודאי על הכול. הזכרתי לו ביקורו של גי מולה ואמרתי שהוא דיבר רבות עליו בנאומיו בארץ. תגובתו היתה: ״אין זה מפליא, הרי הוא עומד בראש האופוזיציה לממשלה ולא בראש מדינה״. דה גול לא ראה עדיין את מולה ושמע בסיפוק מפי על קבלת הפנים החמה שזכה לה בארץ. לא הזכיר אף במלה את ההצהרה שנתפרסמה על־ידי מולה בשמו, ונראה לי שראה בפרסומה דבר טבעי.[5]

בטרם נפרדתי ממנו, שאלתיו אם יוכל לומר לי דבר על עתיד היחסים בין צרפת לישראל. אמר כי אין מבחינה זאת כל בעיות, כי היחסים מצוינים והוא בטוח שיישארו כך. אמרתי שלא נחסוך מאמצים כדי לשפרם עוד יותר והסברתי כי כוונתי ליצירת עובדות ולדאגה להידוק הקשרים בשטח הכלכלי, התרבותי וכו׳. הסכים ואמר: ״כל מעשה כזה מקרב את שתי המדינות שלנו״. השתמשתי בהזדמנות כדי להזכיר ההסכם התרבותי.[6] שאל מה מעכב וסיפרתי לו. אמר שחבל כי המשא־ומתן אתנו ועם המצרים[7] בא בזמן אחד, אך הוא מקווה כי העניין יסודר.

משליווה אותי אמר שעוד יזדמן לנו בוודאי להיפגש לפני צאתי ומכל מקום, הוא מקווה שגם בהיותי בארץ נמשיך לעמוד בקשר אפילו מרחוק.

צור

5. גי מולה, שהיה ראש ממשלת צרפת בעת מבצע סיני, ביקר בישראל במאי 1959. בנאום בתל אביב הכריז כי דה גול אמר לו כי לו היה הוא בשלטון בשנת 1956, היה נוהג בדיוק כמוהו. הוסיף כי נתבקש על־ידי דה גול לומר כי במאבק היום־יומי על חייה יכולה ישראל לסמוך על סיועה של צרפת. אם תבוא שעת חירום — תוכל ישראל לסמוך על צרפת שתסייע לה כפי שסייעה בעבר. (ראה ״הארץ״, 17.5.1959.) מסר דומה העביר שגרירה החדש של צרפת בישראל — ראה מס׳ 297.

6. ראה מס׳ 288.

7. המשא־ומתן עם מצרים בעניין ביצוע ההסכם שהושג באוגוסט 1958 בעניין החזרת המוסדות הצרפתיים במצרים לידי צרפת — ראה מס׳ 292, הערה 2.

291

י׳ צור אל ו׳ איתן ומ׳ פישר
J. Tsur to W. Eytan and M. Fischer

מברק מוצפן שפ/999

נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 23 ביוני 1959

סודי-לנמען בלבד-מידי

שיחת הפרידה עם דברה נסבה בעיקר על עקרונות המדיניות הצרפתית לגבי הערבים. ראש הממשלה אמר כי הוא רואה שינוי ניכר במעמד נאסר והתנועה הלאומית הערבית. איש איננו מקבל אותם יותר ברצינות, ואפילו רוסיה כמדומה לו נוטה לזנוח הלאומנות הערבית ולתמוך במישרין בקומוניזם בארצות אלו. כשאמרתי שיש לראות בזה, למרות הכישלונות, תוצאת מבצע סואץ, תיקן ואמר: ״מערכת סיני, אך לא סואץ״. הביע השערה כי ברית־המועצות נתקררה לגבי תנועות לאומניות בכלל, כיוון שהיא חוששת שאלו תיפולנה תחת השפעת סין ולא תהיה לה שליטה ישירה עליהן. כך במזרח התיכון וכך גם באפריקה. להערתי, שהמערב עשוי לחזק מחדש הלאומנות הערבית על־ידי חולשתו, והדוגמא הבולטת ״אינגה טופט״,[1] אמר שהוא סבור שיש לנקוט עמדה תקיפה בשאלה זו, ורשם לפניו לדבר על כך עם קוב [דה מירוויל].

הזכרתי פגישותינו לפני כניסתו לממשלה ואמרתי לו שנראה לי כי מעולם לא היו חילוקי־דעות בינינו. אישר והוסיף כי גם היום דעותינו זהות. בהמשך השיחה ובסיכום שנות שירותי כאן אמרתי כי עיקר המאבק של ישראל היה נגד התפיסה של ״תהליכים היסטוריים שאין לעצור אותם״ והזכרתי בדרך אגב כי עוד בביקור שרת החוץ כאן בקיץ שעבר,[2] חשבו במשרד החוץ הצרפתי שהלאומיות הערבית היא תהליך פאטאלי שאין לעמוד נגדו. על כך הגיב בהתפרצות נגד תפיסה זו. אמר שאותם האנשים שראו באיחוד הערבי תהליך בלתי־נמנע, הם שראו בשעתו את היטלר ומוסוליני ככוח שאין לעמוד נגדו. אין תהליכים בלתי־נמנעים, יש רק חולשות ופחדנות שמניחים לתנועות כאלו להתקדם ללא מפריע. הוא רואה עיקר התפקיד של אירופה היום בטיפול בארצות הנחשלות ומניעת השתלטות סין עליהן. יודע על השפעת ישראל על העולם האפריקני וחושב שצרפת צריכה לעודדה. הזכרתי לו בהקשר זה האיחור באישור קונסולייתנו בדאקאר. הביע תמיהתו ורשם לפניו. סיפרתי לו על רשמי מנסיעתי לאלג׳יריה ולסהרה.[3] אמר שהוא רואה כתהליך

291

1. ראה פרק ג.
2. ראה מס׳ 277 ו־278.
3. השגריר צור ביקר באלג׳יריה ובסהרה ביוני 1959 כאורחו של הגנרל שאל, מפקד צבא צרפת באלג׳יריה.

מעודד התעוררות הנוער הצרפתי הרואה בסהרה מפעל חלוצי, "כעין הרוח החלוצית השוררת אצלכם". חשוב, לדעתו, לעודד חדירת הדוגמא הישראלית לנוער הצרפתי.

בעוברו לדבר על אלג'יריה, אמר כי הבעיה איננה צבאית אלא מדינית. מבחינה צבאית התגברו הצרפתים על פל"ן, אך הצרה היא שהסובלנות והסלחנות האמריקנית מעודדת אותם ומרחיקה השעה בה יבינו כי אין להם ברירה אלא להסתדר עם צרפת. הוסיף דברים חריפים על המשטר בארצות־הברית ש"עוברת עתה אותה תקופה בה עברה צרפת בימי הרפובליקה הרביעית: אין מושלים במדינה, אלא מנהלים אותה: Le pays n'est pas gouverné mais administré.

המדינאים מבינים כי עליהם לשנות עמדתם לגבי אלג'יריה, אך הפקידות מוסיפה ללכת בדרך הנדושה. בהיפרדו ממני אמר וחזר על זה כמה פעמים, שהוא ימלא שנתיים כראש ממשלה ועד אז, לצערו, לא יוכל לבקר בארץ. עז רצונו לראות אותה. אנו יכולים לבטוח כי נמצא בו תמיד ידיד. ביקש ממני אישית להוסיף לעמוד בקשר אתו ולא להסס לפנות אליו גם בהיותי בארץ באם יידרש לנו דבר כאן.

צור

292

מ' שניאורסון אל משרד החוץ

M. Shneerson to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/126

נוסח נכנס: 130.09/2349/4

פאריס, 22 ביולי 1959

סודי-לנמען בלבד-דחוף

פישר.

אתמול הוזמנתי דחופות אל Seydoux, ליווני קטריבס. סיידו פתח באומרו כי יש לו ידיעה לא נעימה עבורי וכי אינו רוצה להסתתר מאחורי תירוצים טכניים או אחרים אלא רוצה לומר לי דברים כהווייתם. שלשום קיבל מברק מקוב [דה מירוויל] המבקש להסביר לנו כי לאחר שיקול נוסף ובעקבות ידיעות שהגיעום לא יכול לאשר חתימת ההסכם התרבותי בסוף החודש כפי שהבטיח לשרת החוץ ולצור.[1] משוכנע כי ההסכם ייחתם כעבור חודשיים-שלושה.

292

1. ראה מס' 288.

להלן הוסיף סיידו הנמקתו:

א) חוששים לתגובה מצרית שיסרבו להרשות פתיחת בתי־הספר הצרפתיים אם ייוודע להם על חתימת ההסכם. לבעיית בתי־הספר הצרפתיים ולמקומה של תרבות צרפת במצרים, סוריה ולבנון חשיבות גדולה בעיניהם. ההסדר שנחתם בציריך[2] נתקל בהתנגדות של חלק מדעת הציבור בצרפת וכל עיקרו עניין בתי־הספר שרק בגללם בלעו את הגלולה. אם לא יבוצע חלק זה של ההסדר, ייפגע קשות מעמדה התרבותי של צרפת בכל ארצות המזרח התיכון.

ב) במשא־ומתן עם מצרים, נתקלים בקשיים והאינפורמציה שהגיעה אליהם לאחרונה נותנת מקום לדאגה. על כן, רוצים להימנע מלהערים קשיים עד למועד פתיחת בתי־הספר באוקטובר.

ג) לאחר שייפתחו בתי־הספר, בטוח סיידו כי יחתמו ההסכם עמנו. למצרים יהיה קשה לאחר מעשה לאיים בסגירתם מחדש.

ד) בהתייעצות עם האמריקנים והאנגלים, סוכם כי למען המערב כולו חשובה השפעתה התרבותית של צרפת בארצות המזרח התיכון, ואם יצליחו לבצר מעמדם, זה הרי יהיה הדבר לטובת המערב כולו וישראל שהיא חלק ממנו.

ה) מדבר עמנו גלויות, הואיל ויודע הידידות השורה בין הארצות ויכול לבקש מאתנו התחשבות בנימוקיהם, אם כי ברור לו כי הדבר יגרום לנו למפח־נפש.

ו) מבקש שנשתדל למנוע תגובות ציבוריות העלולות להטיל צלן על היחסים הקיימים שהם כמעט יחסי בני־ברית.

ז) כשלעצמו בטוח שבאמצע אוקטובר או תחילת נובמבר, ייחתם ההסכם התרבותי.

תגובתי לדבריו:

א) יחסי הידידות שבין ישראל וצרפת הן בשבילנו נכס יקר ביותר ולא אנו שנפגע בו, אך במשטרנו העיתונות חופשית ואם ייוודע לה על דחיית חתימת ההסכם וסיבותיו, לא תהיה אפשרות למנוע פרסום. הבטחתי כי מצדנו לא נמסור דבר לעיתונות ולא נעודד פרסום.

ב) דווקא בשל יחסי הידידות הקיימים, היינו רשאים לצפות שההסכם שהוא לטובת שני הצדדים, ייחתם כדי להקנות לשפה ולתרבות הצרפתית בארץ את המעמד שהן ראויות לו ושיהווה בסיס מוצק להידוק הקשרים שבינינו.

ג) קשה לפרש דחיית החתימה אחרת מאשר כניעה ללחץ ערבי וכיצד נהיה בטוחים שבחודש אוקטובר לא יאיים נאסר בסגירת בתי־הספר הצרפתיים או ביצירת קשרים אחרים אם ייחתם ההסכם עמנו, והן ייתכן כי גם אז תהיה התגובה דומה.

ד) גם אנו וגם הם למדנו מהניסיון שאין ברכה במדיניות הפיוס, ומסוכנת תהיה

2. ב־22 באוגוסט 1958 נחתם בציריך הסכם בין מצרים לצרפת המסדיר את היחסים הכלכליים, הפיננסיים והתרבותיים בין שתי המדינות, לאחר שהושעו בעקבות פלישת צרפת למצרים בנובמבר 1956. בין היתר נקבע כי מוסדות התרבות של צרפת במצרים, שנסגרו בזמן משבר סואץ, ייפתחו מחדש, ובכלל זה בתי ספר תיכוניים בקהיר ובכמה ערים נוספות והמכון הארכיאולוגי הצרפתי בקהיר.

האשליה שסגידה בפני דרישות נאסר תקנה למערב את האחיזה שהוא מבקש בארצות ערב. להפך, ככל שייכנעו לו, תגדלנה דרישותיו.

ה) אי־חתימת ההסכם התרבותי תפגע קשה בפעולה הנעשית בארץ להפצת הלשון הצרפתית ותרבותה אשר להן בסיס ועתיד בארץ. לקחנו על עצמנו התחייבויות קשות בהסכם וציפינו להיענות דומה מצדם.

הבטחתי כי אמסור הדבר לידיעתה של שרת החוץ[3] ולמשרד בארץ ונודיע לו תגובותינו. סיידו חזר בהדגשה כי איננו מניח לרגע אחד, שאם נאסר ינסה לעכב את חתימת ההסכם באיום על בתי־הספר הצרפתיים לאחר שייפתחו, תיכנע ממשלת צרפת לסחיטה. המדובר הוא רק בדחייה שכוונתה לאפשר להם ליצור עובדה קיימת עם פתיחת בתי־הספר במצרים. קטריבס הציע שלפחות יאפשרו, לפני צאתו של צור, חתימת ההסכם בראשי תיבות ללא פרסום כלשהו בעיתונות. סיידו הבטיח להעביר ההצעה לשר החוץ שלו ולהודיעני היום או מחר בנדון.[4]

מסרתי על הנ״ל לשרת החוץ. תשובתה: שנפסיק ללחוץ על הצרפתים בעניין ההסכם ונחכה עד שהם יפנו אלינו. עם זאת, נודיע להם כי הדחייה אינה מאפשרת לנו הצעדים שחשבנו לנקוט לקראת שנת הלימודים החדשה ושכוונתם היתה להקל ולהרחיב הוראת השפה הצרפתית.

שניאורסון

3. שרת החוץ שהתה אותה עת בפאריס לצורך פגישה עם קיסר אתיופיה (שלא יצאה אל הפועל בסופו של דבר — ראה מס׳ 293).

4. בפגישת שרת החוץ עם ז׳וקס, המזכיר הכללי של משרד החוץ הצרפתי, ב־23 ביולי, נמסר לה כי בשל העניין שהם מייחסים להסכם החליטו לאשרו בראשי תיבות ב־25 ביולי, אך מבקשים להימנע מפרסום. (ראה מברקי שניאורסון, שפ/149, שפ/169, 23 ו־27 ביולי, 130.09/2349/4.)

293

מ׳ שניאורסון אל ו׳ איתן
M. Shneerson to W. Eytan

מקור: 130.15/3753/4

פאריס, י״ח בתמוז תשי״ט
24 ביולי 1959

א י ש י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

הנדון: מ ב ר ק ל123[1]

רצוני להשיב על שאלתך משום מה התנגדו הצרפתים לקיום הפגישה בשטחם. דברי הם בגדר השערה שכן אנשי שיחי ברציף [משרד החוץ הצרפתי] לא יגלו לי סיבת התנגדותם. אף־על־פי כן, חושבני כי הנחותי נכונות.

א) עלינו להתרגל לחשוב על צרפת ומשטרה במושגים שונים מאלה שהיו נקוטים בידינו בימי הרפובליקה הרביעית. ימי דה גול אינם ימי גי מולה ובורז׳ס מונורי. גושפנקה וטקס מלכותיים הם מסימניו של המשטר. קיסר חבש היה אורחו האישי של הנשיא ואין זה מתיישב עם הפרוטוקול ששר חוץ של מדינה אחרת ייפגש עם האורח המכובד בטריטוריה צרפתית שלא ברשות וביזמת המארח. הרי אין המדובר באדם המתאכסן בבית פרטי או במלון. ארמונות הנשיא והמדינה הם שהועמדו לרשותו של היילה סילאסי, וסבייו — בדברו עמי — הדגיש כי אין זה מתקבל על דעתם שהפגישה תתקיים באחד מארמונות אלה.

אל לנו לשכוח שעד הגיעו של הקיסר לפאריס לא שמעו הצרפתים דבר מהחבשים עצמם על רצון הקיסר לראות את שרת החוץ ולשוחח עמה. שמעו על כך רק מאתנו ולא קיבלו אישור לדבר מן האורח או ממלוויו הרשמיים. אילו היו החבשים פונים אליהם בנדון עת הוכנה תכנית ביקורו של הקיסר, קרוב לוודאי שהיו נענים באדיבות לבקשת אורחם. אך הואיל ולא כך היו הדברים, קשה להאשימם בחוסר אדיבות כלפי הקיסר.

ב) חושבני כי לצדו של הנימוק הפרוטוקולרי היתה גם סיבה אחרת לסירובם. למרות היותם משוכנעים בשיתוף האינטרסים הקיים בינינו לבינם בכל הנוגע לים האדום ולאזור שמסביבו, לא היו הצרפתים מעוניינים ליצור את הרושם שמשהו ״מתבשל״ בינינו לבין החבשים בחסות צרפתית. אילו היה דבר הפגישה מתפרסם בעיתונות, ודאי שהיו ניתנים פירושים מסוג זה. ייתכן מאוד כי חששות אלו מוגזמים וחסרי טעם, אך העובדה במקומה עומדת. ושוב, אותו סבייו, כאשר הסביר לי את עמדתם, חזר כמה פעמים על כך שאין להם התנגדות כלשהי לעצם הפגישה

293
1. במברק זה כתב איתן כי איננו מבין מדוע התנגדו הצרפתים כי הפגישה בין קיסר אתיופיה וגולדה מאיר תתקיים בשטח צרפתי. (ראה איתן אל שניאורסון, ל/123, 24.7.1959, 130.15/3753/4.) על הפרשה ראה פרק טז.

ולהפך, נראה להם כי שיחה בין הקיסר לבין שרת החוץ רצויה, אך בתנאי שהדבר יהיה בין שני הצדדים המעוניינים במישרין, ולא על שטח צרפתי, דבר העלול לתת מקום לפירושים מיותרים. פגישה בין השניים באחת מהנציגויות היא res inter alios acta ואין לצרפתים להביע דעה עליה. אך לקיימה באחד מהארמונות הרשמיים בהם מתאכסן הקיסר, זהו עניין אחר. אי־אפשר יהיה למנוע פירוש כאילו גם צרפת מעורבת בפגישה.

איני בא להצדיק עמדה זו ואליבא דלי איני סבור כי יש בה חכמה מדינית יתרה, אך מכיוון שנתבקשתי על־ידך להסביר מדוע פעלו הצרפתים כפי שפעלו, הריני מוסר לך את הדברים כהווייתם.

ג) לאחר שהפגישה נתבטלה במסיבות הידועות לך, ביקרתי אצל סבייו וסיפרתי לו העובדות שהביאו לביטולה. אמר לי כי לא ידעו כלל על כוונת הקיסר לראות את שרת החוץ בארמון הקיץ ב־Rambouillet. כנראה שהחשש שמא היילה סילאסי ידבר על כך עם דה גול לא נתממש. מאידך, הוא סיפר לי כי בארוחת־הערב בארמון Elysée אמר ז'וקס לשר החוץ החבשי[2] כי ידוע לו שהקיסר רוצה לפגוש את שרת החוץ של ישראל לשיחה. הנ"ל אישר לו הדבר. סבייו לא ידע פרטי השיחה, אך כנראה שהועלתה הצעה ששרת החוץ תבוא לארמון Elysée לאחר הארוחה. החבשים לא הודיעו לנו על כך. לעומת זאת, ביום בואה של השרה מסרו באמצעות המתווך כי הצרפתים הסכימו שהריאיון יתקיים ב־Palais d'Orsay בו שוכן הקיסר. על כך לא קיבלנו הודעה מהצרפתים. לכשהסברתי לסבייו תגובתה והחלטתה של שרת החוץ, אמר לי כי הם מודים לנו על שנקטנו דרך זו ופטרנו אותם על־ידי כך ממצב עדין ובלתי נעים.

ד) משנתבטלה תכנית הפגישה, פנה אלי שגריר חבש[3] פעמיים לשאול על מועדי שהותה של שרת החוץ בשווייצריה, שמא תהיה בכל זאת אפשרות לקיים השיחה שם. בין היתר העלה הצעה "מעשית ביותר", ששרת החוץ תסור לגרמניה בעת שהקיסר יימצא שם. איני צריך לומר לך מה היתה תשובתי. היום טילפן אלי שוב לחקור תכניותיה של שרת החוץ כדי שיוכל למסרן לקיסר ולשר החוץ החבשי. מילאתי את מבוקשו, אך סבורני כי סדר־יומו של היילה סילאסי אינו מתיישב עם לוח הזמנים של שרת החוץ.

ה) אין כוונתי להיכנס בבירור פרטי הפרשה. ברור כי האשמה רובצת על החבשים שנהגו בעניין בחוסר כישרון ותכליתיות, ומכאן הסידורים הלקויים. ואף־על־פי כן, נדמה לי כי גם אנו איננו פטורים לבדוק כיצד נקבעו ופעלו קשרינו. עם זאת חייב אני לומר כי משה ששון עשה כאן מלאכה נאה. המסכן התרוצץ מבריסל לפאריס וחזרה ברדיפה אחרי אותו איש קשר מפורסם, ועשה כל אשר ביכולתו על־מנת להוציא לפועל את הפגישה. אלמלא הוא, לא היינו יודעים בכלל היכן אנו עומדים בפרשה אומללה זו.

בברכה,

מ' שניאורסון

2. ילמה דרסה, שר החוץ של אתיופיה.
3. אקלה וורק אבטה וולד, שגריר אתיופיה בצרפת.

294

מ׳ שניאורסון אל מ׳ פישר
M. Shneerson to M. Fischer

מקור: 130.23/3121/4

פאריס, ג׳ בכסלו תש״ך
4 בדצמבר 1959

סודי

ההסכם התרבותי

רצוף בזה, אני מעביר אליך את טופס ההסכם התרבותי שנחתם ביום ב׳, 30 בנובמבר, ברציף [משרד החוץ הצרפתי].[1]

חושב אני כי אנו יכולים להתברך על סיומה של פרשה ממושכת זו. כידוע לך, לא חסרו ספקות בלבי — לאחר שיחותי הרבות עם אנשי משרד החוץ — לגבי המועד בו ייחתם סוף־סוף ההסכם. תירוצים לדחייה היו להם למכביר — פעם בתי־הספר במצרים,[2] ולאחר שנפתחו אלה, צץ פתאום עניין הפקולטה בביירות;[3] ובאחת השיחות היה גם רמז שיקל עליהם לחתום על ההסכם לאחר שיוסדרו היחסים עם מצרים. אף־על־פי כן, היה ברור שלאחר הבטחתו החד־משמעית של קוב [דה מירוויל] לשרת החוץ ולאחר שחתמו בשעתו על המסמך בראשי־תיבות,[4] היתה זו רק שאלה של זמן. החשש היה שמא הדחיות החוזרות ונשנות תהפוכנה את העניין לבעיה פוליטית. אני נוטה לחשוב ששיקול זה היה גם לנגד עיניהם, וזו אחת הסיבות שבגללה הקדימו את מועד החתימה.

באחת מפגישותי עם סבייו, סיפר לי כי לאחר שיחתי עם Gillet נועצו השניים, וראש לשכת שר החוץ הביע דעה כי הואיל והדברים כבר הגיעו לידיעת הציבור וקוב נשאר נאמן להבטחתו, מוטב אולי שיחתמו על ההסכם בהקדם ויחסלו את הפרשה. גם סיידו וגם סבייו היו בדעה זו, אלא חיפשו הזדמנות נאותה לכך. נראה היה להם שהוויכוח בשאלת אלג׳יריה באו״ם, שיגרור דין־ודברים עם מדינות ערב, הוא הזמן הנוח ביותר. לזאת יש להוסיף כמה נימוקים נוספים — לפי גרסת סבייו — והם: לאפשר ל־Bourdeillette[5] להתחיל את שירותו בישראל על רקע צעד ידידותי. שנית, לסיים את הפרשה לפני הגיעו של השגריר הישראלי החדש.

עיניך הרואות שיקולים שונים, אך העיקר שהגענו לסוף פסוק בשאלה הכאובה הזו של ההסכם התרבותי. ועכשיו תעמוד, כמובן, הבעיה להכניס תוכן ריאלי בתוך המסגרת הפורמאלית.

294

1. נוסח ההסכם, בעברית ובצרפתית, בתיק 130.23/3121/4.
2. ראה מס׳ 288 ר־292.
3. צרפת עמדה לפתוח פקולטה למשפטים באוניברסיטה בבירות.
4. ראה מס׳ 288.
5. ז׳אן בורדייט, שגריר צרפת בישראל, מדצמבר 1959.

בשעתו הודעתי לך כי סיידו חשב על פרסום הודעה משותפת, אך לכשהעליתי עמו עניין זה בתום טקס החתימה, שינה טעמו ואמר כי הצרפתים יפרסמו הודעה משלהם, ימסרו לנו הנוסח ואנו נוכל לפרסם הודעה משלנו. על חתימת ההסכם נמסר ברדיו ובטלוויזיה וכן בעיתונות. אך ברור היה כי אין כוונתם להקים רעש סביב ההסכם. נמנעו מכל נימה פוליטית בהודעתם והדגישו כי זה אחד מ־35 הסכמי התרבות שצרפת קשורה בהם עם ארצות אמריקה הלטינית, אירופה והמזרח התיכון.

[.....][6]

בברכה,

מ׳ שניאורסון

295

מ׳ שניאורסון אל משרד החוץ
M. Shneerson to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/952

נוסח נכנס: 130.09/2349/4

פאריס, 6 בדצמבר 1959

סודי ביותר-בהול

לשלי שפ/951; מנכ״ל, יחיל, פישר.[1]

זה עתה טילפן אלי Argod ואמר שאמש, עם שובו של קוב [דה מירוויל] מהאג, ביקשו אישור להוראות שעמדו לשלוח ל־Berard כפי שנמסרו לי בשיחה. לאחר שיקול, החליט קוב לשנות ההוראות.

6. שתי פסקאות, שעניינן היחסים בין שגרירות ישראל וכתבי העיתונות הישראלית בפאריס, לא הודפסו כאן.

295

1. במברק זה (שניאורסון אל משרד החוץ, 5.12.1959, 130.15/3753/4) הגיב שניאורסון למברק משרד החוץ (חוז״ם 32, 3.12.1959, 130.09/2378/2) שמסר כי האמריקאים מתכננים להעלות תיקון להצעת ההחלטה על המשך פעילותה של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו״ם, המחייה את ועדת הפיוס לארץ־ישראל ומטיל עליה לבחון אפשרות ביצוע הסעיף (מס׳ 11) בהחלטת העצרת הכללית משנת 1948 בעניין הפליטים. (על הפרשה ראה פרק ה). השגרירות התבקשה לפנות למשרד החוץ בבקשה להפעיל לחץ על האמריקאים כדי להניא אותם מצעד זה. כשפנה שניאורסון למשרד החוץ נאמר לו כי גם לדעתם הפסקה שמוצעת על־ידי האמריקאים מיותרת ומזיקה, אך הם נחרצים בדעתם. אם תתקיים הצבעה נפרדת על פסקה זאת תימנע צרפת ותסביר כי בנסיבות החדשות החלטת 1948 איננה יעילה, ולא תקל על בעיית הפליטים. אם ההצבעה תהיה על ההצעה בכללותה — יצביעו הצרפתים בעד, אך יאמרו כי הם מסתייגים מהפסקה.

א) חושבים הצבעה נפרדת על הפסקה כדבר מזיק. לפי הטיעון שנמסר לי, ועל כן, אם תתקיים הצבעה נפרדת, יצביעו בעד הפסקה.

ב) אם לא תהיה הצבעה נפרדת יצביעו בעד ההצעה המלאה כולל הפסקה, ונציגם לא, חוזר לא, יביע הסתייגות למשפט המתייחס להחלטת 1948.

ממשיכים לטעון כי ההתייחסות לסעיף 11 של ההחלטה הנ"ל אינה מעשית ואינה בת־ביצוע. אך הצבעה נגד פסקה או הסתייגות מפורשת מצדם לגביה רק תרכז עליה תשומת־לב ותקנה לה חשיבות שאין לה למעשה. שנית, כחברי הפייסת [ועדת הפיוס], אינם יכולים להימנע או לצאת יחידים בגלוי נגד הפסקה שכן צעד שכזה מצדם יעמיד[ם] במצב בלתי־אפשרי בפייסת לכשתחודש. חזרתי על כל טענותינו, אך ארגו הסביר כי החלטת קוב היא סופית והוראות בנידון נשלחו לבראר. אנא הוראותיכם המידיות. שימו נא לב כי לאור פגרת יום א׳ ספק רב אם אוכל לראות את קוב. העבירו נא לניו יורק.

שניאורסון

296

ח׳ יחיל אל שגרירות ישראל בפאריס
Ch. Yahil to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/846

נוסח יוצא: 130.09/2349/5

ירושלים, 6 בדצמבר 1959

ס ו ד י ב י ו ת ר - מ י ד י

שניאורסון; שלך 951, 952.[1]

מבינים כי אין עוד לשנות החלטת הצרפתים.

מציע כי תביע אכזבתנו והתמרמרותנו. עמדנו לצדה של צרפת בעצרת ללא הסתייגות בכל השאלות על אף סיכון מעמדנו באפריקה בעקבות עמדה זו והנה, בשאלה היחידה בה יש לנו עניין חיוני, מתעלמים לחלוטין מבקשתנו אף־על־פי שיודעים אווילות ההחלטה וחוסר המעשיות שבה.[2] הודענו לניו יורק.

יחיל

296

1. ראה מס׳ 295.
2. הצעת ההחלטה בעניין סוכנות הסעד והתעסוקה, כולל הפסקה בעניין ועדת הפיוס, התקבלה בעצרת הכללית ב־9 בדצמבר 1959. 80 מדינות הצביעו בעד, ורק ישראל נמנעה — ראה מס׳ 152 (נספח ב).

297

שרת החוץ אל מ' שניאורסון (פאריס)
G. Meir to M. Shneerson (Paris)

העתק: 130.02/4321/7

ירושלים, י"ג בכסלו תש"ך
14 בדצמבר 1959

ס ו ד י ב י ו ת ר

ביום ד' 9.12.[19]59, בא אלי השגריר הצרפתי החדש[1] לשם הגשת העתק כתב האמנתו. בשיחה זאת נאמרו על־ידו שני דברים שברצוני למסור לך עליהם:

א) הנשיא דה גול ביקש להעביר לי באמצעותו את ההודעה שזכורה לו שיחתנו[2] וברצונו להבטיחנו כי המדיניות של צרפת כלפינו שרירה וקיימת וכי עלינו לדעת כי ברגע של סכנה לישראל, תהיה צרפת לצדנו.

ב) הוא לא קיבל שום הוראה להעלות את עניין קייזר־פרייזר והוא עושה זאת לפי יזמתו בלבד. הוא התפלא מאוד לשמוע על מה שנאמר לך על־ידי מנהל לשכת שר החוץ והוא סבור שאין הדברים משקפים את דעת הממשלה הצרפתית.[3]

ברצוני לציין כי השגריר מראה רצון רב ללכת בעקבות ז'ילבר.

בברכה,

297

1. ז'אן בורדייט, שגריר צרפת בישראל מדצמבר 1959.
2. ראה מס' 277.
3. ז'ייה, ראש לשכת שר החוץ קוב דה מירוויל אמר לשניאורסון בשם השר כי בדעת אילין, מנהל קייזר פרייזר, לתבוע מחברת "רנו" פיצויים בסך מיליארד פרנקים וחצי, והוא עומד לפנות לערכאות. הדי משפט כזה עלולים להעכיר את האווירה ויש חשש שתהיה להם השפעה על היחסים שבין שתי המדינות, בעיקר בשטח הכלכלי־מסחרי. לפיכך סבורים הצרפתים שיש לחפש דרך לפשרה, ולהשפיע על אילין לא לתבוע. (ראה שניאורסון אל שרת החוץ, 947, 4.12.1959, 130.09/2349/4) מאיר הגיבה כי "לא מובן איך ניתן לדרוש מאתנו להתערב אצל חברה פרטית בלתי תלויה בו בזמן שממשלת צרפת טוענה לפנינו שאין לה אפשרות להתערב בענייני חברה ממלכתית." (ראה מאיר אל השגרירות בפאריס, ל/855, 7.12.1959, 130.09/2349/5).

פרק י
יחסי ישראל-בריטניה הגדולה ואירלנד
Israel's Relations with Great Britain and Ireland

298
ג' מאיר אל א' אילת (לונדון)
G. Meir to E. Elath (London)

העתק: 130.02/4321/6

ירושלים, כ"ד בטבת תשי"ח
16 בינואר 1958

סודי ביותר

רק היום הנני יכולה להשיב על מכתבך מ־3.12.57.[1] קלחת המשבר הקואליציוני וכן שאיפתי להביא כמה מההצעות שאתה מעלה במכתבך לכלל דיון וסיכום במשרד הן שגרמו לדחייה.

אני מקווה שלא פירשת את שתיקתי כאי־החשבה מספקת של פעולתנו בבריטניה. אני רוצה לומר בצורה הברורה ביותר שלמרות אכזבותינו המתמידות שהן לחם חוקנו מממשלת בריטניה לא אבד לנו חוש הפרופורציה, חשיבותה הגדולה של בריטניה בזירה הבין־לאומית עומדת לנגד עינינו באורח מתמיד ומציגה לנו אתגר (challenge) בלתי פוסק — כיצד בכל זאת להביא לשינוי־מה ושיפור ביחסה של ממשלת מדינה גדולה זו אלינו. לא אחדש דבר אם אומר שמבחינה פסיכולוגית, יש לנו מעין תסביך ביחסינו עם בריטניה. מצד אחד, אהדה והערכה, הגובלת עם יראת כבוד, מצד שני, חשדנות ואף איבה. שורשי יחס מסובך זה נעוצים בהיסטוריה המאפיינת את היחסים בינינו לבריטים, ומאורעות השנים האחרונות לא הצדיקו, לצערנו, שינוי יסודי של היחס. דומתני שפרט לירח דבש קצר — שגולת הכותרת שלו השיחות שהתנהלו ב־1951[2] — היו היחסים המדיניים בסימן של ביש־מזל.

אני מסכימה עם ניתוחך את תכלית פעולתנו בבריטניה. המשימות הן חשובות

298

1. במכתב זה (בתיק 130.23/3098/5II) כתב אילת כי בשיחות עם כמה אנשים במשרד החוץ הישראלי נאמר לו כי לנוכח יחסה העוין של בריטניה לישראל אין טעם להקדיש לשגרירות ישראל בלונדון את אותה תשומת־הלב שראויות לה השגרירויות בוואשינגטון ובפאריס. אילת ציין שאין לזלזל ביחסים בין בריטניה וישראל ואין להקל ראש בפעולות ישראל בבריטניה, או לצמצמן, ומכאן שאין להחליש את השגרירות בלונדון אלא לחזקה ככל האפשר.
2. הכוונה לשיחות שניהל מפקד הכוחות הבריטיים במזרח התיכון, הגנרל רוברטסון, עם בן־גוריון בפברואר 1951 שבמהלכן דובר על שילוב ישראל בהגנת המזרח התיכון ובן־גוריון אף אמר שיש לכונן את יחסי ישראל-בריטניה בעתות חירום על מתכונת היחסים בין בריטניה עם אוסטרליה וניו זילנד. (ראה כרך 6, מס' 68 ר־72.)

ושקידתכם על ביצוען היא מלאכה חיונית מאוד. אתה מציין בצדק רב את התועלת שיש בטיפוח דעת־קהל ידידותית לנו בבריטניה. ואפילו אם הדבר כך רק מפני שיש לאל ידה של דעת־קהל אוהדת להכביד על ביצוע מזימות שונות המתרקמות מדי פעם בפעם על־ידי גורמי שלטון עוינים לנו — דיינו.

בהקשר זה רצוני לברך, כפי שעשיתי זאת כבר בוועדת חוץ וביטחון, את השגרירות על פעולתה הנמרצת נגד האפשרות של החייאת תכנית גילדהול[3] ועל הצלחתה להרתיע את אלה שביקשו לפעול במרץ למענה.

לא מן הנמנע שהכרח זה לזנוח את חידוש היזמה לימד את חסידיה שאל להם להבא להניח שדי בהעלאת רעיון גילדהול אצל ממשלות המעוניינות ביישוב הסכסוך בין ישראל לערבים, והכול יהיה שפיר ופשוט. אם למדו זאת, הרי למדו לקח חשוב שעלול אולי לשמש לנו נקודת מוצא לניסיון מחודש להגיע לכלל שיפור אווירה ביחסים המדיניים הרשמיים, אמנם מי כמוך יודע שהם עוד לא אמרו נואש.

ועתה ברצוני לשאול דעתך על שתי הבעיות הבאות:

א) האם ניתן להגביר עוד יותר את המאמצים לקבלת ידיעות — במובן הרחב — בלונדון על עניינים הנוגעים לנו? כוונתי לאו דווקא לעניינים שבינינו לבריטים או אפילו לעניינים שבין בריטניה למדינות ערב. כוונתי למשל לידיעות על נושאים אפרו־אסיאניים. אני מניחה שעל ועידת הסולידריות האפרו־אסיאנית בקהיר[4] ניתן היה ללמוד בעוד מועד דברים מועילים לנו בלונדון. נושאים מסוג זה אינם חסרים.

ב) לונדון היא מקום נוח לקשירת קשרים ופיתוחם לגבי מדינות ושטחים אפרו־אסיאניים. הרי היא משמשת כמרכז למדינות חבר־העמים הבריטי וכאכסניה ומקום תורה לרבבות סטודנטים מכל רחבי אסיה ואפריקה, וכמובן גם ממדינות ערב. פועלים בה עשרות ואולי מאות אגודות בעלות גוון וצבע מכל סוג. מה לפי דעתך יש לעשות על־מנת להגביר פעולותינו בשטח זה?

הייתי מודה לך אילו חיווית דעתך, אם ניתן לטפל במשימות אלה במסגרת הארגונית הנוכחית של השגרירות, שהרי, לצערי, לא נוכל בשלב זה להקדיש יותר אמצעים ללונדון או לנציגויות קיימות אחרות.[5]

[.....][6]

בברכה,

3. ב־9 בנובמבר 1955, בנאום בעיריית לונדון רבתי ("גילדהול") אמר ראש ממשלת בריטניה דאז, אנתוני אידן, כי אם יושג הסכם על הגבולות בין ישראל לשכנותיה, בריטניה, והוא סבור שגם ארצות־הברית ומעצמות אחרות, יהיו מוכנות לתת ערבויות פורמליות לשני הצדדים. על מנת להשיג שלום יש למצוא פשרה בין מדינות ערב, הדוגלות בגבולות החלטת החלוקה מ־1947 ובין ישראל הדבקה בגבולותיה הנוכחיים. ממשלת בריטניה והוא עצמו יהיו מוכנים להגיש את שירותיהם בעניין זה.
בתגובה הכריז בן־גוריון בנאום בכנסת ב־15 בנובמבר 1955 כי הצעתו של אידן על קיצוץ גבולותיה של ישראל חסרה כל בסיס חוקי או מוסרי ואין להעלותה על הדעת, ובמקום לקרב לבבות היא תעודד ותחריף את התוקפנות של המדינות הערביות ותרחיק את סיכויי השלום במזרח התיכון. (ראה **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XIX, עמ' 1325.)
4. הוועידה התכנסה בין 25 בדצמבר 1957 ו־1 בינואר 1958 בדרג לא ממשלתי. בהחלטותיה הוגדרה ישראל כ"בסיס האימפריאליזם" — ראה גם מס' 340, והערה 5 שם.
5. לא נמצאה תשובה למכתב זה.
6. מספר פסקאות, שעוסקות בענייני מינהלה, לא הודפסו כאן.

299

א׳ אילת אל שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the Minister of Foreign Affairs and the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/661

נוסח נכנס: 130.09/2322/2

לונדון, 21 בינואר 1958

סודי, אישי

בשיחה פרטית בשעת ארוחה בביתנו[1] העיר הייטר ש״נראה לו שהאווירה ביחסינו שופרה בזמן האחרון״. עניתי שעמדתנו התקיפה בעקבות ההסבר שקיבלתי מהמזכיר[2] והמנכ״ל[3] על מדיניותם הנשענת על ״גילדהול״ לא היתה סתם לשם התנצחות אלא במגמה להגיע להבנה נאמנה יותר בינינו על יסוד אינטרסים משותפים הקיימים לדעתנו בין ישראל ובריטניה, ואשר הפוראופ [משרד החוץ הבריטי] התעלם מהם בעקשנות במשך כל השנים. הייטר השיב שלא פקפקו בנכונות ביקורתנו[4] אך לדעתו הגזמנו ולא צדקנו במסקנותינו מהדברים שאמרו לי המזכיר והמנכ״ל. ידוע לו ש[ב]תגובת העיתונות הישראלית לידיעות שפורסמו על חידושה כביכול של תכנית גילדהול בלטה נימה אנטי־בריטית. הדגשתי הרקע המסובך והמעורב של יחסינו הכרוכים בזיכרונות מרים מהעבר מכאן, ויחס כבוד ואהדה לאנגליה ולנכסיה הרוחניים והחברתיים מכאן. אמרתי שבידיהם להכריע

299

1. היתה זאת שיחתו השנייה של אילת עם הייטר בינואר 1958. בשיחה הראשונה, שהתקיימה ב־7 בינואר, אמר אילת כי אם ינסו הבריטים לקדם בוועידת ברית בגדאד (שעמדה להתכנס בסוף ינואר באנקרה) את עמדתם בעניין תכנית גילדהול, לא רק שירחיבו בזה את התהום שנוצרה בין בריטניה לישראל מאז פרסום התכנית, אלא שיגרמו בכך נזק רציני ליציבות הכללית באזור. הייטר השיב שאין להם כל תכנית מעשית לפתרון בעיית היחסים בין ישראל לערבים, ולא יציעו דבר בוועידה. רק ״מטורף״ יעלה על דעתו הטלת תכנית גילדהול על ישראל בכוח. (ראה אילת אל משרד החוץ, ל/614, 7.1.1958, 130.09/2322/2.)
2. מוסב על שיחת אילת עם סלווין לויד ב־10 בדצמבר 1957. מדברי איש־שיחו הסיק אילת כי בנאום גילדהול התכוון אידן לתיקוני גבול בין ישראל למדינות ערב ולא לוויתורים חד־צדדיים מצדה של ישראל, אולם כששאל את לויד אם הוא רשאי להודיע על כך לממשלתו, נראה השר כמהסס, ולבסוף נמנע מלהשיב דבר. (ראה מברק אילת אל משרד החוץ, ל/527, 10.12.1957, 130.09/2321/8.)
3. מוסב על שיחת אילת עם מנכ״ל משרד החוץ הבריטי, סיר פרדריק הויאר מילאר, ב־6 בדצמבר 1957. המנכ״ל אמר כי עמדת בריטניה בנושא יחסי ישראל–ערב הוגדרה בשעתו על־ידי אידן בנאום גילדהול, ומדיניותה עדיין נשענת על הנאמר באותו מעמד. (ראה מברק אילת אל משרד החוץ, ל/520, 6.12.1957, 130.09/2321/8.)
4. בשיחת לויד–אילת (ראה הערה 2 לעיל), העביר אילת מסר משרת החוץ כי ״ללא הפסק שומעים אנו ממבקרים שונים הבאים לארץ כאילו תכנית גילדהול עדיין קיימת. בממשלה יש חרדה רבה.״ (ראה מברק לשכת השר אל השגרירות בלונדון, ד/572, 28.11.1957, 130.09/2321/5.) בראשית השיחה אמר אילת כי על בריטניה לדעת כי לשם הגשמת תכנית גילדהול יהיה צורך להשתמש בכוח נגד ישראל.

באלו אפיקים יתפתחו יחסינו בעתיד. הייטר ענה שמבין, אך גם אנו חייבים לתרום לשמירת שיווי המאזן. הסכמתי לדבריו. כאן חילק לי שבח אישי על התרומה שתרמתי להידוק יחסינו עם כל חלקי הציבור שלהם והוסיף ששמח לשמוע שגם ראנדל הולך בדרך זו אצלנו.

משיחה זו הנני למד:

א) עמדתנו התקיפה לבד משהגדירה ברורות יחסינו למדיניותם הנשענת על גילדהול וחיבלה לא מעט במזימותיהם המעשיות בנידון, עוררה מצדם מאמצים להשקיטנו באמצעי פיוס שונים — בעיקר בעל־פה, אולם גם בשחרור הפריטים.[5] שיחות האדו–שק האחרונות[6] מציינות אותה מגמה.

ב) עם זאת, אסור לדעתי להגזים במשמעותה הממשית של מגמה זו וכל עוד קיימת תכנית גילדהול שומה עלינו לפרש יחסם הנוכחי כטכסיס שמטרתו העיקרית למנוע ריכוז זעמנו על בריטניה. אם כי ביקורתנו נגדם מועילה לפוראוף בזירה הערבית, הרי בבריטניה עצמה מעורר הדבר תגובה שלילית בעיתונות ובחלקים רבים של הציבור, כולל רבים במפלגת השמרנים והתומכים בה, נגד הממשלה ומדיניותה כלפינו. מבחינה זו היה ערך רב לתמיכה בעמדתנו שהשגנוה גם הפעם מצד ה"טיימס", ה"טלגראף" והשבועונים הקרובים לחוגים הרשמיים. בה במידה שתתקרבנה הבחירות כאן תהיה עמדת הממשלה זהירה יותר. ואם כי למצביעים היהודים אין אותו הערך כמו בארצות־הברית, הרי גם כאן אין מזלזלים בהם. במיוחד בגלל המספר הניכר של חברי פרלמנט יהודים אשר כמעט ללא יוצא מן הכלל אוהדים לישראל.

ג) לא יהיה נבון מצדנו לנקוט בשיטות של מדיניות שלילית בלבד, ולהסתפק בניצחונות מסוגם של "הוצאת עזים" גרידא. בין שנצליח בדבר ובין שניכשל, חשוב לדעתי שנגיש לבריטניה כמה הצעות מעשיות להידוק יחסינו, הן כדי לבחון כנות דבריהם והן כדי להפגין כוונותינו החיוביות. כדאי לעשות ניסיון זה אולם ללא אשליות בדבר הסיכויים לשנות עקרונית מדיניותם הנשענת על גילדהול, אלה לא ישכחו בוודאי להפעיל שוב ברגע המתאים בעיניהם. מוטב שהצעותינו הראשונות תהיינה בשטח הכלכלה מאשר בשטח הצבאי או המדיני.

אילת

5. המדובר ב־3 מטוסי קרב ללוחמת לילה ובתותחים לסירות טורפדו — ראה מזכר עופר לקומיי, 24 בינואר 1958, 130.23/3098/15.

6. ראה, למשל, מברק שק אל משרד החוץ (ל/656, 20.1.1958, 130.09/2322/2), ובו דיווח כי שמע מהאדו שמתנהל ויכוח במשרד החוץ הבריטי אם כדאי להצביע בוועידת ברית בגדאד על תפקידה החיובי של ישראל בהגנת המזרח התיכון נגד ברית־המועצות. יש שסבורים שלא כדאי לעורר את הדבר בכנס עצמו אלא בשיחות אישיות עם הטורקים והעיראקים.

300

מ׳ עופר אל מ׳ קומיי (ג׳נבה)
M. Ofer to M. Comay (Geneva)

העתק: 130.23/3098/4

ירושלים, י״ד באדר תשי״ח
6 במארס 1958

סודי - אישי

ברצוני למסור לך בקצרה על עיקרי הדברים המעסיקים את מחלקת חבר־העמים הבריטי בזמן האחרון. אני מניח כי בימי הוויכוח המדיני, כולל המזרח התיכון, בבית־הנבחרים הבריטי עוד היית בלונדון ועמדת על העניין מקרוב. כמובן שדברי סלווין לויד לא מצאו חן בעינינו אך תבין בוודאי שלא באו לנו כהפתעה. מאידך, היתה מידה של שביעות רצון אצלנו מדברי גייטסקל ובוואן.[1]

מאז יצאת מלונדון לג׳נבה,[2] התנהלו כמה שיחות הן בלונדון הן כאן על האיחודים הערביים ובעיקר על עיראק־ירדן. אמנם לא הוטל על השגריר בלונדון לפנות בדרישות מסוימות ומפורטות אל הפוראוף [משרד החוץ הבריטי], דבר אשר הוטל על אבן לעשות בוואשינגטון ונעשה על־ידו בשיחתו האחרונה עם דאלס.[3] תוכנם של הדברים וודאי נמסר לך על־ידי אחרים. בעיקר היו אלה שאלות ודרישות שהוצגו בפני דאלס ואשר ביסוד היו דומות לטענותינו בספטמבר–אוקטובר 1956 כאשר עמדה על הפרק כניסת כוחות עיראקיים לירדן. בשיחות הנוכחיות עם הבריטים מביעים הם את דאגתם החמורה לשמירת השקט בגבולות ומדגישים שהם מצדם עושים את כל האפשר בבגדאד ובעמאן כדי להבטיח את השקט הזה. שגריריהם בשתי הבירות דיברו עם המלכים ועם ראשי השלטון ודיווחו ללונדון שאמנם ניתנו להם ההבטחות המבוקשות.

על טענותינו בדבר ההסתה האנטי־ישראלית המתנהלת בנאומים ובעיתונים הן בעמאן הן בבגדאד עונים הבריטים כי אלה מילים בלבד ללא כוונת מעשה והם פרי ההתחרות באיבה לישראל עם הרפובליקה הערבית המאוחדת.

300

1. בדיון בפרלמנט הבריטי ב־20 בפברואר 1958 התקיף בוואן את נאום גילדהול כמסית את הערבים ומונע התקדמות לקראת הסדר ביניהם ובין ישראל. הביא מדברי גייטסקל שמפלגת הלייבור שוללת הסדר המבוסס על ויתורי שטח מצדה של ישראל ותילחם במדיניות הממשלה המבוססת על נאום גילדהול. לויד, שהשיב בשם הממשלה, הכריז כי מתן ערובות לגבולותיה של ישראל היתה מעוררת התנגדות נחרצת בעולם הערבי נגד בריטניה. מסקנתו של אילת מהדיון היתה כי במדיניות בריטניה כלפי ישראל לא חל כל שינוי והיא נשענת על נאום גילדהול. (ראה מברק אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי, ל/827, 20.2.1958, 130.09/2322/3.)
2. קומיי יצא לג׳נבה לעמוד בראש משלחת ישראל לוועידה על משפט הים.
3. השיחה התקיימה ב־27 בפברואר 1958 — ראה מס׳ 189.

ביחס למעמד עיראק כלפי חוזה שביתת־הנשק נוטים הבריטים להציע בשיחות כי שאלה זו החשובה בעיניהם צריכה למצוא את פתרונה במסגרת האו״ם — על־ידי פעולת המזכ״ל בבגדאד ובעמאן.

מאחר ששרת החוץ בשיחתה עם ראנדל ערב יציאתה לחו״ל דרשה מהבריטים ברורות לא דברי הרגעה אלא פעולה ממשית למניעת מתיחות והבטחת השקט וכן אספקת ידיעות שוטפת על הנעשה סביב האיחוד העיראקי–ירדני, באו ומסרו לנו על פעולתם כנ״ל בעמאן ובבגדאד, וגילו נכונות לשתפנו בידיעות שבידיהם. האדו בלונדון התחיל להראות לשק מברקים שנתקבלו בפוראוף משגריריהם במדינות ערב. בחלקן אישרו הידיעות הכלולות בהם את הידוע לנו, בחלקן גם חידשו והוסיפו על הידוע לנו. החומר עצמו משתקף בפרסומי [מחלקת ה]חקר המגיעים ודאי אליך.

לפני כמה ימים ביקר בא־כוח חברת בתי־הזיקוק אצל שר האוצר כדי להודיעו שהם החליטו לחסל עסקיהם בארץ ולמכור את המפעל או לממשלת ישראל או לצד שלישי. כמו־כן קיים — כידוע לך — רצון .I.P.C למכור את מתקניהם בחיפה. לפניהם הצעת סוננבורן לקניית המתקנים בסך 5 מיליון דולר. עמדת האוצר היא שלא יסכים למכירת הנכסים לצד שלישי והוא רוצה לשלם פחות מסוננבורן. המשא־ומתן נמצא בקיפאון.

נמשך אפוא התהליך של יציאת החברות הבריטיות מן הארץ. ראנדל הצביע לאחרונה על כמה חברות קטנות יותר העומדות לפתוח בפעולה חדשה בארץ, אך חוששני שאין זה משנה את התהליך ביסודו.

ההחלטה על הישארות אילת בלונדון באה לכולנו כאן כהפתעה. הוא ממשיך להתריע בפני הסכנות הרבות האורבות לנו מצד המדיניות הבריטית. ודאי היו לך שיחות יסודיות אתו בזמן ביקורך בלונדון.

פרט מעניין שמסרו לנו עליו לאחרונה היתה שיחה שהתקיימה בין קרוסמן והרולד בילי, שבה טען האחרון כי לישראל ודאי לא צפויה יותר סכנה מהממשלה השמרנית מאשר מממשלת לייבור עתידה: בעוד שהשמרנים דוגלים בגילדהול ואינם מוכנים לעשות דבר להגשמתו — דוגלים בלייבור במתן ערובות לישראל ועלולים להפקיר את הבטחותיהם באשר אלה יפריעו להסדר המבוקש על־ידם בין מזרח למערב לגבי המזרח התיכון.

הקשר של מחלקת חבר־העמים הבריטי עם המנכ״ל הוא תקין והוא מקדיש תשומת־לב לענייננו.

אתמול הודיעו על נאומך בג׳נבה. יישר כוחך! יריבך שוקיירי רודף אותנו כצל לכל מקום.

קראנו את דו״חך על שיחתך עם מנינגהם־בולר. הידיעות שהתפרסמו על עמדת המשלחת הבריטית לגבי מפרץ אילת היו סותרות במקצת. האם הנך רואה צורך בפעולה בלונדון?

כל טוב, שלך,

מ׳ עופר

301

א׳ אילת אל ראש הממשלה[1]

E. Elath to the Prime Minister

מברק מוצפן ל/576

נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 11 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

להלן הערכת השיחות עם לויד על דעת שרת החוץ:[2]

1) הודיע חגיגית שבתנאים החדשים שבאזור לאחר נפילת המשטר הישן בעיראק נוצרו סיכויים לשיפור היחסים ולהבנה גדולה יותר בין ישראל ובריטניה. הציע יצירת אווירה של אמון הדדי.

2) פרשת גילדהול בטלה ונפתח פרק חדש. יימנעו מליזום הצעות לפתרון בעיית היחסים בין ישראל ושכנותיה.

3) בעניין הערובות העיר שמבין לגישתנו אך עליו להתייעץ עם דאלס.[3]

4) הפוראוף [משרד החוץ הבריטי] מאשר עקרונית רכש צוללות וחצאי־זחלים. עניין הסנטוריונים ויתר הסעיפים שביקשנו נמצאים בדיון. הדגיש שאין פירוש הדבר תשובה שלילית.[4]

5) המצב הנוכחי בקשר לטיסות משביע רצונם אך אם המצב בירדן יחמיר יצטרכו לעורר העניין מחדש.

בחילופי הדעות בין משרד החוץ ולויד נידונו בעיות ירדן, לבנון וסכנות נאסר לשלום באזור. בהערכת המצב לא נתגלו חילוקי דעות עקרוניים, ובקשר לנאסר היו הדעות זהות. הניגוד בלט בסיכויי המשטר החדש בעיראק להישאר עצמאי ולא ליפול בידי נאסר.

לויד יוצא הלילה לניו יורק. שרת החוץ ביקשה להודיע לאבן שיכין דאלס לשיחה עם לויד בעניין הערובות.

פרטים על השיחות במברק הבא.[5]

אילת

301

1. נשלח גם אל ר׳ איתן ומחלקת חבר־העמים הבריטי.
2. ג׳ מאיר קיימה ב־11 באוגוסט 1958 שתי שיחות עם עמיתה הבריטי לויד. רישום מלא של השיחה הראשונה בתיק 130.23/3098/5II. רישום השיחה השנייה, בענייני רכש, לא נמצא.
3. ראה מס׳ 302.
4. על מנת להמשיך בשיחות בנושא הרכש הגיע ללונדון ש׳ פרס. בשיחותיו סוכם שישראל תרכוש שתי צוללות ומספר של טנקי סנטוריון, 20 שמוכנים למכירה וכנראה עוד 35 שיינתנו בהשאלה. פרס ציין שהפעם הורגש מצדם של הבריטים מאמץ בולט להביא את ישראל על סיפוקה. (ראה מברקו אל הרמטכ״ל, ל/643, 28.8.1959, 130.09/2322/3.) עוד בעניין בקשות נשק של ישראל ראה מס׳ 51 והערה 2 שם.
5. מס׳ 302.

302

א׳ אילת אל ראש הממשלה[1]

E. Elath to the Prime Minister

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 12 באוגוסט 1958

סודי-לנמען בלבד-מידי

להלן פירוט נוסף בהמשך למברקנו 576;[2] ליברן ושק רשמו ודו״ח מלא בדואר הדיפלומטי.[3]

השיחות התנהלו בשתי ישיבות בהשתתפות שרת־החוץ, אילת, ליברן, שק — מצדנו. לויד, אורמסבי גור, הורייאר מילאר, האדו, לוגאן — מצדם.

השיחות החלו ב־11:30 בבוקר ונמשכו יחד עם ארוחת צהריים, עד [15:00].

א) שיתוף פעולה — לויד רואה מטרה ראשונה בסילוק הרגשת החשד ששררה ביחסינו בשנים האחרונות והתבטאה בעיקר מצדנו. מדיניות בריטניה ספגה מהלומות ואכזבות במזרח התיכון והאחרונה ביניהן היא עיראק, שם הצליחה כת זעומה לחסל משטר שהבריטים תלו בו תקוות רבות. בקונסטלציה החדשה צריך שיתוף־פעולה בין ישראל ובריטניה לתפוס מקום נכבד ותחילת הדרך היא יצירת אמון הדדי בעתיד. ייתכן כי בעניין זה או אחר לא נסכים בינינו אולם העיקר הוא כי ניוועץ בכל הבעיות.

ב) גבולות — בהעלותו בעצמו פרשת נאום גילדהול, ניסה לתרץ הצהרותיהם בפרלמנט בעבר בקשור בנאום זה כהבעת דעה כי על הצדדים להגיע לידי הסכם וחזר והכחיש כי היתה להם אי־פעם תכנית לכפות פתרון על שני הצדדים. הוסיף כי ידעו שלנורי [סעיד] לא היתה כוונה של ממש לנגוע בגבולות ישראל אולם היה עליו לשלם מס שפתיים ללאומנות הערבית בהצהרותיו הקיצוניות. אשר לבריטניה, גם מצבה היה קשה לאור קשריה עם מדינות ערביות ידידותיות. אולם כל זה שייך לעבר. מדיניות זו אינה בת־ביצוע יותר. נפתח פרק חדש ביחסי בריטניה וישראל.

לשאלה הישירה של שרת החוץ השיב לויד כי אין בדעת בריטניה ליטול כל יזמה שהיא לשינוי גבולותיה הקיימים של ישראל. אשר להסדר סופי בין ישראל ושכנותיה, ייתכן כי אומות העולם יצטרכו פעם לתת דעתן על פתרון הבעיה. ישנן מעלות בשיטת המשא־ומתן בנוסח טרייסט[ה]. אולם עקרונית מקבל לויד את דעת שרת החוץ כי אין לדבר על שום הסדר אלא בהסכמת שני הצדדים.

302

1. המברק נשלח גם ו׳ איתן ומחלקת חבר־העמים הבריטי במשרד החוץ ואל שגרירויות ישראל בוואשינגטון, פאריס ורומא.
2. מס׳ 301.
3. הדין־וחשבון בתיק 130.23/3098/5II.

ג) עתיד המזרח התיכון — לפי בקשת לויד תיארה שרת החוץ את גישתנו לשאלות האזור בצירוף מספר הצעות מעשיות לשיפור המצב. בתגובתו הדגיש לויד שבקשר לנאסר וכוונותיו you are preaching to the converted. אפשר עוד איך שהוא לחתום הסכמים שיקיימו אותם, אך אין לויד מאמין לאף מלה מדבריו של נאסר או הבטחותיו. הבעיה אפוא איך לעצור תוקפנות נאסר וחתירותיו. שאל אך לא ענה לשאלת עצמו ולא הציע הצעות.

ד) ערובות — שרת החוץ עמדה על הכרח בערובות מפורשות לכל מדינות האזור והדגישה החשיבות במניעת אי־הבנה שהיא בנדון. על כרושצ׳וב ונאסר לדעת: ״עד כאן — ולא יותר״. לויד הגיב כי תורה זו יפה לגבי מדינות נאט״ו, טורקיה וישראל. אולם אין היא פותרת בעיות המדינות החלשות והנחשלות כלוב, הפתוחות לחתירה והעלולות ליפול קרבן לנאסר גם בלי התקפה ישירה מבחוץ.

שרת החוץ השיבה כי יש להבטיח מדינות אלו נגד חתירה מבפנים בשתי דרכים: חיזוק משטרם ואיסור הסתה נאסרית ברדיו, הברחת נשק, חרם וכו׳. לויד הגיב בחיוב ואמר כי בדעת בריטניה להציע הקמת סוכנות או״ם מדווחת Reporting Agency אשר תרשום ותפיץ דברי תעמולה מעל גלי האתר ואז יסתבר אולי לעולם מהי מידת חתירותיו של נאסר. אשר לערובה לישראל ציין כי מבין לתביעתנו וייוועץ על כך עם דאלס.

ה) משקיפי או״ם באזור — לויד הסכים עם דעתה הביקורתית של שרת החוץ והוסיף על תיאוריה בקשר לאוזלת־ידם של המשקיפים במניעת חתירות, הברחות וכו׳. אוזלת־יד זו רעה כשלעצמה; אולם יתר־על־כן התגבר אצל לויד החשד כי נציגי או״ם אף מטעים ביודעין.

ו) הטיסות — לויד שמע הסברי שרת־החוץ ואמר כי אינו רוצה בניפוח הפרשה ומצטער על הפרסום המוגזם. חושב כי אפשר להגיע לידי הסכם on a working basis. הודה על העזרה שקיבלו מאתנו עד כה ואמר כי לפי שעה לא יוסיפו ללחוץ עלינו ויפנו רק במקרים דחופים ביותר. כאן העיר הויאר מילאר כי השאלה תלויה בזמן שהצבא הבריטי יישאר בירדן.

ז) נשק — נשלח מברק מפורט למשרד הביטחון.[4]

ח) בסיכום הודה לויד על הביקור וציין תועלתו ויעילותו הרבה. שרת־החוץ הזכירה שיחת ראש הממשלה עם ראנדל[5] והדגישה נכונותנו לחתור לקראת שיתוף כן ואמיתי. הוסכם על תוכן ההודעה הרשמית שנמסרה לפרסום.

אילת

4. ראה מס׳ 301 והערה 4 שם.
5. ראה 41.

303

א׳ אבן אל משרד החוץ

A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT958

נוסח נכנס: 130.09/2339/9

ניו יורק, 16 באוגוסט 1958

סודי-לנמען בלבד

קומיי.

שוחחתי עם לויד;[1] נכחו לוריא ורוז. מהשיחה אתי הלך לויד אל דאלס.

ה ע צ ר ת. הדגשתי רק שתי נקודות. ראשית, שהמערב לא ייכנע ללחץ הדורש פינוי מבוהל ונחפז. הסובייטים מנסים ליצור אגדה של גירוש המערב תחת איום סובייטי כפי שהפיצו לגבי פינוי סואץ. שנית, חשוב שהעצרת תאשר עקרון עצמאותן ושלמותן של המדינות.

ע ר ו ב ה. הרהרתי באוזניו בהרחבה על הנושא הזה. סיכמתי בדיוק מה אומרים לנו אייזנהאואר ודאלס על הנושא הזה הן בכתב והן בעל־פה. הסברתי מדוע אין אנו רואים את המצב הקיים כמשביע רצון;

א) דברים הנאמרים לנו בחדרי חדרים אין בכוחם להרתיע ברית־המועצות ונאסר.

ב) במה שנאמר לנו בכתב יש ערפול שצריך לעקור אותו.

ג) לעומת הטענה האמריקנית שישראל כבר מוגנת על־ידי הבטחות והתחייבויות, טענתי שאם זוהי המדיניות האמריקנית גובר עוד יותר תוקף טענתנו שיש להעניק צורה יותר ברורה וקולעת למדיניות זו.

בתגובתו התעניין לויד בעובדה שארצות־הברית מדברת על integrity של ישראל ולא רק independence. הרהר שאולי תמצא בריטניה הזדמנות קרובה לדבר על מושג זה בנאום או הודעה. אמר שיש לו רושם שהאמריקנים יכולים להרחיק לכת יותר ממה שהלכו רק אם יקבלו החלטה מפורשת של הקונגרס שתגדיר התחייבות לפעול גם במקרה של תוקפנות בלתי־קומוניסטית, שכן לגבי התקפה סובייטית ההתחייבות היא ברורה מאוד. אמרתי שקיימת לדעתי אפשרות שארצות־הברית, בהסתמך על מה שאמרה לנו בעל־פה ובכתב ובשותפות עם בני בריתה, תוכל להגדיר את מדיניותה הקיימת לשמירת עצמאות ישראל בצורה הרבה יותר ברורה וחד־משמעית. לויד הגיב שמה שאמרתי לו מאלף ויבדוק האפשרויות עם דאלס. הוסיף כי חשוב שלא נזלזל במידת ההתקדמות שכבר התקדמנו כי מעמדנו ביחסים עם המערב התחזק מאוד ועוד מתחזק. הנקודה שעניינה אותו במיוחד היתה

303

1. שר החוץ הבריטי בא לניו יורק על מנת להשתתף בדיוני מושב החירום של העצרת הכללית שדן במשבר במזרח התיכון.

הדגשתי שלא די בחילופי דברים בין ארצות־הברית וישראל שאינם מגיעים לאוזני נאסר וברית־המועצות.

נ ש ק. סיפרתי לו שבעצם הימים האלה נבדקת בקשתנו [ל]נשק מארצות־הברית. אנו דורשים גם נשק מסוים מארצות־הברית וגם עזרתה להקל עלינו כספית. ביקשתי שיודיע לדאלס ברורות שבריטניה נענית לבקשותינו הדחופות ומקווה שארצות־הברית תפעל גם היא כדי שתהיה אחריות מערבית יסודית ורחבה לחיזוק ישראל.

הגיב שיביע לדאלס אהדה לעקרון חיזוק ישראל. העמדה הבריטית היא שמשרד החוץ נותן אור ירוק בענייני הצוללות, הזחלמים. אינו יודע מה המצב הטכני לגבי הימצאות הצוללות.[2] שאלת הסנטוריונים גורמת לבריטניה מצוקה, שמא הופעתם בישראל בתקופה זו של יחסי בריטניה–ירדן עלולה להזיק (התרשמתי שלא יתנו סנטוריונים). מאידך, יעודד האמריקנים להיענות לבקשתנו הדחופה ל־M47 ונשק אנטי־טנקי. הוסיף שבבקשתנו מאנגליה מוזכרים קליעים שאינם בנמצא בבריטניה. במהלך השיחה בירר אם ביקשנו מטוסים מארצות־הברית, ועניתי שלילית. לויד אמר שביקשנו בלונדון מפציצים ומטוסי דחף. הסברתי שאנו גורסים חלוקת אחריות הפעולה בין ידידינו במערב. כשאמרתי שאין אנו מעוניינים בפרסומת על פרטי נשק העיר רוז שכל פעם שהיה הסכם עם ישראל על בעיות כאלה היה הניסיון טוב ביותר.

י ר ד ן. התפתחה שיחה על ירדן. אמר שאינו חושב שירדן עצמאית תוכל להתקיים בלי rapprochement עם ישראל. אחרת יתחדש שוב המשבר בעוד שישה חודשים.

א ר צ ו ת ־ ה ב ר י ת. כשסיכמתי באוזניו כמה מהדברים שכתב לנו דאלס על הנאסריזם[3] התברר שכל העניין חדש לו. מאידך ברור לו שדאלס הוא המחליט העיקרי של המדיניות התקיפה והמציאותית אך יש חוגים בארצות־הברית כפי שיש בבריטניה שגורסים שיטה אחרת. לויד אמר שאחת החולשות בחזית המערבית היא הגוש הלטיני שיש להם הסתייגות מסורתית לגבי נחיתות צבאיות אמריקניות.

אבן

2. ראה מס׳ 301 והערה 4 שם.
3. ראה מס׳ 37.

304

א׳ אילת אל ראש הממשלה[1]
E. Elath to the Prime Minister

מברק מוצפן ל/597

נוסח נכנס: 130.09/2322/2

לונדון, 18 באוגוסט 1958

סודי-מידי

להלן הערכת שיחות שרת החוץ-לויד וסיכומן:

1) הזמנת שרת־החוץ. לפי הנתונים שבידינו, נידונה בפוראוף [משרד החוץ הבריטי] הערתי בשיחתי עם לויד מה־21 ביולי[2] בדבר התועלת בפגישה אישית בין נציגי שתי הממשלות, אך לא ברור לנו מה היתה המלצתם. מעניינת מבחינה זו העובדה שההחלטה להזמין שרת החוץ נמסרה לי על־ידי מקמילן לפני שנודעו פרטים עליהן בפוראוף. התנהגותו העוינת הבולטת של הוייאר מילאר בשיחות שרת החוץ-לויד ומאמצי הפוראוף להמעיט ערך ביקורה בלונדון — עדים נאמנים לכך שבמידה וחלה תזוזה לטובה כלפינו, היה זה שלא ביזמת הפוראוף ואולי אף בניגוד לדעתו. לעובדה זו, אם נכונה היא, נודע ערך רב לאחר שביצוע החלטות הממשלה והטיפול בעניינים שוטפים הנוגעים ליחסי חוץ של בריטניה נמצאים במידה מכרעת בידי הפוראוף ולא במשרד ראש הממשלה או במחלקות אחרות בממשלה. יהיה עלינו אפוא להתכונן לקשיים מקשיים שונים גם אם יחס מקמילן ולויד יישאר אוהד.

2) רקע השיחות. משיחותי עם לויד ומקמילן לפני ביקור שרת החוץ ומשיחותיה היא עם לויד הוברר שרקע התזוזה שהביאה להחלטת מקמילן ולויד להזמין שרת החוץ ללונדון היה מורכב מגורמים כדלקמן:

(א) הימצאות צבא בריטי בירדן.

(ב) דאגה גוברת לעמדות בריטניה במזרח התיכון ובאפריקה מתוקפנות נאסר.

(ג) נפילת משטר נורי [סעיד] והיסוסים בדבר עתיד המשטר החדש בעיראק.

(ד) מגמה לשפר היחסים עם ישראל כדי שבתמורות האפשריות ומרחיקות הלכת באזור תשרור אווירה נוחה יותר ביחסי שתי המדינות לגבי התפקיד שישראל עלולה למלא בהן. מכאן ניתן להסיק שעתיד יחסינו עם ממשלת בריטניה יהיה תלוי לא בנוסחאות מוגדרות אלא בעיקר בהתפתחות שתחול בשטחים שצוינו לעיל ובהשפעתה על האינטרסים הבריטיים באזור עצמו ובזירה הבין־לאומית.

3) מדיניות גילדהול. ברי היה למקמילן וללויד שלא יוכלו להזמין שרת החוץ ללונדון, ולהחזירה בידיים ריקות, ועם זה לקוות שניתן יהיה להם להשיג שיפור ביחסיהם עם ישראל מבלי להתקרב במשהו לעיקר דרישותינו אליהם וליתר מעצמות המערב, דהיינו — ערובות ונשק.

304

1. נשלח גם אל שרת החוץ, ומחלקת חבר־העמים הבריטי.

2. ראה מס׳ 17.

דברי לויד על ״פתיחת פרק חדש״ ביחסינו נבעו ישר מהודעתו בדבר ביטול מדיניות גילדהול. יש להעריך הדבר כהישג עקרוני ומעשי חשוב. גם רוח דבריו בנקודה זו היתה חיובית. אולם כל עוד לא קיבלנו ערובות מפורשות מממשלת בריטניה לשמירת גבולותינו הקיימים, יש, לדעתי, לראות הודעת לויד בנקודה זו כמעין ״הוצאת עז״ ולא כמילוי דרישותינו בנידון. ברם, בעניין הערובות, לדעתי, לא יהיו לנו סיכויים להתקדם כאן כל עוד לא נשיג מבוקשנו בעניין זה בוואשינגטון. אין פירושו שהחלטה חיובית של ממשלת ארצות־הברית תביא אוטומאטית שינוי בעמדת ממשלת בריטניה, אך אין, לדעתי, לצפות שממשלת בריטניה תהיה הראשונה לעשות צעד כזה.

4) הצעות לפעולה. אם כי לא נוכל לפעול בכל הנוגע ליחסינו עם ממשלת בריטניה, אלא בצינורות הפוראוף המקובלים, חשוב לדעתי, לחזק רצון מקמילן לדאוג לענייננו אישית ולנצל הודעתו במכתבו אלי מה־7 באוגוסט שבהיעדר לויד "I would then try to take up the thread and pursue it further myself".[3] קיבלתי משרת החוץ אישור לכמה פעולות שבכוונתי ליזום בקשר לכך אם כי עיקר מאמצינו יהיו קשורים עתה בקבלה בהקדם לכך ובתנאים נוחים את אשר הובטח לנו לגבי נשק וללחוץ בצינורות שונים על מילוי יתר דרישותינו בנידון. אין, לדעתי, להסתפק בניצול ״הפרק החדש״ רק בשטח זה, אלא לברר מה ניתן לנו לקבל גם בשטחים אחרים, ובמיוחד בשטח הכלכלי והמדעי. ייתכן ותהיה תועלת לעורר מחדש שאלת ה״בונדס״ והצינור מאילת.[4] ברור שכל פעולה מסוג זה צריכה להישען על בירורים מוקדמים בלתי־רשמיים עם הנוגעים בדבר. יש כמובן להיזהר שדרישות יתרות ובזמן אחר לא יזיקו קודם כל לקשור בנשק. אם עם זאת שומה עלינו לזכור שיחסינו עם בריטניה מתנהלים בשטחים שונים וחשובים בשבילנו, ועלינו לבדוק בנסיבות החדשות הסיכויים הקיימים בכל אחד מהם. הבריקו תגובתכם.

אילת

3. מכתבו של מקמילן נשלח בעקבות פגישתו עם אילת — ראה מס׳ 51. המכתב בתיק 130.23/3098/5II.

4. ראה מס׳ 21 והערה 2 שם.

305

א׳ אילת אל שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the Minister of Foreign Affairs and the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/674
נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 2 בספטמבר 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

בביקורי אצל האדו ערב נסיעתי סיפר לי על שיחת שרת החוץ עם ראנדל ושאל דעתי.[1] עניתי שטרם קיבלתי דו״ח על השיחה, אך בטוחני שהצעת ראש הממשלה התכוונה למקרה של התמוטטות בירדן שתסכן ביטחוננו ותדרוש פעולות הגנה מתאימות מצדנו. אשמח אם לא נגיע לכך, אך אם נצטרך לבצע פעולות אלה חשוב שנגיע ככל האפשר להבנה ביחס לעמדתם באותו מקרה. הוספתי שנתמוך בכל מאמץ מצדם למנוע התמוטטות בירדן וחזרתי על דברי שרת החוץ לראנדל בדבר הצורך לחזק מעמדה הכלכלי של ירדן על־ידי מבצעים קונסטרוקטיביים ולתועלת המוני העם בירדן.

האדו העיר שהצעת ראש הממשלה טרם נדונה בפוראוף [משרד החוץ הבריטי] אך הוא באופן פרטי רואה קשיים לחייבה מתוך הנימוקים הבאים:

א) גם אם פעולה צבאית שלנו תסייע לצבא הבריטי בשעת התמוטטות בירדן, עלולות מדינות ערב לפרש פעולות אלו כתוצאה של הסדר סודי בין בריטניה וישראל, על הנזק הכרוך בדבר לאינטרסים הבריטיים.

ב) גם אם נצליח במשימה הצבאית, נסכן מעמדנו המדיני כשאין לנו ולידידינו תקווה להשיג הרוב הדרוש באו״ם. לאחר שהרהר רגע, הוסיף שיעשו מה שיעשו ארצות־הברית. מכיוון שלא ידעתי מה נמסר על־ידי שרת החוץ לראנדל נמנעתי מלהיכנס לוויכוח עם האדו בנושא.

כשביקרתי אחר־כך אצל הייטר לא העיר דבר על שיחת שרת החוץ–ראנדל. לשאלתי בדבר תכניותיהם בירדן ענה ש״הם עושים האפשרי״ וידעו יותר לאחר סיום מסעות האמרשלד. ברם, רמז לשיחת שרת החוץ–ראנדל מצאתי בהערתו שהפוראוף מעריך גילוי־הלב בשיחותינו עם נציגיהם ואף הם מצדם ינהגו באותה דרך ויגידו לנו מה חושבים הם ״גם אם דבריהם לא תמיד ישביעו רצוננו״.

305

1. בשיחה ביקשה שרת החוץ את ראנדל, בשם ראש הממשלה, לברר מה תהיה עמדת בריטניה אם במקרה של התמוטטות ירדן יתפוס צה״ל חלקים מהגדה המערבית דהיינו, העיר העתיקה, הר הצופים ופסגות מסוימות החיוניות להגנת ישראל. (ראה מברק לוקר אל שגרירות ישראל בלונדון, ד/506, 1.9.1958, 130.09/2322/1.)

גם הייטר וגם האדו תמכו בצורך להדק יחסינו בשטחים שונים ובמיוחד בכלכלה ובתרבות. האדו הראה לי חומר על שיחות האמרשלד בעמאן ומסר שנשלחו הוראות לראנדל להעביר החומר למשרד.

שלכם ד/506[2] נתקבל לאחר שובי מהביקור אצל הייטר והאדו.

אילת

306

משרד החוץ אל שגרירות ישראל בלונדון
Ministry of Foreign Affairs to the Israel Embassy in London

מברק מוצפן ד/611
נוסח נכנס: 130.09/2322/3

ירושלים, 25 בספטמבר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

בשיחה בין שרת החוץ וסלווין לויד היום[1] בה נכחו פירסון, דיקסון, בילי, לאסקי, אבן וליברן, שאלה השרה אם במקרה שארצות־הברית לא תספק לנו טנקים אך תסכים לממן רכישתם ממקור אחר תהיה ממשלת בריטניה מוכנה לספקם. לויד השיב שלטובת מעמדם בירדן היה מעדיף שנשיג הטנקים ממקור אחר, אך לאחר שהוסבר לו שאפשר בהחלט לשמור הדבר בסוד לכל הפחות עד לאחר שיגיעו הטנקים ארצה, הבטיח לעורר השאלה בשיחותיו עם דאלס הערב ומחר. לויד התעניין במספר הטנקים שעליו דובר בלונדון. נאמר לו שהמדובר ב־55.[2] חזר ואמר שיברר עם דאלס מה מחשבת ארצות־הברית בקשר למקור לאספקת טנקים לישראל בהנחה שארצות־הברית מעוניינת שישראל תקבלם. הוסיף שאחד השיקולים אצלו

2. ראה הערה 1 לעיל.

306
1. שני המדינאים הזדמנו לניו יורק לרגל המושב ה־13 של העצרת הכללית של האו"ם.
2. לאחר שיחת דאלס–לויד הודיעו הבריטים לג' מאיר כי לויד החליט בחיוב על מכירת 55 טנקים (ראה מברקה אל ד' בן־גוריון ואיתן, מברק 49, 26.9.1958, 130.09/2339/9). היה ברור לבריטים והאמריקאים שנטל המימון ייפול על האמריקאים (ראה ג' מאיר אל קומיי ואיתן, X366, 30.9.1958, 130.09/2334/4). ב־3 באוקטובר נמסר רשמית למשרד החוץ על־ידי שגרירות בריטניה בישראל כי הוחלט עקרונית למכור לישראל 55 טנקים מדגם "סנטוריון", 20 כעת והיתרה כעבור כמה חודשים (ראה מ' קומיי אל הנציגויות בניו יורק ובלונדון, מברק 728, 3.10.1958, 130.09/2322/1.) על פי מסמך בריטי מתקופה מאוחרת יותר נאמר כי מספר הטנקים שבריטניה הסכימה למכור לישראל ב־1958 היה 60. (ראה רישום שיחה במשרד החוץ הבריטי עם ש' פרס, 15.3.1960, P.R.O., Prem11/3400.)
על ההיבט האמריקאי של הפרשה, ראה מס' 216 (הערת־עורך).

הוא שאם בריטניה תספק לנו טנקים, יבקש חוסיין כ־50 טנקים חינם. הבריטים מעוניינים לחזק צבא ירדן על־ידי יצירת יחידות בדואים חדשות והאמריקנים עדיין אינם מוכנים לממן אפילו זאת.

אשר ליציאת הבריטים מירדן ענה לויד לשאלת שרת החוץ שהמשלחת הבריטית הכינה פסקה בנדון בדו״ח המזכ״ל לפיה ייאמר שממשלת בריטניה וממשלת ירדן מקוות בעוד מספר ימים להודיע על מועד בו יתחילו בהוצאת הצבא הבריטי בהקדם האפשרי באם תרשינה זאת הנסיבות.

הבריטים בדעה שנאסר יסיר המצור מירדן. התפתחות זו יחד עם מינוי שגריר נודד על־ידי המזכ״ל יאפשרו לבריטים לחשוב על פינוי.

הוצאת הצבא תיקח כשלושה שבועות ומסיבות צבאיות אי־אפשר להאיטה. לדעתם יפסידו הבריטים יותר אם ידחו צאתם. אם יחוסל החרם לפני יציאתם הם מקווים שאחר־כך אפשר יהיה להרחיב את הרכב ממשלת ירדן על־ידי הכללת אלמנטים חדשים. השרה הזהירה בפני הסכנה שבדרך זו בכל זאת ישיג נאסר הקמת משטרו בעמאן. לויד השיב שהחזקת ירדן עולה 56 מיליון דולר לשנה ופאוזי הודיע למזכ״ל שאין למצרים ולעיראק כל כוונות לכבוש ירדן. המזכ״ל כבר חדל להאמין לנאסר אך מאמין לפאוזי. לויד חושב שאם המצרים משוכנעים שהשתלטותם בירדן תביא להפסקת התמיכה הכספית האמריקנית, יירתעו. השרה הזהירה מפני גישה לנאסר ולשאיפותיו על בסיס ניתוח מבוסס על כללי היגיון. לויד הודה שאם אחרי צאתם מירדן תתרחש מהפכה ייראו בפני העולם כשוטים אך אין להם כוחות מספיקים כמו שהיו לאמריקנים בלבנון, להגשים רצונם.

לויד הסביר שיש תיאום עם האמריקנים בקשר לתאריך צאתם מלבנון ומירדן. כן יש תיאום עם ממשלת ירדן על הודעות בנדון. אם הצבא הבריטי יצטרך להישאר עד לאחר התחדש עונת הגשמים ייתכן ויצטרכו להחליף את גדודי הצנחנים באחרים. אז עלולה להתעורר שוב בעיית ה־overflights.

אשר לשידורים, נמשכים כנראה שידורי הסתה מסוריה אך לא מקהיר. השרה שאלה למה לא יגיד זאת המזכ״ל בדו״חו. לויד הבטיח להסב תשומת־לב המזכ״ל לדבר. השרה הוסיפה שיציאת הבריטים צריכה לקבל תמורה גם מהמזכ״ל ולא רק מנאסר. על המזכ״ל לאיים על נאסר שידווח על אי־ביצוע ההחלטה מ־21[3] אם לא יופסקו השידורים.

לויד הסכים להצעת השרה שהמזכ״ל יזכיר בדו״חו כשיוגש דו״ח נוסף בעוד שבועיים על התפתחויות נוספות.

יציע זאת למזכ״ל. עד כאן.

המשרד

3. ראה מס׳ 55 (הערת־עורך).

307

מ׳ קומיי אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם ושגרירות ישראל בלונדון
M. Comay to the Israel Permanent Mission to the United Nations and the Israel Embassy in London

מברק מוצפן TNW732 (ניו יורק)

נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 7 באוקטובר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

לשק, העתקים שרת החוץ, אבן; לנמענים בלבד; הפינוי מירדן.

גב׳ סולט באה אלי על־פי הוראת הפוראוף [משרד החוץ הבריטי] ל״התייעצות״ על דרך הפינוי. הכוונה להעמיס הציוד הכבד על אניות בעקבה והמזכ״ל השיג הסכמת נאסר להטסת החיילים לקפריסין מעל סוריה.

לממשלת בריטניה עדיין ספקות אם לנצל דרך זו או אם בכל זאת לפנות לישראל לבקש מעבר וטרם החליטו סופית. הספקות הם:

א) פן תחשוב ישראל שהבריטים סומכים על שיתוף־פעולה עמה רק בלית ברירה, אך מניחים אותה הצדה ברגע שהערבים מסכימים לשתף פעולה.

ב) פן ינצל נאסר המעבר לצורכי תעמולה, ראשית להראות שהוא משתף פעולה עם או״ם ושנית שהבריטים תלויים בו.

ג) פן ייתקלו בקשיים ועיכובים טכניים במילוי התנאי שכל מטוס טעון רשות נפרדת. הסורים בלתי־יעילים לעומת הישראלים. נוסף לכך לבריטים אין נציגות בדמשק ויצטרכו לפעול באמצעות נציגי או״ם.

לפני שיחליטו סופית בלונדון רצו לקבל דעתנו על העניין ולהבין היכן האינטרס הישראלי.

השבתי כי היות ולא פנו אלינו להרשות מעבר, אלא להפך, נודע לנו מניו יורק כי הושגה רשות לעבור מעל סוריה, לא ראינו צורך לדון בכלל על מעבר מעל ישראל. הממשלה בוודאי תשקול בכובד ראש פנייה פורמלית אם תהיה. וברור שהפעם המצב שונה לחלוטין מהפנייה המקורית.

אצטרך להתייעץ לגבי תגובה מוסמכת לשיקולים שעוררה גב׳ סולט, ובמקום יכול אני רק להביע הרהורים אישיים ובלתי מחייבים. על בסיס זה קשה לי לראות אינטרס ישראלי בכך שהמעבר יהיה דווקא מעל ישראל, אם אין כל הכרח בזה. הזכרתי הנימוקים הבאים:

א) לאור הרגישות הפנימית והחיצונית מסביב לפרשת ה־overflights לירדן אין טעם להשתמש שוב בישראל כמעבר לכוחות בריטיים לעמאן אם אין צורך אמיתי בכך.

ב) הפינוי קשור בביצוע החלטת העצרת.[1] ידוע לבריטים שהיו לנו הסתייגויות

307

1. על החלטת העצרת — ראה מס׳ 55 (הערת־עורך).

רציניות לגבי ההחלטה ומדוע נכניס בשלב זה את ראשנו לסידורי הביצוע אם אין צורך אמיתי בכך ובעיקר מאחר ועדיין אין סימן לביצוע אותו חלק מההחלטה החל על כל מדינות האזור.

ג) הדבר הוא מעט לאחר מעשה כי המזכ"ל כבר הגיע להסדר עם קע"ם ואם תהיה פנייה בריטית נוספת כלפינו עלולות להתעורר שאלות, אם גם דבר זה תחת חסות או"ם ומי בעצם הפונה, אנגליה או המזכ"ל (כאן שאלה גב׳ סולט מה נוח לנו יותר).

ד) נאסר יוכל כבר לטעון שהוא מצדו נענה לפניית המזכ"ל אך הבריטים מצדם ויתרו על ההסדר.

ה) נאסר רוצה הוצאת הכוחות הבריטיים־אמריקניים מהאזור בהקדם האפשרי ואין להניח שאנשיו יחבלו בפינוי. אם יהיו מעט עיכובים טכניים לא זה הנימוק שצריך לקבוע אם על ישראל לשחק תפקיד בפינוי או לאו.

עד כאן.

הבוקר מסרתי הנ"ל לראש הממשלה באמצעות יצחק נבון הסבור שראש הממשלה אולי יביא העניין לישיבת הממשלה מחר.[2]

קומיי

308

מ׳ קומיי אל שגרירות ישראל בלונדון
M. Comay to the Israel Embassy in London

מברק מוצפן ד/731

נוסח יוצא: 130.09/2322/1

ירושלים, 30 באוקטובר 1958

סודי

לאילת.

ראנדל ביקר הבוקר אצל שרת החוץ בנוכחותי:

א) רצה הבהרה להודעת ראש הממשלה ל"סנדיי טיימס".[1] שרת החוץ הניחה שראש הממשלה התכוון לא רק להביע דעתו האישית אלא גם להדגיש שבניגוד לכל התעמולה בנידון, אין אצלנו רצון לכבוש את הגדה המערבית ולהישאר עם כל

2. מאוחר יותר הודיע קומיי לראנדל את תגובת ראש הממשלה: "אנו מעדיפים שישתמשו בעקבה או בסוריה או בשתיהן, אבל אם יתברר שאין ברירה מתאימה אחרת, ושיש הכרח לפנות אלינו, אזי נענה בחיוב". (ראה קומיי אל הנציגות בניו יורק והשגרירות בלונדון, ד/676, 10.10.1958, 130.09/2322/1).

308

1. בתשובה לשאלת כתב העיתון מה תהיה עמדת הממשלה במקרה של שינויים בירדן השיב בן־גוריון כי ממשלת ישראל לא דנה בשאלה היפותטית, אך דעתו האישית, כי יש למנוע כניסת

תושביה. ראנדל שאל אם ראש הממשלה ראה מחשבתו כ־package deal, זאת אומרת אם ערובה לגבולותינו וביצוע סעיף 8 הם תנאים בלתי נפרדים או אם אפשר לחשוב רק על פירוז וכוח או״ם בשלב הראשון. שרת החוץ לא היתה מוכנה להגדיר אם שתי הנקודות האחרונות היו תנאים או לא, אבל ציינה שסידורי או״ם בגדה המערבית אינם תלויים בנו אלא באו״ם ובהסכמת ירדן. אין יסוד להאמין שהמלך יסכים לפירוז או כוח או״ם אך ממילא ראש הממשלה חייב הסטטוס קוו והתכוון לסידורים הנ״ל אחרי שהסטטוס קוו יופר וכאמצעי למנוע איום רציני לישראל בדרכי שלום. לא כך המצב לגבי הערובה וסעיף 8 המהווים דרישות ישראל כבר מזמן.

ראנדל חשב שמכל מקום טוב שקיימת עכשיו on the record הודעה פומבית המבקשת פתרון בדרכי שלום. שאל אם ישראל תהיה מוכנה לתת משהו לירדן תמורת השגת הסידורים הנ״ל. תגובתנו היתה שסידור כזה הנו גם לטובת ירדן ואין מקום לדרוש מחיר. לו ירדן היתה מוכנה להסדר כללי עם ישראל היתה ירדן מתחזקת מבחינה ביטחונית וכלכלית אבל אין לצפות שהמלך יגלה עוז כזה.

ב) בנוגע למצב הקיים בירדן מסר ראנדל ששורר בלונדון cautious optimism, אך הסכים לדעת שרת החוץ שחוסיין יעשה משגה אם יצא לחופשה דווקא עכשיו כי הדבר יתפרש כבריחה עקב הפינוי הבריטי ונאסר ינצל זאת. ריפאעי גמר אומר להחזיק בשלטון. לפי הדו״חות שורר שקט בעיר העתיקה, בעמאן ובגדה המערבית והמלך מעודד מכך. היה מקל על השלטון אילו או״ם היה עומד על ביצוע החלטת העצרת בדבר הפסקת ההסתה.

ג) שרת החוץ מסרה התרשמותה מהעצרת. שיבחה נאום לויד וציינה שתגובת פאוזי עשתה רושם רע. הוויכוח הכללי לא חידש דבר למעשה ובחלקו הראשון עמד בצל משבר האיים הסיניים. עמדת דאלס התקיפה נתקלה בביקורת כללית ולצערה כל החוגים הליברליים נוטים לפיוס ברית־המועצות.

יתר השיחה הוקדשה באופן כללי לענייני האזור.

קומיי

כוחות מצריים או עיראקיים לגדה המערבית. אם יחול שינוי במצב בירדן, על האו״ם להבטיח ולהשגיח על פירוז הגדה המערבית. בן־גוריון גם דיבר על ערובת המעצמות לגבולות ישראל ועל דרישה מממשלת ירדן ומהאו״ם להפעיל סעיף 8 של הסכם שביתת־הנשק. (ראה מברק איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, חוז״ם 290, 27.10.1958, 130.09/2378/8.)

סעיף 8 עניינו הקמת ועדה משותפת לירדן וישראל לדון בהסדרים כמו חידוש העבודה הסדירה והגישה החופשית אל המוסדות הישראליים על הר הצופים, השימוש בבית הקברות בהר הזיתים וחידוש עבודתה של תחנת השאיבה בלטרון.

309

פב"א ראנדל אל ג' מאיר
F.B.A. Rundall to G. Meir

Orig.: 130.23/3098/5 :מקור

Tel Aviv, 6 November 1958

Confidential

Dear Foreign Secretary,

I have been instructed by my Secretary of State for Foreign Affairs to pass you the enclosed confidential message with his warm regards.

Yours sincerely,[1]

F.B.A. Rundall

Dear Mrs. Meir,

With the completion of our withdrawal from Jordan, I should like to thank you and your Government most warmly for all the help you have given during the past three and a half months. The initial operation depended on the ability to use Israel's air space. I am very conscious of the difficulty your Government faced and am all the more grateful for their favourable reactions. In addition throughout the period when our troops were in Jordan there was always admirable cooperation between the Services of our two countries on the question of evacuation of casualties.

Nor were any difficulties experienced with regard to special over-flights required for a variety of reasons. Finally it was of considerable comfort to us to know we could rely on the implementation of an efficient and speedy fall-back plan in the event of anything going wrong with the air lift over Syria.[2]

I hope you have the same encouraging picture of the situation in Jordan as we have. What the future holds no one can really say, and I am very conscious of the rashness of making any prognostications about the future in regard to the Middle East. But I am sure that given the circumstances of last July, our action produced valuable results for all concerned. I am well aware

309

1. בשולי תעודה זאת רשמה ג' מאיר: "דחוף, העתק לראש הממשלה. אבקש הצעת תשובה בהקדם". ראה גם מס' 310.
2. ראה מס' 307.

of the constructive help afforded by Israel during all this time and I am encouraged by the present absence of tension on your borders with Jordan.

You may rely on us to do all we can to help to see that this present satisfactory state of affairs continues.

I hope that you find that the present mutual exchange of ideas and news between your representative here and our representative in Tel Aviv is working well. It is important that we should keep in close touch.

With warm regards.

Selwyn Lloyd

310

ג׳ מאיר אל ס׳ לויד (לונדון)
G. Meir to S. Lloyd (London)

Copy: 130.23/3098/5 :העתק

Jerusalem, 12 November 1958

Secret

Dear Mr. Lloyd,

The contents of your letter to me of 5 November are much appreciated by my colleagues and myself.[1] Following the original decision to authorise the overflights, we were glad to be of some further help to you in the practical difficulties which arose from having your troops in Jordan.

I fully agree with you that the existing exchange of ideas and information is of great value for developing mutual understanding. Such understanding, to which your Prime Minister so movingly referred at the Elath Dinner,[2] is one of the good things to have come out of the recent crisis. May I say again how heartened I felt at the cordiality with which I was received in London, at the community of approach to Middle East problems which [was] revealed in our talks, and the willingness of your Government to consider our urgent security needs.

310

1. ראה מס׳ 309.
2. בנובמבר 1958 נערכה על־ידי ועד שליחי הקהילות בבריטניה ארוחת ערב חגיגית לשגריר ישראל לציון הסיום לאירועי שנת העשור למדינת ישראל בבריטניה. בארוחה נכח ראש הממשלה הארולד מקמילן שנשא נאום בו העלה על נס את התרומה של ביקור שרת החוץ בלונדון בהתפתחות המעודדת של יחסי ישראל-בריטניה. (ראה מברק ליברן אל שרת החוץ ואחרים, ל/972, 6.11.1958, 130.09/2322/3.)

Coming to Jordan, there certainly seems to be more relative stability there than when your troops went in; and I believe that no-one could honestly doubt either the immediate or the long-range importance of your action. But, as you say, it is difficult to forecast the future. Certainly the dramatic return of the King must have a salutary effect.[3]

We, on our part, of course, shall do whatever we can to help maintain Jordan as it is. We are, however, exercised in our minds as to what would happen if the "status quo" were radically altered.

You will remember my having discussed with you the problems that would face Israel in such a contingency. It may have come to your attention that Mr. Ben-Gurion has recently thrown out some constructive ideas of his own.[4] I would be glad to have your views on this whole matter.

With warm regards, yours sincerely,

311

א' אילת אל שרת החוץ[1]
E. Elath to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן ל/44
נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 20 בנובמבר 1958

סודי-לנמען בלבד

בפגישתי עם לויד היום מסרתי לידיו מכתב שרת החוץ.[2] אחרי שקראו ביקשני להודות לשרת החוץ על תוכן המכתב ואופיו הידידותי והוסיף ששם לב למשפט האחרון במכתב וישוחח על הנושא עם מקמילן.[3]

בהמשך השיחה העיר שהגורם הישראלי גובר בתעמולה האנטי־בריטית של

3. מטוסו של המלך חוסיין הותקף ב־10 בנובמבר על ידי שני מטוסי מיג של קע"ם כאשר חצה את המרחב האווירי של סוריה בדרכו לחופשה באירופה. הטייס הצליח להתחמק והחזיר את המלך בשלום לארצו.
4. ראה מס' 308.

311
1. נשלח גם אל מחלקת חבר־העמים הבריטי, ומ' ברטור.
2. ראה מס' 310.
3. במכתב נוסף של לויד למאיר (מ־21 בנובמבר, בתיק 130.23/3098/5) הבטיח השר הבריטי להקדיש מחשבה לסעיף האחרון במכתבה של מאיר (בעניין ירדן) ולהביע את דעתו.

נאסר, במיוחד בקשר לאספקת נשק לנו. הדגיש שממשלת בריטניה תמלא כל מה שהובטח לנו אך רצוי שלא נרבה בפרסום בנידון לתועלת הדדית כדי לא להקל על המצרים לקבל יותר נשק מהרוסים. הסכמתי לדבריו והבאתי לדוגמא חצי־הזחלים שהעברתם לישראל [עברה] בשקט וללא כל פרסום.[4]

בקשר למצב בסודאן,[5] מסר שהשלב הראשון של המהפכה השביע רצון אך ידוע על קיום קבוצות קצינים צעירים בצבא הסודאני הנוטים לנאסר ומהווים סכנה רצינית. הדגשתי החשיבות הגדולה בשבילנו ובשביל המערב למנוע בכל מחיר השתלטות נאסר על סודאן ולפעול למניעת הסכנות במקום להילחם לאחר מעשה בתוצאותיהן. הסכים לדברי ואמר שתומך בשיתוף־פעולה הדוק בינינו בנוגע לסודאן. סיפרתי לו על מאמצינו בקשר לכותנה הסודאנית והדגשתי חשיבות עזרת ממשלת בריטניה ביחס לשוק הבריטי ויכולתו לקלוט כותנת סודאן. ענה שהבעיה ידועה לו ושהוא תומך במה שאמרתי, אך הקושי בביצוע כמה תכניות הקשורות בעזרה לסודאן אינו נעוץ בפוראופ [משרד החוץ הבריטי] אלא בעמדת מחלקות אחרות של הממשלה.

הוא מקווה שיוכל להתגבר על הקשיים הללו. הציע שאעמוד בקשר אישי הדוק עם המחלקות בפוראופ הדואגות לענייני סודאן והאזור.

שאלני על המצב אצלנו. אגב מסרתי רשמי ביקורי בארץ. סיפרתי על רצוננו להדק יחסינו הכלכליים עם בריטניה והדגשתי הקשיים שכבר נתקלנו בהם לגבי גיוס כספים כאן להשקעות בישראל. הבאתי לדוגמא עניין הבונדס ותיארתי חשיבותו בשבילנו. ענה שמוכן לעזור וביקש שאגיש לו תזכיר בנידון.

התעניין במצב העלייה מרומניה[6] ושאל אם אין זו מזימה רוסית להציף ישראל בעשרות אלפי אנשים חסרי אמצעים. שאל מדוע לא הסביר[ו] בשירות השידור שלנו בערבית שאנו מקבלים עולים במידה שהרוסים מרשים להם לצאת ובכך נטיל על רוסיה האחריות בעד פחד הערבים מפני גידול אוכלוסיית ארצנו. הסברתי לו את רקע הבעיה ודחיתי באופן קטיגורי הצעתו.

בפתיחת שיחתנו הבעתי בפניו צערי על רצח אשת הנספח האווירי.[7]

אילת

4. ב־1 באוקטובר 1958 נחתם חוזה על אספקת 200 חצאי־זחלים מבריטניה לישראל.
5. ב־17 בנובמבר 1958 אירעה הפיכה צבאית בסודאן. הוקמה בה דיקטטורה צבאית בראשות הגנרל עבוד, שהיתה מתונה ושמרנית למדי.
6. ראה מס' 504 והערה 1 שם.
7. ג'ויס דוראן, רעייתו של הנספח האווירי בשגרירות בריטניה בישראל, נרצחה ב־19 בנובמבר 1958 בקרבת שפך הירדן לכנרת, כנראה על־ידי מסתננים מסוריה.

312

א' אילת אל ו' איתן[1]
E. Elath to W. Eytan

מברק מוצפן ל/216
נוסח נכנס: 130.09/2322/3

לונדון, 31 בדצמבר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

שק נקרא להאדו לקראת גמר עסקת הטנקים ונמסר לו על דעת לויד:

א) חתימת החוזה והמשלוח הראשון ישתמרו בסוד כמוס וייעשה הכול משני הצדדים כדי למנוע דליפה לעיתונות.

ב) במקרה של כישלון בפרסום כלשהו יסרב קדרון להגיב ויאמר שלא ידוע לו על כל עסקה חדשה. יפנה את השואלים למשרד ההגנה הבריטי אשר מצדו יפרסם את ההודעה הבאה:

The present small shipment has its origins in a request made by the Israel Government as long ago as early 1955. It is not Her Majesty's Government's practice to reveal the details of arms shipments to foreign governments.

ג) אם יפנו עיתונאים אלינו או אל הפוראופ [משרד החוץ הבריטי] לאחר פרסום ההודעה, אין להוסיף ואין לגרוע ממנה.

ד) בשביל עצמם הכינו הבריטים תדריך בו מזכירים שלמרות החלטת האו"ם מ־1.11.56[2] חושבת ממשלת בריטניה שבתנאים הקיימים

The present shipment is entirely in accordance with the principles of the Tripartite Declaration of 1950 which recognises the need of the states of the Middle East for arms for the purpose of assuring their internal security and their legitimate self defence.

עם זאת מודגש כי ישראל קיבלה פחות ממחצית הטנקים שסופקו למצרים בשנים 1955, 1956 ופחות משישית מ[ה]מספר שסופק לרוב ללא תשלום לעיראק. הטנקים מארק 5 ובשימוש צבא בריטניה מארק 7 ו־8. העסקה היא מסחרית ולא הלוואה או מתנה.

לידיעתכם: בתחילה חשבו בפוראופ לכלול בהודעה הרשמית התדריך כולו[3] אולם הצלחנו לשכנעם להשמיטו ולהסתפק בהודעה קצרה כנ"ל.

הבריקו מיד אישורכם להצעת נוסח ההודעה והתחייבות לסודיות.[4]

אילת

312

1. נשלח גם אל מחלקת חבר־העמים הבריטי ושמעון פרס.
2. החלטת העצרת הכללית ב־1 בנובמבר 1956 בעקבות מבצע סיני והפלישה הבריטית־צרפתית למצרים האוסרת, בין היתר, על משלוח אמצעי לחימה לאזור הקרבות.
3. התדריך במלואו במברק ליברן אל שרת החוץ ואחרים, ל/74, 26.11.1958, 130.09/2322/3.
4. אישור משרד החוץ הועבר ללונדון במברק קומיי אל השגרירות ד/952, 1.1.1959, 130.09/2322/4.

313

מ׳ קומיי אל שגרירות ישראל בלונדון
M. Comay to the Israel Embassy in London

מברק מוצפן ד/995

נוסח יוצא: 130.09/2322/4

לונדון, 16 בינואר 1959

סודי

אילת; שלך 277.[1]

אנו מזדהים עם גישתך. להלן מספר הערות.

א) ייתכן שמבחינתנו היה עדיף שהבריטים לא יגיעו לסיום המשא־ומתן הכספי עם קע״מ[2] ולהחזרת היחסים הדיפלומטיים[3] אך יש מקום לגרסה אחרת, כי המצב הקיים פירושו שהבריטים משאירים השטח בקהיר פנוי לגורמים אחרים במערב הנוטים יותר לפייסנות כלפי נאסר. על־כל־פנים השאלה נראית כבר אקדמית. אם החליטו שהגיע הזמן לחסל הירושה מפרשת סואץ ולחדש יחסים דיפלומטיים אין לנו אפשרות למנוע זאת ואין טעם לנסות, או ליצור רושם שזה כישלון בשבילנו. עלינו אפוא לרכז פעולותינו על תוכן מדיניות בריטניה כלפי קע״ם ולא על חידוש המסגרת הדיפלומטית.

ב) הקושי הוא שצעדם זה יצטרף למספר דברים אחרים (כגון ביקור ראונטרי,[4] ביקור פנפאני,[5] החיטה האמריקנית[6] וכיוצא באלה ובראש וראשונה הדאגה המובעת במערב מהגברת ההשפעה הקומוניסטית בעיראק, ויתפרש בעולם הערבי ומחוצה לו כחלק בלתי נפרד ממבצע מערבי להתקרב לנאסר ולפייסו. אם מותר להניח שרושם כזה איננו לרצון הבריטים, עליהם לנקוט בצעדים מיוחדים להקטין הנזק הנובע מהסדרים עם נאסר דווקא ברגע זה. מניחים שמקמילן או סלווין לויד ימסור הודעה בבית־הנבחרים ושהפוראופ [משרד החוץ הבריטי] ימסור הסברים לממשלות אחרות וגם ידריך הכתבים כרגיל. מבחינתנו דרוש שההסבר, הן בפומבי

313

1. במברק זה אילת מדווח על דיון בשגרירות בהקשר לשיפור היחסים בין בריטניה לקע״ם. אילת אמר שלא רצוי שיתקבל רושם שישראל מתנגדת באופן עקרוני ליחסים תקינים בין בריטניה למדינות ערב פן ייווצר בממשלה ובציבור הבריטי רושם שיחסי ידידות בין בריטניה וישראל מונעים האפשרות של יחסים דומים בין בריטניה והערבים — ולהפך. (המברק, מיום 13.1.1959, בתיק 130.23/3098/5.)
2. ב־28 בפברואר 1959 נחתם הסכם בין בריטניה וקע״ם שעיקרו שחרור יתרות הסטרלינג המוקפאות של קע״ם בבריטניה והסכמת קע״ם לפצות את אזרחי בריטניה שרכושם הולאם.
3. היחסים הדיפלומטיים בין בריטניה לקע״ם חודשו ב־1 בדצמבר 1959 בדרג ממונים (רק ב־1961 הוחלפו שגרירים).
4. ראונטרי ביקר בקהיר בדצמבר 1958, במסגרת סיור במזרח התיכון.
5. ראש ממשלת איטליה, אמינטורה פנפאני, ביקר בקהיר בינואר 1959.
6. ב־24 בדצמבר 1958 נחתם בקהיר הסכם על מכירת חיטה אמריקאית לקע״ם.

והן בצינורות הדיפלומטיים, ישלול המסקנה שחל שינוי במדיניות בריטניה באזור או בעמדתה כלפי הנאסריזם. עליך לפעול בכיוון זה.

ג) הבהרת המדיניות שלהם כלפי מדינות האזור, כולל ישראל, סודאן וכו׳ הכרחית מתוך כך שנאסר בוודאי יעשה מאמץ לפרסם הסכם זה כניצחון מדיני עצום, דבר הנחוץ לו כרגע לא פחות מעזרה כלכלית. כל דבר המאפשר לנאסר להתחזק כלכלית ופוליטית מחליש אוטומטית כוח עמידה של מדינות אחרות. מתוך כך על הבריטים לדאוג שצעדם זה בשום פנים לא יתפרש כצעד של פיוס כלפי נאסר.

ד) בכל מה שנאמר לעיל יש לנו אינטרס משותף עם גורמים אחרים הרואים חיזוק נאסר בסכנה לעצמם. זה כולל כמובן ״מדינות הפריפריה״ — בעיקר טורקיה, פרס וחבש — וננסה לעורר אצלם תגובות מקבילות לשלנו. נצטרך גם להחליף דעות עם גורמים מערביים אחרים ובעיקר האמריקנים והצרפתים. מבקש שתתייעץ בזהירות עם נציגי אותן המדינות לשם תיאום בלונדון.

הנ״ל גם על דעת שרת החוץ.

קומיי

314

א׳ אילת אל שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the Minister of Foreign Affairs and the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/334

נוסח נכנס: 130.09/2322/5

לונדון, 22 בינואר 1959

סודי ביותר

בשיחתי היום עם סטיוונס, בירכתיו על תכניתו לבקר בישראל. הביע צערו על שהביקור יהיה קצר. ראנדל ימסור למשרד פרטים על מועד הגיעו.

הודיתי על הידיעות שקיבלנו מהפוראוף [משרד החוץ הבריטי] בכל שלבי המשא־ומתן בקאהיר[1] והוספתי שלכתחילה חשבתי לדחות שיחתי עמו ועם המזכיר על הקשור בהסדר ביניהם וקע״ם עד לאחר חתימת ההסכם, למען אשמע בתום הפרשה הערכתם עליה ועל יחסיהם עם נאסר מעתה ואילך, ברם הקדמתי לבקרו

314

1. ראה מס׳ 313, והערות שם.

בגלל נסיעתו. ציינתי שאמנם בביקורו אצלנו בעוד שבועיים[2] ישמע דעתנו בכל השאלות הקשורות במצב באזורנו, אך אף־על־פי כן חשבתי לנכון להביא לידיעתו כמה דברים לפני נסיעתו, העלולים אולי להועיל לו כשישתתף בישיבות "אמנת בגדאד" בקראצ'י. בהמשך דברי הדגשתי ששאיפת ממשלת בריטניה להגיע ליחסים תקינים וידידותיים עם ישראל ומדינות ערב גם יחד נראית בעינינו טבעית ורצויה מבחינת השלום והיציבות באזור. אם הגיעו למסקנה שהסדר יחסיהם עם קע"ם עשוי להועיל לאינטרסים של בריטניה, נאחל שתקוותם זו תתגשם. מאתם יש לנו בקשה אחת ודרישה אחת. הבקשה היא: שימשיכו להסביר לנו בהתמדה ובכנות מדיניותם באזורנו, כולל יחסיהם עם מצרים. בכך ימלאו מה שהבטיח לויד לשרת החוץ[3] ויהדקו הלאה יחסי האמון ההדדיים הקיימים בינינו. דרישתנו היא: שבמאמציהם לשפר יחסיהם עם נאסר לא ינסו להשיג הדבר על חשבון ישראל או איזו מדינה אחרת הדואגת להבטיח ביטחונה ועצמאותה בפני סכנות של תוקפנות מצרית. סיימתי דברי באמרי שהיה מועיל אילו היו מסבירים לנו מהות הסדרם עם נאסר, כלומר: אם נדע מה התועלת החומרית שעלולים להפיק ממנו, או שיחד עם זאת הגיעו גם להערכה כללית חדשה של נאסר ומדיניותו.

סטיוונס רשם הדברים שגוללתי בפניו והשיב:

1) מוקיר ותומך בדברי בהם הערכתי יחסיהם עם ישראל ומדינות ערב כמדיניות שאין בה סתירה. זוהי מדיניותה המוצהרת של ממשלת בריטניה והיא תישאר נאמנה לה גם בעתיד.

2) ההבנה בין שתי ממשלותינו שהושגה כתוצאה מביקור שרת החוץ בלונדון שרירה וקיימת. הם ימשיכו בקשרים שנוצרו מאז לגבי מסירת חומר לידיעתנו והסברת מדיניותם באזורנו בכל הכנות ובגילוי־לב.

3) אין לנו מה לחשוש מפגיעה כלשהי באינטרסים שלנו מצדם מתוך כוונה לפייס נאסר על חשבוננו או על חשבון איזו מדינה אחרת באזור ומחוצה לו.

4) יחסם לנאסר הוא של "כבדהו וחשדהו", אך מוכנים לתת לו הזדמנות להוכיח במעשים שאינו שוחר הרפתקאות ומעשי תוקפנות. התנהגותו תיבחן בעיקר ב־4 הזירות הבאות: א. עיראק והמפרץ הפרסי; ב. ישראל; ג. ירדן; ד. אפריקה. במנותו הנקודות הללו, עמד סטיוונס במיוחד על חיוניות הנפט בעיראק ובמפרץ הפרסי בשבילם.

בהמשך דבריו הדגיש סטיוונס שבכוונתם לנסות ולפזר החשדות הקיימים אצל נאסר ביחס לבריטניה ולהסביר לו שאם ינהג כהלכה לא תהיה מניעה לחידוש יחסים תקינים בין שתי המדינות. [כ]ששאלתיו איך נראים בעיניו הסיכויים להגיע להבנה כנה עם נאסר השיב שישנם כמה סימנים המעידים על "שינוי־מה לטובה"

2. סטיוונס ביקר בישראל לאחר תום ועידת מועצת השרים של ברית בגדאד שהתקיימה בקרצ'י בין ה־26 וה־28 בינואר. בפגישתו עם שרת החוץ והמנהל הכללי של משרדה, שהתקיימה ב־5 בפברואר, הוא שוחח על נושאים הקשורים במזרח התיכון וביחסי ישראל–בריטניה. (ראה מברק קומיי אל השגרירות בלונדון, ד/60, 7.2.1959, 130.09/2322/4).

3. בפגישתם בלונדון באוגוסט 1958 — ראה מס' 301 ו־302.

שחל בעמדת נאסר, ובעיקר בגלל הפחד מהקומוניזם. שאל לדעתי ועניתי שבעיני מלחמת נאסר בקומוניזם אינה מחלישה, ומכמה בחינות אף עלולה לחזק, העמדות שרכשה לעצמה רוסיה באזור וממשיכה באופן שיטתי לרכוש בזכות הפתח שפתח בפניה נאסר. נאסר הרודף קומוניסטים שותף נוח יותר לרוסיה מאשר גרורה מוחלטת, בתנאי, כמובן, שימשיך להיות שותפה המדיני והרעיוני במלחמתה נגד המערב ויקל על חדירתה הפיסית לאזור. כדוגמא הבאתי המצב בסין בשנות העשרים ומדיניות הקומאינטרן לפיה והצבעתי על תנאי ההסכם בקשר לעזרת רוסיה לבניית סכר אסואן והנמל באלכסנדריה כהישגים המוסרים בידי הרוסים עמדות בעל[ות] ערך בשערי אפריקה והים התיכון ומכמה בחינות רצויות לה, לרוסיה, יותר מאשר השתלטות ישירה על עיראק, והסכנות הצפויות למערב ולבריטניה עצמה מחדירה נוספת של רוסיה לים התיכון ולאפריקה אינן פחותות מהשתלטות הקומוניסטים בעיראק. המשכתי בשאלת המצב בעיראק ואמרתי שעזרה לקאסם מצד אחד, וריסון חתירות נאסר נגדו מצד שני — נראים בעיני כפעולות בעלות עדיפות עליונה שעל מדינות המערב שיש להם קשרים עם קע״ם לבצע כתנאי ראשון ליחסיהן התקינים עם נאסר והסיוע שיתנו לו לשיפור מצבה הכלכלי של קע״ם. סטיוונס הביע הסכמתו המלאה לדברי והדגיש שכל מאמציהם בוואשינגטון ובבירות מערב אחרות נתונים עתה למטרה זו.

בתשובה לשאלתי סיפר שברצונם להבטיח ביצוע ההסכם הכספי עם קע״ם על־ידי נוכחות קבועה של נציגיהם בקהיר שיהיו בעלי מעמד דיפלומטי ויכולת לפעול בצינורות רשמיים. הוסיף שהצרפתים עומדים בפני קשיים רבים משום שלא דאגו לכך בשעת חתימת ההסכם הכספי עם קע״ם, והבריטים אינם מוכנים לחזור על אותה שגיאה. בשיחתו עם פאוזי גילה קראו כוונת המצרים להשתמט מלדון בחידוש היחסים הדיפלומטיים. פאוזי השתדל שהשיחה תישאר ״פילוסופית״. ובלתי מחייבת. שאלתי סטיוונס אם אין מפרשים הסברה שנפוצה בעיתונות מצרים שנכונות נאסר לחידוש יחסים דיפלומטיים עם בריטניה מותנית בהסדר סכסוך בוריימי[4] ושעשה זאת כדי להפגין נאמנותו לעניינים ערביים מחוץ לקע״ם ולהציג חידוש היחסים הדיפלומטיים עם בריטניה כניצחון מצרים וסעודיה גם יחד. סטיוונס נבוך ואחרי גמגום העיר ש״אמנם יש משהו בשאלה ששאלתי״, אך הם אינם מוכנים לוותר לנאסר.

השיחה נמשכה כשעה וסטיוונס הזמינני לראותו בשובו.

אילת

4. נווה מדבר בחצי האי ערב. כאשר התברר שעשוי להימצא בו נפט פרץ סכסוך על הבעלות עליו בין בריטניה, כבעלת החסות על נסיכויות אבו־דאבי, ומסקאט ועומן, לבין סעודיה. המקום נכבש בשנת 1955 בידי כוחות צבא של הנסיכויות, בפיקוד בריטי, סעודיה מחתה על כך, וכאשר ניתקה בשנת 1956 את היחסים עם בריטניה בגלל מבצע סואץ, הכריזה כי לא תחדש אותם כל עוד לא תיושב בעיית בוריימי.

315

א׳ אילת אל ראש הממשלה[1]

E. Elath to the Prime Minister

מברק מוצפן ל/771

נוסח נכנס: 130.09/2322/5

לונדון, 28 באפריל 1959

סודי-לנמען בלבד

בשיחתנו היום מסר לי לויד כדלקמן.

1) נאסר: לא חל כל שינוי בעמדת ממשלת בריטניה. אין אמון בהכרזותיו האנטי־קומוניסטיות ולא ביכולתו לשמש משען נגד התפשטות החדירה הרוסית באזור. נאסר ממשיך בחתירותיו נגד האינטרסים של המערב בכל מקום שניתן לו הדבר ומקבל נשק מהרוסים. מלחמתו בקאסם מקורה בשאיפתו להשתלט על הנפט בעיראק ובמפרץ הפרסי ולא בהתנגדותו לרוסיה או לקומוניזם. לויד סיפר על מאמציו החוזרים להשפיע על ממשלת ארצות־הברית שלא תמהר להגיש לנאסר עזרה כלכלית כל עוד לא יהיה ביטחון מלא שלא ישתמש בעזרה זו כדי להסתער ביתר שאת נגד המערב ברגע נוח בשבילו, היות ואין ביטחון כזה ולדעת לויד אין סיכויים שיהיה פעם. בתשובה לשאלתי, העיר לויד ש״הרטר באופן אישי מבין המצב, אך הדעות בוואשינגטון ביחס לנאסר מחולקות״. לויד התעניין גם אם לנו ידוע משהו על הרחקתו של פאוזי מהשלטון והסיבה לכך.

2) קאסם: גם שגרירם בבגדאד[2] וגם הלורד מונקטון, שחזר זה עתה מביקור בעיראק, בטוחים שקאסם באופן אישי אינו קומוניסט ושואף לשמור על עצמאות עיראק. ממשלת בריטניה תמשיך לסייע ככל שתוכל בידי קאסם למנוע השתלטות תומכי נאסר או הקומוניסטים. ממשיכים לשלוח חלקי חילוף לנשק שבידי הצבא העיראקי ובאופן עקרוני הוחלט לספק לו גם ״כמות מסוימת״ של סנטוריונים. אך הוסבר לו שאספקתם לא תוכל להתחיל אלא לאחר שמונה־עשר חודש. לפי כל הידיעות שבידי ממשלת בריטניה גברה התערבות הקומוניסטים והשתלטותם בכל ענפי חייה המדיניים, החברתיים והכלכליים של עיראק, דבר העלול להוביל הפעם לסכנת מלחמת אזרחים יותר מאשר למרידות בצבא או לחילופי גברא בשלטון המרכזי בלבד. הערכה זו קיבלו מהטורקים, הפרסים ומחוסיין. המלך סעוד דאג להעביר לידיעת ממשלת בריטניה שאם במקרה של מלחמת אזרחים בעיראק תחליט ממשלת בריטניה להתערב באופן צבאי ולהשליט סדר במדינה, תוכל אז להישען על

315

1. נשלח גם אל שרת החוץ, מחלקת חבר־העמים הבריטי ושגרירות ישראל בפאריס.
2. סיר האמפרי טרווליאן, שגריר בריטניה בבגדאד.

אהדת ערב הסעודית. לויד ביקש שנשמור בסוד כמוס ידיעה זו. בדיונים המוקדמים שהיו בממשלת בריטניה בנושא זה לא הוחלט דבר.

מצד אחד מסוכן להשאיר עיראק במצב של תוהו ובוהו פן יתפשט גם על יתר חלקי האזור ובמיוחד במפרץ הפרסי. לעומת זאת עלולה התערבות ישירה של המערב לגרום להתערבות רוסיה, לפחות על־ידי שיגור "מתנדבים". הביע רצון שנחווה דעתנו בשאלה זו ונייעץ להם מה לעשות.

3) חוסיין. המלך עשה כאן רושם טוב מבכל ביקוריו בעבר. אין ספק שהתבגר לאור המשברים שעברו עליו והשתלט לעת־עתה לפחות עליהם. לדעת חוסיין המצב הפנימי בירדן יציב עתה יותר מאשר בכל תקופה אחרת מאז עלה נאסר לשלטון. לדבריו שוקע והולך כוכבו של נאסר, ורק המערב יכול להצילו מכיליון גמור אם ייפול בפח של תעמולתו האנטי־קומוניסטית. חוסיין סיפר שעשה הכול שביכולתו להסביר הדבר לאמריקנים, אך לא שוכנע אם דבריו נתקבלו על־ידי כל אלה הקובעים מדיניות ארצות־הברית באזורנו. לפי הידיעות שבידי חוסיין גדלה בסוריה תנועת המרד נגד שלטון המצרים. הביע תקווה שבמקרה של משבר ביחסי מצרים וסוריה תעלה האפשרות בידיו להציע איחוד ביו ירדן וסוריה תחת שלטונו. לויד הביע ספק בסיכויי חוסיין להשיג הדבר ואני הסברתי הסכנות הנשקפות ליציבות האזור מהרפתקה כזו. אמרתי שסוריה בעלת איזה שלטון שהוא עלולה להשתלט על ירדן במקום שחוסיין ישליט עצמו על סוריה. בהמשך שיחתנו על ירדן סיפר לויד שבשיחותיו עם חוסיין וריפאעי מסר להם על יחסי הידידות השוררים בין בריטניה וישראל וביקש מהם לתרום תרומתם לשמירת השלום והביטחון בגבולות ירדן וישראל. כמו־כן הציע להם לבדוק האפשרויות לשיתוף־פעולה בין ירדן וישראל בניצול מי הירדן. חוסיין תמך בצורך לשמור על הביטחון בגבולות, אך הסתייג בקשר למי הירדן. לויד בטוח שעל אף הסתייגותו בשאלה זו הושפע חוסיין לטובה מהדברים ששמע כאן על מהות היחסים היום בין בריטניה וישראל.

4) יחסים כלכליים. לויד ציין התמיכה שהפוראופ [משרד החוץ הבריטי] והוא באופן אישי נתנו לנו בהמליצם על בקשתנו בפני האוצר בקשר לגיוס מיליון הליש"ט [ה]בסיסי להשקעה בישראל. הודיתי לו על העזרה ומסרתי לו על הערך החיובי שהיה לביקור סיר פרנק לי בישראל. עוררתי שאלת החרם הערבי וביקשתי עמדתה התקיפה של ממשלת בריטניה בשאלה עקרונית זו החשובה גם לפיתוח המסחר בינינו. לויד סיפר ששגרירם בבגדאד מחה בפני קאסם בעניין אי.סי.אי.[3] לויד הדגיש שעמדת ממשלת בריטניה ברורה ואיתנה בשאלה זו כפי שהועברה באופן רשמי אתמול על־ידי פרופיומו בתשובה לשאילתא בפרלמנט.

5) ביקור באפריקה המזרחית. מסרתי לו על המחשבה לשגרני למושבות הבריטיות שבאפריקה המזרחית על־מנת שאקים קשר אישי בינינו לבין נציגי השלטון והציבור ואבקר בקהילות היהודיות באזור[4] הדגשתי שאין בכוונתנו

3. עיראק אסרה על ייבוא מוצרי I.C.I. — Imperial Chemical Industries בטענה שחברה זאת מוכרת ממוצריה גם לישראל.

4. על הפרשה ראה מס' 480.

לעשות דבר העלול להקשות עליהם. הסברתי שאנו מעוניינים לקשור קשרים הדוקים עם שכנינו באפריקה המזרחית משום קרבתם הפיזית אלינו והסיכויים לפתח יחסי מסחר הדוקים בינינו דרך נמל אילת. הזכרתי דברי מקמילן בשאלה זו בנאום שנשא במשתה לכבודי ב־5 לנובמבר אשתקד[5] לויד ענה שמצידו אין כל התנגדות לביקור, אך עליו לשאול פי משרד המושבות לפני שישיב באופן רשמי.

6) הצגת הסנטוריונים במצעד יום העצמאות.[6] פתחתי באמרי שלא נעשה דבר בנדון אלא בהסכמתם, אך אולי כדאי שישקלו מחדש אם לא רצוי שהימצאות הסנטוריונים בידינו תתגלה בשעת הצגת הנשק מכל הסוגים ומכל המקורות שהגיעו לישראל במקום שאיזה כתב חוץ יגלה ביום מן הימים הדבר ויהפוך התגלית לסנסציה עיתונאית. הדגשתי שבין שנרצה או לאו, לא נוכל להסתיר זמן רב קיום הסנטוריונים בישראל הואיל ונצטרך לכללם באימוני צה"ל. הוספתי שגם נימוק זה מחזק התועלת להציג אחדים מהם בהזדמנות של מצעד ולהוציא על־ידי כך הרוח מהמפרשים של פרסום העובדה בעתיד. לויד ענה שהנימוקים שמניתי נראים בעיניו וביקש מרותני, שרשם השיחה, לבדוק העניין מחדש. בתשובה לשאלותיו, עניתי שנרצה להציג לפחות 4 סנטוריונים ונרצה לדעת תשובתם לא יאוחר משבוע לפני המצעד.

7) השיחה התנהלה ברוח ידידותית ביותר וארכה שלושת רבעי שעה. נתקבלתי על־ידו לפני טיסתו לפאריס לפגישה עם עמיתיו לפני הוועידה בג'נבה.

בגלל קוצר זמן לא הספקתי לשוחח עמו על המצב הכללי בעולם. הציע שאבוא לראותו בשובו מג'נבה.

הבריקו לאבן.

אילת

5. ראה מס' 310 והערה 2 שם.

6. הנושא הועלה לראשונה בפני שק, ראה מברקו אל משרד החוץ, ל/695, 14.4.1959, 130.09/2322/5. הבריטים עמדו על כך שהסנטוריונים לא יוצגו. ישראל ויתרה, וג' מאיר העירה: "עניין זה איננו מכריע כל כך" (ראה מברקה אל השגרירות בלונדון, ד/324, 6.5.1959, 130.09/2322/4).

316

א׳ אילת אל ראש הממשלה[1]
E. Elath to the Prime Minister

מברק מוצפן ל/294

נוסח נכנס: 130.09/2322/7

לונדון, 10 בספטמבר 1959

סודי

בביקור הפרידה אצל מקמילן, הביע סיפוקו על מהות היחסים הקיימים בין שתי המדינות בהדגישו שימשיך לדאוג להידוקם אם ייבחר מחדש.[2] לבריטניה אינטרסים שונים במזרח התיכון. חובתה לשמור עליהם, אך לא יעשו זאת על חשבוננו. ניתח בעיות אזורנו כבלתי ניתנים היום לפתרונות קונסטרוקטיביים בגלל אופיים הבלתי־יציב של הערבים ״שקשה לסמוך עליהם״, וכל עוד המצב הבין־לאומי נשאר מתוח ומלא סכנות לשלום בעולם. העיר שלא האמין מעולם באחדות הערבית ואינו מוצא סימנים של תהליכים רציניים לקראתה. את ישראל מעריך ״כאחד מהנסים בהיסטוריה האנושית״. לדעתו הגענו להגשמת מגמותינו הלאומיות בעיקר בגלל כוח האמונה שלנו והנכונות הקולקטיבית והאישית להקרבה עצמית בעד אידיאלים דתיים ומוסריים עליונים. זהו נכס שעלינו לשמור עליו לא רק למעננו אלא גם למען העולם כולו הסובל בזמננו מגשמיות יתרה בכל שטחי החיים. דיבר בהערכה על אייזנהאואר השואף בכנות לשיפור המצב הבין־לאומי. מאמין שמבלי ויתורים על האינטרסים החיוניים של המערב קיים לא רק ההכרח אלא גם האפשרות להגיע להסדר עם הרוסים לפחות במידה שתמנע הידרדרות העניינים לקראת שואה כללית. הביע ביטחון בניצחון מפלגתו בבחירות הקרובות. דיבר בסיפוק על הישגי ממשלתו בכל הזירות. הרגשתי עוינותו האישית לגייטסקל ודאגתו לחוסר מנהיגות בעלת רמה לאומית באגודות המקצועיות. הביע דברי הערכה חמים לשירותי כאן והתעניין בתכניותי לעתיד. הזמין אותי וזהבה לבקר באנגליה והציע שנחליף לעתים מכתבים אישיים. לפני היפרדי ממנו, לקחני לחדר בו עומד פסל דישראלי ואמר לאמור: ״האיש הזה הנו גיבור חיי. ממנו למדתי על אנגליה ועל המדיניות האנגלית יותר מאשר מכל מדינאי אחר שקם לנו אי־פעם. אך דישראלי היה לא רק אנגלי גדול אלא גם יהודי אמיץ וגאה במוצאו. אילו האזין לשיחתנו היה שמח ליחסי הידידות השוררים היום בין שתי המדינות שלנו״. נפרדנו בלחיצת יד חמה. דו״ח מלא בדואר הדיפלומטי.[3]

אילת

316

1. נשלח גם אל ו׳ איתן, ומחלקת חבר־העמים הבריטי.
2. ב־8 באוקטובר התקיימו בבריטניה בחירות כלליות. המפלגה השמרנית ניצחה ומקמילן המשיך בתפקידו כראש ממשלה.
3. הדין־וחשבון לא נמצא.

317

א׳ ליברן אל צ׳ לוקר
A. Livran to Z. Loker

מברק מוצפן ל/488
נוסח נכנס: 130.09/2322/7

לונדון, 21 באוקטובר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד

לשלך 859.[1]

שוחחתי היום עם בית בנדון. כבר היה בידו מברק מפורט על השיחה בין שרת החוץ-סולט. העיר שלפי ידיעתם, אין המצרים מעוניינים לרכוש הסנטוריונים.[2] הסברתי שבקשתנו לא מבוססת רק על הצורך למנוע סכנה זו. פנייתנו לרכוש 100 טנקים קדמה לשמועות על התעניינות מצרית. הגיב שחשוב לו לדעת זאת היות והיה תחת הרושם שרק בגלל הסכנה שהמצרים ירכשו את כל הטנקים העלינו דרישתנו מ־30 ל־100. הסברתי הסיבה להגדלת דרישתנו.

לזאת ענה שאין ממשלת בריטניה רוצה להתערב בכלל בפרשת הטנקים הדרום־אפריקאים ושרוצים להשאיר ההחלטה בידי ממשלת דרום אפריקה. תיארתי פרשת ניסיוננו לרכוש הטנקים במישרין מדרום אפריקה והוכחתי שיכולתנו לרכוש הטנקים תלויה בממשלת בריטניה. הדגשתי שלא ייתכן אפוא שממשלת בריטניה תסרב לעשות הצעדים הדרושים כדי לאפשר לנו רכישתם. הזהרתי בפני הסכנה העלולה לצמוח מגישה זו. לאחר ויכוח ממושך הבטיח בית׳ להכין תזכיר אשר יתחשב בשיקולים אלה. כמו־כן, יודיעני בשבוע הבא על התפתחויות נוספות. בינתיים אנו ממשיכים לפעול במשרדים האחרים כדי לקדם העסקה.

ליברן

317

1. במברק זה (מיום 19 באוקטובר, בתיק 130.09/2322/6) נאמר כי שרת החוץ נפגשה עם גב׳ סולט משגרירות בריטניה ומסרה לה איגרת בעניין הסנטוריונים. איגרת זאת לא נמצאה, אך לפי העניין מדובר בבקשת ישראל לרכישת מספר נוסף של טנקים מסוג ״סנטוריון״.
2. המדובר ב־200 טנקים מסוג ״סנטוריון״ שבריטניה הסכימה למכור לדרום אפריקה, אך זו האחרונה לא היתה מעוניינת בעסקה. כאשר נודע הדבר לישראל פתחה בפעולה במגמה לרכוש חלק מטנקים אלה. הידיעה כי גם קע״ם מעוניינת ברכישתם דרבנה את ישראל להגביר מאמציה.

318

ג' אבנר אל משרד החוץ
G. Avner to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן
נוסח נכנס: 130.09/2322/7

לונדון, 5 בדצמבר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

אישי לגזית; למכתבך.[1]

א) ביום ו' נאמר לעופר במחלקת הלבנט בתשובה לשאלתנו שהפוראוף [משרד החוץ הבריטי] כולל השר, סיימו הדיון בבקשתנו כפי שהוגשה בלונדון ועל־ידי שרת החוץ בארץ.[2] התשובה מוכנה ולויד העבירה לחוות־דעת כמה שרים אחרים. לויד יודע שחייב לגב' מאיר תשובה במהרה ומתנצל על העיכוב שנגרם על־ידי התעסקויותיו הכבדות בימים אלה. מבטיח שהתשובה תימסר בהקדם. עד כאן.

לא הברקנו זאת קודם מפאת היעדר החידוש שבדבר ושלחנו בדואר הדיפלומטי אתמול לפני הגיע ורון.

ב) הניסוח הזה אינו מבשר לדעתנו תשובה שלילית. רמזים שקלטו נספח צה"ל ונציג משרד הביטחון מקשריהם מרשים להסיק שהתשובה החלקית חיובית וחלקית לא חיובית. כנראה יאמרו שממשלת בריטניה ממליצה על מכירת מאה טנקים אך טרם החליטה בדבר היותם מתווכים־סוכנים בעסקה במקרה [ש]דרום אפריקה לא תהיה מוכנה למכור לנו מאה הטנקים באופן ישיר.

ג) לאור כל זה, שקלו נא אם פנייה מחודשת מצד שרת החוץ ללויד במקומה בשלב זה דווקא כשלויד סיים הטיפול וכשהבעיה כבר אינה עומדת במצב התחלתי עקרוני ואילו המכתב מבוסס על כך שהדיונים טרם נסתיימו. שקלו נא אם לא מוטב להמתין לתשובה ואז לפנות במכתב המתבסס על החלקים השליליים של התשובה. פנייה כעת עלולה במסיבות אלו להיות קצת מבוזבזת.

ד) קח גם בחשבון שניסוח פוראוף מעיד שלויד considered himself having been approached אישית על־ידי שרת החוץ באמצעות השדר אליו שהועבר על־ידי סולט. אם נבצע הפנייה, יש מבחינה זו ובהתאם ל־א' בכל אופן לשנות נוסח הקטע הראשון והשני במכתב ואולי הרביעי לפני הסוף.

ה) עלי להסב תשומת־לבכם לניסוח המשפט האחרון בקטע השני. משפט זה מבטא רק מחצית תביעתנו. המחצית השנייה היא שבאם דרום אפריקה מסיבות שונות אינה מוכנה לעסקה ישירה, תהיה בריטניה מוכנה להיות המתווכת־סוכנת. מאחר ואנו יודעים שדרום אפריקה לא מוכנה לעסקה ישירה, הרי חלק זה של

318

1. לא נמצא.
2. ראה מס' 317.

תביעתנו מהבריטים לא פחות חשוב להשגת הטנקים מאשר המלצת בריטניה על עצם המכירה לנו, ויש להשלים המשפט ולהבהיר שני חלקי תביעתנו. המלצה בריטית למכור מאה טנקים או יותר עדיין לא מסדרת את העניין.

ו) עלי להסב תשומת־לבך לעובדה שרוג׳ר סטיוונס אמר לליברן לאחר עיונם בדברי שרת החוץ–סולט ובתזכיר שנמסר, ומנכ״ל משרד ההגנה אמר פעמיים לנציג משרד הביטחון כאן, שנבדקה טענת הסכנה שהכלים יפלו בידי המצרים ואין לה יסוד. גם אצל נספח צה״ל ונציג משרד הביטחון כאן היו ספקות בדבר טענה זו. מכל מקום נדמה שאלא אם כן יש לנו מאז חומר חדש וממשי להוכחתה הרי ברור שהיא לא תעשה רושם בפוראוף ומשרד ההגנה מאחר ועובדתית כבר הורדה מהפרק על־ידם. חזרה סתמית על הטענה ללא ביסוס חדש יוצרת אמתלא לומר שלפחות מבחינה זו תביעתנו אינה בעלת משקל שיקלו־נא נקודה זו פעם נוספת.

ז) בקטע השלישי: הטנקים שלנו נקראים AMX ולא MX.

ח) עד כאן על דעת נספח צה״ל ונציג משרד הביטחון. דעת זה האחרון שמכתב מידי לפני מסירת התשובה לא יזיק ועלול להועיל, אך בכל אופן יש להכניס השינויים הנ״ל שהם על דעת כולנו.

ט) חושש להיכנס לבעיה פנימית מסובכת, אך כחרד לעניין מחויב להעביר לכם דעה ששני הנ״ל שותפים לה אך מסיבות ברורות אינם יכולים להביעה ואסור לצטט אותם. פוראוף ומשרד ההגנה רואים כסמרטוט אדום כל משא־ומתן שלנו בעניין זה בפאריס הן עם צרפתים כמתווכים אפשריים והן עם דרום־אפריקאים שם כי זה יוצר אצלם סיוטי אוקטובר 1956. זאת אומרים בפה מלא בכל הזדמנות. יש לשקול אפוא אם לא מוטב שארתור [אשר בן־נתן] יימנע במשא־ומתן בפאריס בעניין זה לפחות עד שנסכם העניין עם הבריטים לכאן או לכאן.

מגעים עכשוויים מצידו בפאריס בשלב זה בכל אופן, אינם מועילים לעניין פה. מגע עם דרום אפריקה מוטב שיקויים בדרום אפריקה.[3]

אבנר

3. בסופו של דבר העסקה לא יצאה אל הפועל.

319

הערת־עורך
Editorial Note

יחסי ישראל-אירלנד

אירלנד הכירה בישראל "דה־פקטו" ב־12 בפברואר 1949. כמדינה קתולית, ראתה לעצמה חובה להתחשב בעמדה המסתייגת של הוואטיקן כלפי ישראל, לכן לא העניקה לה הכרה "דה־יורה", וסירבה לכונן עמה יחסים דיפלומטיים. החשש לתגובת מדינות ערב חיזק את אירלנד בעמדתה זו.

בספטמבר 1957 נפגשה שרת־החוץ ג' מאיר עם עמיתה האירי בניו יורק, והלה הביע הסכמה עקרונית למנות קונסול כבוד בישראל, ולא התנגד להצעתה של מאיר כי ישראל תשגר לדבלין ממונה קבוע. למגע זה לא היה המשך.

בהיעדר ייצוג רשמי, טיפלה שגרירות ישראל בלונדון ביחסי ישראל-אירלנד באורח בלתי־רשמי. לא היה תוכן מעשי ביחסים, מלבד קשרי מסחר בהיקף צנוע.

320

א"פ הרן אל ש' גילת (לונדון)
E.F. Haran to Sh. Gilat (London)

העתק: 130.23/3095/18

ירושלים, ל' בכסלו תש"ך
31 בדצמבר 1959

הנדון: יחסי מסחר עם אירלנד (ארה)

ודאי קראת בעיתונות ידיעות על חתימת "הסכם מסחרי" בין ישראל לבין אירלנד.

זכור לך אולי כי ערב צאתך ללונדון ביקר בארץ מר נורטון, ראש מפלגת העבודה האירית וסגן ראש הממשלה לשעבר (נדמה לי שאתה אפילו נפגשת אתו). הוא, יחד עם מר בלום, סוחר יהודי מדבלין, עשו את הגישושים הרשמיים בדבר הרחבת קשרי המסחר בין ישראל לבין [אירלנד].[1]

בעקבותיו הגיע כעת מר Blackwood, חברו של מר נורטון, לישראל. לדברי מר

320
1. במקור, בטעות: "יוון".

בלקווד ניתנ[ה] לו על־ידי "הנוגעים בדבר" מממשלת אירלנד רשות לפעול למען הידוק הקשרים הכלכליים בין אירלנד לבין ישראל. הוא בא בדברים עם החברה הישראלית לייצוא ונאמנות בע"מ ועם חברת "טרנס־אושן טריידינג קורפ" בע"מ (ת.ד. 1858 ת"א) והגיע אתם להסכם בדבר הרחבת קשרי המסחר עם אירלנד.

הוא חתם בשם The Irish & Allied Trading Corporation Limited בראשי־תיבות על "הסכם מסחרי פרטי" לפיו התחייבה החברה האירית לקנות מהחברה הישראלית לייצוא ונאמנות בע"מ, במשך 4 שנים הבאות סחורות ישראליות בשווי של 250,000 ליש"ט, ו"טרנס־אושן טריידינג קורפוריישן" התחייבה לקנות מהחברה האירית סחורות איריות באותו הסכום.

ההסכם קובע כי הקניות משני הצדדים תבוצענה Pari Passu, כך שההפרש בין כמויות הסחורות שיוחלפו בין שתי הארצות לא יעלה על 30 אלף ליש"ט. סוכם כי הסחורות הישראליות תימכרנה באשראי של 3 חודשים והסחורות האיריות על־פי תנאי של "דוקומנטים לגוביינא". לשם הבטחת תשלום הסחורות הישראליות תפקיד החברה האירית 3,500 ליש"ט במזומנים ו־30,000 ליש"ט בצורת ערבות בנקאית בבנק בארץ. להסכם צורפו רשימות של סחורות הכוללות למעשה את כל הסחורות שניתן להחליף בין ישראל לבין אירלנד פרט לפרי הדר.

אבקשך להודיענו באם יש באפשרותך לעקוב אחרי התפתחות המסחר עם אירלנד "מהצד השני", ואם לדעתך יש מקום לפעולות נוספות.[2]

בברכה,

א.פ. הרן

2. לא נמצאה תשובה למכתב זה.

פרק יא
יחסי ישראל עם מדינות דרום אירופה
Israel's Relations with South European States

321
א' ששון אל שרת החוץ
E. Sasson to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן מפר/12
נוסח נכנס: 130.09/2358/3

רומא, 10 בינואר 1958

סודי-דחוף

א) בהמשך השיחה אמר הנשיא גרונקי שהוועדה המתמדת של נאט"ו בפאריס דנה בימים אלה בתשובות המערב לאיגרותיו של בולגנין וקרוב לוודאי שהתשובות תהיינה זהות.

ב) אולם מאחר ואיגרותיו של בולגנין מדברות בין היתר גם על המזרח התיכון הוא, גרונקי, בדעה שמחובת הוועדה המתמדת של נאט"ו לנצל את ההזדמנות הזאת ולדון באופן יסודי במצב במזרח התיכון ולנסות למצוא פתרונות רצויים לסכסוכים השונים שבין מדינותיו, כולל הסכסוך הערבי-ישראלי, כדי להפיג המתיחות ולעצור בעד החדירה הרוסית לתוכו.[1]

ג) הוא, גרונקי, הביע את דעתו זו בפני ראש ממשלת איטליה ושר החוץ שלה וקיבל את אישורם והסכמתם המלאה לכך. שר החוץ פלה, העביר העניין לוועדה המתמדת של נאט"ו ועד כמה שהוא — כלומר גרונקי — יודע הרעיון נתקבל ברצון בקרב חברי הוועדה וכבר התחילו הדיונים שם בענייני המזרח התיכון.

ד) גרונקי סבור שאסור למערב לתת לסכסוך הערבי־ישראלי להימשך יותר ולהחמיר יותר ולהוסיף ולשמש "סוס נוח לרכיבה" לסובייטים במאמציהם לחדור למזרח התיכון ולהתבסס בתוכו. מתוך המגעים האישיים והרשמיים שלו ושל ממשלתו שמח גרונקי לראות כי עמדתו זו אינה עמדת יחיד וכי רוב מדינות המערב תמימות־דעים עמו.

321
1. בולגנין שיגר (ב־8 בינואר 1958) איגרות לראשי הממשלה של מדינות נאט"ו והציע לקיים ועידת פסגה בתוך חודשיים או שלושת החודשים הקרובים. בין הנושאים לסדר היום הציע הסכם בקשר למזרח התיכון, לפיו המעצמות לא ינקטו צעדים לפגוע בעצמאות מדינות האזור, יוותרו על השימוש בכוח בהסדר הבעיות באזור, ירחיקו כל התערבות מבחוץ בעניינים הפנימיים של מדינות האזור ויעזרו לחזק את הריבונות והעצמאות הלאומית של ארצות המזרח התיכון.

ה) אין ישראל צריכה לחשוש מפני מאמץ מערבי כזה למצוא כל כמה שאפשר מהר פתרונות "רצויים" לסכסוכים שבין מדינות המזרח התיכון — המשיך ואמר גרונקי. ישראל יכולה להיות סמוכה ובטוחה שאף מדינה מערבית, ובראש וראשונה איטליה, לא תסמוך ידיה על איזה פתרון שיפגע בישראל או שיחליש אותה ויסכן את ביטחונה. וכאן נתן לי גרונקי להבין בעקיפין שכאילו איטליה, צרפת וגרמניה פועלות יד אחת בענייני המזרח התיכון.

ו) להלן אמר גרונקי שאיטליה פועלת לא רק במערב אלא גם בקרב כמה מארצות ערב וקרא בשמותיהן של ירדן, לבנון וסעודיה. הוא לא יוכל לומר שאין איטליה מוצאת אוזן קשבת ורצון ונכונות לשיתוף־פעולה. וכן הוא לא יוכל לומר שאיטליה בלבד עובדת בקרב הארצות הערביות האלו. הוא יודע על מאמצים חיוביים בנדון זה גם מצד ארצות־הברית ומדינות מערביות אחרות והוא מברך על המאמצים האלה.

ז) גרונקי רואה כבעיה ראשונה בסכסוך הערבי־ישראלי החייבת חיסול והניתנת, לדעתו לחיסול בהדרגה ובאופן קונסטרוקטיבי, את בעיית הפליטים הערביים. אפשר לירדן לקלוט את כל או רוב הפליטים הנמצאים כיום על אדמתה אם ייתנו לה:

(1) האמצעים הכספיים הדרושים.
(2) הטכנאים והמומחים הדרושים.
(3) התמיכה הפוליטית והמוסרית הדרושה.
(4) התמיכה המלאה מצד סעודיה. וכן אם תביע ישראל נכונותה:
 (1) לקבל בחזרה כמה עשרות אלפים.
 (2) לשלם כל הפיצויים הדרושים.
 (3) להסכים להסדר מתאים לחלוקת מי הירדן.

ח) גרונקי מאמין כי למלך ירדן ולממשלתו הנוכחית לא חסר רצון טוב ואומץ לב כדי לגשת לחיסול בעיית הפליטים. דרושה להם רק איזו "ג'סטה" מצד ישראל שתאפשר להם בעת הצורך לדחות כל "האשמה של בגידה" שתופנה כלפיהם מצד הקיצונים שבסוריה ובמצרים.

ט) קשה לגרונקי להגדיר בדיוק מה צריך להיות טיבה ואופייה של הג'סטה הדרושה הזאת. אך הואיל והמדובר לפי שעה בבעיית הפליטים, הוא יכול להניח שהג'סטה יכולה להיות הסכמת ישראל לקבל בחזרה כ־50,000–100,000 פליטים ולשלם פיצויים לאלה מבין הפליטים שייקלטו בירדן או במקומות אחרים.

י) בחלק זה של השיחה, חזר גרונקי על מה שאמר בזמנו לשרת החוץ,[2] כי בשיחותיו ובשיחות אנשי ממשלתו עם הערבים הם מציינים את זכותה של ישראל כמדינה להוסיף ולהתקיים ומדגישים בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים שכל ניסיון בכיוון זה מצד הערבים או מצד הרוסים ייתקל בהתנגדות עזה מצד המערב. גרונקי בדעה שיש לארגן ללא דיחוי פעולה בין־לאומית שתביא לסיום מצב המלחמה בין ישראל לכל שכנותיה הערביות ושתבטיח אחת לתמיד את גבולותיה.

2. בפגישתם ברומא ב־17 באוקטובר 1957 — ראה ששון אל משרד החוץ, 19.10.1957, 130.23/3091/9.

יא) גרונקי איננו מתעלם מהעובדה שבין הלאומנים הערבים בסוריה ובמצרים גורמים כאלה שרואים כיום בברית־המועצות ובאיבתה לישראל "כוח" שבעזרתו ותמיכתו אפשר יהיה לחסל את ישראל. אולם גרונקי בטוח שה"כוח" הרוסי הזה עצמו יודע שכל ניסיון כזה הוא בבחינת הרפתקה מסוכנת שעשויה להביא לידי מלחמת עולם שלישית ולא ייתכן שיתן יד למזימה כזאת. ועל כן, השאיפה הערבית לחסל את ישראל אין לה יותר, לדעתו, אחיזה במציאות.

יב) בהמשך דבריו חזר גרונקי ונגע בשאלת העלייה, אך הפעם בצורה זהירה ומסויגת ביותר. הוא מבין שכל לחץ בנדון זה מבחוץ עשוי רק להרגיז את ישראל ולעורר התנגדותה ועל־כן יש, לדעתו, להשאיר את השאלה הזאת להכרעתה של ישראל עצמה בבוא המועד. מכל מקום, הוא חושב שקביעת גבולותיה של ישראל והבטחתם עשויה לשמש בהחלט כערובה נגד התפשטות ולפזר חששות הערבים.

יג) בסוף דבריו נגע גרונקי ב"תכניתו הכלכלית של פלה"[3] ואמר כי לדעתו מוטב לגשת לפתרון בעיות המזרח התיכון מנקודת מבט כלכלית. הוא חושש שההסכמים הכלכליים שעשתה רוסיה עם מצרים וסוריה עשויים במרוצת הזמן לעזור לה להשתלט על סקטורים חשובים של כלכלת המזרח התיכון בכללו ולשלול מהמערב את עמדותיו החיוניות והמסורתיות. הוא משוכנע שבשטח הכלכלי פועל הזמן לרעת המערב וכל יום שעובר מקשה יותר את המלאכה.

ששון

322

י' פראטו אל א' נג'ר
J. Prato to E. Najar

מברק מוצפן נ/283

נוסח נכנס: 130.09/2293/4

אתונה, 5 בפברואר 1958

היום נפגשתי עם שר החוץ להמשך השיחה מיום 3 בינואר.[1] חזר על הדברים הכלליים שבשיחתנו הראשונה על עניינו בהשכנת השלום וכו'. אמר כי בכל שיחותיו עם הערבים הוא שומע שלוש טענות:

3. המדובר בתכנית שהגיש פלה למזכיר המדינה דאלס בביקורו בארצות־הברית בדצמבר 1957 שבמרכזה יצירת קרן מערבית מיוחדת למימון מפעלים כלכליים ומפעלי פיתוח במזרח התיכון. (ראה ששון אל משרד החוץ, שר/82, 29.1.1958, 130.23/3091/15).

322

1. בשיחה שהתקיימה עם שר החוץ היווני, אוורוף־טוסיצה, הדגיש הלה את אהדתה הגדולה של יוון לישראל, ש"אינה מופרעת על־ידי ידידותה ההכרחית לערבים." דיווח על השיחה במכתב פראטו אל משרד החוץ, 7 בינואר 1958, 130.23/3104/16.

א) הערבים מפחדים מתוצאות עלייה בלתי מוגבלת.

ב) תובעים מתן ברירה לפליטים לחזור לישראל במגמה לשקמם אצלם אם לא ירצו לחזור ואם יינתנו להם האמצעים מגופים בין־לאומיים.

ג) חזרה לגבולות החלוקה. לשאלתי, אם יהיו הערבים מוכנים אז להכיר בישראל ולהבטיח את שלומה ואת חופש השיט בתעלה ובמצרים, הוא נתקל ב־״תגובות לא שליליות״. בעיני שר החוץ, שתי הטענות הראשונות מוצדקות ואילו בכל שיחותיו דחה את השלישית כאבסורדית. הוסיף כי מסר על הנ״ל לדאלס בזמן העצרת וכי הוא הראה עניין לשמוע מפיו על עמדת הערבים כי הוא יודע כי הערבים מדברים בגילוי־לב עם היוונים.

בתשובתי עמדתי במיוחד על עניין העלייה. הסברתי הרקע ההיסטורי של המדינה, ייעודה ומהותה. הזכרתי את הערכות הבריטים על כושר הקליטה הכלכלית, חששות הערבים להתפשטות היישוב כאשר היו בארץ 400,000 יהודים, ציינתי מקורות העלייה האפשריים בעתיד והערכתנו שבגבולות הנוכחיים נוכל להגיע לאוכלוסייה של 4 מיליון מבלי להזדקק לשטחים זרים כלשהם. דחיתי במרץ רעיון הגבלת העלייה הפוגע בעצם מהות מדינתנו ולא נוכל להיות מדינה הנאורה היחידה בעולם המגבילה כניסת יהודים לגבולותיה. התרשם מהרצאת הדברים ואמר כי הוסיפה לו דעת לדברים שלא ידע ומציידת אותו בתשובות הגיוניות לשיחותיו בעתיד. אשר לפליטים, חזרתי על הטיעון המקובל והוספתי כי נהיה מוכנים לדון בבעיה זו במשא־ומתן ישיר עם הערבים — לא נכנסתי לבעיית גבולות החלוקה לאחר שהוא עצמו דחה אותה כאבסורדית. לשאלתו, אמרתי כי פעולת יוון למען השלום עם הערבים מבורכת מכל מדינה אחרת הפועלת בכנות למטרה זו וכי לדעתי תהיה פורייה כאשר יהיו הערבים משוכנעים בצורה ברורה כי יוון מכירה בלגיטימיות קיומנו כפי שהיא אומרת לנו ולהם. הבין כי כאן רמז להכרה ואמר כי אמנם חוסר הכרה מלאה לא נעים להם וכי הסיבה למצב הם האינטרסים הנוגדים במצרים וכי לדעתו המצב הוא לטובתנו כי זה מאפשר להם לומר דברים קשים לערבים מבלי שיחשדו בהם כמשוחדים לטובתנו. אמרתי כי לא קיבלתי כל הוראה לעורר בשיחה זו את הבעיה וכי אשמח להזדמנות להחליף דעות באופן חופשי ובלתי רשמי על הנושא. ענה כי ישמח מאוד וכי הוא ייזום פגישה נוספת. השיחה ארכה 50 דקה והיתה ידידותית מאוד.

כשנפרדנו אמר לי בבת־צחוק ״ביקוריך מעוררים בי מרירות: הם מזכירים לי בעיית יחסינו ומרגיש כי שכחתי איטלקית״. עניתי באותה נימה כי בידו לתקן את שני הדברים וכי אני לרשותו.

לשיחה היה בעיקר ערך הסברתי וליצירת יחסים אישיים.

פראטו

323

א׳ ששון אל שרת החוץ

E. Sasson to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3091/10

רומא, כ״ח באדר תשי״ח
20 במארס 1958

סודי ביותר

הנדון: שיחה עם שר ההגנה האיטלקי

שרתי היקרה,

מנהל משרד הביטחון, מר שמעון פרס, ואני ביקרנו היום אצל שר ההגנה האיטלקי, מר אמיליו טוויאני, במשרדו ושוחחנו עמו כשעה על כמה בעיות ביטחוניות. כבפגישה הקודמת כן עתה, דיבר השר בידידות, באהבה ובגילוי־לב עד להפליא. בהמשך השיחה הבטיח השר לא אחת, כי מה שהוא קובע כיום, בהיותו שר ההגנה, ביחס לשיתוף בשטח ביטחוני זה או אחר, בין איטליה לישראל, יוסיף להתקיים ולדפוק כראוי גם כשהוא יפרוש מתפקידו זה אחר הבחירות הפרלמנטריות הבאות, שתתקיימנה ב־25.5.1958, ויעבור לתפקיד מדיני אחר. כשהדגיש השר בפנינו יותר מפעם אחת, ובצורה הידידותית ביותר, את רצונו לקבל תפקיד מדיני בממשלה הבאה שתקום אחר הבחירות — הרשינו לעצמנו לשאול אם הוא מתכוון לקבל לידיו את ראשות פלאצו־קיז׳י, כלומר, את ראשות משרד החוץ האיטלקי. תשובתו היתה מופשטת. לא הכחיש ולא שלל את האפשרות הזאת, אלא אמר: לא מיד, לא מיד.[1]

בראשית השיחה מסר מר פרס לשר, בכמה משפטים קצרים ובהירים, על השיחות החיוביות והמעודדות שהיו לו לפני כמה זמן עם שרי ההגנה של גרמניה המערבית וצרפת בקשר לבקשתה של ישראל להשתתף, כחברה או כמשקיפה, או בכל צורה רצויה אחרת, בוועדת שלושת שרי ההגנה המערביים — הגרמני, הצרפתי והאיטלקי — שקמה לא מזמן והתחילה כבר בעבודתה.[2]

מר פרס פתח את השיחה בנושא הזה, שנראה לאנשי הביטחון שלנו כחשוב למדי, מתוך רצון וכוונה לתהות במישרין על קנקנו של השר בנדון זה ולנסות לברר למה הוא מתנגד לבקשתנו ולראות אם אין דרך לשכנעו.

אולם בטרם הספיק מר פרס לסיים את דברי פתיחתו — שנאמרו, אגב, בכישרון רב — נטל השר לעצמו את רשות הדיבור והסביר בהרחבה, בגילוי־לב ובכנות מוחלטת, כפי שהתרשמתי, מדוע אין כל, חוזר כל, אפשרות לשתף לפי שעה את

323
1. טוויאני לא צורף לממשלה שהוקמה ביוני 1958.
2. לא נמצא תיעוד בנידון.

ישראל באיזו צורה שהיא ובאיזו דרך שהיא ב״ועדת שלושת שרי ההגנה המערביים״. ולא רק את ישראל, הבלתי־אירופית והבלתי־מערבית, אי־אפשר לצרף לפי שעה אל הוועדה הזאת, אלא גם, לדבריו, אי־אפשר לצרף מדינות אירופיות ומערביות טהורות כשווייץ, אוסטריה ושבדיה על־אף הקשרים ההדוקים והטובים שקיימים ביניהן לבין איטליה, גרמניה וצרפת. ראשית: ״ועדת שלושת שרי ההגנה המערביים״ פועלת בשיתוף עם נאט״ו ובהתאם לתכניותיו הביטחוניות ואין שווייץ, אוסטריה ושבדיה חברות בארגון הזה. שנית: מטרת ״ועדת שלושת השרים״ איננה ביטחונית בלבד. היא גם פוליטית וגם כלכלית. וכן היא רואה את עצמה כחלק מכל הגופים האחרים — כמועצה האירופית, מועצת הפחם והפלדה, השוק המשותף, האיראטום ועוד — שקמו באירופה המערבית בשנים האחרונות במטרה להכשיר את הקרקע ולהביא בסופו של דבר לידי איחודה של אירופה מערבית זו. אוסטריה, שבדיה ושווייץ אינן חברות באף אחד מהמוסדות האירופיים המערביים האלה ועל־כן — אין מקום ואין אפשרות לצירופן ל״ועדת שלושת שרי ההגנה״. אם כזאת היא העמדה כלפי שלוש הארצות האלו — הרי כלפי ישראל לא כל שכן.

וכאן גילה איש־שיחנו שני דברים: א) כי הוא קיבל לפני כמה זמן מכתב מאת שר ההגנה הגרמני הממליץ והמחייב את צירופה של ישראל ל״ועדת שלושת השרים״ והתנגד לו מהטעמים הנ״ל, ב) כי שר ההגנה הבריטי ביקר אצלו לפני יומיים במטרה לברר אם קיימת אפשרות כלשהי להצטרפותה של אנגליה ל״ועדת שלושת השרים״ וקיבל זמנית תשובה שלילית. איש־שיחנו המשיך והסביר שהוא מתנגד עקרונית להרחבת ״ועדת שלושת השרים״ לפי שעה. כל עוד לא גיבשה ה״ועדה״ לעצמה את מטרותיה ותכניותיה לטווח קצר ולטווח ארוך וכל עוד היא נמצאת בשלב של בירורים ודיונים על עצם קיומה — מן הנמנע, לדעתו, להרחיבה. אך אם נניח כי קיים מקום כלשהו להרחבה, הריהו בדעה שצריך קודם כל להרחיב את הוועדה על פני שש המדינות המערב־אירופיות — כלומר: צרפת, גרמניה המערבית, איטליה, הולנד, לוקסמבורג ובלגיה — החותרות לאיחוד ביניהן. כעבור איזה זמן של הרחבה כזאת יהיה איש שיחנו מוכן לעיין בבקשתה של אנגליה להצטרף ל״ועדה״ בתנאי מוקדם אחד: שאנגליה תצטרף גם לשוק המשותף ותתאים את אורח חייה למגמות האיחוד האירופי המקווה.

כשהסביר מר פרס שאין ישראל עומדת בתוקף על הצטרפות מלאה או חלקית ל״ועדת שלושת השרים״ ותהיה מוכנה להסכים לשמש בתחילה כ״דפרטמנט״ לוועדה בכל הנוגע לביטחונו של המזרח התיכון, שחשוב ביותר לנאט״ו, והביא כמה דוגמאות כדי לחזק ולנמק את דבריו — השיב השר טוויאני, כי ההצעה מקסימה, מושכת וראויה בהחלט לעיון רציני. אלא ש״ועדת שלושת השרים״ אינה מהווה, לפי שעה, כחלק מנאט״ו ואין בידה ״מנדט״ מנאט״ו כדי לדאוג במישרין לביטחונו וליציבותו של איזה אזור שהוא בעולם. וכאן חזר והסביר השר, כי מטרתה הראשית והעיקרית של ה״וועדה״ היא פוליטית ולא צבאית: להחיש ככל האפשר את איחודה של אירופה המערבית. לעומת זה, הסכים השר עם מר פרס שגם במסגרת הזאת יש מקום, אולי, לשיתוף כלשהו בין ישראל לבין שלוש הארצות המהוות את ״ועדת שלושת השרים״. אולם שוב: עם כל ארץ לחוד ולא עם שלושתן במשותף. אם למשל מוטל על איטליה, כיום, בתוקף חברותה ב״ועדת שלושת השרים״, לטפל בציוד הצוללות בנשק אנטי־טנקי ואנטי־אווירי ויש

ביכולתה של ישראל לתרום משהו בכיוון זה — הרי תשמח איטליה להחליף עמה דעות וידיעות בנדון. ואם למשל יוטל על צרפת כיום, בתוקף חברותה ב״ועדת שלושת השרים״, לטפל במחקרים אטומיים ויש ביכולתה של ישראל לתרום בכיוון זה — הרי תשמח צרפת להחליף עמה דעות וידיעות בנדון. הוא — השר טוויאני — יהיה מוכן לקחת על עצמו לשוחח על כך עם עמיתיו הגרמני והצרפתי ולהשתדל לקבל הסכמתם לשיתוף מעין זה עם ישראל. וכאן גילה כי הישיבה הבאה של ״ועדת שלושת השרים״ תתקיים באחד באפריל הבא בגרמניה. לשאלת מר פרס — אם רצוי שיבוא בעצמו לישיבה הזאת כדי לדון על פרטי שיתוף מינימלי־טכני כזה — ענה השר בשלילה כדי לא לתת פתחון־פה ליריבים, לאויבים ולעיתונאים ולאפשר להם לפרש שלא כהלכה את הופעתו. רצוי יותר, לדעת השר, שמר פרס יופיע אחר הישיבה אצל שלושת השרים בנפרד, אצל כל אחד בעירו. מצדו — כלומר מצד השר טוויאני — מוכן מעתה, כדי להוכיח לנו את אמונו המלא בנו ורצונו לשתף פעולה אתנו, לתת הוראות למטפלים בציוד הצוללות לפתוח את שעריהם בפנינו.

בהמשך השיחה הביע איש־שיחנו את דאגתו הרבה למצב בצרפת ולסיכוייו הטובים, כנראה, של הגנרל דה גול לקבל לידיו את השלטון שם. הוא חושש שמא עלייתו של דה גול לשלטון בצרפת תיתן מכה לא רק לעבודתה ולעצם קיומה של ״ועדת שלושת השרים״, אלא גם לכל המאמצים המושקעים זה כמה שנים לקראת איחודה של אירופה המערבית.

כן ביקש בהמשך השיחה השר טוויאני להסביר לנו, בקשר לביקורו הרשמי הקרוב של ג׳מאל עבד־אל־נאסר באיטליה, כי ידיו וידי ממשלתו לא היו ב״מבצע״ הזה.[3] הם הועמדו בפני עובדה. הדבר נדון ונקבע בין הקווירינלה לבין פלאצו־קיז׳י. כלומר, בין נשיא המדינה גרונקי לבין שר החוץ פלה. אולם — הוסיף השר ואמר — אין לישראל מה לחשוש מביקור כזה. הוא משוכנע שעבד־אל־נאסר שבוי בידי הרוסים וכל ניסיון להטותו לצד המערב הוא בבחינת אשליה. מכל מקום, במה שנוגע למשרד ההגנה האיטלקי, הוא יכול להרגיענו ולהבטיח לנו, כי לא יחול כל שינוי לרעה ביחסו אלינו. לפני כמה זמן הוא — השר — היה שוקל ובודק בשבע עיניים כל בקשה של רכש מצדנו. ואילו היום — הוא חותם על בקשותינו בעיניים עצומות. הוא משוכנע כי טובת המערב הדמוקרטי מחייבת את חיזוקה של ישראל. וכאן הרשה השר לעצמו לעוץ לנו עצה: להשתדל להביא את כל העיתונאים האיטלקיים המבקרים למטרה זו או אחרת בישראל להסביר לקורא האיטלקי, כי כוחה הצבאי של ישראל שקול כנגד כוחו הצבאי של העולם הערבי כולו. הסבר כזה הכרחי כשלעצמו. וכן הוא הכרחי, לדעת השר, כדי לשכנע אי אלה גופים בציבוריות האיטלקית, במפלגה הדמו־נוצרית ובמפלגות אחרות, בפלאצו־קיז׳י ובקווירינלה שמוסיפים עד היום הזה להשלות את עצמם ולהאמין כי אפשר למערב,

3. על הפרשה ראה מכתבי ששון אל משרד החוץ מ־4 ו־5 במארס 1958, בתיק 130.23/3091/15. בסופו של דבר נאסר לא ביקר באיטליה בשנים 1958–1959.

במעט מאמצים ובמעט ויתורים, למצוא בעולם הערבי משענת צבאית חזקה בעת הצורך.

בעבר, הוא, השר, היה נמנה עם הגופים האלה. אולם כיום, לאחר כהונה של חמש שנים במשרד ההגנה ולאחר התעמקותו בבעיותיו הביטחוניות של העולם החופשי, הפך להיות כופר בכוחו הצבאי של העולם הערבי ובאפשרות של רכישתו לצד המערב. הוא מוציא רק מתוך העולם הערבי הזה את נשיא תוניסיה, אל־חביב בורגיבה, שהוא רואה בו מנהיג ערבי פרו־מערבי נאמן. אם יחוזק כראוי — יביא את המערב על שכרו. בחלק זה של השיחה הסכים השר עם מר פרס ביחס לצורך לחזק את הגורמים הפרו־מערביים בסודאן.

בסוף השיחה ביקש השר מאת מר פרס למסור בשובו לארץ את מיטב ברכותיו לכבוד שר הביטחון מר ד׳ בן־גוריון. בדעתנו היה לעורר בעיות נוספות, אלא שלא רצינו לנצל יותר מדי את אדיבותו של השר ולהחזיקו יותר משעה בשיחה עמנו. כבביקור הקודם כן הביקור הזה תרם, לדעתי, לחיזוק קשרינו עם השר עצמו ועם אנשי משרדו ולהחדרת כמה מחשבות רצויות.[4]

במיטב הברכות,

א׳ ששון

324

א׳ ששון אל ו׳ איתן
E. Sasson to W. Eytan

מברק מוצפן מפר/636

נוסח נכנס: 130.09/2358/4

רומא, 10 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

א) השיחה עם פנפאני[1] נמשכה שעתיים והתנהלה באווירה די ידידותית. השתתפו המנהל הכללי, המנהל המדיני וראש הקבינט ששימש גם מתורגמן. לפני התחלת השיחה, שנתקיימה בחדר הישיבות של פלאצו־קיזי, נלקחו כמה תמונות לשני השרים כשמברכים זה את זה ולוחצים איש את יד רעהו.

4. בשולי התעודה רשם מ׳ גזית: ״שה״ח, 1. הדו״ח ממוען אליך 2. דו״ח חשוב ומעניין״. שרת החוץ הסתפקה בחתימתה בראשי־תיבות.

324

1. השיחה התקיימה לפי בקשתה של שרת החוץ, בעיצומו של המשבר במזרח התיכון (ראה פרק א). פנפאני היה אז הן ראש הממשלה והן שר החוץ. (ראה איתן אל ששון, ר/979, 28.7.1958, 130.09/2358/2.)

ב) פתח בדברי ברכה חמים וקצרים ותוך הערכה רבה הודה לשרת החוץ על שהטרידה עצמה ובאה אליו. אחר־כך, הזמין שרת החוץ לסקור בפניו המצב במזרח התיכון כפי שנראה לישראל. לפני כניסתו לחדר הישיבות הבטיח המנכ״ל[2] לשרת החוץ שפנפאני יהיה די בהיר ודי גלוי בדבריו והציע לה לא לחסוך בהצגת שאלות ובהעלאת בעיות.

ג) בסקירתה שנמשכה כחצי שעה הבחינה שרת החוץ בין יחסה החיובי של ישראל לתנועה הלאומית הערבית לבין יחסה השלילי לתנועה הנאסרית שמערערת השלום והיציבות באזור וחותרת להשמדת ישראל, לעקירת כל השפעה מערבית, לכיבוש כל העולם הערבי להשתלט על כל מקורותיו הטבעיים ולהקים אימפריה נאסרית. הסבירה השיתוף ההדוק הקיים בין נאסר לבין הסובייטים והזהירה המערב מפני אשליות בדבר אפשרות רכישת נאסר מחדש. כאן הסתמכה שרת החוץ על ספרו של נאסר ״הפילוסופיה של הריוולוציה״ ועל פעולותיו האימפריאליסטיות והאנטי־מערביות בשנים האחרונות כדי לתת יתר תוקף ויתר אישור לדבריה.

ד) פנפאני הסביר בהרחבה ובבהירות רבה תכניתו לייצוב המצב במזרח התיכון ששוחח עליה בביקוריו האחרונים בוואשינגטון, לונדון, בון ובפאריס. תכניתו מורכבת משלושה סעיפים, שניים פוליטיים ואחד כלכלי.

(1) קבלת התחייבות מכל מדינות המזרח התיכון כולל ישראל שלא תתערבנה באיזושהי צורה אחת בענייני רעותה.

(2) קבלת התחייבות מהמעצמות הגדולות, כולל רוסיה, שלא תתערבנה בעצמן ולא תעודדנה ולא תתמוכנה באיזושהי צורה בהתערבותה של איזו מדינה מזרח־תיכונית בענייני חברתה. כאן קיבל פנפאני תיקון שרת החוץ, שלא רק המעצמות לא תעודדנה ולא תתמוכנה אלא גם תתנגדנה בתוקף לכל התערבות כזאת ותנקוטנה בכל האמצעים כדי לעצור בעדה.

ה) אשר לסעיף הכלכלי, תכניתו של פנפאני מדברת על יצירת קרן למטרות הבאות:

(1) לשיפור מצבן הכלכלי והחברתי של כל מדינות המזרח התיכון כולל ישראל.

(2) להשקעות בארצות המזרח התיכון.

(3) לחיסול בעיית הפליטים הפלשתינאים. פנפאני לא מתנגד להשתתפותה של רוסיה בקרן הזאת. העזרה הכלכלית תוענק אך ורק למדינה שתכבד התחייבויותיה המדיניות. הקרן הזאת צריכה לדאוג להשבחת התוצרת של המזרח התיכון לכל ענפיה ולשיווקה בעולם. הקרן תנוהל על־ידי ועדה מעורבת שתהיה מורכבת ממערביים, מרוסים, מערבים, מישראלים.

ו) פנפאני לא מגלה דאגה מיוחדת לגורל הלבנון ומאמין כי בערבות או״ם אפשר להגיע להסדר מניח הדעת. לא כן ביחס לירדן. המצב כאן מסובך יותר ורבים הם הגורמים לכך. כגורם ראשון ועיקרי, נראית לו בעיית הפליטים וסבור שהכרחי:

(1) לשים דגש בראש וראשונה עליה.

(2) לשתף ישראל בפתרונה.

2. אדולפו אלסנדריני, המזכיר הכללי (מנהל כללי) של משרד החוץ האיטלקי.

לכשהסבירה שרת החוץ כי ישראל תהא מוכנה לעזור במידת יכולתה ולשלם אף הפיצויים הנדרשים ממנה, לא דרש פנפאני שישראל תקלוט חלק כלשהו מהפליטים האלה וקיבל בהבנה רבה הסברת שרת החוץ בנדון.

ז) הסביר שתכניתו לא חותרת אך ורק לייצב המצב באזור אלא גם להכשיר הקרקע לשלום בר־קיימא בין ישראל לשכנותיה. בשיחותיו האחרונות בבירות המערב וכן עם שגריר קע"ם, הדגיש זאת לא אחת. עומד על כך שמדינות ערב תכרנה בקיומה של ישראל ותשלמנה עמה. איטליה לא תיתן יד לשום תכנית בעלת תכלית אחרת. שגריר קע"ם שנסע לפני כמה ימים לקהיר נתבקש למסור זאת לממשלתו בצורה לא משתמעת לשתי פנים.

ח) פנפאני מניח כי לא מן הנמנע שבעיית הגבולות של ישראל תתעורר לכשידובר על השלום. הודה שלא למד הבעיה אולם יכול להבטיח:

(1) שאיטליה לא תהיה הראשונה לעורר הבעיה הזאת.

(2) שאיטליה לא תיטול כל יזמה בנדון זה. כאן הסבירה שרת החוץ בתוקף שאין להעלות על הדעת כל אפשרות של ויתור על שעל אדמה אחד מצד ישראל וראוי לציין שפנפאני קיבל דבריה בהבנה רבה ואיחל וחזר ואיחל שהבעיה הזאת לא תתעורר כלל. הוסיף כי גם לאיטליה יש ניסיון רע בענייני גבולות ולא מאחל לישראל ניסיון זה.

ט) בעת הדיבור על גורל ירדן הסבירה שרת החוץ כי אין לישראל כל שאיפה להתפשט על חשבון שכנותיה, אלא שאין היא יכולה להשלים עם מצב שיעמיד קע"ם או עיראק על גבולותיה. כאן הצהירה השרה שישראל תקדם בברכה הקמת משטר בין־לאומי בירושלים העתיקה שיאפשר לכל הדתות גישה חופשית למקומות הקדושים. הצהרת שרת החוץ נתקבלה בשמחה. בסוף השיחה ביקש פנפאני להעביר ברכותיו החמות לבן־גוריון ואיחוליו הטובים לעם ישראל וחזר והדגיש בצורה החגיגית ביותר, רצונה של איטליה לראות ישראל משגשגת ופורחת ולחזק קשריה הידידותיים עמה.

ששון

325

א' ששון אל מחלקת מערב אירופה

E. Sasson to the West European Division

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.09/2358/4

רומא, 19 בספטמבר 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - מ י ד י

א) השיחה עם פנפאני נמשכה כשלושת רבעי שעה. פנפאני הופיע כידידותי ביותר וטען כי לא שמע על רצוני לראותו אלא מלה פירה בלבד ורק בראשית שבוע זה. כשסיפרתי לו על שלוש השיחות שהיו לי בנדון עם מנכ"ל פלאצר־קיד"י וכי עברו 16 יום על בקשתי לריאיון הצטער וביקש כמה פעמים סליחה ואמר כי כל זה חדש

בשבילו והבטיח לברר העניין עם המנכ״ל ועם המזכירות שלו וביקשני להבא לפנות אל מזכירו הפרטי ואף נתן לי מספר הטלפון שלו.

ב) אחר הבירור הטכני הזה סיפרתי לו על ביקורי בישראל[1] ועל הערכת ממשלתי לדברים החיוביים הידידותיים שהוא מסר לשרת החוץ בעת ביקורה האחרון ברומא[2] ואמרתי כי אני שמח מאוד להגיש לו בשם ראש ממשלת ישראל הזמנה לבקר בישראל ולעמוד מקרוב על התפתחותה ובעיותיה ולקיים בהזדמנות זו שיחות ענייניות על המצב באזור המזרח התיכון. להלן הסברתי כי החלטת ראש הממשלה להזמינו לבקר בישראל לא באה בעקבות הידיעות על הזמנתו על־ידי נאסר לבקר במצרים.[3] אין כל קשר בין שני הדברים. אנו מעריכים מאמציו הכנים לטובת השלום והיציבות במזרח התיכון ובעולם כולו. כל רצון בן־גוריון לברכו על מאמציו אלה ונפעל תוך שיתוף הדוק עמו לחיזוק הקשרים הידידותיים בין ישראל לאיטליה.

ג) בתשובתו הודה פנפאני על ההזמנה ואמר שהוא מקבל אותה ברצון, בסיפוק ובהערכה ויראה ככבוד לו לבקר בישראל, להכיר ראש ממשלתה ולשתף פעולה עמו בענייני המזרח התיכון והעולם. הוא משוכנע שלא תשרה יציבות ולא יקום שלום במזרח התיכון כל עוד יוסיפו הערבים לסרב בעקשנות להכיר בקיומה של ישראל ותוסיף רוסיה לנצל הסירוב הזה לטובתה ולזרוע לעצמה שורשים באזור. צריך והכרחי להתגבר על הסירוב הזה ונדמה לו כי המערב לא עשה די בכיוון זה ויש להצטער מאוד על כך. המערב לא אמר כנראה עד היום הזה לערבים בצורה התקיפה ביותר והבלתי נשמעת לשתי פנים כי ישראל נוצרה כדי להתקיים ועליהם להשלים עם כך. ישראל היום היא המבצר הדמוקרטי הנאמן ביותר במזרח התיכון והמערב חייב להעריך זאת כראוי ולהשקיע כל המאמצים הדרושים כדי לעזור למדינה הזאת ולא לעזוב אותה לנפשה מול אויבים שמבקשים להשמידה.

ד) ביחס למועד ביקורו בישראל הוא סבור כי רצוי לא לקיימו בעת ובעונה אחת עם ביקורו במצרים אלא אחרי זה בכמה שבועות. ראשית, כדי שלא ייווצר הרושם בעולם כאילו הוא ממלא תפקיד של מתווך ושנית, כדי שיוכל לשקול בעצמו הדברים שישמע במצרים ולגבש עמדה. אולם ברצונו לחשוב עוד על הדבר ולהימלך בדעת הנשיא גרונקי. מכל מקום, הוא מקווה כי יוכל לנסוע אלינו לא יותר מאוחר מנובמבר הבא.

ה) אחרי זה דיברנו על הנאום המדיני החשוב שהוא נשא אתמול בסנאט האיטלקי והזכיר בו לחיוב שלוש פעמים את ישראל. כן דיברנו על המצב במזרח התיכון וכאן ניצלתי ההזדמנות ופיתחתי בפניו תיאוריה שהשוותה היחסים כיום בין עיראק למצרים ליחסים הקיימים כיום בין סין העממית לרוסיה. שתיהן נוקטות אמנם במדיניות זהה, אך שתיהן נוהגות בכבדהו וחשדהו אחת כלפי חברתה וקשה מאוד לדבר על שאיפותיהן ונטיותיהן בנשימה אחת. התיאוריה שלי עשתה עליו רושם רב וגררה שאלות רבות מצדו על הנשמע בפנים ארצות ערב ועל מידת השפעתו של נאסר על העולם הערבי.

325

1. ששון הוזמן לישראל להתייעצויות במחצית השנייה של אוגוסט (ראה לשכת שרת החוץ אל ששון, 23.8.1958, 130.09/2358/2).
2. ראה מס׳ 324.
3. פנפאני ביקר במצרים בינואר 1959 — ראה מס׳ 326.

ו) כן דיברנו בהמשך השיחה על סיורו הנוכחי של פצ׳ארדי במזרח התיכון[4] וכאן הביע פנפאני תקווה שיעלה בידו לצרף פצ׳ארדי לממשלתו וביקש שאדבר על לבו של האחרון בנדון זה. אשר לכינוס בפירנצה[5] ביקש פנפאני כי נשתתף בו וניקח חלק פעיל בעבודתו ואמר כי הוא ידאג לכך שלא תהיינה כל התקפות מצד הנציגים הערבים נגד ישראל באיזו צורה שהיא.

ששון

326

א׳ ששון אל מחלקת מערב אירופה
E. Sasson to the West European Division

מברק מוצפן מפר/124

נוסח נכנס: 130.09/2358/6

רומא, 14 בינואר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

מתוך שיחה עם פנפאני.[1]

א) כשניסה פנפאני ״בכל אומץ הלב ובצורה גלויה והחופשית ביותר״ להסביר לנאסר וחבריו כי לא ייתכן יותר מצד העולם הערבי להוסיף להתעלם מקיומה של ישראל שאין מערערים עליו בעולם כולו והפך לעובדה גיאוגרפית באזור ולגורם קונסטרוקטיבי ענה לו נאסר:

אין הערבים מתעלמים מקיומה של ישראל, אלא מסרבים להכיר בה ונאלצים להילחם נגדה, זה בגלל ארבע סיבות.

(1) היא מהווה איום תמיד על ביטחונן ושלמותן של ארצות ערב.

4. רנדולפו פצ׳ארדי, נשיא המפלגה הרפובליקנית באיטליה, קיים בחודשים ספטמבר–אוקטובר 1958 סיור לימודי במזרח התיכון.

5. ראש עיריית פירנצה, ג׳ורג׳ו לה פירה, יזם כינוס ים תיכוני בראשות יורש העצר של מרוקו, מולאי חסן (לימים המלך חסן ה־2), שנועד להתקיים באוקטובר 1958. לכנס הוזמנו נציגים ממדינות ערב וישראל, אשר לא יצגו את ממשלותיהם, לדיון בשאלות של מוסר והתקרבות בין האומות והדתות. לאחר שהתברר כי המשלחת הישראלית כוללת גם שני אנשי משרד החוץ, מוריס פישר וראובן שילוח, איימו המשתתפים הערבים להחרים את הכינוס. בהתערבות משרד החוץ האיטלקי הושגה פשרה, לפיה הוזמנו פישר ושילוח לתפוס מקומות, כאורחי הכנס, בין חברי הסגל הדיפלומטי. (ראה ששון אל משרד החוץ, 763, 19.9.1958; ברקת אל משרד החוץ, 5.10.1958, שניהם ב־130.09/2358/4).

326

1. ששון שיגר מברק נוסף בעקבות השיחה עם פנפאני, הפעם בעניינים שאינם נוגעים לישראל — ראה מברקו מפר/123, 14.1.1959, 130.09/2358/6.

(2) היא מהווה מכשיר בידי האימפריאליזם המערבי בחלק זה של העולם המופעל בתמידות נגד ארצות ערב.

(3) במאמציה לגדול, להתפתח ולהתרחב על חשבון האינטרסים של ארצות ערב היא נשענת על כוח עולמי חזק ואדיר בכל המובנים והוא היהדות העולמית.

(4) בקומה עקרה ישראל כמיליון ערבים ממולדתם ומבתיהם והפכה אותם לפליטים שחיים על חסדי אחרים.

ב) בתשובתו, חלק פנפאני קשות על שלוש הסיבות הראשונות וטען כי לא זו בלבד שאין ישראל מהווה מכשיר בידי המערב, אלא גם המערב עצמו אינו מחפש מכשירים כדי לפגוע באינטרסים של העולם הערבי. הוא, פנפאני, כראש ממשלה מערבית חברה בנאט"ו ובכל הארגונים המערביים האחרים, הצבאיים והכלכליים, אינו יודע על קיום מזימות כאלו אצל המערב. וכן אינו יודע על קיום הסכמים כלשהם, בין גלויים ובין חשאיים, בין המערב לישראל שלפיו תשמש האחרונה מכשיר בידי איזו שהיא מעצמה מערבית או איזה שהוא ארגון מערבי.

ג) פנפאני הוסיף ואמר שארגומנטים כאלה, שאין להם כל שחר, טובים כדי להלהיב את רגשות הערבים ולהסיתם נגד המערב. אולם אין להשתמש בהם ואין להיאחז בהם בבוא הערבים לדון עם איש אחראי כמוהו או אחר מראשי השלטון במערב. נכון שהיהדות העולמית עוזרת לישראל. אולם ראשית אין להתפלא על כך. שנית, אין להעלות על הדעת שהיהדות העולמית הזאת, הידועה בנאמנותה לארצות מגוריה, שתיתן יד לפעולה כלשהי שעומדת בניגוד לאינטרסים של הארצות האלו.

ד) ביחס לפליטים, הודה פנפאני כי קיימת בעיה אנושית בוערת והכרחי למצוא לה פתרון רצוי [ב]הקדם. וכאן סיפר פנפאני לנאסר ולחבריו על השיחה שהיתה לו לפני כמה חודשים עם שרת החוץ על עניין הפליטים ועניינים אחרים[2] וציין כי הוא התרשם שישראל מוכנה לתרום חלקה לפתרון הבעיה הזאת. אלא שקיים חוסר אמון כללי בישראל כלפי כוונותיהן של ארצות ערב.

ה) בשיחה אחרת בת ארבע עיניים עם נאסר אמר הלה בקשר לישראל, כי אם המערב ילך לקראתו בדבר העזרה הכלכלית, הפיננסית והטכנית יכול הדבר להביא במרוצת הזמן לריכוך העמדה הערבית הנוקשה הנוכחית כלפי ישראל. אם בצדק או שלא בצדק קושר היום העולם הערבי את ישראל עם המערב ורואה בה סכנה חמורה לביטחונו ולהתפתחותו. כשישופרו היחסים בין הערבים למערבים לא ייתכן שדבר זה לא ישפיע לטובה גם על היחס אל ישראל.

ו) פנפאני לא ראה עצמו מוסמך לומר יותר. וכן לא רצה ליצור הרושם אצל נאסר שהוא נכון לתווך בין ישראל לארצות ערב. אולם הוא יצא משיחותיו עם נאסר בענייני ישראל באופטימיות ומאמין כי חיסול בעיית הפליטים הוא המפתח לחיסול הסכסוך הישראלי־ערבי כולו. וכן הוא סבור כי מחובת המערב, שמבקש שלום ויציבות למזרח התיכון, לראות בעיית הפליטים כבוערת ולחפש עבורה פתרונות.[3]

ששון

2. ראה מס׳ 324.

3. במכתב קודם של ששון למשרד החוץ (4 בינואר 1959, 130.23/3091/9) נאמר כי תכניותיו של פנפאני ביחס למזרח התיכון, צפון אפריקה והיחסים בין מדינות המערב מוקפאות לפי שעה כל עוד לא ימצא המצב הפנימי באיטליה את פתרונו הרצוי. ב־26 בינואר 1959 התפטר פנפאני מתפקידו.

327

ש"ב קפל אל מ' גזית ומחלקת אמריקה הלטינית
Sh. B. Kapel to M. Gazit and the Latin America Division

העתק: 130.23/3117/12

[ירושלים], 1 בפברואר 1959

סודי

1) ב־22.4.[19]49 נתקבלו על־ידי מר איתן רפאל צוריאנו, ציר מוסמך של ממשלת פראנקו וחוליו דה הואידי, ציר מוסמך של הממשלה הרפובליקנית הספרדית. שניהם ביקשו כי נפנה לממשלותיהם ונבקש הכרה במדינת ישראל. מטעמים של דעת־הקהל ומטעמים בין־לאומיים לא יכולנו לפנות לממשלת פראנקו.[1]

2) עד סוף 1950 לא קיימו מרבית חברות או"ם וביניהן המעצמות הגדולות יחסים דיפלומטיים עם ממשלת פראנקו. סיבת הדבר: החלטת עצרת או"ם מה־12.12.[19]46 שקראה לחברות או"ם לנתק את היחסים הדיפלומטיים עם ממשלת פראנקו.[2]

3) מסוף 1950 החל שינוי בגישת המערב לפראנקו, לאור החרפת המלחמה הקרה, דבר שהביא להקמת יחסים דיפלומטיים בין ספרד לבין המערב וכן להסכמים צבאיים וכלכליים.[3]

4) שינוי זה שבגישת הממשלות למשטרו של פראנקו הלך והעמיק ובדצמבר 1955 התקבלה ספרד כחברה לאו"ם. ישראל הצביעה בעד קבלתה.

5) הממשלה החליטה בישיבתה מה־8.1.[19]56 "לייפות את כוחו של שר החוץ לעשות כל הדרוש לקיום קשרים דיפלומטיים עם מדינת ספרד".

6) מאמצינו בשנתיים האחרונות התרכזו בעיקר בשיחות שהתקיימו באו"ם עם חברי המשלחת הספרדית, אולם עד כה טרם נשאו פרי. היתה תכנית כי מר טוב יבקר בספרד על־ידי הזמנה רשמית. אך נודע לנו כי Aznar ראש המשלחת הספרדית באו"ם כתב מכתב מתחמק למר גונדי בעניין הזה.

7) נעשו ניסיונות להתקרב לספרד גם בתחום התרבות. בביקורו האחרון בספרד הזמין פרופ' מזר מלומדים ספרדיים והציע להקים שם אגודת שוחרי האוניברסיטה. מלומדים אלה בעלי שם כמו פרופ' מראניון ופרופ' פרס קסטרו נתנו ידם לעניין. אולם לאחרונה נודע כי על אף הסכמת ה־Seguridad (שירות הביטחון) ומשרד הפנים הספרדי לא הורשתה הקמת אגודה זו, מאחר שמשרד החוץ הספרדי הביע התנגדות.

327

1. על הפרשה ראה איתן אל שרת, 24.4.1949, 130.02/2391/28.
2. הדברים אינם מדויקים. ההחלטה קראה להחזרתם של ראשי הנציגויות הדיפלומטיות (שגרירים וצירים), אך נמשכו היחסים הדיפלומטיים בדרג של ממונים.
3. ראה הערה 2 לעיל. בנובמבר 1950 החליטה עצרת האו"ם לבטל את ההגבלות על היחסים הדיפלומטיים עם ספרד.

8) היתה תכנית לקיים תערוכה בספרד מטעם האוניברסיטה העברית על הישגי ישראל בתחומי החינוך והמדע. פרופ' קסטרו כתב לפרופ' מזר ב־20 בינואר והודיעו כי על אף תמיכתו בעניין, לא יוכל הדבר לצאת עתה לפועל בגלל "גורמים דוחים".

9) גם בתחום הכלכלה הושמו לאחרונה מכשולים מדיניים. חברת "שמן" קיבלה מכתב מה־13 בינואר מיצואנים בברצלונה המודיעים כי לצערם לא ניתנו רישיונות ייצוא לשמן זית מספרד לישראל בגלל סיבות מדיניות.

10) ולאחרונה יש להזכיר את הצהרותיו של קסטיילה, שר החוץ הספרדי, בדמשק ובמדריד. לפי יו. פי. הצהיר בדמשק כי "ספרד לא תכיר בישראל כל זמן שקע"ם אינה מכירה בה". ולפי עתי"ם–המזרח התיכון הכריז ש"ספרד לא תכיר לעולם בישראל". במדריד הצהיר, עם שובו, כי "מדינות ערב מעריכות העובדה שספרד, נוסף לוואטיקן, היא המדינה האירופית היחידה שטרם הכירה בישראל".[4]

11) החרפתה של העמדה הספרדית כלפינו לאחרונה הן בתחום המדיני והן בתחומים התרבותי והכלכלי צריכה לדעתנו תגובה ופעולה מתוכננות. התשובה על השאילתא של חבר הכנסת נורוק, היא הזדמנות להגיב בצורה הולמת על דברים אלה.[5] כן הננו מציעים לתת לתשובה את מלוא הפרסומת בחו"ל. נוסף על כך, נדרש לדעתנו להתחיל בפעולה באמריקה הלטינית ובארצות־הברית.

בברכה,

ש"ב קפל

4. סיכום הצהרותיו של שר החוץ הספרדי, כפי שפורסמו בעיתון *La Guardia Espanola* ב־24 בינואר 1959, בתיק 130.23/3117/17.

5. ג' מאיר השיבה ב־10 בפברואר 1959 לשאילתה שהגיש חבר הכנסת נורוק בעניין יחסי ישראל-ספרד. בתשובתה אמרה בין היתר כי איננה רואה מדוע לא יכונו יחסים תקינים בין ישראל לספרד. אשר להצהרות שר החוץ הספרדי אמרה כי היא מקווה שדבריו נמסרו בצורה לא מדויקת, וכי תקוותה כי שני העמים ידעו למצוא את הדרך לכינון יחסים תקינים ביניהם. (ראה **דברי הכנסת**, מושב רביעי של הכנסת השלישית, כרך XXVI, 10 בפברואר 1959, עמ' 1050–1051).

328

א׳ ששון אל ו׳ איתן
E. Sasson to W. Eytan

מברק מוצפן מפר/227
נוסח נכנס: 130.09/2358/6

רומא, 4 במארס 1959

סודי ביותר-דחוף

הבוקר נתקבלתי לשיחה שנמשכה כחצי שעה עם שר החוץ החדש ג׳וזפה פלה.[1] להלן תמצית הדברים:

א) לפני כחודשיים, כאשר כיהן פנפאני כראש הממשלה ושר החוץ נתן הוראה לעכב ביצוע כל פעולות הרכש מאיטליה, כולל הקניות של ישראל, עד שילמד בעצמו כראוי העניין. ההוראה באה כנראה כתוצאה ממחאתם הנמרצת של הרוולוציונרים בקובה. ההוראה הזאת עומדת בתוקפה עד היום הזה. פלה הסכים עמי שהיחס אל הרכש הישראלי צריך להיות שונה וחיובי והבטיח להסיר העיכוב ולהשתדל להחזיר המצב למה שהיה לפני עלייתו של פנפאני לשלטון.

ב) בהמשך השיחה סיפרתי לפלה על העלייה מרומניה,[2] הודיתי על ההקלות והעזרה שמעניקים השלטונות האיטלקיים לעולים העוברים דרך ארצם וביקשתי את עזרת מחלקת העיתונות של פלאצו־קיז׳י כדי להפסיק את כל הפרסומים שמופיעים בעיתונות, ברדיו ובטלוויזיה האיטלקיים על העלייה הזאת. הסברתי שהפרסומים האלה — שנעשים ללא כל ספק מתוך כוונות רצויות ואהדה כנה לעולים האומללים — מרגיזים כנראה את הרומנים ועלולים להביא לנעילת השערים מחדש. פלה הבטיח ברצון לעשות הדרוש. אחר־כך רמז, שהערבים מפעילים בימים אלה לחץ על ממשלת איטליה כדי להפסיק מעבר לעולים.

ג) כן סיפרתי לפלה על הקונגרס החקלאי שיתקיים באפריל הבא בישראל וביקשתיו להמליץ בפני שר החקלאות האיטלקי החדש להשתתף בקונגרס הזה.[3] הבטיח ברצון לעשות זאת עוד היום וייעץ לי לבקר בעצמי במיוחד אצל שר החקלאות ולהציג לו הזמנה. התעניין לדעת אם ישתתפו שרי חקלאות אחרים מאירופה המערבית.

ד) בהמשך השיחה חזר פלה והודה לראש הממשלה ולשרת החוץ על הזמנתם אותו ואת רעייתו לבקר בישראל ואמר כי הוא חושב על זאת בכל הרצינות.[4]

328
1. פלה חזר לכהן כשר החוץ בפברואר 1959.
2. ראה פרק יח.
3. באפריל 1959 התקיים בירושלים כנס חקלאים בין־לאומי, בהשתתפות כ־300 צירים מ־38 מדינות. רק בלגיה יוצגה על־ידי שר החקלאות.
4. פלה לא ביקר בישראל עד לסיום כהונתו.

הוסיף, כי אין הוא יכול כרגע לקבוע תאריך. ראשית, רעייתו נמצאת עדיין בטיפול רפואי בשווייץ. שנית, הוא רק עכשיו קיבל לידיו משרד החוץ על כל הבעיות הפנימיות והחיצוניות שלו ולא יהיה נכון מצדו להיעדר ממקומו בזמן הזה. שלישית, הוא רואה חובה לעצמו לטפל בראש וראשונה בחיזוק מעמדה של איטליה במשפחת הארצות האירופיות והאטלנטיות. אולם הוא יכול להבטיחני כי "בהזדמנות הרצויה הראשונה ובעתיד הקרוב ביותר יקיים הביקור".

ה) בסוף השיחה, הבעתי תקווה כי בימי כהונתו ילכו ויתהדקו עוד יותר הקשרים הידידותיים בין ישראל לאיטליה. בתשובה לכך אמר פלה כי כבעבר כן היום הוא מוסיף להחזיק בדעה שישראל היא בבחינת "המבצר הדמוקרטי הנאמן היחיד למערב במזרח התיכון ויעשה הכול אשר ביכולתו כדי להפוך דעה זו לנחלת הכלל לא רק באיטליה אלא במערב כולו". הוסיף, כי יכול אני להיות סמוך ובטוח שבראש פלאצו־קיז'י עומד כיום ידיד לישראל.

ו) כאשר ניסיתי לשלול טענות הכינוס הנוכחי של "הליגה הערבית" שכאילו ישראל מתכוונת להשתמש בעולים החדשים מארצות מזרח אירופה למטרות אגרסיביות נגד העולם הערבי — הפסיקני פלה ואמר שמיותר להסביר לו זאת. וכאן גילה לי שטענות אלו נדונו עוד אתמול בישיבת הקבינט האיטלקי והוא שלל מיסודן ותירצן כטענות כוזבות ותעמולתיות. אגב כך, הביע התפעלותו מכוח הקליטה שלנו ואמר שהוא קורא בהתעניינות רבה הספר על ישראל באיטלקית שפורסם על־ידי מערכת "איל פונטה" ושהמצאתי לו אותו לפני כשבועיים.

ששון

329

י' צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ

J. Tsur to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/568

נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 19 במארס 1959

סודי ביותר-מידי

שיחת שרת החוץ-פלה[1] נמשכה כ־40 דקות והתנהלה באווירה ידידותית ביותר. השתתפו שגרירם בפאריס, איש משרד החוץ האיטלקי[2] ואני. פלה הביע שמחתו לפגוש שרת החוץ. הזכיר פגישותיהם הקודמות ברומא ובאו"ם.

329

1. השיחה התקיימה בפאריס, במסגרת מאמציה של ישראל לקשור קשרים עם נאט"ו — ראה פרק יד.
2. קרלו אלברטו סטרניאו, מנהל האגף המדיני במשרד החוץ האיטלקי.

שרת החוץ שאלה אותו לרשמיו על פתרון המשבר.[3] אמר כי התרשמותו שמשבר גדול לא יבוא, אך נכונים חודשים מספר של מתיחות בין־לאומית גדולה. סבור שאם יגלה המערב עמידה תקיפה, יוכלו להתגבר על משבר ברלין. בתשובה לשאלה, אמר שמצא הבריטים הרבה יותר תקיפים ופחות מוכנים לפשרות משחשש לכתחילה. הוסיף כי "לפי שעה" אין מרחק גדול בין המדיניות הבריטית והאמריקנית, אך הרבה תלוי, כמובן, בתוצאות השיחות בוואשינגטון.

שרת החוץ העל[ת]ה בעיית המזרח התיכון והצורך לא ללכת שולל אחר ריכוז תשומת־הלב לברלין, שכן בין אם משבר ברלין ייפתר ובין אם לאו, עלולים הרוסים להעביר נקודת המוקד למזרח התיכון. הזכירה הצעות פלה בעבר בכינוסי נאט"ו, לדאגה לחיזוק המדינות הנאמנות במזרח התיכון, והביעה צערה על שלא שמעו לו בשעתו.

פלה שאל שאלות רבות על הערכתנו את מצבם ועמדתם של נאסר ושל קאסם. סיפר כי מקור בריטי גבוה אמר לו אתמול שקאסם הודיע להם שאינו רוצה בשום אופן להשתעבד לרוסים ולהפוך עיראק לגרורה. הערכתו את נאסר איננה שונה מהערכתנו. שמע בעניין הסברת שרת החוץ כי אין נאסר רוצה ויכול לנתק קשריו עם הרוסים ואמר שהדברים חשובים ועולים בדרך כלל בד בבד עם הידיעות שבידיהם.

שרת החוץ העלתה לפניו רעיון הקשר ברוח שיחתה עם דברה.[4] פלה אמר שלגבי ישראל אין חילוקי־דעות. הגדיר אותה כ"זקיף" של העולם החופשי ואמר שהכול יודעים שאפשר לסמוך על כוחה ועל עמידתה. השאלה עומדת לגבי התיאום עם מדינות אחרות. הזכיר אפשרות להחיות מחדש בצורה אחרת את ברית בגדאד. שרת החוץ הביעה ספקותיה. תיארה עמדת קאסם כקשה מאוד וכל קשר גלוי בינו לבין המערב בלתי מתקבל על הדעת. אך יעצה שייעשה הכול כדי להחליש לחץ נאסר, שכך יגביר זיקת עיראק לברית־המועצות.

סיפרה על שיחתה עם דברה. פלה אמר שקרוב לוודאי שהבעיות שעוררה שרת החוץ תעלינה בשיחותיו הוא עם אנשי ממשלת צרפת.

לבקשתה אמר שברצון יראה ששון לאחר שיחותיו, כדי למסור לו הפרטים.[5] שג[ריר] איטליה מצדו הבטיחני, שאם תעלינה שאלות המעניינות אותנו, יתקשר עמי.

בסוף השיחה, הודה פלה לשרת החוץ על שהזמינה אותו לבקר בארץ "בשעה שהיה חופשי לקבל ההזמנה" ואמר שהיה נרגש מתשומת־לב זו.

שרת החוץ אמרה שההזמנה בעינה עומדת והיא מקווה שיוכל להיענות לה לכשיוקל המשבר הבין־לאומי.

צור

3. בחודשים מארס–אפריל 1959 אירעו מספר תקריות במסדרונות האוויריים המוליכים מגרמניה המערבית לברלין, כאשר מטוסים סובייטיים חגו מעל מטוסים אמריקאיים שטסו מעל גובה של 10,000 רגל. הסובייטים טענו כי אין להסכים לטיסות כאלה, טענה שנדחתה בידי ארצות־הברית.

4. הכוונה לקשר בין ישראל לנאט"ו. על השיחה עם דברה — ראה מס' 374.

5. פלה לא שוחח עם ששון ובמקומו עשה זאת סטרניאו, שנכח בפגישה בין מאיר לפלה. הוא שאל אם ישראל באה בדברים עם מדינות נאט"ו האחרות ועם מזכ"ל הארגון. הוסיף כי לפלה רצוי להופיע בנאט"ו כתומך ברעיון הקשר עם ישראל, ולא כיוזם. (ראה ששון אל משרד החוץ, מפר/347, 11.4.1959, 130.09/2358/6).

330

י׳ פראטו אל מ׳ פישר
J. Prato to M. Fischer

מקור: 130.23/3104/16

אתונה, י״ד באדר ב׳ תשי״ט
24 במארס 1959

סודי

הנדון: שיחה עם שר החוץ — מר א׳ אוורוף
מברקי מס׳ נ/78 מיום 22 דנא.[1]

עם שובו של שר החוץ מלונדון ב־21 בפברואר, ביקשתי ריאיון אצלו.

לאחר דחיות שונות, נתקיימה הפגישה ב־21 לחודש זה, יום שבת, דבר שאילצני להגר לאתונה כדי להגיע ברגל למשרד החוץ. הסכמתי לתאריך משום שהשר וכן אנוכי, עומד לצאת לחופשה ב־26 בחודש ולא רציתי לדחות את השיחה לזמן ארוך. יתר־על־כן, רציתי שהיא תתקיים לפני בואי ארצה.

הכוונה העיקרית של הפגישה היתה לבדוק באיזו מידה עלול להשפיע סיום פרשת קפריסין על בעיית היחסים.

במברקי הנ״ל מסרתי על הנקודות העיקריות של השיחה, אך אני מרשה לעצמי לחזור עליהן ביתר אריכות.

פתחתי ואמרתי כי נוסף על הברכות הרשמיות של המנכ״ל לנציגם בירושלים, ולהצהרות ראש הממשלה על הסכמי לונדון, ברצוני להביא לו את ברכתי ואת הערצתי האישית על המעשה המדיני הגדול שהוא עשה, המבטיח לו מקום נכבד בתולדות יוון. הפתרון שהושג נתקבל על־ידינו בסיפוק גדול, מפני שהוא מסיר סכנה לשלום אזורנו, מקים מדינה חדשה ידידותית בגבולותינו והושג בדרכי משא־ומתן ישיר בין הצדדים היריבים בהתאם לעיקרון שאנו דוגלים בו מאז ומתמיד לפתרון סכסוכים בין־לאומיים; לא חדלנו מאמצים כדי להניע את שכנינו לשאת ולתת אתנו אך עד כה ללא הצלחה. יוון יכולה לתרום תרומה חשובה ביותר להשכנת השלום בינינו לבין הערבים, באם, בהסתמכה על התקדים הקפריסאי, תפעל בכיוון זה גם באו״ם וגם במגעיה הידידותיים עם מדינות ערב. כאן הזכרתי את הצהרות אוורוף באוקטובר 1958, כאשר הזכיר את הסכסוך הישראלי־ערבי כנתון לפתרון, על־ידי גישה מציאותית של הכרה בעובדות קיימות ועל התרומה שיוון יכולה לתרום כמדינה המקיימת יחסים ידידותיים עם מדינות ערב ורוחשת אהדה לישראל — והוספתי כי הצהרות אלה זכו להערכה רבה אצלנו.

330

1. המברק בתיק 130.09/2293/6.

עמדתי על התועלת ההדדית לקפריסין ולנו בפיתוח היחסים — כלכליים, תרבותיים ומדיניים — ועל המפעלים הישראליים שכבר קיימים באי.

בכוונה נמנעתי מלקשור את בעיית היחסים לסיום פרשת קפריסין, כי רציתי להיווכח אם הוא עצמו נתן מחשבתו לנקודה זו ואם ירצה לעוררה.

השר הודה על הברכות ואמר כי שמח על התגובות החיוביות הרשמיות והלא־רשמיות בישראל על עניין קפריסין. אמר כי שעה שהקשיב לדברי, חשב שאגיע לבעיית היחסים, כי בוודאי חושבים אנו כי כשרה השעה להסדר. השבתי כי נכונה השערתו וכי כפי שנאמר לנו כל השנים, הוסר עתה המכשול העיקרי להסדרו. בהכירני את החשיבות הגדולה של בעיית קפריסין למדיניות הבין־לאומית והפנימית של יוון, נהגנו בהתאפקות ולא לחצנו בנקודה זו וריכזנו את מאמצינו לשיפור ולהידוק קשרים של ממש בין שתי ארצותינו בכל השטחים, אך עתה, כשהשתחררה יוון מבעיה רצינית ומן ההגבלות שנבעו ממנה, אנו מקווים כי יושם קץ למצב בלתי נורמלי.

השר השיב כי יוון מאוד בלתי מאושרת ממצב "מכוער" זה והם רוצים בכל לבם לצאת ממנו; אמנם סיום פרשת קפריסין הסיר מכשול נכבד אך לא יחידי. יש צורך לחשוב על צעדים הדרגתיים שלא יצרו אצל הערבים את הרושם כאילו ידידות יוון היתה "סיבוב ואלס" אופורטוניסטי, אך בראש וראשונה על יוון להתחשב במצב אזרחיהם במצרים המתדרדר והולך. הוא חושב כי אין מנוס מאסון, אך יוון חייבת לדחות בואו בכל האפשר.

השבתי כי מצב המיעוטים במצרים, כולל המיעוט היווני, אינו קשור כלל עם היחסים של מדינת מוצאם לישראל והוא מוכתב על־ידי האינטרסים האנוכיים של מצרים ותו לא, וכי לעניות דעתי עמדה חלשה כלפינו מחלישה את כושר הגנתה של יוון על אזרחיה המשמשים כבני ערובה בידי מצרים. היחסים המצוינים של איטליה, של צרפת ושל אנגליה עם ישראל לא מנעו בעד נאסר לחתום על הסכמים עם ארצות אלה, המחזירים זכויות לאזרחיהן וכו׳. אוורוף ענה: אין להשוות את ארצות אלה ליוון. יוון הנה ארץ ענייה; אין לה מה לקנות ובמה לעזור למצרים, הם תמיד במצב של מבקשים והמצרים מנצלים מצב זה: לא משלמים חובותיהם ומתנהגים בצורה "ארוגנטית". כל דבר שיוון עושה בקשר לישראל גורר אחריו תגובות מידיות ונמרצות והמדובר בדברים הרבה יותר צנועים מהקמת יחסים. עם זאת, המשיך, יש לתת מחשבה רצינית לבעיה.

אמרתי כי בדעתי להציע שני דברים העלולים לקדם אותנו בכיוון הנכון: ביקור שר החקלאות לכנס החקלאי באפריל[2] ואישור ההסכם האווירי שנחתם ב־1952, וטרם אושר על־ידי האספה הלאומית. לדבר הראשון עלולה להיות משמעות מדינית ולשני משמעות פורמלית, ושניהם טבעיים ומועילים. הסכם שנחתם, טבעי הוא כי יאושר; וארץ המתקיימת על חקלאות, טבעי הוא שתשתתף בכנס חשוב זה. הרעיון מצא חן בעיניו. התעניין בפרטים, רשם והבטיח לטפל.

2. על הקונגרס החקלאי — ראה מס׳ 328 והערה 3 שם.

בהקשר הישגינו החקלאיים אמר כי בזמנו שמע גדולות ממר פצ׳רדי שהיה באתונה בדרכו חזרה מישראל והוסיף כי פצ׳רדי צייר לו תמונה ורודה מאוד על ישראל.[3]

אמרתי כי פצ׳רדי ראה דברים בצורה נכונה ואובייקטיבית לא רק בישראל אלא בכל הארצות בהן הוא סייר וכי מסקנותיו כפי שהוצגו בדו״ח שפורסם בעיתונות האיטלקית נתאשרו לחלוטין על־ידי המאורעות. השר שאלני למה כוונתי.

הזכרתי את הערכתו השלילית של פצ׳רדי על נאסר כמנהיג של העולם הערבי ומסקנתו כי המערב יטיב לעשות באם יתמוך במשטר החדש בעיראק, במקום לחתור לחיזוקו של נאסר, כי עיראק עלולה להוות המטרה העיקרית לחדירת ברית־המועצות למזרח התיכון.

אוורוף אמר כי יכול להיות צדק בנקודה זו אך הם, היוונים, צדקו בהערכתם של הנטיות האנטי־קומוניסטיות של נאסר.

השבתי כי אני מרשה לעצמי לחלוק על דעה זו. אינני יודע אם השקפת העולם של נאסר היא אנטי־קומוניסטית או לא, אך עובדה היא כי הוא, הוא שפתח את שערי המזרח התיכון לחדירה מדינית, כלכלית וצבאית של ברית־המועצות וזאת אך ורק כדי להגשים את שאיפותיו כמנהיג הערבים. ססמותיו האנטי־אימפריאליסטיות, אנטי־קולוניאליסטיות ואנטי־ישראליות שימשו בידיו כדי להצית שרפות בכל ארצות ערב למטרותיו האנוכיות. עתה הוא משלם את המחיר: מצד אחד, קם לו יריב בעיראק שערכו יותר גדול בעיני ברית־המועצות, שלזרועותיה דחף אותו נאסר על־ידי חתרנותו, ומצד שני, הוא כבול לחלוטין לרוסיה הסובייטית מבחינה צבאית וכלכלית, ומצבו דומה לזה של "apprenti sorcier" [שוליית הקוסם]. מאידך, גם מעמדו בקרב הערבים מעורער כי אין כמעט ארץ ערבית שהוא אינו מסוכסך אתה.

המערב יטעה טעות חמורה באם ימשיך בהשליותיו כי נאסר יכול להיהפך למכשיר אנטי־סובייטי במזרח. נהפוך הוא, כי היגיון משטרו מחייב אותו להמשיך בדרך [ש]הוא בחר בה, היא מלחמה בעמדות המערב באפריקה ובאסיה, חתרנות תחת משטרים בארצות ערב שאינם מוכנים לקבל את מרותו, עם תוצאות דומות לאלה שבעיראק, והגברת איבת הערבים לישראל.

השר הסכים בדרך כלל עם ניתוח זה, אך נשאר בדעתו כי נאסר אינו ״אבוד״ למערב וכי בכל זאת כדאי להשקיע מאמצים כדי להחזירו למוטב, אך לצערו המערב מתייחס בחשדנות כלפיו.

לאחר דברים אלה נסבה השיחה על דברים קלים יותר: מצב היהודים, באילו מקומות ביקרתי ביוון, ענייני משפחה וכו׳.

כפי שהברקתי, השיחה היתה נעימה וידידותית מאוד וארכה 50 דקות.

מ ס ק נ ו ת:

1) יצאתי מהשיחה עם הרושם כי עדיין ארוכה הדרך לפתרון בעיית היחסים, כי אם בעיית קפריסין היוותה מעין תירוץ דיפלומטי ״מתקבל על הדעת״, המכשול הרציני, לפי הערכתם, הנה עדיין בעיית האזרחים במצרים.

3. ראה מס׳ 325 והערה 4 שם.

2) אני משוכנע בכנות כוונותיו של אוורוף לפתור את הבעיה והכרתו שהמשך מצב זה אינו מוסיף כבוד ליוון, אך איני מאמין שיש לאוורוף האומץ להרחיק לכת בדרך הנורמליזציה הפורמלית.

3) האיש היחיד בממשלה המסוגל לפתור אותה הוא ראש הממשלה עצמו,[4] אך לא קל להגיע אליו מאחורי גבו של שר החוץ ואין בידי כדי להעריך עמדתו הוא. יש לי תכנית פעולה מסוימת, אך היא עדיין בהתהוותה ומוקדם הוא לפרש אותה.

4) יש לנצל את הרגשת האשמה של היוונים כדי לבקש דברים ופעולות שיש בהם כדי לקדם את יחסינו בכל השטחים ולהגדיל ככל האפשר את פעולותינו [ה]הסברתיות [ה]רציניות שכבר התברכנו בהן, אך לא די בהן.

5) במידה ויחסינו עם יוון עלולים להשפיע על יחסינו העתידים עם קפריסין ולהפך, אני משוכנע כי אין סיכויים כי יוון תקדים את קפריסין בהקמת יחסים. מאידך, אני נוטה לחשוב שיוון לא תעשה דבר כדי לעודד את הקמת יחסינו עם קפריסין כדי לא להימצא במצב בלתי נוח ומגוחך; משום כך, לא הזכרתי במפורש משך השיחה את דבר יחסינו עם קפריסין בעתיד. עלינו לעשות כל המאמצים, ללא עזרת יוון, ובמידת האפשר ללא ידיעתה, כדי להגיע ליחסים תקינים עם קפריסין וזאת יספק לנו קלף חשוב ביותר כלפי היוונים לאחר המעשה. הייתי אומר כי הדרך לאתונה עוברת את ניקוסיה וזו שעת הכושר לפעולה נמרצת ומחושבת יפה בקפריסין.

6) גם אם נצליח בניקוסיה, אין לי ביטחון כי נגיע לאתונה כל עוד קיימת הגישה הפחדנית של היוונים לנאסר והערכתם החיובית לנאסר כגואל המערב למרות הכול.

בברכה,

י' פראטו

331

מ' שניאורסון אל מ' פישר
M. Shneerson to M. Fischer

מקור: 130.23/3117/12

פאריס, י"ב בסיון תשי"ט
18 ביוני 1959

סודי

הנדון: שיחה עם מר פרלצווייג

פגשתי את מר פרלצווייג, מאנשי הקונגרס היהודי העולמי, במדריד בהיותי בחופשה בספרד. סיפר לי באותה הזדמנות כי נסע לספרד לפי הצעתו של שגריר

4. קונסטנטין קרמנליס, ראש ממשלת יוון.

אותה ארץ בוואשינגטון[1] וכי מטרת ביקורו לבוא בדברים עם אנשי השלטון בעניין מעמדה המשפטי של הקהילה היהודית ואגב לשוחח על יחסי ספרד-ישראל.

בשובי לפאריס ביקש מר פרלצווייג למסור לי תוכן שיחותיו הנ״ל על־מנת שאדווח עליהן למשרד החוץ.

לפני עוזבו את ארצות־הברית נפגש לשיחה ארוכה עם שגריר ספרד בוואשינגטון שאליבא דפרלצווייג הוא ידידו האישי. השגריר עודד אותו לערוך את הביקור במדריד והדגיש כי הוא מייחס חשיבות רבה לתרומה שפרלצווייג יוכל לתרום לשיפור היחסים בין ישראל לספרד. על כך השיב נציג הקונגרס היהודי העולמי כי אין לו סמכות כלשהי לטפל בבעיה זו, אך לאחר שהתייעץ עם ד״ר גולדמן פנה למר הרצוג, סיפר לו תוכן שיחתו עם השגריר ושאל לעצתו. לדברי פרלצווייג, גילה ידידנו הרצוג עניין רב בהצעת השגריר הספרדי והבטיח לבקש הוראות מהמשרד ולהעבירן למר פרלצווייג באחת מתחנות מעבר שלו באירופה. לצערו, לא הגיע אליו דבר עד בואו למדריד.

א) שיחות עם Jose de Arcos, מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ הספרדי.[2]

השיחה נסבה על שני נושאים: השתתפותה של נציגות יהודי ספרד בוועידת הקונגרס בשטוקהולם ויחסי ישראל-ספרד.

אשר לנושא השני העיר פרלצווייג בפתיחת השיחה כי אין לו סמכות ואף לא הוראות כלשהן משלטונות ישראל לדון ולטפל בבעיה. כמו־כן, שלא הוקנה לו מעמד רשמי בנידון ועיקר מטרתו לשמוע מה בפיו של איש משרד החוץ הספרדי על־מנת להעביר הדברים לידיעת השלטונות הנוגעים בדבר. איש־שיחו השיב כי פרשת היחסים עם ישראל מעסיקה את משרד החוץ הספרדי והוא שמח להזדמנות שניתנה לו להסביר עמדתם לנציגו של גוף יהודי מאורגן ומוכר, אשר יוכל להשתמש בהשפעתו האישית על־מנת לשפר את האווירה.

בהרבה חוגים, בעיקר יהודים, ובעקבות פרסומים שונים בעיתונות נפוצה הסברה כאילו מדיניותה של ספרד כלפי ישראל מודרכת ומושפעת על־ידי נטיות אנטישמיות כביכול. להנחה זו אין כל שחר והיא בניגוד מוחלט לכוונותיה והלכי רוחה של ספרד. אליבא דליה זוהי דיבת שווא.

ברור לספרדים כי ישראל היא עובדה קיימת, מדינה ככל המדינות ואין העובדה שתושביה הם בני הדת היהודית משנה במאומה לגבי יחסה של ספרד אליה. בזמן מלחמת העולם השנייה ולאחריה הוכיחו פראנקו וממשלתו יחסם האוהד ליהודים ובעזרתם ניצלו לא מעט מבני הקהילה הספרדית.

על גישתה ויחסה של ספרד כלפי ישראל משפיעים כמובן גורמים אובייקטיביים הפועלים במזרח התיכון וברור שהאינטרסים הספרדים באפריקה מתווים גם הם במידה רבה את קווי מדיניותה. מבחינה זו אין Jose de Arcos יכול לומר שספרד

331

1. שגריר ספרד בוואשינגטון, חוסה מריה דה ארילסה אי מארטינס רודאס.
2. Jose Luis de los Arcos, מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ.

תהיה מוכנה בעתיד הקרוב ביותר להקים יחסים דיפלומטיים תקינים עם ישראל. מאידך, יהיה זה לא נכון לחשוד בה במדיניות עוינת לישראל. אלא שהפרשה איננה מסתיימת בזאת. במרוצת הזמן מאז תקומתה של ישראל ועד היום נצטברו אי־הבנות רבות בין שתי המדינות. כאן חזר de Arcos על הפזמון הידוע של הצבעותיה של ישראל באו״ם ב־1952[3] וכו׳. משהעיר על כך פרלצווייג כי זה עניין של העבר המוסבר בשיקולים שונים ששוב כוחם אינו יפה, הגיב איש משרד החוץ כי לצערו ממשיכה ישראל עד היום הזה בקו שאינו אוהד לספרד ובהזדמנויות רבות נקטה משלחתנו באו״ם עמדה נוגדת את האינטרסים הספרדיים.[4] במיוחד הדגיש, ועל עניין זה חזר מספר פעמים, כי ידוע להם שבמשלחתנו באו״ם מכהן כחבר המשלחת או כאחד מיועציה איש המשתייך רשמית לרפובליקנים הספרדים.[5] טען שמשרד החוץ רואה בעובדה זו תקלה חמורה ואינם מבינים משום מה אנו מעסיקים אנשים הפעילים בתנועת הרפובליקנים הספרדים אם באמת רצוננו להטיב את היחסים עם ספרד.

פרלצווייג העיר על כך כי אינו יודע מה מידת הנכונות שבאינפורמציה זו ושאל את איש־שיחו אם שלטונות ספרד יהיו מוכנים לצעוד לקראת הקמת יחסים נורמליים עם ישראל במקרה והמכשול שהזכיר יוסר מהדרך. de Arcos השיב שעל כך אינו יכול להתחייב אלא שנראה לו כי מכל מקום תהיה זו טעות מצדנו אם נמשיך להעסיק רשמית את מתנגדי הממשל הספרדי.

בפגישה שנייה שנתקיימה בין השניים ולאחר ש־de Arcos שוחח בינתיים עם שר החוץ שלו, חזר על אותם הדברים ביתר הדגשה והוסיף שהשר הממונה עליו ביקש ממנו למסור לפרלצווייג כי הם מחשיבים מאוד את המגע עמו ומעוניינים להמשיך בו. ממקורות אחרים, הכוונה ל־Cordenas מי שהיה שגריר ספרד בוואשינגטון וכעת מרצה בבית־הספר לדיפלומטים במדריד, נרמז לפרלצווייג (לפחות כך אמר לי) שתהיה זו טעות מצדנו אם נרצה להקים את המגע על־ידי שליח או נציג ישראלי, לכך עדיין אינם מוכנים.

בדברם על ענייני המזרח התיכון בכלל העיר איש משרד החוץ הספרדי כי לדעתם שבוי נאסר בידי הרוסים עוד יותר מקאסם. ציוד הצבא, אימון הקצינים, תכניות הסכר ועוד כופתים את נאסר לעגלה הרוסית מבלי שיוכל, אפילו ירצה בכך, להשתחרר מהעול. מאידך, קאסם נתון אמנם גם הוא להשפעת הסובייטים אך לא ויתר על חופש פעולתו ולספרדים נראית מדיניות אנגליה, שהמשיכה לספק נשק לעיראק, כנבונה ומפוכחת.

3. נפלה טעות, בשנת 1952 לא נערכו בעצרת הכללית של האו״ם הצבעות בעניין ספרד, אך ראה הערה 4.

4. בשנת 1949 הצביעה ישראל בעצרת הכללית של האו״ם נגד הצעת ההחלטה לבטל את ההגבלות על היחסים הדיפלומטיים עם ספרד (על הפרשה — ראה כרך 5, מס׳ 348) ההחלטה לא התקבלה. בשנת 1950 שוב הצביעה ישראל נגד הצעת החלטה זאת, שהפעם התקבלה. לעומת זאת, בדצמבר 1955 הצביעה ישראל בעד קבלת ספרד לאו״ם.

5. הכוונה לאובידיו (עובדיה) גונדי, עובד מקומי בנציגות הקבועה של ישראל באו״ם.

אגב, בדברו על עניין הרפובליקנים הספרדים וקרבתנו אליהם הזכיר de Arcos, השתתפותנו במסיבותיהם של אלה ואיזה מפגש באו"ם בקשר עם פבריגאט.[6]

ב) מעמדה של הקהילה היהודית

כידוע אין מרשים בספרד ארגונה של קהילה יהודית מוכרת, אך כפי שהוסבר לפרלצווייג, אין בכך משום הפליה נגד היהודים שכן אותו קו נקוט לגבי הפרוטסטנטים ועדות דתיות אחרות. אף־על־פי כן נהנים התושבים היהודים מחופש גמור, מותר להם לבנות בתי־כנסת ובדרך כלל מעמדם האישי והציבורי מכובד ומוכר. אין ממשלת ספרד מתנגדת כלל ועיקר שהעדה היהודית תשלח נציגיה לוועידת הקונגרס היהודי העולמי בשטוקהולם. לא זו בלבד שאינם מתנגדים לכך אלא אף מעוניינים בהשתתפותם של יהודי ספרד. יעקבו בעיון רב אחרי דיוני הוועידה וכל בקשתם שהנציגים היהודים יאמרו את האמת על מצבם בספרד ועל יחס השלטונות אליהם. אינם מבקשים שיפארו וירוממו הממשל ודי להם אם יתארו את העובדות כמות שהן.

פרלצווייג הסביר לאנשי־שיחו כי הנהלת הקונגרס היהודי העולמי מתכוננת להזמין גם נציגי ממשלות שונות ושאל אם הספרדים יהיו מוכנים לשלוח איש משלהם. התגובה לא היתה שלילית והציע לו לבוא בדברים עם שגרירם בשטוקהולם.

ג) פרלצווייג סיפר לי ארוכות על מגעיו עם יהודי במדריד ששמו סלמה. הנ"ל יהודי ממוצא מרוקני וגביר גדול ומקובל מאוד על פראנקו. בפרוץ מלחמת האזרחים הושיט עזרה כספית רצינית לקאודיליו והנ"ל זכר לו חסד העבר. סלמה זה אינו מתכחש ליהדותו אף כי אינו חבר הקהילה. תורם למגבית בעילום שם מחשש עינא בישא. הציע את תיווכו להפגיש את פראנקו עם אישיות יהודית רמה באם יוחלט על כך. בביתו של יהודי זה נפגש פרלצווייג עם כל השמנת של החברה הספרדית ובין באי הבית מצא גם את שגרירי מרוקו וערב הסעודית.

עד כאן תוכן הדברים שמסר לי פרלצווייג ואם יורשה לי, אעיר הערה קצרה.

סבורני כי תהיה זו אשליה להניח שעובדות מן הסוג שהזכיר de Arcos הם המכשולים הרציניים לשיפור יחסינו עם ספרד. פועלים בשטח זה גורמים מדיניים הרבה יותר רציניים וקודם כל ההנחה של פראנקו שמכל מדינות אירופה ספרד היא היחידה שתוכל אולי לשמש גשר בין העולם הערבי לבין המערב וזאת בשל הקשרים ההיסטוריים וההתרבותיים שלה עם עולם זה, אי־התערבותה בסכסוכים של המזרח התיכון, עברה באפריקה וכיוצא בזה. כל זמן שתהיה קיימת הנחה מוטעית זו, איני חושב שממשלת ספרד תהיה מוכנה להקים יחסים תקינים עמנו. לכך יש כמובן להוסיף גם השפעתה העצומה של הכמורה על כל מערכות החיים בספרד.

6. מוסב על מסיבה שנערכה ב־6 בפברואר 1959 על־ידי המכון ישראל–אמריקה האיברית בניו יורק לכבוד הנציג הקבוע של אורוגואי באו"ם, אנריקה פברגאט, אליה הוזמן גם נציג ספרד הרפובליקנית.

עם זאת, נראה לי כי אין לזלזל לחלוטין בהערותיו של de Arcos מובן בתנאי שהעובדות שהסתמך עליהן הן מהימנות. גם מבלי שיוקמו יחסים דיפלומטיים נורמליים עלולים להיות לנו אינטרסים מסחריים או תרבותיים עם ספרד שעשויים להיפגע אם תתגבש בחוגי השלטון הספרדי הדעה כי עשינו יד אחת עם אויביהם בנפש.

בברכה,

מ' שניאורסון

332

י' תקוע אל ראש הממשלה
Y. Tekoah to the Prime Minister

העתק: 130.23/3091/10

ניו יורק, כ"ב באלול תשי"ט
25 בספטמבר 1959

ל נ מ ע ן ב ל ב ד - ס ו ד י ב י ו ת ר

הנדון: ש י ח ת ש ר ת ה ח ו ץ ע ם ש ר ה ח ו ץ ה א י ט ל ק י

השיחה נתקיימה ב־23.9 בבית המלון בו התאכסן מר Pella, שעות מספר לאחר נאומו בוויכוח הכללי בעצרת.[1]

שרת החוץ הביעה הערכתה על ההתבטאות בדבר תמיכת איטליה בחופש השיט, שהיתה כלולה בנאום. פלה השיב שבעיית השיט נוגעת לעקרונות צדק יסודיים, והוא סבור שהיה מחובתו להטעים עמדת ממשלתו.

הזכיר שבשיחה הקודמת שהיתה לו עם שרת החוץ לפני כשנה,[2] ושנתקיימה זמן קצר לאחר ההפיכה בעיראק, אמרה לו השרה שלדעתה קאסם אינו קומוניסט ושיש סיכוי להצילו מזרועות ברית־המועצות. הערכה זו נתאמתה, ופלה שמח להזדמנות לחזור ולשוחח עם שרת החוץ על המצב במזרח התיכון.

שרת החוץ הזכירה שבאותה שיחה גם הדגישה שבבירות אחדות של המערב נפוצות שלוש אשליות: א) שהמזרח התיכון הנו אזור ערבי; ב) שקיימת אחדות

332

1. בנאום בעצרת הכללית של האו"ם ב־23 בספטמבר 1959 אמר שר החוץ האיטלקי כי ארצו נאמנה לעקרונות חופש השיט, ויש לה עניין מיוחד שהם ייושמו באגן הים התיכון. (ראה "בעצרת האו"ם", מס' 29, 13 באוקטובר 1959, בהוצאת המחלקה למוסדות בין־לאומיים במשרד החוץ.)
2. מוסב כנראה על שיחה שהתקיימה ברומא באוגוסט 1958, כאשר ביקרה שם שרת החוץ. אותה עת לא היה פלה שר החוץ ולא נמצא רישום מהשיחה — ראה גם מס' 324.

ערבית; ו־ג) שנאסר הנו מנהיג העולם הערבי. השנה החולפת הוכיחה שאין כל אמת באשליות אלה.

שרת החוץ השוותה את גודל האוכלוסייה הערבית באזור עם האוכלוסייה שאינה ערבית, העולה עליה במספר. ניתחה ההתפתחויות בעיראק, בירדן, ובלבנון ויחסי מדינות אלה עם קע"ם. ציינה גם ההתמרמרות הגוברת בסוריה משלטון קע"ם.

פלה גילה התעניינות רבה בדברים אלה, ובסופם העיר שהוא מסכים לגמרי שאין לראות במזרח התיכון אזור ערבי, שאין הערבים מאוחדים ושאין לראות בנאסר מנהיגם. הוסיף שמעמד נאסר באזור נמצא עתה בנקודת שפל.

שרת החוץ הגיבה על כך שהצרה היא שהמערב מציל נאסר בעת צרתו ומחזיר לו עטרתו. עזרת המערב לנאסר, המוסיף לקבל סיוע מברית־המועצות, משפיעה גם על מדינות אחרות באזור. כדוגמה, הצביעה שרת החוץ על ביקור קיסר חבש במוסקבה, ואמרה שהרי ידוע לכל שהקיסר אינו רוצה בחדירה רוסית לארצו, אך הצלחת נאסר מביאתהו למסקנה שכדי להשיג תמיכה רבתי מהמערב, כדאי לו לקבל גם עזרה רוסית. פלה הניע בראשו לחיוב. שרת החוץ הוסיפה והטעימה שהמדינות באזור חייבות להגיע למסקנה שאם יש ביכולתה של מדינה להוות nuisance value מבחינת המערב, גדלים סיכוייה לקבל תמיכה מערבית. הקושי של ישראל נעוץ בכך שהמערב בטוח שהיא לא תעבור למחנה הנגדי. אך יש להצטער, שדווקא ישראל, המהווה — נוסף לתורכיה — הכוח היחידי במזרח התיכון עליו יכול המערב להישען במקרה הצורך, נשארת מבודדת, מבחינת תוכניות ההגנה המערביות.

כאן הזכירה שרת החוץ התעניינותנו ליצור לפחות קשר בלתי־רשמי של חילופי אינפורמציה ותיאום בינינו לבין הברית הצפון־אטלנטית. הדגישה שאם יהיה צורך לשמור על קשר כזה בסוד, ישראל תדע לעשות זאת.

פלה הגיב שרעיון כזה מתקבל על דעתו. שאל אם יכול להתעניין אצל עמיתיו בנאט"ו באפשרויות הגשמתו. שרת החוץ השיבה בחיוב. פלה העיר שסבור שקל יהיה יותר להשיג יצירת קשר כזה בצינורות צבאיים, ולא מדיניים. שרת החוץ חייבה זאת ואמרה שהיא מתארת לעצמה שהדרך הטובה ביותר תהיה שנמנה קצין גבוה שישהה בפאריס ויקיים קשר שוטף עם נאט"ו.[3]

פלה ביקש לשמוע דעת שרת החוץ לגבי רעיון עליו שמע לפני זמן־מה: יצירת מסגרת משותפת של מדינות המערב עם ברית־המועצות להענקת סיוע למזרח התיכון, ואולי גם לאפריקה; וזאת — כדי לפקח יותר על פעולות ברית־המועצות באזור. שרת החוץ השיבה שהרעיון שניתן להגיע לידי הסכם עם ברית־המועצות בשאלות מסוג זה אינו אלא אשליה נוספת מצד מדינאי המערב. ברית־המועצות בוודאי תמצא דרך לפעול להבטחת האינטרסים שלה מחוץ למסגרת הסכם כזה, בעוד שהוא עשוי רק לכבול ידי המערב. יתר־על־כן, היא שמעה שלפי רעיון זה מספר הקולות שיהיה לכל מדינה שתהא צד בהסדר זה יהיה תלוי בגודל השתתפותה הכספית בהסדר. היא משוכנעת שהסובייטים ינצלו עובדה זו נגד

3. תכנית זאת לא התממשה.

המערב בתעמולתם כלפי האוכלוסייה המקומית, ויטענו שכוונת המערב לא לסייע באמת, אלא לשלוט באמצעות הסיוע. פלה אמר שמסכים להערכה זו של שרת החוץ.

פלה שאל שרת החוץ אם היא סבורה שביקור כרושצ'וב בארצות־הברית עשוי לזרוע מבוכה בקרב מדינות המזרח התיכון הפרו־מערביות. שרת החוץ השיבה שלדעתה אין סכנה שהביקור יחליש זיקתן ההחלטית של ממשלות תורכיה ופרס עם המערב. אין היא מכירה את פאקיסטאן; אך היא משוכנעת ששכנות תורכיה ופרס עם ברית־המועצות מבטיחה שממשלותיהן תישארנה ערות לסכנה הסובייטית. פלה העיר שזו גם דעתו.

בברכה,

י' תקוע

333

א' מירון אל מ' פישר
A. Miron to M. Fischer

מקור: 130.23/3119/38

ליסבון, כ"ו בתשרי תש"ך
28 באוקטובר 1959

שמור

הנדון: היחסים עם פורטוגל

הנציגות הזו קיימת עוד מעט שנה (פתחנו את שערינו בחודש ינואר), והגיע לדעתי הזמן כדי שנסכם לעצמנו את מה שהושג בתקופה זו ונסמן את הקווים של הפעולה לעתיד.

לא אעמוד בשורות אלה בפרוטרוט על ההתקדמות ביחסים הכלכליים מאחר והדבר ידוע לך. עם חתימת ההסכם המסחרי ביולי שנה זו, הוסרו הקשיים שהיו קיימים קודם לכן בשטח מסחר וספנות. ההסכם המסחרי מאפשר לנו פעילות כלכלית ענפה למדי והייצוא שלנו הולך ומתפתח בתוצאות מעודדות. אין כמובן לדבר עדיין על ייצוא רחב ממדים, אולם, הכלים לכך קיימים והקשרים המסחריים הולכים ומתחזקים.

גם בשטח ההסברה הגענו לידי הישגים מסוימים. קיים קשר הדוק עם העיתונות, הרדיו והטלוויזיה. אני מקיים קשרים אישיים הדוקים עם עורכי העיתונים ומצליח לרוב להחדיר את החומר הרצוי לנו. העיתונות בדרך כלל אוהדת ואם לפעמים, פה או שם, מופיע חומר שלא לפי רוחנו, הרי אפשר לציין בסיפוק שמפרסמים גם את תגובותי לחומר כזה במקרים כשהמסיבות מצדיקות תגובה כזו. הרדיו והטלוויזיה משדרים בקביעות את תכניותינו ואת סרטינו.

באשר ליחסים המדיניים ואם כי הוקמו קשרים הדוקים עם האנשים הקובעים

במשרד החוץ, משרדי ממשלה אחרים ואישים רבים בחיים הציבוריים כאן, אין לציין התקדמות מוחשית לקראת כריתת יחסים מלאים. חלפו הימים הקשים כשבתחילת עבודתי כאן נאמר לי (במילים יותר עדינות כמובן) במשרד החוץ שאמנם הכול טוב ויפה, אולם, אין לי בעצם מה לעשות במשרד החוץ. יש לי כעת גישה חופשית במשרד זה עד למזכ״ל ועד בכלל ואני חייב לציין את גישתם האוהדת לענייננו, דבר שגם מוצא את ביטויו בפעולות ממשיות, כך למשל לאחרונה בהחלטתם שלא לתמוך בקבלת הליגה הערבית לפ.א.או. בניגוד למדיניותם הקודמת בנושא זה. אולם, כשהדבר מגיע לעניין יחסים, אני מוצא את עצמי במבוי סתום וזאת למרות הבטחות ומילים מעודדות — כפי שראית מדוחותי השונים על [ה]שיחות והפגישות.

כשאני מנסה לנתח לעצמי את הסיבות להתפתחות או יותר נכון אולי לחוסר התפתחות זו, הרי מתבקשת המסקנה שעל־ידי פתיחת הנציגות הזו ופעולתנו כאן השיגו בעצם הפורטוגזים הכול מה שדרוש להם. המסחר הולך ומתפתח בצורה משביעה רצון, בעיקר עד כמה שהדבר נוגע לייצואם. באמצעות נציגות זו קיים גם קשר מדיני משביע רצון וכן קיים שיתוף־פעולה בין המשלחות באו״ם, לכן מה יוסיף להם באופן מעשי אם יימצא בליסבון נציג דיפלומטי של ישראל במקום נציג קונסולרי? הרי אנו עושים גם כעת הכול מה שהם יכולים לצפות מאתנו ובאמת לא אכפת להם שאין לנו כאן זכויות ומעמד.

הפורטוגזים מתלבטים היום במספר רב של בעיות קשות, בעיקר בעיות הקשורות באסיה ובאפריקה. הם מרגישים שבשאלות אלה המהוות את הציר של מדיניות חוץ ופנים שלהם נשמטת הקרקע מתחת רגליהם. לכן הם רגישים ביותר לכל תגובה מבחוץ וכל קול באו״ם. הגוש האפרו־אסיאני בדרך כלל עוין להם בשאלות אלו, אם כי גם כאן קיימים גוונים שונים. המצב הזה מחייב אותם לשקול שבעתיים כל פעולה מדינית, שמא תעורר תגובות שליליות ותקשה על המצב שבלאו הכי מסובך ביותר. זה ועוד — אין ספק שקיימת דעת־קהל במידה וניתן לדבר על תופעה כזו כאן, למען הקמת יחסים עם ישראל. אולם, דרישה זו באה על סיפוקה על־ידי פתיחת נציגות זו ונוכחותנו ופעולותינו כאן. לו הייתי רוצה להיות ציני הייתי יכול אפילו לומר שעבודתנו כאן פועלת במידה מסוימת נגד המשימה העיקרית והיא מסירה מכשולים ומייצבת את המצב כמות שהוא.

לא הייתי רוצה שתוציא מההערות הנ״ל את המסקנה שאני מיואש מהמצב. אני, כפי שהנך רואה ממכתבי ומתוצאות עבודתי, פועל באופן בלתי פוסק לטובת היחסים ופיתוחם בשטחים שונים, גיוס והכוונת דעת־קהל לטובתנו, מקיים שיחות ופגישות עם אנשים המקורבים לשלטון וכן הלאה. ברם, נראה לי שהגיע הזמן שנתווה לעצמנו קווי פעולה נמרצים יותר על־מנת להשיג את המבוקש.

וכאן כפי שאומרים, קבור הכלב. אין בעיני ספק שהחלטה בעניין שלנו יכולה להתקבל רק במישור הגבוה ביותר. ניסיתי פעמים מספר להגיע לשר החוץ (שאיננו המישור הגבוה הזה), אולם, עדיין לא ראיתיו. גם זאת ניתן להסביר בנסיבות הקיימות, שהרי העניינים מסתדרים גם בלי זה ואין בפיו כנראה תשובה לשאלה שתתבקש מעצמה בעת שיחה כזו — שאלת היחסים. גם האישים האחרים אתם אני דיברתי ומדבר בנושא זה לא נחפזים להשיב לי, יהיה זה בגלל חוסר פעולה מצדם או היעדר תשובה מספקת.

אינני מקבל את הנימוק שאין לפורטוגזים תקציב ואנשים לפתיחת נציגות אצלנו. בשיחה שהיתה לנו לפני זמן לא רב, בעת ביקור מר גדעון רפאל כאן, עם סגן מנכ"ל [המחלקה ה]מדינית, דיברנו על הכרה בנו ופתיחת נציגות פורטוגזית בישראל.[1] רמזנו שבהיעדר אפשרות להציב בארץ ראש נציגות תושב נסכים גם להאמנת נציג פורטוגזי היושב באנקרה או באתונה, בתנאי שהדבר יהיה מלווה בפתיחת נציגות אצלנו עם איש קבוע בדרגה נמוכה יותר במקום. התשובה לא היתה מעודדת למרות המילים היפות שהושמעו.

באשר לפעולה נמרצת יותר אותה הזכרתי לעיל, הרי ישנן אפשרויות שונות. למשל:

(א) צמצום קניותינו כאן. אנו קונים בפורטוגל תוצרת שבייצואה הם מעוניינים ביותר (בעיקר עצים). אין ספק שצמצום קניות אלו יביא לידי תגובה במקומות הנכונים. מאידך, כשלפני זמן לא רב נפגשתי עם אנשי מועצת שיווק פרי הדר שלנו ושוחחתי אתם על אפשרות הכוונת קניותיהם לשוק אחר — מטעמים מסחריים גרידא, בכדי לא ליצור תלות במקור זה — נעניתי שהעצים הפורטוגזים הנם הטובים והזולים ביותר שניתן להשיג היום ולכן יש להניח שהקניות לא זו בלבד שלא תקטנה אלא אף תגדלנה מדי שנה בשנה. יש גם להניח שפעולה מסחרית כפי שציינתי לעיל תביא לידי תגובות מצד הפורטוגזים ותשפיע על התפתחות ייצואנו.

(ב) השפעה מבחוץ. הצעתי בזמנו שכמה מנציגינו במקומות חשובים (הייתי אומר או"ם, פאריס, בריסל, ריו, לונדון) ישוחחו עם עמיתיהם הפורטוגזים ועל־ידי כך יביאו לידי דיווח מרוכז למשרד החוץ. אינני יודע אם ובאיזו מידה נתקבלה ובוצעה ההצעה הזו.

(ג) שיתוף־פעולה באו"ם. אינני יכול להעריך באיזו מידה אנו יכולים או מעוניינים בפעולה כזו. בזמנו, לפני פתיחת העצרת, כתבתי בנדון זה לתקוע ואני מניח שנציגי המשרד שיצאו לעצרת מכירים את פרשת היחסים עם פורטוגל וערים לה.

(ד) יצירת קבוצת לחץ במקום. כפי שאמרתי לעיל, לא היו עדיין תגובות מעודדות משיחותי השונות עם אנשים רמי מעלה שונים בנדון זה — החלטה יכולה להתקבל בפסגה ואופי החיים והשלטון אינו מעודד התערבות והאנשים כנראה גם לא ששים אחרי פעולה שעלולה לסבך אותם. אני כעת מתכתב עם המשרד בקשר עם הזמנת יושב־ראש האסיפה הלאומית לביקור בישראל ואולם במקרה הטוב ביותר לא יצא הביקור הזה לפועל אלא במחצית השנה הבאה.

האם יש לדעתך אפשרויות אחרות? האם רצוי לדעתך שאבקש, הפעם בצורה נמרצת יותר, פגישה עם שר החוץ ואעמיד בפניו את שאלת ההכרה המלאה כדרישה מצדנו? אולי ביקור כאן של מישהו מהנהלת המשרד לשם שיחות מוחשיות יותר?

אם אינני טועה הוזכרה בעת השיחות שהביאו לפתיחת הקונסוליה כאן, האפשרות של פתיחת נציגות פורטוגזית מקבילה בישראל. כפי שזכור לך היו גם

1. דיווח על ביקור זה במכתב מירון אל משרד החוץ מ־21 ביולי 1959, 130.23/3119/38.

לפני זמן לא רב שמועות על כוונת הפורטוגזים למנות קונסול כבוד אצלנו ואם כי הדבר לא הגיע לידי הצעה מעשית, הרי אז החלטנו להתנגד לתכנית זו. מאידך, יש לנו כל הזכות לתבוע שהפורטוגזים יפתחו קונסוליה כללית אצלנו וישגרו איש מקצוע. נציגות כזו תוריד מעומס עבודתנו כאן ואף תהווה מקום נוסף ללחץ. כנגד זה תהיה זו שוב פאליאטיבה שלא תפתור ואולי אף תדחה עניין ההכרה המלאה.

לסיכום, אין לי Panacea. ניסיתי בשורות אלה לנתח את המצב כפי שאני רואה אותו ואשמח לשמוע את תגובתך.[2]

בברכה,

א׳ מירון

334

מ׳ פישר אל א׳ מירון (ליסבון)
M. Fischer to A. Miron (Lisbon)

העתק: 130.23/3119/30

ירושלים, י״א בחשון תש״ך
12 בנובמבר 1959

שמור

מירון היקר,

הנדון: היחסים עם פורטוגל
מכתבך מס׳ 1541/103 מ־28.10.59[1]

מאוד הערכתי את הדו״ח המעמיק שלך על בעיית היחסים עם פורטוגל. אני מעביר העתק ממנו לכל נציגינו כדי שישמש להם רקע לשיחות עם עמיתיהם הפורטוגזיים. עם זאת ברור כי קשה למצוא טיעון העשוי לשכנע את הפורטוגזים לקשור יחסים דיפלומטיים עם ישראל. דרך אגב, היה רצוי להימנע בשיחות מלהשתמש במלה הכרה ומוטב לדבר רק על יחסים דיפלומטיים. אין כל סיבה למה לא נראה את היחסים הקונסולריים והמסחריים שלנו עם פורטוגל כמהווים הכרה.

הניסיון המר מלמד כי עם עבור הזמן, נעשה קשה יותר ויותר להגיע לקשירת יחסים דיפלומטיים עם מדינות שלא עשו זאת בזמן הסמוך לאחר קום המדינה.

2. תגובת פישר — ראה מס׳ 334. בנוסף לכך העביר י׳ צור את מכתבו של מירון לשרת החוץ, אשר העירה בשוליו: ״אין לראות את הדבר בצורה טראגית. הוא עושה עבודה יפה, ואי אפשר להכריח אותם.״ (ראה צור אל מירון, 12.11.1959, 130.23/3119/38).

334

1. מס׳ 333.

דוגמאות אינו חסרות: יוון, הוואטיקן, גרמניה המערבית, פרס ובמידה מסוימת גם תורכיה. אבל עובדה זו דווקא מחייבת מאמץ מיוחד כדי להשיג את הדבר בפורטוגל. אני משוכנע כי אין הפורטוגזים נתפשים לאשליה כאילו אי־קשירת קשרים דיפלומטיים עם ישראל תבטיח להם את תמיכת הערבים או האפרו־אסיאנים בעניינים כמו גואה, אנגולה או מוזמביק כאשר יעלו על סדר־היום. אך מוטב שיקשרו את הקשרים מהר, טרם עלול הדבר לשמש להם תירוץ בשעה שיתחיל המאבק שלהם עם ה"עולם האנטי־קולוניאליסטי". בשיחות אתם, יש להזכיר שלעולם האנטי־קולוניאליסטי שייך גם הגוש הלטינו־אמריקאי והם יוכלו להיווכח מההולנדים כמה סייענו להם בעניין גיניאה החדשה אצל הלטינים.

הייתי מציע כי תבקש שיחה עם המזכ"ל של משרד החוץ ותזכיר לו בשמי את דבריו אלי באנקרה על רצונו כי יקומו יחסים מלאים בין שתי ארצותינו.[2] תשאל לדעתו אשר לדרכים העשויות להביא למטרה. האם יוכל להמליץ על ביקור איש הצמרת של משרד החוץ בפורטוגל כדי להסדיר את היחסים בין שתי המדינות והאם יהיה מוכן לעזור לביצוע הדבר, או האם מדינאי פורטוגזי היה מסכים לבקר כאורח הממשלה על־מנת לברר את השאלה?

אשר להצעתך כי נאחז בצעדים כדי לצמצם את קניותינו בפורטוגל, נדמה לי כי אין לנקוט באמצעי זה, על־כל־פנים לא בשלב הנוכחי. מוטב שניתן למסחר להתפתח לממדים כאלה שיהווה באמת קלף בעל ערך בידינו. אשר לדרישה לפתיחת קונסוליה כללית פורטוגזית בישראל, נדמה לי שלהשגת מטרה זו היה צורך בכמעט אותו מאמץ הדרוש להקמת יחסים מלאים. כפי שהנך מעיר בצדק, היה ערך הדבר מוטל בספק מבחינת המטרה העיקרית.

בברכה,

מ' פישר

2. המזכיר הכללי (מנהל כללי) של משרד החוץ הפורטוגלי Luis Norton de Mattos, כיהן כשגריר באנקרה עד מארס 1959, קיים יחסי ידידות עם פישר, שהיה ציר באנקרה עד דצמבר 1956, ותמך בכינון יחסים דיפלומטיים בין ארצו לישראל. (ראה למשל מכתב אלון אל פישר, 2.3.1959, 130.23/3119/38.)

335

א׳ מירון אל מ׳ פישר
A. Miron to M. Fischer

העתק: 130.09/3119/38

ליסבון, כ״ג בחשוון תש״ך
24 בנובמבר 1959

שמור

מר פישר היקר,

הנדון: היחסים עם פורטוגל

אני מודה לך על מכתבך המאלף מס׳ 1594 מ־12 דנא.[1]
הרשה־נא לי להתייחס לכמה מהערותיך.

א) מושג של הכרה עליו דיברתי במכתבי 1541/103 מ־28/10[2] לא מתעורר בשיחותי עם האנשים כאן, לאחר, וכפי שהנך אומר בצדק, קיים מצב של הכרת פורטוגל בישראל. הנושא עליו אני מדבר כאן הוא של כינון יחסים מלאים והחלפת נציגים דיפלומטיים.

ב) אני מודה לך על שהזכרת את הנימוק של הארצות הדרום־אמריקניות. אשתמש בנימוק זה בהזדמנות מתאימה. יחד עם זאת, סבורני שכוח נימוק זה, ככל נימוק אפילו הטוב ביותר, יפה אם משתמשים בו בנסיבות מתאימות וכלפי אנשים מתאימים, בל ייווצר הרושם כאילו הדרום־אמריקנים אצלנו בכיס. הפורטוגזים מקיימים יחסים תקינים עם רוב [ה]ארצות הדרום־אמריקניות ועלינו להיזהר שנימוק זה כשנשתמש בו לא יסתנן החוצה. אני רואה שהטיעון הנ״ל הופץ גם להדרכת הנציגויות במכתב המוצפן מס׳ 45 מ־16 דנא,[3] ואני תקווה שנציגינו, אם ישתמשו בטיעון זה, יהיו ערים לסכנה שהזכרתי לעיל.

ג) כפי שראית ממברקי מס׳ 43 מ־11 בנובמבר[4] וממכתבי 1624/103 מ־16 בו[5] קיימתי שיחה עם מזכ״ל משרד החוץ וכעת אני מחכה לפעולה מצדו. אם להאמין

335
1. מס׳ 334.
2. מס׳ 333.
3. לא נמצא.
4. במברק זה (בתיק 130.23/3119/38) מדווח מירון כי אמר למזכיר הכללי של משרד החוץ הפורטוגלי, לאחר שנודע לו כי נציגי מדינות ערב באו״ם נוקטים עמדה שלילית כלפי פורטוגל, כי אם תתמיד פורטוגל בעמדה הנוכחית כלפי ישראל היא עלולה למצוא את עצמה קרחת מכאן ומכאן. המזכיר השיב כי הם מאוכזבים מעמדת הערבים, וכי דיבר עם שר החוץ בנושא היחסים עם ישראל.
5. במכתב זה (בתיק 130.23/3119/28) דיווח מירון כי מסר למזכיר הכללי על החלטת ישראל בעניין הצבעותיה בנושאים המעניינים את פורטוגל בעצרת האו״ם — ראה הערה 6 להלן. דה מטוש הבטיח להביא עניין כינון היחסים להחלטת שר החוץ ״בהזדמנות הראשונה״, וכן לסדר למירון פגישה עם השר ״בהקדם האפשרי״.

לדבריו הרי אני צריך לשמוע ממנו בימים הקרובים, אם כי אינני מניח שיהיה סיכום לפני שתידון בעצרת, בוועדה הרביעית, השאלה של הדיווח ותתקיים ההצבעה בנושא זה.[6] ייתכן גם שהמזכ״ל ימתין לחוזרו מניו יורק של פראנקו נוגיירה שמכהן כעת בתור מנכ״ל המחלקה המדינית בפועל. בהתחשב עם שלב זה של המשא־ומתן שלא היה ידוע לך בעת כתיבת מכתבך הנ״ל, הייתי מציע לדחות את פנייתי אליו בקשר עם הצעתנו לביקור איש צמרת המשרד בפורטוגל. אם אציע הצעה זו כעת יכול הדבר לשבש את התהליך בו אנו נמצאים בשלב זה. לכן אני סבור שרצוי לדחות מסירת הצעה כזו לתקופה מאוחרת יותר ואם לא תושגנה תוצאות מההתפתחות האחרונה.

מה שנוגע לביקור אישיות פורטוגזית רמת מעלה בישראל, הרי קיימת הצעה של ביקור יושב־ראש האסיפה הלאומית הפורטוגזית אצלנו. המחשבה הזו נמצאת עדיין בשלב התחלתי ואם כי המשרד הסכים לטפל בדבר ולארח את האיש, הרי עדיין לא פתרנו את שאלת הוצאות הנסיעה. אם נסכים לשאת בכל ההוצאות, אמסור את ההזמנה.[7] ראה־נא בהקשר זה מכתבי למחלקת אמריקה הלטינית 1601/103 מ־9 דנא העתק אליך. כמו־כן, כתבתי לך בקשר עם ביקור אצלנו של איש אחר, שיכול אולי לעזור — קונדה קר[יד]ה (מכתבי 1599/103 מ־9 דנא ומס׳ 1626/103 מ־16 דנא).[8]

ד) באשר לסחרנו עם פורטוגל, הרי העליתי מחשבה זו בזמנו מתוך שיקול פשוט שקניותינו כאן הנן הנשק המעשי היחידי שבידינו. ברורות לי כל המגרעות שבהצעה זו. מאידך, מתפתח ייצואנו לפורטוגל בצורה משביעה רצון ולכן ייתכן שאם נפעיל את הנשק הזה בתקופה מאוחרת יותר, עלול להיגרם נזק גם לנו, היות וכפי שאומרים, אז לא ״נחזיק בקוזק״ אלא ״הקוזק יחזיק בנו״.

בסיכום, נראה לי שהכדור כעת נמצא בידי נורטון דה מטוש ועלינו להמתין אם אמנם ימלא את ההבטחות שנתן לי כפי שדיווחתי בסעיף אחרון של מכתבי הנ״ל אליך מ־16 דנא.

בברכה,

א׳ מירון

6. המצב באזורים ללא שלטון עצמי נידון משנת 1957 במסגרת הוועדה הרביעית של העצרת הכללית של האו״ם. פורטוגל טענה כי מושבותיה באסיה ובאפריקה מהוות חלק מהמטרופולין, ולפיכך אינן שייכות למסגרת זאת. בדיון בוועדה הוחלט להקים ועדה מיוחדת, שתפקידה להגדיר מה הם אזורים ללא שלטון עצמי, ולדווח על כך למושב הבא של העצרת. בקשר לכך התעוררה השאלה אם נחוץ רוב פשוט או רוב של שני־שלישים כדי שתתקבל הצעת ההחלטה. ישראל החליטה לא להתנגד לעצם ההצעה, שלא קבעה גורל האזורים שבשליטת פורטוגל, ונותנת לה הזדמנות להצביע עם מדינות אסיה ואפריקה, אולם גילתה נכונות להצביע בעד הרוב של שני־שלישים. בהצבעה לא הושג רוב זה וההצעה נפלה.
7. מאוחר יותר אישר משרד החוץ כיסוי כל הוצאות ביקורו של נשיא האספה הלאומית, אך הלה השהה את תשובתו.
8. קונדה קרידה (איש עסקים מקורב לצמרת השלטון) ביקר בישראל בדצמבר 1959–ינואר 1960. (ראה מברק מירון אל משרד החוץ, 46, 15.1.1960, 130.09/2322/6.)

336

א׳ ששון אל מחלקת מערב אירופה ואל מחלקת המזרח התיכון
E. Sasson to the West European Division and the Middle East Division

מברק מוצפן: מפר/6
נוסח נכנס: 130.09/2358/6

רומא, 13 בדצמבר 1959

סודי-דחוף

מתוך שיחה עם סטרניאו:

א) הן בהרצאות מעל במת בנקו די רומא והן בשיחותיו עם שר החוץ ואישים איטלקיים אחרים הופיע שר החוץ הקע״מי מחמוד פאוזי, כאיש מתון ביותר וכשליח של מדינה שוחרת שלום, יציבות וקדמה ורק טובת הכלל נגד עיניה. הוא עשה רושם טוב על שומעיו.

ב) בהמשך הרצאתו לא הזכיר פאוזי שם ישראל בכלל. רק כשדיבר על הלאמת תעלת סואץ, הזכיר ההתקפה המשולשת על מצרים באוקטובר 1956 והדגיש כי העבודה בתעלה כיום רבה יותר ומתנהלת לשביעת רצון כל המשתמשים בנתיב ימי זה. כן כשדיבר על הבעיות התלויות ועומדות באזור הים התיכון ומעסיקות את קע״ם הזכיר את אלג׳יריה ופלסטינה ואמר כי אפשר למצוא לבעיות אלו פתרונות רצויים במאמצים בין־לאומיים ובהתאם לעקרונות מגילת או״ם.

ג) בהמשך השיחה הרצינית שקיים עם שר החוץ פלה ושנמשכה כשעה וחצי נתן פאוזי רשות הדיבור לשגריר שלו ברומא, חסן רגאב, כדי להרצות בקיצור על האיגרת שמסרה קע״ם לא מכבר לכמה מהמדינות הידידות שלה חברות ב־.O.E.E.C ביניהן גם איטליה, נגד כל התקשרות מולטילטראלית עם ישראל. בהעבירו הדיבור על הנושא האנטי־ישראלי הזה לשגריר שלו התכוון כנראה פאוזי להוכיח שהעניין איננו די חשוב ואיננו מחייב כי יעסוק בו בעצמו, או משום שהוא אינו שולט בו כראוי.

ד) בדבריו הקצרים ניסה השגריר להסביר כי כל התקשרות מולטילטראלית בין .O.E.E.C לבין ישראל עשויה לחסום הדרך בין הארגון הזה לבין ארצות ערב העשירות באוצרותיהן והצורכות פי־כמה מישראל. כן הסביר השגריר כי כל התקשרות כזאת עם ישראל עשויה לחזקה מבחינה כלכלית ולעודדה במדיניותה התוקפנית כלפי ארצות ערב.

ה) בהקשר זה הוסיף פאוזי כי הידידות עם העולם הערבי, אין פירושה ידידות עם ארצות ערב בלבד. העולם הערבי הולך כיום ומרחיב קשריו בזירה הבין־לאומית. עד כה, הוא החליט ליצור את הגוש האפרו־אסיאתי ומקווה כי ב־1960 יחליט להוסיף לגוש הזה עוד גוף אחד חזק והוא הלטינו־אמריקני. לא רק המדינות החברות ב־.O.E.E.C חייבות להתחשב עם זה, אלא גם המערב כולו. וכאן גילה פאוזי כי קע״ם עובדת בימים אלה על כינוס ועידה בקיץ 1960 שתקיף כל ארצות אסיה, אפריקה ואמריקה הלטינית כדי לחזק הסולידריות ביניהן ולקבוע מדיניות משותפת כלפי הסיוע המערבי והמזרחי לארצות הנחשלות.

ו) בתשובתו לא התחייב פלה במאומה. הוא יעץ להשאיר הטיפול בעניין לצינורות הדיפלומטיים הרגילים. כן ציין פלה כי העניין אינו נוגע לאיטליה בלבד או ליחסים הבילטראליים שבין איטליה וקע"ם. העניין נוגע לארגון O.E.E.C. ואין לו ספק כי הוא יזכה לדיון רציני בבוא העת. באשר לעזרה לארצות נחשלות סיפר פלה כי הנושא הזה תפס מקום ניכר בשיחות האחרונות שהיו לאיטלקים עם הנשיא אייזנהאואר. עיקר המאמצים מרוכזים כעת במציאת דרך שתבטיח (א) כי מקסימום של מדינות תשתתפנה במתן הסיוע הזה. (ב) כי הסיוע הזה ילך אך ורק למטרות שנקבעו לו מראש.

ז) בחלק זה של השיחה השתדל פאוזי להכחיש כל הידיעות והשמועות על מאמציה של מצרים להשתלט על יתר ארצות ערב ולבצע בכוח האחדות הערבית. וכאן הביא את סוריה לדוגמא. סוריה, ולא מצרים, יזמה האיחוד ביניהן ואילו היתה מצרים מסרבת, כי אז סוריה היתה הופכת כיום למדינה קומוניסטית. מצרים בטוחה כי במוקדם או במאוחר תלכנה יתר ארצות ערב בדרכה של סוריה ועל כן סבורה מצרים שעד אז חייבת היא להבריא כראוי את כלכלתה כדי שתוכל בבוא העת לשאת במעמסה הכבדה שהטיל הגורל עליה והיא הקמת האחדות הערבית והנהגתה.

ח) בהמשך דבריו, לא חסך פאוזי במחמאות לאיטליה ובדיבורים מפתים כלפיה. הוא תיאר את איטליה כמדינה האהובה ביותר בעולם הערבי והנאמנה ביותר עליו והזמינה להגדיל השקעותיה ולהדק ככל האפשר קשריה הכלכליים, [ה]חברתיים והתרבותיים עם ארצות ערב. לדעתו, חייבת איטליה לא רק לשמש גשר בין המערב לעולם הערבי אלא גם לתפוס המקום הראשון המגיע לה בעולם הזה בייחוד בעת תקומתו הנוכחית.[1]

ששון

336

1. תשובת משרד החוץ — ראה מס׳ 400. במברק נוסף סיפר ששון כי סטרניאו דיווח לו באופן אישי וסודי כי בתקופה האחרונה מסתובבים שליחים רבים ממצרים באיטליה, בין רשמיים ובין פרטיים, במטרה אחת: ללחום בקשרים הכלכליים של איטליה וישראל. גם נציגים אחרים של מדינות ערב פועלים באותו כיוון. סטרניאו הודה כי ללחץ זה יש השפעה על משרד החוץ. (ראה ששון אל מחלקת מערב אירופה, מפר/7, 13.12.1959, 130.09/2358/6.)

פרק יב

יחסי ישראל עם ברית־המועצות ועם מדינות מזרח אירופה
Israel's Relations with the Soviet Union and East European States

337

מחלקת מזרח אירופה אל נציגויות ישראל במזרח אירופה
East European Division to Israeli Missions in Eastern Europe

מברק מוצפן חוז"ם 510

נוסח יוצא: 130.09/2377/7

ירושלים, 6 בינואר 1958

להדרכתכם הכללית.

1) ביחסים עם מדינות הגוש הסובייטי ובייחוד עם ברית־המועצות עצמה אנו משתדלים לגבש גישות מתונות וגמישות. אין כוונה להצר צעדים ולהציק בדברים טכניים כמתן אשרות. נוקטים הבלגה וגמישות בשאלת ההדדיות לגבי עניינים כייבוא סרטים, קשרי תרבות, סכסוכים מסחריים. משתדלים להשיב לכתבות ולמאמרים אנטי־ישראליים, אך בצורה עניינית, שקטה ומדויקת. נציגינו מתבקשים לקיים בתדירות שיחות סיכום ורקע. בקיצור, חותרים למגע ולדו־שיח. אף בבירורינו המשפטיים עם בולגריה[1] וברית־המועצות[2] יש משום ניסיון לטפל בצורה מכובדת ושקטה בסכסוכים שמקורם בפגיעה בנו. כן משתדלים לפתח משא־ומתן עם הונגריה לשיפור האווירה ולחידוש העלייה.[3] לידיעתכם בלבד, היתה פנייה בכתב בדרג גבוה לראש אחת ממדינות מזרח אירופה בעניין עלייה.[4] התוצאה מאכזבת אולם איננו חושבים שזה מחייבנו לשנות שיטת המגעים.

337

1. ב־16 באוקטובר 1957 הגישה ישראל תביעה לבית־הדין הבין־לאומי בהאג נגד ממשלת בולגריה בקשר למטוס "אל על" שהופל במרחב האווירי של בולגריה באוגוסט 1955. ב־26 במאי 1959 קיבל בין־הדין את הטיעון הבולגרי כי אין לו סמכות לדון בנושא, יחד עם זאת הודיעו נציגי בולגריה לבית־הדין כי ממשלתם מוכנה להמשיך בדיונים על מנת להגיע לפשרה וישראל הודיעה כי החליטה לפתוח במשא־ומתן עם בולגריה.
2. ב־25 באוקטובר 1957 הוגשו לוועדת הבוררות של משרד המסחר הסובייטי תביעות של שתי חברות דלק ישראליות שנפגעו מהפרת החוזה לאספקת דלק על־ידי ברית־המועצות לאחר מבצע סיני. התביעות נדחו בפסק דין שניתן ב־19 ביוני 1958 — ראה גם מס' 352 (הערת־עורך) ו־353.
3. בסוף נובמבר 1957 התבקש ציר ישראל בבודאפשט לפנות למשרד החוץ ההונגרי ולהודיע על רצון ישראל להיכנס למשא־ומתן בעניין העלייה, וזאת במסגרת הסכם מסחרי עם הונגריה הכולל אשראים בסחורות ישראליות. (ראה מברק לבבי אל הצירות בבודאפשט, 887, 25.11.1957, 130.09/2295/12.)
4. הכוונה למכתב מבן־גוריון לראש ממשלת רומניה קיוו סטואיקה. המכתב, שנמסר בדצמבר 1957, לא נמצא. (ראה הראל אל איתן, 19.12.1957, 130.23/3123/16.)

2) מכינים תשובה לאיגרת הסובייטית[5] לפי קו טיעון כללי כדלקמן: אף שאיננו מזדהים עם פרטי הניתוח הסובייטי את גורמי המשבר הבין־לאומי, הרי באיגרתם כמה וכמה הנחות מוסכמות כגון דו־קיום ושלום, הימנעות משימוש בכוח ליישוב סכסוכים או לשינוי המצב הקיים הטריטוריאלי, הימנעות מתעמולה עוינת, טיפוח קשרי מסחר ותרבות חופשיים. תשובתנו תבקש תרגום עקרונות אלה למעשה מדיני במזרח התיכון. מדינות ערב מתכחשות לדו־קיום עם ישראל וכל שאר העקרונות הנ״ל, ומדיניות המסייעת לעמדתן זו סותרת העקרונות. על ברית־המועצות להבהיר למדינות ערב שעליהן לכבד ריבונות ישראל ושלמותה. גם במערכת יחסי ישראל–ברית־המועצות הישירים נשמח אם יוגשמו עקרונות המגע החופשי, קשרי התרבות והמסחר וכו׳ ומצדנו נעשה מאמץ בכיוון זה.

מזא״ר

338

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/15
נוסח יוצא: 130.09/2327/3

ירושלים, 15 בינואר 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

לשגריר.

מציעים שתבקש פגישה עם שר החוץ או אחד מסגניו. בין היתר מציעים כתוכן השיחה:

1) רצונך להחליף דעות ורשמים אחרי שובך.[1]

2) ידוע לך שתשובתנו לאיגרתם בדרך.[2] מסור־נא סיכום קוויה הכלליים.

3) אלה שהודאגו למראה כתבות אולסופ בעניין 1947[3] שמחו לשמוע מפי כמה עמיתים סובייטים שכתבות אלו היו משוללות יסוד.

5. ב־10 בדצמבר 1957 הגישה ברית־המועצות לישראל (ולמדינות אחרות) איגרת שמפרטת את הסיבות למתיחות הבין־לאומית, וכוללת עקרונות המיועדים לחזק את השלום בעולם בכלל ובמזרח התיכון בפרט. ב־21 בינואר מסרה ג׳ מאיר לשגריר ברית־המועצות את תשובת ישראל — ראה מס׳ 339. (נוסח האיגרת הסובייטית בתיק 130.02/2449/11).

338

1. שגריר ישראל אבידר נעדר ממוסקבה מאחר שהשתתף בעצרת הכללית כחבר משלחת ישראל, ולאחר מכן ביקר בישראל.
2. ראה מס׳ 337 והערה 5 שם.
3. הכוונה לידיעות עיתונאיות מסוף 1957 ותחילת 1958, וביניהן כתבות מאת ג׳וזף אולסופ מה״ניו יורק טיימס״ כאילו מתכוונת ברית־המועצות להציע לכפות על ישראל חזרה לגבולות 1947.

4) שמעת מאתנו שהחליטו להחליף אברמוב בבודרוב ושממשלת ישראל הסכימה. תקוותך שאפשר לראות סימן לטובה בעובדה שבחרו באיש שהיה קשור בחידוש היחסים ובשיפורם.[4]

5) אולי הגיעה השעה לבצע רעיון של החלפת משלחות פרלמנטריות שהועלה בשעתו. זאת כגישוש בלתי מחייב.

6) לאור כמה סימנים לשיפור האווירה תמהנו אם אמנם הזדהתה המשלחת הסובייטית כפי שפורסם עם החלטות ועידת קהיר.[5] הן אלו החלטות השוללות את עצם קיומה של ישראל והמבקשות להביא הרס עליה. הרזולוציה האומרת שמפרץ עקבה הוא "מפרץ ערבי סגור", הוא חידוש חמור במשפטנות הבין־לאומית וקשה לנו להאמין שנתקבלה פה־אחד בנוכחות משלחת סובייטית רמת־מעלה.[6]

339

איגרת מממשלת ישראל אל ממשלת ברית־המועצות

Note from the Government of Israel to the Government of the USSR

תרגום לעברית: 130.23/3115/9

ירושלים, 19 בינואר 1958[1]

ממשלת ישראל עיינה בתשומת לב באיגרתה של ממשלת ברית־המועצות, מס׳ 36 מיום 10.12.57, והיא שמחה לציין כי ברוב ההנחות החיוביות לחיזוק השלום בעולם ובמזרח התיכון היא תמימת דעה לגמרי עם ממשלת ברית־המועצות.

כמדינה קטנה שאינה קשורה בשום בריתות מדיניות עם גוש כלשהו ועם על מדינה אחרת — ישראל נמנעת מחוות דעה על סיבות המתיחות הבין־לאומית וגורמיה, ולאו דווקא מפני שהיא מסכימה לכל ההנחות שבאיגרת ממשלת ברית־המועצות בעניין זה; אבל היא מאשרת בכל לב את הביטחון של ממשלת ברית־המועצות, כי ממשלת ישראל, בהכירה באחריותה כחברת או"ם, תעשה מצדה הכול לסייע למניעת סכנת מלחמה חדשה, לחיזוק השלום ולשיתוף־פעולה ידידותי בין העמים.

4. מיכאיל בודרוב היה בשנת 1953 שגריר ברית־המועצות בסופיה, ומילא תפקיד חשוב בחידוש היחסים הדיפלומטיים בין ברית־המועצות לישראל.
5. בין ה־26 בדצמבר 1957 וה־1 בינואר 1958 התקיימה בקהיר ועידת הסולידריות האפרו־אסיאנית בדרג לא־ממשלתי (יוצגו עמים, לא ממשלות). בהחלטות הוועידה הוגדרה ישראל כ"בסיס אימפריאליסטי" ומפרץ אילת כ"מפרץ ערבי סגור, הנמצא בתחום המים הטריטוריאליים של ארצות ערב". ברית־המועצות השתתפה בוועידה כמשקיפה.
6. על פגישת אבידר בעקבות מברק זה — ראה מס׳ 340.

339
1. ראה מס׳ 337 והערה 5 שם. האיגרת שלפנינו הוגשה לשגריר ברית־המועצות בישראל ב־21 בינואר.

ממשלת ישראל רואה בחרדה החמרת המתיחות הבין־לאומית והסכנה של התלקחות מלחמה העשויה להמיט שואה שלא היתה דוגמתה, על האנושיות כולה. ישראל מאמינה כי השלום אינו ניתן לחלוקה, ועל כן יש לקיימו בכל מקום, כי כל מלחמה "קטנה" ו"מקומית" עלולה להתפשט לתבערה עולמית.

ממשלת ישראל מברכת בכל לבה דעת ממשלת ברית־המועצות כי "יש לסדר היחסים בין העמים על בסיס של שמירה הדדית על שלמות טריטוריאלית וריבונות, אי־התקפה, אי־התערבות בעניינים הפנימיים של הזולת על בסיס שוויון ותועלת הדדית, כלומר על בסיס העקרונות של דו־קיום בשלום מתוך שיתוף פעולה".

כשביקר בישראל שליחו של הנשיא אייזנהאואר, ביום 2 במאי 1957,[2] הודיעה ממשלת ישראל בכתב לממשלת ארצות־הברית "כי ישראל מאשרת מחדש, כי בניהול יחסיה הבין־לאומיים משמשים נר לרגליה העקרונות והמטרות של מגילת או"ם, דהיינו חיזוק השלום בעולם, פיתוח יחסי ידידות בין העמים, יישוב סכסוכים בין־לאומיים בדרכי שלום והשגת שיתוף־פעולה בין־לאומי בשטח הכלכלי, החברתי וההומניטרי.

"בהתאם להתחייבויותיה על־פי מגילת או"ם מתנגדת ישראל לתוקפנות מכל צד שהוא לגבי שלמותה הטריטוריאלית ועצמאותה המדינית של כל מדינה שהיא. אין לישראל כל כוונה תוקפנית נגד כל יעד אחר בכל מקום שהוא, והיא מכירה בחשיבות שבשמירת העצמאות והשלמות הטריטוריאלית של ארצות המזרח התיכון.

"ישראל מכירה, כי יש לעשות כל מאמץ כדי להגיע לשלום בר־קיימא הן במזרח התיכון והן ברחבי תבל, ובמטרה זו תשתף פעולה עם ארצות־הברית ועם ממשלות ידידותיות אחרות".

וממשלת ישראל מביעה בכאן רצונה לשתף פעולה עם ממשלת ברית־המועצות ועם כל ממשלה ידידותית אחרת לביצוע המטרות הנ"ל.

כאומה קטנה השוכנת על ים התיכון וים סוף בקצה המערבי של המזרח התיכון, ואשר זכתה רק לפני עשר שנים לחידוש עצמאותה בעזרת ברית־המועצות, ארצות־הברית ורובן הגדול של חברות או"ם בזמן ההוא, — רואה ישראל כייעודה הראשי פיתוח ארצה הקטנה לטובת כל תושביה והשרשת העולים היהודים המתכנסים בארצה מכמה חלקי תבל בעבודה פרודוקטיבית ויוצרת, והיא זקוקה לשם כך ביתר שאת לשלום באזורה ובעולם.

למרבית הצער, הותקפה ישראל ביום עצמאותה, ב־14.5.48, על־ידי המדינות

2. בעקבות מבצע סיני והסכמתה של ישראל לנסיגה, אושרה על־ידי הקונגרס האמריקאי ב־7 במארס 1957, ועל־ידי הנשיא ב־9 במארס, מה שנקרא "דוקטרינת אייזנהאואר". סעיפיה העיקריים: הנשיא מוסמך להשתמש בכוחות מזוינים כדי לסייע לכל מדינה במזרח התיכון שמבקשת סיוע צבאי כנגד תוקפנות מזוינת מצד כל מדינה הנשלטת על־ידי הקומוניזם הבין־לאומי, בתנאי שהדבר עולה בקנה אחד עם התחייבויותיה של ארצות־הברית על־פי בריתות או חוקת ארצות־הברית. ב־2 במאי הגיע לישראל ג'יימס ריצ'ארדס, שליחו של הנשיא שנשלח להסביר את הדוקטרינה למדינות המזרח התיכון. בעקבות הביקור התפרסמו ב־22 במאי חילופי הודעות בין ישראל לארצות־הברית. נוסח ההודעות בתיק 130.23/3088/3.

הערביות השכנות, ועד היום הן מסרבות להשלים אתה בניגוד למגילת האו״ם, ולא עוד אלא שהן מצהירות בגלוי כי מטרתן היא הכחדת ישראל בכוח. למרות החלטה מפורשת של מועצת הביטחון בשנת 1951 ובשנת 1956 על חופש השיט בתעלת סואץ, שלפי אמנת קושטא ומגילת האו״ם והסכם שביתת־הנשק — היא צריכה להיות פתוחה לאניות ישראליות כלאניות של כל שאר המדינות, — מסרבת ממשלת מצרים לקיים החלטה זו ומכריזה בניגוד למגילת או״ם על לוחמות נגד ישראל.

ממשלת ירדן, סוריה, מצרים, עיראק, לבנון וסעודיה לא רק שהן מסרבות להשלים עם ישראל ולפתח קשרי מסחר וכלכלה עם ישראל, אלא בניגוד לעקרונות או״ם הן ארגנו חרם כלכלי על ישראל ועל חברות של אומות אחרות שיש להן יחסים כלכליים עם ישראל.

בניגוד למגילת או״ם ובניגוד להנחות שוחרות השלום שבאיגרת ממשלת ברית־המועצות מסרבות ממשלות אלה להיכנס לכל משא־ומתן עם ממשלת ישראל על יחסי שלום ושיתוף־פעולה.

אין לישראל כל תביעה מהארצות השכנות מחוץ לתביעה של דו־קיום בשלום על היסוד המוצהר בכוח כה רב באגרת ממשלת ברית־המועצות — להימנע מהפרעת הסטטוס קוו, לא לכפות על מי שהוא שינויים טריטוריאליים.

יחסיה לארצות הערביות השכנות רוצה ישראל להשתית על הצעת ממשלת ברית־המועצות למושב ה־י״ב של עצרת האו״ם — דהיינו לכבד השלמות הטריטוריאלית והריבונות של שכניה ושלה עצמה, להימנע מהתקפה, מהתערבות בעניינים הפנימיים שלהם ושלה, ולבסס דו־הקיום על שיתוף־פעולה ידידותי לשם הפריית האזור כולו ולשם חיזוק השלום בעולם.

ממשלת ישראל מניחה כי ממשלת ברית־המועצות תוכל לקדם במידה רבה השלום במזרח התיכון או תפנה לכל העמים באזור בתביעה של דו־קיום בשלום ומתוך שיתוף־פעולה, ושל כיבוד השלמות הטריטוריאלית והריבונות של כל עמי המזרח התיכון, כפי שהובעה באיגרת ממשלת ברית־המועצות לממשלת ישראל, ולשם כך תייעץ ממשלת ברית־המועצות לישראל ולארצות ערב במזרח התיכון לפתוח במשא־ומתן ישיר ביניהם לכריתת ברית שלום ושיתוף־פעולה.

ממשלת ישראל רוצה לבסוף להצהיר כי עז רצונה להגביר קשרי המסחר והתרבות בין ישראל ובין ברית־המועצות, ובמטרה לשפר האווירה הבין־לאומית — לשפר היחסים בין ישראל וברית־המועצות. ממשלת ישראל משוכנעת כי שיפור ביחסים יחזק השלום במזרח התיכון ויסייע אולי במידה צנועה להפגת המתיחות העולמית.

340

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן מ/538

נוסח נכנס: 130.09/2327/4

מוסקבה, 20 בינואר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

ב־20 דנא ביקרתי סמיונוב.[1] השיחה ארכה שעה תמימה. פתחתי בנימה ידידותית, נגעתי בצורך להחליף דברים לאחר היעדרות של ארבעה חודשים. מסרתי בקווים כלליים על תשובתנו הצפויה לאיגרתם מדצמבר.[2] הבעתי תמיהה על המאמרים ב־"סוברמני ווסטוק" ו"מז׳דונרודניה ז׳יזן"[3] ותקווה כי אין זו עמדת ממשלת ברית־המועצות. נגעתי בתמיכת משלחתם בהחלטות קהיר.[4] הבעתי תקווה כי מינוי בודרוב יפתח דף טוב יותר ביחסי מדינותינו.[5] הזכרתי מאמרי אולסוף וציינתי בסיפוק הערכות נציגיהם שהזימו את אולסוף.[6] סיפרתי על ביקורי בארץ ועל הרצון והשאיפה לשלום עם השכנים וכן על הרצון לשיפור היחסים עם ברית־המועצות. סיימתי בשאלה האם לא הגיע לדעתו הזמן להתחיל למעשה בשיפור היחסים אשר הורעו בשנה האחרונה. אמרתי כי אפשר לעשות זאת בכל השטחים או להתחיל אולי על־ידי חילופי משלחות פרלמנטריות. הנה קראתי הבוקר כי משלחת הסובייט העליון הגיעה לפאקיסטאן. אנו מצדנו מוכנים לשתי הצורות.

ס מ י ו נ ו ב: הנני שמח לפגישתנו לאחר היעדרות כה ארוכה. אשר לעמדתנו לגבי ישראל ידועה לך בוודאי העמדה אשר הובעה על־ידי שר החוץ גרומיקו בניו־יורק בפגישתו עם שר החוץ שלכם.[7] קשה לי באמת למצוא משהו אשר יוכל להוסיף להבהרת עמדתנו. מדיניותכם לא השתנתה ולכן גם לא השתנתה גם עמדתנו כלפיכם. אשר למאמרים שהזכרת, אין הציבוריות שלנו יכולה מבלי להעריך את

340

1. ר"ס סמיונוב, אחד מסגני שר החוץ הסובייטי.
2. ראה מס׳ 339.
3. לא נמצאו פרטים על המאמר ב"מז׳דונרודנויה ז׳יזן". במאמר ב"סוברמני ווסטוק", תחת הכותרת "מאחורי פרגוד הציונות" שואל המחבר, א׳ ליאונידוב, כיצד זה מדינה כה קטנה כמו ישראל מהווה את אחד מהמוקדים המסוכנים ביותר של התוקפנות במזרח התיכון. המאמר מביא פרטים רבים על כלכלתה של ישראל, ובכלל זה מספרים על הייצוא והייבוא, התעשייה, המענקים והמלוות מארצות־הברית, תוך ציון שיעבודה להון האמריקאי. (ראה מברק השגרירות אל מחלקת מזרח אירופה, ט/502, 1.1.1958, 130.09/2327/4.)
4. ראה מס׳ 338, והערה 5 שם.
5. ראה שם, הערה 4.
6. ראה שם, הערה 3.
7. לא נמצא דיווח על שיחת גרומיקו עם מאיר. לפי איתן אל הרצוג (18 באוקטובר 1957, בתיק 130.23/3088/3), "לא אמר גרומיקו אלא הדברים הידועים ממאמרי ׳פראבדה׳, מהרדיו המוסקבאי ומדברי אברמוב. גרומיקו לא חידש דבר ולא החמיר מהקו שידענו עוד לפני השיחה אתו".

המצב המדיני הכללי במזרח התיכון. סבורני כי המאמר ב"מז'ד[ונרודניה]" הנו ברוח מאמר ב"פראבדה"[8] והנני חושב שזה מבטא את דעת הציבור והאנשים הסובייטים. כדאי לכם להטות אוזן לדעות והערכות אלה. אנו רואים את התפרקות הקולוניאליזם. לפי עמדתן של מדינות ולפי פעולותיהן לגבי תמיכה בקולוניאליזם או התנגדות לו, אנו קובעים עמדתנו לכל המדינות. אתם נרתמתם לכוחות האתמול ולכן לא יחול שינוי בעמדתנו כלפיכם. השתתפותכם בהתקפה נגד מצרים לא יכולה להישכח על־ידינו.

א נ י: היתה לי הזדמנות וכן היתה הזדמנות לשרת החוץ שלנו וגם בהזדמנויות אחרות הסברנו את הסיבות אשר אילצונו לבצע את הפעולה ההגנתית ההכרחית בסיני. ישנן הערכות שונות בינינו בנקודה זו. האם עלי להבין מתשובותיך כי אין סיכוי לשיפור היחסים בינינו? הננו היום בינואר 58. במה קשורה ישראל בקולוניאליזם? מה לדעתך צריכה להיות מדיניות ישראל?

ס מ י ו נ ו ב: מה צריכה להיות מדיניות ישראל זו שאלה רטורית. ההבדל הוא בנקודות המוצא ובגישה להערכת פעולות. מדיניות, זו סיכום של פעולות. חשובים המעשים ולא ההודעות. לאחר סואץ אתם ממשיכים לשמש מכשיר בידי הקולוניאליזם. עשיתם פעולות נגד סוריה ביולי 57[19][9] וגם מאוחר יותר ריכזתם צבא על גבול ירדן. בראשית השנה שעברה הצטרפתם לדוקטרינת אייזנהאואר.[10] הנכם מכשיר בידי כוחות אשר נגזרה עליהם כליה. קשה כמובן לערוך לכם. לא היינו רוצים להתערב בענייניכם. ברור כי השאלה היא רצינית ביותר. היא נוגעת לא לכם בלבד היא נוגעת גם לארצות המזרח התיכון כולו. בייחוד אם להשקיף על הבעיה מבחינה היסטורית קדימה ולא להביט אחורה ולהיאחז בכוחות הכלים והולכים הרי אין להכחיש כי מצבכם רציני. כיצד לתקן זאת — זה כמובן עניינכם. כעת מתברר עוד יותר עניין סיני וכיצד ניהלתם זאת ללא תהילה (Bezslavno). למי הביאה ההתקפה נזק ומי מסיק המסקנות הנכונות. אין אנו רואים כלל כי הנכם מסיקים מסקנות וזה מדאיג אותנו לגביכם. כל המזרח בבנדונג האשים אתכם.

א נ י: זכור לך אולי כי היתה לי הזדמנות להזים פעם לפני פרסום על ריכוז כוחות ישראל על גבול ירדן ב־56[19] והוכחתי לך אז כי משקיפי או"ם הכחישו הריכוז עוד לפני פרסומו ב"איזווסטיה". הריכוזים נגד סוריה ונגד ירדן שהזכרת

8. רומז כנראה למאמר ב"פראבדה" ב־8 בינואר 1958 שכותרתו "רוח בנדונג בפעולה". במאמר מועלים על נס הישגי ועידת קהיר ונאמר כי ההחלטות שהתקבלו בוועידה, ובכללן ההחלטות בעניין ארץ־ישראל ואלג'יריה, הן התפתחות של החלטות ועידת בנדונג לאור המצב הבין־לאומי של היום ויוצאים מנקודת הראות של האינטרסים של ההגנה והעצמאות הלאומית של מדינות אסיה ואפריקה. (ראה שלוש אל מחלקת מזרח אירופה, ט/514, 8.1.1954, 130.09/2327/4.)

בבנדונג שבאינדונזיה התכנסה באפריל 1955 ועידה ראשונה של המדינות העצמאיות באפריקה ובאסיה. בלחץ מדינות ערב לא הוזמנה ישראל. בהחלטותיה הביעה הוועידה תמיכה בזכויות הערבים בארץ־ישראל.

9. ב־9 ביולי 1957 אירעו תקריות חמורות בגבול ישראל–סוריה. הסורים ירו על הקיבוצים גונן ולהבות הבשן וישראל השיבה באש טנקים.

10. ראה מס' 339 והערה 2 שם.

והעזרה למלך חוסיין שפורסם עליה היו רק בדמיונו של האחראי לפרסום ומידת האמת שלה דומה לזו של פינוי אילת ומסירתה לאמריקנים ופריקת נשק אטומי בחיפה. הוצע לשגרירותכם בישראל לנסוע לאילת ולראות במו עיניהם. לא נסעו ולא הוכחש. ידוע לך כי אנו רוצים בשלום עם השכנים ומוכנים לשבת אתם ולנהל משא־ומתן בכל עת ובכל מקום. אשר להצטרפות לתכנית אייזנהאואר, הנה לפניך חליפת האיגרות בנידון. מה פסול בהן. הנני סבור שברוב הסעיפים נהיה מוכנים לחילופי איגרות דומות אתכם ואפילו בסעיף האחרון המודה על עזרת ממשלת ארצות־הברית ועמה בפיתוח מדינת ישראל בתנאי כמובן כי תתנו עזרה כזו ותתירו לעם לתתה. אשר להיותנו מכשיר בידי הקולוניאליזם השוקע. האם לא לחמנו אנו בו האם לא השתחררנו מעולו? האם לא נשפך מדמנו במאבק זה ו[ברית־המועצות?] תמכה בנו? האם אין אנו תנועת שחרור לאומית? האם אין אנו תנועה מהפרוגרסיביות ביותר בעולם. אפילו המאמרים שהזכרתי נאלצו להודות בשורה של עובדות מסוג זה כמו קיום ההסתדרות וערכה וכיוצא בזה? מה ההכתמה הזו מצדכם את ישראל כתנועה המשכירה עצמה לקולוניאליזם. אנו גאים על מדינתנו המתקדמת ועל מפעליה המשמשים דוגמא לרבים מעמי המזרח. פגשתי במוסקבה בקרמלין בהודים שהיו בישראל והם סיפרו לי בהתלהבות ובהתפעלות על מה שראו. באו משלחות מארצות מזרח רבות ללמוד ממפעלנו ומתפעלים מהישגינו כתנועת שחרור דווקא. הנני מקדם בברכה שיגורכם משלחת לפאקיסטאן, אולם מה הפסול במדיניותנו? האם זאת שאין אנו משתייכים לשום ברית צבאית שהנכם מציינים כאגרסיבית או משום שאין כל בסיסים זרים על אדמתנו? אולי תבוא לביקור ותראה ותיווכח כיצד אנו חיים. ובמה הננו עוסקים. תהיה חופשי לראות הכול, לדבר עם אנשים. למה לא תנסה? אולי תשנו דעתכם על ישראל.

ס מ י ו נ ו ב: דוגמת פאקיסטאן אינה מתאימה. פאקיסטאן הנה מושבה לשעבר וישנן עוד אמנם כמה עבותות הקושרות אותה לעבר אולם האינטרסים שלה זהים עם האינטרסים של המזרח המשתחרר. לעומת־זאת, האינטרסים של ישראל זהים עם האינטרס של הקולוניזטורים והיא מכשיר בידיהם. מה קובע יחסינו אליכם? הנך מכחיש אמנם ריכוזי כוחותיכם על גבולות שכניכם אולם ישנם גם משקיפים אחרים בישראל מחוץ למשקיפי או״ם, סתם אנשים שאנו סומכים עליהם ומספיק עיניים בשביל לראות. לכן אין הכחשותיך משכנעות. בחילופי האיגרות על הצטרפות לדוקטרינה, כתבתם שהנכם מנהלים יחסיכם הבין־לאומיים בהתאם למגילת או״ם. האם התקפתכם את מצרים היתה בהתאם למגילה? הרי כל האו״ם האשים אתכם בתוקפנות.

א נ י: האו״ם לא האשימונו בתוקפנות ואנו מילאנו אחר החלטות או״ם לאחר המבצע. אם ברצונך לשוב לנושא סיני הנני מוכן.

ס מ י ו נ ו ב: לא חשובות האיגרות הנודעות לדוקטרינה אולם הדוקטרינה עצמה קובעת והיא נגד העמים המשתחררים מהקולוניאליזם. אם הנכם מוצאים לנכון להישען על כוחות אלה דווקא, זה עניינכם. אני בטוח שזה יהיה כישלון. בכסף אי־אפשר לתקן את אשר אתם מעוותים. אפשר להישען על צרפת ועל ארצות־הברית אולם לנו אין סימפטיה לקולוניזטורים ולא לאלה אשר הולכים אתם.

ייתכן שהנכם תנועת שחרור לאומית אולם רק במובן הצר של המושג, כלומר רק עבור עצמכם אתם. קובע יותר אם הנכם משולבים בתוך תנועת שחרור כללית

עולמית דמוקרטית או לוחמים נגדה. אתם בחרתם ללחום נגדה וזאת הוכחתם בהשתתפותכם בהתקפה על מצרים. בעיית סואץ היתה בעיה בעלת חשיבות ממדרגה ראשונה במאבק לשחרור. הנני בקיא בכל פרטי הבעיה ואתם התייצבתם בצד השני. לא ידענו בשנת 1948 איזו מדינה תהיה ישראל. אילו ידענו, לא היינו תומכים בכם. אתם חיים במזרח והאוריינטציה שלכם היא על המערב.

אני: קיימת כנראה אי־הבנה טרגית בינינו. אתם רואים אותנו אחרת מאשר הננו או כפי שהנכם רוצים משום־מה לראות אותנו. אנו משוכנעים בצדקתנו ובדרכנו המתקדמת ודוחים את אשמותיכם. בדבר אחד אודה כי קיימת חולשה אצלנו והיא כי הננו בטוחים כי גם לנו זכות חיים וזכות קיום ואם מאיימות עלינו מצרים, סוריה וירדן, הננו זכאים וחייבים להתגונן. הלכנו לסיני בגלל צורך זה ולא בשליחות קולוניזטורים. אנו בטוחים כי חייבים היינו לעשות זאת גם אם זה לא תאם את דרכיה של מצרים בשעה ההיא במאבקה בחזית אחרת. קבע עצם האינטרס הקיום שלנו. התערבות אנגליה וצרפת זה עניינן הן. אשר ליחסים הטובים כעת עם צרפת וארצות־הברית. האם ראיתם פסול להתחבר אתם כאשר הייתם זקוקים לעזרה?

סמיונוב: תלוי נגד איזה אויב.

אני: ידועות גם בריתות אחרות שלכם עם כוחות אחרים אשר כרתתם כאשר סברתם שזה משרת את האינטרסים שלכם. מה פסול ביחסינו הטובים עם צרפת וארצות־הברית? הייתי מאושר אילו יכולתי להגיע ליחסים טובים אתכם.

סמיונוב: כיצד תטען כי לא בשליחות הלכתם לסיני. הרי בצרפת פורסמו תעודות רשמיות בעניין הקשר המוקדם ביניכם.

אני: לא ידועות לי כל תעודות רשמיות שפורסמו בצרפת. קראתי ספרם של האחים ברומברגר.[11]

והנני יכול להבטיחך שכמה דברים הנמסרים שם כעובדות כגון הקרב עם "איברהים אל אוול" המשחתת המצרית אשר תקפה את חיפה, בדקתי אישית עם הקצינים שלנו שהשתתפו בקרב ואין שמץ אמת בטענת ברומברגר כי אנייה צרפתית השתתפה בהכנעת המשחתת.

סמיונוב: טענותיך הן אידיאליזם סובייקטיבי — דבר שאינני מקבל כמובן.

אני: אני רואה אפוא כי אין תכלית רבה לשיחתנו פרט להבהרת המצב.

סמיונוב: אחזור על מה שאמרתי. אנו מתייחסים בידידות לפאקיסטאן שהזכרת, משום שבאופן אובייקטיבי היא בצד מסוים אולם אם הנכם הולכים עם אלה שזמנם עבר, הרי לא נוכל לשנות עמדתנו. היית יכול עוד לשאול משום מה שונה יחסנו לאנגליה וצרפת. אולם אין אתם דומים כלל לשתי מדינות אלה. כדאי לכם לחשוב על מה שאומרים וכיצד מעריכים אתכם בברית־המועצות בציבור ובמאמרים ועליכם להחליט אם לתקן דרככם או לא. בדרך שהנכם הולכים עתה אין

11. הכוונה לספרם של האחים מרי וסרג׳ ברומברגר, שיצא לאור זמן קצר לאחר מבצע סיני ובו "גילויים" על שיתוף־הפעולה בין צרפת לישראל במהלך המבצע, ראה Merry et Serge Bromberger, *Les Secrets de L'expédition d'Egypte*.

בכוונתנו לעזור לכם הואיל ודרכינו שונות. בעצם חבל לנו עליכם כי אתם הרי תישאו בתוצאות מדיניותכם. ״יעזור לכם אלוהים״.

ספק אם יעזרו הוויכוחים שלנו אולי בכל זאת יבהירו לך עמדתנו.

נפרדתי באמרי כי ראיתי צורך בפגישה לשם הבהרת המצב והנני סבור כי כעת הנו בהיר לי יותר ויש להצטער שהתבהר לכיוון של אי־נכונות לשיפור.[12]

אבידר

341

י׳ אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן ט/540

נוסח נכנס: 130.09/2327/4

מוסקבה, 21 בינואר 1958

ס ו ד י   ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן   ב ל ב ד

לשלי 538.

היתרון בשיחה עם סמיונוב אתמול[1] הוא במידה הגדולה יותר של גילוי־לב שהיה בה אפילו לעומת השיחה עם גרומיקו בספטמבר.[2] גרומיקו למשל אמר שאין להם דבר נגד ידידותנו עם ארצות־הברית והמערב בכלל. סמיונוב לעומת זאת אמר בעצם שעלינו לבחור עם מי משני הכוחות ברצוננו ללכת ולא הניח אפשרות של יחסים תקינים עם שני הכוחות במקרה של ישראל.

אפשרות זו פתוחה לפאקיסטאן כלומר גם לעיראק, סעודיה וירדן משום שבאופן אובייקטיבי האינטרסים שלהם יזדהו עם אלה של ברית־המועצות. פירושו שברית־המועצות הגיעה למסקנה כי מדינות אלה וכל עמי אסיה ואפריקה המשתחררות הנן מועמדות טבעיות מתאימות להירתמות בעגלת ברית־המועצות ולהינתקות מהמערב ובעתיד אף להוות כוח נוסף נגד המערב. לא כן ישראל. לגבי דידה התייאשה כנראה ברית־המועצות מהסיכוי שהיא באופן טבעי או ברצונה היא תהפוך לגרורה. זהו בעצם פירוש הפסקה שהאינטרסים של ישראל זהים עם אלה של המערב. ולכן ״לו ידענו שתהיו כאלה לא היינו תומכים בכם״ כלומר בהקמת מדינת ישראל.

לא חשוב, אמר סמיונוב, כיצד נראה אצלכם כפר או אם אתם בונים באמת ומפתחים את הארץ, לא חשוב אם במובן המצומצם של המושג הנכם תנועת

12. ראה גם מס׳ 341 ומס׳ 342.

341

1. ראה מס׳ 340.
2. ראה שם, הערה 7.

שחרור לאומית. זה אידיאליזם סובייקטיבי. חשוב רק הסך־הכול של מעשיכם. מדיניות הנה הסך־הכול. כלומר עם מי אתם ועם מי אינכם. אם לא תשנו מדיניותכם, פירושו אם לא תשעבדו האינטרסים שלכם הזהים באופן טבעי עם המערב לאינטרסים של תנועות השחרור הדמוקרטיות הכלליות של המזרח הזהים עם אלה של ברית־המועצות הרי ״דרכינו נפרדות״ ו־״יעזור לכם אלוהים״.

״לא נשכח לכם את פעולתכם בסואץ.״ פירושו עצם הדבר שפעלתם נגד אינטרס חשוב של ברית־המועצות ולא חשוב כלל אם זה ענה לצורך חיוני שלכם — עצם העזה כזו מעמידה אתכם לצד אויבינו. אינטרס הביטחון האנוכי של ישראל אינו יכול לקבוע כל עוד אין הוא משרת מטרה כללית גדולה כלומר מטרות ברית־המועצות.

האישור שניתן על־ידי סמיונוב למאמרים שהזכרתי כמניחים את דעת האיש הסובייטי והציבוריות והכתובים ברוח המאמר ב״פראבדה״ יחד עם העצה החוזרת להתבונן בעצמנו בהתאם לכך כפי שהם רואים אותנו ולא כפי שאנו רואים את עצמנו מעלה ערך המאמרים ומחמיר כמובן הערכתנו לגבי עמדת ברית־המועצות כלפינו.

יוצא שברית־המועצות רואה את ישראל בעצם כאחד ממתנגדיה המובהקים ואינה נרתעת יותר מלומר זאת. יוצא שברית־המועצות חוזרת ומחזקת איומיה על קיום מדינת ישראל, מודיעה על חרטתה על הסיוע שנתנה להקמתה ובזאת מביעה אי־סיפוקה מקיומה של ישראל כמות־שהיא.

אלה פירושים והערכה ראשונה לשיחה. מהם ברור כי הנני מעריך את תוכן דברי סמיונוב כחמורים ביותר אולי החמורים ביותר שנאמרו לנו עד כה על־ידי מדינאי סובייטי בצורה רשמית ומוסמכת.

אבידר

342

א׳ לבבי אל י׳ אבידר (מוסקבה)
A. Levavi to Y. Avidar (Moscow)

העתק: 130.23/3115/9

ירושלים, ט׳ בשבט תשי״ח
30 בינואר 1958

ל נ מ ע ן ב ל ב ד

יוסף היקר,

שיחתך עם סמיונוב (לאחר שובך למוסקבה) עליה דיווחת בשני מברקיך בנידון,[1] העסיקה ומעסיקה מאוד את מחשבתם של חברי הממשלה והעובדים הבכירים

342
1. מס׳ 340 ו־341.

במשרד החוץ. אמש נתקיים בירור יסודי למדי בראשותה של שרת החוץ. עלי להביא בפניך כמה מהרעיונות שנתקבלו על דעת כל המשתתפים.

הנחות

א) מותר להניח כמושכל ראשון כי בשלב ההיסטורי הנוכחי, ברית־המועצות לא תהיה מוכנה להשלים עקרונית עם מדיניות ישראלית כלשהי שאיננה בגדר היגררות אחרי המגמות הגלובליות של ברית־המועצות עצמה והמדיניות המעשית המזרח־תיכונית הנובעת מהמגמות הללו. האינטרסים החיוניים ביותר של ישראל: ביטחון, עלייה, פיתוח, מונעים היגררות מעין זו.

ב) על־כן אין לצפות עתה לתועלת ממשית מעריכת בירורים עקרוניים ויסודיים עם ברית־המועצות. לא נשכנע על־ידי תיאור משטרנו הפנימי, על־ידי ניסיונות להצדיק באוזני נציגים סובייטים את מבצע סיני, על־ידי הטעמת העובדה כי איננו בברית צבאית עם המערב.

ג) עם־זאת, חיוני הוא לנו שלא להרפות מהמאמצים להפחית את החריפות שביחסינו עם ברית־המועצות.

(א) ישראל טרם זכתה לערובות ביטחון ממשיות מצד המערב.

(ב) קיימת, לפחות, אווירה של ערב שיחות פסגה. יש להחליש, אם אפשר, נטייה סובייטית ללחץ יתר (במקרה של דיון על מזרח־תיכון) בנקודה האנטי־ישראלית.

(ג) עלינו לפעול להחלשתה של נטייה אפשרית סובייטית לעודד מגמות סוריות ו/או מצריות להתגרות בנו בגבולות. הסיכויים כאן, כמו לגבי יתר הסעיפים, הנם קלושים למדי, אך אין זה פוטר אותנו מחובת המאמץ, כי הוא חשוב ביותר לדידנו.

(ד) הגוש הסובייטי מסוגל להחמיר עוד יותר את מדיניותו נגדנו. עלינו לנסות ולהרחיק אפשרות זו.

(ה) עדיין יש לנו הישגים כלשהם וסיכויים ממשיים כלשהם בגוש הסובייטי בתחום העלייה, המסחר וכו׳. מחובתנו לפעול כך שלא נערער מצדנו נכסים אלה.

(ו) ריבוי גילויים אנטי־ישראליים בגוש הסובייטי בצורות שונות אינו עשוי כלל לחזק כיום מעמדנו במערב.

דרכי פעולה

אפשרויות הפעולה שלנו כלפי הסובייטים מצומצמות ביותר והסיכויים מועטים. הכרחי לנקוט אי־התגרות, מתינות, הבלגה, מאמצי הסחה מכוונים.

איננו צריכים לטעון כי המצב בינינו התבהר והוא התבהר לשלילה, הגם שלא לפי רצוננו אלא באשמת הצד השני. אין תועלת בכך וייתכן נזק. עלינו לטעון דווקא לצורך להמשיך בחילופי־דעות, בדו־שיח. איננו צריכים לשאוף ליתרונות שבפולמוס (אף אם האמת האובייקטיבית שמאחוריהם היא לטובתנו) כגון הזכרת הפרשה של הסכם מולוטוב–ריבנטרופ. וכאמור לא נזכה ליתרון של ממש מטיעונים אידיאולוגיים, מוסריים. נעשה כל מה שביכולתנו כלפי הסובייטים כדי לטשטש את הניגוד ולמעט את החריפות, החשיבות, האקטואליות שבו. יש ברכה אף בהשתקת גילוייו הפומביים.

מכאן מסקנות לגבי קו העיתונים שלנו ולגבי סגנון מגעינו הדיפלומטיים. אנו מבקשים:

א) כי תמשיכו בקו של כתיבת מכתבי הכחשה והסברה לעיתונות הסובייטית בתגובה למאמרי השמצה נגדנו. הסגנון: עובדתי ומתון. לא התנצלות, אך גם לא פולמוס חריף. ביטוי להתעניינותנו בדעותיהם עלינו.

ב) כי תרבה בשיחות במשרד החוץ הסובייטי: עם סמיונוב ועם אחרים. הנושאים: א. נושאים כלליים של המצב בעולם, כגון שאלות פירוק הנשק, שיחות הפסגה וכו׳. המגמה: הפגנת רצון לשמוע דעותיהם. כשאנו מחולקים בדעות, יש להביע את דעתנו השונה בצורה מתונה ולהתרחק מחידוד הסתירות. ב. נושאים מעשיים קונקרטיים בעלי נעימה חיובית — כגון: אם יבקרו נציגים ישראליים בוועידה (מדעית, למשל) במוסקבה, להביע סיפוק על הכנסת האורחים שלהם ולהזמין נציגים שלהם לכנס מסוים אצלנו. ג. נושאים מיוחדים עליהם נבריק אם תעלה בעיה מתאימה או נושאים שתרצה להציע לנו ונאשרם.

הנך מתבקש לקיים שיחה ראשונה, רצוי עם סמיונוב, על חליפת האיגרות האחרונה שבינינו לבין ברית־המועצות. תוכל לציין לגבי כנס הפסגה כי ישראל מחייבת כמובן הידברות בין המעצמות ומאמץ להפיג המתיחות ולהבטיח השלום, אך כמדינה קטנה אינה רואה תועלת מבחינה בין־לאומית מניסיון התערבות מצדה במאמצי המעצמות להגיע לקביעת מסגרתו של תהליך ההידברות ביניהן. צפויות אולי התגרויות מצד סמיונוב לגבי מושג הסטטוס קוו הטריטוריאלי ותחולתו על קווי שביתת־הנשק, לגבי בעיית הפליטים הערבים וכמובן שוב בעניין סיני, ריכוזי כוחות שלנו בגבולות וכו׳. כדאי אולי כי תכין לעצמך טיעונים מפורטים לגבי שני המכלולים הראשונים. אשר לעניין סיני וריכוזים, אם יזכיר זאת שוב, מוטב כי תציין קצרות אך בנחת כי הרי זכור שאנו מחולקים בקביעת העובדות וההיערכות כאחד. מוטב על־כן להתרכז בבעיות העתיד ולא בסכסוכי העבר.

אנו מניחים אפוא כי תפעיל את שיטת הפעולה המתוארת בזה, במידה ויש בה בכלל משום חידוש, עם קבלת מכתבי זה. אשמח כל־כך לקבל את הערותיך.

בברכה,

א׳ לבבי

343

י' אבידר אל משרד החוץ

Y. Avidar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן ט/594

נוסח נכנס: 130.09/2327/4

מוסקבה, 26 בפברואר 1958

מ י ד י

מזא"ר [מחלקת מזרח אירופה].

ביקרתי היום זייצב לפי בקשתי. בשיחה על מזג האוויר הנאה היום נוכחתי כי לפגישה הזו נקבעה מנת חיוך והפגישה נמשכה כ־40 דקות באווירה נוחה. פתחתי בכך שלא התראינו זמן רב בגלל היעדרי ממוסקבה ורצוי לקיים מזמן לזמן חילופי דעות. זייצב ענה שהנו מוכן לקיים פגישות כאלה בכל עת שארצה בכך. דיברתי על איגרת התשובה שלנו מ־19 בינואר[1] וציינתי את הנקודות העיקריות בה. זייצב השיב כי הוא רואה כחיובית את העמדה שנקטנו באיגרת לגבי הצורך בהפגת המתיחות בעולם לגבי סכנת המלחמה ולגבי הצורך להפסיק המלחמה הקרה ולגבי אי־נכונות ישראל להרשות קביעת בסיסי נשק אטומי על אדמתה. (את הדבר האחרון לקח כנראה מתשובת שרת החוץ בכנסת לשאילתה של מק"י.)[2]

הזכיר כי ברית־המועצות פרסמה בקיצור איגרתנו יחד עם איגרות מדינות אחרות. בגלל ריבוי האיגרות ואורכן אפשר היה לפרסמן רק בקיצור אולם, העיקר בהן נמסר לידיעת הציבור. אין הוא יודע אם תהיינה תשובות לאיגרות הללו הוא מסופק בכך אולם ייתכן כי יבוא ציקל [סיבוב] חדש של איגרות לכל המדינות. חזר וציין את החיוב באיגרתנו מבלי לנגוע בשני סעיפיה האחרונים. אמרתי שהנני שמח לשמוע תגובתו על תוכן איגרתנו שקראתי את הפרסום המקוצר ובו הסיפא של איגרתנו המציין רצוננו בהטבת יחסינו וחזרתי גם על ענייננו בשלום באזור ובעולם. זייצב הרחיב את הדיבור על מאמציה של ברית־המועצות להגיע להפגת המתיחות בעולם ועל הקטנת כוחותיה הצבאיים ותקציבי הביטחון שלה. הדגיש את עניינה של ברית־המועצות בהפגת המתיחות ושמירת השלום במזרח התיכון ובמזרח הקרוב משום שאזורים אלה כה סמוכים לגבולותיה ולא משום אינטרסים טקטיים או אסטרטגיים כל שהם.

ברית־המועצות עשתה הרבה באזורנו ובכיוון להשגת מטרות אלה. הוא שמח לשמוע שגם אנו רוצים בשמירת השלום. הרי גם המדינות השכנות לנו מודיעות על כך. אולם למה נחוץ היה לנו מבצע סיני? הרי לא זכינו בו במאומה והוא רק הביא

343

1. מס' 339.
2. ראה **דברי הכנסת**, מושב שלישי של הכנסת השלישית, כרך XXIII, עמ' 1013.

לנו נזק רב. הוא עורר פצעים ישנים זבי דם ואין זה חולף במהרה. ברית־המועצות כתבה באיגרותיה שהיא מעוניינת בהטבת היחסים עם כל המדינות אולם אין זה כמובן תלוי רק בה אלא גם בצד השני. אמרתי כי הנני שמח לשמוע שוב על עניינה של ברית־המועצות בשלום באזור.

היתה לי כבר הזדמנות בעבר להסביר לו השקפתנו על מבצע סיני ככורח של הגנה עצמית אולם אין ברצוני לעסוק כעת בעבר. הנני מציע לעסוק בהווה ובעתיד אם כי חשוב לציין כי גם לפני מבצע סיני לא נענו שכנינו לפניותינו החוזרות ונשנות לקביעת יחסי שלום ושיתוף־פעולה. הנני מאמין שברית־המועצות רוצה בשלום אולם הדרך היחידה להגיע לשלום באזור היא משא־ומתן ישיר בין ישראל ומדינות ערב בלי תנאים מוקדמים. במידה שהנני עוקב אחר עצות ברית־המועצות בשאלות כאלה היא תמיד מצדדת במשא־ומתן ישיר בין הנוגעים בדבר. זייצב הסכים כי אין כל סיכוי להגיע לשלום מבלי שהצדדים ייפגשו וידונו על כך. בעוברו שוב לדבר על מאמצי ברית־המועצות להפגת המתיחות ולמניעת מלחמה, הזכיר תכנית רפצקי[3] והמחשבות על תכנית דומה לגבי האזור שלנו. אמר שטוב היה לו ישראל היתה תורמת במידת יכולתה להפגת המתיחות בעולם. חזרתי על החיוניות של השלום עבורנו ושאלתיו אם קרא הודעת שרת החוץ בכנסת על כך שאין ואין כל הצעה לקיים בסיסים אטומיים ובסיסים זרים בכלל בישראל, ענה שקרא זאת. עברתי לספר על שנת העשור והזכרתי כמה ממפעליו כגון תערוכת ההישגים, חגיגות יום העצמאות ומפעל דליה. וסיפרתי כי הננו מצפים לתיירים ואורחים מכל העולם ונשמח לקבל תיירים ואורחים גם מברית־המועצות. שאלתיו אם הוא מעוניין לקבל פרטים. ביקש לשלוח לו פרטים והוא יעביר זאת לנוגעים בדבר. זייצב סיים בתקווה כי ועידת הפסגה תתקיים ותצליח וכי הצלחתה תשפיע גם על שיפור המצב באזורנו. נפרדנו בהבעת תקוות על עתיד יותר טוב.

אבידר

3. על שם שר החוץ הפולני, אדם רפצקי, שהציע ב־1957 תכנית לפירוז מרכז אירופה מנשק גרעיני.

344

נ"ס כרושצ'וב אל ראש הממשלה

N.S. Khrushchev to the Prime Minister

תרגום מרוסית: 130.23/3115/1

[מוסקבה], 4 באפריל 1958

אדוני ראש הממשלה הנכבד,

אחת השאלות של יחסים בין־לאומיים בימינו שאינן ניתנות לדחייה, המעוררת בייחוד התרגשות עמוקה של מיליוני אנשים בכל ארצות העולם, היא שאלת ההכרח להפסקה מידית של ניסויי הסוגים של נשק אטומי ומימני. קל להבין את החרדה העמוקה אשר מעוררות ההתפוצצויות הניסיוניות הנמשכות של נשק גרעיני בכל שכבות האוכלוסין, ממדינאים ואנשי מדע־מומחים ועד לאנשים פשוטים, אנשי עמל רגילים של עיר וכפר, אמהות של משפחות. הרי הניסויים האלה מאיצים מרוץ ההזדיינות, משרתים עניין פיתוח סוגים חדשים, עוד יותר הרסניים ונושאי־מוות, של נשק גרעיני ובזה מגבירים עוד יותר את איום המלחמה האטומית התלויה מעל האנושות.

יתר־על־כן, ההתפוצצויות הסיסטמטיות של נשק אטומי ומימני במטרות ניסיוניות כבר עכשיו, בזמן שלום, גורמות נזק לבריאות תושבים שלווים בארצות שונות, אשר לא חוששים ולא אשמים בשום דבר. בעצומה שנחתמה על־ידי 9,233 אנשי מדע מארבעים־וארבע ארצות ושנמסרה בינואר שנה זאת למזכיר הכללי של או"ם נאמר, שכל ניסוי של פצצה גרעינית מגדיל כמות המשקעים הרדיו־אקטיביים בגורמו בזה נזק לבריאות האנשים בעולם כולו ובהעמידו בסכנה ההתפתחות הנורמלית של הדורות הבאים.

בהתחשב בכל זה, הגיעה הממשלה הסובייטית למסקנה, שאין לדחות יותר פתרון שאלת הפסקת ניסויי הנשק הגרעיני, כי אין להרשות שייגרם נזק בל יתוקן לבריאות האנשים.

כיום נמצא נשק גרעיני רק לעת־עתה ברשות שלוש מעצמות — ברית־המועצות, ארצות־הברית ובריטניה הגדולה — ולכן קל יחסית להשיג הסכם על הפסקת ניסויי הנשק הגרעיני. אם לא יופסקו הניסויים עכשיו, בעוד זמן־מה יכול הנשק הגרעיני להיות ברשות ארצות אחרות ובתנאים אלה יהיה, כמובן, הרבה יותר מסובך להשיג הסכם על הפסקת הניסויים.

במשך השנים האחרונות פנתה הממשלה הסובייטית לא פעם לממשלות ארצות־הברית של אמריקה ובריטניה הגדולה בהצעה להפסיק ניסויי הנשק האטומי והמימני. מאחר וממשלת ארצות־הברית וכמו־כן ממשלת בריטניה הגדולה לא רצו להסכים להפסקה בלתי מוגבלת בזמן של הניסויים הגרעיניים, הוצע מהצד הסובייטי להפסיק את הניסויים האלה לשם התחלה לפחות לזמן מוגבל, למשל לשנתיים־שלוש. הצעות ברית־המועצות בשאלה זו מביאות בחשבון הקמת ביקורת בין־לאומית הכרחית על הפסקת הניסויים.

למרות כל זה, למרבית הצער לא עלה עד כה להידבר על פתרון שאלת הפסקתם המידית וללא תנאי של הניסויים הגרעיניים ואפילו לא על הפסקתם הזמנית.

בהתאם לשאיפה להביא להתחלה מעשית בהפסקת ניסויי הנשק האטומי והמימני בכל מקום ולעשות בכך צעד ראשון בכיוון לשחרורה הסופי של האנושות מאיום מלחמה אטומית, משמידה, החליט הסובייט העליון של ברית־המועצות להפסיק עריכת ניסויי כל סוגי נשק אטומי ומימני בברית־המועצות.

לביצוע החלטת זו של הסובייט העליון של ברית־המועצות החליטה הממשלה הסובייטית להפסיק באופן חד־צדדי החל מ־31 במארס 1958 עריכת ניסויי כל סוגי נשק אטומי ומימני.

הממשלה הסובייטית פנתה לממשלת ארצות־הברית ובריטניה הגדולה בהצעה להצטרף לצעד זה. הממשלה הסובייטית קוראת לממשלת מדינת ישראל למען העניין המשותף של כל האנושות לתמוך ביזמה זו.

אם ממשלות הארצות, אשר יש להן כיום נשק גרעיני, תתמוכנה בהצעה זו של ברית־המועצות ומצדן הן תחלטנה על הימנעות מניסויים להבא, אזי השאלה המטרידה עמוקות עמי העולם כולו תמצא סוף־סוף פתרונה ובזה ייעשה צעד גדול קדימה להקמת אימון אמיתי בין מדינות ולחיזוק השלום.

אולם אם ממשלות הארצות, אשר יש להן נשק גרעיני, לא תרצינה להיענות להחלטה זו של הממשלה הסובייטית ותעדפנה להשאיר הכול כקדמותו, תמשכנה בניסיונות עם נשק אטומי ומימני, במקרה זה לא יישאר, כמובן, לברית־המועצות מוצא אחר, על־מנת להבטיח ביטחונה היא, מלחשוב עצמה חופשית מההתחייבות שהיא לקחה על עצמה בקשר להפסקת הניסויים הגרעיניים.

הממשלה הסובייטית לא היתה רוצה שהעניין יתפתח בצורה זו.

בפנייה אשר הופנתה על־ידי הממשלה הסובייטית לממשלת ארצות־הברית ובריטניה הגדולה הובעה תקווה שהממשלות האלה תצטרפנה ליזמת ברית־המועצות ובזה תאפשרנה הפסקת ניסויי הנשק הגרעיני בכל מקום לעולמי־עד.

צעד מעשי ראשון זה בדרך להגנת האנשים מאסונות, בהם מאיימים עליהם הנשק הגרעיני בן־ימינו, יקל במידה עצומה על ההתקדמות לפתרון הבעיה — לשחרר את העמים לחלוטין מאיום המלחמה האטומית.

אין להניח שמישהו יכול לשלול שהפסקת ניסיונות עם נשק אטומי ומימני, ללא ספק, תשפר באופן רציני את האווירה המדינית הבין־לאומית בכללותה ותיצור תנאים נוחים לפתרון בעיות בין־לאומיות אחרות שטרם מצאו פתרונן.

הרשה נא, אדוני ראש הממשלה, להביע תקווה שהצעות הממשלה הסובייטית שהובאו לעיל תזכינה ליחס חיובי מצד ממשלת מדינת ישראל.[1]

בכבוד אמיתי,

נ׳ כרושצ׳וב

344

1. תשובת בן־גוריון — ראה מס׳ 346.

345

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן ט/695

נוסח נכנס: 130.09/2327/4

מוסקבה, 21 באפריל 1958

לנמען בלבד

בקבלת פנים היום אצל השגריר הפולני לכבוד יום השנה לחתימת הסכם הידידות בין פולין לברית־המועצות נאם כרושצ׳וב בתשובה לנאומו של השגריר. פתאום בלי כל קשר לדבריו הקודמים לאחר פיסקה על המטרה המשותפת הפולנית־סובייטית בבניין הסוציאליזם המשיך ואמר לאמור: הנה עומד כאן שגריר ישראל ומחייך וגם רעייתו מחייכת, הוא מביט בי וחושב בוודאי לעצמו על מה הוא מדבר כרושצ׳וב. אתם יודעים הרי שביקרה אצלנו מלכת בלגיה[1] והנה היא שאלה את וורושילוב ״למה זה קיים אצלכם יחס מיוחד אל היהודים״ (אוסוביה אוטנושניה)? וורושילוב ענה לה ״אכן קיים יחס מיוחד, הנה אשתי יהודיה היא״. זהו היחס המיוחד שלנו ליהודים. נדמה לי כי למחצית חברי ה־צ״ק [הוועד המרכזי] שלנו נשים יהודיות. כך יש לנו יחס מיוחד. מרשל קוניאב נכנס לדברי כרושצ׳וב ואמר ״יחס טוב״, כרושצ׳וב חזר ״יחס מיוחד״ וכעת אשוב לנושא העיקרי והמשיך בנאומו. כעבור זמן־מה ניגשתי אל כרושצ׳וב ואמרתי שלא הבנתי בדיוק למה התכוון בדבריו ועברתי לדבר על יחסי ישראל-ברית־המועצות ועל רצוננו לשפרם. כרושצ׳וב משך לנושא שבו נגע בנאומו וטען כי אני השולט בשפתם בקיא ודאי גם בצד האידיאולוגי שלהם. לא ייתכן אצלם במפלגה חבר אשר יחסו לשאלות הלאומים אינו נכון. חבר כזה יועף מהמפלגה. הנה נכדו בן ה־23 הנו חצי יהודי הואיל ואמו יהודיה והוא עכשיו סטודנט בטכניון, כיצד אפשר בכלל להעלות על הדעת שקיים אצלם יחס לא טוב ללאום כלשהו. אמרתי לו שאני בעצם התכוונתי ליחסים בין מדינותינו ורצוי היה לקיים שיחה בנדון במסיבות נוחות יותר ואם יוכל להקדיש לי שעה אשמח מאוד. ואם ירצה לשוחח בבעיית היהודים כבר הנני מוכן כמובן גם לזאת. רצוי לנסות להבהיר בשיחה יחסינו. אולי בכל זאת מקור הרעה באי־הבנה. אנו רוצים בידידות אתכם. כרושצ׳וב ענה כי אפשר לקיים פגישה כזאת אולם אומר הוא כיצד אפשר להתיידד אתכם כאשר הנכם זורקים פצצה לשגרירות הסובייטית. עניתי לו כי ידוע לו בוודאי כי עניין הפצצה גרם לישראל צער לא פחות מאשר להם וכי היחסים הרי הוסדרו מחדש עם חידוש הקשרים הדיפלומטיים ב־1953 ואין טעם לעסוק דווקא במקרה מצער זה. כאן התערב גרומיקו אשר עמד ליד כרושצ׳וב כל

345

1. הכוונה למלכה־האם הבלגית, אליזבת, שביקרה בישראל במארס-אפריל 1959.

זמן שיחתנו ואמר: "שוב התחילו העיתונים בישראל לתקוף את ברית־המועצות. גל חדש של התקפות חריפות". אמרתי כי הנני קורא את עיתונותנו ולדעתי בשנה האחרונה עיתונותנו בדרך־כלל מטפלת בנושא יחסינו במתינות רבה. וגם בה בא לידי ביטוי הרצון לשיפור יחסינו. כרושצ׳וב הגיב לאמור: "אבל כיצד אפשר להיות אתכם בידידות כאשר אתם מתנפלים פתאום על מדינה שכנה שוחרת שלום ועושים דבר אחרים". אמרתי כי אין אנו עושים דברי אחרים ולא התנפלנו על מדינה שכנה שוחרת שלום ואשמח להסביר לו עמדתנו בפגישתנו. שוב התערב גרומיקו ואמר, היום ראיתי קטעי עיתונות ישראלית. כל דבר טוב שברית־המועצות יוזמת, עיתונותכם טוענת שזו תעמולה, מבקרת כל צעד שלנו כבלתי־כנה. כמובן שאתה יכול למצוא נימוקים להצדיק התקפתכם על מדינה שכנה אבל נימוקים אינם פותרים מאשמה. כרושצ׳וב הצטרף לגרומיקו ואמר: גם רוצח (אובייצה) בבית הדין נותן נימוקים למעשיו. הפסקתים ואמרתי, מה אתה אומר איזה השוואות הן אלה. כרושצ׳וב מיהר לתקן ואמר: הנני סומך עליך שאתה מיטיב לדעת שפתנו ולכן תבין שלא היתה חלילה כל השוואה בין מעשיכם לבין רוצח, לא היתה לי כל כוונה כזאת, רציתי רק לומר בזאת שנימוקים למעשה שלילי אינם מבטלים את שלילתו, למה זה נחוץ היה לכם. גרומיקו בשלישית התערב ואמר, שמא רוצה הנך שאשלח לך את העיתונים התוקפים אותנו כל־כך. אמרתי שראיתי את עיתוני הארץ עד ה־17 לחודש ולא מצאתי בהם דבר תוקפני פרט למאמר ראשי הקשור בריאיון בעל תוכן חמור שהתפרסם ב"פיגארו"[2] וגם מאמר זה כתוב היה לדעתי בטון מאופק. הנני מוכן אמרתי לגרומיקו לברר אתו את המתפרסם בעיתונים בכל אחת משתי הארצות לגבי רעותה. נראה לי כי לא אלינו צריכות להיות מופנות הטענות.

כרושצ׳וב חזר לנושא שלו שהציק לו כנראה ואמר, הידיד הטוב יותר שלי מהנדס בקוזבס שהיה עוזרי הראשי הנו יהודי. הקומוניסטים בישראל הם אחים שלנו. אצלנו לא תיתכן סטייה בשאלת הלאומים. בינתיים רבו האנשים מסביב אשר חיכו להזדמנות להחליף מלה עם כרושצ׳וב ומצאתי לנכון לסיים השיחה למרות שהוא לא הראה כל סימנים שרצונו להפסיקה. אמרתי שאתקשר בעניין קביעת המועד לפגישה ופיניתי השטח לאחרים. אין לי ספק כי הערותיו בנושא זה בנאום קשורות במה שהתפרסם ב"פיגארו" על הריאיון אתו ובעיקר בתגובות בעולם לדעותיו שהביע. כרושצ׳וב רצה כנראה לתקן במשהו את הרושם הקשה שעשו דבריו לכתב "פיגארו" ובחר בצורה משונה זו בהזדמנות הראשונה שהזדמנה לו. בעניין הפגישה עם כרושצ׳וב, אפנה למחרת חג העצמאות. עוד אבריק על הקווים לפיהם בכוונתי לנהלה.[3]

אבידר

2. הכוונה לריאיון עם כרושצ׳וב שפורסם ב"פיגארו" ב־9 באפריל 1958. בריאיון טען כרושצ׳וב שההתיישבות היהודית בבירובידג׳אן נכשלה בשל חוסר יכולתם של היהודים להתארגן ולחיות ביחד, והאשימם ברדיפה אחרי דיפלומות. (ראה צור אל משרד החוץ, שפ/338, 10.4.1958, 130.09/2348/3).
3. ראה מס׳ 347.

346

ד׳ בן־גוריון אל ראש ממשלת ברית־המועצות
D. Ben-Gurion to the Prime Minister of the Soviet Union

130.09/2327/3 נוסח עברי מוברק של איגרת

ירושלים, ל׳ בניסן תשי״ח
22 באפריל 1958

לשגרירות.

אדוני יושב־ראש מועצת המיניסטרים הנכבד,

ממשלת ישראל דנה בתשומת־לב רבה באיגרתך מ־4 באפריל 1958,[1] והיא לגמרי תמימת־דעת עם דבריך על הסכנה הנשקפת לאנושיות ממרוץ ההזדיינות ועל הסכנות הצפונות בנשק הגרעיני; לדעתנו יש הכרח לא רק להפסיק בהחלט ולתמיד הניסויים של נשק אטומי ומימני אלא להשמיד כל הנשק הגרעיני ולהפסיק ביעילות מובטחת יצירתו מחדש מתוך הסכם של כל המדינות המייצרות נשק זה.

העם היהודי שיכל שישה מיליונים של בניו במלחמת העולם האחרונה על־ידי הנאצים ובעלי־בריתם, ושארית בניו מפוזרים במערב ובמזרח, ואין כמוהו מעוניין בהבטחת השלום בקרב כל העמים. מדינת ישראל שחודשה על־ידי העם היהודי לפני עשר שנים נתבעת למאמצים עצומים לפתח שממות ארצה ולקלוט מאות אלפי הפליטים שמגיעים אליה מארצות שונות ולהשריש אותם בעבודה פרודוקטיבית בחקלאות, בתעשייה, בימאות, בבניין ובתחבורה; והיא לא פחות מכל אומה בעולם זקוקה לשלום באזורה ובעולם למען תוכל להקדיש כל מאמציה למפעלים קונסטרוקטיביים, משקיים וחינוכיים; ומפני זה היא חרדה במיוחד לסכנת מלחמה, ותתמוך בכל צעד של פירוק הזיון, הפגת המתיחות באזור ובעולם ובקיום משטר עולמי שלא תיתכן בו שום מלחמה של עם נגד עם.

אם כי אנו מכירים מקומנו הצנוע בעולם במדינה קטנה, נעשה כמיטב יכולתנו עד כמה שהשפעתנו מגעת להביא לידי הסרת הסיוט של הנשק האטומי והמימני ולכינון משטר של שלום עולמי; ועקרונות של או״ם על חובת סידור כל היחסים הבין־לאומיים לא בכוח אלא בדרכי שלום יכוונו כל היחסים בין העמים, כגדולים וכקטנים — ובכך יובטח שלום אמת בין כל העמים.

ברגשי הוקרה כנים,

ד׳ בן־גוריון

346
1. מס׳ 344.

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/127
נוסח יוצא: 130.09/2327/3

ירושלים, 25 באפריל 1958

אבידר. שלך 695[1] מעניין ביותר. אגב, תמצית דברי כרושצ׳וב שנאמרו באותה מסיבה בפומבי כמברקך, נתפרסמו כאן בעיתונים מפי סוכנויות הידיעות.

1) אף שתמסור איגרת ראש הממשלה[2] לא לכרושצ׳וב עצמו, יש לבקש פגישה עם כרושצ׳וב להמשך השיחה אתו כפי שהוא פתח בה.

2) כן, שמא תבקש מגרומיקו כפי שהציע את קטעי העיתונות הישראלית שבהם מצא פסול. כנגד זה כדאי להכין לקט התקפות על ישראל בעיתונות הסובייטית.

3) (א) לגבי יחסי ברית־המועצות–ישראל עיין שלנו 122.[3] ודאי תתמיד בקו הידוע שאתה נוקטו ממילא. נשמח לקבל ממך הצעות נוספות.

(ב) לגבי תעמולה עוינת בעיתונות צריך לעמוד על כך שבאמת אין כזו בעיתונות ישראל האחראית ושאינה באופוזיציה. אם [ימציא לך גרומיקו קטעים הנותנים] פתח להסברת ההבדל בין תעמולה עוינת לבין ויכוח שקט לגופו של עניין שאינו בא לפגוע, ואולי יש בו ניסיון להבהיר, כדאי אולי לעמוד על הסבר כזה. עם־זאת, שקול נא אם לא כדאי להציע מעין הפוגה הדדית: יפסיקו הם התקפותיהם עלינו וידאגו לפרסום נאות של ידיעות קונסטרוקטיביות על ישראל (כולל תיאור ענייני גבול והסכסוך בין ישראל לערב ממקורות שני הצדדים בניגוד לאינפורמציה החד־מקורית הנהוגה בעיתונותם עכשיו) ונשתדל גם אנו לדאוג עוד יותר שעיתונותנו המקורבת למפלגות הממשלה תנקוט קו בלתי־פורמלי.

(ג) אם תרגיש שכרושצ׳וב נוטה לבירור גם על הבעיה היהודית, נסה להיכנס בו. ציין שמתוך הנחות הדומות להנחותיו הוא בריאיון עם ״פיגארו״[4] בדבר ריכוז יהודי הגולה במקצועות מסוימים ובדבר חוסר יכולתם להגיע לחיים לאומיים מלאים מחד ולהתבוללות מוחלטת מאידך הגענו אנו למסקנה ציונית. זכותו של כל עם היא ליצור לעצמו מסגרות לאומיות המאפשרות המשך קיומו המלא. על־כן

347

1. מס׳ 345.
2. מס׳ 346.
3. במברק זה שוגר לאבידר חומר רקע לשיחתו עם כרושצ׳וב, אם תתקיים. בין היתר נאמר כי סכסוך ערב–ישראל מסייע להתערבות המעצמות באזור. עם פתרון הבעיה והרגעת האזור יצומצם הבסיס להתערבות המעצמות ותפחת הסכנה לשלום. פתרון הבעיה הוא בדרך של משא־ומתן ישיר ללא תנאים, שיטה שברית־המועצות תומכת בה בכל העולם. (ראה מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה, 122, 22.4.1958, 130.09/2327/3.) הריאיון עם כרושצ׳וב לא התקיים בסופו של דבר.
4. ראה מס׳ 345, הערה 2.

נראה לנו שגם הנחותיו אינן סותרות מתן זכות העלייה לאלה שהיו רוצים להתיישב במדינה יהודית. כאן אולי מקום להעמיד על אמיתותם סיפורי הבלע של מכתבי עולים וכו׳.

כל זאת — רק אם תרגיש שהוא פתוח לשיחה על הבעיה היהודית, ומתוך הטעמה שאתה פורש לפניו באופן עיוני דעותינו והשקפותינו לאחר שהוא עורר את הבעיה.

מזא״ר

348

י׳ שמעוני אל משרד החוץ
Y. Shimoni to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן ט/769

נוסח נכנס: 130.09/2327/4

מוסקבה, 2 ביוני 1958

מזא״ר.

ביקרתי עם השגריר אצל אברמוב שנתמנה מנהל שולחנות ישראל, ירדן, עיראק, לבנון וסודאן במזרח התיכון.[1] זייצב חולה. עוררנו שאלת חידוש יחסי המסחר[2] והתרבות וכן הצורה החד־צדדית של ידיעות עיתונים על ישראל ושכנותיה. השיחה היתה אדיבה אך קרה. עורר בעיית הרכוש הרוסי[3] וסיים אחרי ויכוח באיום שימצא דרך להשיג את המגיע להם. כן איים שעיתונותם לא תוסיף שתוק על האיבה והסילוף שבעיתונות ישראל. טען שיחסי מסחר, אף שהמצב המדיני משפיע עליהם, נקבעים לפי הכדאיות המסחרית.

התלהבותם ליחסי תרבות ירדה מאז סירבנו ב־1954 לקבל משלחת לתרבות מסוימת,[4] אך לא סתם אפשרות לחידוש יחסי המסחר והתרבות. הדגיש אהדתם לתנועת השחרור בלבנון, ירדן ועיראק. דו״ח בכתב של השגריר יבוא.[5]

שמעוני

348

1. יעקב שמעוני, מנהל המחלקה למזרח אירופה במשרד החוץ, קיים באותה עת ביקור עבודה במוסקבה.
2. ראה מס׳ 352 (הערת־עורך).
3. ראה מס׳ 361 (הערת־עורך) ומס׳ 362.
4. ב־1954 הוזמנה משלחת מברית־המועצות לכינוס הליגה לידידות ישראל–ברית־המועצות. הדבר נעשה ללא תיאום עם משרד החוץ ושגרירות ישראל במוסקבה. משרד החוץ לא ראה בכך תרומה ליחסי תרבות, וסירב להעניק אשרות לחברי המשלחת. (ראה מחלקת מזרח אירופה אל לשכת שרת החוץ, 4 ביוני 1958, (130.23/3115/9.) סיכום בעניין יחסי התרבות בין ברית־המועצות לישראל בשנים 1956–1958 ראה במברק משרד החוץ אל השגרירות במוסקבה, 176, 7.6.1958, 130.09/2327/3.
5. הדו״ח, מיום 10 ביוני 1958, בתיק 130.23/3115/9.

349

הערת־עורך
Editorial Note

ביקור נאסר בברית־המועצות

בין 29 באפריל ל־14 במאי 1958 ביקר נשיא קע״ם, גמאל עבד־אל נאסר, ביקור רשמי בברית־המועצות.

בתום הביקור התפרסמה הודעה משותפת שכללה פסקה שהדאיגה מאוד את ישראל, כדלהלן:

The two Governments considered the question of the rights of Palestine Arabs and of their expatriation. In addition, they considered the question of the violation of human rights arising from this and the danger to peace and security in the area. The two Governments reaffirm their full support of the lawful rights of the Palestine Arabs. (ראה השגרירות במוסקבה אל משרד החוץ ט/746, 18.5.1958, בתיק 130.09/2327/4).

שגריר ישראל במוסקבה העיר כי זו הפעם הראשונה שבמסמך רשמי סובייטי:

א. פליטי ארץ־ישראל מוגדרים כמגורשים ממקומות מולדתם.

ב. מגדירים כנובע מה״גירוש״ פגיעה בזכויות האדם ואיום על השלום והביטחון באזור.

ג. ממשלות ברית־המועצות וקע״ם מאשרות תמיכה מלאה בזכויות החוקיות של ערביי ארץ־ישראל. משתמע כי הזכויות החוקיות והאישור לתמיכה בהן נובעות מהגדרת הפליטים כמגורשים, ומזאת שהגירוש גורם לאיום על השלום והביטחון באזור (ראה אבידר אל משרד החוץ, ט/743, 16.5.1958, שם).

ישראל גם חששה שבנוסף לאמור בהודעה המשותפת קיבל נאסר בחשאי הבטחות אנטי־ישראליות, כגון תמיכה בקיצוץ בגבולותיה על־ידי חזרה לגבולות 1947. לפיכך, נצטווה שגריר ישראל במוסקבה לקיים שיחות הבהרה במשרד החוץ הסובייטי (ראה מס׳ 350).

350

א׳ לבבי אל שגרירות ישראל במוסקבה
A. Levavi to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/167
נוסח יוצא: 130.09/2327/3

ירושלים, 2 ביוני 1958

השגריר, שמעוני.

אני משוכנע כי הכרחי לקיים שיחות הבהרה במשרד החוץ במוסקבה על משמעות השיחות עם נאסר[1] לגבי היחסים בין ברית־המועצות וישראל ועל הסתירה שבין העקרונות הכלליים שבראש הצהרת כרושצ׳וב–נאסר לבין מדיניות נאסר כלפינו מאז עלותו לשלטון. השוו שלנו חוזם 859.[2]

לבבי[3]

351

א׳ לבבי אל שגרירות ישראל במוסקבה
A. Levavi to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/178
נוסח יוצא: 130.09/2327/3

ירושלים, 13 ביוני 1958

לשגריר.

א) על דעת שרת החוץ אבקשך לנהל שיחת בירור במשרד החוץ בהצעתנו בשלנו ק/167[1] איננו סותרים שלך 774.[2] ודאי תבקש שיחה עם כרושצ׳וב וכן בירור כי אין לצפות הרבה מתגובות עובדי משרד החוץ ואולי אישים סובייטים בכלל. אולם איננו רשאים לוותר על ניסיונות מגע ובירור ולו חלקי ביותר.

ב) להלן קווי בירור לשיחה עם כרושצ׳וב וכן לשיחה במשרד החוץ.

(1) הסתירה שבין ההכרזות על שמירת השלמות הטריטוריאלית, פתרון

350

1. ראה מס׳ 349 (הערת־עורך).
2. לא נמצא.
3. אבידר ושמעוני השיבו כי מוטב להשאיר את בקשת ההבהרה על משמעות השיחות עם נאסר לריאיון שבדעת השגריר לבקש עם כרושצ׳וב, כי אין סיכוי להשיג הבהרה בדרג משרד החוץ. (ראה מברקם אל משרד החוץ, 774, 5.6.1958, 130.09/2327/4.) תגובת משרד החוץ לעמדה זאת — ראה מס׳ 351.

351

1. מס׳ 350.
2. ראה שם, הערה 3.

בעיות בדרכי שלום ואי־שימוש בכוח ואיום בכוח, על איסור הפעלת לחץ מדיני וכלכלי — ומעשי מצרים כלפינו מאז 1948 — הסגר, מניעת מעבר בסואץ, איומים.

(2) הצעותינו הרבות לפיתרון הבעיות בשיחות ישירות ללא מתווכים וללא תנאים וסירוב מתמיד של נאסר להיפגש ואפילו להכיר בעצם קיומנו.

(3) בעיית הפליטים נוצרה על־ידי פלישת מדינות ערב לישראל ויכלה מזמן למצוא פתרונה אלמלא נמנע הפתרון הקונסטרוקטיבי על־ידי מדינות ערב עצמן מטעמים מדיניים ותעמולתיים. אנו משוכנעים כי פתרון בעיית הפליטים הוא שיקומם במדינות ערב בהן הם נמצאים. אולם איננו מסרבים מראש לדון על שאלה כלשהי עם הערבים במסגרת שיחות שלום.

(4) למעשה התחוללה במזרח התיכון החלפת אוכלוסין רבת ממדים, כאשר מאות אלפי יהודים נאלצו לעזוב ארצות ערב תוך הפקרת רכושם ושוקמו בישראל.

(5) אפשר לרמוז על הקבלה בין תוצאות התוקפנות הגרמנית ההיטלריסטית באירופה ואלו של תוצאות תוקפנות הערבים נגד ישראל. וכי מותר ליצור תקדים לתביעות הרוונשיסטיות והרוויזיוניסטיות להחזרת שטחים ואוכלוסייה.

(6) תועמלנים מצריים מפיצים ידיעות על התחייבויות התמיכה שהשיג נאסר במוסקבה עד לתוכנית ברנאדוט האבסורדית.[3] אנו תקווה שלא נתנו לנאסר כל התחייבויות שהן שתעודדנה אותו לפתח לחץ על ישראל. דבר כזה היה רק מחדד היחסים באזור.

(7) כן השווה מברקינו ק/122,[4] ק/127.[5]

(8) אם יגע כרושצ׳וב בבעיה היהודית, שוחח נא בהתאם למברקנו ק/127 סעיף 3(ג).

(9) ודאי ראית פרסום שיחת כרושצ׳וב על יהודים וישראל עם קבוצה אמריקאית.[6] השיחה היתה לאמיתו לפני שנה.

לבבי[7]

3. הרוזן השוודי פ׳ ברנאדוט, שהתמנה על־ידי האו״ם ב־1948 לתווך בארץ־ישראל, הציע בתכנית שהוגשה למזכיר הכללי של האו״ם ב־20 בספטמבר 1948 להכניס שינויים בגבולות החלוקה ולתת מעמד מיוחד לירושלים בפיקוח האו״ם — ראה כרך I, הערת־עורך בעמ׳ 612.

4. ראה מס׳ 347 הערה 3 שם.

5. מס׳ 347.

6. מוסב על ידיעת סט״א מ־8 ביוני 1958 על שיחה בין כרושצ׳וב למשלחת אקדמאים מארצות־הברית שביקרה בברית־המועצות בקיץ 1957. דוח על הביקור פורסם כעשרה חודשים לאחר מכן. בשיחה נדונו מעמדם של היהודים ואפשרויות עלייתם לישראל. בשיחה התייחס גם כרושצ׳וב לגבולותיה של ישראל ואמר כי ישראל הרחיבה את גבולותיה מעבר למה שהוקצב לה בהחלטת החלוקה של האו״ם. (ראה מברקי לבבי אל הרצוג, W935, W937, 10.6.1958, 130.09/2312/5; מברק הרצוג אל לבבי, WNT428, 11.6.1958, 130.09/2314/7 והדיווח ב״הארץ״, 9.6.1958.)

7. בעקבות מברק זה נפגש אבידר עם זייצב שאמר שאין לו מה להוסיף לנוסח ההודעה המשותפת הסובייטית-קע״מית. בסוף השיחה אמר כי ״אם תנהל ישראל מדיניות שלום כלפי שכניה, הרי אין לה מה לחשוש״. אבידר שאל אם הוא יכול להבין מדבריו כי לא ניתנו הבטחות לנאסר, וכי רק נוסח ההודעה קובע, ענה כי אבידר רשאי להבין כרצונו. (ראה אבידר אל משרד החוץ, ט/791, 19.6.1958, 130.09/2314/7) במברק נוסף (ט/801, 24.6.1958, שם) כתב אבידר כי הוא נוטה לחשוב שלא ניתנו לנאסר הבטחות ברורות לגבי תמיכה בתכנית ברנאדוט או גבולות החלוקה של 1947. לעומת זאת לא מן הנמנע שהסובייטים הביעו אהדה כללית לגבי תביעות הערבים כלפי ישראל, מבלי להתחייב על תכנית פעולה. הערכה דומה היתה למחלקת המדינה בוואשינגטון (ראה מברק השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ, W792, 29.5.1958, 130.09/2312/7.)

352

הערת־עורך
Editorial Note

יחסי הסחר בין ברית־המועצות לישראל

במשך כשלוש שנים התקיימו יחסי מסחר בין ברית־המועצות לישראל — מדצמבר 1953 עד נובמבר 1956.

ברית־המועצות התחייבה לספק לישראל מאזוט ודלק גולמי, ואילו ישראל התחייבה לספק לברית־המועצות פרי־הדר ובננות. ההסכמים על ייבוא מאזוט ודלק גולמי לישראל נחתמו ב־6 בדצמבר 1953, ועל ייצוא פרי־הדר ובננות לברית־המועצות בתחילת ינואר 1954. הסכמים אלה בוטלו באורח חד־צדדי על־ידי ברית־המועצות בנובמבר 1956, בעקבות מבצע סיני. אי־לזאת, הגישו החברות הישראליות שעסקו בייבוא דלק תביעה לפיצויים על הנזק שנגרם להן, בסכום של 2.4 מיליון דולארים בקירוב. בהתאם להסכמים, הוגשה התביעה ל״וועדת הבוררות לסחר חוץ״ הסובייטית שמושבה במוסקבה. התביעה נדונה ב־13 ישיבות של וועדה זו, שנערכו מ־4 בדצמבר 1957 עד ה־19 ביוני 1958, בהרכב שלושה שופטים סובייטים. תביעת ישראל נדחתה. (ראה יוסף גוברין, **יחסי ישראל–ברית־המועצות 1953–1967**, עמ׳ 110–118.)

353

המשלחת המשפטית הישראלית במוסקבה אל המחלקה הכלכלית ואל י׳ קוזלוב
Israel Legal Delegation to Moscow to the Economic Division and I. Koslov

מברק מוצפן ט/793
נוסח נכנס: 130.09/2327/4

מוסקבה, 19 ביוני 1958

בהול

1) לצערנו דחו הבוררים את תביעתנו.[1] ההחלטה ניתנה היום ב־5 וזה תוכנה: במתן החלטתם התחשבו הבוררים בדברים הבאים:

(א) תוכן החוזה והסעיף 7 שבו.

(ב) המסיבות הקונקרטיות בעניין דנן.

353
1. בעניין הפסקת אספקת הדלק מברית־המועצות לישראל — ראה הערת־עורך לעיל.

(ג) החוק הסובייטי הנוגע למעמד החברות לסחר חוץ.

(ד) אחריות הצדדים לגבי מילוי התחייבויות לפי חוזים, והגיעו להחלטה הבאה:

(1) לדחות את התביעה.

(2) להטיל על הנתבע את מס הבוררות במכסת חצי אחוז מסכום התביעה דהיינו 11,980 דולאר. לאחר שהתובע הכניס סכום זה כמפרעה, לזקוף אותו לחשבון התשלום.

(3) כל צד נושא בהוצאותיו.

(4) ההחלטה היא סופית ואינה ניתנת לערעור.

(5) החלטה מנומקת תינתן תוך 15 יום מהיום.[2]

2) זהו סוף מעציב של פרשת התדיינות עם הסובייטים למרות המחשבה הרבה והכוחות הרבים והמאמצים העליונים שהושקעו בה.

משפטנים

354

מחלקת מזרח אירופה אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
East European Division to Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 72

נוסח יוצא: 130.09/2378/8

ירושלים, [18 ביולי 1958]

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

לשגריר, ל נ מ ע ן ב ל ב ד .

ראש הממשלה קיבל בודרוב ב־17 ביולי. הודיע רצונו בשיפור יחסים עם ממשלת ברית־המועצות וביקש עצת השגריר. ציין שאיפתנו לשלום למען פיתוח הארץ וקליטת עלייה. בודרוב השיב תשובה רגילה שאין הדבר תלוי רק בברית־המועצות. לברית־המועצות מדיניות ברורה וידועות השקפותיה המדיניות. יש לפעול למען השלום, פתרון כל הבעיות בדרכי שלום ולהיאבק נגד הקולוניאליסטים. איננו יכול להיות ליועץ לראש הממשלה וייתכן ויש להעביר השאלה לדרג גבוה יותר.

ראש הממשלה הדגיש שברצונו לעשות שלוש הצעות מעשיות:

(א) שיפור יחסים וידידות עם ממשלת ברית־המועצות.

(ב) ביקש אספקת נשק לישראל.

(ג) קריאת ממשלת ברית־המועצות לישראל ומצרים לכרות שלום מיד. בודרוב הבטיח להעביר מיד לממשלתו. לשאלות קלימוב על:

2. ראה השגרירות במוסקבה אל משרד החוץ, מס' 9, 8.7.1958, 130.09/2327/4.

(1) משא־ומתן על אספקת צוללות ונשק מגרמניה המערבית.
(2) אווירונים מצרפת.
(3) עמדתנו למאורעות באזור.[1]
(4) התחייבויות לאמריקנים והאנגלים.

השיב ראש הממשלה:

(1) חשבנו שנוכל להשיג אך זה לא ניתן.
(2) קיבלנו. זקוקים לאווירוני קרב סובייטים הטובים בהרבה.
(3) כאשר לא מתנפלים עלינו אין אנו מתערבים.
(4) אין לנו כל הסכמים וכל התחייבויות. חשוב לנו מעל לכל קיום העם היהודי והיחסים עם שני המרכזים היהודים הגדולים. יש להצטער שאין לנו יחסים עם יהודי ברית־המועצות, אולם זה עניינה של ממשלת ברית־המועצות. מקווה שיבוא יום ויהודי ברית־המועצות יוכלו לעלות ולקיים קשר אתנו. ואילו היה נפגש עם כרושצ'וב היה מסביר שלא נשקפת לכך סכנה לברית־המועצות. היה רוצה שארצות־הברית וברית־המועצות יבטיחו קיומנו וגבולותינו.

[.....][2]

מזא"ר

355

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן ט/923
נוסח נכנס: 327/130.094/2

מוסקבה, 5 בספטמבר 1958

ש מ ו ר

הוזמנתי לזורין היום אחר־הצהריים. זורין הקריא ומסר לי איגרת תשובה לאיגרת ממשלת ישראל מ־12 באוגוסט אשר תרגומה מועבר בזה:[1]

בקשר לאיגרת ממשלת ישראל מ־12 באוגוסט 1958, ממשלת ברית־המועצות רואה צורך להודיע את הבא: ממשלת ישראל למעשה מכירה בהשתתפותה בתוקפנות האנגלו־אמריקנית נגד מדינות ערב, הואיל ובהתאם להודעתה שלה

354
1. ההפיכה בעיראק ואי־השקט בירדן ובלבנון שבאו בעקבותיה — ראה פרק א.
2. פסקה מיוחדת לוואשינגטון, ובה הנחיות להסברת השיחה עם בודרוב, לא הודפסה כאן.

355
1. חילופי איגרות אלה — ראה פרק א, מס' 38 ו־54.

עצמה היא התירה למטוסים אנגלים ואמריקנים לנצל את השטח האווירי הישראלי לשם העברת כוחות כיבוש וציוד לירדן. בעשותה זאת היא מנסה להצדיק את השתתפותה בהתערבות הצבאית האנגלו־אמריקנית בירדן בזאת שהטיסות של המטוסים האנגליים והאמריקנים דרך ישראל והכיבוש הצבאי של ירדן נעשו לפי בקשת ממשלת ירדן, כאילו לשם הגנת ירדן בפני איום של התקפה מבחוץ. הסבר כזה להשתתפות ישראל בתוקפנות האנגלו־אמריקנית נגד לבנון וירדן הנו בלתי־מתאים לחלוטין. כידוע הוכחה בעצרת המיוחדת של או"ם ההסתמכות של אנגליה וארצות־הברית על פניות המלך חוסיין לעזרה צבאית כתמרון אשר בוצע לשם חיפוי על פעולותיהן התוקפניות נגד מדינות המזרח הערבי.

ידוע כמו־כן שההתערבות הצבאית של אנגליה בירדן גונתה החלטית במושב עצרת האו"ם הנזכרת לעיל בקבלה פה אחד החלטה על פינוי מהיר של צבאות ארצות־הברית ואנגליה מלבנון וירדן.[2]

ניסיון ממשלת ישראל להצדיק את השתתפותה בתוקפנות נגד מדינות ערב בהסתמכה על כך שכאילו האו"ם מגלה חולשה בהבטחת שמירה על מגילת הארגון הזה הנו גם כן בלתי מתאים (nie sostojatelnii) הואיל ואת עקרונות מגילת האו"ם מפירים אותם הכוחות אשר מבצעים התערבות גסה בעניינים הפנימיים של ארצות המזרח הקרוב והתיכון אשר ביצעו את ההתקפה נגד לבנון וירדן.

השתתפות ישראל בתוקפנות הזאת אינה מעידה כלל על דאגתה לשמירת עקרונות המגילה הואיל ובמקרה ההפוך היא צריכה היתה לתמוך לא בתוקפנים אלא באותם כוחות אשר מגינים על עניין השלום ונאבקים נגד מדיניות הדוקטרינות המכוונות להתערבות בעניינים הפנימיים של מדינות אחרות.

באיגרתה מודיעה ממשלת ישראל על שאיפתה לשלום עם מדינות ערב, אולם פעולותיה של ממשלת ישראל בבעיות היחסים עם המדינות הללו נוגדות ישירות את ההודעה הזאת. אילו שאפה ממשלת ישראל באמת לקביעת שלום עם שכניה הרי לא היתה נהפכת למשתתף בתוקפנות האנגלו־אמריקנית נגד ארצות ערב, לא היתה מרשה בשום פנים ניצול שטחה האווירי לשם העברת צבא וחימוש לירדן במטוסים אנגליים ואמריקניים ואישיה הרשמיים לא היו מביעים איומים לכיבוש החלק המערבי של ירדן.

ממשלת ברית־המועצות סבורה כקודם שממשלת ישראל נושאת במידה לא קטנה של אחריות עבור מצב המתיחות הקיים במזרח הקרוב והתיכון.

מוסקבה, 5 ספטמבר 1958

הודעתי כי אעבירה לממשלתי והעירותי בשמי כמה הערות לתוכנה אשר התבססו על איגרתנו מ־12. במיוחד דחיתי את הטענה שאישים רשמיים בישראל הביעו

2. ראה מס׳ 55 (הערת־עורך).

איומים לגבי תפישת הגדה המערבית. הזכרתי שאלת גרומיקו לאבן בעצרת המיוחדת ופירטתי תשובתו המפריכה הטענה.[3] זורין השיב כי השתתף בעצרת ושמע תשובת אבן אשר עסקה בצד ההיסטורי ובסופה הגדירה אמנם עמדת ישראל וכוונות השלום שלה אולם התשובה היתה מעורפלת במקצת ולא השיבה בהן או לאו על שאלת גרומיקו. בתשובתי חזרתי על הודעת אבן על נכונותנו לכרות מיד חוזה אי־התקפה. הזכרתי תוכן האיגרת מ־12, דברי ראש הממשלה לבודרוב על נכונות פגישה עם מנהיגי ערב[4] והודעותי אני בהזדמנויות שונות. הצעתי להפנות את החשדות והפקפוקים בכוונות הטובות לאלה המסרבים להיענות לפניותינו המרובות לחתום על חוזה אי־התקפה והמסרבים לנהל משא־ומתן על שלום.

זורין העיר כי חשובים מעשינו ויחס ברית־המועצות אליהם בא לידי ביטוי באיגרת.

חזרתי כי אעביר האיגרת לממשלה.[5] לאחר זאת קרא זורין הודעה בעל־פה ומסר לי תוכנה בכתב. להלן "ההודעה בעל־פה" והשיחה שהתפתחה בעקבותיה:

בזמן האחרון מגיעות למועצה לפולחנים דתיים שעל־יד מועצת השרים של ססס"ר הודעות רבות מאזרחי ברית־המועצות עם תלונות על התנהגות בלתי נכונה של עובדי שגרירות ישראל בשעת ביקוריהם בבתי־כנסת של מוסקבה, לנינגרד, קיוב, טביליסי, לבוב, צ׳רנוביץ׳ וערים אחרות של ברית־המועצות. בהודעות מצוין במיוחד שעובדי שגרירות ישראל המבקרים בבתי־הכנסת בשבתות ובמועדים מחלקים שם פרסומים מודפסים היוצאים לאור בתל אביב כולל ספרות תעמולה של הסוכנות היהודית וחומר אחר.

נוסף לכך עובדי שגרירות ישראל מנצלים את ביקוריהם בבתי־הכנסת לשם פגישות עם אנשים חשודים, מקבלים מהם חבילות ומנהלים שיחות תעמולתיות.

הדתיים מוחים בהודעותיהם על התנהגות כזאת של עובדי שגרירות ישראל הפוגעים ברגשותיהם הדתיים של המאמינים. מכל זאת נראה, שעובדי שגרירות ישראל מבקרים בבתי־הכנסת של מוסקבה ושל ערים אחרות של ברית־המועצות לא לשם תפילה אלא למטרות שונות לגמרי.

בקשר עם תלונות האזרחים המאמינים של ברית־המועצות על ניצול בתי־הכנסת על־ידי עובדי שגרירות ישראל לשם מטרות אשר אין להם דבר עם עבודת הבורא, נאלץ משרד החוץ של ברית־המועצות להפנות את תשומת־לבך לעובדות שצוינו ולהדגיש שהתנהגות כזאת של עובדי שגרירות ישראל בבתי־

3. בנאום בעצרת החירום של האו"ם ב־20 באוגוסט 1958 טען גרומיקו כי מופצים רמזים כאילו בריטניה מנועה מלפנות את כוחותיה מירדן מאחר ויש איום של התקפה ישראלית על ירדן. אבן השיב באותו יום שמדיניותה של ישראל מבוססת על כיבוד הדדי של השלמות הטריטוריאלית והעצמאות המדינית של כל המדינות במזרח התיכון. (ראה GAOR, Third Emergency Special Session, 743rd 744th Plenary Meetings, 20 August 1958, pp. 137, 146.)

4. ראה מס׳ 354.

5. ישראל לא השיבה לאיגרת זאת.

הכנסת איננה הולמת הכללים המקובלים של התנהגות עובדי נציגויות דיפלומטיות זרות ויכולה להביא לתוצאות בלתי רצויות.

שיחה אחרי ההודעה בעל־פה:

אבידר: אני מתפלא ביותר לשמוע את ההודעה הזאת והנני דוחה את תוכנה בצורה מוחלטת ביותר. הנני מבקר בעצמי בבית־הכנסת בדרך־כלל 1 לחודש בשבת בה מברכים על החודש החדש ולרוב נוכחים אתי גם עובדי שגרירות אחרים, ביניהם ישנם כאלה המבקרים בבית־הכנסת מדי שבת כמו שישנם כאלה המתפללים שלוש פעמים ביום בביתם משום שאין להם אפשרות [להתפלל] מדי יום בבית־הכנסת, הכול לפי צרכיו הנפשיים של האיש. מעולם לא ראיתי שום דבר המזכיר אף במשהו התנהגות המצוינת בהודעה. עובדי השגרירות ואני עצמי מבקרים בבית־הכנסת לשם תפילה בציבור ולשם תפילה בציבור בלבד. אני שוב מביע את התפלאותי על תוכן ההודעה ודוחה אותה לחלוטין. אם לא רצוי למשרד החוץ שעובדי שגרירות ישראל יבקרו בבית־הכנסת, יש לומר זאת בבירור ובפשטות.

זורין: לא צריך לייחס להודעה דברים אשר לא נאמרו בה. הודעה זאת באה רק משום שהגיעו תלונות מצד המתפללים על התנהגות עובדי השגרירות הפוגעת ברגשותיהם הדתיים. ייתכן ולך לא ידוע הדבר, ייתכן שעובדי השגרירות בכל זאת עושים זאת מבלי שהדבר יהיה ידוע לך. העובדות קיימות ואם יהיה צורך אפשר יהיה להוכיח אותן. מצאנו לנחוץ להפנות תשומת־לבך להתנהגות הבלתי־הולמת את הכללים המקובלים על־מנת שתוכל להורות את עובדיך בהתאם.

אבידר: אני משוכנע שהעובדות שהזכרת אינן קיימות והנני בטוח שעובדי השגרירות מבקרים בבתי־הכנסת לשם תפילה בלבד ואינם פוגעים בכללים המקובלים בבית התפילה וברגשות המתפללים. מקובל בבית תפילה יהודי שבשבת ובחג ובשעה שיוצאים לאחר התפילה, מברכים איש את רעהו בברכה המתאימה לשבת או למועד כגון: "גוט שבת", "גוט יום טוב", "שבת שלום", "חג שמח". הנה מתקרב ראש השנה בו מקובל שהמתפללים מברכים איש את רעהו: "לשנה טובה תכתבו" או "א גוט יאר". לעתים לוחצים גם המברכים איש את יד רעהו בשעת הברכה. דברים אלה מקובלים בכל בית תפילה יהודי. והנני חוזר ואומר שאם לא רצוי למשרד החוץ שעובדי השגרירות יתפללו בבית־הכנסת או אם משרד החוץ יבקש שיימנעו מהדבר המקובל כפי שציינתי, דהיינו להחליף ברכות לאחר התפילה עם המתפללים הנקרים במעבר, מוטב לומר זאת ברורות ופשוטות.

זורין: כבר אמרתי שאין כוונתנו אלא למה שנאמר בהודעה ולא לשום דבר החורג מן האמור בה. הנני מבקש אותך להפנות תשומת־לבם של עובדיך לתלונות הנזכרות בהודעה.

אבידר: אין לי מה להוסיף. אני משוכנע כי עובדי יתפלאו כמוני לשמוע תוכן ההודעה והנני שומר לעצמי זכות עוד לשוב לנושא. עד כאן.[6]

אבידר

6. אבידר לא הספיק לחזור לנושא עקב סיום תפקידו במוסקבה. הנושא הועלה מחדש בשיחה עם מחליפו, אריה הראל — ראה מס׳ 357.

356

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן ט/963
נוסח נכנס: 130.09/2378/4

מוסקבה, 17 באוקטובר 1958

סודי

ערכתי הבוקר ביקור פרידה לגרומיקו. השיחה נמשכה כארבעים דקה ונסבה בעיקר על יחסי ישראל–ברית־המועצות. אמרתי כי לצערי אין אני יכול לסכם הישגים בשטח שיפור היחסים בין ישראל לברית־המועצות והרחבת קשרי המסחר, התרבות וכו'. ממשלת ישראל מעוניינת בשיפור ומוכנה עתה כמקודם לפעול בכיוון זו במידה שהדבר תלוי בה. גרומיקו השיב באריכות ובצורה אדיבה למדי, ברית־המועצות רוצה בשיפור היחסים עם ישראל. זה רצוי לטובת שני הצדדים גם יחד. האוריינטציה של מדיניות ישראל עכשיו היא לצד אחד בלבד ומוטב לישראל מבחינתה היא שמדיניותה תהיה שקולה יותר. אין ברית־המועצות חושבת כי שיפור יחסים בינה לישראל צריך להיעשות על חשבון יחסי ישראל עם צד אחר. אדרבה, זה יעזור לחיזוק מעמדה של ישראל כלפי ארצות־הברית. דרוש לישראל מאוד שיפור יחסים עם שכניה. הוא מצטרף להבעת התקווה כי יבוא שיפור. עם־זאת, עליו לציין כי כיום היחסים אינם ידידותיים והאשמה בישראל. האוריינטציה שלנו היא על צד אחד בלבד. אנו מצביעים בכל השאלות הבין־לאומיות תמיד עם צד אחד ולא תמיד בכיוון הפגת המתיחות בעולם או באזורנו אנו. לולא היה כן היתה ישראל תומכת בהצעות הרבות והיוזמות של ברית־המועצות בכיוון זה.

עניתי שאני מסכים לחלוטין עם החלק הראשון של דבריו ועלי לחזור על מה שאמרתי כבר בפעמים קודמות והוא שהאוריינטציה שלנו היא על עצמנו בלבד. שאיפתנו העיקרית שלום באזורנו ושלום בעולם כולו. אין מדינה בעולם אשר יכולה להיות מעוניינת בשלום יותר מאשר ישראל. אך באשר לשיפור יחסים, לא די בהצהרות כלליות בלבד. כל פעם שאנו באים לשאלה מעשית הרי המאמצים שלי ושל אחרים מאנשינו הפועלים בשטח זה נתקלים באי־היענות מצדכם. אולי הגיע עתה הזמן לעשות משהו בשטח זה. אני מוכן להיכנס באופן מעשי לעניין זה אפילו בשלושת הימים שנשארו לי עוד לשהות כאן. עונה גרומיקו: כן, אבל מדיניותכם כלפינו אינה ידידותית. העיתונות שלכם תוקפת אותנו, נציגיכם תוקפים אותה[?] מעל הבמות בין־לאומיות ותומכים בצד שכנגד.

עניתי, כי באשר לעיתונות, הריהי חופשית ואין הממשלה מכתיבה לה מדיניות. אולם אין לומר שהיא בלתי־ידידותית. כל פעם שמצאתי דברים חריפים לגבי ברית־המועצות בעיתונות שלנו הרי היתה זו תגובה להתקפה עלינו לעמדה בלתי־ידידותית כלפינו או תוצאה של דברים פוגעים בעיתונות הסובייטית.

עונה גרומיקו: אבל העיתונות שלכם מבטאת את העמדה של ממשלתכם אשר גם דובריה הרשמיים אינם מסתירים אותה.

עניתי כי המדברים בשם ממשלתי מעולם לא יצאו בהצהרות בלתי־ידידותיות כלפי ברית־המועצות לא בישראל ולא באו״ם, לא בעצרת שעברה שהשתתפתי בה ולא בעצרת הזאת שעקבתי אחריה, אך למה לא נדבר עכשיו על אפשרויות מעשיות לשיפור היחסים.

עונה גרומיקו: גם בעצרת הזאת השמעתם דברים בלתי־ידידותיים, תמכתם באלה האשמים במתיחות הנוכחית, הצבעתם נגדנו. עניתי כי הצבעתנו יחד אתם ועם כולם בעד הצעת ההחלטה הערבית[1] למרות שהיו שם סעיפים לא היו כלל לפי רוחנו.

עונה גרומיקו: הצבעתם ככה מפני שהאמריקנים הצביעו כך, אחרת הייתם מצביעים נגד. אמרתי שאי־אפשר להתווכח כך, כלומר על הנחות ולא על עובדות.

עונה גרומיקו: גם על שאלתי בדבר תקיפת ירדן לא עניתם ברורות.[2] הייתם צריכים לומר בפה מלא שלא תתקיפו את ירדן וכי האנגלים המציאו בדותה זו לצורכיהם הם, אך לא אמרתם זאת.

טענתי כי תשובת אבן היתה תשובה בלתי־משתמעת לשתי פנים וכי אף הוסיף והזמין גם את הערבים להצהיר כמוהו על נכונות לחתימת חוזה אי־התקפה.

אחרי חילופי דברים נוספים, הערתי שוב כי פנינו לשלום ואז אמר גרומיקו, השלום מתבטא אצלכם בהוצאה להורג (Rastrelivanie) של מצרים. עניתי כי זכורני היטב שיחתנו אתו אחרי מבצע סיני בו טען שכבשנו את סיני כי לא היה בה אף חייל מצרי בינתיים בוודאי הוברר לו כי על גבולותינו היו ריכוזי צבא מצריים גדולים מוכנים להתקפה.

עונה גרומיקו: ובכן אתם דוגלים במלחמת מנע.

עניתי כי אין הדבר כך וכי כבר היתה לי הזדמנות להסביר כי נאלצנו לאחוז באמצעים הגנתיים מול סכנת ההתקפה המצרית. חזרתי ואמרתי כי הזכרה הדדית של חטאים בעבר אינה הדרך לשיפור יחסים. הבה נעשה מאמץ להזיז את הדבר מן הנקודה המתה.

גרומיקו ענה כי לא התכונן לכך היום ורצה רק להסביר עמדתו. הכול תלוי בנו. אם נשנה את מדיניות החוץ שלנו, יש מקום לשינוי עמדת ברית־המועצות. נפרדנו באדיבות ובאיחולים הדדיים, והבעת תקווה הדדית לשיפור היחסים בעתיד.

אבידר

356

1. ראה מס׳ 55 (הערת־עורך)
2. ראה מס׳ 355 והערה 3 שם.

357

א׳ הראל אל מנהל מחלקת מזרח אירופה
A. Harel to the East European Division

מקור: 130.23/3115/7

מוסקבה, כ״א באדר ב׳ תשי״ט
31 במארס 1959

מוגבל

הנדון: יחסים עם הממשלה

1. כללי

אני כמעט חודש כאן והזמן עבר כמו בחלום.

קבעתי לי בתור מגמה לפגוש עד כמה שאפשר יותר נציגי הממשלה והציבור במסגרת פגישות ההיכרות ועד כה עונים הרוסים לרוב דרישותי בחיוב.

האווירה בעת הפגישות היא בדרך־כלל נעימה וכמכנה משותף אפשר לציין שהרוסים מעוניינים מאוד לשמוע על ישראל או לפחות מעמידים פנים כאילו הם מעוניינים בכך; אך אין כל סימנים לשינוי גישתם העקרונית. בכל השיחות המכריעות (סמיונוב, ז׳וקוב ובוריסוב). קיבלתי או תשובות מתחמקות או פשוט שליליות לכל ניסיוני לדבר על שיפור היחסים התרבותיים או המסחריים.

אין גם כל הוכחות שהממשלה דנה באופן רציני בבעיית העלייה או בכלל נמצאת באווירה של לחץ פנימי בעניין זה. במידה והממשלה מכירה בבעיית היהודים, אין כל ספק, שבשלב הנוכחי ההחלטה הרשמית היא לאפשר היתר מסוים של פעילות תרבותית יהודית בברית־המועצות.

מגמת היתר היא כפולה:

א) הוכחה כלפי חוץ שהיהודים בברית־המועצות נהנים מחופש תרבותי מלא ושחייהם התרבותיים הם תוססים ועשירים.

ב) ניסיון לכוון את האי־שקט בקרב הציבור היהודי והתעוררותו הלאומית לפעילות יהודית צנועה בתוך רוסיה עצמה.

הכוונה היא כמובן למנוע על־ידי כך התפשטות נטיות ציוניות ולסתום את הגעגועים לישראל — על כך אין ספק, שהחלשת החנק לגבי פעילות תרבותית יהודית תהיה מלווה מאבק מוגבר נגד ציונות וישראל.

המאבק הזה יתנהל בשלוש זרועות:

(א) רעיונית־תעמולתית (מסע בירחונים ועיתונים).

(ב) אדמיניסטרטיבית (דיכוי כל גרעינים יהודיים אשר עלולים להתפתח לנקודות מוצא של חוגים ציוניים).

(ג) מאמץ מחודש לבודד את השגרירות (הפחדת היהודים, לחץ מדיני רשמי על עובדי השגרירות ואולי אף גירוש).

אין אני חושב כמובן שזה הוא השלב האחרון של מדיניות סובייטית. להפך אני משוכנע, שכעבור תקופה מסוימת הרוסים ילמדו לדעת, שהמדיניות הנוכחית רחוקה מלפתור את הבעיה היהודית, תביא אותם לסתירות וסיבוכים אשר יאלצו אותם לחפש שיטה חדשה.

אנחנו מוכרחים לעשות את הכול כדי שבהגיע הרגע הזה תתבקש העלייה עליהם בתור פתרון נוח וקל. בהכנתם לכך אני רואה את עיקר תפקידה של השגרירות.

2. ביקורים

הביקור אצל גרומיקו היה קצר ופורמלי מאוד,[1] אך לא בלתי נעים. השר נשאר במסגרת ההודעות הכלליות, לא חידש שום דבר אבל גם לא ניצל את הפגישה לביקורת או התקפה עלינו. כל יתר הביקורים היו הרבה יותר לבביים. ואם להניח שהרוסים אינם נזהרים לדבר בפה מלא וכאשר רוצים להבליט יחס עוין אינם מתביישים, אפשר לראות באווירת הפגישות רמז דק שעברנו את שיא השפל ואם כי אינני מאמין בשינויים דרמטיים, אני חושב שהשיחות מנבאות אפשרות של התקדמות צנועה פה ושם, למרות המשך המסע תעמולתי נגד ישראל והשגרירות.

האנשים שנפגשתי אתם עד כה הם מיכאילוב — שר התרבות, ז׳וקוב — יושב־ראש הוועד ליחסי תרבות עם חוץ־לארץ, קוזנצוב — סגן ראשון של שר החוץ, פושקין וסמיונוב — סגני שר החוץ, ירופייב — מנהל המחלקה למזרח התיכון, כרלמוב — מנהל מחלקת העיתונות, ולאסוב — מנהל המחלקה הקונסולרית ובוריסוב — סגן שר המסחר.

נוסף לזה קיימתי שיחה די ארוכה עם גאורגדזה — מזכירו של הסובייט העליון בזמן הקבלה לכבוד יום הלאומי היווני. השיחות הידידותיות ביותר היו עם פושקין וגאורגדזה, היעילה ביותר עם חרלמוב, אשר הבטיח לארגן שורת ביקורים עם מערכות העיתונים, אם לא אצליח לארגן אותם באופן ישיר.

מעניינת היתה גם השיחה עם בוריסוב, אשר התעניין מאוד בכלכלתנו אך חזר על הטענה הסובייטית הרגילה, שלאחר שנפסק המסחר בינינו לפני שנתיים קשה ליוזמו השנה היות וכל ההזמנות נעשו וקם לנו מתחרה רציני על־ידי ספרד היות ופרי ההדר הספרדי הרבה יותר זול. עם־זאת, הבטיח בוריסוב לחזור ולדון על הבעיה בעוד מספר שבועות בתור הכנה לתכנון ההזמנות לשנת 1960.

3. הזהרת הממשלה

ההזמנה למשרד החוץ הגיעה אלינו בין ביקור בביקור שגרתי אחד לביקור שגרתי אחר. אך היה מיד ברור שתוכן השיחה יכול להזדהות עם 5 בספטמבר.[2] ובאמת כך זה היה.

ירופייב, אשר קיבל אותי, התנצל שהוטל עליו להקריא לפני הודעת ממשלתו בעניין בלתי נעים אשר קשור לתקופה שבה לא הייתי בברית־המועצות. אני רשמתי את ההודעה מפיו, היות ולא רציתי לקבלה בכתב. הנוסח רצוף בזה.

לאחר שהוא סיים את הקריאה הוא שוב הדגיש, שההודעה נמסרת לא כדי ליצור קשיים אלא להפך מתוך רצון להגשים את אותו שיפור היחסים בין שתי המדינות, שעליו מדובר בזמן הגשת כתב־האמנה. על־כן, לדעתו יש להסיר את כל המכשולים

357

1. הפגישה היתה טקסית וארכה 10 דקות בלבד. גרומיקו היה נימוסי ואף לבבי, ועל דברי ברכתו של הראל, שאמר שינסה לטפח את היחסים, ענה גרומיקו שנטייתה של ברית־המועצות לפתח יחסים עם כל המדינות אך במקרים מסוימים לא מצאו הערכה מתאימה מצדה של ישראל. (ראה הראל אל מחלקת מזרח אירופה, ט/130, 6.3.1959, 130.09/2327/6.)
2. ראה מס׳ 355.

אשר עלולים להפריע ועל־כן החליטה הממשלה להסב את תשומת־לבנו להתנהגות עובדי השגרירות בבתי־הכנסת. דחיתי בתוקף את האשמות. והדגשתי, שקרוב לוודאי מבוססת ההודעה על ידיעות כוזבות, אשר פירשו שיחות טבעיות בסוף או בהתחלת התפילה בתור פעולה תעמולתית. לא העלינו ואיננו מעלים על הדעת שממשלת ברית־המועצות אוסרת לנהל שיחות נימוסין שגרתיות בין נציגים דיפלומטיים ונתיניה.

ירופייב השיב שיש להבדיל בין שיחה לשיחה ושהחומר עליו הוא מסתמך הוא בדוק בקפדנות: "בין היתר שואלים אנשי השגרירות בכל מקום מה הוא מספר היהודים בעיר בה מתנהלת השיחה, טוענים, שמצב היהודים בברית־המועצות הוא גרוע ושבישראל הם ימצאו מקלט, אשר יפתור את כל בעיותיהם."

אני חזרתי על טענתי, שאין ליפול קורבן לפירושים כוזבים של חוגים אשר מעוניינים לחבל ביחסים טובים בין ישראל וברית־המועצות, אך הבטחתי להעביר את תוכן ההודעה לממשלתי כמו־כן לבדוק מחדש את כל הבעיה.

ב ס י כ ו ם:

יש להזדיין בסבלנות ושוב להיות צנועים מאוד בהערכת המצב ובפרוגנוזות לגבי העתיד.

בברכה,

א' הראל

358

ד' בן־גוריון אל א' הראל (מוסקבה)
D. Ben-Gurion to A. Harel (Moscow)

העתק: ארכיון בן־גוריון

ירושלים, ל' בסיוון תשי"ט
6 ביולי 1959

לד"ר א' הראל — שלום רב,

אני מודה לך על מכתבך מיום 1 ביולי שנה זאת[1] — ומקבל דבריך שאתה כותב לי כחבר לחבר — ולא לצורכי מפלגת "אחדות העבודה".

אמנם ביום כותבך מכתבך החליטה הכנסת בניגוד לדעתך,[2] ואף־על־פי כן אענה אף אני כחבר לחבר כמה הערות לדבריך — וקודם כל — לתקן כמה טעויות שנפלו כפי שנראה לי בדבריך.

358

1. מכתבו של הראל לא נמצא.
2. ב־30 ביוני הביא בן־גוריון לכנסת את ההצעה דלהלן: "הכנסת מביעה דעתה נגד ביטול ייצוא הנשק לגרמניה המערבית, ומציעה לקיים דיון בעניין זה." (ראה **דברי הכנסת**, כרך XXVII, מושב רביעי של כנסת השלישית, עמ' 2377.) הצעה זאת התקבלה ב־1 ביולי, ברוב של 57 נגד 45, עם 6 נמנעים (ראה שם, עמ' 2416).

איש לא דיבר, בכל אופן לא אני, על "ברית" צרפת–גרמניה המערבית. דיברתי על התקרבות והידוק קשרים בתוך ברית נאט"ו בין צרפת, גרמניה המערבית ואיטליה. זוהי עובדה, ולדעתי עובדה מובנת ומחויבת המציאות בתנאים הגיאופוליטיים של ימינו.

לדעתך זוהי תוצאה של "חישובים טקטיים קצרי חיים". אולי. לדידי אין זה כך. לא שמעתי שמי שהוא אמר כי "צרפת עייפה מלהיות התומכת היחידה שלנו". ההנחה "שהם רוצים רהביליטציה בכל מחיר שנצטרך לשלם אנחנו" — היא לדעתי חסרת שחר. כלפי עולם המערב וגם כלפי רוסיה אין גרמניה המערבית זקוקה לרהביליטציה. גרמניה המערבית היא חברה בנאט"ו, ואיש לא שאל אותנו. גרמניה המזרחית היא חברה בברית ורשה, ואם כי לא שילמה פיצויים לעם היהודי וליהודים — אינה זקוקה לשום רהביליטציה בשביל ברית־המועצות. סטלין כרת ברית אפילו עם היטלר. וכרושצ'וב משתפך באהבה לגרמניה המזרחית ומבקר אותה תכופות — מבלי להיזקק לרהביליטציה שלה מצד ישראל. טענה זו — תסלח לי על פשטות דברי — יש בה משום תמימות רבה.

אני גם לא שמעתי על כל נימוק למכירת נשק לגרמניה לשם "איזון תקציבנו הביטחוני". אין שום מכירה מאזנת תקציבנו הביטחוני. תקציב זה הוא כולו "הפסד" כלכלי.

ואשר להשפעה על יהודי מזרח אירופה — יש משהו בדבריך, אבל לצערי כל מה שאנו עושים מנסים להעמיד פנים בפני יהודים כלואים אלה כמעשי זוועה. כיהודי פולני שבני משפחתו נשרפו — אני מרגיש בזוועת השואה לא פחות (נדמה מכל יהודי אחר), אבל איני שותף לזוועה המבוימת על־ידי מק"י לרגל קשרינו (הבלתי־שלמים, לצערי) עם גרמניה המערבית.

ביחסי ברית־המועצות עלי לראות בך מומחה גדול ממני, כי אתה יושב במקום, ואינה דומה שמועה לראייה, ובנידון זה אקשיב קשב רב לדבריך, בין אם הם נראים לי ובין אם לא. אולם העובדות הידועות לי אינן עולות בקנה אחד עם האופטימיות שלך על "סימני התקדמות" בשיפור היחסים לאחר 1956. שיחות צור ווינוגרדוב — הידועות לי — הן דברי תרמית, כמובן לא מצד צור.[3]

פנייתי לציר בודרוב לפני יותר מחצי שנה[4] — לא נתנה כל תוצאות גם לצערו (המובע לפני, בין שהוא כן או לא, ואין לי יסוד לחשוב שאינו כן) של בודרוב. מזמינים אנשים שלנו גם עכשיו למוסקבה,[5] לאחר העסקה.[6] בארצות־הברית מודיע

3. מוסב על שיחת צור עם שגריר ברית־המועצות בצרפת, וינוגרדוב, ב־29 במאי 1958, במהלכה טען כי שיפור היחסים בין ברית־המועצות לישראל תלוי רק בישראל. "תראו נכונותכם לתקן את היחסים, ותיראו כי מוסקבה תיענה לכם." (ראה צור אל איתן ואחרים, 1 ביוני 1958, 130.23/3115/10).

4. הכוונה ככל הנראה לשיחה שהתקיימה ביולי 1958 — ראה מס' 354.

5. הכוונה לשורה של הזמנות של אנשי מדע, פקידי ממשלה ואמנים למוסקבה בקיץ 1959, ובכלל זה ביקורו של חבר הכנסת דוד הכהן במסגרת האיגוד הבין־פרלמנטרי.

6. עסקת הנשק בין ישראל לגרמניה המערבית שאושרה על־ידי ממשלת ישראל ב־14 בדצמבר 1958.

הוד מעלתו קוזלוב שאין כל הגבלה כלפי היהודים לחיות לפי אמונתם[7] — והאמת ידועה בוודאי לך.

אפילו אנשי מפ״ם (וברצונם טוב זה איני מפקפק) אינם רוצים יותר ממני בשיפור יחסי רוסיה אלינו, אבל לסטלין, כרושצ׳וב ושאר קובעי גורל רוסיה יש שיקולים משלהם (ואני מבין אותם) לגלות איבה כלפי ישראל, ולא אעמוד כאן על הסיבות. כשגריר היושב במוסקבה, אני מניח שאתה יודע אותן.

אם רוסיה (כלומר ראשי המפלגה הקומוניסטית ברוסיה) יראו צורך בהתרת העלייה — יתירו, והנשק שאנו מוסרים לגרמניה המערבית לא יפריע להם. אם לא יראו צורך — לא יועיל גם אם אנו נחרים את גרמניה, נקלל אותה, ונחרים ונקלל רק גרמניה המערבית. המשתמשים בנימוק זה פה אין לי ספק שזוהי דמגוגיה, מצדך זוהי תמימות, אם מותר לי לדבר אתך גלויות כאשר מדבר אתה אתי גלויות.

אני מכיר ארצות קומוניסטיות שמהן באה עלייה והיא נמשכת — לא אקרא בשמן (בעברית רבים חלים גם על יחיד). אני מכיר ארצות קומוניסטיות שלא הרשו עלייה, גם לאחר שהבטיחו לעשות זאת.[8]

אני מצטער על כך שלא מובן לך הנימוק העיקרי — בכל אופן הנימוק שלי — בעד יחסים עם גרמניה. במידה שיכולתי — והמידה מוגבלת בשניים: במגבלה סובייקטיבית ואובייקטיבית — הסברתי זאת לכנסת וביתר פירוט לוועדת חוץ וביטחון, ורוב הוועדה ורוב הכנסת קיבלו דעתי. והמגבלה הסובייקטיבית היא — המגבלה של כשרון ההסברה שלי. המגבלה האובייקטיבית היא — שלא כל הידוע לי בענייני ביטחון אני יכול להגיד אפילו לוועדת חוץ וביטחון וגם לצערי לא לך.

ומתוך יחס כבוד והערכה אני למען האמת חייב להגיד לך שמכתבך לא ערער דעתי אף כמלוא הנימה, אם כי אני מקבל שחרדתך היא כנה, ואני חותם, בידידות,

ד׳ בן־גוריון

נ״ב: תקרא־נא את הקריקטורה ב״קרסניה זוויזדה״ הנזכרת במברק שגרירותכם כמספר 315 מיום 4.7.59.[9]

כשם שמכתבך אלי, כן גם מכתבי אליך לא נועד לפרסום.

7. פרול קוזלוב, סגן ראשון לראש ממשלת ברית־המועצות, ביקר בארצות־הברית בסוף יוני ותחילת יולי 1959. במהלך הביקור הכריז כי ליהודים בברית־המועצות ״חיים טובים יותר מאשר בישראל״.

8. על העלייה מארצות הגוש המזרחי, מרומניה שהתירה זאת, ומהונגריה שהבטיחה וחזרה בה — ראה פרק יח.

9. המברק בתיק 130.09/2327/6, בקריקטורה דמות נלעגת של יהודי המגיש נשק לדמות של נאצי.

359

א׳ הראל אל מנהל מחלקת מזרח אירופה
A. Harel to the Director of the East European Division

מקור: 130.23/3115/10

מוסקבה, ו׳ בתמוז תשי״ט
12 ביולי 1959

סודי ביותר

הנדון: היחסים עם הממשלה הסובייטית

יעקב היקר,

אין למסור הרבה חדשות בשטח זה. לקשרינו עם הרוסים 4 זרועות:

1. משרד החוץ
2. משרד הסחר
3. אנשי ציבור
4. אנשי צמרת

1) לגבי הקשרים עם משרד החוץ לא חלה שום התקדמות ניכרת. ביום הלאומי האמריקאי החלפתי מספר משפטי נימוס עם גרומיקו. לא נגענו בשום בעיה ממשית. אני לא יכולתי ליזום שיחה כזאת והוא לא ניסה להקל על הפיכת השיחה למה שהוא רציני יותר.

אך יום לפני זה פגשתי אצל הבלגים את קוזניצוב — סגנו הראשון של גרומיקו — ולאחר שסיפרתי לו על תכנית בואו של הקרקס המוסקבאי לישראל התפתחה שיחה על היחסים בין שתי המדינות. הוא אמר בשיחה זאת דברים מעודדים:

הוא מקווה שהיחסים התרבותיים בינינו יגדלו, שיתפתח גם קשר מסחרי. ״קשה רק ההתחלה אך ברגע שהיא ישנה עלולה ההתפתחות להיות מהירה״. אך הרושם שלי הוא שהוא אמר את הדברים באופן שגרתי — בלתי מחייב.[1] על־כל־פנים היה נדמה לי שהוא רצה לסיים את הנושא עד כמה שאפשר יותר מהר ועל־כן אמר דברים כלליים אשר לא היו עלולים ליזום ויכוח. התרשמותי שקיים כעת דיון בצמרת [ממשלת] ברית־המועצות על מדיניותה כלפי ישראל בעתיד ושכל זמן שהדיון הזה לא הסתיים הקו הוא ״קיפאון מחייך״.[2]

2) הדבר בולט עוד יותר לגבי יחסינו עם אנשי המסחר למרות ההדים מחוץ־לארץ — כולל הרמזים של זוטוב לדוד הכהן[3] אין כל התקדמות. על־כן, אין לדעתי

359

1. בשולי פסקה זאת רשם מי שרשם ״במברקו של הראל על זה הוא כתב הרבה יותר. הרושם היה שקוזנצוב ידע על ביקור הקרקס וכו׳״.
2. בשולי פסקה זאת נרשם: ״לדעתי אין כל דיון והקיפאון הוא לא כל כך מחייך.״
3. דוד הכהן נפגש עם זוטוב באפריל 1959, במסגרת כנס האיגוד הבין־פרלמנטרי בניצה. זוטוב אמר כי הסחר בין ברית־המועצות לישראל בנפט ובפרי הדר יתחדש. מגעים בין שגרירות ישראל לבין זוטוב לאחר שיחה זאת לא העלו דבר.

כל ערך לשיחה על יחסים מסחריים בדרג בינוני — אני חושב שהדברים יוזזו רק לאחר ההחלטה העקרונית בצמרת על המדיניות כלפינו, ואין כל תקווה שהחלטה זאת תיפול לפני סיום המשא־ומתן בג׳נבה.[4]

3) מעניין שיש גוון מיוחד ליחסינו עם אנשי ציבור. הלבביות בפגישות אתנו בולטת לעין.

בזמן האחרון היו לי פגישות עם מנהלי מפעלים, אומנים, אנשי מדע וכל פעם התרשמתי מחדש שקיים עניין רב בישראל וגם אהדה בלתי רגילה כלפינו. כמובן שחלק יש להסביר על־ידי מסורת ״הכנסת האורחים״ אשר כל־כך מפותחת ברוסיה. אך נדמה לי שהאהדה כלפינו לא רק נימוסית שגרתית או טבעית אלא יחס מקורי של אנשי ציבור סובייטים רבים.

בתור דוגמה אני רוצה להזכיר את דברי הרקדנית גולובקינה, שעליהם כבר דיווחתי, את התנהגותו של פופובקין [ה]מנהל המדעי ב״יסניה פולינה״, אוביקכין המרכז המדעי במכון ללניניזם־מרקסיזם, של פרופ׳ בקלימישיב, הרופא הראשי של המכון למטרולוגיה ושל האקדמאי גלובקין, גורסקי, פרופ׳ בוגדנוב הגיאולוגים.

בינתיים היו לי עוד שיחות נוספות עם אוברזצ׳ב, מנהל תיאטרון הבובות המפורסם, ארבוזוב, המזכיר הכללי של הארגון הדת־העתיקה — [-], וסילבסקי המזכיר המדעי של המכון ״ליחסים כלכליים בין־לאומיים״ ועוד.

המכנה המשותף של כל השיחות האלה הוא עניין רב לבניין ישראל ודרך־ארץ להישגינו. כמובן שיחס זה של כבוד לישראל לא ישנה את המדיניות של ברית־המועצות, אך אין שום ספק שלאווירת כבוד לישראל בחוגים אלה יש ערך לא מבוטל, ואני רואה כאחד התפקידים המעשיים העיקריים לפתח את היחסים האלה עד כמה שזה רק ניתן. ועל־כן, ניסינו להרבות בביקורים (ראה דו״ח נפרד בדואר הבא).

4) מוזרים היחסים עם הצמרת.

(א) כרושצ׳וב, דוחה כל ניסיון לשיחה על ענייני ישראל.

לא רק שלא קיבל אותי אלא גם במסיבות ובפגישות מקריות מונע כל שיחה רצינית אפילו חטופה ביותר.

(ב) בצורה זהה מתנהג מיקויאן. הוא איננו נותן להעביר את השיחה לבעיות המזרח התיכון ואם כבר מתפתחת שיחה מדינית הוא חוזר לבעיות ז׳נבה — דו־קיום שלום, מנסה לשתף בה גם אחרים ומתחמק מכל הבעת דעה על ישראל ועל יחסי ברית־המועצות אלינו.

(ג) וורושילוב, לעומת־זאת ידידותי, לבבי. הוא מתעניין מבליט את זאת וכנראה באופן כנה רוצה בשיפור היחסים. יש להניח שאף פעם לא היתה לו השפעה מדינית רצינית וכעת לאחר מחלתו הוא איבד עוד את המעט השפעה שהיתה לו קודם.[5] בתולדות המפלגה אשר נתפרסמו לפני חודש הוא איננו נמנה עם

4. בין שרי החוץ של מדינות המערב וברית־המועצות בעניין גרמניה.
5. בשולי פסקה זאת נרשם: ״הוא עובר בטל״.

מצדדי כרושצ׳וב אשר הפילו את קבוצת מלנקוב–מולוטוב–קגנוביץ׳ והוא לא הודח רק בגלל העובדה שמצב בריאותו בין כה וכה איננו מרשה לו כנראה פעילות מדינית רצינית.

(ד) ק י ר י צ י נ ק ו, אשר נחשב יותר ויותר ליורש־העצר של כרושצ׳וב מראה יחס יותר לבבי, מוכן לפתוח בשיחה, להתלוצץ, אך גם הוא מונע שיחה מדינית.

(ה) היוצא מן־הכלל הוא פ ו ר צ ב ה, היא ממש מפגינה את יחסה הידידותי בכל קבלה איפה שאנחנו נפגשים היא פותחת בשיחה, שואלת על ישראל, על הישגינו על התפתחות המדינה, שותה לידידות בינינו, מציגה לפני רוסים רבים. אינני מייחס ליחס זה חשיבות מדינית אלא אני חושב שמקורו בחישובים פרטיים. היא היתה זמן־מה במרכז הפרסומים בקשר עם ציטטות אנטי־יהודיות (ניתן ליהודים אותו מספר מקומות באוניברסיטאות כמו שיש להם מקומות עבודה במכרות) כעת היא רוצה להוכיח שאין כל הצדקה לייחס לה הרגשות אנטישמיות.

(ו) פ י ב ה, יושב־ראש הסובייט העליון הלאומי.[6] אם כי טרם הגענו לשיחה עקרונית על בעיית היהודים בברית־המועצות, אך שיחה כזאת מתבשלת לאט־לאט. על־כל־פנים יחסו חיובי אלינו והאיש היה מאוד מעוניין לבקר בארץ. אני חושב שאפשר יהיה לנצל את ביקורו של דוד הכהן בספטמבר כדי לברר אפשרויות של ביקור כזה.

(ז) ג א ו ר ג י ד ז ה, מזכיר הראשון של הסובייט העליון, גם אתו נוצרו קשרים כמעט אישיים וגם הוא היה מאוד רוצה להגיע לביקור ארצה. גם בקשר אתו אפשר יהיה לנצל את בואו של דוד הכהן.

ס י כ ו ם: עם כל הזיוים החיובים האלה קנה המידה האמיתי של המדיניות ברית־המועצות אלינו הוא היחס של כרושצ׳וב–מיקויאן והוא לא עבר עודנו את השלב של ה״ק י פ א ו ן ה מ ח י י ך ״.[7]

בברכה,

ד״ר א׳ הראל

6. בשולי פסקה זאת נרשם: ״Peive לא יושב ראש הסובייט העליון הלאומי אלא יו״ר האקדמיה למדעים הלטבית. אין לו כל ערך״.
7. למכתב זה הגיב י״ל גדעון כי בניגוד להתרשמותו של הראל יש מצב של קיפאון מוחלט ביחסים, קיפאון שנובע לא מציפייה להכרעה העומדת ליפול אלא מתוך החלטה ברורה לקיים את הקיפאון בכל החומרה והעקשנות. (מכתב להראל, 7 באוגוסט 1959, 130.23/3115/10.)

360

א׳ הראל אל מנהל מחלקת מזרח אירופה
A. Harel to the Director of the East European Division

מקור: 130.23/3115/10

מוסקבה, כ׳ באלול תשי״ט
23 בספטמבר 1959

סודי

הנדון: יחסינו עם ברית־המועצות והפגישה עם פושקין

הנסיעה של כרושצ׳וב לארצות־הברית[1] יצרה כאן אווירה שבה הבליטו הרוסים את רצונם לשיפור היחסים עם הארצות הלא־קומוניסטיות.

היתה מורגשת פעילות מרובה דיפלומטית וחברתית בשטחים רבים אשר לא היתה מוגבלת רק ליחסי ברית־המועצות–ארצות־הברית, אלא התבטאה גם ביחסי הסובייטים למדינות אחרות.

היה נדמה לי שיש לנסות ולנצל את תהליך זה ולהעמיד מחדש את בעיית יחסינו עם ברית־המועצות לדיון בדרג הגבוה ביותר.

לאחר שהתברר שכרושצ׳וב לא יתפנה לפני נסיעתו לשיחה אתי ולאחר שגם גרומיקו השתמט בתירוצים נימוסיים אך ברורים מלהיפגש אתי לפני שעזב את ברית־המועצות — הייתי נאלץ להסתפק בשיחה עם סגנו של גרומיקו, פושקין.

פושקין — הוא איש כבן 50 — דיפלומט מקצועי אשר עובד במשרד החוץ הסובייטי החל משנת 1935. הוא שירת בשגרירות הסובייטית בגרמניה של היטלר, בשבדיה (1940–1942), בסין (1942–1944), בהונגריה (בתור שגריר — 1945) ובגרמניה המזרחית (כשגריר 1954–1958). ב־1958 נבחר בתור חבר ועדת־הביקורת של הוועדה המרכזת של המפלגה הקומוניסטית הרוסית — וב־1959 מונה סגן של שר החוץ.

הוא איש נוח — אשר מנסה ללבוש גם תשובה חריפה ושלילית בצורה נימוסית ואדיבה. בסגל הדיפלומטי מייחסים לו השפעה לא מבוטלת בענייני משרד החוץ.

לפני הפגישה נמסר לי שפושקין בזמן היעדרו של גרומיקו מטפל בענייני ישראל ועל־כן, החלטתי להעלות לפניו את כל הבעיות העקרוניות וגם את בעיית מנהיים, וייס, קאופמן ואירה.[2] השיחה היתה אופיינית לאיש וגם למצב היחסים שבין ברית־המועצות לישראל. נגעתי ב־3 בעיות עקרוניות:

(א) תעלת סואץ

360

1. כרושצ׳וב ביקר בארצות־הברית בספטמבר 1959. הוא נפגש עם הנשיא אייזנהאואר והשתתף בעצרת הכללית של האו״ם. אייזנהאואר העלה בפניו את עניין יהודי ברית־המועצות, והלה השיב כי הם נהנים משוויון מוחלט. (ראה י׳ הרצוג אל משרד החוץ, NWT871, 30.9.1959, 130.09/2314/9.) כרושצ׳וב סירב לקבל משלחת יהודית.
2. כל אלה תושבים סובייטים חסרי נתינות, או מסורבי עלייה, שנאסרו או הוגלו, שהשגרירות טיפלה בעניינם.

(ב) יחסים מסחריים
(ג) יחסים תרבותיים

בכל אחת בין הבעיות באה לביטוי העובדה שמציאות יחסה של ברית־המועצות אלינו עומדת בניגוד ברור למדיניותה המוכרזת.

כנראה שפושקין לא היה מספיק בקי בפרטי המדיניות הסובייטית כלפינו והסתמך על העקרונות הכלליים של עמדת הסובייטים ועובדה זאת הביאה אותו לסבך וסתירות.

לגבי תעלת סואץ טען שיש לראות את הבעיה כחלק מבעיה כללית של יחסי ערב–ישראל ואת הבעיה הזאת יש לפתור במשא־ומתן בלתי אמצעי בין מדינות ערב וישראל. כאשר לחצתי עליו בדרישה שממשלתו תתמוך בנו להשגת משא־ומתן כזה, התבלבל ונסוג. אמנם נשאר הרושם שאולי כתוצאה מהרעת היחסים עם הערבים מעוניינים הסובייטים בהגברת הלחץ שלנו לשיחות שלום בלתי אמצעיות עם הערבים ושה־ lapsus linguae של פושקין היה כעין רמז בלתי מחייב בכיוון זה.

נדמה לי שיש להביא לשיקולה של שרת החוץ שהיא תבליט מחדש בנאומה הכללי לפני האו״ם את נכונותנו למשא־ומתן ישיר על שלום עם הערבים.

הייתי אפילו חושב שכדאי לשקול אם לא כדאי ליזום במועצת הביטחון החלטה המחייבת את הערבים למשא־ומתן ישיר אתנו על שלום. החלטה כזאת וסירוב הערבים לקבלה עלול להקשות בהרבה על הרוסים להטיל אחר־כך את הווטו בעניין סואץ. יהיה להם גם קשה ביותר למנוע החלטת מועצת הביטחון למשא־ומתן על שלום על־ידי וטו, מכיוון שזה יחליש את כל עמדתם במדיניות הגלובלית.

לגבי הבעיות של יחסינו המסחריים והתרבותיים היה פושקין במבוכה, היות והנאומים המרובים של כרושצ׳וב נגד הפלייה מדינית במסחר ובעד קשר מוגבר בשטח תרבותי בין מדינות קומוניסטיות ולא־קומוניסטיות עמד בסתירה גמורה ליחסה של ברית־המועצות אלינו.

אני חושב שצריכים בעיתונות בארץ ואולי אפילו בפרסומי ״בר״[3] להבליט את הסתירה הזאת ולתבוע מממשלת ברית־המועצות עקביות לגבי ישראל בבעיות אלה. אני חושב שהשבועות בין ביקורו של כרושצ׳וב בארצות־הברית לבואו של אייזנהאואר לברית־המועצות[4] הם הנוחים ביותר כדי להעלות את בעיות אלה לדיון פומבי.

לגבי שאלת מנהיים־וייס, קאופמן ואירה, נמלט פושקין מאחורי טענה שהוא איננו בקי בפרטים, אך יבדוק אותם וימסור לי תשובה. הייתי חריף מאוד וטענתי שגורלי תמיד לשוחח על הבעיה עם איש חדש אשר תמיד רוצה לבדוק את הבעיה בלי שאנחנו מקבלים תשובה מוסמכת זה שנים רבות. בעניין אירה, נמשך הטיפול כבר למעלה מ־10 שנים למרות כל הסבל לאם ולילדה.

בסופו נאלץ היה פושקין להודות שאפילו הפעם ייתכן ולא הוא אלא סמיונוב ייתן לי את התשובה, אך הבטיח שהפעם התשובה תהיה מוסמכת וסופית.

3. זרוע ממלכתית ישראלית שעסקה בגיוס דעת הקהל במערב למען העלייה ממזרח אירופה.
4. ביקור אייזנהאואר בברית־המועצות, שנועד לסתיו 1959, נדחה לאביב 1960, ובוטל לאחר תקרית הפלת מטוס הביון האמריקאי יו 2 בשמי ברית־המועצות במאי 1960.

ב ס י כ ו ם:

השיחה לא הביאה שום התקדמות ל א בעניינים פרקטיים ולא בגישה העקרונית של ברית־המועצות, אך היא הבליטה באופן חד־משמעותי את הסתירה העמוקה שבין עקרונות מדיניותה המוכרזת ועמדתה ביחס אלינו. היה נדמה שאפילו פושקין בעצמו הבין את זאת והיה נבוך.

כעת הוא הזמן המתאים לתת ביטוי פומבי לסתירה זאת. אמנם הביטוי הזה איננו צריך להיות מעליב תוך ייאוש על חוסר אפשרות לשיפור היחסים אלא בדיוק ההפך, הוא צריך להיות מבוסס על ההנחה שבתקופת מאמצי ברית־המועצות לדרוש מן העולם הלא־קומוניסטי –

(1) משא־ומתן ישיר ב כ ל השאלות העומדות במחלוקת (כולל משא־ומתן ישיר בין גרמניה המערבית לגרמניה המזרחית);

(2) ביטול הפלייה מדינית במסחר;

(3) והגברת הקשרים התרבותיים בין העולם הקומוניסטי והלא־קומוניסטי;

יהיה זה קשה מאוד לה למצוא הסבר מובן ופומבי ליחסה הנוכחי למדינת ישראל.

ומיטב איחולים ממשפחה למשפחה ושנה טובה לכל חברי מזא״ר.

שלך,

א׳ הראל

361

הערת־עורך
Editorial Note

בעיית הרכוש הרוסי בישראל

ממשלת ברית־המועצות דרשה מישראל במשך שנים להכיר בזכויותיה כבעלת נכסים שונים בישראל, מהם הרשומים על שמה, ומהם הרשומים בספרי האחוזה על־שם ״החברה האורתודוקסית הארץ־ישראלית״ והנסיך הגדול סרגיי. עמדת ממשלת ישראל היתה שאם יש לממשלת ברית־המועצות תביעות על נכסים אלה, פתוחים לפניה בתי־המשפט בישראל למימוש תביעותיה. ברית־המועצות לחצה על ישראל לסדר עניינים אלה בצינורות דיפלומטיים, ולא בדרך משפטית. ועדת שרים לענייני הרכוש הרוסי בישראל הציעה לממשלה בספטמבר 1956 להציע לשגרירות ברית־המועצות לפתוח במשא־ומתן בדבר הסדר סופי של כל הבעיות הכרוכות בנכסי הרוסים בארץ, ואם תשובת ברית־המועצות תהיה חיובית — למנות משלחת מורכבת מנציגי משרדי החוץ, המשפטים והאוצר, לשם ניהול משא־ומתן זה. החלטה זו באה לאפשר לממשלה להראות נכונות עקרונית למשא־ומתן, תוך שמירה על החזקת נכסים חיוניים בידיה, ומבלי לקשור מראש את הממשלה בעניין עמדתה הסופית (ראה שרת החוץ אל מזכיר הממשלה, 12 בספטמבר 1956, בתיק 130.02/4116/1).

362

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מקור: 93.39/449/7

ירושלים, י"ד בתשרי תש"ך
16 באוקטובר 1959

סודי

הנדון: הרכוש הרוסי בישראל[1]

רצוף־בזה העתק התזכורת שהוגשה על־ידי בודרוב למנכ"ל בפגישתם ב־6.10.[2]

כפי שידוע לכם, מבחינת מצבו החוקי אפשר לחלק את הרכוש הרוסי בישראל לשני חלקים:

א) רכוש שהוכרה הבעלות הסובייטית עליו.

ב) רכוש שהבעלות בספק או בתהליך בירור משפטי.

החלטנו לעת־עתה להסדיר את יחסי השכירות ותשלום שכר הדירה של אותו הרכוש שהבעלות עליו אינה מוטלת בספק.

בברכה,

י"ל גדעון

נספח
APPENDIX

משרד החוץ מביע הוקרתו לשגרירות ברית־המועצות ובתשובה לתזכיר מיום 6.10 שהוד מעלת שגריר ברית־המועצות הגיש למנהל הכללי של משרד החוץ אגב שיחה בעל־פה, מתכבד להעיר את ההערות דלהלן:

1. התזכיר הנ"ל מדבר על שתי נוטות של שגרירות ברית־המועצות בקשר לבעיות הרכוש הרוסי בישראל שנשארו, לפי התזכיר, ללא תשובה — אחת מיום 24.12.[19]54, ואחת מיום 15.3.[19]55.[3] יש לשער שנפלה כאן טעות טכנית. שכן כפי שמתברר מעיון בתיקי משרד החוץ, לא הגישה שגרירות ברית־המועצות שום נוטה מיום 15.3.[19]55, אלא הנוטה של 15.3.[19]55 היא נוטה של משרד החוץ אל שגרירות ברית־המועצות בתשובה לנוטה של 24.12.[19]54 של שגרירות ברית־המועצות. משרד החוץ היה מודה לשגרירות ברית־המועצות על אישור העובדה הנ"ל.

362

1. ראה הערת־עורך לעיל.
2. התעודה, בלשון הרוסית, בתיק, אך לא הודפסה כאן. תשובת ישראל — ראה בנספח לתעודה שלפנינו.
3. תעודות אלה לא נמצאו.

2. התזכיר הנ"ל איננו מזכיר כלל את חליפת הנוטות שהתנהלה באותו עניין בשנת 1956 ושמהווה אפוא שלב יותר חדש של המגעים בעניין זה מחליפת הנוטות של 1954 ו־1955. משרד החוץ מתכבד אפוא להפנות את תשומת־לבה של שגרירות ברית־המועצות אל הנוטה מיום 24.9.[19]56[4] של משרד החוץ ואל תשובת שגרירות ברית־המועצות בנוטה מיום 30.10.[19]56.[5]

3. בנוטה מיום 24.9.[19]56 הציע משרד החוץ כי על כל בעיית הרכוש הרוסי בישראל, שהיא בעיה מסובכת ורבת צדדים מבחינה משפטית, יתנהל משא־ומתן בין נציגים שיתמנו במיוחד לשם כך. בנוטה שלה מיום 30.10.[19]56 הודיעה שגרירות ברית־המועצות על הסכמתה של ממשלת ברית־המועצות להצעה זו. נכונותה של ממשלת ישראל לפתוח במשא־ומתן כנ"ל עומדת בעינה.

משרד החוץ מנצל הזדמנות זו כדי להביע מחדש לשגרירות ברית־המועצות בישראל את רגשי הוקרתו.

ירושלים, כ"ח בתשרי תש"ך
30 באוקטובר 1959

363

ישיבה במשרד החוץ (בירושלים, ב־16 בנובמבר 1959)
Meeting at the Ministry of Foreign Affairs (Jerusalem, 16 November 1959)

פרוטוקול: 130.23/3115/10

ס ו ד י ב י ו ת ר

הנושא: מ ד י נ י ו ת ב ר י ת ־ ה מ ו ע צ ו ת כ ל פ י נ ו

נוכחים: י' צור, ש' אביגור, י' אבידר, כ' כץ, ח' יחיל, ש' בנצור, י' שמעוני, ב' אליאב, מ' גזית, א' קדרון, י' גדעון, א' גפן.

צ ו ר: מטרת ההתייעצות הזאת היא בדיקת יחסה ומדיניותה של ברית־המועצות כלפי היהודים וכלפי ישראל. אנו יוצאים מתוך ההנחה, כי אין בברית־המועצות קווי מדיניות מקריים הנקבעים על־ידי סנטימנטים. ההסבר שאלמוני אנטישמי או שפלמוני פרו־ערבי אינו תופס כאשר מדובר על ממשלת ברית־המועצות. והנה בזמן האחרון אנו עדים לאנטישמיות רשמית, לרדיפת היהודים באשר הם יהודים, למלחמה בדת היהודית, להלכי רוח עוינים בציבור וברחוב. לאור הידיעות על

4. לא נמצאה, אך תוכנה מפורט בסעיף 3 להלן.
5. תרגום האיגרת בתיק 93.39/449/7.

אנטישמיות זו, המגיעות אלינו מכל הצדדים, איננו יכולים לבלי לבוא למסקנה שהשלטונות רוצים בהסתה זו. והשאלה העומדת לפנינו היא מדוע? מדוע לא נוח להם יותר שלא יקרו דברים כאלה, בייחוד לנוכח הלחץ הגובר עליהם בארצות־הברית ובמערב בכלל? האם לא היה יותר רצוי להם לדכא את גילויי שנאת היהודים כדי שיוכלו להוכיח, לפחות כלפי חוץ, שאין אצלם כלל בעיית היהודים?

יחד עם הלך הרוח האנטי־יהודי אנו ערים להסתה נגד ישראל: בישראל הכול רע, ישראל אשמה בכול. ישראל מותקפת בגלל תמיכתה באימפריאליזם על תמיכתה בצרפת בעניין אלג׳יריה, ובו בזמן מביע מוריס תורז תמיכה בתכנית דה גול. מוסקבה עושה מאמצים להתקרבות לוואשינגטון, אך מאשימה את ישראל כסוכנת של ארצות־הברית. שום ג׳סטה מצדנו אינה עוזרת ולא תעזור. אך במקביל לזה נעשים פה ושם ניסיונות מצד שגרירים סובייטים לפתוח פתח לשיפור היחס עם ישראל ולהוכיח את רצונה של מוסקבה לשמור על ישראל ולהתקרב אליה.

גם ליחס זה אין הסבר הגיוני. חידוד היחסים עם ישראל אינו עולה בד בבד עם מדיניות ברית־המועצות בשטחים אחרים. אנו עדים לכך שלקראת ועידת הפסגה חותרים הסובייטים לקראת התקרבות לפאריס, ללונדון ואף לוואשינגטון, מדוע דווקא בעניין ישראל צריכה להיות פגימה בקו הכללי הזה של ברית־המועצות?

ברור שלא המשטר הפנימי שלנו ולא מדיניות החוץ שלנו הם הגורמים לכך. אין גם ודאות אם היחס לערבים וחשיבות הערבים הם הגורם הקובע בעניין זה. נוכח התחמקותו של נאסר מהם יכול היה חיוך לישראל לשמש נשק יעיל נגדו בידם. ברור שהיחס ליהודים והיחס לישראל קשורים זה לזה אולם קשה לי למצוא את ההסבר לעקשנות הסובייטית בעמדתם האנטי־יהודית והאנטי־ישראלית.

ש מ ע ו נ י: אילו ידענו מה מסתתר מאחורי המדיניות הסובייטית היינו יכולים לשנות משהו במסקנותינו, אולם מאחר ואנו לא יודעים אין לנו מה לשנות כדי להשיג על־ידי השינוי שיפור כלשהו. מצב חוסר הוודאות משותף לכולנו. ברור שיש קשר בין היחס לישראל והיהודים. השיקול הערבי עדיין קובע. הוא הגורם המכריע. מלכתחילה יש אצל הרוסים רגש אנטי־ישראלי, אנטי־ציוני מושרש, הם זזו מיסוד זה ב־1948 כי בתמיכה חולפת בנו ראו אמצעי להוציא את הבריטים מנקודה חשובה במזרח התיכון. אנו כבר מילאנו את הפונקציה בשבילם. הגורם הישראלי נהפך כיום לגורם משני. אנו גורם מפריע בשבילם.

בתמיכתם בערבים הם הגיעו להתבצרות עצומה במזרח התיכון. הופעה אנטי־ישראלית היא מכשיר עזר נוח ופשוט, ובמיוחד שבצד הישראלי אינו עומד שום אינטרס חיוני שלהם.

המאבק הבין־גושי אינו על צרפת, בריטניה או איטליה. המאבק הוא בין ואשינגטון ומוסקבה על גורלן של הארצות שטרם נקבעה דמותן (דרום מזרח אסיה, מדינות ערב, אפריקה, דרום אפריקה). מדוע יחריבו שמץ של הצלחה בעניין זה למען ישראל? אין לנו מה לעשות כדי לשנותם. עצם קיומנו מפריע להם, ניצחון מק״י בבחירות היה מפריע להם מאוד.

הנקודה היהודית מוסיפה משקל באותו כיוון. השאלה היא: מדיניותה של מוסקבה לגבי היהודים היא מדיניות של זדון או של חוסר מוצא? דעת הרוב היא שאין זו מדיניות זדונית להשמיד את המיעוט היהודי. מדיניותם היא תוצאת של חומר מציאת פתרון לבעיה המעיקה גם עליהם. קיימות לפניהם 5 אפשרויות

לפתרון הבעיה היהודית: הגירה לישראל, התבוללות מוחלטת, ריכוז בבירוביג'אן, אוטונומיה תרבותית בלי ריכוז טריטוריאלי והשמדה מסיבית. הם לא מוצאים מוצא בין חמש אפשרויות אלה ומתלבטים בין שתיים: התבוללות מוחלטת ואוטונומיה תרבותית בלי ריכוז טריטוריאלי. מכאן הניסיון שלהם למנוע קשר היהודים עם ישראל וחוץ־לארץ בכלל. ופה זה מתקשר עם עמדתם האנטי־ישראלית הנחוצה להם כדי להפחיד בפנים והמשרתת אותם בה כלפי הערבים. אין לקוות לשום תוצאות מוויתורים מצדנו.

אבידר: בקשר ליחסים עם ישראל, אני מקבל מה שאמר שמעוני. אשר לקשר בין היחס למיעוט היהודי והיחס לישראל יש בזה לא רק זיקה אלא השפעה הדדית ניכרת. לולא היתה קיימת בעיית המיעוט היהודי לא היינו זוכים לכל־כך הרבה מאמרי השמצה על ישראל. היחסים עם הערבים הם גורם חשוב, אך [ה]מדיניות הערבית בלבד לא היתה מחייבת את הרבה המאמרים נגדנו. השמצת־יתר של ישראל דרושה לטיפול במיעוט היהודי.

המעמד שישראל מתחילה לרכוש לה באסיה ובאפריקה אינו לפי רוחה של מוסקבה וזה אף מרגיז אותה. נוח יותר לרוסים כאשר בהתמודדות על אסיה ואפריקה קיימים שני הקצוות, מערב ומזרח בלבד. ישראל מפריעה להם בזה שמופיעה כגורם בארצות אלו. מעמדנו ההולך וגובר מפריע להם, מתוך חשבונות רחוקים.

לגבי כל מדינה ערבית קיימים סיכויים לחדירה סובייטית, אך לגבי מדינת ישראל אין ברית־המועצות רואה כל סיכוי של מעבר למחנה המזרחי.

מתחת לסף ההכרה קיימת גם שנאת ישראל המהווה גורם מסייע אם לא קובע, למדיניות עוינת כלפינו. מושרש ביותר אצלם הקו האידיאולוגי נגד הציונות. אם יש ביניהם כאלה כמו למשל, וורושילוב, שמוכנים להשלים עם ישראל, הרי גם אלה מתחלחלים נוכח שמיעת המלה ציונות. בגלל חוסר מוצא לגבי פתרון הבעיה היהודית הם משתדלים לנתקם מהכמיהה ההולכת וגוברת לישראל.

הרוסים אינם יכולים להחיש את תהליך ההתבוללות על־ידי הקניית זכויות שוויון מלאות למיעוט היהודי כפי שעושים לגבי האוזבקים ואחרים מפני שאין הם מאמינים למיעוט היהודי כפי שמאמינים למיעוטים האחרים. כל מיעוט אחר קשור כולו בברית־המועצות, המיעוט היהודי — לא. הם רוצים לכפות על המיעוט היהודי שישלים עם המצב של אפליה. עם מצב של דרגה נחותה לגבי המיעוטים האחרים.

ההתפרעויות אינן לרצון הממשלה, אולם גם בברית־המועצות ישנם הרבה מרחקים בין הקו ובין הביצוע. כותבים גם מאמרי השמצה על אחרים אבל כאשר מגיעים לכתיבה על היהודים מופיעה גם האנטישמיות המושרשת ומתקבל צבע יותר מודגש. לא הכול מוכתב בדיוק. אך כשהמבצעים מבצעים בצורה חריפה יותר לא כדאי לשלטונות לצאת פומבית נגד זה. אין לייחס כל חשיבות לגינוני החן של וינוגרדוב[1] או של שגרירים אחרים. זה מכוון רק לבלבל את האויב. שום ויתור מצדנו לא ישנה דבר.

363

1. ראה מס' 358 והערה 3 שם.

י ח י ל: מזדהה הרבה עם הניסוח של שמעוני. ישראל עומדת בדרך לשאיפות ברית־המועצות וזה שוקל יותר מהמיעוט היהודי. הבעיה של המיעוט היהודי מחריפה יותר את עמדתה של ברית־המועצות כלפינו. אין לסובייטים כל תקווה בישראל. יש להם כל התקווה להיבנות באזור שהוא חיוני להם ושיש להם סיכויים בו אם ינקטו עמדה אנטי־ישראלית. את הפונקציה שלנו מילאנו ב־1948 ומאז אנו מהווים גורם שלילי. גם אם נניח שברית־המועצות מעוניינת בכנות ליישוב סכסוכיה עם המערב, גם אז צריכה להיות מעוניינת לשמור לעצמה אזור השפעה עד כמה שאפשר יותר גדול. להם סיכויים להשיג גרורות רק בארצות ערב ודרום אסיה. למעשה יש לסובייטים רק פתרון אחד: מאחר ולא מצליחים לבולל את היהודים לכן הכרח להתפטר מהם — או על־ידי הוצאתם או על־ידי השמדתם.

אילו נהפכה המלחמה הקרה למלחמה חמה, היתה קיימת סכנה של מדיניות השמדה. כשאין מלחמה חמה, זה בלתי אפשרי ומוכרחים לחפש פתרון אחר. אבטונומיה יהודית זה לא פתרון. ואין זו בעיה של חמישים אלף נפש בלבד. זו בעיה של מיעוט גדול שהוא גם המיעוט היחיד בברית־המועצות שהרוב שלו נמצא מחוץ לתחום ברית־המועצות. הם מנסים על־ידי הפחדה ודיכוי לפורר את התנגדות היהודים ולהניע אותם להתבוללות. לכן עלינו להמשיך בדרך בה נקטנו וביתר עקיבות עם כל הסיכון הכרוך ליהודי ברית־המועצות. עלינו להוסיף ולנצל את ה־nuisance value שלנו.

א ל י א ב: האינטנסיפיקציה של הארסיות גם כלפי היהודים וגם כלפי ישראל, נובעת מעובדה כמעט טכנית: לפני כשנה וחצי התחילה לפעול בברית־המועצות מחלקה מיוחדת הקובעת את הסגנון כלפי היהודים. הטיפול בבעיותינו השתכלל. והנה, למשל, המניין שהיה נסבל עד כה הפך עתה לארגון בלתי־לגאלי ששוברים אותו כמו גפרורים. (אבידר מעיר כי שני הגורמים שהביאו להקמת המחלקה המיוחדת עיר הפסטיבל[2] והרפטריארציה).[3] מדוע העקשנות האי־רציונאלית נגדנו? יש ייחוד רציונלי של ישראל ושל המיעוט התמונה מאוד שחורה. אבל הרוסים מאוד רגישים ל־nuisance value שלנו. הצרה היא שהם מצליחים לעמוד בפני זה בג׳סטות ריקות (כגון הוצאת שני הספרים באידיש וכו׳).[4] הקונצרטים גם הם תחליף למניין אבל זה בתגובה לגירוי, כדי להתגונן במערב. יש תשובה לגירוי, ועובדה זו אינה בלתי־מעודדת. יכול להיווצר מצב בין־לאומי שבו ה־nuisance value שלנו

2. רומז ככל הנראה לפסטיבל הבין־לאומי השישי של נוער וסטודנטים שהתקיים במוסקבה בסוף יולי–תחילת אוגוסט 1957 בחסותה של הפדרציה העולמית של נוער דמוקרטי. בפסטיבל השתתפו צעירים רבים מישראל שניצלו את האווירה החופשית יחסית ששררה במוסקבה בעת הפסטיבל לקיים קשרים עם יהודים, שהיו מלווים בגילויים של התעוררות לאומית וציונית. (ראה Y. Ro'i, *The Struggle for Jewish Emigration 1948-1967*, pp. 261-268.)

3. הכוונה לרפטריאציה של אזרחים פולניים, רבים מהם יהודים, לפולין, בשנים 1956–1959.

4. ב־1959 יצאו לאור ביידיש ארבעה ספרים, ובכללם הדפסות חדשות של שלום עליכם ומנדלי מוכר ספרים. היה זה הפרסום הראשון ביידיש מאז 1948, ראה Ro'i, לעיל הערה 2, עמ׳ 277.

יהיה יותר חשוב ואז נוכל לזכות יותר. כשכרושצ׳וב חושב מה יהיה סוף־סוף עם היהודים, הוא קודם־כל מניח שהזמן יעשה את שלו. הוא ייתן אולי לחלק מהיהודים לצאת אבל בעיקר הוא חושב: אנו נמנע מהם לחיות כיהודים ולצוף כמו שמן מעל החברה. הוא רוצה שהיהודים יתמוטטו בחברה הרוסית למטה, שישלימו עם מצב של דרגה נחותה.

א ב י ג ו ר: עלינו להשתחרר מכל אשליות שהתורה התיאורטית או הקביעה התיאורטית ממלאות איזה מהן תפקיד בברית־המועצות בקשר ליחס לעם היהודי. הסובייטים מומחים להתאים כל תיאוריה לצורכי יום־יום. וכל האמצעים כשרים בידיהם להשגת המטרות הפרקטיות.

עיקרי דבריו של שמעוני קיימים ועומדים. הרוסים רואים בנו גורם מפריע לשאיפתם להשתלט על חלק זה של העולם. גורם הנפט עוד לא ירד מהפרק. הם סבורים שעל־ידי רכישת הערבים הם ישיגו את מבוקשם: השתלטות על חלק זה של העולם במסגרת תכנית כללית של השתלטות. אנו מפריעים להם ולכן אנו ריאקציונרים. גורם להגברת והחרפת ההתקפות נגדנו מהווה התגברות התסיסה הלאומית בקרב היהודים. אין להשוות את התסיסה בימי סטאלין לתסיסה בימים אלה. וככל שהתסיסה גוברת, התגובה תוקפנית יותר.

אולם לא תמיד אולי מלווה אותנו הרגשת החומרה של מה שאנו עושים. אסור ששיקול זה של החומרה לא יהיה נגד עינינו. מה בכל־זאת תקוותנו? בסופו של דבר הפתרון יהיה מדיני. אנו צריכים לעשות מה שאנו עושים כי אין לנו ברירה. במשטר הסובייטי מתהווים שינויים, [זעירים] אולי. אבל אסור לנו לא לראות שינויים אלה. ולא הרי הקומוניזם בפולין כמו הקומוניזם ברוסיה. והקומוניזם ברוסיה אף הוא לא כמו הקומוניזם שהיה ב־1949. ואם השינויים יתמידו — והם תוצאה של תהליכים חברתיים — אזי אין זה מן הנמנע שכתוצאה משינויים נוספים נגיע למצב, שבמשטר שייווצר אז לא נהיה אותו המכשול כפי שאנו נראים כיום. ואז אם יהיה קיים מיעוט יהודי עם תודעה לאומית, אזי יגיעו להכרה שאין להם דבר אחר טוב מאשר להכיר במיעוט זה. כיום הם מאמינים שעל־ידי דיכוי והשפלה יביאום לידי טמיעה. אם יהיה שינוי מהפכני, קיימת הסכנה של שפיכת דם יהודי.

עלינו לעשות בכוחות מוגברים מה שעושים עד כה. אין הבעיה יכולה להיות עניין להידברות בין־גושית. כל הידברות עתה עלולה להיות לרעתנו. היתה לי שיחה עם טבנקין שחזר מרוסיה. טבנקין הלוחם האקטיביסט, בעניין רוסיה הוא פסיביסט מוחלט. לדעתו, אין לעשות דבר, אין להרגיז חלילה. התהליך ההיסטורי מוליך לפתרון הציוני.

אין אנו יודעים באיזה מידה הטמיעה אוכלת בכל פה. וכפי שאמר לי אדם שבא משם, הולך הדור הזקן וכלה, והדור הצעיר מתבולל. התפקיד העליון שלנו הוא להגביר התסיסה הלאומית. להגביר את אי־הנוחות של הסובייטים, גם אם הדבר כרוך בסכנות איומות.

ג ד ע ו ן: יש להגביר את התסיסה בפנים ברוסיה אבל יש גם להגביר את ההכרה והנכונות של הציבור היהודי גם מעבר הזה של המסך.

א ב י ג ו ר: אילו יכולנו לתאר לעצמנו שיש 2 גושים דמוקרטיים אז הסיכוי שלנו למוצא ציוני היה גדול ולכן עלינו לעקוב מקרוב אחרי השינויים המתהווים. עומדת להתכנס ועידת פסגה בה עלולה לעלות בעיית המזרח התיכון.

קדרון: שואל מה בדבר הצעותיו והכרזותיו של ד"ר נחום גולדמן.[5]

יחיל: קיימת בעיה לא רק של ברית־המועצות, אלא קיימת גם בעיה של המיעוט היהודי בארצות הגרורות.

אליאב: אין תקווה לשנות את הסגנון של גולדמן בייחוד שלא התייאש משיחה עם כרושצ׳וב.

כץ: סבור שקיימת גישה אחידה מצד כל המשתתפים בהתייעצות לגבי המדיניות הסובייטית. מציע שתהיינה החלפות דעות מסוג זה לעתים קרובות יותר. בעתיד יש לכלול את בעיית יחס הגרורות למיעוט היהודי ולישראל.

גפן: בקשר להערה של אביגור בעניין ועידת הפסגה, יש אולי מקום לבדוק מה צריכה להיות עמדתנו לגבי העלאת בעיות המזרח התיכון בוועידה זו, אם עלינו לפעול בעניין זה ובאיזה כיוון. הנושא הזה כבר עלה לדיון במשרד בהזדמנויות קודמות לקראת מפגשים בין־לאומיים. לפי העיתונות העלה דה גול פומבית הצעה לדון גם בבעיות המזרח התיכון בוועידה זו ונדמה שאף הזכיר את עניין הסטטוס־קוו באזור.

סבור שעלינו להסתפק בפגישות אלה בניתוח המצב בלבד.

צור: הדעות שהושמעו בפגישה זו ישמשו יסוד ובסיס לדרכי הפעולה להבא. לא היו חילוקי־דעות לגבי עצם הניתוח, אך היו אולי גישות קצת שונות לגבי הסיבות שהביאו למצב הקיים. יצירת מכשיר מיוחד, כמו מחלקה מיוחדת לענייני היהודים, יכולה לתרץ אבל אינה יכולה להסביר למה חלה ההחמרה. למה לא היתה החמרה ב־1956 אחרי סואץ?

בנצור: מעולם לא היו הסובייטים כל־כך עסוקים בבעיות פנימיות כמו ב־1956.

צור: ברור לי כי מבחינה טקטית, מלחמת תעמולה נגד ישראל היא מכשיר מצוין למדיניות סובייטית למזרח התיכון. בין אם מדינות ערב חשובות להם או לא. ואין, אפוא, חילוקי־דעות לגבי הסיכום. אך אני חייב להזהיר בפני מסקנות קיצוניות. נכון שאנו נשק מצוין בידי הרוסים, אך ספק אם ישראל היא גורם מפריע במזרח התיכון. מסקנה קיצונית כזאת עלולה להביא אותנו לרעיון שרוסיה מעוניינת לשבור אותנו פיזית, ואין זה נכון לדעתי, שלולא הסכסוך הישראלי־ערבי לא היתה רוסיה חודרת למזרח התיכון. הסכסוך הזה, ליבויו והחייאתו הם מכשיר שאפשר להיאחז בו לחדירה בעיראק או במצרים. עם־זאת, כל המעשים הנוראים בהם איימו עלינו לא נתאמתו ובהם דווקא רבים שיכלו להנחית לנו מכה ניצחת. ולמשל כך, לא עשתה רוסיה דבר לתמיכה של ממש בהצעת החזרה לגבולות 1947, למרות נבואותיו של אולסופ.[6] לפי הבנתי, מדיניותה של רוסיה היא של הסתייגות, הסתה וליבוי יצרים עד לתחום מסוים. בין כה ובין כה אנו מטרה להסתה והעובדה

5. גולדמן הכריז בפאריס באוקטובר 1959 כי הארגונים היהודיים העולמיים אינם מתכוונים לבקש ריאיון עם כרושצ׳וב בעת ביקורו הקרוב בצרפת. עוד אמר כי הקונגרס היהודי העולמי אינו מעוניין להפוך את הבעיה היהודית בברית־המועצות לגורם במלחמה הקרה. הוא הוסיף כי אנטישמיות איננה קיימת בברית־המועצות אולם מונעים מן היהודים זכויות תרבותיות ודתיות, למרות השוויון לכאורה בפני החוק. (ראה "דבר", 29.10.1959.)

6. ראה מס׳ 338, הערה 3.

שברית־המועצות נקטה עמדה ברורה נגדנו מחלישה אותנו שתוך שהיא נוטלת מאתנו קלף מיקוח שיש בידי אויבינו.

עניין גולדמן חמור, וטעון בירור. לנו יש אינטרס חיוני שהחוטים של הפעולה הנעשית בעולם יובילו עד כמה שאפשר פחות אלינו ועד כמה שאפשר יותר ליהדות העולם. לשם־כך, אנו זקוקים לכתובת יהודית מוסמכת שהיתה מהווה כוח הטרדה חשוב. הצרה היא שאין לנו על מי לסמוך, אם משום שהמוסדות היהודיים שמנסים לפעול דרכם אין להם משקל או מחשבה פוליטית (בני ברית, הוועד היהודי האמריקני וכד׳) או משום שיש ניגוד בין מדיניותנו ובין התפיסה שלהם. ואם נוסיף לכך את יצר הפרסומת נגיע למסקנה שהמצב לא טוב. אנחנו חייבים לתת את דעתנו על זה אבל גם לזה אין פתרון כרגע.

א ב י ג ו ר: אשר לעניין גולדמן, הרי גולדמן הוא עובדה גדולה בעולם היהודי. זהו הפעמון הכי גדול שישנו בעולם היהודי. במצב [ה]עניינים הנוכחי, הניצול התכליתי של גולדמן הוא אחד האמצעים החשובים שלנו. יש הד גדול ביותר לדבריו. לאחר הכול היתרון שבפעולה המשותפת אתו עולה על הנזקים של פליטות הפה שלו מפעם לפעם. אנו לא שולטים לגמרי עליו, אבל לעתים קרובות מונעים תקלות. כך שהמאזן הוא, שהיתרונות שקולים כנגד הנזקים.

364

ישיבה במשרד החוץ (בירושלים, 1 בדצמבר 1959)
Meeting at the Ministry of Foreign Affairs (Jerusalem, 1 December 1959)

פרוטוקול: 130.23/3115/10

ס ו ד י ב י ו ת ר

נכחו: שרת החוץ, ש׳ אביגור, א׳ הראל, ח׳ יחיל, י׳ שמעוני, ב׳ אליאב, ש׳ דן, י׳ גדעון.

ר ו מ נ י ה

השאלה שנדונה היתה באיזו מידה עלינו לתת פרסום להקלות האחרונות. (מאחר שיצאו בינתיים הוראות במברקים לא אחזור כאן על הסיכום.)[1]

364

1. המדובר בהחלטת ממשלת רומניה מראשית נובמבר לחדש את העלייה במסגרת איחוד משפחות — ראה פרק יח.

הראל: בכוונתו להתרכז בהגדרת תפקיד השגרירות. נראה לו שיש לצפות להחמרה נוספת ביחסים וכן כי נהיה עדים לניסיון מוגבר של שלטונות ברית־המועצות ללחוץ על יהודי ברית־המועצות. אף־על־פי כן, אולי מתוך סתירה לנ״ל הרי הוא מצפה לנורמליזציה צנועה הדרגתית ביחסים. נימוקיו: החמרת הלחץ על השגרירות היא הכרחית, שכן ברור לשלטונות כי אנו פועלים בשטח היהודי וכי בחוץ־לארץ מרבית החומר המתפרסם הוא ביזמתנו וממקורותינו. לדעתו חשוב להם הלחץ על השגרירות כחלק מהלחץ על יהודי ברית־המועצות, שהרי עובדת הלחץ נפוצה אחר־כך לרחוב היהודי (למשל, התקרית בבית־הכנסת כשהורמה יד על עובדי השגרירות). קיימת מבוכה לגבי יחסיהם עם המזרח התיכון אך הם מאמינים ביציבותו של קאסם. אין הם מעוניינים בשלטון קומוניסטי בעיראק, גם אילו היה דבר זה מעשי. מדיניותם מכוונת להיווצרות יחידות מדיניות נפרדות. במשחק זה של יחסים בין המדינות הערביות יש מקום גם לישראל כבלם בין נאסר וקאסם. במדיניותם העולמית אין הדבר נוח להם כי קיימת הנקודה של אפליה כלפי ישראל, שכן היא מהווה סתירה בין המדיניות המוכרזת והיחסים האמיתיים.

מסקנותיו: (א) ההחמרה לגבי השגרירות והיהודים מוכיחה שהעניין היהודי מכאיב, ומשום־כך עלינו להוסיף לראות בפעולתנו לעידוד היהודים תפקיד עיקרי שההגבלה היחידה לגביו היא הסכנה של סגירת השגרירות. דהיינו, עלינו לפעול עד לסף סכנה זו. (ב) היות ופעולתנו נשענת על דעת־הקהל העולמית, צריך לנסות גם דרכים חדשות שעד כה טרם נוסו. עלינו להבליט למשל את האפליה שנוהגת ברית־המועצות כלפי ישראל במסחר ועלינו לעשות זאת גם שעה שברית־המועצות מנהלת משא־ומתן מסחרי עם גורמים אחרים. כמובן לפעולה שקטה. הריהו מציע שלושה סעיפי פעולה:

(1) לראות כתפקיד מרכזי את הגברת התסיסה בקרב היהודים.

(2) לשמור על ערנות דעת־הקהל לגבי בעיות אלו יחד עם הבלטת הסתירה בין המדיניות המוצהרת הרוסית והאפליה לגבי ישראל.

(3) להפגין את רצוננו לשיפור יחסים, למשל, בהצבעות באו״ם מבלי שדבר זה יפגע בידידות עם מדינות אחרות או באינטרסים ביטחוניים.

לדעתו, פעולה בהתאם לשלושת סעיפים אלה היא פתח לשיפור המצב. כמובן, בגבור הלחץ של השלטונות על היהודים (ועל השגרירות) תיפוץ הכניעה הלאומית והאישית של קבוצות רבות בקרב היהודים, אך היא תגדיל לעת־עתה את מספר הגילויים של לאומיות יהודית כפי שאנו עדים להם מדי יום ביומו. לאורך ימים אין להניח שעל־ידי לחץ אפילו מוגבר יעלה בידי השלטונות להביא לטמיעת יהדות ברית־המועצות. להפך — יש הרושם שהוא יגביר את התסיסה ויגדיל את מספר המתקוממים נגד הלחץ וכך שוב תעמוד הבעיה היהודית בפני השלטון בכל חריפותה. השאלה איננה אם תוכל ברית־המועצות להוסיף לחיות ללא פתרון בעיה זו עוד עשרות שנים. אלא היא — לשם מה לה להניח לשאלה ללא פתרון. על־כן, מאמין הראל שהשלטונות ירצו לפתור שאלה זו ויעשו זאת בדרך משולבת מלאת סתירות — לחץ על היהודים, על השגרירות ויחד עם זה פתיחת השערים. עלינו להתכונן אפוא לא לקו ברור אחיד, אלא לקו מסובך ומעוקל.

ב׳ אליאב: לדעתו, כל מה שקובע הוא הרצון לבוא לידי הסדר עם ארצות־

הברית. והנה אנו הפעלנו לחץ בארצות־הברית אלא שעדיין לא רואים את תוצאות הלחץ. (על כרושצ׳וב,[2] מיקויאן[3] וקוזלוב[4]). הרמן הציג שאלה נכבדה במכתבו:[5] ההפשרה בקיפאון לא השפיעה על ריכוך עמדת ברית־המועצות בענייננו. מהי המסקנה? לדעתו, המניעים אצל הסובייטים הרבה יותר עמוקים. על־כן יש לצפות לשינויים אם יחולו תמורות מהותיות או אם יבוא השינוי מוחלט ביחסים הבין־גושיים בענייני המזרח התיכון, ושאלת ישראל תחדל להוות יסוד מגרה. עצם העובדה כי שאלת ישראל מהווה יסוד מוסרי בדעת־הקהל ביחסים הבין־גושיים איננה מספיקה. צריך אמנם לציין כי התגובה הרוסית עד כה היתה לא רק שלילית אלא התבטאה גם בג׳סטות פעוטות ערך חיוביות (פרסום ספר באידיש) וכן במאמץ תעמולתי הסברתי נגדי. אין לצפות לשינויים מהירים וצריך להתרגל למחשבה כי אנו עוסקים בעניין בעל ממד היסטורי, בתהליך חינוכי, בדעת־קהל יהודית ולא־יהודית, במאמץ לחינוך לסולידריות ועלינו להיות דרוכים לקראת התוצאות אך מבלי לצפות להן בהקדם.

ש׳ אביגור: עלינו להדגיש את נקודות המחלוקת בעניין הפרוגנוזה. העניין מאוד בלתי־ברור וחייבים לראות את הדברים בכל אכזריותם. אין דבר יותר מסוכן מאשליה ומוטב להגזים לצד החמור במקום להפך. אין הוא רואה במדיניות ברית־המועצות כלפי המזרח התיכון כל סדק. נכון כי קודם היתה אוריינטציה על נאסר ועתה קצת פחות, אך היא מוסיפה להיות על הערבים וכל זה על־מנת להוציא את המערב מהאזור. במסגרת מדיניות זו אין הוא מאמין כי יכולה ישראל למלא תפקיד כלשהו. תהיה הקומבינציה אשר תהיה — לא תמלא ישראל כל תפקיד. התעלמות מנקודה זו היא אשליה. כמובן קיים חשבון רוסי־עולמי, משום כך ויש והפריץ מצהיל פניו גם לנו. אך כאשר מחייכים לעברנו אין בדרך־כלל כל משמעות לחיוך זה. מובן כי עלינו לנסות להפיק את הניתן, להפיק מן החיוך את התוכן האובייקטיבי של החיוך הוא אפסי. בינתיים אין כל מבוכה במדיניותה של ברית־המועצות כלפי ישראל. היא ברורה כשמש בצהריים. אמנם איננה מכוונת דווקא להשמדתנו, אך הקו הוא פרו־ערבי מובהק.

וכלפי היהודים הקו הוא הטמעה על־ידי דמורליזציה מצד אחד ופיתיונות שיש בכוחה של החברה הסובייטית הגדולה לתת ליהודים מצד שני. דיכוי מעורר לפעמים התנגדות; אך אם הוא חזק מאוד יכול הוא גם להביא לידי טמיעה. אין אנו יודעים איזה תהליך חזק מאיזה. הערכתנו מתבססת על פגישותינו המקריות עם יהודי ברית־המועצות, אך מספר הפגישות כטפה בים והאנשים עמם נפגשים אנו משתייכים לאלמנטים התוססים. כפי שהגדיר זאת יהודי רוסי לא מזמן — יהדות ברית־המועצות משולה לנר הדולק בשני קצותיו. לדעתו, תהליך הטמיעה עצום

2. ראה מס׳ 360, הערה 1.
3. אנסטאס מיקויאן, סגן ראשון לראש ממשלת ברית־המועצות, ביקר בארצות־הברית בינואר 1959. במהלך ביקורו הצהיר כי אין בברית־המועצות הפליה כלפי היהודים, וכי יש להם כל האפשרויות לפתח את תרבותם אם רצונם בכך.
4. ראה מס׳ 358, הערה 7.
5. מכתב זה לא נמצא.

ועל־כן חובה עלינו לנהוג זהירות מקסימלית בדיווח ובמיוחד כאשר משוחחים אנו על נושא זה עם גורמי חוץ. (כאן הביא דוגמאות של מה שהוא כינה אשליות ואי־זהירות בדיווח ממוסקבה.)

שרת החוץ: היו לה שתי שיחות עם הראל וכבר נגעו בשאלות הללו. א. על מדיניותה של ברית־המועצות באזור אין חילוקי דעות. לברית־המועצות לא איכפת באמצעות איזה צינור ובאיזו שיטה תיכנס לאזור — באמצעות איחוד ערבי או באמצעות אזור ערבי מפולג, בדלת הראשית או בדלת הצדדית. למשל, נראה כי ברית־המועצות התנגדה בשעתו לאיחוד של מצרים עם סוריה אך בדיעבד השלימה אתו ועתה היא מנסה להתבסס בשני החבלים. אין ספק שהם מעוניינים בעיראק עצמאית ונאחזים בקאסם ממש כמונו ואין ספק שהם יודעים שאנו פעלנו לא מעט להשריש האמונה במשרדי החוץ בבירות המערב כי יש סיכויי עמידה למשטרו של קאסם. אך אם יתמוטט השלטון של קאסם לא יהיה זה אסון מבחינה רוסית. אם ירצו — יתמכו במישהו אחר. הרי אין במוסקבה מעצור מוסרי. הכול משרת את המטרה. מה שבכל התנאים אינו ברור לה הוא במה יביא להם תועלת יחס טוב יותר כלפי ישראל. לפעמים אפשר לחשוב שהגרסה הצינית האומרת שקיומה של ישראל רצוי לברית־המועצות שכן פגיעתה בה עושה רושם רב בבירות הערביות ובכך יש לברית־המועצות תועלת מישראל — היא גרסה נכונה.

היהודים: כשכרושצ׳וב היה בארצות־הברית העיבו על שמחת ביקורו רק שני נושאים: הונגריה וישראל. אך יש לדעת כי אין ביטחון שאפילו דעת־הקהל האמריקנית תעמוד לצדנו בעת מבחן ואין ספק כי גם כרושצ׳וב עצמו יודע שבסופו של עניין הגיעה ארצות־הברית להסכם אתו גם מבלי שיוסדר העניין היהודי או העניין הישראלי. כיום מנסים השלטונות הסובייטים לבזות את הדת היהודית ואפילו את התנ״ך, ובצורת פרדוקסלית נראה לי כי החמרות אלו הן אולי פרי הליברליזציה הכללית. רוסיה עתה יותר פתוחה ואיננה יכולה להשלים עם כך שיימצא בה משהו יוצא דופן כמיעוט יהודי. דבר זה צריך לטשטש. חלון הראווה שמציגים הסובייטים למערב חייב להיות מסודר יפה וה״מוצג״ היהודי איננו משתלב.

בקשר להמשכת עבודתנו בקרב היהודים עד לסף סכנת סגירת השגרירות, עלינו בכל־זאת להציג את השאלה מה יהיה אם תיסגר השגרירות, ועל־כן חובה עלינו להיזהר.

שמעוני: הראל צדק בהצגת שאלותיו. יש חילוקי דעות לגבי ההערכה אבל אין חילוקי דעות לגבי דרך הפעולה.

יחיל: אינו מאמין בג׳סטות באו״ם או במקום אחר. הן כאין וכאפס. ולהפך — במידה שאנו מופיעים כנוקשים יותר, הרי זה מחזקנו. לדעתו צריך דווקא להבליט שיש לנו קשרים עם המערב.

י׳ דן: בקשר לסכנת ניתוק היחסים, דעתו היא כי לא תיתכן פעילות בלי סכנה ועדיפה פעולה המלווה סכנה על היעדר סכנה בלי פעולה.

הראל: לא ברור מי יצדק בסופו של דבר בשאלה היסודית של קרבת הטמיעה של היהודים. הסובייטים מעוניינים כי נאמין שהטמיעה תהיה קרובה ואל לנו להיתפש לגרסה זו. כל העדויות מראות כי מורגשת התעוררות הרצליינית גם בקרב צעירים. המתמיה הוא, כי ניתן להבחין בנטייה להתבוללות אצל בני הגיל הבינוני

והתלהבות אצל נוער שלא קיבל כל חינוך יהודי. נוער זה רוקד ברבבותיו בשמחת תורה. על־כן, אמונתי היא שיהדות ברית־המועצות איננה על סף האבדון כי קיים תהליך מנוגד לטמיעה אשר גם אם הוא פחות חזק מתהליך הטמיעה, הרי לא ניתן להפסיקו. גם משפטי הרופאים[6] לא הצליחו ובכל־זאת מאז השתנה המצב ובמהות המשטר חל שינוי. על־כן, השאלה היא אם אנו רואים בתהליכי ההתנגדות בתוך ברית־המועצות גורם נוסף לכך שהבעיה תיראה באור חמור בעיני השלטונות או אם ניגשים אנו גישה פטליסטית.

לשאלת הדיווח מסכים הוא שאולי צריך להגזים בחומרה, אך יחד־עם־זאת חובה לבדוק אם יש פתח תקווה אם לאו. אם יש שיחה מעודדת צריך לנתחה היטב, אך כמובן אם חוזרות ונשנות שיחות מעודדות ואין עמן תוצאות — ניתן לוותר על הניתוח.

הוא חי בהרגשה שאין אנו עומדים בפני שינוי במדיניות אך אף־על־פי כן, סבור הוא שעלינו ליצור אווירה כזאת סביב לשגרירות כך שבמידה שהאינטרסים של ברית־המועצות יאפשרו לה שינוי, לא יופיעו גורמים צדדיים. לדעתו, יצירת אווירה נוחה היא חשובה ביותר.

6. האשמות שהועלו נגד קבוצת רופאים בכירים, רובם יהודים, בינואר 1953, לפיהן פעלו לקצר חייהם של ממנהיגי ברית־המועצות, כחלק ממזימה של שירותי ריגול זרים וארגון הסעד היהודי ה״ג׳וינט״. ההאשמות בוטלו לאחר מותו של סטאלין כחודשיים לאחר מכן — ראה כרך 8, מס׳ 11.

פרק יג
ניסיונות ישראל להגיע להסכם התקשרות עם מדינות נאט"ו
Israel's Attempts to Reach an Association Agreement with NATO

365

ר' שילוח אל א' אבן (ואשינגטון)
R. Shiloah to A. Eban (Washington)

העתק: 130.23/3087/12

ירושלים, י"א בטבת תשי"ח
3 בינואר 1958

לנמען בלבד

אבא יקירי,

אני מצרף בזה העתק מזכר ששלחתי השבוע לשרת החוץ[1] על המשך מאמצינו בעקבות כנס הפסגה של נאט"ו בדצמבר 1957.[2] הצעות אלו הגשתי על דעת עצמי.

אינני יודע מה יישאר מהצעותי לאחר שיעברו כור המצרף של התייעצות במשרד החוץ, עם ראש הממשלה ועם אנשי הביטחון.

כשלעצמי, ברור לי כי עלינו להמשיך ולהתמיד במאמצינו להגיע לחיזוק קשרינו ההגנתיים עם המערב.

סיורי בבירות מערב אירופה ערב כנס נאט"ו לימדני כי גם המתנגדים המושבעים להרחבת אחריותה של הברית האטלנטית מבינים כי אין אירופה יכולה להתעלם מהמזרח התיכון וכי נפילת המזרח התיכון תערער מעמד המערב באסיה ובאפריקה ותסכן קיומה החופשי של אירופה.

מנהיגי מערב אירופה מתלבטים בבעיה כיצד לחזק המזרח התיכון והיסודות הפרו־מערביים שלו מבלי לעורר סבכים פנימיים בקרב הברית האטלנטית. הססמא שמתחילה לנסר בחוגים שונים היא הסדרים בילטרליים. "לא נוכל מטעמים פנימיים בארצנו", טוענים למשל נציגי נורבגיה ודניה, "לתת יד להחלטות פורמליות על הרחבת מסגרתה ואחריותה של הברית האטלנטית אך למה לא יעשה נורסטאד, בגבול סמכותו ואחריותו, סידורים מעשיים אתכם לשיתוף־פעולה בשעת הצורך. למה לא תינתן הוראה למפקדת הצי השישי לקיים מגע עם מטה צה"ל ולתכנן במשותף הגנתכם."

365

1. בתיק 130.23/3087/2. במזכר זה, מתאריך 1 בינואר 1958, הציע שילוח בין היתר למנות עובד בשגרירות ישראל בפאריס לטיפוח הקשרים עם מוסדות הביצוע של נאט"ו ועם נציגויות הקבע המואמנות לברית זאת. כן העלה הצעות לשיפור היחסים עם טורקיה.
2. בין ה־16 ל־19 בדצמבר 1957 התקיימה בפאריס מועצת נאט"ו. על פעולת ישראל בהקשר זה, ראה מבוא, עמ' לב.

יש גם שהניחו כי קשרים כאלה קיימים והופתעו והוחרדו כאשר נודע להם כי חיו באשליות. מפקד חיל האוויר הדני, למשל, אמר לי כי היה בטוח כי יש תכנון משותף בינינו לבין מפקדת נאט"ו. לא הניח אחרת. גם ראש ממשלת הולנד[3] הופתע בשמעו מפי גיורא יוספטל כי אין כל הסדר בינינו לבין מפקדת נאט"ו. אגב גילה בשיחה זו בסוד לגיורא כי למעשה קיימים הסדרים אפילו עם שבדיה הנייטרלית.

תזכור בוודאי שגם גרונתר בשעת ביקורו בארץ[4] הביע ספקות לגבי הסיכויים לקשרים רשמיים עם נאט"ו והטיף שנחתור לקשרים בילטרליים עם אחדות ממעצמות נאט"ו.

עוד לפני הכנס סברו אחדים מאנשי שיחנו כי יש די סמכויות לנורסטאד וספאק לעשות סידורים שונים מבלי להזדקק להחלטות פורמליות ולהצבעות. לפי החלטות הכנס שנתפרסמו וכתוצאה מהדיונים הפנימיים בכנס הוענקה סמכות יותר גדולה לספאק ונורסטאד וכן גם חוזק מעמדם של הנציגים הקבועים לנאט"ו ושל מוסדות הקבע של ארגון זה.

במזכרי הרצוף־בזה לא פירטתי, לפי שעה, הצעותי על הפעולה בארצות־הברית. לא עשיתי זאת כי העניין מחייב לימוד ועיון יסודי ביותר.

מכל מגעי, ערב הכנס ובשעת הכנס ברור לי כי המפתח נשאר בארצות־הברית וכי כל מאמצינו באירופה ובתורכיה יכולים לשמש בעיקר פעולות לוואי למאמץ בוואשינגטון.

כיסוד לפעולה אני רואה הרעיונות שהעלית בתזכירך המקיף מיום 13.11.[19]57[5] במגעי באירופה הגיעו אלי הדים רבים לתזכיר זה ואישים שונים ששמעו על התזכיר ביקשוהו. במקרים אחדים נעניתי. נתתי, בין השאר, העתק לון קרנבק (מי שהיה ציר בירושלים וכיום שגריר באוסלו ומשקיף מטעם הולנד במפקדה הצפונית של נאט"ו). אשר ידע על התזכיר מדוחיו של לונס. נתתי העתק גם לזלרבך. התזכיר הגיע גם לאחרים מראשי המפלגה הסוציאליסטית בנורבגיה.

אני סבור שכנס נאט"ו, הן בדיוניו הפנימיים והן בהחלטות שנתפרסמו, לא נעל הדלת בפני אף אחת מההצעות הכלולות בתזכירך.

הלבטים הפנימיים של משתתפי הכנס והצורך להגיע להחלטות פה־אחד הביאו לידי פשרות בניסוח ויצאו ניסוחים חלשים ומעורפלים. אף־על־פי כן יש בהחלטות הכנס ביטוי (חלש ביותר) לרעיון המרכזי של סעיף 5 בהודעת אייזנהאואר־מקמילן.[6] מדובר בהחלטות הכנס כי —

3. ראש ממשלת הולנד, וילם דרס (Drees).
4. הגנרל אלפרד גרונתר, מפקד נאט"ו עד נובמבר 1956, נשיא הצלב האדום של ארצות־הברית, ממקורבי הנשיא אייזנהאואר, ביקר בישראל בנובמבר 1957.
5. בתיק 130.23/3087/12. אבן סקר בתזכיר זה את החדירה הסובייטית למזרח התיכון, והציע לבלום אותה על־ידי סיוע כלכלי נרחב וערבויות ביטחון.
6. ראש ממשלת בריטניה, הארולד מקמילן, ביקר בוואשינגטון בין ה־23 ל־25 באוקטובר 1957. בסעיף 5 של ההודעה המשותפת שפורסמה בתום הביקור דובר על סידורי הגנה קיבוציים נגד סכנת הקומוניזם, וכי כ"50 מדינות חופשיות" משתתפות בסידורי הגנה כאלה. עוד נאמר:
All members of this community, and other free nations which so desire, should possess more knowledge of the total capabilities of security that are in being and in prospect. There should also be provided greater opportunity to assure that this power will in fact be available in case of need for their common security, and that it will not be misused by any nation for purposes other that individual and collective self-defense as authorized by the Charter of the United Nations.

"The free world must organize its resources — moral, military, political and economic — and be ready to deploy them wherever the situation demands. Our alliance cannot therefore be concerned only with the North Atlantic area or only with military defence. It must also organize its political and economic strength on the principle of interdependence, and must take into account developments outside its own area."

בפסקא על המזרח התיכון יש ביטוי (חלש אמנם) לתביעתנו שהברית תזהיר נגד פגיעה ואיום על מדינות המזרח התיכון.[7]

בדיוני הכנס הובעו בצורות שונות הרעיונות שהעלית בתזכירך בשאלת הגברת העזרה הכלכלית של המערב לאזור.

לכולנו היה ברור לפני הכנס ובייחוד לאחר מחלתו של אייזנהאואר כי אין לצפות מכנס זה מסקנות והחלטות ברורות בכל העניינים שהעלית בתזכירך. ראינו בכנס זה רק שלב במערכה מדינית ועתה הגיעה השעה לבחון הצעדים שננקוט בהם בהמשך המערכה.

אני סבור שיש לחבר בעקבות תזכירך הנ״ל מספר הצעות מפורטות בכל אחד מהנושאים שנגעת בהם.

יש לחבר הצעה מפורטת למגע עם מפקדת נאט״ו והצי השישי. המונח שהשתמשת בו: concept of association (עיין עמוד 9 בתזכירך) קולע, לדעתי, למטרה. יש בו גמישות רבה ומאפשר סידורים שאינם מחייבים דיונים מדיניים והצבעות במועצת נאט״ו. ברור לי כי במסגרת סמכויותיהם של נורסטאד וספאק הם רשאים לעשות עמנו סידורים שונים בייחוד אם ידעו כי זה רצונה של ארצות־הברית. אין גם ספק שנציגים קבועים אחדים בנאט״ו יוכלו לסייע בעידוד ספאק ונורסטאד לפעול ברוח זו.

(אני מצרף בזה רשימה קצרה על שיחה שהיתה לי ערב הכנס עם ון קלפנס, נציגה הקבוע של הולנד בנאט״ו).[8]

לדעתי, עלינו לנקוט יזמה גם לגבי התכניות הכלכליות והמדעיות המתגבשות והולכות בעקבות הכנס. גם באלה אני רואה המאמץ בארצות־הברית כמפתח לפעולתנו הכוללת.

לא אאריך יותר הפעם. אנו עוד שרויים באווירת משבר ממשלתי[9] ולא היתה כל אפשרות לקיים דיונים יסודיים ורציניים בימים אלה. לפי כל הסימנים, עומד המשבר להתחסל בראשית השבוע הבא ואז, אי״ה, נוכל להגיע להתייעצויות רציניות גם במשרד וגם עם ראש הממשלה ואז אכתוב לך שנית.

[.....][10]

הבעיות העומדות לפנינו מחייבות שינוי יסודי של שגרת עבודתנו, יש צורך בקצב ובלהט אחר, ביתר מגע הדוק עם ראש הממשלה וגורמי הביטחון.

7. בפסקה זאת הובעה תמיכה בעצמאות ובריבונות מדינות האזור.
8. הנספח לא נמצא.
9. בעקבות הפרסומים על עסקת הנשק עם גרמניה המערבית — ראה פרק ח.
10. פסקה אחת, הנוגעת לעניינים פנימיים במשרד החוץ, לא הודפסה כאן.

אודה על האמת, אני פסימי ביותר לגבי הסיכויים לתקן הדברים ואני מהרהר הרבה בימים אלה בשאלת המשך עבודתי. אינני יכול ואינני רוצה להסתאב ולהסתגל לשגרה הקיימת וכיצד לפרוץ מהשגרה, אינני יודע.

סלח־נא לי שאני בא להעמיס דאגות שלי עליך, אך יש לפעמים הכרח להסיח דאגה.

הרבה שלום וידידות לסוזי [אבן] ולילדים, שלך

366

ר׳ שילוח אל שרת החוץ
R. Shiloah to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3087/12

ירושלים, ט״ו בטבת תשי״ח
7 בינואר 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

כבקשתך הרי בזה סיכום, הערכה ומסקנות של פעולתנו במערב אירופה לרגל המאורעות בסוריה[1] וכינוס הפסגה של הברית האטלנטית בפאריז בדצמבר 1957.[2]

בעקבות המפנה בסוריה באוגוסט 1957 התקיימו בירורים במשרד והתייעצויות משותפות של משרד החוץ עם ראש הממשלה ואנשי הביטחון. הדיונים התנהלו, בין השאר, לפי ההנחות כדלקמן:

א) המזרח התיכון הפך זירת מוקד במלחמה הקרה. ברית־המועצות חותרת להשתלט על המזרח התיכון. בשלב הראשון על ארצות מעבר הנפט ובהמשך הזמן גם על המדינות מפיקות הנפט. כשתושג מטרה זו, תבוא תמורה מהפכנית במצבה של אירופה המערבית וביחסי הכוחות בעולם.

ב) במאמציה לכיבוש העולם הערבי תוסיף ברית־המועצות לתמוך, כמעט ללא סייג, בערבים בסכסוך הישראלי־ערבי.

ג) שתי המעצמות הגדולות ושני הגושים במאבק העולמי אינם רוצים, לפי שעה, במלחמת עולם. מכאן שאם יהיה ברור לברית־המועצות כי פגיעה ישירה או עקיפה בישראל תביא לתגובה מערבית נמרצת, תירתע ותרסן עצמה וגרורותיה באזור במידת־מה.

366

1. ב־17 באוגוסט נעשה טיהור בצמרת הצבא הסורי. הקולונל עפיף ביזרי, שהיה בעל נטיות קומוניסטיות, נתמנה רמטכ״ל וב־27 באוקטובר נחתמה עסקת נשק בין ברית־המועצות לבין סוריה.
2. ראה מס׳ 365.

ד) כבאזורים אחרים בעולם עלול המאבק בין שני הגושים על המזרח התיכון להסתיים בפשרה. הבעיה העומדת בפני ישראל היא להחזיק מעמד מבחינה צבאית, מדינית וכלכלית ולהמשיך בביצור המדינה בתקופה הקרובה ולהבטיח שאם וכאשר תגענה שתי המעצמות לפשרה במזרח התיכון לא יהיה הדבר על חשבון ישראל.

ה) סכנת מרוץ בין שני הגושים לפיוס הערבים על חשבון ישראל היא מוחשית מאוד.

בעקבות ההנחות הנ"ל נקבעו מגמות פעילותנו המדינית בתקופה הקרובה:

א) להביא לידי הרתעת ברית־המועצות על־ידי הודעה מערבית ברורה כי פגיעה מצד ברית־המועצות וגרורותיה במזרח התיכון בישראל תביא לתגובה מערבית תקיפה.

ב) להגיע לסידורי קשר ושיתוף־פעולה הגנתי עם המערב.

ג) לשכנע ממשלות המערב לסייע לישראל בשיפור והגדלת חימושו של צה"ל.

לאחר ביקורו של מקמילן בוואשינגטון בסוף אוקטובר 1957 וההחלטה על כינוס ועידת פסגה של הברית האטלנטית בהשתתפות ראשי הממשלות עיבדנו תכנית מפורטת להסברה ופעולה מדינית לקראת כינוס זה.

תכניתנו (ראה התדריך מיום 19.11.[19]57 — פעולות לקראת כינוס נאט"ו)[3] כללה סעיפים שחתרנו להשיגם במסגרת הכינוס וסעיפים שהיה ברור שיחייבו מאמץ ממושך ומתמיד של משא־ומתן ושכנוע.

במפעל ההסברה המרוכז והענף שניהלנו לקראת הכינוס התרכזנו בשלושה סעיפים:

1) להביא לידי כך שהברית האטלנטית תקבל כמדיניות רשמית שלה הרעיון המרכזי של סעיף 5 בהצהרת אייזנהאואר־מקמילן, דהיינו שהפוטנציאל ההגנתי של העולם החופשי ותכנונו יעמדו לרשות כל מדינה חופשית שתרצה בכך אף אם איננה, מטעמים שונים, קשורה לכל ברית הגנה.[4]

2) להביא נאט"ו לידי הצהרה כי שמירה קפדנית על עצמאותן ושלמותן של מדינות המזרח התיכון היא עיקר יסוד במדיניות הברית וכי פגיעה בהן או איום עליהן יגררו תגובה מצד נאט"ו.

3) לחתור שהכנס יסמיך מוסדות הביצוע הצבאיים והמדיניים שלו לבחון אפשרויות מגע ותיאום עם ישראל.

נוסף לשלושה עניינים מסוימים אלה החלטנו לפעול למען החדרת ההכרה בממשלות החברות בנאט"ו בצורך לסייע לישראל בחימושו של צה"ל במגמה להעלותו לרמה האיכותית של צבאות נאט"ו באירופה ולהכשירו להתמודדות עם צבאות ערב נתמכים ומודרכים על־ידי כוחות סובייטיים.

כפי שכבר ציינתי, נכללו בתכניתנו גם סעיפים שידענו שיחייבו מאמץ ממושך של משא־ומתן ושכנוע. הסעיף העיקרי מסוג זה היתה התביעה לכונן סידורי תכנון משותף בין ישראל וארצות־הברית לגבי העזרה שתוגש לנו על־ידי ארצות־הברית

3. בתיק 130.19/4374/14.
4. ראה מס' 365, והערה 6 שם.

אם נותקף על־ידי מדינה הנתונה למרות הקומוניזם הבין־לאומי (מתן תוכן ממשי להתחייבויות הכלולות בדוקטרינת אייזנהאואר).[5]

תכנית פעולתנו כללה גם בדיקת הרעיונות שהחלו לנסר בחלל האוויר על שיתוף־פעולה מדעי של העולם החופשי ועידוד הנטיות לעזרה כלכלית גדולה מצד המערב לאזורנו — מעין תכנית מארשל למזרח התיכון.

בביצוע הפעולה הנ"ל הבאנו בחשבון חשיבותם הגוברת של משרדי ומוסדות הביטחון בהשפעה על עיצוב יחסי חוץ והחלטנו לכיוון הסברתנו ומאמצינו גם כלפי משרדי ואישי הביטחון במערב. סוכם כי הפעולה תיעשה ותודרך על־ידי משרדי החוץ והביטחון שלנו במשותף.

פעולתנו התנהלה באווירה קשה ומסובכת ביותר. מחלתו של אייזנהאואר והספקות והלבטים אם יבוא לפאריז[6] או יבוא ניקסון במקומו ותעמולת האימים והפיתויים של ברית־המועצות חיבלו בהכנות לכינוס, ערערו אמונה של אירופה במנהיגותה של ארצות־הברית וריפו הנכונות של הממשלות חברות הברית לקבל על עצמן התחייבויות מרחיקות־לכת.

הסכסוכים והלבטים בין חברות הברית השונות (ארצות־הברית, בריטניה עם צרפת בשאלת הנשק לטוניסיה, בריטניה–גרמניה בשאלת כיסוי הוצאות החזקת הכוחות הבריטיים בגרמניה, הולנד–ארצות־הברית בגלל הימנעות ארצות־הברית מהצבעה באו"ם בשאלת אינדונזיה ועל הכול השאלה הנוקבת אם להסכים להקמת בסיסי טילים באירופה) ערב הוועידה יצרו אווירה של משבר בברית האטלנטית והיה ברור לכולנו כי הסיכויים לתוצאות של ממש בכינוס זה קלושים ביותר. היה ברור כי המאמץ העיקרי של מכנסי הוועידה יוקדש לאיחוי הקרעים של נאט"ו ולא לתכנית פעולה מפורטת.

בשלבים האחרונים של פעולתנו נאלצנו גם להקדיש מאמץ גדול להדוף המזימה הבריטית־תורכית להציג הסכסוך הישראלי־ערבי כסכנה העיקרית למזרח התיכון ולקבל בוועידה החלטה על הצורך לפתור הסכסוך לפי החלטות האו"ם ב־1947.

פעולתנו התנהלה בוואשינגטון על־ידי שגרירנו ועוזריו, בניו יורק (כלפי שרי החוץ ונציגים אחרים שהשתתפו בעצרת האו"ם וכן כלפי מר ספאק) על־ידי שגרירנו בעזרת מר נג'ר ובבירות אירופה המערבית על־ידי נציגינו בהשתתפות מנכ"ל משרד הביטחון והחתום מטה ובהדרכתם.

במדינות מסוימות באירופה קיבלנו עזרה חשובה ביותר מגיורא יוספטל, מזכיר מפא"י, ומראובן ברקת, ראש המחלקה המדינית של ההסתדרות.

על פרטי הפגישות והשיחות נשלח בשעתו דיווח שוטף. הפעם אנסה לסכם רק מה שהושג.

ב־8.12.[19]57 (שבוע לפני הכנס) סיכמתי במברק לשרת החוץ מאמצינו עד אותו יום. אמרתי:

5. דוקטרינה זאת אושרה על־ידי הקונגרס האמריקאי ב־7 במארס 1957 ועל ידי הנשיא ב־9 במארס. היא הסמיכה את הנשיא להשתמש בכוח מזוין כדי לסייע לכל מדינה במזרח התיכון המבקשת סיוע צבאי נגד תוקפנות מצד כל מדינה הנשלטת בידי הקומוניזם הבין־לאומי.
6. לכנס מועצת נאט"ו בדצמבר 1957. בסופו של דבר, אייזנהאואר השתתף בכנס.

כמעט כל אנשי שיחתנו כולל הסקנדינבים שוכנעו כי ביטחון המערב תלוי בעתיד המזרח התיכון וכי יש הכרח לנקוט בצעדים להרתיע הסובייטים ולחזק היסודות הפרו־מערביים באזור.

הבעיה היא מה ייעשה, מי ייזום ומי יבצע. מבחינה זו המצב מעורפל ומסובך בשל חולשת נאט"ו והסיבוכים הקיימים כמעט בכל אחת מחברותיה.

המצב בארצות־הברית ידוע. גרמניה מסוכסכת עם אנגליה וצרפת עם אנגליה וארצות־הברית בענייני צפון־אפריקה, הולנד עומדת במשבר אינדונזיה, הסקנדינביות נתונות בלבטים פנימיים חמורים לגבי הרחבת התחייבויותיהן במסגרת נאט"ו בשאלת הצבת קליעים בבסיסים הסקנדינביים וכו', על אחת כמה וכמה שהרחבת תחום האחריות של נאט"ו קשה עליהם, תורכיה פועלת למען סדרי קשר בין נאט"ו לברית בגדאד ולחץ על ארצות־הברית להצטרף לברית בגדאד, בריטניה אף היא דוגלת בתכנית התורכית בתוספת הדוקטרינה של גילדהול.[7]

ספאק אשר בלבו נוטה לתכנית הבריטית מבכר, כדי להימנע מסכסוכים, שלא יהיה דיון כלל בבעיות מדיניות חדשות כולל המזרח התיכון.

במצב זה אני חושש שנתקשה לגייס קבוצת יוזמים רצינית לנוסחא של הכרזה מניחה הדעת. אפילו הצרפתים מדברים על נוסחא קלושה ביותר ויש להניח כי בהגיע מועד הניסוח יתנגדו האנגלים בכל תוקף וילחצו על ריכוך ופשרות ומי יודע מה ייצא מזה.

בבואי לסכם תוצאות פעולתנו לקראת כינוס נאט"ו, אני מוצא כי הערכתי מיום 8.12.[19]57 שרירה וקיימת.

בכל בירות מערב אירופה (פרט לאנגליה, לפורטוגל, שלא הגענו אליה, וליוון שלא באנו עמה בדברים) הצלחנו להחדיר ההכרה כי קיימת תלות הדדית בין ביטחון המערב לביטחון המזרח התיכון וכי יש הכרח לחזק ביטחונם של היסודות הפרו־מערביים באזור, כולל ישראל.

כפי שכבר צוין, הטפנו שהברית האטלנטית תאשר ותקבל כמדיניותה המוצהרת הרעיון הכלול בסעיף 5 של הצהרת אייזנהאואר–מקמילן ושתכריז כי פגיעה בשלמות ועצמאות מדינות האזור כמוה כפגיעה במדינות נאט"ו.

הצעות אלו נתקלו בהתנגדות של מדינות שונות מטעמים שונים.

אנגליה, ארצות־הברית ועוד מחשש הרגזת הערבים והמדינות הסקנדינביות בשל ההתנגדות העמוקה של עמיהן לכל הרחבת אחריות וקבלת עול נוסף על־ידי נאט"ו.

ההצעה לאשר סעיף 5 של הודעת אייזנהאואר–מקמילן נתקלה בהתנגדות גם מטעמים אירופיים מובהקים. מדינות אירופיות מסוימות חוששות וחושדות שקיימת מזימה אמריקאית־אנגלית להקים מעין הנהלה עליונה של שתי המעצמות האנגלו־

7. תכנית שנוסחה על ידי הבריטים ב־1955 וקוראת להסדר הסכסוך במזרח התיכון בערבות בריטניה וארצות־הברית אך דורשת לקצץ בגבולותיה של מדינת ישראל — ראה מס' 298, והערה 3 שם.

סקסיות של הברית והיתה הסתייגות מניסוחים שמקורם הצהרת אייזנהאואר-מקמילן.

על־אף כל אלה נכללה בהודעה שפורסמה בסיום ועידת נאט"ו הפסקא דלקמן (פרק 2 של הודעת הסיכום פסקא 1):

".....To meet this challenges the free world must organize its resources — moral, military, political and economic — and be ready to deploy them wherever the situation demands. Our alliance cannot therefore be concerned only with the North Atlantic area or only with military defence. It must also organize its political and economic strength on the principle of inter-dependence, and must take account of developments outside its own area."

נוסחא זו היתה פשרה בין הדברים המפורשים בסעיף 5 של הודעת אייזנהאואר-מקמילן לבין עמדת הסקנדינבים שחששו מפני כל הרחבת אחריות של נאט"ו.

במידה שמדובר בסעיף זה על ארגון הפוטנציאל של העולם החופשי (ולא רק של ברית נאט"ו), ועל הנכונות להשתמש באמצעי הברית בכל מקום שהמצב יחייב וכן ההדגשה המפורשת כי הברית איננה יכולה להגביל התעניינותה באזור נאט"ו בלבד, יכול הסעיף לשמש נקודת אחיזה להמשך מאמצינו.

במאמצינו להביא להכרזה מרתיעה נגד כל פגיעה בעצמאות ושלמות מדינות המזרח התיכון נתקלנו בקשיים והיסוסים דומים לאלה שתיארתי בדברי על סעיף 5 של הודעת אייזנהאואר-מקמילן. היתה התנגדות סקנדינביה נגד כל דיבור מפורש על הרחבת אחריות נאט"ו והיו חששות בריטיים ותורכיים שמא תתפרש הודעה כזו כפרו־ישראלית יותר מדי ותרגיז הערבים.

הנוסח שהוסכם עליו היה, אף הוא, פשרה בין דיבורים מרתיעים מפורשים נגד כל פגיעה בעצמאות ושלמות טריטוריאלית של מדינות האזור לבין הנטייה להימנע מכל התייחסות לענייני המזרח התיכון או לכל היותר להסתפק בחזרה על הפסקא שהופיעה בעניין זה בכינוס נאט"ו בדצמבר 1956.

ההשוואה בין ההצהרה שנתקבלה בוועידה זו (דצמבר 1957) לבין מה שנאמר על־ידי נאט"ו בדצמבר 1956 מוכיחה בלי ספק על התקדמות מסוימת.

בוועידה של 1957 נאמר:

We have reviewed the situation in the Middle East. In line with the peaceful aims of our Alliance, we confirm the support of our Governments for the independence and sovereignty of the states in this region, and our interest in the economic well-being of their peoples. We believe that the stability of this area is vital to world peace.

בדצמבר 1956 הכריזה מועצת נאט"ו:

The Atlantic alliance is primarily concerned with the threat to the security of the NATO areas. The council discussed the penetration into the Middle East of Russia. In view of the fact that the security, stability and well being of this area are essential to world peace, the Council agreed to keep developments in this area under close and continuing observation.

חשוב במיוחד לשים לב שבדצמבר 1956 ראתה מועצת נאט"ו בדברה על המזרח התיכון לציין במפורש כי אין אחריות נאט"ו חורגת מהמסגרת הטריטוריאלית של

חברות נאט"ו ואילו ההצהרה בדצמבר 1957 יש לקרואה בהקשר עם הסעיף הקודם הקובע במפורש כי אין נאט"ו יכולה להגביל חרדתה והתעניינותה לאזור נאט"ו בלבד.

יש לזכור גם כי על־אף חיוורונה וחולשתה של הפסקא בעניין המזרח התיכון, הרי ההכרה של הרוב המכריע של משתתפי הכינוס היתה שיש הכרח לדאוג לביטחונו של המזרח התיכון ובאופן מיוחד לביטחונה של ישראל. הדברים הגיעו לידי ביטוי ברוב השיחות הדו־צדדיות שהתקיימו בשעת הכינוס בין נציגי מדינות הברית.

בשאלת הסמכת מוסדות הביצוע של נאט"ו לבחון אפשרויות מגע ותיאום עם ישראל, לא היה כל דיון בשעת הכינוס. ידידינו לא ראו המעמד והמועד מתאימים להעלאת עניין זה לדיון. אך יש לציין כי בעקבות הכינוס התרחבה וגדלה סמכותם של מוסדות הביצוע של נאט"ו (המזכירות והמפקדה). דבר זה בא לידי ביטוי הן בדיונים והן בהחלטות הכינוס. כמו־כן, עלתה גם חשיבותם של נציגי הקבע של חברות נאט"ו. לדעת ידידים שונים רשאים נורסטאד וספאק, בתחום סמכויותיהם, לכונן קשרי מגע ושיתוף־פעולה עמנו. כמובן, הדבר תלוי במידת העידוד שיקבלו לכך מצד חברות נאט"ו החשובות ובייחוד מצד ארצות־הברית.

בשיחותינו במערב אירופה הטיפו לנו ידידים לחפש הפתרון לביטחוננו בדרך של התקשרויות דו־צדדיות עם מעצמות נאט"ו המעורבות ישירות בענייני האזור, ובייחוד עם ארצות־הברית, וכן הציעו לנו לנסות כוחנו במגעים ישירים עם מוסדות הביצוע של נאט"ו.

לדעת אנשי שיחנו, רשאים מוסדות אלה (זו היתה דעתם עוד לפני הכינוס האחרון שחיזק מעמד המוסדות המבצעים והרחיב סמכויותיהם) להקים קשרי מגע ותכנון עם גורמים מחוץ למסגרת הברית. לדוגמא ציינו שני מקורות חשובים של המגעים שהוקמו עם שבדיה.

נטייתן של חברות נאט"ו חשובות היא למצוא דרך בהרבה מקרים לעקוף דיונים פורמליים במועצת נאט"ו מחשש שעיקרון ההצבעה פה־אחד עלול לפגוע ביעילות ובגמישות הדרושה לביצוע משימות הברית.

גם גנרל גרונתר, בשעת ביקורו בארץ באמצע נובמבר 1957, יעץ לנו לרכז מאמצינו במגעים דו־צדדיים עם אחדות ממעצמות נאט"ו ובמיוחד ארצות־הברית וצרפת.

בשיחה שהיתה לי עמו הזכיר דרך אגב ההתחכמויות (ingenuity) שנזקקים לה מוסדות נאט"ו במגעיהם וסידוריהם עם גורמים אשר מחוץ לברית. הזכיר כדוגמא הקשיים המיוחדים שהם נתקלים בהם בקיום מגע עם ברית בגדאד בגלל הרגישויות של הסקנדינבים שמא כל מגע כזה ירחיב תחומי האחריות של נאט"ו. מדבריו היה ברור כי בסופו של דבר מוצאים מוסדות הביצוע פתרונות אדמיניסטרטיביים שאינם מחייבים הצבעות והחלטות פורמליות.

לפי הערכתי נפתחה לנו, כתוצאה מפעולתנו לקראת הכינוס ובעקבות מה שקרה בכינוס, אפשרות להגיע לבירורים עם מוסדות הביצוע של נאט"ו.

חשיבות מיוחדת נודעת למאמצינו להדיפת המזימה הבריטית־תורכית להעמיד הסכסוך הישראלי־ערבי במרכז הדיונים על המזרח התיכון בכינוס זה ולהטיף לפתרון הסכסוך לפי החלטת עצרת האו"ם ב־1947.

הסברתנו בוואשינגטון ובמערב אירופה ושיחת ששון–מנדרס[8] הביאו להרתעת הבריטים והתורכים. להישג זה חשיבות כפולה. לא רק שהמזימה נהדפה לפי שעה, אלא שהתברר לבריטים ולתורכים שהרוב המכריע של חברות הברית עומד לימיננו בעניין זה. העובדה שמנדרס וזורלו שמעו דברים חריפים בעניין זה כמעט מכל אנשי שיחם (הגרמנים, הצרפתים, האיטלקים, ההולנדים, האמריקאים, הבלגים וכו׳ וכו׳) היה לה ערך מכריע.

אינני סבור שהאנגלים ירפו מעניין זה. חזקה עליהם שעוד יציעו תרופת פלא גם בעתיד אך אין ספק שמעמדנו מבחינה זו התחזק הפעם.

בעיית חימושה של ישראל וחיזוקו של צה״ל לא הגיעה לדיון ישיר או עקיף בכינוס נאט״ו (פרט להתייעצות איטלקית־אמריקנית בעניין מסוים של רכש באיטליה שהביאה לתוצאה חיובית) אך השקענו מאמצים רבים בעניין זה בהסברתנו בבירות. השיחות המרוכזות בענייני ביטחון המזרח התיכון, ובייחוד השיחות של מנכ״ל משרד הביטחון בהשתתפות נציגינו עם שרי הביטחון וראשי משרדיהם בבירות מערב אירופה, היוו שלב חשוב בהידוק המגע ובהגברת ההבנה במערב אירופה שיש עניין ביטחוני משותף בחיזוקנו. אין כאן המקום לפרט. אפשר רק לציין כי בבירות אחדות יש כבר ביטוי מעשי מסוים להבנה זו.

בסיכום אפשר לומר כי לא השגנו היעדים שהצגנו לעצמנו במלואם, אך בכל אחד מסעיפי פעולתנו הושג משהו.

1) ניתן ביטוי מסוים לנכונות נאט״ו לפעול גם לביטחון מדינות חופשיות שאינן חברות בברית.

2) הושמעו על־ידי נאט״ו דברים יותר ברורים מאשר בעבר על דאגת נאט״ו לעצמאות וריבונות מדינות מזרח התיכון (אין בהודעה זו מידת ההרתעה שציפינו לה אף־על־פי כן יש בה משום התקדמות).

3) הוחדרה בקרב ממשלות נאט״ו ההכרה בצורך לחפש דרך למגע ביטחוני בין ישראל לנאט״ו אם בדרך של התקשרויות דו־צדדיות עם אחדות מחברות נאט״ו ואם בדרך של מגע עם מוסדות הביצוע של נאט״ו.

4) בהודפה המזימה הבריטית־תורכית להציג סכסוך ישראל–ערב כמקור הסכנה לאזור וכמחייב פתרון פשרה ברוח החלטות 1947. ישראל יצאה מחוזקת ממאבק זה כי התברר שהרוב המכריע של חברות נאט״ו מתנגדות בכל תוקף לגישה זו.

5) צעדנו צעד חשוב במאמצינו לשפר היחסים עם תורכיה.

6) הושגה הבנה יותר גדולה מאשר בעבר בבירות אירופה לעניין המשותף שיש למערב ולישראל לביצורה וחיזוקה של ישראל ונעשתה התחלה בהקמת קשרי ביטחון מעשיים עם מדינות שונות.

8. בפגישה בין ששון למנדרס ב־16 בדצמבר 1957 מסר לו הלה כי בדעת טורקיה לתאר במועצת נאט״ו את הסכסוך הישראלי־ערבי כגורם העיקרי למתיחות במזרח התיכון, אך אין בכוונתה להמליץ על פתרונות מסוימים. (ראה מברק ששון אל משרד החוץ, שפ/622, 16.12.1957, 130.15/3752/14.)

7) בעניין שיתוף הפעולה המדעי ותכניות המערב לסיוע כלכלי מוגבר למזרח התיכון לא טיפלנו לפי שעה. הגענו למסקנה כי הדבר מחייב לימוד יותר יסודי ומעמיק.

כפי שציינתי כבר, לא השגנו היעדים שהעמדנו בפנינו במלואם. הפעולה שהתחלנו בה מחייבת המשך. לאור הניסיון המתואר לעיל יש לקבוע תכנית הפעולה לעתיד. הצעותי בעניין זה אמציא בנפרד.[9]

ר.ש.

367

ר' שילוח אל שרת החוץ
R. Shiloah to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3087/12

ירושלים, כ' בטבת תשי"ח
12 בינואר 1958

בזה לעיונך ולעיון חברי הסגל המרכזי של משרד החוץ הצעותי להמשך המאמצים המדיניים בבירות המערב שהתחלנו בהם בעקבות המאורעות בסוריה וועידת הפסגה של הברית הצפון־אטלנטית.[1]

על־אף ההפוגה הזמנית בחזית התורכית,[2] על־אף החזרת רוקוסובסקי מהפיקוד הקווקזי, על־אף ההודעות המרגיעות ממוסקבה ועל־אף הנטיות באירופה ובחוגים מסוימים בארצות־הברית לבחון האפשרויות של הידברות עם ברית־המועצות, לא חל כל שינוי בעובדות והנחות היסוד.

1) המזרח התיכון מוסיף להיות אזור מוקד של המלחמה הקרה.

2) ההשפעה והחדירה המדינית, הצבאית והכלכלית של ברית־המועצות במצרים, בסוריה, בתימן ועוד נמשכת והולכת.

3) ניצול הקלף האנטי־ישראלי במדיניות ובתעמולה הסובייטית נמשך בהתמדה.

4) הסכנה של מרוץ בין מזרח למערב בפיוס הערבים על חשבון ישראל לא חלפה.

עוד בספטמבר 1957 (מכתבי לשרת החוץ מיום 19.9.[19]57)[3] הבעתי ההנחה כי בהמשך הימים עלולים ברית־המועצות והמערב להגיע להסכם לגבי המזרח התיכון

9. ראה מס' 367.

367
1. ראה מס' 366.
2. בהמתנה לתשובה לאיגרת ששון אל מנדרס מינואר 1958 — ראה מס' 409.
3. בתיק 130.02/2449/2.

ואמרתי כי עלינו לעמוד על המשמר שבשעת המיקח ו[ה]ממכר בעניין זה, לא תיפגע ישראל ולא יצא הסכם על חשבוננו.

הנטיות באירופה לשיחות ומשא־ומתן עם ברית־המועצות מחייבות אותנו לערנות מיוחדת בעניין זה.

בעקבות ההנחות הנ״ל ואחרות, קבענו לעצמנו יעדים ומגמות בהסברתנו ובפעולתנו המדינית במערב.

היעדים העיקריים היו:

1) הרתעת ברית־המועצות וגרורותיה מפגיעה בישראל על־ידי אזהרה מערבית תקיפה וברורה.

2) חתירה לכינון קשרי תיאום ושיתוף־פעולה הגנתי בין ישראל למערב.

3) מאמצים להגברת צה״ל, חימושו ויכולתו לעמוד לא רק נגד תוקפנות ערבית אלא גם נגד ערבים נתמכים ומודרכים על־ידי כוחות זרים.

אני מציע שאלה יוסיפו להיות היעדים העיקריים בפעולתנו המדינית־ביטחונית בתקופה הקרובה גם בארצות־הברית וגם במערב אירופה.

כפי שעשינו בחודשים האחרונים יש לנהל פעולה מאומצת, במקביל ובתיאום, בשלושה מרכזים:

1) ארצות־הברית.

2) מוסדות הביצוע של נאט״ו ונציגויות הקבע של חברות נאט״ו בפאריס.

3) בירות מערב אירופה וקנדה.

יש לתכנן הפעולה בכל אחד מהמרכזים הנ״ל בהתאם לאופי, למעמד ולרגישויות המיוחדות שלו.

א) בארצות־הברית

1. לחדש התביעה שתמצא ממשלת ארצות־הברית הזדמנות נאותה להזהיר ברית־המועצות וגרורותיה במפורש נגד כל פגיעה בישראל. ביטחונה ושלמותה.

2. להתמיד בתביעת דיון בין ארצות־הברית וישראל על סידורי הגנה. יש לחזור לדברי דאלס לאבן ב־1.11.[19]57 שהצביע על החשיבות המיוחדת של סעיף 5 בהודעת אייזנהאואר-מקמילן אשר חל, לדבריו, ״בדרגה גדולה״ על ישראל.[4]

3. באותה שיחה (1.11.[19]57) אמר דאלס לאבן כי הוא יודע כי הנחלת העיקרון של interdependence ושל העמדת הכוח ההגנתי של העולם החופשי לרשות any free country which wishes to participate תיקח זמן רב ועל־כן הוא מוכן לדון בצעד ביניים בהצעות ראש הממשלה (מברקו של אבן מס׳ 463 מיום 1.11.57).

ועידת הפסגה של נאט״ו קיבלה באופן כללי העיקרון כי העולם החופשי צריך לארגן אמצעיו הצבאיים, המדיניים והכלכליים ולהיות מוכן להשתמש בהם בכל מקום שיידרש (פרק 2 של הודעת הסיכום של ועידת הפסגה של נאט״ו).

ניסוח ההודעה היה כללי ומעורפל ולפי מיטב ידיעתנו לא היה מלווה כל החלטות על מתן ביטוי ארגוני ומעשי לעיקרון זה.

4. לסעיף 5 — ראה מס׳ 365. השיחה התקיימה ב־31 באוקטובר והיתה מקיפה ורחבה. אבן הגדיר את היחס בשיחה כ״חמים ביותר״, וסיים את השיחה בהודעה שיביא לעיונו של דאלס רשימה של סוגי נשק שמבקשת ישראל. דאלס השיב שהוא מסכים לשיתופה של ישראל בשיחות כגון אלה. (המברק בתיק 93.01/2215/3).

מסתבר שדאלס צדק בדברים שאמר לאבן (1.11.[19]57) כי עלול לעבור זמן רב עד שרעיון זה ייהפך לנחלת העולם החופשי הלכה למעשה.

מכאן שיש צורך לקיים בהקדם דיון בין שתי הממשלות על סידורי ביניים.

[4]. כנושא מיוחד יש להציע דיון בין שתי הממשלות על ממדי העזרה שתחיש ארצות־הברית לישראל אם תותקף על־ידי מדינה או כוח הנתון למרות הקומוניזם הבין־לאומי. יש להסביר כי ההבטחות שניתנו לנו על־ידי שליחו של הנשיא[5] מאבדות מערכן במידה רבה בהיעדר ידיעה על אופי וממדי העזרה הצפויה.

[5]. להעלות מחדש התביעה לסייע לנו בחימושו של צה"ל. בעניין זה יש להדגיש כי הסכנה הצפויה אינה יותר התמודדות עם צבאות ערב בלבד, אלא התמודדות עם צבאות ערב נתמכים ומודרכים על־ידי הגוש הסובייטי על כל הכרוך בכך מבחינת סוגי הציוד ואיכותו שיש לצייד בהם צה"ל.

בליווי ההתעניינות המוגברת של ארצות־הברית בברית בגדאד (נסיעת רמטכ"ל צבא ארצות־הברית, גנרל טיילור, לבגדאד והשתתפותו הצפויה של דאלס בכינוס ברית בגדאד בסוף חודש זה) יש בהם כדי לחזק תביעתנו.

בכל מגעינו עם ממשלת ארצות הברית, יש להדגיש נכונותנו לחשאיות ולגמישות מבחינת הצורה. לא נעמוד על הכרזות והצהרות פומביות (פרטי לסעיף 1 : הרתעת הסובייטים שנוסיף להדגיש החשיבות של הצהרה פומבית).

אינני מזכיר הפעם שאלת שיתוף־פעולה מדעי עם ארצות־הברית כי עוד לא הסתיים הבירור בעניין זה בתוכנו. אני אישית משוכנע כי עלינו לחתור למגע הדוק ומוקדם בינינו לבין מוסדות המדע הממשלתיים והפרטיים בארצות־הברית.

ב) במוסדות הביצוע של נאט"ו

מתוך הסתמכות על ההחלטות של ועידת הפסגה של נאט"ו הן לגבי ארגון האמצעים (resources) הצבאיים, המדיניים והכלכליים של העולם החופשי והן לגבי חרדת ודאגת נאט"ו לעצמאות וריבונות מדינות המזרח התיכון, יש להתחיל במגעים שיטתיים עם מפקדת נאט"ו והמזכירות הכללית שלה והנציגויות הקבועות בפאריז.

במגעינו אלה נסביר בעיות הביטחון של המזרח התיכון, הקשר ההכרחי בין ביטחון אירופה וביטחון המזרח התיכון והצורך לדון ולתכנן במשותף הגנת המדינות החופשיות באזור. כבר צוין בהזדמנויות אחרות כי בסמכות מוסדות הביצוע של נאט"ו לעשות סידורים שונים שאינם מחייבים החלטות פורמליות פה־אחד במועצת נאט"ו.

ראוי לציין בהזדמנות זו כי הפגישות שהיו ביו נציגינו לספאק לא היו פגישות עם האיש אלא עם ספאק בתוקף תפקידו כמזכיר כללי של נאט"ו. אני מאמין כי בטיפול מתאים אפשר להמשיך במגע עמו ועם משרדו ולהקים מגע עם נורסטאד ופיקודיו ועם נציגי הקבע של מדינות נאט"ו בפאריז. לשם זה יהיה צורך להקים כלים מיוחדים. אינני מוציא מהחשבון במשך הזמן אפילו נציגות מיוחדת לכך בפאריז.

5. הגנרל גרונתר — ראה מס' 365 והערה 4 שם.

לפי שעה אפשר להסתפק בחיזוק השגרירות שלנו בפאריז על־ידי תוספת איש מיוחד שיקדיש כל זמנו לפעולה זו.

אם לא תימצא אפשרות לעשות הפעולה במסגרת השגרירות יש לבחון הטלת תפקיד זה על הנספחות הצבאית שלנו בפאריז.

ג) במערב אירופה

מבצע ההסברה בבירות מערב אירופה שהתחלנו בו לפני הכנס האחרון של נאט"ו חייב להימשך בהתמדה.

יש לצייד הנציגים בתדריכים חודשיים מיוחדים בנושא הנדון.

נציגינו צריכים להרחיב קשריהם במוסדות, מחלקות הממשלה ובחוגים העוסקים בענייני ביטחון.

יש לעודד ביקורי אנשי ביטחון וצבא של מערב אירופה בישראל ויש לנצל ביקורי אישי משרד החוץ והביטחון שלנו באירופה לפגישות הסברה על ענייני הביטחון של המזרח התיכון.

במדינות שכבר הוקמו בהם קשרים ישירים בין מוסדות הביטחון למוסדות הביטחון שלנו, יש לדאוג להשתתפות פעילה של ראשי הנציגויות שלנו במגעים אלה.

לא כללתי בנ"ל כל הצעות לגבי הפעולה בתורכיה ובבריטניה וכן לא טיפלתי בשאלת מגעינו עם ברית־המועצות והגוש המזרחי כולו.

לגבי תורכיה מוטב לחכות בתכנון מפורט לתוצאות המגעים בין א[ליהו] ש[שון] וראש ממשלת תורכיה.[6] לגבי פעולתנו בבריטניה, אינני רואה בשלב זה צורך בדיון מיוחד.

מעמדה המיוחד של בריטניה בברית האטלנטית והאינטרסים המיוחדים שלה במזרח התיכון משווים לה חשיבות מיוחדת במערכה המדינית־ביטחונית שלנו. שגרירותנו בלונדון עומדת בהתמדה ובכישרון רב בחזית כפולה של הדיפת מזימות ושל מאמץ להנחיל לציבוריות ולממשלה הבריטית השקפתנו על המזרח התיכון.

איני רואה צורך, לפי שעה, לשנות מהקו שנוקטת בו שגרירותנו או להוסיף עליו.

עלינו רק להקפיד על תיאום ושיתוף מלא של השגרירות בידיעה על פעולתנו במרכזים אחרים.

בשאלת קו הטיעון כלפי ברית־המועצות וגרורותיה, יש צורך בדיון נפרד, יסודי ומקיף.

כל הסעיפים שמניתי מחייבים טיפול מרוכז ושיטתי במשרד החוץ וכן תיאום ומגע מתמיד עם משרד הביטחון, המטכ"ל ומשרד ראש הממשלה.

אני מציע שתוקם ועדה משותפת של משרדי החוץ והביטחון להנהלת והכוונת הפעולה, וכי במשרד החוץ תוטל על אחד העובדים המרכזיים האחריות לפעולה זו. כמובן שלא יעקוף עובד זה הצינורות התקינים הקיימים במשרד ובשרות להוראה, לתדרוך ולדיווח.[7]

6. ראה הערה 2 לעיל, ופרק טז.
7. תזכיר זה אושר על־ידי ג' מאיר — ראה מס' 368.

368

ג׳ אבנר אל י׳ הרצוג (ואשינגטון)
G. Avner to J. Herzog (Washington)

מקור: 93.08/416/22

ירושלים, י״ט בניסן תשי״ח
9 באפריל 1958

סודי

הנדון: שאלת ההתקשרות הביטחונית

בסיכום התייעצות הסגל שהתקיימה ב־31.3.[19]58[1] הננו מוצאים בסעיף 2 שנתקבל רושם מוטעה בוואשינגטון על יחס המשרד לשאלה זו. חוששני שרושם מוטעה זה הופץ גם לקונסוליות באמצעות העתקי סיכום ההתייעצות.

אין זה נכון כי עניין זה נדחק לקרן זווית בסדר העדיפויות של המשרד. מיד לאחר תום הפעילות מסביב לכנס נאט״ו בשלהי 1957 חיברנו תזכיר בדבר יעדי הפעולה בוואשינגטון ובתקופה הקרובה, ושם הופיעה שאלה זו במקום נכבד ביותר. חלק זה של תזכירנו נכלל בתזכיר מאת מר שילוח לשרת החוץ אשר טיפל בהמשך הפעולה המדינית.[2] תזכירו זה של מר שילוח קיבל את אישורה של שרת החוץ. מר שילוח כתב לכם בשעתו ישירות בעניין זה.[3]

ההוראות לשיחת השגריר עם דאלס לאחר קום האיחודים הערביים כללו שוב התביעה להתקשרות ביטחונית.[4]

אלא שכאן, בדיוק כמו אצלכם בסגל, נחלקות הדעות לגבי הכדאיות והמעשיות של יזמה מחודשת בכיוון ההתקשרות הביטחונית. בעוד שכולם רואים עניין זה כחשוב ורצוי ביותר, הרי רק מיעוט קטן מאמין שהוא ניתן למימוש בתנאים הנוכחיים. עם מיעוט זה לא נמנים, זה על־כל־פנים הרושם שלי, ראש הממשלה ושרת החוץ.

המצב הוא כעת שעליכם בוואשינגטון להעמיד עניין זה בפני עיניכם בכל עת, ולבחון בכל עת אם כדאית יזמה מחודשת בעניין זה. ההחלטה על היזמה נשארת בידכם. על המטרה וכדאיותה אין כל ויכוח בינינו.

בברכה,

גרשון אבנר

368
1. לא נמצאו פרטים על התייעצות זאת.
2. מס׳ 367.
3. ראה שילוח אל אבן, 10.2.1958, 130.23/3087/12.
4. ראה מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, W719, 26.2.1958, 130.09/2312/5.

369

מ' פישר אל ר' שילוח וראשי הנציגויות במדינות החברות בברית נאט"ו
M. Fischer to R. Shiloah and Heads of Israel Missions in NATO Countries

העתק: 130.23/3087/12

ירושלים, כ"ז בניסן תשי"ח
17 באפריל 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

הנדון: ועידת שרי החוץ של מדינות נאט"ו

ב־4 במאי תיפתח בקופנהגן ועידת שרי החוץ של מדינות נאט"ו שתדון בבעיית החדירה הסובייטית למזרח התיכון. לקראת כינוס זה, הנך מתבקש להביא לידיעת שר(י) החוץ במדינה (במדינות) כהונתך — בפגישה אישית עד כמה שאפשר — את השקפותינו בנידון, אשר סיכומן הוא כדלהלן:

1) חרף הנטייה במחלקת המדינה ואולי גם בבירות אחרות של מדינות נאט"ו להתנחם ולראות בקע"ם בלם להשתלטות ברית־המועצות ומניעה להתפשטות נוספת מצדה, הרי ברור שההתפתחויות סופן להוביל להגברת ההשפעה הסובייטית. פעולת המומחים הסובייטים בסוריה נמשכת לפי התכניות שאושרו עוד לפני האיחוד. העיתונות המצרית כותבת שביקור עבד א־נאצר במוסקבה[1] עוד ישפר הפעולה. רדיו דמשק החל בשידורים יומיים בשפה הרוסית, לנוחיותם של המומחים המתרבים והולכים. העקשנות המצרית במשא־ומתן עם הבריטים על התביעות ההדדיות היא הוכחה נוספת לכך שאין עבד א־נאצר מוכן לפשרות רציניות בשטח הסדר יחסיו עם המערב. גם לא חלה עד כה התקדמות במשא־ומתן בעניין פיצויים על הלאמת התעלה, למרות שנעשה הרבה להציל את פניו של הרודן המצרי גם בנושא זה. ביקורו המתוכנן במוסקבה יתרום להעמקת האחיזה הסובייטית והתלות בה.

2) מאידך אין ביטחון מלא גם בין המנהיגים הפרו־מערביים במזרח התיכון שהמערב עומד איתן לימינם. אופייני לכך הוא הלך הרוחות של שליטי לבנון. ייתכן ומדינות נאט"ו ובעיקר ארצות־הברית, נוקטות בצעדי התנגדות על־ידי פעולה דיפלומטית וסיוע כלכלי, אך אלה לא תיקנו הרושם כאילו המערב חסר אונים, ואילו הסובייטים פועלים בתנופה בלתי פוסקת.

3) רק פעולה מרוכזת ונמרצת יכולה ליצור גם יתרון של לוחמה פסיכולוגית, שבלעדיו מוגבלת ביותר חשיבותם של הצעדים הכלכליים והדיפלומטיים. העזתו

369
1. באפריל–מאי 1958, ראה מס' 349.

של המלך חוסיין לפני כשנה על רקע יזמה מערבית[2] מוכיחה כי יש שכר לפעולה במתכונת זו.

4) בראש ובראשונה חשוב שידוע יהיה לברית־המועצות ולכל מדינות האזור כי המערב לא יסבול פגיעה בעצמאותן ובשלמותן של מדינות האזור. ביטחון הגבולות הקיימים במזרח התיכון יביא להרגעה ולייצוב. סודאן, לבנון, ירדן ונסיכויות המפרץ הפרסי הן — נוסף על ישראל — מטרה לתוקפנות קע"ם, היוצרת אחיזה להשפעה סובייטית. יש הכרח לסייע למדינות המעוניינות (בשלב הנוכחי — לבנון, סודאן וירדן) לעמוד בפני חתרנות מפנים, המקבלת עידוד ואף מודרכת על־ידי סוכני עבד א־נאצר.

5) צריך שיהיה ידוע במזרח התיכון שכדאי, במובן הפשוט ביותר של המלה, להיות ידיד המערב. זה ניתן להשיג על־ידי קניית מוצרי ייצוא של מדינות האזור, עודפי תוצרת ואמצעים אחרים, שידגישו כי נכונות המערב לסיוע כלכלי עולה על היכולת הסובייטית.

6) תנופה מערבית תושג גם על־ידי תכנון כלכלי מקיף ונכונות להעזה. העיקר הוא שהתושבים ירגישו תוך זמן קצר בשיפור מצבם.

7) בשים לב לרגישותן של סעודיה ועיראק לייצוא הנפט ודאי תשתמש קע"ם בשליטתה על דרכי ההובלה לצורכי לחץ מדיני. על המערב לגלות עמדה איתנה כלפי זכויות המעבר החופשי בסואץ, וכן ליזום דרכי הובלה אלטרנטיביות. עצם קיום אלטרנטיבה יחזק את כושר התנגדותן של המדינות המייצרות נפט.

8) יש להתריע בתוקף נגד שיטת התעמולה הירדנית־עיראקית, אשר מלהיטה את הציבור הערבי כולו נגד ישראל. התוצאה תהיה לא פגיעה תעמולתית בעבד א־נאצר, אלא ערעור מצב הביטחון, והידרדרות מסוכנת תוך כניסת הרודן המצרי להתחרות ממארת זו.

9) ראוי להרחיב את הדיבור על לבנון, לפי סקירת חקר מס' ס/393 מיום 13.3.[19]58.[3] מדינה זו נמצאת תחת לחץ מתמיד של קע"ם. אמנם הממשלה רובה ככולה עומדת בפני לחץ זה, אך בהיעדר תמיכה מערבית מפורשת ומובטחת, צפויה סכנה שבסיסמת נייטרליות יעלו לשלטון חוגים המוכנים להתפשר עם עבד א־נאצר, ועל־ידי כך ייפתח פתח לחדירה הסובייטית.

10) ראוי להקדים תשובה לטענה שאולי אפשר לחסום הדרך בפני הסובייטים על־ידי ויתורים על חשבון ישראל. אין להניח שתפארת המערב תהיה על דרך זו. ההסתה הסובייטית נגד ישראל, פרסום על מתן בסיסים למערב, תיאור חד־צדדי של התנגשויות גבול — כל אלה נעשים בשיטות שהעיתונות או הממשלות במערב לא יוכלו ללכת בהן בשום אופן.

2. הכוונה לאי־השקט ששרר בירדן באפריל 1957, על רקע נטיות שמאליות של הממשלה. המלך פיטר את ממשלתו, אסר רבים מקציני הצבא והמשטרה והקים ממשלה חדשה. במהלך האירועים האלה הסתייע חוסיין בעובדה שארצות־הברית שיגרה יחידות של הצי השישי למזרח הים התיכון.
3. תעודה זאת לא נמצאה.

מצורף־בזה תזכירו הסודי ביותר של מר א׳ אבן מיום 13.11.[19]57[4] אשר תוכלו להיעזר בו לטיעון נוסף.[5]
בברכה,

מ׳ פישר

370

י׳ צור אל משרד החוץ
J. Tsur to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/178
נוסח נכנס: 130.09/2348/6

פאריס, 8 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

ראש הממשלה, המנהל הכללי, לנמענים בלבד.

שיחה עם ספאק בביתו.[1] ספאק פתח בהודעה שהוא היום אופטימי יותר מלפני שבועות מספר, שכן ההתפתחות האחרונה מוכיחה כי ברית־המועצות איננה חזקה מבפנים וכי "כרושצ׳וב חלש כדי לנצל הטעויות של המערב".

כן הגיע לידי הכרה מוחלטת כי אין בדעת ברית־המועצות להתחיל במלחמה, ופחות מכל במזרח התיכון. עם זה הזהיר אותנו כי המגמה הכללית בין המערביים היום היא לשינוי יסודי במדיניותם במזרח התיכון תוך השלמה עם נאסר ועם הלאומיות הערבית. הלך המחשבה הוא בערך כך: ניהלנו מדיניות מסוימת. ניהלנו אותה רע, עשינו שגיאות רבות ועובדה היא שנכשלנו ואין ברירה אחרת אלא לנסות מדיניות חדשה. ומכיוון שהקו הקודם היה מכוון נגד נאסר והערבים, הרי הכיוון החדש מביא אותנו לפשרה עמהם.

בקו זה מטיפות בראש וראשונה איטליה, גרמניה ויוון, אך גם הבריטים והאמריקנים נוטים אליו מתוך אשליה עצמית. עם זה הדגיש ספאק כי שום מדינה מחברות נאט״ו איננה חושבת הרגע על פיוס הערבים על חשבון ישראל. הוא עצמו דיבר עם מדינאי בון, רומא, פאריס ולונדון וחייב לומר כי בכל שיחותיו האחרונות נתבלט כדבר מובן מאליו הרצון לשמור על ביטחונה ושלמותה של ישראל. איש אינו מדבר ברצינות על קיצוץ גבולות. יש רצון גדול לפיוס הערבים תוך שמירה על

4. בתיק 130.23/3087/12.
5. שילוח שהה בקופנהגן בעת הוועידה. בדין־וחשבון שהגיש (מ־23.5.1958, בתיק 130.23/3111/27) נאמר כי סכסוך ישראל-ערב לא הועלה בדיונים.

370
1. בשיחה השתתפה שרת החוץ, ששהתה אז בפאריס לצורך פגישה עם דה גול.

ישראל. הדעה הרווחת היא כי הדרך הטובה ביותר היא הסכם עם הרוסים על שמירת [ה]סטטוס־קוו. הוא עצמו שמע מווינוגרדוב כי כל מטרת ברית־המועצות במזרח התיכון היא להבטיח הסטטוס־קוו. כששאלו אם דבריו מתייחסים גם לישראל, ענה וינוגרדוב בהיסוס, אך בחיוב. ספאק סיפר כי הטיף לראשי מדינות נאט"ו כי בשיחותיהם עם הרוסים בעניין המזרח התיכון, ישאלו במפורש לכוונתם לגבי ישראל. דעת ספאק היא כי כל תכנית כנ"ל יש בה כמה קשיים.

א) אין איש יודע מה ייעשה בירדן.

ב) שאלה היא למה יתכוונו הרוסים כשידובר על סטטוס־קוו לגבי גבולות ישראל.

סטטוס־קוו הוא חרב־פיפיות שכן הרוסים יכולים לדרוש התחייבות דומה לגבי מזרח גרמניה והגרורות שבמזרח אירופה. ספאק סיפר הרבה על אשליות המערביים לגבי נאסר. הבוקר קרא דו"חו של מורפי על שיחותיו עם קאסם בבגדאד, והוא כולו נחת: האיש מתנגד לקומוניזם, אינו חושב על איחוד עם קע"ם, מבטיח זרימת נפט ואף מתחייב להישאר בברית בגדאד.[2] שרת החוץ מסרה לו על הידיעות שבידנו בדבר הטקטיקה של שליטי עיראק וכן בדבר הקשר ביניהם לבין קע"ם והרוסים. הזהירה מפני אשליות ודיברה על הסכנות הנשקפות לא רק לאזור, כי אם לעולם מהתפשטותו של נאסר. כן התקוממה בתוקף נגד תכניות של עזרה כלכלית שמטרתן לשמש כופר לנאסר ולגרוריו, שתגברנה עוד יותר ביטחונו העצמי ותעוררנה מתיחות בקרב המדינות שאינן נכנעות לו. ספאק ענה שהכול מדברים היום על עזרה כלכלית, אבל אין שום מדינה שמוכנה ברצינות להקדיש ממון לכך ואין אלה אלא דיבורים בעלמא. שרת החוץ העירה לבו לסכנות האורבות למדינות האחרות באזור, ובעיקר פרס וסודאן. אמרה שאפילו נבוא לידי מסקנה כי סטטוס־קוו הוא המוצא היחידי, לא נוכל להשיגו בדיון עם הרוסים אלא אם כן יאמר המערב בבירור ובצורה חד־משמעית שיגן על כל המדינות שלא נכנעו עד כה לנאסר ולסובייטים. ערבות מערבית היא תנאי קודם לכל הידברות כי אחרת אין כל סיבה שתימנע ברית־המועצות לעצור התפשטותה באסיה ובאפריקה. ספאק שאל אם ערבות או"ם תתקבל על דעתנו. שרת החוץ ענתה בשלילה. ספאק הסכים שאין לסמוך על האמרשלד כלל ואמר שבזה אין חילוקי דעות במערב. דיבר במרירות רבה על הסוציאליסטים באנגליה, בגרמניה ובבלגיה שכולם ידידים ותיקים של ישראל, אך שוגים באשליות לגבי אפשרות ההסכם עם מדינות ערב. מנה ביניהם אפילו הויסמאנס. הרגשתנו שהתרשם מהוויכוח, בעיקר במה שנוגע לאשליה בפיוס ארצות ערב, אך אינו סומך הרבה על עמידתן של מדינות נאט"ו באם לא תנקוט ארצות־הברית עמדה תקיפה. לא הודענו על עצם דבר הפגישה, ואין לפרסם.

צור

2. עיראק פרשה מברית בגדאד במארס 1959.

371

מ׳ גזית אל שרת החוץ (ניו יורק)
M. Gazit to the Minister of Foreign Affairs (New York)

העתק: 130.23/3111/28

ירושלים, כ״ט באדר א׳ תשי״ט
9 במארס 1959

אישי-סודי ביותר

גברת מאיר היקרה,

אתמול נתקיימה ישיבת הסגל השנייה מאז צאתך[1] המוקדשת להצעתו של ראובן שילוח לחדש את מאמצינו להשתלבות בנאט״ו.[2] אני מעביר אליך בנפרד את הפרוטוקול של ישיבת הסגל מה־3/3,[3] אשר בו מובאים השיקולים המצדיקים לדעת שילוח את חידוש המאמצים דווקא עתה. למען הנוחיות אני מצרף בזה את הקטע הנוגע בדבר מהפרוטוקול הנ״ל.[4]

מאז, נתקיימה ישיבה אצל ראש הממשלה בנוכחות המנכ״ל וראובן שילוח מטעם משרד החוץ, והרמטכ״ל ושמעון פרס מטעם מערכת הביטחון. באותה ישיבה צידד ראש הממשלה בצורה די ברורה בהצעה להתחיל בפעולה וגם הרמטכ״ל תמך בזה. לעומתם, הביע שמעון פרס ספקות ביחס לעיתוי. הוא טען שנאט״ו שקוע כולו במשבר ברלין ואינו פנוי עתה לדון בפנייה כפי שאנו מציעים לעשותה. לדעתו עלול להיגרם נזק מפעילות אשר לא תביא לתוצאות. מאחר שסיכומה של אותה ישיבה היה בכל זאת ברוח חיובית להצעה, הוטל על משרד החוץ לעבד תכנית פעולה ואתמול נתקיימה ישיבת הסגל שעל מהלכה ברצוני לכתוב הפעם.

הסיבה לכתיבתי היא, שמוצע כי בשיחתך עם דברה[5] ואולי גם קוב [דה מירוויל][6] תעוררי את העניין על־מנת לבדוק אם תהיה צרפת נכונה לשמש לנו שושבין (בעצם אחד השושבינים) בפעולתנו בקרב מדינות נאט״ו.

מוצע לפנות אל מדינות נאט״ו ותוך הצבעה על חומרת משבר ברלין לומר שלדעתנו יש הכרח שנאט״ו ייתן דעתו בעוד מועד על המסקנות האסטרטגיות ממשבר זה ביחס למעמד במזרח התיכון. הכוונה היא להדגיש שאין בכוונתנו לסבך את המערב בצעדים מרחיקי־לכת, אך אנו סבורים שתצמח לשני הצדדים ברכה אם

371

1. במחצית הראשונה של מארס 1959 שהתה ג׳ מאיר בארצות־הברית במסע הרצאות למען המגבית היהודית המאוחדת. בדרכה לישראל קיימה גב׳ מאיר ביקור עבודה בצרפת.
2. ראה דין־וחשבון מישיבה זאת בתיק 130.02/4315/2.
3. ראה שם.
4. הנספח בתיק, אך לא פורסם כאן.
5. ראה מס׳ 373, 374.
6. עם קוב דה מירוויל שוחחה מאיר קצרות בביתו של צור — ראה מס׳ 374.

ימצאו דרך לקשור אותנו מעשית עם אחד הפיקודים של נאט"ו לשם תכנון משותף, או אם יוטל על אחת או שתיים מחברות נאט"ו לקיים מגע מיוחד וסודי עם ישראל.

מה שעשוי להקל הפעם על מבצענו זה הן העובדות הבאות:

1) הפנייה אינה על רקע הסכסוך הישראלי־ערבי אלא על רקע התערערות הבסיסים המערביים בדהראן, לוב, מרוקו, דבר החושף את פרס ותורכיה. הרי הבסיסים של קע"ם באלכסנדריה ולטקיה ששוכללו הם בפוטנציה בסיסים שברית־המועצות עלולה להשתמש בהם.

2) בתפיסה של ארגון נאט"ו חל מפנה בשנתיים האחרונות כפי שמעידה ההצהרה של דצמבר 1957,[7] דהיינו, הפעם כשרה הקרקע הרבה יותר לפעולתנו. הכוונה היא כאמור לבוא בהצעה גמישה. במקביל לפנייה בפאריס תיערכנה פניות בוואשינגטון ובלונדון, אם כי ברור שכשושבינים באות בחשבון רק צרפת, תורכיה ואולי מדינה כהולנד. ניתן לפתח פעולת הסברה מתאימה גם בפיקודים של נאט"ו באיזמיר (קשר לפיקוד זה אפשר יהיה להקים בעזרת גנרל ריילי)[8] וכן בנאפולי ואל מטה הגנרל נורסטאדט בפאריס. במטה זה עובד הגנרל גייל הבריטי שהוא ידיד לנו ועל אליהו אילת יוטל להיפגש עמו.[9]

מאחר שרוצים בכל מחיר להימנע מפעולה שלא יהיו עמה תוצאות, הוחלט שאופי הפניות יהיה exploratory, דהיינו בנוסח: ברצוננו להחליף דעות עמכם. אין הכוונה להעמיד את פנייתנו לדיון בוועידת נאט"ו.

אנא ראי במכתב זה מעין מבוא, מאחר שראובן שילוח מכין תדרוך מפורט ומאחר שמרדכי שניאורסון הנמצא כרגע בארץ יחזור לפאריס מעודכן ומתודרך.

בברכה,

מ' גזית

7. ראה מס' 366.
8. לט"־ג'נרל ויליאם ריילי היה ראש מטה משקיפי האו"ם בארץ־ישראל בשנים 1948–1953. בשנת 1955 התמנה ראש משלחת הסיוע האמריקאית בטורקיה.
9. ראה מס' 379.

372

ר׳ שילוח אל שרת החוץ
R. Shiloah to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3111/28

ירושלים, ג׳ באדר ב׳ תשי״ט
13 במארס 1959

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

גולדה יקרה,

מהחומר הרב וממברקיו של מרדכי גזית,[1] יש לך בוודאי תמונה די ברורה על המתרחש במשרד ועל מצב העניינים בחזיתות השונות. מובן שיש עניינים המחייבים השלמה בעל־פה וזאת נעשה בשובך הביתה.

הפעם ברצוני להביא לפניך עניין אחד שהעליתי לדיון במשרד ובשיחות עם ראש הממשלה אשר ייתכן ותרצי לדון בו בשעת ביקורך בצרפת. הנושא הוא ״היערכותה הביטחונית של ישראל״ לנוכח החרפת המשבר הבין־לאומי.

העולם כולו נכנס לתקופה חמורה של מתיחות מוגברת. במקביל למשבר ברלין, הולכת וגוברת התסיסה במזרח התיכון. אין הוכחות לכך אך אין זה מן הנמנע כי הסובייטים הגבירו פעולתם באזור על־מנת להכביד על המערב על־ידי יצירת מוקד נוסף של תסיסה ומשבר בעצם ימי משבר ברלין.

כולנו מניחים כי משבר ברלין יחוסל, אם על־ידי פשרה ואם על־ידי השהיה ודחייה, בלי שתפרוץ מלחמת עולם או אפילו מלחמה לוקלית. אך עם זאת, ברור שאסור לסמוך על השערות והרהורי לב אופטימיים ועלינו, בדומה לאחראים למדיניות חוץ וביטחון בכל מדינה, להביא בחשבון גם אפשרויות חמורות ולהיערך לקראתן ככל האפשר.

הגעתי למסקנה כי עלינו לחדש המאמץ לצאת מבדידותנו הביטחונית ולהגיע להסדרי ביטחון עם המערב.

לפני שאפרט הטיעון ושיטת המשא־ומתן שאני מציע לנקוט, עלי להדגיש נקודה אחת שמדריכה את מנוחתי (אני יודע שהיא מדריכה גם מנוחתך ומנוחת ראש הממשלה). אני מתכוון ליכולתנו להוסיף לשאת בעומס מרוץ הזיון בינינו לבין שכנינו. בזמן האחרון רגעו אמנם גבולותינו אולם כולנו יודעים שרגיעה זו היא זמנית וכי עוד נכונו לנו התמודדויות. כדי שנוכל לעמוד בהתמודדויות אלו אנו נאלצים לחדש ולשפר ציודנו כל הזמן ואין כמוך יודע מה גדול המאמץ הכספי הכרוך בזה. אנו חייבים להגיע לכך שנקבל הציוד הדרוש לצה״ל חינם או כמעט

372

1. ראה מס׳ 371, הערה 1. במהלך שהותה של ג׳ מאיר בחוץ־לארץ נהג ראש לשכתה, מרדכי גזית, לדווח לה באופן שוטף.

חינם ואינני רואה דרך להגיע לכך אם לא נצליח להחדיר ההכרה לארצות־הברית ובעלות בריתה כי חימושו של צה״ל וחיזוק ביטחונה הוא אינטרס ביטחוני חשוב ודחוף של העולם החופשי.

בדיקת מצב יחסינו עם המערב מביא אותי למסקנה כי מבחינה אובייקטיבית השעה כשרה לחדש מאמצינו בנושא זה.

אני יוצא מההנחות הבאות:

א) במשך השנה שעברה גדלה התעניינותם הפעילה של מוסדות נאט״ו ושל מעצבי מדיניות החוץ והביטחון בבירות המערב במזרח התיכון. כבר בוועידת הפסגה של נאט״ו (בהשתתפות אייזנהאואר) בדצמבר 1957 הסתמן מפנה ביחסה של נאט״ו למזרח התיכון. לפני ועידה זו טענו כי נאט״ו אחראית אך ורק להגנת שטחי המדינות החברות אולם בהודעת הסיכום של ועידת דצמבר 1957 הוכרז כי ביטחונן וריבונותן של מדינות המזרח התיכון הן עניין חיוני לביטחון בעולם החופשי. אנו יודעים שלמעשה התכוונו ראשי המערב לכלול פסקא יותר נמרצת ומחייבת באותה הודעה אלא שמתוך התחשבות עם ההיסוסים הסקנדינביים ריככו הנוסחה.

מאז ועידת דצמבר 1957 נידונו בעיות המזרח התיכון כמעט בכל הכינוסים של נאט״ו וגם הוקמה ועדה מיוחדת לתכנון מדיניות נאט״ו במזרח התיכון (ב־19 בפברואר שנה זאת התכנסה ועדה זו המורכבת מנציגי ארצות־הברית, בריטניה, צרפת, איטליה, יוון ותורכיה להכין הצעת מדיניות למזרח התיכון לדיון ואישור בוועידת נאט״ו שתתקיים באפריל שנה זו בוואשינגטון). על המקום שמתחיל המזרח התיכון לתפוס בשיקולי נאט״ו מעידה גם הידיעה שקיבלנו בוואשינגטון על מינוי איש בעל ערך (ידידנו דון ברגוס) כיועץ לענייני המזרח התיכון לשגריר ארצות־הברית בנאט״ו.

ב) בשנה האחרונה חל שינוי באופי היחסים שלנו עם ראשי השלטון בבירות המערב העיקריות. שוחחנו והתכתבנו אתם על בעיות עולמיות והרושם הוא שקיבלו דברינו ברצון ועניין (אני מתכוון לאיגרות ראש הממשלה[2] ולשיחותיך במסעות האחרונים שלך בארצות־הברית ואירופה).[3]

ג) מצבו הצבאי של המערב במזרח התיכון התערער. הבסיס בדהראן (סעודיה) הוצא למעשה מהחשבון, הבסיס בלוב מתערער והולך בגלל החתרנות הגוברת של נאסר וכן הולך ומתערער מעמד ארצות־הברית והמערב במרוקו. נוצר מצב שתורכיה ופרס העומדות בחזית הקדמית מוצאות עצמן ללא עורף מערבי קרוב.

ד) החמרת המשבר באירופה מוכרחה להביא המתכננים ומעצבי מדיניות הביטחון של המערב לדאגה שמא תחליט ברית־המועצות, הן כתכסיס הסתה והן לגופו, לנצל ההזדמנות לחדירה ופעולה מוגברת במזרח התיכון.

2. הכוונה לאיגרת בן־גוריון לאייזנהאואר מ־24 ביולי 1958 (ראה מס׳ 27) ולדה גול, מ־26 ביולי 1958 (ראה מס׳ 32).
3. ראה למשל, פגישת מאיר עם דה גול (מס׳ 277), עם סלווין לויד (מס׳ 304) ועם דאלס (מס׳ 216).

מתוך ההנחות דלעיל, הבאתי לפני הסגל במשרד הצעה לחידוש מאמצינו בבירות המערב ובמרכזי נאט"ו. לאחר בירורים אחדים בסגל (כולל ישיבה אחת בהשתתפות אילת וגדעון רפאל) ובהתייעצות עם ראש הממשלה (בהשתתפות איתן, הרמטכ"ל, שמעון פרס והחתום־מטה) סוכם שראוי לבחון בשעה זו האפשרות להגיע להסדר ביטחוני עם המערב. (בישיבה אצל ראש הממשלה הסתייג מהנ"ל רק שמעון פרס שחשב שהשעה אינה מתאימה).[4]

הפעולה המוצעת צריכה להתנהל בשלושה מישורים:

א) במגעים בדרג גבוה בבירות שלוש המעצמות המערביות העיקריות ובתורכיה.

ב) במגעים עם אישים מסוימים במפקדות נאט"ו ובפנטגון (על כך ראה להלן).

ג) בבירות נאט"ו האחרות שאין להן אחריות מיוחדת לגבי מזרח תיכון אך יחסן אליהן אוהד (קנדה, הולנד, בלגיה וכו') צריך לנהל שיחות הסברה מתאימות. לאור חילופי הממשלה באיטליה ייתכן שאפשר להיעזר גם בפלה.[5]

המגמה היא לא להציג תביעה לכריתת חוזי ביטחון או לחברות בנאט"ו אלא להסביר הצורך בתכנון והיערכות משותפת לקראת הבאות מתוך גמישות מקסימלית לגבי הצורה והמסקנות הארגוניות. דעת כולנו היא שבשלב זה יש גם להימנע בהחלט מכל פעולת הסברה פומבית וציבורית פרט כמובן לשיחות עם אישים מקורבים לשלטון (כגרונתר בידל [סמית] וכו').

אנו מציעים שבשיחות בוואשינגטון, פאריז ולונדון (בדרג הגבוה ביותר שאפשר להגיע אליו) נבנה את טיעוננו כך: נתאר דאגתנו למצב במזרח התיכון לנוכח משבר ברלין והתסיסה באזור. נציין כי אנו מקווים שהמשבר יחלוף בלא מלחמה, אך נדגיש כי כשם שהמערב נערך באירופה לקראת כל התפתחות אפשרית, כן יש להיערך במזרח התיכון. אין אנו אמנם חברים לכל ברית או ארגון צבאי, אך לא פעם ציינו ראשי המערב כי הם רואים ישראל חלק אורגני וחשוב במערכות המערב. אין אנו באים לעורר בשלב זה שאלת יחסי ישראל־ערב ומגמתנו לברר תכניות המערב באזור מבחינת המאבק העולמי. אנו מלאי דאגה מבחינה זו. בסיסי המערב בעולם הערבי ובצפון אפריקה מעורערים ביותר ואילו החדירה הצבאית הסובייטית באזור הולכת וגוברת. גם בתימן הולכים ומוקמים בסיסים בעזרת מומחים ומתכננים סובייטים. למעשה קיימים כבר במצרים ובסוריה בסיסי צוללות (באלכסנדריה ולטקיה), ונבנים והולכים שדות תעופה בהדרכת מומחים סובייטים. בזמן האחרון נוספה גם ההשפעה והחדירה הסובייטית בעיראק. במזרח התיכון נותרו למעשה רק שלוש מדינות המוכנות ללחום על עצמאותן וחירותן, פרס, תורכיה וישראל ואנו סבורים כי לאור הסכנות הצפויות יש לבחון ללא דיחוי כיצד אפשר לחזק ישראל ולשלבה בתכנית ההגנה הכוללת.

מתוך התחשבות בקשיים הפוליטיים של המערב ובקוצר הזמן איננו מציעים בשלב זה לא בריתות ולא חברות בנאט"ו. כל מה שאנו מבקשים הוא לדעת מהן מחשבות המערב וכן קביעת סדרים לתיאום התכנון וההיערכות בינינו לבין המוסדות המתאימים של המערב.

4. ראה מס' 371.

5. פלה, שהיה שר החוץ ממאי 1957 עד יוני 1958, חזר לתפקיד זה בפברואר 1959. במארס 1959 שהה בביקור רשמי בפאריס, ובאותה הזדמנות נפגשה אתו מאיר — ראה מס' 374, 376.

אנו סבורים כי יש דרכים שונות להגיע למטרה זו. המגע בינינו לבין נאט"ו יכול להיות מוטל על מדינה אחת או שתיים בנאט"ו (צרפת, ארצות־הברית וכו') או שיכול לקום קשר חשאי בינינו לבין מחלקת התכנון באחת או אחדות ממפקדות נאט"ו (פאריז, מפקדת נאט"ו בנאפולי הממונה על כוחות נאט"ו בדרום אירופה ומזרח הים התיכון, מפקדת הצי השישי וכו').

עד כאן בקשר לטיעון המוצע. הצגת העניין בבירות צריכה לשאת אופי של התייעצות משותפת. יש להדגיש בשיחות כי איננו רוצים לבוא בתביעה או הצעה מוגדרת בלי התייעצות מוקדמת.

הנחתנו היא כי אם יוטל על אחת ממפקדות נאט"ו לבחון אתנו במשותף את המצב והבעיות, נוכל להביא לידי כך שיוחלט על הצורך הדחוף לחזק את ישראל במתקנים (שדות־תעופה וכו', מה שקרוי Infrastructure), ובציוד.

השיחה עם התורכים יכולה להיות יותר גלויה ומעשית. ממגעי האישיים האחרונים עם התורכים אני יודע כי הם חרדים מאוד למצב בלוב ומרוקו ורואים עצמם חשופים בחזית קדמית ללא עורף. הם מעוניינים מאוד בחיזוקנו ויעשו הרבה לסייע לנו במאמצינו.

במפקדות נאט"ו השונות יש לגלות האישים העוסקים בענייני המזרח התיכון ולהפוך אותם לחסידי התביעה לחיזוקה של ישראל. בפאריז, בנאפולי וכן בפנטגון יש לנו ידידים אשר אפשר לגייסם. ראש המפקדה בנאפולי הוא אדמירל בראון מי שהיה מפקד הצי השישי. סגנו הבריטי של נורסטאד בפאריז (בא במקום מונטגומרי) הוא גנרל ריצ'רד גייל ידיד ותיק של ישראל וצה"ל אשר גם אילת וגם כמה מאנשי המטה מכירים אותו מקרוב.

כמובן אין איש מאתנו משלה עצמו שייענו לנו מיד. הדבר מחייב מאמץ מתמיד ושיטתי, אך דעת כולנו שהמצב הבין־לאומי יוצר אווירה מתאימה להתחיל בבירורים. אנו מציעים שבשיחותיך עם דברה וקוב [דה מירוויל] תעלי הנושא הזה כי ברור שיחסה של צרפת יכול לקבוע במידה לא קטנה.

יש חברים (בייחוד ש' פרס) החוששים בעקבות שיחת צור–דה גול[6] שאין השעה כשרה לבוא בתביעות ובקשות לצרפת. אנו כאן איננו סבורים כך. הרי אין אנו באים בתביעה לדה גול הנוגעת דווקא לישראל ועלולה לסבך את יחסיה של צרפת עם העולם הערבי. אנו באים לטכס עצה על עניין הנוגע למערב כולו וטבעי שצרפת תהיה הראשונה להתייעצות.

אני מתנצל שהארכתי, אולם ידוע לך בוודאי כי עניין זה מעסיק אותי כל הימים. אני משוכנע כי רק אם נצליח להפוך הדאגה לביטחון ישראל לדאגת העולם החופשי כולו, נוכל למצוא פתרונות יעילים לבעיות חימושו וציודו של צה"ל. אני גם משוכנע שבשל הנסיבות הבין־לאומיות, התסיסה הגוברת במזרח התיכון, מעמד יחסינו עם המערב וכו', זוהי השעה לחידוש המאמץ.

שלך בברכה והוקרה,

ראובן שילוח

6. בשיחה שהתקיימה ב־22 בפברואר 1959, אמר דה גול כי על צרפת להיזהר מגילויים חיצוניים של ידידות לישראל — ראה מס' 282.

373

י׳ צור אל ראש הממשלה
J. Tsur to the Prime Minister

מברק מוצפן שפ/551
נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 16 במארס 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

שיחת שרת החוץ עם דברה נמשכה כארבעים דקות. השתתפו החתום־מטה ויועצו הדיפלומטי של ראש הממשלה. דברה בירך השרה ואמר שכבוד גדול הוא לו לקבלה בפאריס וכי ממשלתו שמחה תמיד לבוא בקשר ישיר עם חברי ממשלת ישראל. שרת החוץ השיבה ״פגישות אלו משקפות יחסינו לצרפת ורצוננו לשמור על הקשרים ההדוקים בין שתי הממשלות.״ מסרה לו ברכות אישיות מראש הממשלה. דברה הודה והדגיש החשיבות של מגע אישי. השיחה הוקדשה לשלוש שאלות:

א) סודאן. השרה מסרה האינפורמציה שבידינו ועוררה על הצורך בפעולה מהירה.[1] דברה השיב שהם ערים לסכנות שבמדינה זו. אמנם הידיעות שבידיהם מעידות על כך ששככו הרוחות ונראה כאילו אין סכנה מידית נשקפת, אך לאור דברינו יטפלו בזה מיד ויראו מה אפשר לעשות.

ב) בעניין סומאלי[2] מצאנוהו הרבה יותר מעוניין ישירות ונרגז. אמר שזה חודש ימים ומעלה שהם מנסים להשפיע על הבריטים, לפי שעה ללא תוצאות. הרושם הוא שהבריטים מרגישים שמצפונם לא נקי בעניין זה. הצרפתים חושבים לפעמים שכל הדייסה בושלה על־ידי השירותים בדרג גבוה ועתה אין לונדון יודעת איך לצאת מהמצור. אשר לאמריקאים, הם מרגיזים בהיסוסיהם ובחוסר המעש. מבחינה זו, יכולה ישראל לעזור הרבה אם תגביר לחצה בוואשינגטון. שרת החוץ הצביעה על חולשת מנגנון החוץ בוואשינגטון ועל הקושי להגיע שם לאיזו החלטה לרגל מחלת דאלס. הבטיחה ששגרירנו יוסיף ויפעל נגד התכנית הבריטית, אך תבעה המשך הפעולה גם מצד צרפת. דברה סיכם שבעניין הסכנה הנשקפת למערב ולמזרח מיצירת מדינה מוסלמית חדשה, אין חילוקי־דעות. הם ערים לסכנה וימשיכו לפעול. נראה להם שעמדתה העקשנית של ארצות־הברית מראה סימנים של החלשה ועל־כן חשוב שהם מצדם ואנו מצדנו נמשיך בלחץ.

ג) שרת החוץ העלתה הבעיה שבמכתב שילוח.[3] התגובה היתה חיובית, אך בנוגע לדרך הפעולה היו לראש הממשלה השגות על יסוד ניסיונם הם. פרטים על־ידי שרת החוץ בשובה.

צור

373

1. ב־17 בנובמבר 1958 התחוללה בסודאן הפיכה צבאית שבמהלכה נתפס השלטון על־ידי הגנרל עבוד.
2. בשלהי מלחמת העולם השנייה יזמו הבריטים את תכנית ״סומאליה הגדולה״ דהיינו, איחוד בין סומאליה הבריטית, הצרפתית והאיטלקית ומחוז אוגאדן האתיופי.
3. מס׳ 372. ראה גם מס׳ 374.

374

י' צור אל ר' שילוח
J. Tsur to R. Shiloah

העתק : 130.23/3120/23II

פאריס, י' באדר ב' תשי"ט
20 במארס 1959

סודי ביותר

ראובן היקר,

מטעמי זהירות לא נגענו במברקינו[1] אלא ברמז בשיחות שהתנהלו כאן על־ידי שרת החוץ בעקבות הדיונים שנתקיימו בארץ, כמפורט במכתבך לשרה מ־13 במארס.[2]

בהתייעצויות שקדמו לשיחות הללו הבעתי בפני שרת החוץ את ספקותי לגבי צורת הקשר המוצע. הרעיון כשלעצמו נראה לי נכון וזה שבועות רבים שעיקר טיעוננו בפגישות כאן מכוון להוכיח לצרפתים כי אין ללכת שולל אחר השקט היחסי במזרח התיכון (להוציא, כמובן, ההתכתשות הפנימית בין הערבים) וכי המשבר הבין־לאומי המרוכז עתה בבעיית ברלין, יכול לעבור כהרף־עין, אם ירצו בכך הרוסים, למזרח התיכון. מכאן העצה למערביים לא לסמוך על נסים, לנצל ההפוגה ולקבוע סידורים שיחזקו את מערכת הביטחון של המזרח התיכון, במיוחד על־ידי הידוק הקשרים אתנו.

ספקותי מתייחסים בעיקר לכתובת. לא האמנתי ואינני מאמין אף עתה ביעילותו ובכוח העזתו של מנגנון הנאט"ו לגבי אזורים הנמצאים מחוץ לאירופה. כוחה של שרשרת ככוח ההתנגדות של החולייה החלשה שבה. ואילו בברית האטלנטית אין מחסור בחוליות חלשות: הארצות הסקנדינביות, יוון וכדומה. משום כך נראה היה לי מלכתחילה שמוטב כי נרכז שיחותינו על מגע עם המעצמות הבודדות ואילו אלו מצדן, אם תרצינה בכך, תבאנה הדבר לפני בנות בריתן.

דומני שהגישושים הראשונים כאן יש בהם כדי לאשר השקפה זו.

והרי תמציתם:

א) מ י ש ל ד ב ר ה. ראש ממשלת צרפת הגיב על דברי השרה ואמר כי הוא מסכים שיש להקדיש תשומת־לב מיוחדת לבעיות הביטחון של המזרח התיכון, אך איננו רואה כי הישועה יכולה לבוא מהמוסדות הפוליטיים של הנאט"ו. "עד שאתם דואגים למזרח הים התיכון המרוחק יותר מאירופה, אין אנו מוצאים אוזן קשבת לבעיות מערב הים התיכון שביטחונו עלול לחרוץ גורל היבשת כולה." סיפר שכל שעה שצרפת מעלה בעיות אלו, היא נתקלת בהתנגדות המדינות הסקנדינביות ואף

374
1. ראה למשל מס' 373.
2. מס' 372.

בנלוקס המסרבות בעקשנות מלהרחיב את תחומי האחריות של הברית מחוץ לאירופה. מסקנתו היא, אפוא, כי מבחינה פוליטית יהיה זה בזבוז זמן להביא את הבעיה בפני מוסדות הנאט"ו, ועצתו שנשוחח על כך במישרין עם גנרל נורסטאד והמוסדות הצבאיים של הברית. שאל אם אנו עומדים בקשר עם נורסטאד ונענה בשלילה.

שרת החוץ הגיבה על דבריו באמרה כי אם נכונה דעתו, מוטב שהפנייה לנורסטאד תיעשה על־ידי אנשי צבא צרפתיים, שכן פנייה מצדנו תתקבל בחשדנות מכיוון שאנו המעוניינים הישירים ואילו פנייה צרפתית יכולה להתפרש כדאגה כללית לאינטרסים הצבאיים של נאט"ו.

ראש הממשלה גילה היסוס בתשובתו וניכר היה כי אינו יכול להחליט מבלי לשמוע את דעתו של הגנרל דה גול. משום כך סיכמה שרת החוץ את הפרשה הזאת בשיחתנו באמרה כי היא מניחה שהוא רוצה לחשוב על כך ותודה לו אם ישיב תשובה באמצעותי.

בארוחת הערב בביתי אמר קוב דה מירוויל לשרת החוץ שהוא שמע על ההצעה, אך לא הביע דעה לא לכאן ולא לכאן.

ב) ס ו ס ט ל. באותה סעודה הצגתי את השאלה בפני סוסטל בצורה כוללת יותר, מבלי להתייחס במיוחד לנאט"ו. גם הוא הסכים שהמערב חייב להקדים רפואה למכה במזרח התיכון וכי יש לקבוע קשר של התייעצות הדדית עם ישראל. אך הדגיש כי תנאי ליעילות פעולה כזאת היא הסודיות הגמורה, שכן אם יתגלה הדבר, הרי הוא עלול להזיק ולעורר עצבנות מיותרת. ואילו לגבי הסודיות, הוא יודע שאפשר לסמוך על צרפת ועל ישראל, אך אין לו כל ביטחון לגבי מדינות אחרות שיש הכרח לשתפן. כוונתו לתורכיה ולפרס ועוד יותר לארצות־הברית אשר כל דבר, ויהיה הסוד כמוס ביותר, מתגלה בהן מיד.

ג) פ ל ה .[3] גם הוא קיבל את הרעיון מעיקרו. הסכים כי המתיחות במזרח התיכון יכולה לפרוץ בכל רגע וכי טובת העניין דורשת שהמערב יאחז באמצעי זהירות. אך תמצית תגובתו היתה כי בחלק העולם שלנו אין לסמוך אלא על ישראל ולא על ארצות אחרות. ישראל, אמר, היא הזקיף (sentinelle) של המערב במזרח התיכון. אנו מכירים אותה, יודעים את יציבותה ואת כוחה הצבאי. לא כן הדבר בנוגע למדינות אחרות ואף אלו הנוטות למערב במזרח הים התיכון. השאלה שעומדת לפניו היא כיצד ובאיזו צורה ייעשה התיאום. שרת החוץ השיבה כי לגבי תורכיה אין בעיה, שכן היא חברה בנאט"ו. גם פרס קשורה בצורה זו או אחרת בתכנית ההגנה של המערב על־ידי הערבות האמריקנית וההשתייכות לברית בגדאד לשעבר. אך החולייה החסרה היא דווקא ישראל ויש לדאוג, אפוא, כי ייווצר קשר גם אתה. שרת החוץ ביקשה ממנו לקחת דברים עם עמיתיו בשעת הפגישה הקרובה של מדינות הנאט"ו בראשית אפריל.[4]

3. על השיחה עם פלה ראה גם מס' 329.
4. ראה מס' 376.

פלה אמר שעוד ישקול בזה והבטיח לדבר עם ששון לכשיחזור לרומא.

כרקע לתגובת הצרפתים מן הראוי שנזכור כי המתיחות בין ממשלת צרפת לבין הנאט״ו גדולה בעקבות הכרזת הצרפתים על הוצאת יחידות הצי שלהם מפיקוד הנאט״ו והשמועות הגוברות והולכות על התנגדות דה גול לשילוב כוחותיה היבשתיים של צרפת בפיקוד האטלנטי.

בברכה,

י׳ צור

375

ר׳ שילוח אל שרת החוץ וו׳ איתן

R. Shiloah to the Minister of Foreign Affairs and W. Eytan

העתק: 130.23/3111/28

ירושלים, כ״א באדר ב׳ תשי״ט
31 במארס 1959

סודי ביותר

בהמשך לבירורים בסגל בשאלת ההיערכות הביטחונית של ישראל לאור החמרת המצב הבין־לאומי, קיימתי שיחות נוספות עם ו׳ איתן, הרמטכ״ל ואחרים ואני מציע לשיקולכם תכנית פעולה כדלקמן:

1) המטכ״ל יכין הצעה על דרכי השילוב של ישראל במערך הביטחוני של המערב באזור.

2) בפגישת הרמטכ״לים שתתקיים באמצע אפריל באנקרה,[1] ייעשה ניסיון לקבל הסכמת התורכים להצעתנו על־מנת שנפעל במתואם או בשיתוף עמם כלפי שלטונות ארצות־הברית ונאט״ו.

3) בעקבות הנ״ל תיעשה פעולת הסברה מרוכזת (אך חשאית) כלפי אישים וחוגים מסוימים (אנשי מדינה וצבא) בארצות־הברית ובמרכזי הפיקוד של נאט״ו בפאריז, נאפולי ועוד.

4) על החתום־מטה בשיתוף פעולה עם הרמטכ״ל (או נציג שימונה על־ידו לכך), יוטל ריכוז ותיאום המאמץ.

5) לאחר תום הבירורים עם התורכים, אצא לארצות־הברית למספר שיחות ובירורים (בשיתוף מלא עם השגריר, הציר והנספח הצבאי).[2]

בדעתי לשוחח בהזדמנות זו עם גרונתר, מקגי ורדפורד (חברי ועדת Draper

375

1. במסגרת היחסים המיוחדים שנוצרו אותה עת עם טורקיה נקבעו פגישות תקופתיות בין הרמטכ״לים של שתי המדינות.
2. שילוח נפטר במאי 1959 וממילא לא יצא לשליחות זאת.

המייעצת לנשיא בענייני סיוע צבאי), בידל סמית, ידידי הטוב אד וייזל (היועץ המיוחד של סנאטור לינדון ג'ונסון בוועדה לענייני כוננות צבאית של ארצות־הברית (Senate Preparedness Committee), רוג'ר ארנסט (מזכיר ועדת Draper הנ"ל), ועוד. אנסה גם לגייס את ידידי אלי גינזברג (המשמש יועץ למפקד נאט"ו נורסטאד) שיבוא לפאריז על־מנת לסייע בהקמת קשרים עם נורסטאד ומטהו.

בעקבות או במקביל לנ"ל, תיעשה פעולת הסברה אישית כלפי גנרל גייל בפאריז[3] ואדמירל בראון בנאפולי[4] על־ידי השגריר אילת וכו'.

בעקבות ובמקביל לנ"ל ובהמשך לשיחות שניהלה שרת החוץ בפאריז, תתחיל גם פעולה כלפי הצרפתים והאיטלקים וכמו־כן יהיה צורך לבחון אפשרות פעולה בבון.

בברכה,

ראובן שילוח

376

א' ששון אל משרד החוץ
E. Sasson to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן מפר/347

נוסח נכנס: 130.09/2358/6

רומא, 11 באפריל 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד-דחוף

שרת החוץ.

א) המנהל המדיני של פלאצו־קיזי [משרד החוץ האיטלקי] הציר סטרניאו, שנוכח בפגישה שלך עם פלה בפאריס,[1] שאלני אם כבר באנו בדברים עם מדינות הנאט"ו האחרות בקשר "לנושא המיוחד" שדיברת עליו עם פלה. אם כן — הוא מבקש לדעת מי הן המדינות האלו ומה היו התשובות שלהן. וכן אם דיברנו עם מזכ"ל הנאט"ו ומה היתה תשובתו.

ב) סטרניאו הסביר לי כי פלה התרשם מאוד מדברייך ונדמה לו כי השעה מתאימה לעורר בקשתך בנאט"ו ולהעמידה לדיון. אולם רצונו לדעת:

(1) אם הכשרנו כראוי הקרקע אצל כמה מדינות אחרות.

(2) אם קיימת נכונות אצל אחת מהמדינות האלו לקחת היזמה לידיה ולעורר

3. המשימה הוטלה על אליהו אילת — ראה מס' 378.
4. המשימה הוטלה על כתריאל שלמון, איש משרד האוצר, בעבר נספח צה"ל בארצות־הברית ואשר שמר על קשרים עם אנשי צבא אמריקאים — ראה מס' 380.

376
1. ראה מס' 374.

השאלה. מכמה טעמים פנימיים וחיצוניים רצוי לו, לפלה, להופיע בנאט״ו כתומך ברעיון ולא ביוזם.

ג) מבלי לומר זאת בגלוי בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים נתן לי סטרניאו בהמשך השיחה להבין כי פלה מישש כבר הדופק אצל חבריו בממשלה וידידיו במטכ״ל ונפגש בהבנה ובחיוב.[2]

ששון

377

ר׳ שילוח אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
R. Shiloah to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן W510

נוסח יוצא: 130.23/3111/28

ירושלים, 13 באפריל 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד

אבן, הרצוג.

בסעיף ב׳ במברקי 500[1] הזכרתי ששרת החוץ שוחחה על העניין עם פלה שהגיב חיובית.[2] קיבלנו אתמול הודעה מששון כי סטרניאו המנהל המדיני של משרד החוץ האיטלקי פנה אליו בשם פלה בשאלה אם כבר באנו בדברים עם מדינות נאט״ו אחרות בנושא זה. כן שאל אם דיברנו עם ספאק ומה היתה תשובתו.[3] לדברי סטרניאו רואה פלה השעה מתאימה להעמיד נושא זה לדיון. פלה מטעמים שונים אינו רוצה להופיע בנאט״ו כיוזם הרעיון, אולם יש יסוד להאמין כי קיבל עידוד מחבריו בממשלה לתמוך ברעיון זה. אוסיף להודיע לכם על התפתחויות ואעריך אם תחישו קיום השיחות המוצעות על־ידי שרת החוץ במברק הנ״ל.[4]

שילוח

2. שילוח השיב כי לא הספיק להתייעץ עם שרת החוץ, ולפיכך יש להשיב כי לפי שעה עשתה ישראל רק גישושים והתגובות בדרך כלל חיוביות. (ראה שילוח אל שגרירות ישראל ברומא, ר/494, 14.4.1959, 130.09/2358/5.)

377

1. במברק זה (מיום 9.4.1959, בתיק 130.23/3111/29) דיווח שילוח על שיחה שקיים עם ארתור דין (עורך־דין, מקורב לדאלס) בעניין התקשרות ישראל עם נאט״ו, והוסיף כי ג׳ מאיר ממליצה שאבן והרצוג יקיימו שיחות בנידון עם בידל סמית, הגנרל גרונתר וקליי. לפי שעה אין לפנות למחלקת המדינה או לפנטגון.
2. ראה מס׳ 374.
3. ראה מס׳ 370.
4. הרצוג השיב כי שוחח עם בידל סמית, שהשיב כי אינו רואה סיכויים ממשיים אצל הממשל הנוכחי. הזכיר כי בדצמבר 1957 הביע דעה כי חיוני לחזק את הקשרים עם אישים ומוסדות בנאט״ו.

378

ר' שילוח אל שגרירויות ישראל בלונדון ובפאריס
R. Shiloah to the Israel Embassies in London and Paris

מברק מוצפן חוז"ם 632
נוסח יוצא: 130.02/2378/1

ירושלים, 28 באפריל 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

לאילת, לשיתוך עם גייל.

א) הטיעון בכללו נשאר כמנוסח במכתבי לשרת החוץ מיום 13 במארס שנה זו[1] אשר העתקו בידך. יש להדגיש החמרת המצב באזור בחודשים האחרונים. הסובייטים הגבירו מאמציהן בעיראק ולחצם וחתרנותם באיראן. על־אף המתיחות בעקבות סכסוך קאסם-נאסר לא נחלשה הפעילות הצבאית והכלכלית של ברית־המועצות בקע"ם ובתימן.

ב) בשטח הצבאי נמשכת פעילות ברית־המועצות בקע"ם במלוא התנופה. בסיסי הצוללות באלכסנדריה ולטקיה הולכים ונערכים בהדרכת המומחים הסובייטים. הכוחות המצרים, ומאז האיחוד גם הסורים, מוסיפים להיערך לפי מתכונת, שיטות ארגון ודוקטרינה סובייטית. קצינים קע"מיים במספרים ניכרים ממשיכים לצאת להשתלמות בבתי־ספר צבאיים בברית־המועצות מהם גם קצינים ההולכים לקורסים ממושכים מאוד. קצינים קע"מיים יצאו ויוצאים לקורסים בברית־המועצות גם אחר החרפת הוויכוח בין נאסר לברית־המועצות בעקבות הסכסוך נאסר-קאסם. לפי הערכות אחרונות שבידינו עולים ממדי הציוד והמתקנים המתרכזים ומוקמים בקע"ם על הדרוש למלחמה והגנה של קע"ם עצמה ושוב מתעורר החשד שהסובייטים מכינים בסוריה ובמצרים מלאי של ציוד וסידורים לשימוש סובייטי בבוא מועד.

ג) במגעים בינינו לבין התורכים בדרג גבוה (אזרחיים וצבאיים) נתברר כי הטורקים כמונו חוששים להחמרת המצב באזור ורואים הכרח בחיזוק ההיערכות המערבית. הם רואים כמשענות עיקריות באזור ישראל וטורקיה וסבורים כמונו שיש לחתור לחיזוק המגע בינם לבינינו ולחיזוק המגע בינינו לבין מערכות ומנגנוני ההגנה של המערב.

ד) לאור הנ"ל, מוצע שבשיחתך עם גייל תנקוט בסגנון של בקשת עצה כיצד להביא לחיזוק ההיערכות של ישראל וטורקיה וכיצד להקים המגע בין ישראל למערכות ההגנה של המערב. תציין הבנתנו לקשיים המדיניים הכרוכים בהצטרפות לנאט"ו או בברית צבאית בין ישראל למעצמות מסוימות במערב. תשאל לעצתו, בהנחה שהוא מסכים שחשוב שיוקם מגע בין ישראל לבין הכוחות המערביים

378
1. מס' 372.

האחראים להגנת האזור, אם רצוי שנפנה רשמית למוסדות נאט"ו הצבאיים והאזרחיים, דהיינו ספאק ונורסטאד, או רצוי שנפנה קודם למספר מדינות עיקריות בנאט"ו ואם כן למי מהן. תשאל גם לעצתו, אם נראה לו הרעיון שיוקם מגע בין המטכ"ל שלנו לבין אחת ממפקדות נאט"ו באירופה.

ה) לאור תגובותיו, אנו מציעים שתנסה לסכם אתו שיוקם לפי שעה קשר בלתי רשמי לחילופי דעות עמו. זה יכול להיות קשר אזרחי לאמור: עם יעקב צור, ואם הוא מבכר קשר עם איש צבא — עוד נחליט אם זה יהיה הנספח הצבאי שלנו בפאריס או קצין מיוחד שיבוא כפעם בפעם לביקורים לצורך זה.

ו) איעדר מן המשרד כשבוע ימים ואבקשך למען דו"חך על רשמיך מהשיחה לשרת החוץ, המנכ"ל וקומיי לנמענים בלבד.[2] מועדים לשמחה.

שילוח

379

ר"נ גייל אל א' אילת (לונדון)
R.N. Gale to E. Elath (London)

Copy: 130.23/3111/27 :העתק

[Paris], 26 May 1959

My dear Ambassador,

I have been very carefully into the matter which you discussed with me when you were here.[1] Militarily, I find it very difficult to make any suggestion to you that would in any way be helpful. The issues that one runs up against on every occasion are political issues. As you know, in considering this problem I have naturally been sympathetic to your point of view, but I am bound to admit that at the end I come back to the same conclusion. It seems to me, therefore, that the only course really open to you is a political approach to one or more of those nations who are most likely to be sympathetic to your ideas. I say this, because I appreciate your point that until you judge that the moment is right, you may not wish to make a formal request to the NATO Council as such.

Yours very sincerely,

Richard N. Gale

2. הפגישה עם גייל התקיימה ב־4 במאי בפאריס. גייל אמר שהוא שותף להערכות ישראל על המצב באזור, וימשיך לברר את שאלתה של ישראל. את תשובתו ייתן כשיהיה לו דבר־מה למסור. (ראה אילת אל שרת החוץ, ל/783, 4.5.1959, 130.23/3111/28.) ראה גם מס' 379.

379

1. ראה מס' 378.

380

ישיבת הסגל המצומצם במשרד החוץ
Meeting of the Senior Staff at the Ministry of Foreign Affairs

דין־וחשבון 130.02/4315/2

ירושלים, ט"ז בסיון תשי"ט
21 ביוני 1959

סודי ביותר

נאט"ו

אילת נפגש בפאריס עם סגן מפקד כוחות נאט"ו הגנרל גייל (Gale). איש־שיחו התייחס באהדה לרעיון המגע עם נאט"ו והביע דעתו שישראל תורמת לא רק ליציבות באזור, אלא מהווה גורם ביטחוני ניכר במלחמה הקרה. את השליחות ראה כעדינה ובמכתב לאחר מכן, בו חזר על אהדתו, הטעים האופי הפוליטי של הבעיה והציע שנגשש במדינה ידידותית אחת, או אחרות, בנאט"ו.[1]

אם להסיק מסקנות, הרי יש יסוד לגישוש כזה באנגליה ורצוי אולי להיפגש עם ראש הממשלה, שהינו איש אוהד ובעל רצון טוב, ולהעמיד בפניו את השאלה לא בצורת בקשת דבר מוגדר ומסוים אלא כבקשת עצה מה לעשות לגופו של העניין והצורה והאמצעים להתקדמות.

במקרה ונפנה אליו יש להגיד שפנינו, או נפנה במקביל, לאישים בארצות־הברית או בצרפת כי בין כה־וכה ייוודע הדבר והודאה תאפשר גם התייעצות בין השותפים.

שלמון מסר על שיחתו עם אדמירל בראון (Commander Allied — Brown Forces South). מנקודת השקפתם של אנשי צבא אמריקנים מהווה האגף המזרחי של נאט"ו מעין חור בלתי משביע־רצון. אם נוציא את פאקיסטאן, נשארים שני גורמים בלבד באזור, שעליהם אפשר לסמוך — תורכיה וישראל. הוא מחייב מגע תכנוני, היכרות הדדית, עיבוד תכניות משותפות וכו׳, אלא רואה המכשול באופי האינרטי של המנהיגות המערבית ובפארוכיאליות האינטרסנטית של מערכת נאט"ו הפנימית. ישנה סלידה מפני כל נוסע חדש על העגלה, אולי בגלל חלוקת השפע האמריקני והתחייבויות אזוריות מסוימות. ישנו שיפור ניכר באופי המנהיגות, המצטיינת עתה בתחושה מדינית אגרסיבית ויזמה. זה אפשר לייחס לספאק (Spaak) המשמש מעין ראש ממשלה של ארגון נאט"ו, ולגנרל נורסטאד (Norstad). כל יזמה מצד בראון תיחשב כניסיון לבנות לעצמו אימפריה ורק תחבל במאמץ. יש לפנות לאישים בארצות־הברית, לעבד הנורבגים שיסתלקו מהתנגדותם, לשוחח עם האנגלים ובעיקר להגיע לספאק ונורסטאד. אם יהיה אור ירוק יוכל הפיקוד הדרומי לפעול.

380

1. ראה מס׳ 379.

לנו לא ברור בשלב זה מה הצורה הקונקרטית שהיינו רוצים לתת למגע ולשיתוף. יש אפוא להקים בשיתוף צה"ל ומשרד הביטחון גוף, או יחידה, שיתכננו ויחקרו וילבנו מה אנו רוצים. כן יש לגשש בכל מקום ולבדוק מה האפשרויות. יש בהחלט להיפגש עם ספאק. בנוסף יש לשים לב למגמה המצטיירת, לשלב במסגרת נאט"ו פעולה כלכלית קולקטיבית. תזכיר מנהיגים אמריקניים, כולל טרומן, הדורש מתן כלים כלכליים לנאט"ו ופעולה בארצות נחשלות וכן תנועות האיחוד הכלכלי באירופה, מעידים על מגמה המצריכה עיון ועיקוב.

איתן: הדיונים הם בהתאם להנחיה של שרת החוץ להמשיך בפעולת הגישושים. ריכוז המגע חייב להיות באמצעות המדינות בצינור הנוח ביותר וכן יש לפעול במרכז נאט"ו בפאריס. אולי שני הדברים גם יחד. עד כה התבסס הכול על היכרות אישית, אבל בדומה למצב אצלנו, אין ספק שנמסרו דו"חות על הפגישות עם גייל ועם בראון וגם על הפגישה עם השגריר זלרבך (Zellerbach).[2] לא היו אלה ביקורים מקריים בפאריס ובנאפולי ויש להניח שקיימת ציפייה מצד צמרת נאט"ו לדעת מה יבוא מישראל וזה כשלעצמו מחייב. אין גם להוציא מכלל חשבון כי יבואו גישושים בכיוון הפוך, גם מנציגים זרים שיתחילו לשאול אותנו שאלות.

יחיל: הנורבגים התנגדו בזמנו להרחבת המסגרת, אולם תורכיה ויוון נתקבלו לנאט"ו על־אף התנגדותם. ברור כי יש תיאום והסדר שבדי–נורבגי ובדרך זו שבדיה נייטרלית קשורה קשר אמיץ עם נאט"ו. ייתכן והסדר דומה בינינו לאחת ממדינות הארגון היה מתקבל על־ידי הנורבגים.

כהן: מדאיגה המתיחות בין צרפת ונאט"ו וזה עניין עדין בשבילנו, כאשר המדובר בצרפת שעמדה ותעמוד לימיננו. יש לחשוב לא רק מה אנו עשויים לקבל, אלא מה ביכולתנו לתרום. אולי דרך יעילה בגישושים היא למצוא איש "משוגע" לרעיון נאט"ו ובעל השפעה בו.

איתן: צרפת יושבת חזק בנאט"ו ולא תפרוש. יש בהחלט לדבר עם הצרפתים ולא ייתכן שנצטמצם לאנגלים ולאמריקנים. כאשר תקבל קפריסין עצמאותה ותיכלל בנאט"ו, זה יקל על הקפיצה המחשבתית כלפינו מצד הנורבגים והאחרים.

ברטור: קשה לגשש עקרונית מבלי לדעת מה ברצוננו להשיג. יש להבהיר זאת לעצמנו וללמוד הבעיה.

שלמון: המטרה שלנו ברורה והיא עזרה פוליטית וצבאית ברכש וציוד להגברת כוחנו. אולם אין זה מן התועלת להצהיר זאת. ברורה המשמעות הפוליטית של דבר קטן ביותר – כך היה בעבר בפעולות רכש וכך היה כשהחילונו, מבלי לדעת ברורות ההתפתחויות העתידות, בעניין המענק והסיוע האמריקני.

אליאב: גישוש במחלקת המדינה לא יהיה נוח. אולי יש לחפש הקשר בפריפריה הצבאית מסביב לנשיא ואף בחוגי הקונגרס.

2. לא נמצא דיווח על פגישה זאת.

איתן סיכום

1. ממשיכים לפעול בעניין זה.

2. יש חשיבות לפגישת שרת החוץ עם ספאק בדרכה חזרה מארצות־הברית.[3]

3. פרוטוקול של ישיבה זו ביחד עם הדו"ח של כתריאל שלמון יישלח לשרת החוץ.

4. יש להקדים ולפני שובה של שרת החוץ לשתף הצרפתים בצורה זו או אחרת. ר' איתן ייפגש עם ז'ילבר לשיחה בנושא זה.[4]

5. יש להקדיש מחשבה להתארגנותנו הפנימית — מה לעשות במשרד וכיצד לשתף הצבא ואיך להחדיר התלהבות באלה שיעסקו בדבר.

אריה לפיד

3. בדרכה חזרה לישראל מביקורה באמריקה הלטינית. לא נמצא דיווח על פגישה עם ספאק ביוני 1959, ולא ברור אם אמנם התקיימה.

4. עם ז'ילבר התקיימו שיחות תכופות, אך לא נמצא דיווח על שיחה בנושאים אלה.

פרק יד
ניסיונות ישראל להגיע להסכם והתקשרות עם האיחודים הכלכליים האירופאים
Israel's Attempts to Associate itself with European Economic Unions

381

מ׳ ברטור אל נציגויות ישראל במערב אירופה
M. Bartur to Israel Missions in Western Europe

העתק: 130.23/3087/12

ירושלים, ו׳ בניסן תשי״ח
28 במארס 1958

קבלו־נא רצוף־בזה העתק מברק של מר שניאורסון על שיחתו עם מר Cahan (סגן המזכיר הכללי של ה־או.אי.אי.סי.).[1] טענותיו נראות לנו טיפוסיות לקשיים הצפויים לנו אפילו במטרתנו הראשונה הצנועה: הקמת קבוצת מחקר לענייני ישראל. באים לביטוי בדברי קאהן הלכי הרוחות השוררים בין הנציגים הקבועים על־יד ה־או.אי.אי.סי. בפאריס. ייתכן אמנם שהלכי רוח אלה פחות מובהקים אצל הממשלות, על־כל־פנים נצטרך להיות מוכנים לסתור אותם במאמץ להשיג תמיכת הממשלות ומתן הוראה לנציגויות על־יד ה־או.אי.אי.סי., על־מנת שיצביעו בעד הקמת קבוצת מחקר כאשר נגיש את הבקשה הפורמלית להקים כזאת.

ננסה לנתח הטענות שהובאו על־ידי קאהן אחת אחת.

א) הוא טוען שקיימת סכנה לעצם קיום ה־או.אי.אי.סי. ולכן אין הרגע מתאים להעלאת ענייננו. נדמה לנו שתהיה אשר תהיה תוצאת הדיונים על אזור הסחר החופשי,[2] אין להעלות על הדעת שהמערב יוכל להרוס במו ידיו אחד הכלים המוצלחים והיעילים ביותר של שיתוף־פעולה מערב־אירופאי. הרי המגמה בתוך נאט״ו היא לחזק את שיתוף־הפעולה הכלכלי ואם גם מבחינה פורמלית או.אי.אי.סי. אינה זהה עם נאט״ו הרי ברור לכולם שהתמוטטותו של הארגון

381

1. המברק מיום 17 במארס, בתיק, אך לא הודפס כאן. שניאורסון ציין כי קאהן היה גלוי לב ביותר, וציין כי מאז פגישתו הקודמת עם הישראלים השתנה המצב ועתה אין סיכוי להשיג את הקמת קבוצת המחקר. מאותה סיבה הוא מבקש גם לדחות את ביקורו בישראל. להלן הגורמים שהשתנו: 1. החשש להמשך קיומו של ארגון ה־O.E.E.C. לאחר הקמת אזור הסחר החופשי. 2. ההתפתחויות במזרח התיכון, ובעיקר הקמת קע״ם. 3. החשש שמא משא־ומתן עם ישראל יפגע בתכנית שר החוץ האיטלקי פלה לפיתוח מדינות המזרח התיכון. 4. המצב בצפון אפריקה ואי־יציבותה של ממשלת צרפת.
2. המדובר בדיונים שהתנהלו מאז 1956 בקרב חברות ה־O.E.E.C. בדבר הקמת אזור סחר חופשי ביניהן, שיביא להפלת חומות המכס ולביטול מכסות הייבוא. בשנת 1959 התברר כי אין סיכוי לכך, בעיקר בגלל חילוקי דעות בין בריטניה לצרפת.

הכלכלי פירושה מכה אנושה לברית המערבית. לכן נראה לנו נימוק זה כמלאכותי ואין לדרוש מאתנו שנוותר על קידום העניין הכלכלי החשוב שיש לנו בהידוק קשרים עם או.אי.אי.סי. מתוך התחשבות עם מצב רוח חולף השורר כיום בפאריס לאור הקשיים של משא־ומתן אזור הסחר החופשי.

הנימוק הקובע בהסתייגויותיו של קאהן הוא ללא ספק הפחד בפני הערבים כפי שבא לביטוי בסעיף ב ו־ג של מברק שניאורסון. הקושי הזה לא בא לנו כמובן כהפתעה כי ידענו כי המכשול להתקשרותנו ב־או.אי.אי.סי. הוא המדיני, כלומר חוסר רצון להסתכן בחמת הערבים. התחשבות בקושי זה הניעה אותנו לא להעלות בשלב זה שאלת הצטרפות, התקשרות או אפילו מעמד משקיף, אלא אנו צנועים בדרישתנו ומסתפקים בקבוצת מחקר על־מנת לחפש יחד דרכים לשיתוף־פעולה כלכלי ולתיאום מדיניות סחר חוץ עם אזור אליו אנחנו שייכים לפי מבנה סחר החוץ שלנו מבחינה כלכלית. התנגדות לדרישה זו, מתוך התחשבות בסכנות מדומות למערב אירופה מצד הערבים, משמעותה התנהגות לא ידידותית כלפינו בקבלת החרם הערבי כגורם קובע היחסים של מערב אירופה אלינו. הרי אנחנו קשורים בהסכמים מסחריים שהמשא־ומתן עליהם מלווה פרסומת רבה עם רוב המדינות חברות ה־או.אי.אי.סי. כל מדינה לחוד על־כל־פנים עד היום לא נכנעה ללחץ ערבי ולא סירבה לחתום הסכם לתועלת הדדית. ראה דוגמת השילומים מגרמניה אשר ודאי עמדה ועומדת בלחץ ערבי חזק. האם ניתן להעלות על הדעת שמדינות מערב אירופה באופן קולקטיבי יתייחסו בפחות אומץ לב ותבונה מאשר מתנהגת כל מדינה לחוד. או במילים אחרות, האם ה־או.אי.אי.סי. יקבל את הצו הערבי כקובע את יחסותו אלינו בניגוד להיגיון ושיקול דעת כלכלי המחייב ללא ספק לימוד משותף של קשרינו עם ה־או.אי.אי.סי. למען הרחבת המסחר ההדדי.

לגבי המשך הפעולה מספיק להזכירכם תדריכינו והוראותינו הקודמים,[3] ונבקשכם לגשת ביתר מרץ לבירור עמדת הממשלה בארץ כהונתכם לגבי בקשתנו להקמת קבוצת המחקר. דרושה פנייתכם המידית והברורה אל שר החוץ או שר אחר המטפל בענייני ה־או.אי.אי.סי. בהעמידו לפניו שאלה פשוטה וברורה: האם נוכל לסמוך על תמיכתם במועצת ה־או.אי.אי.סי. פה או בגוף אחר של הארגון המוסמך להחליט על כך בקשר לדרישתנו להקים קבוצת מחקר במועד שנגיש בקשה זו? עלינו לקבל תשובה ברורה מכל ממשלה וממשלה כדי להחליט אם ובאיזה צורה ומתי להגיש בקשתנו הפורמלית. אין להסתפק בתשובות מתחמקות כגון "נשקול באהדה כאשר העניין יעלה ב־או.אי.אי.סי.". עלינו לדעת עמדה ברורה ועלינו לסמוך על מתן הוראה מתאימה לנציגם ב־או.אי.אי.סי. אנו לא מניחים שניתן להשיג תמיכת ממשלת תורכיה, יוון או אנגליה אך לפחות יש לפעול גם אצלם למען לא יטילו וטו. אם אמנם יתר החברות ב־או.אי.אי.סי. יתייחסו באהדה לדרישתנו.

בשיחותיכם בעניין זה, תוכלו להדגיש שהננו דנים כעת באופן פנימי על אפשרות

3. ראה, למשל, ברטור אל הנציגויות, 27 בנובמבר 1957, על צירופיו, בתיק 130.06/1946/1, בו מודיע ברטור על ישיבה של הוועדה הבין־משרדית לעניין השוק המשותף וה־O.E.E.C. בהשתתפות שרת החוץ ושרי האוצר והמסחר והתעשייה. הוחלט לגשש אצל המדינות הנוגעות בדבר עמדתן בעניין צירוף ישראל ל־O.E.E.C.

הנהגת שיטת global quota ואולי אף ליברליזציה חלקית לגבי ארצות או.אי.אי.סי. כדוגמת ההסדר שפינלנד מצאה אותו עם רוב ארצות ה־או.אי.אי.סי. צד מעין זה חייב לעניין את הארגון כי הוא הולך בד בבד עם שאיפותיו להרחבה ולליברליזציה של המסחר ואין ספק שתועלת מעשית בצדו למדינות ה־או.אי.אי.סי. המעוניינות להרחיב ולהקל על ייצוא[ן] לשוק יחסית גדול וגדל כישראל. רצוי לנו שאף צעד מעין זה ייעשה תוך התייעצות ודיון משותף עם הארגון באמצעות קבוצת מחקר שאמנם תפקידה יותר מרחיק־לכת מאשר זה וישתרע על שיטת כל היחסים העתידיים הכלכליים בין ישראל ומערב אירופה.

לאחר וקיימת הבטחה מצד אוסטריה ונורבגיה לתמוך בדרישתנו, הרי דרושה פעולתכם המידית והנמרצת ביתר הבירות במטרה לאפשר לנו סיכום המצב ואנחנו מקווים להתקדמות מהירה. אנא תגובתכם המהירה.[4]

בברכה,

מ׳ ברטור

382

מ׳ ברטור אל נציגויות ישראל במערב אירופה
M. Bartur to Israel Missions in Western Europe

העתק: 130.06/1946/6

ירושלים, כ״א באייר תשי״ח
11 במאי 1958

סודי

ברצוני למסור לכם על ההתקדמות שחלה בניסיוננו להקים קשר עם האיגודים הכלכליים האירופיים וה־.O.E.E.C. התקדמות זו הושגה במסגרת השתתפותנו במועצת אירופה[1] והשיחות שהיו לנו בהזדמנות זו עם המזכיר הכללי של ה־.O.E.E.C מר Sergent וסגנו מר Cahan. שיחות אלו קידמונו הרבה והבהירו את דרך פעולתנו להבא.

4. באפריל סיכם ברטור את התגובות שהתקבלו מהנציגויות כדלהלן: בשוודיה, בנורווגיה ובאוסטריה קיימת נכונות לתמוך בבקשת ישראל. בשווייץ ובגרמניה וכן בהולנד התבטאו בזהירות מסוימת, אך יש יחס אוהד. התגובות בבריטניה לא היו מעודדות. ממתינים לתגובות מיתר הבירות. (ראה ברטור אל פראטו, 20 באפריל 1958, 130.06/1946/5.)

382

1. מועצת אירופה, שמושבה בסטרסבורג, הוקמה ב־1949 כדי להוות פורום לדיונים על דרכים היכולות לתרום לשיתוף־פעולה בין־ארצי בעניינים סוציאליים, כלכליים, תרבותיים וכיוצא באלה. היה לה תוקף מייעץ בלבד. השתתפו בה מרבית מדינות מערב אירופה, וגם יוון וטורקיה. מינואר 1958 השתתפה בדיונים משלחת משקיפים מישראל, שניצלו את ההזדמנות להעלות בפני כמה ממשתתפי הכנס את רצון ישראל להשתלב בעבודת ה־.O.E.E.C ובאזור הסחר החופשי, אם יקום.

כזכור לכם, הוחלט בישיבת מועצת אירופה בינואר 1958 — ובעקבות הרצאתנו בפני הוועדה הכלכלית — שלישיבה באפריל יוגש דו״ח של המדווח לענייני אזור הסחר החופשי, מר John Hay, בענייננו. הוא עשה זאת בצורה מספקת בהחלט מבחינתנו כי למעשה חזר על תמצית טיעוננו המוכיח את הקשר ההדוק בינינו לבין מערב אירופה בשטח סחר חוץ. רצוף־בזה העתק הסעיפים הנוגעים לנו מתוך הדו״ח אשר נתקבל כחלק ההמלצות של המועצה לוועדת השרים,[2] ובזה קיבל גושפנקה רשמית.

בכלל, התאזרחותנו במועצת אירופה התקדמה. הוזמנתי הפעם לכל ישיבות הוועדה הכלכלית, והוועדה הקימה ועדת משנה לשם לימוד וקיום קשר עם הארצות מחוץ ל־.O.E.E.C אשר להן אינטרסים כלכליים משותפים ניכרים עם ארצות אזור הסחר החופשי המתוכנן. צוינו במפורש פינלנד, יוגוסלביה, ספרד וישראל, אך היות ובינתיים רק אנחנו גילינו יזמה, הוזכר בכל ההזדמנויות שוועדה זאת תעסוק קודם כל בישראל. יושב־ראש אותה ועדת המשנה, שהוא גם יושב־ראש הוועדה הכלכלית שיגר אלינו מכתב רשמי (העתקו רצוף־בזה) בבקשה להמצאת חומר. חברי ועדת המשנה הם:

1. מר פדרשפיל (P. Federspiel), (דנמרק) יושב־ראש הוועדה הכלכלית של מועצת אירופה.
2. מר ווס (H. Vos), (הולנד) סגן יושב־ראש הוועדה הכלכלית של מועצת אירופה.
3. מר היי (John Hay) (אנגליה).
4. מר צ׳רנץ (K.Czernetz), (אוסטריה).
5. מר סרס (G. Serres), (גרמניה).
6. מר טרבס (P. Treves) (איטליה, הוא לא השתתף בישיבה בשטרסבורג, ולכן לא בטוח אם קיבל את המינוי).

הוועדה הזאת לפי הרכבה מבטיחה טיפול ידידותי מאוד בעניינים. היא קיימה ישיבה ראשונה בהשתתפותי, בה נקבעו סדרי המצאת החומר והעבודה. היא תתכנס שנית ב־11 ביולי, בפאריס, לדיון ראשון על־סמך החומר שיתקבל עד אז והזמינה אותי להשתתף בישיבתה. חברי הוועדה מתכוננים לבקר בספטמבר בארץ לשם דיון ולימוד במקום.

נציגינו במדינות שחברי ועדת המשנה הן אזרחיהן מתבקשים לקיים, במידת האפשר, מגע חברתי אתם.

עם הקמת הוועדה הזאת, שתשתף פעולה עם מנגנון ה־.O.E.E.C, נוצר כלי שבהקמתו ראינו צורך לשם עיקוב אחר ענייני אזור הסחר החופשי והכנת אמצעי הקשר עם האזור במידה ויקום. אדווח לחוד על מצב המשא־ומתן בוועדת השרים בפאריס בקשר להקמת האזור ואסתפק כאן רק בהערה אחת: ישיבת מועצת אירופה הנוכחית הראתה חיוניות רבה, הצטיינה בהשתתפות שרים רבים, וקידמה ללא ספק עניין אזור הסחר החופשי אשר לפי ראות עיני יש לו כל הסיכויים לקום במהרה בימינו.

כידוע לכם מהתזכירים והתדריכים הרבים שהמצאנו לכם שאפנו, בהתאם

2. הנספחים לא נמצאו.

לסיכום הוועדה הבין־משרדית, להתקשרות עם ה־.O.E.E.C, שהוא הגוף אשר מתוכו ייוולד אזור הסחר החופשי. אם תהליך הקמת האזור ייקח יותר זמן מאשר מקווים יוזמיו החותרים להפעלתו בעת ובעונה אחת עם התחלת פעולת השוק המשותף ב־1 בינואר 1959, הרי חשוב במיוחד שנתקרב אל האיגודים הכלכליים המערב אירופיים על־ידי שיתוף־פעולה מעשי עם ה־.O.E.E.C. לכן שאפנו להקמת "קבוצת מחקר" מיוחדת לענייננו. עם הקמת ועדה כזאת במסגרת מועצת אירופה ניטלת דחיפות וחשיבות קבוצת המחקר של ה־.O.E.E.C. בעקבות בירורים שקיימנו על מזכירות ה־.O.E.E.C קרוב לוודאי, שנשתדל לדלוג על השלב של קבוצת מחקר וננסה להגיע בעזרתו הטכנית של ה־.O.E.E.C , שהובטחה לנו, להסכם מולטילטרלי עם כל ארצות חברות ה־.O.E.E.C שיהיו מוכנות לכך. כידוע הלכה פינלנד בדרך דומה, כלומר, היא הפכה את ההסכמים המסחריים הדו־צדדיים שהיו לה עם רוב חברות ה־.O.E.E.C להסכם אחד מולטילטרלי לפיו הנהיגה פינלנד שיטה של מכסות ייבוא כלליות לגבי 13 ארצות הארגון שהסכימו לשיטה. כן הנהיגה לגביהן, בשלב מאוחר יותר, מידה מסוימת של ליברליזציה בייבוא. תמורת זאת השיגה פינלנד — וזאת מקווים גם אנו להשיג — שהיא נהנית מרשימות הליברליזציה הנהוגות בארצות אלה לגבי ייבוא מארצות ה־.O.E.E.C וכן מהזכות להמיר את יתרות הזכות שלה בחשבונות הקלירינג לכל מטבע אחר של אותן הארצות המשתתפות. כן נחתור לסווינג גלובלי באמצעות ה־.E.P.U[3] במקום הסווינגים הבילטרליים שקיימים בהסכמי תשלומים הדו־צדדיים. ייתכן שכנהוג בין ארצות ה־.O.E.E.C יישאר, נוסף להתקשרות הרב־צדדית הכוללת, מקום למשא־ומתן דו־צדדי בקשר לסחורות ייצוא אשר אינן נכללות ברשימה החופשית של המדינות הנוגעות בדבר. תמורת מכסות אלה נצטרך אולי גם מצדנו להסכים למכסות ייבוא מסוימות. אנחנו עומדים להביא הצעה דומה לאישור בפני משרדינו הנוגעים בדבר ואם יאושר הקו הזה נפנה לרוב המדינות החברות ב־.O.E.E.C בהצעה להכליל את ההסכם המסחרי שלנו איתן בתוך מסגרת כללית כזאת. לאלה מבין חברות ה־.O.E.E.C שאין לנו אתן הסכם מסחרי נציע אותו הסידור, כלומר, הצטרפות להסכם מולטילטרלי במסגרת ה־.O.E.E.C, זה יחייב מגע עם הנציגויות כאן ועם שלטונות סחר החוץ במקום כהונתכם, על־מנת לשדלם להצטרף.

אם נקבל תגובות חיוביות מהמדינות שנפנה אליהן, יובא הדבר לפי התקדים הפיני בפני ועדת ראשי המשלחות ב־.O.E.E.C בפאריס, אליה ודאי נוזמן להציג הצעתנו. כאמור, נציע, לפי עצת מר Sergent, לנהל המשא־ומתן הסופי עם כל אותן הארצות אשר יסכימו לכך, בתוך בניין ה־.O.E.E.C בפאריס.

בדרך זו נוכל להגיע להתקשרות חזקה דה פקטו עם הארגון ועל־ידי כך למעמד מסוים וקבוע במוסדות ה־.O.E.E.C. המהירות בה יצליחו נציגויותינו להשיג הסכמת המדינות הנוגעות בדבר תקבע במידה רבה את הקצב בו נוכל להתקדם. אנו מעוניינים מבחינות מעשיות ומדיניות להחיש את ביצוע הפעולה ככל האפשר.

המכתב הזה על צירופיו בא להעמידכם על ההתפתחויות האחרונות ולהבהיר

3. ה־European Payment Union הוקם על־ידי ה־ .O.E.E.C. שימש כגוף דרכו סולקו פעם בחודש כל החובות בין המדינות שהיו חברות בו. הארגון הפסיק לפעול ב־1958.

לכם דרכי מחשבתנו. יהיה מועיל מאוד ללא ספק אם תעירו הערותיכם, ותשאלו שאלות לשם הבהרה של נקודות סתומות לכם.

נראה לנו שהסיכויים להתקשרות עם הארגונים הכלכליים האירופיים שעל חשיבותם המדינית והכלכלית אין צורך להרבות במילים, אינם מבוטלים כלל וכלל. על־כל־פנים התקדמנו לא מעט בדרך זו משך החודשים האחרונים, נתקלנו בהרבה הבנה ואהדה במועצת אירופה ומחוצה לה. יהיה במידה מרובה תלוי בנו אם ובאיזה קצב נשיג מטרת ההתקשרות.

בברכה,

מ׳ ברטור

383

מ׳ ברטור אל נציגויות ישראל במערב אירופה
M. Bartur to Israel Missions in Western Europe

העתק: 130.06/1946/6

ירושלים, ו׳ בתמוז תשי״ח
24 ביוני 1958

סודי

הנדון: הצעה להסכם מסחרי מולטילטרלי עם ארצות ה־או.אי.אי.סי.

הנני מצרף בזה העתק האיגרת שמסרנו לראשי הנציגויות כאן של אוסטריה, איטליה, הולנד, בלגיה, לוקסמבורג, צרפת, בריטניה, שבדיה ושווייץ.[1]

תוכן האיגרת מסתבר מאליו ותבינו כוונתו לפי תדריכינו ומכתבינו הקודמים בעניין ה־או.אי.אי.סי.

במידה האפשרית מסרנו את האיגרות לראשי הנציגויות כאן, כי ברצוננו לנהל את המשא־ומתן הדו־צדדי המוקדם עם הנציגויות כאן, דבר שהוא עדיף גם מבחינה טכנית.

במדינות אשר אינן מיוצגות כאן או אינן מיוצגות במידה המאפשרת עבודה יעילה אתן כאן, ביקשנו מנציגויותינו שם להגיש איגרות מתאימות בבירותיהן: קופנהגן, אוסלו ולונדון עבור אירלנד. (לגבי תורכיה, יוון וגרמניה המערבית טרם סיכמנו את הדיון. לפורטוגל ולאיסלנד לא נציע לעת־עתה את ההסדר המולטילטרלי הזה).

אני מצרף בזה טיוטא של נוסח ההסכם המולטילטרלי כפי שהוא נראה לנו. ברור

383
1. הנוסחאות השונות של האיגרות, כמו גם טיוטת החוזה, נמצאות בתיק, אך לא הודפסו כאן.

שטיוטא זו מיועדת לעת־עתה לידיעתכם בלבד ולהבהרת כוונתנו ולא למסירה אף בעל־פה לנציגי השלטונות בארץ כהונתכם.

בברכה,

מ׳ ברטור

נ״ב: יש להניח שהאיגרת שמסרנו כאן תועבר בינתיים לתעודתה וחשוב שתמצאו דרך לשיחה בעניין עם הפקידים או השרים אשר בידיהם ההחלטה בעניין זה על־מנת להחיש תשובתם החיובית המהירה. נבקשכם להודיע במברק על כל פעולה ומאורע בנידון זה. אני אהיה משך חודש יולי באירופה (האג, בריסל, פאריס, קלן, רומא), ונוכל לעמוד בקשר טלפוני או אישי במידת הצורך.[2]

384

מ׳ ברטור אל שגריר ישראל בבריסל
M. Bartur to the Israel Ambassador in Brussels

העתק: 130.06/1946/21

ירושלים, כ״ג בתשרי תשי״ט
7 באוקטובר 1958

הנדון: הפלית מכס של ארצות השוק המשותף נגד מוצרי ייבוא ישראליים

הננו מצרפים פה נוסח של Aide Mémoire בעניין הנ״ל אשר נבקשכם למסור לגורם המתאים במשרד הראשי הזמני בבריסל של מוסדות השוק המשותף. לדעתנו יש להגיש מסמך זה ליושב־ראש של הוועדה האירופאית (Commission) אך נבקשכם לברר נקודה זו במקום (אולי בעזרת מר ון קרנבק ([Van Karnebeek]).[1]

כמו־כן, אנו מצרפים איגרת רשמית אשר נבקשכם למסור אחרי מסירת ה־Aide Mémoire למשרד החוץ הבלגי, בצירוף העתק ה־Aide Mémoire. (האיגרת תהיה מיועדת לממשלות של בלגיה ולוקסמבורג כאחד, כמקובל).

נציגויותינו בארצות החברות האחרות בשוק המשותף המקבלות העתק מכתבנו זה, מתבקשות בזה למסור איגרת מתאימה, בהתאם לנוסח המצורף ובצירוף העתק ה־Aide Mémoire למשרד החוץ בארץ כהונתן. למען הסדר, מתבקשות נציגויות אלה לא להגיש עדיין את האיגרות עד קבלת הוראה טלגרפית מצדנו.

2. מתוך 13 המדינות שאליהן נשלחה האיגרת הגיבו עד סוף נובמבר 1958 שמונה — ראה מס׳ 385.

384

1. התזכיר בתיק, אך לא הודפס כאן. הוועדה האירופית, או כפי שכונתה אחר כך, הנציבות, היתה מורכבת מתשעה חברים, שלא נחשבו נציגי מדינותיהם, ופעולתם היתה מודרכת לפי האינטרסים של השוק המשותף. תפקידם היה לפקח על הסכם רומא — המסמך שלפיו הוקמה הקהילייה הכלכלית האירופאית.

הוראה זו ניתן מיד אחרי קבלת ידיעה טלגרפית מכם (כלומר מהשגרירות בבריסל) שה־Aide Mémoire המקורי הוגש למוסד המתאים של השוק המשותף בציון שם המוסד ותאריך הגשתו.[2]

בברכה,

מ׳ ברטור

385

מ׳ ברטור אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
M. Bartur to Israel Missions Abroad

העתק: 93.04/769/11

ירושלים, י״ג בכסלו תשי״ט
25 בנובמבר 1958

סודי

הנדון: הצעתנו להסכם מסחר ותשלומים מולטילטרלי עם ארצות ה־או.אי.אי.סי.

מאז כתיבת מכתבי האחרון בעניין זה אליכם (מיום 3.10.58 מס׳ 206.8)[1] חלו התפתחויות רבות ומעניינות. אסקור כאן בקצרה את המצב כפי שהוא היום ואציין את כיוון פעולתנו בעתיד הקרוב שבו נצטרך לדעתי ללכת.

כידוע, המצאנו את איגרתנו מ־23.6.58 ל־13 מתוך 17 ארצות ה־אי.אי.סי. דהיינו, לארצות בנלוקס, גרמניה, צרפת, אנגליה, נורבגיה, דנמרק, שבדיה, איטליה, שוויץ, אוסטריה ואירלנד. לא הגשנוה לאיסלנד, פורטוגל, יוון, תורכיה. מ־13 הארצות הנ״ל ענו עד כה 9 באופן רשמי, דלהלן קיצור תוכן איגרות התשובה (בסדר כרונולוגי):

1. שבדיה. העתק התשובה החיובית השבדית מיום 5.9.58 העברתי לכם עם מכתבי מיום 9.9.58.[2]

2. אירלנד. (מיום 7.10.58):[3] בתשובה קצרה נאמר שישראל נהנית כבר באירלנד מאי־הפליה גמורה לייבוא סחורות ישראליות באירלנד. היות וישראל מוכרת לאירלנד יותר מאשר היא קונה ממנה (איגרת התשובה מציינת יחס של 1:19

2. התזכיר נמסר לוואלטר האלשטיין, נשיא הנציבות, ב־30 באוקטובר 1958. הוא הבטיח ״טיפול מזורז וגישה אוהדת״. (ראה רפאל אל משרד החוץ, 30 באוקטובר 1958, 130.06/1946/21.) במשך חודש נובמבר הוגש התזכיר לשש המדינות הנוגעות בדבר. ראה גם מס׳ 386.

385

1. במכתב זה (בתיק 93.04/770/1) סיכום ביניים של התגובות על איגרת ישראל בעניין ה־O.E.E.C. — ראה מס׳ 383. עדכון התגובות כפי שנמסרו בתעודה שלפנינו ראה סיכום שהוכן במחלקה הכלכלית ב־17 באפריל 1959 בתיק 130.06/1946/10.
2. בתיק 93.04/770/1.
3. התשובה האירית ושאר התשובות בתיק 130.06/1946/8.

לטובת ישראל בשנת 1957, דבר אשר אינו מוצא את אישורו בסטטיסטיקה הישראלית על סחר החוץ עם ארץ זו, ושנובע כנראה ממכירות פרי הדר דרך אנגליה), אין האירים רואים תועלת בהסדר מולטילטרלי. ממשלת אירלנד מעוניינת לקבל הצעותינו לשיפור המאזן המסחרי בין שתי הארצות. לא נגיב לבקשה זו, כי אין לנו ספק שאירלנד, שהיא חברה באזור הסטרלינג, תצטרף להסדר המולטילטרלי אם יוסכם עליו עם הארצות האחרות. ולא — גם זה לא ישנה מאומה ביחסי הסחר שלנו עם ארץ זו.[4]

3. אנגליה. (מיום 11.10.58): התשובה היא עניינית וחיובית והיא היא שהשפיעה לא מעט על התשובות החיוביות שקיבלנו מאוחר יותר מארצות אחרות. האנגלים העבירו העתק תשובתם לכל הארצות שפנינו אליהן, וגם לפינלנד.

האנגלים מציעים לנו הסדר הדומה לזה שנחתם על־ידי רוב ארצות ה־או.אי.אי.סי. עם ברזיל ועם ארגנטינה, ושיושתת על הנקודות הבסיסיות הבאות:

(א) אי־הפליה מצד ישראל לטובת אחת הארצות המשתתפות או לטובת ארץ שלישית שלא תשתתף בהסדר.

(ב) הענקת משטר הליברליזציה הנהוג בין ארצות ה־או.אי.אי.סי לבין עצמן גם לישראל.

(ג) פתיחת מכסות כוללות עבור ייבוא סחורות מהארצות המשתתפות (כולל ארצות האזורים המונטריים הקשורים אתן) וביטול הסילוקין הבילטרלים בין ישראל לבין ארצות אלה.

(ד) אשראים שיוענקו לישראל על־ידי אחת הממשלות של הארצות המשתתפות יהיו ניתנים לשימוש גם עבור קניות בארצות האחרות.

(ה) ישראל תוכל להעביר הכנסות מטבע מתוך ייצוא וכו׳ באופן חופשי לכל הארצות המשתתפות בהסדר ותוכל להשתמש בשיטת הארביטרז׳ האירופאי.

היועץ הכלכלי הבריטי בארץ הוסיף בעל־פה, בעת מסירת האיגרת, שכוונת האנגלים היא שההסדר ייעשה distinct from the machinery of the OEEC (sic).
בעת שהותי בלונדון בחודש אוקטובר שנה זאת, שוכנעו הבריטים שהמקום המתאים למשא־ומתן הוא בכל זאת פאריס, וכי שם נוכל להיעזר בניסיון מזכירות ה־או.אי.אי.סי. בהסדרים קודמים דומים עם ארצות אחרות (כגון פינלנד). ניתחנו גם את פרטי הנקודות הכלולות בתשובתם ונוכחתי שרצונם כן לעזור לנו בגיבוש ההסדר ולשחק בו ובהכנת המשא־ומתן תפקיד מרכזי. בכוונתנו לאפשר להם לשחק תפקיד זה ונמציא להם תשובתנו לאיגרתם והצעותינו המעשיות על מועד המשא־ומתן המולטילטרלי ועל תוכנו, לפני שנגיב לאיגרות הממשלות האחרות. יש להניח שנטייה חיובית זו מצד אנגליה היא אחת ההוכחות הברורות — בשטח המדיניות הכלכלית — של שינוי יחסה כלפינו.

4. נורבגיה. (מיום 24.10.58): תשובתם (למעשה תשובת ביניים בלבד) ניתנה במכתב למיופה כוח שלנו ולא בצורת איגרת רשמית. הנורבגים הביעו בכתב את החשש בקשר לקניותינו של דגים קפואים — שעליו כתבתי במכתבי מ־3.10.58. הם מציעים שנהל שיחות בילטרליות אתם בעניין זה ועל־פי תוצאותיהם יחליטו

4. עקב עמדתה של אירלנד לא פנתה אליה ישראל יותר.

אם ישתתפו בהסדר המולטילטרלי. שיחות בילטרליות אלה שוב כפופות להסכמתנו להאריך לעת־עתה את ההסכם המסחרי שפג ב־31.10.58 לשנה נוספת, תוך הכללת התחייבות מצדנו לקנות כמות מסוימת של דגים אשר תספק את הנורבגים. בנקודה זו אנו עומדים במגע עם המיופה כוח שלנו באוסלו ועם המיופה כוח הנורבגי כאן ואנו קרובים להסדרה.

5. שווייץ. (מיום 29.10.58): מביעה את הבנתה להצעתנו בהתחשב עם ההתפתחות האירופאית הנוכחית לאינטגרציה כלכלית, אך מדגישה שגם עכשיו נהנה ייצואנו לשווייץ מאותו המשטר הליברלי הנהוג שם לגבי ייבוא מארצות ה־או.אי.אי.סי. ושהכנסות מטבע תמורת ייצואנו ניתנות באופן חופשי להמרה. היא חוששת שביטול ההסכם הבילטרלי המיוחד הקיים בין שתי הארצות (והכולל — בתוספת סודית — הסדר למתן פרמיה לייבואנים שווייצים הקונים סחורות ישראליות למען הוריד מחיריהם לרמה המאפשרת קניות אלה) יגרום לירידת קניותינו שם. למרות זאת נהירה להם דאגתנו לעתיד סחרנו עם אירופה המערבית בכללה ודעתם כדעתנו היא שיש צורך למנוע ניתוק קשרים מסחריים קיימים בין ארצות אלה לבינינו שעלול להיות תוצאה מהקמת השוק המשותף ואזור הסחר החופשי. היא מציעה לחזור לבדיקת הצעתנו כאשר העתיד הכלכלי של אירופה המערבית — שעליו מתנהלים הרי עתה ויכוחים סוערים בתוך ה־או.אי.אי.סי. — יהיה ברור יותר.

בימים אלה שוחחתי עם השגריר השווייצי כאן על תגובתם זו, המסויגת במקצת. לדעתי אין ספק שהשווייצים יחליטו להשתתף בהסדר המולטילטרלי ברגע שנוכל למסור להם על הצלחתנו ב״גיוס״ הארצות האירופאיות החשובות, ושהשגריר אישר דעתי זו.

6. דנמרק. (מיום 17.11.58): גם דנמרק ניסחה כעין תשובת ביניים שהיא חיובית באופן עקרוני אך מבקשת שנמציא פרטים מדויקים יותר על ההסדר המולטילטרלי המוצע על־ידינו ועל משטר הייבוא הקיים והמוצע. כוונת הדנים היא לקבל אינפורמציה על הליברליזציה הנהוגה אצלנו כעת ועל זו שתונהג בעתיד במסגרת ההסדר המולטילטרלי, על גודל מכסות הכוללות שנציע, ועל איזה מוצרים יחולו ומה היחס של מכסות אלה לגבי כלל ייבואנו בעבר הן מארצות ה־או.אי.אי.סי. המשתתפות והן מארצות אחרות. התשובה הדנית מפרטת כמו־כן הדרישה שהובעה על־ידי אנגליה בסעיף 3א דלעיל.

כאשר נשיב לדנים, נמציא להם — כאל כל הארצות המשתתפות האחרות — מספרים מפורטים על סחר החוץ שלנו. ספק אם נגיש לפני מועד המשא־ומתן עצמו גם רשימות המכסות הכוללות המוצעות וסכומיהן, ורשימות המוצרים שעל ייבואם נכריז ליברליזציה, כי לדעתנו יהווה ״המיקוח״ על המכסות האלה החלק העיקרי של המשא־ומתן.

7. ארצות בנלוקס. (מיום 21.11.58): ענו באיגרות זהות, ומסכימים להשתתף במשא־ומתן מולטילטרלי בתנאי שישתתפו בו ארצות במספר מספיק עד כדי לכסות 80% מהייבוא הישראלי מכלל ארצות ה־או.אי.אי.סי. תנאי זה לא יהווה מכשול אם נקבל תשובות חיוביות מגרמניה המערבית ומצרפת. אם נמלאו, יהיו ארצות בנלוקס מוכנות להיכנס למשא־ומתן על הסדר סחר מולטילטרלי, שילבש צורה של הסכם דו־צדדי בינינו לבינן או של הסכם מולטילטרלי כדוגמת ההסכמים הקיימים עם ארגנטינה וברזיל.

עד כאן התשובות שנתקבלו. מארבע ארצות אין עדיין תשובה:

1. צרפת. בעת המשא־ומתן המסחרי לחידוש ההסכם המסחרי הבילטרלי הנוכחי, נאמר לנו שוב על־ידי הצרפתים שהם מחייבים את הצעתנו באופן עקרוני ושיענו מיד "אחרי גמר ההתייעצויות בעניין זה עם השותפים בשוק המשותף". נודע לנו שדיון זה נערך בימים אלה ואנו מחכים לחדשות בהקדם. ייתכן שבגלל אותה הסיבה, טרם קיבלנו תשובה מ:

2. גרמניה המערבית. ראש משלחת ישראל בקלן סבור שהתשובה תינתן בקרוב ותהיה חיובית. ביקשנו הפעלת לחץ נוסף לשם קבלתה המהירה.

3. איטליה. גם כאן נוכל לצפות לכך שנקבל בקרוב תשובה חיובית, אם כי האיטלקים מנסים לדחותה תוך כדי הבעת תירוצים שונים. כידוע, נהנית ישראל זה יותר משנה ממשטר הלירטה המולטילטרלית ובשבועות האחרונים נעשה יחסם של השלטונות האיטלקים לגבי הענקת מתן זכויות הליברליזציה של ה־או.אי.אי.סי. גם לייצוא ישראל לאיטליה, נוח יותר בהרבה (אם כי עדיין באופן בלתי רשמי).

4. אוסטריה. נאחזת בכל כוחה בשיטת עסקי החליפין עם ישראל שנהוגה בין שתי הארצות זה שנים רבות ושהיווה אף הבסיס להסכם המסחרי שנחתם באביב שנה זאת. ברם, אין כל ספק שהאוסטרים ילכו בדרך חבריהם ב־או.אי.אי.סי. ויביעו — אולי כאחרונים — נכונותם להשתתף במשא־ומתן המולטילטרלי.

הדים להצעתנו קיבלנו גם מארצות אחדות שאליהן לא פנינו:

איסלנד. איננה מעוניינת להשתתף (כפי שאנו לא מעוניינים לשתף אותה לאור ההגבלות החלות שם על ייבוא מארצות ה־או.אי.אי.סי. דווקא) ומעדיפה המשך ההסדרים הבילטרליים.

יוון. הגיבה שלילית, מתוך סיבות מדיניות, אך אין לשלול את האפשרות שלאחר גמר ההסדר המולטילטרלי תחליט להצטרף אליו דה פקטו בצורת הסכם בילטרלי מתאים אתנו.

אנו נמצאים, אפוא, בשלב האחרון של "הסיבוב הראשון" שהוא השגת ההסכמה העקרונית מהארצות שאליהן פנינו. מסרנו למזכירות ה־או.אי.אי.סי. על התקדמות העניין וקיבלנו ממנה אינפורמציה רבת־ערך על הטכניקה של הנהגת השיטה המולטילטרלית, הן בשטח המוניטרי והן בשטח הסחורות (הרכב המכסות הכוללות). נשמור על הקשר עם מזכירות ה־או.אי.אי.סי. וננסה להיעזר בה בעת המשא־ומתן עצמו. ב"חזית הפנימית" אנו ניגשים עכשיו להכנה הטכנית לקראת המשא־ומתן (איסוף החומר הסטטיסטי הדרוש, קביעה טנטטיבית על המכסות הכוללות) שיוכל להתקיים — אם לא תהיינה התפתחויות בלתי צפויות — בחודשים הראשונים של שנת 1959.[5]

אם יש לכם הערות לסקירה הנ"ל, אודה לכם אם תמציאו לי אותן בהקדם האפשרי.

בברכה,

מ' ברטור

5. בשיחות ברטור עם ראשי ה־O.E.E.C. סוכם כי המשא־ומתן ייפתח בפאריס בשבוע המתחיל ב־28 ביוני 1959 (ראה ברטור אל משרד החוץ, 23 במאי 1959, 130.06/1946/10). על המשך ההתפתחויות בעניין זה ראה מס' 389.

386

ג׳ רפאל אל מ׳ ברטור
G. Rafael to M. Bartur

מקור: 130.06/1946/22

בריסל, ה׳ בשבט תשי״ט
14 בינואר 1959

סודי

משה היקר,

הנדון: השוק המשותף

רצוף־בזה התזכיר של השוק המשותף במקורו, תשובה לתזכירנו מ־30.10.58.[1] התזכיר נמסר לי על־ידי המנהל הכללי של מחלקת יחסי החוץ, מר זליגר, גרמני, לשעבר אחד מהפקידים הגבוהים במשרד לענייני כלכלה בבון. השיחה התנהלה בהתאם למברקי 504.[2] הרציתי, די בפרוטרוט, על השגינו ותכניותינו הכלכליות, על רצוננו לשתף פעולה עם השוק המשותף ועל הבעיות המיוחדות המתעוררות בקשר להתקנת שיתוף־הפעולה הזה.

בשיחה, בה השתתף אף מר Faniel, בלגי, אף הוא פקיד גבוה במחלקה ליחסי חוץ והוא המטפל בהסדרים בילטראליים עם צד שלישי, הדגישו שני אנשי שיחתי את רצונם לטפל בבעיותינו, אך ציינו בעת ובעונה אחת שבתחום יחסי חוץ טרם התגבשה מדיניות קבועה מצד מוסדות השוק והם יטפלו בכל הבעיות באופן פרגמטי, תוך רצון להידוק הקשרים עם הגורמים מחוץ לשוק ומניעת נזק להם. גם לגבי הנהלים הם זהירים, כנראה, מתוך חשש לתקדימים, אך הסבירו לי ברורות כי פירוש הפסקה האחרונה של התזכיר – מגע על בסיס טכני עם ישראל, כדי שבדו״חות שלהם יוכלו להסביר למועצת השרים[3] את בעיותינו ואף להציע המלצותיהם.

כפי שהברקתי קיבלו ברצון רב את הצעתי שתפתח בשיחות אתם ועם המומחים שלהם בשעת ביקורך בבריסל, יחד עם זאת, הדגישו כי רצוי שתצטייד בחומר להנמקת טענתנו.

386

1. ראה מס׳ 384.
2. בשיחה הוסיף זליגר כמה הסברים: 1. מוסדות השוק מעוניינים בשיתוף־פעולה הדדי ומחשיבים את ישראל כגורם מדיני וכלכלי ומוכנים להתחשב בדאגותינו. 2. ממשלות השוק חייבות לבצע ההנחות שהסכימו להעניק לצד שלישי וכל מדינה חברה רשאית להעניק יותר מהמוסכם. 3. מוסדות השוק מוכנים לפתוח בשיחות עם מומחים ישראליים על בעיות מיוחדות, לדוגמא, פרי הדר. 4. יהיו מוכנים להיפגש עם ברטור בנסיעתו הקרובה לבריסל, אך ציין שהכוונה לדיון בפרטים ולא במדיניות כללית. (ראה רפאל אל משרד החוץ, 14.1.1959, 504, 130.09/2300/12.)
3. גוף זה היה מורכב משרי החוץ של חברות הקהילייה הכלכלית האירופאית, אחד לכל מדינה, והיה המוסד העליון של הקהילייה.

באשר להמשך הטיפול, אני מניח שנתייעץ בשעת ביקורך כאן, אך סבורני שאנו צריכים לטפל בעת ובעונה אחת בשני מישורים כדי למצוא פתרונות לבעיות שעוררנו, ובפרט למכס פרי הדר. עלינו להמשיך הבירורים עם מוסדות השוק המשותף ומאידך, לדרוש מאותן [ארצות] השוק בהן מתנהל הייבוא של תוצרת חקלאית שלנו, ללא מכסות, הפחתת המכס בעשרה אחוז, כמו לגבי תוצרת תעשייתית. דבר זה חל במיוחד על ארצות בנלוקס וגרמניה.

הנני מצרף לך העתק טיוטת התשובה, כפי שנמסרה לנו ממקור פנימי וסודי, ימים אחדים לפני הגשת התשובה הרשמית. תוכל להיווכח בעצמך בשינויים אחדים בנוסח הסופי, ואני רוצה לקוות שהם תוצאה מהתערבותי.[4]

אני שולח במישרין העתק התשובה לשגרירינו ברומא, פאריס והאג. עליכם לצייד את קלן.

במיטב הברכות ולהתראות,

גדעון רפאל

נספח
APPENDIX

Bruxelles, le 13 Janvier 1959

Aide Mémoire

La Commission accuse réception de l'Aide-Mémoire que le Gouvernement israélien lui a remis en date du 30 Octobre. Elle s'est empressée d'en mettre les termes à l'étude avec les Pays Membres.

Elle se réjouit de noter la sympathie avec laquelle le Gouvernement d'Israël a accueilli la création de la Communauté Economique Européenne et le vif désir qu'il exprime de développer son commerce avec les Six Pays Membres. Cette attitude témoigne d'une compréhension très grande des objectifs généraux poursuivis par le Traité et plus précisément de ceux qu'énonce l'Art. 110 du Traité, à savoir "contribuer conformément à l'intérêt commun au développement harmonieux du commerce mondial".

La Commission espère que la création d'un marché Commun ouvrira au commerce mondial des perspectives globales qui dépasseront la somme de celles que pouvait offrir individuellement chacun des Six Pays Membres. La généralité de l'objectif poursuivi qui est d'un intérêt commun pour l'ensemble des Pays tiers, commande une attitude réservée vis-à-vis des problèmes individuels qui pourraient se présenter. Ceci semble d'autant plus pertinent

4. תעודה זאת לא נמצאה.

que ces problèmes comportent des hypothèses qui ne se sont pas encore matérialisées et qu'il serait dès lors très difficile de les discuter fondamentalement dès maintenant si l'on veut éviter l'arbitraire et les erreurs dans les solutions.

Il n'empêche que la commission en tant qu'organe de la Communauté est consciente que son devoir est de rester attentive à l'évolution des diverses situations qui pourraient ce développer à l'avenir et veiller à tenir scrupuleusement les Etats Membres informés des cas particuliers qui seraient de nature à mettre en péril les objectifs généraux qu'ils poursuivent en commun.

Nul doute que la Communauté recherchera d'une façon pragmatique la solution de ceux des problèmes plus particuliers qui ne trouveraient pas leur solution normalement espérée dans une évolution favorable des échanges globaux et ne seraient pas déterminés par des mouvements défavorables de la conjoncture internationale qui les auraient fait naître en tout état de cause.

L'information systématique devra lui permettre d'étudier les cas concrets que l'avenir pourrait faire surgir. La recherche des solutions pourra se faire suivant des procédures appropriées.

La Commission espère qu'en exprimant l'intention de la Communauté de suivre d'aussi près que possible le développement des échanges avec les Etats tiers et de veiller à ce que ce développement reste conforme aux objectifs réaffirmés, elle répond aux appréhensions de l'Etat d'Israël à qui il appartiendra de la tenir informée de l'évolution du commerce israélien avec les Six.

387

דין־וחשבון מכנס נציגי ישראל בבריסל
Report from the Meeting of Israel Representatives in Brussels

דין־וחשבון: 130.06/1946/22

[פברואר 1959]

ט י ו ט א

כנס שגרירים בבריסל לדיון בעניינים כלכליים
סיכום הדיונים

בימים [26-27.1.1959] נערך בבריסל, ביזמתו של מר גדעון רפאל, כנס לשם דיון בעניינים כלכליים לאור ההתפתחויות הכלכליות באירופה.

השתתפו בכנס: מר ו' איתן, המנהל הכללי; מר מ' ברטור, סגן המנהל הכללי; מר א' ששון, שגריר ישראל באיטליה; מר ג' רפאל, שגריר ישראל בבלגיה; מר י' צור, שגריר ישראל בצרפת; ד"ר פ' שנער, ראש משלחת השילומים בקלן;

מר מ׳ שניאורסון, ציר ישראל בצרפת; מר ד׳ שהם; מר א׳ יאפו; מר ח׳ סידור, שגריר ישראל בהולנד; מר מורט; מר בן דרור.

ה מ נ כ ״ ל פתח את הכנס בהדגישו את החשיבות הגוברת בגישתן של מדינות ליחסים כלכליים, דבר המחייב כל אחד להיות מוכן לטפל בבעיות כלכלה בהתאם ליכולתו. גוברת הנטייה ליצירת ריכוזים אזוריים גדולים ובשלושה מהם קיימים סיכויים להצלחתנו: א) ארצות אסיה ואפריקה; ב) ארצות אמריקה הלטינית; ג) אזור אירופה. באירופה נעשה ניסיון ומושקע מאמץ רב להכין ולחנך את השכבה המשכילה לקראת המציאות הכלכלית החדשה ואילו אצלנו שוררת בורות רבה בעניינים אלה.

מ ר ב ר ט ו ר קבע בתחילת הרצאתו שיצירת השוק המשותף באירופה הוא הכרח המציאות המדינית והכלכלית. ביסוד התפתחות זו פועלים חוקי ההתפתחות הכלכלית של מערב אירופה, דהיינו: א) תעשיה מודרנית הדורשת שטחי פעולה נרחבים; ב) שווקים חדשים ומתרחבים; ג) משק מודרני הזקוק ליחידה כלכלית־מדינית רחבה יותר מהמדינה הלאומית המוגבלת בשטחה, אוכלוסייתה ואוצרותיה הטבעיים.

מטרת האיחוד האירופי לשחק תפקיד הולך וגובר בשוק העולם החופשי (הלא סובייטי), ומכאן זהות האינטרסים בין ארצות־הברית ואירופה: קיום סחר בין־לאומי חופשי ומתרחב באמצעות פיתוח ארצות נחשלות, העלאת רמת החיים והרחבת השוק הבין־לאומי המערבי.

חלוץ דרך התפתחות זו היה ה־.O.E.E.C שהכניס ליברליזציה מרחיקת־לכת של תנועת הסחורות ותנועת ההון וכן פתח את תהליך ההתייעצות ההדדית בענייני המדיניות הכלכלית של החברות. במרוצת הזמן קיבל על עצמו ארגון זה גם מתן עזרה לחברים מפגרים, כגון במקרה תורכיה בשנה האחרונה.

נראה שבזמננו נוטים הקונספציות והמניעים הטכניים, הכלכליים והמדיניים להביא לידי התהוות co-prosperity spheres גדולים, מורכבים מארצות מפותחות ובלתי מפותחות, אשר יהוו מסגרת לניצול מלוא יכולת הייצור המתרחב בקצב מסחרר. שאיפות אלה מסוגלות לשמש יסוד לשיתוף־פעולה אירופי־אפריקני־אסיאני פורה. בפעולה הכלכלית מתגבש בימינו [ה]רצון והכורח המדיני דורש שיתוף בין ארצות מפותחות ונחשלות לשם חיזוק העולם המערבי בהתחרות הכלכלית בין הגושים. גם קרן הפיתוח של השוק המשותף מצביעה בכיוון זה בהיותה מיועדת להשקעות ולפיתוח השטחים שמעבר לים.

שתי נקודות חייבות לעניין אותנו: א) אפשרות חיזוק ה־.O.E.E.C ועשייתו לבמה למשא־ומתן משותף של כל מערב אירופה; ב) המגמות לפתוח את השוק המשותף לא רק לאירופה אלא גם למדינות מערביות אחרות שאינן שייכות לבלוק הסובייטי. מגמות אלו, אם תתגשמנה, עשויות להקל על מאמצינו למצוא קשר לשוק.

התנועה להתארגנות אזורית הדביקה גם את העולם האפרו־אסיאני (ועידת קהיר),[1] אך אין לקחת ברצינות יתירה את ססמאות האיחוד הכלכלי בין הנחשלים.

387

1. בין 26 בדצמבר 1957 לבין 1 בינואר 1958 התקיימה בקהיר ועידת הסולידריות האפרו־אסיאנית, בדרג לא ממשלתי.

אין להם הון וכוח אדם כדי להגיע לפיתוח החיוני להן, והן זקוקות לקשר הדוק עם המזרח או עם המערב.

מצבנו המיוחד הוא שאין אנו נחשלים מבחינת אפשרויות גיוס הון וכוח אדם אינטלקטואלי וטכני. נהפוך הוא, יש לנו, ויהיה לנו במידה גוברת, עודף של כוח אדם מקצועי. מאידך, לו דרשו מאתנו למלא את כל החובות שהשוק מטיל על חבריו, לא היינו יכולים לעמוד בהם יחד עם משימות קליטת העלייה, פיתוח תעשייתנו הצעירה ועוד. בזה נעוץ אחד הקשיים למציאת קשר הדוק יותר עם השוק המשותף.

הצורך שלנו למצוא גשר וקשר לאחד הארגונים המתהווים הללו הוא חיוני. אותם הצרכים הטכניים והכלכליים שהניעו את מערב אירופה להתאחד קיימים גם לגבינו. לא נוכל לחלום על הרחבה טריטוריאלית ולא נוכל לנקוט במדיניות, שכן חשובה לנו ההשתייכות לשוק רחב יותר על־מנת לעודד השקעות הון.

בחפשנו מגע יותר הדוק עם אזור רחב, הרי האזור המערב־אירופי הוא הקרוב לנו ביותר. 60% מהייצוא והייבוא שלנו הולכים לאזור זה וממנו. ייצואנו לאפריקה ואסיה מוגבל מאחר שאין להניח שנוכל לפתח תעשייה המונית ונזדקק כנראה לפתח ענפי ייצור באיכות מעולה, דוגמת שוויצריה, המופנים לארצות מפותחות. לעומת זאת, גדולים סיכויינו בייצוא שירותים, עבודות וכוח אדם לארצות אסיה ואפריקה, דבר שיגרור אחריו גם ייצוא סחורות ובעיקר חומרי בנייה. מאחר שגם למערב אירופה יש עניין בפעולות פיתוח נרחבות בארצות אפריקה נוכל, ללא ספק, לתרום חלקנו בהקשר זה. זהות אינטרסים זו, לטווח ארוך, בין מגמת פעולתם ופעולתנו בארצות אפריקה תאפשר לנו לשמש גשר וקטליזטור בפעולות אלו תוך שותפות אינטרסים אירופית־אפריקנית־ישראלית. זהות אינטרסים זו נובעת גם מכך שאין אנו מסוגלים לספק את ההון, את כל הידע הטכני, ואת הציוד הכבד להם זקוקות ארצות הפיתוח.

להלן מנה מר ברטור את בעיותינו האקטואליות בקשר לשוק המשותף וה־.O.E.E.C

א) מ כ ס: ההשפעה העיקרית מתבטאת לעת־עתה בעיקר לגבי פרי הדר. התעריף החיצוני שנקבע לתפוזים הוא 20%, כלומר, בעוד 12–15 שנה נצטרך לשלם 20% מכס על הפרי בזמן שהפרי האלג׳ירי והאיטלקי יהיו משוחררים מתשלום מכס. כל זה נכון גם לגבי תוצרת פרי הדר, בוטנים, ביצים ותוצרת חקלאית. הגבלות השוק כלפי חוץ והעדפה כלפי פנים עלולה לפגוע בהרבה משטחינו הקשורים בהמשך פיתוח הייצור, ובייצוא מוצרים אשר ייתקלו אז בחומות השוק.

ב) מ כ ס ו ת: בעיה זו תתעורר במידה ויכנס לתוקפו הסדר בין השוק המשותף וה־.O.E.E.C לגבי הנחה גלובלית יותר של הגבלות מכסות ייבוא מבלי שאנו נהנה מהסדר כזה.

ג) א ז ו ר ה ס ח ר ה ח ו פ ש י: השיקול היה לעשות את כל המאמצים להתקשר אתו, אם יקום בגלל הסיבות הבאות:

(1) האפשרות, המסוכנת לנו, שגם ספרד תיכנס לאזור.

(2) קיימים סיכויים להתקבל כארצות בלתי מפותחות באירופה, כגון תורכיה, פורטוגל, איסלנד וכו׳.

(3) תקופת מעבר ארוכה פי שניים להסרת חומות המכס והמכסות.

(4) עזרה כספית לשם פיתוח תעשייתי ועוד.

ד) הסכם מולטילטרלי: מאחר ואזור הסחר החופשי עלול להיווצר מה־.O.E.E.C חתרנו לחפש דרך אל האחרון. כאן נתקלים אנו בקשיים מדיניים מאחר שקיים חוסר רצון להסתבך בסכסוך ישראל–ערב. לפיכך בחרנו, לפי עצת מזכיר ה־.O.E.E.C, בדרך זהירה של התקרבות והצענו הסכם מולטילטרלי לפיו נהנה, ככל יתר החברים, מאותו משטר ליברליזציה הקיים בין ארצות אלו. שלחנו איגרות[2] וקיבלנו את התשובות כדלקמן:

מסקנדינביה, אנגליה ובנלוקס — שהם מוכנים להיכנס עמנו במשא־ומתן על הסכם מולטילטרלי.

צרפת
איטליה
גרמניה

ערכו של ההסכם המולטילטרלי עבורנו הוא: 1) שבאותן הארצות, כמו שוודיה ואנגליה, בהן נהנים אנו גם כיום מאותו ייבוא המוענק לארצות ה־או.אי.אי.סי. תהפוך הנאתנו דה פקטו לזכות פורמלית; 2) נהנה מהליברליזציה גם באותן הארצות שאיננו זוכים לה עד כה. 3) דרך הסכם זה נהפוך למעשה לחברים דה פקטו ב־או.אי.אי.סי. גם אם תימנע מאתנו כניסה פורמלית לארגון זה.

את פעולתנו בעתיד רואה מר ברטור בשלושה שלבים:

(א) התקרבות: על־ידי פתיחת שיחות עם הארגונים האירופיים על עניינים קונקרטיים, אפילו אם אינם נראים לנו כחשובים ביותר; בכך נקדם סכנות חמורות ונמנע בדידות כלכלית.

(ב) התקשרות: מטרתנו צריכה להיות להגיע לכך תוך התקרבות, אך איננו צריכים להסתיר את האינטרס החיוני שיש לנו בהתקשרות עם הארגונים האירופיים.

(ג) השתלבות: ייתכן שנגיע לשלב זה, בייחוד אם יתגבש בינתיים אזור סחר חופשי או Economic Association.

אנו נמצאים היום בשלב ה״התקרבות״. במסגרת זו פנינו לשוק המשותף באיגרת בה הצגנו דרישותינו לשוק המשותף.[3] יש להניח שאחר הפסח יכנסו אתנו בשיחות בלתי רשמיות. לאור ההתפתחויות החדשות רצוי שניכנס לגאט״ט (General Agreement on Tariffs and Trade) בה נהנים אנו כבר ממעמד של משקיף.[4]

בסיכום הציע מר ברטור להביא את עניין ההסכם המולטילטרלי לגמר, מתוך מגמה להידוק הקשר. לגבי השוק — הציע להדק את הקשר לשם עיקוב אחרי התפתחות השוק שמא יתגלו דרכים להתקשרות הדוקה יותר ולמען הסדר הבעיות המעשיות המידיות. הצלחנו להחדיר השקפתנו ל־או.אי.אי.סי., למועצת שטרסבורג[5] ועוד. מתבססת הדעה כי אנו שייכים מבחינה גיאוגרפית–כלכלית לאזור זה. אך

2. ראה מס׳ 383.
3. ראה מס׳ 384.
4. ארגון בין־לאומי להקלת הסחר הבין־לאומי שנוסד בג׳נבה ב־1947. הארגון שם לו למטרה לחסל בדרך הדרגתית את מחסומי הסחר והמכס. ישראל הצטרפה כחברה ארעית ב־1959 וכחברה קבועה ב־1962.
5. הכוונה למועצת אירופה שמושבה בסטרסבורג — ראה מס׳ 382.

עלינו להתגבר לא רק על מכשולים מדיניים ורציונליים אלא גם על רתיעה מסוימת, מיסטית לפעמים, לגעת בדבר הנוגע לישראל.

מר גדעון רפאל ציין את חשיבות החלפת הדעות על־מנת להגיע לתחושה משותפת בלעדיה לא נוכל לעשות כל פעולה מדינית בקשר להתפתחויות באירופה. הבהיר שהמדובר כאן בשלושה גופים:

א. אירופה של 17 — "או.אי.אי.סי.",

ב. אירופה של 15 — נאט"ו + אמריקה,

ג. אירופה של 6 — השוק המשותף.

זה האחרון מורכב משלושה מוסדות: האדמיניסטרציה — בבריסל; הוועדה — שבתוכה הקומיסרים האירופיים; המועצה — של ששת שרי החוץ, להם שישה נציגים קבועים כמו בנאט"ו או באו"ם, והם הקובעים.

עניינים המובאים לדיון בשוק המשותף נידונים על־ידי הקבועים השולחים את חוות דעתם לממשלותיהם.

הדיון בהצעתנו להסכם המולטילטרלי הועבר לדיון אצל סגני השרים וכאן היו הדעות מחולקות: האיטלקים התנגדו, הצרפתים לא הביעו דעה מחייבת ולבסוף החזירו את העניין ל־או.אי.אי.סי.

קיים מוסד נוסף Euratom העוסק עתה בתכניות מדע חשובות ביותר. כאן נתקל כנראה בפחות הסתייגות פוליטית מאשר בשטח הכלכלי וכבר הגשנו למוסד כמה תביעות מעשיות. יש כאן אפשרויות בשטח סיוע טכני, לימוד מתקנים וכו׳.

השוק המשותף נמצא כיום בשלבו הראשון. בתוכו ומעליו מתחוללות סערות עצומות. המסורת הבריטית עומדת נגד איחוד אירופי. גורמים אחרים דואגים למסחרם ובין אלה אפשר למנות את ישראל. ברזיל, אוסטרליה וניו זילנד.

בדברו על דרכי מגע ושיתוף־פעולה התווה מר רפאל שלושה דרכים:

א. להמשיך בלחץ להשגת מעמד כלשהו, משקיף או אחר, ב־או.אי.אי.סי. כי זה ישמש לנו גרעין להסדרים בין השוק המשותף ואזור גדול יותר לסחר.

ב. להקים קשר עם השוק המשותף שיאפשר ניהול שיחות מוסמכות על־ידי ייצוג, וכן מגע בשטח המעשי.

ג. אין להזניח פעולה בילטרלית כי, בינתיים, בה כוחנו: יחסינו עם צרפת, יחסינו עם אמריקה, ויחסינו עם אפריקה. יש לחזק את הפעולות הבילטרליות ולא להיתפש לאשליות.

בסיכום, הציע מר רפאל, הידברות עם השוק המשותף על דברים מעשיים; הכנת בסיס לתכניות והגשת, בעוד כמה חודשים, הצעות ראשונות; שמירה על קשר מתמיד בעזרת נציג שיהיה איש מקצועי שיספק אינפורמציה מתמדת; תיאום בין הבירות השונות לשם החלפת אינפורמציה קבועה; הקמת "שולחן" לארגונים אירופיים במשרד בארץ שיעקוב על הנעשה באיגודים השונים.

מר צור הזהיר בפני אשליה עצמית בקשר לעניינים שהתקווה להגיע אליהם קלושה. אין אפשרות להפריד בין מדיניות כלכלית פנימית וחיצונית. יש להאמין בייעוד איחודה של אירופה מאחר שאין לה ברירה אחרת. נשיא צרפת וראש ממשלתה הם ממתנגדי רעיון האיחוד האירופי אלא אם יעמוד דה גול בראשו. העולם המערבי צועד לקראת איחוד כלכלי ואנו חיים במצב של אוטרקיה. ייתכן שממשלת ישראל תבוא לידי מסקנה שמוטב לנו להמשיך בשיטת האוטרקיה וכי זו

עדיפה על רווח כלכלי ופוליטי שיבוא כתוצאה מקשר עם אירופה, אבל אל יעמידו אותנו במצב של זיווג שתי הדוקטרינות שאין ביניהן קשר. דיון בארץ, אם כך, חייב להיות קודם למאמצינו כאן.

עלינו לנסח תורה שתוכיח לעולם המערבי מדוע התקשרות אתנו תהיה נוחה להם יותר מאשר פעילות ישירה בארצות אסיה ואפריקה. נצטרך לשכנעם שאנו היחידים היכולים להפעיל שחורים וצהובים ולהשתתף אתם כשווים. ייתכן שבדרך זו נפתח לנו פתח למוסדות הכלכליים האירופיים.

מ ר ש נ ע ר תמך בהצעת מר רפאל על מינוי איש שיטפל באופן עקבי ומתמיד במוסדות האירופיים ובהתפתחויות החלות בהם.

מ ר ש ש ו ן הציע לטפל בענייני המוסדות האירופיים במרכזיהם וכי הנציגויות בבירות השונות תהווינה רק עזרה נוספת. תמך בהידוק הקשר בין נציגויותינו במערב אירופה בעניינים כלכליים ואחרים.

מ ר ס י ד ו ר רואה אפשרות להתקדם לקראת משא־ומתן מולטילטרלי וגיוס הדעות לתשובה חיובית. הציע לדון בהזמנת אנשים בתפקיד גבוה מהארגון החדש ארצה כדי שיבינו מה מתרחש בארץ ומדוע קשורה ישראל יותר לאירופה מאשר ארצות אחרות הנמצאות בשלב דומה. התנגד להקמת מוסד אירופי כלשהו. מוסד כזה ייתן לנו חותם אירופי ברור מדי העלול להזיק לנו לקשרים אחרים.

מ ר ש נ י א ו ר ס ו ן סבור שאפשר להשיג הסכם מולטילטרלי על־ידי לחץ בבירות. תומך בהצעה שיתמנה נציג מיוחד לטיפול בעניינים אלה.

מ ר ב ן ד ר ו ר סקר את השינויים בשנים 1959–1958 במידה והם נוגעים לשטחי כלכלה השייכים לנו: א) ש י נ ו י י ם ב מ כ ס: אינו חושב שנשיג הורדת מכס מיוחדת כלפינו; ב) מ כ ס ו ת: גם כאן אינו רואה סיכוי במסגרת השוק המשותף. מצדד בהליכה לעניין המולטילטרלי אבל אל נשלה את עצמנו במחשבה שניכנס ל־או.אי.אי.סי. אין לנו כל סיכוי להיכנס לשוק המשותף ואין מה לדבר על כך. מאמין שאיחוד אירופי ועמדה אירופית מגובשת תשבור את החרם הערבי העקיף. כל זה תלוי בחוזקה של אירופה ובמידת הצלחתנו להתקרב למוסדותיה.

ה מ נ כ ״ ל: בדברי הסיכום התעכב המנכ״ל על המטרות וההצעות כפי שנתגבשו במהלך הדיון:

מטרתנו היא חיפוש דרך להתאמת ענייננו הכלכלי למציאות החדשה אשר נוצרה וממשיכה להיווצר באירופה. דובר על שלבים שונים ובמיוחד על שלושה — התקרבות, התקשרות והשתלבות. המסקנה היתה שעדיין מוקדם לדבר על השתלבות, אפילו על התקשרות ובשלב זה מחפשים בעיקר דרכים להתקרבות למוסדות ולארגונים אירופיים. המסקנה: יש להוסיף ולהסביר ענייננו להתקרב ככל האפשר ולהבטיח נוכחותנו בכל מוסד ומוסד מבלי להסתער על המבצר הזה, מה גם שאינו קיים עדיין.

הודגשו בין היתר: החשיבות של אסיה ואפריקה הן מבחינת אירופה והן מבחינתנו. זאת כיסוד כלשהו לשיתוף־פעולה — שטח בו תוכל ישראל לבוא במעשים ולא רק בהצעות ולמשוך התעניינות ותמיכה לתפקידה האפשרי בשטח זה. הודגשה גם חשיבות היחסים הבילטרליים, כלומר כל שאיפה להגיע להסדר מולטילטרלי אינה צריכה לבטל את הצורך בהמשך יחסים בילטרליים בין מדינת ישראל וכל מדינה בנפרד ובהידוק יחסים אלה.

וכאן ל־Euratom – אסור לנו לשכוח מוסד זה, וחשוב שמשרד החוץ יעקוב כאן עם המוסדות הנוגעים בדבר.

מטרות: להבטיח שמדינת ישראל לא תפסיד כתוצאה מהתארגנות אירופית. לשמור לפחות על שישים האחוז הקיימים כיום בסחרנו עם ארצות אירופה. לדאוג לכך שנוכח המצב החדש שנוצר לא תקופח מדינת ישראל ואם אפשר להבטיח שמדינת ישראל אף תרוויח — מה טוב. לשם כך יש לנסות וליצור אינטרס אצל אחרים. דוגמה אחרת לאינטרס אפשרי — ארצות אסיה ואפריקה. לא נוכל לבוא למדינות אך ורק בתביעות אלא נצטרך לנסות להראות לה[ן] את האינטרס שלה[ן] בעניין.

יש לחפש שותפים. לשם כך יש ללמוד באיזו מידה מדינות אחרות נמצאות במצבנו. מדינות כישראל שאינן שייכות לא לקבוצה האחת ולא לשנייה ושחלק מהן לפחות עומד בפני אותן הבעיות כגון: ברזיל ואוסטרליה. כדאי להרכיב רשימה כזו של המדינות הנוגעות ואולי תתגלה מידה של תמיכה ואינטרס שלא חשבנו עליה עד עכשיו.

הוזכרה כאן, ודורשת יותר תשומת לב, חשיבות חוגי ה־Big Business. יש לנסות לחדור אליהם בצורה רצינית יותר.

סוכמו כמה סידורים והצעות מעשיות:

א) דרישה כללית לשפר את מצב חילופי הידיעות הפנימיות בין נציגי המדינה השונים ובין משרד החוץ והממשלה. במיוחד מגע בין הנציגים.

ב) דרישה כי איש מיוחד במשרד החוץ, ואפילו מדור מיוחד, יתחיל לרכז את כל העניינים הנוגעים לאיגודים אירופיים, אולי לא רק עניינים כלכליים. זה קיים כבר במידה מסוימת, אבל ניתן לחיזוק.

ג) איש שכל תפקידו יהיה לעקוב אחרי מעשי האיגודים ולהבטיח שהאינטרסים של מדינת ישראל לא יקופחו.

ד) לכלול במבצע הזמנות האורחים לארץ גם אנשים ממוסדות אירופיים.

לבסוף, מלת אזהרה אחת לגבי הצבת מטרות צנועות מדי. אין לשים לפנינו מטרות צנועות מדי. יש להתקדם לכיוון ההסכם המולטילטרלי, לשים אותו לפנינו כמטרה המידית אבל אין לשכוח שההסכם המולטילטרלי צריך לשמש שלב בתהליך מרחיק־לכת יותר. אין הגישה המינימליסטית הולמת את רוח המדינה. אין לשכוח את הצורך בחינוך הציבור בארץ בשאלות אלו.

מר ברטור הסכים לנאמר בסיכום. אינו רואה סתירה בין טיפול בדבר בבירות השונות ובין ריכוז הטיפול במרכזי המוסדות ומצדד נקיטה בשתי הדרכים. הדגיש את חשיבות הטיפול בדרג גבוה מפאת חיוניות העניין בשבילנו. לדעת הכלכלנים, נוכל לעמוד בתנאי ה־או.אי.אי.סי. ואזור הסחר החופשי, אם תהיה גישה לקרנות פיתוח. לדעת מומחינו, הנזק האפשרי מאי־כניסה עלול להיות גדול לעין שיעור מאשר קורבנות במדיניותנו הכלכלית כתוצאה מכניסתנו. קיימת דעה משותפת בין רוב הכלכלנים שיש ללכת בכיוון של קצת יותר התחרות ופחות פרוטקציה. אין להניח שיחס מדינות אפריקניות כגאנה ישתנה לגבינו אם נהיה חברים ב־או.אי.אי.סי. או באזור הסחר החופשי. אפילו בתורכיה ובפרס יתחזק מעמדנו.

בעניין המכס, ייתכן שנוכל למצוא דרך להסכמים עם מדינות כבלגיה, הולנד וכו׳ שיקנו פרי הדר בחוזים לזמן ארוך לפי מפתח משתנה. אולי יהיה צורך בהקמת שתי

קטיגוריות של מכס אצלנו ולהפעיל את האחת לגבי המדינות הנותנות לנו טיפול מכס עדיף ואת השנייה לגבי אלו שאינן נותנות.

תפקיד הדיפלומטיה שלנו הוא לקבל תשובה מחייבת בכתב לגבי עמדת המדינה על־מנת שלא יריצו אותנו מהבירות למרכז השוק ולהפך.

מ ר ש ה ם ציין שאנגליה לא קידמה בברכה את השוק המשותף וחששה מאוד שגרמניה תיהפך לבית חרושת למדינות ארצות־הברית של אירופה. המליץ מאוד על הסכם רב־צדדי, אולם איננו משכנעים את אירופה שהאינטרס ש ל ה ם הוא שאנו נשתתף.

אינו רואה כיצד יהוו מדינות אירופה, גם אם ישלבו את ישראל באיגודים, לחץ נגד החרם הערבי. הדרך היחידה למלחמה בחרם הערבי היא עובדת התפתחות המשק הישראלי שהופך להיות קונה המעסיק את השוק.

כדי להדגיש שהעולם גם זקוק לנו, ולא רק אנו לו, כדאי להצביע שנקודה זו במפה מוציאה יותר מ־220 מיליון שטרלינג לשנה ויש להסתכל על שוק כזה בפרספקטיבה של כמה שנים.

מ ר ר פ א ל מציע לנצל ביתר שאת את כוח הקנייה שלנו, בפרט לקראת סיום השילומים. יש לארגן משלחת של Big Business ארצה שהם למעשה הגורם המרכזי לקביעת המדיניות.

בעניין הנציג המקצועי, ממליץ למנותו ברמה של ציר או שגריר ולאמנו לשוק המשותף. בין שאר המשימות, יש לדאוג שישראל תיכלל בתכניות הפיתוח של אירופה למזרח התיכון.

במכלול הנימוקים לשכנוע יש בהחלט להשתמש בנימוק הצבאי־מדיני מאחר שיש כל הרצון שישראל תתחזק.

מ ר צ ו ר: עלינו להציג בפנינו את המטרות המקסימליות ולהתקדם אליהם דרגה דרגה ושלב שלב. יש להימנע מהתנגשות בין לחץ כלכלי ולחץ מדיני. על המשרד בארץ להביא בפני שלטונותיו הכלכליים את האימפליקציות של השינויים הכלכליים באירופה מתוך מגמה להשפיע על מדיניותנו. בעניין אפריקה, מציע לעבד תכנית כיצד ובפני איזה מוסדות להציג את התעניינותנו באפריקה בצורה קונקרטית וממשית. מציע שנציגנו המיועד יהיה כלכלן בעל רמה גבוהה, אך מתנגד למינויו בתואר שגריר או ציר, דבר העלול להבהילם.

מ ר ס י ד ו ר הציע להגדיל את הדיווח לנציגים על כוח קנייתנו שיאפשר ניצולו במשא־ומתן עם מדינות שונות. לגבי אפריקה, מצדד בהקמת משרדי ייעוץ של מהנדסים וכלכלנים שיעזור בהכוונת בוגרי האוניברסיטאות.

ה מ נ כ " ל: בסיכום הדיון הנוסף, הודגש שביחס לארצות אסיה ואפריקה צריך העניין להיות הדדי. לא רק שאנו נתרום חלקנו בהידוק היחסים בין אירופה ואפריקה אלא שגם לנו יגיע משהו מהשותפות עם המדינה האסיאתית.

יש הסכמה מלאה שהשגריר בבריסל צריך להיות מאומן אל שני המוסדות הקיימים.[6] הנציג המיוחד יעבור לידו ויהיה האיש המטפל בדבר. הוצע על־ידי שנער

6. שרת החוץ ביקשה במכתב מ־23 בינואר 1959 (בתיק 130.06/1946/22) את אסכמת נשיא הקהילייה הכלכלית האירופאית להאמנת גדעון רפאל כנציג ישראל. האסכמה ניתנה (ראה מכתב האלשטיין אל ג' מאיר, 21 באפריל 1959, 130.06/1946/23).

להעביר את הדגש מהמוסד הנקרא .O.E.E.C אל הפעולה האירופית הכללית המולטילטרלית שאליה מתקרבים, זה צריך להיעשות כצעד ראשון לקראת התקשרותנו עם אזור הסחר החופשי כאשר יקום.

388

ר׳ נירגד אל מ׳ ברטור
R. Nirgad to M. Bartur

מקור: 130.06/1946/23

קלן, 19 ביוני 1959

סודי

נפגשתי אתמול עם Roussel עוזרו של Faniel אשר קיבל אותי בהיעדרו של האחרון. כידוע, מטפלת מחלקתו של פניאל ביחסים בילטרליים של ״השוק״ עם ארצות שלישיות. רוסל הוא האיש אשר פנה אלי בזמנו בקשר לבעיית פרי הדר והוא, הוא אשר מטפל כעת מטעם אגפו של Rey בבעיית ישראל.

השיחה בין השגריר וריי[1] נשאה כבר פרי ופניאל קיבל הוראות לבדוק במסגרת מחלקתו את האפשרויות לקיום שיחות אתנו על הבעיות אותן העלינו. להלן התרשמותי מהשיחה עם רוסל.

רוסל אמר שהם מחכים בעניין רב לתוצאות שיחותינו על ההסכם המולטילטרלי בפאריס בסוף חודש זה.[2] שאלתי מה הקשר בין השיחות הנ״ל לבין השיחות עם ה״שוק״. הוא אמר שראשית כל, תשמשנה שיחות אלה כעין תמרון כללי בו יועלו על השולחן כל הבעיות שלנו עם ארצות אירופה המערבית ותהיה זו הזדמנות טובה ביותר להכיר את היקף דרישותינו ולקבל התרשמות על היחס של הארצות לגבי דרישות אלה. השיחות בפאריס כמו השיחות בגאט״ט[3] והבעיות אשר הועלו בגאט״ט בהזדמנות זו ישמשו חומר מדריך לגבי שיחותינו עם ה״שוק״.

שנית — חושב רוסל שבמשא־ומתן בפאריס תתעורר נקודה מעניינת את ה״שוק״ והיא אפשרות של שיתוף־פעולה בין ארצות השוק וקבוצת ה־״שבעה״[4] לגבי בעיית סחר החוץ של ארץ שלישית אשר צריכה להגיע לפתרון משותף. היחסים המתוחים בין ארצות ה״שוק״ לבין ארצות אשר מחוצה לו, יוצרים אווירה לא כל כך טובה למשא־ומתן שלנו. מעניין אותם שגם אנגליה וגם צרפת ואיטליה תשבנה אתנו

388

1. שיחה זאת התקיימה ב־12 ביוני 1959. ריי הביע נכונות הקהילייה לפתוח בשיחות עם ישראל — ראה רפאל אל משרד החוץ, 423, 16.6.1959, 130.06/1946/23.
2. ראה מס׳ 389, 390.
3. התקיימו בג׳נבה במאי 1959 ובעקבותיהן התקבלה ישראל כחברה זמנית בארגון.
4. בריטניה, שוודיה, נורווגיה, דנמרק, אוסטריה, שווייץ ופורטוגל, אשר הקימו ב־20 ביולי 1959 את ״אזור הסחר האירופי החופשי״ — EFTA.

לשולחן אחד בו בזמן שאין כמעט בעיית סחר החוץ אחת אשר מצליחה להסתדר בין הארצות האלה.
התוצאות של המשא־ומתן בפאריס לא תהיינה מכריעות לגבי משא־ומתן שלנו עם ה"שוק", אבל מנוי וגמור אתם לא להתחיל משא־ומתן אתנו לפני חודש ספטמבר. במועד זה נוכל להתחיל בשיחות (מבלי להתחשב בתוצאות משא־ומתן בפאריס). מחלקתו של פניאל תכין עד אז תיק על ישראל אשר יכלול את כל החומר הנחוץ למשא־ומתן אתנו. לפי דעתו של רוסל, לא נוכל לקיים משא־ומתן על בסיס סעיף מס' 238, היינו, בכיוון אסוסיאציה עם ה"שוק". לפי דעתו, ישמש כבסיס למשא־ומתן סעיף 11 פסקה 2, אשר לפיו רשאית ועדת השוק לנהל משא־ומתן על בעיות המכס עם ארצות שלישיות. רוסל בדעה שאנו חייבים להסתפק בשלב זה במשא־ומתן על מכסות מכס (כפי שהצענו בתזכיר בהסתמך על הסדר הבננות). הוא בדעה שזה המכסימום אשר יכולים אנו להשיג במצב הנוכחי. גם המשא־ומתן עם תוניסיה לא התנהל על בסיס הרחב של סעיף 238. המשא־ומתן עם תוניסיה נפסק אחרי מגע ראשון ובירור השאלות העומדות על הפרק. רוסל חושב שגם תוניסיה לא תשיג אסוסיאציה מלאה עם השוק כעת. רוסל הפנה את תשומת לבי לעובדה שלא רק אנחנו מעוניינים בחיפוש דרך להידוק קשרים עם ה"שוק" וכל הסכם עם ארץ שלישית יעמיד את השוק בפני התקפה במסגרת גאט"ט. המידה וההסדר יעניק זכויות יתר לארץ כלשהי בצורה המנוגדת לחוקת גאט"ט. בקשתנו נידונה כעת במחלקות הטכניות השונות, אבל יש לי הרושם שבאופן עקרוני, הם מעוניינים להתחיל את המשא־ומתן אתנו. בימים ראשונים של חודש יולי נוכל לדעת יותר. קבעתי עם רוסל שנעמוד בקשר מתמיד ושאספק לו את כל האינפורמציה הדרושה לו להכנת התיק.
בברכה,

ר' נירגד

389

מ' ברטור אל נציגויות ישראל במערב אירופה
M. Bartur to Israel Missions in Western Europe

העתק: 130.06/1946/17

ירושלים, כ' בסיוון תשי"ט
26 ביוני 1959

סודי

הנדון: הצעתנו להסכם סחר ותשלומים מולטילטרלי עם ארצות ה־או.אי.אי.סי.

במכתבי מיום 1.6.59 מס' 206.8[1] הודעתי לכם שהמשא־ומתן לקראת ההסדר הנ"ל יתקיים קרוב לוודאי בסוף חודש זה בפאריס.

389
1. בתיק 130.06/1946/6.

בישיבה של ראשי המשלחות של ארצות ה־או.אי.אי.סי. אליהן פנינו, שנתקיימה ב־22.6.59 בפאריס נתגלו קשיים מסוימים שמקורם בגישה ההססנית של מערב גרמניה.

ראש משלחת ישראל בקלן הגיש ביולי 1958 למשרד החוץ המערב־גרמני העתק האיגרת מיום [8]23.6.5[2] שהגשנו ל־12 ארצות אחרות חברות ב־או.אי.אי.סי. ושבה הצענו את ההסדר הנ״ל. ממשלת מערב גרמניה נתבקשה להביע דעתה על השתתפות ארצה בהסדר זה. תשובת משרד החוץ המערב־גרמני נמסרה ביום 7.4.59 לראש משלחת ישראל בקלן (העתק רצוף־בזה).[3] תשובה זו לא השביעה רצוננו וב־ 15.5.59 הגיש ראש משלחת ישראל בקלן תגובתנו (העתק רצוף־בזה).[4] על כך ענה משרד החוץ המערב־גרמני ב־3.6. שהוחלט לשגר משקיף, חבר הנציגות הגרמנית בפאריס, למשא־ומתן.[5]

לפי ידיעות שקיבלתי מ־Sir Hugh Ellis-Rees באמצעות שגרירותנו בפאריס, מסר הנציג הגרמני בישיבת ראשי המשלחות ל־או.אי.אי.סי. ביום 22.6 ״שאינו חושב שגרמניה המערבית תצטרף להסכם לכשיושג״. נציגי בלגיה והולנד טענו על־סמך הודעה זו שהתנאי שממשלותיהם התנו להשתתפות במשא־ומתן היינו: שההסדר יקיף כ־80 אחוז של הייבוא הישראלי מכלל ארצות ה־או.אי.אי.סי. לא נתמלא ושעליהם לבקש הוראות חדשות מממשלותיהם. הוחלט לחדש את הדיון בעניין בישיבת המועצה ביום 6.7.59 ואם תוצאותיו יהיו חיוביות אפשר יהיה להתחיל במשא־ומתן בין ה־15 וה־20 ביולי.[6]

נשארו לנו, אפוא, שבועיים לפעולה ובמברקי מיום 24.6[7] ביקשתי מכם להתחיל בה מיד.

טענת בנלוקס אינה במקומה. המספרים שצורפו לי״נ 1526 מיום 2.4.59 מוכיחים שבלי השתתפות גרמניה ואם מוציאים את יבוא השילומים מכלל החשבון, מהווה סחרנו (ייבוא וייצוא ביחד) עם 11 הארצות האחרות ב־1958 כ־82 אחוז מסחרנו הכולל עם ארצות ה־או.אי.אי.סי. מספרים אלה היו ארעיים ואנו מצרפים בזה המספרים הסופיים כפי שיפורסמו על־ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הייבוא הכולל מארצות ה־או.אי.אי.סי. (בלי שילומים) הוא כ־149 מיליון דולר. הייבוא מהארצות ״המשתתפות״ (אוסטריה, בנלוקס, אנגליה, דנמרק, נורבגיה, שבדיה, שווייץ, צרפת, איטליה) הסתכם בכ־122 מיליון דולר שהם כ־82 אחוז.

ברור שאין לכלול בחישובים את הייבוא מגרמניה שמומן על־ידי השילומים כי אינו ייבוא מסחרי רגיל. על־פי ידיעות שקיבלנו מנציגינו בבריסל ובהאג, נוכל להסיק שההסברים שניתנו על־ידם נשאו פרי ושטיעוננו בנקודה זו נקלט, אך מכאן להבעת מלה מפורשת במועצת ה־או.אי.אי.סי., יש כנראה עוד על היסוסים מסוימים.

יש מקום להניח שה״מתנגדים״ נאחזים בגישה ההססנית הגרמנית ובחישובים

2. מס' 383.
3. בתיק 130.06/1946/10.
4. ראה שנער לפישר, 19 במאי 1959, 130.23/3094/25.
5. ראה מרוז אל משרד החוץ, 3 ביוני 1959, 130.06/1946/17.
6. ראה מברק ברטור אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, חוז״ם 774, 24.6.1959, שם.
7. ראה הערה 6 לעיל.

שהיא מאפשרת כאמצעי להתחמק מהמשא־ומתן. ייתכן ומתוך שיקולים מדיניים נרתעות ממשלות אחדות מלממש הסכמתן למשא־ומתן שהביעוה באיגרות התשובה לאיגרתנו מ־23.6.58.

פעולותינו בשבוע הבא לקראת ישיבת מועצת הארגון ב־6.7. צריכות, אפוא, להיות:

א) פנייה נוספת לממשלת מערב גרמניה למען תיתן הוראה לנציגה בפאריס לתמוך תמיכה דיפלומטית בקיום המשא־ומתן על־ידי הודעה ברורה שגרמניה תשקול באהדה הצטרפותה להסכם אם יושג. (הודעת הנציג הגרמני בישיבה מיום 22.6. מנוגדת לכתוב בתשובה הגרמנית מיום 7.4.59: "אם השיחות יביאו להסכמה עקרונית היתה יכולה הממשלה הפדרלית לבדוק — על־סמך התוצאות — באיזה צורה תוכל אז להשתלב").

ב) פנייה לממשלות בבירות הארצות האחרות הנוגעות בדבר למען תחזורנה ותיתנה הוראות לנציגיהן בפאריס לתמוך בקיום המשא־ומתן אף נוכח ההודעה הגרמנית.

הנהלת המשרד החליטה שאצא ביום א' 28.6. לפאריס לשם התייעצות עם Sir Hugh Ellis-Rees ועם גורמים אחרים הנוגעים בדבר.[8] אחרי שיחותי בפאריס, אחליט על פניות רצויות נוספות (ייתכן שתיכללנה פגישות בבריסל, האג, בון) ואודיעכם בהתאם ובמידת הדרוש.

על־כל־פנים, אבקשכם לא להשהות את הפעולה שביקשתיכם לפעול במברקי מיום 24.6.59.

בברכה,

מ' ברטור

390

מ' ברטור אל נציגויות ישראל במערב אירופה
M. Bartur to Israel Missions in Western Europe

העתק: 130.06/1946/17

ירושלים, 12 ביולי 1959

סודי

הנדון: הצעתנו להסכם סחר ותשלומים מולטילטרליים עם ארצות ה־או.אי.אי.סי.

לפי האינפורמציה שמסרנו לכם במכתבנו מס' 206.8 מיום 1.6.59,[1] ציפינו להתחלת המשא־ומתן ב־28.6.59 לשם דיון עם המדינות הבאות בחתימת הסכם

8. דיווח על השיחות — ראה מס' 390.

390

1. בתיק 130.06/1946/17.

מולטילטרלי: אנגליה; צרפת; איטליה; שוודיה; דניה; נורבגיה; אוסטריה; שווייץ; בלגיה; הולנד; לוקסמבורג; גרמניה המערבית (כמשקיפה אשר אולי תצטרף להסכם בשלב מאוחר יותר).

כן הגיעו הדים אלינו שפורטוגל ואולי גם פינלנד ירצו להשתתף.

בסוף חודש יוני הודיענו יושב־ראש מועצת ה־.O.E.E.C, Hugh Ellis-Rees, שיש לדחות התחלת המשא־ומתן, היות וכמה ראשי משלחות הביעו הרהורי חרטה לגבי התחלת המשא־ומתן אתנו לאחר הודעת הנציג הגרמני בישיבת ראשי המשלחות — ש־Sir Hugh כינסה כדי לסכם הסידורים הסופיים למשא־ומתן אתנו — כי אין גרמניה חושבת להצטרף להסכם בשלב מאוחר יותר.

על־סמך הודעה מסתייגת זו, ביקשו ראשי המשלחות דחיית ההחלטה על המשא־ומתן כדי לקבל הוראות חדשות מממשלותיהם. (ראו מכתבנו מס׳ 206.8 מ־26.6.59).[2]

במסיבות אלה, יצאתי ב־26.6.59 לפאריס ולבון כדי לברר את המצב, לפעול למען קיום המשא־ומתן במועד קרוב וקבוע ובמיוחד כדי לנסות, אם ניתן להשפיע על העמדה הגרמנית השלילית שעמדה לגרום להתמוטטות כל המבצע המולטילטרלי בשלב כה מתקדם, בו היתה כבר קיימת הסכמה עקרונית של כל המדינות שפנינו אליהן.

קיימתי שיחות (לעתים פעמיים ושלוש) עם האנשים הבאים:

Sir Hugh Ellis-Rees — יושב־ראש מועצת ה־.O.E.E.C; R. Sergent — המזכיר הכללי של ה־.O.E.E.C; Dr. K. Werkmeister — ראש המשלחת הגרמנית; M.S. [Jan] Strengers — ראש המשלחת ההולנדית; R. Ockrent — ראש המשלחת הבלגית; V. Manfredi — סגן ראש המשלחת האיטלקית, בנוכחות A. Fracassi — חבר המשלחת האיטלקית; J. Halvorsen — סגן יושב־ראש המשלחת הנורבגית; F. Valery — ראש המשלחת הצרפתית; A. Soldati — ראש המשלחת השווייצית; J.G. MacCarthy — ראש משלחת ארצות־הברית בפועל.

כן קיימתי שיחות בבון עם מזכיר המדינה של משרד החוץ מר Scherpenberg, עם מזכיר המדינה של משרד הכלכלה Prof. Mueller-Armack, עם הרפרנטים לענייננו במשרד החוץ אשר שרפנברג שיתפם בשיחה אתי כדי להבטיח את המעקב, האדונים Hass ו־Sahm, ולשיחה כללית גם עם תת־מזכיר המדינה של משרד החוץ הגרמני לענייני מזרח התיכון: Dittmann.[3]

כן הוזמנתי ב־7.7.59 בפאריס לישיבה עם ראשי המשלחות ל־.O.E.E.C של המדינות העומדות להשתתף בהסכם המולטילטרלי. הישיבה הזו דנה בעקבות הרצאתי בכמה בעיות הקשורות בניהול המשא־ומתן ובעצם ההסכם שאנו חותרים אליו ואתעכב עליהן בנפרד.[4]

2. מס׳ 389.
3. דיווח על שיחות ברטור בבון ראה במכתב מרוז אל משרד החוץ, 4 ביולי 1959, 130.06/1946/17.
4. ראה ברטור אל משרד החוץ, שפ/78, 7.7.1959, שם.

א. הרקע הכללי

ה־או.אי.אי.סי. נתון במצב קשה. הפילוג אשר נגרם עם התגבשות הקהילייה הכלכלית האירופאית (ה״שוק המשותף״) של ה״שש״ נותן אותותיו הברורות. האנגלים עוסקים בארגון אזור הסחר החופשי הקטן של ה״שבע״ (אנגליה, שוודיה, דניה, נורבגיה, שווייץ, אוסטריה ופורטוגל) כמשקל נגד לשוק המשותף וכאמצעי לחץ על השוק לפתוח מחדש בשיחות על אזור סחר חופשי שיכלול כל ארצות ה־או.אי.אי.סי.

המזכיר הכללי Sergent מסייר כעת בכל בירות ארצות ה־או.אי.אי.סי. כדי לבחון אפשרות חידוש השיחות האלה. קיים סיכוי רב ששיחות אלה אמנם יחודשו בסתיו לאחר ואולי עוד בקיץ ייווסד אזור הסחר החופשי הקטן. כך אמרו לי Scherpenberg, MacCarthy, Sergent ואחרים וזאת ההרגשה שנתקבלה בכל השיחות. כל המדינות שמחוץ לשוק המשותף הרי מעוניינות חיונית בקיום האזור הרחב. בתוך השוק נשארת צרפת הגורם המעכב.

שאלה אחרת המעסיקה הארגון היא דרישת ארצות־הברית שארצות ה־או.אי.אי.סי. יחדלו מן הדיסקרימינציה נגד סחורות הדולר, היינו שהליברליזציה המרחיקה לכת בייבוא סחורות בין חברות ה־או.אי.אי.סי. תורחב גם לאזור הדולר. דרישה זו הושמעה לראשונה בכנס הגאט״ט בג׳נבה, ביוני שנה זו. ארצות־הברית עדיין לא דוחקת את הקץ בדרישה זו (אשר להצדקתה נאמר שאין כבר טעם בהפליה נגד ייבוא מאזור הדולר בו בזמן שגם המטבעות האירופאיים נהפכו למטבעות קשות הניתנות להמרה חופשית) אך אינה רוצה להסכים להרחבת אזור הדיסקרימינציה של ה־או.אי.אי.סי. למשל, דנים כעת בקבלת ספרד ל־או.אי.אי.סי. קיימת החלטה פה אחד לקבלה ודנים אתה על התנאים (ליברליזציה בייבוא הספרדי, רפורמה בשטח המטבע והמסים, פיחות ערך המטבע, מכסות גלובליות וכו׳).[5] ארצות־הברית מתנגדת לכך שהמכסות הגלובליות ייפתחו לגבי ארצות ה־O.E.E.C. בלבד.

מצב זה בארגון והבעיות הנ״ל בקשר להצטרפות ספרד משפיעים כמובן על היחס אל הצעתנו אנו להסכם המולטילטרלי עם מדינות הארגון. בדיונים שקיימתי נתעוררה במיוחד בעיית המכסות הגלובליות לאור הלחץ של ארצות־הברית על ה־או.אי.אי.סי.

ב. העמדה הגרמנית

נתברר לי משיחותי בבון שסיבות ההססנות הגרמנית היו בעיקרן שתיים: (כך נאמר לי במפורש על־ידי שני מזכירי המדינה של משרד החוץ ושל משרד הכלכלה):

א) חשש שהשתתפות מלאה במשא־ומתן תפתח את המשתתפים האחרים לנסות ולהכניס את כספי השילומים בהסדר.

ב) החשש שמתן זכות הרשימה החופשית למדינת ישראל אשר איננה חברה ב־או.אי.אי.סי. ואינה באירופה יהווה תקדים כלפי מדינות אחרות. גרמניה חוששת

5. ספרד התקבלה ל־O.E.E.C. ב־20 ביולי 1959.

כאן במיוחד שיקשה עליה לעמוד בלחץ מדינות כהודו ויפן אשר תובעות ביטול המכסות המגבילות במיוחד את הייבוא של מוצרי טכסטיל המיוצרים בארצות אלה.

בעקבות שיחותי, נתגבשה עכשיו גישה גרמנית כדלקמן:

א) הם הבטיחו לתת הוראות לנציגן בפאריס לאמר בצורה ברורה שמחייבים עקרונית את רעיון ההסכם כשלעצמו, שישתתפו במשא־ומתן כמשקיף וישקלו הצטרפות להסכם בשלב סיומו. ואמנם, הנציג הגרמני קיבל הוראות אלה ובישיבת ראשי המשלחות בה השתתפתי, נמסרה כבר הודעה זו והוסרה ההשפעה השלילית של הבעת העמדה הגרמנית הלא ברורה הקודמת.

ב) הסכמנו בינינו שהיות ועניין השילומים התעורר כבר לפני עצם התחלת המשא־ומתן והגרמנים ואנחנו הודענו ברורות שההסכם המולטילטרלי לא יכול להתייחס לעניין השילומים (חזרנו — הגרמנים ואנחנו — על הודעה זו בישיבת ראשי המשלחות ב־7.7.59 והיא נתקבלה ללא התנגדות), הרי לא קיים עוד הנימוק הזה לאי־השתתפות מלאה במשא־ומתן מצד גרמניה. לגבי בעיית ה"תקדים" (ביחס לייבוא מוצרי טכסטיל) הבטחנו שנהיה מוכנים להתחשב בעת המשא־ומתן בצרכים הגרמניים, כפי שאנו מצפים לעזרתם לצרכים שלנו שמחייבים חתימת ההסכם המולטילטרלי.

על בסיס זה, הבטיח לי שרפנברג להביא את העניין מחדש להחלטת הוועדה למדיניות סחר חוץ הבין־משרדית על־מנת להציע רוויזיה של החלטת הוועדה הקודמת של השתתפות גרמנית מסויגת במשא־ומתן.

הוועדה הזאת תתכנס ב־14.7.59, אך גם אם לא תגיע להחלטה על השתתפות גרמנית מלאה, הושגה המטרה על־ידי התבטאות החיובית של הנציג הגרמני בישיבת ראשי המשלחות ב־7.7.59.

מן הראוי לציין את האדיבות הרבה שהתבטאה בקביעה מידית של פגישות עם האישים הגרמניים הנ"ל שהיו עסוקים מאוד דווקא בימים אלה (ביומיים שהייתי בבון ביקרו שם Black, נשיא הבנק העולמי, ושר האוצר הצרפתי פיניי Pinay), ואת הרצון והנכונות להתחשב בפנייתנו. שרפנברג ומילר ארמק הסכימו אתי שההסכם המוצע על־ידינו יהווה מסגרת חשובה ונוחה ביותר להתפתחות יחסי המסחר מעבר להסכם השילומים אשר למעשה מתקרב לסיומו. בסך־הכול, עומדים עוד כ־400 מיליון ד"מ כלומר, כמאה מיליון דולר לרשותנו למסירת הזמנות חדשות במשך חמש השנים הבאות, כי כל היתר כבר נוצל על־ידי מסירת הזמנות לאניות ולציוד תעשייתי בעיקר, שאספקתם אמנם תימשך בשנים הקרובות. (פרט ל־450 מיליון ד"מ אשר משוריינים לקניית דלק בשנים 60–65).

מבחינה זו נראה לי שיש ברכה וערך רב בהתקשרות עם גרמניה במסגרת ההסכם המוצע והרגשתי זאת במשך כל שיחותי על הנושא. בעניין זה אנו דנים עם הגרמנים בדבר שאין לו משמעות יהודית־גרמנית (שילומים) או "אספקט ערבי", אלא מדובר כאן על טיפוח יחסים מסחריים בין מדינות ידידותיות וחיזוקם בדרכים נורמליות בהחלט. ובזה גרמניה לא פחות מעוניינת מאשר אנחנו.[6]

6. שנער חלק על דעת ברטור בעניין עמדת גרמניה. לדבריו, הסיבה האמיתית להיסוסיה נובעים מכך שישראל הבטיחה למדינות שהסכימו להשתתף במשא־ומתן על ההסכם המולטילטרלי שילוב הסכם השילומים בהסכם זה, הבטחה העומדת בסתירה לתוכן הסכם השילומים. (ראה שנער אל פישר, 3 באוגוסט 1959, 130.23/3111/39.)

ג. העמדה האיטלקית

התקשיתי להבין את הסתירה בין תגובתם הרשמית של האיטלקים כפי שמתבטאת באיגרת התשובה החיובית שלהם[7] ובאינפורמציה שנמסרה באמצעות שגרירותנו ברומא — שהנה הם תומכים בקיום המשא־ומתן אתנו — לבין פעולתם בתוך מועצת ה־.O.E.E.C בה הם היוו גורם מעכב ומהסס. נתברר לי בעת שיחותי בפאריס (עם הנציג האמריקאי ועם אחרים) שהסיבה האמיתית היא שאיטליה חוששת שקבלת זכויות הרשימה החופשית על־ידינו במדינות ה־.O.E.E.C תגרום להתחרות מוגברת של התוצרת החקלאית שלנו עם התוצרת החקלאית האיטלקית. מתוך חשש לפגוע ביחסים המדיניים הידידותיים, אין האיטלקים רוצים להתנגד גלויות להצעותינו לגבי הסכם מולטילטרלי אשר מוצדקות ומתקבלות על דעת כולם, אך משתדלים לעכב על־ידי פעולה מאחורי הקלעים עד כמה שהדבר ניתן. ודאי יקשו ויעוררו בעיות בעת המשא־ומתן כאשר יתקיים.

ד. העמדה של ארצות בנלוקס

גישת ההולנדים היא תומכת וחיובית. הבלגים היססו מתוך פחד ליצור תקדים של הצטרפות — אם גם בעקיפין — של מדינה לא אירופאית למועדון של ה־או.אי.אי.סי. ודאי שיחק גם החשש הכללי להסתבך עם הערבים תפקיד מסוים אך קיבלתי את הרושם (המתאשר על־ידי השגרירות בבריסל) שבהשפעת לחצנו ובהשפעת שידול ההולנדים, החליטו לתמוך בקיום המשא־ומתן ובהסכם.

ראש המשלחת הבלגית Ockrent, שהוא משמש יושב־ראש הוועדה המנהלת של ה־או.אי.אי.סי., הבטיח לי תמיכה פעילה למען ארגון המשא־ומתן וקיומו.

ה. העמדה הצרפתית

המשרדים הכלכליים בצרפת אינם מתלהבים מעצם הרעיון של ביטול חלקי של הסכמנו המסחרי הדו־צדדי שיבוא בעקבות הנהגת ההסדר המולטילטרלי, אך משרד החוץ הצרפתי תוך התחשבות בערך המדיני והמדיני־כלכלי של ההסכם המולטילטרלי עבורנו תומך בו אם גם ללא התלהבות.

ו. העמדה של בריטניה וארצות סקנדינביה, שוויצריה ואוסטריה

מדינות אלה מחייבות רעיון ההסכם ופועלות למען קיום המשא־ומתן בקרוב, האנגלים באמצעות יושב־ראש המועצה Ellis-Rees בפעילות ראויה לשבח. נדמה שרצונם להפוך את ה־או.אי.אי.סי. לאזור סחר חופשי רחב משחק תפקיד מסוים בגישתם חיובית זו. על־ידי צירוף ישראל למועדון האירופי מצפים הם להרחבת המחנה החותר לקראת אזור סחר חופשי רחב, כי הם מעריכים כנראה שהאינטרסים המסחריים שלנו והקשיים שנעמוד בפניהם עם הפעלת השוק המשותף, עלולים לדחוף אותנו למחנה שלהם.

הסקנדינבים היו רוצים לשתף את פינלנד במשא־ומתן אתנו ובישיבה מיום 7.7.59 כבר השתתף נציג פיני כמשקיף

שווייץ ואוסטריה אינן לוקחות חלק פעיל בדיונים. ארצות אלה יצטרפו למשא־

7. מ־12 במארס 1959, בתיק 130.06/1946/10.

ומתן כאשר המדינות הגדולות יותר (אנגליה, צרפת, בנלוקס, איטליה, סקנדינביה וגרמניה) ייגשו אליו.

ז. העמדה של ארצות־הברית

בשיחה מפורטת וגלויה ביותר עם הנציג של ארצות־הברית ב־או.אי.אי.סי. אשר משתתף כמשקיף בישיבות ראשי המשלחות הדנות בענייננו, נתבהרה העמדה של ממשלת ארצות־הברית. מר MacCarthy הקריא לי העתק הוראות מחלקת המדינה לשגרירות בתל אביב שתוכנן הוא תמיכה עקרונית ברעיון הסכם מולטילטרלי אירופי־ישראלי אך מתנה הסכמתם בכך שהמכסות הגלובליות — שננהיג כתמורה לקבלת זכות הרשימה החופשית מארצות ה־או.אי.אי.סי. — תהיינה פתוחות לכל העולם ולא לארצות ה־או.אי.אי.סי. בלבד על־מנת למנוע הרחבת אזור הדיסקרימינציה של ה־או.אי.אי.סי. נגד אזור הדולר.

בהקשר זה העיר MacCarthy כדלקמן:

א) הוא משוכנע בחשיבות הגדולה ביותר של ההסכם המולטילטרלי עבורנו. לדעתו, יתחדש המשא־ומתן על אזור הסחר החופשי בסתיו ("לא נוכל לסבול פירוד במערב אירופה") ואין לנו תקומה ועתיד כלכלי אלא תוך הצטרפות למשא־ומתן על אזור הסחר החופשי והשתתפות בו. כעת נכנסת ספרד כחברה מלאה ל־או.אי.אי.סי. והגשר המעשי היחידי עבורנו הוא ההסכם המולטילטרלי.

ב) מתוך הנ"ל, חייבת ארצות־הברית, לדעתו, לתמוך בפעולתנו זו וחייבת להשאיר בידינו bargaining power עם מדינות ה־או.אי.אי.סי. בצורת אפשרות למתן מכסות גלובליות ל־או.אי.אי.סי. בלבד. לדעתו, חייבת מחלקת המדינה לשנות עמדתו הנוקשה בנקודה זו. הוא ידווח על שיחתנו בכיוון זה, יבקר בעצמו בחודשים יולי–אוגוסט בוואשינגטון וישתדל להשפיע על אנשי מחלקת המדינה. מייעץ שנפעל דרך השגרירות בתל אביב למען תדרוש שינוי ההוראות.

ג) כדי למנוע שמדינות או.אי.אי.סי. מסוימות יסתתרו מאחורי תירוץ העמדה האמריקאית לגבי הרחבת אזור הדיסקרימינציה של ה־או.אי.אי.סי. ינקוט בעמדה חיובית ברורה בעת ישיבות ראשי המשלחות. Sir Hugh מסר לו שעומד לארגן את המשא־ומתן אתנו מיד לאחר תקופת החופשה, היינו, לאמצע ספטמבר והוא ישוב עד אז מוואשינגטון וישתתף במשא־ומתן כמשקיף.

סיכום

כאמור, עמדת המדינות כפי שתוארה לעיל באופן תמציתי, באה לביטוי בשיחות המרובות שקיימתי ובישיבה המשותפת ב־7.7.59. לאחר הרצאתי התבטאו רוב המשלחות בעד קיום מוקדם ככל האפשר של המשא־ומתן אתנו (פרט לאיטלקי שטען שטרם קיבל הוראות ולכן לא יכול לחייב משלחתו להשתתף במשא־ומתן שתאריכו ונוהלו עמד להיקבע בישיבה זו).

אחדים העלו ספקות אם ניתן לקובעו עוד לחודש יולי לאור העובדה שב־28.7.59 מתחילה הפגרא ועד אז סדר היום עמוס ביותר בעניין ספרד ובעניינים אחרים. (בשיחות אישיות יעצו לי לא ללחוץ בכיוון זה למען לא לעורר התנגדות מיותרת של ראשי המשלחות העייפים החפצים לצאת לחופשה.)

בהמשך הישיבה — לא בהשתתפותנו — לא הצליח היושב־ראש להביא לידי סיכום אחיד לגבי מועד ונוהל, ותוך ערבוביה כללית סיים את הישיבה. אוזלת יד זו

גרמה למכתב המצורף ששיגרתי אליו לאחר שהסכים לטיוטא שהראיתי לו קודם לכן ותוך תיאום עם ראש המשלחת הבלגית וההולנדית.[8]

היושב־ראש ישתמש במכתב זה כדי לקבוע סופית מועד המשא־ומתן וסדריו, כפי שמתברר ממכתב האישור ששיגר בינתיים אלי. רצונו זה נתאשר מפי הנציג האמריקאי אתו שוחחתי לאחר הפגישות האחרונות עם Rees ו־Ockrent.

עלינו לצפות אפוא להודעת Ellis-Rees ועלינו להמשיך לעמוד על המשמר בבירות, במיוחד ברומא אך גם בבריסל ובפאריס, בברן ובווינה כדי לזרז קביעת מועד המשא־ומתן.

קיבלתי את הרושם שהמחסום העיקרי שעלינו להתגבר עליו בדרך להסכם הוא בעצם קביעת המשא־ומתן ובהתחלתו. אין ספק שצפויים בעיות וקשיים בעת המשא־ומתן אבל בו ברגע שהתגברנו על היסוסים ענייניים ונפשיים מסוימים שעומדים כמכשול בדרך למשא־ומתן, נראה לי שפרצנו פנימה ונשיג מטרתנו שהיא — כדברי הנציג של ארצות־הברית — גשר לתנועת האינטגרציה הכלכלית באירופה.

בעובדה זו החשיבות הרבה של מבצענו זה אשר אם יצליח יהווה שבירת בדידותנו שהיא כה מסוכנת מבחינה מדינית וכלכלית כאחת לאור ההתפתחות הבין־לאומית במערב שהיא התהוות גושים כלכליים־מדיניים הדוקים. עשינו צעד חשוב בכיוון זה עם כניסתנו ל־GATT המהווה המעגל הרופף, המקיף רוב מדינות המערב בארגון כלכלי בעל חשיבות מעשית ומדינית עולה. פעולתנו למען הסכם מולטילטרלי עם ארצות ה־או.אי.אי.סי. באה לשם חדירה למעגל האירופי הרחב שהוא ה־O.E.E.C. המהווה האזור החשוב ביותר בשבילנו מבחינה כלכלית ותחבורתית ואשר ייתכן וייהפך לארגון כלכלי הדוק עוד יותר בצורת אזור סחר חופשי. אם נצליח לחדור למעגל זה — אף אם לא יקום אזור הסחר החופשי — תהיה דרכנו קלה יותר לקראת קשר הדוק יותר עם שני המעגלים הקטנים שנתהוו בתוך ה־O.E.E.C.: השוק המשותף של ה"שש" ואזור הסחר החופשי הקטן של ה"שבע" אשר נמצא בתהליך התהוותו.

בברכה,

מ' ברטור
סגן המנהל הכללי

8. המכתב מ־8 ביולי 1959, מצורף לתעודה זאת, אך לא הודפס.

391

מ' ברטור אל נציגויות ישראל במערב אירופה
M. Bartur to Israel Missions in Western Europe

העתק: 130.06/1946/11

ירושלים, י' באב תשי"ט
14 באוגוסט 1959

סודי

הנדון: הצעתנו להסכם סחר ותשלומים מולטילטרלי
עם ארצות ה־או.אי.אי.סי.

עם מכתבי החוזר האחרון מיום 12.7.59 מס' 206.8[1] המצאתי לכם העתק המכתב שמסרתי ליושב־ראש מועצת ה־או.אי.אי.סי. Sir Hugh Ellis-Rees לפני שובי ארצה מהשיחות שניהלתי בפאריס בדבר קביעת מועד למשא־ומתן על ההסכם הנ"ל. מכתב זה הופץ על־ידי Sir Hugh בין ראשי המשלחות שהשתתפו בדיונים ושחזרו לדון בהצעתנו ב־27.7.59.

מידיעות שקיבלנו משגרירותנו בפאריס, וכמו־כן מהדי הדיונים ששמעו נציגינו בבירות אחרות במערב אירופה, התברר ששני מכשולים מעכבים עדיין את קיום המשא־ומתן: העמדה האיטלקית ובעיית ה"מכסות הכוללות".

א. העמדה האיטלקית

כבר במכתב הקודם הצבעתי על הסתירה בין הנוסח — החיובי — של האיגרת האיטלקית שקיבלנו במארס שנה זאת לבין ההתנהגות המתחמקת של הנציג האיטלקי במועצת ה־או.אי.אי.סי. הנציג האיטלקי — לפי דבריו, בהתאם להוראות שקיבל מרומא — דרש שנגיש למועצה תזכיר שיפרט את הצעותינו ושעל־פי תוכן תזכיר זה יוחלט אם לקיים את המשא־ומתן. הנציג האיטלקי היה היחיד מבין ראשי המשלחות ב־או.אי.אי.סי. להעמיד דרישה זו, אך מכיוון שלפי מנהגי הארגון דרושה לכל החלטה אחידות דעות של כל המשלחות, העביר לנו Sir Hugh דרישה זו במכתבו מיום 31.7[2] כאילו המדובר בדרישה הבאה מהמועצה כולה. בשיחות עם אנשינו בפאריס אמנם הודה שאכן רק העמדה האיטלקית חייבה אותו לנסח הסתייגות זו. (לא לייחוס).

לנו היה ברור שהעמדה האיטלקית היתה טכסיס לשם סחבת בלבד. ספק אם נימוקיהם האמיתיים הם מדיניים (ערבים) או כלכליים (חשש בפני התחרות מוגברת של הדרינו במערב אירופה). על־כל־פנים, בשיחות שקיימו נציגינו בפאריס וברומא[3] עם ראש המשלחת האיטלקית ב־או.אי.אי.סי. עם אנשי משרד החוץ האיטלקי, הכחישו האיטלקים נמרצות שיש להם "כוונות צדדיות" כלשהן. דרישתם להגשת

391

1. מס' 390.
2. בתיק 130.06/1946/11.
3. על שיחות אלה ראה דיווחים מוברקים מהתאריכים 5 באוגוסט ו־12 באוגוסט, שם.

התזכיר "נבעה רק מתוך התעקשות המומחים שבמשרדים הכלכליים" שטענו שבלי פירוט נוסף של הצעותינו לא יוכלו להביע דעה על מהותן. חיפשו ו"מצאו" תירוצים מתירוצים שונים, כלכליים כביכול, שהיו צריכים להסביר את דרישתם להגשת תזכיר מראש.

השבנו שעם שיגור איגרת התשובה ממארס 1959 הביעה ממשלת איטליה את נכונותה העקרונית להיכנס אתנו למשא־ומתן על ההסדר המולטילטרלי ושתור המומחים יבוא בעת הדיונים ולא לפני כן. ברור שיש בעיות טכניות בקשר להפעלת ההסדר החדש, אך למען פתרונן בכוחות משותפים ביקשנו קיום משא־ומתן עליהן. אין זה הגיוני — ואף לא אפשרי — שננסח אנחנו את הרעיונות שלנו על פרטי פתרונות מבלי דיון ענייני משותף סביב השולחן הירוק. אין זה גם הוגן לדרוש שנגישן מראש למען יבדקון בדיקת שתי וערב, כי לא קשה יהיה למצוא "קוצים" במסמך חד־צדדי כזה אשר יכולים לשמש אמתלה לסחבת נוספת, תוך כדי הסתרת נימוקיהם האמיתיים.

הוויכוחים עם האיטלקים התנהלו בנימה חריפה למדי ונתנו להם להבין שחבלתם — בתור גורם יחידי וברגע האחרון — בקביעת המועד למשא־ומתן מתפרשת אצלנו כעמדה בלתי ידידותית בהחלט אשר מוכרחה להשפיע שלילית לפחות על היחסים הכלכליים בינם לבינינו. כל אותם הדברים מסרנו גם כאן לשגריר האיטלקי הנבון, שבוודאי הוסיף דיווח מודאג ללחצנו בפאריס וברומא.[4]

בשיחות שמר דורון ניהל ברומא לפני ימים אחדים עם הממונה על העניינים המולטילטרלים ועם מנהל האגף הכלכלי במשרד החוץ, הושג לראשונה ויתור מה מצד האיטלקים. אמנם חזרו על בקשתם להגיש תזכיר כנ"ל, "כדי להשקיט את הרוחות במשרדים הכלכליים", אך לא העמידו הדבר עוד בתור תנאי לקביעת תאריך למשא־ומתן. אם תועלה במועצת ה־או.אי.אי.סי. הצעה קונקרטית ביחס לתאריך מסוים, ישתפו פעולה ויסכימו להשתתף בו, אם גם המשלחות האחרות יסכימו.

נתנו מיד הוראות לנציגותנו בפאריס להציע את ה־21.9 כתאריך להתחלת המשא־ומתן ושלחתי מכתב מתאים ל־Sir Hugh (העתק רצוף־בזה). נקווה שאכן יחדלו האיטלקים מתחבולותיהם.

ב. המכסות הכוללות

בעיה זו היא בעיה עניינית שעליה כבר רמזתי במכתבי מיום 12.7 (סעיף 7ב'). כאשר התנהלו הדיונים על קבלת ספרד כחברה ל־או.אי.אי.סי. (כידוע היא נתקבלה לארגון כחברה מלאה ב־20.7.59) הוסכם — כתוצאה מדרישה מפורשת של ארצות־הברית — שרשימות הליברליזציה שספרד תפרסם תחולנה לא רק על ייבוא מארצות ה־או.אי.אי.סי. בלבד, אלא גם על מספר ארצות מאזור הדולר (ארצות־הברית, קנדה, ונצואלה וליבריה).

גם לגבי מוצרים שעל ייבואם לא תוכרז ליברליזציה בספרד ייקבעו "מכסות כוללות" (global quotas) אשר תהיינה פתוחות לארצות ה־או.אי.אי.סי. ולארצות אזור הדולר הנ"ל גם יחד. הדרישה האמריקאית לגבי ספרד מבוססת על מדיניותה המסחרית הנוכחית של ארצות־הברית שהיא לא לתמוך יותר בקיום המסגרת הסגורה

4. ראה שגרירות ישראל ברומא אל משרד החוץ, מפר/667, 12.8.1959, שם.

של ה־או.אי.אי.סי. שבה הנהיגו החברות זכויות יתר אחת לרעותה, אלא לעמוד על כך שאחרי ההכרזה על ההמרה החיצונית של מטבעות באירופה, בסוף 1958, יש עכשיו לתת זכויות רשימות הליברליזציה גם לארצות אזור הדולר. (כידוע, ביטלו בזמן האחרון מספר חברות ב־או.אי.אי.סי. כגון בנלוקס, דנמרק, נורבגיה, את ההפליה לרעה שהיתה נהוגה ברשימות הליברליזציה שלהן כלפי אזור הדולר.)

במקרה של ספרד, היה לדרישה האמריקאית משנה תוקף, לאור העזרה הכספית בסכום של 200 מיליון דולר שארצות־הברית העניקה לספרד בעת קבלתה כחברה ל־או.אי.אי.סי.

בשיחות שניהלו נציגינו בוואשינגטון עם אנשי מחלקת המדינה, נתגלתה אותה הגישה העקרונית גם לגבי המקרה שלנו. לדבריהם, אם ארצות־הברית תסכים להצעתנו לפתיחת מכסות כוללות רק לגבי אותן הארצות החברות ב־או.אי.אי.סי. אשר יצטרפו להסכם המולטילטרלי, יפרשו האירופאיים תמיכה זו כנסיגה מהעיקרון האמור שעמדו עליו באריכות ובתוקף בעת כנס הגאט״ט האחרון בג׳נבה (מאי 1959).

נציגינו הסבירו את עמדתנו בעניין זה (ראה ס׳ ז׳ ממכתבי מיום 12.7) וגם כאן קיימתי שיחה ארוכה עם המזכיר הראשון בשגרירות ארצות־הברית, מר John Shaw, שנטה לחייבה והציע שהעניין יובא בדרך ובצורה מתאימה בפני מזכיר המדינה Dillon שבעיות מסוג זה קרובות ללבו. (Dillon הוא כידוע האיש שהציע שבמסגרת הגאט״ט יתנהל ב־1960/61 משא־ומתן רב־צדדי להורדת תעריפי מכס, בו ידונו גם בעיות מכס ושאלות אחרות הקשורות בהקמת השוק האירופאי המשותף ואשר לגביו — לדברי Shaw - יש להניח שקיים סיכוי לגייס אהדתו מתוך שיקולים גלובליים, כלומר שילוב כלכלי של ישראל באחד הארגונים המערביים.)

עמדתנו היא שרצוי יותר לקבוע מכסות כוללות לגבי ארצות ה־או.אי.אי.סי. בלבד, בכדי שיהיה לנו כוח מיקוח לדרישתנו לקבל זכויות רשימת הליברליזציה בארצות אלה ומכסות מתאימות עבור סחורות הייצוא שלנו שאינם בליברליזציה, אך עמדה זו לא צריכה להיות נוקשה כי מבחינת מדיניות הייבוא שלנו אין סיבה מיוחדת לא להרחיב את המכסות הכוללות גם לאזור הדולר. אם מדינות ה־או.אי.אי.סי. יסכימו להעניק לנו את זכויות רשימות הליברליזציה בלי ה־quid pro quo בצורה המוגבלת של מכסות כוללות לגביהם בלבד, נעדיף זאת וייתכן שהאמריקאים יעזרו לשכנע אותן בכיוון זה. אם לא, עמדתנו היא שהקלף של מכסות כוללות לארצות ה־או.אי.אי.סי. בלבד צריך להישאר בידינו בכדי שעניין ההסדר המולטילטרלי שחשיבותו המדינית והכלכלית גדולה, לא ייכשל.

אנו גומרים כעת הכנת התזכיר שעליו המדובר במכתבי ל־Sir Hugh ונגישו לו עבור המשלחות ב־או.אי.אי.סי. כאשר יאושר לנו סופית תאריך להתחלת המשא־ומתן. העתק התזכיר נעביר לשגרירות ארצות־הברית (בצורה ״טיוטא״) אשר תעבירה לוואשינגטון.[5] תקבלו העתק התזכיר עם מכתבנו הבא בעניין זה ונדריככם עוד אם להגישו לממשלות בארץ כהונתכם.

בינתיים, רצוי שבהזדמנויות שונות שתהיינה לכם לשוחח על העניין עם פקידים מתאימים בארצות כהונתכם, תעשו זאת (מבלי להיכנס לפרטי הפלוגתא על

5. ראה מס׳ 393.

התחולה הגיאוגרפית של המכסות הכוללות). אנו צריכים למנוע שיתקבל הרושם שאנו "מוותרים" על ההסדר המולטילטרלי, שאנו מזניחים אותו או שהתעייפנו ממנו. כמקודם, יש צורך להדגיש בכל הזדמנות עד כמה חשוב לנו יצירת מסגרת חדשה ליחסינו המסחריים עם מערב אירופה, במיוחד כעת כאשר ה־status quo עלול בעתיד להרחיקנו מאזור זה מבחינה מסחרית ולהחליש יחסינו אתו.

עצה זו ניתנה לנו גם על־ידי ידידים טובים הרוצים לעזור לנו בעניין, למשל, על־ידי חבר המשלחת האנגלית ב־או.אי.אי.סי. ועל־ידי פקיד גבוה במשרד הכלכלה ההולנדי (רצוף־בזה קטע מתוך מכתב שקיבלנו משגרירות האג המשקף את ההערכה ההולנדית. מעניינת בו הידיעה הבלתי נכונה על הסובסידיות הממשלתיות לייצוא פרי הדר, אשר מוכיחה שוב באיזו מידה האיטלקים חיפשו תירוצים להצדקת התחמקותם).

מן ההתרחשויות האחרונות בשטח זה מאז מכתבי מיום 12.7, יש עוד להזכיר:

ש ו ו י י ץ: הססנות מסוימת שהתעוררה מצד השווייצים בקשר למספר נקודות טכניות, הוסרה על־ידי התערבות שגרירותנו בברן. בישיבת מועצת ה־או.אי.אי.סי. ב־27.7 נקטו בעמדה חיובית.

י ו ו ן: בזמנו, התנגד הנציג היווני במועצת ה־או.אי.אי.סי. לכך שהמשא־ומתן יתקיים בבניין ה־או.אי.אי.סי. בפאריס, כי טען שזה היה מדגיש בצורה ברורה מדי "התקשרותנו" עם הארגון האירופאי הזה. נציגים אחדים במועצה התפלאו מהעמדה הקטנונית היוונית שגם להם היתה נראית בלתי ידידותית. אחרי התערבות נציגותנו באתונה, הבטיחו אנשי משרד החוץ היווני להורות לנציגם בפאריס להסיר התנגדותו.

פ י נ ל נ ד: בפגישתי בפאריס עם ראשי המשלחות ל־או.אי.אי.סי. השתתף נציג פינלנד, שאליה לא הפנינו את איגרתנו מיוני 1958. פינלנד אינה חברה ב־או.אי.אי.סי. מטעמים מדיניים, אך יש לה הסדר מולטילטרלי עם רוב ארצות הארגון, (שאגב שימש לנו דוגמא להצעותינו). Sir Hugh הציע לנו שפינלנד תצורף למשא־ומתן על ההסדר המולטילטרלי ולנו אין התנגדות לכך. בקרוב נעשה את הצעדים הפורמליים להזמנת פינלנד להצטרפות למשא־ומתן ולהסדר אם יושג.

ב ס י כ ו ם: טרם השגנו מבוקשנו. הדרך קשה ודרושה ערנות ופעילות מתמדת בבירות הארצות הנוגעות בדבר. בל יכזיבו אותנו המכשולים שמתגלים בדרך זו. אין זה מבצע קל להתקרב ל"קלוב האקסקלוסיבי האירופאי" הזה והניסיון של ספרד, יוגוסלביה ופינלנד, שעמלו ועמלות זה שנים בכיוון זה, יוכיח. אך נוכח האינטגרציה הכלכלית באזור מערב אירופה, לקוחנו הראשי הקולט יותר מ־60% מייצואנו, מחויבים אנו ללכת בה. מבלי קשר והסדר למערב אירופה המתאחדת ייגרם נזק רב לניסיונות התיעוש ומשיכת ההשקעות ואנו עלולים להישאר כאבר מדולדל ומבודד מבחינה כלכלית נוכח התפתחויות בין־לאומיות אלה.

עם קבלת ידיעות נוספות מפאריס ותשובת Sir Hugh למכתבי המצורף אודיעכם שוב.[6]

בברכה,

מ' ברטור

6. נוסח מכתב זה ראה צירוף למכתב ברטור לשגרירות בפאריס מ־17 באוגוסט 1959, בתיק 130.06/1946/12. למכתב זה הוכנסו כמה תיקונים ושינויים — ראה מס' 393.

392

מ׳ ברטור אל שגריר ישראל בבריסל

M. Bartur to the Israel Ambassador in Brussels

העתק: 130.06/1946/23

ירושלים, כ״ג באב תשי״ט
27 באוגוסט 1959

הסכם שטוקהולם, שנחתם ב־20.7.59 בין ה״שבע״, יביא בוודאי להחשת תהליך ההתארגנות הכלכלית באירופה. כעת נראה הדבר כאילו מתהווים שני גושים מתחרים, ה״שש״ וה״שבע״, ואין עדיין לדעת אם התפתחות זו תוביל בסופו של דבר לחידוש השיחות על הקמת אזור סחר חופשי הרחב יותר שיכלול 13 או אף 18 הארצות שב־או.אי.אי.סי.

מנקודת מבט שלנו, יהיה זו לטובה אם המסגרת תהיה רחבה ככל האפשר, כי אז יהיה לנו נוח יותר להתקשר אתה. ההסכם המולטילטרלי, שאנו שואפים אליו כעת, יהיה הצעד הראשון בכיוון זה. ברור שאם נצליח ליצור את ה״מועדון״ המולטילטרלי עם רוב ארצות ה־או.אי.אי.סי. — והצלחה זו תהיה בעלת חשיבות מדינית, פסיכולוגית ומעשית גדולה ביותר — יהיו צעדינו הבאים לשיחות עם ה״שש ו/או ה״שבע״ או מוטב, השתתפות באיזו צורה שהיא בשיחות אזור סחר חופשי מתחדשות — קלים יותר.

תפקידנו המידי נשאר אפוא לעמול למען קיום המשא־ומתן המולטילטרלי והצלחתו. אך כל עוד אין ביטחון שיתחדשו השיחות על הקמת אזור סחר חופשי רחב, תימשך התארגנות מערב אירופה בשני גושים נפרדים. כידוע, ביקשה יוון להצטרף לשוק המשותף (בצורת association לפי סעיף 238 של הסכם רומא[1] ותורכיה הלכה כנראה בעקבותיה. גם לגבי ספרד שהצטרפה רק זה עתה ל־או.אי.אי.סי. רווחות כבר שמועות שתחפש בסתיו דרך לשוק המשותף. הסכנה שמא נעמוד מחוץ לארגונים אלה, ללא הסדר וקשר מעשי אתם, אקטואלית מאוד ותוצאותיה לעתיד של ייצואנו, של פעולות התיעוש ומשיכת השקעות, עלולות להיות חמורות ביותר.

מן ההכרח לכן, שבשלב זה כבר נגיע להידברות עם שני הגופים האלה על־מנת לבחון מושגיהם, תנאיהם ותגובתם על אפשרויות שיתוף־פעולה והסדר עם ישראל ומה הצורה הנראית להם. כל עוד אין ארגון פורמלי של ה״שבע״ נצטרך להסתפק לגביהם בגישושים דיפלומטיים בלבד. תהיה לנו הזדמנות לכך בשיחות בפאריס על ההסדר המולטילטרלי (אני מקווה שאמנם יתחילו במחצית השנייה של ספטמבר) ובעת כנס הגאט״ט באוקטובר בטוקיו, שם תהיינה כל המדינות מיוצגות בדרג גבוה.

לגבי השוק המשותף, נוכל להסתמך על דברי Rey שהסכים אתי בשיחה

392
1. ראה מס׳ 388.

בפברואר השנה על קיום שיחות בלתי פורמליות עם הוועדה האירופאית בספטמבר ועל דברי אישים אחרים בשוק שחזרו בפניך ובפני מר נירגד על נכונות זו.

אני מציע, אפוא, שמיד עם שובך לבריסל, תציע קיום שיחות כאלה, עוד לפני כנס הגאט"ט שיתקיים בסוף אוקטובר וסמוך למועד השיחות על ההסכם המולטילטרלי. לסדר היום על שיחות אלה, הייתי מציע:

א. בדיקת האפשרויות להסדר מכס מיוחד לגבי פרי הדר.

ב. בדיקת האפשרויות של דרכי שיתוף־פעולה וצורתו בין השוק המשותף לבינינו.

נראה לי שסוף ספטמבר יהיה מועד מתאים לשיחות אלה. לגבי התאריך הסופי, נצטרך עוד לעמוד בקשר.[2]

בברכה,

מ' ברטור

393

מ' ברטור אל נציגויות ישראל במערב אירופה
M. Bartur to Israel Missions in Western Europe

העתק: 130.06/1946/12

ירושלים, כ"ד באב תשי"ט
28 באוגוסט 1959

סודי

הנדון: הצעתנו להסדר סחר ותשלומים מולטילטרלי עם ארצות ה־או.אי.אי.סי.

בצירוף למכתבי מס' 206.8 מיום 14.8.59 המצאתי לכם העתק מכתבי ליושב־ראש מועצת או.אי.אי.סי. Sir Hugh Ellis-Rees כפי שניסחתיו אחרי קבלת מכתבו מ־31.7.59.[1]

היות ו־Sir Hugh נמצא בחופשה עד התחלת ספטמבר, הראו אנשי נציגותנו בפאריס את העתק המכתב למר Ockrent, הנציג הבלגי במועצת ה־או.אי.אי.סי. שהוא מכהן כיושב־ראש של הוועדה האקסקוטיבית של המועצה ושהוא גם יד־ימינו של Sir Hugh. על־פי עצותיו של מר Ockrent שהועברו לי באמצעות נציגותנו בפאריס, החלטתי לתקן את נוסח מכתבי ל־Sir Hugh ואני מצרפים־בזה

2. כדי לזרז את העניינים הגיע ברטור בראשית אוקטובר לבריסל — ראה מס' 396.

393
1. ראה מס' 391.

העתק הנוסח המתוקן שנמסר ביום 26.8.59 על־ידי מר ינאי משגרירותנו בפאריס למר Abramson (ממלא־מקומו של אליס ריס) ושיופץ על־ידו לראשי המשלחות של ה"ארצות המשתתפות".[2]

בנוסח השני לא נזכרה הפרשה האיטלקית בשמה, היות ובינתיים הודיע הנציג האיטלקי ב־או.אי.אי.סי. למר אברמסון שבוטלה דרישתו להגשת תזכיר ולעיון לפני קביעת תאריך להתחלת הדיונים. מר אברמסון מסר למר ינאי שלדעתו לא תהיה עוד כל מניעה להתחיל בהם בשבוע האחרון של ספטמבר, כפי שהצענו, אך שאישור סופי על כך לא נקבל עד שובו של אליס ריס מחופשתו ב־7.9.59.

אנו מעבירים כעת לפאריס את התזכיר שהכינונו למסירה למשלחות ב־או.אי.אי.סי., כפי שהבטחתי במכתבי הרצוף־בזה לאליס ריס. רצוף־בזה העתק התזכיר לעיונכם[3] ותוכלו להשתמש בו בשיחותיכם בבירות, אחרי שנמסר למר אליס ריס, עם שובו לפאריס, כלומר אחרי ה־8.9.59.

כעת נודע לנו, ששינוי העמדה האיטלקית בא בעקבות ישיבה בין־משרדית בה השתתפו כ־20 איש ממשרדי החוץ, האוצר, מסחר ותעשייה, סחר החוץ האיטלקיים. בסופו של דבר פסק משרד החוץ האיטלקי בפרשה והכריע לכף זכות, בהסבירו שהמדובר בשיחות מולטילטרליות ולא בילטרליות, ושכל התנגדות מצד איטליה במקרה זה תהיה פשוטו כמשמעו חבלה בכוונה תחילה, ללא דיון משותף על עצם הצעותינו.[4] יש, אפוא, תקווה רבה שהדיונים יתחילו במחצית השנייה של ספטמבר.

בינתיים נודע לנו שהאיטלקים עסקו בפעולה בבירות נגד ההסכם המולטילטרלי. על זה נודע לנו לראשונה מתוך שיחה עם המיופה־כוח ההולנדי כאן. לרובכם דיווחתי על שיחה זו במברקי מיום 23.8 (חוז"ם 863 — ג.ה. 90-94(6)).[5] העתק הקטעים העיקריים של מברק זה רצוף־בזה.

למחרת קיבלתי מברק ממשלחתנו בקלן שאישר אותו הסיפור ממש מפי פקיד גבוה במשרד החוץ הגרמני (ב"סודי סודות").[6] ברור, אפוא, שלפנינו פעולה מכוונת של האיטלקים ויש להילחם בה בבירות בדרכים המתאימות. בינתיים רמזנו גם לשגריר האיטלקי כאן שאנו יודעים על מעשיהם. אין ספק שה"אגוז" האיטלקי יהיה הקשה ביותר בעת הדיונים.

בינתיים התעוררה בבירות אחדות שאלה חדשה שתוכנה לא ברור די הצורך ושעליה שמענו שוב מההולנדים. נוצר הרושם כי אנו עומדים על קיום הדיונים במישור של ראשי המשלחות ל־או.אי.אי.סי. וזה היה מוכיח כביכול שיש לנו "כוונות פוליטיות נסתרות" העוברות על ההסדר המולטילטרלי המסחרי טכני, ושהיו עלולות לעורר תגובה שלילית מידית מרבים. למעשה, לא ניסחנו דרישה פורמלית מסוג זה, אבל אליס ריס הבטיח לי בזמנו שהוא ישב ראש ושראשי המשלחות יעסקו בדבר. כן ניהלתי שיחותי ב־7.7. בפאריס במישור של ראשי

2. בתיק, אך לא הודפס כאן.
3. בתיק, אך לא הודפס כאן.
4. ראה מברק ששון אל משרד החוץ מפר/689, 26.8.1959, 130.06/1946/12.
5. מברק זה בתיק 130.09/2378/2.
6. ראה מברק מרוז אל ברטור, ימ/403, 24.8.1959, 130.09/2354/8.

משלחות בלבד. אני מניח שאכן יהיה בדיונים המעשיים, גם אם לא יוסכם על כך פורמלית. ההולנדים אף הציעו הצעת "פשרה" לפיה ייצגו האנשים שידונו אתנו לא את משלחות ה־או.אי.אי.סי. (אם כי אף אוקרנט אישר שהוא ואליס ריס בוודאי ישתתפו בשיחות) אלא את ממשלותיה באופן ישיר ובצורה זו נימנע מיצירת רושם כאילו אנו "מחפשים דרך עקיפה להצטרפות ל־או.אי.אי.סי.". נראה לי שאין לדקדק יותר מדי בשאלה זו: העיקר הוא שהשיחות יהיו מעשיות, שהארצות תיוצגנה ייצוג מתאים ושהנציגים ימנעו מסחבת על־ידי פניות לאין סוף ל"ממשלותיהם".

עדיין אין לנו ידיעות ברורות על עמדת ארצות־הברית בדבר התחולה הגיאוגרפית של סל המכסות הכוללות. מסרנו כל אינפורמציה שביקשוה, הן בוואשינגטון והן לשגרירות ארצות־הברית כאן. אוקרנט בשיחתו עם ינאי הדגיש ששאלה זו תהווה הבעיה בה' הידיעה לגבי ההסדר כולו. הסברנו לאמריקאים שרצוי שהמשלחות ל־או.אי.אי.סי. וגם אנו נדע לפני התחלת הדיונים בפאריס מה עמדתם המסוכמת בשאלה זו. אם האירופאים ישכנעו את האמריקאים שיש טעם בהסדר רק אם המכסות הכוללות תהיינה שמורות לארצות "המשתתפות" בלבד, מה טוב. מאידך, אם האמריקאים ישכנעו את האירופאים לתת לנו זכויות הליברליזציה עבור מוצרי הייצוא שלנו, גם אם ייקבעו מכסות כוללות (גדולות יותר) לגבי ייבואנו מארצות ה־או.אי.אי.סי. וארצות־הברית (וקנדה) גם יחד — כפי שהוחלט במקרה של ספרד — נסכים גם לכך. אני מקווה שבשבועות הקרובים נדע על גיבוש העמדה האמריקאית.

בברכה,

מ' ברטור

394

מ' ברטור אל שרת החוץ
M. Bartur to the Minister of Foreign Affairs

מזכר: 130.06/1946/12

[ירושלים], 4 בספטמבר 1959

ס ו ד י

א) ה ה ת פ ת ח ו ת ב ת נ ו ע ת ה א י ח ו ד ה כ ל כ ל י ב מ ע ר ב א י ר ו פ ה

1) 18 ארצות מערב אירופה — מאורגנות ב־.O.E.E.C — Organization for European Economic Cooperation הקיים זה עשר שנים — מתארגנות עכשיו בשני גושים נפרדים:

א. ה ק ה י ל י י ה ה כ ל כ ל י ת ה א י ר ו פ א י ת ("ה ש ו ק ה מ ש ו ת ף") הכוללת גרמניה, איטליה, צרפת וארצות בנלוקס (ה"שש") מצד אחד;

ב. "א ז ו ר ה ס ח ר ה ח ו פ ש י ה ק ט ן" (הנקרא רשמית: "האיגוד האירופאי לסחר חופשי") הכולל בריטניה, שבדיה, נורבגיה, דנמרק, שווייץ, אוסטריה ופורטוגל (ה"שבע") מצד שני.

אלו מחברות ה־.O.E.E.C, אשר נשארו עדיין מחוץ לשני הגושים האלה (אירלנד, איסלנד, תורכיה, יוון וספרד), הודיעו או רמזו על כוונתן להצטרף לאחד הגושים האלה. תורכיה, יוון וספרד תרצינה להצטרף לשוק המשותף, אירלנד ואיסלנד, לאזור הסחר החופשי הקטן.

2) על־מנת למנוע פילוג כלכלי — שיביא בעקבותיו גם לפילוג מדיני — באירופה, מפעילות בריטניה, גרמניה, הארצות הסקנדינביות — ובמידת־מה גם ארצות־הברית לחץ למען איחוד שני הגושים האלה באזור סחר חופשי אחד שיכלול את כל ארצות ה־.O.E.E.C.

3) המאפיין את כל האיחודים הנ״ל (השוק המשותף, אזור הסחר החופשי הקטן ואזור הסחר החופשי הגדול) הוא ביטול הדרגתי של חומות המכס ושל הגבלות בייבוא כלפי פנים, כלומר העדפה כלכלית רצינית למדינות החברות בהם, והסתגרות בפני התוצרת מארצות שאינן חברות, או לפחות הפליה ברורה לרעתן.

4) המניעים העיקריים להתהוות ארגונים אזוריים כלכליים אלה הם:

א. ניצול היתרונות של חלוקת עבודה הבין־לאומית: כל ארץ באזור תתמסר ליצור של אותם המוצרים שביצורם יש לה יתרונות יחסיים טבעיים או אחרים לעומת חברותיה;

ב. יצירת שוק פתוח ונרחב למוצרים ה־mass-production המודרניים, שייצורם אינו רנטבילי ולפעמים גם בלתי אפשרי (כתוצאה מההתפתחות הטכנית וההשקעות העצומות הדרושות) אם שטח השיווק הוא מוגבל.

ב) ה ה ש פ ע ה ע ל י ש ר א ל

המספרים הבאים לשנת 1958 יעידו על המשקל המכריע שיש לקשרינו הכלכליים עם מערב אירופה:

	ייבואנו מ־		ייצואנו הכולל אל		ייצואנו החקלאי אל	
	מיליון	%	מיליון	%	מיליון	%
ה״שש״	111	26%	31	22%	19	33%
ה״שבע״	78	18%	48	34%	30	53%
יתר ארצות ה־.O.E.E.C	10	2%	6	4%	1	2%
סה״כ O.E.E.C.	199	46%	85	61%	50	88%
ארצות־הברית	123	28%	20	14%	–	–
יתר העולם	108	25%	35	25%	6	11%
סה״כ	430	100%	140	100%	57	100%

כמעט שני־שלישים מייצואנו הכולל וכמעט כל ייצואנו החקלאי מיועדים אפוא לארצות ה־.O.E.E.C. מספרים אלה בלבד מעידים עד כמה הפליה לרעה של מוצרינו לעומת המוצרים המיוצרים בתוך האזור (ביניהם פרי הדר של ספרד ואיטליה) תפגע בייצואנו, ובסיכוי פיתוח המשק. אנו רק מתחילים במאמצים למשוך ארצה כספי השקעה פרטיים להרחבת תעשייתנו. הפליה נגד מוצרינו

בשוקינו הטבעיים באירופה תשפיע באופן מכריע על שיקולי המשקיעים הזרים בכוח, שכן צריכת הארץ קטנה בהתאם לאוכלוסייתה, הארצות השכנות סגורות. לאן נייצא את התוצרת אם גם אירופה מסתגרת?

נוצר אפוא מצב שהמשק עלול להיתפס בצבת: החרם הערבי מזה ותנועת האיחוד האירופאית מזה. לכן הצענו לפני כשנה הקמת מועדון משותף בצורת הסכם סחר ותשלומים מולטילטרלי, למדינות הבאות החברות ב־O.E.E.C. (לא ביקשנו כניסה ל־O.E.E.C. כי לאחר גישושים, נתברר שאין סיכויים לדבר בגלל התנגדות של כמה חברות מסיבות מדיניות).

בריטניה, צרפת, גרמניה המערבית, איטליה, הולנד, בלגיה ולוקסמבורג, שוודיה, נורבגיה, דנמרק, שווייץ, אוסטריה — המדינות עמן ברצוננו לנהל המשא־ומתן המולטילטרלי.

לאחר בירורים מוקדמים, נתקבלו תשובות עקרוניות חיוביות אשר הביעו נכונות להיכנס אתנו למשא־ומתן. ההסכם המוצע כולל שתי נקודות עיקריות:

א. ייצואנו למערב אירופה ייהנה מזכויות הליברליזציה בייבוא שארצות ה־O.E.E.C. מעניקות זו לזו. כלומר, יורחבו אפשרויות ייצואנו.

ב. במדיניות הייבוא שלנו נתאים את שיטתנו לנהוג במדינות ה־O.E.E.C. כלומר ניתן רישיונות ייבוא במסגרת הליברליזציה החלקית שלנו ובמסגרת מכסות גלובליות רחבות פתוחות לכל חותמי ההסכם. הסדר זה בא במקום שיטתנו הנוכחית המבוססת במידה מכרעת על הסכמים מסחריים דו־צדדיים.

ההסכם המולטילטרלי הוא לטובת כל הצדדים: הוא יאפשר הגברת ייצואנו ועל־ידי כך הגברה נוספת של ייבואנו ממערב אירופה. ממילא, אנו קונים מארצות אלה (גם מאיטליה) הרבה יותר מאשר אנו מוכרים להן. מגמה זו תישמר גם בשנים הקרובות וההסכם המוצע יגבירה.

ברם, קיימת התנגדות להתקרבותנו לאיחודים הכלכליים במערב אירופה ובמיוחד מצד האיטלקים אשר — על אף שנתנו בזמנו תשובה חיובית וזהה עם התשובה הצרפתית — פתחו בפעולת החתירה אשר הצליחה לעכב את קיום המשא־ומתן.

כל הארצות מבינות שההסכם המוצע הוא רק צעד ראשון, כי במידה ומתפתחת תנועת האיחוד האירופאית, ניאלץ לחפש קשר יותר הדוק אתה. האיטלקים ביטאו בגלוי בהתייעצות הפנימית ב־O.E.E.C. שהנימוק הראשי לעמדתם הוא השיקול הערבי.

גישה זו מתעלמת מצרכים כלכליים חיוניים שלנו ומן העובדה שלמרות היותנו מחוץ למערב אירופה מבחינה גיאוגרפית, הננו שייכים אליה מבחינת הגיאוגרפיה הכלכלית.

העמדה הצרפתית אף היא אינה חד־משמעית, אף במשרד החוץ הצרפתי קיים היסוס לקרב את ישראל לארגונים האירופאיים. כן הצטרכנו להתגבר על התנגדות גרמנית, אך ודאי גם אצלם נשארו קיימים אותם ההיסוסים.

למרות המכשולים האלה, קשה למדיניות הידידותיות שפנינו אליהן להתמיד בעמדתם השלילית שפירושה במסיבות הכלכליות הקיימות עמדה עוינת ומחבלת כלפינו. מצב זה נותן תקווה שאמנם נוכל לקיים את המשא־ומתן המוקדם עוד בספטמבר ושפעולה דיפלומטית מצדנו עלולה להסיר או לרכך ההתנגדות וזה

במיוחד חשוב לצעדים הבאים לאחר ההסכם המולטילטרלי, כלומר, הסדר עם השוק המשותף או עם אזור הסחר החופשי.

משקל מיוחד נודע כאן לגיוס הבנה לעזרה פעילה מצד ארצות־הברית וצרפת מחד, וריכוך האיטלקים מאידך. אנו פועלים בכיוון זה כאן, בוואשינגטון, בפאריס וברומא ואנו משתמשים בין היתר בטיעון הבא:

א. על־ידי התקרבותנו לאיחודים האירופאיים, ניתן לשלבנו בארגון הכלכלי של העולם המערבי מבלי שתתעורר כאן בעיה מזרח־תיכונית.

ב. ההסדר המוצע מהווה גשר לארגונים האירופאיים אשר דרוש מתוך סיבות כלכליות דוחקות. ההסדר מושתת על ניסיון וקונצפציית המדינות האירופאיות וארצות־הברית. הוא יביא להגברת המסחר ההדדי.

ג. הבעיה הערבית יכולה להתעורר בהקשר זה רק בצורה מלאכותית. אנו קשורים למשל בהסכם מסחרי עם איטליה, כל המדינות תמכו בנו בכניסתנו ל־G.A.T.T. ואין לראות במה תכביד התקשרות רב־צדדית יותר על כל אחת מהמדינות האלה מאשר התקשרות דו־צדדית עם ישראל.

ד. כתשובה לטענה, שייווצר תקדים בזה שמדינה לא אירופאית מתקרבת יתר על המידה לארגונים האירופאיים: אין מדינה לא אירופאית אשר קשורה כמונו במסחר ובתחבורה לאזור המערב־אירופאי. כן היו תקדימים של מועדונים דומים עם ארגנטינה וברזיל.

בברכה,

מ׳ ברטור

395

מ׳ ברטור אל נציגויות ישראל במערב אירופה

M. Bartur to Israel Missions in Western Europe

העתק: 130.06/1946/13

ירושלים, ט׳ בתשרי תש״ך
11 באוקטובר 1959

סודי

הנדון: הצעתנו להסדר סחר ותשלומים מולטילטרלי עם ארצות ה־או.אי.אי.סי.

רצוף־בזה החומר שעובד במשא־ומתן הרב־צדדי אשר התקיים ביום 23.9.59 בפאריס עם נציגי צרפת, איטליה, בנלוקס, שוודיה, דניה, נורבגיה ואוסטריה.[1] גרמניה, פינלנד וארצות־הברית השתתפו כמשקיפים, אך גרמניה וארצות־הברית

395

1. בתיק 130.09/1946/13. לא הודפס כאן.

לקחו חלק פעיל בדיונים והנציג הגרמני מסר לי אישית שאין ספק שיצטרפו להסכם אם יושג. השיחות נתקיימו בבניין משלחת בנלוקס. הוקמה קבוצת עבודה שעליה לעבד את החומר העובדתי בה משתתפים איטליה, בלגיה, דניה, בריטניה, שני עובדי מזכירות ה־.O.E.E.C ובראשה צרפתי. על קבוצה זו לסיים את בחינת החומר העובדתי (המכסות וכו׳) עד ל־19 באוקטובר, לאחר מכן תגיש הקבוצה המלאה, שהיושב־ראש שלה הוא אנגלי, את הסיכום שלה שהוא למעשה טיוטת הסכם על נקודותיו העקרוניות והעובדתיות המפורטות לממשלות אלה ואלה יצטרכו להחליט אם על בסיס זה להיכנס למשא־ומתן פורמלי סופי. הפירוש המעשי של הסכמה כזו היא חתימת ההסכם. להערכת המשא־ומתן, הסיכויים והחשיבות של ההסכם המולטילטרלי (שתוכנו ברור מהצירופים) אסתפק בהערות מעטות.

למרות הרצון המקורי לשמור על אופיים הלא פורמלי והמברר של השיחות הצלחנו להכניסן למעשה למסלול של משא־ומתן מוקדם ולגבש טיוטת הסכם מוסכמת, ברוב הנקודות. נכנסנו לעומקם של העניינים בהנחה שיהיה הסכם ועצם התנופה של עבודה משותפת מקדמת את המטרה של השגת ההסכם.

המכשולים וההיסוסים מסתברים: א) מתוך פחד האימפליקציות המדיניות שבקירוב ישראל למערב אירופה בצורת המועדון המיוחד שאנו שואפים אליה. ב) מתוך המצב המסובך והבלתי ברור בו נתונים היום הארגונים הכלכליים האירופאיים ובמיוחד ה־.O.E.E.C, ההתרוצצות בין השוק המשותף ובין השבעה, הלחץ של ארצות־הברית וה־.G.A.T.T על ארצות ה־.O.E.E.C להפסיק את הדיסקרימינציה בייבוא לגבי אזור הדולר וחברות .G.A.T.T, מכלול הבעיות המסובכות והפחד ליצור תקדים לגבי ארצות־הברית ו־.G.A.T.T על־ידי היענות להצעותינו והכללתנו בליברליזציה האירופאית, מהווה את המכשול העיקרי בדרך לגמר מוצלח של ההסכם. למרות זאת, קיימים סיכויים לא מבוטלים כי צורת ההסכם נתגבש[ה] כבר במשא־ומתן הנוכחי וכוח האינרציה מתחיל לפעול לטובתנו. נוסף לכך התמיכה, אהדה וההבנה שרכשנו בחוגי ה־.O.E.E.C ובין המדינות המשתתפות במשא־ומתן נתונים להכריע את הכף לטובה. אך מעל לכל ספק שהדבר יחייב פעילות נמרצת של נציגינו בבירות, במיוחד כשהדו״ח יועבר אל הממשלות בסוף אוקטובר לשם החלטה סופית על קיום משא־ומתן פורמלי.

קיימות בעיות מיוחדות לגבי העמדה הבריטית, האיטלקית והאמריקאית, (שביטאו תמיכתם החשובה אבל עדיין לא מספקת במלואה כלפי המשלחות) ועל זה אכתוב בנפרד לנציגויות הנוגעות בדבר עם העתקים ליתר הנציגויות.[2]

נתברר לכל משלחתנו ביתר שאת [ב]משך המשא־ומתן, תוך הפגישות הרבות עם ראשי ה־.O.E.E.C וראשי המשלחות בה, שההסכם המולטילטרלי הוא בעל חשיבות עליונה לגבי גורל עתיד יחסינו עם האיחודים המערב־אירופאיים הכלכליים.

קיימת סכנה חמורה שנהיה מוצאים מאזור הסחר המערב־אירופאי החיוני לנו עקב ההתפתחות המהפכנית של איחוד כלכלי אירופאי שהחל לפעול באזור תוך

2. ראה ברטור אל שלמון, 15.10.1959, 130.06/1946/14; ברטור אל גילת, 16.10.1959, 130.06/1946/14.

נפתולים פנים־אירופאיים קשים. סכנה זו נראית לנו כחמורה ביותר מבחינה כלכלית ומדינית כאחד. לעומת זאת, פותחת כניסה הדרגתית לאיחודים אלה בפנינו סיכויים כלכליים ומדיניים בעלי משמעות עצומה. זהו קטע החזית בו ניתן בהתגברות על קשיים חמורים לפרוץ את מסגרת הבידוד המדיני והכלכלי. הצורה הפרגמטית והמתונה בה הלכנו בחתירה להסכם המולטילטרלי היא היחידה שיש לה סיכויים במצב המדיני הקיים. בהעמיד עצמנו על יסוד העקרונות הטרמינולוגיים והטכניקה הכלכלית והמסחרית הנהוגה במערב אירופה בכלל וב־O.E.E.C. בפרט, הננו מקשים מאוד על התנגדות לחדירתנו ההדרגתית. אם נצליח, תיפתח הדרך לאיחודים הכלכליים כגון הקהילייה האירופאית (השוק המשותף) ולשבעה ולאיחוד הכולל המערב־אירופאי המלא אם יקום. לפי אופי ארגונים אלה, מושתתת כל התקשרות או הסדר אתם בצורה של ביטולי מכס הדדיים והתקשרות כלכלית הדוקה ואין כלל להעלות על הדעת שנוכל להגיע לשלב המתקדם הזה מבלי לעבור שלב ביניים של הסדר רב־צדדי לגבי שיטת ההקלות לגבי ההגבלות הכמותיות בסחר החוץ (הליברליזציה) הנהוגה במערב אירופה, כלומר ב־O.E.E.C.. לכן חשיבותו המעשית העקרונית והפסיכולוגית המכריעה של ההסכם המולטילטרלי. התקדמנו בדרך זו כברת דרך רבה הודות לעקשנות והמרץ הרב שהושקע בעניין. ההצלחה עדיין לא מונחת בכיס, אך הסיכויים רבים וכבר החדרנו לתודעת המדינות המערב־אירופאיות חשיבות וחיוניות בעייתנו. "נוכחותנו" בכל האיחודים האירופאיים מורגשת ומתחשבים בנו תוך הבנה מפורטת של עניינינו.

בשיחות עם ראשי השוק המשותף שקיימתי בלוויית שגרירנו בבריסל (ועליהן אדווח בנפרד)[3] באה עובדה זו לביטוי גלוי. יושב־ראש ועדת השוק המשותף, האלשטיין, אישר במפורש חשיבות ההסכם המולטילטרלי כשלב הכנה להתקשרות או הסדר עם השוק המשותף. כן נתברר לנו נכונות הנחתנו שעלינו להתקדם ולחדור לתוך האיחודים הכלכליים מעגלים מעגלים. כניסתנו ל־G.A.T.T., שמאחד את כל העולם המערבי בארגון כלכלי, מסחרי ומכס, יצר בסיס משותף הכרחי עם מדינות אירופה ובלעדיו לא היו קיימים כלל סיכויים במשא־ומתן הנוכחי על המועדון המערב־אירופאי–הישראלי באמצעות ההסכם המולטילטרלי. ושוב כניסתנו למעגל המערב־אירופאי הרחב הזה היא תקיים את הבסיס לזינוק — אם יוחלט על כך — למעגלים הפנימיים המהודקים והמחייבים של האיחודים הכלכליים, המדיניים־כלכליים ובמיוחד הקהילייה האירופאית של השש.

נוסיף להודיעכם התפתחות העניינים ונבקשכם לשמור על מגע הדוק עם האישים והמשרדים הנוגעים בדבר הפעולה הזו על־מנת להבטיח התקדמות מהירה וחיובית.

בברכה,

מ' ברטור

3. ראה מס' 396.

396

מ' ברטור אל שרת החוץ
M. Bartur to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.06/1946/24

[ירושלים], 18 באוקטובר 1959

בימים [5] 6 ו־7 באוקטובר, קיימתי עם שגרירנו בבריסל פגישות עם ראשי הוועדה האירופית, הגוף המנהל את ה"שוק המשותף". נפגשנו עם יושב־ראש הוועדה האלשטיין (מקודם המנהל הכללי של משרד החוץ הגרמני), עם מנהל יחסי חוץ של הארגון ריי (לשעבר שר בממשלת בלגיה), עם המנהל הכללי זליגר (לשעבר פקיד גבוה של משרד החוץ הגרמני) ועם מוזר, ראש לשכתו של מנסהולט (הממונה על העניינים החקלאיים של השוק, לשעבר שר בהולנד). שיחות אלה נרשמו[1] ולהלן אסקור בקצרה סיכומן והמסקנות המתבקשות מסיכום זה.

עם כניסתן הקרובה של תורכיה ויוון לשוק, תחריף לגבינו הבעיה והסכנה שבעצם קיומו. ארצות אלה מייצאות תוצרת חקלאית, בחלקה אותה התוצרת שאנו משווקים לאירופה ובין היתר פרי הדר. כאשר ייהנו מהאפשרות של מכירה ללא מכס במסגרת השוק, נעמוד במצב התחרות קשה ביותר שתלך ותחריף משנה לשנה בגין השיעורים הגבוהים של מכס חיצון, למשל 20% על תפוזים. ההפליה בענייני המכס תיתן אותותיה בכל ענפי ייצואנו. למעשה, כבר היום קיימת הבעיה של שיווק הדרים בארצות השוק המשותף. התפתחות זו תפגע קשות בכל פעולת פיתוח ובהרחבת ייצוא תעשייתי וחקלאי.

הסברנו עובדות אלו ונכנסנו עם אנשי שיחתנו לבירור האפשרויות לתיקון המצב. יחד אתם הגענו למסקנה שקיים רק פיתרון מהיר ורדיקלי אחד בהתקשרות חלקית עם השוק על־סמך סעיף 238 של חוזה השוק המשותף,* הקובע שהקהילייה רשאית לכרות עם מדינה שלישית הסכמי התקשרות בעלי תוקף מוגבל מבחינת הזכויות והחובות ההדדיות. הצגנו את השאלה, האם סעיף זה יוכל לשמש גם אותנו, תוך הדגשת הבעיות והמכשולים המדיניים. ניתנה התשובה, שאמנם לדעת אנשי הוועדה האירופית יש מקום ואפשרות לדיון בהצעת התקשרות חלקית של ישראל עם השוק המשותף.

בשיחה האחרונה, אשר קיימנו עם מר ריי, הודיע לנו זאת על דעת האלשטיין והבטיח לתת הוראה למחלקות המתאימות של הארגון להכין החומר העובדתי הדרוש לצורך הכנת פנייה כזו אם נחליט עליה. כן הבטיח למסור על שיחותינו ומסקנתו למועצת השרים של "השוק".

בשיחותינו עם אנשי הוועדה עמדנו על המצב, הפרדוקסלי במקצת, שקל יותר

(*) הערה: תורכיה ויוון ניהלו המשא־ומתן על הצטרפותן לשוק על בסיס סעיף 237 הדן בקשר עם מדינות אירופיות בלבד.

396
1. נמצאו תרשומות מהשיחות עם ריי וזליגר (תיק 130.06/1946/24).

למצוא פתרון לבעיות מכס בודדות על־ידי התקשרות כוללת ופורמלית עם השוק מאשר בדרך של משא־ומתן על הסדר מכס לגבי מצרכים בודדים. ההסבר למצב זה בכך שכל מדינות העולם כגון גאנה המעוניינת בקקאו, ברזיל המעוניינת בקפה, מחפשות הסדר נפרד לגבי מוצרי הייצוא החשובים שלהן.

בעניין זה מתנהל משא־ומתן במסגרת גאט״ט אשר יארך זמן רב וודאי לא יביא לפתרון מלא. מכאן שדרך התקשרות המבוססת על סעיף קיים בהסכם יוצרת מצב מיוחד המאפשר לשוק, אם יש להם עניין בכך להגיע להסדר נפרד המעדיף מדינה מסוימת בענייני מכס. גיששתי גם אחרי צורה אפשרית להתקשרות חלקית מעין זו. העליתי את המחשבה הבאה: מספר מוצרי ייצוא שלנו ומספר מוצרי ייצוא שלהם יוכנסו לאיחוד המכס, כלומר, ייהנו מהיעדר היטלי מכס בארצות השוק המשותף, ובמקביל ובקצב שיוסכם עליו, ייהנו מוויתור מכס מקביל מצדנו. במילים אחרות, ייווצר איחוד מכס מוגבל למוצרים מסוימים משני הצדדים. כמובן שלגבי מוצרי השוק אפשר לחשוב רק על סחורות אשר לא תתחרינה בייצור מקומי בהווה ובעתיד.

מחשבה זו נראתה להם כבסיס אפשרי למשא־ומתן וכאמור ידונו בה במפורט. בעת השיחות הדגישו שוב ושוב שבחרנו את הרגע המתאים לגישושינו. השוק יחליט בחודשים אלה, בקשר למשא־ומתן עם תורכיה ויוון, על מדיניות לגבי תוצרת חקלאית מארצות שלישיות. קיים מגע גם עם תוניסיה, והם הבינו את הצורך שבחודשים הקרובים חייב להתקיים מגע וטיפול רציני בענייננו. הוסיפו והדגישו את יחסי הידידות שהוועדה האירופית, ולפי דבריהם המדינות החברות בשוק, רוחשים לנו. התרשמנו מכנות דבריהם.

מכל מקום, אין לי ספק שהגיע הזמן שנגבש החלטה עקרונית לגבי התקשרות חלקית עם השוק המשותף. אם נגיע להחלטה עקרונית חיובית, עלינו לעבד הצעה קונקרטית, אולי לפי הקו המוצב לעיל ואשר תשמש כבסיס למשא־ומתן עם הוועדה האירופית.

בברכה,

מ׳ ברטור

397

מ׳ ברטור אל נציגויות ישראל במערב אירופה
M. Bartur to Israel Missions in Western Europe

העתק: 130.06/1946/14

ירושלים, י״ב בחשוון תש״ך
13 בנובמבר 1959

סודי

הנדון: הצעתנו להסדר סחר ותשלומים מולטילטרלי
עם ארצות ה־או.אי.אי.סי.

כפי שהודעתיכם במברקי מיום 12.11.59, נגמרה עבודתה של קבוצת משלחות המומחים עם העברת הדו״ח שלה לידי ממשלותיהן.[1]

אני מצרף בזה העתק דו״ח קבוצת העבודה המצומצמת שנתקבל בישיבה המלאה של המשלחות שהתקיימה ב־4.11.59.[2] (אנו מקווים להעביר לכם את תרגומו האנגלי בשבוע הבא).

הדו״ח אובייקטיבי ואין בו שגיאות עובדתיות, אם כי יש מקום לדיון על העיבוד של הנתונים הסטטיסטיים שמסרנו למשלחות ולקבוצת העבודה. אין אנו חושבים שבשיחותיכם בבירות תצטרכו להיכנס לפרטי החלק הסטטיסטי של הדו״ח ונשמור אפוא דיון זה עד לקיום המשא־ומתן עצמו.

כמו־כן אני מצרף בזה העתק של הנוסח הסופי של ״מסמך העבודה״ שמסרנו ב־21.10.59 למשלחות ולקבוצת העבודה.[3] יש בו שינויים קלים לעומת ״הטיוטא השנייה״ מיום 29.9.59 ששלחנו לכם עם מכתבנו מיום 11.10.59.[4] נבקשכם להשתמש רק בנוסח הסופי.

אנו מניחים שמשלחות המומחים של הארצות הבודדות בהעבירן הדו״ח לבירותיהן, הוסיפו הערותיהן והערכתן הן. אם תצליחו לברר מה הוסיפו, ואיך העריכו, אנא הודיעונו.

אנו מתכוונים להמציא לכם בשבוע הבא נוסח של איגרת שיש להגיש לכל הממשלות שהביעו בזמנו את נכונותן לדון אתנו על הנהגת ההסדר המולטילטרלי.[5] נוסח האיגרת יהיה זהה לכל הבירות (פרט להבדלים קטנים אולי שהנסיבות בכל ארץ מחייבות). באיגרת זו נסתמך על איגרותינו הראשונות בעניין זה מיוני 1958,[6] על תשובות הממשלות, על הדיונים בפאריס ועל המסמכים שהועברו על־ידי

397
1. בתיק 130.09/2378/2.
2. הצירופים לא נמצאו.
3. בתיק 93.04/769/1.
4. מס׳ 395.
5. ראה מס׳ 398.
6. ראה מס׳ 383.

משלחות המומחים. על־סמך כל אלה, נבקש מהממשלות להודיע לנו על נכונותן להיכנס אתנו למשא־ומתן עצמו, בעתיד הקרוב. נציע חודש ינואר 1960 במועד למשא־ומתן ונציע שוב פאריס כמקום הדיונים.

הסיסמא בפעולתנו זו צריכה להיות: הך בברזל בעודו חם. כעת קיימת התעניינות בהצעותינו (הרגשתי זאת אף בכנס הגאט״ט בטוקיו) ועלינו לנצלה. לאור ההתפתחויות שעלולות לחול בעתיד הקרוב במשטר הסחר הבין־לאומי, בעקבות הדרישות של ארצות־הברית וההמלצה של קרן המטבע הבין־לאומי לביטול הפליות אזוריות בדבר רשימות הליברליזציה וכו׳, אסור לנו להחמיץ ההזדמנות לחתום בהקדם על הסכם מולטילטרלי עם ארצות ה־או.אי.אי.סי.

נודה לכם אם תבריקו לנו על תגובות והדים שהנכם עלולים לנקוט בימים הקרובים על תוכן החומר שהבירות קיבלו מפאריס.

בברכה,

מ׳ ברטור

398

מ׳ ברטור אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
M. Bartur to Israel Missions Abroad

העתק: 130.06/1946/15

ירושלים, י״ט בחשון תש״ך
20 בנובמבר 1959

סודי

הנדון: הצעתנו להסדר סחר ותשלומים מולטילטרלי עם ארצות ה־או.אי.אי.סי.

בהמשך למכתבנו מס׳ 206.8 מיום 13.11.59[1] הננו מצרפים־בזה:

א) התרגום האנגלי של דו״ח קבוצת העבודה.

ב) נוסח איגרת שראש הנציגות מתבקש למסור ברמה מתאימה לממשלות בארצות כהונתכם.[2] נציגויותינו בצרפת, בלגיה, שווייץ, איטליה ואוסטריה מקבלות תרגום צרפתי של איגרת זו. ציינו את התיקונים שיש לעשות באיגרות לפי נסיבות המקום. באותם המקומות שאיגרתנו הראשונה[3] הוגשה ב־24.6.58 (במקום ב־23.6.58), יש לתקן את התאריך בהתאם, גם בפסקה השנייה של נוסח האיגרת הרצוף־בזה.

היות ואנו מתכוונים למסור העתקי האיגרות לראשי הנציגויות כאן, בימים האחרונים של השבוע הבא, נבקשכם להבריק לנו מיד במקרה ויש לכם הערות לגבי האיגרת או ניסוחה.

398

1. מס׳ 397.
2. תעודות אלה בתיק, אך לא הודפסו כאן.
3. מס׳ 383.

למען הסדר ולמען השלמת תיקינו, נבקשכם להמציא לנו העתק האיגרת שתגישו.

לשגרירות בבריסל. אנו מניחים שיש צורך למסור את האיגרת גם לממשלת לוקסמבורג, שלה גם מסרתם בזמנו את איגרתנו הראשונה (או מכתבכם מיום 19.11.59 לשגרירות לוקסמבורג בבריסל ותשובתה מיום 21.11.59, לשיקולכם והכרעתכם.

לנציגות ביוון? —

למשלחת בקלן. נבקשכם למסור העתק האיגרת בצירוף למכתב לווי שלכם למשרד החוץ תוך כדי ציון שאיגרת זו הוגשה לממשלות 11 המדינות ששיגרו את מומחיהן לשיחות המכינות בפאריס. אנא תסתמכו על חילופי המכתבים הקודמים עם משרד החוץ בעניין זה (מכתביו מיום 7.4.59 ו־3.6.59 ומכתביכם מיום 29.7.58 ו־18.5.59) ובמיוחד על הפסקה האחרונה במכתבו מיום 7.4.59, בה ביקש משרד החוץ הגרמני שנמסור לו על מהלך העניינים. בסיום מכתבכם, בקשו נא ממשרד החוץ לשקול — על־פי ההתפתחויות עד כה — את השתתפותה המלאה של גרמניה במשא־ומתן הפורמלי אם וכאשר יתקיים (וכאן אפשר להסתמך על הפסקה האחרונה באותו המכתב מיום 7.4.59).[4]

לנציגויות בוואשינגטון ובהלסינקי: אנא מסרו העתק באיגרת בצירוף למכתבי לווי מתאים, למשרד החוץ בארצות כהונתכם, אשר שיגרו כידוע, משקיפים לדיונים המכינים שהתקיימו בפאריס.

אנא הודיעו לנו על כל התפתחות בקשר לנ״ל, היות ואנו מציעים את המחצית השנייה של חודש ינואר 1960 כמועד להתחלת המשא־ומתן, יש להדגיש בעת מסירת האיגרת, שאנו מצפים לקבלת תשובה בהקדם האפשרי.[5]

בברכה,

מ׳ ברטור

4. ראה מס׳ 389 והערות שם.
5. המשא־ומתן עם מדינות ה־O.E.E.C. לא נפתח בינואר 1960 — ראה מס׳ 400.
להלן סיכום התגובות לאיגרת הישראלית:
1. אוסטריה: מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ הבטיח כי ישתתפו במשא־ומתן — ראה השגריר בווינה אל משרד החוץ, א/1, 29.11.1959, 130.09/2305/9; 2. הולנד הביעה חשש כי תקופת סוף השנה תפריע לסיום מהיר של ההתייעצויות — ראה סידור אל ברטור, הל/610, 30.11.1959, 130.09/1946/15; 3. גרמניה: הבטיחו לשקול אפשרות השתתפות גרמנית מלאה בשיחות ולהסביר למשתתפים האחרים כי גרמניה רואה בהבנה ובאהדה את המשא־ומתן ואפשר כי תחתום על ההסכם כאשר יושג — ראה מרוז אל ברטור, ימ/609, 30.11.1959, 130.06/1946/15; 4. איטליה: הובטחה תמיכה עקרונית — ראה השגרירות ברומא אל משרד החוץ, מפר/959, 1.12.1959, 130.09/2358/6; 5. שווייץ: הודיעה כי לא תנקוט יזמה, אך תשתתף אם המדינות ״הגדולות״ ישתתפו — ראה לינטון אל ברטור, בנ/321, 3.12.1959, 130.09/2302/3; 6. בריטניה: הובטחה תשובה ״עוד לפני חג המולד״ (ראה גילת אל ברטור, ל/636, 3.12.1959, 130.09/2322/7) אך תשובה כזאת לא נמצאה, וכנראה גם לא ניתנה; 7. נורווגיה: שקלו אם עליהם לתת תשובת ביניים או להמתין לתגובת המדינות אשר קובעות את גורל הבעיה — ראה לבנה אל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ, 28.12.1959, 130.06/1946/16; 8. בלגיה: באיגרת (מתאריך לא ברור) נאמר שאינם יכולים לנקוט עמדה, ויצטרכו להביא את העניין בפני מוסדות בנלוקס ו״השוק המשותף״ — ראה נירגד אל המחלקה הכלכלית, 14.12.1959, 130.06/1946/16; 9. שוודיה: באיגרת מ־5 בדצמבר השיבה תשובת ביניים בלתי מחייבת — ראה ארוך אל ברטור, 9.12.1959, 130.09/2362/6; 10. צרפת: השיבה תשובה מתחמקת — ראה משרד החוץ אל שגרירות ישראל בפאריס, 29 בדצמבר 1959, 130.09/1946/16.

399

תזכיר של המחלקה הכלכלית
Memorandum by the Economic Division

העתק: 130.23/3277/18

ירושלים, י״ז בכסלו תש״ך
18 בדצמבר 1959

התנועה לאינטגרציה כלכלית באירופה ומשמעותה לגבי ישראל

[.....][1]

תמצית התזכיר המצורף

א) במערב אירופה מתארגנים שני גושים כלכליים: ה״שש״ (השוק המשותף או הקהילייה האירופאית) שהן: צרפת, איטליה, גרמניה ובנלוקס, וה״שבע״ (אזור הסחר החופשי) שהן: אנגליה, שוודיה, נורבגיה, דנמרק, אוסטריה, שווייץ ופורטוגל.

ב) כתוצאה מההעדפה ההדדית, שתונהג במכסות ובמכסים בגושים הנ״ל, תופלינה לרעה כל שאר המדינות המייצאות למערב אירופה. ארצות אלה, וישראל, שעיקר ייצואה מופנה למערב אירופה אולי יותר מכולן, לא תוכלנה להתמודד בתנאי התחרות שייווצרו. לא נוכל לרכוש שווקים חדשים ואף נסתכן באיבוד הקיימים. בפרי הדר, לדוגמא, נופלה לרעה במכס (בהשוואה לאלג׳יריה, איטליה ויש להניח שבעתיד טוניסיה, ספרד ואחרות) בשיעור של 20%. מצב זה יפגע כמובן גם בתכניותינו לגיוס הון זר.

ג) ההסכם המולטילטרלי, לו אנו חותרים, יפתור רק שאלת המכסות. בשאלת המכסים אינו נוגע.

ד) הכרחי, אפוא, למצוא דרך להתקשרות עם אחד הגושים כדי להתגבר על בעיות המכסים.

ה) ה״שש, שנוסדו תחילה, יותר מוכנות — מבחינה ארגונית — להתקשרות כזו, והשיחות שכבר מקיימות אתן ארצות כתורכיה ויוון, שבעיותיהן הכלכליות דומות לשלנו, יקלו על מציאת שפה משותפת עמן. מגע עם ה״שש״ יחזק גם מעמדנו כלפי ה״שבע״, ויגביר סיכויינו להשתלבות בארגון אירופאי כללי, אם יקום בעתיד.

ו) מוצע, לכן, לפנות אל ה״שש״ לניהול שיחות על אפשרות התקשרות. נדרוש שיווי הזכויות. מצדנו, נסכים לבטל המכסות בקצב החברות, (מגמה הניכרת כבר ממילא בארץ ושתגבר בתוקף חברותנו בגאט״ט), אך הואיל ואנו עדיין בשלב של פיתוח כלכלי, נבקש הקלה — בצורה של ארכה — לגבי ביטול המכסים, לפי

399

1. תזכיר זה הוכן לקראת דיונים במשרד החוץ. הודפסו רק התמצית והסיכום.

התקדים של הטריטוריות שמעבר לים (הקשורות ב״שש״) או של תורכיה ויוון אם תהיינה עד אז תוצאות לשיחות אתן.

ז) הפגיעה שהתקשרות כנ״ל (אם תצא לפועל) עלולה להנחית על ענפים מסוימים של המשק, שלא יוכלו להתחרות עם מוצרי חוץ, תהא קלה בהשוואה לתועלת שהמשק, בכללו, יפיק מכך (ייצואנו יקבל תנופה עצומה ומוצרינו יוכלו לנוע — באופן חופשי — בתוך שוק של 160 מיליון צרכנים) וקטנה לאין־ערוך בהשוואה לסכנה החמורה הצפויה לנו מאי־נקיטת פעולה כנ״ל.

סיכום:

1) עלינו להמשיך במאמץ להגיע להסדר עם מערב אירופה על שני גושיו, באמצעות ההסכם הרב־צדדי וזאת לאור האפשרות, אשר עדיין קיימת, ליצירת איחוד כלכלי מערב־אירופאי כולל.

2) עלינו להגיע לשיחות רשמיות עם הקהילייה האירופאית כדי לשמור על אינטרסים חיוניים שלנו לטווח קצר ולטווח ארוך גם יחד לפי ההנחיות הנ״ל.

3) עלינו להמשיך ולהגביר פעולתנו במסגרת הגאט״ט, כי בתוך ארגון זה ניתנת לנו האפשרות לקיים מגע עם כל המדינות והגושים הכלכליים ואף לטפל בפגיעות אפשריות של האיחודים האירופאיים בנו וזאת בחזית משותפת עם מדינות נפגעות אחרות.

מוצע ללכת בדרך זו תוך ידיעה מפוכחת שאין היא קלה וסלולה מבחינה פנימית כלכלית, ומדינית חיצונית, גם יחד.

מ׳ ברטור

400

מ׳ ברטור אל א׳ הרמן וא׳ שלמון (ואשינגטון)
M. Bartur to A. Harman and A. Shalmon (Washington)

העתק: 130.06/1946/16

ירושלים, י״ט בכסלו תש״ך
20 בדצמבר 1959

סודי ביותר

רצוף־בזה העתק מברק של א׳ ששון מרומא המסביר את עצמו.[1]

לפיכך, מתאשרות הידיעות על פעולה ערבית נמרצת נגד המשימות האירופיות שלנו. הם הבינו המשמעות המדינית המאפשרת התקשרות הדרגתית באיחודים הכלכליים האירופיים. כזכור כבר לחמו (ללא הצלחה) נגד הצטרפותנו לגאט״ט

400

1. ראה מס׳ 336. במברק זה מדווח ששון בין היתר כי בעת ביקור שר החוץ של קע״ם, מחמוד פאוזי, ברומא, הוזכרה גם התנגדות קע״ם לכל התקשרות מולטילטרלית של ישראל עם מדינות אירופה.

ואין ספק שיילחמו ביתר שאת בכל הסדר עם המדינות האירופיות אשר לפי טבע העניינים מחייב יותר וקובע עובדות לא רק כלכליות. כמובן יתמוטט החרם הערבי התמוטטות ממשית, אם נצליח להתקשר עם אחד האיחודים האירופיים.

כידוע לכם, ניגשנו לעניין המולטילטרלי מתוך ראייה זאת וכצעד ראשון בדרך להתקשרות עם האיחודים האירופיים, הוא היווה בעינינו מעין פרוזדור לטרקלין.

הבירורים בעניין המשך פעולתנו לקראת התקשרות נמשכים עם השרים הנוגעים בדבר וודאי נסכם בקרוב על המשך הפעולה ומצטיירת כבר מגמה לחתור לקראת שיחות ממשיות עם הוועדה האירופית לשם דיון על אפשרות התקשרות חלקית. (זה בינתיים להדרכתכם הכללית בלבד), אך מובן שאם יוחלט על כך נצטרך להתגבר על מכשולים מדיניים חמורים מאותו המין שנתקלנו בהם בנושא המולטילטרלי והיות והתקדמנו בכל זאת בעניין הזה, מחייבת אותנו הפעילות הערבית אשר באה למנוע הצלחה בשלב אחרון זה של המשא־ומתן לעשות את הכול כדי להשיג תשובה חיובית על איגרתנו האחרונה, כלומר אנו זקוקים להסכמה מהירה לקיים את המשא־ומתן הסופי בינואר בפאריס כפי שהצענו.

לטיעון השגריר המצרי לפי מברקו של מר ששון:

א) אנו לא מתקשרים עם ה־.O.E.E.C אלא עם מדינות שאתן ממילא קיימים או היו קיימים הסכמים מסחריים דו־צדדיים וכידוע, אלה לא הפריעו למסחר עם ארצות ערב.

ב) אותם האיומים הושמעו במקרה חתימת ההסכמים המסחריים ובאמת מדינות כאיטליה בזמנו ובלגיה, התחשבו זמן־מה באיומים אלה והיססו לפני שהסכימו לחתום אתנו הסכמים אלה. כאשר חתמו, לא אירע להם כל רע בסחרם עם ארצות ערב.

ג) אותם האיומים הושמעו במקרה כניסתנו לגאט״ט ועובדה היא שמאז כניסתנו, טורחים מצרים ולבנון לשלוח משקיפים, הגישה טוניסיה בקשתה ונתקבלה כחבר ארעי (עד למשא־ומתן על המכס) כמונו ובמפורש לפי תקדימנו. (אגב, אנו נחתום על ההצהרה עם טוניסיה ועל־ידי כך נהיה קשורים אתה במסגרת ההסכם הכולל.) כן עומדת לוב כבר לפני הפתח.

אינני מציע לטפל בנושא זה בצורה אפולוגטית, אך בבואכם אל משרדי החוץ ואל המשרדים הכלכליים ובדרשכם החשת תשובה חיובית לאיגרתנו, ודאי רצוי שתשמעו על הפעולה הערבית, תגיבו לפי מסיבות המקום ותדגישו שדווקא הכנסת האלמנט המדיני על־ידי הערבים מחייב טיפול ענייני מהיר למען לא יתעורר חשד אצלנו כי הסחבת סיבתה מדינית וכדי לא להזמין סחיטות ערביות נוספות.

אני כותב מכתב זה לוואשינגטון (עם העתקים לכל הבירות הנוגעות בדבר לשם בקשת פעולה בכל הבירות) כי הרי ניסינו לגייס וקיבלנו במידה צנועה עזרה אמריקאית לעניין המולטילטרלי. נראה לי שההתקפה הערבית בשטח זה — וקיבלנו ידיעות שהחלו לפעול כבר גם אצל השוק המשותף — מחייבת בירור מדיני מעמיק ביותר במחלקת המדינה (דילון) כפי שדובר לפני צאת א׳ הרמן לוואשינגטון. הרי כאן עומדת הבעיה, האם רוצים לקיים בידודנו בשטח הכלכלי (כפי שהוא קיים מבחינת בריתות מדיניות וביטחוניות של המערב) או האם מוכנים לעזור בשילובנו בתוך מערכת ההתארגנות הכלכלית המערב־אירופית בה עלינו למצוא מקום טבעי בהתאם לצורכי פיתוח המסחר שלנו. אם יאפשרו זאת ויעזרו בהתקשרותנו עם

האיחודים המערב־אירופיים, ייתכן ובזה ייעשה צעד מכריע לקראת ביסוסנו המדיני והכלכלי ותתמוטט הדרגתית האיבה הערבית שבאה לביטוי היום בעיקר בשטח הכלכלי.

נדמה שזו מטרה ראויה לכל תמיכה בפרט כאשר היא עומדת להתגשם בהדרגתיות ועם אזור, שלא יכולה להיות לערבים שום סיבה לגיטימית להתערבות.[2]

בברכה,

מ׳ ברטור

2. ב־15 בינואר 1960 כתב ברטור לנציגויות (בתיק 93.04/769/10) כי מאז מכתבו מ־20 בדצמבר 1959 (מס׳ 400) נמנעה ישראל מטיפול נוסף בעניין ההתקשרות ל־.O.E.E.C כי במשרד החוץ רצו לחכות לתוצאות השיחות שקיים דילון, תת־מזכיר המדינה של ארצות־הברית לעניינים כלכליים, עם נציגי הארגונים הכלכליים האירופאים בפאריס בינואר 1960. יחד עם זאת, התבקשו נציגי ישראל לחדש את מאמציהם ולהציע את פברואר כמועד לשיחות, אם ינואר איננו מתאים.
היזמה הישראלית להתקשרות עם ה־.O.E.E.C גוועה מאליה, כאשר מדינות אירופה הגיעו למסקנה שהארגון מיצה את עצמו ויש להקים במקומו ארגון אחר — .O.E.C.D, ״הארגון לשיתוף פעולה כלכלי ופיתוח״ (Organisation for Economic Co-operation and Development) בהשתתפות 18 חברות ה־.O.E.E.C, ארצות־הברית וקנדה. ב־20 במארס 1960 שיגר ברטור לאיתן תזכיר המיועד לראשי הארגון החדש, שמנמק את עניינה של ישראל להתקשר אתו — ראה כרך 14, מס׳ 316.

פרק טו
יחסי ישראל עם הוותיקן
Israel's Relations with the Vatican

401

א' ששון אל המנהל הכללי של משרד החוץ
E. Sasson to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן מפ"ר/901
נוסח נכנס: 130.09/2358/4

רומא, 29 באוקטובר 1958

ס ו ד י - מ י ד י

האפיפיור החדש.
Roncalli[1] מכיר במידה לא קטנה בעיות ישראל. במשך חמש שנים האחרונות דאגו הקונסוליה במילנו והשגרירות ברומא להעביר אליו לוונציה באופן קבוע חומר הסברה כללי ומיוחד, וכן היו הקונסול מאייר והסגנים שלו מבקרים אצלו לפחות פעמיים בכל שנה ונותנים לו בעל־פה הסברה מקיפה על התפתחות ישראל ובעיותיה הפוליטיות והחברתיות והיו שומעים דברי אהדה ועידוד. Roncalli ידוע כבלתי־מחייב מדיניותה העוינת של מזכירות קריית הוותיקן בראשותו של מונסניור Tardini כלפי ישראל ויש כל היסוד לקוות שבימי כהונתו כאפיפיור יבואו שינויים לטובה במדיניות הזאת.

כן יש לצפות שהאפיפיור החדש ישחרר טרדיני מתפקידו הנוכחי וימנה במקומו את מונסיניור דל אקווה או מונסיניור מונטיני עם תואר רשמי של מזכיר המדינה.[2] שני המונסניורים האלה ידועים כאוהדים לישראל. דל אקווה פחות ומונטיני יותר. יעצתי הבוקר לקונסול מאייר לשלוח שני מברקי ברכה, האחד עם תוארו הרשמי קונסול כללי של ישראל למונסניור מונטיני במילאנו ואחד בשמו הפרטי בלבד לאפיפיור עצמו. ואילו אני אשלח לפי שעה, ועד שאקבל הוראות מכם, מברק ברכה לנונציוס.

רצוי שנשיא המדינה ישלח במישרין לאפיפיור או באמצעותי מברק ברכה. כן רצוי שנודיע מעתה למזכירות הוותיקן על רצוננו להשתתף רשמית בטקס הכתרת האפיפיור החדש.[3]

ששון

401

1. עם היבחרו, נטל לעצמו הקרדינל אנג'לו ג'וזפה רונקאלי את השם יוחנן ה־23.
2. אולם באוקטובר 1958 נתן האפיפיור יוחנן ה־23 לטרדיני מינוי קבע של מזכיר המדינה, בעוד שקודם לכן מילא תפקיד זה רק בפועל.
3. מברק הברכה של הנשיא לאפיפיור (ללא תאריך) בתיק 130.23/3102/19. שם גם תשובת מזכירות המדינה של הוותיקן, מ־6 בנובמבר, ומברק ג' מאיר אל מזכיר המדינה של הוותיקן (30 באוקטובר) על רצונה של ישראל להיות מיוצגת בטקס הכתרת האפיפיור.

402

יוחנן הכ"ג אל הנשיא יצחק בן־צבי[1]

Pope John XXIII to President Ben-Zvi

תרגום לעברית: 130.23/3102/20

רומא, 29 באוקטובר 1958

איש נעלה ונכבד,

בעצת ה' הנסתרה, הועלינו זה מקרוב אל פסגת הכהונה העליונה. לפיכך, בשקדנו לצאת בעקבות קודמינו, סברנו כי מחובתנו להביא לפניך, אישי הנעלה והנכבד, באמצעות מכתב זה, את הידיעה על דבר עלייתי לכהונה זו. יהא נא לבך סמוך ובטוח כי אף אנו, בדומה לקודמנו פיוס י"ב זכרו ינון לעד, ננהג כלפיך וכלפי עמך היקר מאוד רצון טוב וחיבה רבה. כן איתנה אמונתי כי הכנסייה הקתולית תוכל למלא אצלכם את תפקידה באופן כזה שיהיה לאל ידה לתרום יום־יום למען הגדלת הצלחתו האמיתית [ש]ל עם זה האהוב מאוד.

בינתיים, הננו מאחלים ומבקשים מאת אלוהים שיתן לך, איש נעלה ונכבד, ולכלל עמך, בריאות ואושר.

ניתן, ברומא, ליד (קברו?) של פטרוס הקדוש, ביום 29 לחודש אוקטובר בשנת 1958, היא השנה הראשונה לכהונתנו.[2]

יוחנן אפיפיור כ"ג

402

1. איגרת זאת הועברה לשגריר ישראל ברומא על־ידי הנונציוס באיטליה בבקשה להעבירה לנשיא ישראל. המקור הלטיני בתיק 105/48/1784.
2. בתשובתו, כתב הנשיא בן־צבי כי מצבה של הכנסייה הקתולית בישראל איתן, וזכויותיה מוגנות. עניין כינון היחסים לא עלה. (התשובה, מהתאריך 30 בנובמבר, שם.)

403

א׳ ששון אל מחלקת מערב אירופה
E. Sasson to the West European Division

מברק מוצפן מפר/934
נוסח נכנס: 130.09/2358/4

רומא, 5 בנובמבר 1958

סודי-דחוף

ראשי המשלחות המיוחדות שבאו לטקס ההכתרה הוזמנו היום, יחד עם רעיותיהם, לפגישה משותפת עם האפיפיור שנמשכה כשעתיים. האפיפיור פתח את הפגישה בנאום קצר בצרפתית, בו הודה בשמו ובשם הכנסייה למלכי המדינות ולנשיאיהן על ברכותיהם להכתרתו ועל שיגור משלחות מיוחדות לטקס ההכתרה. כן הביע תקווה ומשאלה כי היחסים המצוינים הקיימים בין הכנסייה לבין המדינות האלו ילכו ויתחזקו וישרתו יחדיו את השלום בעולם. אחר־כך הוזמנו ראשי המשלחות ורעיותיהם לגשת אל האפיפיור לקבל ברכתו האישית. ראשי המשלחות ניגשו לפי סדר האלף־בית. נפל בחלקי להיות ראש המשלחת הלא־נוצרית הראשונה שניגשה אליו. הסברתי לרעייתי, שאין לכרוע ברך בשום פנים ואופן ועלינו להתכופף בלבד. האפיפיור החזיקנו כשני רגעים. הוא פתח ואמר שקרא בעבר הרבה על ישראל ומאחל לנו כי נצליח להשיג את השלום הדרוש לנו לדעתו מאוד. להערתי כי נשמח לקבל עזרתו בנדון הבטיח האפיפיור כי הכנסייה לא תחסוך כל מאמץ בכיוון זה. להערה נוספת כי הכרת הוואטיקן בישראל והקמת יחסים דיפלומטיים בין שתי [ה]מדינות עשויה לשמש תרומה רבת־חשיבות ליציבות השלום באזור אמר האפיפיור כי הוא יעיין ברצון באפשרות זאת. לבסוף אמר האפיפיור כי הוא זכה בימיו לעזור להצלת יהודים ותשומת־לבו היתה נתונה בעיקר להצלת ילדים יהודיים. הוא תפילה לאלוהים כי לא יצטרך לעשות זאת בעתיד מתוך תקווה כי לא יקרו יותר לעם היהודי אסונות נוספים ויוכל לחיות את חייו החופשים והשקטים. הודיתי להוד קדושתו על דבריו הנאמנים והמעודדים וחזרתי והגשתי לו ברכות מצדי ומצד נשיא ישראל, הממשלה והעם.[1]

ששון

403

1. איתן הגיב כי טוב עשה ששון שהעלה את נושא כינון היחסים בין ישראל לוואטיקן בפגישה, וכי פישר יכתוב לו על מחשבותיה וכוונותיה של ישראל בעניין זה. (ראה איתן אל ששון, 7 בנובמבר 1958, 130.23/3102/19.) פישר כתב אל ששון כי ״נוכח גישתו העקרונית החיובית של האפיפיור החדש כלפינו, עומדת העובדה כי הוא הזדקן מאוד... עובדה זו מורידה הרבה מהערך שיכול להיות לשיחת האפיפיור... עם כל חילוני אחר... רק לדברים הנאמרים על ידיו לקרדינל של הקוריה יש ערך ממשי, כי לקרדינלים של הקוריה הזכות להסתמך על דברי האפיפיור... מצב זה מעלה כמובן בהרבה את הערך שיכול להיות לתיווך של הקרדינל טיסרן.״ (ראה פישר אל ששון, 16 בנובמבר 1958, 130.23/3102/20.) למכתבו צירף פישר איגרת לקרדינל טיסרן ובה בקשה לקבלו לריאיון. למעשה קיווה להשיג באמצעות טיסרן ריאיון עם האפיפיור, כפי שאכן קרה — ראה מס׳ 405.

404

א׳ ששון אל מ׳ פישר
E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מפר/997
נוסח נכנס: 130.09/2358/4

רומא, 21 בנובמבר 1958

סודי-דחוף

ביקרתי היום אצל הקרדינל טיסרן[1] ושהיתי כחצי שעה. הוא קרא מכתבך[2] בפני ואמר כי יעשה כל אשר לאל ידו לעזור לנו. אלא שמינויו של טרדיני כמזכיר המדינה אינו עשוי כלל להקל עליו את המלאכה. בעבר כשהוא דיבר עם האפיפיור הקודם על האינטרס של הוואטיקן להכיר בישראל, עמד טרדיני בראש המתנגדים והצליח לדחות כל דיון רציני בדבר. אין לטיסרן כל ספק שגם עכשיו יעשה טרדיני אותו הדבר. אולם כפי שטיסרן נוכח עד כה, ראשו של האפיפיור החדש פתוח יותר לבעיית היחסים עם ישראל. בשיחתו המעשית הראשונה עם רונקאלי לאחר בחירתו כאפיפיור, עודד טיסרן ביזמתו שאלת היחסים עם ישראל ולא רק מצא אוזן קשבת אלא גם שמע דברים מעודדים ונכונות ללמוד הבעיה. לפי הנוהג, מתקבל טיסרן לריאיון אצל האפיפיור פעם בכל 15 יום. בריאיון הבא ינצל טיסרן ההזדמנות ויחזור ויעורר מחדש שאלת היחסים עם ישראל. טיסרן הדגיש וחזר והדגיש בפני כי הוא רואה במאמציו אלה לטובת כינון יחסים עם ישראל שליחות מיוחדת שהוטלה עליו משמים. בסוף דבריו עורר טיסרן בעיית הנישואים המעורבים בישראל וגורל ילדי הנישואים האלה ואמר כי הידיעות המגיעות אליהם על כך מישראל מעוררת דאגה רבה בין כותלי הוואטיקן ומתנגדי ישראל נותנים להן תפוצה רחבה בכל הארצות הקתוליות ובייחוד בארצות אמריקה הלטינית. אולם ברצונו של טיסרן להוציא מן העז מתוק ולהסביר לאפיפיור שאילו היו קיימים יחסים עם ישראל ואילו היתה לוואטיקן נונציאטורה בישראל כי אז היה אפשר למצוא פתרון רצוי לבעיה כאובה זו. ביחס לביקורך אצלו אמר כי ברוך יהיה בואך בכל עת וזמן אלא שרצוי לדעתו שזה יהיה בעוד איזה זמן כדי שיוכל בינתיים להתקדם במאמציו. לבסוף ביקש שאחזור בפניו על השיחה שהיתה לי עם האפיפיור ועשיתי זאת.

ששון

404

1. הקרדינל אז׳ן טיסרן, זקן הקרדינלים. עד נובמבר 1959 מזכיר הקונגרגציה של הכנסייה המזרחית. מאז — גנז וספרן הוואטיקן.
2. ראה מס׳ 403 והערה 1 שם.

405

מ׳ פישר אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
M. Fischer to the Israel Missions Abroad

חוזר משוכפל 130.23/3102/20

ירושלים, י״ז באדר א׳ תשי״ט
25 בפברואר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד

הנדון: יחסי ישראל עם הוואטיקן

כידוע לכם, הוזמנה משלחת רשמית ישראלית לטקס הכתרת האפיפיור יוחנן הכ״ג ואליהו ששון הופיע כשגריר מיוחד בטקס זה. כן נשלחו איגרות ממוענות לנשיא הרפובליקה הישראלית על־ידי האפיפיור החדש בחתימת ידו.[1] עובדות אלה המהוות הכרה דה־פקטו במדינת ישראל מצד הוואטיקן, עודדו את המשרד לחדש את הניסיון לשים קץ למצב של חוסר יחסים מוחלט אשר שרר עד כה בין הוואטיקן וישראל. כזכור, עלה בתוהו ניסיון שנעשה על־ידי בינואר 1957 במגמה לחדור למזכירות המדינה או לאישים אחרים בצמרת הוואטיקן.[2] במשך השנתיים האחרונות נתקיימו כמה פניות על־ידי אישים קתוליים ידידותיים אל האפיפיור פיוס ה־12 ואל מזכיר המדינה בפועל, מונסניור טרדיני. תגובות האפיפיור היו בלתי מחייבות, ותגובות טרדיני היו שליליות ואף עוינות.

יוחנן הכ״ג קיבלני לריאיון פרטי ב־9.2.59.[3] הוא אישר את הרגשתי, אשר קיבלתיה כאשר הכרתיו בפאריס, כי הנו רוחש ידידות כנה לעם היהודי וכי הוא נוטה ליחסים תקינים עם מדינת ישראל.

על־פי התייעצות עם ידידים בכמורה הקתולית הגבוהה, ביקשתי מהאפיפיור כי ייצור ויקריאט אפוסטולי בישראל. עד כה הסמכויות הקתוליות בישראל (האפטריארך הלטיני והנציגות האפוסטולית) השתמטו מהכרה בעובדות שהתרחשו מאז מאי 1948 והיו מאומנים לפלסטינה, עבר־הירדן וקפריסין. מטרת בקשתי היתה כי תאומן סמכות קתולית לשטח מדינתנו שתחלוש על הקהילה הקתולית בישראל ותהיה מיופת־כוח לקיים מגע עם ממשלתנו. איש שיחי הסביר כי לא יוכל להחליט על דעת עצמו, אלא עליו לקחת דברים עם יועציו, אולם הבטיח עיון באהדה ובכבוד. סיים באומרו כי לבו דוחף אותו לתת לי סיפוק. ביקשתיו להסדיר לי פגישה עם מזכיר המדינה (שקיבל ממנו מינוי קבע למשרה זו).

קיימתי פגישה ב״משרד הקדוש״ (סנטו אופיסיו), המוסד היורידי העליון של הכנסייה הקתולית, על־מנת לשוחח על העמדה הדוקטרינרית העקרונית של

405
1. ראה מס׳ 402.
2. לפרשה זאת ראה דו״ח שליחות לוואטיקן, 15 בינואר–9 בפברואר 1957, בתיק 130.23/3102/18.
3. דין־וחשבון מלא מהשיחה, מיום 10 בפברואר 1959, בתיק 130.23/3102/20.

הכנסייה הקתולית כלפי קיום מדינה יהודית בארץ־ישראל. תוצאות השיחות היו כי נאמר לי שלכנסייה הקתולית אין סיבה להתנגד לקיים מגע מדיני עם מדינה יהודית בארץ־ישראל.

לאחר־מכן נתקבלתי לריאיון על־ידי מזכיר המדינה הקרדינל טרדיני, אשר להפתעתי, קיבל כבר פקודה מהאפיפיור לספק את דרישתי בקשר ליצירת ויקריאט אפוסטולי. להודעת החלטה זו על־ידי הקרדינל קדמה הבעת הטענות של הוואטיקן כלפי מדינת ישראל והן:

א) היחס לנשים נוצריות בזוגות המעורבים ולילדיהן, והלחץ אשר אנו מפעילים עליהם על־מנת להכריחם להמיר את דתם.

ב) בינאום ירושלים. לוויכוח בעניין הראשון עזרה לי הרבה עובדת יצירת הוועד לעידוד יחסי הבנה[4] והמסמכים בקשר לכך, אשר מסרתי לאפיפיור ולקרדינל ואשר גם אתם קיבלתם לשימושכם.

אשר לבינאום ירושלים, קבע טרדיני כי הוואטיקן עומד על ביצוע החלטות או"ם. התברר כי קיימות אצל טרדיני דעות מוטעות על יחסנו המקורי להחלטות או"ם בנובמבר 1947 והדבר ידרוש הבהרה בעתיד. הסברתי עמדתנו והוסכם כי חילוקי הדעות על בעיית בינאום ירושלים אינם עשויים למנוע יחסים.

הקרדינל אמר לי כי פירוש יצירת ויקריאט אפוסטולי אינו הקמת יחסים דיפלומטיים, אשר להם עדיין לא הגיע הזמן ואשר הצורך בהם איננו מורגש. אף־על־פי כן, לאחר הסבר מצדי בקשר לאינטרסים המדיניים המשותפים בין הכנסייה הקתולית ומדינת ישראל, הוסכם על הצורך במגע מדיני ונאמר לי על־ידי טרדיני, כי תמיד אתקבל ברצון במזכירות המדינה. הוא הוסיף כי חל שינוי מוחלט ביחס הוואטיקן למדינת ישראל מאז אוקטובר 1958 וכי גם לעובדת הזמנתנו להכתרה ושיגור האיגרות היתה משמעות רבה.

הקרדינל ביקש כי אדאג לכך שלא תהיה פרסומת להתפתחות היחסים בין הוואטיקן וישראל. הוא הוסיף כי הקפדה על סודיות תהיה לטובת שני הצדדים. הוא התכוון כמובן לפרסום בעיתונות, אך אנו מעוניינים כי ממשלות ידידותיות תדענה על שינוי העמדה של הוואטיקן כלפי ישראל.

יש להסביר שינוי עמדה זו ראשית כל על רקע האישיות של האפיפיור החדש, אשר הציל יהודים מידי הנאצים בזמן מלחמת העולם השנייה, בהיותו נציג אפוסטולי בקושטא, ושנית, על רקע האכזבה שהיתה לכנסייה הקתולית במדיניותה במשך חמש־עשרה השנים האחרונות, בהן השקיעה מאמצים להתקרבות לעולם המוסלמי, ניסיונותיה המרים בלבנון, והיחס השלילי למוסדות הקתוליים בארצות האיסלם. הם גם נוכחו לדעת כי התפתחות הלאומניות הערבית־מוסלמית סוללת את הדרך לחדירת הקומוניזם.

הידיעה על ההתפתחות ביחסי הוואטיקן וישראל נתקבלה בסיפוק רב במשרדי החוץ האיטלקי והצרפתי. אין ספק כי הדבר יעורר הרגשות דומות בארצות של אמריקה הלטינית וכי נוכל לקוות לתוצאות חיוביות ביחס של מדינות קתוליות כמו

4. ועד זה הוקם בדצמבר 1958 בירושלים. שמו המלא: "הוועד הישראלי לעידוד יחסי הבנה בין בני דתות העולם".

אירלנד, ושל קהילות קתוליות כמו זו של ארצות־הברית, אשר עד כה התייחסו אלינו בהסתייגות.

בברכה,

מ' פישר

נ"ב: נא להשמיד לאחר הקריאה.

406

מ' פישר אל שרת החוץ וי' צור

M. Fischer to the Minister of Foreign Affairs and J. Tsur

העתק: 130.23/3102/20

[ירושלים], 5 בנובמבר 1959

לנמענים בלבד

הנדון: פעולותי באירופה בקשר ליחסי ישראל-ואטיקן

דעתי היא כי קיים צורך במגע מתמיד עם גורמים קתוליים שונים ברומא. עמדת הוואטיקן כלפי ישראל תלויה ביחס הכוחות בין שתי השקפות בכס הקדוש: השקפתו של האפיפיור, השקפה מוסרית רגשית, אשר מחייבת התקרבות, וההשקפה המדינית — זו של הקרדינל טרדיני אשר מחייבת זהירות מקסימלית ביחסי ואטיקן-ישראל כדי שארצות ערב לא תנקוטנה באמצעי תגמול נגד המוסדות הקתוליים שבתוכן. אשר להשקפה שלפיה מהווה האיסלאם מגן נגד התפשטות הקומוניזם — אין לה אותה מידת התמיכה היום כפי שהיתה לה לפני 4–5 שנים. גורם חשוב הוא התמונה של מדינת ישראל הקיימת במנהיגות הוואטיקן. באותה מידה שמדינת ישראל נראית מוקד של מושגים אתיאיסטיים ושל חיים מחוסרי מוסר מצד אחד וקנאות דתית קיצונית מצד שני, כמקום בו אין נהנים לא יהודים מזכויות שוות עם יתר התושבים, מתחזקת השקפת מזכירות המדינה אשר נשענת גם על שיקולים מסורתיים. לוואטיקן מגיע זרם שוטף של ידיעות על יחס שלילי כלפי כמרים קתוליים, על פעולות השמצה רחבות נגד הכמורה, אשר אותה מאשימים בפעילות מיסיונרית (בו בזמן שפעילות זו אינה קיימת בכלל או רק במסגרת החוק), על יחס אכזרי, או הנראה בתור שכזה, מצד האוכלוסייה כלפי נשים נוצריות וילדים נוצרים ממשפחות מעורבות, וכן על מקרים של הטלת לחץ מצד רבנים או מוסדות כדי לשכנע אנשים שמעניינם הם להמיר את דתם — כל הידיעות האלה מגיעות לא רק אל בעלי ההשקפה השלילית ביחס לישראל, אלא גם לאוזני ידידינו. בשיחה שהיתה לאפיפיור לפני חודשים עם הקוסטוס של הארץ הקדושה[1] הביע הלה את

406

1. האב אלפרדו פולידורי, ראש הגוף הקתולי הנקרא "משמר הארץ הקדושה" (Custodia de Terra Sancta). גוף זה נוסד ב־1217 כשלוחה של מסדר הפרנציסקנים במטרה להגן על המקומות הקדושים לנוצרים שנפלו בידי המוסלמים לאחר מפלת הצלבנים וחיסול הפטריארכיה הלטינית בירושלים.

דאגתו העמוקה לגורל הנשים והילדים הנוצרים, בני משפחות מעורבות בישראל. Giacomo Testa, ידידנו הנאמן, שהוא הבן הרוחני של האפיפיור, והמכהן במעמד החשוב של מנהל המוסד הכנסייתי הפונטיפיקלי (המוסד בו מקבלים הדיפלומטים של מזכירות המדינה את ליטושם המקצועי) הסביר לי את מלוא חומרת בעיית הנשים והילדים הנוצרים. הבעיה על אף הבחינות ההומניטריות שבה, הנה ביסודה דוגמטית בעיני הכנסייה. נישואין קתוליים מהווים סקרמנט, אשר קדושתו אינה יכולה להיות נושא לפשרה. (חבל, חבל שבשטח זה אשר לגביו קיימת הזדהות בין ההלכה היהודית והדוגמה הקתולית הצליחו קנאים להפוך אותה לאבן מחלוקת!).

אין לזלזל בהשפעה ההרסנית של הפעולה הערבית בוואטיקן. קבוצת הנציגים הערביים, שבראשם עומד הדיפלומט הלבנוני המנוסה Harfouche[2] הצליחה ליצור את הרושם כאילו התקרבות לישראל חייבת להביא צרות לקהילות הקתוליות ומוסדותיהן בארצות האיסלאם. העובדה שחרפוש מגנה את הקנאות המוסלמית, עוד מחזקת אצל שומעיו הנוצריים השפעת הצהרותיו ואליו מצטרפים קולותיהם של האפטריארך מעושי[3] והנציג האפוסטולי של מצרים Oddi.[4]

למרות הכול חלה התפתחות חשובה לטובתנו, אשר מדאיגה ביותר את מתנגדינו המעודדת אותם לפעולה. אופייני הוא, כי אותו שגריר חרפוש אמר לבן־שיחו: "לא רק לוואטיקן כי אם גם לארצות ערב, ישראל היא עובדה מוגמרת". ובכן הריני חוזר: יש צורך במגע מתמיד ברומא כדי שנוכל להתגבר במשך הזמן על הכוחות העוינים. המלצתי על הקמת מכון ברומא, אשר ישא את כותרת הקונגרס היהודי העולמי ואשר ממנו יקבל את מימונו בעוד שאת הדרכתו המלאה יקבל ממשרד החוץ. גייסתי את תמיכת נחום גולדמן למפעל זה ומאוד ייתכן שאקבל בתחילת השנה הבאה את הסכמתו לתקציב עבור המכון. כאשר המלצתי על מינויו של חגי דיקן ברומא, עשיתי כן בין היתר תוך מחשבה, כי הוא יוכל להיות במקום איש קשר ומדריך ביחסים עם המכון כאשר יקום.

בביקורי ברומא באפריל־מאי, הרגשתי את עצמי מבודד בפעולתי בוואטיקן. פרשת אי־קבלתי במזכירות המדינה על־ידי האיש שקבע לי את הפגישה זכורה.[5] בינתיים חלו כמה התפתחויות לטובתנו. בראש ובראשונה, המינוי ברומא של ידידנו, מונסניור ג'קומו טסטה, שהיה עד כה נציג אפוסטולי בקושטא. שנית, נתגלה כי הביקור והשיחות שניהלתי במשרד הקדוש בפברואר 1959 נשאו פרי.[6] כאשר נשאל המשרד הקדוש על חוות־דעת בקשר להקמת יחידה דתית קתולית נפרדת בישראל, ענה בחיוב. יתר־על־כן, כאשר הועמדה לדין בפני המשרד הקדוש קבוצת כמרים קתוליים בהאשמה שעובדת שהותם בקיבוץ בישראל חייבה אותם לחיים

2. ג'וזף חרפוש, שגריר לבנון בוואטיקן.
3. פאול פייר מעושי, הפטריארך המארוני בלבנון.
4. סילביו אודי, הנציג האפוסטולי של הוואטיקן בקע"ם.
5. על הביקור, שהוגדר בהמשך תעודה זאת כ"ביקור אומלל", לא נמצא דיווח. מתעודה מאוחרת יותר, מברק פישר אל ששון, ר/367, 30.3.1960, בתיק 130.09/2359/1, מסתבר כי לא עלה בידי פישר להיפגש עם סמורה, סגנו של טרדיני. הוא התקבל על־ידי פליצ'ה, שקרא באוזניו תזכיר המשמיץ את ישראל בעניין בעיית ירושלים ויחסה למשפחות מעורבות. פישר סירב לקבל את התזכיר הזה.
6. ראה מס' 405.

מחוסרי מוסר, נפלה ההכרעה לטובתם — לא מעט, כפי שנמסר לי, הודות לעדותו של מונסניור חכים, על טיבם האמיתי של חיי הקיבוץ. כן נתברר, שמחאותי הנמרצות על אי־קבלתי על־ידי סגנו של קרדינל טרדיני, מונסניור סמורה, השפיעו לא מעט וזרזו מילוי ההבטחה שניתנה לי אחרי ביקורי אצל האפיפיור.

התגלו אף שני גורמים שליליים: אחד מהם הוא תוצאה של חוסר זהירות מצדי. הקרדינל טרדיני ביקשני לשמור בסוד עניין התפתחות היחסים בינינו.[7] חשבתי שהתחייבות זו לא חלה על הבטחת מינוי בישוף (הרי אי־אפשר להסתיר מינוי זה) וסיפרתי על התפתחות זו למספר נציגים קתוליים בישראל. ביקשתי מכולם לשמור על הסוד. לא היתה לי אמונה בשגריר הבלגי, אבל אחד מעובדי המשרד סיפר לו את הדבר. ברם, האמונה שהיתה לי באיטלקי לא היתה מוצדקת. השגריר הבלגי סיפר מה ששמע לקונסול הבלגי בירושלים והיועץ האיטלקי בורין סיפר את הדבר לנציג האפוסטולי, אשר התחיל מאותו יום לפעול נגדנו באמצעות השמצות ודיבות.

הדיבה המזיקה ביותר, היא טענתו כי ידידי מונסניור אריגי ברומא מסר לי כביכול שחוסר האדיבות בה נתקלתי במזכירות המדינה בביקורי במאי נבע "מחילוקי דעות" בין הקרדינל טרדיני ומונסניור סמורה. גורם שלילי אחר שנתגלה הוא החמרת היחסים בין ידידנו הקרדינל Tisserant לבין הקרדינל טרדיני. כתוצאה מהחמרה זו, נאמר לי ברומא, כי הולכת ונחלשת השפעתו האישית של טיסרן על האפיפיור.

כזכור הובטחו לי אחרי פגישותי עם האפיפיור שני דברים:

א. מינוי בישוף למדינת ישראל.

ב. הקמת מגע מדיני על־ידי שיחות בין אנשי מזכירות המדינה לביני בעוברי את רומא.

לשם הקמת מגע זה מסרתי למזכירות המדינה במאי שני תזכירים: אחד על בעיית מעמד ירושלים והמקומות הקדושים, והשני על פעולתנו המדינית, הכלכלית והחינוכית באסיה ובאפריקה.[8] אשר להבטחה השנייה, הריני מציין כי לא קוימה עדיין. בו בזמן שהוואטיקן לא יכול להסתיר מהערבים שחלה התפתחות מסוימת ביחסו לישראל והוא מסביר להם כי אמנם מהווה העמדה החדשה של הוואטיקן הכרה דה־פקטו בישראל, הוא דוחה בהחלטיות כל פירוש כאילו התפתחות זו מהווה התחלה של יחסים דיפלומטיים. ביקורים של פקיד בכיר במזכירות המדינה חייבים להתפרש כשיחות בעלות אופי דיפלומטי ולכן הרגשתי בחשש לא קטן פן תיוודע לערבים עובדת ביקורי. אשר להבטחה הראשונה שניתנה לי, היא קוימה בצורה, אשר כל ידידינו ברומא מכנים אותה כמופתית. נאמר לי, כי לא זכו בתולדות הוואטיקן למילוי כה מהיר של הבטחה. לאחר שהובטחה לי הקמת יחידה קתולית למדינת ישראל, עמדה בפני הוואטיקן בעיית מעמד האפטריארך.[9] לא היה זה מעניינו לבטל את הסמכות הפורמלית של האפטריארך הזקן בישראל ולצמצם אותה אך ורק לחלק הערבי של ארץ־ישראל ועבר־הירדן. לכן נמצא הפתרון אשר

7. ראה שם.
8. תזכירים אלה, הראשון מ־19 באפריל 1959, והשני מ־20 באפריל 1959, בתיק 130.23/3102/27.
9. אלברטו גורי, האפטריארך הלטיני של ירושלים. על מבנה ההיררכיה הקתולית בישראל באותה תקופה — ראה מזכר מחלקת החקר במשרד החוץ מ־1.11.1959, בתיק 130.23/3102/27.

כולם חשבו אותו כ"אלגנטי" ביותר: להשאיר לאפטריארך את הסמכות הפורמלית בו בזמן שהכול בצורת הבחירה והמינוי של הבישוף מעידים על יצירת עובדה חדשה בעת שהחוק הקנוני קובע שמינוי ויקאר פטריארכלי נעשה על־פי המלצת האפטריארך ועל־ידו, היתה הפרוצדורה של בחירת מונסניור Piero Giorgio Chiappero מתאימה למינוי של בישוף תושב. הבחירה נעשתה תוך התייעצות בין הקונגרגציה המזרחית,[10] המשרד הקדוש ומזכירות המדינה וקבלת אישור שלוש הרשויות האלה. הצבת מקומו של הבישוף החדש בעיר ישראלית מוליכה ליצירת דיוקזה חדשה אשר תישא את שם עיר מושב הבישוף.

יש לציין כי בניגוד למעמדו של ורגאני,[11] לא תיכלל רצועת עזה בשטח שיפוטו של הבישוף מונסניור קיאפרו. יש לזכור את ירידת מעמדו של ורגאני [ב]של ההצהרות "בלתי זהירות" שהוא נשא בקשר לרצועת עזה.

הדעה הכללית היא גם כי טוב שהבישוף הוא איטלקי — דבר המחזק את מעמדו כלפי הוואטיקן. כומר לא איטלקי נחשב תמיד ל"זר" בוואטיקן, וזה כולל קרדינלים. הבישוף קיאפרו איש בעל אופי נוח וגלוי־לב ואני מקווה שנוכל לרסן במידה מסוימת את שאלות העיתונאים עם בואו ארצה. במיוחד עלינו להסביר לעיתונאים שאסור לשאול אותו אם מינויו מהווה הכרה של ישראל על־ידי הוואטיקן. במקרה וישאלו אותו שאלה כזו, לא יוכל אלא להכחיש למרות שזה הולם את המציאות.[12]

להלן דו"ח מקוצר מאוד על שיחתי עם סגנו של טרדיני, מונסניור סמורה, אשר התקיימה ביום 8 באוקטובר. הלה נחשב על־ידי כל מכריו כאיש ישר ולויאלי. קיבלתי את הריאיון ללא קושי. אמנם סמורה קיבלני בקרירות רבה. הודיתי לו על מינוי הבישוף והוא הביע את שמחתו על כך שישראל מקבלת בברכה את המינוי. חזרתי על תיאור קצר של משמעות קיום ישראל לכנסייה הקתולית במזרח־התיכון. שמתי את הדגש על העובדה, כי קיומנו מהווה הערבות החשובה ביותר לביטחון הקהילות הקתוליות באזור והארכתי קצת את הדיבור במיוחד על פעולתנו באפריקה, אשר מטרתה למנוע התפשטות הקומוניזם והאיסלאם ביבשת ההיא. שאלתי את סמורה אם קרא את תזכירי בנדון זה. ענה שהוא זוכר באופן מעורפל כי מסרו לו דבר מעין זה (מונסניור סמורה נחשב למומחה בענייני אפריקה בוואטיקן). חזרתי על חשיבות מגע בין הוואטיקן לישראל, אשר כה הרבה עניינים משותפים ביניהם והוא ענה לי בהבעת תלונה. אמר כי טרדיני ביקש למסור לי שחוסר שמירה על הסוד מצדי בקשר להבטחת מינוי בישוף גרם לו כאב וצער. עניתי מה שעניתי וסמורה אמר כי אין לעשות דרמטיזציה מן העניין. הדגשתי שלא גיליתי דבר על הקמת מגע מדיני וכי לא מסרתי דבר על עובדת הזמנה שגרירנו לטקס ההכתרה ושיגור איגרת אוטוגרפית לנשיאנו, אשר מהווים הכרה דה־פקטו. מונסניור סמורה תיקן את דברי באומרו כי הכס הקדוש לא מזמין איש לטקס ההכתרה, אך מקבל לפי

10. המחלקה בוואטיקן המטפלת בכנסיות המזרח התיכון.
11. אנטוניו ורגאני, ויקאר פטריארכלי כללי (עד 1956 — נציג האפטריארך הלטיני של ירושלים בצפון ישראל) לארץ־ישראל.
12. על פרשת דברי קיאפרו לעיתונאים בבואו לישראל — ראה מס׳ 407.

בחירתו אלה, אשר מציעים את השתתפותם.[13] לא הכחיש דברי בקשר להכרה דה־פקטו. אמרתי שהריני רואה צורך חיוני להתקדמות ביחסים המדיניים בין הוואטיקן ובין ישראל. אני יודע, אמרתי, על עמדתה הזהירה של מזכירות המדינה, ואף־על־פי שאני חולק על יעילותה, הנני בא להציע דבר אשר יהווה התקדמות מבלי להתנגש עם גישתם הזהירה: כאשר ישוגר הנציג האפוסטולי הבא לישראל, במקום לבקר אך ורק אצל מושל העיר החדשה, יבקר נוסף לזה אצל בא־כוח או באי־כוח השלטון האזרחי הישראלי. סמורה ענה, כי אפשר לחשוב על הרעיון הזה, הפנה את תשומת לבי לעובדה, כי אין זה נוהג הכרחי שהנציג האפוסטולי יבקר אצל בא־כוח השלטון האזרחי.

הביא כדוגמא את הנציג האפוסטולי בדרום־אפריקה, אשר מצמצם את ביקוריו לרשות הכנסייתית. הצבעתי על ההבדל בין הימנעות מביקורים לבין איסור על הקמת מגע — דבר אשר נכלל בהוראות הנציג האפוסטולי המכהן באזורנו. סמורה טען, כי לא ידע שקיימת הוראה כזו ושילמד את הבעיה לאור הדברים אשר אמרתי לו. כאשר הזכרתי את הכדאיות של דו־שיח בעניין המקומות הקדושים, ענה לי מונסניור סמורה, תוך הבעת רצון טוב גלוי לעין, כי ראה את תזכירי, ברם לא היה מוכן להיכנס לוויכוח על נושא זה אתי ויראה התועלת לעשות זאת בהזדמנות אחרת.

כאשר העליתי את מסירת התזכירים במאי, כיניתי את הביקור ההוא כ"ביקור אומלל". על זה הגיב סמורה, כי לא היתה כל כוונה מעליבה וכי הדבר נבע אך ורק מ"אי־הבנה". טען כי הסדר הביקור נעשה בין מזכירו ומזכירי ובוודאי אחד מהשניים או שניהם לא הבינו היטב את הכוונה. השבתי כי יותר מכובד להראות כאילו אני מקבל הסבר זה מאשר לעמוד על דעתי כי היתה זו קבלה בלתי מכובדת במתכוון. על־פי בקשת מונסניור אריגי, הצהרתי בפני מונסניור סמורה כי מעולם לא מסר לי זה האחרון שסיבת הקבלה הבלתי מכובדת נבעה מחילוקי דעות בינו לבין הממונה עליו, הקרדינל טרדיני. התגובה של סמורה היתה בלתי צפויה. קרירותו הפכה לדיבורים נרגשים. טען שאין להעליבו יותר מאשר לחשוד בלויאליותו כלפי טרדיני. פתח בשיר הלל על טרדיני. חזרתי על הצהרתי כי מעולם לא נאמר דבר כזה ויעצתי לו לברר מה מקור הדיבה — ידיעה אשר יכולה להועיל לוואטיקן. ברם, הרגשתי היטב, כי איננו מאמין להצהרותי וכי הוא משוכנע שאריגי ואני אמרנו דברים שליליים על נאמנותו למזכיר המדינה.

הרגשתי כי עם הערכת סמורה, מתקרבת השיחה לקצה ואמרתי כי אני תובע מה שהובטח לי, כלומר מגע מדיני, ושיקבלו אותי בכל ביקור שאערוך ברומא. מונסניור נתן לי להבין, כי יקבלני רק אם תבוא אליו הוראה מטרדיני ויעץ להקטין את תכיפות ביקורי. אמר: "אתה יודע שקע"ם עוקבת אחרי הדבר בשבע עיניים". הגבתי כי אינני מבין מנין זכות הביקורת של קע"ם על אנשים המבקרים בוואטיקן. בשלב זה נזכר מונסניור סמורה בנושא יחסנו אל הנשים והילדים ממשפחות מעורבות. עמדתי על הצורך כי יקבל ידיעותיו על־סמך מקורות מוסמכים ויעצתי כי מונסיניור קיאפרו יעמוד בקשר הדוק עם הרשויות המקומיות וזאת כדי שלא תהיינה אי־הבנות.

13. ואכן ישראל היא אשר ביקשה להיות מוזמנת — ראה מס׳ 401, הערה 3.

מסרתי לסמורה את הבולטין הראשון של הוועד לעידוד יחסי הבנה בין בני כל הדתות הסברתי כי מזכירות המדינה צריכה לתת יד לקידום היחסים בין בני הדתות השונות. בארץ קיימת ההרגשה כי יחס הוואטיקן הוא בלתי ידידותי — דבר אשר אינו מסייע לאנשים בעלי רצון טוב אשר מספרם כה רב בארץ, כשם שמעיד הרכב הוועד. סמורה מחה נמרצות נגד הביטוי "אי ידידותי" או "שנאה". אמר כי גישת הוואטיקן כלפי ישראל היא נייטרלית. גם בפני הערבים הם מצהירים שאין הוואטיקן מתייחס באיבה לישראל, כי אם בנייטרליות.

על זה הגבתי, כי הנני בטוח שעמדה "נייטרלית" כלפי ישראל אינה ברוח האפיפיור. ציטטתי את האוונגליון, המוקיע עמדה פושרת ואמרתי לו שאני משוכנע כי אוכל להסתמך על יחס אוהד וחם של האפיפיור כלפי העם היהודי גם בתפוצות וגם בישראל. בלי גישה אנושית משני הצדדים לא יוקם לעולם הדו־שיח בין היהודים והקתולים — דו־שיח אשר חשיבותו כה גדולה הן מבחינה מוסרית והן מבחינה מעשית. כאשר נפרדתי הבעתי את כוונתי לחזור לראותו בביקורי הבא ברומא, אך סמורה נתן תשובה מסתייגת.

לאחר שיחה זו עם סמורה, קיימתי שיחות והתייעצויות רבות עם ידידים ברומא. בין היתר עם הקרדינל טיסרן, מונסניור אריגי, האב Courtois, הממונה הכללי על מסדר בני הרחמים, האב De Gorostarzu הישועי, מונסניור Cicognani סגנו של הקרדינל Agagianian ועם ישועים ודומיניקנים אחרים. הרגשתי שכולם בדעה שמונסניור ג׳קומו טסטה עלול להוות משקל נגד הקרדינל טרדיני. לכן החלטתי לנסוע אליו היות והוא שהה בנופש במקום קרוב לברגמו. קיימתי התייעצות ארוכה ולבבית עם מונסניור טסטה והוא הבטיחני את מלוא תמיכתו אצל האפיפיור. ביקש שאחבר לו זיכרון־דברים. זיכרון־דברים זה נשלח לרומא לפני ימים מספר והטלתי על דיקן למוסרו למונסניור טסטה. זיכרון־הדברים רצוף בזה.[14]

בברכה,

מ׳ פישר

14. תעודה זאת לא נמצאה.

א׳ ששון אל מ׳ פישר
E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מפר/36
נוסח נכנס: 130.09/2358/6

רומא, 22 בדצמבר 1959

סודי ביותר-דחוף

א) בשובי מפאריס ראיתי מברקיך 124, 126, 129 אל דיקן בקשר להצהרתו של קיאפרו בפני העיתונאים. התפלאתי לראות הבהלה שאחזה אתכם והביאתכם לפרסם מיד ״הבהרה״ בשם חוגי משרד החוץ.[1]

ב) כזכור דיקן ביקר במיוחד אצל קיאפרו ערב נסיעתו והזהירו במפורש מפני העיתונאים ואף יעץ לו בצורה עדינה שלא ייתן כל הצהרה בבואו לארץ. אך אם בכל זאת מצא לנכון קיאפרו להצהיר מה שהצהיר הרי שהאחריות נופלת עליו ועליו בלבד אם לא היה מוסמך לעשות זאת.

ג) ייתכן שהבהלה שלכם נבעה מתוך חשש שמא הוואטיקן יכחיש את דברי קיאפרו והנחותיו. ראשית מסופק אני מאוד אם הוואטיקן היה עושה זאת מאחר והמצהיר הוא נציג שלו ולא אחר. ושנית, אילו גם הוואטיקן היה עושה זאת כי אז המכה היתה מכוונת במישרין אל נציגו ולא אלינו.

ד) ב״הבהרה״ שלכם לא רק הצגתם את קיאפרו בראשית צעדיו בארץ כאיש בלתי אחראי שאינו שוקל מוצא פיו, אלא גם חסמתם בפניו הדרך לפעול לפי הרצוי לו והתקוות והשאיפות שלו. וכן הודיתם בעצמכם כי למינוי בישוף מיוחד בישראל אין כל משמעות מדינית בעוד שההפך הוא הנכון והאמת.

ה) לבסוף נשאלת השאלה, כלום אי־אפשר היה לכם לבקש אחד מאלה שנסעו לחיפה לקבל פני קיאפרו לייעץ לו כי לא ייתן כל הצהרה לעיתונים גם אם ילחצו עליו. אילו עשיתם זאת כי אז לא היתה באה כל הצרה הזאת והייתם חוסכים לעצמכם מתיחות ובהלה וחוסכים לקיאפרו ההבהרה שלכם שגרמה לו ללא ספק עגמת נפש.[2]

ששון

407

1. במברקים אלה, מ־15–16 בדצמבר (כולם בתיק 130.09/2358/5) דיווח פישר על הצהרתו של קיאפרו בהגיעו לישראל, שלפיה מינויו הוא אות מבשר לכינון קשרים דיפלומטיים עם ישראל, ועל התגובה שפרסם בשם משרד החוץ בעיתונות הישראלית לפיה אין קשר בין מינוי של קיאפרו ליחסים דיפלומטיים בין ישראל לוואטיקן.
2. בעקבות מברק זה החליפו פישר וששון מכתבים. פישר כתב כי פרסם את הבהרתו בעקבות המלצתם של ״ידידים נאמנים בכמורה הקתולית בארץ״. ששון השיב כי ההבהרה שפורסמה בעיתונות הישראלית מעידה על פחד ובהלה, שלא יחזקו את מעמד ישראל בוואטיקן. לדעתו הכנסייה תכיר בישראל רק כאשר האינטרסים שלה יחייבו זאת, ועל כן יש ללמוד מהם האינטרסים האלה ולהשתמש בהם בצורה ״מסודרת ומתוכננת״. (התכתבות זאת, מ־25 ו־28 בדצמבר, בתיק 130.23/3102/20).

פרק טז
יחסי ישראל עם מדינות הפריפריה — טורקיה, איראן, אתיופיה וקפריסין
Israel's Relations with the Peripheral States — Turkey, Iran, Ethiopia And Cyprus

408
ג' מאיר אל שגרירות ישראל ברומא
G. Meir to the Israel Embassy in Rome

מברק מוצפן ר/497
נוסח יוצא: 130.09/2358/2

ירושלים, 6 בינואר 1958

לששון; לנמען בלבד.

א) אני רואה הכרח שתבקש מיד פגישה עם מנדרס, ושהיא תתקיים לפני כינוס שרי החוץ של ברית בגדאד.[1] פגישתך הקודמת היתה לברכה דווקא משום שהתקיימה לפני כנס נאט"ו.[2] בכינוס של ה־27 בינואר קיימת הסכנה שלאחר הודעת דצמבר מטעם החברות המוסלמיות[3] לא תרצה אנגליה להתבלט כאילו היא המגינה על ישראל. לכן יש חשיבות מיוחדת למנוע כל יזמה מצד החברות המוסלמיות. אם נצליח במאמצינו, זה ברור שהודעת דצמבר תקבל מכה שנייה ותוחלש ניכרות. לגבי השתתפותו של דאלס,[4] עובדה היא כי ברגע זה אנו נאבקים קשות נגד מגמת ארצות־הברית לפיוס ירדן על חשבון זכויותינו בדיון הקרוב במועצת הביטחון.[5] אמנם נפנה לדאלס לבקשו לעמוד על המשמר אך הוא יוכל תמיד לטעון שבתור משקיף ובגלל סירובו להצטרף לברית לא היתה לו האפשרות להתערב כראוי בדיונים.

ב) בשיחה עם מנדרס, יש להפריד בצורה ברורה בין יחסי ישראל-טורקיה מחד ויחסי ישראל-ברית בגדאד מאידך.

ג) בנוגע ליחסי ישראל-טורקיה, שתי המדינות שותפות בדאגתן למניעת

408

1. המושב הרביעי של מועצת השרים של ברית בגדאד התקיים באנקרה בין ה־27 ל־30 בינואר. במושב נכחו גם ראשי הממשלות של טורקיה, איראן, עיראק ופאקיסטאן.
2. ששון נפגש עם מנדרס בפאריס בדצמבר 1957, במהלך כנס ראשי הממשלות של חברות נאט"ו שהתקיים שם בין ה־16 ל־19 בדצמבר 1957. בעקבות שיחתם שינה מנדרס לטובה כמה קטעים בקשר לישראל בנאומו בפני ראשי הממשלות. (ראה ששון אל מאיר, שפ/622, 16.12.1957, 130.15/3752/14).
3. ב־10 וב־11 בדצמבר 1957 נפגשו באנקרה נציגי החברות המוסלמיות (טורקיה, איראן, עיראק ופאקיסטאן) של ברית בגדאד. לאחר המפגש התפרסמה הודעה משותפת ובה הפסקה דלהלן: "...that one of the main sources of unrest in the Middle East was the Palestine problem, which has not so far been settled in accordance with the decisions of the U.N. and with justice and equity."
4. מזכיר המדינה דאלס השתתף כמשקיף במועצת השרים של ברית בגדאד באנקרה בינואר 1958.
5. בעניין הנטיעות של ישראל בשטח שבין הקווים באזור ארמון הנציב בירושלים — ראה מס' 171, הערה 3.

השתלטות הסובייטים במזרח התיכון. שתיהן מודאגות מההתפתחויות במצרים ועוקבות אחרי המאורעות בירדן. שתיהן יודעות היטב כי אין לסמוך על מדינות ערב כדי לעמוד נגד הסכנות הקרובות והרחוקות. ישראל מעוניינת בטורקיה חזקה וטורקיה מעוניינת בישראל חזקה. מצב זה כשלעצמו מצדיק הצורך למגע מדיני הדוק בין שתי המדינות. בהיעדר עתה צירים באנקרה ובישראל הכרחי לקבוע הסדר שיבטיח מגע מדיני שוטף על רמה גבוהה. לא ייתכן שבתקופה כה חמורה לא תוכלנה ישראל וטורקיה להתייעץ לפי הצורך באותם העניינים המעניינים את שני הצדדים. קשר כזה יוכל להיווצר על־ידי פגישות מיוחדות, פתיחת דלתות לפני הממונה שלנו[6] באנקרה עד שיוחזרו הצירים והוראות לשגרירי טורקיה בבירות העיקריות לעמוד במגע עם עמיתיהם הישראליים שיקבלו הוראות מקבילות. נוסף לקשר המדיני יש להציע למנדרס לשקול האפשרות של יצירת מגע בין שני המטכ״לים. לידיעתך, מוטב לא לפרט תוכן המגע אשר ייקבע בפרוטרוט כאשר יוקם.

ד) בנוגע לברית בגדאד, יש להסביר היטב למנדרס כי שאלה זו הנוגעת גם לחברות אחרות בברית וביניהן עיראק שונה משאלת היחסים בין ישראל וטורקיה. ישראל כמדינה ריבונית ועצמאית מנהלת ענייניה המדיניים על בסיס של הדדיות. כאשר נחתמה ברית בגדאד כוונה מחאתנו נגד הסעיפים האנטי־ישראליים בברית על נספחיה.[7] ישראל מעוניינת בהבטחת קיומה ובביטחון המזרח התיכון בכלל. ברור לכל שהחלשת ישראל לא תפתור מאומה מהניגודים היסודיים באזור. הרי הניסיון הוכיח שהמגמה האנטי־ישראלית של ברית בגדאד לא הניעה אף מדינה ערבית אחת מלבד עיראק להצטרף אליה.

במידה שמדיניות ברית בגדאד תשתנה לטובה לגבי ישראל תהיה ישראל מוכנה לשקול מחדש עמדתה לגבי הברית.

לידיעתך, ספק רב אם דאלס יוכל להשיג מהקונגרס אישור להרחבה נוספת של התחייבויותיה הביטחוניות של ארצות־הברית. נוסף על כך, כל בקשה כזו מדאלס לקונגרס תעורר מיד שאלת הערובה לביטחון ישראל לאחר שדאלס בעצמו קישר שני הדברים לפני ועדת הקונגרס. מצב זה מהווה בידינו קלף מדיני ולא נוכל לוותר עליו ללא תמורה מוחשית וכדאית. יש גם להתחשב בעובדה שצרפת ממשיכה לראות בברית בגדאד מכשיר המיועד להבטיח במסגרת המחנה המערבי שליטה אנגלו־אמריקאית בלעדית במזרח התיכון והיא לא תשלים עם מגמה זו אלא אם כן יכירו כראוי בזכויותיה בצפון אפריקה. ג׳ילבר אמר שבעיקרו של דבר לא חל שינוי בעמדתם לברית, הם עכשיו פסיביים היות וממילא זה דבר לא חשוב.

ה) אני יודעת היטב שאני מטילה עליך תפקיד עדין ולא מחוסר קשיים אולם הפגישה הזו חיונית. אחרי הכול, מעוניינת טורקיה בישראל המסוגלת להחזיק מעמד בעת צרה ולא בישראל חלשה וותרנית. במכתב שתשגר למנדרס[8] מוטב לא להרחיב הדיבור ולהשאיר תוכן העניינים לשיחה עצמה. תוכל להסביר לשגריר

6. משה אלון, הממונה על צירות ישראל באנקרה, 1956–1960.
7. לנוסח ההסכם שנחתם בין טורקיה לעיראק ב־24 בפברואר 1955 (שלימים הפך ל״ברית בגדאד״ לאחר שהצטרפו אליו מדינות נוספות), צורפה חליפת איגרות בין מנדרס לנורי סעיד, לפיהן שתי המדינות התחייבו לשתף פעולה למען ביצוע החלטות האו״ם בקשר לארץ־ישראל.
8. ראה מס׳ 409.

הטורקי[9] שדעתנו היא שהיתה ברכה בשיחה לפני כינוס נאט"ו וגם עכשיו אנו מחשיבים שיחה לפני ישיבת הברית היות ואנו חוששים מתוך ניסיון העבר שגם בישיבה זו עשויה להתקבל איזו החלטה אנטי־ישראלית.

גולדה

409

א' ששון אל שרת החוץ
E. Sasson to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.15/3752/14

רומא, ט"ז בטבת תשי"ח
8 בינואר 1958

סודי ביותר

הנדון: מכתב אל מנדרס[1]

שרתי היקרה,

רצוף בזה, העתק המכתב אל ראש ממשלת תורכיה, עדנאן מנדרס, שעומד אני, היום או מחר לכל המאוחר, למסור אותו לשגריר התורכי כאן, כדי שיעבירוהו לתעודתו במהירות האפשרית ובדרך הבטוחה ביותר. אני תקווה, כי אצליח להשפיע על השגריר — כדי להרוויח זמן — שיבריק למנדרס את תוכנו, ובייחוד — את החלק המדבר על רצוני לבקר בקרוב באיסטנבול או באנקרה כדי לדון עמו על דרכי השיתוף והקשר בינינו.

אבקשך להורות לחברים, נג'אר או נחמיאס, לתרגם לך את המכתב באופן מלא כדי שתדעי בדיוק מה שכתבתי ומה שהצעתי וכדי שתבריקי לי בהקדם את הערותיך ותוספותיך. המכתב יצא, אמנם, ארוך במקצת, אך לא יכולתי לקצר אותו יותר, כדי שלא אפגע בתוכנו וכדי לאפשר לו לעשות את שלו על האיש.

מחשש שמא ימצא מר מנדרס לנחוץ להביא את המכתב לידיעת האמריקאים או הבריטים, השתדלתי לערוך אותו בצורה כזו שלא יוכלו אלה אלא לקדם את תוכנו בברכה.

אבריק לך את תוכן שיחתי עם השגריר לכשתתקיים.[2]

בברכה,

א' ששון

9. ג'וואט אצ'יקאלין, שגריר טורקיה באיטליה.

409

1. ראה מס' 408.
2. השגריר אצ'יקאלין הבטיח להעביר את המכתב לתעודתו, ואף להוסיף המלצה למנדרס לקבל את ששון בהקדם (ראה ששון אל מאיר, מפר/9, 9.1.1958, 130.09/2358/3).

נספח

APPENDIX

תמצית מכתבו של א' ששון מיום 8.1.58 לראש ממשלת תורכיה

1. מסתמך על השיחה שהיתה לו בפאריס בנוכחות שר החוץ התורכי זורלו.[3]

2. הוא הודיע לממשלת ישראל על השיחה בפאריס וקיבל אישור לכל הנאמר בה. כן קיבל מממשלתו הוראות להרחיב את המגע לשם ביצור ההבנה בין שתי המדינות והגברת שיתוף־הפעולה לשם העניין המשותף שיש לשתי המדינות במזרח התיכון ובעולם החופשי.

3. ממשלתו מצדדת בהידוק הקשרים בין שתי המדינות ואם בתנאים הנוכחיים אין זה ניתן להיעשות באופן גלוי הרי רצוי לבצע זאת באופן סודי. וזאת לשם המטרה המשותפת של עמידה בפני הסכנות הנשקפות לאזור מפני המלחמה הקרה.

4. רצוי כי שתי הממשלות יעלו במשותף הנושאים שיש להן עניין משותף בהם ויגישו השקפותיהן לארצות־הברית, לאנגליה ולארצות מערב אחרות. ניתן גם לדון בשיתוף־פעולה בין תורכיה וישראל ורצוי כי שני ראשי הממשלות יעלו בשטח זה המלצות והצעות בפני ארצות־הברית ונאט"ו כדי לעשות יד אחת להרחקת הסכנות המאיימות על האזור. ניתן גם לעשות לחילופי ידיעות בשטח הצבאי והמדיני לשם העניין המשותף.

5. יתירה מזאת, הודות לשיתוף הפעולה ההדוק והיסודי בין תורכיה וישראל יתאפשר תיאום של מאמציה[ן] בשטחי הפעולה המדיני, הצבאי והכלכלי לשם שמירת עצמאותן ויוכלו אף בשעת חירום להפעיל כוח כדי לעמוד בפני ניסיון להרחיקן מהעולם החופשי.

6. מאשר את מגמת ממשלת ישראל בעניין הצבאי והכלכלי שיהיה נודע לשיתוף־הפעולה בין שתי הארצות. ישראל כמו תורכיה מתנגדת לכל שינוי בסטטוס קוו במזרח התיכון והיא תפעל לכך שלא ייפול בגורלן של לבנון וירדן להפך לגרורות כפי שאירע למצרים ולסוריה.

7. בהזדמנות זו הוא מדגיש מחדש בפני ראש ממשלת תורכיה כי התנגדות ישראל לברית בגדאד איננה מכוונת לברית עצמה כאמצעי הגנה נגד הקומוניזם. ישראל מתנגדת לאותן הפסקאות שהן בנספח לברית והמכוונות במיוחד נגד ישראל.[4] ההצהרות של עיראק בקשר לכך אינן משאירות צל של ספק לגבי כוונותיה של עיראק לגבי ישראל.

8. יקרה אשר יקרה, אין התנגדות ישראל לברית בגדאד עומדת בכל התנאים ושינויים בתנאי הברית עשויים להביא גם לשינוי עמדת ישראל. הודיע שקיבל הבטחת ממשלתו כי במידה ומדיניות ברית בגדאד תחדל להיות אנטי־ישראלית ותהיה מכוונת אך ורק נגד הסכנה הקומוניסטית, תהיה ישראל מוכנה לבדוק מחדש

3. ראה מס' 408 והערה 2 שם.

4. ראה שם, הערה 7.

עמדתה לגבי הברית. הוא מביע תקווה כי תורכיה תעשה במושב הבא של ברית בגדאד למניעת העלאת בעיית ישראל על שולחן הדיונים.

9. מבקש לקיים שיחה באיסטנבול בכל ההקדם ועוד לפני כינוס ברית בגדאד לפני סוף החודש.

10. מטעים כי עובדת השיחה תישמר בסודיות גמורה. מבקש להודיע לו על הסכמת ראש ממשלת תורכיה לשיחה זו שבה ימסור בעל־פה פרטים נוספים לנאמר באיגרת זו, הנמסרת על־ידי שגריר תורכיה ברומא.[5]

410

צ׳ דוריאל אל י׳ קוזלוב
Z. Doriel to I. Koslov

העתק: 93.08/412/9

[טהראן], כ״ב בשבט תשי״ח
12 בפברואר 1958

א י ש י - כ מ ו ס

קוזלוב היקר,

כבקשתך הנני לעדכן תיאור ה מ צ ב ה כ ל ל י בעניין האספקה [של דלק].

מאז סקירתי האחרונה בנובמבר 57׳[1] לא התרחש שום דבר חדש מדאיג או בולט.

הביצוע מתקדם בצורה משביעת רצון בכללו ובלי תקלות הראויות לציון. היחסים עם חברת הדלק האיראנית הלאומית מוסיפים להיות מצוינים ואפשר להרגיש את האמון הגדול שהם רוחשים לנו. שני מנהלים של החברה אף אישרו זאת במפורש.

יש לי רגש ברור של שיפור המצב בכללו כתוצאה משיפור היחס הכללי לישראל.

האספקה הוזכרה הרבה פעמים בעיתונות הן בצורת העתקה של פרסומי עיתונים ערבים, הן בקשר עם ההתפלמסות על בחריין.[2]

5. הנוסח השלם של האיגרת, בשפה הצרפתית, בתיק 130.15/3752/14. לא נמצאה תשובה בכתובים לאיגרת זאת.

410

1. דוריאל דיווח בסקירה זאת כי נציגי מדינות ערב באיראן מעלים במשרד החוץ האיראני את נושא מכירת הדלק לישראל, והאיראנים משיבים כי אין להם מידע על עסקות נפט עם ישראל. (13 בנובמבר 1957, 130.15/3748/8).

2. קבוצת איים במפרץ הפרסי, בשנים 1602–1782 בריבונות איראנית החל מ־1861 תחת חסות בריטית. איראן טענה לריבונות על בחריין, אך טענות אלה נדחו על־ידי בריטניה ומדינות ערב. בנובמבר 1957 קיבל המג׳לס (פרלמנט) האיראני חוק המגדיר את בחריין כמחוז ה־14 של איראן.

העיתונים האיראנים היו מזכירים את פרסומי הערבים בלי פירוש משלהם, לפעמים עם ההכחשה השגרתית או עם ההסברה שאין לאיראן שליטה על רב חובל המקבל פקודה בלב ים לשנות נמל הייעוד. תכסיס ההכחשה קיבל צורה גרוטסקית ומופרזת בקהיר. השבועון הקהירי "אל־מוסאוור" הפנה במכתב גלוי לשגריר האיראני את השאלה החודרת: המספקת איראן או לא, הלנו איראן או לצרינו? השגריר השיב בכתב — וכפי שסיפרו כאן, אף ביקר במשרד החוץ המצרי — שאף טיפה לא נשלחה ולא תישלח, החברות קיבלו הוראות מתאימות ואם ימרו [ו]ינהגו נגד ההוראות, איראן תעשה בהן שפטים. מתברר שהוא הבריק וביקש הוראות, מה להשיב לשבועון, קיבל הוראה להסתמך על ההכרזות האיראניות שנעשו באפריל[3] וביצע את ההוראה כפי שביצע.

מתחילת דצמבר ועד, בערך, חג המולד, התנהל פולמוס חריף עד גסות עם ארצות ערב, סעודיה ועיראק בכלל, על הבעלות על בחריין. העיתונים רקמו על הנושא — זו ידידות וזו שכרה, זה הקרבנות שהקרבנו ביחסינו עם ישראל וזה גמולם. וההימנעות מאספקה הוזכרה כאחד הקרבנות הגדולים. הטון העיקרי היה איום לחדש את האספקה ואת היחסים[4] אם הערבים לא ישנו עמדתם. במקרים אחדים דרשו העיתונים חידוש היחסים והודיעו שהדבר בדיון בחוגים מדיניים, שהממשלה כבר הכניסה "הקלות" בעניין האספקה שממשלות ערב מודאגות וכד׳. מבחינה עובדתית, הידיעות על חידוש יחסים והקלות לא נכונות ואינן אלא גיוונים בלחץ עיתונאי המכוון לריכוך הערבים. נכון שבמסדרונות הפרלמנט והסנאט דובר על חידוש יחסים, נכון שהנואם היחידי שהשיב בשם הבית לשרת החוץ לדו"חו על עניין בחריין, הציר העשמאטי, הזכיר בנאומו את היחסים עם ישראל ואת הקרבנות, נכון ששר החוץ הוקף צירים ששאלוהו אם לא הגיע הזמן לבדוק את יחסי איראן–ישראל ואישים (שהנדע, אמירי נורי, גייאור, שאריאט) ביקרו אצלו עם אותה השאלה (והשר תמיד השיב שהדבר נגד עיניו, יש לבחור את הרגע הנכון, סבלנות) אבל דיונים ממשיים לא היו. אבל מותר לציין, שאף פעם לא נשמע בציבור או בעיתונות קול נוגד ואף קול איראני אחד לא הצדיק את מניעת האספקה. החוגים הדתיים שותקים. חידוש יחסים עם ישראל אינו בגדר טאבו בעיתונות ולא ירד כליל מדפי העיתונים עד היום.

הכינוס האפרו־אסיאתי בקהיר,[5] שהכיר בבחריין כבמדינה ערבית, גרם אף הוא להתפרצויות בעיתונים.

[ב]סוף דצמבר שכך הפולמוס. נושא בחריין אמנם לא נעלם מדפי העיתונים, אבל יש רושם של הקפאה ותגרות מאסף. תשומת הלב פנתה לביקור השאח בלבנון, לביקור פ׳ דאלס לוועידת אנקרה,[6] לביקור קבוט לודג׳.

3. ב־6 באפריל 1957, לאחר הסרת ההסגר המצרי על מצרי טיראן, הגיעה לאילת המכלית האמריקאית Kern Hills עם 16,700 טונות נפט גולמי מאיראן. לאחר מחאת נציגי מדינות ערב בטהראן הודיע משרד החוץ האיראני ב־16 באפריל כי ממשלת איראן אסרה על חברת הנפט הלאומית לייצא נפט לישראל. קברניט המכלית שהגיעה לאילת הואשם במרמה, שכן טען שהוא מפליג לנמל באפריקה.

4. ביולי 1951 סגרה איראן את נציגותה בישראל בנימוק של קיצוץ תקציבי, והודיעה כי צירות איראן בירדן תטפל באינטרסים של איראן בישראל — ראה כרך 6, מס׳ 268 והערה 3 שם.

5. הכוונה לכנס הסולידאריות האפרו־אסיאנית שנערך בקהיר בדצמבר 1957–ינואר 1958.

6. ראה מס׳ 408.

לא בלי דאגה ציפיתי לביקור בלבנון, כי ברור היה שידונו על השאלה הפלשתינאית ועניינו יוזכר אף הוא מפי העיתונאי שהנדע ("פרמן") שהיה בפמלייתו של השאה בביירות, נודע לי שאמנם העלו הנשיא שמעון, שר החוץ שארל מאליק וראש הממשלה סאמי סולח בשיחה עם השאה וד"ר ארדלאן את השאלה: קיימת דאגה בארצות ערב, איראן יכולה לרכוש הרבה אהדה לו היתה מבהירה ביתר הדגשה את עמדתה. שר החוץ האיראני השיב שאיראן עשתה כבר את כל ההכרזות ונקטה בכל האמצעים ולא נראה מה אפשר לעשות עוד. השאה העיר שאף הוא לא רואה צורך בצעדים איראניים חדשים והלבנונים נטשו את הנושא. שום דבר לא הופיע על כך בעיתונים. חוץ מ־"אקו אוף איראן" (פרסום ציטוטים מעיתונים איראנים באנגלית, דו"חות על נושאים שונים באנגלית). אני מצרף את הקטע.

על הפרק עומד עכשיו האיחוד המצרי–סורי. הפרסים מרגישים בסכנה שאיחוד ערבי עם הכללת עיראק והשייחויות במפרץ הפרסי עלול לסכן אותם. מסתמנות שתי נטיות: אחת — בדיקה רדיקלית של המדיניות כלפי הערבים, וויתור על חזרה אחרי עיראק ועל תיאום מדיניות איראן לצורכי עיראק, ברית המדינות הבלתי ערביות באזור; והשנייה — ניסיון להציל את עיראק, לארגן ברית הדוקה של המלכויות הערביות, ירדן, עיראק, סעודיה. הנטייה השנייה תשלוט בעתיד הקרוב במדיניות האיראנית בהשראת אנגליה וארצות־הברית, והיא טומנת סכנות חדשות בשבילנו: חומרת מצבה של עיראק והסכנה הגדולה והקרובה אשר האיראנים רואים באנשלוס עיראקי לאיחוד הערבי החדש עלול להניע אותם להקריב יתר קרבנות ולשלם יתר מחיר למען חיזוק עמדתה של עיראק בתוך העולם הערבי והמחיר הזה עלול להישלם על חשבון ישראל וגם בשטח אספקתנו. ועלינו להשגיח בשבע עיניים על המתרחש והמתפתח.

אני מקווה שאם נשמור על העמדה האיתנה שלנו — הקשר והידידות עם המבצע הישיר — נ.א.או.ק. [National Iranian Oil Company] נצליח בעזרת הידידים ועל בסיס הרקע הכללי כאן, להתגבר על הסכנות ועוד הרבה נפט יזרום בצינורנו עד שהאויב יצליח לסתמו.

בברכה,

ד"ר צ' דוריאל

411

שיחת פ' ספיר — שר המסחר האיראני נייסארי (בטהראן, 14 בפברואר 1958)

Meeting: P. Sapir – Iranian Minister of Commerce Neyssari (Teheran, 14 February 1958)

העתק: 93.08/412/9

15 בפברואר 1958

הנוכחים: השר האיראני — נייסארי, השר פ' ספיר, צ' דינשטיין, מ' צור, ד"ר צ' דוריאל, מ' ולנז'ד.

השעה 09.00 כל השיחה נושאת אופי חטוף, כי ידוע למפרע שיש להפסיקה ב־09.30.[1]

השר האיראני מברך את האורח הישראלי ואת מלוויו, מביע שמחתו על הפגישה, מצטער על התקלה בתחבורה שהפריעה את הפגישה אתמול.

דברי נימוסין של השר ספיר. מצטער על ההפרעה הבלתי תלויה ברצונו. שמח על ההזדמנות, בעוברו בטהראן בדרכו למזרח הרחוק, לפגוש ולהחליף דעות עם השר האיראני. היחסים הכלכליים והמסחריים בין שתי המדינות רחוק[ים] מלהשביע רצון למרות ובניגוד לרקע הכללי של האהדה לאיראן השולטת בישראל. מסחר הראוי לשמו לא קיים בין שתי המדינות. מ' צור מזכיר את הסכום של סטטיסטיקת המכס — 140 אלף דולר, אף הוא לא משקף מסחר ישיר. הכלכלה הישראלית והאיראנית, לפי הרכבן, משלימות אחת את השנייה ויש מקום ליחסי מסחר ושיתוף־פעולה. השר האיראני מסכים להנחה הזאת. השר ספיר מצטט את מספרי מסחר החוץ הישראלי: ייבוא — 430 מיליון דולר, מהם כ־130 מיליון ציוד ונכסי השקעה, כ־150 מיליון ייצוא. השר האיראני מופתע מהמספרים, שואל פרטים על ההרכב ואיך ישראל מגשרת את ההפרש הגדול בין ייבוא וייצוא. השר ספיר מסביר.

השר ספיר מדבר על השיפור שחל בזמן האחרון בתנאי ההובלה, הימית והאווירית, בין ישראל ואיראן, על חופש ואפשרות השייט בין אילת ונמלי איראן הנותנים בסיס נוח ליחסי מסחר. נחוצה בדיקת האפשרויות ההדדיות ועידוד המסחר לטובת שתי המדינות. ישראל מוכנה לבדוק הלכה למעשה את אפשרות קניית חומרים ומזון באיראן ואפילו לעשות את הצעד הראשון בלי הדדיות ישירה ומידית. רצוי ביותר שגם איראן תבדוק מה הסחורות הישראליות בהן איראן עלולה לראות עניין. השר מעלה את הרעיון של שיגור צוות מצומצם של מומחי מסחר איראנים לישראל למען חקירת השוק וישראל מצדה תוכל לשלוח מומחיה לחקירת השוק האיראני ואפשרויותיו גם מבחינת ייצוא וגם מבחינת ייבוא. השר האיראני שואל, אם המסחר הישראלי חופשי או נתון לפיקוח, אם קיימים חוזי מסחר. השר ספיר

411

1. שר המסחר והתעשייה, פנחס ספיר, עבר בטהראן בדרכו למזרח הרחוק.

ומ׳ צור משיבים. השר האיראני מעיר שמדיניותה של איראן — לא לחדש ולבטל את הסכמי התשלומים הקיימים ולעבור למסחר חופשי. השר ספיר מדגיש את הניסיון שישראל רכשה בהרבה שטחים של תעשייה, חקלאות, השקאה, בניין, שיכון, שיפור הקרקע, בריאות ורפואה, מחקר וכו׳. איראן יכולה ליהנות מהניסיון וישראל תשמח להושיט עזרה ולהעניק מניסיונה, מניסיון מומחיה, מדעניה וקבלניה ככל האפשר. יש שטח רחב ומעניין ביותר לשיתוף־פעולה בין שתי המדינות השייכות לאותו האזור עצמו של המזרח התיכון. השר האיראני רושם את דברי השר ספיר ושואל שאלות אינפורמטיביות כלליות.

השר ספיר מעלה לחוד את תכנית צינור הנפט בין אילת לים התיכון.[2] מול סכנת הבידוד של נפט המפרץ הפרסי מהשווקים באירופה, סכנה שנתגלתה בכל חומרתה בימי משבר סואץ ומחמירה שוב לרגלי האיחוד הסורי–מצרי המרכז ביד אחת את הפיקוח גם על התעלה וגם על צינורות הנפט הקיימים, החליטה ישראל, לטובתה ולטובת כל צרכני ויצרני הנפט האיראני, לפרוץ ולסכל את סכנת הבידוד והסחיטה ולבנות צינור בין־לאומי בקוטר מעניין בין אילת לים התיכון. אין קשיים טכניים, קיים כבר ניסיון הצינור הקטן הפועל, זה יהיה הצינור הכי קצר והכי זול בבניין ובניצול ובאמורטיזציה עם השתתפות מעוניינים בין־לאומיים. אין ספק שאיראן מעוניינת מאוד בדרך חדשה, חופשית ובלתי תלויה, לשיווק הנפט שלה וישראל רק תשמח אם תראה עניין להשתתף בביצוע התכנית. השר האיראני העיר שהרעיון מעניין מאוד.

שני השרים הצטערו על ההכרח להפסיק את השיחה ב־09.30. השר ספיר העיר שהשר האיראני יכול לקבל פרטים נוספים מד״ר דוריאל על כל השאלות שהועלו בשיחה.

השר האיראני הצטער על ההפסקה, הבטיח לבדוק את כל הבעיות שהועלו וקבע ריאיון עם ד״ר דוריאל ליום 15/2 בבוקר.[3]

השיחה היתה ידידותית מאוד. השפה — אנגלית.

הרושם:

1. עובדת הפגישה בהסכם מפורש של השאה — סימפטומטית. זוהי הפגישה הראשונה של שר ישראלי עם שר איראני.

2. השר נייסארי בכלל עדיין לא בקי בשאלות תפקידו החדש ועוד פחות בקי בשאלת היחסים, הכלליים והמסחריים, עם ישראל ויתחיל בבדיקת השאלות מ־א׳־ב׳.

3. עמדת משרד המסחר ומשקלו בממשלה האיראנית לא גדול עקב ״הסגות גבול״ תמידיות מצד האוצר ורשות הפיתוח השולטים בכיפה. קודמו של נייסארי התפטר מסיבה זו.

2. בנובמבר 1956, בעקבות הסרת המצור הימי על אילת, החלה ישראל בהנחת צינור להובלת דלק שרכשה מהמפרץ הפרסי מאילת אל בתי הזיקוק בחיפה. הצינור, בקוטר 8 אינצ׳ים, החל לפעול באפריל 1957 — ראה מס׳ 21, הערה 2.

3. הפגישה בין דוריאל לשר המסחר האיראני התקיימה ב־16 בפברואר, בעקבות הפגישה עם ספיר. השר אמר שעליו להכין דין־וחשבון לממונים עליו, וביקש מדוריאל פרטים שונים. (ראה תרשומת שיחה שהוכנה על־ידי דוריאל, 17 בפברואר 1958, 93.08/412/9.)

4. קשה לצפות להגבה עניינית ומעשית להצעת ההשתתפות בביצוע תכנית הצינור מכמה סיבות. יזמות והחלטות בשטח הנפט אינן מסמכותו של שר המסחר, אלא של החברה הלאומית האיראנית לנפט, של מועצת הנפט ושל הפרלמנט. והשאה שומר לו אישית את כל ההחלטות. השאלה היא גם תקציבית ובתור שכזו, היא בסמכות הפרלמנט, ועדת הנפט, מועצת הנפט. השאלה היא גם שאלה מדינית מובהקת. מהפחד הנוכחי להודות בגלוי במכירת נפט לישראל ועד שיתוף־פעולה בסיסי בביצוע הצינור בישראל, המהלך גדול ומחייב היאזרות בעוז ושינוי כל התכסיס האיראני כלפי הערבים. האיחודים הערבים העמידו בחריפות את האיראנים לפני בדיקה חדשה של היחסים עם הערבים ולפני האלטרנטיבה — הן להשתחרר כליל משעבוד המדיניות האיראנית לחישובים פנים־ערבים, הן מאמץ פיוס נוסף עם תשלום מחיר כבד חדש, בין היתר, על חשבון ישראל. האיראנים מתלבטים בשאלה הזאת ולא במהרה יגיעו לידי החלטה. הנטייה היא להרוויח זמן, לצפות להחלטות יתר המעצמות ולגולל עליהן את האחריות. מסיבה זו ולדידי, נראית ההעלאה הישירה של שאלת הצינור כמוקדמת.

5. ביקור השר ספיר העלה את שאלת יחסי איראן–ישראל בדרג גבוה ובצורה מכובדת, לכן ערכו גדול.

בברכה,

ד״ר צ׳ דוריאל

412

מ׳ אלון אל מ׳ פישר
M. Alon to M. Fischer

העתק: 130.15/3750/3

אנקרה, 9 במארס 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

הנדון: שיחה עם שר החוץ זורלו

ב־7 לחודש זה ערכתי ביקור אצל שר החוץ זורלו. השר היה ידידותי ביותר. הסביר לי פנים והשיחה ארכה כשעה. לאחר הבעת ברכות ואיחולים והבעת צערי לרגל האסון באיזמיר שבו קיפחו חייהם כ־300 איש, הגיב השר כדלהלן:

1) רגשי ידידות כנים קיימים בתורכיה כלפי ישראל; הוא מקווה כי יחסים אלה יתהדקו ויתעמקו. הזכיר המגע שקיים עם השגרירים אבן וששון והקשר ההדוק בין אנשי משרדו וביני, קשר ומגע שנציגויות רבות היו מקנאות בו. אישר כי הורה עמיתיו במשרדו לשמור על הקשר הזה אתי ואף להדקו. הוא מקווה שהיחסים בינינו יגיעו לשיפור גם מבחינתם הפורמאלית.

2) ממשלת תורכיה דאגה תמיד להסביר לנו בהזדמנויות שונות וחוזרות כי במדיניותה היא מנסה לשמור ולהדק קשרי מדינות ערב עם המערב ולרכוש ידידותן

למטרה אחת ויחידה: למנוע החדירה הקומוניסטית באזור. ממשלת תורכיה מעוניינת ופועלת רבות שהלאומנות הערבית לא תשמש גורם פרו־קומוניסטי או כר נרחב להשפעה הסובייטית באזורנו. לכן עושה תורכיה מדי פעם בפעם ג׳סטה כלפי הערבים, דבר שהנו יעיל מאוד אך אין לו משמעות עניינית וביסודו אין זה משנה דבר ביחסי הידידות הכנים ששוררים מצדם כלפי ישראל. הלוא האינטרס להשיג המטרה הסופית כפי שהזכירה לעיל הנו משותף. אל לנו להפריז בערכם של חילופי האיגרות בין ראש הממשלה מנדרס ונורי סעיד המצורפים להסכם התורכי–עיראקי.[1] הלוא מבחינה יורידית אין הם מהווים חלק של ההסכם ואף לא עברו ולא היו טעונים אישורו של המג׳ליס. על ישראל להכיר בעובדה כי תורכיה במדיניותה לא להבליט היחסים האמיתיים הקיימים בין שתי המדינות משרתת עניין משותף לשנינו.

3) בהזדמנות אחת החמיצה ישראל לשתף פעולה עם תורכיה ואף לשרת את עניינה היא וביטחונה, והיא בהתנגדותה לברית בגדאד. התנגדות זאת מנעה מארצות־הברית להצטרף לברית ולחזקה. כאן הזכיר שיחותיו עם מר פישר עוד ב־1955, כשהסביר לצירנו מגמות הברית ושאין היא בשום פנים ואופן מכוונת נגדנו.[2] להפך: על־ידי הבטחת השתתפותה של ארצות־הברית היתה ישראל משרתת את עניינה היא. זאת ועוד: מברית שבה שותפות ארצות־הברית ותורכיה לא יארע רע לישראל ושלמותה הטריטוריאלית מובטחת.

4) ברית בגדאד היתה מכשיר אשר פילג את העולם הערבי ועל־ידי כך היא שירתה את עניינה של ישראל. היא מנעה מנאצר השתלטות יתירה והבטיחה נאמנות חלק מארצות ערב למערב. האם זה נוגד את האינטרסים של ישראל? הברית מנעה בליעת ארצות אלה על־ידי נאצר. לולא ברית בגדאד היתה עיראק נסחפת עם הזרם המצרי ומפעליו, ואחריה כמובן ירדן ולבנון, דבר שבוודאי לא היה לטובתנו.

5) בשיחות שהיו לראש הממשלה ולו (לזורלו) עם מר ששון בפאריס,[3] הם ניסו להסביר את עמדת ממשלת תורכיה לבעיית הצטרפותה של ארצות־הברית לברית בגדאד והצורך החיוני לעשות זאת בהדגישם בכנות התועלת שתצמח לישראל מצעד כזה.

בעת ועידת נאט״ו בפאריס, דיברו (הוא ומנדרס) עם דאלס על אפשרות הצטרפות ארצות־הברית לברית בגדאד ותשובת ארצות־הברית לכך היתה כי היא לא תוכל לעשות זאת לרגל התנגדותה של ישראל. לו היתה ישראל מפעילה השפעתה וארצות־הברית היתה מצטרפת לברית בגדאד ומודיעה על כך בעת הכנס האחרון של הברית באנקרה בינואר, לא היה האיחוד יוצא לפועל. כיום מצרים כלי שרת של החדירה הסובייטית למזרח התיכון עם שאיפות להרחבה וכיבושים נוספים, חיסולה של ישראל, השתלטות על מקורות ודרכי הנפט — הכול לתועלת

412

1. ראה מס׳ 408 והערה 7 שם.
2. באותה שיחה, שהתקיימה ב־1 בנובמבר 1955, הסביר זורלו באריכות את התועלת שתצמח לישראל מברית בגדאד, שעשויה לשמש מנוף להסדר ערבי־ישראלי; ציין כי הציע לדאלס ולמקמילן שארצות־הברית תצטרף לברית ושתינתן ערובה לישראל נגד תוקפנות. (ראה פישר אל משרד החוץ, 1 בנובמבר 1955, 130.09/2289/13.)
3. ראה מס׳ 408 והערה 2 שם.

הסובייטים. לעומת זאת, ברית בגדאד חזקה עם ארצות־הברית בתוכה יכולה להפר מזימות נאצר ומדינתו המאוחדת.

הגבהתי ברוח טיעוני בפני קונראלפ[4] והפעם הדגשתי יותר מאשר אצל קונראלפ, בגוללי בפניו השתלשלות היחסים מאז החתימה על הברית ועד היום הזה, הפגיעות בנו בהזדמנויות שונות, באמרי כי הצטרפות ארצות־הברית לברית בגדאד הרי זה עניינה היא, לא התערבנו ואף לא נוכל להתערב בדבר. על כך ענה זורלו שמה שנדרש מאתנו הוא לא רק להיות אדישים או פסיביים לבעיה. להפך, אנו נשרת את האינטרסים שלנו אם נהיה אקטיביים ונפעיל השפעתנו להצטרפותה של ארצות־הברית. החמצנו הזדמנות טובה ועוד כרגע אין זה יותר מדי מאוחר לפעול מצדנו. מהשיחות שהיו לו ולראש הממשלה עם דאלס בפאריס התרשמו כי המונע העיקרי להצטרפותה של ארצות־הברית לברית היא התנגדותה של ישראל.

מכאן עבר לדבר על האיחודים:

(א) מדיניות ארצות־הברית כלפי מצרים היא זו של פיוס. יש להסביר להם כי זאת היא מדיניות מזיקה ומסוכנת.

(ב) אין דעת תורכיה נוחה עם האיחודים. כמובן, היא מעדיפה את פדרציית המלכים[5] ותומכת בה היות והיא קמה ככוח נגדי לאיחוד המצרי־סורי. הלוא לולא קם הדבר היו ירדן בראש וראשונה ואחריה עיראק נבלעות ומתחסלות, ומכאן ליתר הכיבושים ועד ליצירת גוש ערבי אחד גדול ומגובש בראשותו של נאצר — הדרך יכולה להיות קצרה. לא לתורכיה, לא לפרס ואף לא לפאקיסטאן אין עניין בהקמת גוש כזה, על אחת כמה וכמה לא לישראל.

(ג) עם הקמת האיחוד הסורי־מצרי ופדרציית המלכים, יתחרה האחד בשני בעוינות לישראל. הלוא כל מה שרוצים המלכים הוא לשמור על כסאותיהם. פחד מתמיד של חיסול ואיבוד כס המלכות מרחף עליהם. הם שומרים על מצבם ומצדיקים את עצמם בהבעת רגשי שנאתם לישראל. לעומת זאת, נוכחותה הפורמאלית של ארצות־הברית ועל־יד כך התחזקותה של ברית בגדאד היתה מאשרת הפעלת השפעה להוריד את המתח ולבטל את הצורך בהתחרות כזאת.

הזכרתי שיש לנו סיבות מספיקות לספקות שנתעוררו מוועידת הארבע באנקרה בדצמבר,[6] מנאומו האחרון במג׳ליס,[7] עוד ועוד. הסברתי לו כי דאגתנו בראש וראשונה לביטחוננו ושלמותנו. מבחינתנו זהו יסוד לכול. תורכיה תוכל להוכיח כוונותיה אם תשפיע על ידידתה עיראק להפסיק הסתתה נגד ישראל ולא להיגרר

4. אלון זומן בינואר לקונראלפ, סגן מזכ״ל משרד החוץ לעניינים מדיניים, ונשאל בקשר לעמדת ישראל כלפי ברית בגדאד, ובייחוד בעניין הצטרפותה הפורמלית של ארצות־הברית לברית. אלון השיב, בין היתר, כי אם יושמט תוכנה האנטי־ישראלי של הברית, אזי יהיה מקום לשקול מחדש את עמדת ישראל. (ראה מברק אלון אל משרד החוץ, 23.1.1958, 130.09/2290/2.)

5. הפדרציה בין ירדן לעיראק, שקמה בפברואר 1958, ושבמסגרתה אוחדו גם הממשלות של שתי המדינות. פדרציה זאת הגיעה אל קצה עם ההפיכה בעיראק ביולי של אותה שנה.

6. ראה מס׳ 408, והערה 3 שם.

7. בדיון על תקציב משרד החוץ בפרלמנט הטורקי בפברואר 1958 שיבח זורלו את נורי סעיד ותמך בעמדת עיראק כלפי הלאומיות הערבית. הזכיר את היחסים הידידותיים עם מצרים, והדגיש כי האיחוד המצרי־סורי בא ביזמת מדינאים סוריים שרצו להציל את ארצם מהקומוניזם. (ראה אלון אל משרד החוץ, 62, 27.2.1958, 130.09/2290/2.)

אחרי התחרות שהוא עצמו ציין לעיל. כמו־כן הצגתי בפניו הבעיות החמורות המתעוררות לביטחוננו בעקבות האיחודים. לבסוף הסכמתי אתו כי יש צורך בשיתוף־פעולה הדוק בין ישראל ותורכיה. עוד דיברנו על הסכנות האורבות לשנינו על־ידי הופעת צבא מצרי עם ציוד ואף הדרכה רוסית בגבולותינו הצפוניים וגבולותיה של תורכיה הדרומיים.

סיפר לי כי הוא נוסע לפאריס לוועידת אזור הסחר החופשי ויחזור ב־16 לחודש זה. אמר כי ישמח לראותי עם שובו. הוא עומד לצאת שוב לפאריס ב־11 באפריל ובדרך יתעכב ברומא לשיחה עם ששון. הודיתי לו על היחס שממנו אני נהנה ממשרדו, דבר שאני משוכנע כי יהיה לתועלת שנינו.

ברצוני לציין כי זורלו היה ידידותי מאוד. הוא חזר והדגיש אופייה הסודי של שיחתנו, ובמשך השיחה ביקשני כמה פעמים שלא אשלח מברק על שיחתנו. אם ברצוני לדווח על שיחתנו, שאעשה זאת באמצעות בלדר בלי להשאיר לי העתק, כמו שעשה זאת ששון.

בברכה, מ׳ אלון

413

צ׳ דוריאל אל מחלקת אסיה ואפריקה
Z. Doriel to the Asian and African Division

העתק: 130.15/3747/29

טהראן, 13 במארס 1958

מסירת הגנת אינטרסים איראניים בישראל לשווייץ

ביום 3 במארס היתה לי שיחה עם מכרי הטוב, איספנדיארי, מנהל המחלקה ליחסי תרבות במשרד החוץ האיראני. הוא גם המקשר בין משרד החוץ ו״השמש והאריה האדומים״ (המגן־דוד אדום האיראני) והכרתיו בזמנו בתפקידו הזה, מאז התיידדנו והחלפנו הכנסת אורחים. השתתף בוועידת אנקרה[1] ורצה לספר לי.

תוך השיחה הזכיר ש״סוף סוף תגיע איראן לצעד בכיוון של התקרבות״ ו״הרעיון על מסירת הגנת אינטרסים של איראן ושל אלפי האיראנים הגרים בישראל לשווייץ — מצוין״. לא שמתי לב במיוחד, הרעיון צץ עוד ב־1956, ד״ר ארדלאן מוציאו מתיקו מזמן לזמן כשקם לחץ מצד גורמים איראנים לחידוש יחסים אתנו. עוד ב־1956 דיווחתי לכם בדוחותי מס. 104, 105 מ־10.10 על כך ועל הגבתי.[2]

ביום 12 בחודש היה א״ר גאנץ, שגריר שווייץ באיראן, אורחי בביתי לפת־ערב.

413

1. ראה מס׳ 408, והערה 3 שם.
2. דו״ח מס׳ 104 לא אותר; בדו״ח מס׳ 105 (בתיק 130.15/2565/24), דיווח דוריאל על שיחה עם ראש הטקס האיראני, שהציע כי איראן וישראל ייוצגו זו אצל זו על־ידי מדינה שלישית. דוריאל, שהתרשם כי הרעיון הוא של שר החוץ ארדאלאן, הגיב בשלילה ואמר כי סידור מעין זה נהוג רק בין מדינות הנמצאות במצב מלחמה.

בדברו בין היתר ובכלל על העבודה הנוספת הספציפית הצומחת למנגנון החוץ השווייצרי עקב נייטרליותו — למשל במצרים — הזכיר שהנה נתווספה עבודה חדשה בישראל: הגנת האינטרסים האיראניים.[3] הפתעתי היתה גדולה ובושתי להציג שאלות על עניין שעלי לדעת ממקור שלי. העברתי השיחה על נושא אחר. הבינותי שהיתה התכתבות על כך בינו וברן ושהסידור סופי ולא ברור לו היקף התפקיד החדש, אם רק בישראל להגנת אינטרסים איראניים או גם באיראן להגנת אינטרסים ישראלים, אם מתן אשרות לנוסעים נכלל בתפקיד ("כי עם הצוות הנוכחי שלו לא יוכל לעשות זאת") וכו׳. השגריר גאנץ לא פטפטן וברור לי שהדבר רציני ואיספנדיארי אף הוא לא פטפט.

אם ובמידה שהדבר נכון, אני משוכנע שכנוע מלא שאנחנו עושים משגה תכסיסי חמור ומחובתי להודיע ולהתריע.

מבחינה משפטית והפגנתית מסירת הגנת אינטרסים למדינה נייטרלית מהווה סידור שידוע רק כשקיים מצב מלחמה מוכרזת או פעולות מלחמתיות בלי הכרזת מלחמה עם ניתוק יחסים (מצרים–אנגליה) וקיימים אינטרסים חשובים של אזרחים שהופרעו ונותקו פתאומית. לא היה ולא קיים מצב כזה בין איראן וישראל. לא קיימים גם אינטרסים חשובים ואזרחים שסובלים ממצב חירום פתאומי. שום אמצעים בלתי ידידותיים, כגון החרמות, הקפאות הון, סקווסטרציות, מאסרים וגירושים ודיסקרימינציות רשמיות לא אירעו לא בפרס ולא בישראל ואינטרסים שהיו מצאו סידורם איזה שהוא במשך הזמן הממושך מאז החזרת הקונסול האיראני מירושלים. שום אזרח, פרסי או ישראלי, לא דורש הגנת אינטרסים של זמן חירום על־ידי מעצמה נייטרלית. הצורה הקוואזי־מלחמתית, המיותרת מבחינה מעשית, נותנת הגדרה וסמליות מעוותות ליחסינו הנוכחים עם איראן, שאין בהם אף שמץ של איבה, אלא להפך (העלייה, האספקה, הכשלת תכניות נורי סעיד, קבלת פני שר ישראלי,[4] ועוד, העלאת שאלת חידוש היחסים בעיתונות ודעת הקהל). רק האויב הערבי ישמח ועלול לנצל במסיבות מסוימות את ההגדרה החדשה. יש גם חשש של תקדים מסוכן בשביל טורקיה.

אין לראות, לדעתי, אף שמץ של אינטרס שלנו בסידור הנ"ל. ואינו מהווה צעד בכיוון של התקרבות הדרגתית, אלא צעד גיבוש ההתרחקות.

מאידך, קיים אינטרס חשוב איראני בסידור הנידון, אינטרס פנימי. העדה הפרסית בישראל הוא הקיבוץ האיראני הכי גדול אחרי עיראק. לפי החוק האיראני, כל ילידי ויוצאי פרס נחשבים לאיראנים. התחוקה והמסורת הקיסרית מטילים על מלך המלכים להגן על נתיניו בכל מקום בעולם. השארת עשרות אלפי איראנים בלי הגנה ושרות קונסולריים היא בושה בעיני האיראנים, פחדנות מחפירה מפני הערבים, ליקוי הפרסטיז׳ה של השאה, הזנחת חובה קיסרית ראשונה. הארגומנט הזה לחידוש היחסים, השוקל כפליים מבחינה מוסרית באווירה האיראנית, לא יורד מדפי העיתונים ומשיחות. הועלה בפרלמנט, הוזכר בלי הרף באוזני המלך על־ידי

3. בחילופי איגרות בין שווייץ לישראל בפברואר 1958 הוסכם ששווייץ תייצג את האינטרסים של איראן בישראל. בשל "תקלה מצערת" לא הודיע על כך משרד החוץ לדוריאל (ראה משרד החוץ לדוריאל, 23 במארס 1958, 130.15/3747/29).

4. ראה מס׳ 411.

איראנים, וצירים ועיתונאים מוכיחים את הממשלה ואת שר החוץ על פניהם. הלחץ לא נעים לארדלן ולשאה ביותר, כבודם לוקה. ובכלל בזמן האחרון כל דעת הקהל, ולא תמיד רק משנאת המן, דורשת הקמת היחסים אתנו.

ד"ר ארדלאן, הפיקח והערום, מוכרח להוריד מהלחץ, להרוויח זמן, להשקיט, להשליך עצם לבקרנים וללוחצים, כל זמן שחישובים תכסיסיים חשובים מונעים עדיין, לדעתו, מממשלתו להקים היחסים דוגמת טורקיה. (לא להכשיל את עיראק, תמורה בשאלת בחריין נגד אי־הקמת היחסים ועוד). מכאן — "הצעד הראשון".

לא עלינו לעזור לאיראן להוריד מן הניגודים בהם הסתבכה ביחסיה אתנו. מי שמנתק יחסים אתנו צריך לשאת בתוצאות ובנזק שבדבר.

האיראנים שבישראל הם אף אזרחים ישראלים, מוגנים על־ידי החוק שלנו ולא זקוקים לשום הגנה. אם מבחינה איראנית הם זקוקים לשרות קונסולרי אנו לא נתנגד, אבל שרות ולא הגנה על־ידי נייטרלים.

נדמה לי שבכלל ופורמאלית, איראן אף פעם לא הודיעה לנו על ניתוק יחסים, אלא רק על החזרת הקונסול מטעמים תקציביים. האם קיים מקום לארגון הגנה?

לא ברור לי אם מבחינת החוק הבין־לאומי איראן רשאית למסור הגנת אינטרסים באופן חד־צדדי מבלי הסכמתנו. אבל החוק הבין־לאומי איננו "שולחן ערוך", אלא אוסף תקדימים ומותר ליצור תקדים חדש ולסרב.

לדעתי יש לבטל את הסידור הצולע והמסוכן אשר יעזור לאיראנים לרמות את דעת הקהל שלהם. לזייף "צעדים הדרגתיים" ולהנציח לתקופה ממושכת את המצב הנוכחי אשר דעת הקהל דורשת סילוקו.

הדבר נראה לי חשוב ביותר ואתכם הסליחה על תקיפות המכתב.

אתייחס גם על דו"חי המפורט באפריל 56',[5] על דו"חי למ' שרת בעוברו כאן מ־18.9.[19]56,[6] מכתבי מס' 177 מ־28.1.[19]57, מברקכם 2.8.[19]57 בתשובה למכתבי מ־15.7 ולדו"חותי מס. 104, 105 מ־10.10.[7]

בברכה,

צ' דוריאל

5. הכוונה, ככל הנראה, למכתב דוריאל מ־18 באפריל 1956 בו הוא מתווה קווים לפעילות ישראל באיראן. (בתיק 130.15/2565/24.)
6. שרת עבר בטהראן בספטמבר 1956, בדרכו למזרח הרחוק. דוריאל הכין עבורו סיכום של פעילות ישראל באיראן. דוריאל רצה להתייעץ עם שרת בעניין הפעילות לכינון יחסים דיפלומטיים עם איראן, אך לא קיבל תשובה ברורה. (ראה סיכום מ־18 בספטמבר 1956, דוריאל אל משרד החוץ, 25 בספטמבר 1956, שם.)
7. תעודות אלה לא אותרו, להוציא דו"ח 105 — ראה הערה 2 לעיל.

משרד החוץ השיב כי חולקים על דוריאל. אין ביטחון כי בשנים הקרובות תסכים איראן להתקדם בשטח הייצוג הדיפלומטי, ולכן יש בסידור משום התקדמות. ישראל אף שוקלת לבקש ממדינה זרה לייצג אותה בטהראן. (ראה משרד החוץ אל דוריאל, 23 במארס 1958, 130.15/3747/29.) ואכן ישראל ביקשה מהולנד לייצג אותה באיראן, אך זו סירבה בטענה כי מצב היחסים הקיים בין ישראל לאיראן אינו מצדיק צעד כזה (ראה סידור אל משרד החוץ, 25 במאי 1958, שם.)

414

שגריר ישראל בוואשינגטון אל מ׳ פישר
Israel Ambassador in Washington to M. Fischer

העתק: 130.23/3125/5

ואשינגטון, ד׳ בניסן תשי״ח
25 במארס 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

הנדון: תורכיה, ארצות־הברית, וברית בגדאד

שיחתו של מ׳ אלון עם שר החוץ של תורכיה[1] מאלפת ביותר. אולי פה טמון סוד השאלה שהפנה אלי דאלס ב־26 בפברואר[2] בדבר עמדתנו להצטרפות ארצות־הברית לברית בגדאד.

בהמשך הבירור עם תורכיה, הריני מציע כמה קווי טיעון.

1) זורלו מודה כי החברות בברית בגדאד חייבה תורכיה למעשים שלא האמינה בצדקתם אך היה בהם, כאילו, צורך תכסיסי עליון. המדובר בהפסקת היחסים המלאים[3] והדגילה בכל מיני נוסחאות ערביות לגבי הגבולות והפליטים. הניתן לשער מה יהיה גורלנו אם אותו ״ההיגיון״ של ההצטרפות לברית יחייב גם אמריקה לעשות מעשים כאלה — להעמיד יחסיה אתנו במישור נמוך מהמקובל אצל כל אומות העולם ולהכריז הכרזות ערביות על תנאי השלום. הלא יתמוטט אחד מעמודי התווך של מעמדנו המדיני ונחוש בזעזוע לאורכה ולרוחבה של מערכת יחסינו הבין־לאומיים. ניהפך למדינה בעלת מדרגה שנייה בחיים המדיניים של הדור והתקופה. כיצד ייפלא בעיני זורלו שאנו מתנגדים לצעד כזה. (אגב אין לדעתי להכחיש דבר התנגדותנו באוזני התורכים ואין לעקור מלבם את ההרגשה שאנו מהווים לפחות אחד מגורמי אי הצטרפות ארצות־הברית אם כי אמונתו שאנו המכשול היחיד מוגזמת מעיקרה).

2) לדברי זורלו, ארצות־הברית טוענת כי הצטרפות ארצות־הברית לברית בגדאד היתה מחייבת התקשרות מקבילה עם ישראל. מה בדיוק מציע זורלו — שארצות־הברית תצטרף לברית בגדאד בלי תקביל של התקשרות עם ישראל? אם אנחנו ״נבטיח״ הצטרפות ארצות־הברית לברית בגדאד, כלום ביכולתו להבטיח התקשרות ארצות־הברית מקבילה עם ישראל. יש לי הרושם — אולי טעיתי בהערכתי —

414

1. ראה מס׳ 412.
2. דין־וחשבון על שיחה זאת ראה מס׳ 189. לשאלת דאלס השיב אבן כי הצטרפות ארצות־הברית לברית בגדאד תהיה משגה, ובעיקר תהווה הפרת המאזן ביחסי ארצות־הברית עם המזרח התיכון כל עוד אין לה יחסי חוזה עם ישראל.
3. החזרת הצירים מטורקיה ומישראל בזמן מבצע סיני והשארת הצירויות בשתי המדינות בראשות ממונים.

שזורלו דוגל בהצטרפות ארצות־הברית לבגדאד בלי שום תקביל כלפי ישראל. אך רצוי להפיק ממנו חוות דעתו על־מנת שלפחות נתחזק בעמדתנו בבירור.

איני סבור כי קיים סיכוי של הצטרפות ארצות־הברית לברית בגדאד. הגשת בקשה כזאת לסנאט עכשיו היתה פותחת סכר הוויכוח על המדיניות המערבית באזור, וספק אם היתה מתגבשת דעה חיובית כלפי עצם יצירת ברית בגדאד וערכה היסודי. אפילו נניח הצדה את החשבון הישראלי שהוא המ[כריע] בעינינו, תעשה אמריקה משגה חמור אם תיכנס לברית כה מצומצמת שלא רק ישראל אלא מרבית מדינות ערב רואים אותה כמנוגדת לתפיסתם ושאיפתם או, לפחות, כבלתי יעילה. גם מבחינת היחסים בין העולם החופשי והעולם הקומוניסטי היתה הצטרפות כזאת עכשיו מעשה מתגרה ובלתי אחראי ביותר.

בברכה,[4]

415

א׳ אבן אל ד׳ בן־גוריון
A. Eban to D. Ben-Gurion

העתק: ארכיון בן־גוריון

ואשינגטון, כ״ג באייר תשי״ח
13 במאי 1958

ל נ מ ע ן ב ל ב ד

בן־גוריון יקר ונכבד,

קראתי מברקך מיום 8 במאי[1] וגם את רשימת השיחה שקיים משה דיין בפאריס עם הג׳נרל מונטגומרי.[2] כפי שהבטחתי אעקוב אחרי ביקור מונטגומרי ואנסה

4. בשולי מכתב זה רשם לבבי: ״מר פישר, דומני שאבן צודק.״ דברי אבן הוברקו לששון לקראת פגישתו עם זורלו בפאריס (ראה לבבי אל השגרירות בפאריס, 30 במארס 1958, 130.15/3752/14.)

415

1. מברק זה לא נמצא, אך מטיוטה בארכיון בן־גוריון, שנושאת את התאריך 6 במאי, מסתבר שבן־גוריון העלה בו הרהורים על האפשרות של ברית משולשת של מדינות במזרח התיכון כנגד הנאסריזם. לדעתו, המציאות האובייקטיבית פועלת בכיוון זה, ובכלל זה ערעור מצבן של ירדן ועיראק, רצונה העז של איראן בקשרים עם ישראל והקשרים למעשה שהיא מקיימת בסתר עם ישראל. לעומת זאת, טורקיה אינה זקוקה לברית זאת, בשל יחסיה ההדוקים עם האמריקאים, חברותה בברית נאט״ו ויחסיה עם מדינות ערב שאינם רוויים שנאה כה רבה כמו אלה של איראן. למרות זאת, יש יסוד־מה לברית זאת, במיוחד אם האמריקאים יאמצו רעיון זה.
2. לא נמצא דין־וחשבון על הפגישה עם מונטגומרי. מרישום ביומן בן־גוריון עולה כי דיין הציע לבן־גוריון לגייס את פילד־מארשל מונטגומרי, שעמד לסיים את תפקידו כסגן מפקד נאט״ו, לתמיכה ברעיון הידוק קשרי ישראל עם מדינות הפריפריה (מונטגומרי עמד לבקר בארצות־הברית ולהיפגש עם הנשיא אייזנהאואר). דיין נפגש עם מונטגומרי בפאריס באפריל 1958. ככל הנראה לא העלה מונטגומרי את הנושא בשיחותיו עם אייזנהאואר. (ראה יומן בן־גוריון, 14 באפריל 1958, מ׳ בר־זוהר, **בן־גוריון**, כרך ג, עמ׳ 1324.)

להנחיל לגרונתר ולבידל סמית את הרעיונות שהובעו למונטגומרי בשמך על־ידי משה דיין.

התכנית שואפת להקמת ברית הגנה בין ישראל, [-],[3] תורכיה ופרס. בהערכת הסיכוי להגשמתה ציין משה דיין את חשיבות הגורם האמריקני; הדגיש כי בלי תמיכה אמריקנית אין תקומה לתכנית, והוסיף בגילוי לב כי אין להניח שתמיכה זאת תושג. מאידך, סבור הג'נרל מונטגומרי כי ארצות־הברית עשויה לקבל את התכנית.

ידועה לי מידת חרדתך לביטחון המדינה בימים חמורים אלה לעולם ולאזור; ומכאן חתירתך המתמדת לפתרון שיוציאנו ממצבנו הביטחוני המעורפל. יראת הכבוד בפני חרדה זאת מחייבת אותי לתרום את שיקול דעתי להבהרת העניין; והריני מפציר בך לא לראות בדברים הבאים חוסר נכונות להכיר ביתרונות התכנית, אלא מאמץ מציאותי להעריך את סיכויי הגשמתה.

1. יחס [-] פרס ותורכיה לישראל

בשיחות פאריס נדונה בהרחבה השאלה אם אמריקה מסוגלת לסמוך ידה על התכנית. אך יש זכות קדימה לשאלה אחרת: האם פרס רוצה, האם [-] מעוניינת, האם תורכיה רוצה בברית הזאת? לשאלה זאת אין זכר במסמכים שקיבלתי על שיחות פאריס, ואין סימן שהוקדשה לה תשומת־לב כלשהי. והרי לא הגענו למצב בו שואפות [-], פרס ותורכיה לברית עם ישראל ונשארת רק הבעיה כיצד להבטיח שאמריקה תתיר ותעודד, ולפחות לא תכשיל. אדרבה ולהפך — [-], פרס ותורכיה הן שלוש ארצות שרגישותן ל"מה יאמרו הערבים" היא כה נוקבת ועמוקה שאינן מוכנות בשעה זו לקיים עם ישראל יחסים תקינים וגלויים כאלה שאמריקה מקיימת, על־אף רגישותה היא לשיקול הערבי. [-], פרס ותורכיה מקיימות יחסים גלויים ותקינים עם כל שאר מדינות העולם החופשי — ועם מרבית העולם הבלתי חופשי; ולכולן כמובן יחסים הדוקים עם מדינות ערב. רק עם ישראל בחרו לקיים יחסים פגומים (תורכיה); או יחסים חשובים אך במחתרת וסודיות (פרס); או לא לקיים יחסים גלויים בכלל לפי שעה [-]. גם אמריקה, כאמור, ערה מאוד לעולם הערבי, אך לא עלה על דעתה שרגישות זו חייבת למנוע בעדה מלקיים יחסים גלויים ורבי תוכן עם ישראל; להכריז לערבים בפה מלא כי לישראל זכות קיום ולאמריקה זכות לעזור לה להתקיים; לסייע לישראל בחיזוק כלכלתה, משקה והישגיה המדעיים; ולהנהיג את העולם הימי בקביעת אותו חופש השייט שבלעדיו לא יוכל להיות לנו מגע עם פרס או עם [-] — והכול על רקע אהדה ציבורית עמוקה שהשלטונות הרשמיים משתתפים בטיפוחה ועידודה. אולם יחד עם כל אלה, אין אמריקה מוכנה לברית הגנה עם ישראל — פרט להתחייבויותיה הכלליות למדינות האזור על־פי תורת אייזנהאואר, ואפילו צרפת שיחסינו אתה מפותחים לאין שיעור מיחסינו עם תורכיה, פרס ו[-], אינה מוכנה לברית הגנה עם ישראל. נכון שאמריקה וצרפת רחוקות מהאזור ושלוש המדינות קרובות לנו ושוכנות בקרבו, אך דווקא הקרבה הזאת מולידה בתוכם רגישות יותר עמוקה לערבים מזאת המציינת צרפת ואפילו אמריקה.

3. שמה של מדינה שלישית, מועמדת לברית הפריפריה, הושמט, כאן ולהלן. הושמטו גם שתי פסקאות שנוגעות למדינה זאת.

מכאן כמה מסקנות:

א) התכנית מבוססת על הנחת קפיצה נחשונית של שלוש מדינות — מקיצוניות של רגישות לערבים עד להתעלמות אמיצה וגיבורית מהערבים, כזאת ששום מדינה בעולם לא הגיעה אליה. השאלה היא אם אין צורך במלאכה הרבה יותר יסודית ושיטתית לטיפוח יחסינו עם פרס, [–] ותורכיה לפני שנגיע לסיכוי של ברית הגנה.

ב) הואיל ואמריקה מכירה היטב את מצב יחסינו עם [–], פרס ותורכיה ומעריכה את מעמדנו בהן כחלש בהרבה ממעמדנו באמריקה, ספק אם תתייחס ברצינות לתכנית עד שהמועמדים לברית זאת יגלו סימן של התעניינות ברעיון המהפכני הזה. ואין ספק שגישוש ראשון של אמריקה בטהראן, אנקרה ו[–] בשלב זה יבליט התכחשותן של שלוש הארצות לרעיון.

ג) חשובים לאין שיעור יחסינו המתפתחים עם פרס ו[–] וגם יחסינו עם תורכיה על כל הלקוי והפגום שבהם, אך מרחק עצום משתרע בין יחסים מקוטעים אלה — לבין ברית הגנה או אפילו יחסים תקינים ומלאים דוגמת אמריקה.

ד) אין [–] או פרס או תורכיה מסוגלת להיכנס בברית הגנה עם מדינה זרה בחשאי בלי אישור מוסדות פרלמנטריים וכו׳; פירושו של דבר — העמדת רעיון הברית לוויכוח ופולמוס ציבוריים שעה שבפרס וב[–] לפחות אין סיכוי לדעת־קהל לטובת התקשרות עם ישראל. (בשיחת דיין-מונטגומרי דובר על ברית ממש ולא על הסדרים והבנות חשאיים).

2. ה א ם ה ה ת נ ג ד ו ת ל נ א צ ר מ ס פ י ק ה כ י ס ו ד ל ב ר י ת ?

המכנה המשותף שעליו מושתתת הצעת הברית היא — התנגדות פרס, [–] ותורכיה לנאצר. אין לזלזל בקיום היסוד הזה במדיניותן של שלוש המדינות. אך לעומת התנגדות זו לנאצר עלינו לזכור:

א) התנגדות לנאצר היא רק א ח ד היסודות ולא היסוד ה י ח י ד במדיניותן של שלוש המדינות. בצדה של ההתנגדות לנאצר קיימת אצל שלושתן להיטות גדולה אחרי יחסים טובים עם מדינות ערב הנמצאות מחוץ לתחום שליטתו של נאצר. הברית עם ישראל אינה מתיישבת בנקל עם היסוד הזה במדיניות שלוש המדינות הנ״ל.

ב) אין תורכיה ופרס מפחדות מפלישת נאצר, ואינן זקוקות לברית עם ישראל כדי להדוף פלישה כזאת. הבעיה הביטחונית של פרס ותורכיה היא חשש מהתקפה רוסית. כנגד אפשרות זאת מוגנת תורכיה לא על־ידי ישראל ו[–] אלא על־ידי אמריקה — באמצעות נאט״ו וברית בגדאד ותכנית אייזנהאואר, וגם ל פ ר ס הבטחה אמריקנית לעזור לה בכוח מזוין אם תותקף על־יד רוסיה (תכנית אייזנהאואר). אם אין לסמוך על אמריקה לקיים הבטחות אלה — על אחת כמה וכמה יהססו התורכים והפרסים להישען על [–] ו י ש ר א ל במקרה של התקפה סובייטית. פירושו של דבר, נעדר אצל תורכיה ופרס הבסיס האובייקטיבי לחיוב ברית צבאית עם ישראל ו[–].

במידה שתורכיה ופרס חוששות מנאצר לאו־דווקא בפני עצמו אלא כבסיס לתוקפנות רוסית, הרי שוב יעדיפו להסתמך על התחייבות אמריקה מאשר על התחייבות של ישראל ו[–]. כמובן יכולות פרס ותורכיה להתעניין בסיכוי שבמקרה של הסתבכות עם נאצר תימצא ישראל במחנה אחד אתן. (פעם נמצאנו במחנה אחד

גם עם בריטניה — אוקטובר 1956!) אך פה הם בוודאי יגרסו שניהם "די לצרה בשעתה" ולא יראו צורך להסתכן ב י נ ת י י ם בנזק המדיני שתביא להם הברית ביחסיהם עם העולם הערבי.

[.....]

ד) והנה לפרס ותורכיה יש כבר ברית הגנה; ודווקא עם עיראק, פאקיסטאן ובריטניה (ברית בגדאד), ובאמצעותן עם אמריקה. הברית המוצעת עם ישראל ו[-] עלולה לעלות לפרס ותורכיה במחיר חיסול ברית בגדאד. קשה לשער שתורכיה ופרס יראו בישראל ו[-] תחליף לאנגליה ואמריקה כשהמדובר הוא דווקא בתוקפנות ר ו ס י ת, כן לא קל להניח שפרס ותורכיה יוכלו לקיים בריתות הגנה מקבילות עם עיראק מזה — ועם ישראל מזה.

ה) החשבון שכריתת ברית ישראל-פרס-תורכיה-[-] תחזק את ירדן ולבנון בהתנגדותן לנאצר ולברית־המועצות אינו פשוט. יש גם אפשרות אחרת — שברית כזאת תעורר זעם ערבי קיצוני ותביא לאיחוי הקרע בין קע"ם ועיראק-ירדן ולהקמת אחדות ערבית בחסות סובייטית כתגובה ערבית על מה שיתואר כ"בגידת" תורכיה ופרס בערבים. דאגת הפרסים, התורכים, האמריקאים והאנגלים לחיזוק המעמד המערבי בעיראק ירדן, לבנון וכו' עלולה לדאבוננו לפעול, בהכרתם, נגד רעיון הברית ולא בעדה.

ו) באסטרטגיה של התקופה האטומית אין ערך רב לברית צבאית בין כמה מדינות קטנות בינן לבין עצמן — כל הבריתות הצבאיות נשענות מבחינת תכנון, אספקה, נשק ומימון על ארצות־הברית או ברית־המועצות. אילו היתה ארצות־הברית מוכנה להעניק צורה יותר ממשית לאחריותה לשמירה על קיום פרס לא היתה מרוויחה הרבה על־ידי הכנסת ישראל ו[-] לעניין זה, ואילו רצתה להבליט יותר את אחריותה לשמירת ביטחון ישראל, ספק אם היתה נזקקת לפרס או [-] לשם כך.

ס י כ ו מ ו ש ל ד ב ר:

היעדר מציאות ומסורת של יחסים הדוקים, או אפילו תקינים בין שלוש המדינות הנ"ל לבין ישראל כמנוף לברית צבאית; להיטות שלוש המדינות, למרות התנגדותן לנאצר, אחרי יחסים הדוקים עם שאר מדינות ערב; קיום הברית הצבאית הקיימת של תורכיה ופרס עם עיראק; העובדה שאין תורכיה ופרס זקוקות לישראל ו[-] מבחינת ביטחונן נגד רוסיה (ואין להן בעיה ביטחונית אחרת); האופי המפוזר והבלתי מלוכד של קו תורכיה-פרס-ישראל [-] מבחינה אסטרטגית־גיאוגרפית; חשש המערב שהתקשרות שלוש המדינות המוסלמיות עם ישראל תכה גלים סוערים בעיראק, ירדן, לבנון וסעודיה ותביא את כולן לידי ברית עם נאצר, פניית עורף למערב ונהירה אחרי ברית־המועצות — כל השיקולים האלה מוכרחים לעלות לנגד עיני פרס, תורכיה ו[-], וגם לנגד עיני אמריקה ובריטניה, בבואן לשקול תוצאות הצעד המהפכני הזה. אילו היה מונטגומרי יותר בקי בענייני האזור היה בוודאי מקשה קושיות מדיניות אלה ומתלבט בהן, ולא רק שואל שאלות על רכבת והחלטות 1947. על־כל־פנים בבואנו להציע תכנית כזאת לממשלות או לאישים בעלי השפעה עלינו לקדם את פני השיקולים הכבדים האלה שבוודאי יעלו בכל דיון תכליתי. דבר אחד אסור לנו בתכלית להתחמק מניתוח קר — אפילו אכזרי — של המציאות המדינית ההופכת את הרעיון, עם כל הברק והזוהר שבו, לקשה כקריעת ים סוף.

3. הצד הכלכלי של התכנית

נכונותה המבורכת של פרס למכור לנו נפט אינה מובילה למסקנה של ברית צבאית. מדינות אחרות מכרו ומוכרות לנו נפט ועזרו ועוזרות לנו, נגד רצון הערבים, לפתח את כוחנו בצורות רבות ומגוונות בלי שהפיקו מסקנה נועזת של ברית צבאית. בוודאי יש לנצל כל אפשרות לחיזוק קשרינו הכלכליים עם תורכיה, עם פרס ועם [-] אך בכל מקרה יש מכלול נפרד של אפשרויות ובעיות, וספק אם המאמצים בכיוון זה ב [-] משתלבים במאמצינו המקבילים בפרס.

קווים לפעולה

אין ראיית המציאות המורכבת הזאת חייבת לשתק את יזמתנו ותנופת פעולתנו. מהאמור לעיל אני מסיק מסקנות כדלהלן:

1) יש להכיר בעובדה כי יחסינו עם תורכיה ופרס לא הגיעו עדיין לאותה השלמות וההדיקות המשמשות בדרך־כלל מנוף לבריתות צבאיות גלויות או חשאיות.

[.....]

3) ביחסים עם תורכיה, העיקר הוא לבצע את הפגישה שהוצעה בשיחת זורלו–ששון.[4] ראוי להעריך את המצב רק אחרי הפגישה הזאת ולאור קיומה או אי־קיומה. איני רואה בשעה זו עוז רוח כזה של תורכיה ביחסיה אתנו שיביא אותה לברית רשמית וגלויה.

4) לגבי פרס חשוב להרחיב ככל האפשר את עסקות הנפט כדי ליצור אינטרס גדול שפרס לא תוותר עליו בנקל. משימה חיונית היא ביותר לפתח יחסינו עם פרס ולהרחיבם בכל האמצעים והמישורים. בין האמצעים האלה — גיוס השפעות אמריקניות על השאה בזמן ביקורו הבלתי רשמי לארצות־הברית ביוני. אך חושבני כי אילו חשדו הפרסים בשעה זו כי אנו מסיקים מיחסינו המתפתחים אתם מסקנה של ברית צבאית, יחד עם תורכיה [.....].[5]

* * * *

ביחסינו עם שלוש הארצות הללו איני מסיק מסקנה של קפיצה מהפכנית לברית צבאית — אלא טיפוח יום־יומי, בסבלנות רבה מאוד, של יחסים יותר ממשיים ויציבים עם שלושתן — ולא רק אתן אלא עם ארצות אפריקה ואסיה — וגם עם ארצות אמריקה ואירופה. אני מודה כי אני מביע פה תפיסה "אבולוציונית" ולא תפיסה של הישגים מהפכניים ודחיקת הקץ. אין סיבה להתאכזב מקצב התקדמותנו המדינית מאז מערכת סיני. יש תהליכי השרשה, התבצרות, הרחבת קשרים ופתיחת אופקים; אינני מאמין בסיכוי התקבלותנו הרשמית לחברות בנאט"ו — אך יש ברכה בטיפוח מאומץ של יחסינו עם ארצות אירופה. אין השעה כשרה, כנראה, לברית הגנה עם אמריקה, אך יש שותפות במגמות, נכונות לעזרה מסועפת מצדם, אהדה ציבורית עמוקה והיעדר סכסוכים עקרוניים חשובים.

4. הכוונה לפגישה בין בן־גוריון למנדרס — ראה מס' 428, 429.
5. שתי שורות משובשות במקור.

ייתכן כי פעם יבשילו יחסינו עם גורמי חוץ עד כדי קצירת פרי הילולים של ברית. חושי אומרים לי שההבשלה הראשונה אם תבוא — תבוא דווקא באמריקה; כי פה הבסיס יותר רחב ועמוק, פחות תלוי בחילופי משמרות בשלטון, יותר מעורה בדעת־הקהל; רק פה יש רקע של עשר שנים רצופות של יחסים ללא הפסק, והעיקר — הרעיון של קבלת דין אחריות לריבונותן ושלמותן של מדינות המזרח התיכון הוא פחות זר מהפכני ויוצא דופן לאמריקה מאשר למדינות חלשות הדואגות רק לביטחונן הן. סוף־סוף אמריקה סיגלה לעצמה ב־1950 ובתכנית אייזנהאואר את גרעין המושג של אחריות למניעת תוקפנות במזרח התיכון. ובכל זאת גם פה לא נמצאה עדיין שעת הסגולה להענקת הצורה ומלוא התוכן של ברית למכלול היחסים הקיים; ועם צרפת יש יחסים עשירים ופורים מאוד מאוד, אך אין כנראה סיכוי לברית הגנה.

אני בודק בשעה זו אפשרות של ניצול האווירה [ה]חיובית השוררת עכשיו להשגת יתר בהירות באחריות הביטחונית של ארצות־הברית כלפינו ועל זה אכתוב בנפרד.

איני חולק על שום צעד מדיני שאנו עושים עכשיו באפריקה, אסיה או באירופה. הצעתי היא דווקא לנשימה ארוכה, להתמדה ולהבשלת הפרות לפני שנתיימר לאוכלם. מי שמאמין כי "אין זמן" באשר בעוד חודש או חודשיים תורם עלינו יד אויב, רשאי לחלוק על תפיסה הדרגתית זאת. אין חלקי במאמינים כי התקפה מזוינת רובצת לפתחנו; והגישה המתוארת כאן מבוססת על הנחה כי ניתן להתקדם ולהתבצר תקופה על־ידי פיתוח מתמיד, ביתר תנופה, של הישגי השנה החולפת.

מכאן הרגשתי כי נחוצה מלאכה ארוכה וזעת־אפיים רבה ביחסינו עם תורכיה, פרס ו[-] — כל אחת לחוד — לפני שיסתמן סיכוי למערכת יחסים רשמית ומלוכדת כזאת המשתמעת מברית הגנה.

אשמח מאוד אם אזכה לתגובתך על הניתוח הזה.[6]

בברכה נאמנה,

6. ראה מס' 416.

416

ד׳ בן־גוריון אל א׳ אבן (ואשינגטון)
D. Ben-Gurion to A. Eban (Washington)

העתק: ארכיון בן־גוריון

ירושלים, א׳ בסיון תשי״ח
20 במאי 1958

סודי ביותר

אבן יקר,

קראתי דבריך מיום 13 במאי 1958[1] בעיון רב כראוי להם. לאחר שקיבלת מכתבי הרצוף לשיחת משה-מונטי,[2] תדע בוודאי כי יש גם לי קשיים ביחס לתורכיה. לרוב דבריך וניתוחיך אני מסכים בהחלט. אעמוד רק על החסר.

לא עמדת כלל על עניין חבש. גם מדינה זו חיה בפחד רב מנאצר, כי בקצות ארצה יש מיליונים מוסלמים, ונאצר בוחש בקדרה ומסית. הקיסר החבשי הוא אדם נבון, והוא יודע כי בלי פיתוח כל שהוא, ארצו לא תעמוד. הוא בלי ספק ייעזר בארצות־הברית, וגם במדינות אחרות, אבל הוא גם חושש מהן. לעומת זאת אין לו כל חשש מישראל, והוא ל ה ו ט אחרי עזרתנו — [- - -][3] ובכמה ענפי פיתוח. [.....].

ואשר לפרס — אתה מפחית ערך היחסים והיקפם בין פרס ובינינו, כנראה מתוך אי־ידיעת הפרטים. פרס שונה מתורכיה. גם זו האחרונה ב ז ה לערבים, אבל פרס ש ו נ א ה אותם. תורכיה שלטה בערבים 400 שנה. פרס נכבשה על־ידי הערבים. יש גם בעיית המפרץ הפרסי שהפרסים תובעים אותו לעצמם, וראיתי תעודות המוכיחות שלתביעתם יש יסוד היסטורי ומשפטי (אם כי ברור לי שתביעתם לא תתמלא).

הקשרים שלנו עם פרס, [-] וחבש הם בדרג ה ג ב ו ה ב י ו ת ר. בפרס עם השאח. בחבש — עם הקיסר, [- - -]. שלושתם מפחדים לא רק מהתקפה צבאית של נאצר, — פרס בוודאי לא, אלא מתככיו ונרגנותו.

אין הכרח — ואני מסכים אתך שזה גם לא ייתכן — שנקים מיד ברית צבאית. אבל טיפוח קשרי ידידות ושיתוף־פעולה — ולו חשאיים לעת־עתה — בשטחי [- -] מדע וגם בעניינים כלכליים, ובייחוד אם נבנה צינור נפט יותר רחב — יש להם ערך רב.

[.....] והקשרים שלנו עם שלוש ארצות אלה מתהדקים יותר ויותר; ואם באמת תצא לפועל הפגישה עם התורכים ויקום הקשר המצופה[4] — יהא זה חוט מרובע שיש לו סיכויים רבים.

[.....]

416

1. ראה מס׳ 415.
2. ראה שם, הערה 2.
3. מספר מילים ופסקאות, כאן ולהלן, הושמטו.
4. פגישת בן־גוריון–מנדרס באנקרה באוגוסט 1958 — ראה מס׳ 428.

כמובן שזה לא בא במקום הידוק קשרים עם ארצות־הברית, או עם צרפת או אירופה המתאחדת.

אבל יחד עם הניצנים בגאנא, ליבריה, ניגריה, בורמה — יש ליחסים אלה חשיבות רבה וסיכויים לא מעטים. והרצון הטוב של ארצות־הברית (גם מבלי שידעו בינתיים על כל שיתוף־הפעולה שבינינו ובין פרס, [-] וחבש) יקדם את הדברים.

שלך

ד׳ בן־גוריון

417

ר׳ פלפול אל מחלקת המזרח התיכון
R. Pilpul to the Middle East Division

מקור: 130.15/3740/1

אדיס אבבה, כ״ג בסיון תשי״ח
11 ביוני 1958

סודי

אתמול נפרדתי משר החוץ החבשי החדש Yilma Deressa.[1]

קיבלתי את הרושם שגישתו כלפי ישראל הנה יותר ידידותית מאשר גישת קודמו.[2]

הוא התעניין בבעיות ״אינקודה״[3] ומסר שמצדו מוכן הוא לעזור לחברה כמיטב יכולתו.

השר המליץ על הקמתה בחבש של חברה ישראלית, או חברה משותפת ישראלית-חבשית, שתעסוק בייבוא וייצוא בין שתי הארצות והבטיח שידאג לכך שהחברה תקבל את מלוא העזרה.

הוא גם המליץ על הקמת משרד הנדסה וקבלנות לבניין, אפילו אם תהיה ההתחלה בקנה־מידה צנוע.[4]

השר בעצמו נגע בשאלת היחסים בין שתי המדינות והביע את תקוותו שבעתיד לא רחוק הגורמים המונעים מחבש את הקמת היחסים הסדירים אתנו, ייעלמו. בינתיים אין כל מניעה ליחסים הדוקים בין שתי המדינות בשטח הכלכלי ולדעתו על ישראל לנצל ללא הפסד של זמן את אהדתה של חבש כלפי ישראל.[5]

בברכה,

ר׳ פלפול

417

1. לרגל סיום תפקידו כקונסול כללי של ישראל באדיס אבבה, תפקיד בו החל באפריל 1956.
2. אקלילו אבטה־וולד, שר החוץ האתיופי עד אפריל 1958.
3. חברה ישראלית לשימורי בשר שפעלה באסמרה (באותם ימים באתיופיה). מאוחר יותר החלה גם לעסוק בדיג בים סוף, בשיתוף גורמים אתיופיים.
4. בשולי שתי הפסקאות האחרונות רשם מ׳ ששון: ״ביקשתי חוות דעת [המחלקה] הכלכלית״.
5. בשולי תעודה זאת רשם שילוח: ״מ׳ ששון, העבר העתקים לא׳ הלפרין [הראל], פ׳ ספיר, לצבי דינשטיין. הוסף נא במכתבך לא׳ הלפרין הערה כי Deressa כיהן כשגריר בוואשינגטון בימי שבתי שם, והתיידדנו מאוד.״

418

הערת־עורך
Editorial Note

מפגש ישראלי-טורקי ברומא, 26 ביוני-2 ביולי 1958

לרגל החמרת המצב במזרח התיכון בקיץ 1957, החליטה שרת החוץ בספטמבר 1957 לבחון את האפשרות של תיקון יחסי ישראל-טורקיה שהורעו בעקבות מבצע סיני והחזרת ראשי הנציגויות לבירותיהם. בעקבות זאת, נערכו בירורים ופגישות אחדות באירופה בין א' ששון לבין מנהיגים טורקיים, ביניהם ראש הממשלה מנדרס ושר החוץ זורלו. בהתייעצויות אלה, ובדיונים במשרד החוץ, הוחלט לחתור לסידור קבוע במגע עם הטורקים, שבהיעדר יחסים דיפלומטיים גלויים ותקינים יאפשר קשרי עבודה בתחום המדיני ובתחומים אחרים. לשם כך, הוסכם, יש לקיים מפגש משותף בהשתתפות מומחים משני הצדדים.

המפגש הזה התקיים ברומא ב־26 ביוני עד 2 ביולי 1958. בראש המשלחת הישראלית עמד שילוח, ולצדו א' ששון ונציגים אחרים. בראש המשלחת הטורקית עמד א' קוראל, דיפלומט בכיר בשירות החוץ הטורקי. בפגישה נדונו נושאים הקשורים לשיתוף־פעולה בין שתי המדינות ובעקבותיה הוחלט שיש לכנס בהקדם האפשרי פגישה בין שרי החוץ של שתי המדינות. (ראה דין־וחשבון של ששון אל יצחק נבון, 16 ביולי 1958, 130.15/3752/15; ח' אשד, **מוסד של איש אחד**, עמ' 264-265.) ראה גם מס' 425.

419

ר' שילוח אל שגרירות ישראל ברומא
R. Shiloah to the Israel Embassy in Rome

מברק מוצפן ר/941

נוסח יוצא: 130.09/2358/2

ירושלים, 15 ביולי 1958

בהול-לנמען בלבד

לששון.

לידיעתך האישית, חוזר לידיעתך האישית בלבד. אמש פנינו לממשלת ארצות־הברית ותבענו פעולה מידית לדיכוי ההפיכה בעיראק בעזרת טורקיה ופרס חברות ברית בגדאד.[1] קבענו שרק תמיכה אמריקאית בשתי מדינות אלו תביאן לפעולה. הזהרנו כי

419

1. ראה מס' 1.

אם לא ייעשה כך ייפול המזרח התיכון כולל ירדן, לבנון, לוב, סודאן, סעודיה, הנסיכויות במפרץ הפרסי וכו׳ בידי נאסר והסובייטים. ציינו כי לפי ידיעותינו יש עוד גורמים בעיראק בצבא ובעם אשר יתנגדו למשטר החדש אם יופעל עליו לחץ מהחוץ. הוספנו שרק פעולה כזו תאפשר לירדן להוסיף ולעמוד בתוקף. עד כאן לידיעתך.

בקשר לנ״ל העבר נא מיד דרך עמיתך התורכי[2] לעמיתי[3] כדלקמן:

א) ההפיכה בעיראק אם לא תדוכא מיד תתפשט על שאר מדינות ערב במזרח התיכון ירדן, לבנון, לוב, סודאן, סעודיה, הנסיכויות במפרץ הפרסי וכו׳ ייפלו בידי נאסר והסובייטים.

ב) אנו פועלים במרץ בארצות־הברית ומרכזים אחרים להביא לפעולה נמרצת של המערב בלבנון ובעיראק, לחיזוק ידידי המערב באזור ובעיקר לתמוך בכל יזמה של מדינות האזור החרדות לעצמאותן.

ג) אנו סבורים שהגורל הטיל על טורקיה ופרס חברות ברית בגדאד והקרובות ביותר לעיראק, לנקוט ביזמה לדיכוי ההפיכה. לפי ידיעותינו, יש עוד גורמים בעיראק גם בצבא וגם בעם המוכנים להתנגד למשטר החדש אם יופעל עליו לחץ מהחוץ. פעולה כזו תעורר ירדן ואחרים להוסיף ולעמוד.

ד) אנו מבינים כי טורקיה ופרס תוכלנה לפעול בתנאי שארצות־הברית ובנות־בריתה יתנו מלוא התמיכה והעזרה. אנו מציעים לפעול במשותף ובמתואם עם טורקיה ופרס כלפי ארצות־הברית וכן אנו מציעים מגע מידי לדיון על תרומתנו.

אני מוכן ומוסמך לפגישה מידית עם עמיתי בכל מקום שיקבע.

לידיעתך האישית, אנו פונים פנייה דומה גם לפרסים.

שילוח

420

מ׳ אלון אל משרד החוץ
M. Alon to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 878

נוסח נכנס: 130.15/3752/15

איסטנבול, 19 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

שילוח; אישי.

לשלי מאנקרה על הזמנתי על־ידי זורלו לקושטא.[1] נפגשתי עמו בחדרו במלון.

1) מסר כי הירדנים חוששים מפעולה מצדנו — דבר שעלול להרפות ידם. שואל

2. ג׳וואט אצ׳יקאלין, שגריר טורקיה ברומא.
3. עדנן קוראל, שהטיפול בענייני ישראל במשרד החוץ הטורקי הופקד בידיו.

420
1. ראה אלון אל איתן, 233, 17.7.1958, 130.15/3752/15.

האם יש יסוד מה לחשש זה ויותר מזה, מבקש שארגיעו. עניתי כי אינני יודע ואף לא חושב שיש יסוד כלשהו לחששות שהביעו כי הלוא גם בעבר פעולות יזומות היו מצד ירדן ולא מאתנו. על כך ענה, כי אין אלו חששותיו. בעצמו בדעה שאין להם כל יסודות, אך למרות זאת מצא לנכון למסור לי על כך. הודעתי לו כי אעביר דבריו לירושלים ואתקשר אתו שנית.

2) שאלני מה ידוע לנו על הנעשה בעיראק. מסרתי לו על המעט שידעתי. הודה על המגע שאני מקיים עם משרדו. סיפר על ידיעה שקיבל מהממונה בארץ[2] על פעולותינו בארצות המערב ומברך אותנו עליהן. שמח לראות התאמה מלאה של פעולות מדיניות שלנו עם שלהם. הם פועלים במקביל היות והגענו לזמנים היסטוריים והזדמנות לפעולה כזאת לא תחזור. פועלים ולוחצים על ארצות־הברית וגם על בריטניה לפעולה גם בעיראק מיד כל זמן שאין ממשלה יציבה, והעיקר להיות מוכנים לכל פעולה נגדית מצד הסובייטים. במקרה זה יהיו גם הטורקים מוכנים לעזור. אין להסתפק בפעולה בלבנון, ירדן, כווית ואולי עוד נסיכויות בנפרד בלי שתהיה פעולה גם בעיראק. תהיה זאת רק עבודה חלקית ולא הושגה המטרה להריסת יסודות נאסר ושליטתו. פעולה חלקית משמעותה עזיבת עיראק לגורלה ולתת לממשל החדש להתבסס. ומתוך ניסיון העבר של המדיניות הבריטית באזור הם עלולים בסופו של דבר להתפייס עם המחנה השני. לכן פועלת טורקיה ובנות־בריתה בברית בגדאד בכל הדחיפות ובכל המרץ לפעולה מידית, ובראש ובראשונה אצל ארצות־הברית ובריטניה. העיראקים מרגישים עצמם בטוחים וכנראה שההפיכה לא עברה חלק כפי שפורסם בעיתונות. הם חוששים מפעולה נגדית. הראיה, שבמגעם עם שגרירם בבגדאד[3] הביעו העיראקים רצונם להמשיך חברותם בברית בגדאד ורצון לקיים יחסים תקינים עם טורקיה. השגריר הודיע להם כי אין בדעת ממשלת טורקיה להכיר בממשלת ההפיכה ומגעו מצטמצם לדאגה למיעוט הטורקי.

סיפר לי על פגישה בציריך שהוא עומד להשתתף בה.[4] כן מסר לי על החלטה עקרונית לקיים פגישת שני ראשי הממשלות[5] [.....].[6]

הבעיה, לדבריו, לקיים פגישת שני ראשי הממשלות בסודיות מוחלטת. אם חס וחלילה ייוודע הדבר לערבים כל העניין יתפוצץ, ואז גם האמריקאים יפריעו.

הודה לי על המהירות בה הגעתי אליו מאנקרה ומבקשני להיות מוכן להזמנות דומות. עניתי כי אשאר בקושטא. על כך אמר כי יעדיף אם אחזור לאנקרה ואשמור על הקשר עם משרדו מאחר ואין לי בקושטא כלי עבודה (הכוונה לתח״ל[7] וכו׳), ואם ביכולתי כמו הפעם להגיע תוך שלוש שעות, הרי זה עדיף. אנא הדרכתכם לשיחה הבאה אתו ותגובתכם לסעיף (1).[8] חוזר היום לאנקרה.

אלון

2. נג׳את אוצ׳טום, הממונה על צירות טורקיה בישראל.
3. טורקמן, שגריר טורקיה בעיראק.
4. הכוונה לפגישה עם שרת החוץ ג׳ מאיר — ראה מס׳ 425.
5. הכוונה לפגישת מנדרס עם בן־גוריון — ראה הערת־עורך, מס׳ 428.
6. חלקו השני של המשפט הושמט בידי העורכים.
7. בז׳ארגון של משרד החוץ הישראלי — אמצעי קשר אלחוטי.
8. ראה מס׳ 421.

421

ר׳ שילוח אל צירות ישראל באנקרה
R. Shiloah to the Israel Legation in Ankara

מברק מוצפן
נוסח יוצא: 130.15/3752/15

[ירושלים], 19 ביולי 1958

מידי

אלון; שלך 878;[1]

מסור מיד לזורלו בשם ראש הממשלה ושרת החוץ:

א) אין שחר לחשש לגבי עמדתנו לירדן. לא רק שאין בכוונתנו לפעול פעולה כלשהי נגד ירדן אלא גם עזרנו עזרה ממשית והרשינו לבריטים להטיס מעל שטחנו חיילים, ציוד ודלק לירדן.[2] מעשה זה היה כרוך בקשיים וסיכונים חמורים למדינתנו. אנו תמהים שחוסיין, תחת להעריך מאמצינו, עוסק בימים אלה בהסתה נגדנו.

ב) כידוע אנו שותפים להערכותיו בסעיף (2) של מברקך.

ג) לגבי ההצעה לפגישת ראשי הממשלה, תגובת ראש הממשלה ושרת החוץ שלנו חיובית ואנו מאמינים שאפשר להבטיח הסודיות.

ד) לרגל ההתפתחויות באזור וכן על־מנת להתכונן כהלכה לפגישה בציריך ולפגישת ראש הממשלה המוצעת אנו ממליצים ששון ייקרא הביתה ושבדרכו יתעכב שעות אחדות לפגישה סודית עם זורלו ומנדרס. אמור לו כי מכיוון ש״אל־על״ טסה גם דרך איסטנבול אפשר לסדר הביקור בלי שיעורר תשומת לב מיוחדת.[3]

ה) נשלח לך בימים אלה תדרוכים מפורטים יותר על המצב וכן תוכל להשתמש בחומר המגיע לנספח.[4]

ו) מקווה שאינך מכניס איש בנציגות מלבדך בסוד העניין. הוסף למען מברקיך בנושא זה אלי אישית.

שילוח

421

1. מס׳ 420.
2. ראה פרק א.
3. בסופו של דבר, לא עבר ששון בטורקיה.
4. אלוף־משנה מיכאל מיכאל, נספח צה״ל באנקרה.

422

מ׳ אלון אל משרד החוץ
M. Alon to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 242
נוסח נכנס: 130.15/3752/15

אנקרה, 20 ביולי 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

לשילוח; אישי.

שלך 164.[1] ראיתי זורלו ומסרתי כדבריך. להצעה לפגישה עם ששון הודיע כי ב־24 או ב־25 יהיה בפאריס וישמח לפגשו שם. להלן סיכום המשך השיחה:

א) מלא טינה וכעס על המערב לעמדתו כלפי עיראק. הזכיר במיוחד את הגרמנים והאיטלקים שמביעים התנגדותם לא רק לפעולה נוספת בעיראק אלא גם על הנעשה בלבנון ובירדן. יותר מזה, השניים הנ״ל מוכנים לספק (contenter) אמביציות נאסר מתוך דעה שהלאומנות הערבית עובדה קיימת ובמקום להילחם בה יש לרכוש אותה לצד המערב. ברור לו כי מניעים כלכליים קרים הביאו כמה מדינות מערב אירופה לעמדה כושלת זו. עמדה [זו] נוקטת גם מחלקת המדינה ובראשם ראונטרי המשפיע על דאלס.

ב) כרגע נתקבלה ידיעה משגרירים בוואשינגטון לפיה החליטו האנגלים והאמריקאים לא לעשות כל צעד נוסף ולהסתפק בלבנון ובירדן. ולכן יש לעשות משהו. הוא רואה ברכה בפגישה בציריך ואף בשיחה עם ששון.

ג) עניתי כי דעתנו כדעתו ולכן אני מפחד כי בדחיית השיחות אנו עלולים להפסיד זמן. גם אם בדעתו לצאת ב־24 לפאריס הרי עדיף ששון יבקר כאן ונדאג לסודיות מוחלטת של ביקורו. דברי שכנעוהו ובמקום הסכים ששון יגיע מיד לקושטא אם לא יאוחר מיום שלישי בערב. במקרה ולא יוכל להגיע עד התאריך הזה אזי ייפגשו בפאריס ב־24 או ב־25.[2]

ד) זורלו מבקש למען הסודיות לנהוג בכל אמצעי הביטחון האפשריים: ששון יגיע בדרכון רגיל חוזר רגיל, ובשם בדוי. הסביר כי לאור הסדר פרטי של העיתונאים עם פקידים בשדה התעופה עלול להתגלות הדבר, באם יבוא עם דרכון דיפלומטי

422

1. מס׳ 421.
2. שילוח הבריק לאלון, כי מתוך שיקולי סודיות מעדיפים שהפגישה תתקיים בפאריס. (מברק מ־21 ביולי 1958, 130.15/3752/15.)
בשיחה שהתקיימה בפאריס נפרשה כל קשת האירועים במזרח התיכון. הנימה הכללית של זורלו לא היתה אופטימית. הוא אבחן רוח של כוונת התפשרות עם נאסר והלאומנות הערבית ברוב ארצות המערב ואסיה. גם לגבי טורקיה לא היה נקי מחששות, אך היה סבור בכל אופן שיש עוד אפשרויות רבות לפעולה עצמאית באזור תוך תיאום ושיתוף עם ישראל. את פרטי השיתוף עם ישראל העדיף להשאיר לשיחתו המיועדת עם שרת החוץ. (ראה מברקי א׳ ששון אל שרת החוץ, 113, 114, 26.7.1958, 130.15/3752/15.)

ובשמו. ביניהם אנשים שעוד עלולים לזכור ששון וגילוי כזה עלול להזיק יותר מכול. כן הסכמתי להשכינו בבית פרטי ולא במלון.

ה) הבריקו בהולות באם הדבר ניתן.

אלון

423

צ׳ דוריאל אל מחלקת המזרח התיכון
Z. Doriel to the Middle East Division

העתק: 130.15/3747/3

טהראן, 24 ביולי 1958

אף־על־פי שמאז תחילת השנה לא האמין איש כאן באורך ימיו של המשטר ההאשמי בעיראק, באו המאורעות כמהלומה. הזעזוע[1] — גדול וגורם לחשבון נפש ולהערכה חדשה של הערכים, כלפי פנים וכלפי חוץ.

בשטח הפנימי — מחשבות נוגות בחוגי השלטון, אסוציאציות מסוכנות וציפייה לרפורמות בהמונים. הזמן להתעוררות ופעילות. הדבר בנפש השלטון. מצפים לצוות חותר צעיר ויותר נועז בממשלה. מדברים על המנהיג של מפלגת ״מרדום״ העממית, עלאם, כעל מועמד לראשות הממשלה.[2]

בשטח יחסי חוץ שוררת מבוכה עד בהלה. כל היסודות של מדיניות החוץ האיראנית מאז 1953[3] נהרסו: הפאקט הבגדאדי, האמונה בכוח ובכושר ההגנה המערבית והאמריקאית, הרחקת נאצר מגבולות איראן. מאז משבר סואץ והמשבר הטורקי־סורי[4] התחילו הספקות והאכזבה. המאורעות בבגדאד הפכו את הכישלון של מדיניות הפאקט, את רפיון המערכה ואת הופעת נאצר בגבולות המדינה לוודאות ספקטקולרית. לא רואים אפשרות לתקן את המצב בעיראק, לא מאמינים באפשרות להציל את לבנון ואת ירדן בשביל המערב ולא ברצון ויכולת המאבק המערבי. איראן רואה עצמה מוקפת ומבודדת וחסרת עצה. חוששים שעוד השנה תבוצע נאצריזציה של סעודיה ושל השייכים במפרץ הפרסי.

התרופות, אשר בידי האיראנים, דלות ומעורפלות ביותר: איחוד עם פאקיסטאן,

423

1. ההפיכה בעיראק ב־14 ביולי 1958.
2. מרדום (״מפלגת העם״) הוקמה במאי 1957 כדי לשמש ״אופוזיציה מטעם״. דגלה ברפורמה אגררית, הגבלת הבעלות על הקרקעות, רווחת העובדים והענקת זכויות פוליטיות לנשים. מקימה, אסדוללה עלאם, ממקורבי השאה, שר הנפט בשנים 1957–1955, ולימים ראש הממשלה (1964–1963).
3. באוגוסט 1953 חזר השאה מגלות קצרה בבגדאד, והחל לחזק את מעמדו, שהשתנה מזה של ראש מדינה סמלי לזה של ראש הרשות המבצעת, דוגמת המשטר הנשיאותי בארצות־הברית.
4. בספטמבר־אוקטובר 1957 האשימו ברית־המועצות וסוריה את טורקיה בריכוזי צבא לאורך גבולה עם סוריה במטרה לבצע הפיכה, בתמיכת ארצות־הברית. ארצות־הברית וטורקיה דחו האשמות אלה והאשימו מצדן את ברית־המועצות בליבוי המתיחות במזרח התיכון ובניסיון להפוך את סוריה לגרורה, כפי שמוכיחות כמויות הנשק הגדולות שהיא מזרימה לסוריה.

ברית של המדינות הארזיות (איראן, פאקיסטן, אפגניסטן), ברית מדינות איסלמיות לא ערביות. התכנית הראשונה לא יצאה משלב של פטפוט בטלני, התכנית השנייה נתקלה בלאו של אפגניסטן, התכנית השלישית נשמרת במקרר עד שיתברר גודלו של מה שנשאר מהפאקט הבגדאדי. מצדדי פשרה כללית עם נאצר ושל נייטרליזציה הדרגתית של איראן — על המגמה המסוכנת הזאת ידובר למטה — רואים בברית האיסלם הלא ערבי משקל נגדי מספיק כדי להגיע לפשרה ושכנות של שלום עם נאצר. ומצדדי הפתרון הזה מניחים שסירוב סופי של ארצות־הברית להצטרף לפאקט יהיה האות לחיפוש פשרה עם הערבים ולנסיגה הדרגתית למחנה הנייטרליסטי, ומה שנשאר מהפאקט יהווה גרעין מוכן ומספיק (עם ויתור על אנגליה) לברית האיסלמית הלא ערבית. הרעיון נפוץ בחוגי הדיפלומטיה המקצועית האיראנית, הוא מקובל גם על שר החוץ הנוכחי, עלי העקמאט.[5] הוא הולם את הסבילות, הנוחיות, רפיון האופי והתבוסנות של החוגים הדיפלומטיים הפאודליים.

קיימת התנגדות — ולא מהיום — וביקורת חריפה נגד הסגנון הנחשל, נגד חוסר רעיון ויזמה והעזה בדיפלומטיה הרשמית מצד חוגים אקדמיים ואינטלקטואליים ודיפלומטים צעירים, המצדדים במדיניות אקטיביסטית ויזמתית. הלך הדעות האקטיביסטי מיוצג בשלטון על־ידי אנשי הצבא והביטחון. מותר לציין את הגנרל טיימור באכטיאר [תיימור בח׳תיאר] כנציגו האופייני. ואפשר לדבר על ניגוד בולט עד גלוי בין משרד החוץ והשר העקמאט לבין משרדי הצבא והביטחון. והשאח מהסס בין הזרמים ומנצל את הניגודים האישיים. מאז התמנותו של העקמאט בולט התוכן והטון הפשרני והמפייס של הנאומים וההכרזות של השר ומשרדו מצד זה וזה של העיתונות הכפופה ל[פיק]וח ישיר של שלטונות הביטחון, המתקיפה את נאצר בכל החריפות ומטיפה לפעולות מצד שני. נציין כאן, שעלינו להתחשב עם קיום הניגוד הזה, לנצלו, אבל, מאידך, מבלי להסתבך בו.

הצמרת הביטחונית הראתה יזמה מדינית בניסיון לקרב את השייכים של המפרץ הפרסי (כווית, עומן, מוסקט, שרג׳יי, דוביי) בהנחה שפחד הסילוק על־ידי נאצר יניע את השייכים, המודאגים לעתידם, לברית עם איראן המלוכנית. הפרסים רואים בתכנית הזאת אמצעי להבטיח את הסטטוס־קוו בגדה השנייה של המפרץ ולמנוע הפיכתו למפרץ ערבי. אנגליה לא התנגדה לתכנית, אבל הביצוע לא יצא משלב של ביקורים ארעיים הדדיים וגינונים. משרד החוץ עמד סקפטי ובקרני מול היזמה והגדירה כבלתי מציאותית ומאוחרת נוכח ההתפתחות בערב.

ההתרשמות העיקרית מהמאורעות, ועדיין הרגשית היא — האיגוף הערבי, סכנת הלאומנות התוקפנית הערבית, האיום הישיר על דרכי המסחר והנפט במפרץ ובשאט־אל־ערב, סכנת החדירה הערבית לחוזיסטן החצי ערבי והחצי סוני, שהוא גם חבל הנפט והפיתוח התעשייתי, סכנת אירידנטה בכורדיסטן, בו מתעניינים כבר השידורים הערבים, הבדידות של איראן מול ערב. ברור ששאלת חשיבותה של ישראל ושאלת היחסים אתה מופיעה כדחופה וחיונית.

אם בכלל אפשר לדבר בפרס על דעת קהל, הרי היא כולה לטובתנו. הכרת הצורך והתועלת של הידוק היחסים עם ישראל היא כללית בכל הציבור: אלה

5. עלי אסגאר חכמת, שר החוץ האיראני ממאי 1958 ועד יוני 1959.

מטעמי מסחר, אלה מצפים להנאה גדולה מהכוח הפיננסי היהודי־ישראלי העולמי, אלה מעוניינים בתרבות ובטכניקה הישראלית ואלה בקדמה הסוציאלית ובמשק השיתופי — דוגמה והשראה לאיראן בעתיד. בעיית היחסים עם ישראל עולה בכל דיון ושיחה ומספרים שהשאה נוטה עכשיו גם הוא להתקדמות רשמית ביחסים. בחוגים אקטיביסטיים מקבלים בהגזמה רגשית, אפילו, את הרעיון של ברית עם ישראל לריסון הלאומנות הערבית. הרעיון הזה לא חדש במטכ״לים האיראנים ולא נעלם מהנספחים הצבאיים הזרים. בחוגים מדיניים מחשיבים מאוד את העובדה החדשה, שעם נשירת עיראק מהפאקט — ויהי עתיד הפאקט אשר יהיה — נתבטלה המניעה העיקרית לתיקון היחסים, ואיראן חופשית לדאוג לאינטרסים הלאומיים הישירים שלה, המחייבים את היחסים.

מאידך, עלינו לקחת בחשבון, ובכל כובד הראש, שקיימת ופועלת גם נטייה להשלים ולהתפשר עם נאצר. למרות האי־פופולריות של הרעיון ביומיים האלה, יש מדינאים המחדירים כבר היום את הדעה, שכוחות איראן לא מספיקים כדי לעמוד נגד ההתפתחות ההיסטורית בעולם הערבי ויש צורך וקיימת אפשרות להתפשר ולמצוא מודוס־ויוונדי; שחילוקי הדעות וניגוד האינטרסים לא גדולים ופתרון הגיוני וצודק ניתן להימצא ויתקבל גם על דעת נאצר, אשר פניו לאפריקה ולא לאסיה; ונאצר, המדינאי הגמיש שהתבגר, יהיה מעוניין לתת סיפוק מלא לאיראן ולרכושה וחלילה לאיראן לזלזל בחשיבות המדינית של הסולידריות האיסלמית. כבר היום מדברים שאין מפלט מהכרה במשטר המהפכני בעיראק, מזכירים את האינטרסים של חצי מיליון איראנים בעיראק וכו׳; מניחים שהמערב כולו מכין פשרה עם נאצר ועם המשטר החדש בשל הנפט העיראקי, וההכרה — אם כי תאחר — בוא תבוא; ולמה לאיראן לנהוג בדון־קישוטיות? הלך הדעות הזה קרוב לשר החוץ העקמאט, המעיז לסכן את עמדתו בהבעת דעות הנוגדות את הרגש האנטי־ערבי הכללי. הרגש עלול להתנדף, והנטייה לרכוש חיי שעה שקטים, במקום להילחם על עתיד, תקועה בעצם אופיו של השלטון הפרסי. ואל לנו להתעלם שבמקרה של מדיניות פשרנית כלפי נאצר עלולים היחסים עם ישראל והאינטרסים שלה, לרבות אינטרסי הנפט והשייט, לשמש כמו בעבר סחורה למכירה לערבים, והפעם לתקופה ממושכת.

אחרי ועידת הפאקט בלונדון[6] ואחרי ועידת הפסגה[7] ייאלצו הפרסים להסיק מסקנותיהם מהמצב החדש. ברור שעמדת אמריקה בשאלת הפאקט הבגדאדי תשפיע השפעה גדולה, אולי מכרעת ולתקופה מסוימת, על ההתנצחות של שתי המגמות בטהראן — האקטיביסטית והפשרנית. אבל, אף היא לא תסלק, אלא רק תבלום, את הזרם הנייטרליסטי המסתמן, והנעזר במדיניות ההתיידדות וההתחנפות הרוסית.

בינתיים יש מקום לפעולה מרוכזת. בתנאים הספציפיים הפרטיים של חוסר מפלגות ותפישות מגובשות ושל רפיון השכנוע — אפילו בחוגים המכונים

6. מוסב על ועידת שרי ברית בגדאד בלונדון, 28–29 ביולי 1958, בעקבות ההפיכה בעיראק. מזכיר המדינה של ארצות־הברית דאלס נכח כמשקיף, וארצות־הברית התחייבה לשתף פעולה עם כל אחת מחברות הברית, להוציא עיראק, בענייני הגנה וביטחון. ראה גם מס׳ 425.
7. ביולי 1958 הציע כרושצ׳וב לכנס בג׳נבה ועידת פסגה בענייני המזרח התיכון. בסופו של דבר הפסגה לא התקיימה.

אקטיביסטיים — ותלות ההחלפות באישים, בקליקות ובמקריות — נודעת לפעולה חשיבות מעולה. חשיבות מיוחדת נודעת לעצה אמריקאית או בריטית.

מה הקו של המשרד? השאלה מותרת, כי לפני עדיין בתוקפן הוראות המשרד מנובמבר 1957[8] ומארס 1958[9] המציעות לשכוח על אפשרות חידוש היחסים והקובעות הנחה שפרס לא תשנה עמדתה כלפינו במשך השנים הקרובות.

אני מבקש אישורכם לפעולה במקום בניצול הקשרים הרחבים הקיימים עם כל החוגים והעיתונות. החוגים הצבאיים והביטחוניים חשובים ביותר, אבל התרכזות בלעדית רק עליהם גוררת סכנה של איפכא מסתברא של שונאיהם ומתנגדיהם ועלולה לסבך את ענייננו בניגודים המקומיים הקיימים.

אני גם מציע פעולה מידית של שגרירנו אבא אבן עם השגריר האיראני ד"ר ארדלאן (שר החוץ במשך השנים האחרונות ובעל השפעה גדולה) ושל שגרירנו י' צור עם השגריר האיראני ענטעזאם [אנטזאם] (בעל השפעה גדולה אף הוא). עמדת שני האנשים כלפינו ידועה כידידותית ותפישתם המדינית כאנטי־ערבית. האפשר לקוות לתמיכה אמריקאית ובריטית?

השידור בפרסית חסר לנו ביומיים האלה מאוד מאוד, ונא מאמץ לסילוק התקלות ולקביעת זמן מספיק עם תוכן ההולם את המצב.

ונא גם לשקול אם אין מקום להתייעצות, הן בירושלים, הן עם אישיות ישראלית מוסמכת, כאן במקום.

נא הגבתכם.[10]

בברכה,

ד"ר צ' דוריאל

424

מ' ששון אל צ' דוריאל (טהראן)
M. Sasson to Z. Doriel (Teheran)

העתק: 130.15/3747/24

ירושלים, י"ח באב תשי"ח
4 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

ד"ר דוריאל היקר — הרבה ברכות ושלום.

עניין הדואר אליך — רעה חולה ועל־אף הלחץ אין הם מצליחים לפתור השאלה. מבטיחים וחוזרים ומבטיחים ואנו — נשארים במקום בו היינו. כך או אחרת,

8. ראה בן־חורין אל דוריאל, 10 בנובמבר 1957, 130.15/3747/29. דוריאל התבקש להפסיק את המאמצים להביא לכינון יחסים דיפלומטיים בין איראן לישראל.
9. ראה מס' 413, והערה 7 שם.
10. ראה מס' 424.

מסתבר שלקראת השבועיים הבאים יש נוסעים העוברים דרכך וכך אוכל לשלוח דואר גם בשבוע הבא וגם בזה שלאחריו.

הנושא המרכזי הנו כמובן מה שקרה בעיראק והשפעת ההפיכה על ארצות האזור ובמיוחד מקום מושבך. היטבת לתאר הלך הרוחות בפרס והמשתמע מהן.[1] כשלעצמי אתחיל בתיאור המתרחש בעיראק כפי שהוא נראה לי מכאן.

אמנם ההפיכה בתור שכזו לא הפתיעה איש ואם הפתיעה, הרי הפתיעה מבחינת המועד בו בוצעה והדרך בו הוגשמה. ההתמוטטות היתה בבת אחת ולמועד לא צפוי. מאידך, חשוב מאוד לדעת שאין עדיין כל יסוד לזהות הפיכה זו עם תעלוליו של שוכן הנילוס. לא ברור כלל אם היתה לו יד בדבר ולא ברור כלל אם המהפכנים ירוצו וימהרו למסור עצמם כפי שעשו תושבי סוריה ומנהיגיה. על דרכם של המהפכנים ידוע מעט ואנסה כאן לתאר את הנראה.

הממשלה החדשה בעיראק קיימת ועומדת — זו עובדה אך לא ברור כלל אם הרכבה הנוכחי הנו סופי ואם התגבשותה הפנימית נגמרה. עד כה מאוחדים היו המהפכנים בשלילה — בסילוק השלטון המסורתי: אלמנט חזק שהווה ומהווה דבק למהפכנים. משסילקו את העבר עמדו בפני שאלות העתיד. פסיפס האישים והדעות שחברו יחד בתוך קבוצת המהפכנים הנו פסיפס רחב ומגוון — היתגברו על הבדלי גישה ואולי גם על הבדלי מטרות והשקפות? אמנם עובדה היא שהמערערים על יציבות השלטון הנוכחי — אינם מופיעים עדיין — והשאלה היא היופיעו בכלל? קשריה של ממשלת ההפיכה עם קע״ם עדיין מוגבלים ובולטת נטייה לקיום עצמאי ולהסדר עם המערב לפחות בהופעות חיצוניות. האמנם הופעותיה החיצוניות הללו הנן הופעות אמת או אחיזת עיניים לשם הרדמה? הערכותינו עד כה — החסרות ידיעה מפורטת של המצב העובדתי כיום — מחזקות ההשערה שלפנינו רצון עיראקי לשמור על אי תלות בקהיר תוך ניצול חרוץ של הסיכוי להדק הקשרים יותר עם מצרים אם לצורכי סחטנות איומים או הרתעות כלפי חוץ. סימנים לא מעטים מעידים שהמשטר החדש איננו מוכן לקבל מרות קע״ם על אף שיתוף־הפעולה הקיים כבר עתה במספר שטחים — בעיקר בשטח ההגנתי והצבאי ולפי שעה מעטים הם בבגדאד בעד איחוד עם קע״ם. ניכרת נטייה להעדיף קשר הדוק יותר עם סוריה מאשר עם קהיר ואין הדבר מוצא חן כמובן בעיני הארכיטקטים מגדות הנילוס. דומני כי לא קע״ם ולא ברית־המועצות אינם בטוחים במגמות המשטר החדש בעיראק וכי רואים הם בדאגה דרכו עד כה ונטיותיו לעתיד. לא ברור כלל אם יצליח נאצר במאמציו לרתק עיראק אליו יותר, או אם ימצא עצמו בפני ההכרה לנסות ולארגן טיהור פנימי ואם בכלל יצליח בכך. ואם טיהור, היהיה זה בנוסח נגיב-עלי מאהר-נאצר או בנוסח חוסני זעים-חינאווי-שישכלי וכו׳.

ואם לא די לנו בשאלות אלו הרי עלולות שאלות חמורות לא פחות. מה תהיה עמדתו ומה דרכו של הגורם הסובייטי־חיצוני והגורם הקומוניסטי־פנימי. התהיה דרך ברית־המועצות כדרכה במצרים, התקריב המפלגה הקומוניסטית הפנימית כפי שעשתה בסוריה כדי להשיג פרו־סובייטיזציה של עיראק או שמה תעדיף ללכת

424

1. ראה מס׳ 423.

בדרך קומוניזציה של המדינה — דרך חדשה שלא הופיעה עדיין במזרח התיכון הערבי. ואם אמנם נוטים העיראקים באופיים ובדתם, בעברם ובגישתם לעצמאות ולשליטה על אחיהם האם דבר זה יניע ברית־המועצות לשמור על מגע ישיר עם עיראק או שיניעו לדחפה לאיחוד עם קע״ם ולהכניסה תחת כנפיהם מחלון אחורית זו? שאלות אלו הנן כמובן גורליות בקשר לעתיד המשטר ועתיד מקומה של עיראק באזור ומבלי לדעת כיצד ייפול דבר תהיה כל הערכה נחפזת. על־כל־פנים, נחפזת לא פחות היא המסקנה שעיראק כבר אבדה למי שאבדה ואולי בגלל שיקולים אלה ודומים להם החליטו אנקרה וטהראן למהר ולהכיר בממשלת עיראק שמא יש יסוד לתקווה ולעצור ההתדרדרות ולעודד הדורשים עידוד. אך כרגיל גם טהראן וגם אנקרה — ולא פחות מהן ארצות־הברית ובריטניה — נחפזו להכיר ולהשמיט מידם קלפים מבלי לנצלם.[2] כי אם קיים היה סיכוי לעצור ולטפח עצמיות עיראקית היה מותנה סיכוי זה בבירור יסודי עם העיראקים ואם יש לנו היום בשיחותינו עם גורמים אחראיים על מה להצביע הרי יש לנו להצביע על שני דברים: ראשית על מצב זה בממשלה העיראקית שהמסקנה ממנו היא לנסות ולהתנות טיפוח קשרים תקינים בין עיראק למערב בהוכחות הלכה למעשה מצד עיראק ולהבין שעיראק בידי המערב (נפט) הרבה יותר משהמערב בידי עיראק.

ושנית — לפנינו הזדמנות להוכיח כי תורת נורי עברה ללא שוב. לא עזרו הלחץ על ישראל, לא עזר הנספח לברית בגדאד שכלל דברי שטנה עלינו,[3] לא עזרה התעמולה העיראקית אנטי־ישראלית, לא עזרה ההרתעה של אנקרה וטהראן מקשרים גלויים עמנו — אמנם כל אלה היו תרופות אך תרופות לא למחלה העיקרית, והדרוש הוא תרופה למחלה העיקרית. ואם קיים מוסר השכל, הרי מוסר השכל זה נוגע לחזק האידאול[וגיה] המוגדרת על־ידך כנחלת אנשי הביטחון וההגנה בשלטון הטהראני. צו השעה הוא הגברה מעשית של הקשרים בין אלה העומדים מהצד האחד של המתרס.

הדאגה למצב הפנימי בפרס רבה אצלנו. וחשוב לנו מאוד לשים היד על הדופק באופן קבוע. אומרים כי פרס עלולה להיות המטרה הקרובה של המגמות הסובייטיות וזאת במקביל למטרות המידיות של המגמות הנאצריות־סובייטיות לגבי ארצות ערב שנשארו עדיין לפלטה. יש חשיבות להסתכל עמוק ככל האפשר להתרחשויות, לשים לב לפעילותם של הגורמים המ[ו]עדים לפורענות כולל הכורדים ולהפנות תשומת־הלב.

בצד ההסתכלות והדיווח המרוכזים למתהווה בפרס פנימה, שהפכה לחשובה ודחופה ביותר בתקופה זו, נשאלת כמובן אותה שאלה מרכזית שהעלית וההצעות שהצעת במכתבך אלי מה־24 ביולי. אבן וצור עוסקים במה שהצעת ורואים ברכה בעמלם. כן פתחנו בהידוק קשרים עם נציגים במקומות ומרכזים אחרים ובכל מקום התגובות והעניין טובים ומעודדים. אקווה להכין עבורך לדואר זה או לדואר הבא

2. איראן וטורקיה הכירו במשטר החדש בעיראק בסוף יולי 1958, ואילו ארצות־הברית ובריטניה — בראשית חודש אוגוסט 1958.
3. ראה מס׳ 408, והערה 7 שם.

תמצית החומר של המגעים הללו על־מנת שתהיה שותף לתמונה ותתרום הערותיך והכוונותיך.

ובאשר לשאלה המרכזית של שינוי ההוראות מנובמבר 1957 ומארס 1958. זהו נושא נכבד ביותר המחייב כמובן התייעצות והחלטה אך לא ראובן [שילוח] ולא השרה אינם כרגע כאן ומשיבואו בעוד כמה ימים תהיה זו אחת השאלות הראשונות לעצה ולהוראה. בינתיים רצוי היה מאוד כי תעביר אלי בדואר החוזר הצעה מפורטת לפעולה המוצעת על־ידך על־מנת שנדון בהצעות לגופן ממש ולא נדבר על פעולה ערטילאית כוללת. הצעה כזו מצדך היתה ממחישה העניין ומאפשרת דיון מעשי ועינייני. הוא הדין לגבי התייעצות בירושלים או אצלך — אם תהיה בידינו תכנית הפעולה המוצעת על־ידך יקל להחליט אם ראוי להטריחך ולטלטלך או לזכות מישהו בביקור אצלך — כל זאת כמובן כתוצאה מהנטייה הכללית והתגובה הראשונה שתהיה להצעותיך המפורטות להן הנני מצפה בכיליון עיניים.

השידור בפרסית חסר גם לנו במיוחד בימים אלה. אם כן ברור הוא שהשידור לא יהיה על המשדר הבינוני אלא על הקצר. אך אל לנו לעשות גם כאן ניסיונות. אני משוכנע אמנם שהשידור יישמע כי נשמע הרחק בדרום אמריקה וביבשת. לא יעמדו כאן למכשול ל״קול ציון״? ראוי שייעשה ניסיון מוקדם, לפחות מספר פעמים, בטרם יוחלט סופית על העברה ממשדר למשדר. לשם זה דרושה עזרת שירות השידור הפרסי ומגע בין שני השירותים לבחינת הקליטה. האם תוכל להיות המתווך בין השניים ולדאוג ששני השירותים יקימו קשר ישיר לצורך ספציפי זה של בחינת הקליטה? ואם כן — אנא עשה זאת בהקדם והברק אלי. באם אין אפשרות לעשות זאת הודיעני גם כן במברק ואז נעשה ניסיונות שידור ואתה עם מקלט רגיל תנסה לקלוט ותודיענו מה התוצאות.

הנה אסיים כאן הפעם בהרבה ברכות.

משה ששון

425

ר׳ שילוח אל ראש הממשלה ושרת החוץ
R. Shiloah to the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.15/3752/15

ירושלים, כ״ה באב תשי״ח
11 באוגוסט 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד

רצוף־בזה דין־וחשבון על שיחות בין ג׳ מאיר, שרת החוץ של ישראל, וד״ר פאתין זורלו, שר החוץ של תורכיה, שהתקיימו בציריך ביום השבת 2 באוגוסט 1958.

כידוע לכם התקיימה ברומא בימים 26 ביוני–2 ביולי 1958 ועידה סודית של מומחים תורכים וישראלים לבחינה משותפת של המצב המדיני והצבאי במזרח

התיכון על־מנת להגיע למסקנות על דרכי שיתוף־הפעולה בין שתי הממשלות מול הסכנות המשותפות למדינות העצמאיות האנטי־נאצריות במזרח התיכון.[1]

מר עדנאן קוראל, ראש המשלחת התורכית לוועידה זו, חזר לקושטא ביום השבת 5.7.58 ודיווח לראש ממשלת תורכיה ולשר החוץ שלה על מהלך השיחות.

ב־9.7.56 מסר שגריר תורכיה ברומא לשגריר ישראל שם שדר דחוף בשם מנדרס וזורלו: קוראל דיווח להם במפורט על שיחות רומא. התרשמו מאוד מהערכתנו המצב ומקבלים המסקנות על הידוק שיתוף־הפעולה. שמעו מקוראל כי במהלך השיחות ברומא הועלתה על־ידי משלחת ישראל הצעה שתתקיים בהקדם פגישה בין שרי החוץ של שתי המדינות. ההצעה נראית להם מאוד והם מציעים שהפגישה תתקיים בסוף יולי או בראשית אוגוסט.

בדיון עם ראש הממשלה ושר החוץ הוחלט לקבל ההצעה והפגישה נקבעה ליום השבת, 2 באוגוסט 1958.

ראוי לציין כי המשלחת הישראלית לוועידת רומא לא הציעה הפגישה וכי רק כדי שלא להופיע כיזמי הפגישה ייחסו התורכים היזמה לישראל. כמו־כן ראוי להזכיר כי ההצעה התורכית לפגישת שרי החוץ באה עוד לפני ההפיכה בעיראק.

בברכה,

ראובן שילוח

נספח
APPENDIX

ירושלים, כ״ה באב תשי״ח
11 באוגוסט 1958

ס ו ד י   ב י ו ת ר

אל: ראש הממשלה; שרת החוץ
מאת: ראובן שילוח

הנידון: פגישה בין שרת החוץ ג׳ מאיר לבין שר החוץ התורכי פאתין זורלו בציריך ביום השבת 2 לאוגוסט 1958

בעקבות ועידת המומחים התורכית–ישראלית שהתקיימה ברומא בימים 26 ביוני–2 ביולי 1958 הציע שר החוץ התורכי שתיערך פגישה בינו לבין שר החוץ של ישראל על־מנת לדון בדרכי שיתוף־הפעולה בין שתי המדינות נגד האיום ההולך וגובר של נאצר. הסכמנו, והפגישה נקבעה ליום השני באוגוסט שנה זו. אל שר החוץ התורכי נלווה מר עדנן קוראל, מי שעמד בראש המשלחת התורכית לוועידת המומחים ברומא הנ״ל, ואל שרת החוץ נלוו שגריר ישראל ברומא, מר א׳ ששון, והחתום־מטה. לפי תביעת התורכים נשמר דבר הפגישה בסוד. הגב׳ מאיר באה לציריך

425

1. ראה הערת־עורך, מס׳ 418.

כאילו להינפש לפני פגישתה עם גנרל דה גול ושר החוץ התורכי הגיע לשוויצריה בעילום שם והסתיר דבר בואו אפילו משגריר תורכיה בשוויצריה. לילה לפני הפגישה נפגשו מר ששון והחתום־מטה עם מר עדנן קוראל בלוצרן לשם קביעת סדרי הפגישה וסדר יומה. החלטנו לקיים ביום השבת שתי פגישות:

1. לפני הצהריים — לסקירת המצב הבין־לאומי ובייחוד המצב במזרח התיכון.

2. אחר הצהריים — ישיבה שתוקדש לדיון מעשי בדרכי שיתוף־הפעולה בין שתי הממשלות.

הישיבות נתקיימו בחווילתו של בנקאי יהודי מציריך אשר עזב העיר ליומיים על־מנת לאפשר לנו לקיים השיחות בסודיות מוחלטת.

ישיבת הבוקר

נוכחים: מצד ישראל: שרת החוץ ג׳ מאיר; שגריר ישראל ברומא א׳ ששון; ראובן שילוח.
תורכיה: שר החוץ פאתין זורלו; עדנן קוראל.

הישיבה נמשכה שעתיים וחצי. לאחר דברי נימוס הדדיים פתח שר החוץ התורכי במלים קצרות וציין כי בשנה האחרונה הורגש הצורך בשתי הבירות לשפר ולהדק היחסים בין תורכיה לישראל. בדצמבר אשתקד התקיים בפאריס בירור ראשון בנושא זה בין ראש ממשלת תורכיה ומר זורלו לבין שגריר ישראל ברומא א׳ ששון. בהמשך לאותו בירור התקיימו פגישות אחדות באירופה בין שר החוץ התורכי לבין מר ששון ובעקבות פגישות אלו נערכה ועידת מומחים משני הצדדים ביוני ש[נה] ז[ו] ברומא. ממשלת תורכיה התרשמה מאוד מהדיון בוועידת המומחים והוא שמח שבעקבות דיון זה יש לו הכבוד היום להיפגש עם שרת החוץ של ישראל. מר זורלו יעריך מאוד אם גב׳ מאיר תפתח הדיון בהערכת המצב במזרח התיכון כפי שהוא נראה לה.

גב׳ מאיר: אף היא שמחה להזדמנות זו. ידענו מתמיד כי מבחינה אובייקטיבית יש שותפות אינטרסים בין שתי המדינות. לא ראינו כל הצדקה למיעוט המגע ושיתוף־הפעולה ושמחנו שהפגישות שנתקיימו בשמונת החודשים האחרונים אישרו הנחתנו. המאורעות באזורנו מתפתחים במהירות גדולה ויש הכרח בתכנית פעולה משותפת של המדינות החופשיות באזור בעזרת מעצמות המערב הגדולות ובייחוד ארצות־הברית לשם עצירת התקדמותו של נאצר. לפי הרושם שלנו מתחילות המעצמות ובייחוד ארצות־הברית להכיר בצדקת תביעותינו. שר החוץ של תורכיה היתה לו בסיוריו בימים האחרונים הזדמנות להיפגש עם ראשי המערב ונשמח לשמוע ממנו רשמיו, בייחוד נעריך רשמיו על ועידת ברית בגדאד בלונדון לפני ימים אחדים.

זורלו: המאורעות בעיראק הפתיעו העולם ובמיוחד מנהיגי המערב. המערב בחודשים האחרונים היה שקוע בחיפוש דרך לפיוסו של נאצר. תורכיה כישראל השקיעה מאמצים רבים לשכנע המערב כי אין שחר למדיניות של פיוס וכי אין סיכוי לכיבוש לב נאצר. זורלו עצמו ניסה לעשות זאת במושבי נאט״ו ובכינוסים מערביים אחרים. לצערו עוד לא התפכחו מנהיגי המערב מאשלייתם זו. במיוחד הוא חרד

לעמדתם של מנהיגי גרמניה ואיטליה. אלה סבורים משום מה שהמנהיגים הערבים רוחשים להם אימון וידידות מיוחדת ומתעלמים מן העובדה שהמנהיגים הנוטים לשתף עמם פעולה הם אלה אשר שיתפו פעולה עם גרמניה הנאצית ואיטליה הפשיסטית. זורלו חושד כי המטרה העיקרית של גרמניה ואיטליה היא מטרה כלכלית אגואיסטית צרה. איטליה מחפשת לה קונצסיות בעולם הערבי וגרמניה מחפשת שווקים לסחרה ולהשקעותיה. איטליה וגרמניה יחד לוחצות על ארצות־הברית לפייס נאצר.

לשאלה מה הניע ראשי ברית בגדאד להיחפז בהכרת המשטר החדש בעיראק[2] ואם נתנה ממשלת עיראק הבטחות או קונצסיות כלשהן למערב תמורת ההכרה הנחפזת — אמר זורלו כי המערב לא קיבל דבר תמורת ההכרה פרט אולי לתקווה קלושה להפריד בין עיראק החדשה לבין נאצר. בדרך־כלל, הדגיש זורלו, מוקדם עוד להסיק מסקנות על מהות המשטר החדש בעיראק. הכוחות העיקריים בעיראק אינם ראשי השלטון היום, לא קאסם ולא אחרים מאלו שהתפרסמו בזמן האחרון. הכוח העיקרי נתון כנראה בידי קבוצת צעירים, מדינאים וקצינים, אשר אינם ידועים לפי שעה בעולם. לשאלה אם רוצה תורכיה שתישאר עיראק חברה בברית בגדאד אמר זורלו כי אין תורכיה רוצה בכך. גם בימי נורי לא ייחסה תורכיה ערך צבאי לעיראק. לכתחילה רצתה תורכיה בברית צפונית מצומצמת לאמור: תורכיה, איראן ופאקיסטן. רק כאשר איראן סירבה מחשש לתגובה סובייטית להצטרף לברית זו פנתה תורכיה לעיראק ושידלה אותה להצטרף בתקווה כי הצטרפות עיראק תעודד גם הפרסים.

זורלו ציין כי אנגליה, ועוד יותר ארצות־הברית, מהססות מאוד ביחסן לעיראק החדשה אולם שתיהן נכנעות ללחץ האירופי. בדיון שהתקיים במועצת נאט״ו בשבוע האחרון של יולי, נקטו ארצות־הברית ותורכיה עמדה חריפה נגד הכרה במשטר החדש של עיראק אולם גרמניה איימה להכיר במשטר החדש גם אם שאר המדינות המערב תמנענה ההכרה. עמדה זו של גרמניה עוררה מבוכה במועצת נאט״ו וכדי למנוע פילוג מוחלט שכל חברות נאט״ו תכרנה במשטר החדש. לפי הצעת תורכיה סוכם שמדינות האזור (תורכיה ופרס) תקדמנה להכיר בעיראק על־מנת שלא ייווצר רושם כאילו נגררו בעניין זה אחרי מדינות המערב.

בדברו על ועידת הברית בלונדון ציין זורלו כי ההישג העיקרי במושב זה היתה הסכמתה של ארצות־הברית להתקשר בהתחייבויות מרחיקות לכת כלפי חברות ברית בגדאד המזרח תיכונית. פרט לעניין זה לא הגיעו לסיכומים ברורים במעמד זה בשום נושא. הוזכרה בוועידה תוכנית של נייטרליזציה של ירדן ולבנון אך לא הגיעו לשום מסקנות. הבירור הנטוש כיום בבירות המערב הוא בשאלה היסודית האם יש לנקוט באזור במדיניות של עמידה תקיפה נגד הנאצריזם או במדיניות של פיוס. דאלס מבין המצב יותר מאחרים ומטיף למדיניות תקיפה נגד נאצר. הקושי בדאלס הוא שהוא חלש בביצוע מדיניותו.

תורכיה סבורה שיש לעמוד בתוקף נגד נאצר וגם נגד המשטר החדש בעיראק. אין פירוש הדברים שיש בשעה זו לפעול צבאית נגדם אך יש דרכים רבות להקשות

2. ראה מס׳ 424 והערה 2 שם.

ולהצר צעדי עיראק החדשה. תורכיה למשל יש לה לא מעט אמצעים להקשות על עיראק. יושבים בצפון עיראק כ־700,000 תורכים. בעבר עשתה תורכיה הכול כדי לרסן אלמנטים אלה אולם בעתיד תוכל להשתמש בהם נגד המשטר.

זורלו סבור שישראל ותורכיה צריכות לפעול במשותף כלפי המערב. יכול להיות ערך רב לפעולה זו כי המערב מתחיל להבין שרק ישראל ותורכיה הן מבצרים נאמנים לעולם החופשי במזרח התיכון. בשיחה שהיתה לזורלו עם דאלס הסכים דאלס שאי אפשר לקנות את נאצר. גם אם המערב יפקיר סודאן, יפקיר ירדן ולבנון, יוותר על סעודיה וימכור ישראל, גם אז לא יוכלו לספק תאבונו של נאצר. ההבטחות שיוכלו הרוסים להבטיח לו תמיד תעלינה על המחיר שיוכל לשלם המערב. דאלס ביקש שהתורכים ינסו לשכנע וללחוץ על אדנאואר. זורלו שוחח ארוכות עם אדנאואר בבון. אדנאואר נדהם כאשר זורלו אמר לו שפיוס נאצר פירושו הפקרת ירדן, לבנון וכו׳ ועל הכול — הפקרת ישראל. אדנאואר טוען כי אין בדעתו לפייס נאצר ועיראק על חשבון אחרים אלא להפנות נאצר וראשי עיראק מענייני חוץ לענייני פנים. זורלו משוכנע כי יש ערך למאמצי שכנוע כלפי אדנאואר וכי יש להתמיד בכך. הוא סבור כי יכול להיות ערך מיוחד לפעולת ישראל כלפי אדנאואר. לדבריו של זורלו, התרשם אדנאואר מטענתו של זורלו כי הערבים והגרמנים סבורים כי הם יכולים לשתף עמם פעולה הם אלה ששיתפו פעולה עם הנאציזם והפשיזם. כאן עבר זורלו לתיאור הסילוף שיש בזיהוי נאצר עם התנועה הלאומית הערבית. נאצר משתמש בססמאות של לאומיות ואחדות ערבית לצורכי שלטון אישי בעולם הערבי באפריקה ובעולם המוסלמי. על ישראל ותורכיה להתמיד במשותף בהוקעת מגמותיו של נאצר, בייחוד בארצות־הברית. דאלס עצמו אמנם מבין הדברים אבל מחלקת המדינה והציבוריות בארצות־הברית אינם מבינים חומרת הנאצריזם. זורלו ציין כיצד העיתונות האמריקאית טשטשה הברוטליות של ההפיכה העיראקית, ומיעטו בתיאור האכזריות שברצח ראשי השלטון הקודם. הוא משוכנע כי לפקידים מסוימים במחלקת המדינה יד בריסון העיתונות האמריקאית. יש הכרח שהציבור האמריקאי יבין ההבדל בין נאצר לתנועה הלאומית הערבית. בארצות־הברית ובאירופה אנו עדים להלך רוח דומה לזה של המערב בימי היטלר והאנשלוס האוסטרי. גם אז נמצאו חוגים רבים שהצדיקו האנשלוס ואמרו: אחר הכול, האוסטרים אף הם גרמנים ויש להבין כמיהתם לאחדות גרמנית.

ג׳ מאיר: מודה על דבריו המפורטים של זורלו ומביעה בדרך כלל הסכמה להערכותיו. המערב עושה לדבריה שני משגים פטאליים: 1. זיהה הלאומיות הערבית עם האקספנסיוניזם של נאצר. ציינה שנאצר כהיטלר לא העלים מטרותיו האמיתיות. כהיטלר פרסם הדברים ברבים במחברתו על ״הפילוסופיה של ההפיכה המצרית״, אך העולם מתעלם מכך כשם שהתעלם מ״מיין קמפף״ של היטלר. ג[ולדה] מ[איר] ציינה גם העובדה שנאצר לא זכה בשום ניצחון או הישג ציבורי או סוציאלי פנימי כל שהוא, כל הצלחותיו הוגשו לו על מגש של כסף על־ידי העולם. 2. המשגה השני שעושה המערב הוא ההסתבכות בוויכוח חסר שחר אם נאצר הוא קומוניסט או אנטי־קומוניסט. עניין זה הוא חסר כל ערך. הבעיה איננה אם נאצר קומוניסט הוא או לא, השאלה היא אם הוא משמש מכשיר בידי ברית־המועצות [-]

כרושצ׳וב או לא. כל היודע את ברית־המועצות ודרכי פעולתה יודע כי לא אכפת לכרושצ׳וב מה השקפותיו הסוציאליות והאידיאולוגיות של נאצר כל עוד הוא משמש מכשיר לביצוע מדיניותה של ברית־המועצות.

הבעיה העומדת בפני העולם החופשי כיום איננה רק בעיית גורלו של המזרח התיכון כי אם בעיית אפריקה, אירופה והעולם החופשי כולו. אם לא יוקם סכר בפני התפשטותו של נאצר עתיד הוא להשתלט לא רק על המזרח התיכון אלא גם כל אפריקה ועם נפילת אפריקה תיפול גם אירופה. אפריקה בכוח עצמה לא תוכל לעמוד נגד נאצר וכרושצ׳וב. מדינות אפריקה העצמאיות, ואלה העומדות על סף העצמאות, אינן רוצות במנהיגותו של נאצר. ניגריה, שרובה מוסלמית, וסודאן, חרדות מהשתלטות נאצר לא פחות מאתנו, אולם הן זקוקות לארגון, לעידוד ולעזרת המערב.

גם אנחנו כזורלו עוד איננו יודעים בדיוק מהות עיראק החדשה ומגמותיה. ייתכן שעיראק החדשה לא תצטרף לקע״ם, ייתכן גם שכרושצ׳וב יבכר שלא תצטרף עיראק לקע״ם ושיעמדו לרשותו שני מכשירים — האחד עיראק אשר תשמש מרכז ללחץ ולחתרנות מכוון לפרס ולמפרץ הפרסי והשני נאצר אשר ירכז מאמציו כלפי אפריקה.

ג[ולדה] מ[איר] יודעת כי תורכיה וישראל לא תכנענה ואם יהיה צורך בכך תלחמנה נגד כל ניסיון להצר גבולן ולפגוע בהן, אבל היא חוששת שבכוחנו בלבד לא נעמוד. ייתכן שיירשם בהיסטוריה שעמדנו ונפלנו כגיבורים אך אין שאיפתנו ליפול כגיבורים, שאיפתנו כשאיפת תורכיה להוסיף ולהתקיים וליצור במדינותינו ועל־כן חייבים לארגן יחד כל הכוחות הרוצים והיכולים לעמוד בעזרת המערב נגד האקספנסיוניזם הערבי.

אם נפעל במשותף, יש סיכוי למאמצינו כי לא כל המשתפים פעולה עם נאצר עושים זאת ברצון ובהתלהבות. כמו שאחר האנשלוס עם אוסטריה התחילו הרבה אוסטרים, ביניהם גם חסידי האנשלוס לכתחילה להתחרט, התחילו גם בסוריה חוגים שונים להתפכח ולגלות כי מה שקרה בהקמת קע״ם לא היה איחוד אלא השתלטות מצרית על סוריה, צבאה, כלכלתה, חברתה וכו׳.

ישראל מבחינה בין נאצר ומנהיגים אחרים של העולם הערבי לבין העמים הערביים והאינטרסים האמיתיים שלהם. כשהגרמנים אומרים כי יעזרו למנהיגי ערב בביצוע תכניות קונסטרוקטיביות הם טועים. התוצאה המעשית לא תהיה עזרה קונסטרוקטיבית לעמי ערב אלא חיזוק המשטרים המשעבדים אותם.

ג[ולדה] מ[איר] מצטרפת למסקנתו של זורלו שיש צורך בתכנית לשיתוף־פעולה של המדיניות העצמאיות באזור נגד נאצר וללחץ והסברה משותפת כלפי המערב וארצות־הברית. יש שני סוגי מדינות באזורנו. כאלו שאפשר להתגבר עליהן על־ידי חתרנות מבפנים וכאלו שאפשר להכניען על־ידי התקפה צבאית מבחוץ. הדאגה הראשונה שלנו צריכה להיות לחזק אותן המדינות אשר ניתנות לערעור מבפנים כאיראן [–]. יש לנו קשרים עם המדינות הללו ואנו מנסים לעזור להן ככל אשר בידינו אך אין העזרה מספקת. אנו מנסים לגייס המערב לעניין ויש לציין כי מעמדנו במערב ובייחוד בארצות־הברית השתפר. מתברר להם יותר ויותר כי צדקנו בהערכותינו בעבר. אין לנו ספק כי אם נבוא אנחנו ותורכיה יחד למערב יתייחסו לתביעותינו ביתר אהדה. אנו סבורים כי אם נפעל במשותף עלול לחול שינוי גם

בגוש האפרו־אסיאני. אין כל הצדקה אובייקטיבית שהגוש האפרו־אסיאני יתלכד סביב נאצר. כאן סיפרה ג[ולדה] מ[איר] קצת מרשמי סיורה האחרון באפריקה.[3]

על תורכיה וישראל הטיל הגורל האחריות להציל עצמן על־ידי הצלת כל המדינות העצמאיות באזור.

זורלו: מצטרף לדעתה של ג[ולדה] מ[איר] כי השאלה אינה עתיד המזרח התיכון אלא שאלת עתידו של העולם החופשי. הבעיה בפני העולם איננה בעייתו של נאצר אלא מגמותיה ושאיפותיה של ברית־המועצות. ברית־המועצות איננה מעוניינת להפוך נאצר לקומוניסט אלא להשתמש בו כמכשיר לפירוק עמדות המערב במזרח התיכון. יש לציין כי ברית־המועצות עד עתה הצליחה. הדבר התחיל בפינוי סואץ, נמשך בגירוש הבריטים מירדן, על־ידי ההפיכה בעיראק הפסידו הבריטים בסיס האוויר של חבאניה ומחר יהיה כזה גם גורל הבסיס האמריקאי בדהראן. המדיניות הסובייטית היא להקים קשר רצוף מרוסיה דרך איראן ועיראק למצרים ולאפריקה. ההפיכה בעיראק אינה סוף פרשה אלא התחלה.

הישגיו של נאצר הביאו לידי כך שגם מתנגדיו באזור רואים הכרח להסתגל אליו. אם הפקיר המערב את שמעון[4] אין מנוס ששיהאב[5] יסתגל לנאצר, גם אם שיהאב הוא נאמן ללבנון העצמאית. זורלו מציין שבמשבר האחרון יצאה האופוזיציה בתורכיה זו הפעם הראשונה נגד מדיניות החוץ של הממשלה. בעבר התנגדה האופוזיציה לממשלה אך ורק בענייני פנים.

זורלו חושש מאוד מפני השפעתם של חוגי הכלכלה באירופה ובארצות־הברית. הם חיים באשליות וסבורים שעל־ידי סיום המשברים יוכלו להבטיח האינטרסים הכלכליים שלהם. החוגים הכלכליים לוחצים על הממשלות באירופה ובארצות־הברית להקל על נאצר והדומים לו. מביא לדוגמא כיצד המערב מציג תנאים קשים לתורכיה במשא־ומתן שלה על סיוע כלכלי וכיצד מקילים על נאצר. נאצר למשל ביקש מגרמניה רק 200 מיליון מרקים גרמניים והגרמנים הציעו לו קרוב ל־400 מיליון.

זורלו מסכים שיש מדינות באזור אשר הסכנה הנשקפת להן היא ערעורן על־ידי חתרנות מבפנים ומדגיש בעיקר איראן ולוב. הוא מסכים שעלינו לעבד תכנית לשיתוף־פעולה הדוק. מזכיר בהזדמנות זאת כי בהיות הנשיא בן־צבי בבריסל העלה בשיחתו עם השגריר התורכי שם, בשעת אחת מקבלות־הפנים, שאלת החזרת הנציגויות בתורכיה ובישראל למעמדן הקודם (שגריר תורכיה בבריסל הוא אחיו של זורלו).[6] זורלו מסכים שצריך להחזיר מעמד הנציגויות לקדמותו אולם אינו סבור שהשעה כבר כשרה לכך. נשארו עוד ערבים פרו־מערביים באזור כדוגמת לוב, ואקט כזה מצד תורכיה עלול לשמש בידי נאצר קלף להתקפה ולחץ על ערבים אלה.

3. על סיורה של גולדה באפריקה — ראה מס׳ 458.
4. כמיל שמעון, נשיא לבנון בשנים 1952–1958, דגל בשמירת על יחסים הדוקים עם המערב. רצונו להביא לתיקון בחוקה על מנת שיוכל להיבחר לתקופת כהונה שנייה היתה אחד הגורמים למהומות ולמלחמת האזרחים בלבנון במאי 1958. ביולי 1958 ביקש, וקיבל, סיוע צבאי אמריקאי. באותה עת ויתר על רצונו להיבחר לתקופת כהונה שנייה.
5. פואד שיהאב, רמטכ״ל צבא לבנון, נבחר לנשיא לבנון במקום כמיל שמעון ב־31 ביולי 1958. הוא החזיק בתפקיד זה עד 1964.
6. רפקי זורלו, שגריר טורקיה בבלגיה.

ג׳ מאיר: בתגובה על נקודה זו סיפרה לו ג[ולדה] מ[איר] על שיחה שהיתה לה עם סלווין לויד בניו־יורק בימי הדיון בעצרת על מבצע סיני. היחסים באותם הימים בין ישראל ואנגליה היו כביכול אינטימיים ביותר ובא לויד אל ג[ולדה] מ[איר] להתייעץ אתה, כידיד, לקראת נאומו בוויכוח בבית הנבחרים הבריטי ושאל מה דיבור אנטי־ישראלי יוכל לדבר כדי להקל על נורי סעיד. אמרה כי החששות למלך לוב מזכירים לה אותה התייעצות. זורלו נבוך וגמגם ועבר לנושאים אחרים.

אמר כי הוא רואה כמונו צורך דחוף בחיזוקה של איראן וכי הציע לראש ממשלת איראן להזמין מיד כוחות אמריקאיים לבסיסים באיראן. מעשה זה יהיה בו משום התראה לברית־המועצות כי המערב החליט להילחם נגד כל ניסיון של התפשטות סובייטית נוספת באזור. זורלו ציין שיש במערב המתנגדים להצעה זו, בייחוד הגרמנים החוששים שהסובייטים יסתמכו על חוזה 1921[7] ויגיבו להזמנת כוח אמריקאי לפרס בשליחת כוח כיבוש סובייטי לצפון פרס. זורלו עצמו אינו חושש שהרוסים יגיבו כך כי הוא משוכנע שהם מפחדים מפני מלחמת עולם. זורלו מסכם כי הוא מאמין כמונו שיש צורך בארגון המדינות העצמאיות באזור למדיניות אקטיבית משותפת וכי לשם זה יש צורך בקשר תקין בין שתי המדינות, בין המטות, [- - - -][8] וכו׳ אך על כל הנושאים נרחיב הדיבור בפגישת אחר־הצהריים.

ישיבת אחר־הצהריים.

נוכחים: מצד ישראל: שרת החוץ ג׳ מאיר; שגריר ישראל ברומא א׳ ששון; ראובן שילוח.

מצד תורכיה: שר החוץ פאתין זורלו; עדנן קוראל.

התורכים באו לישיבה כ־20 דקה לפני בואה של שרת החוץ וניצלנו ההזדמנות לשיחות נפרדות בין מר ששון ומר זורלו, והחתום־מטה ומר ע׳ קוראל. הסברנו כל אחד בנפרד לאיש־שיחו הרושם החמור שעשו על שרת החוץ ועלינו דבריו של מר זורלו בשאלת החזרת הייצוג המלא בשתי הבירות. החשש שהחזרת הייצוג תקשה על מלך לוב שהשתמש בו זורלו כנימוק לדחייה הוא מגוחך וגם מעליב. אמרתי למר קוראל כי שרת החוץ הרהרה אם לא כדאי לבטל שיחת אחר־הצהריים. קוראל הסביר לי כי הקושי העיקרי הוא שזורלו לא קיבל סמכות ממנדרס להסכים בשלב זה להחזרת הייצוג במלואו וכי כל עניין לוב איננו אלא אמתלא לא מוצלחת שהמציא בשעת השיחה. כידוע לנו, עומד זורלו להציע פגישה בין ראשי הממשלות של תורכיה וישראל והוא קוראל משוכנע כי בפגישה זו, כאשר תתקיים, יגיע דבר הייצוג לידי סיכום חיובי. דברים דומים לערך שמע גם מר ששון מפי זורלו. בשיחתו אתי סיפר לי קוראל כי בימי ועידת ברית בגדאד בלונדון דיבר דאלס לזורלו ולמנדרס בחיוב על המגע אתנו.

7. על־פי חוזה זה התחייבה ברית־המועצות לפנות את איראן, לוותר על זיכיונותיה וחובותיה של איראן כלפיה, ולא להתערב בענייניה הפנימיים של איראן.
8. מספר מילים הושמטו בידי העורך.

ישיבת אחרי־הצהריים נפתחה בדברי זורלו על ההכנות לוועידת הפסגה.[9] לדבריו יש מבוכה ומחלוקת במערב בנושא זה. ארצות־הברית ואנגליה לוחמות על קיום הוועידה במסגרת האו"ם ואילו צרפת, בעיקר מטעמי פרסטיז'ה, מבכרת "ועידת גדולים", מחוץ למסגרת האו"ם, אשר יחליטו על גורל המזרח התיכון. תורכיה מתנגדת לגישה הצרפתית ורואה תקדים חמור בכך שהמעצמות הגדולות תחלטנה על גורל כל אזור שהוא ללא השתתפות מדינות באזור. אמנם צרפת הכריזה שגם ישראל, תורכיה ופרס צריכות להיות מוזמנות להביע דעתן, אבל רוח הגישה הצרפתית למעשה היא שמדינות מיוחסות גדולות הן שתחלטנה. תורכיה גם איננה רואה כל הצדקה למעמד מיוחד להודו בענייני המזרח התיכון. זורלו ציין בדאגה כי צרפת מונעת עמדה אחידה של נאט"ו בענייני המזרח התיכון וועידת הפסגה. גישתה זו של צרפת מעוררת דאגה רבה בחוגי נאט"ו. גם ספאק, המזכיר הכללי, וגם הנציגים הסקנדינביים בנאט"ו פועלים למען איחוד העמדה המערבית אך לפי שעה ללא הצלחה. בשיחה עם זורלו אמר דה גול כי צרפת אמנם בת־ברית של המערב אך אינה מוכנה לטשטש המעמד העצמאי של צרפת. זורלו מבקר קשה עמדה זו של דה גול ומציין כי המחלוקת בין הגדולים במערב מטילה מבוכה בקרב בנות־הברית הקטנות יותר. מחלוקת זו גם מעודדת המדיניות הספרטיסטית של גרמניה. זורלו חרד שמא לא יבוא המערב בעמדה מאוחדת לוועידת הפסגה. בשל ויכוחי פרסטיז'ה ונוהל לא הגיע לפי שעה המערב לדיון על תוכן המדיניות המערבית במזרח התיכון. תורכיה סבורה כי על המערב להימנע מדיון בפרטים בשעת ועידת פסגה ולהתרכז במאבק על עקרונות כוללים של ביטחון ושלמות מדינות האזור. גם יש להתנגד למתן מעמד מיוחד לנהרו בוועידת פסגה על המזרח התיכון, ומקווה שגב' מאיר בפגישתה הקרובה עם דה גול אף היא תטען נגד הרעיון של ועידת פסגה בענייני המזרח התיכון מחוץ למסגרת האו"ם ובלי השתתפות שוות מעמד של מדינות האזור. יש להבחין בין ועידת פסגה לדיון בבעיות אזור מסוים ובין ועידת פסגה לדיון בשאלות הגלובליות של יחסי מזרח–מערב.

ג' מאיר: מסכימה באופן כללי לגישתו של זורלו בענייני ועידת הפסגה. מדגישה כי ישראל לא תקבל החלטה של מי שהוא על גבולות ישראל ועל צורת השלום בין ישראל לשכנותיה. רק החלטה שתתקבל בהשתתפות ישראל ובהסכמתה תחייב אותה. היא לא תעלים דעתה זו בפגישתה עם גנרל דה גול.

זורלו: עובר לבעיית דרכי השיתוף בין שתי המדינות. הוא מציע כינון סדרי מגע קבועים [– – – – –].[10] כמו־כן מציע זורלו שיתוף־פעולה במספר בירות במערב (ברומא, לונדון, בריסל ובפריז — לא עם השגריר לצרפת אלא עם השגרירות התורכית לנאט"ו, ובנציגות הקבע של תורכיה לאו"ם בניו־יורק) ובייחוד בוואשינגטון בין שירותי ההסברה ויחסי הציבור של תורכיה וישראל. שני שירותי ההסברה צריכים להקדיש מאמץ מיוחד לרכוש אהדת הציבור והשלטון האמריקאי לאיראן.

בחילופי דברים על צורת שיתוף־הפעולה בוואשינגטון ואם יש לשתף בוואשינגטון גם השגריר האיראני, הסכים זורלו שיוקם מגע משולש בין שגרירי ישראל, תורכיה

9. ראה מס' 423 והערה 7 שם.
10. משפט אחד הושמט בידי העורכים.

ואיראן בוואשינגטון לתיאום הטיעון המדיני כלפי ממשלת ארצות־הברית ולתיאום הפעולה ההסברתית. בנקודה זו הרחיב זורלו הדיבור על בעיית איראן, סיפר כי זה חצי שנה שידוע לראש ממשלת תורכיה ולו דבר המגע בינינו לבין איראן. גם מנדרס (ראש הממשלה) וגם זורלו מעוניינים מאוד בשיתוף משולש אולם הם חוששים מאוד לצד הביטחוני שבדבר. השלטונות והמוסדות האיראניים חדורים אלמנטים אופוזיציוניים מהם גם פרו־סובייטים. יש לשקול היטב מבחינה ביטחונית כל התקשרות עם איראן ועל־כן אין להיחפז בהקמת הקשר המשולש. יש לבחון כל מקרה לגופו. לתורכים יש אמון רב בשאה, בראש הממשלה ובעוד אישים אחדים במחיצתם, ועל־כן מעלה זורלו המחשבה על קיום פגישה משולשת במשך הזמן בין ראשי הממשלה של שלוש המדינות.[11] בנקודה זו סוכם כי בפגישה הקרובה [- - - -][12] תיבדק באופן יסודי שאלת המגע המשולש ובאותה פגישה גם יוחלט מהו הדרג המתאים והבטוח ביותר לקיום התייעצות משולשת. בסכמו פרשה זו אמר זורלו כי השאלה העומדת בפנינו כיום היא כיצד לעזור לאיראן ולא כיצד לשתף עמה פעולה.

זורלו גם הביע משאלה שנציגותנו בארצות־הברית תסייע לתורכיה במאמציה להגדיל הסיוע הכלכלי לתורכיה. הוצע שבאמצעות השגרירים בוואשינגטון יוקם מגע בין המומחים הכלכליים בשתי השגרירויות. כמו־כן מבקש זורלו עזרתנו בעצרת האו״ם הקרובה בשאלת קפריסין והדגיש כי אין לישראל כל חובה כלפי יוון. יוון עומדת בראש הפעילים נגד ישראל בכל מעמד מערבי ובין־לאומי, דבר שהוא נתקל בו במיוחד בדיונים התכופים במועצות נאט״ו. ג[ולדה] מ[איר] אישרה שאין לנו כל חובה כלפי יוון.

זורלו מציע שבהקדם ואם אפשר עוד החודש תתקיים פגישה של שני ראשי הממשלה מלווים על־ידי הרמטכ״לים. בפגישה זו תסוכם בעיית מעמד הייצוג ההדדי בשתי המדינות. ג[ולדה] מ[איר] קיבלה ההצעה באופן עקרוני [- - - - -].[13]

כדי להקל על המגעים ועל הסידורים הוחלט להקים מיד תחנת קשר אלחוטי בנציגות ישראל באנקרה, כן הוסכם שמשיוקם קשר זה נחליף דברים עם זורלו באמצעות עדנאן קוראל ובהיעדרו — באמצעות קונראלפ, סגן המזכיר הכללי של משרד החוץ התורכי. זורלו בדבריו חזר והטיח לנו להגביר פעילותנו בגרמניה ובאיטליה. יש לו כל היסוד להאמין כי בשתי מדינות אלו מייחסים חשיבות מיוחדת לעמדתנו. המערב חייב לבצר מעמדו הוא ומעמד ידידיו באזור ולא לחזק המשטרים הערביים אויבי המערב. חזר והדגיש דעתו על הצורך שיבואו כוחות אמריקאיים בהקדם לאיראן. בסוף דבריו חזר והדגיש הצורך בשיתוף־פעולה בין שתי המדינות בעיבוד תכנית דינאמית, מדינית, תעמולתית וכנגד החתרנות באזור. להערת ביניים של ג[ולדה] מ[איר] אמר כי תורכיה משוכנעת שעל המערב להגביר ולחזק ציודו של צה״ל וכי תורכיה מצדה מוכנה להצטרף ללחץ על ארצות־הברית בעניין זה.

הפגישה נסתיימה ברוח טובה ובדברי ברכה ופרידה לבביים.

בברכה,

ראובן שילוח

11. ככל הנראה, פגישה זאת לא התקיימה.

12. מספר מילים הושמטו בידי העורך.

13. משפט אחד הושמט בידי העורך.

426

א׳ אבן אל ר׳ שילוח
A. Eban to R. Shiloah

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.15/3752/15

ניו יורק, 18 באוגוסט 1958

בהול

השיחה עם זורלו בנוכחות קוראל:[1]

זורלו פתח [ו]אמר שבשיחות אירופה[2] הוסכם כי אחת הזירות העיקריות לשיתוף־הפעולה היא בארצות־הברית. על כן הוא מעוניין לשמוע כיצד אני רואה המצב והסיכויים. הרציתי הרצאה מקיפה על הבעיות כדלהלן:

א) ארצות־הברית בלבד מסוגלת מבחינת הכוח וההשפעה ללכד ולחזק הגורמים במזרח התיכון המוכנים לעמוד נגד השתלטות נאסרית קומוניסטית.

ב) החלטת 14 ביולי[3] מסמנת מפנה חשוב בהערכת הסכנה הנאסרית על־ידי ארצות־הברית. דאלס בולט בין אלה המעריכים הסכנה והמגלים נכונות לעמוד נגדה. כאן ציטטתי כמה מהדברים שנאמרו לנו בכתב ובעל־פה על־ידי המזכיר בחילופי הדברים האחרונים.[4]

ג) גם בפנטגון נתקלנו בהשפעה אנטי־נאסרית גלויה ואיתנה.

ד) מאידך, אי־אפשר לצערי לאמר שאמריקה כולה התעוררה להערכת הסכנות. מניתי כמה מהכוחות בציבור ובעיתונות ובקונגרס ההולכים שולל אחרי הססמה ״נחוץ לבוא לידי הסדר עם הלאומיות הערבית״. למרבה המצוקה קיים פירוד רציני בעולם החופשי וגם ממשלות אירופיות ובעיקר גרמניה מנסות להחליש את הכיוון האנטי־נאסרי שבמדיניות האמריקאית.

ה) לטורקיה ולישראל אפשרויות רבות להשפיע בנפרד ובמשותף על מהלך המערכה. הגדרתי כמה יעדים ומגמות שיש לרתום להם את ארצות־הברית:

1. התמדה במדיניות של בלימת נאסר ואפילו מעבר למדיניות פעילה נגדו בסוריה, עיראק ואפילו במצרים.

2. חיזוק עקבי ומקיף של טורקיה, פרס וישראל ומדינות באפריקה המוכנות לעמוד נגד נאסר הן בשטחים הביטחוניים והכלכליים והן על־ידי ערובה לשלמות ישראל.

ו) כאן יש כמה אפשרויות לשיתוף־פעולה טורקי–ישראלי:

1. טיעון מתואם על־ידי נציגי טורקיה–ישראל באוזני הממשלה בעיקר, מזכיר המדינה ועוזריו העיקריים לרבות אנשי מודיעין.

426

1. זורלו בא לניו יורק להשתתף בעצרת החירום של האו״ם בעניין המשבר במזרח התיכון.
2. ראה מס׳ 425.
3. לשגר נחתים אמריקאיים לסייע לממשלת לבנון.
4. ראה פרק א.

2. פעולה מקבילה ומתואמת בין חברי סנאט וקונגרס ומערכות עיתונים.
3. פרסומים ושידורים וחוברות שמגמתם להבהיר מהותו של נאסר ואיומו על שלום מזרח התיכון והעולם.
4. תמיכה ישראלית יעילה לתביעות טורקיה בארצות־הברית, בעיקר בשטח הכלכלי. העמדת עצתנו וניסיוננו בשטחים אלה לרשות תורכיה.
5. תמיכה טורקית במאמצי ישראל להשיג נשק מארצות־הברית ולהשיג ערובה לשלמותה.
6. שיתוף־פעולה של משלחותינו באו"ם בעניינים שנוגעים לישראל וטורקיה.
7. שיתוף פרס בכל הנ"ל במידת האפשר ובהסתמך על עצתה של טורקיה הבקיאה בפרשה זו.

זורלו הביע התפעלות מההרצאה וההצעות. משוכנע אפילו יותר מקודם כי בארצות־הברית ניתן לפתח שיתוף יעיל ואולי מכריע, הכול כמובן בלי פרסומת לפי שעה.

בניתוח המצב גילה קרבה רבה למה שהרציתי, הודיע שדאלס פנה אליהם פעמיים, אחת למנדרס וזורלו ואחת לזורלו בלבד שלשום, והדגיש כמה מחשיבים ארצות־הברית הידוק יחסים בין ישראל וטורקיה ומדינות חופשיות אחרות. לגבי הנאסריזם סבורים הטורקים כי דאלס איתן בהשקפתו אך יש מערערים וספקנים רבים (רמז כי אין לנשיא רוח התמדה בהתנגדות לאויביו). ברוב השטחים שציינתי סבור שלישראל מעמד וניסיון מיוחדים ויש לו רושם שגישתי למזכיר בלתי רגילה. חמור ביותר הפילוג במערב. דיבר קשות נגד גרמניה ואיטליה ורמז שגם העמדה הצרפתית מפוקפקת. הרהר שמא צרפת תסתדר עם נאסר במזרח התיכון תמורת [-] נאסר בצפון אפריקה. שללתי ההסבר הזה ואמרתי ששרת החוץ התעודדה משיחותיה בפאריס.[5]

אמר שיש לצפות למהלומות נוספות ולחזק העצבים בפניהן. סעודיה מתמוטטת ואין לו אמון לכוח עמידתה של סודאן. הסודאנים דוברי ערבית ובהיותם כושים גאים להיות ערבים. אולם צפוי תהליך התמוטטות נוספת. כן מתקרבת אפשרות של זינוק מהפכני במדיניות ארצות־הברית שתגיע לידי הזדהות מוחלטת עם ידידיה, השארת העולם הערבי לנפשו וקביעת תחום ברור בפני הסובייטים. יש להתכונן הן לסכנה הן לסיכוי ועל ישראל וטורקיה להתכונן יחד. פה עשה חשבון שלא חייבנו אמנת בגדאד והתנצל על "שבעניינים של צורה" התנכרה לנו טורקיה ולא מצאה דרך לעזור לנו במערכת סיני. את הנעשה אין להשיב אך עלינו לצעוד יחד לקרא העתיד.

בסיום, קיבל את התכנית שהתוויתי וביקש קוראל להמשיך הדיון אתי. קוראל שעמד לצאת אתו ביום א' החליט להישאר עד יום ג' וניפגש ביום ב' לקביעת תכנית פעולה מפורטת.

למחרת הייתי אצל זורלו למסיבה חברתית מצומצמת רגילה, אהדה וידידות רבה. סרפר ואורגופלו מסרו על התרשמות חיובית מהשיחה. אבריק נוספות אחר השיחה עם קוראל.[6]

5. ראה מס' 277 (שיחה עם דה גול) ומס' 278 (שיחה עם קוב דה מירוויל).
6. בפגישה סוכמו דרכים לשיתוף־פעולה בין שגרירויות טורקיה לישראל בארצות־הברית בנושאים הנוגעים לשתי המדינות — ראה מברק אבן אל שילוח, 19.8.1958, 130.02/2459/9.)

427

מ' ברטור אל שרת החוץ

M. Bartur to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.15/3750/3

[ירושלים], 29 באוגוסט 1958

סודי ביותר

הנני מציע להקדיש מאמץ מרוכז למען חיזוק הקשרים הכלכליים עם טורקיה ופרס. נראה לי שעלינו לנצל את הנכונות שהובעה על־ידי ממשלת ארצות־הברית לעודד קשרינו עם המדינות הלא ערביות באזור על־ידי הכוונת נכונות זו לאפיקים מעשיים. פרט לתועלת הכלכלית שיכולה לצמוח מפיתוח יחסים כלכליים עם ארצות אלה, הרי גם ערכם המדיני אינו מוטל בספק.

במיוחד ביחסינו עם טורקיה קיימים תנאים טבעיים לפיתוח נוסף של קשרי הכלכלה ההדדיים. מאז חתימת ההסכם ב־195[0] עד 1955 התרחבו ממדי המסחר בצורה מבטיחה ביותר. ממחזור מסחרי של כ־3 מיליון דולר לשנה הגענו, במספר מועט של שנים, לסחר מאוזן בשני הכיוונים, העולה על 20 מיליון דולר לשנה. משנת 1955 חלה נסיגה במסחר עם טורקיה בשל הרעת היחסים המדיניים שבאה בעקבות חוזה בגדאד (הרי מאז נמנעו הטורקים ממשא־ומתן כלכלי גלוי ומקיף אתנו) ועקב המשבר הכלכלי החמור שעבר על טורקיה. למרות זאת הצלחנו לשמור במידה ניכרת על הקשרים שהתפתחו לפני כן, אם כי חלה ירידה בממדי המסחר. כן נשמרה דריסת הרגל אשר רכשנו בשדה הקבלנות, הרי רק בזמן האחרון טיפלו ב"תה"ל" [תכנון המים לישראל] ו"במקורות" בעבודות מים גדולות.

ההתפתחות המהירה בשנים 1951–1955 ועובדת שמירת העמדות למרות הקשיים המדיניים־כלכליים, משקפים מצב של השלמה הדדית טבעית הקיימת בין המשק הטורקי והישראלי. הטורקים זקוקים להרבה מסחורותינו, בחלקם חומרים חיוניים כגון, מלט, פוספטים, חומרי אריזה, כימיקלים, רפואות ועוד. לעומת זאת, מסוגלים אנו לקלוט כמה וכמה ממוצרי החקלאות וחומרי הגלם של טורקיה. ישנה כמובן אפשרות לרכוש סחורות אלה גם בארצות אחרות אך קיים היתרון של המרחק הקטן כלומר, ההובלה הזולה, ואפשרות של סחר חליפין בין מדינות אשר אין להן עודף של מטבע קשה. יתר־על־כן, הטורקים מעריכים את יכולתנו הטכנית ואין ספק שהיינו מסוגלים, אם יהיו קיימים התנאים המדיניים לכך, לשרת את תכניות הפיתוח הטורקיות על־ידי העמדת צוותות תכנון לרשותם וכן על־ידי עזרת מומחים בשטחים הטכניים השונים, בעיקר בבעיות המים והחקלאות. קיימות אפשרויות למפעלים משותפים או לפחות לתכנון משותף בשטח התעשייה הכימית וניצול מחצבים וחומרי גלם של ארץ אחת בתעשיות של הארץ השנייה. מנהל המחלקה הכימית בחטיבת התעשייה במשרד המסחר והתעשייה עוסק בדבר זה שנים והעלה כמה תכניות גולמיות מעניינות. כמו־כן היה קיים שיתוף־פעולה בין "דשנים" בחיפה ובין מפעלים טורקיים על־ידי החלפת חומרים כימיים.

גם טורקיה וגם ישראל מקבלות עזרה כלכלית, בממדים רציניים, מממשלת

ארצות־הברית ומנגנון הסיוע הכלכלי בטורקיה מחייב שיתוף־פעולה כלכלי מוגבר בין שתי המדינות. כלל מקובל על ממשלת ארצות־הברית הוא שיעילות תכניות פיתוח כלכלי ועזרה כספית עולה במידה והן מתבצעות תוך שיתוף־פעולה אזורי או בין מדינות שכנות, כלומר כאשר הן נשענות על גרעין יותר חזק של כוחות כלכליים וטכניים באזור הנעזר. כך ניתנה עזרת מארשאל באמצעות ה־O.E.E.C.,[1] שנוסד בהשראת ארצות־הברית, לשם ניצולה היעיל יותר. הכלל הזה מתבטא בנאום האחרון של אייזנהאואר בעצרת בו הוא מתנה את העזרה הכלכלית בהקמת ארגון ארצות ערב. זהו גם התנאי המונח ביסוד תכנית קולומבו.[2] מן ההיגיון הכלכלי והמדיני, אפוא, לטפח שיתוף־פעולה כזה גם בין המדינות הלא ערביות באזור, עליהן נשענות עמדות המערב במזרח התיכון.

הנני מציע, אפוא, כי נפנה לממשלות טורקיה וארצות־הברית בהצעה כדלקמן:

קיום שיחות כלכליות טורקיות–ישראליות שסדר יומן יהיה בערך כך:

א) דיון על אמצעי הרחבת והקלת המסחר ההדדי.

ב) עזרה טכנית בשדה ההשקאה, החקלאות, המדע והתכנון הכלכלי והתעשייתי.

ג) בדיקת אפשרויות להרחבת העבודות הקבלניות של חברות ישראליות בטורקיה.

ד) דיון על מפעלים משותפים בשטח התעשייה החקלאית, הכימית ועוד.

ה) שיתוף־פעולה בשטח הספנות.

ו) שיתוף־פעולה לגיוס הון ממקורות ממשלתיים ופרטיים בקשר לנקודות הנ"ל.

ז) תכנון משותף בשטח הדלק. (טורקיה מביאה כ־3 מיליון טון נפט גולמי ומזוקק בשנה). ניתנת אפשרות להבטיח ההספקה מפרס לטורקיה באמצעות צינור אילת–חיפה.

סעיף זה יכול לשמש בשלב מאוחר יותר נושא לדיון פרסי–טורקי–ישראלי משותף על־מנת לשתף מדינות אלה במפעל הצינור.

ח) הקמת ועדות משותפות בשטחים הנזכרים לעיל לשם עיבוד תכניות מבצעיות ולשם הבטחת ביצוען.

מובן שהצלחת תכנית פעולה זו תלויה במידה מכרעת ברצון ממשלת ארצות־הברית ונכונותה לתת לה תמיכתה המדינית והכספית. היא יכולה להתבצע, על־כל־פנים בשלביה הראשונים, תוך הצנעת הפרסומת.

נדמה לי שבפעולתנו בארצות־הברית נוכל להיעזר בין היתר במר Owen Jones, ראש ענף יוון–טורקיה–איראן אשר שימש כיועץ כלכלי בישראל ולאחר מכן סגן ראש משלחת הסיוע ויועץ כלכלי באנקרה. ידיד נאמן, אתו כבר שוחחתי בזמנו על תכניות מעין אלה ואשר תמיד השתדל לעזור במיטב יכולתו.

יש לראות בחתירה לקראת שיתוף־פעולה מוגבר זה עם טורקיה שלב ראשון

427

1. Organization for European Economic Cooperation — ארגון לשיתוף־פעולה כלכלי באירופה שקם ב־1947 לשם תיאום הסיוע האמריקאי לאירופה במסגרת תכנית מארשאל.
2. תכנית לסיוע כלכלי לדרום מזרח אסיה שהוצעה ב־1950 ביזמת בריטניה. לפי תכנית זאת עמדו להזרים 8 מיליארד ליש"ט למדינות חבר־העמים הבריטי בדרום מזרח אסיה במשך שש שנים. מאוחר יותר הצטרפו לתכנית זאת מדינות מחוץ לחבר, כמו יפן, תאילנד והפיליפינים.

אשר, אם יצליח, עלול להביא להכללת פרס, ואולי במרוצת הזמן אף מדינות כגון חבש, במסגרת ארגון לשיתוף־פעולה כלכלי אזורי בין המדינות הלא ערביות במזרח התיכון.

כן יש אולי סיכויים להיעזר בתכנית הנ״ל באיחודים הכלכליים המערב־אירופאיים או בכמה מדינות מערב אירופה.

נדמה שבתקופה בה מחפש המערב אמצעים ודרכים לפעולה קונסטרוקטיבית במזרח התיכון וחושב במושגים של תכניות כלכליות לשם ביצור מעמדו, עלולות הצעות מעין אלה למצוא הד ואף היענות מעשית. כמובן שזה מחייב להעמיד תכנית זו בין הנושאים הראשיים של הפעולה המדינית.

אם מחשבה זו נראית לך, הייתי מציע שתינתנה הוראות לפעולה — אולי לאחר קיום התייעצות — לאנשינו בארצות־הברית, בטורקיה ובפרס ובכל צינור אחר המאפשר פעולה בכיוון הרצוי.

בברכה,

מ׳ ברטור

428

הערת־עורך
Editorial Note

פגישת ראשי ממשלות טורקיה וישראל באנקרה
ב־29 באוגוסט 1958

ההפיכה הצבאית בעיראק ב־14 ביולי 1958 המריצה את ראשי טורקיה להגביר את התיאום וחילופי־הדעות עם ישראל בדרג גבוה. שר החוץ, זורלו, העלה את הרעיון להפגיש את ראשי הממשלות של שתי המדינות, והחלטה עקרונית על כך התקבלה בפגישת שרי החוץ מאיר וזורלו, שהתקיימה בציריך ב־2.8.1958 (ראה מס׳ 425).

הפגישה בין מנדרס לבן־גוריון ופמליותיהם התקיימה באנקרה ב־29 באוגוסט 1958 בחשאיות מוחלטת, ודבר קיומה לא פורסם רשמית מעולם.

סיכום ההחלטות שנתקבלו, ראה מס׳ 429.

429

סיכום פגישת ראשי ממשלות טורקיה וישראל באנקרה ב־29 באוגוסט 1958
Conclusions of the Meeting of the Prime Ministers of Turkey and Israel in Ankara, 29 August 1958

Copy: 130.02/2450/9 : העתק

Most Secret

We have together reviewed the general international situation and the situation in the Middle East in particular. We have given special consideration to the continuing process of Communist encroachment and domination of the Middle East by means, and in the wake of, Nasserite expansion.

In our view the recent Emergency Assembly of the U.N. has opened up for Nasser new possibilities of subversion and expansion in the area by exploiting the Arab League for this purpose. We feel certain that Nasser will continue his policies of subversion and expansion in Jordan, the Lebanon, the Persian Gulf, East and North Africa.

Iraq too, notwithstanding the internal struggle presently going on between the various forces which combined for the purpose of revolution, will now serve as a base for subversive activities against Iraq's neighbours and particularly Iran.

Whether for reasons of general weakness or because of misguided analysis of the essence and nature of Nasserism there still persists amongst leaders of the Western Powers, with but few exceptions, the mistaken tendency to equate Nasser's policies of expansion and domination with the natural and legitimate aspirations of positive Arab nationalism. They mistakenly believe that by appeasing Nasser, he will be persuaded to abandon his policies of expansion and subversion.

Unless these policies of expansion, subversion and domination are checked, both Turkey and Israel will progressively find themselves isolated and encircled by hostile forces.

It is not yet too late to organize and strengthen those forces in the area which are determined to maintain their independence, and check the imperialist expansion of Egypt both political and spiritual. The purpose of this endeavour must be the erection of a dam against further Communist-Nasserite encroachment and the gradual throwing back of the wave of Egyptian expansion.

Turkey and Israel, by cooperating effectively towards this end, will strengthen their own security, rally around them all other forces of freedom

and independence in the area and win the assistance and support of the Western Powers and particularly of the USA.

During recent months a number of meetings have taken place between Representatives of the two Governments, where cooperation in various spheres was considered in detail. At these meetings general agreement and mutual understanding were reached, and practical cooperation in a number of fields was initiated. In the course of a recent conference between the Foreign Ministers of both countries, it was agreed to coordinate the efforts of the representative of both countries in a number of Western Capitals. Detailed procedures have subsequently been worked out for cooperation in the political, economic and public relations efforts of the representatives of both countries in the U.S.A.

[.....][1]

We have now agreed to develop even closer military, economic, political, scientific and cultural cooperation between the two countries.

To facilitate and further this cooperation, contact will be established between the relevant governmental agencies in both countries. Arrangements will be made for such contact at an early date between the general staffs, economic agencies and scientific organizations in the two countries.

As an expression of our desire for closer cooperation and in order to facilitate the implementation of our joint programmes, we have agreed on the early re-establishment of full diplomatic representation through the return of Ambassadors to their posts in both countries.

429

1. פסקה אחת לא הודפסה כאן.

430

ד׳ בן־גוריון אל א׳ אבן (ואשינגטון)
D. Ben-Gurion to A. Eban (Washington)

העתק: ארכיון בן־גוריון

ירושלים, כ״ג באלול תשי״ח
8 בספטמבר 1958

סודי

אבן יקר,

בשישה במאי כתבתי לך[1] על התכנית להידוק הקשרים בין מדינות המעגל החיצוני במזרח התיכון: פרס, תורכיה, [-],[2] חבש וישראל. ציינתי אז כי תורכיה היא החולייה המפוקפקת בטבעת זו. מאז נתמעטו הפקפוקים, והקשרים עם תורכיה נתרבו והתבצרו. תחילה נתקיימה פגישת שלושה כפי שהציע זורלו בשיחתו עם ששון,[3] אחר כך נפגשה שרת החוץ עם שר החוץ התורכי,[4] ולבסוף נתקיימה שיחה יסודית ומכרעת ביני ובין ראש הממשלה התורכית בהשתתפות שרת החוץ, ששון, ראובן [שילוח], [-] מצדנו, וזורלו והפמליה שלו מצד תורכיה.[5] הפגישה הזאת סודרה בסודי־סודות והשיחות נמשכו יום שלם (ב־29.8.58) באנקרה, והגענו לידי הבנה והסכמה בכל השאלות שנידונו לפי המסקנות המוסכמות הרצופות כאן.[6] לאחר פגישה זו כבר ביקר ראובן בתורכיה וסידר עם עמיתו התורכי כמה הכנות לפעולות שהוסכם עליהן בשטח הכלכלי, [-] והמדעי.[7]

החשש שהבעתי במכתבי אליך מיום 6 במאי, כי ״המצב בעיראק מעורער״ — נהפך לעובדה. הפיכה עיראקית זו עזרה בלי ספק להתקרבות התורכים אלינו, ואם רק ידידינו בארצות־הברית יעמדו בדיבורם (לפי מכתבי הנשיא מיום 25 ביולי, ודאלס מיום 4 באוגוסט),[8] יש לקוות שהמעגל החיצוני ייהפך לכוח מהודק ורב־משקל במזרח התיכון.

בימי העצרת, תיפגש שרת החוץ עם שרי החוץ התורכים והפרסים, וייתכן שבזמן הקרוב תתקיים פגישה ביני ובין [- - -] וקיסר חבש.[9]

430

1. המכתב בארכיון בן־גוריון.
2. מספר מילים, הנוגעות למדינה שעדיין אי־אפשר לחשוף את זהותה, לאישיות ישראלית שהשתתפה בדיונים, ולעניינים בתחום שיתוף־הפעולה המודיעיני, הושמטו, כאן ולהלן, בידי העורכים. כל ההשמטות צוינו.
3. ראה הערת־עורך, מס׳ 418.
4. ראה מס׳ 425.
5. ראה מס׳ 428.
6. המצורף לא נמצא, אך ראה מס׳ 429.
7. ראה דין־וחשבון על ביקור שילוח באנקרה, [ספטמבר] 1958, 130.15/3752/15.
8. ראה פרק א, מס׳ 31 ו־37.
9. לא נמצאו פרטים על פגישות שרת החוץ. הפגישה בין בן־גוריון לקיסר חבש לא התקיימה.

תכניס את הרצוג לסוד העניינים, ואם תראה צורך, תמסור הדברים סודית לשניים-שלושה ידידים (בידל, גרונתר ו״השליח״.)[10]

בברכה,

ד׳ בן־גוריון

431

א׳ אבן אל ד׳ בן־גוריון
A. Eban to D. Ben-Gurion

העתק: 130.02/2450/9

[ואשינגטון, ספטמבר 1958]

סודי

בן־גוריון יקר ונכבד,

קיבלתי את מכתבך הסודי ביותר מ־8 בספטמבר.[1] ידעתי על השתלשלות המגעים עם תורכיה עד לפגישת ציריך, וזורלו מסר לי על התרשמותו העמוקה מפגישה זאת בהיותו באו״ם לפני כמה שבועות. הפגישה באנקרה היא מכל הבחינות גולת הכותרת — ויש בה כדי לבשר סיכוי רציני להגשמת התכנית כולה.

לגבי השאלה ״אם ידידינו בארצות־הברית יעמדו בדיבורם״ נדמה לי כי התמונה די מעודדת. ידוע לנו מהתורכים כי דאלס דיבר אתם פעמיים. עכשיו נודע לנו כי שגריר ארצות־הברית בטהראן דיבר על־פי הוראת דאלס עם מלך פרס וקיבל תגובה נלהבת (זאת בעצם הימים האחרונים). ידוע לנו כי שגריר ארצות־הברית באדיס אבבה קיבל הוראה לדבר עם מלך חבש לטובת הידוק ההתקשרות אתנו. עדיין לא נמסר לנו אם הספיק למלא את ההוראה ומה התגובה שהפיק מהמלך.

[.....][2]

לגבי הסעיף האחרון שבמכתבך עלי להמליץ על הצעה אחרת — והיא שנשתף לאו־דווקא הידידים הנזכרים אלא את דאלס בסוד העניין ונמסור סיכום קצר של מסקנות פגישת אנקרה. ואלה נימוקי:

(א) דאלס כבר יודע על פגישת אנקרה. לוי הנדרסון גילה ידיעת העניין

10. שלושה אישים המקורבים לנשיא אייזנהאואר — וולטר בידל סמית, מנהל סוכנות הביון המרכזית בשנים 1950–1953, ותת מזכיר המדינה בשנים 1953–1954, אלפרד גרונתר, נשיא הצלב האדום האמריקאי, ורוברט אנדרסון, שר האוצר, שבא בשליחות הנשיא אייזנהאואר לישראל בתחילת 1956.

431

1. מס׳ 430.
2. מספר פסקאות או מילים, שעניינן קשרים עם מדינה שעדיין אי־אפשר לחשוף את זהותה ומגעים בתחום שיתוף־הפעולה המודיעיני, הושמטו, כאן ולהלן, בידי העורכים.

בשיחה עם הרצוג [- - - -]. אם נמסור רשמית לדאלס, ובאמצעותו לאייזנהאואר, נקצור רצון טוב ואמון בלי להרחיב במשהו את מעגל הידיעה הקיימת.

(ב) הואיל ותביעותינו לעזרה הן מדאלס ולא משלושת הידידים הנזכרים רצוי שהוא ידע כי המדובר בתכנית רצינית ביותר הנמצאת במהלך התגשמות. ולא בתביעה סתומה מאתנו שידבר דברים טובים לכל מיני ראשי מדינות.

(ג) כל אחד משלושת האישים הנזכרים, בקבלו מאתנו ידיעת העניין ולו גם בסודיות, יראה עצמו חייב למסור לאייזנהאואר ודאלס על־פי שיקול פטריוטי יסודי. לא בא בחשבון, אפוא, שנמסור להם דבר שלא מסרנו לדאלס ואייזנהאואר, כי זה יהרוס את האמון והשותפות המובעים במכתבים מ־25 ביולי ו־4 באוגוסט.

אחכה להוראתך לפני שאפעל.

בינתיים, אנו מתקדמים בשיתוף־פעולה עם הגורמים התורכים פה.

בשטח אחר — נדמה לי כי בהיות דאלס, לויד ו[קוב דה] מירוויל בניו יורק יוכרע בעניין הטנקים[3] — בין על־ידי אספקה בריטית בעזרה כספית של ארצות־הברית, בין על־ידי שחרור טנקים אמריקנים בצרפת. קיימת התלבטות בין שתי הצעות אלה אך אלה שדברם נתאמת בעבר מוסרים לנו כי [.....]. הלוואי שדברם יתאמת.

מותר להתפעל מהתמורה היסודית המתחוללת ביחסינו עם המערב — בעיקר אחרי ההפיכה בעיראק.

קראתי בהערכה את דבריך בכנסת באותו ויכוח אומלל על ההצבעה המפורסמת.[4] תוכל להיות בטוח כי מכל בחינה בין־לאומית היתה זאת ההצבעה הנכונה וכל ידידינו בעולם ללא יוצא מהכלל סבורים כך, והתסיסה ב"חירות" ו"ידיעות אחרונות" נראית מלאכותית ביותר. אגב ב־40 שנות קיום חבר־הלאומים ואו"ם לא היה אף מקרה אחד שכל חברי הארגון, פרט לאחד, הצביעו לטובת משהו ורק מדינה אחת התבודדה. אלה המציעים שהיה עלינו ליצור אגדה מיותרת של בדידות ישראל בעולם — וזאת בשעה שהתהליך האופייני הוא י צ י א ה מבדידות מתחייבים בחוסר אחריות מבהיל.

בברכה נאמנה,

אבא אבן

3. על פרשה זאת — ראה מס' 306.
4. מוסב על ההצבעה באו"ם ב־21 באוגוסט 1958 בעצרת החירום של האו"ם בעניין המשבר במזרח התיכון. מדינות ערב הגישו הצעת החלטה שאושרה פה־אחד, כולל קולה של ישראל, שקראה למדינות ערב לכבד זו את ריבונותה של זולתה בהתאם לחוזה הביטחון הקיבוצי של הליגה הערבית — ראה מס' 55 (הערת־עורך). בדיון בכנסת נמתחה ביקורת על תמיכתה של ישראל בהצעת החלטה שהוגשה מטעם מדינות ערב. בן־גוריון הגן בתוקף על הצבעת ישראל. (ראה **דברי הכנסת**, מושב שלישי של הכנסת השלישית, כרך XXIV, 8 בספטמבר 1958, עמ' 2636-2625).

432

ישיבת הסגל המצומצם במשרד החוץ (בירושלים, ב־10 בספטמבר 1958)
Meeting of Senior Staff at the Ministry of Foreign Affairs (Jerusalem, 10 September 1958)

העתק: 130.02/2458/3

[ירושלים], 11 בספטמבר 1958

סודי ביותר

נכחו: שרת החוץ, המנכ״ל, מר שילוח, מר קומיי, מר לבבי, מר פישר, מר בנצור, מר אילת.

א. הכורדים

פישר הציע להסיר מעל סדר־היום, אף כי קיבל בינתיים מכתב מהאיש.[1] מקווה לשהות בפאריס בראשית אוקטובר וייפגש עם האיש. עד אז יסכם עם שילוח באיזה קו לנקוט.

שרת החוץ הביעה דעתה שיש חשיבות רבה לקשר.

אילת תיאר את האיש ומעלותיו, אך הביע דעתו שאם יבקר בישראל והדבר יתגלה, עלול הדבר להזיק לנו אצל התורכים והפרסים.

פישר ממליץ על מגע למען נפעל בעזרתו להחלשת ההשפעה הנאצרית בקרב הכורדים. סבור שניתן לנצל הצרפתים לפתח מגע זה ואף להסוותו בעזרתם.

איתן הציג השאלה לשם מה זקוק האיש לאמצעים.

פישר האיש עני מרוד והאמצעים נחוצים לו לפיתוח מכשירי הסברה שלו ולמען אפשר לו חופש תנועה במרכזי בני עמו.

שילוח מציג קושיות בקשר למטרה שברצוננו להשיג בעזרת הקשר ומציע לגבש הצעות בתזכיר מיוחד.

שרת החוץ מסכמת. לדעתה המקסימום שמותר לנו לעשותו הוא:
א) קיום מגע עם האיש בלבד ולא עם קבוצה שלמה.
ב) להעמיק הקשר עם האיש.[2]

432

1. הכוונה למנהיג הכורדי כמוראן עלי בדר ח׳אן. הקשר אתו נוצר לראשונה בידי מוריס פישר, כששירת כקצין בצבא צרפת החופשית במלחמת העולם השנייה — ראה ש׳ נקדימון, תקוה שקרסה, עמ׳ 20–21.

2. גולדה מאיר נפגשה עם עם בדר ח׳אן בציריך ביולי 1959, והבטיחה ״לבחון בחיוב״ רעיונות לסיוע לכורדים, בנושאי הסברה, תעמולה ותרבות — ראה שם, עמ׳ 55–56.
באפריל 1963 הגיע בדר ח׳אן לישראל ונפגש עם בן־גוריון ואחרים. הוחלט להעביר את הטיפול בנושא הכורדי למוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים. מאיר עמית, ראש ה״מוסד״ דאז, הציע לבן־גוריון לחפש דרכי פעולה ״מבלי לדרוך על יבלותיהם של הטורקים והאיראנים״ וקיבל את אישורו (שם, עמ׳ 80–81). באותה שנה החלה ישראל לסייע לכורדים בעיראק, והסיוע נמשך עד 1975.

ג) לא לארגן ביקורו בארץ.
ד) לא לדבר עם הצרפתים על העניין.
ה) מסכימה להקצבה למען אפשר קצת פעולה לאיש.
ו) סודיות היא תנאי ראשון.
[.....][3]

433

ד' בן־גוריון אל הקיסר היילה סלאסי (אדיס אבבה)
D. Ben-Gurion to Emperor Haile Selassie (Addis Ababa)

העתק: 130.15/3753/10

ירושלים, 6 בנובמבר 1958

ס ו ד י ו א י ש י

הוד מלכותך הקיסר,

לכבוד גדול הוא לי לברך את הוד מלכותך לרגל יום השנה להכתרתך שחל ב־23 בטאקאמט [2 בנובמבר]. בנוסף לקשרים עתירי המסורת בין ארצותינו אני גם מודע לאינטרסים החשובים הרבים המשותפים לארצך, אדוני המלך, ולארצי.

גוברת הסכנה, כי הכת הצבאית שבמצרים תגביר מאמציה לחלוש על שכנותיה ולערער את עצמאותן על־ידי מעשי חתירה. סכנה זו אכן קיימת, על־אף הכישלונות אותם נחל לאחרונה הדיקטטור המצרי, כגון עמדתו המרשימה של נשיא תוניסיה כנגד שאיפותיו של הנשיא נאצר; הפסקתם הזמנית של מעשי החתירה נגד לבנון וירדן; יציבותו המשתפרת והולכת של משטרו של ראש הממשלה קאסם בעיראק; וכן המודעות הגוברת בארצות־הברית ובבריטניה לסכנות הטמונות במדיניותו של הנשיא נאצר — מודעות אשר שותפים לה גם טורקיה ואיראן.

חולשתו הצבאית של נאצר, כפי שנחשפה במבצע סיני, תרמה לא מעט לקשיים בהם הוא נתקל עתה. אם ניתן עתה להבחין בבירור בסכנות הטמונות במדיניותו של נאצר, הרי קיים סיכוי סביר כי ניתן יהיה לסכלן. אף־על־פי כן, הסיוע ההתחלתי שהובטח לנשיא מצרים על־ידי ברית־המועצות להקמת סכר אסואן מהווה סכנה גוברת והולכת של מצרים באפריקה. למרבה הצער, אין בעולם מודעות מספקת לעובדה כי הנילוס אינו נהר מצרי בלעדי, אלא הוא מעל לכול נהר אתיופי וסודני. נתתי הוראות לכל נציגינו בחוץ־לארץ להביא עובדה גיאוגרפית חשובה זו לידיעתן של הממשלות ושל דעת־הקהל שאתו הם באים במגע.

הכרחי לגייס את כל המאמצים והמשאבים האפשריים כדי לחסום את התפשטותם של נאצר ושל הקומוניזם הבין־לאומי שהוא משענתו העיקרית. באותה מידה גם חיוני להבטיח את התחזקותן והתפתחותן של המדינות אשר נגד עצמאותן

3. החלק השני של התעודה, שעוסק בשינויים מבניים במשרד החוץ, לא הודפס כאן.

מבצע עתה נאצר את מעשי חתירתו. בכל מגעינו עם ארצות אפריקה ואסיה אנחנו מדגישים את הצורך, לדעתנו, בתכניות פיתוח, ואנו מושיטים את כל הסיוע והייעוץ שיש ביכולתנו לתת.

אני מרשה לעצמי לבטא את מלוא הערכתי למאמציך המצליחים, הוד מלכותך, להביא ליתר אחדות בין מנהיגיה של תנועת ה"אומה", המסמלים ומייצגים את עצמאותה של סודן. הבעתי את דעתי בעניין זה במכתבי אל ראש ממשלת סודן, הוד מעלתו סעיד עבדאללה חאליל.

שמעתי בסיפוק רב ממפקדינו הצבאיים על התקדמותם בלימודים של אותם קציני הוד מלכותך שבאו לישראל לאימוני לחימת קומנדו. אני משוכנע כי תכניות משותפות, צנועות אך חשובות כאלה, יתרבו ויורחבו. אנו מוכנים לתרום ככל יכולתנו לפיתוחן של ארצות ידידותיות ואני מאמין ששיתוף־הפעולה הגובר והולך בין ארצותינו יהיה לתועלת לא רק לאתיופיה ולישראל אלא לכל השכנים שוחרי השלום של הוד מלכותך.

תקוותי העזה כי הבורא יברך את הוד מלכותך בכל מעשיך, וכי אתיופיה תלך מחיל לחיל ותעמוד איתנה כנגד מדיניותו החתרנית והעוינת של שכנה שבצפון.[1]

בברכה,

דוד בן־גוריון
ראש הממשלה

434

תזכיר על אתיופיה[1]
Memorandum on Ethiopia

העתק: 130.15/3740/5

[ירושלים], 10 בנובמבר 1958

סודי

[.....][2]

ב. מדיניות חוץ של חבש:

חבש מרגישה ומודה בשתי חולשותיה: היעדר צבא חזק וחוסר כסף.

(1) כללי: לדברי אנשי משרד החוץ החבשי מבוססת מדיניות החוץ של ארצם על שלושת היסודות הבאים:

433

1. לא נמצאה תשובת הקיסר ולא ברור אם ניתנה.

434

1. תזכיר זה וכן הסקירה הכלכלית (ראה הערה 4 להלן) הוכנו, כנראה, לרגל ביקורו של שילוח באתיופיה — ראה מס' 435, 436.
2. פרק א, שמתאר את הזירה הפנימית באתיופיה, לא הודפס כאן.

חברות באו"ם: למרות אי־הצלחותיו של האו"ם ואכזבת התקוות שתלו בו, הוא עודנו מהווה המקלט היחיד של המדינות הקטנות.

חברות בגוש האפריקני־אסיאני: לחבש מגיע מעמד חשוב ונועד לה תפקיד נכבד בייחוד באפריקה. בזמן האחרון גוברת הנטייה להגביל את המושג "אפריקה" למדינות דרומה מסהרה, פרט ליוצא מן הכלל שהיא סודאן. (יצוין כי עדיין אין שגרירים.)

— העמדה בין שני הגושים העולמיים: חבש רוצה לקיים יחסי ידידות עם שני הגושים, אך עם המערב יש לה יותר נקודות משותפות מאשר עם המזרח. בייחוד מציינים את המורשה הנוצרית המשותפת.

(2) יחסים עם ארצות־הברית:

חבש מקבלת סיוע צבאי וכלכלי אמריקני. בחבש שוהה משלחת צבאית אמריקנית אשר מספר חבריה עולה על 25. ארצות־הברית התחייבה בשעתה לספק ציוד לחמש חטיבות ולמשמר של הקיסר שמונה כ־5,000 איש. עד עכשיו סיפקה ארצות־הברית נשק קל ומתחמקת מהבקשות החבשיות לספק גם נשק כבד ומטוסי סילון. אשר לסיוע הכלכלי גם הוא ניתן בממדים צנועים. ידוע לנו על הסכם מיוני 1957 לפיו קיבלה חבש חמישה מיליון דולר לתכניות שונות. המיוחד שבהסכם זה הוא שהחבשים אינם חייבים להקציב במקביל סכום שווה. החבשים מתלוננים על הסיוע המועט שהם מקבלים מארצות־הברית, משמיעים מדי פעם איומים. עם זאת מודים כי הם תלויים בארצות־הברית כמקור לפיתוח ארצם.

בשעתו נפגע הקיסר מיחסו של הנשיא אייזנהאואר אליו. בעת ביקורו בארצות־הברית בשנת 1954 הוא נתקבל על־ידי ניקסון ואילו כשביקרו אחריו המלך סעוד והשולטן של מרוקו הם נתקבלו על־ידי אייזנהאואר בעצמו. רמזים על כך הופיעו בעיתונות [ה]חבשית.

(3) יחסים עם הגוש המזרחי:

ברית־המועצות וגרורותיה מגלות פעילות נמרצת בחבש, אך עמדתם של החבשים היא מתחמקת. הקיסר דחה אשתקד הזמנה לבקר בברית־המועצות.

(4) יוגוסלביה:

יוגוסלביה נהנית מיחס מיוחד בייחוד בשטח הכלכלי.

(5) יחסים עם מדינות ערב:

לחבש יחסים בעיקר עם מצרים ועם סודאן. היא משתדלת להדק את יחסיה עם סודאן ויחסה אל מצרים הוא יחס של כבדהו וחשדהו. המצרים מגלים פעילות ענפה בחבש, בייחוד באריטריאה, ובקרב התושבים המוסלמים. חוששת מהתפשטות נאצר.

ג. בעיות מיוחדות במדיניות החוץ של חבש:

שתי הבעיות העיקריות הן: סומאלי ומי הנילוס.

(1) סומאלי: תיחום הגבול בין חבש לבין סומאלי האיטלקית נמצא במבוי סתום לאחר שהחבשים לא קיבלו את ההצעות האיטלקיות בנדון. הם חוששים שמא תבוצע התכנית הבריטית לאיחוד כל הסומאליות במדינה אחת שתכלול את כל הסומאליות. הם אינם מוצאים אוזן קשבת אצל האמריקנים. השתדלו להשפיע על הצרפתים. מגלים דאגות חמורות בפני הפעילות המצרית. חוששים מחידוש הדיון באו"ם. חוגי האופוזיציה לשלטון הנוכחי בסומאלי זוכים ליחס מיוחד.

(2) מי הנילוס: חבש משתדלת לתאם את עמדתה עם עמדתה של סודאן. 84% מכלל מימי הנילוס באים מחבש והם דורשים לעצמם זכות להיות שותפים שווי־זכויות בכל משא־ומתן בנוגע לנילוס. תזכיר ברוח זו הוגש בספטמבר 1957 למצרים ולסודאן.

(3) לאחרונה ביקר ראש ממשלת סודאן עבדאללה אל חליל באדיס אבבה והביקור נוצל כדי להבליט את העמדה המשותפת של שתי המדינות כנגד מצרים.

(4) בזמן האחרון מתרבים הסימנים על נטיות חבשיות להגביר את הפעילות כלפי קניה, אוגנדה וטנגניקה. לאחרונה ערכו משלחות מקניה ביקורים בחבש.

ד. יחסים עם ישראל:

(1) יחסים דיפלומטיים: למרות הבטחות חוזרות ונשנות, גם מפי הקיסר, אין עדיין יחסים דיפלומטיים בין שתי המדינות. בשעתו הובטח למר דניאל לוין, שהיה מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, כי יתייחסו לקונסול הכללי כאל יתר ראשי הנציגויות הדיפלומטיות.[3] גם הבטחה זו לא קוימה תמיד. למסיבות שערך הקיסר בהזדמנויות שונות לא הוזמן הקונסול הכללי שלנו למרות שנשלחה הזמנה לכל ראשי הנציגויות הדיפלומטיות.

(2) יחסים כלכליים: החבשים, ובהזדמנות אחת הקיסר בעצמו, התלוננו על כי מרכזים אנו את עיקר פעילותנו הכלכלית בשטח המסחרי ולא מקדישים די התעניינות בהשקעות בשטחי התעשייה והחקלאות. (פירוט הבעיות הכלכליות והסיוע הטכני, ראה מזכר סגן מנהל כלכלית.)[4]

(3) הקונסוליה באסמארה: נדחתה בקשתנו לפתיחת קונסוליה באסמארה משני טעמים:

לא רוצים לתת לקע"ם את האפשרות לפתוח גם היא קונסוליה במקום.

חוששים מתגובה שלילית מצד המוסלמים שהם הרוב באריטריאה.

(4) מעמדה הבין־לאומי של ישראל: החבשים מודים שיש לחזק את ישראל, עם זאת מוסיפים כי אנו חייבים להבין שאין הם יכולים לאמר זאת בגלוי.

אנשינו נתקלים בדרך־כלל ביחס של הסתייגות מסוימת במשרד החוץ החבשי. לעומת זאת, יחסם של אנשי הצבא יותר אוהד.

(5) בעיות שונות:

הודענו על נכונותנו לתרום 50 טון מלט כהשתתפותנו בהקמת בית־החולים לזכר הנסיך מקונן. יושב־ראש הקרן להקמת בית־החולים שלח ב־17 לספטמבר שנה זאת מכתב תודה וביקש לעכב את המשלוח עד להודעתו. עד עכשיו לא נתקבלה ממנו כל הודעה.

לאחרונה ביקש הקונסול הכללי שלנו להמליץ על הידוק הקשרים בין הספריות הלאומיות של שתי המדינות.

3. דניאל לוין, מנהל מחלקת אסיה ואפריקה במשרד החוץ עד אפריל 1957, ביקר באתיופיה ב־1955, יחד עם סגן המנהל הכללי ארתור לוריא. סוכם בינם לבין האתיופים כי עד אשר יכוננו יחסים דיפלומטיים בין שתי המדינות יראו משרדי החוץ שלהן בקונסולים הכלליים בירושלים ובאדיס אבבה נציגים דיפלומטיים למעשה.

4. ראה התזכיר "קשרים כלכליים ואחרים עם חבש" שהוכן בידי המחלקה הכלכלית במשרד החוץ (10 בנובמבר 1958, 130.15/3740/5).

יומן פוקס — הודות למאמציו של מר ט׳ קולק בארצות־הברית הובטח כי בעתיד יוצגו בחבש יומני פוקס שאינם אלה המיועדים למדינות ערב. כן הודיעה הנהלת שרשרת בתי המלון של הילטון על נכונותה להקים בית מלון באדיס אבבה אם הצעתה תתקבל על־ידי שלטונות חבש.

— החבשים ביקשו לקבל מורים מישראל. מאמצינו באמצעות משרד החינוך לא נשאו פרי. בהסכמתו של מר בר־און פורסמה לפני כמה ימים מודעה בעיתונות.

— בארץ נמצאים שני סטודנטים מחבש הלומדים בעזרת מלגה מהמשרד. סטודנט שלישי, פאולוס הגוס, עומד להגיע בחודשים הבאים. נעשים מאמצים למשיכת סטודנטים נוספים מחבש שילמדו על חשבונם או על חשבון ממשלתם או מוסדות אחרים.

— הקונסוליה נתבקשה לבדוק שאלות טכניות ואחרות בקשר להצגת סרטים ישראליים.

(6) ש א ל ת ה פ ל ש י ם:

ממשלת חבש אינה רואה בעין יפה פעילות בקשר לפלשים. הסוכנות שהתחילה לעבוד בקרבם בקנה־מידה גדול, הפסיקה לאחרונה והשאירה הרבה בעיות תלויות ועומדות. הסוכנות רצתה שהקונסול הכללי ישמש כמקשר בינה לבין הפלשים אך סירבנו מהטעמים הידועים. בגלל הפסקת פעילות הסוכנות נוצר מצב עגום והפלשים סובלים מכך ויש להחליט על המשך הטיפול בבעיה. עם זאת יש לציין כי קיימת סכנה של העכרת היחסים עם השלטונות החבשים, בקשר לכך.[5]

(7) ב ע י ו ת ה ק ו נ ס ו ל י ה:

הקונסוליה מבקשת להגדיל את התקציב המיועד לה לשנת הכספים הבאה בסעיפים: עובדים מקומיים, נסיעות ואש״ל, רכישת עיתונים, הפצת חומר הסברה.

(8) ל ס י כ ו ם:

לא פעם קרה שהטיפול בבעיה מסוימת מופסק בגלל הסחבת שבה נתקלים במשרדי הממשלה החבשים. יחס זה אינו מנת־חלקה של הקונסוליה שלנו בלבד אלא של כל הנציגויות הזרות שם. [.....].[6]

5. בסקירה על המצב בקרב העדה הפאלשית שהכין ח׳ בר־און נדונו הבעיות והקשיים שנגרמו עקב פעולותה של הסוכנות היהודית בקרב הפלשים, פעילות שהופסקה לפתע והשאירה אחריה שובל של בעיות בלתי גמורות והבטחות שלא קוימו. מסקנתו של בר־און היתה שבתנאים שנוצרו עדיף להעביר את הטיפול מגוף ישראלי לגוף יהודי, כגון הקונגרס היהודי העולמי, כך שלפחות יימנעו ההסתבכויות המדיניות שנוצרו עקב חיסול פעולת הסוכנות. (ראה בר־און אל מ׳ ששון, 16 באוקטובר 1958, 130.15/3740/1.)

6. משפט אחד הושמט בידי העורכים.

435

ר׳ שילוח אל מ׳ ששון[1]

R. Shiloah to M. Sasson

מברק מוצפן 194

נוסח נכנס: 130.15/3740/4

אדיס אבבה, 17 בנובמבר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

ראיתי אחר־הצהריים סטרתווייט, עוזר מזכיר המדינה לענייני אפריקה, והשגריר בליס, נכח בר־און. החלק הראשון של השיחה נסב על מאמצינו להדק יחסי ישראל-חבש ועל העידוד האמריקאי המובטח למאמץ זה.

שאלתי אם השגריר או עוזר המזכיר מצאו הזדמנות להעביר דעת הנשיא והמזכיר לקיסר ולממשלה.[2] לא קיבלתי תשובה ברורה פרט להודעה של השגריר כי הוא מאמין שבשיחות עם אנשי ממשלת חבש אמצא אותם ידידותיים ומוכנים לשיתוף־פעולה. כשאמרתי כי אני בטוח שאמצא יחס ידידותי מצד החבשים אך אף־על־פי כן אנו מייחסים חשיבות שתימסר לקיסר עמדת ארצות־הברית הבטיחו כי בשיחה היום אחר־הצהריים עם ראש הממשלה ימסרו לו עמדת המזכיר.

החלק השני של השיחה נסב על המשבר הסודאני.[3] הידיעות שהגיעו אליהם זעומות ושאובות מתחנות השידור. הערכתם בדרך־כלל זהה עם הערכתי לאמור כי אין לפי שעה יסוד לראות ההפיכה כפרו־נאסרית.

שילוח

435

1. שילוח הגיע לאדיס אבבה לביקור עבודה ב־16 בנובמבר 1958.
2. מוסב על התכתבות בין בן־גוריון לאייזנהאואר ודאלס בעניין קשרי ישראל עם מדינות הפריפריה (ראה מס׳ 31, 37). בתוך חילופי דברים אלה הביע דאלס נכונות לסייע למאמצי ישראל להדק את קשריה עם מדינות הפריפריה.
3. ב־17 בנובמבר 1958 התחוללה בסודאן הפיכה צבאית, בראשות הגנרל אברהים עבוד. עבדאללה ח׳ליל, ראש הממשלה, הודח, המפלגות פוזרו ונאסרה פעילות פוליטית. הפרלמנט אף הוא פוזר והחוקה הושעתה.

436

ר׳ שילוח אל מ׳ ששון
R. Shiloah to M. Sasson

העתק: 130.15/3740/4

[אדיס אבבה], 17 בנובמבר 1958

סודי ביותר-בהול

נפגשנו היום אחר־הצהריים אחרי השיחה עם האמריקנים[1] עם ראש ממשלת חבש לפי הזמנתו הדחופה.

שילוח פנה בשיחה במסרו ברכות בשמות ראש הממשלה ושרת החוץ, דיבר דקות אחדות על ערך היחסים ההדדיים. ראש ממשלת חבש השיב באותה רוח. לאחר מכן עברה השיחה לנושא העיקרי דהיינו, המצב בסודאן.

שילוח תיאר את המצב, עמד על הצורך בפעולה דחופה מצד כל הנוגעים בדבר, בעיקר חבש וארצות־הברית, למניעת נפילת המשטר החדש לידי מצרים, והפיכתה לגרורת מצרים. מאידך, עמד על רצינות המצב ושאין לפרשו בצורה אופטימית מדי.

ראש ממשלת חבש הסכים במלוא מובן המלה להערכת שילוח. סיפר כי הזהיר את ארצות־הברית מאפשרות הפיכה קיימת, אך לא מצא אוזן קשבת, ושהוא עצמו פסימי למדי אך בטוח כי על כל הגורמים לעשות הכול שבאפשרותם על־מנת למנוע קטסטרופה. להם עצמם אין הרבה ידיעות כרגע והם מנותקים משגרירם ב[סודאן]. מקווים שהאחרון יצליח לשלוח מישהו לחבש על־מנת לדווח על המצב.

האמריקנים, שקדמו לנו בפגישה אצל ראש ממשלת חבש, סיפרו לראש ממשלת חבש על נוכחות שילוח כאן ואנו מניחים, למרות שאין הוכחה ברורה, שיספרו לראש ממשלת חבש על שדר המזכיר לקיסר.

לבסוף נקבע כי תתקיים פגישה נוספת עם ראש ממשלת חבש, כנראה מחרתיים, לדיון על בעיותינו המשותפות.[2]

436

1. ראה מס׳ 435.
2. ראה דיווח על שיחה זאת במברק שילוח למשרד החוץ, ח/210, 21.11.1958, 130.15/3740/40.

437

א׳ ששון אל מחלקת מערב אירופה
E. Sasson to the West European Division

מברק מוצפן מספר/17

נוסח נכנס: 130.09/2358/4

רומא, 28 בנובמבר 1958

סודי-לנמען בלבד-מידי

א) אתמול כעבור שעתיים מהגיעו לרומא קיבל השאה הפרסי באגף האורחים בארמון נשיא המדינה את ראשי הנציגויות הדיפלומטיות, בלי רעיותיהם, כל אחד לחוד לפי סדר אלף־בית. לפי הוראת ראש הטכס בגשתנו אל השאה עלינו להיעצר במרחק של מטר אחד להתכופף במקצת כדקה ואחר כך לצעוד עדיו וללחוץ לו היד ולומר ״כי לכבוד רב לי להיות מוצג בפני הוד מלכותו״. אם ירצה השאה יחזיק את הניגש אליו רגע אחד או שניים. אם לא ירצה לא יפתח השאה את פיו וזה סימן שעל האיש לא להתעכב ולהסתלק.

ב) למזלי הייתי בין אלה שהשאה החזיק כשני רגעים. הוא פתח ואמר שאשמח בוודאי לשמוע כי הקשרים בין ישראל לפרס מתהדקים בצורה מניחה הדעת ומשביעה רצון. הוסיף כי הוא אישית עוקב בהתעניינות אחר התפתחותה של ישראל ושמח לראות שבבואנו להדק קשרינו עם ארצו מופיעים אנו כאנשים מציאותיים ופרקטיים. להערתי כי יש לקוות שתהליך זה של התפתחות יביא לנורמליזציה של הקשרים ולכינון יחסים דיפלומטיים בין שתי המדינות — חייך השאה ואמר שהוא מבין חשיבות הדבר. אולם כפי שאני יודע בוודאי קיימות סיבות בלתי תלויות בפרס עצמה שמחייבות גם את ארצו וגם את ישראל להזדיין בסבלנות ולטפל בעניין בכל הזהירות ולשים לפי שעה את הדגש על האינטרס המשותף ולא על הצדדים הפורמאליים.

לבסוף אמר השאה בחיוך ובלחיצת יד חמה שהוא מבין כי שמח אני בוודאי לכהן בארץ יפה, מתקדמת וחופשית כאיטליה ואיחל לי הצלחה בעבודתי. כאן אמרתי כי עוד ב־[19]51,[1] הגישה ממשלתי בקשת אסכמה עבורי לכהן בטהראן ואני תקווה כי התשובה החיובית בוא תבוא באחד הימים. כבן המזרח מעוניין אני אישית — הוספתי — לכהן בארץ מזרחית כפרס ולהעשיר על־ידי כך עוד יותר ידיעותי על המזרח. שוב חייך השאה ואמר כי הוא מעריך הסבלנות שלי ומקווה כי רצוני זה יבוא על סיפוקו.

בקבלת הפנים המפוארת שערך הנשיא האיטלקי בלילה לכבוד השאה, אמר לי השגריר הפרסי שבהחזקתו אותי לשיחה קצרה רצה השאה להפגין את ידידותו אלינו.

ששון

437

1. למעשה בשנת 1950 — ראה כרך 5, מס׳ 372.

438

הערת־עורך
Editorial Note

הדיון בשאלת קפריסין במושב ה־13 של העצרת הכללית של האו״ם

הוועדה המדינית של העצרת הכללית ה־13 קיבלה ב־4 בדצמבר 1958, ב־31 קולות נגד 22 ו־28 נמנעים, הצעת החלטה של איראן, הקוראת לשלושת הצדדים הנוגעים בדבר (בריטניה, טורקיה ויוון) לחדש את המשא־ומתן, בשיתוף נציגי העדות היוונית והטורקית, כדי למצוא פתרון בהתאם למגילת האו״ם, ותוך התחשבות בזכויות היסוד של שתי העדות החיות באי ובנסיבות המיוחדות של שטח זה.

בהצבעה על הצעת החלטה זו, שהוגשה על־ידי מדינה מוסלמית, בעלת בריתה של טורקיה בברית בגדאד, ראתה זו האחרונה מעין מבחן של ״מי לנו ומי לצרינו״. ארצות־הברית, בריטניה וישראל תמכו. יוון, ברית־המועצות וגרורותיה התנגדו, ואילו הצבעת מדינות ערב היתה מפולגת: ירדן ולוב תמכו, קע״ם ותימן התנגדו, לבנון, עיראק, סעודיה, סודאן, מרוקו ותוניסיה נמנעו.

מאחר והיה ברור כי אין סיכויים שהצעת החלטה זו תזכה ברוב של שני־שלישים הדרוש לאישורה במליאת העצרת, הגישה מקסיקו הצעת פשרה שאושרה ב־5 בדצמבר 1958, וקיבלה את המספר 1287(XIII), ולפיה מובע ביטחון כי הצדדים לסכסוך קפריסין ימשיכו במאמצים להשיג פתרון צודק ודמוקרטי בדרכי שלום ובהתאם למגילת האו״ם. (ראה Yearbook of the United Nation, 1958, pp. 71-76).

439

סקירה על יחסי איראן–עיראק
Review of Iranian–Iraqi Relations

העתק: 130.15/3747/3

טהראן, 1 בינואר 1959

סקירת המצב

טרם נתחיל — כפי שנתבקשנו — בהברקת סיכומי עיתונות ומצב, הננו לסכם את ההתפתחויות האחרונות:

באמצע תשומת־הלב, עמדה ועדיין עומדת ההתפתחות בעיראק. קנה־המידה העיקרי של השלטון האיראני בהערכת המצב בעיראק היא מידת הסכנה למשטר הפנימי באיראן. חישובים לאומיים של התגוננות נגד סכנת האיחוד הערבי נדחים למקום שני. אם כי איראן מוסיפה לראות באיחוד עיראק עם קע״ם, ואפילו בהשפעה יתרה של נאצר בעיראק, סכנה חמורה לשלמותה ולביטחונה של איראן,

הרי סכנת האיחוד וההשפעה הנאצרית נראות כהרע במיעוטו בהשוואה עם השתלטות קומוניסטית או שיעבוד המדיניות העיראקית לברית־המועצות. לכן קיבלו כאן ברגש של רווחה ובברכה את הנאום האנטי־קומוניסטי של נאצר ומתחילים לראות בנאצר גורם חשוב ומבורך לסילוק הסכנה הקומוניסטית בעיראק. התעמולה הרשמית התחילה להחדיר את ההנחה שהשליט העיראקי שואף ומסוגל להדביר את הקומוניסטים ומשום זה ראוי לעזור לו ולמנוע ממנו קשיים ובעיות נוספות, בין היתר אין לעצבנו בשטח יחסי איראן-ישראל.

שר החוץ העקמאט רואה במצב הנוכחי אישור לתפישתו הפרו־ערבית הכללית ומצבו מול הקבוצה האקטיביסטית הצבאית התחזקה. הוא מרבה בפעולות התחנפות ופייסנות כלפי עיראק וקע"ם כאחד. הוא דואג למינימיזציה ולהכחשה של הידיעות שהרעישו את הציבור האיראני על רדיפת איראנים בעיראק, על ההשפעה הגדולה של הקומוניסטים, על התחירות בקרב הכורדים ועל העקשנות בסירוב לדון על פתרון סכסוכי הגבול ושאט־אל־ערב הידועים. השגרירות העיראקית כאן, שהיתה מבודדת ושתקנית כל הזמן האחרון. וכנראה בלי הוראות ברורות מבגדאד, הפסיקה שתיקתה ותרמה לשיפור האווירה במסיבת עיתונאים בה הכחישה ביסודה את אמיתות כל הידיעות המדאיגות את איראן והדגישה בהפרזה דמגוגית את הכוונות הידידותיות כלפי איראן. למסיבה ניתנה פרסומת אוהדת בעיתונות. דווקא ביומיים האלה הזדרז שר החוץ והשיג מהשאה הסכמה להעניק אות הצטיינות תרבותית איראנית ל־10 אישים בקע"ם וגם לז'סטה הזאת ניתן פירוש אוהד בעיתונים, ומשרד החוץ שוב פרסם הודעה המכחישה את השמועות על חידוש היחסים עם ישראל. מפליא שבעיתונות הישראלית הופיעה ההכחשה בצורה מסולפת ועם התוכן ההפוך.[1] הכרזה דומה, אבל יותר מסולסלת ומגוונת, פורסמ[ה] בצורת שיחה עם כתבה של יונייטד פרס ונחזור עוד להודעה המעניינת הזאת.

אבל המאמץ אשר משרד החוץ עושה בכיוון של התיידדות עם עיראק וקע"ם ולהשקטת הרוחות בפנים איראן רק מסווה את הדאגה העמוקה עד לבהלה השוררת בחוגי השלטון מול הסכנה הקומוניסטית הנשקפת מעיראק וסכנת הפיכתה למרכז חתירה תחת המשטר האיראני. מדאיגה העובדה שבעיראק הופיעו בבת אחת מנהיגים איראנים קומוניסטים ותודאיסטים[2] שהיו פזורים בארצות קומוניסטיות ושמספר פעילי המפלגה בעבר, שנשארו באיראן, ברחו אף הם לעיראק ונוצר הרושם של ריכוז מאורגן של אויבי משטר איראנים לביצוע תוכניות הפיכה באיראן. נוכחות יישוב איראני גדול בעיראק עצמה נותנת לאויבי המשטר באיראן בסיס ומסגרת. אנשי השלטון כאן מקשרים את הפעלת הפליטים הפוליטיים עם הפולמוס והאיומים של הממשלה הסובייטית נגד ממשלת איראן בקשר עם תכנית חתימת חוזה ההגנה החדש עם ארצות־הברית. חוששים שברית־המועצות החליטה להחליף

439

1. הכוונה לכתבה שפורסמה ב"ג'רוסלם פוסט" מ־28 בדצמבר המסתמכת על שידור רדיו טהראן בערבית מן היום הקודם, כאילו הודיע משרד החוץ האיראני שממשלת איראן החליטה להכיר בישראל.

2. תודֶה, המפלגה הקומוניסטית האיראנית, הוצאה אל מחוץ לחוק ב־1949, אך מנהיגיה הוסיפו לפעול בגולה, בעיקר במדינות מזרח אירופה.

את מדיניות הפייסנות וההתיידדות של השנים האחרונות במדיניות תוקפנית נגד המשטר. הידיעות על משלוחי נשק ומדריכים סובייטים לעיראק השלימו את התמונה המאיימת. נוסף עלתה, למורת רוחו של השלטון, הבעיה הכורדית הכאובה והעדינה. אם כי האשימו את נאצר ואת רדיו קע״ם בהעלאת הבעיה הכורדית, היתה ההתרשמות העיקרית כאן חזירתו של המנהיג הכורדי־קומוניסטי ברזני והתמיכה שהושיטה לו ממשלת עיראק, זאת אומרת יד קומוניסטית גם בשאלה הכורדית והפעלת מנהיג אתו היו למשטר האיראני דין ודברים רווי דם בעבר הקרוב.[3]

כבכל הבעיות היסודיות של מדיניות החוץ האיראנית, התנגשו גם בשאלת עיראק — מנובמבר עד אמצע דצמבר 58׳ — שתי הגישות המנוגדות. האחת האקטיביסטית של אנשי הצבא והביטחון, אשר תבעו פעולה דרסטית ומהירה, ניתוק יחסים עם עיראק ואפילו פעולה צבאית עם כיבוש בזק של בגדאד והחלפת השלטון שם והחזרת ההאשמים, בהנחה שברית־המועצות תתפשר עם עובדה קיימת ולא תסתכן למלחמת עולם. התפטרות שר החוץ הזקן והפשרני[4] וחידוש ספקטקולרי של היחסים עם ישראל שייכות לדרישות האקטיביסטים. הדרישה האחרונה הזאת יצרה את גל השמועות החדשות על חידוש היחסים. אנשי הביטחון הפעילו את העיתונות להתקפות חריפות נגד עיראק ולדרישות הגבה דרסטית ולביקורת של שר החוץ. לעומת זאת שללה הדיפלומטיה הרשמית של משרד החוץ את האופי הקומוניסטי של השלטון העיראקי ואת הנטיות הקומוניסטיות של השליט העיראקי וגרסה שהשליט נמצא בשלב של תמרון נבון וזמני של הישענות על השמאליים נגד קע״ם וניבאו שבבוא הזמן ייפנה השליט נגד השמאליים וייצב עיראק עצמאית, גם נגד קע״ם וגם נגד השמאל, דבר המתאים בהחלט לאינטרסים היסודיים של איראן. מכאן המסקנה שהשליט העיראקי הוא האיש הנכון מבחינה איראנית ויש לתמוך בו ולמנוע ממנו לחץ ותעמולה אויבת מעצבנת. חידוש יחסים עם ישראל, ואפילו שמועות על כך, הוגדרו כשלא בזמנ[ן] וכמסוכנות ביותר בשלב הנוכחי וכעלולות לשמש נושא סנסציוני בפולמוס הערבי הפנימי ולסבך את יחסי עיראק–איראן העדינים גם בלאו הכי, וקיימת סכנה של ניצול הנושא על־ידי הסובייטים, ומה גם שהשגריר הסובייטי פגוף הזכיר כבר (בשיחה עם השגריר ההודי) את חידוש היחסים כאחת המזימות האימפריאליסטיות.

ידוע כאן ברבים שארצות־הברית יעצו אף הן מתינות וצפייה ונתינת שנסה לשליט העיראקי ויצירת אווירה לביקורו של ראונטרי,[5] ומוסיפות לייעץ מתינות ופייסנות גם אחרי הביקור הזה. התמיכה האמריקאית מחזקת אף היא את עמדת שר החוץ.

שתי הגישות המנוגדות הנזכרות לעיל התנגשו בפני השאה אחרי חוזרו מהביקור

3. המנהיג הכורדי מולא מוסטפא ברזני פיקד על הצבא הכורדי של "רפובליקת מהבאד" שהוקמה בשטח איראני בשנת 1946 על ידי ברית־המועצות. לאחר ששטח זה נכבש מחדש על־ידי איראן, ברח ברזני עם חסידיו לברית־המועצות. לאחר ההפיכה בבגדאד ביולי 1958 הותר לו לשוב לעיראק.

4. שר החוץ האיראני חכמאת אכן אולץ להתפטר ב־13 ביוני 1959.

5. עוזר מזכיר המדינה של ארצות־הברית ראונטרי ביקר במזרח התיכון בדצמבר 1958 — ראה מס׳ 440, והערה 2 שם.

באיטליה ובו תמך בעמדתו של שר החוץ. הוויכוח הפנימי הסתכם ונגמר בנאום הפייסני של שר החוץ בפרלמנט, בו הזמין את העיתונות ואת הקהל למתינות ולציפייה ולהבנת בקשיים והתהליכים במדינה הידידותית השכנה. האקטיביסטים הושתקו והעיתונות נקטה אף היא במתינות.

יש לציין שהעמדה הפייסנית הרשמית אינה פופולרית בחוגים המדיניים והעיתונאים ותמיכת העיתונות במדיניות הזאת מתונה מאוד אף היא. אופיינית העובדה שהעיתונות סירבה להביא את הכחשת משרד החוץ על חידוש היחסים ועשתה זאת אחרי איום קצין העיתונות במשרד החוץ למנוע כל אינפורמציה מהעיתונים הסרבנים. ההכחשה פורסמה במספר עיתונים בצורה בלתי בולטת למרות הבקשה המפורשת לפרסמה בעמוד ראשון בכותרות.

בהתאם לקו הכללי ומול דרישת האקטיביסטים לנתק היחסים עם עיראק החליט משרד החוץ לחזק את נציגותו בבגדאד, להחיש מינוי השגריר למקום הפנוי מזמן. תוך הנטייה המעניינת הכללית לנצל כורדים איראנים לטיפול בבעיה הכורדית תשוגר לבגדאד אישיות כורדית חשובה מחוץ לצוות של משרד החוץ — סגן יושב־ראש הפרלמנט ארדלאן, אחיו של השגריר האיראני בוואשינגטון ושר החוץ בעבר. גם התפקיד של קונסול כללי בבגדאד, שנראה חשוב ביותר עקב היישוב האיראני הגדול שם, הוטל על כורדי, מנהל מחלקת המזרח־התיכון — סאנאנג׳די. עיראק אף היא עומדת לשגר שגרירה לטהראן ממוצא פרסי עם קשרים אישיים וקשרי משפחה בחברה הטהראנית.

יש לצפות שעד לשינוי ישלוט הקו המדיני של העקמאט עם מאבק בלתי פוסק נגדו של החוגים האקטיביסטים ודעת קהל גדל[ה] והולכ[ת].

יש לציין לאחרונה, שקיימים סימנים של נסיגה סובייטית מהקו התוקפני, דבר שמחזק את התקווה שהעמדה הידידותית הסובייטית תימשך גם בעתיד. יחד עם זה יש לציין עלייה כללית של הנטיות הנייטרליסטיות, את הביקורת נגד חתימת החוזה החדש,[6] הנראה כהקנטה מיותרת של השכן הצפוני, ועליית פרסטיז׳ה אישית של נאצר, לא כמנהיג ערבי אלא כמדינאי אנטי־קולוניאלי אמיץ ומצליח וממציא תיאוריה נייטרליסטית, הנרא[ית] לרבים כמתאימה גם למצבה של איראן.

6. ב־5 במארס 1959 נחתמו באנקרה חוזי הגנה דו־צדדיים בין ארצות־הברית לבין טורקיה, איראן ופאקיסטאן. ארצות־הברית התחייבה להושיט סיוע צבאי וכלכלי לכל מדינה כדי לשמור על עצמאותן ולפתח את כלכלתן.

440

ר׳ שילוח אל א׳ ששון (רומא)
R. Shiloah to E. Sasson (Rome)

העתק: 130.15/3752/4

[ירושלים], כ״ה בטבת תשי״ט
5 בינואר 1959

סודי ביותר

אליאס יקירי,

כפי שכבר הברקתי לך בילִיתי בסוף דצמבר 1958 ימים אחדים באנקרה. נסעתי לשם לטכס עצה עם זורלו ויועציו כיצד לעמוד במשותף נגד הנטייה הגוברת והולכת בוואשינגטון ובבירות מערביות אחרות לפייס נאצר ולחזקו במאבקו עם קאסם.

המאבק שהחריף בין נאצר וקאסם, הססמאות האנטי־קומוניסטיות שכלל נאצר בנאומו ביום ״פורט סעיד״[1] לרגל התסיסה בסוריה וביקורו האומלל של ראונטרי באזור,[2] כל אלה הגבירו השפעת הפייסנים למיניהם במחלקת המדינה ובבירות מערביות אחרות.

לפי ידיעות מהימנות שהגיעו לידינו עמדו ליפול הכרעות מרחיקות־לכת בוואשינגטון בימים האחרונים של דצמבר ובימים הראשונים של ינואר שנה זאת.

בהתייעצות עם ראש הממשלה ושר החוץ בהשתתפות איסר [הראל], הרמטכ״ל וכו׳ הוחלט כי יש לעשות מאמץ גדול לרסן נטיות אלו. סוכם גם כי יש לרתום למאמץ זה גם התורכים והאיראנים.

ב־24 בדצמבר יצאתי לאנקרה ולמחרתו יצא איסר לטהרן.

הודעתי באמצעות מ׳ אלון לזורלו וקוראל כי אני בא אליהם בשליחות דחופה של ראש הממשלה ושרת החוץ לטכס עצה על ההתפתחויות האחרונות באזור. הבעתי באותו מברק משאלה שיוזמן להתייעצות זו גם שגרירם בבגדאד.

הגעתי לאנקרה ביום החמישי 25 בדצמבר. לכתחילה עמד זורלו לקבלני באותו היום אולם בשל ערפל כבד איחר מטוסי בשעות אחדות וזורלו נאלץ לדחות הפגישה ליום השישי.

בראשית השיחה אמר זורלו כי בעקבות מברקי הזמין לאנקרה שגרירו ב[בגדאד]

440

1. בנאום שנשא בפורט סעיד ב־23 בדצמבר 1958 האשים נאסר את המפלגה הקומוניסטית הסורית בסיכול מאמצי האיחוד בין מצרים וסוריה. הוא הגדיר את הקומוניסטים כאויבי הלאומיות הערבית, יחד עם הריאקציונרים, הציונים וישראל וקרא לערבים להגביר את מאבקם באימפריאליזם ובציונות.
2. עוזר מזכיר המדינה ראונטרי ביקר במזרח התיכון בדצמבר 1958. בישראל נוצר רושם כי בעקבות ביקור זה הגיע למסקנה כי יש להשתית את מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון על דאגת נאסר מהחדירה הקומוניסטית לעיראק. כמו־כן חשבו כי ראונטרי נוטה להאמין שנאסר יכול לשמש בעל ברית למערב לעצירת הקומוניזם. (ראה שילוח אל אלון, יא/189, 9.11.1958, 130.09/2290/1.)

(גנרל תורכמן) והקונסול הכללי שלו ב[דמשק]. רק לאחר שישוחח עמם יוכל להגיע להערכה יסודית של המצב באזור, אך אין לו ספק כי גם אם יתברר שקאסם שבוי בידי הקומוניסטים בצורה שאין לו תקנה מוטב שיישאר קאסם השליט בעיראק מאשר ישתלט עליה נאצר עם כל הנובע מזה לגבי ירדן, לבנון, סוריה וכו׳ וכו׳.

הוא עצמו אמנם לא אמר נואש לגבי הסיכויים לשמור על עצמאות קאסם ועיראק אך הדבר תלוי במידה ניכרת ביכולת המערב לרסן נאצר ולהפסיק חתירותיו בעיראק. ההתקפה הבלתי פוסקת של נאצר נגד המשטר בעיראק והרושם של קאסם כי המערב מזוהה עם התקפה זו ידחוף את קאסם יותר ויותר לזרועות הקומוניסטים.

מסרתי לזורלו הידיעות שבידינו על המצב הפנימי בעיראק ובסוריה ועל הנטיות הגוברות במערב לפייס נאצר ולחזקו. אמרתי כי גם אלה המאמינים בכנותו של נאצר וברצונו להתקרב למערב חייבים להבין כי הדרך בה הם הולכים תביא לאובדן עיראק. המשך חתרנותו של נאצר לא יביא דווקא להדחת קאסם ולמיזוג עיראק בקע״ם. התוצאות עלולות להיות שבאין ברירה יחיש קאסם התקשרות רשמית ופורמלית עם הסובייטים. לפי הנוהג הבין־לאומי לא יוכל המערב למנוע קאסם — ראש ממשלה לגיטימי ומוכר — להזמין הסובייטים לשלוח כוחות מזוינים לעזרתו כשם שהסובייטים לא העזו — פרט למחאות מילוליות — להתנגד בכוח לנחיתה האמריקאית בלבנון כאשר הוזמנו האמריקאים לשלוח כוחותיהם על־ידי הנשיא שמעון.

בהמשך השיחה התגלתה זהות גמורה בינינו לבין זורלו בהערכת המצב וכן גם הסכמנו על הטיעון שיש לנקוט בו במתואם בבירות המערב. אף־על־פי כן החליט, ולא התנגדתי, שלפני שנסכם סופית מוטב לשמוע הנציגים בבגדאד ובדמשק שהוזמנו כבר ועמדו להגיע אותו לילה. בייחוד החשיב השיחה עם תורכמן אשר בימים האחרונים התחיל לדווח בפסימיות רבה על סיכויי יציבות משטר ההפיכה ועל כוונותיו ונטיותיו של קאסם. הבטיח לאפשר לי שיחה יסודית עם הנציגים המוזמנים ובייחוד עם תורכמן.

בסוף השיחה הזכרתי הבטחתו והבטחת ראש ממשלתו לכונן שגרירויות בשתי המדינות זמן קצר אחר סיום הדיונים באו״ם בשאלת קפריסין. אמרתי כי הוטל עלי על־ידי ראש הממשלה לנצל ביקורי זה לסידור סופי של העניין. הבטיח כי נגיע לסיכום לפני שובי לארץ.

לאחר השיחה אישר לי קוראל כי לפי ידיעותיו הכוונה לבצע ההסכם בסוף ינואר 1959.

בימים 28–29 לדצמבר 1958 התקיימו במשרד החוץ שיחות ממושכות וסוערות בין זורלו ויועציו לבין נציגיו בבגדאד ודמשק. לפי הידיעות שמסר לי קוראל התנהל ויכוח חריף מאוד בין זורלו לתורכמן אשר טען כי אין לתלות יותר כל תקווה בקאסם באשר האיש שבוי כולו בידי הקומוניסטים. יתר־על־כן תורכמן הגיע למסקנה כי קאסם היה קשור עם הקומוניסטים עוד לפני ההפיכה וביצע אותה בידיעתם ובהסכמתם. זורלו דחה הנחה זו בכל תוקף ותבע להמשיך בקו אנטי־נאצרי תקיף. בשעת הוויכוח תמכו בעמדת זורלו מזכ״ל משרד החוץ[3] וקוראל — קו זה התקבל.

3. מליה אסנבל, המזכיר הכללי (מנהל כללי) של משרד החוץ הטורקי.

ב־30 בדצמבר נפגשתי לשיחה ממושכת עם תורכמן בנוכחות קוראל ולאחר השיחה השתתפתי בהתייעצות עם זורלו שלקחו בה חלק גם תורכמן, יועץ השגרירות בבגדאד, הקונסול הכללי בדמשק (לצערי לא רשמתי שמות השניים האחרונים), מזכ״ל משרד החוץ וקוראל. נכח גם מ׳ אלון. בהתייעצות זו הזמינני זורלו להרצות על המצב ולהציע סיכום הקו שיש לנקוט בו.

בדבריו לא הסתיר זורלו המחלוקת בינו לבין תורכמן ואף אמר בגלוי (ובגסות) כי אינו מסכים עם שגרירו בהערכת המצב ובעניינים אחרים. מטעמים מובנים התחלתי דברי בהודעה כי טובת העניין מחייבת לקבל הערכתו הפסימית של השגריר כנקודת מוצא ובסיס למסקנות. אל לנו להיתפס לאשליות. הוכחתי כי גם אליבא דתורכמן אין מסקנה אחרת מאשר עצירת נאצר וקיום עצמאות קאסם ועיראק גם אם אנו משוכנעים שאין דבריו של קאסם על עצמאות ועל נייטרליות חיוביות אלא דברים מהשפה ולחוץ. כל עוד לא נדחף קאסם סופית לזרועות הקומוניסטים והסובייטים יש סיכוי להצלת עיראק ואולי גם לעודד ולטפח כוח אלטרנטיבי שאינו שבוי לא בידי נאצר ולא בידי הקומוניסטים.

(הכתבתי טיוטא ראשונה של שיחתי עם תורכמן וההתייעצות עם זורלו וחבריו. לצערי לא ערכתי הרשימה עריכה אחרונה ומדוקדקת אך כדי שלא לעכב אני ממציא לך אותה כמות שהיא. אשלח לך נוסח מתוקן כשאסיים העריכה).

מפגישה חטופה שהיתה לי ב־31 בדצמבר עם בניו של תורכמן[4] למדתי כי כבשתי לבו של האיש בכבוד ובטקט שנהגתי כלפיו בישיבה עם זורלו. אומר האמת כי חששתי מאוד שמא ייחס התקיפות של זורלו כלפיו להשפעתי. ידוע לי כי השפעתו של תורכמן על מנדרס גדולה ודאגתי שיתחיל בפעולה והסתה נגדנו.

לא אתפלא אם יתברר כי נסיגתו של זורלו מהבטחתו להקים השגרירויות ללא דיחוי באה במידה מסוימת בהשפעתו.

לא הזכרתי הדבר בדין־וחשבון הרצוף־בזה[5] כי אין לעניין שייכות להערכת המצב הנוכחי בעיראק, אך ראוי להזכיר כי בשיחתנו הממושכת הטיף לג׳סטות וויתורים מצד ישראל לערבים. בעניין זה דיבר בסגנון הטורקי הידוע לנו מימי נורי [סעיד]. לשאלתי האם נתקל בבעיה זו במגעיו עם קאסם וחבריו ואם יש קשר בין הבעיה הישראלית־ערבית לסכסוך העיראקי־קע״מי. ענה בלא פקפוק כי אין כל קשר בין שתי הסוגיות — אך אמר כי הוא מנצל פגישתו עם ישראלי כמוני להביע דעתו כי בסופו של חשבון לא תושג יציבות באזור בלי פתרון ויישוב הסכסוך הישראלי־ערבי וזה מחייב ג׳סטות מצד ישראל. לא נסחפתי לוויכוח ואמרתי כי בבוא מועד וכאשר יתקיים פעם משא־ומתן כנה בינינו לבין הערבים ימצא אותנו גמישים.

קוראל דאג במיוחד להודיע לי בשם זורלו כי אין דבריו של תורכמן משקפים הדעה והמדיניות של משרד החוץ התורכי.

* * *

ב־31 בדצמבר באתי לשיחת סיכום עם זורלו. לאחר שהודה לי על עזרתי בניסוח הטיעון המדיני המשותף מסר לי כי אישר התכנית לקיים פגישה של נציגי ראשי

4. אילטר וגינוור, שניהם פקידים בכירים במשרד החוץ הטורקי.
5. בתיק 130.15/3752/4. לא הובא כאן מפאת אורכו.

ממשלת ישראל, תורכיה ופרס להכנת סדר־יום לפגישת שלושה ראשי הממשלות. התורכים מציעים כי פגישה זו תתקיים בפאריס (הפרסים עמדו על קיומה באירופה) ב־15 בינואר, כי הוא, זורלו, יהיה באותה שעה בפאריס. הוא עצמו אמנם לא ישתתף בפגישה. את תורכיה ייצג קוראל והוא מניח כי אני אייצג את ישראל. את פרס ייצג כנראה סגן ראש הממשלה.

הודיתי לו על שיתוף־פעולה. הוספתי כי בפגישתנו הראשונה הבטיח כי לפני צאתי הביתה נסכם סדרי ומועדי הקמת השגרירויות ואשמח אם יודיע לי החלטותיו. השיב כי הוא וראש הממשלה הבטיחו כי השגרירויות תקומנה אחרי סיום הדיונים בעצרת בעניין קפריסין[6] והוא מבקשני להודיע לב[ן]־ג[וריון] וג[ולדה] מ[איר] כי ההבטחה במקומה עומדת אלא שיש לבחור הרגע המתאים לביצוע ההבטחה. הוא אינו סבור כי כבר הגיע הרגע המתאים. לפני העצרת חשב כי הערבים כולם יצביעו נגד תורכיה והיה בדעתו, כמעשה הפגנתי, להכריז מיד על כינון השגרירויות אך מה לעשות ורק קע״ם ותימן הצביעו נגד תורכיה. האחרים תמכו בה או נמנעו וגם הנמנעים שיתפו פעולה.

הוא מבין לרוחנו ותביעתנו אך בסוף חשבון עניין השגרירויות איננו אלא הפגנה. הדבר הקובע הוא יחסי הידידות וההבנה ושיתוף־הפעולה.

פה הפליג בתיאור ההישגים ושיתוף־הפעולה ההדוק. אם הממונה שלו בארץ[7] אינו די מוכשר הוא מוכן להחליפו מיד באיש יותר רציני אך אל לנו לדחוק הקץ. האם אין ישראל מעוניינת בחיזוק השפעתה של תורכיה בעיראק בימים אלה? גם בעיית קפריסין עוד לא נפתרה וכו׳.

הגבתי ברוגזה. אמרתי כי אני נדהם ומדוכא. אינני יכול למסור לו התגובה הרשמית והמוסמכת של ראש הממשלה ושרת החוץ כי לפני צאתי לא עלה על דעתנו כי עלול להתעורר ספק כלשהו בעניין זה. ראינו הדברים כמוסכמים ולא פקפקנו שזורלו וראש הממשלה ימלאו ההבטחה. כל מה שהוטל עלי היה לברר תאריכים וסדרי ביצוע. אעביר דבריו לממונים עלי ובמקום אסתפק בתגובתי האישית בלבד. הסברתי כי כל הידידים שגייסנו באו״ם לעזרת תורכיה תמהים להיעדר הנורמליזציה ביחסים בינינו.

הוספתי כי אני מקווה ומאמין כי ההשתמטות ממילוי ההסכם לא תשפיע על שיתוף־הפעולה שהחל להתהדק אך לא אעלים כי הדבר פוגע ופוגם בשלמות ההבנה ההדדית.

הגיב כי הוא נדהם מדברי. האם הבסיס לשיתוף־הפעולה שלנו הוא כל כך רעוע שעניין חיצוני של שגרירות עלול לפגוע בו? אמרתי כי אין אני רואה בשגרירות דבר חיצוני בלבד וכי אי־אפשר להמשיך הרבה זמן ״ברומן במסתרים״ בין שתי מדינות אשר כל כך הרבה עניינים משותפים מאחדים אותם.

בוויכוח שנמשך הרבה זמן ניסה כל להטי השכנוע שלו להסביר כי אין נסיגה מההבטחה וכי חתירתו למצוא דרך ורגע ניאותים.

ייתכן שכל הדחייה לא תימשך יותר משבועות אחדים. אמרתי כי אני מוכן

6. ראה מס׳ 438 (הערת־עורך).
7. נג׳את אוצ׳טום, הממונה על צירות טורקיה בישראל, 1957–1960.

להסכים לדחייה לשבועות אחדים אך יש הכרח להגיע לתאריך קבוע ומוסכם. השיחה הסתיימה ללא תוצאות והסכמנו רק כי אעביר הדברים לממונים עלי. הוא מצדו הציע שנדבר על כך שוב ב־15 בינואר.

גם רמז שאם יהיה צורך יבוא אלינו לשיחות עם ראש הממשלה ושרת החוץ. אמר "כשם שכאשר הצעת אתה לבוא להתייעצויות קיבלנוך, מיד כך ניענה גם אנו ונבוא אליכם".

לאחר השיחה אמר לי קוראל כי כוונת זורלו שנזמינו.

סיכמתי עם קוראל שהוא יבוא לארץ בדרכו לפאריס והסכים. אמרתי לו כי בבואו מוטב שיביא עמו דברים ברורים יותר בעניין השגרירויות.

קשה לי להעריך סיבת ההשתמטות. אם היא נובעת מהיסוסיו הידועים של זורלו או מהשפעת תורכמן או שמא התחייב במשהו כלפי הערבים תמורת תמיכה בתורכיה בעניין קפריסין. אני גם מתקשה להציע דרך נאותה להמשך הלחץ. רציתי להזמינך להתייעצות בארץ אך ג[ולדה] מ[איר] סיכמה שנחכה לפי שעה.

בינתיים שלחתי לקוראל לקראת בואו מברק בערך כדלקמן:[8]

"דיווחתי לראש הממשלה ושרת החוץ על השיחה האחרונה עם זורלו. שניהם משתוממים ומדוכאים. הם רואים בעמדה זו סטייה ברורה מהנוהל שהוסכם עליו במפורש עם ראש הממשלה ושר החוץ שלך.[9] אני רואה חובה להביא הנ"ל לידיעתך כי אין ספק כי נושא זה יועלה בשיחות עמך בשעות ביקורך שכולנו מצפים לו".

קיימת כמובן ההצעה שייעשה מאמץ של פגישה בינך לבין מנדרס. אינני מקבל דעתך שקשה לך להיפגש עמו מכיוון שהדבר נוגע אליך אישית. אין חשש כזה כי ידוע לאנשים מעמדך בקרבנו וכי אין הבעיה אישית. אני מציע שתחשוב בדבר לקראת בירורים שנצטרך לקיים לאחר ביקורו של קוראל.

אם אסע לפאריס לפגישת ה־15 בינואר אשתדל להתעכב אצלך להתייעצויות ואולי יהיה כדאי שתצטרף גם אתה לפגישה בפאריס.[10]

אני אץ להפסיק כי הבלדר לוחץ. אני מבקש סליחתך על הכתיבה המרושלת והנחפזת.

שלך בידידות,

ראובן שילוח

8. ראה שילוח אל אלון, יא/181, 5.1.1959, 130.15/3752/4.
9. בפגישה באנקרה ב־29 באוגוסט 1958, ראה מס' 428, 429.
10. ככל הידוע, הפגישה בפאריס לא יצאה אל הפועל.

441

א׳ ששון אל משרד החוץ
E. Sasson to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן מפר/108
נוסח נכנס: 130.09/2358/6

רומא, 9 בינואר 1959

סודי-לנמען בלבד-דחוף

שילוח.

א) ההשתמטות[1] נובעת לדעתי אך ורק מהיסוסיו הידועים של זורלו. סבורני כי עשית משגה טקטי בזה שהעלית העניין במברקך אל קוראל לקראת בואו לארץ. כפי שאתה מכיר אותו הוא לא ינקוט בשום פעולה, שלא בהסכמתו המלאה של זורלו ובטוח אני כי הוא יבוא אליכם מצויד בכמה הבטחות מרגיעות אך לא מחייבות.

ב) אחרת אילו היה בא קוראל לארץ ויוצא אותה בלי להזכיר בפניו עניין השגרירויות בכלל ובלי להביא אותו לשיחה עם ראש הממשלה. התנהגות כזאת מצדנו היתה נותנת לו להרגיש כי נפגעים אנו מעמדתו של זורלו והיה מדווח על כך לממונים עליו.[2]

ג) אם תחליט להשתתף בעצמך בפגישה שתתקיים ב־15 בינואר, מייעץ אני לך לא לבקש לראות זורלו ולהשתמט מפניו. וכן להעמיד תנאי להשתתפות ראש הממשלה בפגישת שלושת ראשי הממשלה: (1) סידור עניין השגרירויות עם טורקיה. (2) כינון יחסים עם פרס.

ד) טענת זורלו כי ״בסוף חשבון עניין השגרירויות אינו אלא הפגנה״ והשלמתנו עם הדבר מתנקמת בנו לא רק בטורקיה, אלא גם בפרס, בחבש ובכמה ארצות אחרות. העובדה כי למרות סירובן של המדינות האלו לצעוד לקראתנו בכינון יחסים תקינים וגלויים משתפים אנו פעולה אתן בצורה ההדוקה והסודית ביותר יוצרת אצלן הרושם והאמונה כי אפשר להן להסתדר עמנו כשהן זקוקות אלינו. טובתנו מחייבת לעקור שעה אחת קודם האמונה הזאת, בראש ובראשונה מראשו של זורלו.

ה) המערב מתאמץ היום להתקרב אל נאסר ומוכן כנראה להשלים עם הנאסריזם. כמובן שמצב זה הוא בעוכרינו, אך הוא בעוכרם של טורקיה, פרס וחבש הרבה יותר. אנו עומדים בסכסוך גלוי עם נאסר והנאסריזם והמערב לא יתרעם עלינו אם נוסיף להילחם בהם. לא כן לגבי פרס, טורקיה וחבש. המערב יחייבן להשלים עם התקרבותו אל נאסר ולשאת בכל הסכנות הישירות הנובעות מזה. עובדה זו בלבד

441

1. מחילופי שגרירים בין שתי המדינות, כפי שסוכם בפגישות מנדרס–בן־גוריון (מס׳ 429) ונדון בפגישת שילוח עם זורלו (מס׳ 440).
2. לא נמצא דיווח על ביקורו של קוראל בישראל בינואר 1959. שילוח ביקר באנקרה במארס 1959, וזורלו התחייב בפניו — לאחר שנועץ במנדרס — כי חילופי השגרירים ייעשו באוקטובר 1959. (ראה שילוח אל איתן, 23 במארס 1959, 130.15/3752/4.)

דיה להוכיח, לפחות לזורלו, זיקתו הרבה אלינו, שכן אם לא נעמוד אנחנו היום בכל כוח השפעתנו וקשרינו במערב נגד זרם ההתקרבות עשויה טורקיה להיות עדה להאדרת כוחו והשפעתו של נאסר לאורך גבולותיה.

ו) עיראק נאסרית או קומוניסטית תהווה סכנה לטורקיה ופרס הרבה יותר מאשר לישראל. אם תיהפך עיראק לנאסרית — אויה לפרס ולטורקיה מן המערב אם ירימו יד עליה. אם תיהפך לקומוניסטית — אויה להן מרוסיה. ואילו אנחנו בכל עת נוכל לקחת הנשק בידינו ולהגן על עצמנו וקיומנו והעולם יגלה הבנה למצבנו.

ז) בין אם תיהפך עיראק לנאסרית או לקומוניסטית צפויה לה חלוקה לשתי מדינות, שאחת מהן כורדית. בסוף חשבון חלוקה כזאת היא לרעת פרס וטורקיה ולא לרעתנו. לנו רצוי שתקום מדינה כורדית בלב סוריה ועיראק שתחליש העולם הערבי ותעמוד בסכסוך ממושך עמו. לטורקיה ולפרס זה פירושו שלילת חלק לא קטן משטחן ומריבונותן ואיום מתמיד על ביטחונן. גם זה צריך להיות ברור לזורלו כדי שיבין זיקתו הרבה אלינו ויתגבר על "היסוסיו".

ששון

442

ח׳ בר־און אל ר׳ שילוח
H. Bar-On to R. Shiloah

מברק מוצפן חי/40

נוסח נכנס: 130.09/2285/11

אדיס אבבה, 15 בינואר 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

היתה לי שיחה של שעה וחצי עם שר החוץ. השיחה היתה גלויה ונעימה. התרשמתי שהיתה גלויה יותר מבהזדמנויות קודמות.

א) העליתי טיעוננו היסודי בעניין המצב במזרח התיכון והפעולה המוצעת בשלך יח/240.[1] אמר שכבר ביקשו משגרירות ארצות־הברית באדיס להעביר דאגתם החמורה על ההתפתחויות בעיראק[2] ועל "העלייה לרגל לקהיר" למחלקת המדינה. אמר כי ממשלת חבש סומכת ידיה על הערכתנו את המצב במזרח התיכון. הבטיח שיפעלו גם בוואשינגטון, אך הוא מטיל ספק רב בערך הפעולות, למרות שיש

442

1. במברק זה (130.15/3752/4, 9.1.1959) ביקש שילוח מבר־און להיפגש עם האתיופים ולהניעם להביע דאגה חמורה בפני ארצות־הברית מתוצאות ביקורו של ראונטרי במזרח התיכון. (ראה מס׳ 440, הערה 2.)
2. חסידיו של נאסר בעיראק גילו עד מהרה שקאסם החליט לשמור על עצמאותה של ארצו, והחלו לחתור תחת מעמדו עם סגנו עארף. קאסם, מצדו, נדחף לברית עם הקומוניסטים, שהתנגדו — לאור הניסיון הסורי — שעיראק תהיה נתונה לשלטון נאסר.

בהחלט לעשותן. מסכים כי סכנת נאסר, לא רק שלא פחתה, אלא אף גדלה, לאור פעולות ההצלה המערביות האחרונות.[3] גם תלות נאסר בסובייטים לא נחלשה, אלא, לפי הערכתם, אף הולכת ומתחזקת. מאידך, המערב מגלה אוזלת־יד מוחלטת ובמידה שהוא פועל, פועל בדרכים מזיקות בהחלט. מכאן, עבר לניתוח המצב העולמי, הביע דעתו שהמנהיגות האמריקאית בפרט, והמערבית בכלל, אינה מסוגלת לעמוד כנגד התכסיסים הסובייטים, המצליחים לגרפם לתבערות בכל מקום לפי בחירתם, ולהחזיק המערב במצב התגוננות תמידית. כיבוי התבערות על־ידי המערב בעיקר במזרח התיכון אינו יסודי מאחר שחסרה לפעולות כל עקביות.

ב) מכאן עבר לבעיות סומאלי. הסביר מחדש רקע הסכסוך עם איטליה[4] וגם עם בריטניה,[5] הביע דאגתו החמורה לאור ההתפתחויות האחרונות. בעיקר קטרג על האיטלקים שלדבריו על־מנת לרכוש אהדה בעולם הערבי מוכנים להקריב על מזבח "מגן האיסלאם" את האינטרסים של ידידי המערב באזור בכלל ובאפריקה המזרחית בפרט. חושד שהבריטים עושים אותו הדבר ומוכנים אף הם למען התקרבות לנאסר, להקריב האינטרסים של חבש, שהיא המשענת המערבית העיקרית באזור. ביקש בהמשך לשיחותיו אתך שנורה לששון כי ינסה לשכנע האיטלקים בצורך תיווך בעניין הגבולות. לדבריו (והדבר אושר לי גם על־ידי שגריר איטליה)[6] האיטלקים רוצים למעשה להתחמק מיישוב בעיית הגבולות עד 1960. קטרג קשות נגד מדיניות איטליה בסומאלי, המסיתה את הסומאלים כנגד חבש ורוצה להשאיר לממשלה העצמאית את כל הבעיה כפי שהיא. למרות שאינו מאמין שהסברים יכולים הרבה לעזור, מבקש בכל זאת שגם אנו מצדנו כאחד המדינות "הידידותיות ביותר" נתרום תרומתנו לפתרון הבעיה. אמרתי כי ביצוע ההודעות לשגרירים השונים, כפי שסוכם ביניכם, היה יכול לבטח לסייע לפעולה, לפחות מבחינה ארגונית. הסכים לכך ואמר שרק טרדה יתרה בזמן האחרון עכבה הפעולה שאושרה גם על־ידי הקיסר.

ג) בשיחה הדגיש מאוד את הצד האפריקאי. אמר שהם מתכוננים להעלות עניין סומאלי בפני פורום אפריקאי רחב דהיינו, בוועידה הבאה. משוכנעים בתמיכת מדינות אפריקה המערבית. ניצלתי ההזדמנות על־מנת להצביע על קשרינו עם מערב

3. באפריל 1958 שחררה ארצות־הברית את החשבונות המוקפאים של מצרים, לאחר שזו הסכימה לפצות את בעלי המניות של תעלת סואץ. במאי 1958 ביטלה ארצות־הברית כמה הגבלות על משלוח חומרים צבאיים למחצה לקע"ם. באותו חודש העניקה גרמניה המערבית לקע"ם אשראי בסך 350 מיליון מארק, תמורת הבטחה של קע"ם להחזיר את הרכוש הגרמני שהוקפא בתקופה מלחמת העולם השנייה.

4. בעיית תיחום הגבול בין סומאליה האיטלקית לבין אתיופיה היתה שנויה במחלוקת. איטליה העדיפה להשאיר את הנושא לטיפול ממשלת סומאליה, שעמדה לזכות בעצמאות ב־30 ביוני 1960, ואילו אתיופיה העדיפה לפתור את הבעיה במשא־מתן עם איטליה כל עוד היא שולטת בסומאליה. ראה גם מס' 451, הערה 3.

5. בינואר 1959 הודיעה בריטניה לאתיופיה כי מבחינתה סומאלילנד הבריטית תוכל להצטרף לסומאליה האיטלקית לאחר ששני חבלים אלה יקבלו את עצמאותם. אתיופיה התנגדה, מכיוון שראתה בכך שלב ראשון של ביצוע תכנית "סומאליה הגדולה" שהגו הבריטים בשלהי מלחמת העולם השנייה. מדינה זאת היתה אמורה לכלול, בנוסף לשני החבלים האלה, גם את סומאלי הצרפתית (ג'יבוטי), וגם את חבל אוגאדן האתיופי, שבו אוכלוסייה סומאלית גדולה ומקורות מים.

6. אגוסטו אסטאטי, שגריר איטליה באתיופיה.

אפריקה. סיפרתי לו על ביקור אבריאל בגיניאה, ועל מגענו עם משלחות אפריקה המערבית בזמן הוועידה כאן. בנקודה זו, הדגיש את המאמצים שהם עושים למען הקמת יחסים דיפלומטיים תקינים עם גאנה, ליבריה, מרוקו, תוניסיה ובעתיד גם ניגריה. הביע תקוותו שיחסים אלו יקומו בקרוב ביותר.

ד) לבסוף, העליתי פעם נוספת בעיית הקונסוליה בירושלים, לאור חזרתו של זאוגה.[7] הבטיח חגיגית שלא נתאכזב ושפתרון קרוב מאוד בדרך, שלבטח ישביע רצוננו.

ה) סודאן.[8] חזר על הדברים שכבר הברקתי. לא נכנס לפרטים יתרים בטענה שלמרבה הצער, אין בינתיים פרטים.

ו) כדאי להדגיש מרירותו ואכזבתו מהמערב, למרות שחזר והדגיש כי לחבש אין ברירה אלא ללכת עם המערב. הדגיש רצון העצמאות והחירות אצלם כאצלנו ובאם הדברים יגיעו לגרוע ביותר, הידיעה שקיימת עוד מדינה באזור שתילחם על עצמאותה עד לסוף, כדבר חשוב לשתי מדינותינו. הוא מוסר לך ד"ש.

בר־און

443

מ' ששון אל א' ששון (רומא)
M. Sasson to E. Sasson (Rome)

העתק: 130.15/3750/1

ירושלים, י"ז באייר תשי"ט
25 במאי 1959

א י ש י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

הנדון: ל י ח ס י נ ו ע ם ה ת ו ר כ י ם

שיחתך האחרונה עם השגריר התורכי[1] הניעה אותי להרהר מעט על מכלול יחסינו עם התורכים ולנסות לאתר את מהותם של המכשולים המעכבים התקנת היחסים. במכתב זה ברצוני להציע לשיקולך ניתוח מסוים של גורמים אלה אף כי עלי

7. וולדה מריאם זאוגה, הממונה על הקונסוליה הכללית של אתיופיה בירושלים, סיים את תפקידו במאי 1958, מבלי שהתמנה לו מחליף. על מינוי קונסול כללי אתיופי בירושלים, ראה מס' 457.
8. בר־און דיווח כי הסודאנים הודיעו לאתיופים כי הידידות המסורתית בין שתי הארצות לא תשתנה בעקבות ההפיכה, וכי הם לא יתקרבו לנאסר. (ראה מברקו אל שילוח, חי/402, 12.1.1959, 130.09/2285/11.)

443
1. ששון דיווח כי שגריר טורקיה ברומא דיווח לו, לאחר שנפגש עם מנדרס וזורלו, כי מנדרס ביקש למסור לששון שבדעתו לכבד את הבטחתו לבן־גוריון בקשר לחילופי שגרירים, ואילו זורלו היה מסויג, ואמר כי יכתוב לשגריר לאחר ביקורו הצפוי של המלך חוסיין בטורקיה. (ראה ששון אל שילוח, 6 במאי 1959, 130.23/3125/4.)

להדגיש שקשה לי מאוד להוכיח בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים את אמיתותו של ניתוח זה.

זכורה לך אל־נכון שיחתנו מלפני חודשים רבים בה הבעתי דעתי ש"הטענה הקפריסאית" איננה הגורם היחיד המעכב חידושם המלא של יחסינו עם התורכים. באותה הזדמנות העליתי ההשערה כי המכשול העיקרי היה ונשאר בתחום יחסי תורכיה־ערב. אמנם אין ספק כי התורכים חששו גם מהתפתחויות מזיקות בשטח הבעיה הקפריסאית אך עם זאת היתה הרגשה שאין זו הסיבה היחידה ואולי לא העיקרית.

במשך תקופה ממושכת למדי לא יכולנו להוכיח לעצמנו כי אמנם השערה זו נכונה: התורכים היו זהירים מאוד ובשיחותיהם עמנו נשמרו שלא להשמיע אף רמז הקל שבקלים בשטח זה. במרוצת הזמן קלטתי פה ושם קטעי רמזים והערות המצביעים לדעתי על הגורמים הערביים המהווים מכשול לחידוש יחסינו עם התורכים.

בתקופת ברית בגדאד, סמוך להחזרת הצירים, היו שני גורמים עיקריים: ראשית, יחסי תורכיה ונורי אל־סעיד על רקע ברית בגדאד מכאן ומבצע קדש מכאן ושנית, התקוות שחוגים מסוימים בתורכיה תלו באפשרות תיקון היחסים עם מצרים וזאת על רקע אותו פלג תורכי המחייב מדיניות פרו־ערבית מצד אחד ועל רקע גלי הפיוס כלפי נאצר שהופיעו מדי פעם במערב ושהשפיעו על התורכים.

במשך הזמן קרו שני מאורעות ששינו מצב זה מיסודו. ראשית — ההפיכה העיראקית ואי־הבהירות לגבי עתידה של מדינה זו, ושנית — התייאשותו המוחלטת של שר החוץ התורכי מנאצר ומהסיכויים "להחזירו למוטב". בתקופה זו החלו התורכים להרגיש בצורך להדק עמנו את הקשרים. נדמה לי שלא אטעה אם אומר כי אילו היתה עיראק הופכת למדינה קומוניסטית מיד אחר ההפיכה כי אז היו התורכים מחדשים מיד את מלוא יחסיהם עמנו. ייאושם של התורכים מנאצר היה כשלעצמו גורם נכבד ביותר בהתקרבות שחלה בינינו לבין התורכים. אמנם חילופי הדברים והשיחות בינינו לבין התורכים תרמו רבות להעמקת תחושת ייאוש זו מנאצר וממילא תרמו גם להידוק קשרינו עם התורכים, כפי שהם תרמו לחיזוק מעמדנו הבין־לאומי במיוחד כלפי ארצות־הברית.

לעומתו עתיד עיראק וגורלה היו לאבן נגף. כאן התנגשו שני אינטרסים ישראליים זה בזה: כתורכים כן אנו ראינו סכנת הפיכתה של עיראק למדינה קומוניסטית כסכנה העיקרית. קבענו לעצמנו קו פעולה משותף עם התורכים שמגמתו לקרב שליטי עיראק למחנה המערבי. ידענו שתורכיה עתידה למלא תפקיד נכבד בסוגיה זו — לנסות להשיג אמון קאסם בכל מחיר. מבחינתנו אנו הפך קאסם ל"נורי סעיד חדש" כאשר הפעם נותנים אנו ידינו להפיכתו לכזה באשר התורכים החלו, כנראה, לפתח אצלם את התחושה כי מאמץ ההתקרבות שלהם אל קאסם עומד בסתירה מסוימת לרצונם, הכ[ן] אולי, לחדש עמנו היחסים. אפשר להניח כי התורכים וזורלו במיוחד, העדיפו לא לעשות הצעד המכריע לגבינו כל עוד המצב בעיראק לא התייצב או התברר די צורכו. ייתכן שחשבו שהמצב בעיראק יתברר תוך חודשים מעטים ועל כן גם חשבו כי יחדשו היחסים עמנו תוך חודשים מעטים. במקרה, או שלא במקרה,

הופיעה באותה תקופה גם בעיית קפריסין והיתה לגורם נוסף המחייב אף הוא השהייה.

במשך הזמן הפכה תורכיה לאחת המדינות המערביות המקורבות ביותר אל קאסם. אין ספק שמבחינת האינטרס הישראלי העיקרי — הדיפת הסכנה הקומוניסטית מעיראק יש לברך על הצלחה תורכית זו. אך דווקא הצלחה זו חייבה את התורכים זהירות לגבי צעדים פומביים כלפינו. מאידך, חוסר הבהירות לגבי עתיד עיראק, עליית השפעת הקומוניסטים שם וחרדת המערב הביאה את התורכים לידי העמקת שיתוף־הפעולה המעשית עמנו — בסתר, בבחינת "על כל צרה שלא תבוא" ...

לאחרונה חלה התפתחות חשובה נוספת בסוגיה זו. הצלחותיה של תורכיה לקשור יחסי אמון עם קאסם הולידו כנראה את הרעיון להרחיב היריעה ולקרב אליה כל הגורמים הערביים הפרו־מערביים באזור. אלון מאנקרה מספר כי אחד מנושאי השיחה העיקריים עם חוסיין היה נושא זה, שאף כותרת "מפוצצת" ניתן לו: "הקמת כוח שלישי מהגורם הפרו־ערבי באזור".

אני משער שקיימת אצל התורכים "מחשבה בפסים מקבילים" או ביתר דיוק, היסוסים ואי־החלטיות ובהירות. מצד אחד רוצים הם לעשות הכול להצלת עיראק, לשם כך פועלים הם אצל קאסם וחבריו ולשם כך החלו עתה לחפש מדינות ערביות המוכנות להצטרף למשימה זו. ירדן אולי לא תעשה דבר למען קאסם אך עצם חיזוקה יתרום למשימה זו. אינני יודע אם התורכים יפתחו עתה פעולה דומה בסעודיה ואצל הנוצרים בלבנון — אך הרי לא מן הנמנע שכן יהיה. כנראה שלדעתם פעולה זו מחייבת זהירות כלפינו וכך הם נוהגים היום. זהו הפס האחד בעוד שהפס המקביל לו הנו שונה בעיקרו. הם חוששים כי בכל זאת עיראק תיפול, הם מנסים על כן לחשל יחסיהן עם שאר הגורמים באזור העשויים להיות לתועלת רבה במקרה זה. הכשרת הקרקע והדיונים המעשיים עם ישראל הנם חלק ממכלול זה. ישראל מצדה מאפשרת להם הידוק מעשי של היחסים מבלי לתבוע במפגיע שום דבר העלול להזיק לפעולה לפי הפס הראשון. היינו אין ישראל מעמידה כתנאי להידוק יחסיה המעשיים את חידוש היחסים אלא מגלה היא סבלנות והבנה. וכך נמצאים התורכים נהנים מכאן ואינם מפסידים דבר מכאן.

סימוכין להשערות אלו אני מוצא מליקוטם של רמזים שונים — של רמזים שונים — רמז ששמע פעם יעקב הרצוג מפיו של קוראל, סגנונה של שיחה שניהל פעם מנכ"ל משרד החוץ התורכי עם נציג עיראקי סמוך להופעת ידיעה בעיתון עיראקי על קשר בין ראש הממשלה ובין מנדרס, שיחתך שלך עם עמיתך התורכי והערת זורלו בדבר הפגישה עם חוסיין, ולבסוף אותה ידיעה ששיגר מ' אלון על תוכן השיחה בין חוסיין לבין התורכים.

עוד בתחילת מכתבי הדגשתי שאין לי הביטחון המלא שאמנם אלה הם פני הדברים. ייתכן שכן, וייתכן שיש גורמים נוספים הנעלמים מעיני. אולם יהיו הגורמים אשר יהיו נדמה לי שפעולתנו וניסיוננו במשך השנה האחרונה מחייבים אותנו לקיים בכל ההקדם התייעצות מקיפה לשם הבהרת יחסינו עם התורכים, חשיפת הגורמים המעכבים והתוויית דרכנו לעתיד.

אם ניתוח זה יתקבל, עלינו יהיה לברר לעצמנו בכנות ובהרחבה את השאלה העיקרית — האם חידוש היחסים עלול להזיק למאמץ התורכי להתקרב אל קאסם ובאיזה מידה עשוי הוא לפגוע בהצלחות שהם קצרו עד כה. הצלחות שעם כל היותן צנועות אין לבטלן במחי יד אחת.

במקרה שיתברר כי אמנם יש יסוד לחשש התורכי יהיה עלינו להחליט מה עדיף מבחינת האינטרס הישראלי הרחב — התקרבות תורכית לקאסם או חידוש היחסים עמנו.

עלינו לברר לעצמנו מה תהיה תגובת התורכים אם לא נאפשר להם לפעול בשני פסים מקבילים היינו — אם נעמיד בפניהם הברירה לבחור או בהתקרבות לקאסם המעורער או לחדש הקשרים עמנו. מה נרוויח, או מה נפסיד, מהעמדתם בפני עובדה שאין אנו מוכנים להמשיך להדק למעשה קשרינו. במה יבחרו? והאם רצוי בכלל להעמידם בפני ברירה כזו.

אם בירורנו יעלה כי יש יסוד כלשהו לניתוח זה אשר הנני מעלה יהיה עלינו לקבוע אם רצוי לנו להמשיך ולהעמיד פנים בשיחותינו עם התורכים כאילו מאמינים אנו לטענתם שאין השאלה אלא שאלת קפריסין בלבד. האם לא רצוי לעורר עמהם הנושא בגלוי או שמא כדאי לנו להשאירם תחת הרושם שהם מצליחים להסתיר מפנינו את הגורם העיקרי. יש יתרונות לכאן וגם לכאן — אך הדבר מחייב מצדנו בירור והחלטה.

כשלעצמי אני משוכנע שהתורכים עשו טעות אשר ייתכן והם מצטערים עליה עתה: אילו היו מחדשים את היחסים עמנו מ י ד אחר ההפיכה בעיראק כי אז לא היו סיכוייהם נפגעים כלל וכן היו מונעים מעצמם את הדילמה הנובעת ״מהסתירה״ בה הם נמצאים עתה.

כן נראה לי כי אם תיהפך מחר עיראק למדינה קומוניסטית לא יהססו יותר התורכים לצעוד הצעד המכריע ביחסיהם עמנו במידה ששאר הגורמים באזור לא ישתנו.

אין אני בטוח בתגובתם של התורכים באם נעמוד מחר בפני הצלחה נאסרית בבגדאד. לא מן הנמנע הוא שידו של הפלג הפרו־נאסרי תעלה במקרה כזה באנקרה ונעמוד במצב קשה לא רק משום עליית קרנו האפשרית של נאסר בארצות ערב אלא גם בגלל פגיעה חמורה בכושר עמידתן של ארצות הפריפריה — ובראשן פרס ותורכיה.

המחשבות התורכיות על ״הקמת כוח שלישי ערבי פרו מערבי״ הבנוי על חוסיין הנה אשליה מרה ומסוכנת. אפילו יצליחו לסחוף למסגרת כזו את סעודיה — דבר המוטל בספק רב — הרי אין אלה מהווים גורם בעל משקל המסוגל לעמוד נגד הנאסריזם וגם נגד הרוסים. אין זאת אומרת שאין לעודד ולמצות האפשרויות בשטח זה אך חשוב להבהיר שגורם זה לא זו בלבד שאיננו תחליף אלא גם איננו יכול לשמש יסוד מוצק למדיניות ולציר שעליו אפשר לבסס ההתנגדות לנאסריזם ולקומוניזם.

להצלחותיה או לאי־הצלחותיה של תורכיה ברכישת אמונו של קאסם יש כמובן ערך בלתי מבוטל אך נדמה לי שתהיה זו אשליה לקבוע שהצלחות כאילו הם שיפילו את עיראק. את גורלה של עיראק יקבעו גורמים אחרים והגורם התורכי הנו גורם מסייע בלבד, גורם

שרצוי שיתקיים ויפעל אך גורם שאינו בבחינת הכרח. אם אמנם חוששים התורכים — כמונו — מעיראק קומוניסטית עליהם לשקול מה עדיף יותר: להיות מוכנים כהלכה לשעה שבה יקרה אסון ועיראק תדרדר או לוותר על כוננות זו רק בגלל הרצון להיות גורם צדדי במערכה בה אין להם היכולת להשפיע על גורלה השפעה מכרעת.

נדמה לי שבינינו לבין התורכים אין חילוקי דעות לגבי המטרות. יש אולי שוני בהדגשה, אי־הסכמה לגבי אבחנת העיקר מהתפל, והערכה שונה לגבי חשיבותו של גורם הזמן. כן יש הבדל בינינו לגבי עצמת ההדים שהתקנת היחסים עלולה להוליד. יש לי הרושם שאם נקיים שיחה גלויה עם התורכים נוכל אולי לשכנעם בצדקת ראייתנו — אם אמנם כך אנו רואים פני הדברים.

בסיכומו של דבר נדמה לי שעלינו להבהיר לעצמנו השאלות השונות שעוררתי במכתב זה. הבהרה כזו תאפשר לנו קודם כל לסלק אי־הבנות ואשליות אך היא תאפשר לנו גם לקבוע ולתכנן דרכנו לעתיד הקרוב בקשר ליחסינו עם התורכים.[2]

בברכה,

משה ששון

2. אליהו ששון השיב שהוא מסכים בהחלט עם הקביעה שסיבת העיכוב ביחסים עם טורקיה נעוצה במישור הבין־ערבי ולא בבעיית קפריסין. להערכתו, טורקיה מעולם לא ויתרה על התעניינותה וקשריה עם מדינות ערב, וכארץ שגובלת עם שתי מדינות ערביות, סוריה ועיראק, היא גם איננה יכולה שלא לדאוג במרץ ובהתמדה לשיפור יחסיה עם מדינות אלה, יהיה משטרן הפנימי אשר יהיה. לפיכך על ישראל לשקול כיצד לנהוג כלפי הטורקים, האם ללחוץ עליהם להתקין את יחסיהם עם ישראל, אפילו אם יינזקו יחסיהם עם מדינות ערב, או שמא להניח לדברים להתגלגל, וליהנות מהיתרונות הקיימים ביחסים הלא־רשמיים. אליהו ששון עצמו לא השיב על שאלה זאת. (המכתב, מיום 28 במאי 1959, בתיק 130.15/3750/1.)

444

מ׳ ששון אל שגריר ישראל ברומא
M. Sasson to the Israel Ambassador in Rome

העתק: 93.08/412/9

ירושלים, ט״ז בסיון תשי״ט
22 ביוני 1959

ס ו ד י ב י ו ת ר

הנדון: י ח ס י י ש ר א ל - פ ר ס

מכתבך שר/3884 מ־14.6.59.[1]

תודה על מכתבך ועל שהפנית תשומת לבנו להצהרת השגריר הפרסי בקהיר.

כל הפרשה כרוכה לדעתנו באישיותו, פעילותו ופיטוריו לאחרונה של שר החוץ הפרסי עלי אסגר חכמאת.[2]

חכמאת הנו ממוצא יהודי (סבו התאסלם) וידוע בתסביכי ״היהודי המשומד״ שלו. נוסף לכך ידוע היה כחסיד נלהב של נאסר ודוגל במדיניות פרסית פאן־איסלאמית. למותר לציין שלא היה כלל וכלל ידידותי כלפינו, ואף הגזים באיבתו לישראל בניגוד לשרים אחרים בממשלת פרס.

לאחר שנלווה אל השאה בסיוריו ובשיחותיו באירופה, כינס בביירות בסוף מאי ועידת דיפלומטים פרסיים במזרח התיכון ובצפון אפריקה, והעלה שם את הרעיון של הקמת ״איגוד האיסלאם״ של הארצות המוסלמיות באזור לשם מלחמה ״בקומוניזם ובציונות״. נקל להבין כי צירף את הציונות לכאן כדי לזכות בידידות הערבים ובתמיכתם ברעיון זה. השר עצמו קיים פגישות אישיות עם נציגים מצריים ואישים לבנונים לקידום רעיונו זה.

השגרירים הפרסים נדרשו על־ידו לפעול ברוח זו בארצות כהונתם ואכן השגריר הפרסי בקהיר מיהר והצהיר מה שהצהיר (ודאי שמת לב לכך שהכרזתו באה ב־8 ליוני, כשבוע לאחר תום הוועידה וימים ספורים לפני פיטורי השר). השר לא הסתפק בכך והתקיף הציונות והקומוניזם במסיבת עיתונאים בטהראן, כפי שכבר הברקתי לך.

השאה שחזר מאירופה משוכנע שיש לתמוך במדיניותו העיראקית העצמאית של קאסם ולקיים עמו יחסי שכנות טובה, לא היה מרוצה כפי הנראה מפעילות ויזמה

444

1. במכתב זה (בתיק 130.15/3747/29) הפנה א׳ ששון את תשומת לבו של משרד החוץ לפרסום בעיתון מצרי לפיו הכחיש שגריר איראן בקהיר ידיעות על ביקור משלחת פרלמנטרית איראנית בישראל, והוסיף: ״פרס היא ארץ מוסלמית, ואין בינה לבין ישראל קשרים כלשהם. ברצוני להסביר כי המטרה בפרסום הידיעות הכוזבות האלה היא: ביצוע הקשר הציוני־קומוניסטי לקלקול היחסים בין קע״ם לבין פרס.״
2. חכמאת אולץ להתפטר ב־13 ביוני 1959.

אישית מוגזמת זו, מה גם שבוטאה בצורה כה גסה וחסרת טקט — והביא לפיטוריו ממש שעות אחדות לפני שעמד לנאום בפרלמנט על הוועידה ותוצאותיה. ברם, אין כמובן להסיק מכך שהשאה אומר לנקוט מכאן ואילך מדיניות תקיפה כלפי נאצר, אלא הוא ימשיך כנראה לנקוט בקו של "אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך", כשהדגש על ידידות לעיראק.

נוסף להתנצלות שנמסרה לנו באורח רשמי על הכרזתו הבוטה של השר דאגנו לכך שמורת־רוחנו תובא לידיעת כל חוגי השלטון בפרס, ואמנם מרבית חברי הממשלה הפרסית וידידינו בקרב הפרלמנט והסנאט הסתייגו ברורות מהצהרה זו. עתה יש לצפות ולראות מה תהא פעילותו של שר החוץ החדש הידוע במוצאו הערבי, אולם אפשר להניח שלא תהא כה קיצונית וחריפה כשל קודמו.

לפיכך היינו נוטים לראות בהכרזה זו של השגריר הפרסי בקהיר, המשתדל אגב להגן על יהודי מצרים בעלי נתינות פרסית למורת רוחו של חכמאת, קריאה אחרונה מפיו של השר חכמאת, מעין "קול אדוניו".

אשר לעצם הצעתך להביא את הממונים על הנציגים הפרסים להימנע מגישה ופעילות כזו של השגריר בקהיר, הרי ברור שאנו מחייבים אותם ומשתדלים כל העת לפעול בהתאם לכך. ואולם יש לזכור כי הממשלה הפרסית אינה פועלת כדוגמת ממשלה מערבית מקובלת, ויחסים טובים שאנו מקיימים בפרס, עם שרים שונים בממשלה, אין פירושם שגם שר החוץ ידיד לנו. נהפוך הוא, נציגינו בפרס ד"ר דוריאל ומר עזרי מקיימים יחסים הדוקים עם חוגים רבים רמי־מעלה ומקורבים למלכות ואף עם פקידים בכירים במשרד החוץ. אך שר החוץ חכמאת הוא שהחליט על מדיניות זו וטיפח אותה אישית משך כ־3 שנות כהונתו, ועמו לא קיימנו כל מגע לצערנו ופנייה אל פקיד בכיר במשרד החוץ אינה מועילה במקרה כזה, בניגוד לנוהג בארצות אחרות.

קשה להניח ששר החוץ החדש עבדו[3] יחולל שינוי דרסטי במדיניות החוץ הפרסית ויהא עליו לטרוח קשה כדי לשנות מההנחיות שקיבלו הנציגים הפרסים במזרח התיכון מהשר הקודם. אף־על־פי כן איננו חדלים אף לרגע מלהרחיב חוג ידידינו בפרס בכל החוגים, ועשינו ועוד נעשה כל המאמצים כדי לקרב שר החוץ החדש לענייננו, מה גם שהוא כבר קיים מגעים רבים עם אנשינו בהיותו בטהראן וגם בכהנו כנציג פרס באו"ם ובניו יורק.

בברכה,

משה ששון

3. ג'לאל עבדו, הנציג הקבוע של איראן באו"ם, התמנה ב־13 ביוני לתפקיד שר החוץ, אותו מילא תקופה קצרה, עד 3 באוקטובר 1959.

445

ד׳ בן־גוריון אל משרד החוץ
D. Ben-Gurion to the Ministry of Foreign Affairs

העתק: ארכיון בן־גוריון

תל אביב, י״ז בסיון תשי״ט
23 ביוני 1959

למשרד החוץ.

יש להסביר דרך אנשינו בפרס (לא ״איראן״!)

כי הססמא ״מלחמה בציונות ובקומוניזם״ היא ססמת־רמייה.

מצרים הדוגלת בססמא זו מקיימת יחסים אמיצים עם כל ארץ קומוניסטית ומחדירה ארצות אלה למזרח התיכון, ואולם אינה מקיימת יחסים עם ישראל, אלא נלחמת בה, והמשמעות האמיתית של ססמא זו היא להילחם בישראל בעזרת הקומוניזם.

(אני מתייחס למברק של ד״ר צ׳ דוריאל למ׳ ששון, מיום 12.6.1959).[1]

בברכה,

ד׳ בן־גוריון

446

ש׳ יערי אל משרד החוץ
Sh. Ya'ari to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W95

נוסח נכנס: 130.15/3747/29

ואשינגטון, 24 ביוני 1959

סודי

מחלקת המזרח התיכון.

מאוזר, הממונה על ענייני פרס במחלקת המדינה, אמר לי שלאחרונה (לא פירש התאריך) פנו הנציגים הערביים בטהראן במחאה משותפת לממשלת פרס על שהיא מרשה נוכחותו של ״נציג ממשלת ישראל״[1] בטהראן. הפרסים השיבו כי אותו נציג איננו מייצג ממשלת ישראל אלא אינטרסים בלתי ממשלתיים.[2]

יערי

445

1. מברק זה לא נמצא, אך ראה, לכל הפרשה, מס׳ 444.

446

1. דוריאל, נציג ישראל באיראן, היה באופן רשמי נציג של חברת הסחר ״איריס״ — ראשי תיבות של Iran-Israel.
2. בשולי תעודה זאת רשם איתן: ״מר ששון, הם היו צריכים להשיב כי אין זה עסקם של הערבים בכלל, ו.א., 25.6.1959.״

447

הערת־עורך
Editorial Note

ניסיון להפגיש את שרת החוץ גולדה מאיר עם קיסר אתיופיה היילה סילאסי

קיסר אתיופיה, היילה סילאסי עמד לבקר בחודשים יוני–יולי 1959 בקע״ם ובמספר מדינות באירופה. בישראל הועלה הרעיון לנצל את ההזדמנות על־מנת להפגישו עם שרת החוץ גולדה מאיר. גישושי ישראל נענו בחיוב וסוכם כי הפגישה תתקיים בפאריס ב־22.7.1959, אולם קיום המפגש סוכל על־ידי הצרפתים, שהביעו התנגדות לקיומו בשטחם. (על הפרשה ראה פרק ט, מס׳ 293, וכן מס׳ 449 להלן.)

448

ח׳ בר־און אל מ׳ ששון
H. Bar-On to M. Sasson

מברק מוצפן וג/57

נוסח נכנס: 130.15/3753/14

אדיס אבבה, 2 ביולי 1959

להלן כמה הצעות והערות ראשונות לשיחת הקיסר–שרת החוץ.[1]

א. קשה להעריך כרגע מה תהיינה ההתפתחויות עד הפגישה בעיקר לאחר ביקורי הקיסר והמזכ״ל[2] אך בהנחה שהמצב יישאר כפי שהוא היה לפני נסיעת הקיסר הייתי מציע כי שרת החוץ תעלה הנקודות דלקמן: הערכת המצב באזור עם הדגשה מיוחדת על חדירת ברית־המועצות וקע״ם לדרום האזור דהיינו, חבש, סודאן והסומאליות. זהות האינטרסים בין ברית־המועצות לבין קע״ם באזור זה למרות ניגוד שהתגלה בצפון האזור (הנחתך אתה במכתבך אל יעקב [הרצוג]).[3] הסכנה הנשקפת לאפריקה המזרחית בפרט ולאפריקה בכלל מחדירה זו. חזרה והדגשה על הטיעון ה״פריפרי״ והצורך לחיזוק ארצות אלה על־ידי קשר הדוק ביניהן. מכאן לדעתי רצוי לעבור לבעיית סודאן. מציע לשאול דעת הקיסר למחשבותיו הוא על דרכי פעולה אפשריים לעיצוב וחיזוק סודאן ועצמאותה, להציע עזרתנו, בעיקר בזירה הבין־לאומית, לפעולה אפשרית מצד חבש. בנקודה זו

448

1. ראה הערת־עורך לעיל.
2. טריגווה לי, לשעבר המזכיר הכללי של האו״ם, התמנה מתווך בסכסוך הגבול שבין אתיופיה לסומאליה ואמור היה לבקר בהן בראשית אוגוסט.
3. המכתב לא נמצא, והעניין אינו ידוע.

חשוב לדעתי לתת לקיסר הרגשת היזמה כשכן הקרוב ביותר של סודאן וכאחד האינטרס[נט]ים הראשיים. כן גם הייתי מציע לנהל השיחה בעניין הסומאליות דהיינו, להציע תמיכתנו וסיוענו האקטיבי למדיניות חבשית בסומאליה. כדאי לדעתי להדגיש בנקודה זו אפשרויותינו באו״ם ובארצות־הברית גם עם ארצות דרום אמריקה ואולם בעיקר בארצות־הברית ובשטחי תעמולה. לא רצוי לדעתי שנציע בשלב זה הצעות ורעיונות לפתרונות, אלא יש להדגיש רצוננו לסייע בכל רעיון מדיני שרצוי לחבש. ברור כי יש לשאול דעת הקיסר להתרשמויותיו משיחותיו עם נאסר וראש ברית־המועצות, הערכתו הוא של המצב בקע״ם ובברית־המועצות, כוונותיהם וכו׳.

ב. אין לי ספק כי בעיות מצבה הכלכלי של חבש יעלו בשיחה ואולי אף בטרם תיגע השיחה בבעיות המיוחדות ליחסי ישראל-חבש, וכאן מובן מאליו תעלה הבעיה של הסיוע האמריקני לחבש. אינני יודע באם שרת החוץ תוכל להגיד משהו בנקודה זו אך באם כן, ייתכן ורצוי להציע סיוענו בהדרכת אנשיהם העוסקים בבעיות אלו ובלחץ מצדנו במחלקת המדינה ובקונגרס למען התחשבות יתר בבעיותיהם.

ג. יחסי ישראל-חבש. מדיני. אין לי ספק שבעיות ההכרה תעלה, אולי לא בצורה הברורה ביותר, אך לבטח תעלה. מיותר להוסיף כאן משהו לטיעון הידוע אך הייתי מציע כי יודגש שההכרה תיחשב כצעד אמיץ ונבון שידגיש פעם נוספת נכונותנו להמשיך ולהעמיק שיתוף־הפעולה הזה למען חיזוק חבש שאנו רואים כחיוני לביטחוננו אנו. מכאן כדאי לעבור לסקירה קצרה של מאמצינו לסיוע לחבש בשטחים השונים [- - - - -][4] רצוי מאוד ששרת החוץ תדע דברים אלה בפרוטרוט לאחר שייתכן והקיסר יגע בשטח זה או אחר (הוא יודע פרטי פרטים). להביע תקווה להעמקת שיתוף־פעולה זה, הבעת שמחה על אימוני אנשיהם אצלנו וכו׳. ברור לחלוטין כי הקיסר ידבר ויזכיר בעיות כלכליות. יחזור, כפי שהוא תמיד נוהג לעשות זאת, על הצורך בהעמקת הקשרים הכלכליים בין שתי המדינות והשקעות ישראליות בחבש וכו׳. מובן שאפשר להסתפק בכך ששרת החוץ תצביע על גידול הקניות הישראליות בחבש, בעיקר של גרעיני שמן, ועל התכנית החקלאית[5] (אני מקווה שעד אז סוף סוף יהיה אישור ועדת השרים הכלכליים), פעולת ״סולל בונה״, תה״ל ו״אינקודה״, אך היה טוב לו יכולנו להצביע על מאמצים נוספים. הייתי מציע ששרת החוץ תדבר כללית על האפשרויות של הקמת חברות משותפות בשטח הבניין, המים והחקלאות, תצביע על האפשרויות הטמונות בתכנית החקלאית ועל האפשרויות של הגדלת הייבוא מחבש. נוסף לכך מציע

4. השמטת העורך.
5. בשיחות עם משלחת כלכלית ישראלית שביקרה באתיופיה בפברואר 1959 נדונה בין היתר הקמת משק שלחין על שטח של 15,000 דונם, שמטרתו העיקרית לגדל גרעיני שמן וכותנה. השוק הישראלי אמור היה לקלוט את גרעיני השמן ואילו הכותנה נועד לשימוש פנימי באתיופיה. ישראל התחייבה להקצות מומחים, ואילו המימון צריך היה לבוא מאתיופיה, ארצות־הברית וישראל. (ראה הקונסוליה הישראלית באדיס אבבה אל משרד החוץ, 15 ביולי 1959, 130.15/3753/4.)

ששרת החוץ תזכיר את קו האניות של סלוצקי.[6] בקשר לזה שקול נא האם אפשר להציע לקיסר הרחבת פעולה זו ויסוד קו אניות מבוסס יותר. נדמה לי שזהו שטח בו אנו מאוד מעוניינים והדבר עשוי לקסום גם כן לקיסר. ביתר הבעיות הכלכליות מציע לשים הדגש על נכונותנו להיכנס לשותפויות עם חבש בעסקות שונות אך בעיקר בהשקיה ובחקלאות. בקשר למומחים כדאי לציין נכונותנו לשליחת מומחים לחבש בשטחים שונים, בעיקר בחינוך, רפואה והנדסה. פה רצוי לפרוס מדיניותנו כי מומחינו לא מגיעים לארצות ידידותיות על־מנת להישאר שם אלא על־מנת לחנך בהקדם האפשרי דור של מומחים מקומיים המסוגלים לקחת מקומותיהם. טיעון זה, בדרך־כלל, עושה רושם רב. לבסוף מציע להזמין הקיסר לביקור בישראל ובאם האווירה נוחה, אולי גם להציע ביקור ספיר בחבש למען הידוק הקשרים הכלכליים.

ד. הרשה נא לי להעיר בסוף כי שיחה עם הקיסר, בדרך־כלל, אינה דו־שיחית ושאין להיבהל מזה. אחרי דברי נימוס הוא נוהג בדרך־כלל לבקש איש־שיחו להרצות בפניו ורק אחר כך הוא משיב. מובן שמאוד ייתכן שעם שרת החוץ לא ינהג כך, אך אי־אפשר לדעת, ומוטב ששרת החוץ תדע זאת למפרע. אשמח מאוד לקבל הערותיך.

449

מ׳ ששון אל י׳ הרצוג (ואשינגטון)
M. Sasson to J. Herzog (Washington)

העתק: 130.15/3753/4

ירושלים, כ׳ באב תשי״ט
24 באוגוסט 1959

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

אני חייב לך מכתב על סופה של פרשה שנטלת בה חלק. המדובר בפגישת שרת החוץ והקיסר אשר לא יצאה לפועל.[1]

הקדמתי את שרת החוץ לפאריס כדי לדאוג לסידור הפגישה ולהשתתף בה. עוד בבריסל[2] נפגשתי עם נציג הקיסר ממנו למדתי כי הקיסר מאוד מעוניין בפגישה ״במיוחד אחר ביקורו במצרים ובברית־המועצות״.[3] אולם הסידורים ״שנעשו״ על־

6. איש העסקים הישראלי אביגדור סלוצקי, בשיתוף חברה שווייצרית וממשלת אתיופיה, רכש אניית סוחר בת 2,500 טונות, שנועדה להפליג בדגל אתיופי בין נמלי אתיופיה וישראל, ולשמש גרעין לצי מסחרי אתיופי. האנייה נרכשה ביוני 1959 ואמורה היתה להגיע לנמל הבית שלה, מסאווה שבאריתריאה, בספטמבר.

449

1. ראה מס׳ 447 (הערת־עורך). על טרפוד הפגישה בידי הצרפתים, ראה מס׳ 293.
2. תחנתו של הקיסר לפני בואו לצרפת.
3. הביקור בקע״ם התקיים מ־24 עד 29 ביוני, ואילו בברית־המועצות — מ־29 ביוני עד 12 ביולי.

ידי החבשים מצד אחד והודעת הצרפתים (ברגע האחרון) כי אין הם מתנגדים לקיום הפגישה בתנאי שהיא תצא לפועל לא על טריטוריה צרפתית — היו בעוכרי העניין. על אף המאמצים וההתרוצצויות משני הצדדים לא יצא הדבר. הקיסר חשב לתומו כי יוכל להזמין אליו, למקום התאכסנותו, את שרת החוץ בעוד שהצרפתים עמדו על כך שהדבר יבוצע באחת משתי השגרירויות — דבר שהיה בלתי אפשרי מבחינת לוח הזמנים הרשמי והדחוס של הקיסר שהיה בפאריס בסך־הכול יומיים.

הקיסר שיגר את שגרירו[4] להתנצל ולבדוק אפשרות פגישה מחוץ לצרפת. הציע גרמניה ושרת החוץ דחתה כמובן.

בשובנו ארצה שוב היתה פנייה מטעם הקיסר לשאול אם שרת החוץ תהיה מוכנה לבוא "לסוף שבוע" לפגישה אך שוב לוח הזמנים והביקורים הרשמיים היו בעוכרי העניין.

התברר על־כל־פנים מעל לכל ספק כי גם החבשים וגם אנו עשינו מיטב יכולתנו וכי הקיסר באמת ובתמים הצטער והתאכזב.

משלא יצא הדבר לפועל הזמין אליו הקיסר אחד מאנשי הקשר שלנו כדי להעביר לשרת החוץ באמצעותו "את מה שהקיסר רצה לאמר לשרת החוץ בפגישה".

הקיסר ביקש את איש הקשר להביע צערו בפני שרת החוץ על אי־קיום הפגישה. הודיע שבהיותו בקהיר שוחח עם נאצר על יחסי חבש-ישראל והודיע לו על כוונתו להתקין היחסים עמנו "ככל שאר עמי אפריקה". כן הודיע הקיסר כי בדעתו להתקין היחסים אחר שובו לארצו ומיד לאחר מכן להזמין את שרת החוץ לביקור רשמי בחבש כדי לדון בדרכים להידוק היחסים כתוצאה מהתקנתם הרשמית. הוא הדגיש שמוטב כי שרת החוץ תבקר אחר התקנת היחסים ולא לפני כן כי אחרת הוא יהיה במצב של מבטיח בעוד שאחר התקנת היחסים יוכלו לתכנן מעשית הידוק נוסף של הקשרים.

הודעה זו הנה חשובה כמובן באשר היא מעשירה אותנו בתאריך נוסף (אצל התורכים נזקקנו כזכור לשלושה תאריכים עד כה ...) אולם עם כל הסקפטיות אף בעצם העובדה שהקיסר ביזמתו קבע תאריך יש משום חיוב.

בימים אלה אנו מתכוננים לשובו של הקיסר לבירתו ושוקלים מה ניתן להיעשות כדי לחזק לבו ולחייבו במוצא פיו.

אני משוכנע כי אם יקרה הנס והתורכים יעמדו בדיבורם ישפיע הדבר גם על חבש ושניהם יחדיו עשויים כמובן לקרב את המועד בפרס. אולם אם להיות זהיר הרי שיש לדעתי להסיק מכל מצב זה שעשינו כברת דרך מסוימת בשנה האחרונה וכי יהיו התוצאות אשר יהיו עלינו להמשיך במאמץ בו אנו נתונים, אף כי יש להיזהר מהכללות ומהשוואות ולנקוט בטקטיקה שונה אם לגבי תורכיה, חבש או פרס.

בברכה,

משה ששון

4. אבטה וולד, אקלה וורק, שגריר אתיופיה בצרפת.

450

מחלקת המזרח התיכון אל הקונסוליה הכללית של ישראל באדיס אבבה
Middle East Division to the Consulate-General of Israel at Addis Ababa

מברק מוצפן יח/714

נוסח יוצא: 130.15/3753/3

ירושלים, 25 באוגוסט 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

לחנן [בר־און].

בעקבות השדר ששלח הקיסר לשרת החוץ[1] סוכם כי תמסור [-][2] השדר הבא בשם שרת החוץ עבור הקיסר. רצוי שהקיסר יקבל השדר בכל ההקדם. מטרת השדר היא לתת יתר תוקף להבטחה[3] וכן להודות ולהיענות עקרונית להזמנה.[4] מציע שתכין לו העתק השדר על נייר חלק ללא חתימה ותמסור לו אותו אחר שתקריאו. להלן השדר לאמור:

I wish to convey to Your Imperial Majesty the appreciation of my Government and myself at Your Imperial Majesty's graciousness in receiving our emissary and transmitting through him your decision concerning the establishment of full diplomatic relations between our two countries on your return to Ethiopia. I am convinced that this step will not only bring our two countries closer together and strengthen them in their common struggle, but will also make a vital contribution to the cause of peace and freedom.

I regret that the meeting planned for Paris could not take place and shall always welcome the opportunity to discuss with Your Imperial Majesty common problems and the promotion of further fruitful co-operation between us. I avail myself of this opportunity to express to Your Imperial Majesty the sentiments of my profound respect.

עד כאן.

מזת

450

1. ראה מס' 449.
2. השמטת העורך.
3. לכונן יחסים דיפלומטיים מלאים בין אתיופיה לישראל.
4. לביקור גולדה מאיר באתיופיה.

451

ח' בר־און אל מ' ששון
H. Bar-On to M. Sasson

מברק מוצפן וג/72

נוסח נכנס: 130.15/3741/3

אדיס אבבה, 22 בספטמבר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד

חזרתי כעת מפגישה ארוכה עם [-][1] לפי יזמתו. [-] סיפר כי שוחח עם ראש ממשלת חבש בימים אלו על פרשת היחסים, התשובה לשרת החוץ[2] והבעיות הקשורות בכך, לדבריו התרשם כי ראש ממשלת חבש מתנגד לנקיטת הצעד בשלב זה מתוך חשש של תגובת סודאן דווקא לפני שיחות סודאן-קע"ם, בגלל המצב שנוצר בקע"ם והחרפת היחסים ההולכת וגוברת בין חבש לבין שכנותיה ובראש וראשונה בגלל העצרת הנוכחית שבה חבש תצטרך להילחם למען זכויותיה בסומאליה.[3] [-] הדגיש כי טרם שוחח על כך עם הקיסר וכי זאת בינתיים דעתו של ראש ממשלת חבש בלבד. אך שלפי התרשמותו ראש ממשלת חבש ישפיע על הקיסר לדחות כל החלטה עד אחרי העצרת. בדבריו של [-] היתה מידה רבה של אפולוגיה. נמנעתי בינתיים מתגובה ברורה. הדגשתי אמנם כי טרם קיבלנו תשובה רשמית על שדר שרת החוץ והזכרתי לו כי לא אנחנו לחצנו על התקנת היחסים כעת אלא הם העלו העניין מרצונם הם ובעיקר בשיחת [- - -] הקיסר בה הקיסר ביקש להעביר דבריו לידיעת שרת החוץ והממשלה. כן לא אנו היינו היוזמים להזכרת ישראל בשיחות עם נאסר אלא שבכל זה יצאה היזמה מהם. [-] הבטיח לברר פרטים נוספים ובעיקר לנסות להיוודע דעתו של הקיסר.

451

1. זהותו של מוסר המידע, ושל המשוחח עם הקיסר, הושמטה על־ידי העורכים.
2. לשדר שלה לקיסר — ראה מס' 450.
3. בעיית תיחום הגבול בין סומאליה לאתיופיה היתה שנויה במחלוקת. אתיופיה טענה כי את המשא־ומתן יש לנהל על סמך אמנת הגבולות בין איטליה לאתיופיה, שנחתמה ב־1908. איטליה השיבה כי אמנה זאת איננה יכולה לשמש כבסיס ייחודי למשא־ומתן, ויש לנהלו גם "על יסוד כל האמנות הבין־לאומיות הנוגעות לעניין ועל יסוד שלומן והאינטרסים של האוכלוסיות, ובהתאם לעקרונות האו"ם". אתיופיה חששה כי הנוסחה "שלומן והאינטרסים של האוכלוסיות" יביא לתביעת סומאליה למחוז אוגאדן, שבו אוכלוסייה מוסלמית ניכרת ומקורות מים עשירים. הנושא נדון בשלושה מושבים של העצרת הכללית של האו"ם (1957–1959), מבלי שהושגה הכרעה.

452

צ׳ דוריאל אל מ׳ ששון
Z. Doriel to M. Sasson

מברק מוצפן 308
נוסח נכנס: 130.15/3747/29

טהראן, 17 באוקטובר 1959

עוד משיחתי היום עם מנהל מחלקת המזרח התיכון.[1]

1) הוחלט לקיים את ביקור השאח בירדן ביום 29.10.59. עם תכנית מצומצמת. הגדלת הפרסטיז׳ה של חוסיין חשובה ביותר, וחשיבותה נראית היום, לאור ההתנקשויות בקאסם,[2] עוד יותר מקודם. קיים רעיון שחוסיין יוכל ביום מהימים להוות אלטרנטיבה לשלטון בעיראק שיחסום הדרך לנאסר שם. יש לחמם את התבשיל. שואל אם הרעיון הזה לא ייראה גם לישראל.

2) לפי ידיעותיהם השליטה והפרסטיז׳ה של קאסם הנן אבסולוטיות וכל זמן שהוא בקו הבריאות המצב משביע רצון וילך וישתפר. לא ברור מה הפרוגנוזה במקרה של סילוקו של קאסם. הדעות מחולקות והוא מתרשם מהשקט והאופטימיות, והשתיקה של האנגלים השולטים במצב שם. הוא מסיק שהאנגלים לא חוששים מסילוק פיסי של קאסם. בידם מוכנה אלטרנטיבה אישית אחרת. שואל מה ההערכה שלנו.

3) היה מיועד להשתתף בטיסת ״אל על״[3] אבל עוכב ברגע האחרון על־ידי השר אראם[4] בקשר עם צאתו לניו יורק.

4) היה מיועד ללוות המלך לעמאן אבל הדבר התבטל ברגע האחרון מפני המחלוקת האישית שלו עם שונאו משנים חוסיין עלא (שר החצר) הנוקם ונוטר. על־כל־פנים ימסור לי אינפורמציה מלאה על הביקור בזמנו.

5) במשך החודשיים האחרונים מחו כל מדינות ערב בבירותיהם וכאן על הקשרים הכלכליים המתהדקים בין איראן לישראל. דחיית המחאות האלה נעשתה עבודתו היומיומית. נוסחת הדחייה: איראן לא יכולה ולא מעוניינת למנוע יזמות כלכליות שהם לטובת הפיתוח הכללי שלה וגם לא מכירה בזכות של מחאה כל זמן שלא מדובר בדברים מכוונים במישרין נגד המדינות הערביות.

6) השגרירות העיראקית הגישה שלשום מחאה נגד הפעילות של העיתונאי סיטון[5] והטיפול בו. התשובה היתה שאין איראן יכולה להפלות בין עיתונאים זרים חשובים ומחויבת לדאוג לדעת־קהל אוהדת בכל מקום.

452

1. סאנאנדג׳י, מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ האיראני.
2. באוקטובר 1959 נעשה ניסיון התנקשות בקאסם בידי אנשי ה״בעת״.
3. קו תעופה סדיר בין ישראל לאיראן נחנך על־ידי חברת ״אל על״ באוגוסט 1959.
4. עבאס אראם, שר החוץ האיראני מ־3 באוקטובר 1959.
5. דוד סיטון, עיתונאי ישראלי שביקר באיראן.

7) שיגורו של תיימורי[6] לא נתבטל אלא נדחה עד לשובו של אראם מארצות־הברית. השר היה עמוס ביותר מאז התמנותו ולא הספיק לקבל כל האינפורמציה על תולדות השאלה כדי שיוכל לתת אישורו וביקש לדחות.

453

י׳ הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W328

נוסח נכנס: 130.09/2313/9

ואשינגטון, 27 באוקטובר 1959

סודי-לנמען בלבד

ששון; אישי בתכלית.

שלנו WTE130 מ־2 דנא.[1] הנדרסון סיפר לי היום כי בשיחה אישית עם מנדרס בעת ועידת סנט״ו[2] (הנדרסון שימש כראש משלחת ארצות־הברית) העלה ב״דיסקרטיה מלאה״ עניין החזרת השגרירים. מנדרס השיבו כי העיכוב קשור במצב החמור בעיראק[3] ובמעמדה העדין והחיוני של טורקיה לגביו. חושש כי חוגים קיצוניים בעיראק היו מנצלים צעד זה כדי לתקוע טריז בין קאסם לבין הטורקים. עם זאת אמר, תוך הדגשה, כי העיכוב הנו ארעי בלבד וההחזרה תוגשם. על שיתוף־הפעולה הכללי אתנו התבטא מנדרס בחיוב רב. הנדרסון הוסיף כי התרשם שכוונתו של מנדרס כי עם חלוף המשבר הנוכחי בעיראק יקום הדבר. לשאלתי חזר על כך כי לדעתו האובייקטיבית אין הרגישות הטורקית מוצדקת וההחזרה היתה עוברת ללא תגובה רצינית בעיראק.

גם עם ראש ממשלת פרס[4] שוחח בענייננו. הפרסי דיבר בהתלהבות ונעימתו היתה יותר חיובית אף מזו של הטורקי.

הרצוג

6. אברהים תיימורי, דיפלומט איראני בדרג של מזכיר ראשון, התמנה לייצג את ארצו בישראל במסגרת שגרירות שווייץ בתל אביב, לאחר ששווייץ קיבלה על עצמה לייצג את איראן בישראל (ראה מס׳ 413). בואו לישראל התעכב מסיבות שונות, והוא הגיע רק בסוף 1959.

453

1. במברק זה (130.09/2314/9 ,7.10.1959) דיווח הרצוג כי באישור שרת החוץ העלה בפני הנדרסון את חוסר התזוזה בעניין חילופי השגרירים בין ישראל לבין טורקיה, וביקשו לשוחח על כך בצורה דיסקרטית עם מנדרס וזורלו בעת ועידת ברית המרכז — סנט״ו.
ב־24 במארס 1959 הודיעה עיראק על פרישתה מברית בגדאד. ב־21 באוגוסט 1959 הודיעו ארבע המדינות שנותרו בברית — בריטניה, טורקיה, איראן ופאקיסטאן, על שינוי שמה של ברית בגדאד לברית המרכז (Central Treaty Organisation — CENTO). מטה הברית הועבר מבגדאד לאנקרה.
2. ועידת השרים של ברית המרכז (סנט״ו) התקיימה בוואשינגטון בין ה־7 ל־9 באוקטובר 1959.
3. באוקטובר 1959 נעשה ניסיון התנקשות בקאסם על־ידי אנשי מפלגת ה״בעת״.
4. מנוצ׳הר אגבאל, ראש ממשלת איראן.

454

מ׳ אלון אל מ׳ ששון
M. Alon to M. Sasson

מברק מוצפן אי/852

נוסח נכנס: 130.09/2290/4

אנקרה, 11 בדצמבר 1959

סודי-לנמען בלבד-מידי

לשלך 508.[1]

שוחחתי עם צבי [קוראל] בהתאם ולהלן תשובותיו:

1) ממשלת טורקיה רואה כמקודם זהות אינטרסים בין טורקיה וישראל בשאלות הנוגעות לאזור ולעולם בכלל. מנדרס וזורלו דואגים בקפדנות לשמור להעמיק שיתוף־הפעולה וימנעו בכל הזדמנות מצעדים שעלולים להזיק לנו או להרפות [לרפות] ידינו.

2) השטחים הספציפיים שמחייבים שיתוף־פעולה בין טורקיה וישראל שבהם השגנו יתרונות לשביעת רצון שני הצדדים הם: א. ביטחון. ב. מניעת איחוד ערב.

3) טורקיה ושליחיה חוזרים השכם והערב להדגיש ערכה וחשיבותה הביטחוני של ישראל לעולם החופשי, יציבותה הפנימית וההכרח לחזק ביטחונה.

4) טורקיה כמו ישראל מעוניינת למנוע בכל האמצעים ובכל הדרכים איחוד ערב. היא לא מעוניינת בעולם ערבי מאוחד לא תחת נאסר ולא תחת מנהיג אחר ועושה הכול בכוונה. מפאת יחסיה עם ירדן, לבנון, ועם נקודת התורפה של היום — עיראק.

5) השוני בינינו איננו של גישה, אלא תכסיסי בלבד: לצערנו [ב]אין שלום ישראל–ערב, אנחנו יכולים ואף לפעמים נאלצים להתקיף, למשל ירדן. מאידך, טורקיה נאלצת לשמור ולטפח יחסיה עם ירדן וחלילה לה מלפגוע בה על־מנת לא לחזק הגורם הפרו־נאסרי וכדי לא להפיל חוסיין תחת ידו של נאסר. הוא הדין לגבי מדינות אחרות.

6) עיראק. כולנו מוכרחים להודות כי טורקיה עברה כברת דרך ביחסיה מאז קום משטר קאסם והעובדה שהוא עוד חי וקיים ולא נפל לחיקו של נאסר או של הקומוניסטים, היא פרי מאמצים ועבודה רבה. העובדה שטרם נטשו את קאסם כליל — בעיקר המערב — ולמרות ההיסוסים הרבים, היא תוצאה של מאמץ גם מצדם וגם מצדנו. יותר מזה למרות הספקות של המערב וארצות־הברית כלפי קאסם הם רואים בהצהרתו על ידידותו כלפי טורקיה ופרס תוצאה חיובית חשובה לפעולה

454

1. במברק זה (משרד החוץ אל אלון, יא/508, 8.12.1959, 130.09/2290/1) מצוטט מברק השגריר ששון מרומא המפנה תשומת־לב משרד החוץ להצהרת דובר משרד החוץ הטורקי לקראת ביקור אייזנהאואר באנקרה, כי טורקיה רואה בעין יפה את איחודו של העולם הערבי, בתנאי שאיחוד זה ייעשה בדרכים חוקיות ולא בכוח. לדברי ששון בהצהרה כזאת הטורקים משרתים את האינטרסים של קאסם מבלי לפגוע בנאסר, אולם כלפי ישראל זאת סטייה מן המוסכם. אלון התבקש לברר את העניין עם הטורקים.

הטורקית מאז יום ההפיכה ועד היום. זאת ועוד, כתוצאה מפעולה זאת הושיט קאסם יד ידיד גם כלפי פרס.

7) בתיאור הנ״ל לא נמצא דבר שסותר האינטרסים שלנו ורק מאשר את השוני הטקטי שהנו חיוני לרגל השוני ביחסים נורמליים של טורקיה עם מדינות האזור. לטורקיה יחסים עם מצרים, אך היא עושה הכול לאל ידה להתרות ולהזהיר המערב על הסכנות האורבות כל העולם החופשי מנאסר.

8) טורקיה לא מפרידה בין הסכנה הקומוניסטית באזור — והחדירה באמצעות קשר נאסר עם הסובייטים — לבין הסכנות והעסקות מאיחודן של ארצות ערב תחת שלטון נאסר.

9) דוגמא חותכת על כנות יחסיהם אתנו, ועל שלא חל שינוי בגישת המגמות, תשמש יחסי טורקיה וצרפת. טורקיה חברה יחד עם צרפת בנאט״ו, היחסים ההדדיים מצוינים, טורקיה מקבלת עזרה כלכלית ומלוות ניכרות ממנה וכו׳. למרות זאת נאלצה, למען שמירה על מעמדה בגוש האפרו־אסיאתי, להימנע מההצבעות בעניין אלג׳יר, סהרה וכו׳ וזאת על־מנת לא לפגוע במטרות שפיתחן לעיל. ממשלת צרפת מבינה המניע של טורקיה, כנות מאמציה והיחסים בין שתי המדינות טובים כתמיד.

10) בדוגמא דלעיל הוא רוצה להדגיש בפני שאותה הכנות חלה גם ביחסי טורקיה לישראל ואל לנו לקפוץ למסקנות אם למראית עין פה ושם אין צעדיהם הננקטים תואמים בדיוק רצוננו. כן חוזר ומדגיש שתורכיה לא תעשה דבר, ביודעין או שלא ביודעין, אשר עלול להזיק לנו. ידווח על שיחתנו לזורלו ויתקשר עם שובו.
אלון

455

מחלקת המזרח התיכון אל שגרירות ישראל ברומא
Middle East Division to the Israel Embassy in Rome

מברק מוצפן ר/114
נוסח יוצא: 130.09/2358/5

ירושלים, 13 בדצמבר 1959

סודי-לנמען בלבד-מידי

לשגריר; אישי.

א) בשבוע הבא עומדת כנראה קע״ם לפתוח מחדש הקונסוליה הכללית שלה בקפריסין[1] כדי לחזק פעולת המכוונת למנוע הקמת יחסים מלאים בין ישראל לקפריסין.

455
1. הקונסוליה נסגרה עקב ניתוק יחסי מצרים עם בריטניה בעקבות מבצע סיני.

נציגותנו במקום פעילה בקרב היוונים, אולם לקע"ם עדיפות ברורה וסיכויים רבים יותר בקרב עדה זו. אף כי מניחים ומקווים שפעולתנו בקרב העדה היוונית תישא פרי ותסכל הכוונה הקע"מית עלינו לדאוג כבר מעתה לאפשרות סיכול החבלה על־ידי הפעלת זכות הווטו של סגן הנשיא קוצ׳וק למקרה והיוונים ייכנעו ללחוץ. לאור עזרתנו המכרעת לעניין הטורקי בקפריסין יש יסוד לתביעתנו זו מהטורקים, נוסף לאינטרס הטורקי לא לאפשר לקע"ם כבר מהתחלה השפעה על ענייני החוץ של האי. שלא כיוונים, מונהגים הטורקים בקפריסין, מקטן ועד גדול, מאנקרה, המכוונת את קוצ׳וק.

ב) דחינו עד עתה הפנייה אל הטורקים בעניין זה גם בגלל אוקטובר[2] וגם משום שרצינו לוותר על פנייה אליהם אילו היו הדברים באי מתפתחים אחרת. ברור לנו שפנייה מעין זו לטורקים עלולה להקל עליהם בהתחייבותם כלפינו בעניין היחסים אך לדעתנו חיוני הדבר אף אם יעלה במחיר אמתלה חדשה או נוספת. מוטב להבטיח היחסים עם קפריסין מאשר לא להיות בטוחים לא בזה ולא ביחסים עם טורקיה.

ג) מאחר שיש צורך לפעול בעניין זה בדרג גבוה עם הטורקים, וכן בסודיות הגמורה ביותר על־מנת שלא יגיע הדבר לאוזן היוונים או הקע"מים, ומאחר ששרת החוץ מעוניינת כי תנהל שיחה כללית על־פי הבנתך עם זורלו החליטה שרת החוץ כי תנצל העניין הקפריסאי ותיסע עתה לפאריס לראותו. באשר לעניין הקפריסאי יש באופן מעשי לדאוג שקוצ׳וק יקבל מאנקרה הודעה מתאימה על המדיניות שעליו לנקוט בעניין זה וכן הוראות לעמוד בקשר עם הקונסול הכללי שלנו, זאב לוין, לתיאום הפעולה במקום תוך הוראות לשמירה על סודיות מוחלטת.

ד) מעבירים לך בנפרד תגובת קוראל על פנייתנו בקשר להצהרת הטורקית על האיחוד הערבי.[3] השיחה עם זורלו תאפשר לך כמובן להעלות נושא זה או כל נושא אחר כפי שייראה לך.

ה) מניחים שתוכל לקבוע הפגישה עם זורלו או דרך שניאורסון או דרך עמיתך ברומא.[4]

הברק נא מועד צאתך.

מז"ת

2. המועד המתוכנן לחילופי שגרירים בין ישראל וטורקיה — ראה מס׳ 441, והערה 2 שם.
3. ראה מס׳ 454.
4. בשיחת ששון-זורלו יעץ האחרון כי ישראל תכונן שגרירות בקפריסין מיד לאחר שזו תזכה בעצמאות. לבקשת ששון הסכים להבריק לקונסוליה הטורקית באי לעמוד בקשר עם הקונסוליה הישראלית. (ראה ששון אל משרד החוץ, שפ/34, 18.12.1959, 130.09/2349/4.) ששון לא עורר את שאלת השימוש בזכות הווטו על־ידי סגן הנשיא קוצ׳וק, בהנחה כי כאשר יוקם הקשר הישיר אתו אפשר יהיה לבקש זאת ממנו ללא תיווכו של זורלו (ראה ששון לשרת החוץ, מפר/35, 21.12.1959, 130.09/2358/6).

456

דיון במשרד החוץ
Meeting at the Ministry of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3112/41

[ירושלים], 20 בדצמבר 1959

סודי ביותר

נוכחים: ה"ה צור, יחיל, פישר, בנצור, זאב לוין, קדרון, ששון, יאפו, אליאב, לוקר, סופות, גפן.

סיכום:

1) עם הכרזת עצמאותה של קפריסין (19.2.60)[1] תודיע ישראל לממשלת קפריסין על הפיכת הקונסוליה בניקוסיה לשגרירות ועל מינויו של זאב לוין כממונה זמני. כעבור מספר ימים נבקש אישור לשגריר.

2) כדי לעמוד בפני הפעילות הקע"מית למניעת יחסים בינינו לבין קפריסין, יש לנקוט בצעדים הבאים:

(א) להמשיך בפעולה מתאימה באנקרה בעקבות השיחה שקיים בפאריס השגריר ששון עם שר החוץ התורכי, מר זורלו.[2]

(ב) לשגר שליח מיוחד בדרג גבוה לאתונה לפגישה סודית עם שר החוץ היווני, מר אוורוף. בשיחה זו אין לבקש מהיוונים שום עזרה לנו אלא הימנעות מכל התערבות נגדנו. רצוי שפגישה זו תצא לפועל בימים הראשונים של ינואר.[3]

(ג) להציע לשגרירותנו בלונדון לבוא בדברים עם הבריטים ולראות באיזה מידה וצורה הם יכולים לעזור לנו.[4]

(ד) להציע לשגרירותנו בוואשינגטון לבוא בדברים עם אנשי "השולחן" היווני במחלקת המדינה ולנסות להשיג עזרתם. צעד זה ייעשה רק אם אנשינו בארצות־הברית רואים בו סיכוי להצלחה.

(ה) להטיל על שגרירותנו בוואשינגטון שיתקשרו מיד עם סילברסטון כדי שידידנו המיליונר היווני־אמריקני ספירו סקוראס יבקר בניקוסיה וישפיע על מקריוס לטובתנו. הזמן המתאים לשיחה זו הוא תחילת פברואר.[5]

(ו) לתאם עם נציגותנו ביוון שראש הקהילה היהודית שם מורג'וקוס ייפגש עם

456

1. ההכרזה על עצמאות קפריסין נדחתה ל־16 באוגוסט 1960.
2. ראה מס' 455.
3. הפגישה קוימה על־ידי פישר, שהגדירה כ"טובה מאוד". (ראה הנציגות באתונה אל משרד החוץ, נ/433, 3.1.1960, 130.09/2293/7; פישר אל מאיר, 10.1.1960, 130.23/3313/3.)
4. מכתב בנידון, מ־20 בדצמבר 1959, שוגר לשגרירות בלונדון (תיק 130.23/3122/41).
5. מכתב בנידון, מ־21 בדצמבר 1959, שוגר לשגרירות בוואשינגטון (שם).

ידידנו היווני־קפריסאי צאצוס, יושב־ראש ועדת החוקה, בעת ביקורו הקרוב באתונה, וישיג תמיכתו הפעילה בענייננו.[6]

(ז) להביא לידי גמר המשא־ומתן על תכנית תיירות ניכרת לקפריסין, בזמן מתאים בחודש ינואר, כדי שהדבר יוכל להשפיע לטובתנו. הקפריסאים צריכים לדעת, שבמקרה של עמדה עוינת כלפינו תופסק התיירות הישירה מישראל, דבר העלול לפגוע בקפריסאים רבים באופן ממשי.

(ח) למנוע ריאיונות של עיתונאים ישראליים עם מקריוס. ממליצים ששרת החוץ תשפיע על עורכי העיתונים הישראלים בפגישה אתם שיימנעו משיגור עיתונאים אל מקריוס.[7]

(ט) מחלקת חבר העמים הבריטי תרכז את הפעולה תוך תיאום עם המחלקות הנוגעות בדבר.

(3) יהיה זה חמור מאוד אם כל המדינות תוזמנה להשתתף בטקס עצמאותה של קפריסין, מלבד ישראל. במקרה וכולם יוזמנו, כולל ישראל, או במקרה ששום מדינה לא תוזמן במפורש, עלינו להשתתף. ממליצים שבמשלחת ישתתף שר אחד בלבד, רצוי שר המסחר והתעשייה, ועל־ידו נציג הוועד־הפועל של ההסתדרות (לבון או ברקת), נציג החברה הממשלתית לתיירות (ט׳ קולק) ונציג משרד החוץ.

457

ח׳ בר־און אל מ׳ ששון
H. Bar-On to M. Sasson

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.15/3741/3

אדיס אבבה, 25 בדצמבר 1959

א י ש י - ס ו ד י

א) [-][1] סיפר הבוקר שפשר נתינת מינוי ציר לקונסול הכללי החדש בירושלים הוא למעשה הכנה להתקנת יחסים ברמת צירויות. לדברי [-] הוחלט כי יהיה קל יותר להעלות הקונסוליות הכלליות לדרגת צירויות ולמנות כבר את האיש במקום

6. בדיון הועלתה הצעה כי ראש הקהילה היהודית באתונה מורג׳וקוס ייפגש עם צאצוס בעת ביקורו באתונה כדי לרכוש אותו לעניינה של ישראל. בתגובה על הצעה זאת כתב פראטו, מהנציגות באתונה, כי איננו סבור שמורג׳וקוס מסוגל להניע את צאצוס לעשות את המשימה. (ראה מכתבו אל משרד החוץ, 30 בדצמבר 1959, 130.23/3122/41.)

7. בשולי פסקה זאת רשם מי שרשם: ״סוכם עם המנכ״ל ומר גזית ששלו יבקר אצל העורכים וישוחח אתם על העניין.״

457

1. כאן ולהלן הושמט בידי העורך שמו של איש־קשר אתיופי עם הישראלים.

לציר מלמנות איש חדש. לדברי [-] מתכוננים לעשות הצעד תוך השבועות הקרובים, בכל אופן עוד באביב זה. שוב לדבריו היום שני מועמדים אחרים לתפקיד ואחד מהם אף נבחר, אך הוחלט ברגע האחרון שהאיש לא יוכל לשרת כציר בבוא העת ולכן בוטל המינוי והאיש הנוכחי נבחר לתפקידו. [-] ביקש שאסדיר פגישה משולשת בהשתתפות [-], טקלה סדיק[2] ואנוכי, כדי שנוכל לדון באריכות בבעיות ולהכניס את טקלה צדיק לסוד יחסינו הנוכחיים, אמנם מבלי להיכנס לפרטי פרטים של שיתוף־פעולתנו בשטח המיוחד של [-].

ב) לדעתי יש לקבל הודעת [-] בזהירות מסוימת, בעיקר בקשר למועד התקנת היחסים. אין לי אמנם ספק שלהענקת התואר ציר לקונסול הכללי יש משמעות מיוחדת לאחר שהענקת תארים אישיים איננה נהוגה כאן והוא יהיה הקונסול הכללי בעל תואר דיפלומטי מובהק (קונסוליות כלליות חבשיות קיימות, פרט בירושלים, בתימן, קניה, ניו יורק ועדן. הקונסוליה בתימן הנה הנציגות החבשית היחידה במדינה זו, וככזאת, דומה במידה מסוימת בסטטוס לקונסוליה בירושלים), אך מניסיוני, הרי ידוע לנו שהגלגלים החבשיים נעים באיטיות ואין כלל ביטחון באם באמת יקיימו המועד המשוער.[3]

בינתיים, ברור שיש לברך על הצעד שעשו אף אם הדבר לא יתבטא מיד בהתקנת יחסים מלאים, כפי שכולנו מקווים. על אישיות טקלה סדיק אבריק בנפרד.

דרך אגב, מיותר להדגיש שאין לעשות שימוש בינתיים בהודעת [-].

2. טקלה סדוק מקוריה, סגן שר החינוך של אתיופיה. ממארס 1960 — קונסול כללי של אתיופיה בירושלים.

3. אתיופיה הכירה בישראל דה יורה ב־24 באוקטובר 1961 אך לא היתה מוכנה לחילופי שגרירים באופן הדדי. הקונסוליה הכללית של ישראל באדיס אבבה הפכה לשגרירות, אך הקונסוליה הכללית של אתיופיה בירושלים המשיכה במתכונת זאת עד לניתוק היחסים ב־1973.

יחסי ישראל עם מדינות אסיה, אפריקה ואמריקה הלטינית
Israel's Relations with Asia, Africa and Latin America

458

א׳ בן־חורין אל שגריר ישראל באקרה
E. Ben-Horin to the Israel Ambassador in Accra

העתק: 130.23/3106/1

ירושלים, כ״ה בטבת תשי״ח
17 בינואר 1958

ש מ ו ר

הנדון: ס י ו ר ש ר ת ה ח ו ץ

כזכור לך מימי ביקורך כאן, עמדה השאלה אם אכן טוב ששרת החוץ תבקר, נוסף על גאנה וליבריה, בכל השטחים הבלתי עצמאיים מאפריקה הצרפתית ועד לקונגו הבלגית.

המשרד כבר הבריק לפאריס כדי לשאול אם ביקור השרה באפריקה הצרפתית יהיה לרצון ממשלת צרפת ונתקבלה תשובה חיובית.[1] אולם בינתיים, בדיון מחודש של שרת החוץ עם הנהלת המשרד נתגבשה הדעה שמוטב לא לכרוך את שני הדברים בכריכה אחת.

הביקור בגאנה[2] ובליבריה[3] הוא הפגנה כלפי שתי מדינות עצמאיות ולגבי גאנה בעיקר הוא מעין גולת כותרת לדברים הרבים שבהם שיתפנו פעולה במשך השנה שחלפה.

קיים החשש המבוסס שהוספת ביקורים בשטחים הצרפתיים תנוצל על־ידי התעמולה הערבית, וכמו־כן על־ידי התעמולה הסובייטית, לשלילת התועלת מן הביקור בשתי המדינות העצמאיות. תעמולה עוינת לא תהסס לטעון שביקור

458

1. ראה משרד החוץ אל השגרירות בפאריס, ל/661, 10.1.1958, 130.09/2348/4; שניאורסון אל משרד החוץ, 15.1.1958, 130.09/2348/3.
2. על הביקור בגאנה ראה בן־חורין אל משרד החוץ, 14 במארס 1958, 130.23/3106/1; בין היתר נאמר בדיווח כי הביקור ״נשא אופי מובהק של שליחות רצון טוב״.
3. דיווח על הביקור בליבריה ראה אבריאל ובן־חורין אל משרד החוץ, 253, 4.3.1958, 130.09/2291/4. בין היתר נאמר כי נשיא ליבריה ביקש שישראל תמנה שגריר תושב לארצו, על מנת שיוכל לנקוט בצעד מקביל (ואכן, במרוצת השנה מינו שתי המדינות שגריר תושב זו אצל זו). הנשיא הבטיח כי בוועידת מדינות אפריקה, שנועדה להתכנס באפריל באקרה (ראה מס׳ 461, הערת־עורך), יתנגד להחלטות נגד ישראל (ואכן עמד בדיבורו), הסכים להצעת גולדה מאיר לחתום על הסכם ידידות עם ישראל (נחתם ב־9 באפריל 1959) והסכים עקרונית לבקר בישראל (ביקר ב־1962).

בשטחים הצרפתיים בא כזריקת חיזוק או כג׳סטה של הזדהות עם הצרפתים. נכון שהמשטר הצרפתי שם נאור ומתקדם אבל אין עובדה זו מבטלת את המשמעות הפסיכולוגית של הופעת שרת החוץ. על־כן ביקשה שרת החוץ את השגרירות בפאריס לא להוסיף לדון שם אלא אם הם מצדם יעוררו את השאלה מחדש תוך להט מיוחד.[4]

אם דברים אלה חלים על אפריקה הצרפתית, לא כל שכן הם חלים על הקונגו. על ניגריה לא דובר, ונבקש את חוות דעתך הדחופה לגבי הביקור שם, כולל הצעה ברורה כיצד לפעול למענו במקרה שחוות דעתך העקרונית היא חיובית.[5]

בברכה,

א׳ בן־חורין

459

סיכום התייעצות על אפריקה (ב־3 בפברואר 1958)
Résumé of a Consultation on Africa (3 February 1958)

130.02/4374/20

השתתפו: מר ר׳ שילוח, מר י׳ נחמיאס, מר א׳ בן־חורין, מר מ׳ פרגאי

פתח א׳ בן־חורין:

1) אפריקה בתהליך של עצמאות.

2) ניכרת מגמה ברורה של חדירה כלכלית ומדינית שגם ארצות־הברית וגם ברית־המועצות קשורות בה.

3) באפריקה אין התנגשויות של תרבויות דוגמת זו שבאסיה.

4) באפריקה מתנהל מאבק על עשיית נפשות לאיסלאם ולנצרות (לאיסלאם באפריקה המזרחית ולנצרות באפריקה המערבית).

מטרות הפעולה הישראלית

1) מטרה מדינית. מניעת זיקה של המדינות החדשות לארצות ערב ובמיוחד למצרים תוך ניצול הרקע של הפחד המשותף להם ולנו ממצרים.

2) טיפוח הזיקה הכלכלית של המדינות המשתחררות לישראל (פיתוח מסחר, הובלה, שיתוף במפעלי פיתוח וכו׳).

הנחה יסודית ותנאי מוקדם לכל פעילות הוא יצירת אינטרס כלכלי לשיתוף

4. ראה נג׳ר אל שגרירות ישראל בפאריס, ל/678, 15.1.1958, 130.09/2348/4. אולם במברק בן־חורין אל משרד החוץ (275, 18.3.1958, 130.23/3106/1) נאמר כי התבדו החששות שביקור שרת החוץ בשטח צרפתי יעורר בעיות.

5. אבריאל השיב כי הביקור בניגריה תלוי בהסכמת משרד המושבות הבריטי, ואילו ביקור בחוף השנהב ובסנגל יביא להתבססות יחסי ישראל בשטחים אלה. (ראה מברקו אל משרד החוץ, 168, 27.1.1958, 130.09/3106/1.) מאיר אכן ביקרה בניגריה, אך לא הצליחה להביא לפתיחת קונסוליה ישראלית שם עקב חששות הבריטים כי מצרים תפנה בבקשה דומה, וכן חששות מתגובת המוסלמים בצפון ניגריה. (ראה בן חורין, מאקרה, אל משרד החוץ, 287, 25.3.1958, שם.)

פעולה עם ישראל. הקו צריך להיות כי ננצל כל אפשרות הניתנת כדי להיכנס לארצות אלה ולהתבסס בהן. הדרכים לכך: משלוח מומחים, מדריכים מקצועיים, מורים, יועצים. הניסיון של גאנה מוכיח כי הצלחה ישראלית גוררת אפשרויות חדשות וניצולן יביא להצלחות חדשות. לדוגמא, מובאת הצלחתנו בגאנה שהכתה גלים בניגריה השכנה וזו כבר ביקשה עשרים מומחים מישראל.

הצעות לפעולה

גאנה: יש להגדיל את הסגל באקרה.

ניגריה: יש לברר אפשרויות הכנסת נציג ישראלי גם לא קונסולרי, אולי בצורת מרכז משלחת מומחים.

ליבריה: האפשרויות כאן נראות בעין אך טעונות בירור נוסף.

בשטחים הצרפתיים הבלתי־עצמאיים יש להקים נציגות כלכלית או קונסולרית בדקאר ו/או בברזוויל.[1]

חבש: הכרחי להעמיד את הנציגות על רמה ההולמת את האפשרויות בארץ זו וזאת בשים לב לאינטרס הברור שהקיסר הביע בזיקת חבש לישראל.[2]

לגבי השטחים הבריטיים — ובאותה המידה גם לגבי קונגו הבלגית — קיימת דילמה כי נצטרך להחליט עם מי אנחנו הולכים, עם המשטר הזר או עם הילידים. לגבי כל השטחים הבריטיים באפריקה המזרחית כדאי לערוך מסע לימוד שמטרתו לעמוד על האפשרויות המעשיות הפתוחות לפנינו בשטחים אלה.[3]

הצעות אחדות לגבי אפריקה המזרחית

א. ארגון ביקורי השתלמות בארץ של מועמדים מובחרים.

ב. הגברת הענקת הסטיפנדיות להשתלמות בארץ בצינורות האו"ם.

ג. הקמת קרן לסיוע טכני (קרן זו תוכל לסייע במשלוח המומחים הישראליים לאפריקה באופן שיקל עליהם ועלינו לעמוד בתחרות מצד מומחים מארצות עשירות יותר).

ד. לקראת כינוס המועצה המרכזית לסיוע טכני באפריקה (C.C.T.A.).[4] חשוב להניע את היוזמים ואת שאר הגורמים לאשר השתתפות משקיף ישראלי.

לגבי קונגו הבלגית הוצע לפי שעה לעשות להגברת הקשרים המסחריים ולא לפעול להקמת קונסוליה.[5]

459

1. אישור צרפת לפתיחת קונסוליה כללית של ישראל בדקר (סנגל) ניתן רק בסוף 1959. הקונסוליה נפתחה בראשית 1960.
2. על היחסים בין ישראל לאתיופיה ראה פרק טז.
3. משלחת מטעם משרד החוץ ביקרה במספר ארצות במזרח אפריקה הבריטית ביוני-יולי 1959 — ראה מס' 480.
4. Commission for Technical Co-operation in Africa South of the Sahara — OCTA. בוועדה זאת היו חברות מדינות שהיו להן מושבות באפריקה — בריטניה, צרפת, בלגיה, ופורטוגל, וכן גאנה וליבריה. מטרתה — סיוע טכני לאפריקה השחורה.
5. משרד החוץ אישר לגדעון רפאל, שגריר ישראל בבריסל, לקיים ביקור בקונגו הבלגית "שישא אופי מובהק של לימוד והיכרות". (ראה בן־חורין אל רפאל, 917, 1.6.1959, 130.09/2300/11.) דין־וחשבון על הביקור, שהתקיים ביולי-אוגוסט 1959, ראה רפאל אל בן־חורין, 21 בדצמבר 1959, 130.23/3121/17.)

הוצבע על כך כי ישנם סימנים להפרעה מצד אנגליה ואמריקה בפעילות הישראלית במקומות שונים באפריקה. הועלה טיעון שלפיו נוכל להתגונן בפני אנשי המקום והבירות המערביות — שאם לא אנחנו נבוא וניכנס הרי תבוא חדירה סובייטית. הובע הצורך בזהירות בנקיטת טיעון כזה.

מ ד ג ס ק ר: הוטעמה החשיבות הכלכלית המיוחדת של מדגסקר בשל אוצרות הטבע הרבים שלה וריחוקה הרב מצרפת. הוצע לכלול אותה במסע הלימוד במגמה לבדוק אפשרויות ייצוא וייבוא בין ישראל ומדגסקר וכן הפיכת ישראל לארץ עיבוד חומרי גלם ממדגסקר שיגיעו דרך אילת וייצוא המוצרים המוגמרים לצרפת.

סוכם כי תחובר רשימה סכמטית של כל ההצעות שהועלו לגבי פיתוח הפעילות הישראלית באפריקה.[6]

460

ד׳ לוין אל שרת החוץ

D. Lewin to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3096/23

[רנגון], 6 בפברואר 1958

גולדה היקרה,

אין בכוונתי להטרידך מפעם לפעם בדו״חות ובהצעות אבל אני מרגיש צורך לקבל הסכמתך ותמיכתך לקו יסודי. ברור לי גם שעדיין קצת מוקדם בשבילי[1] להציע הצעות ברורות, אבל ההתפתחות כאן מכריחה אותנו להחליט כבר עכשיו על כוונתנו.

א) אני באופן אישי התחלתי להיכנס לבעיות היחסים בינינו ובין בורמה ואני משתדל לאט לאט לבנות לי את המעמד הדרוש לעבודה מוצלחת. יש לי רושם שהצלחתי בינתיים למצוא שפה משותפת גם עם אישים שאותם הכרתי בהזדמנויות קודמות וגם עם אישים שאתם התקשרתי רק עכשיו. כמובן שרק כעבור חצי שנה אוכל לדעת אם אמנם הצלחתי בשטח זה או לא.

ב) אי אפשר כמובן ליצור יחסים בין מדינות רק על־סמך אהדה אישית. בעיקר במקרה של בורמה יש ליצור גם עובדות מעשיות. בורמה ציפתה לעזרה ידידותית מאתנו. אין ספק שהתכניות שעליהן חשבנו היו הרבה יותר מדי אמביציוזיות; לא הצלחנו, לא אנחנו ולא הם, לעמוד בהן ולפני כמה חודשים נראה המצב כאילו כל הניסיון עומד בפני סיום כמעט שלילי לחלוטין. כשהגעתי הנה מצאתי שבכל זאת קיים עדיין רצון טוב מצדם של הבורמנים וכי אפשר להמשיך בשיתוף־פעולה מעשי ואף ישנם כל הסיכויים להמשיך בהצלחה. תנאי ראשון להצלחה הוא שאנחנו נהיה

6. תעודה כגון זאת לא אותרה בתיקי משרד החוץ.

460

1. לוין נכנס לתפקיד שגריר ישראל בבורמה בדצמבר 1957.

מוכנים להתחייב ולקיים דברים שהבורמנים מוכנים להקימם ושנעמוד בקפדנות בהתחייבויותינו. אני רוצה עכשיו רק לציין לך את כל השטחים שהותחל בהכנתם כאן ושעליך ואולי על הממשלה להחליט לגבם.

ג) בשטח החקלאות הצליחו המומחים שלנו בעבודתם. אחרי שניהלתי כאן משך כמה שבועות ויכוחים ושיחות שונות אני יכול היום לומר בביטחון שהבורמנים מעוניינים בהמשך העבודה בשטח זה. אני רוצה בהזדמנות זו גם להדגיש שאו נו, בנאומו האידיאולוגי הגדול בפני ועידת ה־א.פ.פ.ל.,[2] הזכיר רק שתי ארצות מהן קיבלה בורמה עזרה טכנית — דווקא בשטח החקלאות — רוסיה וישראל. אנחנו עזרנו להם בשני סעיפים שונים מהתכניות החקלאיות שלהם. שניים ממומחינו עבדו במסגרת תכנית ההתיישבות של הצבא[3] וארבעה חברים אחרים עבדו בחווה לניסיון חקלאי במסגרת ה־״איי.אר.די.סי״,[4] הארגון האזרחי לפיתוח חקלאי. מאחר שהיו לצבא הצעות רבות לעזרה מארצות אחרות היינו מסופקים אם ירצו בהמשך העזרה מצדנו. לאחר שקיימו שיחות עם כמה מהאנשים המרכזיים שלהם בשטח זה, פנו אלינו עתה רשמית וביקשו לא רק מחליפים לשני האנשים שעבדו בשבילם עד עכשיו אלא גם מועמד שלישי לתכנית שלישית. עזרה זו הם ביקשו בהתאם להבטחות של דיין ופרס[5] — free of charge; כלומר הם, הצבא, ישלמו למומחים את הוצאות הנסיעה, ישלמו עבור בית ומכונית אבל לא יתנו משכורת. צעד זה של בקשת מומחים מבלי לשלם להם משכורת נראה כמובן קל מאוד אבל האמת היא שיש לראות את הבקשה כצעד ידידותי מאוד. עד היום לא היו הבורמנים מוכנים לקבל עזרת־חינם מאף אחד. אם נגיש להם עזרה מבוקשת זו, שמומחינו יבואו לעזור להם כידידיהם ולא כמומחים זרים, נבטיח לעצמנו הצלחת עמדתנו וחיזוקה בצורה רצינית; תכנית ההתיישבות של הצבא עומדת במרכז ההתעניינות בבורמה.

העבודה החקלאית במסגרת האזרחית תיגמר על־ידי בחורינו בצ׳אוקמה[6] בתחילת מארס והם יסיימו את שירותם בבורמה בכלל בסוף מארס. הניסיון הזה היה צריך להוות יסוד לתכנית בלתי מציאותית לחלוטין של עיבוד משותף של מיליון אקר במדינות שאן. רעיון זה היה בלתי מציאותי לא רק בגלל כמות הקרקע אלא גם משום שבמדינות שאן לא רוצים בשום פנים ואופן תכנית התיישבותית בורמנית או ישראלית ובוודאי לא תכנית משותפת שלנו.[7] אנחנו מתרכזים כעת

2. הליגה האנטי־פשיסטית לחרות העם — Anti Fascist People's Freedom League — מפלגתו של או נו. ראה גם מס׳ 484, הערה 2.

3. בגלל סיבות ביטחוניות החליטה ממשלת בורמה ליישב בחבל נמסנג, על גבול סין, חיילים משוחררים. מפעל התיישבותי זה היה אמור לקום על־פי המתכונת של חבל לכיש. בנובמבר 1958 הגיעה לישראל קבוצה של 51 יוצאי צבא בורמניים בלוויית משפחותיהם להשתלמות חקלאית.

4. החברה המשותפת לפיתוח החקלאות — Agricultural and Rural Development Corporation — חברה לפיתוח חקלאי שנוהלה באותה עת בידי צבא בורמה.

5. הרמטכ״ל, משה דיין, והמנהל הכללי של משרד הביטחון, שמעון פרס, ביקרו בבורמה בינואר 1958.

6. בצ׳אוקמה (Kyaukme) שבחבל השאן הקימה ישראל חווה ניסיונית, שבה הועסקו ארבעה מומחים מישראל.

7. בחבל השאן, בצפון בורמה, שוכן מיעוט הקרוב מבחינה לאומית־לשונית לתאילאנדים, וגם הוענקה לו אוטונומיה מוגבלת.

בהמשך ניסיון זה בצורה אחרת לגמרי. הצעתנו היא להקים חווה שתהיה גדולה יותר מהקודמת (2,000 אקר במקום 130 אקר) ולא תהיה במדינות שאן אלא באזור היבש שבבורמה עצמה (Burma proper) וקשורה עם תכניות ההשקאה של מומחה ההשקאה הישראלי גיחון שיחזור הנה בסוף פברואר. אחרי ויכוחים ממושכים מתייחסים עכשיו גם הבורמנים בחיוב להצעתנו זו ונקבע כי החודש האחרון של חברינו מצ׳אוקמה יוקדש לסקר ראשוני באזור היבש, יחד עם גיחון. אם תכנית זו תתקבל באופן סופי היא תדרוש מאתנו 4 עד 5 חברים, חברי קיבוצים. אינני מניח שכאן תתעורר השאלה שאנחנו נשלם את משכורתם אבל גם שחרור 4 עד 5 חברים מתאימים מקיבוצים דורש כידוע לך מאמץ רציני שמחלקת אסיה ואפריקה לא תוכל לעמוד בו בלי תמיכתך.

ד) עבודת קבוצת המהנדסים של ״סולל־בונה״ יכולה להסתיים בהצלחה ויכולה להסתיים בכישלון — זה שוב תלוי רק בנו. בהסכם הדדי עם הבורמנים חוזרים בחודש זה 4 מתוך 5 המהנדסים שנמצאים כאן ואילו אחד נשאר וממשיך לעבוד עם הבורמנים. התנאי להצלחת עבודת הקבוצה הוא שיבוא איש שני. אנחנו מצדנו העמדנו מועמד שהבורמנים מסכימים לקבלו. הקושי היחיד הוא בעניין המשכורת; המועמד דורש 2,600 צ׳אט לחודש והבורמנים החליטו סופית לתת לו 2,100 צ׳אט; נוסף למשכורת זו הוא מקבל מהבורמנים בית בלי תשלום ומכונית בתשלום סמלי. אני מקווה שמחלקת אסיה ואפריקה תהיה מסוגלת לפתור בעיה זו בלי התערבותך.

ה) גם בשטח שיתוף־הפעולה התעשייתי טרם בוצע דבר מכל הרעיונות שנרשמו בהסכם לשיתוף־פעולה שנחתם לפני שנתיים על־ידי או רשיד ודוד הכהן.[8] גם בשטח זה הצענו הצעות שונות אבל אף אחת מהן לא הובאה לסיכום סופי ולכלל ביצוע. עוד טרם צאתי את הארץ החלטתי שמכל ההצעות השונות, התכנית להקים בית־חרושת משותף לצמיגים היא האפשרית ביותר. דיברתי עוד בארץ עם אנשי ״אליאנס״ ועם אנשיו של ספיר ואני מקווה שספיר יהיה מוכן ומסוגל לסכם את התכנית למפעל זה בזמן ביקורו כאן.[9] בעניין זה אין צורך להכניס אותך לפרטים, אני מקווה שבינתיים הוכנה בארץ הצעתנו לתכנית. גם הבורמנים מתייחסים עכשיו לתכנית זו בצורה חיובית וחושבים, יחד אתנו, על אפשרויות המימון לבית־החרושת. כמקור למטבע הזר הם מקווים לנצל חלק מהמלווה לפיתוח שיקבלו מארצות־הברית ואת המטבע המקומי הם מקווים למצוא בדרכים שונות.

קיימות פה ושם גם הזדמנויות לשיתוף־פעולה עם גורמים פרטיים. רק לידיעתך — כדוגמה ראשונה בשטח זה הזמנו עכשיו לביקור בארץ בורמני בשם און טין, איש עשיר ופעיל המתעסק כאן בפרמצבטיקה ובעיקר בדטרגנטים ונכנס לשיתוף־פעולה עם קיבוץ דליה.

ו) שטח אחר חשוב ביותר, לנו יותר מאשר לבורמנים, הוא כמובן שטח המסחר. את בוודאי אינך שוכחת שמסחר עם בורמה, ועם כל האזור, הוא חשוב מאוד לא רק

8. בפברואר–מארס 1956 ביקרה בבורמה משלחת כלכלית ישראלית בראשותו של דוד הכהן. ב־5 במארס נחתם הסכם כלכלי בין שתי המדינות.

9. פנחס ספיר, שר המסחר והתעשייה, ביקר בבורמה במארס 1958. במשך הביקור עלה נושא המפעל המשותף לצמיגים, אך לא הושג סיכום בעניין. (ראה ספיר אל משרד החוץ, 850, 15.3.1958, 130.09/2361/1.)

בגלל אפשרויות הייצוא שלנו אלא גם מבחינה מדינית, כדי להבטיח אניות לאילת בעתיד. גם בשטח המסחר האפשרויות הן טובות. כבר היום מכניס המסחר עם בורמה, המתנהל למעשה על־ידי נדיבי[10] ולא על־ידי סוחרים ישראלים, סכומים קבועים — לא עצומים בגודלם אבל גם לא קטנים. תנאי ראשוני לפיתוח המסחר עם בורמה במשך שנה זו הוא נתינת אשראי לבורמנים באיזו שהיא צורה. שמעת בוודאי שבורמה נמצאת השנה במצב כלכלי קשה עקב כישלון יבול האורז. כל מי שירצה לפתח אתם מסחר השנה יהיה מוכרח לתת להם אשראי; אבל ברור גם כי כל מי שיעשה זאת — מקומו בשוק הבורמני יהיה קבוע ובטוח. הצעתנו בכיוון זה היא פשוטה למדי. אם תרצי לשמוע פרטים מדויקים תוכלי לקבל אותם מחוה אליאסברג[11] המתמצאת בכל פרט ופרט של ההצעה ומשתדלת להכינה סופית לקראת בואו של ספיר. בעניין זה אני רוצה רק להוסיף שגם הפעם פקפקו הבורמנים בתחילה אבל לאט לאט השתכנעו שתכנית כזו יכולה להביא תועלת רבה לשני הצדדים והחלו להתלהב לרעיון. הצעה מעין זו יהיה אפשר כמובן לסכם רק בדרג הגבוה ביותר ואנו מעוניינים להכין הכול לקראת ביקורו של ספיר כדי לאפשר לו לסכם. בדואר האחרון קיבלנו ידיעה שאנשי הכלכלה שלנו הסכימו עקרונית אבל אני מניח שעוד יתקיים דיון על סרטים שיכולים להיות מכריעים — אם יתקיים דיון כזה, תמיכתך כמובן דרושה לנו מאוד גם כאן.

ז) שטח אחר חשוב ביותר לפרשת יחסינו עם בורמה הוא המשך ביקורים של אישים חשובים מבורמה בארץ. אחרי זרם גדול של אישים כאלה היתה כעת הפסקה של שנתיים בערך ואף אלה שהוזמנו על־ידינו לא נענו להזמנה. יש לי רושם שנוכל להצליח כעת לחדש זרם זה ואנחנו משתדלים מאוד. את יודעת בוודאי שכל אורחינו מדרום מזרח אסיה באים על חשבונם ורק שהותם בארץ היא על חשבוננו. אני מניח שלמטרה זו יספיק התקציב הרגיל של מחלקת אסיה ואפריקה; שמעון פרס יסכים בוודאי לארח את אנשי הצבא שבין האורחים. במקרים מיוחדים במינם בהם נרצה ונצטרך לשלם את הוצאות הנסיעה נצטרך לבקש החלטה מיוחדת.

ח) כמובן לא פחות חשובים ביקורים של אישים מרכזיים שלנו כאן. את יודעת בוודאי שמארצות ערב מסתובבים בקביעות בכל האזור הזה מלכים, ראשי ממשלה ושרי חוץ. נעשתה התחלה טובה עם ביקורם של דיין ופרס. המשך רצוי מאוד יהיה ביקורו של ספיר ואם באמת גם את תבואי לקראת סוף השנה הרי נוכל לומר שבשטח זה נעשה כל הדרוש.[12]

ט) הרשי לי לסכם ב־3 הערות יסודיות:

(1) אני יוצא מכלל הנחה שדרכי מדיניות החוץ של ימינו שונות מהדרכים שהיו עד המלחמה. האמצעי החשוב ביותר של מדיניות החוץ, לאו דווקא בין המעצמות הגדולות לבין עצמן אלא בין המעצמות והמדיניות הקטנות יותר וגם בין המדינות הקטנות לבין עצמן, הוא מה שקרוי עזרה טכנית. עזרה זו יכולה להתבטא בהקצבה בכל מיני צורות, בהקמת מפעלים או בסיוע על־ידי מומחים. בכל אזור דרום מזרח

10. עוזי ישראל נדיבי, מזכיר ראשון לענייני כלכלה בשגרירות ישראל ברנגון.
11. חוה אליאסברג (הראלי), סגנית למנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ.
12. גולדה מאיר ביקרה בבורמה בפברואר 1962.

אסיה קיימת התחרות פנטסטית בין מעצמות אירופה, אירופה המזרחית, ארצות־הברית, רוסיה ויפן. אם אנחנו רוצים להצליח גם אנחנו צריכים לתרום את תרומתנו.

(2) תרומה מעין זו כמובן תעלה בכסף, אבל אין לי ואין לאיש המכיר את המצב כל ספקות שהכסף יחזור, ויחזור פי כמה וכמה. האשראי יוחזר בלי ספק אחרי שיביא לעסקים לא קטנים המכניסים רווח ומבטיחים עמדה יציבה בשוק הבורמני. אפילו המומחים שנשלח, אם נשלחם על חשבוננו, יביאו תועלת כלכלית. בכל שטח שבו נכניס מומחים משלנו נקבל הזמנות שישלמו פי כמה מהשקעתנו. כבר עכשיו הזמינו הבורמנים צינורות השקאה וזרעים שהביאו רווח גדול יותר מכל תכניות המומחים שכבר הצענו ועוד נוכל להעלות.

(3) ברור לי שגם אם תקבלי את כל הנחותי היסודיות כעובדות, לא נוכל להיכנס לתכניות אלה עם ארצות רבות, גם אם הסכומים עליהם מדובר הם קטנים באופן יחסי ואפילו אם מובטח שכל ההשקעה תחזור אלינו. אנחנו צריכים לנסות ולהתרכז בתכנית יסודית אחת עם מספר קטן מאוד של ארצות ואני מציע שבורמה תהיה אחת מארצות אלו. זאת לאו דווקא משום שאני יושב היום במקרה בבורמה אלא מתוך שני שיקולים אחרים לגמרי. אינני רואה היום שום מדינה בדרום מזרח אסיה שתהיה מוכנה כלל להיכנס אתנו לקשרים כל כך בולטים וחזקים. נוסף לכך, יודעות כל ארצות האזור וכמובן גם כל המדינות מחוץ לאזור זה המתעניינות בבורמה (ואלה למעשה כל מדינות העולם מלבד דרום אמריקה) על ניסיוננו בבורמה. אם נצליח לבנות את הקשר בינינו לבין בורמה תהיה עובדה זו ידועה באזור זה ובעולם ככניסת ישראל לעולם דרום מזרח אסיה. היום עוד משוכנעות רוב המדינות שקשר כזה קיים. אם נסכם את כל ניסיונותינו כאן שנפסקו ואין להם המשך ואת כל ההצעות שהצענו לבורמה ושלא נוסו כלל, יעבור זמן קצר עד שיהיה ברור שיש להכיר בעובדה שניסיונה של מדינת ישראל להתקשר עם מדינה אסיינית נכשל, אפילו בבורמה. כלומר, עובדת הצלחתנו היא היום סימן להצלחת ניסיוננו להיכנס לחלק זה של העולם, וכישלוננו כאן יכול להתפרש ככישלון כללי באותו אזור.

מכתב זה יצא ארוך במקצת ואני מרגיש שמצאת את הזמן לקרוא בו ושאשמע על תגובתך או שארגיש אותה על־ידי ביצוע התכניות.[13]

בברכות לבביות,

דניאל לוין

13. למכתב זה הגיב גזית כי התבקש על־ידי מאיר להעיר שמכתבו של לוין עורר בה תקווה "שעניינים שונים בינינו לבורמנים יוכלו למצוא תקנתם בעתיד הלא־רחוק" (ראה מכתבו אל לוין, 24 בפברואר 1958, 130.23/3096/23). ואילו מחלקת אסיה ואפריקה במשרד החוץ הגיבה כי מכתבו של לוין "נתן תמונה ברורה מאוד על מצב יחסינו עם בורמה", וכי הצעותיו נבונות "ואנו מקווים שניתנות לביצוע". (ראה מכתבם אל לוין, 23 בפברואר 1958, שם.)

461

הערת־עורך
Editorial Note

ו ע י ד ת מ ד י נ ו ת א פ ר י ק ה ה ע צ מ א י ו ת ב א ק ר ה

ביזמת ראש ממשלת גאנה, קוואמה נקרומה, התקיימה באקרה בין 15 ל־22 באפריל 1958 הוועידה הראשונה של מדינות אפריקה העצמאיות. השתתפו: אתיופיה, גאנה, לוב, ליבריה, מרוקו, סודאן, תוניסיה וקע"ם. הוועידה עסקה בעיקר בנושאי אלג׳יריה, האפרטהייד בדרום אפריקה ושאלת ארץ־ישראל. בתום הוועידה פורסמה הצהרה משותפת, המביעה תמיכה במגילת האו"ם, בהצהרה האוניברסלית של זכויות האדם ובהצהרת בנדונג מ־1955, המביעה בין היתר תמיכה בכיבוד ריבונותן ושלמותן הטריטוריאלית של כל המדינות והימנעות מתוקפנות. קע"ם השתדלה להשיג החלטה התומכת ב"זכויות העם הערבי בארץ־ישראל", אך עקב התנגדות ליבריה וגאנה סוכם על החלטה הקוראת "לפתרון צודק של בעיית ארץ־ישראל".

462

א׳ אבריאל אל משרד החוץ
E. Avriel to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 491
נוסח נכנס: 130.23/3103/10

אקרה, 6 ביולי 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

מחלקת אסיה ואפריקה; בהמשך לשלנו 477.[1]

מחוסר פנאי ישמש הבא דו"ח ביניים נוסף.

א) במשך כל השיחה הדגיש ראש הממשלה האופי המיוחד בשיתוף בין גאנה וישראל. לראות הפיתוח, במיוחד בסודן, במצרים ובתוניסיה,[2] עוררו קנאתו והחשש בפני ניגריה עצמאית[3] מדריכה מנוחתו. "ישראל דרושה לנו לביצוע שאיפותינו ורק

462

1. במברק זה ובמברק מס׳ 478 (שניהם מ־1.7.1958, בתיק 130.23/3103/10) דיווח אבריאל כי נקרומה סיפר לו כי בביקורו במצרים (ביוני 1958) הסביר לנאסר את קשריו עם ישראל על סמך "מדיניותה העצמאית של גאנה", הבטיח לבקר בישראל כשישוב מביקורו בהודו (שנועד לינואר 1959).
2. ביוני 1958 ביקר נקרומה בכמה מדינות ערביות בצפון אפריקה.
3. ניגריה עמדה לקבל עצמאות באוקטובר 1960.

ישראל יכולה לעזור בקצב הדרוש וללא תנאים מדיניים, עלינו להכפיל שיתופנו עם ישראל".

ב) חזר והבליט בדידותה של מצרים ביבשת וחוסר יציבות נאסר בארצו "הודות לי העז לנסוע במכונית פתוחה הראשונה מאז חמש שנים". ראש הממשלה קיבל קרוב ל־500 מכתבים ממצרים שביקשו התערבות בשחרור קרוביהם ממחנות ריכוז "ראיתי בזבוז ... בצורת נשק שלא היה במצרים לפני שנתיים תמורתו השתעבד נאסר לרוסים יותר מכפי שהייתי אי פעם משתעבד לבריטים". היו לי "שיחות טובות וחשובות עם נאסר על בעיות עולמיות כולל ישראל" והוזמן על־ידו להמשך השיחות.[4]

ג) טאבמן הראה לו דו"ח שרמן על שיחותיו עם וידרא.[5] ראש הממשלה מודאג מאיבוד מעמד ראשון בספנות אפריקאית כתוצאה משיתוף ליבריה-ישראל.

ד) הבעתי סיפוקי מגישתו הכללית והבטחתי עזרתנו המלאה בקיום שאיפותיו להיות מנהיג אפריקה, היות ואנו מבכרים אותו על נאסר. עם זאת, הסברתי כי תנאי לעזרתנו ידידות נאמנה משום כך נעזור לו כל עוד יקיים תנאי זה ונעזור לליבריה, שהוכיחה נאמנותה בוועידת אקרה,[6] לניגריה החפצה בעזרתנו ולכל ארץ אפריקאית משתחררת אחרת שתסכים לתנאי זה.

ה) אחר פרק זה סוכם לחתום מיד החוזה המסחרי[7] ולפיתוח לפני נסיעתו לארצות־הברית, בית ספר ימי,[8] להגביר פעולות "מקורות" בגאנה ולנצל בקרוב מלגות הסתדרות, להוסיף פיתוח ה"כוכב השחור".[9] כמו־כן, אישר כוונתו לבקר בישראל.[10]

ו) הערות:

(1) לא נלכד על־ידי נאסריזם אולם התרשם עמוקות מאישיותו הבין־לאומית של נאסר.

(2) ירצה "למצוא חן בעינו" ולא להמרות פיו כי התברר לו שנאסר אינו מתחרה ישיר במנהיגות אפריקה כאשר הוא רואה עצמו מנהיג עולמי בכל שטח התעניינות "גלובלי" וקיום תמימות־דעים ביניהם כלפי חוץ ומניעת נזיפות פומביות מצד נאסר כי יגבירו מעמדו של ראש הממשלה.[11]

(3) נגמרה לחלוטין תקופת ההלל הרבה ביחסינו עם גאנה וניבחן בעתיד בהקשר יחסינו עם הערבים. יהיו מוכנים לעזרתנו, ימעיטו ביטוי פומבי להערכתם ואף ימנעו מדי פעם משיתוף תחת לחץ מצרי.

4. נקרומה ביקר שנית בקהיר בינואר 1959 — ראה מס' 468.
5. שר האוצר של ליבריה, צ' ד' שרמן, ניהל בשעתו משא־ומתן עם המנהל הכללי של "צים", נפתלי וידרא, בעניין סיוע "צים" לליבריה בשטח הספנות. בסופו של דבר, העניין לא הסתייע.
6. ראה מס' 461 (הערת־עורך).
7. על התקרית בפרלמנט של גאנה בעת הדיון על אשרור החוזה המסחרי עם ישראל — ראה מס' 487.
8. ואכן, בית־הספר לקציני צי הסוחר של גאנה בניהול ישראלי נחנך ביולי 1958.
9. ה"כוכב השחור", חברת ספנות משותפת ל"צים" ולממשלת גאנה, הוקמה ב־1957. על סיום השותפות עם "צים", ראה מס' 487, הערה 4.
10. נקרומה מעולם לא ביקר בישראל.
11. בהודעה המשותפת שהתפרסמה בתום ביקורו של נקרומה בקהיר קראו שתי הממשלות למצוא "פתרון צודק" לשאלת ארץ־ישראל — זאת במתכונת החלטות ועידת אקרה מאפריל 1958.

(4) במחשבת ראש הממשלה פיתוח המשק וייצוב המדינה עדיין עדיפים על זיקוקין דינור בין־לאומיים. כל עוד גישה זו קיימת, מקומה של ישראל במדיניותו מובטח. מסקנתי העיקרית — הגברת הפעולה המעשית ופעולת ההסברה.

(5) הערכותי מבוססות על שיחות עם כל חברי המשלחת ועל תגובות השרים מאז שובו של ראש הממשלה.

אהוד

463

ד' לוין אל מחלקת אסיה ואפריקה
D. Lewin to the Asian and African Division

מקור: 130.23/3096/23

רנגון, כ"ו בתמוז תשי"ח
14 ביולי 1958

הנדון: שיחה עם או נו

א) או נו פתח בשיחה תוך התנצלות. חזר כמה פעמים על משפט זה: I am very bad. הסביר שהוא מכיר אותי כבר כל כך טוב שהוא תמיד שוכח שלא היתה לנו עוד שיחה רשמית. שאל את או און,[1] שהיה כמובן נוכח בשיחה ומאוד מתוק; או און הסביר לו שהייתי אצלו פעם עם פרס ודיין ופעם עם ספיר.[2] ושאו נו עצמו היה ביום העצמאות שלנו ודיבר אתי בהרבה הזדמנויות כשנפגשנו במסיבה זו או אחרת. אבל באמת, טרם ביקרתיו לשיחה רשמית.

ב) אמרתי לו שהבנתי תמיד את הקשיים שלו ושאני מרוצה לראותו כדי למלאות את חובתי כלפי ראש הממשלה שלי שביקש למסור לו באופן אישי מכתב ושתי מתנות קטנות.[3] או נו קרא את מכתבו של ראש הממשלה בתשומת לב וחזר מספר פעמים על אותו משפט, I am very bad, הציץ לתוך האלבום וקרא את ההקדשה על הצלחת. חזר בקול רם על המילים Dear and great friend, והיה באמת נרגש ביותר. הוא הציע שאברר אתו מה שאני חושב כחשוב והדגיש שחודשים לא היה לו זמן לטפל בעניינים אחרים, מלבד אלה הקשורים במשבר.[4]

ג) הדגשתי שאין לי שום בעיות עם המוסדות הבורמניים ואני מסדר את העניינים אתם. אמנם סבלו הרבה מענייננו הדורשים טיפול, על־ידי אי־הפעילות שנבעה מהמשבר. ביקשתיו בכל זאת אם אפשר שיעזור לי לסכם שני עניינים: האשראי

463
1. או און, יועץ אישי לראש הממשלה או נו.
2. פרס ודיין ביקרו בבורמה בינואר 1958; ספיר ביקר במארס 1958.
3. מכתבו של בן־גוריון, מ־11 בדצמבר 1957, בתיק 130.23/3096/22.
4. ביוני 1958 זכה או נו בקושי בהצבעת אמון בפרלמנט, ונזקק לשם כך לתמיכת הקומוניסטים. ברית זאת עוררה דאגה בחוגים שונים, ובכלל זה בחוגי הצבא.

והחווה בפופה. בעניין האשראי הוא הבטיח לקרוא מיד לאו טון טאונג, ואם הוא ישמע שהעניינים מסודרים באופן טכני — הבטיח אישור בעתיד הקרוב ביותר. גם את עניין פופה — עניין שהוא בעצם קרוב ללבו, הוא הבטיח לבקש משר החקלאות — עם שובו — לגמור עניין זה אתו. הוא הפסיק אותי בזמן שדיברתי כדי להזהיר בפני מומחים לא מתאימים. אמר שידוע לו שיש התעניינות ורצון טוב בחוגים רחבים מאוד בבורמה כלפי ישראל, אך דווקא משום כך כל מה שהישראלים עושים כאן מוצא לו הד רחב; ומומחים לא מתאימים שיכולים לחסל כל רצון טוב בזמן קצר. הוא הוסיף, אולי מתוך נימוס, שהוא יודע שהבורמנים מסתדרים טוב מאוד והוא יודע גם על כמה מומחים ישראליים שהצליחו להתיידד עם כמה בורמנים שעבדו אתם, בעיקר גיל וקדם. מצד שני הגיעו אליו ידיעות על מספר די גדול של מומחים אחרים שעורר בו ספק אם המומחים שלנו יוסיפו באמת לחיזוק הקשרים שהוא כל כך מעוניין בהם. עניתי לו שאנו יודעים את הבעיה ואנו עכשיו מאוד זהירים בבחירת המומחים. כמו כן המומחים עומדים עתה בקשר מתמיד אתי ועם אנשי השגרירות. אני מקווה שמעתה יעזרו המומחים לבורמנים בשטחים השונים ויוסיפו על־ידי כך לקשר הידידותי בינינו. הוא שמח לשמוע שהבעיה ידועה לנו ומקווה שלהבא לא יהיו קשיים בין מומחים ומוסדות בורמניים.

ד) לא רציתי לעייף אותו והחלטתי להתרכז בשני הדברים המעשיים שלא אוכל לסדר בלי התערבותו. כשראיתי שהוא נוטה להמשיך את השיחה, נתתי לו בכמה משפטים סקירה קצרה על עניינים אחרים שאנו מטפלים בהם בלי להיכנס לקושי העניינים ולבסוף אמרתי לו שאני מעוניין לשאלו שתי שאלות. אמרתי לו שאני יודע בערך את ההתפתחות של המשבר והסיכויים לפתרונו, אבל, הוספתי ואמרתי שזה יעניין את ממשלתי לשמוע את הערכתו האישית. הוא אמר שזה נושא רחב והוא רוצה להתרכז בכמה עניינים המעניינים בשבילנו והציע שאו און יבוא אלי הביתה כדי להסביר לי, בפרטים, איך הוא או נו רואה את המשבר (או און הסכים במקום). הוא עצמו אמר שהבחירות תבואנה עוד השנה, הוא מאמין שאחרי הבחירות יהיה מסוגל להקים ממשלה יציבה. הוא הדגיש שכל זמן שתהיה לו השפעה, לא יחול שינוי ביחסי בורמה כלפי ישראל. אפילו אם לקומוניסטים תהיה השפעה יותר גדולה אחרי הבחירות אין לו עד כה שום סימן שהמפלגה הקומוניסטית בבורמה מתנגדת לישראל כמו מפלגות קומוניסטיות אחרות בעולם. הפעם היחידה שהם הופיעו באופן ברור נגד ישראל היה אחרי מבצע סיני; אבל אז נתנו אולי ביטוי יותר להרגשה בורמנית כללית מאשר לקו קומוניסטי. הדגיש: אם אפילו הקומוניסטים ידרשו בהזדמנות שינוי קו בורמני כלפי ישראל הוא בשום אופן לא ייכנע ללחץ בכיוון זה. ציטט את נאומו מה־9 ביוני שאינו מוכן לקבל שום לחץ בענייני חוץ, אלא ימשיך בקו שלו, ומה שנכון באופן כללי יהיה פי כמה נכון כלפי ישראל.

ה) כשהרגשתי את האווירה הידידותית בחדר החלטתי לשאול שאלה שהדאיגה אותי ואתכם כבר זמן רב. אמרתי לו שאני רוצה לשאול שאלה קצת עדינה ועל ה־go ahead שלו. הסברתי בשני משפטים את המבוכה שלנו, לא של הממשלה, אלא של ההסתדרות והמפא״י, ובמידת־מה גם שלי באופן אישי. הבעיה היא כלפי האנשים שהיו בין הפעילים בהתקשרות יחסים עם ישראל ושהם קשורים לסוציאליסטים שלנו בוועידה הסוציאליסטית האסיינית (A.S.C.). נזהרתי שלא להזכיר את שמו של או צ׳ו ניין, אבל הבאתי כדוגמא את שמו של תאקין צ׳יט

מאונג. הוא ענה לי מיד בחיוך ידידותי שעלינו להמשיך ביחסים ארגוניים בין המפלגה שלנו לבין הסוציאליסטים הבורמניים שהם פעילים בתוך ה־.A.S.C ושהוא בעצמו לא רק שלא יראה במשך הקשר אתם שום דבר רע, אלא מייעץ מאוד לנו ולי לא להפסיק את הקשר אתם. אני משוכנע שהוא הביע את דעתו האמיתית וזה יקל מבחינתנו על בעיה זו.

ו) בסיכום השיחה אמרתי לו שמכתבו של בן־גוריון נכתב אמנם מזמן, אבל כל תוכנו ובעיקר ההזמנה יש להם תוקף גם היום. הוא ענה שכעת אינו יכול לזוז, אבל החליט כבר היום שמיד לאחר הבחירות והרכבת הממשלה החדשה הוא זקוק לתקופה קצרה של מנוחה והבראה. המקום האידיאלי בראשו הוא עד היום בתי ההבראה בישראל שראה כמה מהם בזמן ביקורו הראשון בארץ. נוסף לזה, זה ייתן לו אפשרות לשיחות נוספות עם בן־גוריון — שהוא מתגעגע אליה[ן]. כמובן שאינו יכול לנקוב בתאריך מדויק, אבל הוא רוצה להדגיש כבר היום שהיה רוצה לקבל הצעתו של בן־גוריון לארגן את ביקורו לא כרשמי אלא אינקוגניטו. הסיבה לכך היא שהוא חייב הרבה ביקורים רשמיים, בכל מיני ארצות. אם יעשה ביקור רשמי אצלנו לא תהיה לו ברירה אלא לבקר גם בארצות אחרות. זאת אינו מסוגל לעשות, כך שהוא מעדיף לבקר אצלנו כידיד פרטי לגמרי.

אני מצרף העתק ממכתב אישי של או נו לראש הממשלה.[5] אני מניח שאו קין מאונג גלה כבר התקשר אתכם בעניין זה, אבל למען הביטחון מוטב שתדעו על קיום המכתב.[6]

בברכה,

דניאל לוין

5. המכתב, מ־11 ביולי 1958, בתיק 130.23/3096/23. או נו הביע רצון לבקר בישראל שנית, אך בגלל עיסוקיו הרבים עליו לדחות זאת.

6. תגובת משרד החוץ התייחסה בעיקר לדבריו של או נו בעניין המומחים הישראליים. דברים אלה נובעים משמועות שהגיעו אליו, שבדיקה הוכיחה שאין להן יסוד או שהן מופרזות. יש למצוא דרך לתקן את הרושם שנוצר אצלו ובין היתר על ידי הקפדה על בחירתם והתנהגותם של השליחים. (ראה בן־חורין אל שגריר ישראל ברנגון, 28 ביולי 1958, 130.23/3096/23.)

464

מחלקת אסיה ואפריקה אל נ׳ לורך (קולומבו)

Asian and African Division to N. Lorch (Colombo)

העתק: 130.23/3119/59

ירושלים, כ״ז בתמוז תשי״ח
15 ביולי 1958

כולנו עקבנו בעניין רב אחרי דרכי התבססותך האישית והרשמית במקום שירותך החדש.[1] יצאת לקולומבו בתקופה בה המצב הפנימי בציילון לא יכול היה, מטבע הדברים, לסייע להרחבת מעגל מגעיך המועילים.[2] זאת נוסף על העובדה שהגעת לשם אחרי שמהצד הציילוני היו כידוע מספר התחמקויות. במצב זה מה שכבר הספקת הוא לגמרי לא מעט. התכנסנו, המנכ״ל, מר לבבי, מר שמעוני (כזכור, עדיין הציר בקולומבו)[3] ועבדך, כדי לראות אם נוכל לסייע לך בהדרכה, עצה וכאספקת חומר כדי לקדם את תהליך התבססותך והרחבת פעילותך במצב לא נוח זה.

כפי שסיכמנו עוד בימים המעטים בין הגיעך ארצה מארצות־הברית ובין יציאתי למערב אפריקה, נדמה לנו שלא נוכל לקוות להשגת מטרות מדיניות גבוהות בציילון כתנופה מהירה. התפקיד של נציג תושב ישראלי ראשון שם הוא במידה רבה תפקיד של יחסי ציבור במובן הרחב ביותר של המלה. קיימת אותה מידה מסוימת של התעניינות בישראל ומידת־מה של ידיעה, אבל בדרך־כלל הידיעה מקוטעת ואף מסולפת ונגועה באותו משפט קדום אשר בו אנחנו נתקלים בהודו: חשדנות כלפי מטרות הציונות, חשד שמא אנחנו ממלאים איזו שליחות מסתורית מערבית־קולוניאליסטית במזרח התיכון וכד׳. יש אם כן צורך לנסות, בהתמדה ובסבלנות, לשרש מושגים מוטעים וליצור בסיס לשפה מובנת, גם אם לא תהיה עד מהרה שפה משותפת. אם נוכל בתקופה מתקבלת על הדעת לשנות אפילו במידה צנועה את האקלים המדיני הסובב אותנו בציילון נראה בכך הישג חשוב מאוד.

הכלים העומדים לרשותנו לשם כך הם צנועים. אין ביכולתנו להגיש הזמנות סיטוניות, אפילו לו היה סיכוי לקבלתן על־ידי האישים המתאימים. אולם נעשה בשטח זה את כל אשר יהיה בכוחנו לעשות. מנהיג מדיני פה, עורך עיתון שם, מספר צנוע של משתלמים בשטח זה או אחר, כל אלה יביאו ברכה. יחד עם זאת, הרבה — או למעשה העיקר — יהיה תלוי ביכולתך להגיע לחוגים מגוונים אך הקובעים בהסברה שקטה ומעוררת אמון. היינו מציעים לך לערוך לעצמך רשימה של אישים ושל מוסדות אשר אליהם היית רוצה להגיע, נאמר תוך שנה. אין אלה חייבים להיות תמיד אנשי המדיניות הגבוהה. אתה תמצא שאנשי האוניברסיטה,

464

1. לורך הגיע לקולומבו במארס 1958 כממונה זמני על הצירות. השגריר ברנגון שימש בתורת ציר לא־תושב בקולומבו.
2. באפריל מאי 1958 פרצו בציילון מהומות שלוו בטבח הדדי בין הרוב הסינהלזי למיעוט הטאמילי.
3. מאחר ומחליפו של שמעוני, דניאל לוין, עדיין לא הגיש את כתב האמנתו בציילון.

אנשי הפיתוח החקלאי, רשויות מקומיות, אנשי דת בודהיסטים, עיתונאים וכד׳ מהווים קבוצות אשר כל פעולה בקרבם תביא את שכרה. היינו מציעים לך שתשתדל מזמן לזמן לערוך נסיעה קצרה למרכז זה או אחר במדינה. אין לשם כך בצורך בהיעדרות ממושכת או בהוצאות כבדות, שהרי הארץ קטנה. אתה תמצא שכל אלה אשר מניתי — ובוודאי תוכל בעצמך להוסיף אחרים — יעריכו כל סימן של התעניינות כנה מצדך בשטחי פעילותיהם.

אין זה כלל מן הנמנע שהעיתונות תתחיל לשים לב לניסיונו של נציג ישראלי להתעמק בענייני המדינה החיוביים, וכי התעמקות זו תוצג באור נוח.

היינו מציעים לך להזמין לביתך פעמים אחדות בשבוע 3–2 אנשים מחוגים שונים, ולהרחיב בזה את מגעיך. איננו חושבים על ארוחות חגיגיות כי אם על נוהג של פגישות די אינטימיות אם הדבר ניתן. מסיבות חבריות של עמיתך בסגל הדיפלומטי בוודאי גם הן מאפשרות לך לחבור ב״מטרות״ חדשות לפעולת קירוב לבבות.

אתה מקבל חומר הסברה מגוון. ייתכן שאיננו מספיק, וננסה למלא כל משאלותיך בעניין זה. את רוב החומר צריך בוודאי להפיץ בדרך היבשה הרגילה. אבל אולי תוכל לשלוח חומר מובחר לכתובות נבחרות בצירוף מכתבי לוואי. כידוע לך בוודאי מניסיונך, איש עמוס עבודה איננו מרבה לקרוא חוברות הסברה ותעמולה כשהם באים אליו ללא כל נימה אישית. תוספת של שתי שורות עשויה במקרים רבים לקבוע את ההבדל בין קריאת החומר ובין זריקתו לסל.

אנחנו מניחים שכבר היום נמצאים בקולומבו מספר אנשים שהיו מוכנים לעזור לך לפתוח דלתות שללא עזרה מקומית תישארנה נעולות בפניך. אנחנו חושבים על איש כד״ר ויקרא מיסינגה[4] (אשר עבורו אני שולח לך בדואר הבא את ספרו של מר שרת עם הקדשה) ועל איש כרג׳ה האוה ויטרנה,[5] שהיה ציר ציילון ברנגון ושב עתה לחיים המדיניים והכלכליים בתוך ארצו.

רשמתי כאן רק אי אלו מחשבות. לך בוודאי תהיינה רבות נוספות ואולי פרצנו דלת פתוחה בחלק מהצעותינו. ידועים לנו גם קשייך מבחינת תקן ושירותים משרדיים. אין הרבה שנוכל לעזור לך בעתיד הקרוב ביותר.

דבר אחד די ברור לנו. גם ממכתבך על שיחתך האחרונה המופרעת עם דה סויזה (מכתבך מ־24.6.58),[6] והוא שאין בצע בריכוז מאמצים גדולים מדי דווקא בכיוון השגת תאריך להופעתו של ד״ר לוין. נכון שהמצב הפנימי הפריע בחודשיים האחרונים, אבל הרי גם לפני כן לא נענינו לפניותינו, אם כי מבחינה מדינית אי־אפשר כמובן להשלים עם התחמקות זו, הרי מבחינה עובדתית כל עומס הפעולה הכללית על כתפיך.

בברכה,

א׳ בן־חורין

4. ד״ר ויקרמסינגה, סגן שר הבריאות לשעבר, נפגש עם שרת ב־1956. ראה מ׳ שרת, **משוט באסיה**, עמ׳ 112, 120.
5. ראג׳ה הוואוויטארנה, ציר ציילון ברנגון לשעבר. איש עסקים.
6. במכתב שאל לורך מה בקשר להאמנת ציר ציילון לישראל, ונענה כי דה סויזה טרם הספיק לשוחח על כך עם ראש הממשלה. לשאלתו בקשר להגשת כתב האמנה של ציר ישראל בציילון נענה כי הוא ייאלץ לחכות ״עוד מעט״ בשל מצב החירום. (ראה לורך אל משרד החוץ, 24 ביוני 1958, 130.23/3119/59).

465

א׳ נג׳ר אל המנהל הכללי של משרד החוץ

E. Najar to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3104/30

טוקיו, כ״ט בתשרי תשי״ט
9 באוקטובר 1958

הנדון: הקשיים להעלאת הצירות בטוקיו לשגרירות

כידוע, המחשבה להעלות את הצירות לדרגת שגרירות הובעה בפעם הראשונה בשיחה בין קניאמה ודגן בהזדמנות ביקורו של השר ספיר.[1] מאז התברר שליפנים הסתייגויות מושרשות להפגין בצורה זו התקרבות לישראל.

משך התקופה האחרונה גיששנו אצל היפנים כדי לעמוד על מחשבתם. הגישושים כללו שיחה בין מר טאגה שעומד בראש חברת ״אורגה דוק״ לבין שר החוץ פוג׳יאמה. מר טאגה יצא מאוכזב מאוד מהשיחה וקצת נבוך. פוג׳יאמה אמר לו שהעלאת צירות ישראל לדרגת שגרירות אינה יכולה לבוא בחשבון ושישראל צריכה להבין קשייה של יפן. קיים לחץ ערבי בלתי פוסק נגד התפתחות כל שהיא ביחסים בין שתי המדינות. כל פעם שציר ישראל מבקר אצל שר החוץ או אצל ימאדה פונים מיד כל הנציגים הערביים שבטוקיו כדי לברר תוכן השיחות ולמחות נגד קיומן. למרות זאת יפן ממשיכה ללא התחשבות בדרישות הערבים ביחסיה המדיניים והכלכליים עם ישראל. אולם אין צורך למעשה הפגנתי, כגון העלאת הצירות לדרגת שגרירות. ישנן עוד בטוקיו צירויות ערביות: הצירות העיראקית והצירות הלבנונית. נכון שהצירות העיראקית תיהפך לשגרירות אולם צירות לבנון תישאר כמות שהיא ותורה של ישראל יבוא עם תורה של לבנון.

דברים אלה מוכיחים רגישות יפנית מסוימת ללחץ הערבי. יש לזכור זאת שיפן רואה את עצמה כמתקדמת יותר ביחסיה עם ישראל מאשר גרמניה, הודו, תורכיה או איראן, אם כי פחות מבורמה או תאילנד. לכן אין אצל היפנים הרגשה שיש בסירובם נקיטת עמדה עוינת כלפינו.

כשלעצמי, חושבני שהיתה ברכה בגישושים אלו. התאפשר לנו לעמוד מקרוב יותר על הדעות במשרד חוץ היפני. הם גם יצרו באותו משרד ההרגשה שכבר נתנו סיפוק־מה לערבים שלא יוכלו לדרוש יותר.

כמובן תהיינה לנו הזדמנויות רבות לשוחח על מהות יחסינו עם יפן ויש לראות בפרשה המתוארת לעיל שלב בהתפתחות יחסים אלה.

465

1. ספיר ביקר ביפן בפברואר 1958 במסגרת סיור במזרח הרחוק לבדיקת האפשרויות להגברת קשרי הסחר ושיתוף־הפעולה הכלכלי בין ישראל למדינות האזור. ביפן חתם על הסכם לרכישת מכליות וציוד תעשייתי. השיחות בין דגן לקניאמה, מנהל אגף אירופה, אפריקה, המזרח התיכון ואוקיאניה במשרד החוץ היפני, התקיימו במסגרת ביקורו של ספיר. (ראה מברקי דגן אל משרד החוץ, 396, 406, 18.2.1958, 22.2.1958, 130.09/2315/9; ספיר אל מאיר ואשכול, 405, 22.2.1958, שם.)

בהקשר זה ברצוני להעלות מחשבה שעליה חשבתי לא פעם. אין לישראל יחסים לא עם סין הקומוניסטית ולא עם סין הלאומנית. אין לה גם יחסים עם קוריאה הדרומית והצפונית ולא עם שני הווייטנמים. בכל זאת מדינות אלה קיימות באזור וערכן אינו מבוטל. אם אין ברצוננו לעשות מעשה דיפלומטי העשוי לעורר קשיים מצד זה או אחר, נראה לי שנוכל בכל זאת לחשוב על הקמת יחסים עם וייטנאם הדרומית. חושבני שנוכל למנות שם שגריר ולא ציר ונראה לי כרצוי שהציר בטוקיו ימלא תפקיד חדש זה. כידוע, וייטנאם הדרומית היא ארץ דוברת צרפתית והאמריקאים עושים מאמצים רציניים כדי להבטיח ליפנים מעמד כלכלי וטכני במדינה זו. יש עניין ליצירת קשר זה כשלעצמו מבחינה מדינית וכלכלית ומצד שני, הדבר יוסיף משקל למאמצינו להעלות רמת הייצוג הישראלי בדרום מזרח אסיה.

אשמח לקבל תגובות המשרד.[2]

בברכה,

עמיאל א׳ נג׳ר

466

א׳ כספי אל מחלקת אסיה ואפריקה
A. Caspi to the Asian and African Division

העתק: 130.23/3101/5

בומביי, ג׳ בחשוון תשי״ט
17 באוקטובר 1958

שמור

הנדון: שיחת שר האוצר מר אשכול, נגיד בנק ישראל מר הורוביץ ויתר חברי המשלחת לוועידת הבנק העולמי וקרן המטבע עם שר האוצר ההודי מר מוררג׳י דסאי

חשבנו שהפגישה תהא רק מעין ביקור נימוסין 20–25 רגע. הפגישה נמשכה למעלה מ־45 דקות.

בבואנו היה מוררג׳י יחידי, קיבל פני המשלחת על־יד שולחן עבודתו בהתחלה מעט מאוד במילים עד כדי הרגשת מוזרות, לאחר מכן נמשך לשיחה מוזרה ומצערת כאחד. מר אשכול פתח באומרו כי הוא שמח לבואו עם המשלחת ולהביא ברכה לשר (התגובה — נענוע ראש אדיב ...) המשיך מר אשכול ואמר שמשלחתנו היתה מעוניינת גם לדעת עמדת המשלחת ההודית ביחס לשאלות האקטואליות של הוועידה ואז השליך דסאי שאלה: ״איזה בעיות״? ומשהחלו

2. בשולי תעודה זאת רשם איתן: ״עניתי בשלילה״. ראה גם מברקו אל נג׳ר, 413, 16.10.1958, 130.09/2315/7.

השר ומר הורוביץ לסקור כמה מהן חזר דסאי ואמר כי בדבריו בישיבת הבוקר הביע כבר עמדת ממשלתו ... בחדר היתה הרגשת מועקה, נראה היה כאילו מוטב אם תיגמר השיחה. לאחר שניות אחדות של דומיה שוב הוחל בשיחה והפעם על־ידי שאלה בדבר התפתחות הקואופרציה בכפרי הודו — וכאן החל דסאי להיות דברן, סיפר שנעשתה אמנם התחלה מסוימת אך הוא יודע שאצלנו בישראל הגענו להישגים נכבדים בשטח זה. משהזכיר השר משאלתנו להתחלק בידע ובניסיון עם זולתנו ואף בכך לקרב השלום בעולם הפסיקו שוב דסאי ושאל: "האם יהיה שלום אי פעם? לא, איני מאמין בכך" (הפעם לא התכוון ליחסי ערב-ישראל). הוסיף אחר־כך ואמר שאינו מאמין אלא "באלוהים ובטוב" — וכל יצירה בעולם יצירת האלוהים היא — גישתו היתה כאילו פטליסטית אך מדי פעם אמר דברים שיש בהם סתירה, כי לפעמים אמר "שבעלי הכוח יצרו מצב זה או התפתחות זו ...".

תוך חזרה לקואופרציה חקלאית שאל מר אשכול אם מצליחים חקלאי הודו לקבל הלוואות ממוסדות בתנאים נוחים ודסאי השיב כי נעשה רבות בשטח זה אך עדיין נמצאים חקלאים רבים בציפורני המלווים בריבית (money lenders). מר אשכול הסכים לדעה זו כי החקלאים לא יוכלו ליהנות מפרותיהם כל עוד ימצאו בציפורני המלווים בריבית ואז הטיל מורג׳י דסאי פצצה — אמר: "ודאי, מי כמוכם היהודים יודעים זאת שכן תמיד הייתם מלווי כספים!" דממה נשתררה בחדר — דממה כלאחר התפוצצות אדירה, וכמה שניות נמשכה דממה זו כשאנו הישראלים מחליפים מבטים רבי משמעות — אז הוסיף דסאי: "אמנם אתם הישראלים שונים — ואתם הצלחתם לחסל המוסד הזה של מלווי כסף בישראל." דברי נופת אלו לא הועילו כבר — זו כוחה של תרבות אנגלית ושקספירית ... כל היהודים כשיילוק בפירוש הגרוע.

ואם בזאת לא היה די הוסיף דסאי עוד כמה פנינים; בדברו על ישראל אמר לנו כי אמנם הוא בדעה שישראל לא היתה צריכה להיווסד ולקום בכלל וכי נוסדה והוקמה רק על־ידי "בעלי הכוח" אך עתה שהיא קיימת הוא גורס שהיא צריכה להמשיך להתקיים ואולי יבוא זמן פעם שגם שכנינו יאלצו להסכים עם קיומנו. כמובן שחברי המשלחת לא טמנו לשונם והמטירו הסברים על היעדר פתרון אחר ליהודים בעולם, על זכותנו ההיסטורית (זכות זו לא הסכים לקבל ככל ההודים שכן ידוע שכל ההיסטוריה שלהם כמדינה מאוחדת קיימת רק מאז אוחדה על־ידי הבריטים ויש אפילו כמה מיליוני דרווידיאנים בדרום הודו הטוענים כי הם הם יושבי הודו ואלה בצפון חדרו כפולשים זרים). כן הוספנו הסברים שכן אף הוא מאמין הרי שאצבע אלוהים בכול ואם כך — כך נוצרה ישראל, (והוא הסכים בהיעדר אפשרות לסגת מדבריו שלו על אמונתו). דובר גם על כי מאז נחרבה מלכות ישראל לא היתה הארץ מעולם עצמאית אלא תחת שלטון זרים, ועוד. מורג׳י החל אמנם מחייך יותר ואדיב יותר אך הוסיף כי הוא עצמו חדל אונים לעזור במה שהוא ובדבריו אלה התכוון בפרט למשפט שהשמיע השר כי הודו יכלה בהשפעתה כי רבה על הערבים לעזור להחזרת השלום והשקט באזורנו. וכך — לאחר שחזר כמה פעמים על כך שהוא היה רוצה לעזור אך אין בכוחו לעזור, ואפילו ביחסי הודו-ישראל אין לו כל השפעה.

יצאנו מעמו בהרגשה בלתי נעימה ובדיכאון. היה רושם שדיבר יותר על דת ואמונה ובמיוחד באמונתו שלו כאילו רק באלוהים ובטוב אך לא בנביאים ובדבריהם. במשך כל ימי הוועידה הבאים ראיתי שניסה כאילו כמה פעמים לתקן הרושם עלינו — עמד סמוך לשולחננו כמה פעמים והשר, בצדק, התעלם מראותו. כמובן שחיוכים רבים התפשטו כשנפגשו העיניים לעתים, ותו לא.[1]

בברכה,

א׳ כספי
קונסול

467

ד׳ לוין אל ראש ממשלת ציילון
D. Lewin to the Prime Minister of Ceylon

Copy: 130.23/3119/59 :העתק

Rangoon, 7 January 1959

Dear Mr. Prime Minister,

I would like to thank you very much for your kind attention to me on my visit to Colombo, and for the consideration you have shown me in allowing me to tell you about our problems. You proposed that I should remind you in the form of a personal letter of the two specific questions I had asked you to consider and if possible to reach a final decision.[1]

The first question concerned the date of the presentation of Letters of Credence by Mr. Hulugale, your Minister in Italy and Minister designate in Israel. You told me it was only a question of time and that my own visit to Ceylon would have somewhat changed the position, and would most likely enable you to arrange the first visit of Mr. Hulugale to Israel. I observed that unless it is arranged for Mr. Hulugale to come to Israel within the next few weeks, his anticipated recall to Ceylon might prevent him from visiting Israel at all. Having been pronounced a Minister designate in Israel for well over a

466

1. תגובת משרד החוץ: ״למדנו עוד לקח ביחסינו עם ההודים״ (6 בנובמבר 1958, תיק 130.23/3101/5).

467

1. בדצמבר 1958 הגיע לוין לציילון להגשת כתב האמנתו. הוא נפגש פעמיים עם ראש הממשלה, בנדרנייקה. בשיחותיו העלה שני נושאים: האמנת ציר ציילון לישראל, וביקור בישראל של משלחת ציילונית, שתראה באילו תחומים מסוגלת ישראל לסייע לציילון. לוין התבקש על־ידי בנדרנייקה לשגר אליו מרנגון מכתב אישי בנידון. (ראה לוין אל משרד החוץ, 29 בדצמבר 1958, 130.23/3119/59)

year this failure to present his Credentials, now in the course of his term of duty, would naturally tend to create an awkward situation.[2]

The second question concerned a possible visit to Israel of a delegation of some of your most trusted friends, who will then be able to see our country for themselves, to convey to you their personal impression of our way of life, and to report on our development programmes as well as the measures of possible cooperation between our two countries. Such a delegation shall be made most welcome, and its members shall be the guests of the Government of Israel.[3] I suggested the end of March and the month of April as the most suitable time of the year for such a visit. I added that your friends may find particular interest in studying our cooperation and collective systems of agricultural settlement, irrigation projects and very likely also to investigate the educational aspect, — from the widest cultural point of view — of the Israel Defence Army training programmes.

I am well aware of your present pre-occupation with matters of more immediate concern, requiring more urgent decisions. Nevertheless, I avail myself of this opportunity to draw your attention to the considerate interest of my Government of the further development of friendly relations between our two countries and in their practical extension. Your positive decision in these two matters will be much appreciated by my Government.

May I conclude this letter with best wishes for your success and good health in the New Year.

Please accept, Mr. Prime Minister, the assurances of my highest consideration.[4]

Dr. Daniel Lewin
Minister of Israel

2. ציילון אישרה את האמנת שגרירה ברומא כציר בישראל רק בדצמבר 1959. בספטמבר 1959 נרצח בנדרנייקה וההחלטה על האמנת הציר התקבלה בידי ממשלת מעבר. על החלטת אלמנת בנדרנייקה, שהפכה לראש ממשלה ב־1960 לבטל את האמנת הציר — ראה כרך 14, מס׳ 450.
3. בשולי פסקה זאת רשם בן־חורין: ״איך נישא בכל זאת״. מכל מקום, המשלחת הציילונית לא ביקרה בישראל.
4. בנדרנייקה השיב שהוא מקווה כי יתאפשר לעשות סידורים שהמשלחת תוכל לבקר בישראל ״בעתיד הלא־רחוק״. בעניין האמנת הציר כתב שהוא מקווה שיוכל לעשות סידורים שיבוא לישראל ״בבוא העת״. (המכתב, מיום 29 בינואר 1959, בתיק 130.23/3119/59.)

468

א׳ אבריאל אל מחלקת אסיה ואפריקה
E. Avriel to the Asian and African Division

מברק 131

נוסח נכנס: 130.23/3103/10

אקרה, 16 בינואר 1959

סודי-לנמען בלבד

הפגישה עם נקרומה שנועדה לשיחה כללית שובשה על־ידי ישיבת ממשלה שלא מן המניין שקיצרה זמנו. נאלצתי להעלות כמה עניינים שוטפים, בעיקר חיל האוויר[1] ובעיות ״הכוכב השחור״.[2] בזמן שנותר שאלתיו על רשמי מסעו כדי לברר תוצאות קהיר וביקורו בארץ. מדבריו שנאמרו ברצינות ושיקול יותר מהרגיל השגתי:

מגעו עם נהרו חיזק בו הכרה שמוטל עליו תפקיד עצמאי מרכזי בחזית האנטי־קולוניאלית ושהוא כעת במעמד אחד המנהיגים החשובים בחזית זו. בין האחרים נהרו ונאסר. היות והוא יותר צעיר מדינית, יותר יציב ופחות מאוכזב מנהרו, והיות ״ואין לו מנאסר מה לקבל ומה ללמוד״ גוברת חשיבות מעמדו בחזית זו. בדבריו על נסיעתו לארץ, אמר שמנוי וגמור עמו שיסע, ויסע לישראל במיוחד. מועד ההודעה על כך תלוי בהבשלת רעיון חשוב שיביא לפי הערכתו להטבת היחסים בין ישראל ושכנותיה.[3] אמר לנאסר שרק שוטה יכול לחלום על מחיקת ישראל והוא נקרומה יעשה כפי עניות יכולתו כדי לשפר היחסים. סירב להיכנס לשיחה עם נאסר ולא רצה לשמוע טיעונו על ישראל. כתוצאה מזה שמע מנאסר ״דבר שלא הגיע הזמן לגלותו לנו אבל טרם נאמר כדבר הזה על־ידי נאסר והוא דבר חשוב וחיובי״. אל לנו להחשיב עובדת עוברו בקהיר.[4] זה לא היה ביקור כי אם שהות לצורך תכניותיו. לטענתי ששני ביקוריו אצל נאסר לעומת רמזיו החשאיים בשיחתנו על תכניות להטבת יחסים מכתימים אותו כידיד נאסר בעוד שידידותו עם ישראל חד־סטרית. אמר בתימהון שידידיו האמריקאיים אינם חושבים שהוא פרו־נאסר יתר על המידה ומבקרים אותו אפילו על כך. ביקש שבן־גוריון יבין שהערכת החד־סטריות מוטעית מיסודה. והוסיף המילים הרגילות על חשיבות עזרתנו והערכתנו המלאה. מסקנותי מהשיחה:

468

1. בינואר 1959 החליטה גאנה למסור לישראל את הדרכת טייסי חיל האוויר שלה. הדבר היה למורת רוחה של בריטניה. (ראה אבריאל אל משרד החוץ, 25 בינואר 1959, 130.17/2031/6.) בית הספר לתעופה, בהדרכת קצינים ישראליים, החל לפעול בספטמבר 1959, אולם הבריטים הצליחו להביא לכך שבאוקטובר 1960 הודיעה גאנה לישראל כי החוזה בעניין חיל האוויר, שתוקפו עמד לפוג ב־30 באפריל 1961, לא יחודש. את מקומם של המדריכים הישראליים תפסו בריטים. (ראה כרך 14, מס׳ 492, הערה 2.)
2. חברת הספנות המשותפת לצים ולממשלת גאנה — ראה מס׳ 462 ומס׳ 487.
3. נקרומה מעולם לא ביקר בישראל.
4. נקרומה עבר בקהיר בשובו מביקור בהודו.

א) הוא לא גילה לי שום דבר סודי ואינני יכול להגיד שאני עשוי להשפיע עליו או על תכניותיו.

ב) קרוב לוודאי שהוא חורש מזימה, אולם התרשמתי שאינו חושב בכיוון שלום בין מצרים וישראל דווקא אלא תכנית יותר מקיפה שתביא מאליה לשיפור יחסים אלה.

ג) אין להביא בחשבון רמזיו על אמירת נאסר שעה שתעריכו את נאסר.

ד) הוא יותר רציני ויותר מסוכן משהיה.

אבריאל

469

מ' גזית אל שרת החוץ
M. Gazit to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3087/9

[ירושלים], 28 בינואר 1959

הצעה לארגון הסיוע הטכני הישיר לארצות חוץ

א) שמה של ישראל הולך לפניה בכל אתר ואתר כמדינה אשר בתנאים קשים ביותר ותוך זמן קצר חוללה פלאים אשר רבות מהמדינות הבלתי מפותחות והמתפתחות מקוות לחוללן אי־פעם. ברבות ממדינות אסיה ואפריקה קיימת ההכרה שישראל מסוגלת להביא תרומה לא בלתי מכובדת, גם אם צנועה, להתפתחותן של ארצות אלו בשטחים מסוימים אשר בהם צברנו אנחנו ניסיון מקורי ומעולה. ניסיון זה הולם את הצרכים של הארצות ההן יותר מאשר ניסיונן של כמה מעצמות מפותחות בתכלית הפיתוח. במספר ניכר של ארצות קיימת נכונות ולעתים רצון יזום לשיתוף־פעולה עם ישראל בשטחים מעשיים.

נכס זה מהווה אחת הדרכים העיקריות בהן ישראל תוכל לקדם את הרחבת יחסיה המדיניים והכלכליים בארצות אלו. אותן הפעולות אשר ישראל כבר עשתה בארצות מספר מצאו הד כמעט לאורכן ולרוחבן של שתי יבשות אסיה ואפריקה.

ב) מתוך הנחת יסוד זו נתקיימו לפני כשנה דיונים עם משרד ראש הממשלה ומשרד הביטחון והוגשה לך הצעה משותפת (מיום 18.4.58)[1] שנגנזה על־ידך מאחר שהעדפת לקיים פעולה זו במסגרת משרד החוץ תוך שיתוף־פעולה מלא עם הלשכה לסיוע טכני של משרד ראש הממשלה המטפלת במומחי או"ם הבאים לארץ ובמומחים ישראלים למדינות חוץ במסגרת הסיוע הטכני של האו"ם.

ג) במחלקה למוסדות בינלאומיים במשרד החוץ יוקם מדור לשיתוף־פעולה טכני בין ישראל לארצות חוץ בראשותו של עובד בדרגה מנהלית בתקן מתאים.

469

1. תזכיר זה בתיק 130.23/3087/9.

ד) מאחר שהלשכה לסיוע טכני שליד משרד ראש הממשלה אינה אחראית לשיתוף־פעולה טכני בין ישראל למדינה כלשהי על בסיס דו־צדדי ואחריות זו היתה כל השנים מרוכזת בידי משרד החוץ (בעיקר במחלקת אסיה ואפריקה) הננו סבורים שהתחומים בין שני הגופים דהיינו, הלשכה לסיוע טכני והמדור המיוחד שמוצע להקימו, יהיו מוגדרים די הצורך.

ה) בכדי למנוע כפילות, ייעזר המדור החדש בביצוע פעולותיו בוועדות המייעצות הבין־משרדיות הקיימות ליד הלשכה לסיוע טכני במשרד ראש הממשלה.

ו) במשרד תוקם מועצה בדרג גבוה ובהרכב שייקבע על־ידי שרת החוץ לשם קביעת קווי פעולה עקרוניים וסדרי עדיפויות מדיניים בשטח של שיתוף־הפעולה הטכני. מועצה זאת תקבע גם את הקו ביחס לפרסום פעולותינו בשטח זה.[2]

ה מ ד ו ר ה מ י ו ח ד ב מ ח ל ק ה ל מ ו ס ד ו ת ב י נ ל א ו מ י י ם י ר כ ז:

(א) ידיעות על אפשרויות של שיתוף־פעולה טכני בישראל, הן בטעם הממשלה והן מטעם גורמים אחרים (כרטסת מומחים, קורסים, מקומות ומקצעות לימוד אפשריים, סיורי משתלמים והדרכתם הכללית.

(ב) ידיעות על הצרכים במדינות המעוניינות.

(ג) ייזום מעשים בשטח של שיתוף־פעולה טכני ומחקרים בארצות המעוניינות בכך.

המדור המיוחד יקבל מהמחלקה האזורית במשרד את ההנחיות המדיניות המפורטות, אך יימצא בקשר ישיר עם הנציגויות בכל השאלות הטכניות הכרוכות בביצוע משימות אלה.[3]

בברכה,

מ' גזית

2. לא נמצא חומר על הקמת מועצה זאת.

3. בשנת 1960 הפך המדור למחלקה עצמאית בשם "המחלקה לסיוע ושיתוף בין־לאומיים", ובראשי תבות: מס"ב. ב־1961 הושמטה המלה "סיוע" ומאז ראשי התבות הן "מש"ב".

470

י׳ בבלי אל מ׳ קומיי
Y. Bavly to M. Comay

מקור: 130.23/3094/14

קייפטאון, ח׳ באדר א׳ תשי״ט
16 בפברואר 1959

שמור

הנדון: המאבק הפוליטי בדרום אפריקה ויחסי ישראל-דרום אפריקה

[.....][1]

נתתי לעיל את דעתי על הצדדים השליליים שבקו המדיני הנוכחי של ממשלת דרום אפריקה ועל התהום ההולכת ומתרחבת על־ידי זה בין ישראל לבין ארץ זו. כנגד זה ישנם עדיין עניינים רבים המחייבים גם להבא שמירה על יחסים תקינים בינינו לבין דרום אפריקה:

א) יהדות דרום אפריקה היא מהטובות שבעולם, יהדות שנמשיך לרצות בתמיכתה הכספית והמוסרית, היום אולי עוד יותר מתמיד. היא תוכל למלאות את תפקידה שהיא מקבלת עליה ברצון, אך ורק אם היחסים בין שתי ארצותינו יהיו תקינים עד כמה שאפשר.

ב) דרום אפריקה מקיימת יחסים דיפלומטיים תקינים עם מצרים ויש מידה ידועה של השפעה מצרית על המדיניות הדרום אפריקאית בענייני המזרח התיכון כולו. מצרים שולטת במידה לא קטנה על קווי התחבורה האוויריים והימיים בין דרום אפריקה לבין אירופה ובפרט מפני זה תמשיך דרום אפריקה לפחד מפעולה עוינת של ממשלת נאצר. התקררות ביחסים בין דרום אפריקה לבין ישראל היתה ללא ספק מגדילה את ערכה של דעת מצרים בעיני דרום אפריקה, היתה גורמת להתקרבות יתירה בין דרום אפריקה למצרים, דבר שהיה מזיק לנו במידה רצינית.

ג) אם ישראל תיכנס לגאט[״ט] אפשר לצפות להגדלה ניכרת של הייצוא הישראלי לדרום אפריקה ותוגדל חשיבותו של השוק הדרום אפריקאי עבורנו.

הנני חושב שהנימוקים הנ״ל הם בעלי משקל ומניח אני שגם להם תהיה השפעה על קביעת הקו המדיני של ישראל לגבי דרום אפריקה בעתיד.

ראיתי כחובתי למסור לך דעתי הנ״ל על הקו המדיני של ממשלת דרום אפריקה יחד עם דעתי על העניינים המקשרים את שתי ארצותינו. כעת ברצוני להוסיף מסקנות לגבי היחסים העתידים בין ישראל ודרום אפריקה בפרט בשטח האו״ם: כידוע לך ניסיתי במשך 3 שנים להשפיע במידה שזה ניתן לציר אחד, על יחסי

470

1. החלק הראשון של המכתב, שעניינו ענייני פנים בדרום אפריקה, לא הודפס כאן.

משלחת ישראל באו"ם לגבי ענייני דרום אפריקה.[2] עשיתי את זאת כל זמן שהיה לי הרושם שאמנם נמצאת ממשלת דרום אפריקה בידיהם של אנשים כנים וישרים שצריך לתת להם את האפשרות להראות את רצונם הטוב ואת יכולתם למצוא פתרונות מתקבלים על הדעת עבור בעיותיהם המסובכות והמסוכנות. אני מאמין שלו היה סטריידום[3] ממשיך לעמוד בראש הממשלה, היינו כעת עדים לתזוזה חיובית ומרחיקת־לכת לקראת הסדר היחסים בין הגזע הלבן והגזע השחור בארץ זו. כיום לאחר שממשלת פרוורט[4] הסירה את הלוט מתכניותיה, ולאחר שאין סיכויים שבמשך שורה ארוכה של שנים יבוא שינוי בקו מדיניותה של המפלגה הלאומנית, עלי להודות באכזבתי מהמדיניות של ממשלת פרוורט ולהוסיף שהתהום המוסרי בין ישראל ודרום אפריקה הולך ומתרחב ויותר ויותר קשה לגשר עליו.

בתנאים אלה הנני חושב מחובתי להודיעך ולבקשך להודיע למשלחתנו באו"ם, שאינני רואה יותר הצדקה להמשיך ולהתנגד לקו של משלחתנו בהצבעותיה בעניין דרום אפריקה.[5]

כמובן שדעתי היא שמחוץ ליחסינו עם דרום אפריקה באו"ם, עלינו יהיה להמשיך ולטפח יחסים טובים בין שתי ארצותינו בכל השטחים האפשריים. עלי להוסיף שזה לא יהיה תפקיד קל עבור נציג ישראל בדרום אפריקה, בפרט אם אריק לאו ימשיך לכהן כשר החוץ.

הנני, בברכה,

י' בבלי

2. שני עניינים הקשורים לדרום אפריקה עמדו על סדר היום של האו"ם לגופיו השונים: משטר האפרטהייד, והמשך שלטונה של דרום אפריקה בדרום מערב אפריקה (לימים — נמיביה).
3. ג' ג' סטריידום, ראש ממשלת דרום אפריקה בשנים 1953–1958.
4. ה"פ פרוורט, ראש ממשלת דרום אפריקה מ־1958.
5. נציגי ישראל באו"ם נהגו בדרך כלל להצביע נגד דרום אפריקה, למרות עמדת הציר בפרטוריה שביקש להתחשב בארץ כהונתו. מכל מקום, ישראל הצביעה בעד הצעת החלטה הקוראת לדרום אפריקה למסור את דרום מערב אפריקה לאו"ם כשטח נאמנות, הן במושב ה־13 של העצרת הכללית (בשנת 1958, לפני מכתבו זה של הציר) והן במושב ה־14, לאחר שהציר הסיר את התנגדותו.

471

ישיבה במשרד החוץ

Meeting at the Ministry of Foreign Affairs

העתק: 130.02/4374/20

ירושלים, ט׳ באדר א׳ תשי״ט
17 בפברואר 1959

נכחו: שרת החוץ, א׳ אבריאל, ד׳ לוין, ר׳ שילוח, ז׳ הרמן, א׳ בן־חורין

שרת החוץ: ביקשה לנסות לתאר את לקח העבר ולהציע תכניות לעתיד. סיפרה על ההחלטה להעביר את הטיפול בעניין שיתוף־הפעולה הטכני למדור מיוחד במחלקה למוסדות בין־לאומיים, וכי תוקם במשרד ועדה בדרג גבוה למתן ההנחיות העקרוניות. נוסף על כך, תוקם ועדה בין־משרדית. העבודה תצטרך להתנהל בשיתוף־פעולה עם הלשכה לסיוע טכני במשרד ראש הממשלה.[1]

אבריאל: גאנה — שיתוף־הפעולה הטכני בינינו לבין ארצות אפריקה המערבית הוא מצומצם למדי. רוב הפעולות הקיימות הן במסגרת של מפעלים משותפים או בהתרכזות במבצע מוגדר כגון בית הספר הימי.[2] השתדלנו למעט בשליחויות ״פרטיות״ מישראל. כן לא ראינו כמטרה ראשונה מבחינתנו לספק לממשלת גאנה מומחים למשרדי הממשלה שלה. ראשית, מפני שהמנגנון הממשלתי שם אינו עובד בקצב שאנשינו רגילים אליו. שנית, מפני שמומחים בתוך משרד ממשלתי עשויים להיבלע מבלי שצביונם הלאומי ייזכר. הרבה יותר נראה לנו לשלוח מומחים לשם טיפול בפרוייקט זה או אחר. למשל, כרגע, עומדת על הפרק הצעה להקים חברה קבלנית פרטית בעזרת הממשלה (מעין ״עמידר״). מבוקשים 4 אנשים מישראל. אם תבוצע התכנית יעבדו אנשינו כיחידה ישראלית מגובשת אשר תכלול: מנהל החברה, מנהל חשבונות, מנהל כמויות וההנהלה הטכנית הכללית.

ניגריה — אנו עדים לשפע פניות מניגריה המערבית ובעיקר ממשרד החקלאות שם. גם לניגריאנים הסברנו שאנו מעדיפים השאלת איש לשם עמידה בראש פרוייקט כלשהו. התבססנו על הצלחתו של מר בנאור, מומחה להדרים שהצליח להגדיל את ייצוא האננס. אי־הצלחתם של המומחים האמריקנים ומומחי האו״ם אינה בגלל פגם במומחיותם, אלא מפני שאין הם עוסקים במשהו מעשי ועל כן זוכים הם להערכה פחותה.

קיימת אפשרות לפתור קצת מבעיית עודף הפרופסיונלים בארץ על־ידי מציאת מקומות עבודה בשבילם בארצות עמם אנו מקיימים שיתוף־פעולה טכני. עומד להגיע ארצה מנהל משרד ה־W.H.O. בגאנה הרוצה לגייס בארץ פרסונל רפואי אשר באמצעותו ניתן למצוא מקומות תעסוקה ל־5 עד 10 רופאים.

471
1. ראה מס׳ 469.
2. ראה מס׳ 462.

בקשר לשיגור כלכלנים ישראליים באמצעות העזרה הטכנית של האו״ם, יש להקפיד יותר על רמת האנשים הללו. בדרך־כלל רמת הכלכלנים מארצות אחרות גבוהה מזו של הכלכלנים הישראליים.

לא אחת היו אי־הבנות בטיפול בין השגרירות באקרה לבין הארץ. הסיבה לכך היא שהמשא־ומתן עם הצד שכנגד נמשך לעתים קרובות זמן רב ולפתע נופלת הכרעה ויש ציפייה לבואו המידי של המומחה. בקשר למשתלמים מארצות אלה לישראל, נשתדל למעט בזה להבא מפאת ההוצאות הגבוהות. הגענו להסדר עם ״סולל בונה״, לפיו יעניק ״סולל בונה״ מלגות לשמונה אנשים.

לוין: בורמה — עתה נמצאת ישראל שוב במעלה. השפל בעבר היה פרי כישלוננו בשטח המומחים. כשהגעתי לבורמה נמצא שם הכלכלן ברגמן והמומחה וייל. שניהם הצטיינו בעבודתם ושניהם הצליחו כי הם עבדו וחיו עם הבורמנים. שונה היה המצב בקשר לארבעת המהנדסים, אשר נתפסו בהחלפת חלק ממשכורתם בשוק השחור. התברר שחייב להיות פיקוח ברור של השגרירות על המומחים.[3] עתה הגענו למצב שהבורמנים רוצים עזרה כמעט אך ורק מישראל. הדוגלים בכך הם הרמטכ״ל, שהוא ראש הממשלה,[4] ושלושת הקולונלים שלו (טין פה, אונג ג׳י ומאונג מאונג). רק בשטח אחד יש לעוד מדינה השפעה וזה ליפנים בשטח החקלאות. יש בזה משום סיכון מבחינתנו, שכן לא בכל השטחים פועל הצבא ויש שטחים להם אחראים השרים הישישים. לאישור המפעלים המשותפים זקוקים לממשלה כולה. כיום הם מחפשים מנהל לבית החרושת לפרמצויטיקה. מנהל לבנק של הצבא, איש לשיווק האורז. החשיבות הנודעת לבורמה בשטח שיתוף הפעולה הטכני היא בכך שכיום בורמה היא חלון הראווה שלנו באסיה. אנו עומדים ערב חתימת חוזה בין בורמה ל״סולל בונה״, אלא שהוא מתעכב בגלל עמידת ״סולל בונה״ על כך שבשאלות עקרוניות יקבע רוב קולות ולא 49–51.[5]

שרת החוץ: מציעה שבמקרה של ויכוח עקרוני יוחלט הדבר על־ידי בוררות של שני בוררים.

לוין: הבורמנים פנו עתה בבקשה לשני רופאים ושתי אחיות. כן נתגבשה תכנית חקלאית משותפת באזור צ׳ין.

שרת החוץ: אולי כדאי להזמין את סם המבורג לבורמה לשם ייעוץ.

סיכום: שרת החוץ מבקשת מאהוד אבריאל להכין רשימה של העזרה המבוקשת כיום על־ידי מערב אפריקה ובורמה ואומדן לגבי הבקשות הצפויות בששת החודשים הבאים.

3. ראה מס׳ 463.
4. ראה מס׳ 472, הערה 2.
5. חוזה זה נחתם במארס 1959.

472

ד׳ בן־גוריון אל הגנרל נה וין (רנגון)
D. Ben-Gurion to General Ne Win (Rangoon)

Copy: 130.23/3096/23 :העתק

Jerusalem, 1 March 1959

Dear General Ne Win,

I was very glad to hear from our Ambassador, Mr. Lewin, and my friend, Mr. Barkatt,[1] of the success of your work during the brief period in which you have held the office of Prime Minister, which was imposed on you against your will, and which you accepted as a patriotic duty to your country.[2]

Like all friends of Burma, I hope that this work of yours will continue. One of the ancient sages of Greece said: "Only those who themselves hate power and are fit to govern should be compelled to do so". And although I have not yet had the privilege of making your acquaintance personally, what I have heard from my friends who have visited Burma, and from Burmese who have visited Israel, gives me sufficient grounds for the belief that you are a ruler of the type described by the Greek sage.

Like Israel and all the other younger states that have recently won their independence, Burma faces fundamental problems in all spheres of life, the solution of which requires not only know-how, talent and material resources, but first and foremost devotion by the Government to the ideal of national revival and to the progress of the people in general, and of the individual in particular. The progress of the people and of the individual are interdependent, and the State must be constantly and equally alive to the needs of both.

Burma's problems, as I know them from the accounts of my Burmese friends, are no easier than those of Israel, though your material resources are many times greater than ours; but if only you can succeed on the one hand in improving the efficiency and integrity of the government machinery, and on the other hand in raising the spiritual level and the efficiency of the Burmese individual, Burma will be able to serve as an example to all her neighbors. I

472

1. ראובן ברקת, מנהל המחלקה המדינית של ההסתדרות, היה פעיל בהידוק קשרי ישראל עם מדינות אסיה.
2. בספטמבר 1958 הציע או נו לרמטכ״ל, הגנרל נה וין, ליטול את השלטון לידיו. נה וין הקים ממשלה בלתי מפלגתית באוקטובר 1958.

can assure you that, in the future as in the past, Israel will give all the assistance in her power, in true partnership and mutual assistance between our two people, for the development and progress of your country, and from the depths of my heart I wish you success in the great and difficult task that has been imposed upon you.[3]

Sincerely yours,

David Ben-Gurion

473

א׳ נג׳ר אל המנהל הכללי של משרד החוץ

E. Najar to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3123/3

טוקיו, כ״ו באדר א׳ תשי״ט
6 במארס 1959

הנידון: יחסים עם קוריאה הדרומית

הנך זוכר בוודאי שעוררתי בזמנו את האפשרות לפתח קשרים עם וייטנאם אם לא עם קוריאה הדרומית.[1] לפני כשבועיים מסר לי השגריר השוודי בטוקיו בסוד שממשלתו ביקשה עבורו אסכמת ממשלת קוריאה הדרומית. בבקשה נאמר ברורות שהוא ימשיך לכהן ולגור בטוקיו ושלא ייפתח כעת משרד לצירות שם. אמש מסר לי שהאסכמה נתקבלה למרות המתיחות השוררת עתה בין יפן וקוריאה הדרומית, ושהוא יגיש בשבועות הקרובים את כתב האמנתו בסיאול.

הנני מסב תשומת־לבך לעובדה ששוודיה מקיימת בסין העממית שגרירות והדבר לא מנע ממנה ליזום יחסים עם קוריאה הדרומית. לשוודים יש עניין כלכלי ומדיני בכך ומקווים לשחק באזור תפקיד מוגבר. אני מביא דברים אלה לשיקולך וייתכן ויעשו רושם על גורמים מסוימים אצלנו.

אשמח לשמוע תגובה מצדך.[2]

בברכה,

עמיאל א׳ נג׳ר

3. לא נמצאה תשובה למכתב זה, ואולי לא ניתנה כלל.

473

1. ראה מס׳ 465.
2. בן־חורין השיב כי סוכם שלא לטפל בעתיד הנראה לעין בנושא היחסים עם קוריאה הדרומית, אך אין התנגדות שיבקר במדינה זאת, בתנאי שיהיה זה ביקור פרטי (מברקו אל נג׳ר, 4.5.1959, 130.23/3123/3). על השינוי בעמדת ישראל בעניין כינון יחסים עם קוריאה הדרומית ראה כרך 14, מס׳ 449.

474

ג׳ מאיר אל צירות ישראל בטוקיו
G. Meir to the Israel Legation in Tokyo

מברק מוצפן 473
נוסח יוצא: 130.09/2315/7

ירושלים, 26 באפריל 1959

סודי

נג׳ר; אישי.

שר הפיתוח העומד להגיע ב־9 במאי ל־8 ימים ביקש להעביר לך:

א) הביקור הוא חצי רשמי. המטרה: לימוד תעשיות כימיות בסיסיות, אפשרות שיווק מחצבים ומלח. אפשרויות השקעה יפניות בארץ. גיוס מומחים יפנים.

ב) פרמינגר ואולי מקלף יצטרפו לשר.[1]

ג) סדר הביקור בדרך־כלל לפי תכנית הביקור הקודמת שנתבטלה — ביתר צמצום ופחות רשמיות.

לידיעתך בעוד שהממשלה אישרה ביקור בנטוב בהודו[2] לא דנה בביקורו ביפן. אף־על־פי כן מאחר שהוא מגיע הואל להגיש לו מלוא עזרתך. קבל נא הסכמת היפנים למועדים הנ״ל. בקשות השר לפגישות ולביקורים כוללות:

(1) שרי חוץ, תכנון כלכלי ומסחר. לידיעתך האישית: אינני סבורה שיש לבקש פגישה עם שר החוץ [של] יפן.

(2) מוסד חקר חקלאי ב־Konose.

(3) אוניברסיטה.

(4) מכון לחקר תעשייתי שימושי.

(5) Nissan Chemical Industries.

(6) נשיא לשכת המסחר והתעשייה היפנית בהשתתפות נציגי התאחדות בעלי התעשייה הכימית ואנשים הקשורים בציוד לתעשייה זו.

(7) מנהל בנק ייצוא וייבוא.

(8) צרכני נחושת ומלח, לקוחות בכוח לאשלג פוספטים, ברום, ומגנזיום אוקסיד.

(9) חברה יפנית הקשורה עם חברת Dor-Oliver האמריקנית.[3]

גולדה

474

1. אליעזר פרמינגר, משנה למנהל הכללי של משרד הפיתוח, ומרדכי מקלף, המנהל הכללי של מפעלי ים המלח, הצטרפו לשר בנטוב.
2. ראה מס׳ 476.
3. נג׳ר דיווח על ביקור זה במברקיו 588–589, שניהם מ־15 במאי 1959 (בתיק 130.09/2315/10). כלפי היפנים הוגדר הביקור כרצון להתרשמות ישירה מהמציאות היפנית ומהאפשרויות לשיתוף־פעולה כלכלי. שאלות מדיניות לא הועלו.

475

א' אבריאל אל מחלקת אסיה ואפריקה
E. Avriel to the Asian and African Division

מקור: 130.23/3114/9

אקרה, 14 במאי 1959

ערכנו כאן התייעצות על דרכי פעולתנו בניגריה. ירוחם כהן[1] הגיע לשם כך לאקרה.

כזכור קיימנו בחודשים האחרונים חלוקת עבודה מסוימת בין אלכסנדר צור וירוחם כהן. אלכסנדר צור התרכז בעיקר בעבודה בניגריה המערבית בעוד שירוחם טיפל בקיום הקשר בינינו לבין הגורמים השונים בניגריה, בהיעדרו של אלכס, בענייני מזרח ניגריה ובענייני ניגריה הצפונית.

מראשיתו ראינו הסדר זה כזמני ומגמתו העיקרית היתה לאפשר לשניהם להיכנס לעבודה מוגדרת כלשהו וליצור ראשית קשרים. 3 חודשים לאחר הפעלת הסדר זה ראינו צורך לבדוק תוצאותיו ולקבוע קווים להמשך העבודה.

ריבוי הקשרים בניגריה המערבית מחייב, לפי סיכום פגישתנו, להמשך הטיפול השיטתי בעניינים השוטפים כגון בקשות למומחים והכנסת המגיעים לעבודתם. בואם של אנשי "מקורות" ואנשי "סולל בונה" בניגריה המערבית מאפשר לנו להטיל עליהם נוסף על עבודתם הישירה קיום מגעים חברתיים כלליים. ראשי החברות שהגיעו עד עתה מתאימים לכך ומקבלים זאת על עצמם ברצון.

מאז ביקורו של ירוחם באנוגו[2] בערב פסח ומאז הגברת הקשר עם שר האוצר הפדרלי,[3] איש מפלגתו של זיק[4] ובעל השפעה באנוגו, מסתמנת הגברת פעולתנו בניגריה המזרחית. קיימת תקווה לסיום המשא־ומתן הראשון על חברת המים. פוטוק[5] מבקש הסכמת השותפים המערב ניגרינים לביקור של יומיים–שלושה באנוגו בשם "מקורות" ב־18.5 יחד עם ירוחם.

כפי שכבר הברקנו אנו מניחים שרצוי לחסוך הוצאות הנסיעה של איש "מקורות" מיוחד לשיחה מחייבת ראשונה זו כי אין לצערנו ביטחון מלא ששיחות אלה תסתיימנה בחתימת חוזה. למעשה כוונתנו כעת לבחון על־ידי פוטוק רצינות ההצעה המזרחית ורק לאחר שיחותיו אלו נוכל להחליט אם נראה סיכוי מעשי, אשר יצדיק שובו של פרסקי או איש אחר לסיום המשא־ומתן. מובן מאליו שפוטוק ייסע

475

1. מכיוון שהבריטים סירבו להתיר לישראל לפתוח קונסוליה בניגריה, החליטה ישראל לפעול במדינה זאת באמצעות שני אנשים: אלכסנדר צור, שכיהן כמזכיר ראשון בשגרירות ישראל באקרה, ונהג לקיים ביקורים ממושכים בניגריה, וירוחם כהן, שרשמית שימש נציג "סולל בונה" בניגריה.
2. בירת מזרח ניגריה.
3. פ' אקוטו־אבו, שר האוצר הפדרלי של ניגריה (ביקר בישראל ביולי 1959).
4. נאמדי אזיקיווה, ראש ממשלת האזור המזרחי של ניגריה.
5. זהותו המלאה של פוטוק לא ברורה.

לאחר קבלת הסכמה מלאה מצד השותפים, אולם קיים סיכוי שנסיעתו תתקבל ברצון על־ידי המערב.

שר האוצר הפדרלי הבטיח, ועמיתיו אישרו, שהתקדמה גם החלטתם בדבר חברת הבניין המשותפת במזרח. בביקורו הבא באנוגו ינסה ירוחם לתת תוקף להבטחות אלה.

סיכמנו שבשבועות הקרובים נתרכז בקשירת קשרים אישיים עם אישי הצפון הנמצאים בדרך־כלל בלאגוס ואשר ישובו מחגיגות השלטון העצמי בסוף חודש זה.

העיתונאי Abiodon Aloba מה״דיילי טיימס״ הבטיח לאפשר ליצור פגישה עם Ahmadu Ribadu, השר ״ללאגוס ולכוח״. בסימפוזיון שנתקיים לפני שבועות מספר באיבדן, נפגש צור עם היועץ המשפטי של ממשלת הצפון Abdul Razaq וקיים סיכוי לפגישות נוספות אתו.

אמינו קאנו[6] צייד את ירוחם במכתבים אל כמה מידידיו האישיים, שרי הממשלה הפדרלית מהצפון.

סיכמנו שפגישות אלה תיערכנה על־ידי צור או על־ידי ירוחם בהתאם למסיבות. יתרונו של ירוחם — ישיבת קבע בלאגוס ויתרונו של אלכס — תואר רשמי, ינוצלו בהתאם לאפשרויות ולתנאים.

שר האוצר הפדראלי הבטיח לארגן לי פגישה עם זיק בין ה־20 ל־30 לחודש מאי. אם ביקור זה יצא לפועל, אשתדל ללחוץ על קידום העניינים השוטפים בניגריה המזרחית וכמו־כן על הגברת שיתוף־הפעולה עם ניגריה המזרחית בכלל. אבדוק גם אפשרות לפגישה עם אנשי הצפון באמצעות ולפי המלצת זיק. כמו־כן, אשתדל להיפגש עם ראש הממשלה הפדרלי[7] בתיווכו של שר האוצר הפדרלי או, אם הדבר ניתן לביצוע, בתיווך השגרירות הבריטית כאן. השגריר הבריטי התנדב לעריכת מגע כזה באמצעות המושל הכללי.

שמנו לנו כמגמה עיקרית לשבועות הקרובים הגברת השיתוף עם ניגריה המזרחית ויצירת מגע של ממש עם הצפון.

בשדה זה לא התקדמנו עד כה התקדמות ניכרת ולדעתנו עלינו כעת לרכז מאמצים מוגברים על יצירת קשרים מעשיים עם הצפון. הגברת המגע עם המזרח הכרחית בתור שכזה אולם קיבל דחיפות יתירה על־ידי הרינון אחרי שיתוף יתר בינינו לבין המערב ושמועות שנפוצו בדבר מתן כספים על־ידי גורמים ישראליים לגורמים מערביים למטרות מפלגתיות. לפי הכרתנו נובעות שמועות אלה לפחות בחלקן מעובדת המגע ההדוק עם המערב בהיעדר מגע דומה עם חלקים אחרים של ניגריה המערבית.

המושל הבריטי של הקמרון הזמינני לפגישה ביוני ובדעתי אז לבקר גם בקמרון הצרפתית.

בעקבות ההתייעצות הפנימית על ענייני ניגריה ערכנו היום התייעצות גם עם אלכס הכהן[8] על ארגון הפעולות המשקיות בניגריה.

אלכס הכהן עובר לניגריה בראשית השבוע הבא. בשבועות האחרונים הוא השיג

6. אמינו קאנו, מוסלמי מניגריה הצפונית, חבר הפרלמנט הפדרלי של ניגריה.
7. סר אבו בכר טפאווה באלווה, ראש הממשלה הפדרלית של ניגריה.
8. אלכסנדר הכהן, איש חברת הספנות והסחר ״דיזנגוף מערב־אפריקה״.

במשא־ומתן עם התנועה הקואופרטיבית בניגריה המערבית; בתמיכת השר דקו ורוואנה, התקדמות ניכרת שתביא לידי הגברת הייצוא לניגריה המערבית.

הכהן ייפגש עם שר האוצר הפדרלי באמצעות ירוחם והטיפול בשרים השונים יתואם מעתה אתנו באופן שפעולות דיזנגוף תהוונה חלק מפעולתנו הכללית בניגריה.

על המסע המוצלח של הגדנ"ע בניגריה תקבלו דו"ח מיוחד.[9]

בברכה,

אהוד אבריאל

476

א' כספי אל מנהל מחלקת אסיה ואפריקה
A. Caspi to the Director of the Asian and African Division

העתק: 130.23/3101/5

בומביי, ז' באייר תשי"ט
15 במאי 1959

ש מ ו ר

הנדון: ש י ח ת כ ב' ש ר ה פ י ת ו ח ע ם נ ה ר ו

להלן פרטי שיחת כב' שר הפיתוח[1] עם נהרו. הפרטים נכתבו היום לקראת צאת הדואר על־פי רשימות שהוכנו מיד לאחר הפגישה.

בהתקרב סיור כב' שר הפיתוח לסיומו ביקר אצלו (ביום ה', 7 במאי, לתה מנחה) תת־שר הפיתוח הקהילתי[2] ובין היתר הזמין את כב' השר לשיחה עם נהרו אשר נועדה ליום ו', 8 במאי בשעה 1930, בבית ראש הממשלה. הבנתי מפי כב' השר שנאמר לו כי מחמת עיסוקיו המרובים של נהרו נועדה השיחה לשעה כה מאוחרת וכב' השר הבין שניתן גם רמז להכרה בקיצורה. לפי הוראת השר נלוויתי אליו (ולמחרת נודע לו מפי מר מורתי, תת שר לפיתוח קהילתי, אשר סידר את הפגישה, כי בבקשתו ובהזמנתו נכללתי גם אני).

בבואנו לבית ראש הממשלה הוכנסנו על־ידי קצינת הקבלה לאחד מחדרי קבלת אורחים בקומה ב' ונמסר לכב' השר שנהרו ייאלץ לאחר במקצת שכן הוא נמצא עדיין בישיבה עם יועצים מנציבות התכנון, (אכן היה זה נכון). עד לבואו ישבה

9. משלחת גדנ"עים שהוזמנה לביקור בגאנה ביקרה גם בניגריה ובליבריה. הביקור התקיים באפריל 1959, והגדנ"עים היו אורחי ארגוני הנוער במדינות המארחות.

476
1. מרדכי בנטוב, שר הפיתוח, ביקר בהודו ביזמתו.
2. ב"ס מורתי, תת־השר לפיתוח קהילתי.

עמנו אותה פקידת קבלת אורחים. נהרו בא באיחור של שבע דקות, היה לבוש בלבוש ביתי בלתי פורמלי, התנצל על איחורו וישב על מושבו כשהוא מדבר מעט מאוד. בראשית דבריו שאל כאילו את כב׳ השר אם הוא נמצא בהודו במעבר (כאילו לא ידע מהביקור). כב׳ השר הודה לנהרו על הכנסת האורחים שנהגו בו וסקר התרשמותו, תוך ציון המקומות שביקר, ממפעל הפיתוח הקהילתי ומהתלהבות עובדי המפעל בכל שלביו. כאן הפגין נהרו מידה לא קטנה של רוח נכאה, כמעט עד לדפטיזם, באומרו כי ייתכן ויש כמה עובדים מתלהבים אך מה הם ומה על הפעולה לעומת המספר העצום של תושבי הודו. דבריו ותנועת ידיו הביעו כמעט אוזלת אונים להתגבר על המספרים העצומים. לאחר דבריו אלה שוב השתתק והיו רגעים כאילו נמצא בעולם אחר. מר בנטוב סיפר לנהרו עניינו המיוחד בשדה הדשנים והתרשמותו הרבה מהתכניות העצומות של הודו בפיתוח תעשייתם, תוך ציון העובדה שישראל הקרובה יש לה חומר גלם למכביר ואף ידע בנושא. כאן נכנס נהרו ואמר שהוא מניח שמשום כך מפותחת ודאי מאוד תעשיית הדשנים בארץ אך הוא עצמו מפקפק בשימוש בדשנים אם לא יופעלו באופן מאוזן. הוסיף ואמר כי הפרות והירקות בארצות־הברית, אשר שם השימוש בדשנים הנו רב, הנם גדולים ויפים אך מחוסרי חומרי תזונה. השר הסכים שהכרח לשמור על איזון בדישון וגרס שטיב המזון תלוי יותר בסוגי הזנים והרכבתם בעוד שהדישון מגביר היבול ומגדיל הגידולים. נהרו נדנד בראשו והמשיך בשתיקה.

כב׳ השר סיפר לנהרו שקיים סדרת פגישות עם שרים ומומחים בחיפוש אחר אפשרות השימוש באשר נוכל להציע, ובאפשרות הקיימת של מחקר משותף בשימוש בחומרים למיניהם וכי אנשי שיחו גילו עניין רב בנושא. מר בנטוב אף ציין כי בביקורו בארצות־הברית נפגש עם מספר אמריקאים יהודים הרוחשים כבוד וטובה להודו ולישראל, אשר יהיו אולי מעוניינים אף להשקיע השקעות כספיות במפעלים משותפים למחקר ולייצור. משהמשיך נהרו לשתוק, שאל מר בנטוב: ״מה דעתך על אפשרות כל שהיא של שיתוף־פעולה?״, השיב נהרו: "Yes, by all means" ושוב נדם.

משנמשכה הדומיה ומחוגי השעון הראו כי הפגישה נמשכה כבר כעשרים רגע, קם מר בנטוב ונהרו ליוונו אל היציאה בקומת הקרקע.

השניים, כב׳ השר ונהרו, לא יזמו ולא פתחו בשיחה ביחסי הודו–ישראל. נהרו לא עורר אפילו עניין החקלאות הקואופרטיבית אפילו נדון הדבר באותה ישיבה שקיים לפני פגישתנו, ואף־על־פי שבדבר מר בנטוב על התרשמותו ממפעל הפיתוח הקהילתי ציין גם העובדה שהוא עצמו חבר קיבוץ משמר העמק.[3]

בברכה,

א׳ כספי
קונסול

3. בתגובת משרד החוץ (מכתב מ־22 במאי 1959, בתיק 130.23/3101/5), נאמר כי יש ללמוד את לקח העבר ביחסים עם הודו, ולהסיק מסקנות.

477

א׳ בן־חורין אל לשכת שרת החוץ

E. Ben-Horin to the Bureau of the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3102/15

ירושלים, 19 במאי 1959

הנדון: ד ר ו ם ו י ט נ א ם

כזכור הצענו, ד״ר דניאל לוין ואני, עוד לפני שנים שהממשלה תסכים לקשור יחסים דיפלומטיים עם דרום ויטנאם. הבסיס להמלצתנו היא שזו מדינה אשר יציבותה הולכת ומתחזקת, ומכל מקום עולה על יציבותן של מדינות דרום מזרח אסיאניות רבות אחרות. יתר־על־כן, סברנו שאין עוד צורך ברגישות מיוחדת לתגובות אפשריות של סין העממית. הבנו שאין זה עניין פשוט בעיקר מטעמים משפטיים הנובעים מחלוקת ויטנאם בהסכמי ג׳נבה וכן מטעמים פנימיים מסוימים.

משנתברר שאין הצעתנו מתקבלת, הצענו כעבור זמן רב שהממשלה תסכים לקשירת יחסים קונסולריים עם דרום ויטנאם. היתה לנו סיבה להניח שתוך הסבר מתאים תקבל ממשלת דרום ויטנאם צעד זה כשלב ראשון לקראת יחסים מלאים יותר. יחסים כל שהם נראו לנו כנחוצים בקשר לביקור המשלחת הוויטנאמית הכלכלית אשר בעקבותיו נפתחו אופקים מסוימים לפעילות כלכלית מועילה.[1]

שרת החוץ קיבלה את הסכמת הממשלה להצעתנו, אולם הופתענו לשמוע שעתה אין ממשלת דרום ויטנאם עוד מעוניינת ביחסים קונסולריים בלבד. היא טענה, למשל, שלא ייתכן לקשור אתה רק יחסים קונסולריים בעוד שהסכמנו עקרונית על יחסים דיפלומטיים עם קמבודיה, שכנתה הפחות חשובה.

שרת החוץ אמרה לי שהיא תהיה מוכנה להביא בפני הממשלה עכשיו את שאלת היחסים המלאים אחרי ביקורו של ד״ר דניאל לוין בסייגון (לשם הוזמן כאורח הנשיא) אם על־סמך ביקור זה יהיה מקום לדון בנושא זה מחדש.

דו״חו של ד״ר לוין[2] אינו מקל לדעתי על הבאת הנושא מחדש לדיון בפני הממשלה. הוא שוחח גם עם הנשיא וגם עם שר החוץ על שאלת היחסים וניסה, כפי שנתבקש אחרי דיון עם שרת החוץ, להראות להם שהצעד שאנו עושים טוב כצעד ראשון. שניהם אמרו שהם מקבלים את גישתנו אבל שמוטב אם נתחיל לבנות יחסים מעשיים וניכנס ליחסים פורמליים אחרי שהיה קשר מעשי חי. במילים אחרות הם מצדם לא נגעו בשאלת היחסים הדיפלומטיים בכלל ומוכנים להסתפק במצב הקיים.[3]

א׳ בן־חורין

477

1. משלחת כלכלית מדרום וייטנאם ביקרה בישראל בינואר 1959.
2. מהתאריך 11 במאי 1959, בתיק 130.23/3102/15.
3. איתן רשם בשולי תעודה זאת: ״מר בן־חורין, אם כן, מה המסקנה? להניח לעניין. ו״א, 23.5.59״. בן־חורין השיב: המנכ״ל, לעת עתה, כן״. בשנת 1960 החליטה ישראל לכונן יחסים דיפלומטיים מלאים עם דרום וייטנאם, ובן־חורין, אז שגריר ברנגון, נשלח לסייגון לקיים מגעים לשם כך. גם שליחות זאת העלתה חרס. (ראה כרך 14, מס׳ 463.)

478

ד׳ בן־גוריון אל א׳ אבריאל (אקרה)
D. Ben-Gurion to E. Avriel (Accra)

העתק: ארכיון צה״ל 890.73/1162

ירושלים, ט׳ בסיון תשי״ט
15 ביוני 1959

אהוד יקר,

אני מקווה שלא תתרעם עלי אם לא יכולתי להיפנות עד עכשיו לענות למכתבך מיום 28.5.59.[1]

יחסי לנקרומה הוא יחס כבדהו וחשדהו. הוא בלי ספק, ראוי לכבוד, כאיש שפעל רבות לשחרור עמו ופועל גם עכשיו לשחרור אפריקה השחורה. על החלק השני איני צריך לכתוב לך. כמה שונה האורח השוהה כעת אצלנו — הגנרל נה וין, המשמש עכשיו, למרות רצונו, כראש ממשלת בורמה עד הבחירות באפריל 1960 בערך. הוא ישר, גלוי־לב, ללא אמביציות אישיות, ידיד לבבי, שאגב תיאר לפני תמונה עגומה על המצב הפנימי של בורמה: עצלות העם, שחיתות הפקידות, סכסוכים אישיים וגם פרינציפיוניים בין קבוצת המנהיגים, הפחד הנורא מסין. אגב, יחסו לנהרו הוא שלילי בהחלט. לדעתו, נהרו שבוי בידי עשירי הודו הממנים את [מפלגת] הקונגרס, ולא נעשה כלום כמעט להעלאת העם ולעקירת מנהגי ההבל, קדושת הפרה, הקסטות ועוד, ואין כל התקדמות כלכלית, בשעה שסין מתקדמת בצעדי ענק, כי העם הוא חרוץ, אוהב עבודה, ומוציא מאותו השטח פי שנים־עשר מאשר מוציא האיכר הבורמני.

הצעתי לנה וין כינוס הממשלות הסוציאליסטיות באסיה (בורמה, נפאל, ציילון), באפריקה (גאנה, גיניאה), אירופה (הארצות הסקנדינביות) לדון על דרכי סתימת הפער ברמת החיים, הבריאות (בבורמה אורך החיים הממוצע הוא 25 שנים!) החינוך והפיתוח שבין ארצות אסיה ואפריקה ובין ארצות אירופה ואמריקה, שלדעתי היא הבעיה הגדולה והמרכזית של ימינו. אמרתי לנה וין שאיני מבקש ממנו תשובה מיד להצעתי, אלא שיעיין בה. הוא העיר רק שהשתתפותו בכינוס כזה תתקבל בבורמה כתמיכה באו צ׳ נין יריבו של או נו, שהיה סגן ראש הממשלה בממשלת או נו וראש המפלגה הסוציאליסטית בהודו. אבל בדרך־כלל הוא רואה את ההצעה (ומכל שיחותיו אתי נתרשמתי ללא ספק שהוא כנה בכל דבריו אתי).

אם תראה אפשרות והזדמנות לדבר עם נקרומה בעניין זה — תעשה זאת, ואם נקרומה יסכים לכך; עצתי היא שהיזמה תבוא משלושתנו (ביודעי את האמביציוזיות של קוואמה [נקרומה]) — ראש ממשלת בורמה, ראש הממשלה של גאנה ואני. אין הדבר דוחק, ויש זמן.

ועכשיו על ביקורי. לאחר עיון נוסף הגעתי למסקנה שלא אלך לגאנה כל עוד

478
1. לא נמצא.

קוואמה לא יבקר בישראל. ראיתי אנשי גדנ"ע שביקרו בניגריה, גאנה וליבריה (בתוכם נער דרוזי נחמד) ושמעתי רשמיהם המלבבים, והייתי רוצה להכיר מקרוב ארצות אלה, אבל לאחר כל ביקורי קוואמה בכמה ארצות ואחרי ביקור שרת החוץ[2] — אין בדעתי ללכת לגאנה אם קוואמה אין לו זמן לבקר בארץ. כמובן שלא אוכל לבקר בארץ אפריקנית אחרת — בלי ביקור בגאנה, וחבל. אבל זהו המצב. אם קוואמה יבוא הנה ואוכל לבקר בגאנה כמובן שאלך לליבריה ואולי לעוד ארצות אחרות.

קראתי דבריך בוועדת חוץ וביטחון על יחסינו עם גאנה. הדגשת בתוקף רב שיחסים אלה מיוסדים על אינטרסים אנוכיים של שתי המדינות. זה נכון במידה רבה, אם כי נה וין בארוחה אצל הנשיא, אחר שהנשיא הרים כוסו וציין ידידות שני העמים ועזרתם ההדדית, קם נה וין ואמר בפשטות כנה שעד עכשיו העזרה היתה לגמרי חד־צדדית, עזרת ישראל לבורמה. ואני לא מצטער על כך. ונעזור במידת יכולתנו למדינות אחרות באסיה ובאפריקה מבלי לבקש שכר, כי שכר מצווה — מצווה, אבל אין בדעתי לקבל הזמנת נקרומה לפני ביקורו בארץ בשום אופן. אילו הייתי איש פרטי הייתי ברצון נוסע לגאנה — אבל לא אעשה כדבר הזה כנציג ישראל, ואם נקרומה מסוגל לחשוב על אחרים כמו שהוא רוצה שיחשבו עליו — הוא מחויב להבין בעצמו שאשפיל כבוד ישראל, אם אחרי ביקור שרת החוץ בגאנה, ואחרי ביקורו של קוואמה בכמה ארצות — לא יכול למצוא זמן לבקר בישראל. אין זאת אומרת שאיני מעריך את היחסים שלנו עם גאנה ואיני רוצה להדק אותם במידה המקסימלית (או המרבית כאשר היה אומר חיים לסקוב). ואני רואה עבודתך בגאנה כדבר רב־חשיבות ומוצלחת מאין כמוה. — ובמידת יכולתנו נסייע לגאנה לפתח משקה, צבאה (למה לה צבא?) וחינוכה, גם אם נקרומה לא יבוא הנה אף פעם, כי אפשר לנו לחיות בלי ביקור זה, אבל אי־אפשר לי לבקר בגאנה בלי ביקורו של נקרומה אצלנו. אני גם בטוח שביקורו של קוואמה אצלנו יהיה לברכה לגאנה. אנו רואים הצללים שבחיינו, אבל אין ספק שנקרומה ילמד לא מעט מהחיוב הרב שבהווייתנו ובפעולתנו.

אין אני מצפה להזדהות גמורה של גאנה עם ישראל. דבר זה, לדעתי, לא ייתכן כלל בין שתי מדינות, ותהיינה הידידותיות ביותר, וזוהי דעתי לא מהיום. אבל צריכה להיות התחשבות מינימלית (איני יודע איך ח[יים] ל[סקוב] היה אומר זאת בעברית של הצבא) בין שתי המדינות.

אני תמים־דעה בהחלט אתך על חשיבות קשרינו עם עמי אפריקה (ואסיה), ואני מאמין בעתיד הקשרים האלה. לאושרנו יש לנו מה לתת להם, והמתנה הגדולה ביותר — היא דוגמת מפעלנו.

איני צריך להגיד לך כמה נעים יהיה לי להתארח אצלך — אבל לא אזכה לכך לפני ביקורו של קוואמה בישראל.

בברכה,

ד' בן־גוריון

2. שרת החוץ ביקרה בגאנה במארס 1958 — ראה מס' 458.

סקירה של מחלקת אמריקה הלטינית
Review of the Latin American Division

העתק: 130.23/3106/5

[ירושלים], 2 ביולי 1959
ונצואלה

ב־14.5.59 הודיע ציר ונצואלה בישראל למשרד החוץ שהוא קיבל הוראה ללא הסבר מממשלתו להעביר את צירות ונצואלה מירושלים לתל אביב.[1]

בירוריו של מר אבידן, ציר ישראל בקראקס, העלו כי ההחלטה על העברת הנציגות הנה כניעה ללחצה של קע״ם שהופעל באמצעות המשלחת של ונצואלה לוועידת הנפט בקהיר שנתקיימה לפני חודשים מספר[2] וכי שר המכרות שעמד בראש המשלחת היה האיש ששכנע את נשיא ונצואלה שיש להימנע מהפגנת ידידות לישראל על־ידי השארת הצירות בירושלים. מר אבידן ציין שממשלת ונצואלה משוכנעת מחיוניות שיתוף־הפעולה עם הערבים למען הצלחת מאבקה עם חברות הנפט ושמירת מעמדה בשיווק הנפט העולמי. היא רואה אפוא ברכישת אמון הערבים עניין לאומי חשוב ביותר.[3]

לפי עצת ציר ונצואלה בישראל[4] שהיה מוכן לעזור לביטול ההוראה נפגש מר אבן עם שגריר ונצואלה בארצות־הברית והלה הסכים להבריק לקראקס ולהמליץ שלא תיעשה כל פעולה עד ששרת החוץ תספיק להגיע לוונצואלה ולשוחח בעניין זה עם הנשיא.[5]

כמו־כן, בהתאם להצעתו של מר אבידן נפגש ב־20.5.59 מר יעקב הרצוג עם מר José Figueres לשעבר נשיא קוסטה ריקה, אוהד ישראל ואדם בעל השפעה רבה על נשיא ונצואלה וביקש אותו שיסייע לביטול ההוראה. האיש הבטיח כי ישוחח בעניין זה עם נשיא ונצואלה כאשר יבקר אצלו בתחילת יוני. שיחה זו התקיימה אך הנשיא מסר שאינטרסים של נפט מחייבים את ונצואלה לקיים ידידות עם הערבים וכי ממשלתו תיאלץ להעביר את נציגותה מירושלים.[6]

בעת שהותה של שרת החוץ בוונצואלה ב־19.6.59 היא נפגשה עם שר החוץ של מדינה זו והלה העיר כי ההחלטה על העברת הצירות מסתמכת על החלטת האו״ם של בנאום ירושלים אך הבטיח להעלות את השאלה לדיון מחדש. אך בפגישת

479

1. ראה משרד החוץ אל הצירות בקראקס, 84, 14.5.1959, 130.09/2355/11.
2. באפריל 1959 התקיימה בקהיר, ביזמת הליגה הערבית, ועידה של מדינות ערב המפיקות נפט. (עיראק נעדרה בשל יחסיה המתוחים עם קע״ם.) ונצואלה שיגרה משלחת משקיפים בראשותו של שר הדלק והמכרות חואן פאבלו פרס אלפונסו.
3. ראה אבידן אל משרד החוץ, 46, 16.5.1959, 130.09/2355/12.
4. אראוחו רומלו, ציר ונצואלה בישראל.
5. ראה משרד החוץ אל צירות ישראל בקראקס, 86, 17.5.1959, 130.09/2355/11.
6. ראה משרד החוץ אל צירות ישראל בקראקס, 92, 3.6.1959, שם.

השרה עם הנשיא אחרי כן הוא הדגיש דווקא את נימוק הנפט וכעס כאשר נודע לו ששר החוץ הבטיח לדון בעניין הנציגות שנית.[7]

ב־19.6.59 במסיבת עיתונאים בקראקס נשאלה השרה שאלות על ועידת הנפט בקהיר ועל השתתפותה של ונצואלה בוועידה זו. על השאלה השנייה השיבה השרה שלא תוכל להיות לה דעה. אשר לעצם הוועידה הסבירה שמוזר הוא שוועידה של מפיקי נפט זומנה על־ידי מדינה שאינה מפיקה נפט.[8] יומיים אחרי־כן, באותה שעה שעיטור מסדר בוליבר הוענק לשרה, קיים שר המכרות מסיבת עיתונאים בה התקיף את השרה אישית בצורה גסה כתגובה על דבריה.

כשנתבקשה השרה להעיר על דברי שר המכרות היא ציינה כי אין לה מה להגיב ואין היא נוהגת להתווכח עם מארחיה. השרה הוסיפה שבכל זמן שהותה בוונצואלה היא זכתה ליחס של לבביות ואדיבות ויש לה קורת רוח מרובה מביקורה.

בשדה התעופה לפני המריאה השרה מקראקס, התנצל בפניה שר החוץ. הוא ציין כי הוא מבין שהפיצוי חייב להיות אי־העברת הצירות מירושלים וכי על ממשלתו לפרסם הודעה בעניין הכרזת שר המכרות. השרה העירה שאם יקוימו שני הדברים האלה היא תראה את העניין כמחוסל.[9]

ב־26.6.59 הזמין המנכ״ל לשיחה את הממונה על צירות ונצואלה בירושלים. המנכ״ל מסר לאיש כי ביקורה של שרת החוץ בוונצואלה היה מוצלח מאוד אך מעט התקלקל ברגע האחרון עקב התקפתו הפראית והגסה של שר המכרות. המנכ״ל הוסיף כי ראש הממשלה עצמו שוחח עמו בעניין זה ואם כי אנו עושים כמיטב יכולתנו שהתקרית לא תקלקל את היחסים בין שתי המדינות הרי לא נוכל לעבור בשתיקה על מקרה זה. לבסוף העיר המנכ״ל שחשוב שממשלת ונצואלה תספקנו תוך היומיים הבאים שכן אם העניין ייסחב, קשה יהיה למנוע קלקול היחסים. האיש ציין כי אינו מבין מה קרה והבטיח להבריק מיד לקראקס.[10]

ב־27.6.59 הוזמן מר אבידן לשר החוץ של ונצואלה והלה הודיע לו שבהתאם להחלטת הממשלה נמסרה באותו בוקר על־ידי משרד החוץ הודעה לעיתונות בה נאמר כי על הצהרות מסוימות של שרת החוץ לפיהן היא חרצה באופן אישי משפט על ועידת הנפט בקהיר שאליה שיגרה ונצואלה משלחת משקיפים בראשות שר המכרות, הגיב שר זה אף הוא באורח אישי בהכרזה בפני העיתונות כי ועידת קהיר היתה בעלת חשיבות רבה וכי הוא התרשם ממנה בצורה חיובית מאוד. כן נאמר בהודעת משרד החוץ שאף רגע לא היתה בכוונת השר להעליב את השרה שהוא מעריצה בכנות. לבסוף הביע משרד החוץ בהודעתו את צערו על כי נקודות השקפה אישיות של שני האישים קיבלו פירוש מוטעה ורוצה להדגיש את ההערכה והכבוד שעם ונצואלה וממשלתה הרוחשים לגב׳ מאיר המסמלת את מאבק ישראל לחירותה הנוכחית.[11]

7. ראה מאיר אל משרד החוץ, 50, 19.6.1959, 130.09/2355/12.
8. ראה הצירות בקראקס אל משרד החוץ, 22 ביוני 1959, 130.23/3106/5.
9. ראה איתן אל אבידן, 110, 25.6.1959, 130.09/2355/11.
10. ראה מברקי איתן אל אבידן ושרת החוץ, 47–49, 26.6.1959, 130.09/2378/1.
11. ראה אבידן אל משרד החוץ, 209, 27.6.1959, 130.23/3106/5.

ביום 28.6.59 בפגישתו עם שר החוץ של ונצואלה העיר מר אבידן כי ההודעה נראית לו כבלתי מספיקה. הוא העיר כי מתקבל הרושם שנפגענו מכך ששר המכרות מגן על ועידת קהיר אך למעשה מה שפגע בנו הם דבריו המעליבים של שר המכרות על אישיותה של שרת החוץ. תשובת שר החוץ היתה כי כל השרים הביעו את התמרמרותם על דברי שר המכרות וכי נאמר לשר זה במפורש כי לא יעז להבא [- - - - -][12] ללא רשות משרד החוץ. הוא אמר ששר המכרות לגמרי מטורף אך הנו חזק בממשלה בגלל אמונו של הנשיא ביכולתו המקצועית. שר החוץ ביקש בכל לשון כי נראה בזה את העניין כמחוסל והעיר שהנשיא ומפלגתו נלחמים למען הגשמת הרעיונות שעליהם מושתתת החברה הישראלית וכי בעוד שהשותפות עם הערבים קוניונקטורה חולפת האהדה לישראל יציבה. כן ציין שהוא עצמו, מנכ"ל משרדו ואישים אחרים התרשמו בשיחותיהם עם שרת החוץ מטיעוניה המשכנעים על חוסר ההיגיון שבמדיניותם הערבית ועצתו האישית כי נתמיד בקו הסברה זה. בעניין ירושלים אמר כי השארת הנציגות בה הנו הסיפוק שישראל תקבל בעד העלבון. אמנם אין עוד החלטת ממשלת ונצואלה בעניין אך הוא עומד בהבטחתו שהנציגות לא תזוז מירושלים ולפי שעה הוא ערב לסטטוס קוו. הוא ציין שהבעיה בוודאי תתעורר במשך הזמן אך די צרה בשעתה. בינתיים הוא שאל שמא נשתדל לשכנע עוד ממשלה כי תעביר נציגותה לירושלים והעיר שאם נצליח בכך, תחוסל הבעיה אצלם אחת ולתמיד.

מר אבידן ציין כי דבריו של השר היו סתומים למדי וכנראה האיש לא רכש את הסכמת הנשיא לעמדתו.

ב־29.6.59 ביקר הממונה על צירות ונצואלה אצל המנכ"ל והביא באיגרת רשמית את נוסח הודעת משרד החוץ הוונצואלני. הוא גם הביע בעל־פה את צערו העמוק של שר החוץ לתקרית ואת בקשת ממשלת ונצואלה כי נראה אותה כמחוסלת. הוא הוסיף את משאלת ממשלתו ואת ביטחונה שעם חיסולה של התקרית ייעשה הכול בכדי להעמיק את הידידות בין שתי המדינות.

לפי הוראת ראש הממשלה מסר המנכ"ל לממונה כי אנו רואים את העניין כמחוסל והוסיף כי חשיבות מיוחדת נודעת עתה למה שיביא העתיד הקרוב. אין המנכ"ל בטוח אם האיש הבין את הרמז למיקום הצירות.[13] יצוין עוד כי ציר ונצואלה בישראל, אשר הזדהה עמנו בעניין מקום הנציגות, קיבל רשות ממשלתו בסוף חודש מאי לבקר בוונצואלה לפי בקשתו בכדי להסביר את עמדתנו. אנו מצפים כי הוא יביא עמו הוראות חדשות כאשר יחזור ארצה בימי הקרובים.[14]

[.....]

12. המקור פגום.

13. ראה מברקי איתן לאבידן ולשרת החוץ, 53–55, 29.6.1959, 130.09/2378/1.

14. ואכן, צירות ונצואלה נותרה בירושלים.

480

א׳ בן־חורין אל שרת החוץ
E. Ben-Horin to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3094/25

קייפטאון, י״ד בתמוז תשי״ט
19 ביולי 1959

סודי

הנדון: אפריקה המזרחית הבריטית — סיכום רשמי סיור שנערך מטעם משרד החוץ על־ידי מר א׳ אילת שגריר ישראל בלונדון ומר א׳ בן־חורין מנהל המחלקה לאסיה ואפריקה

א. הקדמה

הסיכום הבא בא להשלים את מברקינו 147 [1] ו־148 [2] מפרטוריה ואת שורת המברקים הגלויים שנשלחו מזמן לזמן. הדו״ח ערוך יותר לפי נושאים מאשר לפי ארצות. נמנעתי ממתן תיאורים מפורטים סטטיסטיים על הארצות עצמן כי לכך קיימים פרסומים לרוב.

הסיור באפריקה המזרחית עצמה נמשך מיום 22 ביוני עד 14 ביולי. מתקופה זו הוקדשו שבעה ימים לקניה, שלושה לאוגנדה, יום לזנזיבר ועשרה ימים לטנגניקה. הסידורים הרשמיים נעשו באמצעות השגרירות בלונדון עם משרדי החוץ והמושבות שם, שהודיעו על כך למושלים בכל אחד מהשטחים, ואילו לשם סידורים מראש לגבי תוכן התכנית עצמה נעזרנו במידה רבה בקונסול הכבוד של ישראל בניירובי.[3] בהמשך הסיור הוספנו כמובן בהתאם לצרכים. לגבי טנגניקה סייעה בידינו במיוחד העובדה שמר ז׳וליוס נירירה מנהיג התנועה הלאומית שם, וכן שני סגניו הראשיים היו במקרה בניירובי שעה שגם אנחנו היינו שם ואתם עבדנו תכנית מפורטת לשיחות וסיורים.

הדו״ח הבא מתבסס ברובו על שיחות שהיו לשנינו במשותף, ובמקצתו על שיחות נפרדות. לנוחות הדיווח אינני מבחין כאן בין שיחות משותפות ונפרדות.

ב. מטרת הסיור

מטרת הסיור היתה בעיקר לימוד בעיותיו של אחד החלקים החשובים של אפריקה, ואשר נחשול ההתעוררות הלאומית האפריקנית שהחלה במערב היבשת

480

1. במברק זה (15.7.1959, בתיק 130.23/3094/25) יש דיווח מפורט על הביקור בטנגניקה.
2. במברק זה (15.7.1959, שם) מדווח על הביקור ומובאות ההמלצות כדלהלן: א) מינוי נספח מסחרי ישראלי בניירובי, עם סמכויות לכל מזרח אפריקה; ב) הזמנת אישים לבקר בישראל; ג) הקמת קשר בין ההסתדרות לאיגודים המקצועיים; ד) הקצאת מלגות למשתלמים מהאזור; ה) הגברת המאמץ ההסברתי של ישראל.
3. ישראל סומן, קונסול כבוד של ישראל בניירובי.

מציף אותו במהירות רבה. במוקדם או במאוחר – ובהמשך הדיווח יתברר שזה במוקדם למדי – יגיע אזור זה לעצמאות.[4] קרבתו הגיאוגרפית לישראל ולמצרים כאחד משווה לו חשיבות מיוחדת עבורנו. נוסף על "לימוד בעיות" היתה מטרת הסיור כמובן היכרות קרובה של המנהיגות האפריקנית ויצירת קשרים מעשיים אתה, ברוב המקרים קשרים ראשונים.

ג. סוג המגעים והשיחות

בכל אחד מהשטחים שביקרנו היו שיחותינו הראשונות עם השלטון המקומי, בין אם התאכסנו בלאו הכי יום או שניים אצל המושל ובין אם לאו. יש לנו כל הסיבה להניח שהמנהיגים והמוסדות האפריקנים אשר אליהם היה מכוון סיורנו בעיקרו לא ראו בכך כל פסול ולא חשדו בנו שמאחורי יציאת ידי חובת הנימוס כלפי המושל מסתתרת נטייה לראות את הארץ דרך משקפי השלטון הבריטי.

בקניה נפגשנו עם השרים לעניינים אפריקאיים, לכספים, לחקלאות, למסחר ותעשייה, חינוך, עם המושל ועם המזכיר הראשי בפועל, עם השר לשיכון (השר האפריקני היחיד – ממונה ולא נבחר), עם 14 החברים האפריקנים הנבחרים במועצה המחוקקת, בצוותא ועם רבים מהם בנפרד; עם מר תום מבויה המנהיג האפריקני למעשה אם כי לא להלכה (פגישות מספר בביתנו, בביתו, במשרדו ובסיור פרטי אתו דרך האזורים האפריקנים של ניירובי שהם מחוז הבחירות שלו, ב"ועד הפועל" – להבדיל – של האיגודים המקצועיים האפריקנים של קניה, שמבויה עומד בראשם. ביקרנו שני אזורי פיתוח ו"יישוב מחדש" בשטח שבט הקיקויו, שמקרבו צמחה תנועת המאו מאו.

באוגנדה נפגשנו, נוסף על המושל עם שר האוצר, החינוך, המסחר (הודי), השירותים הסוציאליים ופיתוח קהילתי (אפריקני) עם הקבאקה של בוגאנדה (מושל הגדולה שבארבע המלכויות המסורתיות של אוגנדה). כן ביקרנו ביקור יסודי למדי במכללת Makerere, שהיא המכללה העיקרית במזרח אפריקה הבריטית והיחידה פרט למכון הטכנולוגי בניירובי. לפי בקשתנו המיוחדת ביקרנו בבית הספר לאיגודים מקצועיים אפריקנים בקאמפאלה מטעם ה־I.C.F.T.U. הקיים זה השנה השנייה.

בטנגניקה נפגשנו עם המושל, שרי האוצר, החינוך, החקלאות (כולם בריטים), עם השרים לקואופרציה, לבריאות ולקרקעות (כולם שרים אפריקנים חדשים, נבחרים) עם השר החדש לשלטון מקומי (הודי, נבחר, מתומכיו ועוזריו העיקריים של ניאררה) ועם השר החדש למסחר ולמכרות (אנגלי, נבחר, ידידו של השר ההודי וכמוהו מעוזריו ומתומכיו הראשיים של ניאררה) שני שרים אחרונים אלה, ובעיקר האחרון, הם שארגנו את מרבית תכניתנו בארץ זו בתיאום מתמיד אתנו ולפי בקשותינו. נפגשנו עם מה שאפשר לקרוא הוועדה המרכזת של התנועה הלאומית Tanganyika African National Union — T.A.N.U., במרכז המפלגה, ועם אחדים מראשי האיגודים המקצועיים במשרדיהם הדלים. יצאנו במטוס ממשלתי, ובלוויית אותו שר חדש למסחר ומכרות, למכרה היהלומים המפורסם (Williamson

4. קניה קיבלה עצמאות ב־1963; אוגנדה ב־1962; טנגניקה – ב־1961; זנזיבר ב־1963. שתי האחרונות התאחדו ב־1964 והקימו את מדינת טנזניה.

Mine), ובמטוס רגיל לאזור גידול הקפה במורדות הקילימנג׳רו שם מאוגדים 40,000 מגדלי קפה אפריקנים בני שבט טשאגה באגודות שיתופיות לשיווק תוצרתם. סיירנו באחד האזורים הפנימיים (מחוז Shinyanga) המפגרים למדי.

בזנזיבר ראינו ראשי הפקידות, נפגשנו עם הסולטאן, ובסידור פרטי ברגע האחרון עם כל המנהיגות של המפלגה האפריקנית האנטי־נאצרית (African Shirazi Party).

בכל השטחים נפגשנו עם לשכות המסחר, עם עיתונאים בודדים ועם קבוצות עיתונאים, ביקרנו אישים שונים כראשי עיריות ומנהלי מוסדות כלכליים גדולים; נפגשנו בכל מקום עם הקהילה היהודית או עם היהודים הבודדים החיים שם. כמו־כן, הרצה מר אילת בניירובי ובדאר־אס־סאלאם כפי שכבר הברקנו.

חשבנו גם שבחלק זה של העולם אין סיור יכול להיות שלם אם הוא מוגבל לבני אדם בלבד, וביקרנו על כן שניים משטחי המחסה הגדולים לחיות הבר. אין הערה זו באה כדי לבדח, כי החיות הנן חלק בלתי נפרד של החיים באזור, של המסורת, של הפולקלור ושל האמונות התפלות.

(רשימה פחות או יותר מלאה של אישים שפגשנו נשלחת בהעתק אחד למחלקת אסיה ואפריקה.)

[.....][5]

ו. השפעה נאצרית והשפעה קומוניסטית

חלק מהאזור בו סיירנו — בעיקר רצועת החוף והאי זנזיבר — היה מאז ומתמיד שטח לפעילות ערבית מגוונת: מסחר רגיל, סחר עבדים, מסע כיבוש ואסלום. לאורך רצועת החוף יושבים אלפים רבים של ערבים (בעיקר מעומאן וחצר־מוות). נתוניו הגיאופוליטיים של האזור הופכים אותו היום כמובן לנושא להתעניינות מיוחדת מצד מצרים. הפעילות המצרית באזור זה אינה אולי מרוכזת וענפה כמו בחבש ובסומאליה אולם היא עקבית למדי. יום יום משדר רדיו קהיר בסוואהלי משך רבע שעה, תוכן השידורים הוא חדשות ופרשנות, והטון — הסתה שחצנית וקיצונית. מאנשים רבים שמענו תגובות לשידורים אלה. הנה דוגמאות מספר: עיתונאי צעיר, ער ולאומני מאוד: ״לי מספיק לשמוע את השידורים פעמיים כדי לדעת שהם מפריזים. האנטי־קולוניאליזם, האנטי־בריטיות והאנטי־קפיטליזם הם קיצוניים מדי״. אולם בכפרים מתרשמים שנאצר הוא אחד המנהיגים הדגולים במאבק נגד השלטון הזר. גם הממשלה הבריטית משדרת בסוואהלי. יש תחנה הקוראת לעצמה רדיו ליסבון אבל זו כנראה תחנה בריטית. הקריין בקהיר עולה מבחינה לשונית על זה שבתעמולה הנגדית. אין איסור ממש להאזין לרדיו קהיר אבל סוכנים רבים ומלשינים של הממשלה מביאים ללחץ להמעיט בהאזנה.

אחד מראשי האיגודים המקצועיים בטנגניקה: ״מאזינים בכפרים לשידורי נאצר אך פחות מאשר בעבר. השידורים מגושמים מדי. הכושים אינם טפשים״. מושל טנגניקה: ״השידורים היו nuisance, אבל לשידורינו הנגדיים יש הצלחה. אנחנו יוצאים מהנחה שהם רוצים ׳לדבר לאומנות׳, והחלטנו שאם כך מוטב לנו לתת להם מנה טובה של ׳תוצרת מקומית׳ כך שלא יצטרכו לחפש את תוצרת קהיר. אנחנו מרבים בשידור חדשות מקומיות גם אלה שאינן נוחות לנו״. גם מושל אוגנדה היה

5. לא הודפסו פסקאות בענייני השלטון הבריטי והלאומנות האפריקנית וההודית במזרח אפריקה.

סבור שיש להרחיב את מסגרת השידורים הבריטים בשפת סוואהלי והשיג זאת מממשלתו.

מושל אוגנדה סבור שהכיוון הטבעי של האימפריאליזם המצרי הוא דרומה. המצרים כבר הגיעו פעם עד למקורות הנילוס ומצרים של היום בוודאי שואפת להגיע הנה שוב כאן יש מים לרוב וטבע שופע. אם יקרה אסון בסודאן, הרי מצרים תשב ממש על גבול אוגנדה. לדעתו, מפנה מצרים תשומת לב מיוחדת דווקא לאוגנדה. מרכז מפלגת הקונגרס של אוגנדה נמצא בקהיר והוא ממומן על־ידי נאצר. בשנים האחרונות "אבדו" 13 סטודנטים מאוגנדה שקיבלו מלגות מצריות, אך לא נודע דבר על לימודיהם, מניחים שהם עוסקים בפוליטיקה. כל אפריקני מאוגנדה העובר דרך חארטום מוזמן שם למצרים באמצעות השגרירות המצרית שם או באמצעות השגרירות הסובייטית. נותנים להם שם אשרות על גיליון נפרד. בסכר במקור הנילוס הלבן בצפון אגם ויקטוריה יושבים שני מהנדסים מצרים לבדיקה מתמדת של גובה המים. מזה אין מנוס. המושל סבור שנאצר שוב איננו היום כה פופולרי באוגנדה כפי שהיה לפני שנים אחדות אך הוא סבור שלאורך ימים האסלם הוא מכשיר פוליטי חשוב בידי המצרים בחלק זה של העולם. הוא אסף לפני זמן לא רב מנהיגים מוסלמיים כדי להסביר להם את משמעותה האמיתית של הפעילות המצרית. גם עם מנהיגים אפריקנים דיבר על סכנת העבדות המחודשת הנובעת ממצרים. אישים מספר, אפריקנים ואנגלים כאחד, סבורים שזיכרונות העבדות תחת הערבים יהיו למכשול רציני בדרכה של כל פעילות מצרית, אולם לא התרשמנו שזיכרונות אלה קיימים בכל מקום וחמורים בכל מקום. נימוק יותר משכנע להתנגדות למצרים הקיימת בקרב לפחות חלק מהמנהיגות האפריקנית הושמע באוזנינו על־ידי תום מבויה. במצרים מסתובבת "מין מנהיגות בגולה" מתוך אחדים משטחי אפריקה המזרחית. נאצר מסייע בידי גולים אלה בחתירה תחת מעמדה של המנהיגות הלאומנית הקיימת כמנהיגות המוכרת והלגיטימית. יחד עם זאת, לא התרשמנו שיש התנגדות עקרונית לשתף פעולה עם מצרים בנושאים אפריקנים שונים לו קהיר היתה מוכנה למשוך ידה מן הגולים.

אל הפעילות המצרית קשורה בצורה זו או אחרת גם פעילות קומוניסטית, בעיקר באמצעות המזכירות של ועידת הסולידאריות האפרו־אסיאנית בקהיר. אתה בעיקר קשורים "המנהיגים הגולים" היושבים בקהיר. אך יש גם פעילות קומוניסטית ללא קשר עם פעילות נאצרית. כך למשל הציעו רומניה ורוסיה סטיפנדיות עבור אפריקנים בשטחים אלה באמצעות האו"ם. לדברי מושל אוגנדה קיבלה "המפלגה הדמוקרטית" בארץ זו £30,000 מסין העממית. ברית־המועצות עצמה אינה מרבה עדיין בהצעות לסטיפנדיות אך היא וידידותיה "מתלבשות" על סטודנטים אפריקנים ברחבי תבל באמצעות ארגונים שונים. כן פועל הגוש המזרחי בין אנשי פוליטיקה אפריקנים הנקלעים לוועידות בין־לאומיות שונות. באורח כללי מכוונת הפעילות הקומוניסטית כמובן לשכבה הדקדקה של בעלי השכלה.

בזנזיבר נוהרת ה"מפלגה הלאומנית" בגלוי אחר נאצר היא מורכבת ברובה מערבים (ערבים מונים 20% מאוכלוסיית האי). מנהיגה חזר זה עתה משהייה בת 9 חודשים בקהיר. (דרך אגב בשובו נאם על הצורך לשחרר את זנזיבר מ"הניצול הכלכלי היהודי". יושב בזנזיבר יהודי בודד אחד — אשתו ישראלית ושם בתו שנולדה בארץ בשנת הקמת המדינה הוא "מדינה". יהודי זה עוסק בציד סרטנים

ושיווקם לארצות־הברית. פרנסות בישראל!) לאחרונה קמה בזנזיבר מפלגה אפריקנית אנטי־נאצרית מובהקת. זו מפלגה דלה ועלובה לעת־עתה המבקשת את עזרתנו בקבלת אחדים מפעיליה להשתלמויות בארץ. הרמה החינוכית ומידת הניסיון של פעילי מפלגה זו נופלות כנראה בהרבה מהמצוי במפלגה הפרו־מצרית.

בפגישה עם מנהיגות מפלגה זו (שנערכה באמצעות נשיא המפלגה שאתו היתה לנו התכתבות בקשר למלגות) לא הובטח להם יותר מאשר נכונות עקרונית לקבל לעת־עתה שניים־שלושה בחורים מתאימים להשתלמויות מנהליות או טכניות קצרות, אך גם מזה שאבו עידוד רב.

בסיכום, היינו אומרים לגבי סעיף זה שהפעילות הנאצרית בשטחים בהם ביקרנו טרם הגיעה למלוא תנופתה. אולם נראה את האזור במסגרת רחבה יותר אין מנוס מהנחה שייעשה בעתיד הלא־רחוק ניסיון מצרי מרוכז להרחיב את הפעילות באריטריאה ובסומאליות ומשם לאורך כל החוף המזרחי הבריטי של אפריקה.

[.....][6]

י. העניין בישראל

בכל אשר פנינו מצאנו התעניינות ערה בישראל ובפעולותינו הקיימות והפוטנציאליות באזור. מובן שטיב העניין שונה בהתאם לעדה, וכמו־כן לא מצאנו גישה אחידה אצל המושלים הבריטים ובוודאי שלא אצל הפקידות הבריטית הבכירה.

בקרב האפריקנים, אין ישראל ידועה די הצורך אולם הידוע נוגע בעיקר להישגיה של ישראל בפיתוח כלכלי וחברתי מהיר. בקרב המנהיגות האפריקניות הידיעה עלינו מרובה כמובן בהרבה מאשר בקרב הציבור האפריקני הכללי. מצאנו מצד האפריקנים בקניה ובטנגניקה ובאוגנדה רצון רב להיעזר בנו בעיקר בשטחי הדרכה וחינוך. קשה לדבר על עדיפויות מנקודת מבטם. מבויה למשל טוען ש״זקוקים לכול״, ומבקש שנגיש לו רשימת אפשרויותינו והצעותינו הן בחינוך אוניברסיטאי (דיברנו בעיקר על לימודי post graduate המוגבלים לשנה אחת), והן בשטח הסימינריונים וכינוסי הלימודים. קבוצת מנהיגים אפריקנית אחרת בקניה מבקשת שנקלוט שני סטודנטים במחלקה לקואופרציה באוניברסיטה העברית. במקומות אחרים דיברו על הצורך בשיגור משתלמים בניהול כפרי ובניהול קואופרטיבים. כן היתה התעניינות, יזומה על־ידם של אפריקנים, בשניים מהשטחים לפחות, בבדיקת שיטת המושב מבחינת אפשרות התאמתו לצורכיהם.

בקרב העדה ההודית היתה עיקר ההתעניינות באפשרויות פיתוח המסחר. התעניינות דומה מצאנו גם אצל סוחרים גדולים אירופאים. מזרח אפריקה היא אזור של מסחר ליברלי פחות או יותר ומכסי המגן מוגבלים למצרכים מעטים ביותר, כגון מלט בקניה לשם הגנה על תוצרת בית החרושת החדש המקומי. חדירתנו המוגברת לשוק תלויה על־כן במספר תנאים מוקדמים: התחרות במחיר, התחרות באיכות, התחרות בזמני מסירה, יצירת שם שאפשר לסמוך על סחורה ישראלית ועל שיטות המסחר הישראליות. רבים מוכנים לבדוק יחד אתנו אפשרויות הרחבת המסחר לענפים חדשים כגון זבלים, חומר ריסוס, מוצרי תצרוכת כגון הלבשה, מקררים,

6. לא הודפסו פסקאות בעניין האיגודים המקצועיים, הרמה החינוכית באזור והמבנה הכלכלי.

ממזגי אוויר וכיוצא בזה. (דרך אגב, הולך ומתפתח בכל היבשת חרם כלכלי חמור על אפריקה הדרומית. טוב לבדוק ללא דיחוי מה אפריקה הדרומית מייצאת לשטחים אלה, נוסף על פרות.)

שמענו תלונות חוזרות ונשנות על נזקים חמורים שנגרמו ליבואנים כתוצאה מאריזה מרושלת על־ידי יצואנים ישראלים. דוגמא אופיינית: יבואן גדול של ממזגי אוויר וציוד חשמלי אחר בטנגניקה הזמין משלוח ניסיוני של 100 ממזגי אוויר ישראליים. הוא מצא אותם מצוינים מבחינת האיכות ולמתאימים מבחינת המחיר. אולם יותר מ־30% ניזקו כי נארזו באופן גרוע. אמנם קיבל במרוצת הזמן את החלקים שניזקו אולם חברתו נאלצה להתקין אותם ובלאו הכי חלפה עונת המכירה ובידיו מעל ל־30 ממזגי אוויר כאבן שאין לה הופכין. הוא מצטער אבל לא יוסיף לקנות בארץ.

פה ושם, בעיקר בקרב הודים, היתה גם התעניינות באפשרויות של מפעלים משותפים. עודדנו אנשים אלו לבוא ארצה כסוחרים, כלומר לגמרי על דעת עצמם ולבדוק את האפשרויות. הזהרנו אותם בפני ציפיות מופרזות הנובעות מהפרזה בכושרנו ובעושרנו.

בנקודה זו של מפעלים משותפים אין קיימים כמובן תנאים דומים לאלה הקיימים באפריקה המערבית. אין גורמים אפריקנים המסוגלים כיום להוות שותף עבורנו. היינו על כן נאלצים להגביל את עצמנו לאירופים ולהודים אשר לעתידם קשה לערוב. יחד עם זאת אנו מציעים לכלול עקרונית את שאלת המפעלים המשותפים בבדיקה יסודית כללית של האפשרויות לפיתוח המסחר. ייתכן שיש עניין עבורנו במרבצי החומרים הגולמיים המגוונים הנמצאים בכל האזור. אין מר אילת והחתום־מטה מצוידים לבדוק שאלות כלכליות ומסחריות אלא בצורה עקרונית ושטחית מאוד, ואיננו יכולים על־כן לחוות יותר מאשר את הדעות הכלליות דלעיל.

אמרנו שבקרב השלטון הבריטי באזור מצאנו גישות שונות. בקצה האחד היתה גישתו הנלהבת של מושל אוגנדה שטען ביזמתו הוא שעוד לפני בואנו חשב על ישראל כעל ארץ אשר אתה היה מועיל לקשור אפריקנים. "כל מיני השפעות תבואנה הנה, בין השאר מהגוש הקומוניסטי וועדות הסולידריות האפרו־אסיאניות. יהיה טוב אם יבואו אפריקנים דווקא לישראל לראות מדינה מודרנית וקונסטרוקטיבית". הוא מעוניין בכך שמדינה מזרח תיכונית לא קומוניסטית כישראל תעזור לאפשר לצעירים אפריקנים ללמוד באמת ולא לעסוק בעיקר בפוליטיקה במסווה של לימודים. (בהקשר זה, סיפר דבר ששמענו גם במקומות אחרים והוא שרבים מאלה שקיבלו סטיפנדיות מטעם ממשלת הודו חזרו מאוכזבים כי הלימודים אקדמיים ויבשים.)

באוגנדה כבבירות אחרות הדגשנו בפני השלטון הבריטי שאנחנו מוכנים לקבל על עצמנו עומס כלשהו אם הם בעצמם יראו הלכה למעשה שגם הם מעודדים זאת. זה ניתן לעשות על־ידי כך שיקציבו גם הם סטיפנדיות ללימוד בישראל. המושל באוגנדה הודיע שישלח ברצון 3–2 סטודנטים ללימוד post graduate מקרב הסטיפנדיות שלו, ואילו אנחנו אמרנו שנכסה את דמי שכר הלימוד. הוא מוכן להתחיל כבר בשנה האקדמית הבאה ולשלוח דווקא רופא מתמחה. כן הוא מוכן לשלוח אנשים ללימוד קואופרציה גם מטעם הממשלה וגם מקואופרטיב הקפה

הגדול האפריקני. לגבי סידורים כספיים (פרט לנסיעה שהיא כולה על חשבונם) נגיע לעמק השווה. המושל מעוניין גם בשיגור אפריקנים בעלי עתיד, וכך עודד את שיגורו של השר לשירותים סוציאליים אשר יבוא ארצה ל־4 ימים בסוף ספטמבר מלונדון, הוא ואחד מפקידיו הבכירים ייסעו על חשבון ממשלתם אך בימי השהייה יהיו אורחינו.

אם נשלח ישראלי להתמחות במכון לחקר מזרח אפריקני שבאוניברסיטה של מקררה — כפי שהצענו עקרונית — מוכן המושל לעזור אולי בסטיפנדיה חלקית. המושל סיכם את גישתו במילים אלה: "אנשים אלה בלאו הכי יחפשו להם ידידים בחוץ. הבה נעזור להם לפחות למצוא ידידים רצויים".

המושל בקניה, Sir Evelyn Baring, היה מאופק יותר, אך מוכן עקרונית לראות אם ניתן לתמוך בהשתלמויות בני קניה בארץ. ביקש שנגיש לו במרוצת הזמן רשימת אפשרויות. המזכיר הכללי בממשלת קניה, אשר בשיחה ראשונה היה קריר למדי, אמר בהזדמנות מאוחרת יותר: "יש דברים שאתם יכולים לעשותם ואנחנו לא". דוגמא לגישה קיצונית בכיוון ההפוך מצאנו אצל שר החינוך של קניה, איש בשם Mathieson, שהיה שנים רבות פקיד במשרד המושבות ועסק בשנים 1947–1948 במחלקה המזרח־תיכונית. היה מנומס, היה חלקלק, אך היה ברור שאם לא יקבל הוראות, לא ינקוף אצבע.

התעניינות רבה היתה כמובן גם באפשרות של ביקורי אישים אפריקנים בארץ. סיכמנו מחדש עם תום מבויה דבר ביקורו, ולפי לוח הזמנים הנוכחי יגיע בסוף אוגוסט אך עוד יודיע. יבוא בלוויית אחד מעוזריו. ראש קבוצת הנבחרים האפריקנים בקניה ביקש אף הוא לבוא במועד מאוחר יותר.

על הזמנת השרים Bryceson, Kahama ו־Jamal כבר הברקנו.

את עיקרי המלצותינו כבר הברקנו.[7] מאחר שעלי לטוס לאקרה בעוד שעה קלה. ארשום פרק זה ביתר פירוט רק שם.[8] (וכמו־כן סעיף על הקהילות היהודיות והיהודים הבודדים המפוזרים פה ושם.)

במשפט סיכום אחד היינו רק רוצים לאמר שהרגשתנו היא שהוספנו משהו ליצירת בסיס רציני לשיתוף־פעולה עם הכוחות האחראים העולים בשטחים בהם ביקרנו, וזאת בלי להסתבך ללא צורך עם השלטון הקיים.

בברכה,

אלישיב בן־חורין

7. ראה הערה 2 לעיל.
8. הדין־וחשבון, מיום 20 ביולי 1959 (בתיק 130.23/3094/25) כולל סקירה על היהודים במזרח אפריקה, בה נאמר כי קיימת קהילה אחת, בניירובי, המונה כ־700 נפש. כמו כן מפורטות ההמלצות שהובאו בהערה 2 לעיל.

481

ישיבת הסגל המצומצם במשרד החוץ (בירושלים, 3 באוגוסט 1959)
Senior Staff Meeting at the Ministry of Foreign Affairs (Jerusalem, 3 August 1959)

העתק: 130.02/4315/2

סודי ביותר

ישיבת הסגל המצומצם מיום 3.8.59

נכחו: שרת החוץ, המנכ"ל, ד"ר ל' כהן, מר י' צור, מר מ' קומיי, מר מ' פישר, מר מ' ברטור, מר ח' יחיל, מר ש' קפל

1. דו"ח שרת החוץ על סיורה באמריקה הלטינית

גישתנו עד כה לארצות אלה היתה: זהו גוש גדול של ארצות התומך בנו בדרך־כלל באו"ם. המסקנה מהסיור היא כי למראית־עין הכול בסדר, אך למעשה הגענו לנקודת מפנה: או שנצליח לשמור על מעמדנו, או שתתחיל הידרדרות. מתנהלת פעולה ערבית במלוא התנופה בשלושה צינורות: 1) הנציגויות הערביות של קע"ם ולבנון; 2) משרדי הליגה הערבית; 3) האוכלוסייה הערבית[1] המופעלת על־ידי שני הגורמים הראשונים. אוכלוסייה זו טרם הופעלה במלוא התנופה אך מסתמנת התעוררות. לרשות הפעולה הערבית עומדים כוחות אדם גדולים ותקציב ניכר. [.....][2] כן ניכרת ראשיתה של פעולה קומוניסטית אשר אינה לטובתנו (מזכירה את התקרית בסנטיאגו — כשחברי מועצת העירייה הקומוניסטית החרימו את הישיבה בה עמדו להעניק לשרת החוץ את אזרחות הכבוד של העיר וכן את היעדרותם ההפגנתית של צירי מק"ו [המפלגה הקומוניסטית של ונצואלה] מהטקס בפרלמנט הוונצואלני).

ליהודים על אף עושרם אין השפעה ציבורית מדינית בדומה להשפעת יהודי ארצות־הברית. הסיבה העיקרית לכך היא שהקיבוצים היהודים נשארו מעין נטע זר על הרקע התרבותי ציבורי של אותן הארצות.

ונצואלה — למדינה זו יש ממשלה מתקדמת ובחלקה סוציאליסטית קיצונית. אף־על־פי כן, ניצבים אנו בפני בעיות בה. הרצון להשתחרר מכל תלות אמריקנית מניע את הממשלה לחפש בעלי ברית, לשם כך פונים הם אל עמים "מדוכאים" אחרים, ומוצאים עמים אלה במזרח התיכון הערבי. הנהייה אחרי הערבים אינה רק בגלל בעיות הנפט המשותפות לוונצואלה ולמדינות ערב, אלא גם

481

1. באמריקה הלטינית היו ריכוזים של אוכלוסייה ערבית, בעיקר ממוצא סורי, לבנוני וארץ־ישראלי. אבותיהם של אלה הגיעו עוד בתקופה האימפריה העותמנית, ולפיכך הם מכונים בפי האוכלוסייה המקומית "טורקים".
2. משפט אחד הושמט.

בגלל האמונה העיוורת שניתן להיוושע מהליגה במלחמה נגד האימפריאליזם וכו׳.
נשיא ונצואלה, בטנקור, הודה בשיחתו עמי שאמנם קרובה ישראל ללבם יותר מהערבים אך עליהם להתחשב באינטרסים שלהם ולמשל, שגרירות ונצואלנית בירושלים היא כצנינים [בעיני] הערבים. בקשר לתקרית עם שר המכרות בוונצואלה[3] יש לציין שהאיש קרא הודעה מוכנה מראש, הוא אפילו לא נזקק לשאלתו של עיתונאי. בעוד שנפגשתי עם כל השרים, מחוץ לשר ההגנה[4] שהיה חולה, לא נתקיימה כמובן פגישה עם שר המכרות. (שר החקלאות[5] הבטיח לבקר בארץ). בוונצואלה קיימת כבר שגרירות של קע״ם ובקרוב יעמוד בראשה שגריר. לעומת היערכות ערבית זו, יש לנו איש אחד[6] העושה את הכול, את העבודה הטכנית, ההסברתית והמדינית. הגעתי למסקנה שלא בריא לשלוח לאיזה מקום שהוא איש אחד בלבד.

בכל יתר המדינות לא רק שלא היו תקריות אלא שהביקור עלה על כל המשוער. יש מי שאומר ששום אורח זר לא נתקבל עד כה בצורה כל כך לבבית בארצות אלה. אני יכולה להשוות את הצלחת הביקור רק לביקורו של סוקרנו. יש לציין שסוקרנו עשה רושם גרוע בהביאו פמליה עצומה (למעלה מ־30 איש) וכן באורח החיים הבזבזני שניהל על חשבון מארחיו. כלפינו נתגלה בכל מקום יחס של אהדה והתעניינות. גילו עניין בדרך־כלל בכל הנוגע לעלייה, קליטה, תחיית השפה, צה״ל והנגב. גם אם נניח שחלק מהדברים הנאים שנאמרו לנו לא היו אלא דברי נימוסין, בכל־זאת עוד נותר הרבה מעבר לשבחים אלה.

המשטר ברוב הארצות אינו יציב, בעיקר בגלל נטיות הצבא להתערב בעניינים מדיניים. בשלוש ארצות נראה המשטר מבוסס — באורוגוואי, בסלבדור ובברזיל. ברזיל עושה רושם של מדינה יציבה וההערכה היא כי בשנה הבאה ייבחר כנשיא קוואדרוס[7] שהוא איש מצוין, בוונצואלה היציבות מפוקפקת בגלל המבנה הקואליציוני.

אורוגוואי — Haedo, האיש החזק בממשלה, הוא אדם אשר בקשר אליו התנהלה חקירה אם שיתף פעולה עם הנאצים, מפי איש זה שמעתי הטענה שהיהודים אינם מסייעים בביצוע החוקים הכלכליים ושהמשבר שפקד את המדינה חייב את הנהגתם. בעיקר התכוון לחוקי המטבע. יש להניח שטענתו צודקת — אם פועלים היהודים כפי שהם פועלים הרי זה מפני שהם חוששים לעתידם.

פרו — שר החוץ בממשלת פרו[8] היה מוחזק בעיני היהודים כאנטישמי. הרושם שהאיש עושה הוא מצוין, אבל עובדה היא שהיהודים אינם מרגישים עצמם בטוחים. משום כך, ברור מדוע מעודדם ביקור של שליח מהמדינה. הכבוד שחולקים לנציג הישראלי נוטע ביהודים רגש של ביטחון. למשל, בצ׳ילה ערך ראש עיריית סנטיאגו מסיבה מפוארת ואליה הוזמנו גם אנשי הקהילה. היהודים לא ציפו לכבוד כזה. בדומה לכך הוזמנו יהודים בלימה לטקס בבניין העירייה. בניין זה נמצא

3. ראה מס׳ 479.
4. חוסה לופס הנריקס, שר ההגנה של ונצואלה.
5. ויקטור חימנס לנדינס, שר החקלאות של ונצואלה.
6. משה אבידן, ציר ישראל בוונצואלה.
7. ג׳אניו קואדרוס, נשיא ברזיל מינואר עד אוגוסט 1961.
8. ראול פוראס ברנצ׳אה, שר החוץ של פרו.

בכיכר בה הוצאו יהודים להורג על קידוש השם. הרחוב המוביל לשם היה נקרא עד לפני 20 שנה — רחוב "הרוג היהודים".

מ ק ס י ק ו — כידוע מתייחסת מדינה זו אלינו ביחס רשמי מסויג, אף־על־פי כן, היתה קבלת הפנים נלהבת.

ג ו א ט מ ל ה — על אף הקיצוצים בתקציב המדינה ובתקציב משרד החוץ לא תפגע גואטמלה בנציגותה בירושלים. נשיא גואטמלה[9] הנו ידיד נלהב של ישראל. הבטחתי שאנו נשלח נציג תושב בעתיד הקרוב ביותר. הצירויות תיהפכנה לשגרירויות.

היהודים במצב כלכלי טוב בדרך־כלל. מתנהלת פעולה יהודית חינוכית נרחבת ומוקמים מועדוני ספורט מפוארים על־מנת שאלה ישמשו מקום מפגש לנוער היהודי וכך תופחת סכנת נישואי התערובת. קיים חשש לאנטישמיות בכל המדינות פרט לארגנטינה וברזיל. קיים מחסור רב במורים יהודים ולכן נאלצות הקהילות להיעזר ביורדים. קיימת רשת מסועפת של בית־ספר אינטגרליים המלמדים את תכנית הלימודים ביידיש, ספרדית ועברית. בבתי ספר אלה יש ולומדים גם ילדים לא יהודיים. ב א ר ג נ ט י נ ה קיימות 5 חוות הכשרה אך סך הכול ה"חלוצים" הנמצאים בהן הוא כ־100. חוות אלה עושות רושם מדכא ביותר וחסרים בהן הסידורים הסניטארים האלמנטריים. השיטה כולה מעידה על שגרה מנוונת ויש לציין שגם השליחים מהארץ לא עשו הרבה למען שינוי השיטה. לא ברור לשם מה קיימות 5 חוות, ומדוע אין מקימים במקומן חווה נאה אחת (שלא לדבר על כך שאפשר היה להכשיר "חלוצים" אלה כאן בארץ).

ב ע יי ת י ר ו ש ל י ם — כמעט בכל מקום הועלה הנושא אך לא עניין העברת הנציגויות לירושלים.

מ ס ק נ ו ת

1) יש לחזק את הנציגויות הקיימות.

2) יש לפתוח נציגויות חדשות בגואטמלה,[10] קולומביה[11] ובקובה.[12]

3) יש להעביר את מרכז ההסברה מניו יורק לבואנוס איירס.

ה ע ר ה: צריך לקיים בהקדם דיון על ביצוע המסקנות המעשיות.[13]

2. ע ס ק ו ת ה נ ש ק ע ם מ ד י נ ו ת א מ ר י ק ה ה ל ט י נ י ת

ש ר ת ה ח ו ץ: בכינוס[14] הוצגה השאלה אם לא רצוי אולי לחדול בכלל מעסקות נשק עם כל מדינות אמריקה הלטינית. הנציגים לא הסכימו לכך. למשל, אין כל סיבה לכאורה שלא למכור לוונצואלה או לאקוואדור, אך למעשה יש תמיד להביא

9. מיגל אידיגוראס פואנטס, נשיא גואטמלה.

10. שגרירה הראשון של ישראל בגואטמלה, יהושע נ' שי, הגיש את כתב האמנתו ב־29 בדצמבר 1959. הוא היה מואמן לאל־סלבדור, הונדוראס, קוסטה ריקה, ניקרגואה ופנמה.

11. ולטר אבלס נתמנה באוגוסט 1960 לשגריר תושב ראשון של ישראל בקולומביה.

12. על הקמת צירות ישראל בהוואנה, ראה מס' 492 והערה 15 שם.

13. ב־24 באוגוסט 1959 התקיים במשרד החוץ דיון בענייני אמריקה הלטינית. איתן הציע להציב ממונים בהוואנה ובבוגוטה, ופישר ציין כי לא ניתן להעביר את מרכז ההסברה לאמריקה הלטינית מניו יורק לבואנוס איירס לפני אפריל 1960. (ראה תרשומת בתיק 130.02/4315/2.)

14. הכוונה לכינוס של ראשי נציגויות ישראל באמריקה הלטינית שהתקיים במונטווידאו בסוף מאי 1959 — ראה גזית אל איתן ופישר, 14 ביולי 1959, 130.23/3092/2.

בחשבון סיבה מיוחדת שבגללה יכולים אנו להסתבך. למשל, במקרה של ונצואלה, החשש שהנשק יגיע לארצות אחרות או למורדים. במקרה של אקוואדור, איך ישפיע הדבר על יחסינו עם פרו.

[.....].[15]

482

ח' יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
Ch. Yahil to the Israel Permanent Mission to the U. N.

מברק מוצפן 359

נוסח יוצא: 130.23/3119/60

ירושלים, 5 באוגוסט 1959

ס ו ד י - מ י ד י

תקוע. ממשלת ציילון קנתה אצלנו שתי פריגטות העוגנות באילת. העניין סוכם מזמן ומרבית הצוות הציילוני כבר נמצא בארץ לשם אימון.[1] לפתע נתעוררו אצלם ספקות ושגרירם באו"ם שלח איגרת למזכ"ל לשם הודעה לכוח החירום.[2] תוכן האיגרת הועבר גם לממשלות סעודיה, קע"ם וירדן. מזכ"ל או"ם הביע ספקות אם אמנם זכות המעבר החופשי חלה גם על אניות מלחמה והזהיר מפני התנגשויות בין ישראל לקע"ם העלולות להתפתח על רקע המתיחות הנוכחית. גוהר בא לראות שגריר ציילון בקהיר והתאונן על שציילון מעמידה קע"ם בפני עובדות קיימות והדגיש כי קע"ם זקוקה לשהות לעיין בדבר. לורך אמר לממשלת ציילון כי כל היענות ללחץ קע"ם רק תגביר תגובתם התקיפה ואילו אם ימשיכו בתכניתם המקורית, תהיה קע"ם מעוניינת למעט חשיבות העניין לא להיגרר לסכסוך. עמדתנו ברורה כי אין לקע"ם ואין לחיל או"ם כל סמכות להתיר או לאסור המעבר במצרים. הנך מתבקש לפעול באותו כיוון אצל שגריר ציילון. אם הציילונים יוסיפו לשאול שאלות, יוסיפו רק להסתבך. הרי העניין הלא ביניהם לבינינו בלבד. אם תסביר לשגריר ציילון המצב במצרים, יש תקווה כי יחדול לפנות למזכ"ל. באותה הרוח הברקנו ללורך.[3]

יחיל

15. פסקאות 3 ו־4, שעוסקות בכנס שגרירי ישראל במזרח אירופה ובדין־וחשבון של מזכיר האו"ם בעניין הפליטים, לא הודפסו כאן.

482

1. מוסב על הפריגטות "מבטח" ו"מזנק" שלאחר מבצע סיני הקיפו את אפריקה והגיעו לאילת על מנת להבטיח את חופש השיט במצרי טירן. על הפרשה ראה נ' לורך, **היום יפנה**, עמ' 246–252.
2. כוח החירום של האו"ם (United Nations Emergency Force) הוקם בעקבות החלטת העצרת הכללית של האו"ם בנובמבר 1956 כדי לפקח על הפסקת פעולות האיבה בעקבות מצבע סיני.
3. המברק ללורך, מס' 180, בתיק 130.23/3119/60. מחשש להסתבכות עם קע"ם העדיפו הציילונים שלא לקבל את הפריגטות באילת, כפי שתוכנן. הפריגטה "מבטח" נמסרה להם בספטמבר 1959, מול חופי ג'יבוטי, ואילו "מזנק" הושטה לציילון באפריל 1960 על ידי חיל הים הישראלי.

483

מ' קדרון אל שרת החוץ
M. Kidron to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3124/33

בנגקוק, א' באלול תשי"ט
4 בספטמבר 1959

ש מ ו ר

הנדון: רשימות לקראת פגישות עם שר החוץ של תאילנד Thanat Khoman ועם המשלחת התאית בעצרת

[.....][1]

(ג) י ח ס ו ל י ש ר א ל

תאילנד היתה ידועה פעם כשוויצריה של המזרח הרחוק ואם כי הצטרפותה למחנה המערבי בשנים האחרונות בהכרח שינתה גישתה הבין־לאומית הזאת; אי־הזדהות בכל זאת נשארת האידיאל והשאיפה של כל מדינאי תאי. כך שמרו במשך מאות שנים על עצמאות ארצם מול לחץ מעבר בורמה, אנגליה וצרפת; כך ניצלו מהכיבוש היפני במלחמת העולם השנייה, ומנקמתן של בנות הברית אחריה. לכן בכל בעיה שאינה קשורה במישרין במאבק הבין־גושי או בענייני דרום מזרח אסיה, הנטייה התאית הטבעית היא לא להתערב, לא להסתבך ולא להזדהות. דוגמא אופיינית לכך היא עמדתה בשאלת אלג'יריה: תאילנד לא הצטרפה ליזמה האפרו־אסיאנית להרשמת הסעיף על סדר יומה של העצרת, ובמידת האפשר תימנע מכל התערבות בדיון. דוגמא אופיינית שנייה היא גישתה לסכסוך בינינו לבין הערבים. לא אחת אמר טאנאט שהוא מבין אותנו ואת עמדתנו; שהוא מעריץ ומכבד את ישראל בעד הישגיה; ושתקוותו שישראל ותאילנד יהיו תמיד ידידות — באותה המידה שהמדינות הערביות ותאילנד ידידות.

דבריו על ישראל כנים. שירותו הארוך בארצות־הברית,[2] שם היו לו ידידים יהודים לא מעטים, שימש לו בית ספר טוב לענייני ישראל ולעניינים יהודיים כאחד, והוא למד להעריך אותנו. הערכתו להישגינו כנה אף היא וידוע לי שהוא עודד את שר החקלאות המנוח לתכנן ביקור בישראל, וכן עומד מאחורי התעניינות ראש הממשלה[3] בשיטות ההתיישבות החקלאית שלנו.

(ד) י ח ס י נ ו ה א י ש י י ם

אני מכיר את טאנאט מאז שירותנו יחד באו"ם לפני יותר משש שנים. הוא אינו

483

1. שתי הפסקאות הראשונות, שעניינן אופיו ואישיותו של שר החוץ התאילנדי, ומדיניותו הכללית, לא הודפסו כאן.
2. טאנט קומן כיהן עד סוף 1958 כסגן הנציג הקבוע באו"ם ושגריר בוואשינגטון.
3. סאריט טנאראט, ראש ממשלת תאילנד.

אדם שמקרב אנשים, אולם יחסינו ידידותיים למדי ומעולם לא נתקלתי בשום קושי פורמלי או אחר אצלו. נהניתי תמיד מגילוי לבו — במידה שיכול היה למלא דרישה מצדי, עשה זאת או הבטיח לעשות זאת; ובמידה שלא מצא אפשרות לספקני, נתן לי את הסיבה בכנות.

גורם מקל נוסף על יחסינו האישיים היא העובדה שאנו משחקים גולף יחד לעתים די קרובות וכי רמת — או שפלת — משחקנו פחות או יותר שווה.

(ה) על הפרק בינינו לבין תאילנד

באחת הפגישות האחרונות שלי במשרד החוץ, הצעתי למנהל הכללי:

1. חוזה ידידות;
2. ביטול הדדי של אשרות לנושאי דרכונים רשמיים;
3. מינוי נציג (מיופה־כוח של שגרירות) בישראל.

כל העניינים האלה בטיפול.[4]

מצדם, השר והמנכ"ל כאחד ביקשוני לספק חומר על שיטות ההתיישבות בארץ בשביל ראש הממשלה. גם זה בטיפול.

כפי שהברקתי כבר, התחייב טאנאט להוסיף כמה משפטים — שלדעתו יניחו דעתנו — בדבר חופש השיט בתעלת סואץ בנאום שהוא עומד לשאת בוויכוח הכללי ב־21 בספטמבר.

הוא בקי בתולדות שאלת הפליטים הערביים, ועדכנתי ידיעותיו בפגישה לפני כשבועיים.

[.....].[5]

בברכה,

מ"ר קדרון

4. דין־וחשבון על פגישה זאת ראה קדרון אל יחיל, 21 באוגוסט 1959, 130.23/3124/33.
5. פסקה אחת, שעניינה המשלחת התאית לעצרת הכללית של האו"ם, לא הודפסה כאן.

484

סקירה על יחסי ישראל–בורמה
Survey of Israel–Burma Relations

העתק: 130.23/3096/23

[ירושלים], ספטמבר 1959

סודי

יחסי בורמה-ישראל
השלמה לסקירת משרד החוץ מיוני 1959 [1]

1) יחסים מדיניים

על־אף המשברים הפנימיים הרבים שפקדו את בורמה במשך השנתיים האחרונות, נשארה ידידות ישראל–בורמה איתנה ואף התחזקה במידה ניכרת במשך השנה האחרונה; מאז עבר השלטון למעשה לידי הצבא.

שלושת הגורמים העיקריים הקובעים או העשויים לקבוע את דרכה של בורמה בשנים הקרובות, שני פלגי ה־אפפ"ל[2] והצבא, מאוחדים בדבר עמדתם הידידותית לישראל אף כי מידת העניין שהנ"ל מגלים בנו איננו על מישור אחד וכנראה שידידיה האיתנים ביותר של ישראל נמצאים בעיקר בקרב חוגי הצבא והמפלגה הסוציאליסטית (אנשי או בה סווה ואו צ'ו ניין). נמצאים כמובן גם חוגים קטנים המתנגדים לישראל המתרכזים מסביב למפלגת האופוזיציה הפרו־קומוניסטית, וסטודנטים מוסלמיים, קומוניסטים ושאנים.

השגרירות מטפחת יחסים ידידותיים עם שני פלגי ה־אפפ"ל., אין להתנבא מראש על תוצאות הבחירות הכלליות שתיערכנה בינואר–פברואר 1960, אף כי רבים סבורים שניצחון הסוציאליסטים מובטח.[3]

מאז ביקורו של גנרל נה־וין בארץ[4] עשו הבורמנים מספר צעדים כדי להבטיח איזון מסוים ביחסיהם עם ארצות ערב. לפני מספר שבועות ביקרו בקהיר שר

484

1. סקירה זאת הוכנה, ככל הנראה, לקראת ביקור הנשיא בן־צבי בבורמה באוקטובר 1959. סקירת משרד החוץ מחודש יוני לא נמצאה.
2. ראה מס' 460, והערה 2 שם. מפלגה זאת הוקמה במחתרת ב־1944, כאשר היתה בורמה נתונה לכיבוש יפני. היא היתה קואליציה של קבוצות וסיעות שונות והתפלגה בראשית 1958, יותר מטעמים אישיים־סיעתיים מאשר מסיבות רעיוניות־מדיניות. רוב המפלגה, הסוציאליסטי, יצר פלג שקרא לעצמו "אפפ"ל היציבה", ואילו הפלג השני, שקרא לעצמו" אפפ"ל הנקייה" התרכז מסביב לראש הממשלה או נו.
3. בבחירות שנערכו בפברואר 1960 ניצח הפלג בראשותו של או נו, שחזר באפריל לראשות הממשלה, ונה וין המשיך בתפקיד הרמטכ"ל.
4. נה וין ביקר בישראל ביוני 1959. בהגיעו הצהיר שהביקור מהווה הזדמנות לחילופי דעות לא רשמיים עם מנהיגי ישראל על נושאים הנוגעים במישרין ליחסים בין שתי המדינות. אין בדעתו לדון על בעיות בין־לאומיות השנויות במחלוקת. על שיחתו עם בן־גוריון, ראה מס' 478.

התעשייה, או תי האן וסגן ראש ממשלת ברומה לשעבר, או צ׳ו ניין (שניהם ביקרו גם בארץ), ובימים אלה מבקר שם גם גנרל נה וין. בחודש נובמבר מצפים לביקורו של נאצר ברנגון, אף הוא ביקר כבר בבורמה ב־1955.

בין האורחים הבורמנים הרבים שביקרו עד כה בארץ ניתן לציין את הבאים:

(א) או צ׳ו ניין, סגן ראש ממשלת בורמה לשעבר והאיש השני במפלגה הסוציאליסטית; נחשב לתיאורטיקן של המפלגה; איש משכיל, חריף ובעל יחס ידידותי ביותר לישראל. ביקר לראשונה ב־1952 ומחדש ב־1959. הנשיא והמנכ״ל פגשוהו בעת ביקורו האחרון.

(ב) תאקן צ׳יט מאונג, שר האינפורמציה לשעבר, כיום ממנהיגי הסוציאליסטים מהפלג או בה סווה — או צ׳ו ניין; ביקר ב־1954.

(ג) או נו, ראש ממשלת בורמה לשעבר, ביקר ב־1955.

(ד) בו מין גאונג, שר המסחר והתעשייה לשעבר, ביקר ב־1955 (כיום באופוזיציה).

(ה) או תי האן, שר התעשייה, ביקר בארץ ב־1958.

(ו) קפטן ברבר, סגן מנכ״ל משרד הביטחון, ביקר לאחרונה ב־1958.

(ז) או מאונג, מנכ״ל משרד הביטחון, ביקר ב־1959.

(ח) גנרל נה וין, ראש ממשלת בורמה הנוכחי, ביקר בקיץ 1959.

בין הישראלים שביקרו בבורמה, ניתן לציין את מר משה שרת, מר פנחס ספיר, מר ראובן ברקת, אלוף מ׳ דיין, מר ש׳ פרס ומר מ׳ צור.

2) סיוע טכני

בורמה היתה המדינה אסיאנית הראשונה לקבלת סיוע במסגרת פעולות השיתוף והסיוע של ממשלת ישראל. על רקע יחסי הידידות עם מדינה זו התפתחה פעולה ענפה של שיגור מומחים ישראליים לבורמה וקבלת משתלמים בורמניים ללימודים בישראל, אשר הביאה במרוצת הזמן גם לשיתוף־פעולה כלכלי בענפים שונים.

א׳ מומחים ישראליים בבורמה

כיום פועלים בבורמה:

2 מומחים חקלאיים (הלל סלע, י׳ ירקוני, זאב זכריה, ש׳ אלחנני); מומחה לענף הלול (ד׳ וידן־פלד); מהנדס מים (שבתאי רביד); שתי מדריכות לבי״ס לאחיות (ח׳ ראמי, ד׳ קפלנוביץ); מומחה לניהול הבנק הממלכתי (ד״ר ר׳ פלד); מנהל מונופול לייבוא תרופות (ד״ר יהודה ברות); מנהל בית חרושת לרפואות (ד״ר שמחה קובל); יועצים לפיתוח ענף המלונאות (י׳ פדרמן, פ׳ שובר);

במסגרת הפעולות יצוין במיוחד המבצע של יישוב חבל נמסן, שיתנהל בהדרכת מומחים חקלאיים מישראל בראשותו של עמירם שפרינצק ממחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית. כוונת הבורמנים היא ליישב אזור נמסן, בקרבת גבול סין, על־ידי נקודות יישוב לפי תכנית חבל לכיש במתכונת של מושב עובדים שיתופי ישראלי. גרעיני המתיישבים הם יוצאי צבא בורמניים הנמצאים זה חודשים אחדים בהשתלמות חקלאית בישראל (הקבוצה מונה 51 נפשות: — 32 גברים, 8 נשים, 11 ילדים). קבוצה זו תחזור לבורמה עם תום השתלמותה בלוויית 8–10 מדריכים ישראליים שיצאו עם משפחותיהם להקמת היישובים בנמסן. מר שפרינצק שוהה בשבועות אלה בבורמה לעריכת סקר האזור המיועד להתיישבות. זהו ניסיון ראשון

485

ש׳ הלל אל ח׳ יחיל
Sh. Hillel to Ch. Yahil

מקור: 130.23/3099/13

קונקרי, 7 באוקטובר 1959

הנידון: הערות על סיכויי פעולתנו בגיניאה ודרך השתלבותנו

המניע האחרון למכתבי זה הוא מכתב תשובתו של מר עינור מס. גין. 538.20 מה־22.9.59 להצעה לשיגור מומחים רפואיים לגיניאה.[1]

המטרה של המכתב הזה הנה כללית יותר: לנסות להגיע להערכת מצב, ולנסות להעיר הערות מספר לגבי סיכויי פעולתנו כאן ודרכי הפעולה האפשריים.

אני משער שאין כל חילוקי־דעות בינינו לגבי ההערכה הכללית כי עלינו לעשות כל מאמץ אפשרי להגיע כאן לקשרים תקינים — ואפילו טובים — ולהגיע ליכולת השפעה. לפי הערכה זו הצלחתנו או כישלוננו עשויים להקרין מתוצאותיהם גם מעבר לגבולות גיניאה — בארצות אפריקה הצרפתית, ואולי אף בארצות אפריקה המערבית. זוהי, דומני, עיקר חשיבות פעולתנו כאן; אלמלא כך, ייתכן שכבר מזמן צריכים היינו להתייאש כאן, ולאור הקשיים המרובים — ייתכן שהיה צריך לשקול מחדש את ההיגיון לנסות כאן פעולה רצינית.

דומני כי בגיניאה זו חברו כמה גורמים, שכל אחד מהם בלבד דיו כדי לייאש ולהכשיל. כתבתי על כך לא פעם ולא אבוא כאן לפרט. אזכיר בשמות רק שלושה גורמים: הגורם המזרח־אירופאי, שכבר הספיק להתבסס ולהתחפר כאן בצורה רצינית ביותר, ואין שום סיבה שבעולם כי יעודד כניסתנו לזירה. הגורם הערבי, אשר סיכויי השפעתו העוינת הולכים ומתגברים מיום ליום. (אולי מותר להזכיר את השתתפותה הפעילה של גיניאה בוועידת קזבלנקה, ומכתבו הארוך והמדאיג של סקו טורה לוועידה;[2] החלטה לקיים בקונקרי את הוועידה האפרו־אסיאנית בפברואר וכו׳.)[3] והגורם האחרון שאזכיר — ואיננו מן הפחותים — חוסר יציבותה של גיניאה, חוסר ניסיון להנהגה והשתקעותה בבעיות הפוליטיות הכלליות.

485

1. במכתב זה (בתיק 130.17/1924/17) הגיב עינור על הצעת הלל (מכתבו מ־16 בספטמבר 1959, שם) לשגר לגיניאה רופאים ישראלים בהיענות לבקשת שר הבריאות. עינור העיר כי "מדיניות השיתוף והסיוע שלנו מותנית בעיקרה על יסודות שיגור מומחים למבצע מסוים ומוגדר היטב. אין אנו מסוגלים מבחינה כמותית לספק מומחים לצרכים כלליים וארציים של מדינה איזה שהיא".
2. הכוונה לוועידת הליגה הערבית שהתכנסה בקזבלנקה בספטמבר 1959. סקו טורה שיגר לוועידה זאת משלחת וכן איגרת בה נאמר בין היתר כי עמי אפריקה החופשים נלחמים בחזית אחת עם עמי ערב... וכי "הליגה [נראית] ככוח חי אשר עמי אפריקה החופשים שואפים לצרף אליו את כוחותיהם הצעירים". (ראה תרגום איגרת סקו טורה, תעודה מ־24 בספטמבר 1959, 130.23/3099/17.)
3. הוועידה התכנסה למעשה באפריל 1960 — ראה כרך 14, מס׳ 480.

לצערי, כל הגורמים האלה, כאשר הם מתחברים יחד, אינם משאירים לנו אפשרות לא רק להכתיב את דרך פעולתנו ועזרתנו, אלא שכמעט ואינם נותנים לנו אפשרות להשפיע או להציע. ואם אין אנו רוצים להילחם בטחנות רוח, ואם רוצים אנו בכל זאת להגיע למידת השפעה, עלינו לסגל את עצמנו ב י נ ת י י ם למציאות, לנסות לחדור דרך כל סדק ולהיאחז בכל זיז. והצעות מסוימות יש לקבל לא משום שהן אידיאליות, אלא משום שאין אחרות. ומעז אני לבוא ולטעון ש פ י ז ו ר א נ ש י ם במקומות שונים ובמשרדים שונים, בתנאים השוררים כאן, זהו גורם לגמרי לא מבוטל. אני משוכנע שמספר אנשים טובים שלנו יוכלו לפלס הדרך לפעולה יותר רצינית בעתיד. אולי כדי להדגים זאת אספר לכם כי את שר הבריאות ראיתי עד כה רק פעם אחת, אם כי כבר קבעתי אתו שלוש פגישות. לשתי פגישות באתי כפי שנדברנו, אך הוא פשוט לא היה. הפגישה היחידה שהתקיימה — נקבעה ואורגנה על־ידי רופא יהודי שמנהל כאן את בית החולים, והוא נפגש אתו "סתם ככה". ואם אנו רוצים להגיע ליכולת הידברות והשפעה על שר הבריאות, אני רוצה שיסתובבו שם כמה רופאים ישראליים. אני חושב ששתי אחיות בחדר ניתוח שתעבודנה אתו (כידוע, שר הבריאות מקיים פרקטיקה, ומנתח בקביעות בבית־החולים), תוכלנה להוות קשר חשוב ביותר. אני בטוח שכל הדברים האלה יישמעו מוזרים ביותר — אך כאן הכול מוזר. עבורנו גם את מעט האפשרויות הקיימות. וכאן נעשים הדברים האלה באופן דינמי מאוד.

הנני כותב דברים אלה לאו־דווקא לגבי הצעת הרופאים, אלא משום שכבר קיימות ועומדות הצעות בשטחים שונים אחרים, ועוד תזדמנה לנו הצעות כאלה בעתיד. כאשר היו כאן מר שור ומר בורן מ"סולל בונה", ונפגשנו יחד עם איסמאעיל טורה — השר לעבודות ציבוריות — בעניין הקמת חברת הבניין המשותפת, הסתבר שכל העניין עודו בבחינת חזון למועד, אם בכלל יצא לפועל, אלא שתוך הפגישה רמז השר כי עכשיו הם עומדים לקבל לידיהם את חברת הבניין שהיתה בבעלות הצרפתים, והוא מניח שחלק מהמהנדסים שם יעזבו, והיה מוכן לאמר כי י י ת כ ן שיחליט לבקש כמה מהנדסים ישראליים במקומם. התגובה הראשונה של שור ובורן היתה כי אין זה מעניין; הנימוקים ממש אותם הנימוקים שכתב עינור במכתבו, ואני מודה כי הנימוקים צודקים. אבל אני משוכנע שהשאלה הקטנה הזו, אם ישבו שם שני מהנדסים ישראליים או שני מהנדסים צ׳כיים — תקבע את הסיכוי להקמת חברת הבניין המשותפת אתנו. ומה ייתן לי ומה יוסיף אם ישכנעו אותי במה שגם אני מבין, כי רצוי כבר עכשיו להקים את החברה, כי רצוי שיינתן לנו ענף שלם ברפואה או בית־חולים שאנו נטפל בו באופן שלם מההתחלה, וכו׳ וכו׳, כל מיני הצעות שבתנאים שלי הם נשמעים כלעג לרש?

יכולה כמובן להישמע טענה כי אין לנו אנשים כי אין לנו יכולת. טענה כזו דיה, כמובן, לסיים את כל הוויכוח (כמו בסיפור עם נפוליאון והתותחים); אולם באם לא זה השיקול — אינני מקבל את ההיגיון לדחות הצעה משום שישנה דרך טובה יותר ואפקטיבית יותר. אין דרך טובה יותר מזו היחידה שקיימת. איחרנו כבר עד כה לא מעט, ואם נמשיך להסס — גם את מעט החלל שעוד נותר ימלאו אחרי במקומנו.

הצעתי מסתכמת בכך כי לא נזלזל בשום הצעה, וכי ננסה להעביר לכאן בתפקידים אלה או אחרים (אם דרך האו"ם, כפי שכתבתי לכם בשבוע שעבר, ואם ישירות) כעשרים ישראלים טובים, במגמה שאלה יפלסו לנו את הדרך לפעולה

יעילה יותר. זהו ניסיון, ותוך שנה לכל היותר נוכל לסכם לעצמנו אם יש טעם לניסיונותינו כאן, ובאילו דרכים עלינו ללכת בעתיד.[4]

בברכה,

שלמה הלל

486

ד׳ לוין אל א׳ בן־חורין
D. Lewin to E. Ben-Horin

העתק: 130.23/3096/23

רנגון, י״ב בתשרי תש״ך
14 באוקטובר 1959

לנמען בלבד

הנדון: שיחה עם נה וין

א) נה וין חזר לבורמה ב־10 לאוקטובר אחרי ביקור של יומיים בקרצ׳י ויומיים בדלהי. לדבריו, התרכז בשני המקומות האלה אך ורק בבעיות הישירות המשותפות, שהם כידוע לכם די מסובכות.

ב) ראיתי לפני שלוש שאלות שעליהן רציתי למצוא תשובה:

1) האם הביקור אצל נאצר השפיע על התנהגותו או הרגשותיו כלפינו?[1]

2) האם השינוי בתכנית הנאום של שר החוץ קרה לפי הוראותיו או בהסכמתו?

3) מה מסקנותיו כלפי כוונת נאצר שרצה לבדוק אותן בזמן ביקורו?

ג) ראשית אין לי ספק שהביקור לא שינה את עמדתו כלפינו. הוא היה ברנגון רק

4. יחיל הגיב (מכתבו להלל, 25 באוקטובר 1959, 130.23/3099/13) כי משרד החוץ איננו משלה את עצמו כי ניתן להשיג בגיניאה גדולות ונצורות, אך מוכנים לעשות בה יותר מאשר היו עושים כלפי ארץ אפריקנית אחרת. בתגובת בן־חורין (30 באוקטובר 1959, שם) נאמר שסוכם לעשות מאמץ מיוחד להיענות לבקשת גיניאה לגבי מומחים ומשתלמים עקב ״מעמדה הקשה״ של ישראל במדינה זאת. הלל הגיב (מכתבו אל בן־חורין, 24 בנובמבר 1959, שם) כי אירועים שונים מחזקים את הערכתיו על אוריינטציה פרו־ערבית, בייחוד פרו־קע״מית, שסקו טורה גולש אליה מדי פעם. בשולי פסקה זאת העירה ג׳ מאיר: ״צודק״.

486

1. נה וין יצא לביקור במצרים ב־25 בספטמבר 1959. לפני יציאתו שוחח עם לוין ומסר כי ביקש ממארחיו לקיים את הביקור בצניעות ושלא יביאו אותו במבוכה על ידי ביקורים במתקנים צבאיים. בנוסף סיפר, שנאסר נתן לו להבין שהוא נוקט קו מתון ביחסיו עם ישראל, ואילו הם הישראלים שמכריחים אותו לפעולות בגלל פרובוקציות. בין היתר ציין את פרשת הסואץ, שבה לדבריו ישראל משתמשת באניות המניפות דגל נייטרלי אך חכורות למעשה בידי ישראל, להעביר מטענים לישראל, וכן את פעולותיה של ישראל לסיכול הלוואה למצרים מהבנק העולמי להרחבת התעלה. בעניין הסואץ נה וין הודיע שהסכים ששר החוץ היוצא לעצרת יכלול בנאומו דברים בעניין התעלה לפי בקשת ישראל. (ראה לוין אל בן חורין ויחיל, 18 בספטמבר 1959, 130.23/3096/23.)

כמה ימים ויצא שוב לשפת הים לכמה ימים משום שחזר לגמרי הרוג. במשך הימים האלה, למרות העובדה שחיכו לו המון החלטות בכל השטחים, מצא זמן לבוא בערב שובו לחצי שעה ל־Rose Ball — נשף הריקודים השנתי הגדול של רנגון — רק משום שהני [לוין] היתה יושב ראש הנשף. במשך מחצית השעה שהיה בנשף השתדל להסתתר וביקש רק אותי לשבת לידו. הוא מצא זמן לשבת כחצי שעה עם וידרא ולברר המלצותיו. הוא ביטא לווידרא את רגשי תודתו לא רק על עזרתה הרבה של "צים" ל־Five Star Line ולעצות הכלליות של וידרא, אלא הדגיש את הרגשות התודה הכלליות שלו כלפי כל העזרה שאנו נותנים לו במומחים בשטחים שונים. סוף סוף מצא גם זמן לשיחה אתי ולשיחה זו הזמינני לא דרך מזכיריו אלא אשתו טלפנה אלי בבוקר השכם לבקשני לבוא לביתו. אני מתאר עובדות אלה בפרטים הנראים לכם אולי מצחיקים במקצת, אבל בשבילי באופן אישי, וגם בשביל עבודתי כאן, וכמובן ליחסינו בכלל עם בורמה, התנהגותו כלפינו היא אחת הגורמים המרכזיים.

ד) גם בפגישתי אתו התנהג כמו תמיד באופן גלוי ולבבי, למרות שבאמת היה מאוד עייף. אני גם משוכנע שאמר לי את האמת כאשר נתן לי את התשובה בעניין סואץ שכל מה שהוא יודע היה שהסכים עם שר החוץ לפני נסיעתו לעצרת שיזכיר בנאומו ענייננו בסואץ. לא ידע דבר על השינוי ולא היתה לו גם אפשרות במשך הנסיעה לעקוב אחרי העניינים בעצרת. הציע לי ראשית לברר בעצמי עם שר החוץ אחרי שובו מדוע פעל כמו שפעל ואחר־כך שוב לשוחח אתו, וכך אעשה. כמו שהנחתי כבר כשחשבתי על העניין עכשיו אני לגמרי משוכנע שהשינוי בכל אופן לא בא מנה וין ואם לא מנה וין אז גם לא מרנגון.

לכל זה אין כבר משמעות מדינית מעשית, אבל אני מבין שאתם לא פחות ממני מעוניינים להבין לפחות מה קרה. בשבילי, שוב באופן אישי ומבחינת העבודה, היה ראשית כל חשוב להבין את התפקיד שנה וין מילא. אני בכל אופן מסתפק בהסבר שלו.[2]

ה) לפי דבריו של נה וין, נאצר אפילו לא ניסה להשפיע עליו לבטל את היחסים הטובים של בורמה עם ישראל. נה וין אמר לו שוב שידוע שהוא ידיד אישי של ישראל ושבורמה ביחסים טובים מאוד עם מדינת ישראל אבל שהוא מניח שאין זה מכשול להיות ביחסים טובים גם עם מצרים. נאצר קיבל זאת ללא טענות נוספות. נה וין גם לא ניסה להופיע בתור מתווך. שאלת ישראל הופיעה פעמיים באופן טבעי במשך השיחות האישיות בין נאצר לנה וין. פעם אחת כשנאצר הזכיר הצלחת שיחות אייזנהאואר-כרושצ׳וב והתועלת של הצלחה זו לקראת הסיכויים לשלום בעולם. פעם שנייה כאשר ראו את "אינגה טופט".[3] נה וין אמר לנאצר שאם בשבילו שלום בעולם כל כך חשוב צריך להיות שלום גם במערב אסיה, ובזאת אף אחד לא יכול להתערב, גם לא אלה המעוניינים בשלום באזור, אלא רק המדינות הקשורות במישרין לבעיה זו. הסברו של נאצר לא היה אוריגינלי חוץ מבנקודה אחת. נאצר טען את הטיעון הידוע שעניין "אינגה טופט" לא קשור עם תעלת סואץ אלא עם המלחמה בינו

2. או טאנט, הנציג הקבוע של בורמה באו"ם, הודיע לנציגות ישראל כי קיבל מרנגון הוראות המבטלות הנחיה קודמת שיש להתבטא בעניין הסואץ. (ראה איתן אל השגרירות ברנגון, 25.9.1959, 130.09/2361/4).

3. אנייה דנית שנעצרה בפורט סעיד במאי 1959 כשעל סיפונה מטען ישראלי המיועד למזרח הרחוק. על הפרשה ראה פרק ג.

לבין ישראל. הוא כמובן מעוניין בשלום ומשוכנע שיש אפשרות להגיע לשלום, אבל רק אחרי ששאלת הפליטים, שהיא השאלה העומדת בין ישראל לערבים, תמצא את פתרונה הצודק. נה וין העיר שמכיר היטב את ישראל ושהוא משוכנע שגם ברצון הטוב ביותר, ישראל אינה יכולה לקלוט את הפליטים. לזה ענה נאצר שחוץ משובם של הפליטים קיימת גם אפשרות של פיצויים. לשאלה נוספת של נה וין ענה שהוא גם מוכן להסדר השאלה בדרך פיצויים אם ישראל תבוא בהצעה הגונה.

בזה הסתפק נה וין אבל ביקש את קולונל לה מינט, שנסע אתו הפעם במקום קולונל בו לוין, שבשיחות שלו עם קצינים גבוהים גם בקהיר וגם בדמשק ימשש את הדופק. לה מינט מסר לנה וין שאיש מאנשי שיחו לא העיז להביע דעה כלשהי ושאינו מסוגל למסור לנה וין רושם משיחותיו בנדון.

לאור זה נה וין לא משוכנע אם נאצר אמר מה שאמר רק למען טיעון בשיחה או אם באמת חושב כך. הוא אמר שלדעתו היה בכל זאת כדאי שישראל תפרסם משהו שקול בעניין בעיית הפליטים על־ידי פיצויים. הוא חושב שתגובתו של נאצר לא תהיה שלילית לגמרי, אבל גם אם התוצאה תהיה שלילית, כדאי לבדוק את העניין. בשאלה זו אתם מבינים יותר ממני ואני רק מוסר את המילים כמו שנאמרו לי.

ו) הוא חזר ומסר לי שנאצר באמת קיבל הזמנה לבקר בבורמה. טרם נקבע תאריך סופי אבל ביקור זה יכול לצאת לפועל בעתיד הקרוב.

בברכה,

דניאל לוין

487

א׳ אבריאל אל מחלקת אסיה ואפריקה
E. Avriel to the Asian and African Division

מברק מוצפן מל/213

נוסח נכנס: 130.23/3103/11

אקרה, 31 באוקטובר 1959

סודי-דחוף

נפגשתי הבוקר עם נקרומה. קיבל פני בהתרגשות רבה וביקש לראות פגישתנו כהזדמנות מיוחדת לבקש סליחת בן־גוריון על התקרית המבישה בפרלמנט,[1] נוסף על הודעת ממשלתו בפרלמנט אתמול והתנצלותו באמצעות גבדמה.[2] לפי דבריו חושב להוציא שלושה המשמיצים מהמפלגה כי דבריהם מוכיחים שאינם ראויים

487

1. בדיון שהתקיים בפרלמנט הגנאי ב־29 באוקטובר 1959 על אשרור ההסכם המסחרי עם ישראל השמיעו כמה צירים הערות אנטישמיות. (ראה אבריאל אל משרד החוץ, סל/204, 30.1.1959, 130.23/3103/11).

2. ק״א גבדמה, שר האוצר של גאנה, התנצל בפרלמנט ב־30 באוקטובר 1959 על ההתבטאויות האנטישמיות שהושמעו יום קודם לכן (מברק סל/206 אל משרד החוץ, 30.10.1959, שם).

להיות חברים. לדעתו פעלו מתוך אינטרסים מסחריים פרטיים והיו תחת השפעת "זרים". הזכיר פעולתו באמצעות משרד החוץ בדבר תעמולה מצרית אנטי־ישראלית כדבר בשעתו.[3] רגז על יושב־ראש הפרלמנט שלא הבין שמביא חרפה על הבית על־ידי מתן רשות דיבור להשמצת עם ידידותי "שסבל אולי יותר מהאפריקאים". בהמשך שיחתנו גילה עובדת ביקורו של אמינו קנו "המנהיג הכשר היחיד של ניגריה". יעץ לו לשמור על עצמאות אפילו מזיק כדי להופיע בתכנית אלטרנטיבית להצלת ניגריה כשמנהיגיה יסבכוה ויביאוה על סף התהום. יתר הפרטים זהים עם דו"ח ישיר של אמינו. מכאן עברנו ל"כוכב השחור". אמר שיש לו שתי בעיות:

א) פרסטיג'ה לאומית המחייבת שאווירוניה ואניותיה של גאנה המגיעות לרחבי תבל יהיו ברשות גנאית טהורה.

ב) ביחס ל"כוכב השחור", טענת הצפון־אפריקאים מקשה על אחווה אפריקאית בגלל שותפות עם ישראל. שום דבר לא הוחלט ושום צעד סופי לא נעשה ואל לנו להיבהל מהודעותיו הפזיזות של קרובו אדוסיי. עליו לשקול ביסודיות ובמלוא האחריות איך להתאים רצונו העז להמשך ההצלחה של פיתוח צי עם שתי הבעיות. אמרתי שאנו מבינים בעיית הפרסטיג'ה כי היא קיימת גם אצלנו. שיטתנו הבדוקה היא ללמוד ככל האפשר מהר מאחרים ואילו שבירת החברה לא תביא תועלת אלא לאויביו שרוצים בחולשתו. ביקש ממני רעיונות והצעות לאור שתי בעיותיו. אמרתי שהצעתנו היחידה להמשיך הנ"ל כפי שקיים, יותר טוב ויותר מהר. אמר שברצונו למרות זאת להציע הצעות ושינויים והזמינני לשיחה נוספת מחר.[4] בגמר השיחה, חזר לראשיתה ותוך דברי התנצלות והצהרות ידידות ביקש למסור לראש הממשלה ברכותיו להצלחתו בבחירות "לפחות כמו מקמילן" ויעץ לשנות שיטת הבחירות כי שיטתו מבטיחה רוב מכריע.

אבריאל

3. משרד החוץ הגנאי הזהיר את שגריר קע"ם באקרה, לפי הוראת נקרומה, בעניין התעמולה האנטי־ישראלית המופצת על־ידי שגרירותו (מברק סל/172, 21.10.1958, שם).

4. לא נמצא דיווח על שיחה זאת, וככל הנראה לא התקיימה. ב־20 באוקטובר נפגש אבריאל עם שר הכלכלה, ק' בוציו, שטען כי התעוררה בעיה בקשר לישראלים המשרתים על אניות ה"כוכב השחור" העוגנות בנמלים ערבים, ובעיית החרם בכלל. אבריאל השיב כי ישראל תעמוד על קיום החוזה עמה, שתוקפו הוא לחמש שנים. (ראה אבריאל אל שרת החוץ, סל/157, 30.10.1959, 130.09/2291/12.) ב־19 באוקטובר 1960 נחתם חוזה בין צים לממשלת גאנה לפיו קנתה האחרונה את חלקה של צים בשותפות. צים קיבלה על עצמה את ניהול החברה עד 1967 — ראה כרך 14, מס' 492.

488

א' נג'ר אל ח' יחיל
E. Najar to Ch. Yahil

העתק: 130.23/3104/31

טוקיו, ד' בחשוון תש"ך
5 בנובמבר 1959

הנידון: הערות על יחסי ישראל-יפן

כפי שהברקנו לכם, הביקור של השר עבר בשלום, אפשר אף להשתמש במלה "הצלחה".[1] אינני מתייחס כאן לגאט"ט אלא לתרומה שביקור זה הביא להטבת היחסים בין ישראל ויפן. המברקים שיצאו מצירותנו[2] לא כללו שום הפרזה. השיחות עם פוג'יאמה ואיקדה היו חיוביות מאוד. הם התנהגו באדיבות ולא הורגשה שום הסתייגות מצדם. למרות זאת או יותר נכון אולי בגלל זאת, מחובתי להזהירכם בפני פירוש אופטימי מדי של מצבנו ביפן. הננו מרגישים יום יום הפעולה הערבית נגדנו. כמובן בעיקר בשטח הכלכלי פעילותנו ביפן גרמה למאמצים יותר גדולים מטעם הערבים. נמסר לי ממקור מוסמך שכל החברות הקשורות במדינות ערב במסחר זה או אחר מתבקשות על־ידי המצרים בעיקר לפעול למען החדרת מושגי החרם הערבי בחוגי השלטון. בהקשר זה מעניין לציין שהנשיא החדש של האגודה ערב-יפן (קיימת אגודה בשם זה בטוקיו) הוא היום מר טאגאסאקי שכיהן לפני חודשים מספר כשר המסחר של יפן. נמסר לי גם שמר נאקאטאני שביקר במצרים כפי שידוע למשרד, ארגן פגישות רבות עם אנשי מסחר ותעשייה והסביר להם שהאויב של הערבים אינו, כפי שחשבו ביפן, מדינת צרפת, אלא מדינת ישראל. הדגיש שהבעיה האלג'ירית משחקת תפקיד קטן מאוד במחשבה של מנהיגי ערב ושקיימת בעיניהם בעיה אחת מרכזית שהיא בעיית ארץ־ישראל.

אין לשכוח שהסירוב היפני להעלות הייצוג בין ישראל ויפן לדרגה של שגרירויות בעינו עומד על הרקע של התפייסות עם הלחץ הערבי. בימים אלה היתה לנו אפשרות להיות עדים לתופעה נוספת. השר ספיר בא במגע כאן בטוקיו עם חברת שרירו, ביקש מחברה זו להתעניין באפשרות של הסכם עם חברות יפניות לשם הרכבת מכוניות בישראל. מר שרירו פנה לשתי החברות העיקריות וקיבל תשובה (עליה מסופר בהעתק הרצוף־בזה[3] של מכתבו של מר שרירו) שאין באפשרותן להתקשר עם ישראל בגלל הלחץ הערבי. התברר גם שאחת מהחברות —

488

1. מוסב על ביקור השר ספיר בטוקיו, על־מנת להשתתף בכנס גאט"ט.
2. מברקים אלה לא נמצאו לבד ממברק נג'ר אל יחיל, 735, 23.10.1959 (תיק 130.09/2315/10) בו דיווח כי בשיחות ספיר עם שר החוץ פוג'יאמה ושר המסחר איקאדה אמרו הללו שהם מחייבים פיתוח יחסים כלכליים בין יפן לישראל.
3. הנספח לא נמצא. על כניעתה של יפן לחרם הערבי, ראה פרק ד, מס' 117, 118.

חברת ניסאן, — אשר אחד ממנהליה ביקר במצרים, חתמה אפילו על התחייבות לא לסחור עם ישראל — חתימה זו ניתנה למזכיר הכללי של הליגה הערבית, מר חסונה.

אין לצפות שהלחץ הערבי יחדל. עלינו לכן להעריך נכונה את המצב בטוקיו והקשיים שניתקל בהם ללא ספק. מה שהושג עד כה הוא שאינני חושב שממשלת יפן תעמוד נגד ביצוע מסחרי או תעשייתי כלשהו בין גורם ישראלי ליפני. אני חושב אף שנשיג התנאים של אשראי שנבקש, כמובן בקנה מידה מתקבל על הדעת. הפחד לסחור עם ישראל הוא יותר, ויישאר יותר, פחדן של החברות המסחריות עצמן. למזלנו, קיימת ביפן חברות רציניות במספר רב.

עלינו יהיה למצוא הגורמים היפנים שאינם מסובכים במסחר עם גורמים ערביים מבחינה עסקית, ואשר יראו במסחר עם ישראל רווח מוחלט.

חשבתי לנכון להעיר הערות אלה, דווקא בגלל הצלחתו של השר ספיר בביקורו האחרון ביפן.

בברכה,

עמיאל א׳ נג׳ר

489

מ׳ יובל אל מחלקת אסיה ואפריקה
M. Yuval to the Asian and African Division

העתק: 130.23/3111/14

סידני, ט׳ בחשוון תש״ך
10 בנובמבר 1959

ש מ ו ר

הנדון: ב י ק ו ר ר א ש מ מ ש ל ת מ ל א י ה

ראש ממשלת מלאיה, טנגנקו עבדול רחמן, שוהה עתה באוסטרליה בלוויית פמליה של כמה שרים. הביקור יימשך כשבועיים והוא מתקבל בכבוד רב. הוא מדגיש בהופעותיו הפומביות ידידות מלאיה-אוסטרליה, קשרי מסחר ותרבות, שותפות העניין בדמוקרטיה וכו׳.

אתמול נזדמנתי אתו בחנוכה חגיגית של הבתים החדשים והמפוארים שבנתה הנציבות העליונה של מלאיה בקנברה. הוא קיבלני בנוכחות שר הפנים שלו כמעט בהתלהבות ובמשך כעשר דקות סיפר לי על פגישתו עם מר שרת,[1] שהוא מוסיף להתעניין בהתפתחותה של ישראל אך אינו פנוי לכך וכמה טוב שאנו מדינה דמוקרטית באסיה. כשנשארנו רגע לבדנו אמר ללא הקדמות, כאילו חיכה להזדמנות

489
1. באוקטובר 1956, ראה מ׳ שרת, משוט באסיה, עמ׳ 101–105.

זו: ״אני זוכר את שיחתי עם מר שרת. המנהיגות של מלאיה יודעת היטב את אופייה של ישראל, אך ההמונים המוסלמים בארצנו מתנגדים לכם, לכן איננו יכולים להקים קשרים אתכם״. עניתי כי ודאי לא אבוא להשיא לו עצה, אך ידוע שביכולת מנהיגי מלאיה להשפיע על ההמונים למען עניינים צודקים או לתועלת המדינה. עבדול רחמן מדבר על הקשיים בהם נתונה הפדרציה. ברגע זה חזרו השר והנציב העליון והשיחה נפסקה.[2]

בברכה,

משה יובל

490

א׳ אבריאל אל מחלקת אסיה ואפריקה
E. Avriel to the Asian and African Division

מברק מוצפן טל/278

נוסח נכנס: 130.23/3103/1

אקרה, 13 בנובמבר 1959

סודי-מידי

הוזעקתי היום אל נקרומה כדי לשמוע ההכרזה כדלהלן:

א) ניתח יסודית צרכיה האמיתיות של גאנה והגיע למסקנה שבעיותיה העיקריות הן בריאות, חקלאות וחינוך. השיטות הנוכחיות שבויות עדיין במסורת הקולוניאליסטית והמדינה אינה עושה די כדי להעלות רמתה למען עצמאות אמת.

ב) ניתח יסודית קשרי החוץ והגיע למסקנה שישראל הנה המדינה היחידה שעזרה בכנות וללא אחיזת עיניים. יודע שהוצאנו מאבנים ומחול — מזון, מקרני השמש — בריאות ותרבות.

ג) הגיע למסקנה ששגה בעבר כלפי ישראל בשלושה סעיפים:

(1) רטן על הזדהותנו עם צרפת. מבין כעת שעמדתנו בדבר אלג׳יר הכרחית בגלל זיקתנו לנשק הצרפתי ומצדיק גישתנו שניקח נשק מהשטן כדי להתגונן בפני הרודן המשוגע וכדי לשמור על הישגינו המעשיים־המשחררים. בדבר ניסוי האטום, קרוב לוודאי שפינו סתום מפני שאין בלבו ספק שגם אנו מתקרבים ליצירת פצצה.[1] אילו היה מצבו כמצבנו ויכולתו כיכולתנו, היה נוהג כך.

2. בן־חורין הגיב כי דברי ראש ממשלת מלאיה מעניינים וחשובים, ונדמה כי נותנים פתח לבקש פגישה נוספת אתו. הוא הוסיף תדרוך לפגישה כזאת. (ראה בן־חורין אל יובל, 306, 19.11.1959, 130.23/3111/14.) המברק הגיע לאחר שראש הממשלה עזב את אוסטרליה.

490

1. על עמדת ישראל בעצרת האו״ם בעניין אלג׳יריה והניסויים הגרעיניים של צרפת בסהרה ראה מבוא, עמ׳ מג.

(2) נטה אוזן לערבים המסיתים נגדנו בטענות שליליות. טבעי ואנושי שעשה כך משום שמצרים ואפריקה ונציגיה בסוד מחשבותיו. אבל כל מה ששמע ממצרים היה שלילי ולא רק לגבי ישראל.

(3) פגע ברגשותינו המובנים על־ידי ביקורים בקהיר ואף זאת ניתן לתיקון.

ד) לאור השגות אלה, מבקש שנלווה לו שלושה אנשים מרכזיים שינהלו בסמכויות בלתי מוגבלות ענייני הבריאות, החינוך והחקלאות. יקבלו כל מעמד שיידרש אבל נפשו קצה מהמומחים המדומים המבזבזים הון תועפות וזמן יקר. משאלתו שניתן לו מהאנשים שהיו אחראיים על הנס שהתרחש בישראל מאז עצמאותה והם יעשו מעשה גדול בעזרה לאפריקאים לפי השיטות של בנרון בבית־הספר הימי.

ה) מובן לו שפנייתו מדינית ואין ישראל ארגון פילנתרופי. הוא רוצה ביחסים עם ישראל כאילו אנו תאומים, אם כי האחות זכתה ליותר כשרונות מן האח. (הערה: באפריקה נהנית האישה מעמדה עדיפה.) אין לנו אפשרות בריתות כי ישראל לא תזדהה עם פעולותיו המהפכניות ביבשת. אבל הוא מוכן לכבד יחד עמנו תכנית מדינית שתראה לעולם גישתו לישראל באופן שתוכן שיחתנו לא יישאר של משרדי חוץ כי אם יעמוד בפני העולם כמעשה מזהיר של שיתוף בין־לאומי כן ונועז.

עניתי שישראל נקטה תמיד מדיניות של שיתוף כן וההעזה דרושה מצדו. אמליץ בפני ממשלת ישראל על קבלת משאלותיו ואמליץ בפניו על עשיית צעדים הפגנתיים להבלטת השיתוף. אציע להעניק לנציגינו המעמד שניתן לצוות האוויר המקבל משכורתו מממשלת ישראל וממשלת גאנה מחזירה הוצאותיו. אבקש ממשלתי לתת לפנייתו עדיפות.

הערות:

א) דעתי הקבועה היא שכל עוד נקרומה מעוניין בעניינים כגון אלה, שהנם בעיותיה של אפריקה, קטנה הסכנה שיפנה לקומוניזם־נאסריזם ויפנה עורף לעולם בו אנו חיים. על־כן רצוי מבחינה כללית לתמוך בו.

ב) אם ניתן לנקרומה שלושת האנשים מסוג זה, מובטחת השפעתנו היסודית.

ג) התקשרות זו תחזק מעמדנו באפריקה ותשמש גורם מרסן.

ד) האנשים דרושים לתקופת שנתיים על־סמך חוזה ניסיוני לשנה.

מרשה לעצמי להציע יזהר סמילנסקי לחינוך, ד"ר שיבא לבריאות. אם חיים גבתי כן יחזור לפעולה ממלכתית, מובן שהוא המועמד האידיאלי לחקלאות.

נא חווה דעה עקרונית בהקדם האפשרי.[2]

אבריאל

2. בן־גוריון הגיב כי הוא "מחייב בהחלט" את מילוי בקשתו של נקרומה — ראה מברקו אל אבריאל, ל/86, 17.11.1959, 130.23/3103/21. ראה גם מס' 491.

491

מחלקת אסיה ואפריקה אל שגרירות ישראל באקרה
Asian and African Division to the Israel Embassy in Accra

מברק מוצפן לס/84

נוסח יוצא: 130.23/3103/11

ירושלים, 16 בנובמבר 1959

סודי

אבריאל, שלך 278.[1]

מסור נא לנקרומה משרת החוץ לאמור:

קיבלתי הדו"ח מהשגריר אהוד אבריאל על שיחתכם ב־13. שמחתי לתוכנה. לא אסתיר ממך שאמנם היו דברים שפגעו בנו אבל מעולם לא העלינו על לבנו שהדברים לא ימצאו תיקונם. ברצוני כי תדע שהעניין שיש לנו בקידום עמי אפריקה ואסיה אינו נובע מגישה פילנתרופית או משיקולים מדיניים. הוא מהווה חלק בלתי נפרד של השקפת עולמנו. האישים והתנועה האחראיים לפיתוחה של ישראל למעלה מיובל שנים והעומדים בראש המדינה מאז היווסדה הם סוציאליסטים. הסוציאליזם עבורם אינו מורכב מנוסחאות וססמאות. אחוות עמים אמיתית ושוויון בין אנשים ועמים, שלום בעולם אלה הם הערכים הטבועים עמוק בנשמתם. ערכים אלה יונקים מן התנ"ך עליו חונכו דורות אין־ספור. תמיד האמנתי שאיש כמוך שיצא לשחרר עמו ועמי אפריקה בכלל בלהט כזה, יבין בסופו של דבר גם את בעיות היסוד שלנו. הבנה כזו תוכל להצעיד את הידידות שבין שתי מדינותינו לעבר פסגות שלא ידענו קודם.

נחפש את האנשים הטובים ביותר בעלי הידיעות המקצועיות המעולות ביותר וחדורי להט יצירה. אך אין ספק שהנס של פיתוחה של גאנה וקידומה המהיר יכול להתרחש רק על־ידי הגנאים עצמם.

אני מייחסת חשיבות עליונה לאפשרויות הטמונות כחטיבת הבונים[2] שתיהפך לגוף שיקבל על עצמו משימות חלוציות בארצך.

בכל הידידות,

גולדה מאיר[3]

עד כאן.

מאסף

491

1. מס' 490.
2. גוף במתכונת הנח"ל שהוקם על־ידי מדריכים ישראלים בגאנה — Builders' Brigade שמו.
3. שדר זה הועבר על־ידי אבריאל לנקרומה שביקש כי שלושת המומחים יקדימו בואם ככל האפשר (ראה אבריאל אל שרת החוץ, סל/293, 23.11.1959, 130.23/3103/11). מומחים אלה הגיעו לגאנה ב־1960.

492

מחלקת אמריקה הלטינית אל שגרירות ישראל בבואנוס איירס
Latin American Division to the Israel Embassy in Buenos Aires

מברק מוצפן 508

נוסח יוצא: 130.23/3121/25

ירושלים, 22 בנובמבר 1959

סודי

לבר־רומי. להלן סיכום יחסינו עם קובה מאז עליית קסטרו לשלטון:

ממשלת ישראל היתה בין המדינות הראשונות שהכירו בממשלת המהפכה[1] ומאז עשינו מאמצים רבים לכינון יחסים תקינים עמה אך ללא תוצאות.

Orizondo Olmo, שמונה באוקטובר 1957 ציר בישראל על־ידי בטיסטה, נקרא להוואנה בתחילת שנה זאת ומאז לא מונה נציג חדש. הצירות בתל אביב, המנוהלת עתה על־ידי מקומיים, נמצאת בביתו של דוד פרדמן שהיה נספח כבוד בימי בטיסטה ויש חשש שאינו אהוד על המשטר החדש. אגב, ידוע לנו שממשלת קובה אינה מעריכה [את] סנדר קפלן, קונסול הכבוד שלנו בהוואנה.

להלן סקירה כרונולוגית של יחסינו עם המשטר החדש:

בעת ביקור שאלתיאל בקובה בינואר 59[19], הוא נפגש עם שר החוץ Agramonte, אך לא הצליח להתראות עם קסטרו.

בפברואר שוחח סנדר קפלן עם Manuel Bisbe, ראש משלחת קובה באו״ם, והציע לו שיתמוך בשיגור משלחת חקלאים קובנית לכנס החקלאים שעמד להיערך כאן.[2] הזמנה רשמית נשלחה למשרד החקלאות [ב]קובה, אולם אף נציג קובני לא השתתף בכנס.

ב־18 בפברואר הבריק טוב מניו יורק שהציע לביסבה שיגור משלחת מומחים קובנים לישראל ומינוי ציר חדש.[3] אם כי ביסבה הבטיח לברר שני העניינים עם שר החוץ שלו לא שמענו מאז על כל התפתחות.

בתחילת מארס נודע לנו כי Bartley Crum כתב להרצוג שהאחראי לרפורמה אגררית בקובה פנה אליו בבקשה לברר הדרכים לתיאום עמנו בבעיית פיתוח חקלאי. ביקשנו מהשגרירות בוואשינגטון להשיב כי שיתוף זה נראה לנו מאוד ולהציע כי הפנייה תיעשה באמצעות השגרירות במקסיקו, וכי תשוגר משלחת קובנית לישראל.[4] שאלתיאל שביקר בהוואנה באפריל מסר ששר החקלאות התלהב מהרעיון אך מאז לא היה המשך לדבר.[5]

492

1. ישראל הכירה במשטר המהפכני בקובה בראשית ינואר 1959.
2. באפריל 1959 התקיים בישראל כנס חקלאים בין־לאומי.
3. ראה מברקו אל משרד החוץ, X952, 18.2.1959, 130.23/3121/25.
4. ראה משרד החוץ אל צירות ישראל במקסיקו, 8.3.1959, 130.09/2328/9.
5. ראה שאלתיאל אל משרד החוץ, 20.4.1959, 130.23/3121/25.

ב־24 ביוני נפגשו תקוע וגונדי עם ביסבה לפי הוראות המנכ״ל ושאלוהו אם ממשלתו הגיבה להצעה לשיגור משלחת המומחים ארצה ולמינוי ציר חדש ומסרו לו שנשמח אם המשלחת הקובנית בראשות Guevara שביקרה באותה תקופה בקהיר תבקר גם בישראל.[6] ביסבה השיב כי לא חלה התקדמות בעניין שיגור משלחת מומחים ומינוי הציר היות ובינתיים הוחלף שר החוץ הקובני אך מאחר ו־Roa, שר החוץ החדש, הנו בוואשינגטון הבטיח לשוחח עמו ולהמליץ בשני העניינים.

ב־28 ביוני הבריק תקוע שביסבה התקשר עם שר החוץ שלו והמליץ לשגר משלחת גווארה ארצה. ביסבה מסר כי תגובת השר היתה חיובית אך אינו יודע אם גווארה יספיק לבקר בישראל. הוא הוסיף שבשיחתו עם השר ציין את העניין שיש לקובה בניסיוננו החקלאי.[7] בחודש יולי מסר שאלתיאל, באמצעות שגריר קובה במקסיקו, הזמנה מראש הממשלה שלנו לראש ממשלת קובה כי משלחת גווארה תבקר בישראל.[8]

במחצית הראשונה של חודש יולי ביקר בארץ Capitan Jose Fernandes y Alvares, חבר המטכ״ל של צבא קובה, לשם בירור האפשרות לרכישת נשק עבור ממשלתו. הוא נפגש עם איתן ומנכ״ל [משרד] הביטחון. הוצעו לו הצעות מעשיות אך מאז לא נתקבלה כל ידיעה ממנו.

באוגוסט ערך שאלתיאל ביקור פרידה בקובה במגמה לכונן קשרים עם המשטר החדש ולברר עניין מינוי ציר כאן. הוא נפגש עם הנשיא Dorticos אך בשיחה עמו לא הועלתה כל בעיה עניינית ולא הצליח להתקבל על־ידי קסטרו. בהיעדרו של Roa הוא נפגש עם תת שר החוץ Francisco Chavarri שיזם פגישתו עם מנהל המחלקה הכלכלית Varias Gomez. דובר עם גומז על אפשרויות קניית ציוד חקלאי אצלנו ומאז הועבר אליו על־ידי שגרירותנו במקסיקו חומר רב.

בידיעה מספטמבר שהגיעה אלינו עתה נאמר כי גווארה הכריז בעת ביקור משלחתו בסודאן כי יחסי קובה–ישאל משתפרים וכי המשטר החדש בקובה מוסיף לשתף פעולה עם ישראל.

בספטמבר, כשתת שר החוץ [של] קובה ביקר במקסיקו נפגש עמו וביקש שמשלחת קובה באו״ם תתבטא בעניין הסואץ. האיש הביע אהדה, הדגיש שהיחס הידידותי לישראל לא השתנה וכי בקרוב ימונה נציג בישראל. כידוע, קובה לא התבטאה.[9]

ב־25 בספטמבר בשיחת שרת החוץ בניו יורק עם Roa הציעה כינון נציגויות קבע בשתי הארצות. Roa הבטיח להגיש ההצעה לממשלתו והביע התעניינותו האישית בדבר. כן העלתה השרה בשיחה זו אפשרויות לשיתוף־פעולה בין שתי המדינות. השיחה היתה ידידותית אך Roa, לדברי דרום, לא גילה התלהבות.[10]

6. בקיץ 1959 ביקרה משלחת קובנית בראשותו של צ׳ה גווארה, ממקורביו של קסטרו, בקע״ם ובמדינות נוספות באפריקה ובאסיה, וכן ביוגוסלוויה.
7. ראה תקוע אל משרד החוץ, X346, 27.6.1959, 130.09/2334/7.
8. ראה שאלתיאל אל משרד החוץ, 240, 21.6.1959, 130.09/2328/10.
9. ראה אמיר אל משרד החוץ, 253, 18.9.1959, 130.09/2328/10.
10. ראה תרשומת של השיחה שנעשתה בידי דרום, 25 בספטמבר 1959, 130.23/3121/25.

ב־12 באוקטובר מסר דרום כי נפגש עם ביסבה בניו יורק והביע דאגתו על שקובה טרם החליטה למנות ציר חדש בישראל, בהדגישו את הידיעות בעיתונות כי קובה מרחיבה רשת נציגויותיה באסיה ואפריקה. ביסבה הבטיח כי יברר הדבר אצל שר החוץ.[11]

ב־5 בנובמבר הבריק אמיר כי בראש משלחת קובה לוועידת .F.A.O ברומא עומד Nunez Jimenez, יד ימינו של קסטרו לענייני רפורמה אגררית, והציע לנו כי נזמינו, אולי עם המשלחת כולה, לישראל.[12] ההצעה נראתה לנו וביקשנו משלחתנו ל־.F.A.O לברר הדבר אך משלחתנו הודיעתנו שלדעת ידידינו באמריקה הלטינית האיש פרו־ערבי מובהק. טרם נודע לנו אם התקשרה עמו.

ב־7 בנובמבר פרסם "אל־אהרם" כי בריאיון לכתבו אמר Roa שיבקר בינואר בקהיר לפי הזמנת פאוזי והכריז שקובה תעמוד לצדן של מדינות ערב בבעיית ארץ־ישראל ואלג׳יריה בעצרת, וכי לקובה ולקע"ם כר נרחב לשיתוף־פעולה. כן הודיע "אל אהרם" כי בריאיון לאותו כתב אישר קסטרו דבריו הנ"ל של Roa. כמובן יש להסתייג מדברי "אל אהרם".

ב־12.11 הבריק אמיר כי Lopez Frezquet, שר האוצר הקובני, שהיה פעיל בכריתת החוזה המסחרי עם קע"ם, ייצא בדצמבר לקע"ם והביע בפני אחד מידידיו היהודים רצונו לנצל ההזדמנות לבקר בישראל. סוכם שסנדר קפלן יברר אם השר באמת יוכל לבקרנו ובמקרה החיובי תוגש לו הזמנה רשמית. טרם קיבלנו ידיעה על המשך הפעולה.[13]

יש לציין כי בספטמבר שנה זאת נפגש אמיר, לפגישה חטופה, עם דוד סלבדור, יושב־ראש אגודת הסינדיקטים הקובנים, שבא להשתתף בוועידת ORIT.[14] נקבעה פגישה מיוחדת ביניהם שלא התקיימה, בה חשב אמיר לדבר עם סלבדור על ביקור משלחת הסינדיקטים הקובנים בארץ כאורחת ההסתדרות. כזכור, הצטרפה אז אגודת הסינדיקטים הקובנים ל־ORIT למרות החששות שהיא תצטרף ל־CETAL (הארגון הפרו־קומוניסטי הלטינו־אפריקני). יש להניח, כמעט בוודאות, שאגודה זו הצטרפה ל־ORIT על דעת פידל קסטרו.

נוסף לכך, כדאי לציין שבעיתונות הקובנית לא הופיעו גילויים מדאיגים אנטי־ישראליים. אדרבא, עיתונים רבים וביניהם ביטאון התנועה של קסטרו, פרסמו ומפרסמים חומר על ישראל ובפרט על החקלאות וההתיישבות שלנו.

מאחר ועד כה לא חלה התקדמות בכינון יחסים תקינים עם המשטר החדש ולאור התקרבות קובה לקע"ם ולגוש האפרו־אסיאתי וניסיונו של קסטרו להופיע כגיבור בעל נטיות מהפכניות בעיני מדינות אמריקה הלטינית, ברורה הסכנה הצפויה לנו אם לא נעשה מאמץ עליון לשיפור יחסינו עם קובה על־ידי מגע מתמיד עם ממשלתו וניהול מערכת הסברה יסודית ורצופה בה.

11. השיחה התקיימה כמה ימים קודם, ראה דרום אל שרת החוץ ואחרים, 8.12.1959, שם.
12. ראה אמיר אל משרד החוץ, 266, 6.11.1959, 130.09/2328/10.
13. ראה אמיר אל משרד החוץ, 271, 12.11.1959, שם.
14. Organization Regional Inter-Americana del Trabajo — ORIT — ארגון העבודה האזורי הבין־אמריקאי. מרכזו של ארגון זה היה במקסיקו והוא הקיף בעיקר איגודים המשתייכים למפלגות סוציאליסטיות.

לפיכך, החליטה שרת החוץ לשגר אותך להוואנה כממונה זמני לשם קיום המגע הדרוש עם השלטונות ובכדי שהצירות הקיימת שם להלכה תנוהל למעשה.[15]
רצוי שתצא להוואנה בהקדם. על קביעת מועד צאתך יבריק המשרד בקרוב.
הצלחה במילוי תפקידך.

מחלקת אמריקה הלטינית

493

מנהל מחלקת אסיה ואפריקה אל מ' מיכאל[1] (בומביי)
Director of the Asian and African Division to M. Michael (Bombay)

העתק: 130.23/3101/5

ירושלים, כ"ט בחשוון תש"ך
30 בנובמבר 1959

מיכאל היקר,

אמש צלצל אלי ד"ר כץ והודיע שיש בידו מכתב ממך.[2] הלכתי מיד לביתו לקחת אותו והנה בעוד דקות אחדות יוצאת התשובה.

נשלח לך העתק מכתבך אחרי שיודפס כאן, אבל הייתי רוצה להכתיב סעיפים סעיפים.

1) אין כל צורך להתנצל על נסיעתך לדלהי. סיכמנו כאן אתך שאתה לא רק זכאי, אלא צריך לבלות זמן ניכר בבירה לרכישת מגעים אישיים בלתי רשמיים ורשמיים בהדרגה. אשר אנחנו כן מבקשים הוא שתודיע לנו מראש על תנועותיך ועל כתובותיך על־מנת שנדע היכן להשיגך בשעת הצורך וגם על־מנת שבמקרה הנדיר שבו תהיה סיבה מיוחדת לבקשך לא לצאת במועד זה — נוכל להבריק על כך בעוד מועד.

2) דברי האנשים הרשמיים והלא רשמיים ההודים בשיחותיך השונות מעניינים מאוד, ונדמה לי שבמקרים רבים גם לא בלתי צודקים. כך, למשל, צודקים העיתונאים באומרם שאת שאלת היחסים עם ישראל, או בכלל את שאלת הגישה ההודית לישראל, לא יהפכו לבעיה אשר למענה יתנגשו חזיתית ובצורה חריפה עם אותו שלטון אשר בסופו של דבר ועל אף כל חופש העיתונות הם בכל זאת נזקקים לו. אני חוזר ומצטט דברי אותו שגריר צרפתי בקמבודיה שאותם כבר הזכרתי

15. עד להגעתו של בר־רומי לא היתה לישראל נציגות קבע בקובה. השגריר במקסיקו היה מואמן לקובה כציר לא תושב.

493
1. מ' מיכאל מונה לקונסול ישראל בבומביי באוקטובר 1959.
2. מוסב על מכתבו של מיכאל אל בן־חורין מ־28 בנובמבר 1959 ובו דיווח על שיחות בדלהי עם עיתונאים ואנשי משרד החוץ. אלה אמרו, בין היתר, כי אין להניח כי נהרו באמת מעוניין ביחסים עם ישראל. (המכתב בתיק 130.23/3101/5.)

בפניך: "פה לא מועיל הרבה להתווכח, פה צריך לנסות לשנות את האווירה". ואם אין דמיון מלא בין ההודים ובין שאר העמים בדרום מזרח אסיה, הרי אותה מתינות וטקט שאתה מציין הם בהחלט הכרח יסודי של העבודה בתוך הודו עצמה.

3) אתה מדבר על שיחות פרטיות עם הודים שאתם כבר היית בידידות אישית לפני כן. אינך מציין שמות והייתי מציע שבדרך־כלל תציין את שמות האנשים. אני מניח שבין אלה אשר אתם שוחחת נמצא בג'פאי הצעיר[3] שאתה בוודאי מכירו מאנקרה. אני הכרתיו רק מאוד קצרות כי הגיע לאנקרה ממש ערב צאתי משם, אבל אולי זוכר אותי.

4) ההודים צודקים בבקשתם שלא ננהל מלחמת תעמולה עם הערבים על אדמתם. אני יודע שבאמת אנחנו נוהגים כך ומאוד נכונה היתה שאלתך אם יש להם טענה מסוימת כלפינו. גם בעבר ביקשתי להתאים את כל פרסומי הקונסוליה בבומביי לאופי ההודי, כלומר לא להבליט עניינים צבאיים ולא להתווכח יתר על המידה עם הערבים בשאלות מדיניות. ברור שלא קל לעמוד בפני הניסיון להשיב מלחמה שערה כאשר אנחנו מותקפים, ואיננו באים לומר שלעולם אין מצב אשר בו מוצדק לעשות זאת, אולם הכלל הבריא הוא הסברה חיובית שקטה ולא מתרברבת, ויש בשטח זה כר נרחב לעבודה מבורכת. אני בטוח שאני פורץ לדלת פתוחה בבואי להציע לך לא לקחת ברצינות את הצעתם להתלונן בפני השלטונות ההודים על השגרירות המצרית כאשר היא עוברת את הגבול. לכל היותר, היינו מציעים שאם תראה מקרה חריף תכתוב לאותו בחור שהציע לך להתלונן, תעמיד אותו על אשר קרה ותדגיש שאינך בא להתלונן כי רק מזכיר לו את אותה שיחה שהיתה לך. (אנחנו כמובן תמיד לרשותך כאשר אתה רוצה להתייעץ על נקיטת פעולה זו או אחרת.)

5) אנשי שיחך גם צודקים באומרם שעל נהרו אין הרבה מה להשפיע, אולם יש להכין ביתר הרחבה וביתר העמקה דעת ציבור לקראת אותו יום רחוק או קרוב אשר בו תעבור ההנהגה לידיים אחרות. ובהקשר זה לשאלת היחסים הדיפלומטיים. ברור לכולנו שקורה ששיחה "מתגלגלת", לגמרי ללא יזמת הצד הישראלי, לאותו נושא ואז קשה לנהוג כאילו בכלל לא יודעים במה המדובר. אולם זה מזמן אנו מנסים להרגיל גם אישי ציבור הנוסעים ברחבי העולם וגם נציגים ישראלים בכל הדרגים, לא לנקוט בכל יזמה בנושא זה בשיחותיהם עם אישים הודים. זה נושא סרק. המנהיגות ההודית יודעת היטב את כל טיעוננו, והם אינם זזים מעמדתם לא מפני שלא דובר אתם מספיק או מפני שלא הוסברה להם די הצורך ההשקפה הישראלית על המועיל והטוב והמוסרי וכו', כי אם שאינם רואים אינטרס הודי בשעה זו להתקדם לקראתנו. במצב זה שיחות ביזמתנו באותו נושא — בדרך־כלל אפילו עם הודים לא רשמיים — אינן מתיישבות עם כבוד עצמי. אין הדבר דומה להצהרות פומביות מכוונות, כשם שעושה זאת אצלנו ראש הממשלה מזמן לזמן בצורה של שאלה ותשובה או בכנסת או במסיבת עיתונאים. הצהרות אלה באות בדרך־כלל בתגובה לדברי נהרו ויש להם מגמה ברורה וטובה של גירוי ושל התקפה אבל מהולה בהבעת רגשי כבוד לעם ההודי ולנהרו כמנהיג דגול של עם גדול.

[.....][4]

3. ק"ס בג'פאי, הממונה על שולחן המזרח התיכון במשרד החוץ ההודי.
4. המשך המכתב חסר.

494

מ׳ מיכאל אל א׳ בן־חורין
M. Michael to E. Ben-Horin

העתק: 130.23/3101/5

[בומביי], 5 בדצמבר 1959

אלישיב יקירי,

אנצל את מר קרונגולד על־מנת לשלוח לך דו״ח על שיחות שנראות לי מעניינות, אם כי לך בוודאי לא יוסיפו הרבה. אני ממתין לבוא המשלחת, אשר בוודאי תביא לי גם דואר דיפ[לומטי] אגב, לגבי המשלחת אכתוב מבומביי — אציין רק, שההודים התנהגו נהדר: הבוקר פניתי אליהם סופית — ואחרי גמגומים שונים וטלפונית לחלונות הגבוהים ביותר נתנו לי קצין משטרת הגבולות ואמרו לו לבצע הוראותי.[1]

ועכשיו לדו״ח עצמו:

המשכתי להיפגש עם שני ידידי מאנקרה (שם האחד בג׳פאי והשני קואל[יו], אינני זוכר אם הזכרתי שמותיהם). אם לשפוט לפי כוונת דבריהם — משרד החוץ היה רוצה מאוד ביחסים מלאים ובינתיים היה מעוניין לפחות שלא נכעס עליהם ומנסה לזכות באהדתנו מבלי להרגיז את נהרו. כמובן שגם בזה יש זרמים שונים וגם אסור לשפוט לפי שני האנשים האלו, אשר חושבים עצמם לידידים גדולים של ישראל ושלי אישית. ראיתי שהם מחפשים דרך, על־מנת לזכות ״בחיוך״ מצדנו. שאלו אותי לדוגמא, מדוע לא העניקו לי דרגת ציר. השבתי כי אם יעניקו לי דרגת ציר, הרי שזה צעד של ממשלה שלי ואין אנו זקוקים להוכחות נוספות של יחס ממשלת ישראל להודו, כי אם להפך. גמגומים שונים היו תשובתם. נדמה לי, שהם חושבים, שזה יכול לתרום למעמד ועמדה. אם כי ברור לך בוודאי, שאני אישית הייתי נהנה. אינני יכול להשתכנע מנימוקיהם, אם כי אולי כוונותיהם טובות ואולי גם יש מידת צדק מנקודת ראות שלהם.[2]

נקראתי למר טנדון,[3] בטרם עוד הספקתי לבקש פגישה אצלו (תפקידו דומה לתפקיד ד״ר יחיל). התחיל לדבר על עניין היחסים. אמרתי שלי אין מה לדבר אתו בנדון. הכול נאמר כבר ואני מוכן לשמוע רק הודעה מצדם על רצונם לשלוח ציר או שגריר לישראל. לא הסתפק בדבר ופתח בהצטדקות של כ־20 דקות. אמרתי שהנני משוכנע שיהיה זה לא נכון לעייף אותו בדברים שלא רק הוא כי אם גם הממונים עליו שמעו פעמים אין ספור ויש ביניהם גם כאלה שיטיבו ממני לצטט בעל־פה את עמדת ישראל לכל ההסברים ההודים. הוספתי שבסיסית נשארת בתוקפה עובדה אחת בלבד — והיא שהודו מפלה לרעה מדינה אחת — והיא ישראל. הודה שזה נכון ועבר לדבר על עלון הקונסוליה. שלף תיקים שהראה לי על־מנת להוכיח,

494

1. העניין אינו ידוע.
2. במארס 1960 הוענק למיכאל תואר אישי של קונסול כללי.
3. טנדון, סגן המנהל הכללי במשרד החוץ ההודי.

ששתק במשך 7 חודשים ולא רצה בכוונה לדבר בנדון עם כספי. היו בידו כל החוברות שלנו, כל אחת מנותחת מבחינת האספקט "מלחמה נגד ערב על אדמת הודו". אמרתי כי:

(א) אינו מפקפק בצדקת עמדתנו.

(ב) לו לא היתה הפליה נגד ישראל היינו יכולים לא לעשות אשר עשינו ושגרירות ישראל בדלהי היתה מונעת צורך בשיחה זאת.

(ג) קע"ם לא רק שאינה צודקת, כי אם גם מחריפה יותר — ואינני מתכוון להגיד, שיש להשיב על כל חצי הבל, יש להודות בכל אופן בזכות הקיימת לכך.

תשובתו היתה בשתיים:

(א) זכויות שגרירות בשטח הסברה אינן זהות עם זכויות קונסוליה.

(ב) הבעיה נעשתה חמורה לא בגלל פניית קע"ם חס וחלילה, כי אם בגלל פעולת סין בהודו וכוונתו לבקש ולא לדרוש. השבתי שאשמור לעצמי זכות הניתנת לאחרים. באשר לבקשה — אוכל להרגיעו, שכוונותי בעלון בוודאי תספקנה אותו כליל. מתוך זה התפתחה שיחה על העלון עצמו והשפעתו. אוכל כאן לציין את הדעה הכללית (של הנ"ל, אנשי פ.ס.פ.,[4] כל עורכי העיתונות, כל חברי הפרלמנט אתם נפגשתי) — שאין העלון ערוך עבור הודו והוא משעמם ולכן חסר השפעה. אחרי זה שאל אותי לכוונת ביקורי בדלהי. אמרתי לו גלויות: אני רואה תפקידי לפעול למען יחסים הדוקים יותר בין הודו וישראל וזאת אני יכול לעשות רק בדלהי ולא בבומביי.

הסכים בשתיים: גם להגדרת התפקיד — אותה ואת מגמתי בירך והבטיח עזרתו במשימה (אולי בגלל זה שעוזב בעוד 3 שבועות התפקיד — טוב שעוזרו היה נוכח בשיחה) וגם לכך, שדלהי היא המקום. עוזרו אמר שאולי יש מקום לחשוב להעתיק המושב לדלהי. לא הגבתי, אם כי טנדון ביקשני לחשוב גם על אפשרות כזו לאחר מספר חודשים. (הסיבה האמיתית שלא רציתי להגיב היא, כי אינני מאמין שיסכימו ואינני רוצה לבקש ולקבל סירוב; לעניין עצמו — הנני משוכנע, שהעבודה צריכה להיעשות ב ד ל ה י.). לבסוף ציין מה שציינו גם אחרים: יש בדלהי בורות מוחלטת בשטח ישראל ולדעתו לא עשינו את אשר צריך לעשות: לרכוש לצדנו אותם אלפים הקובעים במדינה.

פגשתי גם את מנכ"ל (מזכיר חוץ) דאט,[5] אבל רק קצרות. עשיתי לו "תאבון" והוא ביקש אותי לבוא אליו עוד בסוף השבוע.

בביקורי כאן, החלטתי כאחת המשימות להציב לי הסתערות על מפלגת הקונגרס. אין עוד מה לסכם כי למעשה קיימתי רק שתי פגישות עם מנהלי מחלקות ואת א[י]נדירה[6] אפגוש רק מחר או מחרתיים. לא היית מאמין את אשר פגשתי: אנטישמיות אידיוטית כזאת, שחשבתי שעזבה את במת ההיסטוריה מזמן. דיבורים והאשמות נגד יהודים שמימנו מלחמת עולם שנייה, שתמכו באימפריאליזם אנגלי בהודו; שהם הקפיטליזם הבין־לאומי היושב על כספים שמצץ מעמים מתפתחים;

4. Praja Socialist Party — נוסדה ב־1952 כתוצאה ממיזוג המפלגה הסוציאליסטית ומפלגת Kisan Mazdoor Praja.

5. סובימאל דאט, מזכיר חוץ (מנהל כללי) של משרד החוץ ההודי.

6. אינדירה גנדי, בתו של נהרו, שימשה מארחת של אביה.

שישראל קיימת ופועלת רק בזכות הנדבות שנותנת יהדות ניו יורק; לא היה ברור לי מדוע לא הושמעו "זקני ציון" ועלילות דם.

שתי השיחות עם אנשי הקונגרס בכל זאת היו מצוינות; אחרי שהביאותי אותם להגיד אשר על לבם, נתתי להם מנת ציונות גדולה, עליה הייתי צריך מיד לחזור, כי אספו עוד כמה חברים, שרצו גם כן לשמוע. אחרי כל זה התחלנו לדבר "תכלית" — מה אפשר לעשות על־מנת לקשור את מפלגת הקונגרס עם מפלגות בארץ. עוד אכתוב בנדון, אם אצליח בשכנוע גם אצל אינדירה — דבר מפוקפק למדי. בכל זאת, לדעתי זה הגוף עליו יש לעבוד — זה הקרמלין ולא החברה בפרובינציות המחוסרים כל השפעה ויכולת החלטה. אם נצליח (אינני חולם שנוכל להגיע למצב כמו עם פ.ס.פ.) להגיע לקיום שיתוף־פעולה בדרג מפלגתי עם הקונגרס — יהיה זה צעד חשוב.

בהזדמנות זו, העלו שאלה שלא ידעתי להשיב: אנשי הקונגרס (לפי דבריהם) נוסעים לארצות שונות רק אם משלמים זאת להם המזמינים, כי הם עובדים ללא משכורת(?) (מדובר כמובן על מנהלי מחלקות וכו'). האם נהיה מוכנים לממן הנסיעה? לא ידעתי להשיב. (זאת שאל אותי גם עורך עיתון די חשוב — ודווקא בשפת אורדו, אותו הלכתי להפוך לציוני. שמו נרינדה ושם העיתון "Partop". לו אמרתי שעתה כן נוכל לממן. אם אברר, שכדאי לחשוב אפילו על מימון — אמליץ לפניך. בינתיים תכין כסף!)

בפגישות עם אנשי הכנסת, התרכזתי שוב על אנשי הקונגרס, מתוך הנחה שיחסים אתם חשובים יותר ושלא אוכל להוסיף הרבה בשטח הפ.ס.פ. גם כאן — קרקע בתולה ומדהים חוסר הידע המעשי הקטן ביותר לגבי ישראל בהשוואה עם "בקיאות" בשקרי קע"ם.

עד כה "על הכוונת" למשלוח לארץ יש לי:

1. צ'רלטון — אנגלי עורך ה־Statesman בדלהי.

2. קונצרו — חבר כנס נשיא Sapru House. אינני חושב שיסכים לנסוע אם כי נדמה לי ששכנעתיו.

3. נרינדה (פרטים עליו לעיל).

4. גב' מ' מוקרג'י — מנהל[ת] מחלקת קשרי חוץ (אסתר הרליץ) ונשים במפלגת הקונגרס.

זה לא הרבה מתוך 49 איש שפגשתי עד כה בשיחות אישיות בדלהי. הלוואי ורק חלק יצא לפועל.

קראתי שוב הדו"ח — ורק השעה המאוחרת מונעת ממני מלקרוע אותו ולכתוב מחדש. כתבתי הרבה ולא נתתי דבר. העיקר, נדמה לי כי:

א) חייבים לפעול בדלהי — ולשם זה צריך או לפתוח "משרדון" קטן כאן, עם לפחות פקיד מקומי או אם זה יהיה מעשי ונבון מבחינה מדינית, לעבור בכלל לכאן. (אחזור עוד לנושא זה).

ב) חייבים לפעול על הקונגרס ולנסות ליצור מגע בינו ובין גופים ומפלגות בארץ.

ג) צריך לשנות פני העלון, תפוצתו, שיטות הוצאתו.

ד) צריך [ל]הזמין אנשים מתאימים ארצה — אפילו אם זה קשור במימון הנסיעה.

ה) צריך לקיים מגע הדוק עם משרד החוץ ולנסות לפתח ממנו "אפיק".
ו) יש אפשרות והכרח לפעולה. זה לא יביא להחלפת שגרירויות, אבל זה יכין האווירה לרגע זה.
ז) אם אתה חושב, אלישיב, שבתקציב הקיים ובכוחות הקיימים אני יכול לבצע אפילו חצי המשימה, אינך אותו אלישיב אותו ראיתי בירושלים ואותו אני זוכר כל כך לטובה.

בידידות, שלך,[7]

מיכאל

495

א' בן־חורין אל מ' מיכאל (בומביי)
E. Ben-Horin to M. Michael (Bombay)

העתק: 130.23/3101/5

ירושלים, כ"ז בכסלו תש"ך
28 בדצמבר 1959

מיכאל היקר,

אני רוצה להעיר במכתב אחד בשולי מכתבים אחדים שלך, ביניהם מכתבך בכתב יד מדלהי מה־5,[1] מכתבך מה־6 מבומביי על ביקורך בדלהי[2] ומכתבך בכתב יד מה־19.[3]

כולנו שמחים לקרוא על פעילותך הרבה ואל תחשוב לרגע — גם אינני מניח שאתה חושב זאת ברצינות — שאנחנו סבורים "שבתקציב הקיים ובכוחות הקיימים" ניתן לבצע את משימותינו הגדולות בהודו. על כך במועד מאוחר יותר כי לא הייתי רוצה לגרום לציפיות גדולות מדי מצדך.

ועתה למספר נקודות, לאו דווקא לפי הסדר בו נגעת בהן:

1) אני בהחלט בדעה אתך שאסור לנו להפוך את הודו לזירת התמודדות תעמולתית עם הערבים, והערת אותו הודי באוזניך צריכה לשמש אזהרה. כבר נגעתי בזאת במכתב קודם.[4]

7. תגובת בן־חורין — ראה מס' 495.

495
1. מס' 494.
2. המכתב בתיק 130.23/3101/5. מיכאל דיווח על פגישותיו עם עיתונאים, אנשי משרד החוץ ואנשי שלטון בעת ביקורו בניו דלהי.
3. המכתב שם. נאמר בו בין היתר כי העניין המעסיק את נהרו הנו ועידת הפסגה והסדרת ענייני העולם באמצעותה. מיכאל מונה גם שיקולים בעד ונגד העברת הקונסוליה הישראלית מבומביי לניו דלהי.
4. מס' 493.

2) מובן שחשוב ביותר לקיים קשרים עם מפלגת הקונגרס. אינני מתאר לי שידידים כנים מקרב המפלגה הסוציאליסטית הרוצים בקידומו של העניין הישראלי בהודו יראו זאת כ"בגידה" אם מנהיגים במפלגת הקונגרס יגלו גישה רצויה לנו יותר מאשר בעבר. על כן, תבוא עליך הברכה על כל הצלחה בכיוון זה. אולם אין אנחנו משוכנעים שהדרך הטובה היא להציע הקמת קשרים תנועתיים בין מפלגת הקונגרס ובין מפא"י (ובוודאי לא במסמכים בכתב). סוף סוף מפא"י וה־PSP הן חברות מייסדות של הוועידה האסיאנית הסוציאליסטית. מסופקני אם מפא"י תהיה מוכנה לגלות "פנים חדשות במראה" ההודית. עוד נחזור לנושא זה אחרי בדיקה.

3) אנחנו בהחלט מוכנים להזמין ארצה אחדים מחשובי העורכים של עיתונות הודו. לגבי אירוחם בארץ לא תתעורר שאלה תקציבית ואילו לגבי כיסוי הוצאות נסיעה תהיה השאלה גם תקציבית, גם עקרונית וגם שאלה איך דבר כזה יתקבל בצד השני. במקרים מסוימים נוכל להתגבר על הקושי התקציבי. ביקשתי את ברנע לכתוב לך בפירוט בנושא זה כי ניסיון העבר בהודו מלמד שיש צורך בזהירות רבה בצורת הגשת ההזמנה, אולם תוכל לסמוך בדרך־כלל על תגובה חיובית מצדנו להזמנת עורך זה או אחר. נצטרך תמיד להתייעץ מראש לגבי זהות האיש, המועד והצורה.

כן נמשיך ברצון באספקת ספריות יסוד קטנות על ישראל ליצירת מדף ישראלי בספריות בהודו. המדובר לא רק בספריות עיתונים כי אם גם — ובעיקר — בספריות של מכללות, מוסדות וכדומה. תמצא שכבר עשינו פעולה ניכרת בשטח זה. אם תעיר הערותיך לגבי סדרות הספרים ששלחנו בעבר נכיר לך תודה.

4) אני מסכים עם ניתוחך את גישתו של נהרו לוועידת פסגה ולמעמדו המיוחד בגוש האפרו־אסיאני. נכון גם שהוא זוכה לתמיכתו של גוש זה (ולאו דווקא לאהדתו) בגלל חוסר ברירה. אולם עם התבססותה של קבוצה אפריקנית הולכת וגדלה באו"ם תלך ותיחלש עמדתו המיוחדת של נהרו כמנהיג הגוש. ברור שאין דווקא תקופה זו שלפני ועידת פסגה נוחה לפעולה מרוכזת מיוחדת מצדנו בהודו.

5) אינני בטוח שאני מסכים אתך לגבי הערותיך על העתקת הקונסוליה לדלהי. ברור שהקמת קונסוליה כללית בבירה איננה בהחלט אות להקמת יחסים דיפלומטיים. אולם פתיחת נציגות רשמית, ואף תקרא קונסוליה, בדלהי היא כשלעצמו אקט מדיני משני הצדדים. כבר סיפרתי לך לפני צאתך שפעם הצענו זאת להודים בעקבות שיחה של רג'י קדרון בניו יורק עם הנציג ההודי באו"ם אשר בה אמר ההודי ביזמתו הוא שהוא היה מציע צעד כזה, ואם נגיש הצעה פחות או יותר רשמית יש לו הרגשה שהיא תתקבל יפה במשרד החוץ. עשינו ונכשלנו. משום כך אני מאוד מבקש אותך לא לעורר נושא זה ביזמתך בשום מקום. אם מישהו מאנשי משרד החוץ ידבר אתך שנית באותו נושא הזכר לו אותה פרשה (שם הנציג ההודי באו"ם אז היה ארתור לאל). תוכל לומר שאנחנו בוודאי נהיה מוכנים להעביר את הקונסוליה כי זה מקום יותר נוח לעבודה מאשר בומביי, אבל לא נהיה מוכנים לנקוט בכל צעד אם אין לנו הבטחה מפורשת ומחייבת מראש שהפעם נענה.

בברכה,

א' בן־חורין

נ"ב. כרגיל אני שולח העתקים מדו"חותיך לאנשים שונים במשרד ומחוצה לו.

496

י' בר־רומי אל משרד החוץ
Y. Barromi to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 6

נוסח נכנס: 130.09/2304/8

הוואנה, 31 בדצמבר 1959

סודי

מחלקת אמריקה הלטינית, שלכם 4.[1]

א) נתקבלתי לריאיון אצל הנשיא והבעתי חפצנו להשתתף בוועידה ועניינגו בקיום תכנית סיור משלחתם החקלאית אצלנו.[2] הנשיא, השייך לזרם המתון, גילה אהדה כנה והבטיח התערבותו בשני הנושאים.

ב) שיחה עם תת־שר החוץ Fernandez. ציינתי מלוא דאגתי להשמטת ישראל מכמה הפגנות אהדה לעמי אזורנו. לנו מחלוקת חמורה עם קע"ם על חופש השיט. זכאים לדרוש שלא תינתן תמיכה מוסרית לקע"ם דווקא כאשר מפירה החוק הבין־לאומי. טובת קובה היא בידידות עם כל גורם על יסוד הדדי ללא הפליה. תת־השר הדגיש אהבתם אלינו ואמר:

(1) ימנו ציר לפני סוף ינואר.[3]

(2) הוועידה תתקיים בחסות או"ם ותהיה פתוחה לכל המדינות הבלתי מפותחות מבחינה תעשייתית לפי הגדרת אקוסו"ק, הוועידה תתקיים ביוני או יותר מאוחר. לא נשלחה עדיין כל הזמנה.

ג) דרום מסר לי על הכול והיה מודאג כמוני. מאז הפר Roa הבטחות בדבר דרג הנציגויות ומינוי ציר מיד. יש לזכור שאשתו ממוצא ערבי. אבקש למסור ההתפתחויות לדרום שאולי ייפגש אתו בבלגרד.[4]

בר־רומי

496

1. במברק זה (מ־30 בדצמבר 1959, בתיק 130.09/2304/7) נאמר שמניחים כי דרום הודיע לבר־רומי ששר החוץ הקובני מסר לו ב־8 בדצמבר כי בדעת ממשלת קובה לזמן ועידה של מדינות מתפתחות ושאל לעמדת ישראל ליזמה זאת. דרום השיב כי עמדתה חיובית, וכי היא מצפה להזמנה רשמית מקובה. (ראה דרום אל משרד החוץ, X863, 9.12.1959, בתיק 120.23/3121/25.)
2. ראה מס' 492.
3. צירה הראשון של קובה המהפכנית בישראל, ריקרדו סוביראנה אי לובו, הגיש את כתב האמנתו ב־1 בספטמבר 1960.
4. דרום כיהן כציר ישראל בבלגרד, ובא לניו יורק כדי להשתתף במשלחת ישראל למושב ה־14 של העצרת הכללית של האו"ם. לא נמצא תיעוד על פגישתו עם רואה בבלגרד וסביר להניח כי לא התקיימה.

פרק יח
עלייה מארצות המצוקה
Immigration to Israel

497

מ׳ שניאורסון אל משרד החוץ
M. Shneerson to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/823

נוסח נכנס: 130.09/2348/3

פאריס, 19 בינואר 1958

מסרו לשרגאי לאמור:

איסטרמן בדרכו ללונדון מסר לי על שיחותיו במרוקו.[1] להלן עיקר הדברים.[2]

א) ראה סי בקאי, בואביד, לגזאווי ובן־זקן. לגזאווי הודיע בהדגשה שאינו מתנגד להוצאת דרכונים ללא הפלייה ליהודים הרוצים לעזוב מרוקו. הדבר תלוי בהחלטת הקבינט, ואם תתקבל — הוא לא יתנגד לה ויבצעה ככתבה. אף בואביד תמך בעיקרון מתן דרכונים בהנחה שמספרם יישאר בגבולות חמש-שש מאות לחודש ולא תיעשה פעולה מרוכזת לארגון עלייה המונית. לדעת בואביד ולגזאווי יכול בקאי להעביר בממשלה ההחלטה הנ״ל. סי בקאי הבטיח לאיסטרמן לטפל בעניין באופן דחוף ולהעביר בקבינט החלטה למתן דרכונים.

סיפר שבן־זקן תבע בתוקף בישיבות ממשלה פתרון בעיית ההגירה ואף איים בהתפטרות אם לא יוסרו הקשיים ולא תופסק ההפליה. עמדתו עשתה רושם על חבריו וחשוב שיתמיד בה. איסטרמן וגולן חוזרים למרוקו ב־15.2 להמשך הדיונים. בדרך־כלל הוא אופטימי לגבי תוצאות המשא־ומתן.[3]

ב) בשיחותיו העלה שאלת גוף מרכז או נציג לכיוון והדרכת העולים. מצא המרוקנים מתנגדים בתוקף. הצעתו לגמור תחילה המשא־ומתן על בעיית העלייה ואז להעלות שאלת הריכוז והכיוון.

497

1. ביקור זה היווה המשך לשיחות בענייני העלייה שהתקיימו בדצמבר 1957 בארצות־הברית בין אנשי הקונגרס היהודי העולמי בראשות נחום גולדמן, לבין מלך מרוקו מוחמד החמישי ופמלייתו. לדברי גולדמן הסכימו המרוקאים ליציאתם של 500–600 יהודים בחודש, בתנאי שבארגון העלייה לא יעסקו הסוכנות היהודית או גוף דומה, ותיפסק העלייה הבלתי חוקית. (ראה הקונסוליה הכללית בניו יורק אל איתן והרמן, 536, 3.12.1957, 130.09/2338/25.)
2. הדין־וחשבון המלא על הביקור במרוקו, שהתקיים בין ה־7 ל־17 בינואר, בתיק 130.23/3113/13II.
3. ביקור זה, שהסתיים ללא תוצאות, נערך למעשה רק באפריל — ראה מס׳ 502.

ג) רייזל.[4] איסטרמן נמנע מלטפל בנידון. מחכים לתוצאות התערבות דפרה[5] אצל השגריר המרוקאי. מנענו פרסום בעיתונות.

ד) איסטרמן יבוא לכאן במיוחד לשיחה עם דובדבני ושוסטר.[6] עד כאן.

שניאורסון

498

כ׳ כץ אל ש׳ בנדור (פראג)
K. Katz to Sh. Bendor (Prague)

מקור: 130.23/3118/4

וארשה, 19 בפברואר 1958

שמואל היקר,

קיבלתי את מכתבך מיום 13 בדצמבר 1957[1] והנני מכה על חטא שלא עניתי עליו מיד. מאחר שעוררת בו בעיה שאפשר להרחיב עליה את הכתיבה, חשבתי שאחבר סקירה על הנושא. אולם לשם כתיבת סקירה צריך היה למצוא ימים של חסד, ימים לריכוז נפשי. לצערי תכפו עלי עסקי דיומא, והתכנית הגדולה נדחתה מפעם לפעם. אני מבכר אפוא לענות לפי שעה ישירות על מכתבך, ומחל לי על האיחור.

מדיניותה של פולין כלפי ישראל היא אמנם יוצאת־דופן בהשוואה עם ברית־המועצות ועם הלוויינים האחרים, אך אין היא חורגת מגבולות המותר מבחינת המדיניות הכללית של הגוש. נדמה לי, שפולין החליטה לנצל את מלוא השוליים של ההיתר. ואילו מדינות הגוש האחרות, מסיבות פנימיות שלהן, החליטו לא לנצל את ההיתר בשטח זה לגמרי. עצם קיומו של ״היתר להיות שונה מעט״ שברית־המועצות שלאחר־סטלין העניקה ללוויינים, אינו מוטל בספק, וכן ברור גם קיום שולי־גבול להיתר זה. (שוליים לאו דווקא לצד אחד, לליברליזם, כמו בפולין, אלא גם שוליים לצד השני, לשמרנות, כמו בצ׳כוסלובקיה.)

4. ד״ר בנימין רייזל, רופא ישראלי ששוגר למרוקו לבדוק מועמדים לעלייה. למעשה לא עסק בכך, אלא הקדיש את זמנו להקמת גב ציבורי לעידוד העלייה בקרב יהודי מרוקו. בדצמבר 1957 נעצר רייזל יחד עם כמה פעילי עלייה, לאחר שבחיפוש במכוניתם נמצאו דרכונים מרוקאים מזויפים. הוא שוחרר כעבור מספר חודשים.

5. כנראה אדוארד גוסטב דפרה, מנהיג סוציאליסטי צרפתי, חבר פרלמנט.

6. על הפגישה ראה השגרירות בפאריס אל משרד החוץ, שפ/850, 22.1.1958, 130.09/2348/3. איסטרמן הדגיש בפגישה כי יש להימנע מעלייה בלתי חוקית ממרוקו עד לסיום המשא־ומתן שבדעתו לנהל במרוקו.

498

1. במכתבו זה (130.23/3118/18 ,13.12.1957) ביקש בנדור מכץ להסביר מדוע מדיניותה של פולין כלפי ישראל שונה ממדיניותן של יתר מדינות הגוש המזרחי.

השוני במדיניותה של פולין לגבי ישראל מתמזג יפה עם מדיניותה הכללית, החיצונית והפנימית. משום כך, יש גבולות לשוני הזה, כגבולות השוליים של הזמן והמהות של "העצמאות" הפולנית. משום כך, מדריכה את מנוחתי ההרגשה שמבצע העלייה חייב להתנהל תוך מרוץ עם הזמן. שולי ה"חופש" של פולין לא יישארו קבועים. אינני מאמין שהם יורחבו. להפך, יש לי כל היסוד להאמין שהם יצומצמו.

במה לא הולכת פולין, לגבי ישראל, בתלם הסובייטי? ככל שעולה בעיית ישראל-ערב על במת או"ם, לא תמצא את פולין סוטה מהעמדה הסובייטית במלוא נימה. אמנם הנאומים של נציגי פולין אינם ארסיים בצורתם, אך כאלה הם נאומיהם גם בשאר העניינים העולים על במת או"ם — הזדהות עם התוכן, המסקנות של העמדה הסובייטית, מבלי לחקות את הסגנון המתגרה. הפולנים חייבים להזדהות עם התוכן והמסקנות, אך אינם חייבים להתחרות עם הרוסים בטון. אלה הם השוליים. ומכיוון שלטובת הפולנים הוא לנקוט טון מתון יותר, הם מנצלים את השוליים. מהבדלי טון אלה לא נגרם שום נזק לסובייטים, וזה העיקר. יתר־על־כן, אחרי הקונגרס העשרים יש בהופעה נבדלת־בטון זו אפילו משום סיוע להתפארות של כרושצ׳וב שמדינות הגוש עצמאיות יותר משהיו בתקופת סטלין.

עניין העלייה לישראל נכלל כנראה במסגרת העניינים הפנימיים של מדינות הגוש. אם הן אוסרות על העלייה, אין איסור זה מתנגש בשום עיקרון קומוניסטי ולעומת־זאת הוא מוכיח רצון של הזדהות מלאה עם ברית־המועצות בשטח זה. הואיל וכל המרבה בשטחי הזדהות עם ברית־המועצות הריהו משובח בחסידות קומוניסטית, צריכות להתקיים סיבות מכריעות כדי שראשי המפלגה במדינה לוויינית יחליטו להתיר עלייה. שהדבר אינו פסול יותר מעיקרו, מוכיחה לא רק פולין, אלא גם הונגריה שהסכימה להעניק דרכונים עד שהתחרטה, רומניה שאינה מוציאה התרת עלייה בממדים מסוימים מכלל אפשרות בעתיד,[2] ובולגריה שחידשה את חופש העלייה.[3] אילו התירה פולין עלייה בממדים מצומצמים בלבד, לא היתה נראית כיוצאת־דופן.

אולם בפולין נתקיימו סיבות מכריעות, שהניעו את קברניטיה החדשים לנצל את מלוא השוליים של השוני המותר שהשיגו אחרי אוקטובר 1956, גם לפתרון הבעיה הגרמנית וגם פתרון הבעיה היהודית. לשלטונות פולין היה ידוע שרובם המכריע של כמעט מאתיים אלף הגרמנים שנותרו בפולין מבקשים להגר לגרמניה, ושרק מדיניות מוטעית בבעיית המיעוטים, ששאבה את הוראותיה ממוסקבה, מנעה את יציאתם, אף־על־פי שהאינטרס של פולין חייב לשחרר את המדינה ממיעוט זה שהיה לצנינים בעיני האוכלוסייה הפולנית. משהבטיחו לעצמם הפולנים שהסובייטים לא יראו בהתרת ההגירה של שרידי מיעוטים לאומיים סטייה מהקומוניזם, הם ניצלו את השוליים. נזכור, שבאותה תקופה ראו את עצמם הסובייטים חייבים לוותר כמה ויתורים למדיניות פולנית עצמאית. יותר קל ופחות מסוכן היה להם לוותר בשטחים של מדיניות פנים, מאשר בשטחים של מדיניות

2. ראה מס׳ 504.
3. בולגריה הפסיקה את העלייה ביוני 1957, אך חידשה אותה בנובמבר 1957 — בקנה מידה מצומצם ביותר.

חוץ, ויותר קל ופחות מסוכן היה להם לוותר בשטחים של מדיניות פנים שאשיות המשטר הקומוניסטי אינן מקופלות בהם מאשר בשטחים של עיקרי שלטון ומשטר.

הפולנים יכלו להסתפק בפתרון הבעיה הגרמנית על־ידי ההגירה, ואיש מהמזרח לא היה בא אליהם בטענות על שלא הרחיבו את הפתרון גם על היהודים. אולם נתקיימו סיבות מכריעות. השלטונות ידעו שמרביתה של האוכלוסייה היהודית רוצה להגר. השלטונות ידעו שהניסיונות לבוללה בכוח לא הצליחו. השלטונות ידעו, שהסטליניסטים עומדים להפוך את היהודים ככפרה לסבלות הפועל הפולני בתקופת בריה. השלטונות ידעו, שהתרת איחוד משפחות של גרמנים תוך קיום איסור על איחוד משפחות של יהודים ייהפך לנשק תעמולה קטלני לגבי פולין במדינות המערב שחיפוש מגע אתן נכלל בתוך השוליים של ה״עצמאות״ שהושגה מהסובייטים. השלטונות ידעו, שאיחוד המשפחות של יהודים מחוץ לפולין אינו רק רצוי, אלא גם אפשרי בגלל קיומה של מדינה יהודית. כל הדברים האלה יחד שימשו ״נסיבות מכריעות״ להרחיב את איחוד המשפחות גם על היהודים. וכדי שהנסיבות הפנימיות המכריעות לא תתנגשנה מיד בנסיבות חיצוניות נוגדות (ולא תהפוכנה את החיצוניות למכריעות), ביקשו הפולנים שביצוע איחוד המשפחות בישראל יתנהל תוך איפול המבצע זמן ארוך ככל האפשר. איפול זה לא צריך היה להיות מלא. האפלה צריכה היתה להיות די חזקה כדי להסתיר בפני הערבים והסובייטים את ממדי המבצע, מבלי שמעיני האמריקאים ייעלם המבצע ההומניטרי כשהוא לעצמו. אכן, צירות ישראל וממשלת ישראל השכילו לכבד את קשר השתיקה ועל־ידי כך מנעו טרף מחבלנים שיכלו לחבל בממדי העלייה.

מתוך אינטרס פולני גרידא, אופשר בראשית המבצע לרפטריאנטים יהודים מברית־המועצות להיכלל בו. משהביעו הסובייטים מורת־רוח מן העובדה שפולין הפכה מסדרון ליהודים פולנים מברית־המועצות להגיע דרכו לישראל, וכי דבר זה חורג משולי הפתרון של בעיית יהודיה היא, הזדרזו שלטונות פולין למתוח קו עבה ליד השוליים כדי להניח את דעת הסובייטים. שהרי בהתרת עלייתם של יהודי פולין התכוונו הפולנים מלכתחילה לפתור בעיה פולנית, ולא לנהל מדיניות ציונית או להסתבך בבעיות חדשות.

התיאור לא יהיה שלם, אם לנסיבות המדיניות האובייקטיביות לא נוסיף את הגורם הסובייקטיבי. בעטיה של הטרגדיה שהשיגה את היהודים בימי הכיבוש על אדמת פולין, רב הוא מספר הקומוניסטים המבינים ל נ פ ש ו של יהודי פולני שאיננו רוצה לשקם את ביתו על אדמת פולין. לא אגיד שההסגר שנכפה על יהודי פולין בתקופת הסטליניזם הדיר שינה מעפעפיהם של קומוניסטים אלה, אולם אין ספק שרבים מהם הרגישו מעין שביעות־מצפון (על משקל שביעות־רצון) כאשר יכלו לתמוך בגישתו ההומניטרית של גומולקה במקום שצריכים היו קודם לתמוך בעמדתו הדוקטרינרית של ביירוט. על לבם של אנשים אלה יכול היה נציג ישראל לדבר, ואוזניהם לא היו אטומות בפני טיעון ושכנוע. באנשים אלה תלוי היה אם הפירוש המעשי של איחוד משפחות בישראל יהיה רחב־לב או מסויג. את ההיקף הגדול שקיבלה העלייה בתשי״ז תרשום ההיסטוריה היהודית (והפולנית) לזכותם של קומוניסטים אלה, גם אם איזו יד אי־שם אולי רושמת אותו כבר לחובתם.

אכן, כבר הדגשתי בראשית מכתבי שכל המבצע מתנהל תוך מרוץ עם הזמן. את השיא עברנו בשלהי הקיץ של אשתקד. בבעיית הרפאטריאנטים אין עדיין תזוזה.

למעלה ממחציתם של יהדות פולין כבר עלו. נשארו אלה שהיססו ללכת עם הראשונים, בין אם בגלל רצונם להישאר בפולין, בין אם בשל שאיפתם להגר לגלויות עשירות, ובין משום שחיכו לראות כיצד מסתדרים בישראל עולים מפולין ורק אז להחליט "אם כדאי גם כן לעלות". אילו היו מגיעים מישראל מכתבים טובים בלבד, כי אז היה המאגר לעלייה שנשאר מכיל לא יותר מעשרת־אלפים נפש. אולם מגיעים גם הרבה מכתבים רעים, ומהססים מוסיפים להסס. אין הם ערים לסכנה שביום אחד יכול להיפסק "איחוד המשפחות" והצורך להביא לסטביליזציה כלכלית הוא שייהפך מבחינה פנימית לגורם מכריע שיחייב את השלטונות לנקוט אמצעים מנהליים נגד סכנת התפשטותו של הלך־הרוח ההגירתי על חלקים רבים של האוכלוסייה הפולנית. אכן, מה שנספיק עד אז, נספיק.

אינני יודע אם מכתבי הסביר לך מה שביקשת לדעת. ניסיתי לעשות זאת בקיצור, ובכל זאת יצאה כמעט־סקירה. ועל אורכה הסליחה.

בידידות,

כתריאל

499

ציר ישראל בבוקארשט אל המנהל הכללי של משרד החוץ ומנהל מחלקת מזרח אירופה

Israel Minister in Bucharest to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs and the Director of the East European Division

מברק מוצפן במ/68

נוסח נכנס: 130.09/2297/7

בוקארשט, 8 במארס 1958

בעקבות המאסרים בזמן האחרון[1] הוזמנתי למשרד החוץ והמזכיר הכללי[2] קרא לפני ההודעה הממשלתית הבאה;

א) ידוע לממשלת רומניה, שכמה מבין אנשי הצירות מחלקים כסף בין יהודי רומניה כדי להניעם לצאת מרומניה עם ניירות מזויפים.

ב) ידוע להם על חלוקת כסף לשם ארגון רשת תעמולה לעלייה בין היהודים.

ג) ידוע להם על חלוקת חומר תעמולתי בצורה בלתי־חוקית לאותה המטרה.

בשם הממשלה מביא המזכ"ל עניינים אלה תוך תקווה שפעילות זו תיפסק לגמרי. לאחר שהכחשתי העובדות, הביא המזכ"ל שלוש עדויות:

499

1. בראשית מארס דיווח הציר על מאסרו של אחד ה"מחלקים" — כנראה יהודי מקומי שעסק בחלוקת חבילות מזון שהגיעו ממקורות חוץ. (ראה מברק אל מנהל המחלקה למזרח אירופה, במ/62, 5.3.1958, 130.09/2297/7.)
2. המזכיר הכללי (מנהל כללי) של משרד החוץ הרומני, מזניצ'נקו.

א. איש בשם ברקוביץ אליהו.
ב. של ד״ר שלזינגר.
ג. של עובד מקומי בצירות, וטען שיש להם הוכחות נוספות.

הוסיף שלמרות כל זה החליטה הממשלה, בהתחשב עם שיפור היחסים בין שתי הארצות, לא להחמיר בדין אלא להביא העניינים לידיעתי תוך תקווה שהם ייפסקו. הכחשתי שוב, אך הבטחתי להעביר דבריו לחברי הצירות. התרשמתי ששמח לסיום השיחה והוסיף שמקווה להזמינני לשיחה נעימה יותר בקרוב. הבעיה העיקרית היא זו של העובד אשר לדבריו מסר ידיעה על דבר חלוקת הכסף וכביכול גם הודה שבעצמו העביר כספים לעידוד רצון העלייה.

מדובר על [- - -]. מצבי קשה מאוד. למעשה, עקב הודעת הממשלה והכחשתי אין ברירה אלא לפטרה כמוסרת ידיעות כוזבות על הצירות. להשאירה בעבודה, פירוש לאשר עדותה. אך צעד זה יכול להניעה למעשה ייאוש ואף להתאבדות. קיימת כמובן אפשרות שכל הסיפור על [-] בדוי כדי להתנקם בלחץ אשר הפעלנו בעניינה. התגובה מוכרחה להיות מידית. אבקש דעתכם המידית עוד בשבת. יתר הדברים פחות חמורים ויש זמן לשקול את המסקנות.[3]

הציר

3. בתגובת המשרד הוצע כי על הציר לבקש פגישה עם המזכיר הכללי של משרד החוץ בה יאמר כי חקר את ההאשמות ומצא כי הן חסרות ביסוס (ראה שמעוני אל הצירות בבוקארשט, מב/643, 10.3.1958, 130.09/2297/6). הראל הגיב כי לדעתו מזניצ׳נקו אינו האיש כי הוא ״מחוסר לא רק כל השפעה, אלא גם כל ידיעה על הגורמים האמיתיים אשר הביאו להודעת הממשלה, והוא משמש רק בתור דואר לדרג ממשרד אחר״. (ראה הראל אל משרד החוץ, במ/74, 12.3.1958, 130.09/2297/7.) עם זאת קיים הראל פגישה נוספת עם מזניצ׳נקו, שבה קרא לפניו מן הכתוב תגובה על האשמותיו (נוסח הדברים לא נמצא). מזניצ׳נקו השיב כי הוא מפרש את דברי הראל כהודעה שבעתיד לא יהיו מעורבים אנשי הצירות בפעולות החורגות ממסגרת העבודה הדיפלומטית. (ראה מברקו אל שמעוני, במ/89, 21.3.1958, 130.23/3123/17.)

500

י' שמעוני אל ראש הממשלה
Y. Shimoni to the Prime Minister

העתק: 130.23/3101/26

ירושלים, כ"ד באדר תשי"ח
16 במארס 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר - ד ח ו ף

1) ממשלת הונגריה דרשה כידוע מאתנו "פיצויים" בסך 3,500,000 דולר בעד ה"נזקים" שנגרמו לה בעקב פעולותינו השונות.[1] אחרי שיוסדר עניין הפיצויים, הודיעה, תחודש העלייה לפי אותם העקרונות והסידורים שהיו בתוקפם עד מאי 1957.[2]

2) במשך החודשים מאז, הודענו להונגריה וחזרנו והודענו שאין אנו מוכנים להיכנס לשום דיון על "פיצויים", באשר אין אנו מכירים בכל אשמה שהיא. אולם למען חידוש העלייה ותיקון היחסים, אנו מוכנים להציע סחורות מישראל באשראי או הגברת יחסי מסחר בצורות אחרות שבהן תוכל הונגריה למצוא תועלת. מלבד המגע הרשמי עם ההונגרים, היה גם מגע מאחורי הקלעים; אולם התשובה ההונגרית באה בצינורות הרשמיים דווקא.

3) לעומת עמידה עיקשת על "פיצויים" וסירוב לדון בכל הצעת אשראי, עד כה, הודיעו ההונגרים עתה כי הם מוכנים לדון באשראי של סחורות ישראליות שוות־דולרים (אשלג, ברום, ועוד) בסך 7 מיליון דולר למשך 10 שנים, בלי ריבית; האשראי יוחזר בסחורות הונגריות כעבור 10 שנים.

4) נתנו להונגריה להבין כתגובה ראשונה שהסכום גבוה מדי, התקופה ארוכה מדי, והוויתור על כל ריבית שהיא — קשה. עם זאת, יש כאן בפעם הראשונה ויתור מצדם על ע י ק ר ו ן ה"פיצויים". נצטרך לבוא אליהם עכשיו בהצעה נגדית. כיוון מחשבתנו הוא להציע, במקום אשראי גדול א ח ד לתקופה כה ארוכה, מ ח ז ו ר אשראים שיוחזרו ויתחדשו מדי פעם — נגיד ארבע פעמים 2-2½ מיליון דולר לשנתיים-שנתיים וחצי, שיוחזרו עם תום השנתיים בסחורות הונגריות ויחודשו מיד. אין להניח שההונגרים מיד יקבלו הצעה נגדית כזאת. יש לקוות שנוכל לגמור אתם על הצעת פשרה כלשהי שתהא באמצע בין הצעתם ובין הצעות הנגד.

500

1. באיגרת מ־1 ביוני 1957 הואשמה צירות ישראל בבודאפשט בהברחת מטבע חוץ ותכשיטים השייכים לעולים לישראל. נטען כי עקב כך נגרם לכלכלה ההונגרית נזק בסך כ־3.5 מיליון דולארים. כל עוד לא יוחזר סכום זה, נאמר באיגרת, תצומצם העלייה לממדים שהיו קיימים במחצית הראשונה של 1956. (ראה תובל אל משרד החוץ, 7 ביוני 1957, 130.23/3101/25.)
2. ממשלת הונגריה הודיעה ב־3 בנובמבר 1956 על הסכמתה לעלייה חופשית לגבי יהודים שיביעו את רצונם לעלות. יהודים אלה יקבלו דרכונים, לפי הנוהל ההונגרי, על יסוד פרה־ויזות שיקבלו בצירות ישראל.

5) ההונגרים מדגישים במשך כל הזמן שהעלייה תחודש מיד עם מציאת פתרון מוסכם לבעיות הנ"ל — "במתכונת ולפי ההסדרים שהיו נהוגים עד מאי 1957". הצעתנו בדבר אשראי חוזר תיתן לנו אפשרות לעמוד על אופן הביצוע של הבטחתם ולהצמיד המשך האשראי להמשך העלייה בפועל.[3]

בברכה,

י' שמעוני

501

י' שמעוני אל ציר ישראל בווארשה
Y. Shimoni to the Israel Minister in Warsaw

העתק: 130.23/3118/18

ירושלים, כ"ח בניסן תשי"ח
18 באפריל 1958

הנדון: בעיות עלייה

ירידת מספרם של הנרשמים לעלייה ושל העולים למעשה מוסיפה להטריד ולהדריך מנוחתם של רבים מאתנו. על־אף הסברותיך וחוות־דעתך שירידה זו נובעת אך ורק מירידת להט רצונם של יהודי פולין לעלות במהירות. יש השואלים את עצמם מדי פעם מחדש אם אין בכל זאת איזה ניסיון מצד ממשלת פולין להגביל את העלייה או להציק לאלה הרוצים לעלות. בעיקר אני נתקל בשאלות מסוג זה מצד אנשי הסוכנות וחבר ההנהלה שרגאי בראשם.

בשיחתי האחרונה עם שרגאי הצביע על ההפרש הבולט — שאולי הייתי חייב לדעת עליו ולשים לב אליו בעצמי, אך משום מה היו דברי שרגאי חדשים לי — בין מספר הבקשות לעלייה, שהן לדבריו כ־1,500 בחודש, ובין מספר האישורים הסופיים לעלייה, 150 עד 200 בחודש. אמנם דובדבני מצא הסבר גם לזה: לדבריו, חייב מגיש הבקשה לרוץ אחרי בקשתו, וללחוץ ולטפל במשרדים השונים, שאם לא כן נשארת בקשתו בלי טיפול מזורז מטעמי בירוקרטיה פשוטה; ואילו בחודשים האחרונים פחת המתח של היהודים בדבר טיפול מזורז זה בבקשותיהם. אולם שרגאי איננו מסתפק גם בתשובה זו אלא מוסיף וחושד בכוונתה של ממשלת פולין לעשות קשיים.

אודה לך אם בהזדמנות תכתוב עוד הפעם את הערכתך לגבי פרשה זו.[1]

שלך בברכה,

י' שמעוני

3. לאחר שהמשא־ומתן בנושא זה נקלע למבוי סתום, הוחלט בישראל להעביר את הטיפול בעלייה מהונגריה לידי "נתיב", הגוף הממלכתי שעסק בעלייה מארצות מזרח אירופה. ככל הנראה התעודה שלפנינו הוכנה בעבור בן־גוריון בתוקף תפקידו כממונה על "נתיב". ראה גם מס' 506.

501

1. לא נמצאה תגובה למברק זה. על הצטמצמות העלייה מפולין — ראה מבוא, עמ' מה–מו.

502

י׳ צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן שפ/402
נוסח נכנס: 130.23/3113/13II

פאריס, 22 באפריל 1958

מסרו נא גם לשרגאי לאמור:

משיחה חטופה של עשהאל עם איסטרמן בחזרתו ממרוקו, מסתבר שהמשא־ומתן לא התקדם במאומה.[1] אין כל תקווה להתקדמות בזמן הקרוב בגלל הקשיים בהרכבת הממשלה ואופייה הקיצוני יותר של הממשלה הבאה. עדיין לא שוחחתי עם איסטרמן, אך נראה לי כי לאור המצב אין טעם להמשיך בהפוגה במבצע עלייה שהוסכם עליו. עד כאן.

צור

503

י׳ צור אל מ׳ פישר
J. Tsur to M. Fischer

מקור: 130.23/3103/26

פאריס, י״ח באלול תשי״ח
3 בספטמבר 1958

סודי ביותר

ההתפתחויות האחרונות מאלצות אותנו, לדעתי, לבדוק מחדש את דרך פעולתנו בצפון־אפריקה ואת הכלים שהשתמשנו בהם עד כה.

אין להאשים אדם בסופה העגום של פרשת החטופים באלג׳יריה.[1] ייתכן שלא היתה אפשרות להצילם, גם לו נקטנו בדרכים אחרות. אך מהלכה של פרשה זו

502

1. ראה מס׳ 497. דין־וחשבון שלם על הביקור, מ־14 באפריל 1958, בתיק 130.23/3113/9. ד׳ עשהאל היה נציג מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית בפאריס.

503

1. ב־18 בפברואר 1958 נחטפו שניים משליחי מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית באלג׳יריה, יעקב חסן ורפאל בן־גרא. המאמצים להצילם עלו בתוהו, והם נרצחו על־ידי חוטפיהם. (סיכום הפרשה במברק משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, חוז״ם 201, 19.8.1958, 130.09/2378/8.)

אופייני לתפיסה מסוימת שנתגלמה בקונגרס היהודי העולמי, ומבחינה זו היא חורגת ממסגרת המקרה הנדון בלבד. מלכתחילה התנגד הקונגרס, ובייחוד נחום גולדמן, לכל צורה של פרסום והזעקת דעת־הקהל. בשלבים שונים של מאמצינו תבענו פרסום הפרשה בעיתונות ארצות־הברית, ותמיד נתקלנו בסירוב של אנשי הקונגרס היהודי שסמכו על משא־ומתן עם שליחי המורדים, האמינו ליושרם והלכו שולל אחר הבטחותיהם, גם כשהיו בידינו הוכחות ממשיות למותם של השניים.

אם נסכם את הפרשה של העלייה ממרוקו, נמצא גם כאן שכל פעולה גלויה ונמרצת נדחתה מחודש לחודש, שההתערבות ברבאט לבשה לעתים קרובות צורה של שתדלנות יהודית לפי המתכונת המסורתית של הרכנת ראש ושל חשש מפני "מה יאמרו גויים". יתר־על־כן, בניגוד לדעה שעמדנו עליה כאן כי העלייה העצמאית היא קלף חזק בידינו, ניסו אנשי הקונגרס לשדלנו כי המרוקנים יפתחו את שערי מרוקו, אם נתחייב להפסיק את העלייה הבלתי־חוקית ואף הביאו אותנו לידי הפסקתה של זו לחודשים רבים תוך איבוד זמן יקר.[2]

גם כאן נתקלנו באי־הרצון לקומם את דעת־הקהל באמריקה נגד גזרת העלייה במרוקו. בייחוד בלט הדבר ערב ביקורו של השולטן בארצות־הברית ובימי הביקור עצמו.[3] בלחץ מחלקת המדינה, ומתוך שניתן אמון להבטחות שווא של הדיפלומטיה האמריקנית ושל אנשי מרוקו עצמם, הפסדנו הזדמנות שאיננה חוזרת, והשולטן במסעו לא נתקל בכל סימן לאותה התפרצות עוינת של דעת־הקהל אשר האיום בה היה נשק כבד בידינו בשעת המשא־ומתן.

עתה אנו עומדים בפרשה השלישית, זו של תוניסיה. באמתלא של מדיניות חילונית וליבראלית כביכול עומדת ממשלת בורגיבה להחניק כליל כל שריד של אבטונומיה תרבותית יהודית בתוניסיה ולצמצם את פעילות הקהילה לעניינים שבפולחן גרידא. באמתלא של שוויון האזרחים כביכול עומדת ממשלת תוניסיה לשים קץ לכל פעילות המכוונת להרמת קרנה של האוכלוסייה היהודית. אין לי ספק כי בקרוב נעמוד בפני ניסיון של התוניסים להרשות את פעולתן של חברות הצדקה והסיוע היהודיות רק במידה שתפעלנה גם בקרב האוכלוסייה המושלמית. מנדס פראנס סיפר לי, למשל, כי אנשי ה־O.R.T. הורשו להמשיך בפעולתם, אך משנפתחה ההרשמה לבית־הספר שלהם, נתגלה שכ־60% מהנרשמים הם מושלמים, ועתה אין המוסד יודע מה לעשות. נעלה מכל ספק כי הרשמה זו באה במאורגן ובהשתדלות השלטונות. זה עלול להיות גם גורלם של בתי־הספר של כי"ח. עדיין זכורה לי שיחה חטופה שקיימתי לפני כשנתיים עם שר החינוך של מרוקו שטען כי אין זה צודק ש־90% של הילדים היהודים מקבלים חינוך יסודי, שעה שרק 10% מן המושלמים מגיעים לזה, ומסקנתו היתה שיש לחלק את העזרה הניתנת על־ידי כי"ח לכלל הילדים במרוקו. המגמה היא, אפוא, בשתי ארצות צפון־אפריקה להביא לידי השוואה מלאכותית של הקהילה היהודית עם שאר חלקי האוכלוסייה לא על־ידי העלאת רמתם של המושלמים אלא על־ידי הנמכה מלאכותית של הפעילות היהודית.

2. ראה מס' 497, 502.
3. ראה מס' 497, והערה 1 שם.

אינני צריך לומר כאן כי הסכנה הנשקפת לחופש העלייה מתוניסיה היא רצינית ביותר.[4]

לנוכח המצב הזה בשתי המדינות העצמאיות של צפון־אפריקה אנו מסתפקים בביקורים ובשיחות דיפלומטיות כביכול, ממלאים פינו מים ולפרקים אף יוצאים ברבים בדברי תהילה ושבח למדיניות הליבראלית של הממשלות (ראה, למשל, הכרזת פרלצווייג).[5] עם זה אנו משתדלים מפעם לפעם לשוחח עם מדינאי ליבראלי פלוני אלמוני בצרפת שהשפעתו כביכול על שליטי מרוקו ותוניסיה גדולה, ושוכחים כי אין הממשלות במדינות אלו מחשיבות את דעת־הקהל הצרפתית כלל ובוודאי שלא שמרו בלבן רגש של הכרת טובה כלפי האישים הצרפתים שעמדו לימינן במאבקן לעצמאות. מגינם הגדול François Mauriac אמר לי פעם, כשביקשתיו להתערב בענייני עלייה ממרוקו: "לפני שקיבלו את עצמאותם, היו מנהיגי מרוקו רובצים בביתי יומם ולילה. מאז נעשו שליטים בארצם, אינני רואה אותם בכלל".

המשטרים בתוניסיה ובמרוקו חלשים ביותר, נתונים ללחץ היסודות הקיצוניים וכלכלתם זקוקה לרחמי שמים. כל כוחם בשם הטוב שיצא להם במערב ותקוותם לארצות־הברית שימטירו עליהם מטר של דולרים. האיום שיזדקקו לעזרתה של ברית־המועצות אינו אלא מהשפה ולחוץ. משטרם הכלכלי קשור קשר בל ינותק עם זה של המערב ובייחוד של צרפת. אך הם מעיזים פנים כלפי זו משום שהם סומכים על עזרת ארצות־הברית שמפייסת אותם מחשש שמא יפנו עורף למערב. בכל פייסנות אחרת כן גם זאת אין לה סיכוי ועתיד. ואילו שתיקת העולם היהודי, החשש לעורר את דעת־הקהל האמריקנית למצבן של הקהילות היהודיות, אינה אלא מחזקת מדיניות פיוס זו.

אם נגיע לידי מסקנה כי מרכז הפעולה למען יהודי צפון־אפריקה חייב להיות בארצות־הברית, ניתקל בקושי ארגוני: ניסיון השנתיים האחרונות הורה לנו כי אנו חסרים כלים לפעולה בניו יורק ובוואשינגטון.

אנשי השגרירות והקונסוליה הכללית עושים כמיטב יכולתם כל שעה שהם מתבקשים לבצע מבצע כל שהוא. אך אין ביכולתם, מפאת מעמסת העבודה, לעקוב אחרי העניין בשיטה ובהתמדה. לעתים קרובות, אין זה נוח להם כנציגי מדינה ריבונית לצאת בגלוי במערכה נגד מדינה ריבונית אחרת שוואשינגטון רוצה ביקרה. על הקונגרס היהודי אי אפשר לסמוך, אולי משום המגמה הכללית של פעולתו, ואילו הסוכנות היהודית איננה מצוידת כנראה בכלים הדרושים.

אני יודע היטב שקל יותר למתוח ביקורת על שיטת פעולה מאשר להציע דרכים לתיקון. אף־על־פי כן נראה לי כי עלינו לחשוב מחשבה בכיוונים הבאים:

א) יש להוציא את הטיפול בעניין מעמדם של יהודי צפון־אפריקה והמאבק למען עלייה חופשית משם מידי הקונגרס היהודי העולמי.

ב) יש להביא לידי ריכוז המאמצים בעניין זה תוך גיוס שיטתי של הכוחות הפעילים בממשלת ישראל, בהסתדרות הציונית ובכל הגופים היהודיים העולמיים.

4. דברים אלה עומדים בסתירה לדברי שגריר ארצות־הברית בתוניסיה — ראה מס' 507.
5. העניין אינו ידוע.

ג) תיאום בלבד אינו מספיק, כי כל מוסד מתאם ייהפך לפרלמנט ללא חוט שדרה וללא יכולת ביצוע.

ד) יש להקים, אפוא, מוסד עצמאי יעיל שיכסה את הפעולה הזאת בכל הדרכים והאמצעים ושזו תהיה דאגתו הבלעדית. אני מתכוון למוסד מעין זה שמטפל בגורל יהודי מזרח אירופה ובדומה לזה שמטפל בפאריס בענייני העלייה מצפון־אפריקה.

ה) יש להושיב אדם בניו יורק שתפקידו יהיה לרכז את הידיעות הנוגעות ליהודים במרוקו ובתוניסיה, להביא אותן לפרסום, לפתוח במסע תעמולה בעיתונות ולהזינו כסדרו, וכן לעורר אישים ומוסדות מדיניים בארצות־הברית ללחץ סמוי וגלוי על השלטונות במדינות הללו.

ו) הנציגויות הדיפלומטיות של ישראל תפעלנה מצדן, לפי תכנית והוראות שיותוו על־ידי המוסד הנ״ל, הן להסברת העובדות בפני ממשלות המערב המיוצגות בצפון אפריקה והן, במידת האפשר, לקשירת קשרים ישירים עם הנציגים הדיפלומטיים של מרוקו ותוניסיה.

ז) אישים מדיניים בעלי שם מארצות־הברית ומאירופה יוזמנו לבקר בצפון אפריקה לשם שיחות עם ראשי הממשלות במקום.

ח) ייעשה מאמץ להשיג התערבותם של מוסדות בין־לאומיים, כגון הליגה לזכויות האדם וכדומה, ובמידה שהתקנות בארצות הללו תחרוגנה ממסגרת המותר לפי ההסכמים הבין־לאומיים או מגילת האו״ם, תועלינה הבעיות גם במסגרת מוסדות האו״ם.

אני מביא את הדברים הללו לשיקולכם ומחכה לחוות־דעתכם.[6]

בברכה,

י׳ צור

6. לא נמצאה תשובה למכתב זה. מכל מקום, מוסד עצמאי לטיפול בעלייה ממרוקו, כהצעת צור, לא הוקם. הטיפול ביציאת יהודי צפון אפריקה לא הופקע מהקונגרס היהודי העולמי.

504

ציר ישראל בבוקארשט אל מנהל מחלקת מזרח אירופה
Israel Minister in Bucharest to the Director of the East European Division

מברק מוצפן במ/264

נוסח נכנס: 130.09/2297/7

בוקארשט, 26 בספטמבר 1958

ס ו ד י ב י ו ת ר

אתמול היתה לי פגישה במשרד החוץ. השתתפו בה Kurczynski, ציר רומניה בלונדון לשעבר, וקיטיק. הפגישה הדהימה בלבביות ואהדה, אך לא חידשה הרבה, אם כי שניהם טענו שהקו החדש[1] איננו מקרי אלא ימשיך עד סיום הבעיה כולה. לא רצו להגדיר מסגרת העלייה ואפילו לא הקבוצות אשר זכאיות להיתרי יציאה בטענה שאני יודע טוב יותר מאשר הם מי נוסע וניצלתי האווירה הנוחה לנגוע בשלוש שאלות:

א) האם הם מעוניינים בהסעה או בהטסה ישירה.

ב) האם הם מעוניינים בהבעת סיפוק והוקרת המשפחות מעל דפי העיתונות בישראל כתגובה לקו ההומניטרי החדש.

ג) הדגשתי, לאחר שהרומנים נגעו בכך; שלדעתי המאמרים המופיעים כביכול בשם העולים הם פרובוקציה של כוחות המעוניינים לחבל בקו החדש של ממשלת רומניה ולהזיק ליחס התקין בין רומניה וישראל.

לתמהוני, הם הדגישו שההסברה שהפרסומים הם פרי פרובוקציה נראית להם. לגבי שתי השאלות הראשונות (הסעה ופרסומי הוקרה) יתנו לי תשובה תוך זמן קצר. אינני יודע אם הם ביטאו את הקו הרשמי או רק את אהדתם האישית, אך מעניין שבאותו היום הגדילו בבוקארשט את חלוקת השאלונים בין היהודים אשר לא הגישו ניירות חדשים לאחר 1954 מ־25 טפסים ליום לאלף טפסים ליום. יש לנו עדות חד־משמעית שביצעו באמת את החלוקה במספרים הגבוהים האלה. השאלונים הם אינם דרכונים, אך שלב ראשון לקבלתם.

הציר

504

1. ב־10 באוגוסט דיווח הראל על הגברת קצב העלייה מרומניה. הוא הוסיף כי אין לו הסבר הגיוני למפנה הזה. (ראה הראל אל לבבי ושמעוני, במ/205, 130.09/2297/7.) ב־22 בספטמבר דיווח כי לאחר שמחודש מארס לא הורשו יהודי רומניה להגיש בקשות חדשות לאיחוד משפחות התחילו בשבוע האחרון משרדי הממשלה לקבל שוב את הבקשות. (ראה מברקו אל משרד החוץ, במ/211, שם.)

505

משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Ministry of Foreign Affairs to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן
נוסח יוצא: 130.09/2378/8

ירושלים, 3 באוקטובר 1958

סודי

מצב היהודים במרוקו בכי רע. כמאתיים אלף יהודים חיים ללא אפשרות יציאה. התשוקה לעלייה חזקה, ברם, אינה ניתנת. אין היהודים מקבלים דרכונים ונשללת מהם האפשרות לצאת. בינתיים הופך המשטר קיצוני יותר ויותר ואין הצטרפות מרוקו לליגה הערבית[1] מבשרת טובות.

עלינו לעשות מאמץ כפי שעושים למען יהודי ברית־המועצות ולמען יהודי מזרח אירופה בכלל. יש להביא מצב היהודים במרוקו לידיעת דעת־הקהל הכללית והיהודית כאחת.

אנא דאגו שהמאמץ הזה ייעשה בכל הדרכים האפשריות גם אצלכם. לאחר ניסיונות להשפיע על שלטונות מרוקו בדרכים אחרות נתברר כי רק במסע עולמי אפשר יהיה להזיזם מעמדתם הנוקשה. להלן תדרוך מלא שישמש יסוד לפעולתכם. הדיווח למחלקת מערב אירופה.

בברכה,

איתן

מספר היהודים במרוקו כ־200,000 נפש מתוך אוכלוסייה של כ־10 מיליון. כ־150,000 יהודים בערים העיקריות: רבאט, קזבלנקה, מרקש, פס, טנג׳יר ומקנס. בשנים האחרונות ניכר תהליך של עזיבת הכפרים ונהירה לעיירות הגדולות ולערים, בגלל הפחד מהשכנים הערבים בכפרים המרוחקים ובגלל המצוקה הכלכלית.

לאחר שזכתה מרוקו בעצמאותה (מארס 1956) קיבלו היהודים שוויון זכויות מלא לפי החוק, אך למעשה אין הדבר כך. המרוקנים רואים ביהודים מתחרים מבחינה כלכלית, ומפלים אותם לרעה בקשר לקבלת משרות.

השלטונות מפעילים לחץ על היהודים להשתלב במדינה. ועדי הקהילות הנבחרות וארגונם הארצי פוזרו, ובמקומם מונו ״נציגים מטעם״. ההסתדרות הציונית, תנועות הנוער (פרט לצופים), הקרן הקיימת וארגונים אחרים בעלי אופי לאומי־יהודי הוצאו מחוץ לחוק. ארגונים כמו ה״ג׳וינט״ או ״אורט״ הורשו להמשיך בפעולתם, אך הם נתונים לפיקוח חמור לבל יחרגו מתחום פעולתם הפילנתרופית.

505
1. מרוקו הצטרפה לליגה הערבית באוקטובר 1958.

יש להבחין בין שתי שכבות היהדות: (א) האמידים. (ב) אנשי המעמד הבינוני והעניים. חלק מהאמידים היגר לצרפת והנותר מנסה להציל מעמדו על־ידי הבלטת נאמנותו לשלטון ואמונתו בדו־קיום של יהודים וערבים במרוקו. מאידך, כמעט כל אנשי המעמד הבינוני והעניים שואפים לעלות לישראל, כיוון שאין רואים עתיד לעצמם שם. רצון העלייה מתחזק על־ידי כיסופים דתיים ובגלל העובדה שכמעט לכולם קרובים בישראל. העלייה המאורגנת נפסקה בתוקף צו אדמיניסטרטיבי שהוצא במאי 1956, לפיו פורקה אגודת "קדימה" שטיפלה עד לאותו זמן בארגון העלייה ממרוקו. המרוקנים טענו כי "קדימה" היא ארגון זר העוסק בגיוס אזרחים מרוקניים להגירה למדינה זרה, וכי הגירה זו מגבירה את כוחה הצבאי של ישראל המסוכסכת עם ארצות ערב, אשר מרוקו קשורה אתן קשרי דת וקרבה. כן הושמעו הטענות שמרוקו אינה יכולה להרשות לעצמה לוותר על יסוד פרודוקטיבי שהוא חיוני לה נוכח בעיותיה הכלכליות הקשות וכי יציאת היהודים עלולה להתפרש כסימן להתמוטטות כלכלית של מרוקו. הודגש כי מאחר ומרוקו זיכתה את היהודים בחופש ובשוויון מלאים, הרי היא מצפה מהם למלא את חובותיהם כלפי המדינה ולהשתתפות בבנייתה ובשיקומה.

עקב הצו הנ"ל, פסקה לגמרי העלייה החוקית לישראל, מלבד כמה אלפי איש שהיו במחנה מעבר בקזבלנקה בעת פרסום הצו והורשו לעלות. ממדי העלייה הבלתי־חוקית מצומצמים ביותר.

אמנם שלטונות מרוקו טוענים שאסרו רק על עלייה מאורגנת ולא על עלייה אינדיבידואלית, אך למעשה נסגרו שערי העלייה, כיוון שבהיעדר מוסד מארגן אין רובם המכריע של המועמדים לעלייה מתמצאים בסבך הפרוצדורלי שעליהם לעבור על־מנת לקבל דרכון והיתר יציאה, ולאלה הפונים — עושים קשיים אדמיניסטרטיביים מרובים.

השלטונות המרוקניים אינם מסתפקים בכך, אלא מנהלים גם פעולת "הסברה" שתפקידה להוכיח לרוצים לעלות שהמצב בישראל הוא בכל רע, שקיימת בה הפליה נגד העולים ממרוקו וכו'. למעשה, כמעט שאין ניתנים דרכונים ליהודים במרוקו, מלבד למספר מצומצם של עשירים היוצאים לאירופה. עובדה זו מנוצלת על־ידי השלטונות המרוקניים בתעמולתם, הטוענים כי זאת הוכחה שאכן קיים חופש תנועה ליהודי מרוקו.

זה שנתיים שנעשים מאמצים, בעיקר על־ידי הקונגרס היהודי העולמי, להניע את שלטונות מרוקו לשנות את עמדתם לגבי העלייה, ובעיקר להתיר קיומו של מוסד שיטפל בארגונה. אולם שלטונות מרוקו משכו את המשא־ומתן והתחמקו מתשובה סופית.

הניסיון האחרון למגע עם ממשלת מרוקו נעשה באפריל 1958,[2] אלא שאז היתה שרויה מרוקו במשבר ממשלתי, ולא היתה לנציג הקונגרס היהודי העולמי האפשרות לבוא בדברים עם אישיות איזה שהיא. כשנסתיים משבר ממשלתי זה, הורכבה ממשלה בראשותו של אחמד בלפרייג', המזכיר הכללי של מפלגת האיסתקלאל, הנמנה על האגף הקיצוני שבה. מאז הולכים היסודות הקיצוניים

2. ראה מס' 502.

במרוקו ומתחזקים. המלך, מוחמד החמישי, הנחשב במידה מסוימת כפטרונם של היהודים ושבו תלו תקוות שיתערבו למען התרת העלייה, בודד ומאבד השפעתו. הצבא טוהר מהקצינים שהיו נאמנים למלך ואפילו מנהיג מתון כמו בואביד, סגן ראש הממשלה ושר החקלאות והכלכלה, הפך את עורו. מרוקו הגישה בקשה להצטרף לליגה הערבית וברור שהצטרפות זאת תקשיח עוד יותר את עמדת מרוקו לגבי העלייה מחד, ותחמיר את מצב יהודיה מאידך.

יצוין עוד, שיהודי מרוקו האמידים מהווים גורם נוסף נגד העלייה. אלה טוענים כי 200,000 יהודים במרוקו הוא המינימום הדרוש ליהדות המרוקנית כדי להישאר גורם חשוב. הם פונים מדי פעם לשלטונות על־מנת שיאחזו באמצעים נגד העלייה. ביזמתם הוקמה אגודה בשם "אל־ויפאק" שמתפקידה "להוכיח לעולם, שקיימת מדינה ערבית שבה יכולים יהודים וערבים לחיות יחד בשלום". יהודי הנמנה על החוג הצהיר בפני אדם שביקר לא מזמן במרוקו: "מנוי וגמור אתנו למנוע כל עלייה יהודית ממרוקו לישראל".

אנשים שביקרו לאחרונה במרוקו ושוחחו עם אנשים בעלי עמדה, חזרו תחת הרושם כי שלטונות מרוקו נחושים בהחלטתם לא להתיר עלייה לישראל.

506

י' שמעוני אל צירות ישראל בבודאפשט
Y. Shimoni to the Israel Legation in Budapest

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2295/12

ירושלים, 24 באוקטובר 1958

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

לממונה,[1] לנמען בלבד.

המשא־ומתן הסודי עם הונגריה הוכתר כנראה בהצלחה.[2] כוונת ההונגרים למסור הודעה סודית חגיגית על כך ועל חידוש העלייה לנציג ישראל בעל דרגת ציר ולא פחות. הוחלט אפוא שיחזקאל סהר יבוא לבודאפשט לשם כך ליום אחד. לכשתקבלי משייקה[3] הודעה על כך, ורק אז, נבקשך לגשת לראש הטקס ולבקש לאמור פגישה עם שר החוץ או סגנו בשביל ציר ישראל בווינה, בעניין מיוחד הידוע לשר החוץ, עד כאן. צייני שאת תתלווי אל הציר בביקורו.

ההנחה היא שבפגישה זו ימסור שר החוץ הודעה על הסרת המכשולים וחידוש

506

1. לו קדר, ממונה על צירות ישראל בבודאפשט.
2. ראה מס' 500 והערה 3 שם.
3. ישעיהו דן, מראשי "נתיב".

העלייה ושסהר יענה בדברי נימוס מתאימים. אם שר החוץ יעורר בעיות או שאלות, עליכם להסתפק בהודעה שתעבירו לממשלתכם.

שייקה יבוא לבודאפשט גם הוא, אך לא ישתתף בפגישה במשרד החוץ.[4]

שמעוני

507

י' הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן W455

נוסח נכנס: 130.09/2313/7

ואשינגטון, 5 בנובמבר 1958

סודי-לנמען בלבד

איתן; אישי.

א) שוחחתי ביחידות ו־off record עם שגריר ארצות־הברית בתוניס[1] השוהה כאן להתייעצויות. גילה מורת־רוח מהשליחים היהודים מארצות־הברית, אנגליה, וצרפת (לא פירט) הבאים לפרקים לתוניס כדי לחקור בעיות שלדבריו אינן קיימות ומרגיזים בורגיבה. אין סכנה ליהודים וגם אין ערעור על הסדר היציאה של עולים דרך צרפת. כשהצטרפה תוניסיה לליגה[2] לא היתה מחשבה כלשהי בחוגי השלטון לפגוע בהסדר הקיים[3] והוא (השגריר) לא הבין למה התחלנו לגלות עצבנות טרם בירורנו. הסברתי לו כי עלייה ציפור נפשנו ועניין מרכזי ליהדות העולם ושאלתיו מה לעשות להבטיח שלא יבולע לה. השיב כי יש להימנע מהפניית תשומת־לב על־ידי משלוח שליחים ובאם יתעוררו חששות מוטב שנבקש מחלקת המדינה להורות לו לבדוק וכן לבקש משרד החוץ הצרפתי להתעניין. בורגיבה התבטא באוזניו שאם משהו לא יהיה בסדר הרי הוא (השגריר) ודאי היה פונה אליו ואינו מבין למה באים שליחים המעוררים אצלו רושם כי אינם מאמינים לו.[4] את יחסו המאוזן ליהודים הצליח בורגיבה להחדיר כמדיניות יסוד של מפלגתו.

4. בפגישה השתתף אחד מסגני שר החוץ ההונגרי, סורקו, שהודיע כי לאחר השגת ההסכם חוסלו אי־ההבנות. לא תהייה עוד אפליה נגד יהודים הרוצים לעלות. (ראה ל' קדר אל משרד החוץ, 943, 31.10.1959, 130.09/2295/14).

507

1. ג' לואיס ג'ונס, שגריר ארצות־הברית בתוניסיה.
2. באוקטובר 1958.
3. דהיינו, קיום משרד הסוכנות היהודית בתוניסיה, ואי־הפרעה לעלייה כל עוד היא מתנהלת בצנעה.
4. בין המבקרים, איסטרמן, ששהה בתוניסיה בספטמבר–אוקטובר 1958, נפגש עם בורגיבה ושמע מפיו כי הצטרפות תוניסיה לליגה הערבית לא תשפיע לרעה על העלייה. (דין־וחשבון על הביקור בתיק 130.23/3103/26).

ב) בורגיבה אינו מצטער על קיום ישראל אלא על כך שהיווצרותה הביאה למתיחות בלתי פוסקת במזרח התיכון. בדיונים על פיתוח מזכירים הפקידים התוניסאים הדוגמא של ישראל.

ג) רמז כי מצליח להשיג כאן עזרה חשובה לבורגיבה.

ד) השגריר ישהה כאן עוד מספר שבועות וודאי אראהו שוב. אם ישנם עניינים כלשהם שברצונכם שאעלה בפניו — הודיעני.[5]

הרצוג

508

ל׳ קדר אל מחלקת מזרח אירופה
L. Kaddar to the East European Division

מקור: 130.23/3102/5

בודאפשט, ו׳ בכסלו תשי״ט
18 בנובמבר 1958

סודי

הנדון: התפתחות העלייה

כמה מילים בלבד מאחר וראיתם, בוודאי, את המברק שנשלח מבודאפשט לשייקה [דן] ביום 14 דנא.[1]

ההסכם הופעל ב־1.11.58, כלומר מאותו תאריך מתקבלות בקשות לעלייה במשרד הדרכונים, דבר שלא היה לפני כן במשך חודשים רבים. יהודים שביקרו במשרד הדרכונים יודעים לספר כי הם [מ]תקבלים באדיבות רבה, אך שומעים דברים שונים מפקידים שונים, כגון: ״הגישו את הניירות, אך תקבלו דרכון רק אם גילכם גבוה מ־55״, או ״אל תגישו את ניירותיכם, כי לא תקבלו תשובה כלל״.

הרושם שלנו הוא שפקידים אלה לא קיבלו הוראות ברורות, פרט להוראה לקבל את הבקשות.

נקודה שנייה — ברור שהממשלה מנסה להרתיע את המועמדים לעלייה. שני מאמרים בעיתונים היהודיים מוכיחים זאת.

מהצד היהודי אנו רואים כבר, מבלי להוציא מסקנות סופיות, כי אין התלהבות יתרה. מספר לא קטן של משפחות הידועות לנו היטב בשל רצונן העז לעלות, פועלות למען עלייה מהירה. אצל אחרים, לא רבים ביותר, ההתעניינות תיאורטית

5. לא נמצאה תגובה.

508
1. מברק זה לא נמצא, וככל הנראה שוגר ל״נתיב״.

בלבד. ייתכן ומתן הדרכונים הראשונים ישמש סימן להתרת העלייה וזה ימריץ את היהודים בכיוון זה.

שני הדרכונים עליהם הברקנו סודרו בזמנו הודות לשוחד רב מטעם המבקשים ונמסרו להם אחרי חודשים רבים, רק כאשר הופעל ההסכם, ולכן אין לראות בזה התחלת העלייה.

התמונה אפוא עגומה, אולם מוקדם מדי להוציא מסקנות. הגשת הבקשה לדרכון עלייה נעשית תמורת תשלום של 250 פורינט ויש גם לצרף מסמכים רבים (בנק, מכס, מסים וכו'), אך לא פרה־ויזה כקודם. קבלת הדרכון מהווה תשלום של 1,500 פורינט (משכורת חודשית נאה של פקיד). ברור, בכל אופן, שאיש לא יישאר בהונגריה בגלל חוסר אפשרות לשלם בעד דרכון.

בברכה,[2]

לו קדר

509

ציר ישראל בבוקארשט אל המנהל הכללי של משרד החוץ ומחלקת מזרח אירופה

Israel Minister in Bucharest to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs and the East European Division

מברק מוצפן במ/368

נוסח נכנס: 130.09/2297/7

בוקארשט, 17 בדצמבר 1958

סודי-בהול

1) היום חל שינוי מפתיע בארגון העלייה. מהיום נשלחים הדרכונים אלינו במרוכז על־ידי משרד החוץ בלי שהעולה בא לקבל בעצמו האשרה. ממשלת רומניה מתחייבת לבצע הבדיקה הרפואית וגם כל אשרות המעבר. הם יכוונו גם נסיעת העולים.

2) הטענה הרשמית היא שהם רוצים להקל על העולים התרוצצות בין הצירויות ולמסור לו הדרכונים כבר לאחר כל הסידורים כדי שגם לא לגרם לאיבוד הדרכון על־ידי כך שהוא איננו מספיק לסיים הסידורים עד שלא פג תוקף הדרכון.

3) נראה שהשלטונות רוצים למנוע כל מגע בין הצירות והעולים.

4) דרשתי שיחה מידית עם מנהלת המחלקה הקונסולרית. היא אישרה שההוראה באה "מגבוה".

2. במברק המסכם את החודש הראשון להיתר העלייה דיווחה לו קדר כי מספר המבקרים בצירות הוא כארבעים ליום, וכ־80% מהם באים בעניין עלייה, כ־250 הביעו רצונם לעלות, אך אפשר שהמספר גדול עוד יותר כיוון שהוגשו בקשות מבלי לבקר בצירות. (ראה מברק קדר אל משרד החוץ, 957, 130.09/2295/14).

5) על טענתי שלא מקובל לתת אשרת קבע בלי לראות המועמד לעלייה, השיבה שגם היוונים ולפעמים אף האמריקאים נוהגים לפי הנוהג החדש.

6) על שאלתי מה תהיה תגובת ממשלת רומניה אם לא נסכים לנוהג החדש, ענתה שהיא תצטרך להעביר את הבעיה לדרג גבוה יותר.

7) קבענו המשך השיחה למחר.[1]

8) הבריקו דעתכם מיד.[2] ברור שהסידור החדש עלול לגרום לכך שהעולים לא יוכלו בכלל לבוא לצירות ואז לא תהיה לנו כל אפשרות לממן נסיעתם וזה עלול לגרום לכך שלפחות 30 אחוז יפסידו דרכוניהם בגלל חוסר אמצעים.

9) אך אם נתעקש, יכולים הרומנים להפסיק העלייה ובמרמה תעמולתית להעביר האשמה עלינו.

10) כעת 192 דרכונים מסוג זה בצירות. מחר משרד החוץ רוצה לשלוח לנו עוד כ־200–250 דרכונים. לעת־עתה לא נתנו עוד אשרות בצורה הזאת ובשיחה סירבתי לתת אותם כל זמן שלא יקבלו אישור מהארץ.

הציר

510

ג׳ מאיר אל נציגי ישראל בחוץ־לארץ
G. Meir to the Israel Representatives Abroad

חוזר משוכפל: 130.02/4321/7

ירושלים, ב׳ בשבט תשי״ט
11 בינואר 1959

סודי

רצוני להביא בפניכם לתשומת־לבכם ולפעולתכם הדחופה כמה פרטים בדבר מצב העלייה והקליטה:

יש כל היסוד להניח שהעלייה לארץ בשנת 1959 עלולה להגיע שוב לממדים גדולים, ייתכן עד 100,000 נפש. דעה זו מבוססת בעיקר על תהליכי העלייה

509

1. בשיחה זאת לא הצליח הראל להעביר את רוע הגזרה (ראה מברקו אל משרד החוץ, במ/371, 18.12.1958, 130.09/2297/7).

2. בתשובת משרד החוץ נאמר כי יעניק את האשרות ל־197 הדרכונים שכבר הוגשו, ושלא יאמר דבר על הדרכונים המחכים במשרד החוץ. הוצע גם שייפגש עם שר החוץ. (ראה שמעוני אל הצירות בבוקארשט, מב/980, 19.12.1958, 130.09/2297/6.) הראל לא הצליח להתקבל אצל שר החוץ, אך בשיחה עם אחד מסגניו הוסבר לו כי רומניה הציעה את הנוהל החדש רק כדי לזרז את העלייה ולהקל על העולים, ואין מקום לשינוי. (ראה הראל אל משרד החוץ, במ/383, 22.12.1958, 130.09/2297/7.)

מרומניה בחודשים האחרונים, שהיו בספטמבר — 1,205, אוקטובר — 1,237, נובמבר — 1,009, דצמבר — 4,550. נוסף על הנ"ל ידוע שבחודש דצמבר הוצאו ברומניה 7,000 דרכוני יציאה, ועל־כן מתכוננים להגברה גדולה בעלייה בחודש ינואר, שעלולה להגיע ל־8,000 ומעלה.

מעריכים שמאז סוף ספטמבר 1958 נרשמו להיתרי יציאה ברומניה למעלה מ־120,000 יהודים, ויש כל היסוד לחשוב שממשלת רומניה גמרה אומר להעניק לכל אלה היתרי יציאה, ואף להחיש את יציאתם. ייתכן, אם כן, שבשנת 1959 יעלו יותר מ־100,000 יהודים, בייחוד אם נביא בחשבון שהעלייה מפולין נמשכת אף היא ושהיו סימנים בזמן האחרון ששוב נותנים היתרי יציאה מפולין ליהודים רפטריאנטים מרוסיה, שמספרם בפולין מגיע היום כדי 12,000. מספרי העלייה מפולין היו כדלקמן: אוגוסט — 157, ספטמבר — 242, אוקטובר — 359, נובמבר — 251, דצמבר — 215.

מצב הקליטה של העלייה המוגדלת הזאת חמור ביותר. בהצעות התקציב של המדינה לשנה המתחילה ב־1.4.59 נכלל סעיף לשיכון רק עבור 40,000 עולים לשנה שלמה, וזה אף על יסוד ההנחה שהסוכנות היהודית תשתתף ב־30 מיליון ל"י. למעשה יהיה המצב יותר גרוע כי העלייה הזורמת היום היא כה גדולה, שמשתמשים בשיכונים על חשבון התקציב החדש על־מנת לספק את צורכי העלייה המגיעה היום. כבר ברור שיהיה צורך מחדש לשכן את העולים בשיכונים ארעיים, וניתנו כבר הוראות להקמת 2,000 בתי אזבסט ולהתקנת פחונים וצריפונים לקליטה ארעית. למעשה, פירוש הדבר בניית מעברות חדשות, שעה שחלמנו על חיסול שיטת המעברות אחת ולתמיד, ועוד אנו חייבים לחסל כ־15,000 צריפונים במעברות קיימות בהם גרים כשמונה שנים.

נעמוד גם בפני בעיות חמורות של תעסוקה אם לא יעלה בידינו להגדיל הגדלה ניכרת את השקעותינו בחקלאות, בהרחבת רשת המים, בתעשייה ובמפעלי פיתוח. כל הסעיפים האלה קוצצו בתקציב הפיתוח החדש בשל המצב הכספי החמור ובשל הצורך להחזיר הלוואות על חשבון שנים עברו.

אני מבקשת שעם קבלת מכתב זה, תקראו מיד להתייעצות עם מנהיגי המגבית והמלווה וראשי התנועה הציונית, ותסבירו להם את חומרת המצב, ותדרשו מהם משטר של שעת חירום בכל המפעלים הכספיים. כן אני מבקשת שאתה וכל חברי הסגל תעמידו את עצמכם לרשות המפעלים הכספיים.

בברכה,

גולדה מאיר

511

ש׳ בנדור אל משרד החוץ
Sh. Bendor to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן במ/522

נוסח נכנס: 130.09/2297/11

בוקארשט, 25 בפברואר 1959

שמור-בהול

מחלקת מזרח אירופה

ההצהרות והפרסומים בעיתונות מכאן[1] ותגובת הערבים מכאן[2] הביאו ממשלת רומניה לפרסם היום הודעה רשמית ארוכה מאוד על העלייה. ההודעה כוללת התקפה חריפה על ישראל ככלי האימפריאליזם האמריקני ועל הציונות הבין־לאומית ואזהרה חמורה לנציגות ישראל בבוקארשט. כן מותקף ראש הממשלה בשם על הצהרתו שרומניה רוצה להיפטר מיהודיה. ההודעה מסבירה העלייה כרצון ממשלת רומניה להתיר מטעמים הומניטריים איחוד משפחות שהופרדו כתוצאה ממלחמת העולם השנייה, אומרת שמנסים להשפיע על הנרשמים לוותר על רצונם לעלות ומודה שלא תמיד מצליחים. ההודעה לועגת למספרי היהודים ברומניה המתפרסמים בישראל ומגלה שבמפקד האוכלוסייה ב־1956, נפקדו סך־הכול 146,265 יהודים. ההודעה מתחילה בהוכחת האהדה והידידות של רומניה כלפי ארצות ערב והתנגדותה לתוקפנות ישראל. המסע בעיתונות ובהצהרות הישראליות והציוניות הוא חלק מתכנית אימפריאליסטית להעכיר היחסים הידידותיים בין רומניה ומדינות ערב. ישראל משתפת פעולה במסע מכוער זה מפני שהיא צריכה לכסף בגלל קשייה הכלכליים והיא מנצלת העולים כאובייקט במשא־ומתן עם אנשי עסק אמריקנים. ההודעה מכחישה הידיעות על הסכם בין רומניה וישראלים או ציונים אחרים בקשר לעלייה. ממשלת רומניה דוחה בכל תוקף כל ניסיון התערבות בענייניה לאמור: מכל צד שהוא. עד כאן. לבסוף מביעה ההודעה צער והפתעה על שאישים ועיתונים ערביים הושפעו על־ידי המסע אך קובעת שתוצאת המסע היה ההפך מכוונת יוזמיו. לא יצליחו לחתור תחת הידידות בין מדינות ערב ורומניה. אין ההודעה אומרת דבר על כוונה להפסיק העלייה.

ציטוטים ארוכים מההודעה תמצאו במברק אז/403 ל״נתיב״.[3]

בנדור

511

1. בסוף ינואר הצהיר מנכ״ל משרד הביטחון, ש׳ פרס, כי העלייה לישראל משפרת את מצבה הביטחוני של המדינה, ועוזרת להרתעת מדינות ערב מתוקפנות. ״...אם תגיע ישראל ל־3–4 מיליוני תושבים ותוכל לגייס צבא גדול לא תעז שום מדינה ערבית לתקוף אותה.״ (״דבר״, 1 בפברואר 1959.) ואילו בן־גוריון אמר כי הדבר החשוב ביותר שנפל בשתי השנים האחרונות (1957–1958) הוא גידולה של העלייה ממזרח אירופה. ״...העלייה [מרומניה] הולכת וגדלה ויש לקוות לפי מיטב ידיעותינו לא לאלפים אלא לרבבות, ואולי במספרים גדולים יותר.״ (שם, 11 בפברואר 1959.)
2. נאסר והליגה הערבית עמדו למחות בפני ברית־המועצות על התרת העלייה מארצות מזרח אירופה לישראל. מדינאים מצרים ציינו כי ״גל העולים החדש מהווה האיום החמור ביותר לשלום מימי מלחמת 1948״. פנייה דומה עמדה להיעשות כלפי רומניה. (״דבר״, 13 בפברואר 1959, י׳ גוברין, **יחסי ישראל–ברית־המועצות**, עמ׳ 140.)
3. לא נמצא.

512

ש׳ בנדור אל מחלקת מזרח אירופה
Sh. Bendor to the East European Division

מברק מוצפן במ/524

נוסח נכנס: 130.09/2297/11

בוקארשט, 25 בפברואר 1959

ס ו ד י - מ י ד י

מחשבות ראשונות על ההודעה הרומנית.[1]

א) חוסר הריסון בפרסומת בארץ ובחוץ־לארץ, שהיה אולי בלתי־נמנע, הביא לתגובה ערבית חריפה בעיתונות וללחץ דיפלומטי חזק. הרומנים נאלצו להכחיש:

(1) שחל שינוי במדיניותם במזרח התיכון לטובת ישראל ולרעת הערבים.

(2) קיום כל הסכם שהוא עם ישראל על העלייה.

ב) מכיוון שהמגמה העיקרית פיוס הערבים.

(1) צריך להשמיץ ישראל, להצביע על היותה כלי שרת אימפריאליסטי וקשור לציונות העולמית שגם היא כלי אמריקאי.

(2) צריך לבטל המספרים שהופצו בישראל על ממדי העלייה האפשריים.

זה הביא לגילוי מפקד 1956. ייתכן שהמספר של כ־150 אלף יהודים אינו נכון שהוא בא לשם הרגעת הרוחות. מהצד השני ייתכן והוא בא כדי לקבוע הגבול המקסימלי של העלייה. אולי ליתר ביטחון נחדל לפרסם מספר העולים המגיע, כי הביטוי שלנו ״ממזרח אירופה״ אינו מרמה איש. אם לא נמנע פרסום המספרים בארץ ובחוץ־לארץ, יעשו הערבים החשבון החודשי ויוסיפו ללחוץ על הרומנים.

(3) צריך להימנע מכל דבר שריח הסדר בין ישראל ורומניה נודף ממנו. כלומר אין לחכות להסדר ההסעה באניות או להסכם על סיוע למחוסרי אמצעים.

ג) יש לצפות להמשכת הלחץ על היהודים לא לבוא לצירות והפיקוח על הסגל הישראלי. אולי ההתקפה על הצירות מרמזת על אפשרות של גירוש מישהו. הדיבור על סוכנים ציונים יכול לרמוז על גורלם של עובדי הצירות האסורים.[2]

ד) מתקבל הרושם בעיקר לרגל הדגשת היסוד ההומניטרי שאין בכוונת הרומנים להפסיק העלייה, אך לא יהיה זה מן התבונה לחשוב שמפני שהחליטו מסיבה זו או אחרת להיפטר מהיהודים ילכו עד הסוף בלי להביא בחשבון לחץ ערבי העלול לגבור. עלינו לעשות מה שנוכל לעזור לאלה הרוצים להיפטר מהיהודים לבצע מדיניותם ולא לעשות דבר העלול לעזור למתנגדיהם.

ה) דרושה מידה גדולה של כיבוש היצר כדי לא להגיב חריפות להודעה. אך מאחר שמטרתנו אינה התנצחות בוויכוח כי אם עליית יהודים, מוטב שנכבוש היצר.

512

1. ראה מס׳ 511.

2. ראה מס׳ 528.

מהצד השני אולי פטור בלא כלום אי־אפשר וצריך להגיב מתונות, בציון ההתאפקות דווקא של העיתונות הישראלית, ההכרעה הכללית ביסוד ההומניטרי של מדיניות רומניה לגבי איחוד המשפחות ולבטל ההאשמות על קנוניה אימפריאליסטית ישראלית. אם לא יבואו מאמרים והסברים בעיתונות הרומנית, צריך לנסות לרסן גם תגובות העיתונות הישראלית.

בנדור

513

ו' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
W. Eytan to Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 570

נוסח יוצא: 130.09/2378/1

ירושלים, 16 במארס 1959

ס ו ד י

עמדתנו לגבי הידיעות האחרונות על עלייה מרומניה היא שאין להיחפז למסקנות שפירוש הדבר הפסקה. גישה זאת מתבססת על השיקול שפועלים בשטח זה כנראה שלושה גורמים:

א) ממשלת רומניה היא שהתחילה בהתרת היציאה באוגוסט אשתקד,[1] וכנראה עשתה זאת מתוך מניעים פנימיים חזקים. המניעים האלה ממשיכים לפעול, ואף ביתר־שאת, כי העלייה שיצאה בינתיים הגדילה ללא־ספק את מספר המשפחות הקרועות. כן מסתובבים ברומניה אלפי יהודים שיצאו כבר למעשה ממשק המדינה, ואין להם ממה להתפרנס.

ב) הלחץ הערבי השפיע כנראה גם במישרין על ממשלת רומניה וגם בעקיפין דרך רוסיה, ובוודאי ישקלו אותו שיקול רב. עם זה, בהודעה הפומבית שלה מ־27 בפברואר[2] הדגישה ממשלת רומניה כלפי הערבים שהעניין הוא עניין פנימי שלה, וידוע שממשלת קע"ם רואה בהודעה זאת כעין עמידה על זכות ממשלת רומניה להמשיך בעלייה מסוימת, ולו גם במסגרת איחוד משפחות. אגב, גם עלייה במסגרת זו היתה מקיפה אלפי יהודים.

ג) בעיית הפרסומת. יש הוכחות לכך שממשלת רומניה מתרעמת על הפרסומת שלבשה צורות אנטי־רומניות, ואף על עצם הפרסומת וניפוח העניין. על כן, לדעתנו השתקת עניין העלייה ככל האפשר מטעם מקורות ישראליים ויהודיים עשויה לעזור. משום כך, הוחלט לא להכחיש דבר הפסקת העלייה ולא לפרסם על כל קבוצה של יהודים שתצא מרומניה.

513

1. ראה מס' 504.
2. ראה מס' 511 (ההודעה פורסמה למעשה ב־25 בפברואר).

לדעתנו, לאור השיקולים הנ"ל לא תהיה כל אפשרות להגיע לידי מסקנות לגבי עצם המשך העלייה, ממדיה וקצבה עד שיתבהר איך ממשלת רומניה מכריעה את מדיניותה לאור השיקולים הנ"ל. בוודאי אין להסיק מסקנות ממה שקרה משך שבוע, ואף לא ממה שיקרה משך חודש מבחינתנו, עובדות היסוד הן:

(א) הרבה מאוד יהודים רומניים רוצים לצאת.

(ב) מסתבר שאין לממשלת רומניה כל עניין לעכב בעד הדבר, ואף יש לה עניין לתת ליהודים לצאת.

מבקשים להסביר את המצב כנ"ל באופן סודי למנהיגות היהודית, אך לשמור בקפדנות על סודיות.

איתן

514

י"ר ירון אל משרד החוץ
Y.R. Yaron to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 10

נוסח נכנס: 130.09/2296/2

בודאפשט, 14 באפריל 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

למחלקת מזרח אירופה.

בשיחה היום הזהיר סורקו מפני אי־מילוי ההתחייבות והתשלום במכסת ההיתרים והדגיש שלא ניתנה הבטחה לכמויות, אלא לחידוש עיקרון העלייה ושהם מצדם מקיימים ההסכם שבא לחסל פרשת 1957 והקיפאון ביחסים ובעלייה.[1] הטעים שעושים הכול להמשך העלייה במסגרת איחוד משפחות וידאג לבדיקה מחדש על־פי הרשימה שהוגשה. טוען שכמה מהאנשים שקיבלו דרכונים יצאו לארצות אחרות בלי ידיעתנו. יתערב אישית במקרים הראויים לכך מאספקט הומניטרי וחזר והדגיש כוונתם הכנה לשיפור היחסים שכבר בשלב נורמליזציה, תוך ציון רצונם להרחיב יחסי מסחר ונכונות להתיר הקמת תח"ל.[2] הזהיר אזהרה חמורה מפני צעדים מצדנו העלולים להביא באשמתנו להתמוטטות היחסים הסבירים, הפעם ללא תקווה לתקנה מהירה. נתרשמתי שהם ממשיכים להפעיל לחצם על משרד הפנים ונתקלים בנוקשות האב"ו.[3] נתרשמתי גם מכנות דבריו על רצונם ליחסים שפירים אתנו. אי־תשלום יביא ללא־ספק להפסקה מידית של העלייה לחלוטין והחזרת המצב לזה שלפני שנתיים ולהרעת היחסים לאין שיעור. דעתנו, שיש לצפות לתזוזה קלה בעלייה בימים הקרובים וכי יש לבצע התשלום בראשית מאי. מכתב בדרך.[4]

ירון

514

1. ראה מס' 506.
2. תחנת חוץ־לארץ — תחנת אלחוט בצירות.
3. המשטרה החשאית ההונגרית.
4. מכתב זה לא אותר.

515

מ' גזית אל שגרירות ישראל בפאריס
M. Gazit to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/770

נוסח יוצא: 130.09/2349/3

ירושלים, 14 באפריל 1959

ס ו ד י - ב ה ו ל

צור, בשביל איסטרמן לאמור: שרגאי והרמן ואני קיימנו ישיבה לקראת צאתך:

א) שמחים ביותר שאתה יוצא עכשיו למרוקו.

ב) לדעתנו, עיקר המגמה היא לחדש השיחות הקודמות בדבר ביצוע ההסכם על עליית 500 עד 600 איש לחודש ואופן העלייה מבחינה ארגונית.[1]

ג) סיכמנו בשעתו שאחד הנימוקים העיקריים יהיה המצב בטנג'יר[2] המסמל שלילת חופש היציאה. בקשר אליו, יש לך כל החומר המפורט.

ד) לדעתנו, אפשר וצריך להשתמש בפרשת המעצרים האחרונים[3] באותו כיוון ולטעון שדעת־הקהל היהודית בעולם מוכנה לקבל טענת ממשלת מרוקו שהיהודים שנאסרו עמדו לצאת המדינה באורח בלתי־חוקי אך אינה מוכנה להבין בשום אופן שהאנשים שיש בידיהם ברירה של יציאה חופשית, יבחרו לעצמם דווקא שיטה בלתי־חוקית המסכנת אותם. גם אם המרוקנים יטענו שיציאה זו אורגנה מבחוץ, יש לטעון שדעת־הקהל היהודית לעולם לא תאמין שיימצאו במרוקו ראשי משפחות שיסכימו לסכן את נשותיהם וילדיהם אלא אם כן הם רוצים להגר ומשוכנעים שאין להם ברירה.

ה) על־כן לטעון שהדרך היחידה בפני ממשלת מרוקו הוא להגיע עם ארגון יהודי אחראי לידי הסדר שיבטיח יציאה חופשית וחוקית ושרק דבר זה ישקיט הרוחות והעולם יאמין שאמנם ממשלת מרוקו מכבדת התחייבויותיה בדבר תנועה חופשית.

ו) לאחר שדעת־הקהל בעולם יודעת שהדיבורים של ממשלת מרוקו על הענקת דרכונים לכל מבקש אינם נכונים וגם ההסדר שהוצע בזמנו על־ידה לא בוצע אפשר יהיה לרכוש דעת־הקהל רק אם כן ארגון יהודי אחראי ישותף בביצוע.

ז) מאחר שהכרח ההגירה מניע הרבה יהודים במרוקו למעשים של ייאוש כמו טנג'יר או יציאה בלתי־חוקית הרי מציאת פתרון מוסכם ומאורגן ישים קץ

515

1. ראה מס' 497.
2. העיר טנג'יר נהנתה ממעמד בין־לאומי ולכן שימשה בסיס יציאה לעלייה הבלתי־חוקית. בסוף 1956 סופחה טנג'יר למרוקו, אך המשיכה לשמש בסיס ליציאה לעלייה. בראשית 1959 שהו בה 800 יהודים במעבר לקראת עלייתם לישראל. (ראה גזית אל שניאורסון, ל/776, 15.4.1959, 130.09/2340/3).
3. במארס 1959 נעצרו כ־50 יהודים שניסו לעלות לישראל, חלקם בטנג'יר וחלקם בנאדור, הסמוכה למובלעת הספרדית מֶלִייה (ראה השגרירות בפאריס אל משרד החוץ, שפ/625, 30.3.1959; שפ/703, 16.4.1959, שניהם ב־130.09/2349/2).

להיסטריה השוררת בחלקים גדולים של יהדות מרוקו ויכניס את העניין ההגירה לתלם שיהיה לרצון, לברכה ולכבוד לממשלת מרוקו עצמה.

ח) נמשכת התביעה מצד יהודי מרוקו בארץ לאיחוד משפחות ובעיה זו הנה חלק חשוב מסבך הבעיה הכללית.

ט) יש להניח שאנשי שיחתך יבקרו קשות פעולות של גופים יהודיים שונים בשטח העלייה ממרוקו בשנה האחרונה. נדמה לנו שהדרך הטובה ביותר להשיב לביקורת זו היא לומר שרק פתרון רצוי יפתור גם בעיה זו.

י) שלוחות אליך ברכותינו להצלחתך בשיחות ואנו בטוחים שתצליח להיות פה נאמן לכמיהת העלייה. עד כאן.

גזית

516

ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני[1]
Sh. Bendor to Y. Shimoni

מברק מוצפן במ/780

נוסח נכנס: 130.09/2297/12

בוקארשט, 27 באפריל 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

לקראת הדיון.[2]

1) ע ו ב ד ו ת

(א) צירוף דרכי [צורכי?] מדיניות ברית־המועצות במזרח התיכון ופרסומים בארץ ובחוץ־לארץ, הביא להפסקת העלייה.

(ב) ממשלת רע״ר [הרפובליקה העממית של רומניה] אומרת:

1. מדיניות האיחוד נמשכת.
2. לא נשארו הרבה מועמדים לאיחוד, וכאשר אלה יעלו ייפסק כליל איחוד המשפחות.

(ג) כדי להוכיח שמדיניות האיחוד נמשכת, פתוחים משרדי הרישום ונותנים למספר אנשים לצאת מרע״ר מדי פעם בפעם.

(ד) מאלה שנרשמו אחרי 25 בפברואר לא הגיעה אף תעודת מסע לצירות.

(ה) ממשלת רע״ר ניתקה כליל נציגי ישראל מהקהילות בערי השדה ועושה שמות גם בבירה.

(ו) ממשלת רע״ר מפלה נציגות ישראל לרעה לעומת הנציגויות האחרות על־ידי העמדת משמר מוגבר על־יד הצירות ועל־ידי ההגבלות על נסיעות מחוץ לבירה.

516

1. העתק הועבר גם אל מ׳ כרמיל מ״נתיב״.
2. בהחלטת הרומנים להגביל את העלייה — ראה מס׳ 511.

(ז) נאסרו 4 עובדים מקומיים יהודים.

(ח) נאסרים יהודים רבים ברחבי המדינה בעוונות כלכליים, בעידוד לציונות ועוד.

(ט) מצב הרוח בציבור היהודי קשה. מצב אלה שעשו ההכנות לנסיעה ונשארו תקועים, קשה ביותר.

2) הערכות

(א) הגורם המכריע בחידוש העלייה יהיה צורכי מדיניות ברית־המועצות במזרח התיכון.

(ב) לחץ ממשלת רע״ר על ברית־המועצות עשוי אולי להשפיע על החלטה רוסית. לחץ זה יכול לנבוע.

1. ממצב ה־14,500.[3]
2. מהמטרות שרצו הרומנים להשיג כשהתירו העלייה ושטרם הושגו.
3. מלחץ על ממשלת רע״ר מבחוץ.

(ג) אחרי שנפגע כבודה על־ידי ההודעות והפרסומים, לא תוכל ממשלת רע״ר בנקל לחדש העלייה בלי שיביאו צעדי פיוס.

(ד) המאסרים וההסגר על הצירות מטרתם לדכא היהודים ולהביאם לוויתור על רצונם לעלות. בהקשר זה כדאי לקרוא מחדש הודעת 25 בפברואר. אף אם משיגים המטרה הראשונה אין משיגים השנייה. אף כי יש בין היהודים כעס על ממשלת ישראל, הרצון לעלות לא נחלש כי אם להפך, גובר.

(ה) אין מן ההכרח שיהיה קשר ישיר בין ישראל–רע״ר לבין חידוש העלייה.

3) מסקנות

(א) צריך להפעיל לחץ גובר והולך על ממשלת רע״ר בלי פרסומת על הלחץ כי הפרסומת עלולה להזיק או לעניין או לישראל.

(ב) צריך למצוא דרך לתת לממשלת רע״ר להציל כבודה שנפגע על־ידי ההודעות והפרסומים.

(ג) צריך לנסות לבטל ההסגר על נציגות ישראל. קבלת דין ההסגר ללא תגובה כמוה כהודיה באמיתות האשמות ממשלת רע״ר.

4) הצעות

(א) לחץ.

1. פניית יחידים ואחרי כן ארגונים, בראשונה יהודים ואחר־כך גם לא יהודים, לנציגי רע״ר בארצות־הברית, באנגליה, בצרפת, בהלווטיה [שווייץ], שוודיה, המדינות הלטיניות מתאימות וכן בארץ.
2. פנייה לצלב האדום הבין־לאומי להתעניין בגורל ה־14,500.
3. עיקר הפניות, הדגשת הבעיה ההומניטרית ומצב התקועים והזכרת משפחות רבות אחרות שהן עדיין מפוררות. תוך כדי שיחה, אפשר לשבח הגישה ההומנית העקרונית ולרמוז שלא בהצהרותיהם כי אם במעשיהם ייבחנו.

3. יהודים שהתפטרו מעבודתם, ומסרו את דרכוניהם לשם קבלת אשרה לישראל, ונותרו ברומניה מבלי יכולת לעלות לישראל.

(ב) פיוס. זה פרק קשה.
1. דברי שבח על העמדה העקרונית בשיחות כנ"ל.
2. פרסומת מוגבלת והבאה לשבח מדיניות איחוד המשפחות תוך הדגשה שהבעיה ההומניטרית עדיין קיימת ובטוחים שממשלת רע"ר תוסיף לאחד בקצב מתקבל על הדעת.
(ג) ביטול ההסגר. על־ידי הנהגת הדדיות בשטחים מסוימים.
1. בדיקה יסודית של חפצים בלתי מלווים השייכים לסגל הרומני בארץ.
2. חיוב של הודעה מראש של 24 שעות לכל נסיעה מחוץ לאזור תל אביב, רמת־גן ואי־מתן אישור לנסוע למקומות שם יש ריכוז עולים מרומניה או למקומות אחרים העשויים לעניין הרומנים.
3. עיקוב גלוי אך לא גס אחרי הסגל הרומני להוציא הציר וזה אף כי יש עיקוב אחרי.
4. אינני בעד גירוש רומני עכשיו כתגובה על גירוש קרן,[4] אלא אם רק ייתפש בשעת מעשה. צריך להביא בחשבון שאם אנו נגרש מישהו, עלולים הרומנים לא לראות בזה איזון החשבונות כי אם אמתלה לגרש עוד ישראלי.
5. אינני בעד העמדת משמר על־ידי הצירות הרומנית כי זאת פעולה הנראית לעין כל ולעת־עתה אינני בעד פעולות כאלה.
(ד) היהודים.
1. עם הניתוק מהנציגות צריך לנסות להגיע אליהם על־ידי חבילות והמחאות.
2. מכיוון שתכניות השידור של "קול ישראל" באידיש מופרעות, יש לכלול בתכנית בצרפתית חומר מתאים ליהודי רומניה בלי שזה יובלט.
3. משרד החוץ והצירות חייבים לחזור ולדרוש שחרור העובדים המקומיים.
5) מציע ש־4 ג' לא יופעל אלא אחרי שיחתי עם שר החוץ,[5] שמא יהיה בפיו דבר־מה בתשובה לדברי שרת החוץ [ל]מאנו.[6]

4. אמנון קרן, מזכיר שלישי בצירות ישראל, הוכרז כאישיות בלתי רצויה וגורש מרומניה במארס 1959.
5. השיחה התקיימה ב־8 במאי — ראה מס 521.
6. השיחה עם מאנו, ציר רומניה בישראל, התקיימה ב־16 באפריל. שרת החוץ שאלה על המשך איחוד המשפחות והתעניינה במיוחד במצבם של אותם יהודים שנותרו ברומניה לאחר שעשו הכנות לעלייה. היא מסרה שישראל עשתה מאמץ להשפיע על הדיווח בעיתונות ולהימנע מפרסום יתר. מאנו רשם והבטיח להעביר את תוכן השיחה במדויק לשולחיו. (ראה מחלקת מזרח אירופה אל צירות ישראל בבוקארשט, מב/201, 16.4.1959, 130.09/2297/8.)

517

י' צור אל מ' גזית
J. Tsur to M. Gazit

מברק מוצפן שפ/768
נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 30 באפריל 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

איסטרמן הודיעני מסקנות ראשונות של ביקורו במרוקו. יחזור ללונדון בעוד ימים מספר.

א) הוא ויעבץ שליווהו (גולן לא נסע) נתקבלו על־ידי בואביד, בן־ברקה, לגזאווי בידידות ובסבר בלתי־מצויים, אך ללא תוצאות. כולם טענו כי העניין ניתן לסמכותו הבלעדית של מחמדי המלווה הנסיך בנסיעתו לקע"ם.

ב) כפי שאפשר היה לשער שורר מצב מבוכה. הכול פוחדים מהכול ואיש אינו מעז לקבל החלטה. מורגש שהממשלה אינה בטוחה בעצמה. הדעה הכללית היא שקבוצת איברהים בן־ברקה מפסידה עמדותיה והשפעת אלפאסי עולה.

ג) התרשמותם כי ההסכם בדבר 500 עולים בחודש מת ואין איש מוכן לבצעו.

ד) לגזאווי אמר כי ההחלטה על העלייה היא מדינית ואם יקבל פקודה יבצעה. כאחראי למשטרה ימשיך במאבק נגד יציאה בלתי־חוקית.

ה) הכול דיברו על המאסרים[1] כדי להטיף מוסר והם השתמשו בזה להוכיח דחיפות ההסדר. בינתיים נודע כי האנשים שוחררו בערבות 50 אלף פרנקים, פרט לשניים-שלושה אחראים.

ו) המרוקנים התרשמו מהודעתם כי יתקיים הקונגרס בשטוקהולם[2] ונראה להם כי יש כאן פתח ללחץ על הסדר לפני הכינוס. דעת יעבץ, כי ראוי שיחזרו למרוקו בקיץ.[3]

ז) עצת כמה יהודים יודעי־דבר כי אין דרך אלא להשפיע במישרין על המלך באמצעות בנו הנסיך הנמצא עתה בפאריס. [.....][4] תגובתנו הראשונה כי הדבר טעון שיקול מפני 1) הנסיך חוזר ממצרים, זקוק לעזרת נאסר ואולי גם קיבל אותה. 2) ייזהר מלסכן מעמדו ערב פגישת אביו עם דה גול. 3) קשה למצוא מתוך שיוכל לדבר אתו בנוסח זה, ואפילו יקבל וייתן, ספק אם יעמוד בדיבורו. משום כך, הוסכם שעוד נבדוק הדרכים ונשתדל למצוא קשר בהזדמנות ביקורו הקרוב. בינתיים נשקול אם ובאיזו מידה כדאי השיקול. אנא מסור למעוניינים והודיענו תגובתכם.[5]

צור

517

1. ראה מס' 515.
2. העניין אינו ידוע.
3. ראה מס' 523.
4. משפט אחד, שעניינו אישי, לא הודפס כאן.
5. לא נמצאה תגובה למברק זה.

518

י' שמעוני אל צירות ישראל בבוקארשט
Y. Shimoni to the Israel Legation in Bucharest

מברק מוצפן מב/231
נוסח יוצא: 130.09/2297/9

ירושלים, 6 במאי 1959

סודי-לנמען בלבד

לציר.
תוצאות הדיון על פעולות לגבי רומניה, כולל תגובה לשלך 780,[1] 786.[2]

1) נתחיל להפעיל לחץ של אישים בכל בירות המערב. שולח לך בנפרד העתק המברק היוצא בנדון.[3]

2) נשתדל למנוע לפי שעה פרסום. טור של הגב' רוזוולט וטור בעיתונות אידיש בארצות־הברית כבר אורגן, וייתכן שכבר הופיע, ובזה נסתפק לפי שעה.

3) בארץ נארגן מיד פניות בלתי־פוסקות אל הציר הרומני, של אישים, משפחות ומשלחות. כן נארגן משלחת אל שרת החוץ שקבלתה יתפרסם.

4) נארגן בארץ מספר מכתבים למערכות. פרט לאלה ולפרסום המשלחת אל שרת החוץ, שרת החוץ רוצה שלא, חוזר לא, ייכתב בעיתונים. ייעשה מאמץ למנוע אפילו תגובות מערכת על המכתבים למערכת. על הכוונת הפעולה תתייעץ שרת החוץ מחר עם עורכי העיתונים.

5) הצעותיך בדבר פיוס. כפי שתראה ממברקנו לבירות המערב, ביקשנו לבסס את מאמצי האישים על נקודת מוצא חיובית, וכן ננהג גם בארץ. אין נטייה למעשי פיוס נוספים.

6) הדדיות. פרט לחיפושים במטען דיפלומטים כשהוא בלתי־מלווה, שעליו כבר הורינו, אין נוטים לנקוט בשלב זה מעשי תגמול או הצקה.

7) בעניין הרב פורטוגל[4] נארגן פניות של רבנים חשובים בבירות המערב, בנפרד מפניות אישים אחרים בענייני איחוד משפחות כנ"ל.

8) לא היה דיון על פעולות "נתיב" ברומניה.

שמעוני

518

1. מס' 516.
2. במברק זה (מ־30.4.1959, בתיק 130.09/2297/12) הגיב בנדור על מברק של שמעוני (מב/224, 28.4.1959, 130.09/2297/8) בו הודיע כי עולי רומניה בישראל מבקשים להתיר פרסומים בדבר הפסקת העלייה. בנדור הציע, לאור העובדה כי המערכה תהיה קשה וארוכה ואין סימן לריכוך עמדת הרומנים לאפשר ליוצאי רומניה בישראל לתת ביטוי לדאגתם ולמצוקתם בצורת מאמר בעיתון, שיעסוק באותם יהודים שנותרו ברומניה על מזוודותיהם, בציפייה לעלייה, או בצורה של פניית יוצאי רומניה לצירות הרומנית.
3. מס' 519.
4. הרב פורטוגל, מאסירי ציון, נעצר באפריל 1959 ושוחרר כעבור כארבעה חודשים.

519

י׳ שמעוני אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Y. Shimoni to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 645
נוסח נכנס: 130.09/2378/1

ירושלים, 6 במאי 1959

סודי

לשגריר.

מצב העלייה מרומניה ידוע לך. מאז סוף פברואר ניתנו אך היתרי יציאה בודדים ביותר. נוסף על יהודים שנרשמו לעלייה ושמספרם לא ידוע אך מגיע בלי־ספק לרבבות רבות, מצויים 14,500 נפש שכבר קיבלו אשרות ישראל לפי בקשת ממשלת רומניה ואחר־כך לא ניתן להם לצאת. מצבם חמור ביותר, כי רבים מהם פוטרו מעבודתם, ויתרו על דירותיהם וכו׳. כן יצרה העלייה של החודשים שקדמו להפסקה של סוף פברואר, בעיות חדשות של פירוד משפחות.

ממשלת רומניה מוסיפה לטעון במגעים רשמיים ובלתי־רשמיים, שאיחוד משפחות נמשך כביכול. מבעיית ה־14,500 היא מתעלמת.

הוחלט שאין עוד אפשרות להבליג ולהשתיק העניין לחלוטין. בעוד שאין, חוזר אין, רוצים עדיין בשום פרסום בעיתונות, מבקשים לגייס מספר אישים בעלי מעמד, יהודים ולא יהודים, שיתחילו להופיע אצל נציגי רומניה בבירתך בשאלות, בתמיהות ובשידולים בדבר המשך איחוד המשפחות. רצוי שיהיו ביניהם גם אישים הנחשבים לידידי רומניה ומקורבים לדעות שמאליות. טיעונם צריך להתבסס בעיקר על שיקולים הומניטריים ומותר שנקודת המוצא תהיה הערכה חיובית לאיחוד המשפחות שממשלת רומניה התירה במשך כחצי שנה ולמניעיה ההומניטריים (ומהערכה כזו נובעת תמיהת־יתר על הפסקת התהליך, אף שמניעיו ההומניטריים עודם קיימים). לנו נראה שריאיונות אישיים ביחידות עדיפים על משלחות, אך משאירים שתי האפשרויות לשיקולך.

אנא דווח על ביצוע.[1]

שמעוני

519

1. ראה, למשל, דיווח הרצוג על שיחתו עם ציר רומניה בוואשינגטון. הלה הגיב בהתחמקות ואמר כי בבעיה כגון זאת יש לקוות ולהתאזר בסבלנות. (ראה משרד החוץ אל הצירות בבוקארשט, מב/270, 27.5.1959, 130.09/2297/9).

520

י' שמעוני אל צירות ישראל בבודאפשט
Y. Shimoni to the Israel Legation in Budapest

מברק מוצפן 142

נוסח יוצא: 130.09/2296/1

ירושלים, 6 במאי 1959

סודי-לנמען בלבד

לציר.

בדיון ממושך[1] עם שרת החוץ, המנכ״ל ושאול [אביגור] סוכם:

1) מוכנים להיכנס לדיון מחודש על ביצוע מכובד ומלא של הסכם נובמבר,[2] תוך ניסוחו מחדש, במקרה שהצד השני יאמר לנו בצורה ברורה שהוא מעוניין בכך ושהוא יוצא מאותה נקודת־מוצא יסודית דהיינו, התרת עלייה ניכרת. אם לא נקבל מעין הזמנה כזאת מההונגרים, לא נחדש לפי שעה את המשא־ומתן, אלא נשב ונראה.

2) לגבי תוכן המשא־ומתן, אם יחודש, הובעו דעות, אך סיכום יתקבל רק אחרי שיתברר אם יתקיים משא־ומתן.

3) המתווך הפריסאי הנמצא כרגע בארץ,[3] כבר בא במגע טלפוני ראשון עם מנהל הבנק. יוטל עליו לנסות ולהבהיר, עם צאתו לאירופה בסוף השבוע, אם ההונגרים מעוניינים בחידוש המשא־ומתן על בסיס מתקבל על הדעת.

4) על־סמך תוצאות בירוריו יועבר בוודאי אליכם שדר אל מנהל הבנק או לאנשי משרד החוץ.

נדונה גם השאלה אם יש להמשיך בפיקציה כאילו מוסד אחר ושליחים אחרים אחראיים לפרשה זו ולא הממשלה ושליחיה הרשמיים. ברור לכולנו שאין ההונגרים מאמינים בפיקציה זו. שרת החוץ נוטה לחסלה ולהעביר הטיפול בפרשה לצינורות נורמליים דהיינו, לציר והציר ישקול במה יטפל ומה יעביר בעצמו ומה יטיל על עובדיו השונים. אולם הדבר לא סוכם עדיין, ועוד תשמע.

5) הוחלט לנהוג הדדיות במקרה שההונגרים יגרשו מישהו. אם יציקו בדרכים אחרות, נשקול הדדיות.

6) על הנ״ל לפי שעה רק לידיעתך, כי לגביך אין מסתכמת לפי שעה כל פעולה, אלא שב וחכה.[4]

שמעוני

520

1. דיון זה נערך לאחר שירון דיווח כי סורקו הודיעו כי הונגריה רואה באי תשלום הסכום שהובטח הפרת ההסכם בעניין העלייה וכי ניתנו הוראות להפסיק להנפיק דרכונים למועמדים לעלייה. (ראה ירון אל משרד החוץ, 19, 30.4.1959, 130.09/2296/2.)
2. ראה מס' 506.
3. לא ידוע למי הכוונה.
4. על המשך הפרשה, ראה מס' 534.

521

ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני
Sh. Bendor to Y. Shimoni

מברק מוצפן 805

נוסח נכנס: 130.09/2297/12

בוקארשט, 8 במאי 1959

סודי-מידי

עיקר דברי Bunaciu בפגישה ב־8.

1) איחוד משפחות. המדיניות נשארת כמו בהצהרת 25 בפברואר לגבי איחוד משפחות הן בישראל, הן במדינות אחרות. זה עניין פנימי וכל התערבות של נציגות ישראל בלתי מוצדקת ובלתי מבוססת. אין ממשלת רע״ר [הרפובליקה העממית של רומניה] מושפעת על־ידי כל גורם חיצוני שהוא והדוגמה של איחוד משפחות בגרמניה המערבית תוכיח. גם קצב העלייה עניין פנימי של ממשלת רע״ר הבודקת וקובעת לפי שיקוליה וחישוביה שלה. באביב אשתקד הבהיר עמדה זו להראל, שלא הוסיף להעלות אחרי־כן שאלת איחוד משפחות, והנה אני שוב מעלה אותה. רק יכול לחזור על מה שאז אמר להראל.

2) 14,500. איננו יודע אם המספר נכון, אך אין לזה חשיבות. מתפלא שקרוביהם הרומנים בארץ מודאגים לגורלם ועוד יותר שממשלת ישראל שותפה לדאגה זו, שאין לה יסוד. עובדים וחיים. גם זהו עניין פנימי אם ומתי יתנו להם לצאת וגם זה ייעשה לפי שיקולים ונתונים שתקבע ממשלת רע״ר. התערבות נציגות ישראל בשאלה זו אף היא בלתי מוצדקת ובלתי מבוססת.

3) העובדים המקומיים נאשמים בעברות נגד המדינה. אינו יודע אם כבר נשפטו או לא. מוכן לנסות להיוודע. גם זה עניין פנימי שאין לנציגות ישראל הרשות להתערב בו, אם כי התעניינותנו בגורל עובדינו טבעית. נכון שהבטיח בשעתו להראל לראות אם יוכל לעשות למען עליית העובדים המקומיים. מוכן להתעניין אך מניח שאם לא ניתן להם לצאת, יש סיבות לכך. אולי אינם ממלאים דרישות ממשלת רע״ר.

4) הגבלת התנועה. הזהיר הראל אשתקד. כשהפעילות הבלתי דיפלומטית נמשכה, נאלצו לגרש קרן. אינו רוצה להיות במצב שיצטרך לגרש עוד ועל־כן ההגבלות. בכל־זאת, שתי נסיעות אושרו בימים האחרונים (ואמנם לא קיצץ סיור אחד למקומות שאין בהם יהודים פרט לסטלין[1] וטיול יגר עם אחד הצרפתים לקונסטנצה). מוכן לבדוק שאלה זו מחדש.

5) היחסים בכלל. אינו חושב שעניין איחוד המשפחות צריך להשפיע על היחסים

521

1. העיר בראשוב אשר בטרנסילבניה נקראה סטלין בשנים 1950–1960.

בין המדינות ובעניין איחוד המשפחות נמתחה ביקורת חריפה על ממשלת ישראל הן בעיתונות הישראלית, הן בכנסת.[2]

לא הכול יהיה ברור לכם די צרכו עד אשר תקבלו מברק שני שיכלול רקע השיחה ודברי.[3] אולם אינני יכול להתנחם בזה שיש כל יסוד מעשי שהוא לחשוב שיהיה שינוי במצב. אמנם כשמדובר במדינה כזאת אין להוציא מחשבון הפתעות, אך אין לסמוך על כך.

בנדור

522

ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני (ירושלים) ומ׳ כרמיל (וינה)
Sh. Bendor to Y. Shimoni (Jerusalem) and M. Carmil (Vienna)

מברק מוצפן במ/813

נוסח נכנס: 130.09/2297/12

בוקארשט, 10 במאי 1959

סודי

מחשבות על השיחה עם בונציו בשמונה.

א) אף־כי נתן לי רשות הדיבור, בא מוכן כהלכה לשיחה. יש להניח שהשיחה נקבעה מפני שהוא רצה לדבר אתי לא פחות מאשר מפני שביקשתי לדבר אתו.

ב) השיחה התנהלה בנועם כי עשה רושם של איש נעים־הליכות. רק כשדיבר על התערבות ״בלתי מוצדקת ובלתי מבוססת״ בעניינים הפנימיים דיבר בתוקף, אך לא ברוגז.

ג) אמר ברורות שלא נעלה שוב עניין איחוד המשפחות. כשהזכיר שיחתו עם הראל באביב אשתקד, האם רצה לרמוז שכשחדלנו להעלות עניין העלייה, התחילה העלייה וכן יהיה גם הפעם? השיחה נתקיימה ב־11:30. אין ספק שידע שבשעה 15:30 יועברו אלינו תעודות ועל־ידי כך שלא ומאלה שמאז 25 בפברואר נרשמו. הרי ההוכחה שההרשמה נמשכת וכל מקרה נבדק — המדיניות נמשכת.

ד) אות[ה] המדיניות קיימת. לא נתן סימן בדבר רוח הביצוע. מתן היתרי יציאה ל־5 נפשות באפריל ול־19 נפשות במאי — אף כי החודש רק התחיל — כאילו מעמיד העלייה לישראל על מישור אחד עם איחוד משפחות בקנדה או בצרפת או בכל מדינה אחרת. בקשר לכך מעניין שהזכיר גישתה ההומניטרית של ממשלת רע״ר [הרפובליקה העממית של רומניה] לאיחוד משפחות בישראל ובמדינות

2. הכנסת דנה בעלייה מרומניה ב־11 במארס 1959. חבר הכנסת לנדאו (חרות) האשים את בן־גוריון ופרס כי הכרזותיהם בעניין העלייה (ראה מס׳ 508, הערה 1) גרמו לנזק חמור לעלייה מרומניה. (ראה **דברי הכנסת**, מושב רביעי של הכנסת השלישית, כרך XXVI, עמ׳ 1419.)

3. ראה מס׳ 522.

אחרות. הסכנה פן ייצאו ידי חובת המדיניות ההומניטרית בצורה זו, מחייבת אותנו בהפעלת כל הלחץ עליו הסכמנו.

ה) קיבלתי הרושם שהבטחות להתעניין בגורל האסורים ובעליית מקומיים ניתנו רק כדי לצאת חובת הנימוס, כי סויגו הסתייגויות רבות. אין לחכות לכל פעולה מצדו.

ו) לא למדנו דבר חדש על הגבלת התנועה. תכנית הסיור שאנו הגשנו השבוע אינה כוללת כל ישוב יהודי פרט לברשוב (סטלין), לשם תמיד התירו לנסוע. כשהצרפתי אתו נסע יגר ביקש להזמין חדרים במלון בדרך או בקונסטנצה, הודיעו לו שאין מקום בשום מלון והרי עונת התיירות טרם התחילה.

בנדור

523

מ׳ שניאורסון אל מ׳ גזית
M. Shneerson to M. Gazit

מברק מוצפן שפ/951

נוסח נכנס: 130.09/2349/2

פאריס, 13 ביוני 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - מ י ד י

א) איסטרמן חזר ממרוקו. לא ראה מחמדי ואף לא אברהים. שוחח עם בן ברקא. מאז פגישתם האחרונה[1] שינה הנ״ל דעתו לחלוטין וטען כי אין טעם כעת להעלות בעיית העלייה עם איש מהשרים. בשל התסבוכת הפוליטית הפנימית לא יעיזו לנקוט צעד כלשהו בנדון. הביע ספקות ביעילות ביקור נוסף של איסטרמן והערכת איסטרמן פסימית ביותר. בהתייעצות עם השגריר [יעקב צור] ושלמה [חביליו] הועלתה הצעה לארגן פגישה בין גולדמן לסולטן בשעה שזה יבלה חופשתו בשווייצריה. איסטרמן מוכן לנסוע במיוחד לשם־כך לרבט כדי להיפגש עם סי בקאי ולהבטיח בעזרתו הפגישה. אם דבר זה אינו ניתן לביצוע מציע איסטרמן להגיש תזכיר לסולטן בעת היותו בשווייצריה. נא הערותיכם.[2]

ב) ברידי, כתב ה[ניו] י[ורק] ט[יימס] ברבט, בא במיוחד לפאריס לשוחח עמנו על כתבה בעיתונו בעניין העלייה והפלית היהודים במתן דרכונים. בהתייעצות קודמת עם צור ושלמה הוחלט להראות לו המסמכים המוכיחים ההוראות הסודיות למניעת יציאת יהודים בתנאי שלא יצטטם ויסתיר המקור. אתמול קוימה השיחה.

523

1. ראה מס׳ 517.
2. גזית הבריק כי ההצעה נראית לאנשי הסוכנות היהודית ולו, והציע גם ״המטרת מכתבים מיהודים על הסולטן. (ראה גזית אל שגרירות ישראל בפאריס, ל/990, 14.6.1959, 130.09/2349/3).

ברידי מוכן לכתוב הכתבה אך מבקש להיתלות בגוף ציבורי רציני כמקור לאינפורמציה שקיבל. טוען שממקורותיו שלו במרוקו לא יכול היה להשיגה. שאל אם אני או איסטרמן נסכים שייחס הדברים לאחד מאתנו. סירבנו בכל תוקף. איסטרמן העלה ש־American Jewish Congress ימציא האינפורמציה למערכת ה[ניו] י[ורק] ט[יימס] ועל־סמך זה יוכל ברידי לבסס כתבתו. ניוועץ בגולדמן ביום ב׳. איסטרמן יבוא במיוחד לשם־כך. ברידי יכתוב למערכת שלו וימליץ על פרסום מאמר על הבעיה. אם יש לכם הערות, הבריקון לפני הפגישה עם גולדמן.[3]
שניאורסון

524

מ׳ גזית אל שגרירות ישראל בפאריס
M. Gazit to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/998

נוסח יוצא: 130.09/2349/3

ירושלים, 15 ביוני 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד - ב ה ו ל

שניאורסון. בהמשך לשלנו 990[1] הוספנו להתייעץ ולהלן מסקנותינו:

א) לדעתנו הגענו למפנה במגעינו עם ממשלת מרוקו. הצעותיכם נראות לנו, אך אנו סבורים שאין להיתפש להלך־רוח פסימי אלא יש לגבש קו פעולה עקבי לזמן ארוך שיתבסס על:

(1) המשך העלייה העצמית.

(2) קיום הקשר הנוכחי על־ידי הקונגרס כחלק מפעולת ההטרדה שלנו. לכולנו יש סלידה מפני המגע עם המרוקנים, אך עלינו להתגבר עליה ולדעתנו איסטרמן צריך להמשיך בביקורים מתמידים במרוקו.

(3) הצקה למרוקנים בכל הדרכים נוסח מבצע ״בר״.[2] סעיף זה יכלול גם פעולה עיתונאית שיטתית כשהכתבה ב״טיימס״ מסמנת את תחילתה. בדומה לכך, שוב נחדש שיגור עיתונאים ביזמתנו, דוגמת ברטהולץ. כל סעיפי הפעולה הללו פירושם בעצם אי־מתן מנוח למרוקנים והחזקת המתח אצלם באורח מתמיד.

היות והניסיון להכניס המרוקנים למשא־ומתן של ממש נכשל שוב, אין טעם

3. גזית הבריק: ״מדוע לצמצם ל׳טיימס׳ בלבד, אנא שיקלו כל מדיניות הפרסום בעניין זה להבא.״ (שם.)

524

1. ראה מס׳ 523, הערות 2 ו־3.
2. המבצע ליצירת דעת קהל במערב למצוקתם של יהודי ברית־המועצות, שהתנהל מאז אמצע שנות החמישים.

להימנע מפעולות הטרדה כנ״ל כמובן בתנאי שאלה לא יסכנו אחרוני הקשרים שיש לקונגרס עם המרוקנים ודוגמת ״בר״ מוכיחה שזה אפשרי. כמועמד לטפל במבצע כזה באירופה אם יראה לכם הוזכר שמו של מרקוזה שיהיה כנראה פנוי לחודשים אחדים.

ב) הננו סבורים שיגדלו סיכוייו של איסטרמן לסדר פגישת גולדמן עם האב אם יצליח לרתום לשם־כך את מולאי חסן ומניחים שסי בקאי יהיה מוכן להפגיש איסטרמן עם היורש.[3]

ג) לשיקולכם מביאים הצעה אלטרנטיבית שהפגישה עם גולדמן תצא לפועל בפאריס כשיוזמה הוא הרוזן מפאריס.

ד) הננו מציעים לארגן פניות של אישים צרפתים, דוגמת פור,[4] לסולטן בעת ביקורו בפאריס.

באשר לתוניסיה ראו מברק גולדמן-שרגאי מהיום ל/997.[5] אנו מודאגים מאוד ולדעתנו בפגישה בין איסטרמן לבורגיבה הצעיר שבוודאי תתקיים, כדאי ראשית לברר אמיתות השמועות ולהסביר שהאינטרס שלהם צריך להיות למנוע שבעיית העלייה מתוניסיה תסתבך, תקבל אופי כבמרוקו, תעורר תסיסה בין היהודים, בעוד שכיום יחסינו תוניס טובים וראש הממשלה שלהם זוכה תמיד להערכה והעלייה אינה מהווה בעיה שמטרידה שלטונותיהם משום בחינה. יש אולי לציין גם האופי השקט של המשרד והנהלתו שם.[6]

הנ״ל על דעת הרמן ודובדבני.

גזית

3. האב — מלך (סולטן) מרוקו, מוחמד החמישי. מולאי חסן, יורש העצר, מאז 1961 — המלך חסן השני. הפגישה בין גולדמן למלך לא התקיימה.
4. הכוונה ככל הנראה לאדגר פור, סנאטור ממאי 1959; לשעבר ראש ממשלת צרפת (פברואר 1955–ינואר 1956) ושר האוצר ממאי עד יוני 1958, אך ייתכן שהכוונה למוריס אנרי פור, חבר האספה הלאומית, שהיה מזכיר מדינה לענייני חוץ מינואר 1956 עד יוני 1958 ועוזר מיוחד לשר החוץ לענייני מרוקו ותוניסיה מנובמבר 1956 עד יוני 1957.
5. במברק זה (מגולדמן ושרגאי אל השגרירות בפאריס, 15.6.1959, 130.09/2349/3) התבקשה השגרירות למסור לאיסטרמן כי הגיעו ידיעות לפיהן עומדת ממשלת תוניסיה לסגור את משרד מחלקת העלייה של הסוכנות. המשרד אכן נסגר ב־1960.
6. בפגישה בין איסטרמן עם בורגיבה הבן, שכיהן כשגריר תוניסיה בפאריס, שהתקיימה ב־20 במאי, דהיינו עוד לפני המברק שלפנינו, אמר הלה כי בעוד שאין הגבלות על עלייה אינדיבידואלית, תוניסיה אינה יכולה להרשות לארגון זר לפעול על מנת לעודד אזרחים תוניסאים להגר מארצם. (ראה דין־וחשבון מ־1 ביוני 1959, בתיק 93.04/335/12.) ב־9 ביולי 1959 נפגש איסטרמן עם בורגיבה האב, שאמר כי לא הפריע ולא יפריע ליהודים הרוצים לעזוב. (ראה ליברן אל גזית, ל/83, 14.7.1959, 130.09/2322/7; דין־וחשבון על הפגישה ב־9 ביולי, 93.04/335/12.)

525

ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני (ירושלים) ומ׳ כרמיל (וינה)
Sh.. Bendor to Y. Shimoni (Jerusalem) and M. Carmil (Vienna)

מברק מוצפן במ/65

נוסח נכנס: 130.09/2297/12

בוקארשט, 13 באוגוסט 1959

סודי

משיחה עם דומיטרסקו, בהיעדר בונציו, ב־13.

1) אמרתי שאחר שהוזמנתי על־ידי שרת החוץ להיפגש אתה בהלווטיה [שווייץ][1] רציתי לראות בונציו אך היה בחופשה, או אותו, אך היה בעיראק. בהיעדר שיחה אתם הדו״ח שלי לשרת החוץ היה עצוב — המצור על הצירות נמשך, הגבלת תנועותינו, בקשות לפגישות שנשארו ללא מענה, היעדר כל קשרי תרבות. קרן אור היחידה, יחסי מסחר פחות או יותר נורמליים. שרת החוץ התעניינה במיוחד (א) במקומיים האסורים, ולא יכולתי לספר לה דבר עליהם.[2] (ב) איחוד משפחות, ויכולתי רק להגיד שמספר מקרי האיחוד קטן מאוד ואינו כולל המקרים החמורים ביותר אשר לגבי מאות מביניהם אף הגשתי איגרות למשרד החוץ. לבסוף אמרתי ששרת החוץ ביקשה ממני למסור לשר החוץ שדר אישי על־פה שאני מוסר לו בהיעדר בונציו. עיקרי השדר. (א) הבעת תקווה שממשלת רומניה תחיש בדיקת המקרים הרבים של הפרדת משפחות ושהמשפחות יאוחדו במהרה. (ב) מבקשת ידיעות על האסורים ומזכירה שקרוביהם בארץ ביקשו שיבואו אליהם.

2) דומיטרסקו ענה שהוא מתפלא על התמונה העגומה שציירתי לשרת החוץ. זה בוודאי רושם אישי כי העובדות אינן נותנות יסוד לדו״ח עצוב כזה. מבין רצוני לשיפור מהיר ביחסי ישראל־רע״ר [הרפובליקה העממית של רומניה], אך אין התמונה כה שחורה. (א) הגבלה על תנועת ישראלים, לא ידע על זה. יתעניין לדעת מה הסיבה. (ב) בקשות לריאיונות שלא נענו. הנשיא היה חולה זמן־מה כן גם ראש הממשלה ושר החינוך והתרבות וחודשי יולי־אוגוסט חודשי חופשה. אמרתי שביקשתי הפגישות במארס, פרט לאחת, ומאחר שלא נעניתי, הגעתי למסקנות עצובות. אשמח אם יוכל להוכיח לי ההפך. אמר שיתעניין בדבר. (ג) יחסי תרבות, ההצעות שהגשנו מאוחר מדי בשביל 1960. בכל־זאת מוכנים לבדוק אותן והצעות נוספות אם ישנן כאלו. הנה נציגי ישראל בוועידת הפולקלור ובימים אלה קיבלו מראש עירית תל אביב בקשה לסרטים חינוכיים. הוא מניח שיישלחו הסרטים. אמרתי שזה רעיון טוב. שמא נוכל אנו להציג כאן סרטים חינוכיים ישראליים. אמר שאם נגיש הצעה — יבדקו. סיכמנו שאמשיך דיון בענייני תרבות עם מנהל המחלקה לקשרי

525

1. לרגל כנס ראשי נציגויות ישראל במזרח אירופה בציריך, ביולי 1959.
2. בין החודשים דצמבר 1958 למארס 1959 נאסרו שישה מעובדי הצירות המקומיים, מהם ארבעה יהודים ושניים לא יהודים. שני הלא יהודים שוחררו אחרי זמן קצר אך לא חזרו לעבודתם — ראה מס׳ 528.

תרבות. (ד) אשר לשדר שרת החוץ. יעביר תוכנו לבונאציו כשיחזור מחופשתו. בינתיים הוא רוצה להגיד דבר־מה על שני נושאים. (א) העובדים לשעבר של הצירות (שימר־לב לתיקון שלו ״לשעבר״). אינו יודע באיזה שלב הטיפולים. הסבתי שימת־ליבו לשני החלקים בשדר שרת החוץ. (א) ידיעות על מצבם. (ב) שהמשפחות מחכות להם. לשניים היו רישיונות לצאת ולשלישית — בעל בארץ. התעניינות השרה הומניטרית. אמר שמדובר באזרחי רע״ר ועל־כן זה עניין פנימי. הם אשמים בעברות נגד החוק הרומני, עברות שאני אולי אינני יודע שעברו. העובדה שהם מפורדים ממשפחותיהם אינה מזכה אותם מלהפר חוקי המדינה. גם החוק הרומני הומני אם יימצאו אשמים, יישאו עוונם. אם יזוכו — איש לא יתנגד לכך שיצטרפו למשפחותיהם בארץ. ב) איחוד משפחות גם זה עניין פנימי. העובדה שישנם מקרים שסודרו מוכיחה שיש להם הבנה למצב המשפחות. הגישה ההומניטרית שלהם לא נשתנתה. המקרים שהזכרתי בוודאי נבדקים. אמרתי שמרשה להזכיר שוב בקשת השרה שהבדיקה תוחש. כל העובדות האלה אמר מראות שאין התמונה כה שחורה.

3) אמרתי שברצוני לחזור לעניין איחוד המשפחות, אך לפני־כן מצביע על כך שלא אמר דבר על המצור על הצירות. אמר שאינו יודע מה הסדרים של המשטרה. יחקור בדבר.

4) אמרתי שהזכיר שאיחוד המשפחות עניין פנימי, כשמדובר ביציאת אזרחים רומנים זה עניין ממשלת רע״ר. מהצד השני, אושרם של אזרחיה עניין ממשלת ישראל ועל־כן עושה מה שביכולתה להחיש איחוד משפחות. אגב עניין פנימי, הנה הודיע רדיו קהיר ביולי שהנציג הרומני בקע״ם מסר רשמית על־פה ובכתב לסגן שר החוץ של קע״ם שאין עלייה לישראל. אם ידיעה זו נכונה ואם העלייה עניין רומני פנימי, למה נציגם מסר הודעה כזאת? דומיטרסקו ענה שלא היה בבוקארשט ב־14 ביולי, שאינו מכיר הודעת רדיו קהיר, שכל מיני הודעות דמיוניות מתפרסמות מכל מיני מקורות גם יהודי[ים], גם ציוני[ים] וגם ערבי[ים]. העובדה היא שמדיניות רע״ר כפי שהוגדרה בהודעת 25 בפברואר דהיינו, סידור מקרים הראויים לסידור. שאלתי אם עלי להבין שלא נמסרו הודעה ואיגרת על־ידי נציגם בקהיר. ענה שיש לו ספק אם בכלל נמסרה איגרת כזאת אף כי ייתכן שהנושא הועלה בשיחה. אך שום איגרת לא יכלה לכלול דבר הנוגד הודעתם מ־25 בפברואר. בכלל אין הם רואים העניין כהגירה כי אם כמקרים של איחוד משפחות.

5) אמרתי שרצוני להביא לידיעתו שבימים האחרונים קרה פעמיים שהשוטר בקצה הרחוב לא נתן לחברי הצירות לגשת לצירות במוניות ציבוריות. אין הצדקה לאיסור על מכוניות בכלל לגשת לצירות. לא להרשות לחברי הצירות לגשת לצירות במונית זה אבסורד. כשניסה להתחמק בטענה שאינו בקי בהוראות התנועה, אמרתי שהשוטר הודיע לנהג המונית שיש לו הוראות לא לתת לשום מכונית לגשת לצירות. אמר שיחקור הדבר.

6) הזכרתי שוב שדר שרת החוץ והבטחתו למסור תוכנו לבונציו. האם אקבל תשובת בונציו? ענה שבונציו בשובו מחופשתו בסוף החודש יהיה עסוק מאוד בהכנות לעצרת או״ם וייתכן ויקדים לצאת לניו יורק באנייה בגלל מצב בריאותו. על־כל־פנים, ימסור לו תוכן השדר.

7) שוב אמר שהתמונה לא כה שחורה. אמרתי שאמסור דעתו זו לשרת החוץ.

בנדור

526

ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני[1]
Sh. Bendor to Y. Shimoni

מברק מוצפן במ/93
נוסח נכנס: 130.09/2297/12

בוקארשט, 24 באוגוסט 1959

ס ו ד י - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

בחג הלאומי היו לי שיחות עם:
(א) בודנרש, חבר הפוליטביורו וסגן ראש הממשלה הממונה על ענייני ביטחון.
1. העליתי בראשונה שאלת המקומיים שנאסרו לפני יותר מחצי־שנה ושלפי מיטב ידיעותי טרם נשפטו.[2] שמא יוכל לעשות למענם. אמר שהמקרים אינם ידועים לו. מוכן לחקור בדבר.
2. שאלתי מה יהיה על איחוד משפחות. יש מקרים טרגיים כה רבים. ענה שמקווה שאפשר יהיה לחדש האיחוד, אך לא מיד. השלטונות הישראליים אשמים במצב. הכרזנו כל מיני הכרזות שעוררו הערבים להפעיל לחץ. אמרתי שבינתיים עברו חודשים. יש ארגעה ואפשר לחדש האיחוד. בודנרש קרא אלינו בונציו ושאל אותו על המקומיים. בונציו אמר שטרם נשפטו, שכבר מסר לי זאת ושמדובר ברומנים. אמרתי שמא אפשר לכלול אותם בחנינה הניתנת לכבוד החג. השיב בונציו שאי־אפשר מפני שטרם נשפטו. עניתי שלפי הצו יכולים ליהנות גם אנשים שטרם נשפטו. לזה השיב בונציו שזה נכון אך לא הנאשמים בעוונות כאלה. אמרתי שאינני יודע באילו עוונות נאשמים, אך לפי הצו נצטווה משרד הפנים להכין רשימת אנשים נוספת שייהנו מהחנינה גם אם נאשמים בעברות שאין החנינה חלה עליהן. בונדרש התפעל מבקיאותי, לקח עיפרון ורשם עניין המקומיים על פתק.

הדיון נמשך על איחוד משפחות. בונציו אמר שכבר מסר[3] לי שמדיניות ממשלת רע״ר [הרפובליקה העממית של רומניה] לא נשתנתה ושבודקים כל מקרה ומקרה וכפי שאני יודע יוצאים אנשים כל הזמן. אמרתי שהמדיניות בסדר אך הקצב איטי מדי לאור מספר המקרים הרב. ענה שיש צורך בסבלנות. אמרתי שלי יש סבלנות, אך אין למשפחות הקרועות. ענה שממשלת ישראל צריכה לייעץ להן לחכות בסבלנות. אמרתי שבמצבן זה בלתי־אפשרי. בודנרש העיר שעם ישראל חיכה חמשת אלפים שנה וצריך לחכות עוד קצת. אינו חושב שאפשר להגביר הקצב עכשיו. אולי כעבור זמן־מה. ״זה אינו תלוי רק בנו״, הוסיף. כשהבעתי תמיהה מיהר להוסיף שזה תלוי גם בנו. צריך לדעת לשתוק. אמרתי שאנו מוכנים לעשות כל

526
1. העתק שוגר גם למ׳ כרמיל.
2. ראה מס׳ 525 והערה 2 שם.
3. ראה מס׳ 521.

הדרוש למנוע פרסומת וכבר הטלנו איסור על פרסומים בעיתונות שלנו.[4] על זה השיב שברגע זה אי־אפשר לעשות כלום. אולי במשך הזמן אפשר יהיה להוסיף אפס לשניים–שלושה היוצאים עתה (זאת אומרת שכל יום יצאו עשרים עד שלושים איש). אמרתי שזה צריך לעשות עוד לפני שבונציו יוצא לאו"ם, ולמה רק אפס אחד. האווירה הבין־לאומית פחות מתוחה עתה לקראת פגישת כרושצ׳וב ואייק [אייזנהאואר][5] והזמן נוח להגברת קצב האיחוד. בונציו חזר ואמר שצריך סבלנות ובונדרש אמר שמקווה שאפשר יהיה להגדיל הקצב במשך הזמן.

ב) מאורר, נשיא הנשיאות. הזכרתי המכתב שכתב לו הראל על [–].[6] ביקשתי שיעשה למענה ולמען המקומיים האחרים. תפשני בכתפי ואמר שמוכן לעשות כל מה שבן־אדם יכול לעשות אך לצערו אין אדם יכול לעשות הרבה. אני מגזים בהערכת כוחותיו. אמרתי שאפשר לנצל החנינה. יש "חורים" בצו שאפשר דרכם לשחרר המקומיים. ענה שכל הצרה היא "שכל החורים אצלנו חסומים" בכל־זאת יבדוק ויראה מה שיוכל לעשות. בודנרש לא העלה רק טענות פורמליות כגון "עניין פנימי, מדובר באזרחים רומנים" וכו׳. יצר הרושם כאילו יתעניין במקומיים אך אולי היה זה רק הודות לאווירת החג. אשר לאיחוד משפחות לא נתן תקווה של ממש. כשאמר שאין זה תלוי רק בהם דומני שלא התכוון לאמור שזה תלוי גם בנו, כי אם בגורם שלישי שאני מניח שהוא הרוסים. אינני יודע מתי אזכה לראותו שוב ולחדש השיחה. בונציו היה יותר פורמלי, אך בנוכחות בודנרש ולאור התעניינות בודנרש, לא היה "תוקפני". בונציו עדיין בחופשה ואמר שאינו יודע אם ייסע לאו"ם כי יש לו לחץ דם גבוה והרופאים טרם נתנו הסכמתם. לדעתי אם ייסע, רצוי מאוד ששרת החוץ תשוחח אתו. ממאורר אין לקוות לכלום לפי הערכתי.[7]

בנדור

4. ב־2 ביוני 1959 אישרה ועדת החוץ והביטחון של הכנסת תקנה המטילה צנזורה על ידיעות בענייני עלייה מארצות בהן חלות הגבלות על עלייה (ראה שמעוני אל צירות ישראל בבוקארשט, מב/288, 3.6.1959, 130.09/2297/9).
5. כרושצ׳וב ואייזנהאואר נפגשו בקמפ דיוויד ב־17 בספטמבר 1959. בפגישה זאת ביטל כרושצ׳וב את תביעתו כי מעצמות המערב יפנו את כוחותיהן מברלין.
6. המדובר בעניין הקשר בעובדת מקומית בצירות — ראה מס׳ 499.
7. למברק זה הגיב שמעוני כי תוכן השיחה מהווה "אולי קרן אור מעודדת" והמליץ לטפח את הקשר עם בודנרש. (ראה שמעוני אל הצירות בבוקארשט, מב/389, 26.8.1959, 130.09/2297/9).

527

מ׳ גזית אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם
M. Gazit to the Israel Permanent Mission to the U. N.

מברק מוצפן W578

נוסח יוצא: 130.09/2333/18

ירושלים, 27 בספטמבר 1959

סודי-מידי

שרת החוץ.[1]

זה עתה קיבלנו מפאריס הידיעה הבאה: ״ביום 25.9 בבוקר הופיעה הודעה רשמית חתומה על־ידי מנהל הדואר על דלת הדואר בקזבלנקה על הפסקת קשרי מכתבים, מברקים וחבילות לישראל החל מיום 22.9.[19]59.״

לדואר שלנו כבר הוחזר מקזבלנקה שק דואר אוויר. עניין זה מחייב הקונגרס היהודי לפעולה נמרצת. לידיעתך, שלאחרונה נהג הקונגרס בעניין מרוקו בהססנות שאינה מבשרת טובות. כדי להימנע ממצב בלתי־נעים, הקדים הוא וסגר את משרדו במרוקו מחשש לאי־מתן רשות. הסגירה נעשתה שלא בעצה או תיאום אתנו. בזמן האחרון נתבקש ״היאס״ לסגור משרדו בקזבלנקה אך לא פגעו במשרד בטנג׳יר. ל״אליאנס״ ניתנה תשובה שלילית לפנייתם להירשם בהתאם לחוק החברות והאגודות המרוקני מנובמבר אשתקד. בינתיים פועל ״אליאנס״ על יסוד החוזה שלהם שהוא בר־תוקף עד 1961. לפני שבועות אחדים יצא איסור חבישת כיפות בצבע כחול לבן עם או בלי הכתובת ״ישראל״ עליהן. כל ההתפתחויות הללו מחייבות פיתוח פעולה שהקונגרס חייב לקחת חלק עיקרי בה. גולדמן מקווה להיפגש עם ראש ממשלת מרוקו המגיע לניו יורק בשבוע הבא. בפאריס עושים אנשינו מאמצים ליזום הקמת ״ועד חירום״ של יהודי מרוקו. בקשתנו שתואילי להיפגש עם גולדמן[2] כדי לדרבן הקונגרס באמצעותו.

גזית

527

1. מאיר שהתה אותה עת בניו יורק לרגל המושב ה־14 של העצרת הכללית של האו״ם.
2. לא נמצא דיווח על פגישת מאיר-גולדמן, וכנראה לא התקיימה. הרמן נפגש עם גולדמן וסיכם אתו כמה פעולות (ראה הרמן וארד אל משרד החוץ, NWT760, 6.10.1959, 130.09/2339/14). פעולות אלה, וכן פעולות באמצעות גורמים נוספים, עלו בתוהו. בסופו של דבר בעיית קשרי הדואר בין ישראל למרוקו נפתרה על־ידי העברתם דרך מדינה שלישית בטיפולו של המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים. (ראה א׳ הראל, **בטחון ודמוקרטיה**, עמ׳ 312-313.)

528

ש' בנדור אל י' שמעוני
Sh. Bendor to Y. Shimoni

מברק מוצפן במ/199

נוסח נכנס: 130.09/2297/13

בוקארשט, 30 בספטמבר 1959

סודי-לנמען בלבד

לשלך 433.[1]

בשובי קראתיו, העונה מראש על מברקי מווינה.[2] לאור מה שפורסם ברדיו ובעיתונות ברחבי תבל שמא כדאי גם עכשיו שמשרד החוץ יפרסם הודעה רשמית לאמור:

לאור הידיעות שהופיעו בעיתונות על מאסרי עובדי צירות ישראל בבוקארשט, רואה משרד החוץ צורך למסור הפרטים הבאים:

בין החודשים דצמבר 58–מארס 59, נאסרו שישה מעובדי הצירות המקומיים, מהם ארבעה יהודים ושניים לא יהודים. שני הלא יהודים שוחררו אחרי זמן קצר, אך לא חזרו לעבודתם. ארבעת היהודים — איש ושלוש נשים — עדיין במאסר.

משפחת העובד האסור קיבלה רשיון יציאה מרע"ר [הרפובליקה העממית של רומניה] לישראל זמן קצר אחרי מאסרו, אך לא יכלה לנצלו. אחת העובדות — בעלה בישראל, שנייה קיבלה רשיון יציאה על־מנת להצטרף למשפחתה בישראל אך נאסרה יום אחד לפני המועד שנקבע לצאתה. גם העובדת השלישית ביקשה להצטרף למשפחתה בישראל.

פניות חוזרות של נציגי ישראל לממשלת רומניה בדבר גורל האסורים, שארבעתם עובדים ותיקים בצירות, נשארו ללא מענה.

חושבני שפרסום כזה טוב כשלעצמו שבא לתקן רשמית הידיעות המבולבלות שפורסמו בעולם ושהגיעו לכך שהאיטלקים כאן "שמעו" ברדיו האיטלקי כאילו ישראל אסרה שלושה נציגי רע"ר.[3]

בנדור

528

1. במברק זה (שמעוני אל הציר בבוקארשט, יב/433, 24.9.1959, 130.09/2297/9) נאמר כי בעיתונות הישראלית התפרסמה כתבה מפאריס הכוללת כמה פרטים לא מדויקים בעניין מעצר העובדים המקומיים. לפיכך הוחלט כי דובר משרד החוץ ימסור, בתשובה לשאלות עיתונאים, אישור לדברים הנכונים, ותיקון הטעון תיקון.
2. לא נמצא.
3. שמעוני הגיב כי מקבלים את הצעת בנדור, ותפורסם הודעה כפי שהציע. הוסיף כי בעיתונות הישראלית התפרסמו לאחרונה תגובות ומאמרים ראשיים רבים בפרשה זאת. (ראה שמעוני אל צירות ישראל בבוקארשט, מב/438, 1.10.1959, 130.09/2297/9).

529

ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני (ירושלים) ומ׳ כרמיל (וינה)
Sh. Bendor to Y. Shimoni (Jerusalem) and M. Carmil (Vienna)

מברק מוצפן במ/230
נוסח נכנס: 130.09/2297/13

בוקארשט, 6 באוקטובר 1959

סודי-לנמען בלבד

1) הוזמנתי ב־6 על־ידי דומיטרסקו שהביע תמיהת ממשלת רע״ר [הרפובליקה העממית של רומניה] על המסע בעיתונות הישראלית נגד ממשלת רע״ר הניזון בגלוי ובסתר על־ידי משרד החוץ ואישים רשמיים ישראליים.[1] מסע זה אינו עשוי לשמור על היחסים הטובים בין שתי המדינות. יודע שקורצינסקי כבר דיבר אתי על נושא זה.[2]

2) אמרתי שמאוכזב מנושא השיחה. קיוויתי שהזמין אותי למסור תשובה לשדר האישי של שרת החוץ[3] או לשאלות השונות שעוררתי אתו ועם חבריו בחודשיים האחרונים. אמר שאין לו עדיין תשובה לשדר שרת החוץ והשאלות השונות עדיין בדיון.

3) אמרתי שטרם ראיתי מאמרי העיתונות שהוא מסתמך עליהם. בין כה איני רואה מתפקידי להגן על העיתונות. לפני כשלושה חודשים היתה שורה שלמה של מאמרים אנטי־ישראליים חריפים בעיתונות רע״ר. אינני חושב שציר רע״ר הוזמן אז למשרד החוץ ואני לא עוררתי השאלה כאן כי ידעתי מראש שייאמר לי שהעיתונות חופשית. אשר לכתיבה על עניינים שהם פנימיים של מדינה אחרת שמתי לב לכך שבחודשיים האחרונים הופיעו מאמרים רבים כתובים בידי אישים רומניים חשובים על גורלם של אזרחים של מדינות זרות.

4) דבריו על הדרכת המסע על־ידי משרד החוץ מפתיעים. קיבלתי העתק ההודעה הרשמית של המשרד. מטרת הודעה זו דווקא להעמיד על דיוקן עובדות מסוימות שכנראה לא נמסרו כהלכה בעיתונות. גם ממשלת רע״ר מצאה לנחוץ לפרסם ב־25 בפברואר הודעה ארוכה בתגובה על דברים שהופיעו בעיתונות לדעתה שלא כהלכה.[4] הודעת משרד החוץ קצרה, אינה דנה במדיניות ובוודאי אינה מתקיפה ממשלת רע״ר.

5) אשר ליחסים בין שתי המדינות — הזכרתי התמונה העגומה שציירתי לשרת החוץ ודברי עידודו בשעת שיחתנו האחרונה.[5] לצערי, מה שקרה מאז אינו מאפשר לי להגיד שהתמונה פחות עגומה.

6) דומיטרסקו השיב שעודנו סבור שהתמונה יותר חיובית מכפי שציירתי אותה.

529

1. ראה מס׳ 528, והערה 3 שם.
2. בשיחה ב־1 באוקטובר — דיווח ראה במברקי בנדור אל משרד החוץ, במ/206, במ/207, 1.10.1959, 130.09/2297/13.
3. ראה מס׳ 525.
4. ראה מס׳ 511.
5. ראה מס׳ 525.

אינו רוצה להיכנס לכל השאלות שעוררתי בפגישותי האחרונות. נמנע מלהגיד שהושפעתי יתר־על־המידה על־ידי חברי לעבודה. רוצה לחזור לנושא. מסע בעיתונות לא יועיל ליחסים בין המדינות. הסביר כבר שעניין איחוד המשפחות עניין רומני פנימי. מדיניות ממשלת רע״ר ידועה היטב. הודעת משרד החוץ סיפקה חומר למסע כי לא ציינה שמדובר באזרחים רומנים.

7) אמרתי שכשאנו מדברים על איחוד משפחות שנינו חוזרים על עמדותינו. אני מסכים שיציאת אזרחים רומנים הוא עניין רומני, אך מדגיש מהצד השני שהמשפחות בארץ מצפות לכך שממשלת ישראל ונציגיה ברע״ר יעשו כל האפשר למען החשת האיחוד. העניין נוגע לאלפים רבים של אזרחי ישראל ועל־כן טבעי שהדבר ימצא ביטויו בעיתונות. ממשלת ישראל לא תוכל לאסור עליהם לתת פומבי לרגשותיהם. אשר לעובדי הצירות האסורים. בהודעה של משרד החוץ נאמר בפירוש שהם עובדים מקומיים וכל הקורא ההודעה מבין שלא מדובר בישראלים.

8) דומיטרסקו ענה שאין לחשוב שלחץ המופעל בעקיפין על ממשלת רע״ר על־ידי מסע נגדה בעיתונות עשוי להביא לשינוי במדיניות לגבי איחוד המשפחות. אדרבא, מסע כזה רק עלול להקשות על המצב. אשר לעיתונות — נכון שיש כאן חופש עיתונות, אך מתבססת רק על עובדות ונזהרת מלהתערב בעניינים הפנימיים של מדינות אחרות. אוכל להיווכח בזה אם אקרא העיתונות.

9) אמרתי שיש חופש הבעה גם לעיתונות הישראלית ועל־כן אינני רואה מתפקידי להגן עליה.

10) הערתי שאמר דבר־מה בלתי מובן לי על השפעת חברי לעבודה עלי שמא יוכל להבהיר למה התכוון. אמר שגם לנציגיהם בארץ יש צרות מצרות שונות כגון מכונית שנגנבה והוחזרה אחרי זמן־מה כשהיא מקולקלת, או דברים שנאמרו בפומבי על־ידי אישים ישראליים נגד רע״ר ועוד. מעולם לא פנו לממשלת ישראל להתאונן על אלה, כי מאמינים שאין להאשים השלטונות הרשמיים בדברים כאלה ואין להסתמך על סיפורים בלתי בדוקים. יחסים רשמיים יש לבסס לדעתם על עובדות. אמרתי בדברי הקודמים שרצוני לעשות למען קידום היחסים בין שתי המדינות. הוא מבטיחנו שאמצא כל עזרה מצדם לכך.

11) עניתי שלצערי מה שקרה בזמן האחרון וכן דברים שהבאתי לפניו בשיחתנו האחרונה אינם מעידים על כך. אשר לנציגי רע״ר בארץ אמרתי שלדעתי רשאים הם בהחלט לפנות למשרד החוץ כשיש להם כל בעיות שהן, כפי שעשיתי כאן. כל פניותי היו מבוססות על עובדות. ביקשתי בירור העובדות ופתרון שנתעוררו בקשר לכך. אמר שחלק כבר סודר, השאר בדיון ומקווה שיבואו על סידורם.

12) דומיטרסקו שוב חזר לעניין מסע התעמולה שבגללו הזמינני ושוב אמר שאינו עשוי לשמור על היחסים בין שתי המדינות. אמרתי שאמסור לממשלתי והוספתי שהדרך הטובה למנוע כתיבה, מאמרים בעיתונות משני הצדדים, היא להביא לפתרון מהיר של הבעיות. אמר שיביא דברי לידיעת ממשלתו. הביע צערו על שהזמינני לנושא כזה והתקווה שעוד נשוב וניפגש פעמים רבות על נושאים יותר משמחים. כן יהי, עניתי, לא לחינם הבעתי אכזבתי מנושא השיחה בראשית דברי.[6]
בנדור

6. במברק משלים על השיחה המליץ בנדור כי אם המסע בעיתוני הארץ הסתיים, אין טעם לחדשו,

530

ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני (ירושלים) ומ׳ כרמיל (וינה)
Sh. Bendor to Y. Shimoni (Jerusalem) and M. Carmil (Vienna)

מברק מוצפן במ/273

נוסח נכנס: 130.09/2297/13

בוקארשט, 18 באוקטובר 1959

סודי-לנמען בלבד-מידי

1) הערות.[1]

(א) מלנשן החזיק בידו פתק עליו היו כתובים ראשי פרקים של הודעתו.

(ב) בהמשך השיחה חזר פעמים אין־ספור על שני המשפטים.

1. מהמסע לא תצמח כל טובה כי אם להפך.

2. עלינו לבדוק עניין המסע בכל הרצינות ולשים לו קץ.

(ג) האיום ב״החרפת היחסים או ניתוקם״ נאמר במפורש פעם אחת בדבריו הראשונים. הוזכר שוב לקראת סיום השיחה (שמא כשאמר דומיטרסקו בשעתו[2] שהמסע לא יועיל ״לשמירת היחסים״ התכוון גם הוא לאיים בניתוקם),

(ד) לא הזכיר במפורש נושא המסע. ניסיתי למשוך אותו בלשונו בדברי על איחוד משפחות. לא הרחיב על המאסרים ועל־כן השיחה התנהלה בסימן איחוד המשפחות להוציא עניין הודעת המשרד על המקומיים.[3]

(ה) כשהזכיר קורצינסקי שאלתיו אפוא, מתי קרתה.[4] כשאמר יומיים לפני שיחתנו נסתתמו טענותי האפשריות (תמוה שלא קיבלנו מכם ידיעות על כל תקרית גם לא אחרי מברקי על השיחה עם קורצינסקי).[5]

אך אם טרם הגיע לסיומו — אין טעם להפסיקו. יש למנוע תחרות בין־מפלגתית על חשבון יהודי רומניה ויש טעם לפתוח במסע בארצות־הברית. (ראה בנדור אל שמעוני, במ/231, 7.10.1959, 130.09/2297/13).

530

1. לשיחה עם מלנשן, סגן שר החוץ, שמטפל בעיקר בענייני מזרח אירופה, שהתקיימה ב־16 באוקטובר. בשיחה התייחס למסע בעיתונות בישראל בעניין האסורים ואמר ״אם מטרת מארגני המסע להביא להחרפת היחסים בין שתי המדינות או לניתוקם — אין זה מן הנמנע״, וסיפר על תקרית שבה הותקפה מכונית הצירות הרומנית בידי אנשים מזוינים. הוא דרש הענשת האחראים ונקיטת צעדים להבטחת שלומם של אנשי הצירות. (ראה בנדור אל י׳ שמעוני ומ׳ כרמיל, במ/270, 16.10.1959, 130.09/2297/13).
2. ראה מס׳ 529.
3. ראה מס׳ 528.
4. הכוונה כנראה לתקרית שבה הותקפה מכונית הצירות הרומנית — ראה הערה 1 לעיל.
5. הפגישה התקיימה ב־19 באוקטובר. בנדור מסר על רצונה של ישראל להגדיל את קניותיה ברומניה. השר השמיע דברים סתמיים על השפעת היחסים הכלליים על היחסים המסחריים. (ראה בנדור אל משרד החוץ, במ/283, 20.10.1959, 130.09/2297/13).

2. הערכה.

(א) מסע מצדנו בנוי על ההנחות: שאי־אפשר להוסיף לשתוק למעשי ממשלת רע״ר [הרפובליקה העממית של רומניה]. שממשלת רע״ר רגישה לדעת־הקהל. התגובה מוכיחה נכונות ההנחה השנייה. ייתכן שהיא רגישה לגילויים על מאסרים יותר מאשר על פירוד משפחות.

(ב) אף אם אין להוכיח שהמסע בשלב הנוכחי יביא לחידוש העלייה או לשחרור האסורים ייתכן שירתיע ממשלת רע״ר ממאסרים וממשפטים נוספים. על־כל־פנים הפסקת המסע ללא השגת כל מטרה מעשית כמוה ככניעה וכהשלמה עם המשכת תעלולי ממשלת רע״ר.

(ג) מטרת ההזמנה היתה לאיים בהחרפת היחסים עד ניתוקם. פרשת המכונית והסכנה כביכול לחיי עובדי רע״ר יכולות לשמש אמתלא.

(ד) ייתכן שהאיום לא בא אלא כדי להפחידנו ולהכריחנו לשים קץ למסע. בימינו לא פשוט לנתק יחסים, בעיקר בזמן הפוגה בין־לאומית. יתר־על־כן, ניתוק עשוי להביא להתקפות חריפות יותר על רע״ר. בכל־זאת, אין להקל ראש באזהרה כי מן הניסיון למדים שהם נוהגים לפי הכלל אין עונשין אלא אם מזהירין. מוטב בשיקולנו להביא בחשבון אפשרות החרפת היחסים — למשל החזרת צירים, גירוש ישראלי — ואפילו ניתוקם.

(ה) אין להוציא מהחשבון שיעשו מיד מעשה להפגין שאין יכולים להפחיד אותם.

מהצד השני הוסר המצור הגלוי מהצירות (שמא טמון בזה פח), הובטח שהנהגים יוכלו לעשות מלאכתם וסודרה דווקא עכשיו פגישה עם השר לסחר חוץ.

מסקנות.

(א) המסע קולע למטרה מפני שפוגע בם בנקודה הרגישה בימי הפוגה בין־לאומית ושעה שממשלת רע״ר מנסה לחזק קשריה הכלכליים עם מדינות מערביות, על־כן, יש להמשיכו.

(ב) אסור לסמוך על כך שהרומנים לא יבצעו איום וניתוק. על־כן, יש להמשיך המסע בצורה המפחיתה הסכנה עד מינימום.

הצעות.

(א) להעביר חזית המסע מישראל לחוץ־לארץ ובעיקר לארצות־הברית. אסירי ציון יחדלו להיות נושא לנאומים ולמאמרים בארץ. בכל־זאת אפשר להוסיף לפרסם מכתבים למערכת על מקרים של פירוד משפחות. עיתוני הארץ יכלו גם להביא ידיעות על הנעשה ועל המופיע בחו״ל בקשר ליהודי רע״ר. כן יוסיפו משלחות לבקש ריאיונות אצל ציר רע״ר.

(ב) לנהל המסע בחו״ל ביתר תבונה מאשר נוהל בארץ לגבי תכנון צורתו וקצבו. אסור שייראו החוטים המובילים למוסדות או לאישים ישראלים, כולל ראשי עולי רע״ר.

(ג) אם אמנם היתה פגיעה במכונית הרומנית, עלינו להתנצל על כך. יש להבטיח בכל מחיר שלא תהיה כל פגיעה פיזית ברומנים או ברכושם (אם הסיפור אינו נכון הברק לי פרטים ואעמיד מלנשן על טעותם).

(ד) ששרת החוץ תזמין ציר רע"ר. תביע הפתעתה מהאשמות ממשלת רע"ר נגד ממשלת ישראל. ובמיוחד מהאיום. אומרים שלא נפחידם. האם מנסים להפחידנו? ממשלת ישראל רוצה לא רק בשמירת היחסים כי אם בשיפורם. אולם זקוקה לעזרת ממשלת רע"ר כדי להרגיע הקהל. ממשלת רע"ר תוכל לעזור אם תוכיח שמדיניותה של בדיקת כל מקרה ומקרה אינו מלה ריקה. איש לא יאמין למשל שבמשך 6 חודשים אי־אפשר היה להחליט אפילו על מקרי הפירוד הטרגיים ביותר או שממשלת רע"ר החליטו במפורש לא לתת לבני הזוג להתאחד. יש עניין מאסר עובדי הצירות הפוגע ביחסים. מתהלכים כל מיני סיפורים. על מאסרי יהודים, וסיפורים המעוררים תימהון ומבוכה בארץ וגם בדעת־הקהל היהודי והלא־יהודי בעולם. ממשלת רע"ר צריכה להוכיח שאין יסוד לסיפורים אלה. התשובה הפורמלית שאלה ענייני רע"ר פנימיים לא תפתור הבעיה ולא תרגיע דעת־הקהל בארץ ובחו"ל.[6]

בנדור

531

י' שמעוני אל צירות ישראל בבוקארשט
Y. Shimoni to the Israel Legation in Bucharest

מברק מוצפן מב/499

נוסח יוצא: 130.09/2297/9

ירושלים, 29 באוקטובר 1959

סודי-לנמען בלבד

לציר.

שרת החוץ ראתה מאנו למשך שעה תמימה. נכחתי.

1) הרצתה מחדש על פרשת איחוד המשפחות, בהסתמכה על מספרי החודשים האחרונים. מאנו, שעשה הפעם רושם אנושי יותר, הסכים בכל לגישה ההומניטרית, הביע תקוותו שהתהליך יתחדש ויגבר, ויעביר לממשלתו. עם־זאת ביקש הסבר אישי, אם ממשלת ישראל רואה הפרשה כהומניטרית גרידא, איך זה העבירו ראש הממשלה ופרס בשעתו הדגש לעניינים מדיניים.[1] קיבל הסבר שמחציתו הכחשה ומחציתו הודיה שנעשו שגיאות מצערות בדיבורים.

6. שמעוני הגיב כי סוכם לקבל את מרבית הצעותיו של בנדור דהיינו, המשך הפעולה ההסברתית, ובראש ובראשונה בחוץ־לארץ. (ראה שמעוני אל צירות ישראל בבוקארשט, מב/486, 23.10.1959, 130.09/2297/9.) על פגישת שרת החוץ עם הציר הרומני ראה מס' 531.

531

1. ראה מס' 511, הערה 1

2) משדיברה שרת החוץ על המאסרים, חזר על עמדתם הידועה, אך ביקש הגדרה מדויקת על איזה אסירים לסוגיהם מדובר. הוגדר לו: (א) אסירי ציון ששוחררו ולא ניתן להם לצאת. (ב) אסירי ציון שנאסרו מחדש. (ג) עובדי הצירות בכללם (ו [-] הוזכרה במיוחד).[2] חזר על העמדה הידועה, אך יעביר. מדי פעם רשם על מקרים מיוחדים שהוזכרו באופן כללי. בין השאר טען שהמקרה של אישה המתעוררת והרוצה לראות בנה, נפתר והבן בא. לנו לא ידוע.

שמעוני

532

ש' בנדור אל י' שמעוני (ירושלים) ומ' כרמיל (וינה)

Sh. Bendor to Y. Shimoni (Jerusalem) and M. Carmil (Vienna)

מברק מוצפן במ/352

נוסח נכנס: 130.09/2297/13

בוקארשט, 8 בנובמבר 1959

סודי-לנמען בלבד

לא לפרסום.

1) בקבלת פנים אצל הרוסים בשבת היתה לי אפשרות לשוחח עם בודנרש. השיחה היתה למקוטעין כי התנהלה בין נאום לנאום ובין שיחותיו עם שכניו האחרים.

2) פתח ואמר שהמצב טוב. אמרתי שרע יותר מאשר בשעת שיחתנו הקודמת.[1] אמר שדנו בעניין זה באותו היום והחליטו לחדש איחוד המשפחות, אך צריך למנוע כל רעש כדי לא לעורר הערבים שוב. הצעתי שהאנשים יוסעו באוניות מקונסטנצה או במטוסים מבוקארשט. ענה שלא מדובר ביציאה המונית כי אם בקצב acceptable (בצרפתית), מקרים של איחוד משפחות ממש.

3) אמר שהאסירים ישוחררו. אמרתי שאחד מהם נשפט כבר בשבוע שעבר לתקופת מאסר ארוכה מאוד. שאל לשמו ואם הוא מבוקארשט ואמר שאינו מכיר המקרה. דיבר כל הזמן על חמישה אנשים. מאוחר יותר חזרתי לנושא זה באומרי שלא הבינותי היטב אם אמר שהאסורים יובאו למשפט או ישוחררו. אמר שישוחררו. שאלתיו אם היה אחד מקבוצה ואם נאסר שעה שנמצא אצלו דבר־מה. כאן עשה תנועה באצבעותיו כאילו מחלק כסף או דבר־מה אחר. אמרתי שהרי נאסר לבדו והיה זה רק ימים אחדים לפני שמשפחתו קיבלה היתר יציאה.

4) דיברנו על נסיעתו לסין ואמרתי שצריך לבקר גם אצלנו. צחק ואמר שקודם

2. ראה מס' 499 ומס' 528.

532

1. ראה מס' 526.

היחסים באזור צריכים להשתפר. אמרתי שהנוהל בימינו לנסוע כדי לשפר היחסים. פתאום הזכיר אידוב כהן.[2] שאלתיו אם מכיר אותו. ענה שלא אך קרא התקפתו ההיסטרית על ממשלת רע״ר [הרפובליקה העממית של רומניה]. זה לא טוב. אחר־כך אמר ששרת החוץ אישה נבונה המבינה המצב אך יש אחרים שהם דמגוגים. שאלתיו אם קרא דו״ח שיחת שרת החוץ עם מאנו[3] וענה שלזה התכוון.

5) אמרתי שידוע לי שבעבר עזר רבות לאיחוד משפחות בישראל. ענה שלא רק הוא בעד איחוד משפחות כי אם כולם. יודעים מבשרם מה פירוש משפחות מפורדות. הוכיחו הבנה בהתירם איחוד בשנה שעברה, אך קם כל הרעש בארצות־הברית ובמקומות אחרים. עכשיו החליטו לחדש האיחוד. הזכרתי שבחודש אוקטובר יצאו סך־הכול שתי נפשות. ענה שהמספר יגדל למאות אחדות רק צריך למנוע רעש. הנה אצלם כפי שיכולתי להיווכח, לא היה כל רעש.

אמרתי שמוטב אפוא להטיס האנשים ישר מבוקארשט לתל אביב ולא לשלחם דרך הונגריה, אוסטריה ואיטליה. אמר שזה עניין ארגוני. על־כל־פנים זה עניין טכני ולא פוליטי. אדרבא אמרתי, ייפגשו נציגים, ״טארום״, ו״אל־על״ ויעבדו תכנית. אמר שהעניין טעון לימוד.

6) פתאום אמר שהעיקר הוא ״שא באכער״.[4] הופתעתי ושאלתיו אם מדבר אידיש. ענה שאינו מדבר אך יודע קצת. בבוקובינה בשעתו היו לו יהודים בין חבריו והיו אומרים ״שא בחור דער רעבע קוקט״.

7) (א) מציע לקבל דברי בודנרש על האסירים ועל חידוש העלייה בהסתייגות וזהירות ולא להסיק מסקנות נמהרות. בשום־פנים אין להפיץ ידיעות כאילו העלייה עומדת להתחדש.

(ב) שהיה דיון אפשר להניח שנתרשמו מדברי שרת החוץ. מהצד השני אין לי כל ספק שהמסע בעיתונות והלחץ בארצות־הברית ובמקומות אחרים עושים שלהם. אין להרפות מהם כל עוד אין הוכחה של ממש על שינוי.

8) שעה שדיברתי עם בודנרש התקיף קורצ׳ינסקי קשות עזריאל [הראל] בטענות נגד המסע. הוא קורצ׳ינסקי אמר לנו בשעתו שצריך סבלנות. המסע לא יסדר מאומה.

בנדור

2. חבר הכנסת אידוב כהן מהמפלגה הפרוגרסיבית היה פעיל במאבק הציבורי למען יהודי רומניה והתבטא בחריפות נגד שלטונותיה.
3. ראה מס׳ 531.
4. אידיש: ״שתוק בחור״.

533

סיכום ישיבה בענייני עלייה ממרוקו

Résumé of a Meeting concerning immigration from Morocco

93.04/335/13

ירושלים, ח׳ בחשוון תש״ח
9 בנובמבר 1959

ס ו ד י ב י ו ת ר

ס י כ ו ם י ש י ב ה ע ל מ ר ו ק ו ב־ 4.11.59

נכחו: שרת החוץ, ד״ר נ׳ גולדמן, מר ש״ז שרגאי, מר א׳ הראל, מר מ׳ פישר, מר ב׳ דובדבני, מר מ׳ ריבלין, מר י׳ דומיניץ, שלמה [חביליו], מר א׳ לבונטין.

ש ר ת ה ח ו ץ: פותחת ומוסרת הדיבור לד״ר גולדמן.

ג ו ל ד מ ן: בצרפת רואים את המצב במרוקו בדאגה ומצביעים על האנרכיה השוררת שם. קיימות כמה אפשרויות: 1) שסי בקאי יחזור לראשות הממשלה; 2) שהצבא בסיוע הסולטן יעשו אכף שלטון [פוטש]; 3) שהצבא יארגן אכף שלטון נגד הסולטן. במסיבות מדיניות אלו, אין הקונגרס היהודי העולמי רואה כר של ממש לפעולתו הוא. נכון שברצונו לטפל בעניין פתיחת משרדו מחדש, אך גם בעניין זה יטפל הוא אך מעט. ב־6.10 נתקיימה בניו יורק הישיבה עם כל ארגוני הסעד היהודיים הפועלים במרוקו.[1] כל הארגונים הללו תובעים להמשיך בשקט השורר כיום מסביב לבעיית יהודי מרוקו. במידת־מה ניתן לומר שנתגלתה הסכמה לפרסום של ידיעות בודדות מהימנות אך לא למחאות פומביות או שליחת מכתבים ל״ניו יורק טיימס״ וכו׳. הוחלט שיש לפעול למען התערבות דיפלומטית לטובתנו. נעשתה פעולה של אנשי הקונגרס עם חברי משלחת באו״ם ובעיקר עם אלה היושבים בוועדה לזכויות האדם, בעיקר בעניין הדואר.[2] אחר־כך היו התייעצויות בפאריס. שם הוחלט לארגן לצדנו ידידים טובים של המלך כמו איזרד, רוס וז׳וליארד והארכיבישוף לפבר. הקונגרס מכין את הביקור של ג׳אבס במרוקו. ד״ר גולדמן הזכיר כמו־כן שדובר עם רות גרובר על ביקורה במרוקו בעוד חודשים מספר (מתוך תקווה שמאמריה יפורסמו ב״ניו יורק הרולד טריביון״).

ש ל מ ה [חביליו]: במחצית 1956 הפסיקו המרוקנים את פעולות הסוכנות, אך עשו הכול כדי להרגיש שקיימת הפרדה בין עניין זה לבין מצב יהודי מרוקו. עד לפני חצי שנה התרכז המאבק מסביב לעניין העלייה וגם בעניין זה העמידו המרוקנים פנים שהכול כשורה — יהודים יכולים לקבל דרכונים. והנה עתה הגענו לשלב חדש — התייצבות מול הבעיה של גורל יהודי מרוקו. נסגרו משרדי ארגוני

533
1. דיווח על הישיבה ראה במברק ארד אל משרד החוץ, NWT761, 5.10.1959, 130.09/2339/14.
2. ראה מס׳ 527.

הסעד, פעולה בעלת משמעות עמוקה מאוד. בשעתו חשבנו שהמרוקנים לא יעיזו לפגוע ב"היאס" ואף השלינו עצמנו שנוכל להיעזר בארגון "היאס" לצרכינו אנו. והנה עלה הכורת על "היאס" ואף לא פסח על משרד הקונגרס. אפילו ה"קונסול" של היהודים — מר איסטרמן, אין לו עוד מה לעשות שם. המאבק עתה נטוש לא על חופש העלייה, אלא על חופש היהודים כיהודים. התהליך של שלילת חופש היהודים זורז לאחרונה.

השנה לפנינו מאבק רציני לגבש דעת־קהל יהודית במקום ומבחינת זו שופר המצב. דבר זה יש לו השפעה חיובית גם על ממדי העלייה שעלו לאחרונה, שכן העלייה איננה פועלת בחלל ריק אלא על רקע המצב בקרב היהודים. (כאן תיאר שלמה את השיטות של העלייה שאינן מענייננו). היהודים מוכנים כיום לקבל את הנהגתנו בכל הנוגע להגנה על זכויותיהם וזה הישג נכבד מאוד. המלצותיו: א) בתוך מרוקו — הרחבת הפעולה; ב) בד־בבד עם א׳ וכתוצאה ישירה מא׳ הרחבת פעולות ההסברה מחוץ לגבולות מרוקו.

שרגאי: המצב הנוכחי הוא תוצאה של החלטה ברורה של המרוקנים. המרוקנים נוכחו לדעת שאין הם נתקלים בקשיים בביצוע החלטתם, הם אף ראו שניתן להוליך אותנו שולל. מגמתם: 1) לבודד את היהודים במרוקו ולמנוע קשר עם יהדות העולם. זו הסיבה לרדיפת הארגונים היהודיים; 2) חיסול של הארגון היהודי המקומי המועט הקיים. אם התאוששו יהודי מרוקו בחודשים האחרונים, הרי זו תוצאה של פיזור שארית האשליה אצלם לגבי הצפוי להם והתגברות ההכרה שעליהם להתארגן. על רקע זה, מובן הצעד המרוקני לנתק את קשרי הדואר עם ישראל, ומובנת המכה שדבר זה הנחית על היהודים שם. סגירת משרדי הארגונים מוכרחה להשפיע על ההמונים המרוקניים המוסלמים בכיוון של "הממשלה אתנו", דהיינו, מצב הביטחון חמור ויש לעשות הכול למען הטבתו. כן מוכרחים להגביר את העלייה. היתה תקופה שגם אצלנו היו פקפוקים אם זו הדרך. כיום אין יותר ספיקות שכן לא לעולם נוכל לפעול במרוקו ומשום־כך, מוטב להגיע לתוצאות רציניות מתוך זמן קצר במקום לתוצאות זעירות לאורך תקופה ארוכה. לעניין הדואר — יש לעשות הכול בצינורות דיפלומטיים. אך מדינת ישראל והתנועה הציונית מעוניינות בקשר ומשום־כך, גם אם פעולה בצינורות אלה לא הביא לתוצאות, נצטרך לדאוג לקשרי הדואר בכוחותינו אנו. לעניין הפרסומים — לדעתו רצוי לפרסם והדבר ניתן אפילו מישראל אם כי עדיף לעשות זאת ממקום אחר.

איסר [הראל]: ליהודי מרוקו אין עתיד. שתי סיבות לכך: 1) תהליך ההשתחררות של מרוקו הדומה לתהליך ההשתחררות של כל המדינות החדשות ואשר מיעוטים נופלים לו בדרך־כלל קרבן; 2) בגלל הליגה. הפתרון — עלייה בכל האמצעים. מובן כי הכספים שאנו מוציאים כיום (והם אינם מבוטלים) אינם מדביקים אפילו את הריבוי הטבעי, על־כן, עלינו להיאבק על זכות היהודים להגירה. הוא מציע מבצע עולמי נוסח "בר". עלייה ב׳ הנה רק אמצעי ויש לה שתי משמעויות: 1) הומניטרית; 2) לחץ על ממשלת מרוקו. מסביב לעובדת העלייה ניתן לרכז את המבצע ההסברתי ואם יארעו תקלות, ובוודאי יארעו, הרי הן חייבות לשמש מנוף המדרבן פעולתנו. יהדות מרוקו עצמה יכולה לעשות הרבה, אך היא לא תושיע את עצמה. היהודי המרוקני אינו יודע כיצד לעזור לעצמו ואין הוא מעיז לעזור לעצמו. אם רוצים עלייה זקוקים לארגון מהחוץ. כיום אין פסק־דין מוות צפוי

למי שמנסה לגנוב גבול, אך פסקי־הדין מחמירים והולכים. כבר בוצעו עינויים והמצב ילך ויחמיר. היהודים רוצים לצאת, אך דרושים שני תנאים לכך: 1) קשר עם הארץ (עידוד לעלייה מצד קרובים); 2) ידיעה כי יש דרכים לצאת.

שרת החוץ: האם הדבר בידינו להכפיל את ממדי העלייה?

איסר: כיום עדיין כן והנה אנו עומדים בפני איום של צמצום תקציבי.

שרת החוץ: כמה דרוש להגברת העלייה?

איסר: יהדות מרוקו היא ללא הנהגה. "המסגרת"[3] ממלאת את הפונקציה בכל השטחים. כל פעולותיה מתבססות על הקיים. אם יהיה קיצוץ, יפגע הוא בקיים וממילא בסיכויי ההרחבה.

גולדמן: יש לו ספקות בקשר להצעות איסר. בעיית התקציב אולי תמצא את פתרונה, גזבר הסוכנות מוכן לממן חלק מפעולות "המסגרת", לגבי החלק האחר, יש צורך לדבר עם הג׳וינט. אם נגדיל ממדי העלייה, לא מן הנמנע שהמרוקנים ינקטו באמצעי מנע יעילים יותר מאשר עד כה. אין פירוש הדבר שהוא מתנגד להרחבה, אך אין הוא בטוח שניתן להשיג מטרה זו. בקשר למבצע פומבי, הרי הוא נתקל בקשיים, לכל טענה שלנו תימצא טענה מרוקנית נגדית. אין זה ברור כלל מהו הבסיס החוקי שבהסתמך עליו נוכל לפנות לאו"ם. קיימת אפילו האפשרות שיהודי מרוקו יחויבו על־ידי ממשלתם למסור הודעות שתסתורנה את טענותינו. כן סבור הוא שאין לעשות צעדים דיפלומטיים שקטים ובאותו זמן לגרום פעולות פומביות — הדברים סותרים.

שרת החוץ מסכמת: 1) בקשר לפעולה הפומבית, צריך מכל־מקום להכין בינתיים את החומר לקראתה. יש לחבר תזכיר מבוסס. יש להכשיר את הקרקע אצל עיתונאים רבים ככל האפשר (ולאו דווקא לבקשם לכתוב מיד). פעולה זו צריכה להצביע לא על ההתנכלויות לעלייה בלבד אלא על פגיעה במעמד היהודים. 2) שרת החוץ מוכנה לקיום פגישה יחד עם ד"ר גולדמן, איסר, שרגאי, דב יוסף ועם אנשי המגבית והג׳וינט בהגיעם ארצה. הוטל על משה ריבלין לסדר הפגישה.[4]

3. ארגון להגנה עצמית שהוקם במרוקו, באלג׳יריה ובתוניסיה. ארגון זה עסק גם בטיפול בעלייה הבלתי חוקית ממרוקו. (ראה א׳ הראל, **בטחון ודמוקרטיה**, עמ׳ 303–304, 306–307.)

4. לא נמצא דיווח על פגישה כזאת ולא ברור אם התקיימה.

534

ג׳ מאיר אל צירות ישראל בבודאפשט
G. Meir to the Israel Legation in Budapest

מברק מוצפן 210
נוסח יוצא: 130.09/2296/1

ירושלים, 13 בנובמבר 1959

סודי-לנמען בלבד

ירון.
סוכם לבצע את התשלום של רבע מיליון דולאר. הודע נא למשרד החוץ שבהתאם להבטחתי לשר החוץ ההונגרי,[1] התקשרתי עם המוסד שאתו הגיעו בשעתו לידי הסכם ושכנעתיו לבצע את התשלום. איש המוסד יבוא במיוחד למטרה זו לבודאפשט. עד כאן. שייקה [ישעיהו דן] יבוא לבצע התשלום וכך יודגש שלא הממשלה היא המשלמת. הנני מבקשת שתצרף אותו אתך לשיחה במשרד החוץ.[2] בשיחות צריכים בכל זאת לנסות לסחוט מהם איזו הבטחה בקשר לעתיד.[3]
גולדה

534

1. מאיר נפגשה עם עמיתה ההונגרי אנדרה שיק בניו יורק כאשר שניהם שהו שם לרגל המושב ה־14 של העצרת הכללית של האו״ם. לא נמצא דיווח על פגישה זאת.
2. ירון דיווח כי בפגישה סוכם על תשלום ״מידי״ של רבע מיליון הדולארים, והיתרה בתשלומים כל שלושה חודשים. ההונגרים הבטיחו חידוש הענקת היתרי יציאה מיד לאחר התשלום הראשון. (ראה ירון אל מאיר, 116, 23.12.1959, 130.09/2296/2).
3. תקוות ישראל כי חידוש התשלומים יסלול את הדרך לעלייה משמעותית נכזבו עד מהרה. ההונגרים טענו כי על ישראל לגלות אורך־רוח בהתחשב בקשיים שלהם בקביעת מדיניות מיוחדת לגבי ההגירה לישראל. (ראה סקירת הצירות בבודאפשט, 21.2.1960, 130.23/3313/4).

535

ש׳ בנדור אל י׳ שמעוני (ירושלים) ומ׳ כרמיל (וינה)
Sh. Bendor to Y. Shimoni (Jerusalem) and M. Carmil (Vienna)

מברק מוצפן במ/469
נוסח יוצא: 130.09/2297/3

בוקארשט, 9 בדצמבר 1959

סודי ביותר-לנמען בלבד-לא להפצה

עיקר דברי דומיטרסקו ב־9.[1]

1) העובדים המקומיים נמצאו אשמים בפשעים נגד המדינה. לא כדאי להיכנס בפרטים. העובדות הוכחו. רוצה להאמין שהפשעים בוצעו שלא בידיעת הצירות או חבר מסגל הצירות. אינו יודע פרטי פסקי־הדין או אם יש ערעור. אין הרשעתם עלולה להשפיע על דיון במקרים של איחוד משפחות ביניהם אחרי שריצו עוונם.

2) איחוד משפחות. מדיניות ממשלת רע״ר [הרפובליקה העממית של רומניה] נשארה ללא שינוי למרות ההתקפות עליה והניסיונות להחשיד מדיניותה ומניעיה. קצב האיחוד תלוי באפשרויות המנהליות. בקביעת סדר מתן היתרי היציאה מביאים בחשבון כל מיני גורמים הומניטרים של דחיפות והצדקה, כגון זקנים הרוצים להתאחד עם בניהם או צעירים הרוצים לנסוע על־מנת לפרנס הורים זקנים וכן בוודאי פירוד בין איש לאישה. השלטונות צריכים לשקול כל הגורמים בכל המקרים וזאת עבודה מסובכת. הסכים אף כי לא בשמחה יתירה שאגיש לו רשימת מקרי פירוד בין איש לאישתו. אין איחוד משפחות חל על יהודים או על אלה שיש להם קרובים בישראל בלבד. זאת מדיניות כללית וכל מקרה נדון לפי מידת הצדקתו.

3) פרסומת והסעה. אין להם כל עמדה מיוחדת לגבי פרסומת. לא פרסום מספר היוצאים גרם למה שקרה בעבר כי אם ההודעות על־ידי אנשים בלתי אחראים ופירושים מסולפים בדבר מניעי ממשלת רע״ר ונהליה. שמע שממשלת ישראל כבר נקטה באמצעים למנוע פרסום. מסע נגד ממשלת רע״ר אינו עשוי לעזור לפתרון הבעיה. כן אינו רואה סיבה, על־כל־פנים בשלב זה, לעשות סידורים מיוחדים להסעת העולים.

4) הפתיעני בידיעה על הפגנה לפני צירותם ב־8, שאורגנה מראש כפי שמעידים אמצעי הביטחון שננקטו. בראש הלך קורן[2] המכונה מלך אזרחי רע״ר לשעבר. הודיעו שיארגנו הפגנות נוספות בימים הקרובים. הפגנות אלו מאורגנות, גם לדעת אישים ישראלים, למטרות פוליטיות על־ידי אישים או על־ידי ארגונים ציוניים

535
1. הפגישה התקיימה ביזמת בנדור, שרצה לברר מה גורל העובדים המקומיים האסורים, להביע סיפוק על החשת הטיפול באיחוד המשפחות בעקבות שיחת מאיר–מאנו (ראה מס׳ 531), לברך על הסרת המצור מהצירות ומהארכת ההסכם המסחרי, וכן לדון בנושא הפרסום בקשר לחידוש איחוד המשפחות. (ראה בנדור אל שמעוני, במ/417, 25.11.1959, 130.09/2297/13.)
2. יצחק קורן, חבר הכנסת מטעם מפא״י, יושב־ראש התאחדות עולי רומניה בישראל.

ואחרים. מסופק אם המשתתפים הם המשפחות השסועות. לא יעזרו לפתרון כל בעיה, לא ישפרו היחסים בין המדינות ויכולות לגרום להפרעה בעבודת צירותם התקינה.

5) אם תמונת המצב פחות קודרת עכשיו מאשר בעבר, זה מפני שמשרד החוץ בדק מה שהבאתי לידיעתו וסולקו הדברים שהפריעו לעבודת הצירות התקינה. הדברים ההם נבעו מהמתיחות ששררה בין שתי המדינות עקב המסע נגד ממשלת רע״ר והפגת המתיחות הביאה לשינויים לטובה שהזכרתי.

6) מילואים בנפרד.[3]

בנדור

536

מחלקת מזרח אירופה אל צירות ישראל בבוקארשט
East European Division to the Israel Legation in Bucharest

מברק מוצפן 615

נוסח יוצא: 130.09/2297/9

ירושלים, 31 בדצמבר 1959

ס ו ד י ב י ו ת ר - ל נ מ ע ן ב ל ב ד

לציר, אישי.

ירון מבריק לאמור. יהודים מטרנסילבניה שבאים אלינו, בגלל סכנת המגע עם הצירות בבוקארשט, מוסרים על לחץ המיליציה הרומנית על יהודי ערי השדה להגיש בקשות הגירה לארצות מחוץ לישראל ובחודש העבר כבר הוגשו בעיר ברשוב כחמישים בקשות כאלו, אך טרם אושרו. בטימישוארה הוענקו לאחרונה 15 דרכוני הגירה, מהם 7 לישראל והיתר לארצות אחרות. קיימת מבוכה באם זה פתח חדש לעלייה או שמא טומנים פח לשם טיעון שהיהודים אויבי המשטר בורחים ממנו. עד כאן. ירון שואל באם לעודד הדבר על־ידי ייעוץ ועזרה בהשגת אשרות זרות או להזהיר היהודים מפני הסתבכות. מה דעתך?[1]

מזא״ר

3. בנדור הגדיר את השיחה כ״מתונה״ ולמרות האזהרות בקשר למסע נגד רומניה והטענות על ההפגנה, לא הושמעו איומים. (ראה מברקו אל שמעוני וכרמיל, במ/470, 10.12.1959, 130.09/2297/13).

536

1. על התפתחות העניין, ראה כרך 14, פרק כג.

מפתחות

מפתח האישים*

הרמיזות במפתח זה מתייחסות למספרי התעודות ולמספרי הערות־העורך

* קיצור:
הע - הערה

מפתח העניינים והמקומות*

הרמיזות במפתח זה מתייחסות למספרי התעודות ולמספרי הערות־העורך

* קיצור:
הע – הערה

CONTENTS

MAIN VOLUME

ENGLISH COMPANION VOLUME

Printed in Israel
By Keter press

ISSN 0334-1062
ISBN 965-279-024-9

STATE OF ISRAEL
ISRAEL STATE ARCHIVES

DOCUMENTS ON THE FOREIGN POLICY OF ISRAEL

VOLUME 13
1958–1959

Edited, annotated and introduced by
Baruch Gilead

Series Editor:
Yehoshua Freundlich

Jerusalem 2001

STATE OF ISRAEL
DOCUMENTS ON THE FOREIGN POLICY
OF ISRAEL, 1958-1959